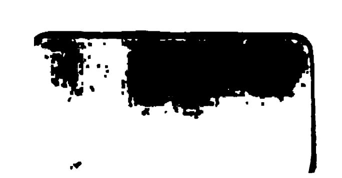
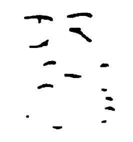

PROPERTY OF THE
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Iubitul meu Domn,

Douě cuvinte de mulţămire pentru delicata Domnieì-tale atenţiune.

Lucrarea la care aĭ muncit cu atâta rîvnă, cu atâta stăruinţă, cu atâta încordare, doresci să aibă drept prefaţă câte-va rîndurì din parte-mĭ. Le scriŭ cu deosebită plăcere. Când aĭ venit întâia-óră să mě consulţĭ asupra studiilor ce avèi să întreprindĭ, ţi-am recomandat să adunĭ materiale cât de multe, să le studiezĭ cu discerněmênt şi critică, să cauţĭ a te adresa maĭ ales la fântâne originale, să fiĭ judecător imparţial al faptelor, căutarea adevěruluì şi equitatea să predomine credinţele personale şi chiar patriotismul.

După un an şi jumětate de muncă, te presinţĭ cu un frumos volum de maĭ bine de 1000 paginĭ; ba ne făgăduescì şi un al doilea.

Le voiŭ citi cu deosebit interes şi cu iubire ca venite de la un tîněr modest, fără pretenţiunĭ de savant saŭ literat, şi care ocupând un loc onorabil în magistratură, îşì consacră prisosul timpuluĭ unor îndeletnicirì aşa de frumóse şi folositóre, cum este studiul istorieĭ patrieĭ.

GRECIĬ ÎN ȚARA-ROMÂNEASCĂ

CU O PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA

STĂREĬ CULTURALE

PĂNĂ LA

1717

DE

CONSTANTIN V. OBEDEANU

Licențiat în drept. — Magistrat

CU O SCRISÓRE

A

D-luĭ GR. G. TOCILESCU

Profesor la Universitate. — Membru al Academieĭ Române, etc.

«His ego gratiora dictu esse scio; sed me vero pro gratis loqui, et si meam ingenium non moneri, necessitas cogit».

TITU-LIVIU.

BUCUREȘTI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŬ

59. — STRADA BERZEI. — 59.

1900.

şi ce este Iliada alta, de cât o istorie în versurĭ, cea maĭ veche, şi cea maĭ frumoasă! Fără a merge în veacurĭ aşa depărtate, nu s'aŭ vĕḑut maĭ în ḑilele nóstre un alt Alexandru, Carol al XII, deşteptându-şĭ geniul spre isbânḑĭ şi slavă prin cetirea vieţeĭ Macedoneanuluĭ, scrisă de Quint-Curţie? Care dar Impĕrat, care Domn nu trebue să tremure deînaintea istorieĭ, acest straşnic tribunal ce are să giudice cu aceiaşĭ nepărtinire precum odinioară Egypţieniĭ giudecaŭ pre regiĭ lor eşiţĭ din viaţă?

Dătătorul de legĭ, *bărbatul de stat,* în istorie învaţă tocmelele ocârmuitorilor, puterea şi slăbiciunea lor, pricinele de sporire saŭ de scădere a staturilor, felurile de guvern sub care a înflorit maĭ mult, legile care aŭ avut înrâurirea cea maĭ priinciósă saŭ cea maĭ stricăcioasă asupra putereĭ, asupra cultureĭ, asupra moraluluĭ noroadelor.

Oşteanul în istorie găseşte pildele cele maĭ drepte şi maĭ adevĕrate despre strategie.

Cărturarul, *filosoful* în ea vĕd înaintarea duhuluĭ omenesc, rătăcirile sale, descoperirile geniuluĭ, pricinele neştiinţeĭ, a superstiţieĭ şi a întunericuluĭ.

Simplul particular în cetirea istorieĭ găseşte mângâere pentru relele de faţă, ea îĭ arată că prin o tristă fatalitate, perfecţia n'aŭ fost niciĭ odată în lume, virtutea maĭ tot-deauna a fost prigonită în viaţă şi că rĕsplata eĭ, cele maĭ multe orĭ, nu i-aŭ venit de cât după moarte.

Istoria singură poate, ca într'o panoramă întinsă, să ne arate împĕrăţiile trecute înainte de miĭ de anĭ; ea ne face privitorĭ la luptele, la revoluţiile, la sfaturile, la serbările întâmplate de la începutul lumeĭ, ea scoate din morminte pe strĕmoşiĭ noştri şi ni'ĭ înfăţişează ca viĭ dinaintea ochilor cu toate virtuţile, cu toate patimele, cu toate năravurile lor. Ea dară ne leagă cu vecia, puind în comunicaţie seminţiile trecute, cu noĭ; şi iarăşĭ pre noĭ cu seminţiile viitoare, cărora are să le trădee povestirea faptelor noastre.

In această privire atât de importantă istoria, după Biblie trebue să fie şi aŭ fost tot-deauna, cartea de căpetenie a popoarelor, şi a fieş-ce căruĭ om, îndeosebĭ; pentru

că fieş-ce care stare, fieş-ce care profesie află în ea regule de purtare, sfat la îndoirile sale, învĕţătură la neştiinţa sea, îndemn la slavă şi la faptă bună.

Karamzin [1]) în alte cuvinte, o numeşte „testamentul lăsat de către strĕmoşĭ, strĕnepoţilor, ca să le slujească de tălmăcire vremeĭ de faciă şi de povăţuire vremeĭ viitoare" [2]).

Neamul românesc s'a născut din cununia coloniştilor luĭ Trajan cu mândrele Dace, al căror rege Decebal, earăşĭ merită atât de puţin numele de barbar; căcĭ după cum spune Saint-Marc-Girardin: „barbar este acela care sub Domiţian biruitorul legioanelor romane, cerea ca împĕratul roman în loc de bir, să'ĭ trimeată meşterĭ şi lucrătorĭ de tot felul, atât în artele resbeluluĭ cât şi în cele ale păceĭ?" [3]).

Un veac însă nu trecu şi pruncul românesc 'şĭ va începe viaţa prin furtunele cele maĭ groasnice, Goţĭ, Gepiḑĭ, Hunĭ, Avarĭ, Bulgarĭ, Pecenegĭ şi Maghiarĭ, popoare barbare şi venite din stepele asiatice vor cutreera ţĕrile noastre din tot pătratul de la Tisa până la Nistru şi la Dunăre, şi un mare proces se va încinge între civilisaţia băştinaşă şi venetica barbarie, din care neamul românesc însă, va eşi învingĕtor.

In veacul al XVIII şi al XIX uniĭ scriitorĭ istoricĭ, strĕinĭ neamuluĭ nostru aŭ vrut să ne tăgăduească latinitatea, dar afirmările lor aŭ fost combătute de apostoliĭ românismuluĭ aĭ şcoaleĭ de la Blaj: Samoil Micul, şi Petre Major care spunea: „să se îndemne Româniĭ strĕmoşilor lor, vĕḑĕnd din ce viţă strĕlucită sunt prăsiţĭ" [4]) şi Gheorghe Şinkaĭ pe care Edgard Quinet 'l pusese alăturĭ de ceĭ maĭ marĭ istoricĭ aĭ occidentuluĭ.

---

[1]) Istoric Rus.

[2]) Estras din cuvêntul introductiv la cursul de istorie naţională rostit la 24 Noembrie 1843 în Academia Michăileană de la Iaşĭ şi pus ca introducere la Letopiseţe; vezĭ Tomu I, p. XXXI—XXXII.

[3]) Estras din cuvêntul introductiv al luĭ Kogălniceanu. Vol. I al Letopiseţelor.

[4]) Din istoria pentru începutul Românilor.

Dacă Michail Kogălniceanu spunea la 1843 să ne ferim de Romano-manie, adică de mania de a ne numi Romanĭ, iar Eliad adăogea, că: „numaĭ naţiunile bancrute vorbesc de strĕmoşiĭ lor, bună-oară ca şi Eugeniştiĭ scăpătaţĭ“ însă, cel d'ĕntâiŭ afirmând că: „legile, obiceiurile, limba şi inceputul nostru se trag de la Romanĭ, apoĭ că istoria de mult a vĕḑut aceste adevĕrurĭ, dar cea d'ĕntâiŭ datorie e, să ne fie modestia“ [1]). Astă-ḑĭ însă după jumĕtate de veac când avem sub ochiĭ noştri operile acelor bărbaţĭ uriaşĭ, atât de peste munţĭ, ca: Cipariŭ, Barnuţ, Laurian, Ilarian, cât şi în ţara nóstră ca: Hăsdeŭ, Bălcescu, Kogălniceanu, Tocilescu, Odobescu, Xenopol, Urechiă, şi alţiĭ, care neîncetat aŭ muncit la monumentul istorieĭ noastre naţionale şi cătând a'l înălţa, de cât cum 'l lăsase vechiĭ cronicarĭ; aşeḑênd în vârful sĕŭ tabula gravată cu: „*virtus romana rediviva*“ şi dovedind viţa noastră, daco-romană, atuncĭ cum oare să maĭ fim modeştĭ? căcĭ ar trebui să facem loc teorieĭ luĭ Rösler în istoria ţĕreĭ noastre, scutul latin ar trebui să-l lepădăm, şi naţiunile strĕine ar avea tot dreptul să ne spue cuvintele istoriculuĭ român Aaron: „începutul ce aĭ este necunoscut; numele ce porţĭ nu este al tĕŭ, nicĭ pămêntul pe care locueştĭ, soarta ta aşa aŭ fost, ca să fi tot după cum eştĭ, leapădă-te de începutul tĕŭ, schimbă'ţĭ numele saŭ primeşte pe acesta ce ţi-l daŭ eŭ; rădică-te şi dute din pămêntul pe care locueştĭ, căcĭ nu este al tĕŭ, şi nu te maĭ munci în zadar căcĭ tu nu poţĭ fi maĭ bine de cum eştĭ“ [2]).

Viaţa poporuluĭ român atât de svînturată, în vremurile vechĭ cât şi în vremurile de mijloc şi dincoace, din causa năvălirelor strĕine şi domniilor greceştĭ s'a desvoltat dupĕ cum a spus D. Dimitrie A. Sturdza, prin puterea a douĕ marĭ ideĭ: a libertăţeĭ şi a naţionalităţeĭ [3]).

In veacul al XVII-lea Miron Costin mare vornic al Moldoveĭ, scriind leatopiseţul aceleĭ ţĕrĭ, spunea: „Ce sosiră

---

[1]) Din cuvêntul introductiv, Vol. I al Letopiseţelor, pag. XXXIX.
[2]) Idem din Letopiseţ, Vol. I, p. XXXIX, reprodus.
[3]) Vezĭ în „Precuvêntarea“ la Acte privitoare la 2 Maiŭ 1864, publicate de V. Kogălniceanu, Bucurescĭ 1894, p. III.

asupra nóstră cumplite aceste vremurĭ de acum, de nu stăm de scrisoare ci de grijĭ şi suspinurĭ, şi la acest fel de scrisoare gând slobod şi fără valurĭ trebueşte, eară noĭ privim cumplite vremĭ şi cumpănă mare pămêntuluĭ nostru şi nouă“ [1]). In Ţara Românească în acel timp Constantin Filipescu, căpitanul, la fel cu Miron Costin scria şi dênsul: „De multe orĭ la maĭ mulţĭ Domnĭ s'a făcut răsmiriţă şi turburare pentru rĕutatea Grecilor“ [2]). Cronicarul Filipescu trăia în 1680 şi vedem din rêndurile sale cum trebuea atuncĭ Greciĭ să strice această biată ţară, încât numaĭ de scris nu-ĭ ardea lumeĭ, dupĕ cum spunea Miron Costin pentru Moldova.

In ţara noastră s'a prins obiceiul că vorbindu-se de domniile greceştĭ ar fi vorba neapărat de veacul de domnie al Fanarioţilor (1716—1821) saŭ chiar de la 1709 pentru Moldova, lucru cu totul greşit, căcĭ, istoria ne arată domniĭ greceştĭ saŭ grecisate de la 1600 încoace, D. V. A. Urechiă ne spune: „Relaţiunile Românilor cu Greciĭ sunt maĭ vechĭ de cât le arată uniĭ, ele nu încep cu Nicolae Mavrocordat, cu epoca zisă a Fanarioţilor, încă imediat cu căderea Constantinopoleĭ sub Turcĭ ca şi în apusul Europeĭ aŭ emigrat şi în principatele române, familiĭ greceştĭ“ [3]), apoĭ între aniĭ 1709 saŭ 1716 şi 1821, care de toţĭ e numit veacul de domnie al Fanarioţilor „am avut domnĭ şi pe Cantacuzenĭ, Ghiculeştĭ, Racoviţeştĭ, Calimah, carĭ sunt Românĭ, orĭ de veacurĭ înpămêntenițĭ, încât de aci, o injustă calificare“ [4]).

D. V. A. Urechiă încă în istoria Românilor ast-fel 'şĭ începe opul: „Toţĭ scriitoriĭ noştri de istorie naţională aŭ despreţuit veacul al XVIII-lea şi cualificându-l de „epoca Fanarioţilor“, aŭ sleit dicionarul, cu adjective, exprimênd ură şi dispreţ, pentru acest secol.

Cărţile noastre didactice s'aŭ resimţit de o asemenea inconscientă indignaţiune a istoricilor noştri; şi aşa în nu-

---

[1]) Idem la Prefaţă Vol. I.
[2]) Vezĭ în cronica sa din Magasinul istoric de Bălcescu şi Laurian.
[3]) Schiţe de istoria literatureĭ române, pag. 20.
[4]) Notă la istoria Românilor, Vol. I, Tomu I, p. 1.

mele patriotismuluĭ şi românismuluĭ, aceste cărţĭ fie pentru şcoala primară fie pentru liceŭ trec cù o repeḑiciune de fulger asupra unuĭ întreg secol din istoria patrieĭ.

Una din cele maĭ bune istoriĭ a ţĕrilor române, aceia a mult regretatuluĭ T. Laurian, carte, care numeroşĭ anĭ a fost aproape privilegiată pentru învĕţământul secundar, când e vorba de Domniĭ Fanarioţĭ abia doară de le inregistrează numele“ [1]).

Noĭ în lucrarea de faţă după cum arată şi titlul eĭ nu vom umplea această lacună a aceluĭ întreg veac de domnie a Fanarioţilor; aceasta o va face un alt scriitor şi istoric, căruia îĭ va fi pana maĭ dibacie şi capacitatea maĭ mare; acela va istorisi faptele şi evenimentele de la 1709 saŭ 1716 până la 1821 în ḑecĭ de volume, şi astfel această întreagă epocă de un veac şi maĭ bine, atât de insemnată ţĕreĭ, tocmaĭ din punctul de vedere patriotic şi de românismu să fie aşternută în miĭ de file; deja evenimentele de la 1774 până la 1818, D. V. A. Urechiă le-a închis în 10 volume marĭ.

Lucrarea noastră coprinde două părţĭ puternic unite între dênsele: *Inrîurirea grecească* şi *starea generală de cultură, a ţĕreĭ româneştĭ,* amêndouĕ tratate din vremurile cele maĭ vechĭ, până la 1717, şi formênd VII capitole generale, subtîmpărţite şi acestea în studiile lor respective. Ea nu are decĭ scopul de a trata istoria domnieĭ fanarioate, ci de a arăta înrîurirea grecească în Ţara Românească, manifestată pe toate căile posibile, originele şi causele acesteĭ înrîurirĭ, cum Greciĭ, după distrugerea imperiuluĭ Bizantin, uniĭ aŭ rĕmas la Constantinopol, aşeḑêndu-se în suburbiul fanaruluĭ, amestecându-se în politica imperiuluĭ Ottoman şi devenind indispensabilĭ conduchereĭ nevoelor aceluĭ stat; iară alţiĭ, saŭ tot din aceia, maĭ terḑiŭ, s'aŭ infiltrat în aceste două ţĕrĭ surorĭ româneştĭ; şi prin linguşirĭ către mantia domnească, aŭ ajuns marĭ demnitarĭ aĭ statuluĭ român uneltind apoĭ la Constantinopol, spre a păşi şi treptele tronuluĭ Băsărăbesc, devenind decĭ,

[1]) Istoria Românilor „către bine-voitorul lector“, Vol. I, Tom. I, pag. 1.

la început, boerĭ românĭ, şi apoĭ domnitorĭ; asvêrlind prin intrigĭ, în prada peireĭ şi a morţeĭ, odraslele domneştĭ, ale neamurilor Basarabilor, Cantacuzenilor, Brâncovenilor şi Ghiculeştilor şi o sumă de alte odrasle boereştĭ, pentru a'şĭ inaugura în cele din urmă domnia tirano-venetică, prin persoana luĭ Nicolae Mavrocordat, în ḑiua de 10 Februarie, anul 1716.—Vom arĕta apoĭ şi impresiunea ce a resimţit'o atuncĭ, Românul, când după 426 anĭ de domnie pămênteană a fost silit să vadă un domn din seminţia strĕină, a fanariotismuluĭ; domnie care a sdruncinat întreaga fiinţă de stat a ţĕreĭ româneştĭ, numaĭ în 9 lunĭ şi 4 ḑile de la 10 Februarie 1716 până la 14 Noembrie 1716. Istorisind pe larg această primă domnie, vom desveli în tot cursul acestor evenimente, patriotismul cel sfânt al boerilor românĭ, carĭ luptară ca nişte leĭ pentru apărarea drepturilor strămoşeştĭ, atât ale ţĕreĭ cât şi ale neamuluĭ lor; vom arăta în fine cum aceĭ boerĭ cu tot poporul şi în fruntea luĭ, aŭ făcut revoluţiunĭ contra elementuluĭ strĕin şi cum în cele din urmă aŭ căḑut jertfe ale patriotismuluĭ lor; dar după cum spune nemuritorul istoric Nicolae Bălcescu: despoiaţĭ de averĭ, închişĭ prin mânăstirile ţĕreĭ; saŭ la Stambul, chinuiţĭ şi în cele din urmă ucişĭ.

Căcĭ dacă toate naţiunile aŭ avut eroĭ, ce s'aŭ luptat contra supunereĭ strĕine şi a tiranieĭ, apoĭ eroiĭ neamuluĭ românesc în toate vremurile aŭ dovedit aceasta cu prisosinţă şi posteritatea le are încă mult de plătit.

In această carte decĭ, cititorul va putea vedea că noĭ am căutat a arăta din cele maĭ depărtate vremurĭ aceste relaţiunĭ ale Românilor cu Graciĭ.

In cursul acesteĭ lucrărĭ, am întâlnit, şi citat decĭ, o sumă de nume propriĭ, ale boerilor românĭ ce aŭ luat parte la diferitele evenimente; noĭ am căutat pe cât s'a putut, dupĕ mijloacele de care am dispus, sĕ le dovedim acelor boerĭ şi numele familieĭ din care aŭ făcut parte, căcĭ chrisoavele din vechime nu-ĭ arată de cât cu numele de botez, adese-orĭ urmat şi de cel al satuluĭ ce le aparţinea, adică al moşieĭ băstinaşe, servindu-ne acéstă carac-

teristică adesea-orĭ de lumină, la formarea numeluĭ de familie, şi pentru aceasta aduc mulţumirele mele acelor domnĭ genealogiştĭ ce'mĭ aŭ dat concursul D-lor. Numele de familie ce l'am aflat 'l voĭ pune între parantese alăturĭ de cel de botez găsit în documente.

Pentru sĕvârşirea acesteĭ lucrărĭ ţinem să maĭ aducem bine-voitoruluĭ lector urmĕtoarea declaraţiune, că: vom fi foarte exigenţĭ în privinţa documentăreĭ faptelor, servindu-ne de colecţiunele de documente ca: Hurmuzaki, de unde am luat şi tradus în mare parte, pe româneşte toate acele piese originale referitoare la această lucrare, apoĭ şi de chrisoavele inedite ce ne aŭ căḑut în mână; acestea toate ca justificărĭ operilor consultate de noĭ, încât cititorul însuşĭ, să fie pus în posibilitatea de a ne controla, judeca şi a putea deosebi părerile noastre, de cele ale altora; la toate acestea păstrênd cu sfinţenie regulele uneĭ scrierĭ istorice, adică nu ne vom interesa nicĭ de plăcerile ce rêndurile noastre ar procura unora, lucind numele lor prin faptele glorioase şi virtoase ale strămoşilor lor, nicĭ de neplăcerile produse altora, căcĭ eŭ nu fac acĭ de cât a raporta aceia ce documente de sute de anĭ aŭ înregistrat, şi istoriile adevĕrate aŭ conservat în paginele lor, căcĭ după cum scria şi istoricul roman Lucian din epoca Împĕratuluĭ Trajan, că: „istoricul să fie slobod de frică şi de ambiţie, nelipicios miteĭ şi ameninţăreĭ, să spue adevĕrul, fără slăbiciune şi fără amărire, să fie drept fără asprime, censor fără oţerire şi fără clevetire să n'aibă duh de partidă nicĭ însuşĭ duh naţional; să fie cetăţean al lumeĭ fără stăpân şi pravilă, fără privire către opinia vremeĭ seale“ [1]).

Bine-voitorul lector poate însă că, la noĭ va găsi patimă, pentru tot ce a fost al naţiuneĭ române; dar atuncĭ eartăni-se dacă vom îndrăsni să spunem tot ca Michail Kogălniceanu, dupĕ istoricul Karamzin; că: „Simţimêntul de noĭ şi al nostru insufleţează povestirea, pentru că o părtinire groasă, partea unuĭ duh slab, şi a unuĭ suflet

---

[1]) Estras din Letopiseţ, Vol. I, Tomu I, pag. XXXVIII.

fără înălţare este nesuferită într'un istorian, pre atâta îĭ aflăm căldură, energie, şi incântare când iubirea patrieĭ îĭ îndreaptă condeiul" [1]).

Decĭ numaĭ ast-fel procedând cred că o scriere de caracter istoric se va putea numi „Istorie" şi un istoric va fi in tot deauna la adăpostul vrăşmăşieĭ şi al ureĭ.

Terminênd, cer de la imparţialitatea bine-voitoruluĭ cititor să fie îngăduitor cu mine, în această scriere de caracter istoric, cu care eŭ debutez pe scena publicităţeĭ.— Nu am învĕţat literile, am învĕţat legile; dară legile carĭ aŭ stabilit raporturĭ între cetăţenĭ, între cetăţenĭ şi stat, şi intre stat şi stat, aŭ esistat în adêncul trecut al acesteĭ ţĕrĭ, încât, ocupêndu-mĕ cu trecutul ţĕreĭ mele, acolo voĭ găsi saŭ nu, isvorul legilor de adĭ, să aruncăm decĭ ochiĭ în trecutul acesteĭ ţĕrĭ, căcĭ numaĭ atuncĭ vom fi în stare să judecăm presentul! după cum spune şi neobositul istoric al ţĕreĭ noastre D. Grigore G. Tocilescu: „Maĭ cu seamă în împrejurărĭ grele un popor se simte înclinat a'şĭ întoarce ochiĭ înapoĭ ca să vadă ce aŭ făcut generaţiunele trecute pentru apărarea patrieĭ, a libertăţilor eĭ, ca să se însufle de amintirile marĭ ale trecutuluĭ şi să se cunoască îndărăt, de a păstra cu sfinţenie, şi de a face să crească depositul ce-'ĭ a lăsat: libertatea, onoarea naţională, patria şi jertfa pentru mântuirea eĭ" [2]).

Eŭ astă-dĭ după o muncă de 5 anĭ, mĕ simt fericit că pot să daŭ la lumină această lucrare; am întîmpinat multe nevoĭ şi greutăţĭ până ce să ajung aci; dar mulţămirea mea sufletéscă este cu atât maĭ mare, cu cât ştiŭ că, cu mijloacele de care am dispus, am ajuns, ca un ucenic, la poalele columneĭ istorieĭ ţĕreĭ mele; şi urcându-mĕ am aşezat în vârful eĭ, înc'o petricică. Columna este 'naltă şi mândră, a lucrat la dênsa generaţiunĭ întregĭ de bărbaţĭ iluştri; şi trecătorul strĕin urcându-se până în vêrful eĭ, va privi în zarea cea depărtată ceĭ 1800 de anĭ de viaţă aĭ Românilor, din aceste câmpiĭ ale Dacieĭ străbune; din

[1]) Estras din Letopiseţ, Tomu I, pag. XXXIII.
[2]) Vedĭ Istoria Română, 1889, Bucureştĭ, p. IV.

care eĭ aŭ cules numaĭ florĭ, făcĕnd dintr'ĕnsele coroana gloriei, virtuţilor şi vitejiilor lor.

Lucrarea ce o daŭ aḑĭ, areneĭ publicităţeĭ, nu formează decât un început la măreţul meŭ plan, căcĭ: dacă Dumnezeŭ 'mĭ va da destulă sănătate şi ḑile de trăit, am de gând să tratez şi istoricul *armateĭ* şi *boerimeĭ române*, cum aŭ fost ele în epoca *noastră naţională* şi ce aŭ devenit apoĭ, în *epoca grecismuluĭ*. Trecĕnd apoĭ cu studiul subiectuluĭ apărut în această carte şi cu cel al armateĭ şi boerimeĭ şi la sora noastră, Moldova.

Atuncĭ aşĭ săvĕrşi o istorie generală a înrîurireĭ greceştĭ în ţĕrile române, cu efectul eĭ, asupra armateĭ şi boerimeĭ. — Încât acela care ar ceti acestea, vĕrsând lacrimĭ de durere pe mormĕntul trecutuluĭ nostru, trecut atît de vijelios, vitejiĭ cumpĕrate cu sânge de erou Român; chinurĭ şi suspinurĭ a douĕ sĕrmane surorĭ române, eşite dintr'o aceiaşĭ mumă şi acelaşĭ tată, şi aruncate în acest haos al Dacieĭ traiane, prădate de hordele barbare şi necăjite de statele marĭ şi vecine; astă-ḑĭ s'ar bucura şi s'ar simţi fericit, vĕḑĕnd că ele 'şĭ-aŭ dat mâna, că aŭ cântat şi aŭ jucat hora unireĭ şi aŭ plămădit într'o fiertură coroanele luĭ Mihaiŭ-Viteazu şi Ştefan-cel-Mare, călind dintr'ĕnsele una nouă şi oţelită, spre a luci pe capul celuĭ d'întâiŭ rege romănesc, „Carol I de Hohenzollern".

Bucureştĭ, 1900.

Constantin V. Obedeanu.

PARTEA I

CAPITOLUL I

Introducere

De un mare eveniment a fost coprinsă Ţara Românească[1]) în anul 1716, căcĭ după şease veacurĭ de o domnie pământeană încărcată de virtuţĭ, glorii, şi vitejii sĕvîrşite de neamul Basarabilor; maĭ întâĭ banĭ aĭ Olteniei încă din veacul al XII; de când începuse a naşte viaţa de stat a Românieĭ; apoĭ domnĭ, voevoḍĭ saŭ principĭ de la fondarea Ţereĭ Româneştĭ *(veacul al XIII)* până în al XVIII; după domnia celor doĭ Ghiculeştĭ: Gheorghe şi Grigore, începută în 1659; şi in fine a celor doĭ Cantacuzineştĭ Şerban, începută în 1679, şi Ştefan în 1714, ţereĭ i-a fost dat a avea acum un domn cu totul strĕin, lucru funest pentru starea de atuncĭ, când încă istoricĭ se certaŭ pe naţionalitatea noastră, acel strĕin era Nicolae Mavrocordat el va deschide aci între Carpaţĭ şi Dunăre o cale lungă Fanarioţilor de la Constantinopole în care eĭ îşĭ vor sĕdi tronul lor pentru un veac şi maĭ bine; şi de la care de sigur Românĭ, descendenţiĭ coloniştilor luĭ Trajan nu vor maĭ spera în apĕrarea şi ridicarea scutuluĭ latin. Nicolae Mavrocordat 'şĭ făcu intrarea triumfală la Bucureştĭ, capitala ţĕreĭ,

---

[1]) Numirea oficială a Valachieĭ saŭ Munteniei în documente şi chronicĭ a fost în totdeauna aceia de Ţara Românească, de aceia acest nume 'l voĭ întrebuinţa şi eŭ în tot cursul aceste scrierĭ.

în ḑiua de 10 Februarie anul 1716, şi atuncĭ lanţul tiranieĭ, arbitrariuluĭ şi absolutismuluĭ celuĭ maĭ crud fu aruncat la gâtul Românilor; dar să vedem pentru ce oare soarta fu atât de nenorocită nouă; pentru-ce, oare acum Românii care şease veacurĭ mânuiseră spada vitejeşte în văile Carpaţilor, rĕsunând de strigătul bravureĭ militare, le va fi dat acuma a n'o maĭ scoate din teacă un veac; şi a amute la vorba de rĕsboinic şi viteaz; pentru-ce oare in locul Basarabilor, Ghiculeştilor şi Cartacuzinilor acele treĭ marĭ şi puternice familii ale ţĕrilor surorĭ carĭ aŭ format aci dinastiĭ; să vină un trup de neamurĭ nouĭ din fanarul Ţarigraduluĭ, seminţii ale Bizanţiuluĭ; cine oare i-aŭ adus? şi pentru ce i-aŭ trimes? şi cum s'a făcut de aŭ reuşit? eată întrebarĭ, în faţa cărora ni se desfăşoară o sumă de evenimente, vom rĕspunde la toate acestea, studiind cestiunea în capitolul următor —; formulându-l sub titlul de «*Causele saŭ faptele, adică evenimentele carĭ aŭ contribuit la întronarea unuĭ principe fanariot în Ţara Românească* şi pentru că această întronare nu vine de cât de la Otomanĭ, de aceia ne vom opri un moment asupra *stăreĭ imperiuluĭ Otoman,* studiind'o în capitolul de faţă.

Starea imperiuluĭ Otoman

În acest capitol de sigur că nu vom pĕtrunde adênc în istoria imperiuluĭ Otoman, căcĭ aceasta nu'şĭ ar avea loc aci, vom arunca numaĭ o privire retrospectivă în trecutul aceleĭ ţĕrĭ; în cursul veacurilor XIII, XIV, XV şi XVI; în atât cât aceasta ar sta în legătura cu subiectul nostru; vom începe din 1393 de când s'a încheiat primuĭ tractat între un principe Român şi Sultanul Otomanilor; toate acestea numaĭ şi numaĭ ca să vedem cu cine ne vom cumpăni, şi ce fel de politică vor duce aceia cu care noĭ vom sta la mĕsurătoare cincĭ veacurĭ şi maĭ bine, şi cărora le vom plăti tribut.

Acest prim tractat de supunere al ţĕreĭ a fost încheiat de Mircea I Basarab în anul 1393; vom vedea acésta la locul sĕŭ; Mircea cel mare de şi supuse ţara sa Turcieĭ,

dară pe atât, ea atuncĭ avea o întindere mare; din titulaturile de pe documentele timpuluĭ ca cele din 1387, 1399 şi 1406 [1]) reproducem acesta «Iω [2]) Mircea I Basarab cu mila luĭ Dumnezeŭ stăpânitor şi domn a toată ţara Ungro-Vlachieĭ; şi peste munţi încă şi peste ţĕrile tătăreştĭ şi Almaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ herţog (duce), şi stăpânitor banatuluĭ Severinuluĭ, duce; şi de amêndouă părţile de peste Dunăre, stăpânitor şi al cetăţilor Durostoruluĭ *(Silistria de adĭ)* şi Dobrogeĭ şi al Basarabieĭ» — *(numită în veacul al XV Bugeak)*.

Eată decĭ ce pompoasă titulatură domnească purta marele Mircea I; în cursul anilor domnieĭ sale Ţara Românească era în toată splendoarea eĭ şi numaĭ după 286 de anĭ, considerându'ĭ pe aceştia de la întemeerile Kenezeaturilor Vlachice şi ale banatuluĭ Oltenesc; nu maĭ puţin puternică însă era şi Turcia în aceste timpurĭ; căcĭ dênsa nu se bucura numaĭ a ameninţa orientul Europeĭ, ce'şĭ arunca ochiĭ şi asupra occidentuluĭ care de sigur va simţĭ fiorĭ ca şi noĭ.

Turciĭ după ce în Asia 'şĭ instituesc un puternic imperiu prin 1299; în 1326 încep a trece şi în Europa, reuşind a supune în 1356 Galipoli sub sultanul lor Uchram; în 1362 urmaşul acestuia, sultanul Amurat I, cucereşte Andrianopole şi Filipopole, acele două marĭ şi puternice cetăţĭ cu care noĭ Româniĭ vom avea dese relaţiunĭ; acuma decĭ un moment nu va maĭ trece şi pepturile naţiunilor orientuluĭ European vor fi ţinta iataganelor turceştĭ; şi după cum un autor spune că: «Turciĭ vor mânui tot aşa de bine iataganul lor; ca şi Greciĭ limba şi fineţele retoriceĭ» popoarele Balcanice ca Albanejiĭ, Bulgariĭ, Sêrbiĭ şi Româniĭ vor fi cele d'ântâĭ ţinte la plata tributuluĭ lor de sânge, apoĭ vor veni şi altele ca Unguriĭ, Austriaciĭ şi Ruşiĭ; în unele rândurĭ.

De aceste toate popoare se loveaŭ Otomaniĭ pentru

---

[1]) Se vor vedea în cursul acesteĭ cărţĭ.

[2]) Adecă Ioan; prescurtat; ca amintire de la Ioan Assan primul imperatore al Românilor şi Bulgarilor în 1185; lucru păstrat cincĭ veacurĭ în titulaturile Domnilor.

a putea pătrunde în miezul Europeĭ cum le era gândul. Imediat după luarea Filipopoleĭ sultanul Amurat I 'şĭ stremută reşedinţa de la Brussa *(Asia mică)* în Europa, la Andrianopole, saŭ Odreiu, în anul 1365; acuma Turciĭ vor începe a deveni un element bine determinat în concertul naţiunilor Europene de atuncĭ, cătând a se afirma ca un popor crunt, rĕsboinic şi fanatic; în 1375 prin bătălia de la *Niş* sultanul Amurat supune pe ţarul Lazăr al Sêrbieĭ; apoĭ în vestita bătălie de la *Cossova* din 1389 bate cumplit pe Şişman Ţarul Bulgarilor unde luară parte Ungurii, Sêrbiĭ, Bosniaciĭ şi Româniĭ; sub comanda mareluĭ Mircea I; acuma se încinse duelul între Românĭ şi Turcĭ; ca preambul al vestituluĭ tractat din 1393; se întâmplă însă că móre sultanul Amurat şi vine în locu'ĭ la tron Baiazet I, supranumit Ilderim, adică «fulgerul» căcĭ era aprig, iute şi rĕŭ; acesta pentru Românĭ va fi o nenorocire, cacĭ la el prima idee, fu de a rĕsbuna pe Amurat: cum Româniĭ aŭ îndrĕznit a se pune în contra Turcilor, şi a lua parte în contră-le la lupta dela Cossova? de aceia imediat aduce la Dunăre o armată formidabilă bate pe Românĭ, ea pe Mircea; si'l duce în surghiun în Asia mică la Brussa; Mircea I, pentru a scăpa din surghiun închină ţara Turcilor şi vedem ţara Românească apărând pe registrele Turceştĭ încă din 1391 cu tóte că nu se închease încă nicĭ un tractat, acestea n'ĭ le rapórtă mitropolitul Ţamblac, contimporan al luĭ Mircea [1]; acest sfârşit fatal a trebuit a lua domnul Român căcĭ acum era prins în cleştele otoman şi amintirea nu scăpa nicĭ dênsul şi ţeara ar fi rĕmas fără domnul eĭ, şi ajunsă în ghiarele Turcilor, prădată şi sărăcită; din douĕ rele alegĭ pe cel maĭ bun la nevoe; ast-fel Mircea I întors în ţară în 1395 închee un tractat de alianţă cu regele Ungarieĭ Sigismund Batori, hotărîţĭ ambi şefi de a rĕpune până la mórte puterea Otomanilor care începuse a deveni nesuferită;

[1] Vezĭ, Istoria sfinteĭ Paraşchiva de mitropolitul Ţamblac; Melchisedeck în Revista Vol. III, de Gr. Tocilescu pag. 27 şi în Hammer; Histoire de l'empire Ottoman traduite par Dochez, Paris, 1841. pag. 97 şi 438; şi în Zinkeisen Vol. I, 284; acestea după cum ni le raportează D-nu Xenopol în Istoria Românilor, Vol. II, p. 94 *(Notă)*.

aşa vedem pe Sigismund căutând şi alţĭ aliaţĭ; se duce la Germanĭ, se duce şi la Francezĭ, reuşind de la aceştia prin Regele Carol al VI-lea, a avea un frumos corp de cavalerie, îmbrăcat numaĭ în zale, oaste feodală, formată din floarea cavalerismuluĭ francez: în capul acestuĭ corp care se urca cam până la 6,000 ostaşĭ, eraŭ supuşĭ oamenĭ din ceĭ maĭ nobilĭ; şi cronicarul francez din acele vremurĭ Froissart [1]) ne spune că, generaliĭ aceluĭ corp, eraŭ: Philibert de Noailles marele maestru al Iohaniţilor, Jean de Nevers ducele Burgundieĭ, mareşalul Bucicault, şi alţiĭ; armatele se întrunira la malul Dunăreĭ în ţĕrile valachice de adi, ţara noastră; luară Vidinul, şi Rahova, învingând pe Turcĭ; o luptă decisivă trebuea să maĭ aibă loc la Nicopole, care va decide soarta creştinătăţiĭ, însă înaintea lupteĭ după cum istoriseşte acelaşĭ cronicar cu admirabila'ĭ pană, nobiliĭ Francezi se adunară la banchet în oraşul Nicopolĭ şi la o laltă cu generaliĭ românĭ de atuncĭ, benchetuiră, încât se ameţiră cu toţiĭ, de vinurile cele bune ale Franciеĭ, înfrăţite cu cele româneştĭ; şi aceasta făcu ca la ora ataculuĭ aliaţiĭ să fie învinşĭ, de şi avu comanda supremă Jean de Nevers ducele Burgundieĭ care bătu la început, dară în cele din urmă fu crunt învins, şi ast-fel soarta nenorocireĭ nu scăpă pe Românĭ. In urma acestuĭ rĕsboiŭ de unde Turciĭ eşiră învingĕtorĭ soarta decisivă se va decide pentru Românĭ, căcĭ, de aci s'a tras supunerea lor, Turcilor; şi tot acel amestec al semiluneĭ în trebile interioare ale ţĕrilor surorĭ care va merge din ce în ce crescĕnd până la acea dată de 1716.

Asupra roluluĭ ce jucă Mircea I în lupta aceasta, istoriciĭ încă se contradic. D nu Xenopol în Vol. II, pag. 101 după istoricul Chalcocondila pag. 77—80 spune că Mircea a trecut Dunărea retrăgându-se în ţara sa; începĕnd o nouă luptă şi bătând de astă dată pe Baiazet I; alţiĭ, între care M. Kogălniceanu în «Histoire de la Valachie» pag. 68 dice că Mircea ar fi trădat pe aliaţĭ, ducĕndu-se în lagărul Sultanuluĭ, şi solicitând pace. «Mirce qui s'était sauvé par une

[1]) Vezĭ în Buchon, Panthéon littéraire, vol. III, p. 261 şi Xenopol, vol. II, p. 99 (Notă).

trahison, et qui avait contribué à la destruction de l'armée chrétienne se rendit au camp des Turcs il salua le Sultan et lui demanda la paix».

In urma luptei de la Nicopole s'a încheiat vestitul tractat între Mircea I şi Baiazet I, în anul 1393, pe care îl reproduc şi eŭ aci, din cronica luĭ Dionisie Fotino, Vol. III, pag. 216; unde se găseşte cel maĭ bine redactat:

Hati-humaiunul Sultanuluĭ Baiazet I Ilderim din anul 1393 după Christ.

Memleketul *(ţeara)* Românească carele acuma s'a supus neînvinseĭ putereĭ noastre, 'l aşeḑăm prin înalta noastră milostivire ca să guverneḑe după legile sale proprii, şi Eflac-Voevodasi *(Domnul)* să aibă deplină putere ca să facă răsboiŭ vecinilor sĕĭ; saŭ să închee pace când va voi; şi prin urmare să aibă drept de viaţă şi de moarte asupra supuşilor sĕĭ.

Creştinii carĭ după ce ar primi legea luĭ Moamet ar trece earăşĭ din ţinuturile noastre în Ţara-Românească şi ar îmbrăţişa earăşĭ creştinismul, nu vor putea fi urmăriţĭ s'aŭ supăraţĭ.

Câţĭ din Românĭ ar trece în vre-o parte din ţinuturile noastre pentru trebuinţĭ particulare, vor fi nesupăraţĭ dė Haraciŭ *(capitaţiune)* şi necercetaţi pentru portul lor.

Domniĭ creştinĭ se vor alege de către Mitropolit şi de către boeriĭ.

Dar pentru înalta noastră milostivire, şi pentru-că am înscris pe această raia *(supus)* în catalogul celor-l'alţĭ supuşĭ aĭ noştri, el va fi datoriŭ a da la împĕrătescul nostru Mir *(tesaur)* în fie-care an câte 3000 banĭ d'aĭ ţĕreĭ saŭ 500 leĭ argint în moneda noastră [1]).

S'a dat aceasta în Nicopole la 805 în luna Rabiul-

---

[1]) Aceştĭ banĭ eraŭ nişte monede de aur (galbenĭ), ce se numeaŭ banĭ roşĭ, şease banĭ roşĭ de aĭ noştri valoraŭ 1 leŭ argint de al Otomanilor, 500×6=3000 banĭ roşĭ.

ewel, şi s'a înscris în Ciutucurile *(condicele nóstre* [1]). *Datele turceştì)*». Fapta sĕvârşită de principele Mircea I fu destul de tristă pentru Românĭ, dară dacă supunerea nu s'ar fi făcut acuma, odată tot se îndeplınea, căcĭ o ţară mică ca a nóstră, atuncĭ, orĭ cât de vitejĭ ostaşĭ să fi avut, nu ar fi putut resista unuĭ colos ca imperiul Otoman, care încă 200 de anĭ de aci înainte va repurta victoriĭ peste victoriĭ; aşa că putem spune că Mircea I, bine a făcut de a închinat ţara Otomanilor, şi s'a pus sub scutul protector al lor, căcĭ ţéra nóstră atuncĭ avea nevoie de scutul protector al uneĭ naţiunì marĭ pentru a putea străbate furtunile care le va aduce veacurile aci între Carpaţĭ şi Dunăre. Aceasta a fost şi va fi problema eternă a politiceĭ externe a tuturor statelor, ca cele maĭ marĭ să proteagă pe cele maì micĭ; dacă Turcia nu'şĭ-ar fi croit asupra ţĕrilor surorĭ încă de atuncĭ protectorat, cine ştie ce împărăţie şi-ar fi croit'o, şi póte pentru noĭ Româniĭ ar fi fost atuncĭ maĭ funest, şi cu toate acestea când Sultanĭ de la Constantinopole încercaŭ a călca disposiţiunile tractatelor cu domniĭ Românĭ şi a veni asupra nóstră ca învingătorĭ; domniĭ Românĭ, şi boeriĭ acesteĭ ţĕri, aŭ rădicat în tot-deauna capul luptêndu-se vitejesce şi scăpând ast-fel stindardul românesc cu sfinţiĭ împăraţĭ Constantin şi Elena de sangeacul semi-luneĭ; ast-fel vedem pe Mircea I părăsind şi pe Sigismund Batori regele Unga-

---

[1]) Fotino ne spune la pag. 218 *(Nota)* că, «coprinderea acestuĭ document dimpreună cu tractatul din 1460 d'intre Laiot-Vodă Basarab şi Meemet al II sultanul Turcilor le-a găsit în o cărticică ce'i dat'o fericitul întru memorie Alecsandru Văcărescu, Turci le poseda de la tatăl sĕŭ Banu Enache Văcărescu, carele şi acesta le-aŭ căpătat cu mare cheltuélă de banĭ copiindu-le după condicele împărăteştĭ, pre când se afla la Constantinopole. Tot cu acéstă ocasiune Fotino la pag. 216 *(Nota)* ne maĭ raportéză şi titulatura luĭ Mircea, el ḑice: «Intr'o însemnare veche a unuĭ boer Serdar Constantin Kiţoreanu am găsit prescris după un chrisov vechiŭ titlul luĭ Mircea-Vodă celuĭ bătrân carele cel ântâiŭ aŭ închinat Ţéra Românéscă Turcilor şi aŭ făcut tractatul de maĭ sus cu Sultanul Baiazet Ilderim». Titlul luĭ Mircea-Vodă era ast-fel: «Drept credinciosul într'u Christos Dumneḑeŭ, pietosul şi iubitorul de Dum-«neḑeŭ, Mircea cel mare, Domn cu mila luĭ Dumneḑeŭ şi singur stăpânitor a tot pă-«mântul Ungro-Vlachieĭ, şi de dincolo de munţiĭ Carpaţĭ, până în pământul Tătăresc «*[Basarabia]*, Hertog *(Duce)* Almaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ, Domn al Banatuluĭ despre «apus *(Olténieĭ)*, Stăpânitor ambelor laturĭ ale Dunăreĭ până în Marea Neagră, şi «Domn cetăţiĭ Drostioruluĭ *(Silistria)* şi al tuturor ţĕrilor şi oraşelor până în hotarele Andrianopoleĭ». *(Anul de la facerea lumeĭ 6901=1393)*. Observăm că această titulatură diferă de a nóstră, de maĭ nainte, însă numaĭ ca redactare, aminterea fiind aceleaşĭ ţĕrĭ în stăpânirea mareluĭ Domn.

rieĭ, şi pe Vladislav Iaghelo, regele Polonilor şi încheind acel tractat cu Turciĭ.

După cum data de 1453, *luarea Constantinopoluluĭ de Turcĭ,* este un eveniment istoric general, de óre-ce separă evul mediŭ de cel modern, pentru noĭ Româniĭ este un eveniment îndoit, căcĭ de atuncĭ aŭ început bizantiniĭ Grecĭ a veni prin ţĕrile Române; imediat ce Sultanul Mahomet al II-lea sparse dinastia bizantină a Paleologilor, toţĭ bizantiniĭ se înprăştiară; uniĭ se duseră în Italia, alţiĭ în insulile Archipelaguluĭ şi o sumă rĕmaseră în Constantinopole, eară o parte din eĭ şi din ceĭ maĭ ne însemnatĭ veniră în ţĕrile române Moldova şi Ţara Românéscă. Greciĭ rĕmaşĭ în Constantinopole eraŭ d'intre ceĭ maĭ de neam şi maĭ bogaţĭ, aceştia vor forma cu timpul acolo nobleţea Fanaruluĭ şi vor deveni indispensabilĭ politiceĭ interne şi externe a imperiuluĭ Otoman, ilustrându-se la început prin postul de marĭ dragomanĭ aĭ imperiuluĭ, şi maĭ têrḑiŭ prin bey saŭ principĭ în Ţara Românească şi Moldova, constituind la noĭ veacul acela de domnie Fanariotă; tóte acestea le vom studia în capitolele următóre.

Până la 1526 data vestiteĭ lupte de la Mohacĭ unde peri şi regele Ungarieĭ Ludovic al II-lea; când Turciĭ repurtară una din cele maĭ marĭ victoriĭ cunoscute în istoria naţiuneĭ lor; eĭ aŭ mers tot din glorie în glorie; două împărăţiĭ maĭ rĕmăsese în Europa cu care nu putură să se măsóre; acelea eraŭ: a Nemţilor, căcĭ ţinta lor era Viena, centrul creştinătăţeĭ, dar se vede că uitaseră că pe tronul cel înalt al seminţeĭ germanice domnea ilustra şi viteza familie a Habsburgilor ajutată fiind de marĭ generalĭ aĭ timpuluĭ, al II-lea imperiŭ era acela al luĭ Petre cel mare, căcĭ Vulturul imperial de multe orĭ îngălbeni semi-luna şi cât pe aci să se urce pe minaretele sfânteĭ Sofia de la Constantinopole; de la lupta de la Mohacĭ steaua lor apuse însă; şi 2 vécurĭ îĭ vom vedea mereŭ in lupte crâncene cu Nemţiĭ care vor eşi învingătorĭ graţie prea strălucituluĭ lucéfăr al véculuĭ trecut, principele Eugenie de Savoia; pot spune cel maĭ mare general al Austrieĭ; lupta de la Mohacĭ a avut o mare importanţa şi în istoria poporuluĭ român căcĭ de atuncĭ ni

se va determina ursita, de atuncĭ deja Turciĭ ochiseră principatele dunărene spre a le transforma saŭ în raele, saŭ în provinciĭ de arendare celuĭ care va plăti tesaurului imperial maĭ multe pungĭ de banĭ, şi aceştia d'intre Fanarioţi; evenimentele anilor 1711—1716 aduseră resultatul final, şi noĭ le vom vedea în cursul acesteĭ cărţĭ.

Pentru a ne face o idee de numărul óstei otomane voĭ reproduce aci o listă a tutulor neamurilor de ómenĭ ce aŭ servit în armata otomană când aceştia aŭ avut lupte cu Creştinii; listă ce se găseşce în marea şi voluminósa colecţiune de documeute a luiEudoxiu de Hurmuzaki, tipărite de Academia română.

Numĕrul şi neamul trupelor pe carĭ Sultanul le-a adunat din diferite ţĕrĭ ale rĕsăritului, apusuluĭ, norduluĭ şi suduluĭ pentru a se sluji cu ele pe mare, şi pe uscat contra Creştinismuluĭ.

«Liste de toutes les troupes que le grand Seigneur a tirées de différents royaumes et Pays en Orient, Occident, Septentrion, et Midi, y compprises les auxiliaires pour se servire contr la chrétienté tant sur tèrre que sur mer» :

	Contre les Impériaux		*Contre les Vénétiens*	
	Cavalerie	Infanterie	Cavalerie	Infanterie
Spahis et janissaires	30,000	60,000	—	40.000
Tartares	3.000	3,000	—	—
Vallaques	5,000	4.000	4,000	10,000
Ponachiens	3,000	5,000	2,000	6,000
Badnahiens	1,000	5,000	—	6,000
Armates	—	—	6,000	15,000
Arabes	1,000	4.000	1,000	20,000
Egyptiens	1,000	6,000	—	—
Galiéens	—	—	3,000	4,000
Puerquariens	5.000	24,000	6,000	10,000
Maures	—	—	—	10,000
Amériquains	10.000	10,000	5,000	10,000
Afriquains	1,000	20,000	6,000	11,000
Persans	5,000	14,000	3.000	14,000
Brésiliens	4,000	15,000	6.000	10,000
Chinois	6,000	16,000	4,000	—
Macédoniens	4,000	20,000	3,000	—
Ethiopiens	4,000	16,000	4.000	3,000
Morlaques	10,000	4,000	1,000	—
Asiatiques	2,000	12,000	4,000	20,000
Libiens	2,000	15,000	1,000	2,000
Mésopotamiens	2,000	5,000	4,000	1,000
Larabiens	—	4,000	1.000	16,000
Arméniens	—	—	7.000	10,000
	100,000	275.000	80 000	200,000
	375,000		280.000	
			Total 655,000 hommes[1])	

[1]) Vezĭ vol. I, supl. I, p. 433 op. cit.

Cette liste a été communiquée par un nommé Valentin Altman, lequel l'a eue du premier commis du grand commissaire au conseil de guerre du Sultăn, tenu dans so quartier au camp de Werchem en Vallachie; Elle a été inscrite dans la chancellerie de Belgrade d'où un espion en a reçu la première Copie» [1]).

Eată decĭ ce colos de armate aveaŭ Turciĭ în luptele lor, cu 375.000 de oamenĭ şi cu 280.000, în total 655,000 oamenĭ veneaŭ eĭ în contra creştinilor şi în această listă ne vedem amestecaţĭ şi noĭ «Valachiĭ» înscrişĭ cu numărul de 23.000. Armata Turcilor era compusă numaĭ din mercenarĭ, eĭ nu căutaŭ calitatea ostaşuluĭ, ci cantitatea; un autor ne spune despre dânşiĭ. «Că Turci de trecea un an fără a se lupta, se simţeaŭ bolnavĭ».

Terminând cu mica dare de seamă care am făcut'o în acest capitol despre starea imperiuluĭ Otoman, maĭ mult pentru a ne putea trage conclusiunile capitoluluĭ următoriu «Despre causele saŭ evenimentele contribuitoare la întronarea unuĭ principe Fanariot în Ţara Românească» păşim maĭ înainte.

CAPITOLUL II

Despre causele saŭ evenimentele contribuitoare la întronarea unuĭ principe Fanoriot în Ţara Românească

Ţara Românească plătind tribut acuma imperiuluĭ Otoman prin tractatul încheiat la Nicopole, va începe a fi expusă ambiţiunilor semi-luneĭ, carĭ vor merge crescând până în 1716 când politica imperiuluĭ şi cu a iscusiţilor eĭ politicianĭ si-aŭ ajuns scopul, adică de a transforma ţĕrile dunărene în moşiĭ de arendat.

Intreaga aceasta epocă de la 1393 până la 1716 noĭ o vom împărţi în două părţĭ; prima de la 1393 până la 1453 *(căderea Constantinopoleĭ, şi decĭ risipirea Grecilor în alte părţi ale Europeĭ şi maĭ cu seamă la noĭ)*, a doua

[1]) Scris în L. Franceză după document.

de la 1453 până în 1716 când Otomanii aŭ dat asaltul scopului lor.

În prima perioadă adică de la 1393—1453 vom avea de studiat influenţa grecească bizantină în ţĕrile dunărene carĭ vom vedea că s'a manifestat pe două căĭ şi cele maĭ puternice în schimbarea naţiunilor; pe calea religioasă, şi pe aceia a comerciuluĭ, decĭ eată două marĭ cause saŭ evenimente conlucrătoare şi simultanee la înfigerea puterei greceştĭ în principate.

În a două perioadă 1453—1716; vom avea de studiat aceleaşĭ cause, adică religiunea şi comerţul carĭ vor deveni acum şi maĭ înfloritoare ca o consecinţa a putereĭ carĭ o vor câştiga aci Grecii, fiind aşedaţĭ ceĭ maĭ mulţĭ în pământurile româneştĭ şi încetul cu încetul devenind şi marĭ drĕgătorĭ şi deci această înrâurire a elementuluĭ strĕin fiind cu totul displăcută boerilor românĭ, aceia carĭ atuncĭ eraŭ capul, braţul şi inima naţiuneĭ române, ceĭ d'întâĭ în arena politică şi în câmpiile resbelului [1]) şi decĭ începând a face comploturĭ carĭ vor degenera în revoluţiunĭ; şi revoluţiunĭ marĭ încă carĭ se vor ţine lanţ în interval de 1 veac, şi în care vor cădea vitejeşte aceste vlăstare ale nobilimeĭ române ca jertfă ale unuĭ patriotism sfânt şi pur; în timpul acestor evenimente produse aci în ţară vom vedea şi altele în Constantinopole carĭ parcă 'şi ar fi dat cuvintul între dânsele ca să se întâmple în acelaş timp; pentru a accelera peirea măririeĭ de odinioară a acestorĭ ţĕrĭ sŭrorĭ; le vom vedea pe toate istorisite la locul lor; maĭ întâĭ însă să formulăm în puncte principale aceste cause ale intronăreĭ fanariote în Ţara Românească ca să ne facem o notă generală. În ambele perioade adică 1393—1453 şi 1453—1716 vedem două fapte comune **religiunea şi comerţul** în perioada a două însă 1453—1716 ca o consecinţă a mareĭ autorităţĭ câştigate de elementul strĕin; am vorbit de nişte *evenimente produse de boerĭ şi anume de nişte revoluţiunĭ în timp de 1 veac,* apoĭ de nişte evenimente în

---

[1]) Vezĭ Capitolul I de la Partea III-a acesteĭ cărţĭ, pasagiul luĭ Ioan Ghica; despre boerĭ.

Constantinopole contribuitoare peireĭ ţěreĭ; carĭ oare să fie toate acestea, să le formulăm aci:

D. Xenopol ne spune în istoria Românilor «că un fapt de cea maĭ mare însemnătate pentru istoria ţěrilor române s'a petrecut sub domnia luĭ Radu-Vodă Mihnea; o rĕscoală a boerilor contra Grecilor ce se aflaŭ pe lângă domn *(1611—1616)*»[1], aceasta fu în adevăr prima revoluţiune boerească în contra Grecilor; căcĭ vom vedea că de atuncĭ Greciĭ începură a deveni nesuferiţĭ în trebile ţěreĭ, jefuind'o şi înjosind'o; de aci lanţ se ţinură şi alte revoluţiunĭ până ce în fine Turciĭ triumfară, şi reuşiră ca în 1716 să pună aci bey, principĭ, din Fanarioţĭ; a doua revoluţiune fu sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Iliaşĭ *(1616—1618)*, a treia sub Alexandru-Vodă Coconul *(1623—1627)*, a patra sub Leon-Voda Tomşa *(1629—1633)*, a cincea sub Matheĭ-Vodă-Basarab *(1633—1654)*, a şeasa sub Radu-Leon-Vodă *(1664—1669)* şi în fine a şeaptea sub Nicolae-Voda Mavrocordat din 1716—1717 primul domn Fanariot; când boeriĭ se resculară, se svârcoliră şi se luptară vitejeşte întrebuinţând tot felul de mijloace de scăpare, dară în van fură toate, câcĭ jugul Otoman era puternic şi îĭ culcară la pământ; această revoluţiune va face subiectul meŭ principal din acéstă lucrare cu care se va lega şi cele două capitole, ale Boerizmuluĭ şi Armateĭ. In aceste timpurĭ de anarchie din ţara noastră, la Constantinopole se petreceaŭ evenimente importante pentru mărirea imperiuluĭ, dară funeste pentru soarta noastră, căcĭ Grecii bizantinĭ, pe fie-ce ḑi deveneaŭ şi maĭ indispensabilĭ guvernământuluĭ; atât în politica internă cât şi în cea externă, aceasta din causă cultureĭ lor, inteligenţei lor; şi a calităţilor lor cele maĭ apte pentru un bun Om de stat şi diplomat: lucru cu totul lipsit Turcilor, de aceia decĭ vom vedea pe Grecul Panayotakis Nicusis inaugurând cel d'ântâi ***postul de «mare dragoman al Imperiuluĭ» şi pe Alexandru Mavrocordat, tatăl*** primuluĭ domn fanariot Nicolae Mavrocordat, ***devenind ambasadorul împărăţieĭ semiluneĭ în vremea anilor 1699 cu ocaziunea negocierilor***

---

[1]) Vezĭ maĭ departe revoluţiunea tratată.

veştitei păci de la Carlovitz, încoronându'l lumea de atunci cu titlul de "Ο 'εξαπορρητον (cel prea înţelept) aceste evenimente din Constantinopole fură foarte funeste ţěreï noastre căci de atunci Turcii pricepură că Fanarioţii ar devenii cele maï excelente mediuri întru stăpânirea ţěrilor surori cu care dênşii şi'ar ajunge scopul de a'şi umplea tesaurul imperial de bani aduşi de aci.

Domnii noştri însă vězênd acest mare avânt al Grecilor luat în ţară, şi aceasta numai din cauza curagiului dat lor de Turci, *începură a schimba politica ţěreĭ, aplecându-se când către Ruşi, când către Nemţi, şi ceĭ maĭ abili dintre principii noştri în aceste operaţiuni fură Constantin Vodă Brâncoveanu în Tara Românească şi cotimporanul sèŭ Dumitru Cantemir în Moldova*; s'aŭ luptat dênşii cât aŭ putut maĭ cu sémă Brâncoveanu care 25 de anĭ a reuşit admirabil, dară în cele din urmă aŭ căḑut amêndoĭ vitejeşte; jertfe al sacruluĭ lor patriotismu, unul ucis cu tot neamul luĭ pe malurile Bosforuluĭ, altul ţinut zălog la curtea luĭ Petru cel mare din mila acestuĭ împărat, aceste tóte le vom vedea la istorisirea evenimentelor din 1711—1714; acuma când poporul presimţea întâmplarea uneĭ marĭ catastrofe vom vedea apropiindu-se a ea cumplită zăpăceală în care; individul 'şĭ pierde cumpătul; căcĭ atuncĭ când te vezĭ în casa ta prins de tâlharĭ; călcat de bande de criminalĭ, atuncĭ neapărat pierzĭ minţile nu maĭ ştiĭ ce facĭ, şi cum să scapĭ; maĭ multe voinţĭ se nasc de o dată în tine; aceia de a găsi şi pune mână pe o armă de apărare; aceia de a fugi, şi de a te furişa, dară în zadar, căcĭ tu fiind singur nu te veĭ putea nicĭ lupta; nu veĭ putea nicĭ fugi căcĭ la tóte eşirile caseĭ vor fi postaţĭ criminaliĭ, şi veĭ cădea în cele din urmă, victimă a rěilor făcătorĭ, ucis şi mutilat de dênşiĭ; aniĭ d'intre 1714 şi 1716 aduse ţěrile Române, în această nenorocită stare, căcĭ Otomaniĭ aŭ pus mâna pe ţěrile Dunărene şi mandatariĭ lor, Fanarioţiĭ aŭ aruncat jugul tiranieĭ la beregatele Românilor; boeriĭ acesteĭ ţěri aŭ voit a fugi în Austria la casa Habsburgică să ceară ajutor de scăpare, dară de la graniţe cea maĭ mare parte fură reîntorşĭ fiind ele închise, prinşĭ şi ucişĭ, averile răpite şi con-

fiscate, Cantecuzenii prin persóna luĭ Ştefan ultimul domn al naţionalităţeĭ române (1716) avură aceiaşĭ crudă sórtă ca şi Brâncovenii, căcĭ, tată, fiŭ şi ginere periră la Stambul sub securea otomană, apoĭ pe lângă acestea se maĭ întâmplă ca Turciĭ să iasă şi învingătorĭ în resbelul Moreeĭ din 1714—1715, cea ce aduse momentul oportun pentru infigerea Fanarioţilor la tronul Valach, decĭ iată-ne ajuns la al V-lea şi ultimul punct al capitoluluĭ «evenimentelor contribuioare la intronarea Fanarioţilor în Ţara Românească» şi acesta va fi: *emigrarea boerilor muntenĭ peirea Cantacuzeniştilor, (aniĭ 1714—1716), şi în fine asaltul final al întronăreĭ, şi realizăreĭ scopuluĭ dorit de Otomanĭ.* Acuma vom studia pe rând toate aceste 5 puncte ale acestuĭ capitol din cele 2 periόde 1393—1453 şi 1453—1716.

Înrîurirea grecească în Ţara Românească

I-a perioadă (1393—1453)

Comerţul şi Religiunea

Cea d'ântâi atingere a Grecilor cu poporul român ne spune D. Xenopol[1]), se făcu pe calea comercială care maĭ ales pune în legătură popόrele unele cu altele; aceste legăturĭ eraŭ deja înfloritoare pe vremea luĭ Mircea cel mare *(1386—1418).* Greciĭ atuncĭ eraŭ aşeḑaţĭ pe malurile *pontuluĭ Euxin (Marea Neagră)* şi aveaŭ legăturĭ cu multe oraşe ce scăpară de năvălirile strĕine; ba încă vedem oraşe româneştĭ numite de dânşiĭ în greceşte; ast-fel cetatea-Albă eĭ o numeaŭ *Asprocastron;* Chiliă o numeaŭ *Licostomos*, acestea ne arată că Greciĭ aŭ avut legăturĭ intinse cu oraşele dunărene. Pe lângă aceste înrâurirĭ pe calea comerţuluĭ, eĭ aveaŭ şi pe calea religiόsă, căcĭ întâlnim în Ţara Românească încă din anul 1359 pe un Mitropolit grec *Iachint Christopulos.*

---

[1]) Vol III, p. 449, Istoria Românilor.

Acest lucru era şi natural căcĭ biserica din Constantinopole vĕḑând că în ţĕrile române poporaţia începuse a se inmulţi şi a deveni bogată, se gândi a scóte biserica română de la atârnarea patriarchieĭ din Ochrida şi a o supune celeĭ de la Constantinopole, aceasta se şi împlini în 1359 sub domnia luĭ Alexandru Basarab-Vodă care se lepădă de muma sa spirituală de la Ochrida şi se supuse celeĭ din Bizanţ, impunându-i-se de la Constantinopole ca Ţara Românească să nu maĭ ceară de acum înainte Mitropoliţi de la Ochrida, ci de la Bizanţ, şi ast-fel vedem pe Patriarchul Constantinopoleĭ regulând în Ţara Românească pe primul Mitropolit Grec *Iachint Christopulos*. In anul 1370 sub cuvânt că poporaţia Ţăreĭ Româneştĭ s'a înmulţit mult şi ca atare numaĭ ajunge un singur păstor, Patriarchul trimite un al II-lea Mitropolit cu scaunul în Oltenia trimiţând pe *Daniil;* având de reşedinţă Severinul unde era şi scaunul Băniei; pe când Christopulos 'şĭ avea reşedinţa la Argeş; de atuncĭ ne apar în actele patriarchieĭ aceştĭ doĭ Mitropoliţi; Daniil numit ast-fel: „μητροπολίτις τοῦ οὐγγραβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῖνον" [1]) iar Iachint Christopulos numit: „Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ὀυγγροβλαχίας καὶ ἐξάρχοσπάσις πλαγηνῶν. [2])

In timpul luĭ Mircea I, legăturile acestea între Muntenia şi biserica din Constantinopole se întăresc perfect, ba încă Mircea sileşte şi pe Alexandru cel bun al Moldoveĭ să închine biserica moldovenească tot la Constantinopole. Prin aceste procedeurĭ, invasiunea călugărilor Grecĭ era deschisă în ţĕrile române; încă din 1391 întâlnim o mănăstire românească a «Arhanghelului Mihail» supusă autorităţeĭ patriarchieĭ din Constantinopole; patriarchuluĭ Antonius, eată ce cetim în actele patriarchieĭ; „Ἐπεὶ οἱ ευγενέστατοι αὐτάδελφοι .... ὅτε βοϊβόδας Μπάλιτξας καὶ ὁ Νδραγος ἔχουσι μοναστήριον ἀπὸ γονικότητος περὶ τὸν τοπον τοῦ Μαραμόρεσο εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ τιμίου ταξιάρχον τῶν ἄνω δυναμένων Μιχαὴλ" [3]).

---

[1]) Veḑĭ D. Xenopol Vol. II, pag. 237 *(Nota)* din acta Patriarhatus Constantinopolitaniĭ Tom. II, pag. 8, 27, 39, 494, 512 şi 519; ediţiunea Miclosisch et Ios. Müller, Vindobonae, 1860.

[2]) Idem.

[3]) Veḑĭ D. Xenopol, Vol. III, pag. 450 *(Notă)* din acta Patriarhatus Constantinopolitani, pag. 156, anno 1391.

Acestea aŭ fost primele atingerĭ ale Românilor cu Grecii, acuma intrăm în a II-a perioadă căcĭ vom da de date posterioare anuluĭ 1453.

II-a perioadă (1453—1716)

Comerțul și Religiunea

Am vĕzut maĭ 'nainte cum Mohamet II-lea distruse dinastia Paleologilor de la Bizanț, și cum o mare parte din Grecĭ emigrară prin Italia, insulele Archipeluluĭ și țĕrile române; găsind deja aci un comerț întins între Românĭ și Grecii stăpânitorĭ aĭ Bizanțiuluĭ; lucru studiat în capitolul perioadeĭ I-a, încât acuma acest comerț se va desvolta și maĭ ușor căcĭ însușĭ de dânșiĭ a fost inaŭgurat de oare-ce deveniseră locuitoriĭ țĕrilor române. Greciĭ se dedură maĭ cu seamă la specula băcăniilor; și avem un document tocmaĭ din 1469 (domnia luĭ Radu Basarab cel frumos) unde domnul muntean comunică municipalităţeĭ din Sibiu hotărîrea dintr'un proces ce avusese loc, între un Italian, un Sas, și patru Grecĭ, pentru niște piper [1]).

Înrâurirea pe calea religioăse de asemenĭ nu rĕmase maĭ pe jos, și dacă în epoca I-a (capitolul 1393—1453) am vĕzut doĭ mitropolițĭ Grecĭ în principat, acuma vom vedea încetul cu încetul aproape tot clerul, biserica românească care de un veac era deja sub autoritatea patriarchieĭ de la Constantinopole acuma la finele veaculuĭ al XIV-lea vom vedea pe acelaș Patriarch trimițând pe mitropolitul grecesc din Mitilene ca să organizeze biserica Moldovenească [2]).

In 1493 se urcă pe tronul Țĕriĭ-Româneștĭ Radu al IV, cel mare Basarab, care organiză clerul și toate instituțiunile acesteĭ țĕrĭ; lucrurile se nemeriră ast-fel că înrâurirea grecească 'și luă un avânt și maĭ puternic sub acest domn;

---

[1]) Vezĭ Columna luĭ Traian (Revistă) anul 1874, pag. 127. D. Hasdeŭ, raportat și de D. Xenopol în Istoria Românilor, Vol. III, pag. 450.

[2]) Vedĭ D. Xenopol, idem, vol. III, pag. 450.

avântul acesteĭ înrâurirĭ fu aducerea Patriarchuluĭ Nifon, ca Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ; eată ce cetim în această privinţă în Cronica anonimă [1]: «Impăratul scosese din scaun pre sfântul Nifon patriarchul Ţarigraduluĭ şi'l trimisese la închisóre la Odreiŭ *(Andrianopole)*, de a căruĭ bună şi sfântă viaţă eşind veste în tóte ţĕrile, s'aŭ auzit şi în Ţara Românească, şi aŭ înţeles şi domnul Radul-Vodă de bărbăţiile cele sufleteştĭ ale sfântuluĭ, şi aŭ trimis cu rugăminte la acest sfânt părinte ca să vie în ţara luĭ că îl poftesce ţara. Iară sfântul i-aŭ dat rĕspunsul zicând: Măria ta însuţi vezĭ góna şi închisórea mea care este de la vrăşmaşiĭ ceĭ adevăraţĭ aĭ luĭ Dumnezeŭ; dar cum voi veni în ţara ta? Iară domnul iară i'aŭ trimis cuvânt zicând: nu purta grijă de aceasta, că grija mea este. Iară sfântul Patriarch iară i'aŭ dat rĕspunsul zicându-i: cum ştĭ aşa fă! Şi îndată aŭ trimis Radu-Vodă la împărăţie de aŭ cerşit pe acest păstor mare; şi nu'ĭ fu peste voe, şi i se umplu voiea de la împărăţie. Şi de grabă trimise de aduse pe sfântul în ţară sa, şi'ĭ dete toate pre mână ḑicând: Eŭ să domnesc, iară tu să ne îndireptezĭ, şi să ne înveţĭ legea luĭ Dumnezeŭ şi să ne fiĭ tată şi păstor mie şi tuturor oamenilor, şi silitoriu la Dumnezeŭ. Iară el află turma, neplecată şi neascultătoare şi biserică isvrestită şi cu obiceiurĭ rele şi nesocotite; şi chiemă pre toţĭ Igumeniĭ de la tóte mânăstirile ţĕriĭ Munteneştĭ şi tot clirosul bisericeĭ, şi făcu sobor mare din preună cu domnul şi cu toţĭ boeriĭ, cu preoţĭ şi cu mireniĭ, şi îndată slobozi isvoare de învăţăturĭ limpede şi necurmate, şi le spunea din sfânta scriptură, şi învăţa pre toţĭ şi 'i aduna cu apa mileĭ credinţeĭ ceĭ adevărate. Grăiale de pravilă şi de lege, de tocmirea bisericei şi de Dumnezeeştile slujbe, de domnia şi de boeriĭ, de mânăstirĭ şi de biserici şi de alte rânduielĭ de toate; şi tocmi toate obiceiurile pre pravila şi pre tocmelele sfinţilor Apostolĭ. De aci hirotoni şi doĭ episcopĭ şi le dete Eparchie cu hotare, care cât va birui şi învăţa pentru cum vor purta grija şi vor naşte oile carele sunt date în sémă,

---

[1] Cronica anonimă ediţiunea Bălcescu saŭ Ionid, pag. 4.
Manuscris găsit în oraşul Kişenev de ierodiaconul Daniil când se afla acolo în surghiun cu reposatul întru fericire Mitropolitul Grigorie.

ca să se îndrepteze toată ţara aceasta de acei trei Archierei iară domnul îi ḑise: «ţie dómne, ţi se cade să îndireptezi pe cei strâmbi» frumoasă ḑii şi măréţă, în analele bisericei! române, dară medalia 'şi are şi ea reversul: căci de la această reformă bisericească a lui Radu cel mare prin Nifon marele archipăstor al Ungro-Vlachiei; mânăstirile noastre ḑidite de vechii voevoḑi şi boerii mari ai acestei ţări, se înţesară de călugării Greci, aşa că cu timpul vom vedé toate averile cele numeroase date de acei voevoḑi şi boeri mânăstirilor, ajungând în mâinile călugărilor greci, şi închinate patriarchiei Ţarigradului, vom vedea imediat aceasta. La 1541 întâlnim deja pe proegumenul mânăstirei Bistriţa a fi un Grec, anume *Partenie Tarhata* [1]).

Călugării greci odată aşeḑaţi în mânăstirile românesti în loc să se gândească la evlavia lor; s'aŭ apucat de lucruri cari numai cinste nu le făcea şi acestea numai din iubirea care o aveaŭ pentru bani, ast-fel începură a face hrisoave de închinare a mânăstirilor române, patriarchiei, fără ca aceste chirisoave să fie eşite din adunările soborului mare al naţiunei; aceasta numai şi numai pentru a căpăta mită de bani de la Ţarigrad, cum vedem deci se înfiinţase un comert al sfintelor locaşuri româneşti, aceste chrisoave însă s'aŭ descoperit, şi mîntuitorii şi falşificatorii lor se surghineaŭ şi se dedeaŭ afară din hotarele ţărei, eată deci ce ruşine suferea religiunea din cauza unirei ei cu călugări greci; aşa avem de pildă chrisovul de la mânăstirea Butoiului, închinată Sfântului Ştefan de la *Meteor*, dovedit de falş în anul 1410 sub domnia lui Mircea cel mare; mânăstirea Mislea închinată mânăstirii Patherisia din Rumelia printr'un chrisov din anul 1616; încetul cu încetul o sumă de mânăstiri din Ţara-Românească se închinară streinilor prin aceste manopere frauduloase; încât în timpul lui Matei Basarab *(1633)* deci primul an al domniei, vedem următoarele mânăstiri închinate străinătăţei: Tismana, Kozia, Argeşul, Bistriţa, Govora, Dealu, Glovaciocul, Snagovul, Cotmeana, Valea, Râncăciovul,

---

[1]) D. Xenopol, Vol. III, pag. 452 şi Archiva istorică a D-luĭ Hâşdĕŭ, pag. 27.

Mislea, Bolintinu, Câmpu-lungul, Căldăruşanĭ, Sadova, Arnota, Gura-Motruluĭ, Potocul, Nucetul şi Tânganul [1]).

A trebuit ca Matheĭ-Vodă Basarab să vie la domnie în anul 1633 şi să pue capĕt acestor nelegiuirĭ carĭ injoseaŭ atuncĭ prestigiul religiuneĭ române, ast-fel vedem pe milostivul Domn dând un Chrisov în 1639, prin care ordónă să se scótă din mânăstirĭ toţĭ călugăriĭ grecĭ, înapoindu-se acele mănăstirĭ călugărilor pămâtenĭ, fiind-că ceĭ Grecĭ le-aŭ instrăinat la sfânta Agora, şi ş'aŭ spurcat mâinele în mite; eată şi acest Chrisov [2]) de mare însemnătate istorică, pe care 'l reproduc în întregul sĕŭ fiind interesant şi ca logică şi ca morală şi ca lege:

Chrisovul Domnuluĭ Matheĭ Basarab din 1639, prin care se desrobeşte maĭ multe mânăstirĭ din mâinele străinilor.

In numele Tatăluĭ şi fiuluĭ şi sfântuluĭ Duh. Amin. Noĭ, Io Mateĭ Basarab V.V. cu darul luĭ Dumnezeŭ Domnitor şi biruitor a toată Ţara Românească, încă şi unor părţĭ despre munte. Almaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ Domn iprocĭ. Tuturor din preună aşişderea şi fie-căruia şi câte unul deosebi, cărora cadese a şti şi a înţelege de acest lucru lăcuitorul ţĕreĭ nóstre Româneşti [3]) dintre amândouĕ rândurile, aşa duhovnicilor ca şi mireanilor, prea luminatilor Domnĭ, prea sfinţiţilor Mitropoliţĭ de Dumnezeŭ iubiţilor Episcopĭ, prea cinstiţilor Archimandriţĭ, cinstiţilor Egumenĭ, cu bună mândrie protopopĭ şi Preoţĭ şi Diaconĭ, şi a tot cinul bisericesc, aşişderea şi celor de bună rudă boerĭ, marĭ cinstiţĭ şi socotiţĭ sfetnicĭ, dregătorĭ, judecătorĭ, şi a tótă mecerérea tocmitoriĭ ţĕreĭ şi tuturor boerilor marĭ şi micĭ aĭ ţĕreĭ nóstre iubiţilor credincioşilor noştri ceştĭ de acum care sunteţĭ de faţă şi carĭ vor fi după aceea în aniĭ de veac.

Ştire facem cu acest Chrisov al nostru pentru că după obiceiul ce s'aŭ înrădăcinat în toată lumea cu voea şi cu

---

[1]) D. Xenopol vol. III, p. 455 a op. cit.

[2]) Luat din colecţiunea T. Codrescu, Vol. V, pag. 327—336.

[3]) Eată justificarea adusă termenuluĭ de Ţara Românéscă, despre care am făcut menţiune la p. 1 a acesteĭ scrierĭ.

învăţătura Domnului nostru Isus Xristos de rândul sfintelor mânăstiri, fostu-s'aŭ întăriţĭ şi aicĭ în ţara noastră de în ḑilele vechĭ şi de îndescălecata ţĕreĭ, obiceiul ca aceea a zidi bun şi de Dumnezeŭ iubitor creştinĭ Domniĭ, şi Mitropoliţiĭ, Episcopiĭ, boeriĭ şi fieş-cine de înputernicii lăcuitorĭ ţĕreĭ, case Dumnezeeştĭ, sfinte mânăstirĭ aşa prin în munte şi pre în păduri, ca şi pre în oraşe întru mulţimea slaveĭ a numeluĭ luĭ Dumnezeŭ şi întru lăcuinţa şi hrana acelora şi ale lumeĭ toate aŭ lăsat şi aŭ mers după Dumnezeŭ şi întru veşnica pomană lor; şi ertăciunea păcatelor şi întru cinştea ţĕriĭ şi ale întări cu moşiĭ şi cu averĭ clătitoare şi neclătitoare, care obiceiŭ s'aŭ păzit până în aceştĭ anĭ şi vremĭ de acum maĭ de pre urmă când să întâmplă de stătura a fi *Mitropoliţĭ şi Domnitorĭ ţăriĭ; ómenĭ străinĭ nouă* [1]) nu cu legea sfântă, ce cu némul, cu limba şi cu náravurile cele reale, adică *Greciĭ*, carĭ după ce nu îndurară nicĭ se lenevĭră în viaţa biruinţeĭ lor a ismeni şi a pune jos obiceele bune şi bătrâne ale ţăreĭ, pentru care stricăciunea obiceelor curând le fu a aduce şi ţara la răsipire desăvârşită şi la pustiire, şi pre dânsa pustiind'o, nu se ruşinară nicĭ se temură a atinge năravul lor cel rĕŭ, şi de sfintele mânăstirĭ Domneştĭ ale ţăriĭ, ce îndrăsniră a călca obiceele mânăstirilor, şi prăvilele ctitorilor Domnilor bătrâni, ce aŭ fost legiuit eĭ de sfintele mânăstirile lor a le pune jos şi intra în blestemele lor, şi spurcându-şĭ mâinele lor *cu orbitórea mită*, sub vicleană, taină începură a vinde şi cărciumărĭ sfintele mânăstirĭ ale ţăriĭ şi lavrele Domneştĭ cele supune metóce dajnice altor mânăstirĭ de pre în ţara Grecească şi de la Sfânta-Gora, făcêndu-le chrisóve de închinăciune fără de ştirea sfatuluĭ şi fără de voea soboruluĭ, şi a nimănuĭ de în locuitoriĭ ţăreĭ ca să se biruéscă şi să se moştenéscă în veac, de care lucru bine venise vremea cuvêntuluĭ luĭ David sfântul proroc şi împĕrat al ḑicerea şi noĭ cu puţinel nu maĭ scim luându-l Dómne, veniră strĕiniĭ în moşia nóstră şi spurcară mâinele lor cu mite şi îndrăzniră a vinde, şi

[1]) Matheĭ Vodă vrea a vorbi de acea pleiadă de Domnĭ grecisaţĭ de la 1611 până la dânsul, şi de Mitropoliţiĭ trimeşĭ de la Constantinopole aci.

a cârciumări sfintele tale şi a goni pre moşnean şi în trudile şi ostenelele lor a băga pe strĕinĭ, fără de ruşine şi de împutăciune vecinilor noştri!»

Ce milostivul Dumnezeŭ nu de tot şi până în sfîrşit ne predidi strĕinĭ ca aceia, nicĭ aŭ trecut rugăciunile, lacrimile suspinele acelor părinţĭ duhovnicĭ goniţĭ de strĕinĭ de pre înlăcuitele lor în silă fără dreptate, ce iarăşĭ întorcându'şĭ mila cea mare Dumnezească spre acéstă săracă de ţară, şi pomenind milele luĭ cele de demult ce aŭ fost făcut cu neamul nostru Băsărabesc, cu ceĭ domnĭ moşnenĭ ţări carĭ a multor sfinte mănăstirĭ şi bisericĭ fură ziditorĭ şi miluitorĭ şi aceleaşĭ mile de demult vrĕnd noĭ ale înnoiĭ aceluiaşĭ neam Basarabescŭ spre gonirea de în ţeară a strĕinilor şi spre adunarea moşnenilor ţări, adusu-saŭ aminte de noĭ carĭ suntem maĭ sus zişĭ Io Matei Basarab V. V. şi neaŭ adus de'nĭ ţĕrĭ strĕine de unde eram goniţĭ de strĕinĭ, şi priveaţĭ de rĕul lor, şi ne aleasă la domnia ţări, şi ne rădică la scaunul moşilor noştri. Decĭ când ne aşezam cu milă sfinţieĭ sale a fi biruitoriĭ ţĕriĭ, şi ţiitorii de steagul împărătesc atuncea dunatu-saŭ tot soborul ţări înaintea noastră, şi duhovnicescŭ şi mirenescu carĭ plecând genuchele lor toţĭ înaintea noastră cu lăcrămioasă strigare aŭ jeluit şi s'aŭ plêns înaintea noastră de strâmbătatea ce aŭ răbdat de la străinĭ, nu numaĭ alaltă ţară ci şi sfintele mănăstirĭ cum scrie maĭ sus. Drept aceia noĭ ce sântem maĭ sus zişĭ. Io Mateĭ Basarab V. V. de înaintea adunăreĭ a toată ţara cu svatul şi cu voea a tot soborul am tocmit acum acele lavre domneştĭ carĭ le aŭ închinat aceĭ domnĭ şi vlădicĭ strĕinĭ pentru mită fără voie, şi fără de ştirea nimuluĭ de le aŭ supus metoace dajnice altor mânăstirĭ din ţara Grecească, de în sfânta Agora şi de pre aiurea. Insă mânăstirele anume: Tîsmeana, Cozia, Argeşul, Bistriţa, Govora, Dealul, Glavaciocul, Sneagovul, Kotmeana, Valea, Râncaciovul, Mislea, Bolintinul, Câmpu-lung, Căldăruşanĭ, Brâncoveani, Sadova, Arnota, Gura-Motruluĭ, Potocul, Nucetul, Tânganul, acele toate să fie în pace de călugărĭ strĕinĭ cărora le s'aŭ fost dat pentru mitele lor, şi să aibe a trai mânăstirile într'acea slobozănie ce aŭ avut maĭ de înainte pre acea

pravilă şi tocmeală cum aŭ legiuit ziditorii şi ctitorii lor, şi să aibe a fi pe seamă ţărei cum aŭ fost de veac, însă alegând afară acele mânăstiri măcar domneşti, măcar boereşti, cari singuri ctitorii le aŭ închinat, şi le aŭ supus metoace cine unde aŭ vrut, acelea să fie supuse şi stătoare călugărilor strëini, însă dupĕ cum vor fi scris şi legiuit ctitorii în cărţile lor de închinăciune pre acea tocmeală neschimbată să trăească, iar mânăstirele ce aŭ coprins călugării strëini pre mita să fie lipsiţi de dânsele, şi să aibe a lăcui într'ânsele călugării ţări şi să aibe a le ce luă şi cărţi hrisoave, prii şi ori-ce direase vor avea, prea dânsele, de la cei Domni şi vlădici stëini, iar de le vor ascunde şi le-ar scoate înainte ori în ce vreme, nici odinioară creḑute, primite nici în seamă băgate de nimenea să nu fie, ce încă luate de la mâinele lor să fie, şi să se spargă ca nişte lucruri fără dreptate, şi cu strĕmbătatea mitei făcute în silă şi fără voea soborului ţări, iar cine de în domni care va alege Dumnezeŭ dupĕ petrecerea noastră, saŭ de în Vlădici, saŭ de în Episcopi, saŭ de în boiari mari şi puternici se va ispiti vre odinoară, ori pentru mită saŭ pentru rugăciunile şi alniciile călugărilor strëini, saŭ cu îndemnirea cuiva de în strëini saŭ din ţară, a priimi acele cărţi saŭ hrisoave ascunse de dânşii ce s'ar arĕta vre-o dată, şi acest chrisov al nostru care este cu sveatul cu voia a tot soborul ţări făcut, va călca şi în seamă nu'l va băga şi va închina şi va supune pre una din mânăstirele ţărei veri din cele ce aŭ fost vĕndute şi cârciumărite de acei strëini, veri din care nu a fost acel om, Domn fie, Mitropolit fie, Episcop saŭ ori-ce boiar mare va fi, ori strĕin, ori de ţară acela om de înpreună cu îndemnătorii luĭ să aibă a moşteni blestemul soborului Arhiereilor, Egumenilor şi a tuturor preoţilor ţări, care blestem înaintea noastră şi înaintea adunărei a toată ţara în sfintele odăjdii îmbrăcaţi şi cu făclii aprinse în mâini înfricoşat şi groasnic făcutul-aŭ, şi blestemând stinsuş'aŭ făcliile, cum este legea blestemului care blestem într'acest hrisov al nostru arătămu'l şi noi şi 'l punem înainte, cum vre om ca acela carele va îndrăsni a sparge această sobornicească legătură de împreună cu îndemnătorii luĭ s'ăl spargă Domnul Dumnezeŭ, să'i vie

cursa care nu o ştie! Şi vênătoarea ce iaŭ ascuns s'ăl prindă şi'întraceia cursă să cadă, să'i fie curtea luĭ pustie şi'ntru locaşul lui să n'aibe cine locui, să se şteargă numele lui de în cartea vieţeĭ şi cu dirept să nu se scrie, să puie Dumnezeŭ pre păcătosul, asupra luĭ şi diavolul să stea de a dreapta luĭ când se va judeca să iasă osândit şi rugăciunea lui să fie întru păcat, şi să fie dilele lui puţine şi deregătoria să o ia altul, să fie feciorii luĭ români săracĭ; şi muerea lui văduvă, şi să fie goniţĭ de în casa lor, datornicĭ să caute toate câte sunt ale lor, să jefuească streinii osteneala lui. O stinte tare, să n'aibă cine-va a'l milui să fie feciorii luĭ de peire, într'un neam să se măture pomana lui, să se pomenească strâmbătatea părinţilor înaintea luĭ Dumnezeŭ, şi păcatul să nu se curăţească şi să fie de înaintea lui Dumnezeŭ pururea, să cadă de vrăşmaşii luĭ în deşert, să gonească vrăşmaşul pre sufletul luĭ şi s'ăl ajungă, şi să calce în pământ viaţa luĭ, şi viaţa luĭ în ţarină să o puie, şi să se măture de pre pământ pomana luĭ şi la sfrâşenie să se ia cu păgânĭ, şi'în diua de înfricoşată judecată, să nu vază slava luĭ Dumnezeŭ, şi foc şi spuză şi vînt viforât, să'i fie parte paharul luĭ înpreună cu Iuda şi cu Arie şi aceste să se întâmpleze luĭ a'le nemeri în valea matceĭ foculuĭ ca de treĭ ori anatema a 318 sfinţĭ părinţĭ de la soborulnĭ Nikieĭ. Asişderea iarăşĭ în potrivă, cineva cinsti şi va păzi neclintită această sobornicească tocmeală de într'acest hrisov al nostru şi'l va maĭ întări şi cu hrisovul, pre acela s'ăl sprijinească numele Dumnezeuluĭ, luĭ Iacob să'i trimeaţă ajutor de la sfântul şi din Sion să'i folosească, să'l blagoslovească Domnul şi să vadă tot binele în toate dilele vieţeĭ luĭ să'i dea Dumnezeŭ, dile lungĭ şi blagoslovenie în veacul veacului, să se luminede timpu; lumina luĭ s'ăĭ meargă înainte drieptatea luĭ şi slava luĭ, Dumnezeŭ s'ăl coprinză, să rĕsară lumina luĭ la întuneric, şi întunericul luĭ să fie ca amiază di, şi să fie Dumnezeŭ cu dânsul pururea, şi să se sature cum cugetă sufletul luĭ, acela la svrâşenia dupĕ moarte să intre întru bucuria Domnuluĭ Dumnezeuluĭ sĕŭ, şi în veac să fie părtaşĭ a bunătăţeĭ că acelea care ochiŭ nu'aŭ vĕzut, urechĭ n'aŭ auzit şi la inima omuluĭ n'aŭ venit, care aŭ gândit Dumnezeŭ

celora ce iubesc pre dânsul care Dumnezeŭ locuesce în lumina cea apropiată cela ce este blagoslovit de veci amin!

Şi către maĭ mare credinţa acestuĭ lucru sobornicesc mărturie aducem într'acest hrisov al nostru cinstiţĭ şi credincioşĭ sfetnicĭ domnieĭ noastre şi drăgătoriĭ ţĕreĭ duhovnicĭ şi mireanĭ. Kir părintele nostru Archi-Mitropolit Vlădică Teofil al Ţĕreĭ Româneşti, kir Ignatie episcop sfinteĭ episcopiĭ Râmnic, kir Ştefan episcopul sfinteĭ episcopiĭ Buzeuluĭ pan Teodosie Vel Ban *(Buzescu)*, Pan Hrizea vel vornic *(Popescu)*, Pan Grigorie vel logofet *(Băleanu)*, Pan Radul vel vistiernic *(Dudescu)*, Pan Preda vel spătar *(Brâncoveanu)*, Pan Buzinca vel clucer *(Buicescu)*, Pan Socol vel stolnic *(Cornăţeanu)*, Pan Radu vel comis *(Cocorăscu)*, Pan Vucina vel paharnic *(Băleanu)*, Pan Constantin vel postelnic *(Cantacuzino)*, şi Io singură ḑisă domnieĭ mele. Şi iarăşĭ pentru acea tărie credinţeĭ cu mâna noastră am iscălit şi pecetea cea mare a ţăriĭ noastre o a lega am pre poruncit, şi am scris eŭ Pârvu Radu-lovicĭ. *(fiul luĭ Radu).*

Dată în palatul nostru cel de căpetenie în cetatea de Dumnezeŭ păzită în Bucureştĭ, luna 28 ḑile, anuluĭ de la facerea lumiĭ 7147, iar de la mântuirea lumiĭ 1639, iar al domnieĭ noastre al şaptelea an.

Io Mateĭ Voevod,

cu mila luĭ Dumezeŭ Domnŭ»,

Pecetea domnească

Eată halul în care se găsea clerul atuncĭ, şi ce greŭ ofta milostivul domn după cum spune în chrisov.

Am vĕzut în capitolul perioduluĭ 1393—1453 al înrâurireĭ greceştĭ cum se consolidase legăturile de vasalitate între biserica românească şi cea grecească de la Constantinopole, şi cum Mircea I a convertit la acest lucru şi pe Alexandru-Vodă cel bun al Moldoveĭ; noĭ în această lucrare nu înbrăţişăm şi Moldova, dară fiind aci locul nemerit vom spune că o asemenĭ stare de a fi se petrecea şi peste Milcov, pe lângă multele exemple ce aşĭ avea de

înşirat, voĭ cita numaĭ unul: monastirea Secul zidită de marele Vornic Nistor Ureche şi de Vornicul de gloată Ioan Mogâldea [1]) înzestrând'o aceştia cu moşia Ghiuleştĭ în 1599, călugăriĭ Grecĭ o închinară sfântuluĭ munte. Decĭ să nu ne prinză mirarea când vom vedea în documente vechĭ vorbe bisericeştĭ greceştĭ, ele datează din acele vremurĭ, când mănăstirile eraŭ înţesate de călugărĭ grecĭ, din monumentala opera a D-luĭ Haşdeu «Cuvinte din Bătrînĭ» culegem acestea: «Minee, Penticostar, octoich, triod, metafraste, canon, dichiu, stichar, chivot, discos, potir, panaghia, Xeropotam, policandru, iconostas, patrafir» [2]), eată decĭ cuvinte înrădăcinate în limba bisericească română; şi toate greceştĭ.

Greciĭ decĭ îndrumând înrâurirea lor asupra ţĕrilor române pe aceste douĕ căĭ, şi cele maĭ spornice; adică comerţul, şi religiunea, una ducându'ĭ la bogăţie, alta la câştigarea încredereĭ poporuluĭ de jos, fiind aceĭ călugărĭ mereŭ în relaţiunĭ cu săteanul, încetul cu încetul vor deveni un pivot în jurul căruia se vor grupa partide politice [3]), uniĭ contra elementuluĭ grecesc; alcătuit acesta din tot ce ţara noastră poseda maĭ patriot, şi maĭ virtuos, adică boeriĭ; şi cel-lalt sprijinitor al elementuluĭ grecesc format din Grecĭ veniţĭ de pre la Bizanţ aspirând la treapta de boer român, şi din câţĭ-va boerĭ românĭ ademeniţĭ de promisiunile strĕinilor şi atraşĭ de Grecĭ prin linguşirĭ de tot soiul, eşind din certurile acestor douĕ partide, maĭ întâĭ triumful celuĭ naţional adică al boerilor patrioţĭ; alungarea Grecilor şi revoluţiunĭ continuĭ sĕvârşite de aceştĭ boerĭ contra domnilor grecisaţĭ trimişĭ de la Constantinopole, ţinându-se aceste revoluţiunĭ lanţ în interval de 1 veac şi maĭ bine;

---

[1]) Familia Mogâldea a fost una din cele maĭ strălucite şi maĭ bogate ale Moldoveĭ, ea esistă astă-zĭ sub numele de Forĕscu; căcĭ printr'o legendă şi după documentele neamuluĭ, un Mogâldea bătu pe nişte Tătarĭ la satul Forĕştĭ în Moldova şi de atuncĭ printr'un chrisov domnesc acel Mogâldea se numi Forĕscu, din care descinde azĭ familia Forĕscu din Moldova aşezată în judeţul Suceava la Fălticenĭ.

[2]) D. Haşdeu. «Cuvinte din Bătrînĭ», pag. 221, Vol. I — şi Xenopol, Vol. III, p. 453—.

[3]) Vom vedea aceasta la partea III. Despre Boerime la capitolul «Partidelor politice din vechime».

pe care le vom studia şi noi aci ca să vedem de când Români aŭ fost în luptă cu elementul strĕin, care în 1716 dobândi tronul ţĕreĭ; deci intrăm în studinl secunduluĭ punct din capitolul II, adică al causelor contribuitoare întronăreĭ Fanarioţilor în Ţara Românească, şi anume la «revoluţiunile boereşti».

Revoluţiunile boerilor română contra elementuluĭ grecesc

Prima revoluţiune ; (domnia luĭ Radu Vodă-Mihnea 1611—1616)

«De multe orĭ, la mulţĭ domnĭ s'a făcut rĕsmiriţă şi turburare pentru rĕutatea Grecilor.»

(**Constantin Filipescu**, cronicarul) 1680.

«Ceva necunoscut Ţĕreĭ Româneşti încă se va petrece în cursul acestorĭ anĭ, o revoluţiune făcută de boerĭ contra Grecilor ce se găseaŭ în jurul domnuluĭ» ast-fel se exprimă şi D. Xenopol în Istoria Românilor, lucru citat de noĭ maĭ înainte.

În anul 1611 vine la tronul Ţĕreĭ Româneştĭ Radu fiul luĭ Mihnea cel turcit, de neam tot din Basarabĭ, prin urcarea la tron a acestuĭ domn se reîncepe firul întrerupt de Mihai-Viteazul, adică de a cumpĕra domnia Ţĕreĭ Româneştĭ, prin banĭ.

Radu Vodă fusese crescut la mănăstirea Iveruluĭ în sfânta Agora, încă de mic copil, aşa că ceĭ maĭ bunĭ prietenĭ aĭ luĭ eraŭ călugăriĭ de acolo, cu care copilărise, căcĭ cel maĭ bun prieten rĕmâne tot acela din mica copilărie cuĭ-va; Radu venind domn de la Constantinopole aduse cu sine pe o sumă de Grecĭ din prieteniĭ sĕĭ, şi din călugărĭ îi ridică pe aceştia la slujbe marĭ, înbogăţindu-ĭ şi pricopsindu-ĭ; aceştia ştiindu-se sprijiniţĭ de domn, începură o aprigă campanie contra Românilor, şi de şi vedem

pe boerĭ, Roşi [1]) şi slujitorĭ venind la curtea domnească din Têrgovişte, şi închinându-se domnuluĭ, promiţându-ĭ a'l sluji cu dreptate şi supunere, însă când partida domnuluĭ adică Greciĭ începură prădăciunile lor, atuncĭ nicĭ aceĭ ce-ĭ jurară supunere nu vor şedea cu mâinile în sân, şi se vor rĕscula ca să alunge pe cotropitoriĭ de ţară; marele boer vel[2]) stolnicul Bărcan Ot [3]) Merişanĭ, care din neam se trăgea din *Bucşani*[4]) înţelegându-se cu alţĭ opt boerĭ, ce'ĭ vom vedea maĭ la vale luară hotârîrea de a se rĕscula şi a lupta cu toţĭ până la ultima picătură de sânge; dară vor şti că Greciĭ aŭ perit din jurul domnuluĭ şi pentru a avea un sprijin puternic, scriŭ Impĕratuluĭ Matheĭ al Austrieĭ care succedase la tron luĭ Rudolf în 1612, rugându-l pe acesta a trimite pe Şerban Basarab ce le fusese domn maĭ înainte; şi care acum se afla la curtea vieneză sub auspiciile Impĕratuluĭ, rugându'l a le da şi ajutor. Mihnea-Vodă însă audi de acest complot, prinde pe Stolnicul Bărcan, pe ceĭ 8 boerĭ amestecaţi, şi pe alţĭ 4 între care figura şi Mihail Cămăraşul ce umbla după domnie, condamnându-ĭ pe toţĭ la moarte; poetul Gh. Creţeanu impresionat de acest fapt a scris o nuvelă istorică întitulată «Paharnicul Lupul Mehedinţeanul»[5]) un personagiŭ istoric care jucă rol în a doua revoluţiune boerească ce o vom vedea imediat; în acea nuvelă scriitorul înfăţişează scena ucidereĭ acelor 12 boerĭ precum şi suplica soţieĭ Stolniculuĭ Bărcan, cerând de la domn ca să erte pe soţul sĕŭ; eată şi părţĭ din acea nuvelă carĭ se rapoartă la subiectul de faţă: «Radu-Mihnea-Vodă, palid, cu ochiul încruntat, cu fruntea resimată pe mâna sa, părea absorbit în fioroase cugetărĭ. Un sgomot ce se făcu la uşa cabinetuluĭ sĕŭ, îl trase din această reverie. O femee în vestminte negre, cu pĕrul despletit, cu faţa inundată de lacrimĭ se aruncă la genunchile tiranuluĭ strigând: «Ertare Măria ta! eştĭ mare, eştĭ

---

1) Corp de cavalerie alcătuit din boerĭ şi fiĭ lor numaĭ.
2) Vel = mare.
3) Ot = de la.
4) Fiind din familia Merişanu — Bucşanu; uniĭ istoricĭ pretind că era din Bărcănescĭ, (de la care începe prin acest Stolnic, ce fusese şi căpitan de resbel la Mihai-Viteazul).
5) Revista Română, Vol. I, anul 1861, pag. 17.

puternic, fiĭ bun, fiĭ milostiv, nu vĕrsa sânge nevinovat. Fiĭ păstorul cel bun, nu'ţĭ jertfi turma fearelor strĕine. Eştĭ Român măria ta; eştĭ Domnul Românilor, ĭartă-le lor; nu făcea pe placul veneticilor!»

Şi nenorocita femee îmbrăţişă genunchile tiranuluĭ, le udă cu lacrimele sale, dar nicĭ lacrimĭ, nicĭ rugăciunĭ nu'ĭ putea atinge inima; o privea cu un aer neînduplecat şi despreţuitor. Apoĭ se întoarse către Armaşul cel mare [1]) care intra în acest minut.

«Armaşe s'aŭ făcut pregătirile?

«Da Măria Ta.

«Să se omoare în poarta palatuluĭ ca să'ĭ vadă poporul, să ştie în ce chip rĕsplăteşte Mihnea, trădătorilor».

Armaşul se închină şi voi să se retragă; Domnul îl opri cu un gest şi adăogă:

«Să se înceapă execuţia de la Stolnicul Bărcan, i se cuvine această deosebire ca unul ce e maĭ mare la rang, şi căpetenie rebelilor».

La aceste cuvinte femeea care sta într'o atitudine rugătoare scoase un ţipĕt pătrundĕtor şi căzu fără cunoştinţă.

Stolnicul Bărcan era soţul eĭ.

Puţin câte puţin 'şĭ veni în simţire, şi ca cum ş'ar fi imputat un minut de slăbiciune, se ridică şi aruncând tiranuluĭ o privire despreţuitoare, coborâ treptele palatuluĭ cu un mers sigur şi cu un aer plin de mândrie.

In acest minut mulţimea erea adunată în poarta palatuluĭ ca să asiste la execuţie, ceĭ nouă condamnaţĭ scoşĭ de la închisoare, fură conduşĭ de păzitorĭ la locul supliciuluĭ, o adâncă tăcere se făcu unde Dragotă postelnicul, Stanciul paharnicul, Carca vornicul, Dragul logofătul, Drăghicĭ *(Filipescu)* postelnicul de Somoneştĭ, Anghel *(Greceanu din Sărăcineştĭ)* comisul, Mihail cămăraşul *(pretendentul de domnie)*, Pavel *(Greceanu)* postelnicul, Proca portarul, în cap cu marele stolnic Bĕrcan aŭ fost traşĭ în ţeapă în poarta palatuluĭ, apoĭ Marcu logofătul *(fiul vestituluĭ Dan Vistier)* şi Dragomir

---

[1]) In acele vremurĭ Marele armaş era executorul poruncilor domneştĭ chiar exemplare, era un fel de procuror al principeluĭ şi al ţĕreĭ.

paharnicul (*nepotul banului Dobromir Kreţulescu*), ucişi cu securea, alţii aŭ fugit la Mehedinţi şi aşa putură scăpa de urgia domnului [1]), aci venim iarăşi la numele luĭ Creţeanu, «domnul înconjurat de consilierii luĭ veneticĭ, privea de pe fereastra cea mare a palatuluĭ. Condamnaţii primiră moartea cu bărbăţie, se vedea că mor pentru un principiŭ. Mulţimea privea consternată, fără să exprime nicĭ aprobare, nicĭ desaprobare, când un glas de femee întrerupse tăcerea generală.

«Oamenĭ bunĭ privițĭ aceste capete despărţite de trunchiurile lor, acest sânge vĕrsat, el curge pentru voĭ: iar voĭ staţĭ în nepăsare, şi răbdaţĭ o asemenĭ strâmbătate? va fi ḑis oare ca strĕinul să sdrobească pe Român în pământul naşterei sale? Oamenĭ bunĭ sângele cere sânge. De nu veţĭ rĕsbuna pe aceştia, mâine va veni rîndul vostru, tirania nu ştie să se oprească, nu o lăsaţĭ să se încuibeze că amar vouă!.. Ce staţĭ muţĭ şi neclintiţi? Oare tremură inimele în voi? Ce numaĭ sunteţĭ fiiĭ vitejilor? Românĭ, fraţiĭ meĭ, nu lăsaţĭ ne-rĕsbunată moartea luĭ Bĕrcan. Voĭ ştiţĭ c'a fost soldatul luĭ Mihaĭ-Viteazul [2]) l'a urmat cu credinţă în toate bătăliile, rănile de pe trupul luĭ, o mărturisesc. Ce aşa de jos aŭ căḑut Româniĭ! doĭ-spre-ḑece anĭ s'aŭ scurs abia de la moartea erouluĭ. Ce a secat sângele din vinele voastre? Rĕsbunare fraţiĭ meĭ! Cel ce suferă nedreptatea ce se face altora, n'o va putea depărta de la sine. Greciĭ sunt isvorul strâmbătăţeĭ, săriţĭ cu marĭ cu micĭ s'ăĭ goniţĭ din ţară!»

Poporul începuse a murmura. Radu nu auḑise cuvintele soţieĭ luĭ Bĕrcan; dar vĕḑu agitaţia mulţimeĭ şi dădu ordine Seimenilor a o împrăştia. Un conflict s'ar fi putut naşte, mulţĭ îndemna la revoltă, în acest minut porni însă printre mulţime un om d'o statură naltă îmbrăcat'cu eleganţă şi bine armat care striga; fiţĭ cuminte! na venit incă timpul, cuvintele luĭ făcură impresiune, căcĭ lumea în-

---

[1]) Vezĭ toate cronicele ţĕreĭ Româneştĭ la domnia Raduluĭ-Vodă Mihnea din 1611 şi în «scrisoarea Boerilor Muntenĭ către Radu-Vodă rugându'l a se întoarce cu ajutor împĕrătesc din 1612, 12 Septembre, documente Hurmuzaki vol. IV, partea I, pag. 479.

[2]) Lucrul probabil căcĭ erea abia 11 anĭ de când pierise viteazul Domn sub securea laşă a luĭ Basta pe câmpia de la Turda.

cepuse a se rĕspândi, fără însă a se opune puterei armate, şi în adevĕr ar fi fost o nesocotinţă, oamenii domneştĭ ar fi putut măcelări fără milă mulţimea desarmată.

Pe când poporul se retrăgea, Maria se apropiă de omul care preîntâmpinase furtuna, şi 'ĭ adresă aceste cuvinte: «Aĭ ḑis că n'a venit încă timpul, va veni doar odată? Va veni rĕspunse el, soţul dumitale va fi rĕsbunat!

De cine?

De mine!

Dar cine eştĭ?

Sunt Lupul Mehedinţeanul!»

Aşa inchee poetul Creţeanu prima parte a fragmentuluĭ sĕŭ, vom vedea la a doua revoluţiune boerească, cine a fost acest personagiŭ istoric Lupu Mehedinţeanu de aminterĭ destul de vestit în istoria noastră.

Dupe terminarea încă a o mulţime de tiranii din partea luĭ Mihnea-Vodă, vedem pe doĭ boerĭ, că scriŭ din iniţiativa lor împĕratuluĭ Matheĭ şi anume: «Logofătul Stoika, şi clucerul Stanciul, implorând ajutor de la împĕrat, pe măruntaele luĭ Hristos [1])».

La toate acestea boerii românĭ aveaŭ curagiŭ căcĭ ştiaŭ că sunt sprijiniţi de Habsburgĭ; de oare ce încă din 1612, un an dupe suirea pe tron a Mihneĭ-Vodă, vedem pe împĕratul Matheĭ succesorul luĭ Rudolf care murise în 1612, promiţĕnd boerilor muntenĭ a purta grija fostuluĭ şi iubituluĭ voevod muntean Radu-Şerban Basarab, care era refugiat la Viena; şi unindu-se în cele din urmă cu partida germană din Ţara Românească în capul căreia fură aceĭ 12 boerĭ ce căzură jertfe la securea luĭ Mihnea, şi pe care 'ĭ am vĕḑut maĭ odinioară; împĕratul Matheĭ încă ţinea şi corespondenţă cu căpeteniile de boerĭ din partida sa în Ţara Românească, aşa avem 2 scrisorĭ, una adresată ast-fel: «Magnificis generosis Egregys, Murgu Spatario, postelnico Leka, Gregorio comis, Georgio armaşul, Capitaneisque Androni, Klocotum et Nyagoe caeterisque nobilibus ac militibus Valachiae Transalpinae»,

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, partea I, pag. 482 «Scrisoarea Logofătuluĭ Stoica şi a clucĭaruluĭ Stanciu către împĕratul Matheĭ cerând ajutor grabnic». Doc. Hurmuzaki.

altă scrisoare identică, este adresată: «Magnificis generosis vistiario Nika *(Fălcoeanu)*, Lupul logofeto, Paharniko Lupul, *(Mehedinţeanu)*, caeterisque capitaneis ac nobilibus, Val. Trans.» în aceste scrisori pe carĭ împĕratul Matheĭ le adreseadă cum vedem boerilor şi căpeteniilor de oştire, «le mulţumeşte de ajutorul dat luĭ Radu Şerban şi le spune că în curând 'l va trimite în Muntenia din Viena, unde acum e lângă dênsul [1].» Acuma ajungem la a doua revoluţiune boerească, aceia de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Iliaşĭ.

A doua revoluţiune boerească; de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Iliaşĭ (1616—1618)

Acest domn fu rînduit la tronul Ţăreĭ Româneştĭ dupĕ mazilirea luĭ Radu Mihnea; el fusese născut la Rhodos, şi de mic copil crescut între Grecĭ; fiul luĭ Ilie Rareş care trăia în Constantinopole [2], acest domn veni din Ţarigrad aci, cu o sumă de Grecĭ, vechĭ prietenĭ aĭ sĕĭ încă din copilărie, aşa că cu ceĭ ce maĭ eraŭ aduşĭ de Radu Mihnea se făcură o grămadă, aceştĭ Grecĭ nu se mulţumiră a fi numaĭ pe lângă Vodă, dar începură a se amesteca în trebile publice ale statuluĭ, a deveni boerĭ, fiind-că ocupau funcţiunĭ boereştĭ, şi în fine trufia lor devenea zilnic din ce în ce maĭ mare; toate acestea displăceaŭ cu totul boerilor românĭ; aşa că se hotărâră a face o conspiraţiune şi a'ĭ tăea pe toţĭ până la cel din urmă [3]) şi în adevăr ca şefĭ aĭ conspiraţiuneĭ vedem pe Lupul Mehedinţeanul paharnicul, personagiul istoric de odinioară, căpitanul Busdugan şi Cârstea Vornicul *(Cocorĕscu)*. Complotul însă se simţi şi atuncĭ Lupul paharnicul cu Busdugan fugiră în Transilvania şi de aci la curtea vieneză ca să mijlocească ajutoare, pe când Cârstea vornicul rĕmase în ţară unde 'şĭ găseşte moartea căcĭ e prins de Alexandru-Vodă şi ucis mişeleşte lângă Têrgovişte, unde Alexandru dădu şi 40.000 de gal-

[1]) Idem, pag. 465, anul 1612, 22 Ianuarie.
[2]) Letopiseţele luĭ Ureche, Vol. I, pag. 244 şi 51; Xenopol, Vol. III, pag. 466.
[3]) Constantin Capitanul Filipescu, Magasinul istoric, Vol. I, pag. 249.

beni lui Skender-paşa şeful expediţiunei căzăceşti numai ca acesta să nu spue nimic Sultanului [1]).

G. Creţeanu în nuvela sa poetisează această fugă a lui Lupu Mehedinţeanu şi Busdugan, şi fugind ei în Ardeal, poetul ni'i trece prin Merişani, moşia de baştină a lui Bărcan Stolnicul cel ucis de Radu Mihnea, şi unde acuma locuia soţia sa Maria, pe care o iubea paharnicul Lupul şi pentru care Maria avea o deosebită afecţiune, de când cu moartea oribilă a soţului ei, Bărcan; şi eată cum descrie scriitorul nuvelist această întâlnire a paharnicului Lupu, cu Maria: «Era pe la anul 1618. Trecuseră patru ani de la moartea Stolnicului Bărcan. Soarele apunea într'un nor de purpură, al cărui culori vii se resfrângeaŭ în undele line ale Dunărei, turmele se întorceaŭ de la păşune şi pulberea ce se înalţa în urma lor, era transformată de razele soarelui în turbilioane de aur. Mugetul vitelor, sunetul clopotelor lor, fluerile păstorilor, cântarea paserilor, murmurul apelor, miile de şoptiri ale atomelor, făceaŭ un concert straniŭ şi maestos. Maria din pridvorul sĕŭ de la Merişani contempla această scenă măreaţă, sorbind dulcele aer al serei. Apoi cu încetul soarele dispăru, ori-ce sgomot încetă, umbrele transparente ale unei frumoase nopţi de vară începură a se întinde, şi miile de stele a licuri pe bolta cerească. Juna vĕduvă dete ordine argaţilor sĕi a închide porţile cele mari ale curţii; apoi înconjurată de femeile casei se puse a lucra, una din ele mai bĕtrână, şi care o crescuse, vĕzând'o căzută într'o adâncă melancolie spre a o distra începu a îi povesti deosebite legende populare.

Nu trecuse mult, când se auḑi un tropot de cai, apoi lovituri la poarta cea mare.

Spaima se zugrăvi pe feţele femeilor.

— «Ce să mai fie asta? ḑicea una».

— «Oameni domneşti» ḑicea alta, vin poate să mai adune vre un bir noŭ».

— «Ceva tâlhari Greci saŭ Albanezi din cei lăsaţi de Radu saŭ din cei aduşi de Iliaşi, adăoga o a treia.

---

[1]) Mag. istoric, cron. Anonimă, Vol. IV. p. 308.

— «De când s'aŭ înmulţit aceştĭ strĕinĭ în ţară numaĭ suntem sigurĭ de nimic.»

Dar lovirile nu înceta. Maria trimise un om de pază spre a vedea ce se petrece. Acesta aduse ştire că sunt doĭ pribegĭ care cer adăpostire pentru acea noapte.

— «Să fie bine veniţi» zise nobila femeă «mergĭ de le deschide».

Porţile se deschiseră şi doĭ inşĭ călărĭ intrară. Unul din doĭ era 'nalt, frumos la faţă, cu o fisionomie ecspresivă şi melancolică, cel-l alt ce se vedea a fi maĭ în vârstă, era maĭ scurt şi maĭ gros, şi avea un chip care esprima o energie sĕlbatică.

După ce descălicară şi fură introduşĭ în camera unde trebuea să petreacă noaptea, un om le dete de ştire că de voesc să vază pe stăpâna caseĭ, e gata să-ĭ primească.

«Eŭ, îĭ cer ertăciune» zise cel maĭ în vârstă; «Dumnezeŭ ştie cum am ajuns şi până aci, a trebuit caiĭ noştri să aibă şeapte suflete, închipueşte'ţĭ ca din Têrgovişte până aicĭ, maĭ n'am rĕsuflat; cum să rĕsufli când două sute de călăreţĭ te gonesc de pe urmă; da, două sute, o sută de oamenĭ pe unu».

— «Dar eĭ ne-aŭ perdut urma de mult, «ḑise cel-l'alt».

— «Fireşte ne-aŭ perdut'o şi noĭ am fi putut prea bine să mânăm la alt conac, cu atât maĭ mult că nu e acesta drumul nostru; dar aĭ vrut negreşit să mâĭ în Merişeanĭ».

— «Imĭ am cuvintele mele».

— «Ştiŭ că le aĭ, şi de aceia nicĭ nu te întreb care sunt. Ştiĭ am jurat încredere oarbă şi te urmăresc cu ochi închişĭ; aĭ cap ca să chibzueştĭ, eŭ am braţ ca să lovescĭ tot ce 'ţĭ ceĭ e ca să 'mĭ daĭ ocasie de a lovi».

— «Iţĭ mulţumesc frate de încrederea ce 'mĭ daĭ; deocamdată rĕstoarnă-te pe acest pat până vom vorbi cu stăpâna caseĭ».

Cel maĭ june din douĭ călĕtorĭ, intră la Maria, aceasta depărtase pe femeile sale şi sta singură a'l aştepta. Când intră; ea scoase un ţipĕt de surprisă :

— «Cum Lupule, eştĭ pribeag, eştĭ urmărit ? O, Dum-

neḑeule tremur când mĕ gândesc, că poţĭ fi prins, poţĭ fi condus la moarte, eŭ voiŭ vedea căḑênd capul tĕŭ cum am vĕḑut căḑênd pe cel al luĭ Bărcan! Ştiam că o fatalitate se agaţă de paşiĭ meĭ, că voiŭ aduce peire tuturor acelor ce mĕ vor iubi. 'Ţĭ aducĭ aminte întâia oară când 'mĭ aĭ vorbit de amor 'ţĭ am spus să fugĭ de mine ca de moarte. N'aĭ vrut să mĕ asculţĭ, eĭ bine află că pe când eram mică o ursitoare 'mĭ a povestit că voiŭ iubi doĭ oamenĭ, şi că amândoĭ vor peri de sabie; de ce trebue oare ca această prevestire să fie adevĕrată?

— «O Mario spune'mĭ că mĕ iubeştĭ, şi moartea poate să vie, voĭ muri fericit».

— «Dar spune'mĭ eştĭ urmărit de aproape? aĭ trebuinţă de apărare? oamenii meĭ sunt gata a lua armele, şi cu eĭ duoă ḑecĭ de sate din prejur, toţĭ sunt întărîtaţĭ în contra apăsăreĭ Grecilor.

— «De-o camdată 'mĭ aŭ perdut urmele şi sunt fericit că această împrejurare 'mĭ a dat ocasiunea de a te revedea».

— «Dar ce s'a petrecut?»

— «Alexandru Iliaşĭ nevoind să înţeleagă că Radu a perdut domnia fiind-că a venit însoţit de Grecĭ; a căḑut şi el în acelaşĭ pĕcat. Grecii s'aŭ înmulţit acum; şi s'aŭ făcut maĭ aroganţĭ ca în trecut, eĭ povăţuesc pe Domn a pune birurĭ grele pe biata ţară, a persecuta pe adevăraţiĭ Românĭ, şi a se înconjura numaĭ de instrumente servile, într'un cuvênt rĕutăţile şi cruzimele se înmulţesc pe fie-care ḑi».

— Şi ţara suferă toate acestea?

— «Tot se maĭ află printre Românĭ suflete independente şi nerĕbdatoare a scutura acest jug umilitor. Ţiĭ minte făgăduiala mea. Am creḑut că acum a venit timpul. M'am pus în capul uneĭ conspiraţiunĭ al căruĭ scop e de a gone pe strĕinĭ pentru tot-d-auna şi de a face pe Domn să intre pe calea glorioasă ce ne-a tras'o fericitul întru pomenire Mihai-Viteazul. Apelul meŭ a avut rĕsunet. Toată junimea a jurat împreună cu mine stârpirea strĕinilor. Planurile noastre ereaŭ aproape a se realisa, când un trădător s'a strecurat printre noi, din norocire el nu cunoştea toate

secretele noastre, şi numaĭ eŭ cu tovarăşul meŭ Busdugan am fost denunţaţĭ. Soarta luĭ Bărcan ne-ar fi aşteptat, Iliaşĭ dăduse ordine ca să ne prindă şi să ne tae capetele, când vornicul Cârstea care e înţeles cu noĭ, ne dete de ştire, abia încălecaserăm caiĭ, când ḑarirăm în urma noastră cetele domneştĭ însărcinate a ne prinde.

— «Eĭ bine acum ce veţĭ face?

— «Ceĭ ce ne urmărea ne-a perdut din vedere; eĭ cred că am luat drumul Câinenilor, şi ne vor urmări într'o cale, pe când noĭ ne aflăm aci în siguranţă de-o camdată.

— «Dar de vĕ vor descoperi?

— «Nu le vom da timpul, am venit aci pentru a te vedea poate cea din urmă oară, maĭ 'nainte de rĕvărsatul ḑorilor vom pleca, vom trece prin Romanaţĭ şi Mehedinţĭ spre a da ochĭ cu câţĭ-va din partisaniĭ noştri apoĭ vom trece peste Vulcan la Haţeg în Transilvania; acolo vom aduna oştĭ şi vom intra în ţară, ridicând gloatele în drumul nostru. Pe d'altă parte când ne vom apropia de Têrgovişte, Vornicul Cârstea va da acolo semnalul rĕscoaleĭ. O! luptă crâncenă va fi; dar 'ţĭ făgăduesc că d'astă-dată vom triumfa.

— «Să dea Dumneḑeŭ, dar tremur când mĕ gândesc la ursitoare; veḑĭ de viaţa ta, căcĭ de aḑi ea e legată de a mea, eŭ te-am făcut să intri în acest foc.

— «Cât voĭ fi ocrotit de dulcea ta iubire, voĭ fi în stare a înfrunta o mie de morţĭ».

Ar fi stat lungĭ ore a'şĭ împărtăşi temerile şi speranţele lor, urele şi iubirele lor, când căpitanul Busdugan veni a da semnalul despărţireĭ.

Lupul şi Maria se îmbrăţişară lăcrămînd; ea însoţi pe proscrişĭ până la scară. Incepuse a se îngâna ḑiua cu noaptea, când Lupul şi Busdugan porniră în tropotul cel mare al cailor. Maria din pridvorul sĕŭ îĭ urmări cu privirea cât putu, până se făcură nevĕḑuţĭ în spaţiŭ. Era consternată; se întreba de merge la triumf saŭ la supliciŭ, inima sa de română şi de amantă îĭ ḑicea să spere, dar fatala presimţire o făcea să se îndoească. Când nu maĭ putu ḑări pe

călătorĭ, îngenunchiă înaintea icoaneĭ maiceĭ Domnuluĭ şi stătu îndelung ast-fel absorbită în rugăciunĭ [1])».

Ast-fel poetisează G. Creţeanu această fugă a paharniculuĭ Lupu Mehedinţeanu şi a căpitanuluĭ Busdugan care parte am pus'o şi eŭ aci, ca o variaţiune pentru cititor raportându-se de minune la subiectul acestĕĭ revoluţiunĭ.

Alexandru Iliaş ştia acum de fuga luĭ Lupu şi a luĭ Busdugan la împĕratul Nemţilor, de asemenĭ alţĭ boerĭ eraŭ refugiaţĭ în Transilvania şi adunaŭ ajutorul dat de principele Transilvanieĭ Bethlen Gabor, totuşĭ Alexandru-Vodă stetea la îndoeală ce să facă, căcĭ aci era amăgit de unii; că Lupu şi Busdugan nu vor maĭ veni cu nimic în ţară, aci era sfătuit de alţiĭ sa fugă, că în curînd Lupul şi Busdugan vor veni cu mare oaste din ţara Nemţească pentru a'l goni, şi că mulţĭ boerĭ lucrează în acest sens pe lângă Bethlen Gabor principele Transilvanieĭ, şi adună oaste ca săeto unească cu a luĭ Lupu; acestea nu plăceaŭ tiranuluĭ Domn, şi lua pe aceĭ boerĭ ce aduceaŭ veştĭ de ăst soiŭ şi 'ĭ lega de coḑile cailor şi 'mĭ 'ĭ hodorogea pe podurile Têrgoviştei până ce mureaŭ, pe alţiĭ îĭ omora de-a dreptul, cu aceia era se vede maĭ milostiv [2]), aşa că nimenĭ nu maĭ îndrăsnea a spune nimic.

In mijlocul acestor nedumerirĭ ale Domnuluĭ, Lupul soseşte în ţară cu Busdugan şi cu oaste Nemţească; Alexandru Vodă auḑind, adună în pripă pe toţĭ călăraşiĭ şi pedestraşiĭ ce ereaŭ în Têrgovişte şi îĭ îndeamnă a'ĭ da ajutor; istoricul N. Bălcescu făcênd o comparaţiune între disciplina armateĭ din era de domnie pămênteană şi aceea de sub regimul grecismuluĭ, ante-mergêtor celuĭ fanariotic adică aceĭ 20 de anĭ de domnie strĕină de la 1611—1631, ne spune că: «Istoria ne-a păstrat rĕspunsul ostaşilor românĭ către Domnul Alexandru al IV Iliaş când acesta îĭ ruga să'l apere de rĕscoala vestituluĭ paharnic Lupul Mehedinţeanu: «Măria ta, 'i-aŭ ḑis eĭ, noĭ nu vom sta cu tine, că aĭ călcat jurămêntul, şi ne-aĭ oprit lefile şi ne-aĭ stricat obiceiu-

[1]) Revista Română, vol. I, pag. 20—24. Al. Odobescu.
[2]) Vezĭ Cronica Anonimă, vol. IV, pag. 308.

rile, cât am rĕmas săracĭ, şi n'avem nicĭ armă, căcĭ le-am vêndut pentru nevoile ce am avut de la tine, Doamne şi acum te scoală de fugĭ că vrăjmaşiĭ tĕĭ s'aŭ apropiat» [1]), vrăşmaşiĭ Domnuluĭ nu maĭ eraŭ atuncĭ vrăşmaşiĭ ostaşilor [2]) iată în ce hal de conrupere şi demoralisaţiune ajunsese armata sub acest principe care se lăsase a fi guvernat de pasiunile câtor-va Grecĭ rĕŭ voitorĭ acesteĭ Ţărĭ. La rĕspunsul ostaşilor şi sfatuluĭ lor ca Domnul să plece, Alexandru-Vodă porunci a 'ĭ se găti calul, şi dând o pungă de banĭ ostaşilor ca drept mulţumire de sfatul lor milostiv [3]), încălică numaĭ în dulamă dupe cum ne raportează cronicarul [4]) şi fugi la Brăila ; pe de altă parte Doamna, soţia sa, ajunse la Giurgiŭ, de aci trecênd în Rusia unde se împreună cu soţul eĭ şi apoĭ porni la Ţarigrad.

Cum eşi Alexandru-Vodă din Têrgovişte, pe altă parte intra triumfal în ţară şi paharnicul Lupul cu teribilul Busdugan, carĭ acum vor rĕsbuna capul luĭ Bărcan stolnicul şi vor tăia pe toţi Grecii.

«Paharnicul Lupul cum sosi, începu a tăia pe toţĭ Greciĭ şi pe slugile lor carĭ jefuiseră ţara, şi mult sânge s'a vĕrsat şi înoptând nu maĭ ştia cum să fugă unul de altul de frică şi de cutremur mare» [5]). Unguriĭ aduşĭ de Lupul ca ostaşĭ începură a cârcti, «a'ĭ cere lefĭ, banĭ nu avea, ci apuca pe neguţătorĭ de 'ĭ da Ungurilor să plătească eĭ lefile, şi trimise în ţară pe Busdugan căpitan, fiind om rĕŭ ca unde va găsi Greci neguţătorĭ, gelepĭ, pe toţĭ îĭ tăia şi le lua toată marfa, fără de nicĭ o milă» [6]). Această rĕscoală a boerilor Valachĭ contra Grecilor şi Alexandruluĭ-Vodă este consemnată şi într'un document al timpuluĭ, anume :

Raportul trimisuluĭ Almoro Nani, la Constantinopole, de către Dogele Veneţieĭ din 1618, 23 Iunie, către Doge:

---

[1]) Vezĭ în Cronica Anonimă în Mag. istoric de Bălcescu, vol. IV, pag. 308, şi Tudosie Stoian, pag. 166.

[2]) Puterea armată în vechimela românĭ, N. Bălcescu ediţ. Odobescu, anexat la istoria luĭ M.-Viteazul pag. 630.

[3]) Cronica Anonimă pag. 308.

[4]) Idem.

[5]) Vezĭ Cron. Anon., pag. 308, vol IV, în Mag. istorie al luĭ Bălcescu.

[6]) Idem, pag. 309.

«Unde se vede că poporul şi cu boerii s'aŭ rěsculat cu arme în numĕr de 8000 înpotriva principeluĭ; din cauza tiranieĭ şi stoarcerilor excesive ale acestuĭ Domn, care de abia a putut să 'şi scape viaţa [1])».

Ast-fel urmară Lupul Mehedinţeanul şi cu Busdugan cruḑimele lor cu Grecii, pe carĭ îĭ maĭ speriară puţin. Dupe mazilirea luĭ Alexandru-Vodă, ora fatală se va apropia şi pentru aceşti doĭ eroĭ aĭ românismuluĭ carĭ se resculaseră, şi 'şi spălară mâinele în sângele vĕrsat de eĭ, numaĭ şi numaĭ pentru a scăpa ţara de Grecĭ.

Acum cuvintele Marieĭ de la Merişanĭ, vĕduva; şi iubita paharniculuĭ Lupul dupe cum ne-o arată nuvelistul Creţeanu, vor avea ecoul lor cel trist. «Ursita 'mĭ-a prezis că doĭ oamenĭ am iubit şi pe ambiĭ îĭ voiŭ perde de sabie» căcĭ şi viteazul paharnic Lupu ca şi soţul eĭ stolnicul Bărcan aŭ căḑut jertfe ale patriotismuluĭ lor. La tronul Ţăreĭ Românescĭ vine Gavril Movilă fiul luĭ Simeon, cel foarte cunoscut în istoria Moldoveĭ, acest Domn numaĭ 2 anĭ domni *(1618—1620)*, şi dupe ce atrase în cursă pe Lupul paharnicul făcêndu'l mare spătar, şi pe Busdugan mare sĕrdar, sub cuvênt că 'ĭ rĕsplătesce de binele adus ţĕreĭ, prin alungarea luĭ Alexandru-Vodă, şi a întregeĭ şleahte de Grecĭ din juru'ĭ, îĭ trădează în modul cel maĭ infam, căcĭ făcêndu-se mare resbel în contra Polonieĭ la care vor lua parte Movilă cu Muntenii, Tomşa cu Moldovenii, Bethlen cu Transilvănenii şi Skender-paşa cu Otomanii, Lupul Mehedinţeanu ca mare spătar avea comanda oştirilor munteneştĭ, şi acest lucru Movilă nu'l gusta de şi pusese el pe Mehedinţeanu în această demnitate, doar 'l pusese cu gând rĕŭ, căcĭ la Drastior pe când şefii armateĭ muntene, marele spătar Mehedinţeanu şi marele sĕrdar Busdugan dormeaŭ în cort, Turcii intrară şi retezară capetele acestor doĭ eroĭ aĭ naţionalităţeĭ române [2]), acum cuvintele Marieĭ de la Merişanĭ se împlinise, şi Creţeanu cântă ast-

---

[1]) Vezĭ originalul în Italieneşte. Col. de documente Hurmuzaki, vol. IV, part. II, pag. 373.

[2]) Vezĭ Istoria Românilor de Xenopol, vol. III, pag. 486; din Cron. luĭ Const. Filipescu, pag. 280, vol. I în Mag. istoric etc.).

fel în nuvela sa dupe ce Mehedinţeanu se separă de Maria, pe care o luase în căsătorie dupe întoarcerea sa din Transilvania, şi isbânda avută asupra Grecilor, plecând acum din noŭ în resbel la Drastior.

«Ce plângĭ copilă? îĭ ḑicea el *(la plecarea pentru Drastior)*.

— Maria aflând moartea soţuluĭ sĕŭ, se retrase într'o monastire.

— Ast-fel se împlini ursita [1])».

A treia revoluţiune care are un caracter maĭ mult ostăşesc, căcĭ la aceasta singurĭ ostaşiĭ s'aŭ resculat întâiŭ, este aceia de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Coconul.

A treia revoluţiune de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Coconul (1623—1627).

Radu-Vodă Mihnea cel care domnise în Muntenia de la 1611—1616, şi sub care s'a întâmplat prima rĕscoală a boerilor în contra Grecilor, domnea acum în Moldova, el erea prieten maĭ de mult cu un Grec bogat şi puternic din Constantinopole, anume Skerlet, dupe cum ḑice căpitanul în cronica sa: «bogat şi cunoscut de toţĭ megiştaņi împărăţieĭ carele avênd voe veghiată despre Turcĭ, Radul-Vodă s'a fost împrietenit cu el maĭ de înainte vreme fiind ajutor între multe trebi ale Domnieĭ [2])» şi ast-fel prin ajutorul luĭ Skerlet; Radu-Vodă reuşeşte a dobêndi de la Otomanĭ tronul Ţĕreĭ Româneştĭ pentru tînărul sĕŭ fiŭ Alexandru supranumit Coconul, «un copil încă» dupe cum se exprimă însuşĭ ambasadorele Veneţieĭ la Constantinopole, Simon Contarini într'un raport al sĕŭ către Dogele Veneţieĭ din 1625, 11 Aprilie relativ la cumpĕrare de caĭ din Moldova şi Ţara Românească pentru Veneţia, unde ḑice: «Principe Radulo, il qual e' hora Principe in Moldavia et suo figliulo in Valachia, *che mollo é giovane, et reto dal padre* [3])». Radu-Vodă tatăl, pentru a lega şi maĭ puternic prietenia cu Skerlet, însoară

[1]) Revista Română, pag. 26, vol. I; 1861.
[2]) Cron. Const. Filipescu căpitanul în Mag. ist., vol. I, pag. 283.
[3]) Doc. Hurmuzachi, vol. IV, partea II, pag. 408.

pe fiul sĕŭ Alexandru-Vodă cu fiica luĭ Skerlet, anume Luxandra, făcĕnd nunta la Siret; şi atuncĭ mulţĭ banĭ s'aŭ scurs din biata ţară [1]). In acest timp se întâmplă şi resbelul între Tătarĭ şi Turcĭ, Tătari intră în Moldova şi Muntenia şi începură a face marĭ prăḑĭ, Alexandru-Vodă fuge de teamă la o monastire, ear Radu-Vodă din Moldova la Suceava, aşa că tronurile ambelor ţărĭ ereaŭ ocupate de căimăcamĭ boerĭ, carĭ se puneaŭ cum se nemereaŭ, jafurile cele maĭ marĭ s'aŭ comis atuncĭ de toţĭ Grecii şi boerii grecisaţĭ; în ţară semnalul revoluţiuneĭ în contra acestora a fost dat, şi toţĭ călăraşiĭ din Măneştĭ, Gherghiţa, Ploeştĭ şi Ruşiĭ-de-Vede s'aŭ rĕsculat, apoĭ şi boeriĭ de peste Olt cu miliţiile lor; în capul cărora găsim «pe un Paisie botezat de cronicarĭ Domnişorul [2])» şi probabil din neamul Basarabilor, dară caimacamiĭ aŭ trimes oştile lor de strĕinĭ de aŭ prins pe toţĭ boeriĭ rĕsvrătitorĭ, şi 'ĭ-aŭ ucis şi aŭ tăiat şi pe Paisie Domnişorul, ast-fel se sfârşi această revoluţie în care sâmburele rĕutăţeĭ tot de la Grecĭ şi strĕinĭ venea.

In vremea aceasta Radu-Vodă din Moldova murise, şi fiul sĕŭ din Muntenia Coconul este mazilit de poartă.

Ajungem acum la a patra revoluţiune; care este maĭ însemnată, din timpul domnieĭ luĭ Leon-Vodă Tomşa.

A patra revoluţiune boerească din timpul domnieĭ luĭ Leon-Vodă Tomşa (1629—1633).

In anul 1629, biata Ţara Românească ajunsese într'o stare deplorabilă şi sistema licitaţiuneĭ ocupăreĭ tronuluĭ începuse deja, D. Xenopol la pag. 472, vol. III, dupe raportul misionaruluĭ Veneţian la Constantinopole, Giovani Capello, din 13 Octombre 1630 [3]), ne spune că un oarecare italian Carlo Cigalla din Messina avea veleităţĭ asupra tronuluĭ Munteniei pentru fiul sĕŭ «bizuindu-se în puterea auruluĭ» toţĭ competitoriĭ însă, căḑură, căcĭ Leon fiul luĭ Ştefan Tomşa, fostul Domn Moldovean isbuti a cumpĕra

[1]) Cron. Căpitanul, vol. I, pag. 283, Mag. ist.
[2]) » » » » » 282, »
[3]) Vezĭ Doc. Hurm., vol. IV, part. II, pag. 450.

tronul cu 300,000 leĭ, din care 140,000 se dusese în punga caimacamuluĭ de la poartă, aceasta se vede şi în raportul luĭ Sebastiano Venier către Dogele Veneţieĭ din 27 Oct. 1629 [1]).

Leon, vĕḑêndu-se acuma urcat pe treptele tronuluĭ, prima'ĭ preocupare fu aceia de a'şĭ plăti datoriele la toţĭ Grecii cămătarĭ din Ţarigrad, de la care se împrumutase cu acele sumĭ enorme pentru a cumpĕra pe vizirii şi paşiĭ turceştĭ. Singurul mijloc nu erea de cât de a pune dărĭ grele asupra ţĕreĭ la care vor plăti, atât boerii cât şi poporul, pentru ca să poată plăti datoriile Grecilor ; de aci se va naşte o cumplită revoluţiune a boerilor care va avea diferite scene sângeroase la carĭ vor peri multe capete. D. Xenopol ḑice în istoria Românilor, vol. III, pag. 474: «Rĕscoala boerilor munteni contra luĭ Leon-Vodă Tomşa 'şĭ avea pricina tot în favorizarea Grecilor veniţĭ în numĕr mare ca creditorĭ aĭ Domnuluĭ».

Aceştĭ Grecĭ iubeaŭ chiar pe Domnul, căcĭ afară că'l ajutară de interes, cu banĭ la Constantinopole, de oare-ce 'şĭ ḑiceaŭ: Leon-Vodă va fi obligat către noĭ, şi odată Domn în Ţara Românească, el ne va recompensa de binele făcut pentru banii împrumutaţi, de şi daţĭ nouĕ cu camete; dară cele d'întâiŭ slujbe ale ţĕreĭ nouĕ ni le va da, şi ne va ridica la rangul de boeri români, şi aceste cuvinte le spuneaŭ de sigur Grecii de nimic, căcĭ Grecii nobilĭ ereaŭ mulţumiţĭ de nobleţea lor şi nu maĭ aveaŭ necesitate de a umbla dupe cea românească. Cine e nobil în ţara sa, este nobil în toată lumea. 'L iubeaŭ eĭ pe Leon-Vodă căcĭ el de şi de neam Moldovenesc *(Tomşa)*; dară era cu totul grecisat şi de copil crescut la Constantinopole, ceea-ce face pe contimporaniĭ de atuncĭ a'l lua de multe orĭ drept Grec, ast-fel ambasadorul regeluĭ Suedez la Constantinopole din *(1631—33)* Paul Strasbourg spune în relaţiunea sa că Leon-Vodă «este Grec de neam [2])» «Illuc princeps et Voyvoda *Leo natione Grecus*...»

---

[1]) Vezĭ Doc. Hurm., vol. IV, partea II, pag. 435, Xenopol pag. 473, vol. III.
[2]) Vezĭ Monumenta Hungariae Historica, pag. 100, în Xenopol vol. III, pag. 476.

Relativ la începuturile de imposite ce domnul muntean a pus asupra țěreĭ, avem însușĭ spusele cronicaruluĭ: [1]) «Viind domn de la împărăție Leon-Vodă, și primindu'l țara, multe și marĭ greutățĭ aŭ aruncat țareĭ, și silea pre boieriĭ de plătea județele cu banĭ, și țara spărgându-se, și boieriĭ ne având de unde lua banĭ care'ĭ da, să săracea, și se îndatora», singurul mijloc decĭ prin care boeriĭ puteaŭ să maĭ sperie pe domn, erea rěscoala, de sânge eĭ nu se temeaŭ, căcĭ nu acuma pentru ântâia oră capete de vlăstare ale neamurilor marĭ, vor cădea, ci strigaŭ de sigur: maĭ bine moarte glorioasă, decât viață rușinoasă. Ceĭ carĭ aŭ dat semnalul revoluțiuneĭ aŭ fost tot boeriĭ de peste Olt; acolo clocotea focul patriotismuluĭ românesc; cum spune un autor din trecut, și ast-fel vedem și în cronicarul Const. Filipescu [2]): «S'aŭ sfătuit maĭ cu seamă boerimea de peste Olt că să dea în lăturĭ răutatea; anume: boieriĭ Mateĭ aga din Brâncovenĭ *(Basarab* [3]), Aslan Vornicul [4]), Gorgan Spătarul, Barbul spătarul Brădescu *(Poenaru* [5]), Mihaĭ spătarul Coțofeanu, Dumitru Slugearul Filișeanu, Mitrea Vistierul *(fiul luĭ Neagu din Michăeștĭ)* și alțiĭ carĭ aŭ fugit pe la plaiul Vulcan la Hațeg în Ardeal, și i'aŭ primit Racoți Gheorghe, și Zolomi graful cu cinste și le-aŭ dat odihnă». Aŭ fugit bieții boerĭ ca să găsească la curtea principeluĭ Ardealuluĭ ajutor de oaste, ca să invingă tirania, care earăși se ridicase aci. In timpul acesta aprodiĭ grecĭ aĭ luĭ Leon-Vodă umblaŭ din casă în casă pre la toțĭ boeriĭ țěreĭ; și «le lua repede câte 30 și 40 de galbenĭ numaĭ de odată» [6]), aceste toate se întâmplară la 1630 Octombre 17 ne spune anonimul românesc.

---

[1]) Vezĭ în Mag. ist., Vol. I, Cron. luĭ Const. Filipescu, pag. 286.

[2]) Idem, pag. 286, Vol. I.

[3]) Mateĭ Basarab erea fiul luĭ Danciŭ Basarab proprietarul moșieĭ Brâncovenĭ de aci confusiunea între Danciŭ acesta Basarab și Danciŭ Brâncoveanu, strěmoșul luĭ Constantin Vodă-Brâncoveanu, confusiune pe care mulțĭ istoricĭ aŭ făcut'o. Mateĭ-Basarab a fost penultimul Basarab, ultimul a fost Constantin Șerban Voevod de la 1654, descendent al ramureĭ Neagoe-Voevod, pe când Mateĭ erea din ramura Basarab-Craiovescu.

[4]) As an Vornicul a fugit în urmă în Moldova, și este autorul familieĭ moldoveneștĭ Aslan; înrudit în urma cu familia Ceauru, în acele vremurĭ de fierbere continuă multe familiĭ aŭ trecut din o țară surorá în cea-laltă; și vice versa.

[5]) Familia Brădescu a fost o ramură din Poenarĭ de pesté Olt.

[6]) Vezĭ Mag. ist., Vol. IV, cron. anonimă; pag. 311.

Leon-vodă vĕḑând că toţĭ aceştĭ boerĭ marĭ pribegiră, şi că vor recurge la ajutor de arme strĕine, le scrise, în treĭ rândurĭ, trimiţând pe Episcopul Teofil al Râmniculuĭ şi pe Hrizea Vornicul *(Popescu)*, cu stafete în Ardeal; dară în ḑadar căcĭ revoluţionariĭ nicĭ nu voeaŭ să asculte, le maĭ scrise domnul şi a patra oară implorându ĭ a se reîntoarce că'ĭ va primi bine, şi făcându-le câte şi maĭ câte jurăminte, dară de unde, căcĭ Olteanul e coadă de Leŭ ce nu se lasă a fi călcată, trimeţând de astă dată pe Radul logofătul din Deasa *(ce se înrudea cu Buzeşti)* şi pe Stanciul, *(Părâianul* [1]) postelnicul din Deleaga *(fiul Hamzeĭ Banul)*; aceştia ca să meargă în Ardeal pe la Vulcan, trecură prin Têrgu-Jiŭ, aci se întâlniră cu strejile pribegilor în capul cărora se găseaŭ şi cu care remăsese Barbu Brădescu paharnicul; şi Mihaĭ Coţofeanu Spătarul, aceştia aŭ şi prins pe boerul Radu logofatul din Deasa; alţiĭ aŭ scăpat, mulţĭ aŭ fugit. In vremea acestora Mateĭ aga Basarab cu boeriĭ luĭ, şi cu armată de roşĭ trebuea să treacă pe la Vulcan ca să intre în Ardeal.

Leon-Vodă vĕḑând că totul e ḑadarnic dă în 23 Iulie 1631 la Bucureştĭ un faimos hrisov în care se preface că este şi el un inimic al acelor Grecĭ rĕĭ făcătorĭ de ţeară, unde pune de iscăleşte şi pe divaniştiĭ sĕĭ ce'ĭ maĭ rĕmăsese, 'l reproduc şi eŭ aci căci tare e frumos şi toate sunt adevĕrate câte le spunea domnul în acel chrisov; dar ce folos

---

[1]) Numele de Pârâianu este istoric în ţara noastră, astă-zĭ maĭ sunt Pârâenĭ adevăraţĭ coborâtorĭ din vechea familie Pârâianu, nume luat de la moşia Pârâenĭ din Gorj. Pârâeniĭ aŭ fost o ramură a Mileştilor; şi ambele coborâtoare de la Danciŭ Zamonea ce figurează în chrisovul luĭ Radu-Vodă din 1464 în care cetim încă «Moşia Pârâenĭ a stăpânit'o biv-vel Stolnicul Obedeanu ginerele luĭ Dositheĭ Brăiloiŭ după moartea acestuia»; soţia luĭ Obedeanu erea fiica luĭ D. Brăiloĭ şi se numea Stanca, după cum se va vedea maĭ la vale în document. Documentul de la 27 Maĭ ḑice: «Noĭ 24 boerĭ *(etc.)* ce am fost luaţĭ de moşneanĭ şi de Dumnealuĭ C. Obedeanu biv-vel stolnic ce are aci moşie despre jupâneasa Stanca nepoata D-luĭ reposatuluĭ Vel Banuluĭ Barbu Milescu».

Acestea sunt consemnate în nişte poruncĭ ale Divanuluĭ Băniei Craioveĭ de la Vel Banul Craioveĭ Ianache Hrisoscoleŭ la 1750, soţia luĭ Dositeiŭ Brăiloiŭ erea o Mileascĭ căcĭ eată ce spune un document tot de la Banul Hrisoscoleŭ cu data de 1 Martie 1750: «Moşia Pârâenĭ de lângă Vâlcea aŭ stăpânit'o rĕposatul Dositheĭ Brăiloĭ fiind dată de ḑestre de soacră-sea jupăneasa Maria Băneasa a rĕposatuluĭ Banuluĭ Barbu Milescu», tot asemenea şi documentul din 1699.

Acestea mi-aŭ fost comunicate mie de D. Ştefulescu, profesor la gimnasiul din Têrgu-Jiŭ după documentele găsite de D-sa în judeţul Gorj.

că nu cugeta aşa cum scria ce le scrisese numaĭ ca să amăgească pe revoluţionarĭ, numaĭ ca să'ĭ facă a se întoarce în ţară, apoĭ să'ĭ prinză, şi să'ĭ ucidă.

Hrisov de la Ioan Leon Voevod, pentru isgonirea Grecilor din Ţară 1631 [1])

Milostieio Vojieio Ioan Leon Voevod şi domn al pămêntuluĭ Ungro-Vlachieĭ, fiul mareluĭ şi prea bunuluĭ rĕposat Ioan Ştefan Voevod. Dat-am domnia mea această carte a domnieĭ mele, ca să fie de mare credinţă tuturor popilor şi diaconilor de pre în oraşe, şi din toată ţara domniĭ mele de la toate sfintele biserici, câţĭ popĭ şi diaconĭ vor fi în eparhia părinteluĭ episcopieĭ Efrem de la sfînta episcopie de la Buzĕu. Ca să se scie pentru nişte lucrurĭ şi obiceiurĭ rele ce aŭ fost adaos de oamenĭ strĕinĭ în ţara domnie mele, care obiceiurĭ nimenĭ nu le aŭ maĭ putut obişnui, căcĭ vĕdând că sunt de mare pagubă ţĕreĭ. Pentru aceia domnia mea am socotit de am strâns toată ţara, boiarĭ marĭ şi micĭ, şi roşĭ şi mazilĭ, şi toţĭ slujitorĭ de am sfătuit cu voiea domnieĭ mele. Decĭ vĕdând toţĭ atâta sărăcie şi pustiire ţĕreĭ, căutat-am domnia mea cu tot sfatul ţĕreĭ, de unde cad acele nevoĭ pre ţară, aflatu-saŭ, şi s'aŭ adevereat cum toate nevoile şi sărăcia ţĕreĭ se încep de la *Greciĭ streinĭ, care amestecă domniile, şi vĕnd ţara fără milă, şi oprecupeţesc pre camete asuprite,* şi dacă vin aicĭ în ţară ei nu socotesc să umble după obiceiul ţĕreĭ, şi strică toate lucrurile bune, şi adaugă legĭ rele, şi asuprite, şi alte slujbe le-aŭ mărit şi le-aŭ ridicat fără seamă pre atâta greuime ca să nu plătească eĭ cametile lor, şi să-şĭ îmbogăţească casele lor, şi încă alte multe strĕinărĭ aŭ arătat spre oamenii ţĕreĭ, *nesocotind pre nicĭ un om de ţară,* înstrăinând oameni despre domnia mea cu pisme şi cu nĕpastiĭ, şi asuprind săraciĭ fără milă, şi arătând vrăşmăşie către toţĭ oamenii ţĕreĭ. Decĭ vĕdĕnd domnia mea nişte lucrurĭ ca acelea şi prada ţĕreĭ, socotit-am domnia mea; dinpreună cu tot sfatul ţĕreĭ,

[1]) Din Mag. istoric, vol. I, pag. 122. Originalul găsit la Mânăstirea Bistriţa.

de am făcut domnia mea legătură şi jurămênt mare, d'am jurat domnia mea ţĕreĭ pre sfînta evanghelie, şi cu mare afurisenie din 'naintea cinstituluĭ şi prea luminatuluĭ părinteluĭ nostru al ţĕreĭ româneştĭ cir vlădica Grigorie, şi de înaintea părinteluĭ Teofil episcopul de la Râmnic, în sfînta biserică a domnieĭ mele cea mare, din cetatea scaunuluĭ domnieĭ mele din Bucureştĭ, şi după jurământ cu tot sfatul ţĕreĭ, călcat-am acele obicee rele, şi le am pus domnia mea toate jos, şi am scos aceĭ Grecĭ strĕinĭ din ţară afară; ca pre nişte neprietenĭ ţĕreĭ fiind, şi am tocmit domnia mea şi alte lucrurĭ bune, care să fie de folos ţĕreĭ, ca şi cum cele legĭ şi obiceiurĭ bune, ce le-aŭ fost tocmit ceĭ Domnĭ bĕtrânĭ ce li să fericeaḑă viaţa lor, şi li să cunosc tocmelile, că aŭ fost de folos ţĕreĭ.

Aşişderea şi domnia mea încă am tocmit şi am întărit legătură, cum să fie Roşiĭ în pace de dijmă şi goştină, şi de vinărit; şi să dea bir domnieĭ mele într'un an de douĕ orĭ; de un cal câte ugĭ 40 la sf. Dimitrie, şi la sf. Georgie şi popi încă să dea bir într'un an de douĕ orĭ la sf. Dimitrie ugĭ: 30, şi la sf. Georgie ugĭ 30 şi Episcopul de la Buzău cum aŭ fost adetul şi obiceiul şi maĭ de înainte vreme, şi am ertat domnia mea pre popĭ, să fie în pace de bir de lună, şi de găleata cu fân, şi de bou, şi de oae seacă, şi de cal, şi de miere, şi de ceară, şi de împrumut, şi de banĭ de cununie, şi de mâncăturĭ câte sunt peste an, de nimica val saŭ vêntuială să nu aibă, numaĭ să aibă a păḑi sfintele bisericĭ cu slujba, şi cu pravila Dumneḑească şi în ḑi şi în noapte, şi să roage pe Dumneḑeŭ pentru sănătatea domnieĭ mele, şi pentru sufletul răposaţilor părinţilor domnieĭ mele, şi pentru toată creştinătatea, ca să fie domnieĭ mele pomană, şi după jurământ pus-am domnia mea şi blestem, cum de voĭ călca domnia mea această legătură şi jurământ, acela blestem să fie tot asupra capuluĭ domnieĭ mele. Iar pe care va dărui Dumneḑeŭ a fi domn în urma noastră Ţĕreĭ Româneştĭ, încă 'l rog cu numele luĭ Dumnezeŭ să aibe a cinsti şi a noi şi a trăi această legătură pre tocmeala, cum scrie maĭ sus; iar cine va călca şi va sparge această legătură, şi cartea domnieĭ mele, acela să

fie trăclet şi blestemat de vlădica, Hristos, şi afurisit de 318 sfinţĭ părinţĭ de la Nikea, şi să lăcuească cu Iuda şi cu Aria, la un loc întru netrecuţĭ, v‹ cĭ amin! Iată şi mărturiĭ am aşeḑat domnia mea: Jupân Hrizea vel Dvornic *(Popescu)*, i Jupân Papa vel logofèt *(Greceanu)*, i Jupân Dumitraşco vel vistier *(Dudescu)*, i Jupân Miho vel Spătar *(Lecca)*, i Georghe vel Stolnic *(Băleanu)*, i Buzinca vel comis *(Buicescu)*, i Nedelko vel Paharnic *(Boteanu)*, i Jupân Constantin vel Postelnik *(Cantacuzino)*; şi însu-mì am ḑis domnia mea. Am scris eŭ Stoica gramatic în scaunul oraşuluĭ Bucureştĭ, luna Iulie, 23 zile şi de la Adam curgerea anilor la leat 7139, leatul următor 1631.

Eată ce pompos Chrisov a scos Leon Voevod la 1631, el însuşĭ înegreşte pe Grecĭ spunând tot adevĕrul, şi arătând gândurile lor acriminaliste pentru onoarea pămêntuluĭ românesc; dacă însă frasele acestuĭ chrisov ar fi egalat şi cu simţimintele luì, atuncĭ el ar fi fost un principe patriot, vom vedea cu totul contrariŭ; a fost o prefăcătorie căcĭ una scria, şi alta făcea, şi sĕvârşea, spre nenorocirea boerilor patrioţĭ, şi a ţĕreĭ.

Leon-Vodă nicĭ cu acest mijloc nu reuşi a aduce pe boeriĭ pribegĭ la vetrele lor; şi vĕḑând îndărătnicia lor, şi decisiunea fermă de a lupta, însarcină pe Marele Spătar Mihu *(Lecca)* cu un corp de oştire, şi strejĭ, ca să le iasă în faţă, emigraţiĭ 'şĭ realisaseră scopul, căcĭ eĭ se coboraŭ din Transilvania cu un corp de oştire dat de principele Racoţi, intrară în Bănia Olteniei tot pe la plaiul Vulcan din Gorj, şi aci se înpreunară încă cu Roşiĭ; în capul armieĭ eraŭ Barbu Brădescu Poenarul marele paharnic, şi Mihaiŭ Coţofeanu mare Spătar, ca generalĭ. Mihu marele Spătar *(Lecca)* le eşi înainte la Ungureni; dară l'a bătut în urma uneĭ crunte bătăliĭ, aşa că misionarul luĭ Leon-Vodă trebuea să prepare un noŭ atac; Leon-Vodă p-inḑând de veste despre toate acestea la 21 August 1631 [1]), şi fiindu-ĭ teamă de un mare măcel, trimise pe Doamna, şi pe toate jupânesele boierilor, la Giurgiŭ, cu pruncii lor, eară el se duse până la satul

[1]) Vezĭ Mag. ist., Vol. IV, pag. 312; Dionisie Fotino, pag. 87 cronica.

Persicenĭ, unde trecu armata în revistă, corpuluĭ Dorobanţilor le plăti lefurile; şi ţinu un mare consiliŭ de resbel cu toţi generaliĭ boerĭ românĭ de atuncĭ; apoĭ se reîntoarse la Bucureştĭ, aşeḑându-şĭ tabăra oasteĭ la marginea mânăstireĭ luĭ Pană Vistierul *(Filipescu)*; care'ĭ spunea S-ta Ecaterina; aci Leon-Vodă ca un fricos *(expresiunea cronicaruluĭ Fotino, pag. 87, Vol. II*[1]*)*, aştepta pe Mateĭ Aga; în adevĕr rebeliĭ patrioţĭ sosiră, şi ca nişte leĭ înfuriaţĭ se asvârliră în focul lupteĭ; opt ore ţinu rĕsboiul, şi aci boeriĭ Oltenĭ vor desvalui curagiul cel maĭ mare; căḑură trupurĭ de ambele părţĭ pe câmpul de bătălie; Preda Brâncoveanu viitorul Mare Ban de Craiova nepotul luĭ Mateĭ Basarab, şi cel ce fu făcut principe al sacruluĭ imperiŭ în 1696, fu prins de Leon-Vodă; tot asemenĭ şi Radul logofĕtul de la Deasa. Leon-Vodă a vrut a'ĭ ucide dară cu banĭ şi-aŭ rescumpărat viaţa, a tăiat în mijlocul tabereĭ Leon-Vodă cel faimos de rĕutăţĭ, şi pe Adam Banul şi pe Preda Floricoiul ot Greciĭ *(Greceanu)*, ginerele luĭ Mihaiŭ-Viteazul, soţul Domniţeĭ Florica; şi a tras la ţeapă pe Nuşa marele armaş; 40 de Ungurĭ fură prinşĭ şi trimişĭ la Ţarigrad, ca să facă Turciĭ ce or vrea cu eĭ; apoĭ Leon-Vodă făcu o groapă mare la drum, unde aruncă corpurile rebelilor patrioţi, şi iĭ acoperi cu pământ, făcând o movilă; eată în ce mod se îngropaŭ atuncĭ vitejiĭ neamuluĭ românesc, care mureaŭ ca nişte martirĭ, pentru scuturarea stindarduluĭ naţional de scaeţiĭ fanaruluĭ; ast-fel se termină această luptă cruntă de sub ḑidurile mânăstiriĭ luĭ Michaĭ-Vodă de aḑĭ, care atuncĭ erea afară din oraşul Bucureştilor încă[2]). După bătălie Mateĭ Basarab Aga, Teodosie Spătarul *(Mehedinţeanu)*, Gorgan Spatarul, Michaĭ Spătarul *(Coţofeanu)*, Dumitru Slugerul *(Filişeanu)*, Barbu Brădescu Poenaru paharnicul, Petre Slugerul *(Fălcoeanu)*; şi cu alţi boerĭ ce aŭ maĭ putut scăpa din ghiara luĭ Leon-Vodă, s'aŭ retras peste Olt şi s'aŭ închis la Mânăstirea Tismana, şeḑând acolo în chiliĭ 10 ḑile, făcând rugĭ la Dumneḑeŭ şi la feţele luĭ Domnu Hristos şi a S-teĭ fecioară Maria; ca să fie întru isbândă

---

[1]) Cronica Fotină, Vol. II, pag. 87.

[2]) Din Mag. ist. al Dacieĭ, Vol. IV, pag. 313; şi Fotino, Vol. II, pag. 87.

cu acei despoetori Fanari. Leon-Vodă aflând că Mateĭ Aga cu toţi aĭ luĭ se găsesc închişĭ în Tismana, nu a ţinut socoteală măcar nicĭ de lăcaşurile sfinte, şi a trimis pe cumnatul sĕŭ banul Bou şi pe Vornicul Nedelko Boteanu cu oştĭ ca să lupte cu rebeliĭ şi să-ĭ dea afară din ḑidurile mânăstireĭ; treĭ ḑile lupta a ţinut în văile Tismaneĭ, dară în van fu totul, căcĭ lupta rĕmase în partea luĭ Mateĭ Aga, Dumneḑeŭ ascultase de rugile credincioşilor noştri boerĭ; oştile se retraseră, Matheĭ Aga aflând de plecarea lor, eşi cu toţĭ aĭ sĕĭ din Tismana şi se duse în sus la munte «la Isvarna» ne spune cronicarul[1]), la casa Spătaruluĭ Stoica, ca să ea sfaturĭ de la dênsul; acesta 'l povĕţui a trece hotarul şi a se duce earăşĭ în Ardeal; în această vreme marele căpitan Giorma venea cu oştĭ grele din partea luĭ Leon-Vodă, ca să ajungă şi să bată pe Mateĭ Aga; dară nimic nu a sĕvârşit, căcĭ Aga Mateĭ trecu în Ardeal cu toţĭ aĭ luĭ, şi Giorma se întoarse înapoĭ cu oştile; predând cumplit toată acea ţară de peste Olt.

Toate luptele fură zadarnice căcĭ resultatul final tot nu a fost satisfacător, mulţĭ din boerĭ caḑură vitejesce, dară Leon-Vodă, tot domnea; şi Fanariĭ prădaŭ, atuncĭ boeriĭ alergară la alte mijloace: Paşă la marginea Dunăreĭ unde Turciĭ aveaŭ raele erea atuncĭ Mehmet Abaza despre care ne spune cronicarul că'ĭ erea milă de biata ţară cum o sparseră Domniĭ, cu Greciĭ Ţărigrădenĭ[2]) apoĭ boeriĭ puindu-se bine cu dênsul, şi convenind într'un gând ca Mateĭ aga să fie ales domn fiind din neamul Basarabesc încă, Abaza decĭ scrie la Constantinopole despre intenţiunile boerilor, dară Sultanul nicĭ nu voea să audă, căcĭ în mare favoare erea atuncĭ Radu Iliaş, şi cât pe aci a fi numit domn în locul luĭ Leon-Vodă; acest Iliaş era fiul luĭ Alexandru-Vodă, din Moldova, ba încă trimite Sultanul ordin luĭ Racoţi craiul Ardealuluĭ, de a numaĭ adaposti pe refugiaţiĭ Românĭ la dênsul; eară luĭ Abaza paşa o straşnică ameninţare când, nu s'ar supune; acestea sunt consemnate

[1]) Filipescu, Vol. IV, pag. 313 idem.
[2]) Veḑĭ Vol. IV, pag. 314 idem.

de Giovanni Capello misionarul dogeluĭ Veneţieĭ, la Constantinopole; în raportul sĕŭ din 1632, oct. 18; «Abbassa che di presente si trova in commando in Silistria per la depositione del principe de Valachia e petitione di quei popoli, ha posto in sedia di quel principato, sogetto da lui dipendente et fiu hora lo sostiene non ostantante *che alla Porta eletto il figliolo del principe Allesandro di Moldavia*» [1]).

Abaza-paşa însă nu se sinchisea de ordinele Sultanuluĭ, căcĭ ştia el că Mateĭ aga are pungĭ de banĭ destule, ca să sature poftele şi ale Sultanuluĭ, şi ale Vizirilor, şi ale tuturor luceferilor din ţara Bosforuluĭ.

Boeriĭ decĭ făcând sfat mare cu Abaza, aŭ trimis la Aga Mateĭ în Ardeal pe popa Ignatie Sêrb din Nicopole; ca să'l vestească de noua cinste, ce toată suflarea bine-voitoare îĭ o pregăteşte, pe de altă parte Leon-Vodă din Bucureştĭ, trimite şi el pe Vlădica Grigorie, şi pe boeriĭ Ivaşcu Vornicul (*Băleanu*), şi Grigorie Comisul, la Craiul Racoţi, la Aga Mateĭ, şi la toţĭ boeriĭ emigraţĭ; cu cărţĭ de jurământ ca să vie cât maĭ repede la casele lor, că totul e în pace şi linişte acuma. Aŭ ascultat atuncĭ boeriĭ de misionariĭ luĭ Leon Vodă, şi aŭ venit la vetrele lor în ţară, însă eĭ ştiaŭ că domnul va fi mazilit, şi aŭ venit din Făgăraş: «Filişeanu, Coţofeanu, Brădescu *(Poenaru)*, Petru Slugearul *(Fălcoeanu)*, Barbu de la Poiana *(Poenaru)* şi cu Ivaşcu de la Gaia» [2]) pe care domnul de mulţămire i'aŭ înălţat încă la ranguri maĭ marĭ de boerie; a maĭ venit după eĭ şi Vornicul Aslan pe care domnul l'a ridicat la rangul de Mare Ban de Craiova; în acest timp însă când boeriĭ carĭ începură rĕscoala, puneaŭ pe capetele lor nuoĭ işlicurĭ de boerie, firmanul de mazilie sosi din Constantinopole, şi Leon Vodă fu luat din Bucureştĭ în ḑiua de 21 Iulie 1632; spre a fi dus la Ţarigrad.

Aşa se sfêrşi acéstă cruntă revoltă care va avea un bun resultat pentru boeriĭ luptătorĭ; căcĭ Mateĭ aga, capul

---

[1]) Veḑĭ în Doc. Hurmuzachi, Vol. IV, part. II, pag. 460
[2]) Mag. ist., Vol. IV, pag. 314 idem.

lor, va fi numit domn de poartă, şi ales de toată suflarea românească.

Ca o urmare a acesteĭ revoluţiuni vom vorbi şi de alegerea luĭ Mateĭ Basarab, fiind în legătură cu subiectul de faţă.

Imediat ce Leon Vodă fu mazilit, boeriĭ din partida luĭ Aga Mateĭ, aŭ trimis pe un oare-care Drăguşin în Ardeal, ca să ducă această ştire de mazilie a luĭ Leon-Vodă agăĭ Mateĭ; ce se va bucura tare, căcĭ ştia că tronul va fi acum al sĕŭ, trimite pe cumnatul sĕŭ Marele Spătar Gorgan în Moldova, la Alexandru Vodă Iliaş, ca să'l înbunedze pentru fiul sĕŭ Radu, care avea veleităţĭ la domnia Ţĕreĭ Româneştĭ; şi care era mult sprijinit la Constantinopole, după cum am vĕzut maĭ înainte. Gorgan însă nicĭ nu e ascultat şi e ucis de domnul Moldovean; decĭ un groaznic duel se încinse între Aga Mateĭ şi domnul Moldoveĭ pentru ocupaţiunea tronuluĭ muntean.

Mateĭ aga luându'şĭ dziua bună de la Craiul Racoţĭ, şi de la toţĭ neameşi Ardealuluĭ, însoţit de căpitanul Vaida-bun cu oştĭ date de Racoţi, ce formaŭ escorta viitoruluĭ domn muntean; Aga Mateĭ a plecat şi a conăcit întâĭ la satul Cornu pe drumul Caransebeşuluĭ unde'i eşi înainte beiul turcesc de la Ruşava (Orşova) ce i dedu agăi Mateĭ banĭ de cheltueală «câţĭ aŭ pohtit [1])»; apoi a trecut hotarul şi a sosit la Drinov, şi a făcut tabără la Preşteanĭ, în acest timp toţĭ boeriĭ din Craiova şi din toate unghiurile Olteniei, cu Roşiĭ şi cu toate miliţiile veniră de se închinară agăi Mateĭ, ca şi la un domn. La Constantinopole însă se numise domn al ţĕrei; Radu fiul luĭ Alexandru-Vodă din Moldova; Aga Mateĭ ajungând decĭ cu acest alaiŭ până în judeţul sĕŭ natal al Romanaţilor la moşia sa Brâncovenĭ, s'a adunat în mare sfat toţĭ boeriĭ, cu clerul şi cu norodul şi a făcut mare sobor, şi într'un glas aŭ strigat cu toţiĭ ca Aga Mateĭ să le fie lor Domn; că Aga Mateĭ este din neamul Basarabilor, şi că este bărbat viteaz, încercat prin dese şi multe rĕsboaie, că este

[1]) Vezĭ în Mag. ist., Vol. IV, pag 315.

înţelept şi curagios, şi că cu nici un chip să nu primească pe Radu, fiul luĭ Alexandru-Vodă, căcĭ acesta este conrupt; dupe cum se exprimă şi nemuritorul Kogâlniceanu în Histoire de la Valachie [1]; când ḑice: «Rodolphe XI élevé parmi les Fanariotes, avait pris tous les vices et les passions de ces Grecs», căcĭ acest sistem de creştere în unele familiĭ Moldoveneştĭ şi Munteneştĭ erea atuncĭ la modă, vedem în neamul acestuĭ Domn Radu şi pe tatăl sĕŭ Alexandru şi pe bunicul sĕŭ Ilie Rareş crescuţĭ de micĭ în mijlocul Ţărigrădenilor, şi despre care D. Xenopol spune: «Ilie Rareş se turcise şi se aşeḑase la Constantinopole, fusese născut la Rhodos, unde crescuse între Grecĭ din mica luĭ copilărie [2])». Aga Mateĭ dupe ce fu proclamatul şi alesul întregeĭ suflărĭ Olteneştĭ, dupe îndemnul acestora se duse la Nicopole la Abaza-paşa bine-voitorul sĕŭ, acesta 'l primi deja ca pe un Domn, 'l îmbrăcă cu caftanul şi işlicul de domnie şi 'l numi «Voevod».

Aga Mateĭ acum Voevod, scrie cărţĭ în toată ţara spre vestirea tuturor; cu numele de: «Iω Mateĭ Basarab Voevod cu mila luĭ Dumnezeŭ Domnu Ţĕreĭ Româneştĭ».

Paşa îĭ dete surlarĭ şi beşliĭ Turcĭ de ajutor, la 17 Septembre 1633 plecă, şi la 20 intră în Bucureştĭ.

In vremurile acestea: Nicolae Vistiarul din Cornăţenĭ *(Florescu-Cornăţeanu)*, Hrizea Vornicul *(Popescu)*, Papa Logofătul *(Greceanu)*, Stolnicul Nicolae Catargiul, Dumitru Vistiarul Dudescu, Spătarul Mihu *(Lecca)*, Neagul Aga, *(Basarab din Brâncovenĭ)*; şi alţĭ boerĭ, nu voiră a recunoaşte de Domn pe Mateı I, şi s'aŭ dus în Moldova la Alexandru-Vodă, ca să aducă pe fiul acestuia, Radu, fiind recunoscut şi de poartă, aceştĭ boerĭ se strânseră maĭ întâiŭ la Rômnic ca să adune oştirĭ dând şi lefurĭ soldaţilor, trupele luĭ Mateĭ însă îĭ goniră. Radu în Moldova, în acest timp aştepta la Siret. Mateĭ-Vodă nu perde timpul şi trimite cu un corp de oştire la Rômnic pe boeriĭ Mihail Coţofeanu şi Radu Deasa; boeriĭ de acolo se înspăimântară

1) Pag. 268.
2) In vol. III, pag. 466 dupĕ Letopiseţiul luĭ Urechia, vol. I, pag. 244.

-şi fug în Moldova; se împreună cu Radu la malul Siretuluĭ şi daŭ de ştire luĭ Alexandru-Vodă, deciḑênd cu toţiĭ ca să trimită pe Calotă Clucearul *(Cocorăscu)* şi Andreiŭ Vornicul, la Mateĭ Aga ca să negocieze, şi să caute a atrage ostaşiĭ în partea Raduluĭ din Moldova, slujitoriĭ Munteni însă prind pe misionarĭ, şi îĭ duc în lanţurĭ la Mateĭ, viitorul Domn însă le dă drumul nevoind a asculta măcar pretenţiunile lor.

Misionariĭ vĕḑênd că nimic nu aŭ putut dobêndi, se întorc în Moldova şi luând decisiunea cu toţiĭ, de a cere ajutoare de la Turcĭ, Tătarĭ, Polonezĭ şi Moldovenĭ, ca să dea o mare bătălie, unde să învingă pe Mateĭ I; această toată adunătură de mercenarĭ se asvêrli atuncĭ asupra Ţăreĭ Româneştĭ. M. Kogălniceanu ḑice în Histoire de la Valachie [1]: «Il n'y avait plus que ruines, que flammes après cette masse qui ravageait, comme les ruisseaux de feu de l'Etna, tout ce qu'elle trouvait sur son chemin. Une terreur panique se répandit dans l'armée Valaque». Insă curagiul şi iscusinţa militară a viteazuluĭ Mateĭ I va răpune totul, şi va înbărbăta pe ostaşul român.

Dupe rugăciunĭ prin bisericĭ de maĭ multe ḑile, Mateĭ I 'şĭ rândueşte trupele sale în ordine de bătălie, şi le porneşte la Dudeştĭ [2]) un sat nu departe de Bucureştĭ. Radu din Moldova venise cu oştirile sale la podul Obileştilor [3]), în josul Colentineĭ, spre monastirea luĭ Dan Vornicul. In ḑiua de 25 Octombre 1633 armatele inimice se întâlniră sub ḑidurile monastireĭ Plumbuita, şi fură foarte rĕŭ lovite, a doua ḑi Duminică se dădu o luptă memorabilă, pe care istoricul N. Bălcescu o dă ca un exemplu de artă militară a Românilor în vechime [4]), cronicarul Fotino descrie foarte lămurit modul rînduireĭ trupelor la această bătălie, şi dupe el s'a luat şi alţi istoricĭ, ca M. Kogălniceanu etc., ast-fel Mateĭ I în aripa stângă pusese jumĕtate din cavalerie, for-

---

[1]) Pag. 269.
[2]) Vechea proprietate de baştină a neamuluĭ Dudescu.
[3]) Vechea proprietate a neamuluĭ Brâncoveanu.
[4]) Vezĭ în «puterea armateĭ în vechime la Românĭ», reprodus în partea II a acesteĭ lucrărĭ la Armată.

mată din călăraşi, scutelnicei şi sărăcei, comandaţi de marele spătar Tudosie Mehedinţeanu fiul vestitului paharnic Lupu cel ucis de Skender-paşa [1]), în aripa stângă ereaŭ Roşiĭ de ţară sub comanda marelui vornic Ivaşcu Băleanu; apoi 1000 de Turci călări, sub comanda Agălui lor. Centrul armatei erea comandat de locotenentul lui Abaza-paşa, apoi veneaŭ dorobanţiĭ cu Marele Paharnic Barbu Brădescu *(Poenaru)*, Cazacii şi Tălpaşiĭ cu Marele aga Oprea, Seimenii şi Vînători cu Marele căpitan Lupu *(Buliga Mehedinţeanu)*; căpitanii de 1000 formaŭ rezerva, pe drapelul Ţĕrei Româneşti ce erea în capul oştirei, erea ne spune cronicarul, zugrăvit sf. Arhangel Mihail cu spada în mână.

Radu din Moldova de asemenĭ 'şi desvăleşte armata sa, punĕnd în aripa dreaptă pe Tătari sub comanda a doi Mârzaci [2]) Tătăreşti; în aripa stângă erea Marele Hatman Moldovenesc Savin, cu cavaleria sa [3]) apoi maĭ ereaŭ încă 2 corpuri de Munteni ce 'şi renegaseră jurămêntul; şi în fine Seimenii, şi slujitori Moldoveni, cu Poloni şi Turci, comandaţi de boerii Munteni, ce ereaŭ din partida Radului; şi pe care 'i vĕḑurăm la început când s'aŭ dus aceştia în Moldova, veneaŭ apoi coḑile de cal [4]) şi stindardul dat de Sultan Radului, ca semn că l'a numit Voevod.

Mateĭ-Vodă privea din stânga, şi în ḑiua de Duminică dădu semnalul bătăliei, curagiul militar care 'l desvălui în această luptă, Românii fu uimitor; bătălia ţinu 8 ore neîntrerupt, Mateĭ Vodă se expuse în mijlocul măcelăriei ca ultimul soldat, maĭ întâiŭ se încinse o luptă crâncenă între cavaleriele ambelor armate, marii generali ai cavaleriei muntene cu a celei Moldovene Tudosie Mehedinţeanu Ivaşcu Băleanu Vornicul, şi cu Marele Hatman Savin; infan-

---

[1]) Mag. ist., în vol. IV, pag. 317 ḑice că acest Tudosie erea fiul luĭ Vintilă Vornicul. Kogălniceanu şi Fotino spun că era fiul luĭ Lupu Mehedinţeanu, documentând am găsit şi eŭ tot aşa.

[2]) Mârzac se numea la Tătarĭ un şef de oştire ce erea din neamul sĕŭ saŭ chiar frate cu Hanul Tătăresc.

[3]) Hatmanul în Moldova erea ca spătarul în Muntenia, general de cavalerie; acesta fu Savin, boer mare, vezĭ cron. Costin Letopiseţ, pag. 292.

[4]) Semn de mare onoare ce se dedea unuĭ Voevod numaĭ; veḑĭ maĭ înainte la partea III a acesteĭ lucrărĭ, la Boerime.

teriile de asemenĭ se luptaŭ piept la piept; de cincĭ orĭ infanteria moldovenească se repezi, şi de cincĭ orĭ cea muntenească se retrase, însă la urmă tot de cincĭ orĭ, năvăli şi ea de isnoavă [1]) şi ast-fel armata munteană învinse, seara de abia victoria complectă fu a luĭ Mateĭ, căcĭ Radul «a dat dosul şi numaĭ cu capul gol şi în mare spaimă» *(expresiunea cronicaruluĭ* [2]) ajungênd la Afumaţĭ în goana caluluĭ şi de acĭ în Moldova [3]), în această bătălie unde se luptară Românĭ contra Românĭ, Turcĭ contra Turcĭ unde istoricii spun că peste 5000 de trupurĭ periră din amêndouĕ oştile, şi unde peri floarea nobilimeĭ române; dupe cum spune şi Kogâlniceanu: «La fleure de la noblesse de la Valachie et de la Moldavie y perit» [4]); între care Nicola Vistierul *(Cornăţeanu-Florescu)* şi Papa logofătul *(Greceanu)* aŭ rĕmas ucişĭ pe câmpul de onoare, eară alţiĭ rănițĭ de moarte ca: Ivaşcu Vornicul Băleanu, Tudosie spătarul Mehedinţeanu, şi Barbu paharnicul *(Brădescu Poenaru)*, apoĭ Hrizea Vornicul *(Popescu)*, Miho spătarul Lecca, Catargiul Stolnicul şi Dudescu Vistierul s'aŭ dus în fugă la Radu în Moldova, pe alţiĭ prinsui'aŭ încă Mateĭ, dară le dădu toată libertatea, cu condiţiune ca să se ducă la moşiele lor.

Ne mirăm când D. Xenopol relatând acest pasagiŭ *(vol. III, pag. 475 şi 478)* spune că Papa Logofătul erea Grec; d-sa spune despre această luptă a luĭ Mateĭ Aga cu Radu-Vodă al Moldoveĭ: «Indrăsneala luĭ Abaza-paşa şi a luĭ Mateĭ merg până acolo, că se opun cu armatele contra intrăreĭ luĭ Radu în Muntenia, în partea căruia trecuse toţĭ boeriĭ şi Greciĭ luĭ Leon-Vodă, ceĭ duşmănițĭ de Mateĭ şi de partida luĭ, anume Necula Vistierul, Hrizea Vornicul, Papa Logofătul, toţĭ treĭ Grecĭ» *(Vezĭ la pag. 478)*, apoĭ la pag. 475, D. Xenopol complineşte cele spuse acĭ, şi spune că la lupta de la Dudeştĭ «aŭ pierit Necula Vistierul şi Papa Logofătul *din Grecĭ*» grăind ast-fel dupe cronicarul

[1]) Vezĭ în Kogâlniceanu, pag.270; Mag. ist., vol. IV, pag. 316; Fotino, vol. III; Bălcescu puterea armateĭ, la capitolul armateĭ, în această lucrare.
[2]) Mag. istoric, pag. 317, vol. IV.
[3]) Kogâlniceanu, pag. 270, Hist. de la Val.
[4]) Idem pag. 270.

Const. Filipescu *(Căpitanul)*; se vede că vorba «din Greci» a cronicarului a încurcat pe D. Xenopol, cronicarul însă ḑicênd Papa Logofătul din Greci a voit a înţelege de sigur pe Papa Logofătul din familia Greceanu, adică *ot greci (de la satul saŭ moşia de baştină a Grecenilor ce 'i ḑice Greci*[1]) şi de aci deci acea confusiune la D. Xenopol asupra boerului neaoş român, Papa Logofătul Greceanu *(ot Greci)*, ast-fel D. Xenopol indus în eroare ajunge la conclusiunea de a spune că Papa Logofătul s'a alungat el pe sine însuşi când a iscălit ca boer martor în chrisovul lui Leon-Vodă din 22 Iulie 1621, prin care Domnul muntean simulase isgonirea Grecilor din ţară şi pe care lectorul l'a întâlnit mai 'nainte; iată unde te duce o greşită interpretare de la început, o singură vorbă schimbă adevĕrata istorie. Tot ast-fel face şi cu Nicolae Vistierul care numai Grec nu erea, căci erea un Cornăţeanu Florescu şi cu Hrizea Vornicul ce erea un Popescu. Dupe terminarea luptei, Matei Aga se întoarse în Bucureşti şi aci făcu slujbe mari în toate bisericele ca să mulţămească lui Dumneḑeŭ de isbândă. La 15 Noembre se duse la Nicopole de se înţelese cu binefăcĕtorul sĕŭ Abaza-paşa, apoi se întoarse în Bucureşti unde sosi şi Capegiul-Başiul de la Ţarigrad cu Hatişeriful de domnie de la Sultan, cu caftanul şi stindardul Radului-Vodă de la rĕsboiul Dudeştilor, ca semn de învingere.

Lui Matei Voevod fiindu'i însă teamă de pâra domnului moldovean Alexandru, tatăl Radului cel învins la Dudeşti şi de toţi boerii munteni rebeli şi refugiaţi acolò, se hotărâ a se duce la Constantinopole şi a se închina Sultanului şi ast-fel în ḑiua de 16 Decembre 1634 plecă din Bucureşti cu Abaza-paşa, cu Soliman agă Capegiul, ce adusese Hatişeriful de Domnie, cu Mitropolitul Grigorie, episcopul Teofil al Rômnicului şi cu o sumă de boeri mari, şi de căpitani mari de armată. Ajunşi aci la 5 Ianuarie. Matei fu primit cu cele mai mari onoruri şi instalat în palatul de recepţiune al Voevoḑilor români numiĭ *Vlah-Serai* unde şeḑu trei ḑile. Pârile lui Alexandru al Moldovei

---

[1]) Astă-ḑi în stăpânirea coborîtoruluĭ acesteĭ familiĭ D. Ştefan Greceanu.

începură a curge; căci boerii rebeli din Moldova sosiră la 20 Ianuarie. Sultanul însă se convinsese de neadevĕr şi dupe treĭ ḑile primi pe Mateĭ-Vodă în audienţă cu cele maĭ marĭ favorurĭ; îĭ puse pe umĕr un superb caftan cum nicĭ un Voevod nu maĭ avusese, numaĭ în samur, cacom şi fir, apoĭ 'l înscrise în rolul generalilor otomanĭ dându'ĭ a gusta şi din supa Ienicerilor, semn al acesteĭ înscrierĭ; ast fel Sultanul dând şi steagul noŭ de domnie şi îmbrăcând pe toţĭ boerii cu caftanurĭ, plecară cu toţiĭ, şi sosiră la 18 Februarie 1634 în Bucureştĭ, unde Mateĭ I fu înscaunat definitiv ca Voevod al Ţĕreĭ Româneştĭ. In tot timpul şedereĭ sale la Ţarigrad soţia sa Doamna Elena conduse afacerile ţĕreĭ. Istoriciĭ ne spun că domnia luĭ Mateĭ Basarab e un ce original în istoria noastră naţională, de oare-ce el cel d'întâiŭ din toţĭ Domniĭ se duse însuşĭ la Constantinopole pentru a'şĭ primi învestitura.

Ast-fel se termină cu aceste lupte sângeroase a căror conspiratorĭ fură Greciĭ ţarigrădenĭ, veniţĭ aci încă de la domnia luĭ Mihaĭ-Viteazu, numaĭ şi numaĭ ca să turbure această ţară şi să o stoarcă, pentru a putea maĭ bine în urmă conrupe pe competitoriĭ de domnie, strîngând sume marĭ de banĭ şi avênd decĭ ce împrumuta la aceĭ competitorĭ, şi aceştia cumpărând pe Paşĭ, Vizirĭ, şi Greciĭ cu putere în Constantinopole spre a dobîndi domniile; dovezile le am văzut la toţĭ domniĭ din această nenorocită epocă de la 1611 încoace, de când se înfiinţase acest ruşinos sistem dăunător ţĕreĭ, inventat de Greciĭ veniţĭ în Ţĕrile Române încă din timpul luĭ Mihaĭ Viteazul, cum am spus'o maĭ sus.

Mateĭ Basarab însă prin curagiul sĕŭ, prin devotamentul sĕŭ către poporul şi ţara sa, a arătat că vitejia oltenească nu murise deşi lovită de tiranicul fier al Fanariotuluĭ venit aci, şi amestecat în afacerile politiceştĭ cam de la 1600 încoace; a arătat că deşi Fanariotul se încercase a conrupe pe boerĭ, prin banĭ, a le otrăvi orĭ ce sentiment de patriotism şi din eroiĭ de odinioară să'ĭ prefacă în nişte unelte ale lor, şi ale rĕuluĭ ţĕreĭ, însă nu reuşiră, căcĭ acuma el timp de 21 de anĭ va ţine frânele acesteĭ ţĕrĭ şi

într'un glas toţi boerii seĭ vor striga Fanarioţilor din Ţarigrad cum zice Kogălniceanu (în *Histoire de la Valarhie*, pag. 27): «Les Fanariotes, disaitent-ils, ne veulent rien moins que d'anéantir la Valachie, le beau jardin du Sultan, et le riche grenier de Constantinople».

Mateĭ I începuse domnia din 1633 şi o stăpâni până la anul 1654. Nu ne vom preocupa de această domnie, căcĭ ea nu intră în cadrul subiectuluĭ nostru; un singur eveniment găsim în cursul acesteĭ domniĭ asupra căruia trebue să ne oprim, căcĭ e vorba de o revoluţiune în carĭ autorii fură numaĭ soldaţiĭ, însă provocatorĭ moralĭ earăşĭ Fanarioţiĭ, ce înconjurasesă pe domnul muntean şi pe ascuns comiteaŭ cele maĭ marĭ nelegiuirĭ în numele domnuluĭ asupra acesteĭ ţěreĭ.

Să trecem decĭ la studiul acesteĭ revoluţiunĭ.

A cincea revoluţiune din timpurile domnieĭ luĭ Matheĭ Basarab (1633—1654) şi Constantin-Şerban Basarab (1654—1658).

Indisciplina într'o armată a adus în tot-deauna statele la catastrofe, dovezĭ sînt multe din toate vremurile. În istoria poporuluĭ român, domnia luĭ Mihaĭ Viteazul desparte două epocĭ perfect de bine deosebite, prima, de la întemeerea statuluĭ român până la 1601, care fu şi epoca de glorie a armateĭ româneştĭ, şi a doua de la 1601 până la 1821, unde armata începu a'şĭ perde din splendoarea eĭ pentru Românĭ, lucind un moment ca în domniile luĭ Mateĭ Basarab şi Constantin Brâncoveanu, apunând earăşĭ, până ce fu complect distrusă sub Fanarioţĭ, începând cu Mavrocordaţĭ.

La a doua revoluţiune boerească am vězut rěspunsul ce-l deduse ostaşiĭ, luĭ Alexandru Vodă în timpul domnieĭ sale de la 1616—1618.

Trist este decĭ şi pentru ţară şi domnul eĭ ce a trebuit să audă refusul soldaţilor, implorînd ajutor; şi ostaşul refuzându-l; moravurĭ decăzute, obiceiurĭ distruse, corupţiunea şi imoralitatea începuse a se propaga în rân

durile falangelor viteze ale luĭ Mihaĭ Viteazul; la 1618 de sigur că eraŭ în viaţă încă mulţĭ din generaliĭ vitejĭ, şi când zic generalĭ zic boeriĭ de aĭ luĭ Mihaĭ-Viteazu; şi sfâşietor trebuea să le pară această degradaţiune şi indisciplină din armată; de acum. Alexandru Iliaş era de sânge român, crescut în principiĭ fanariotice, şi atuncĭ cum tot ce era Fanariot şi în aliurile fanarioate era urât şi ponegrit pe pământul românesc; să zicem că ostaşiĭ într'un moment de nebunie aŭ refuzat ajutorul cerut de Domnul lor, dară Matheĭ Basarab care fusese crescut în obiceiurile cele maĭ oltenescĭ la moşia sa din Romanaţĭ, la Brâncovenĭ, de ce oare ostaşul român să se fi revoltat în contra sa şi să fi fost şi maĭ crud cu el de cât cu Alexandru-Vodă, poate? eată aci un fenomen a căreĭ causă se trage de la Fanarioţĭ. De la Mihaĭ Viteazu încoace sosiră în ţară încetul cu încetul toţĭ Greciĭ Ţarigradului, ca amicĭ aĭ domnilor de la 1611 până la 1633, şi cea maĭ mare parte având acces la funcţiunile publice, singura lor dorinţă nefiindu-le de cât banĭ, şi comiţând abusurile cele maĭ marĭ pentru realisarea scopuluĭ lor, ca neplata lefurilor ostaşilor, decĭ eată casul subiectuluĭ nostru în al căruĭ studiŭ şi intrăm.

Mateĭ Basarab în timpul domnieĭ sale avu multe lupte cu domnul Moldoveĭ Vasile Lupu şi cu alţĭ craĭ, de aceia îl şi vedem atât de milostiv şi zidind 21 de Monăstirĭ [1]). La Finta pe malul Ialomiţeĭ avu cea maĭ înverşunată luptă, în anul 1653 Maĭ 17, unde fu şi rănit la genunchiul stîng, dară învingând pe Vasile Voda al Moldoveĭ; domnia luĭ Mateĭ Basarab înseamnă încă o originalitate în istoria militară a Românilor, căcĭ ea arată că gloria cea străbună nu murise de tot; în acelaş timp deşi demoralisarea şi corupţiunea începuse a se înrădăcina prin rândurile armateĭ, căcĭ de astă-dată vom vedea o revoluţiune

---

[1]) 1. Monăstirea de la Câmpu-lung cea surpată de Negru-Vodă. 2. La Piteştĭ. 3. La Slobozia luĭ Ianaki. 4. La Călugărenĭ. 5. La Căldăruşanĭ. 6. La Gherghiţa. 7. Sadova. 8. Gura Motruluĭ. 9. Dintr'un lemn. 10. Arnota 11. Rezidi Sft. Dumitru Băneasa din Craiova. 12. La Caracal. 13. La Brâncovenĭ. 14. Negoeştĭ. 15. Plătăreştĭ. 16. Brebu. 17. Têrguşor. 18. Ploeştĭ. 19. Măcsinenĭ. 20. Episcopia de la Buzeŭ. 21. Cetatea şi Monăstirea din Têrgovişte.

de soldaţĭ în contra domnuluĭ lor. In adevĕr după terminarea lupteĭ de la Finta, Mateĭ Basarab fiind rănit se reintoarse în palatul seŭ de la Têrgovişte, dacă avu bucurie de isbânda resbeluluĭ, dacă dădu mari recompense boerilor luĭ, ce se luptară ca nişte eroĭ în rĕsboĭ, după cum ne spune cronicarul: «Deci aşa pentru cuvintele luĭ cele dulcĭ şi bune foarte se înbărbătară şi la rĕsboiŭ tare bătându-se toată ziua, în puştĭ şi în tunurĭ, în săgeţĭ, în săbiĭ faţă în faţă, maĭ vârtos boeriĭ ceĭ marĭ, şi cu coconiĭ lor, cu slugile lor, tot cu săbiile goale intra într'ânşii de-ĭi gonea şi-i rĕspândea în toate părţile» [1]; dacă fu favorisat de Dumnezeŭ ce-ĭ ursi o frumoasă soarta ca tocmaĭ la ora ataculuĭ să trimită un nor gros în aripa luĭ Vasile Vodă, care se sparse în o ploae torenţială ce-ĭ prăpădi tot; încât luĭ Mateĭ fiindu-ĭ uşor a năvăli şi a prăda; după cum relatează cronicarul, lucru pentru care el şi ḑidi mânăstirea de la Târgovişte, a 21 şi cea din urmă; însă de la ostaşiĭ sĕĭ găsi ură care se transformă în revoltă, căcĭ el Mateĭ Basarab acel domn energic, viteaz şi înţelept se lăsase a fi înşelat mişeleşte de nişte emisarĭ strĕinĭ de pre la Rumelia şi Ţarigrad, expresiunĭ perfecte ale cuvêntuluĭ Fanariot; aceia fură: Ghinea Ţucalas Grecul (poreclit şi Olariul de cronicariĭ noştri; cel d'întâi Brătăşeanu [2]) şi al 2-lea Radu numit Vĕrzariul, Român de origine, dară fanariotisat de contimporanul şi amicul sĕŭ Ţucalas. Eată ce ne spune cronica anonimă de aceste 2 pieḑe rele [3]): «Aicea este povestea a unor boiarĭ răĭ ce aŭ fost în ḑilele luĭ Mateĭ Vodă: Ghinea Vistiarul (Brătăşeanu) ce 'i aŭ ḑis Ţucala şi Radul armaş ce-ĭ aŭ ḑis Vĕrzariul (familia Vărzaru). Că domnind Mateĭ Vodă foarte bine şi cu pace, şi făcând multe bunătăţĭ până la 16 anĭ de domnia luĭ, precum scrie înapoĭ la a luĭ istorie. Iară diavolul neiubitorul de neamul omenesc, cercând precum este obişnuit ca să strice numele aceluĭ neam bun, găsit-aŭ pe aceste două vase rele; că Ghinea erea Grec lăcătar de la Rumele

---

[1]) Vezĭ în Const. Filipescu, şi Anonimul român.

[2]) Cel d'întâiŭ ce a luat numele de Brătăşeanu dupĕ moşia din Romanaţĭ, Grec de origine, Ţucalas, el deveni Român, de unde se coboară familia Brătăşenilor.

[3]) Edițiunea Ioanid, pag. 130.

şi încă de mic îşi dobîndi şi această poreclă, ce-i ḑic Ţucala, adecă olariŭ, că olariul din cotro îĭ este voea dintr'acolo îi pune mănuşia. Aşa ḑicea şi acel Ghinea că încotro îĭ va fi voea într'acolo va învârti roata şi va lua plata. Era şi căsătorit aicea în ţară, cu case la sat la Brătăşanĭ pre Olteţ în sud Romanaţĭ. Acesta încetişor pre ascuns ca un diavol cerca pre Mateĭ Vodă ḑicându i: de 'ţĭ e voea să facĭ banĭ mulţĭ; fă-mă vistiar mare, şi veĭ cunoaşte mult folos, şi 'ţĭ voĭ face banĭ mulţĭ şi te vor ferici multe ţĕrĭ. Atuncea şi Mateĭ Vodă plecându-şĭ urechile 'l făcu Vistiar mare dându-ĭ toată puterea în mâna luĭ. Atuncea el 'şĭ arătă toată rĕutatea, şi se făcu ca un lup, trimiţênd în toate ţĕrile de prăda şi pre marĭ şi pre micĭ, fără nicĭ o direptate, şi fără nicĭ o milă, şi când erea la postul cel mare nu mergea ca creştiniĭ la biserică, ci şedea la gasdă de făcea socoteala banilor, şi 'i băga în ladă, şi se lăuda că scrie toată socoteala ţĕreĭ pre o unghiă, şi mĕsura cu cotul în toate părţile, şi nu găsea om cu coaiă. Decĭ cu aceste avăiĭ şi drăciĭ, făcut'aŭ luĭ Mateĭ Vodă banĭ mulţĭ; avuţia rea de Mamon în loc de slavă, şi de fericirea ce se lăuda că va să facă domnu-sĕŭ, el îl ocărâ şi 'i strică numele cel bun asemănându-se Iudeĭ, că el iubi argintul şi urâ pre Domnul sĕŭ Is. Hs.» Aceasta vorbeşte cronica despre Ghinea, acuma să venim la Radu Vărzariul[1]):

«Iar Radul armaşiul erea de moşie român şi tată sĕŭ erea grădinar de verze la Ploeştĭ, pentru aceia numele luĭ s'aŭ poreclit de 'l aŭ ḑis Vĕrzariul. O! rea sămânţă aŭ fost că nu s'aŭ făcut varză bună, ci de nimic l-aŭ răsărit fiul draculuĭ. Decĭ cu reaua luĭ slujbă ce se învăţase ăncă din copilărie ajuns'aŭ la Mateĭ Vodă vel armaşiu, pe vremea ce era şi Ţucala vel Vistier. Acesta era om îndrăcit şi fără ruşine şi iubitor de a vĕrsa sângele omenesc, început-aŭ a 'şĭ arăta veninul asupra săracilor, că se lăsă ca un şarpe mânios de muşca pre uniĭ şi pre alţiĭ, şi pre cine afla că erea cu ceva putere, el le arunca prihăniĭ şi năpăstiĭ, şi le lua tot ce avea, nu scăpa de la el nicĭ boiariĭ, nicĭ călugăriĭ, nici neguţitoriĭ, nicĭ nimenea, pe uniĭ îĭ omora la casa luĭ şi le ascundea trupurile în gunoae, iară pre alţiĭ îĭ purta

[1]) Vezĭ în Cron. anon. Mag. ist, vol. V, p. 366 şi edit. sep. de Ioanid, p. 131.

prin târg, tăindu-le urechile şi nasurile, aruncându-ĭ prin ocne. De frica luĭ îşĭ lăsa casele şi moşiile şi fugeaŭ toţi, ţipa şi se cutremura, şi nimenea nu le putea folosi, puţinĭ scăpa de el neprădaţĭ ca de un părjol, că el ca un drac numaĭ cipuşia şi arunca cu busduganul în sus, şi cine 'l auzea se ascundea de glasul luĭ, şi el fiind atâta de sângeros, nicĭ pre aceia nu s'a lăsat, ci 'l îndemna dracul de sămăna vrajba mare ca un fecior de grădinar, între Mateĭ Vodă, şi către unul şi către altul, multe minciunĭ şi cuvinte viclene, până i aŭ prilăstit şi aŭ plămădit pismă mare în mijlocul lor, şi pentru acestea ale luĭ fapte vărsatu-saŭ mult sânge, şi robi din destul, şi aŭ căḑut asupra acestor treĭ ţĕrĭ limbĭ strĕine de le aŭ calcat şi le aŭ prădat cum aŭ fost maĭ rĕŭ precum la istoria luĭ Mateĭ Vodă toate sunt scrise. Pentru aceia trimisese Dumnezeŭ la aceĭ duoĭ oamenĭ răĭ plată de grabă.

O! slugĭ rele ca acelea, să fie de treĭ orĭ anatema că cu al lor sfat rămăsese domnul cu nume rĕŭ şi cu scandal şi acea avuţie rea se risipi ca praful, şi ţara incă se pustiĭ; da vor da seama de toate ce aŭ facut înaintea înfricoşatuluĭ judeţ al Domnuluĭ nostru Is. Hs.» Eată decĭ cine ereaŭ aceĭ doĭ apostolĭ aĭ rĕuluĭ de la care a isbucnit revoluţia ostăşească în contra domnuluĭ, cronicarul dacă în rândurile de maĭ sus face portretul lor, însă la istoricul domnieĭ luĭ Mateĭ-Vodă arată causele revoluţiuneĭ care dupĕ cum le vom expune şi noĭ se vor vedea maĭ jos.

După terminarea lupteĭ de la Finta, am vĕzut maĭ 'nainte că Mateĭ-Vodă se retrase la Têrgovişte în palatul sĕŭ şi rĕsplătind pe boierĭ de vitejiile lor, vesel de isbêndă pe de oparte, dară trist pe de alta, presimţea o revoluţiune din partea soldaţilor, de oare-ce aceştia ḑilnic veneaŭ a'şi cere lefurile lor şi Domnul nu avea de unde le da. de oare-ce toţĭ baniĭ eraŭ la Radu Verzariul şi la Ghinea Ţucalas ce erea Vistier mare şi ḑicea domnuluĭ că nu trebue a se da lefurĭ soldaţilor după cum relatează şi cronicarul: «Ghinea Ţucala şi Radu Verzariul vel armaş cum eĭ sfătuesc pre domn ca să nu le dea lefĭ» [1]); decĭ eată causa acesteĭ revoluţiunĭ;

[1]) Cronica anonimă, ediţ. Ioanid, pag. 97, Vol. II.

neplata lefurilor, şi duhul cel rĕŭ, aceĭ doĭ Ţărigrădenĭ ce infiltrase în spiritul domnuluĭ asemenea închipuirĭ, putem decĭ să ne facem o ideie de spiritul de convingere, de spiritul de captaţiune ce'l aveaŭ Fanarioţiĭ ca eĭ să fi putut orbi chiar o inimă curată ca a luĭ Mateĭ-Vodă, acel domn energic, curagios, înţelept miluitor, şi iubitor de dreptate, să'l târască până acolo pe calea nedreptăţiĭ, încât să'l facă a crede că este bine a nu plati lefurile unor ostaşĭ ce se purtaseră în răsboiul de la Finta ca nişte eroĭ, putem vedea decĭ ce fel de oamenĭ diabolicĭ eraŭ Fanarioţiĭ ca să atragă în curse pe domniĭ românĭ din ceĭ maĭ bunĭ chiar, şi din boeriĭ ceĭ maĭ patrioţi, de aci decĭ naşterea corupţiuneĭ în rândurile Românilor şi acea luptă continuă pentru salvarea conştiinţeĭ naţionale cu vechile 'ĭ şi virtuoase obiceiurĭ; să intrăm dară în studiul revoluţiuniĭ.

Mateĭ-Vodă rănit la genuchĭ cum se întoarse la Têrgovişte se puse în pat ca să'şi caute de rana sa, dară ce folos că nu avea odihnă. Dorobanţiĭ şi Seimeniĭ ce se luptară la bătălie veneaŭ zilnic să'şĭ ceară lefurile şi domnul erea oprit a le da de către aceĭ doĭ Ţărigrădenĭ Ţucala şi Verzariul, apoĭ afară de aceştia toată ḑiua venea la domn din străinĭ aduşĭ de dênsul din alte ţĕrĭ, ce domnul îĭ procopsise aci, şi fel de fel de vorbe şi prihănĭ aruncaŭ asupra ostaşilor şi boerilor românĭ, ast-fel ostaşiĭ ajunseră în culmea indisciplineĭ. Cronicarul ne spune că intraŭ în palatul domnuluĭ luaŭ tunurile; le duceaŭ la câmp şi trăgeaŭ cu ele de necaḑ; apoĭ într'o ḑi aŭ ajuns până la patul domnuluĭ unde zăcea, şi i-aŭ spus «să le dea lefĭ că de nu, vor sparge cămările, şi singurĭ le vor lua, în multe chipuri pedepseaŭ eĭ pe domn, ḑicându'ĭ să'şĭ lase de acuma scaunul şi să se facă călugăr, că acuma e bătrân şi aŭ eşit din fire. Şi aşa fiind turbaţĭ, când fu într'o ḑi, se strânseră toţĭ în curtea domneascâ ca să ucigă pre doĭ boierĭ aĭ luĭ Mateĭ-Vodă, anume Ghinea Ţucala şi Radu Verzarul vel armaş, aruncându-le prihană cum eĭ sfătuesc pe domn ca să nu le dea lefĭ, şi aşa fiind turbaţi fără nicĭ o ruşine, se suiră sus în casele domneştĭ, şi deteră năvală unde ḑăcea domnul lor căutând pre aceştĭ, boierĭ sub căpătâiul luĭ, sub paturĭ, prin podurĭ, prin cămărĭ,

prin lăḍĭ, până ĭĭ găsiră, şi aşa din 'naintea luĭ ĭĭ aŭ luat, cât se cutremura locul de groaza lor, desbrăcându'ĭ de haine, bătându'ĭ nemilostiv, până i 'aŭ scos afară la câmp, şi acolo i 'aŭ omorât inaintea tuturor oştilor, într'acea turbare a lor, întâmplându-se luĭ Socol vel Clucer Kornăţeanu [1]) a fi bolnav, ḍăcând la gasda luĭ, ca nişte hoţĭ şi pre el l'aŭ ucis, şi i-aŭ jefuit casele luându-ĭ tot ce aŭ avut» [2]). Vedem deci pe ostaşĭ şi în contra luĭ Sokol clucearul, se vede că Ţărigrădenii corupsese şi pe acest biet boer neaoş român şi băgase în el şarpele cu veninul otrăveĭ.

Rĕii cugetătorĭ deci fură rĕsplătiţĭ, şi resemnarea lor o găsiră în o moarte teribilă, căci teribilă e moartea rĕsbunăreĭ; ca nişte leĭ înfuriaţĭ s'or fi repezit Seimenii şi Dorobanţii carĭ pe cât ereaŭ de vestiţĭ ca rĕsboinicĭ; pe atât şi de rĕsbunătorĭ; de unde le eşiră şi porecla de «neamul ostăşesc cel pismaş» Ţărigrădenii corupsese spiritul domnuluĭ, dară fură omorâţĭ. Fapta sĕvîrşită de ostaşĭ în cea ce priveşte, cu ceĭ 2 Fanarioţiĭ caracterisează perfect de bine principiul rĕsbunăreĭ care erea în us în acele vremurĭ barbare nu numaĭ la noĭ în ţeară dară şi în tot occidentul, pe de alta parte însă în cea-ce priveşte purtarea lor cu Mateĭ-Vodă arată decadenţa la care ajunsese şi indisciplina, rĕu provenit de când cu invasiunea Ţărigrădenilor în ţĕrile surorĭ.

Mateĭ mâhnit tare de cele ce se întâmplară, pedepsit de soartă ca să vaḍă tóte acestea; muri în resemnarea sufletuluĭ luĭ la 1654, 8 Aprilie, şi făcându-se mare pogrebanie unde aŭ oficiat Patriarhul Antiocheĭ Makarie, şi Mitropolitul Ignatie s'aŭ astrucat la Mânăstirea din Têrgovişte.

Acuma trecem la a doua revoluţiune a acestuĭ Capitol.

Revoluţiunea de sub Constantin-Şerban-Basarab. Dacă am pus această revoluţiune în capitolul revoluţiunea a 5-a; este că am vrut să arătăm urmarea stăreĭ de lucrurĭ din timpul domnieĭ luĭ Mateĭ-Vodă; o aceaşi anarhie ce isbucnise în zilele luĭ Mateĭ-Vodă printre rândurile armateĭ; va esista şi acuma, şi va forma cea d'ântâi cauză a neliniştei ţĕreĭ.

---

[1]) Strămoşul Floreştilor care s'aŭ maĭ numit dupe vremurĭ şi Kornăţenĭ.
[2]) Vezĭ op. cit., p. 97.

Dupĕ moartea luĭ Mateĭ-Vodă poporul românesc alese domn pe Constantin Basarab, fiul luĭ Şerban Basarab care domnii după Mihaĭ-Viteazu; şi decĭ cel din urmă vlăstar al neamuluĭ Basarabesc; el de îndată ce se făcu domn, căută a aduce linişte în ţeară, căcĭ destul suferi de năvălirile străinilor, aceiaşĭ calitate decĭ care o avu şi părintele sĕŭ Şerban-Voevod.

Bun patriot român, şi iubitor a tot ce era românesc, nu privea cu ochĭ bunĭ pe Seimenĭ, nişte trupe de soldaţĭ strĕinĭ, Sêrbĭ, aduşĭ aci de reposatul Mateĭ-Vodă pentru a'şĭ sporiĭ rândurile oştireĭ în rĕsboaiele avute cu Vasile-Vodă-Lupu al Moldoveĭ; şi de aceia se hotărâ a licenţia pe aceştĭ Seimenĭ, luând şi avisul şefilor de armate, adunând pe toţĭ Mariĭ Căpitanĭ de Dorobanţĭ şi de Roşĭ, la dênsul în palat, unde le expuse planul care'l adoptară cu toţiĭ, jurând credinţă domnuluĭ la un mare ospeţ dat; însă lucrurile nu se terminară cu bine, Seimeniĭ carĭ ereaŭ înrudiţĭ şi încuscriţĭ cu Dorobanţiĭ fiind deja de mult timp în ţeară înainte chiar de Mateĭ-Vodă, care nu le făcu de cât a le măriĭ numĕrul, se sfătuiră şi întoarseră pe Dorobanţiĭ de la ideia domnuluĭ hotărând a se opune din rĕsputerĭ şi la nevoe a recurge şi la o revoluţiune.

In adevĕr Dorobanţiĭ vĕzând că domnul 'şĭ statornici gândurile, s'aŭ strâns cu toţiĭ într'o dimineaţă şi aŭ venit la palat luând pe domn din camerile luĭ, mustrându'l şi insultêndu'l în chipul cel maĭ neomenos. Apoĭ intrând prin cămărĭ şi luându'şi singurĭ lefile, plecară pe la casele boerilor românĭ pe care îĭ prindeaŭ şi îĭ ucideaŭ; Cronica anonimă ne spune că în nimica vinovaţĭ, fură ucişĭ de Seimeniĭ: Giorma vel ban, Drăgicĭ fiul luĭ Papa Vistierul de la grecĭ (*Greceanu*) Gheorghe Carida Vistiarul, Papa, fiul luĭ Preda Brâncoveanu, Cârstea fiul clucearuluĭ Socol Cornăţeanu; Udrea cluceariul Doicescu, Preda Beca de la Maia, Sava Şufariul Cuştureanu, Dimitraşcu Frejureanu, Dumitru Comisul, fiul Mitreĭ pitarul de la Stăneştĭ, Mihaĭ Ciohodarul, Gâdea; Căpitanul, Băncilă Căpitanul şi fraţiĭ Ivan şi Iancu Căpitanĭ de la Călineştĭ (*Călinescu*); mulţĭ boerĭ aŭ fugit de teama

cuţituluĭ rebelilor nebunĭ de furie, parte în Moldova parte în Ardeal, şi parte peste Dunăre.

Corupţiunea şi demoralizarea acesteĭ nenorocite epocĭ nu se opri numaĭ aci, căcĭ Seimeniĭ începură a cutreera toate bisericele şi locaşurile sfinte, a lua pietre scumpe de pe la icoane, a fura vestmintele preoţilor pentru a face haine nevestelor lor, cum zice cronicarul: «să le facă Kinteşe şi pocroave»; aŭ vêndut cărţile bisericeştĭ şi alte multe barbariĭ de soiul acesta la a căror descriere pana 'mĭ tremură şi mâna mi se opreşte, întru durerea neamuluĭ românesc.

Venim acuma la a şeasea revoluţiune din vremea domnieĭ luĭ Radu-Leon-Voevod.

A şeasea revoluţiune boerească din timpul domnieĭ luĭ Radu-Leon-Vodă, 1664—1669. Persecutările Cantacuzenilor, şi antecesoriĭ domnieĭ luĭ Radu-L-V.

Această revoluţiune constitue un noŭ eveniment în istoria poporuluĭ românesc căcĭ pe când Radu-Leon-Voevod păşea pe treptele tronuluĭ Ţăreĭ Româneştĭ, atuncĭ Sultanul în Constantinopole ridica un alt tron, alăturea de al sĕŭ; tronul mareluĭ dragomanat, de care Româniĭ se vor resimţiĭ în cursul acestor 2 veacurĭ din urmă; căcĭ de la intemeerea acesteĭ Instituţiunĭ în imperiul semi-luneĭ se va schimba şi sistemul politiceĭ imperiale şi de acum înainte intrigile de de la Ţara Bosforuluĭ până la gurile Dunăriĭ şi vice-versa nu se vor mai face ca până acum în secret; ci pe sârmă, oficial; şi mariĭ dragomanĭ vor deveniĭ inima politicianismuluĭ imperial; să lăsăm însă aci studiul dragomanatuluĭ al căruĭ loc va fi maĭ înainte, şi să intrăm în acela al revoluţiuneĭ de faţă

Maĭ, înainte de a intra în studiul acesteĭ revoluţiunĭ trebue să studiem antecedentele eĭ adică antecedentele domnieĭ luĭ Radu-Leon-Vodă ca să vedem în ce condiţiunĭ acest domn va găsi poporul când se va urca pe tron, căcĭ această stare pregătită luĭ maĭ din nainte va aduce revoluţiunea din 1669 ; această îndarjală a inimilor drepte contra

persecutărei faţă de neamul Cantacuzenilor, de către unele inimi negre, în care rolul urât 'l avură câţi-va Fanarioţi ce ademeniră pe câţi-va boeri Români, de urziră o groasnică pără la domnĭ contra lor şi domnul din nenorocire credându'i şi comiţênd deci crima. Aceste antecedente sunt coprinse în domniile luĭ Mihnea al III-ea, a luĭ Gheorge Ghica I şi Grigorie Ghica, în cursul domniilor cărora aŭ început şi s'aŭ petrecut nelegiuirile cu Cantacuzenii. Deci pentru a ajunge la studiul revoluţiunii din 1669, inevitabil trebue a ne opri şi asupra domniilor acestor treĭ domnii povestindu-le atât cât vom găsi în ele isvoare pentru revoluţiunea din 1669; consacrând aci o pagi nă şi Cantacuzenilor, desvăluind frumosul lor rol p c are istoria e datoare a le da, şi arătând cum primul vlăstar al acestei nobilĭ stârpe venite aci din extremul orient a murit vitejeşte pentru muma sea adoptivă: Ţara-Românească.

Din domnia luĭ Mihnea III (1658 – 1659), cu începutul pârei aduse Cantacuzenilor de către Fanarioţi.

In anul 1658 după mazilirea ultimuluĭ vlăstar Basărăbesc după tată, vine la tronul Ţărei Româneştĭ Michnea al III-ea. Anonimul românesc în M. ist., Vol. IV, p. 346 spune: «că acest Mihnea era un cămătar Grec, pe tatăl sĕŭ l'a chemat Iane Surdul, iară pe el de la botez, Franţi; deci isvodindu-se de mic a urma luĭ Ismail feciorul Agarei fugit'aŭ de la părinţii luĭ şi s'aŭ curtenit la Kinan-Paşa la Ţarigrad trecând aci drept fiul luĭ Radu-Vodă nepot al luĭ Michnea al II-ea şi stând la Turci cam până la 40 de anĭ». D. Xenopol ne maĭ spune încă la Vol. al 4, pag. 197: «Numele ce'l purta el la Constantinopole erea Gioan-bey, avea reputaţie de om învăţat şi era prietenul residentuluĭ german Schmidt. Isvoarele strĕine spun ca şi cronica română, că el trăia în casa luĭ Kinan-paşa şi identitatea luĭ Gioan-bey cu Michnea este chiar formal atestată de rapoartele germane, care'l pomenesce sub numele de Gioan-bey ce maĭ târdiŭ s'a numit Michnea». Ast fel avem documentele luĭ Schmidt din Septembrie 1658 către curtea imperială unde

cetim «*Gioan-bey spater Mihnea genannt*»[1]) alt document Veneţian, raportul din 16 Martie 1659, spune: «*figliola del gia Radulio Voivoda, allevato în Constantinopoli în casa del vechio Kinan-Paşa.* [2])

Aceste detaliurĭ ce le-am dat aci aŭ fost numaĭ o lumină asupra originei acestuĭ domn; faptul însemnat este că el a stat 40 de anĭ la Constantinopole şi a crescut în mijlocul năravurilor decăzute de atuncĭ; carĭ numaĭ bune nu puteaŭ fi pentru o educaţie a unuĭ viitor domn şi maĭ cu seamă în ţările dunărene.

Gioan-bey pentru a ajunge să pună mâna pe domnia ţĕreĭ, cheltui 200,000 leĭ; din care 70,000 intrară în busunarul Sultanuluĭ, şi ast-fel după ce sărută papucul acestuia e înbrăcat cu caftan, 'ĭ se pune în cap o cucă cu o pană înaltă asemenea unuĭ paşă şi precedat de 6 stegarĭ; treĭ călărĭ şi treĭ pe jos pleacă către Muntenia în 3 Ianuarie 1658. *(Vezĭ D. Xenopol, Vol. IV, pag. 197)*.

Cum aflară de acest lucru boeriĭ muntenĭ aleseră o deputaţiune care imediat plecă la Constantinopole, aci înmânară o jalbă sultanuluĭ «unde se plângeaŭ că Michnea-Vodă odată venit în ţară ca domn va pune inposite încincite, de aceia ce a cheltuit la Ţarigrad, cu căpătarea tronuluĭ românesc, pentru a putea plăti datoriile; că biata ţară e secată şi nu maĭ are de unde plăti»[3]).

Gioan-bey *(Michnea)* cum se vĕḑu domn proclamat în palatul de la Têrgovişte, din acel om mic şi servil la suflet, deveni cel maĭ arogant, şi-şĭ umplu capul cu tot felul de fumurĭ; găsi că titlul de principe e prea mic şi de aceia se numi «archiduce» apoĭ alipi Transilvania, Moldova şi Silistria, la titulatura domnieĭ sale şi trimite o comisiune de boerĭ la Ţarigrad ca să anunţe acestea sultanuluĭ; ba maĭ mult încă, călugărul Ibignacourt într'un raport al sĕŭ din Maĭ 1659 *(adresat nu se ştie cuĭ)* spune că Michnea bătu şi o medalie cu insemnele Vulturuluĭ imperial, cu co-

[1]) Vezĭ în Fragment III, doc. Hurmazaki, pag 244.
[2]) Vezĭ Vol. V, part. II, doc. Hurmuzaki, pag. 42
[3]) Vezĭ în raportul luĭ Reniger către împărat, part. III, doc. Hurmuzaki, p. 237.

roană [1]), şi ca diferinţă de bunii noştri domni; «Michnea zideşte o moschee Turcească în Muntenia». *(Vezi D. Xenopol, Vol. IV, pag. 199 din raportul residentului german în Constantinopole, Simon Reniger către împărat, 26 Iunie 1659 Frag. III, p. 247—248).*

In acest timp principe în Transilvania erea Barcsai, şi în Moldova Gh. Ghica. Gheorghe Racoţi fostul principe al Transilvaniei, Constantin Şerban Basarab, fost al Munteniei şi Ştefan Gheorghe fost al Moldovei se resculară în contra Porţei vrênd a recăpăta earăşi vechile lor tronuri; Michnea al III e alungat de aliaţi, restabilit apoi de Turci; fantastic cum spune D. Xenopol şi nebun acest Michnea, saŭ buiguitor cum spune cronicarul Miron Costin; de-odată 'l vedem lăsând pe bine-făcătorii lui Turcii; şi aliindu-se cu boerii ţêrei şi cu cei trei principi rebeli, lucru erea atât de curios încât nu voeaŭ să-l creadă nici aceştia. Această alianţă a lui Michnea aduse eliminarea lui Gh. Ştefan din triumviratul de odinioară, începând a rătăci prin Europa şi căutând alţi aliaţi; locul luptei se alesese a fi Transilvania; tocmai atunci trecea prin Muntenia Seraschierul Turciei, Köpröli, cu oşti grele ca să se ducă în Ardeal. La noua luptă Michnea erea rânduit de Turci a'l însoţi, acum însă el fiind din o partidă opusă se sfătui cu boerii ca să-l ucidă; boerii tratându-l de nebun, îi spun: «se vede că Măria-ta a uitat că imperiul Otoman se întinde de la rêsăritul până la apusul soarelui aproape» [2]). Michnea le rêspunse «nu voi face nimic cu voi laşilor; veniţi numai până la Teleajen, şi acolo vom învinge» [3]) el în fine isbuteşte a aduce pe boeri până la satul Ceoplea cu miliţii; acolo se reuni în consiliŭ de resbel cu toţi generalii şi căpitanii, promiţându-le mari onoruri, însă la toate acestea boerii rêspunseră: «E hei! măria-ta nu putem să ne ajungem cu Turci. Sabia sultanului e mai lungă ca a noastră» [4]). Aceste rêspunsuri fură numai aparente, boerii români, nişte generali vestiţi aŭ

---

[1]) Vezi Doc, Hurmuzaki, Supliment, vol. I, p. 245.
[2]) Vezi în Kogălniceanu, Histoire de la Valachie, p. 294.
[3]) Idem.
[4]) Idem.

dat dovedĭ că nu le-a fost teamă de sabia sultanuluĭ şi aŭ ştiut s'o scurteze pe câmpiile rĕsboiuluĭ, dar dacă acum aŭ rĕspuns aşa luĭ Michnea, e că eĭ ştiaŭ cu cine aŭ de a face, cu un om ca Michnea care schimba politica dintr'un ceas într'altul şi fiindu-le teamă de o trădare nu voeaŭ a se băga; şi nu s'aŭ înşelat căci ora trădăreĭ suna la uşă.

In fine atraşĭ cu sila de Michnea ajunseră cu toţiĭ la poalele munteluĭ Craiuluĭ trebuind a trece în Transilvania la Racoczi, aci uniĭ însă s'aŭ refugiat în sate; alţĭ la Kadri-paşa de la Silistria, între care Pârvu Bărcănescu [1]) care denunţă paşeĭ uneltirile luĭ Michnea trădătorul; ia luat'o boerul înainte, dară ce folos că tot el va fi cel ucis; Michnea vădându-se părăsit şi presimţind un resultat funest se duce la Kadri-paşa şi la Chanul Tătăresc unde cu banĭ mulţĭ iĭ plăteşte bine şi iĭ întoarce de la cele spuse de Bărcănescu şi ca să-şĭ răsbune pe dênsul denunţă Porţeĭ pe toţĭ boerĭ din partida luĭ Racoczi. Listele de proscripţiunĭ sunt gata şi capetele celor maĭ valoroşĭ nobilĭ românĭ vor cădea nu maĭ ştiŭ a câtea oară la intrigele unuĭ domn, dacă nu încă fanariot dară fanariotisat, ucise atuncĭ pe mariĭ Spătarĭ Pârvu Bărcănescu şi Istratie Cândescu, Marele Agă Radu Bârsescu, Vel Căpitanul de Roşĭ, Vintilă Vel Vătavu, Badea (*Armaşul*); eară din câmpul lupteĭ trimise pe un Dincă sêrb de neam de aŭ ajuns la Têrgovişte pe Marele Ban de Craiova, Preda Brâncoveanu, ce l'aŭ ucis în casele domneştĭ; bunicul viitoruluĭ Domn.

«Poruncit-aŭ şi căpitanuluĭ Odor din Têrgovişte, de aŭ mers la Filipeşti la Constandin Postelnicu Kantacuzino, şi la ginerele săŭ, Pană Spătar *(Filipescu)*; să-ĭ prinză şi să-ĭ omoare; eĭ aŭ fost prins veaste şi au fugit pren munţĭ la Braşov, şi de acolo s'aŭ dus la Moldova» [2]). In Moldova fiul postelniculuĭ anume Drăghicĭ, se prinde cu mare amiciţie cu Ghica Vodă şi acesta iĭ dă un zapis în 1659, April 11, prin care iĭ jurue credinţă; în zapis spune: «că chiar

[1]) D. Xenopol dice Predescu.
[2]) Vezĭ Mag. ist., Vol. I, p. 321, Cron. Const. Filipescu.

de se va despărţi cu trupul de el, iar cu sufletul şi cu credinţa să fie nedespărţit unul de altul».

Acestea sunt consemnate în cartea genealogieĭ Kantacuzenilor publicată şi în Buciumul luĭ Bolleac *(p. 100)*; în manuscriptul original *(p. 62)*, maĭ la vale vom vedea modul cum înţelese Ghica a păstra această prietenie.

În biografia postelniculuĭ Konstantin Cantacuzino, Nicolae Bălcescu maĭ dă amănunte relativ la începutul acesteĭ urgiĭ ce venea asupra capuluĭ neamuluĭ Kantacuzinesc de la Mihnea-Vodă. «În 16 August 1659, într'o Marţĭ dimineaţă, isbiţĭ fără de veste la casele lor, Kantacuzino şi Filipescu d'abia avură prilej să fugă. Goniţĭ două zile şi două nopţĭ prin munţiĭ Prahoveĭ, eĭ însfîrşit fură norociţĭ a scăpa în Braşov, deşi Kantacuzino dobîndise cu vre-o patru anĭ maĭ înainte un chrisov de la prinţul Transilvanieĭ George Racoţi, ca la întâmplare d'a veni el în acea ţara, să-ĭ dea tótă protecţia, dar cunoscând alianţa acestuia cu Mihnea VV. s'a temut şi a trecut în Moldova cu toată familia luĭ, scriind şi fiuluĭ seŭ Şerban de a fugit de la Mihnea VV. când acesta era cu tabăra la Sibiŭ, şi a venit lângă tată-sĕŭ la curtea luĭ George Ghica Domnul Moldoveĭ. Domnul mâhnit că nu a putut pune mâna pe aceştĭ boerĭ, scrise la Poartă că sunt hainĭ şi revoluţionarĭ. În urma acesteĭ pârĭ Vizirul Kiupruliu trimise doĭ Kapigibaşi de rădică pe Constantin Kantacuzino din Moldova şi îl duse la Constantinopole. Acolo el a eşit înaintea Divanuluĭ impărătesc de l'a judecat cu boeriĭ trimişĭ de Domn; Kapikihaele într'această pricină ereaŭ, anume: Kolcea Doicescul [1] şi Necula Sofialiu [2] şi alţiĭ. Apărarea luĭ a fost aşa de frumoasă încât a tras în parte-ĭ pe toţĭ miniştri Turci care maĭ întâĭ îĭ eraŭ împotrivitorĭ, câştigaţĭ fiind de baniĭ Domnuluĭ. De atuncĭ Kantacuzino dobândi o mare consideraţie la Poartă» [3].

---

[1]) Kolcea Doicescu a fost ginerele luĭ Şerban Vodă Cantacuzino de la dênsul a rĕmas la Bucureştĭ numele de Turnu Colţeĭ şi strada Colţeĭ.

[2]) Sofialĕul era un Grec Ţarigrădean care a jucat mare rol în istoria veaculuĭ al XVII-lea, vom vorbi de dênsul şi îĭ vom vedea sfîrşitul în capitolul Domnieĭ luĭ Radu Leon-Vodă.

[3]) De atuncĭ Cantacuzino începuse a fi linguşit de Grecĭ; vom vedea în capitolul următor. Vezĭ toate aceste relaţiunĭ în *Mag. Ist., Vol. I. p. 383.*

Vedem amestecat în această pâră pe Sofialĕul, un Grec ce va aduce mult rĕŭ ţĕreĭ şi va conrupe pe boeriĭ românĭ.

Mihnea-Vodă apoĭ se hotărâ, a scrie cărţĭ la Ţarigrad, ca Turciĭ să-ĭ trimiţă banĭ, ḑicĕnd că ţara e săracă; boeriĭ se opuseră la acestea şi se opuseră şi maĭ mult când aflară că domnul voeşte a se rescula în potriva împĕrăţieĭ, domnul cel tiran simulă însă un sfat domnesc; acolo însă bieţiĭ boerĭ fură atraşi în cursă şi cronicarul ne spune că: «i-aŭ omorât pre toţĭ cu beşliĭ luĭ ce-ĭ avea lângă dênsul, strângându-ĭ pre toţĭ într'o seară; şi avênd pre ucigaşĭ gata, câte pre unul îĭ lua de-ĭ sugruma, şi îĭ arunca din casă jos pre ferestrĭ, şi tabulhaneoa [1]) zicea până i-aŭ isprăvit pre toţĭ. Însă Radul Vornicul Cândescu şi doĭ fraţĭ aĭ luĭ Negoiţă şi Moisi, Udrişte spătar *(Năsturel ot Hereştĭ)*, Diicul spătar Buicescul, Radul Farcaşanu, Stolnicul Danciul, postelnic Pârâianu, şi fiu săŭ Preda logofĕt, Badea Comis Comăneanu, Stroe Clucer Bârsescu, Vasilie Câmpineanu şi alţĭ nenumiţĭ aicea, de care se bucura Dorobanţiĭ călcându-ĭ şi batjocorindu-ĭ făcêndu-le Mihnea-Vodă pre voea lor, de aŭ omorît şi pre ceĭ ce aŭ rĕmas boerĭ neucişĭ de dênşiĭ în zilele luĭ Constantin-Vodă» [2]). In colecţiunea de documente Hurmuzachi găsim un document ce se raportă la acest măcel, este raportul Veneţian din 29 Iulie 1659: «Il principe di Valachia ha fatto decapitar molti baroni ricchissimi» [3]) ast fel tirania fanară 'şĭ începuse domnia, dară în zadar căcĭ mórtea prin cuţit şi prin orĭ-ce alt fel nu speriase pe boerĭ; acest sistem de care Fanarioţiĭ credeaŭ că Româniĭ şi maĭ cu seamă boeriĭ se vor înfricoşa şi ast-fel îĭ vor aduce acolo, ca să-şĭ pună botul pe labe şi să nu maĭ îndrăsnească a pomeni de patriotismul şi de nationalitatea română, dară în zadar căcĭ vaĭ! revoluţiunile se vor ţine lanţ încă şi listele de proscripţiunĭ vor curge.

Acuma maĭ vin şi alte evenimente care nu se ating de subiectul acestuĭ capitol, vom spune însă numaĭ atât că

---

[1]) Musica turcească.
[2]) Vezĭ Vol. I, Mag. ist., Cronica luĭ Const. Filipescu.
[3]) Vezĭ Vol. V, partea II, p. 61, op. cit.

Mihnea Vodă fugi cu ruşine în Ardeal de inimă rea din causa resbelului perdut cu Ghica-Vodă al Moldovei, şi că în locul sĕŭ Turcii aŭ trimis domn pe Grigore Ghica Vodă ce domnea în Moldova, sub a căruĭ domnie se şi strămută capitala Ţĕreĭ-Româneştĭ din Têrgovişte în Bucureştĭ, sub cuvênt că era prea sub munte şi decĭ s'ar aduce hăinirĭ Turcilor, după cum spune şi Cronicarul: «Mihnea-Vodă care se hăinise de către Turcĭ şi aŭ eşit din ţară gonit de Turcĭ cu ruşine şi de Tătarĭ, până aŭ trecut în ţara Unguréscă. Iar în urma luĭ numaĭ de cât împĕrăţia aŭ poruncit luĭ Ghica-Vodă, carele venise Domn în urma Mihniĭ, de aŭ surpat casele şi le-aŭ sfărâmat de tot, ca să nu maĭ fie scaun domnesc acolo, căcĭ maĭ sub munte se temeaŭ Turcii de hăinie» [1]; despre acest lucru maĭ face menţiune şi Reniger către impĕrat într'un raport al sĕŭ din 21 Decembrie, 1659 [2].

Venim acuma la Domnia luĭ Ghica Vodă I.

Din domnia luĭ Gheorghe Ghica I (1659—1660) şi pârile aduse Kantacuzenilor de către Fanarioţĭ.

Gheorghe Ghica care domnise în Moldova fu cel d'ântăĭ din neamul Ghiculeştilor; cel d'ântăĭ ce purtă acest nume; el venise în Moldova între aniĭ 1600 şi 1650; înainte de a se sui pe tron Vasile Vodă Lupul, eară până atuncĭ «neguţitorie ţiind» [3] după cum spune cronicarul Miron Costin, fiind de un neam cu dênsul adică albanez din părţile greceştĭ; «Arbănaş l'aŭ tras Vasile Vodă la curte şi de odată la boerie maĭ măruntă, apoĭ la Vornicia cea mare de ţara de jos, aŭ ajuns, şi ţiindu-l Vasile Vodă de credinţă l'aŭ trimis la Poartă Capuchihae, vĕḑându-l şi om contenit la toate şi scump, cum se cade hie când Capu-

---

1) Vezĭ Mag. ist., Vol. II, pag. 214.
2) Vezĭ Fragm. III, p. 294, din col. Hurmuzaki.
3) Vezĭ Letopiseţe, Vol. I, p. 336. Textul îndreptat după ediţia critică a D-luĭ V. A. Urechie, I, p. 649, şi Xenopol op. cit.; Vol. 4, p. 203 după cronicarul Miron Costin.

chihaele să hie» [1]. După mazilirea luĭ Ştefan Gheorghe în 1658 din Capuchehaea a fost rădicat şi la domnia Moldoveĭ şi astfel a trecut şi la cea munteană. Rare-orĭ s'a vězut ca un individ din nimic, din simplu Albanez şi neguţător să devie şi boer mare şi să ajungă până la cea maĭ inaltă tréptă, adică tronul.

Aceasta însă nu trebue să ne sperie şi să ne mire căcĭ nu numaĭ la noĭ; dară în toate ţĕrile din lume, primul om nu s'a născut nobil; el prin sine însuşĭ a căpătat această demnitate; faptele sale, felul sĕŭ de a fi, capacitatea, cultura şi inteligenţa sa, calităţile sale morale şi sufleteştĭ, l'aŭ împins inevitabil în clasa nobilimeĭ, şi ceĭ ce ţineaŭ uşile închise numaĭ pentru dênşiĭ, siliţĭ aŭ fost să le deschide şi la noiĭ recrutaţĭ de soartă şi de providenţă, căcĭ dacă domnul ţĕreĭ boerea pe cine-va, el o făcea din un just motiv şi din o causă bine motivată; talente marĭ a trebuit ca să aibă cel d'ântâĭ Ghica *(G'igi în Albania)* ca el să devie în aşa scurt timp şi Voevod; apoĭ posteritatea a arătat acestea; căcĭ Ghiculeştiĭ aŭ format o puternică dinastie ce zecimĭ de anĭ a guvernat ambele ţĕrĭ româneştĭ cu pricepere şi patriotismu.

Venim eară la subiectul nostru.

Cu venirea luĭ Ghica în Muntenia se stabileşte ordinea, căcĭ acest domn fu bun şi milostiv cu toţĭ boeriĭ ce scăpaseră de securea Mihneĭ; însă pizmaşul ce va rĕul ţĕreĭ; şearpele veninos nu voea pace şi linişte şi Turcilor atuncĭ le veniră în cap să facă din Muntenia un Paşâlac; şi ca pretext găseşte că nu s'a plătit haraciul pe un an şi trimite pe Paşa din Silistria de prinde pe Vodă Ghica, cu tot neamul luĭ; îĭ bagă în fiare şi îĭ duce la Andrianopole pe la începutul luĭ Septembrie 1660, când îĭ aruncă în închisoare. D-zeŭ însă la evenimente marĭ, când moartea venea cu ghiarele'i întinse, avu grijă şi nu lăsă ca fica Romeĭ să devie Paşalâc turcesc. Providenţa păstră încă ḑilele bĕtrânuluĭ Postelnic Constantin Kantacuzino, noul fiŭ adoptiv al ţăreĭ; [2])

---

[1]) Op. cit.

[2]) Vezĭ Cron. anon. în Mag. ist., p. 381, Vol I. Uniĭ istoriografĭ aŭ aşeḑat venirea celuĭ d'ântâiŭ Kantacuzin, adică acest Postelnic, în vremea domnieĭ luĭ Mateĭ Vodă, 1633, însă genealogia Kantacuzenilor arată că eĭ aŭ venit cu acel Postelnic maĭ întâĭ în vremea domnieĭ luĭ Radu Michnea.

căci el de şi venit în Ţara Românească de vre-o 50 de ani (1611—1616), el de şi Grec de origine, însă acelaş patriotism cald, aceleaş sentimente curate ale unui suflet nobil care le ar fi simţit pentru naţiunea sa, pe aceleaşi le simţea şi pentru Români; aceasta póte din sentimentul datoriei şi al onoarei *(vom vedea mai la vale frumosul rol al Kantacuzenilor)* şi ast-fel Postelnicul Constantin în urma unei convorbiri calde cu vizirul 'l convinse ca să nu facă una ca aceasta, de a face paşalâc din Ţara Românească, căci de aci ar decurge multe rele şi pentru Turci; în fine vizirul renunţă; şi însărcină pe Postelnicul de a cugeta la o nouă domnie. Vom vedea în capitolul succesiv cum s'a tranşat alegerea noului domn.

Din domnia lui Grigore Ghica (1660—1664); pârile aduse Kantacuzenilor de către Fanarioţi şi conruperea a câtor-va boerì românì.

După ce postelnicul Constantin Kantacuzino scapă de la moarte pe Gheorghe Ghica, căci după rugămintele sale vizirul turcesc opri pe ginere-sěŭ Mustafa-paşa ca să nu se mai ucidă Ghica Voevod, şi fiind-că Turcii aveaŭ la mare dragoste pe Kantacuzino, vizirul îi şi propuse mai întâi lui, ca să priméscă domnia, aci Postelnicul Kantacuzino însă 'şi desvălui frumoasele sale calităţi, pline de abnegaţiune pentru persoana sa: căci o vorbă să fi spus numai vizirului, putea să fi fost numit domn; de poporul românesc era iubit, deşi fiŭ adoptiv al ţěrei şi venit aci numai de $1/2$ de veac, dară dreptatea sa şi bunătatea făcură dintr'ênsul a fi cel mai iubit, după cum spune şi cronicarul: «Avut'aŭ sěraca ţară noroc pentru acel om bun carele sta în toată vremea pentru binele ei, şi-l durea inima de creştinătate şi de pământul ţěrei [1])» . . .

In acest timp însă Grecii din Constantinopole, vědând că Postelnicul Kantacuzino se bucură de o aşa mare cinste la Poartă, pentru toate, vor năpădi care mai de care cu lingu-

---

[1]) Vezi Vol. IV, Mag. ist., p. 358.

şirĭ pe lângă dênsul, pentru a pune mâna pe domnie, şi cronicarul frumos se exprimă, când spune: «Atuncĭ înţelegând Domniĭ Grecĭ Ţarigrădenĭ, cădea la piciórele luĭ şi-ĭ făgăduia banĭ mulţĭ şi-l ruga ca să facă pe unul dintre eĭ Domn. Ear el ştiind că sunt Greciĭ avaniĭ şi încărcaţĭ de datoriĭ, nicĭ unuia nu' i-aŭ făgăduit, ear el pentru binele ţěreĭ ca să nu o prade şi să o jăfuească cum sunt eĭ învěţaţĭ» [1]).

Postelnicul însă a gândit la Gligoraşcu Ghica, fiul luĭ Gheorghe Ghica I; şi cronicarul spune: «Decĭ fiind acolo şi Gligoraşco fiul luĭ Ghica Vodă, prinzînd de veste, mers'aŭ el singur de aŭ căzut la Constantin Postelnicul, cu multă rugăciune ca să'l facă Domn, făgăduindu-se că-ĭ va fi ca un fiŭ bun şi ce-ĭ va ḑice, va face» [2]).

«Constantin Postelnicul i-aŭ luat credinţa, şi se făgădui să-l facă Domn, socotind că s'aŭ născut la Moldova, şi acolo aŭ crescut, şi cum el va sci rândul ţăreĭ şi-ĭ va fi milă de săracĭ, şi-l jură pre sfânta Evanghelie şi-ĭ făcu zapis cu mare legătură, cu a luĭ mână scrisă ca să-l aibă ca pre tată şi să-l cinstească cum se cade, măcar că Constantin n'aŭ pohtit de la el nicĭ să-ĭ dea boerie, nicĭ nimica, fără pace la casa luĭ; să aibă; şi aşa făcând legătură, numaĭ de cât l'aŭ dus la Vizirul de i-aŭ sărutat mâna, de domnie şi aŭ purces cu agă şi cu steag de aŭ venit aicea în ţară, descălecând la Caracal; Joĭ în ziua sfântuluĭ Nicolae, Decembrie 6, anul 7169» [3]).

Postelnicul se afla în Andrianopole şi de' acolo a purces în ţară cu Gligoraşcu Ghica, care se afla în Constantinopole înaintea alegereĭ sale de Voevod; din Constantinopol iĭ scrisese deja Postelnicul ca să-l propue de domn [4]); dupě respunsurĭ se vede favorabile, el veni în Andrianopole unde înainte de a sosi cu dênsul, Postelnicul la Vizir, ca să-l recomande la domnie, Grigore Ghica iĭ dădu un zapis despre care am vorbit maĭ sus, în care iĭ jura că'l va primi ca pe un tată; 'l reproduc aci; ca lectorul să-l vaḑă pe de a întregul:

---

[1]) Idem.
[2]) Idem p. 359.
[3]) Vezĭ Mag. ist., p. 359, Vol. IV.
[4]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. I, p. 388 Biografia PostelniculuĭKantacuzino de Bălcescu după actele originale din geneologia Kantacuzenilor. Vezĭ în Buciumul luĭ Bolleac.

Carte de jurământ a lui Gligorașco Ghica VV. la jupân Constantin Kantacuzino biv Vel Postelnic. 1660.

Ioan Gligorașco Ghica Voevod.

Dat-am cartea noastră la mâna cinstitului și credinciosul boiarului Dumnealui jupân Constantin Kantacuzino biv Vel Postelnic; ca să fie într'aievea înaintea lui D-zeŭ și înaintea oamenilor, cum dacă mă va dărui D-zeŭ cu Domniea Țĕrii Româneștĭ, se nu aibă a amesteca pe Dumnealui la luatul banilor, și nicĭ la cezașiĭ să nu-l puĭ pentru banĭ și dacă mă va dărui D-zeŭ să merg în țară, nicĭ la boerie să nu-l amestec, și nicĭ o bântueală să nu aibă de domnia mea, și să aibă a se răposa la casa luĭ, ca o slugă bĕtrână a noastră, și a Țĕriĭ, și nicĭ la răŭ să nu aibă bântueală, că l'am aflat credincios, slugă a părintelui meŭ, și nouă, și țĕriĭ. Și nu numaĭ atât, ci și să aibă pe Dumnealuĭ a milui cu ce va fi prilej peste an, să'ĭ fie pentru hrana luĭ, fiind bătrân și credincios. Și nicĭ să creadă Domniea mea cuvintele cuĭ-va și de ar pîrî ce ar pîrî, ca Domnia mea mĕ odihnesc în credința luĭ. Iar de mă voiŭ lepăda, și voiŭ călca aceasta ce scriŭ maĭ în sus, D-zeŭ și pre mine să mă lepede și să mă calce și într'această lume și în lumea ce va să fie, și pentru încredințare am întărit cu iscălitura și cu peceta mea l. 1660[1])

(L. P.) *(L. I.)*

Ast-fel în urma acestuĭ înscris, Gligorașco deveni domn, în felul în care l'am vĕzut maĭ înainte.

Constantin Kantacuzino fu trimis capuchehaea la Țarigrad. Ghica se înscăună în Bucureștĭ; noul domn însă nu era sigur de numirea sa încă, căci Turciĭ se căeaŭ că aŭ scăpat ocasiunea de a nu preface Țara Românească în pașalâc. Ghica știa toate acestea și de acea 'l vedem scriind

1) Vezĭ în Mag. ist., Vol. I, p. 394

Postelnicului, unde îi arată toate gândurile Turcilor cu aceĭ Beglerbei; eată şi această scrisoare destul de lungă în care ñe-care rând este important:

Scrisoare a luĭ Grigorie Ghica VV., către Kapikihaelele sale 1660[1]).

Ioan Grigorie Ghica VV., scriem la cinstiţiĭ şi credincioşiĭ, boerĭ Dumneata Postelnice Constandine, şi Dumneata Apostole Căpitane, pohtim de la milostivul D-zeŭ să vă ţie pre Dumneavoastră sănătoşĭ. Asta facem ştire Dumneavoastră, ca până preacum luat-am doaă pereki de kărţĭ de la Dumneavoastră; trimise una prin Osunĭ, alta prin Portariŭ, şi ne aŭ părut bine pentru sănătatea Dumneavoastră, şi de slujba ce ne faceţĭ încă vă mulţumim Dumneavoastră; şi tot vă pohtim pe Dumneavoastră pre cum aţĭ nevoit până pre acum, aşa şi de acum înainte tot să siliţĭ Dumneavoastră, să nevoiţĭ toate sa le togmiţĭ, precum veţĭ socoti Dumneavoastră ca să fi maĭ bine. Imĭ scrieţĭ Dumneavoastră precum că vor să pue beglerbeĭ în Ţara Românească. *(Acest lucru să nu'l dea D-zeŭ să fie aşa)* că atuncea de vor auzi celelalte ţĕrĭ, precum că fac eĭ beglerbeĭ în Ţara Românească, atuncĭ toţĭ se vor face una, şi Moldovenii încă fiind eĭ drepţĭ se vor face şi eĭ hainĭ, numaĭ cum vor afla acest cuvânt cu beglerbeiŭ[2]) în Ţara Românească, *zăŭ că va vrea vizirul să'ĭ aşeze şi nu va putea.* De aceasta am gătit şi cu Dumnealuĭ Kiriţă Panaioti[3]) de toate lucrurile pre amăruntul, de aceasta l'am şi pornit să vie acolo. Decĭ şi Dumneavoastră veţĭ grăi cu Dumnealuĭ. Decĭ precum veţĭ socoti că va fi maĭ bine, aşa veţĭ face, şi de altele ce veţĭ maĭ întreba de aicea de toate vă va face ştire din gură jupân Panaiotake. Din Ţară nimenea nu ne vine, dar aşteptăm să ne vie, şi de ne va veni în-

---

[1]) Din Mag. istoric, Vol. I, p. 395.

[2]) Beglerbeĭ = Voevodiĭ.

[3]) Kiriţă Panaioti = erea Panaiotaki Marele Dragoman al porţeĭ; şi cel d'înâiŭ; despre el vom vorbi maĭ 'nainte.

dată voĭ face ştire, Dumneata Postelnice mult îmĭ era dor de Dumneata să te văz, şi nu lasă D-zeŭ să fiĭ venit, să fiĭ grăit doă treĭ cuvinte. către Dumneata. Ce voiŭ face de când te aĭ dus Dumneata de la mine? Am rămas mut şi surd şi fără de om. Ci n'am ce face în voea luĭ D-zeŭ să fie de toate lucrurile, şi voĭ căuta a mulţumi luĭ D-zeŭ de toate. Stăpânul căit îl supără sluga cea fără de minte. Că amar lucru este, care ştiŭ pe Dumneata cât te pricepĭ, ci tot precum am răbdat voiŭ răbda [1]).

Cu jupânul Panaiotake, să grăbeştĭ Dumneata precum voeştĭ maĭ bine că eŭ aşĭ fi grăit cu Dumnealuĭ deplin, fiind Dumneata aci la sevârşit cu Dumnealuĭ sărdarul, şi alta, despre nevoile iam ḑis eŭ Dumisale. Dumnealuĭ s'aŭ adeverit bine. Alta, şi despre făgăduinţă să socoteştĭ Dumneata pe cât veĭ socoti într'ascuns, că cela ce lucrează lucrurĭ marĭ. De va face cheltueală ca la vre-o 50 de pungĭ între toate darurile. Iar de viziru şi de împăratu nimica să nu le dăruiască căcĭ că ţara este în mâna hainilor [2]) iar dacă se va aşeḑa ce le va fi voea, atâta vor loa, şi cât vor cere, atât le vom da, cum şi astă-ḑĭ iaŭ eĭ, ce le este voea dintr'aceste ţărĭ şi cu dărueală şi fără de dărueală. Ci eŭ scriŭ Dumitale, iar Dumneata ca un destul înţelept le veĭ socoti precum va fi maĭ bine, aşa să facĭ, şi ce veĭ cunoaşte să facĭ că de mine este făcut. Eŭ din cuvântul Dumitale de toate lucrurile, cum îĭ socoti aşa să facĭ. Alta pentru banii Dumitale s'aŭ împărţit. Veĭ înţelege Dumneata din armeaga (?) maĭ pe larg. Mie mi-aĭ prisosit Dumneata cu tot 200, ce eŭ îţĭ ert Dumitale acele tot 200. Ni s'ar fi căzut să'ţĭ ertăm toţĭ; dar Dumneata eştĭ destul înţelept de veĭ primi şi atâta, iar D-zeŭ cel milostiv să se îndure spre noĭ a ne milui spre gândul nostru atuncĭ câtă'ţĭ va fi voea, atâta ţiĭ luoa, şi ce'ţĭ va fi voea aşa veĭ face cu mine, numaĭ fiĭ nevoitoriŭ de mă scoate din multe către Dumneata, că ştiĭ Dumneata toată tăria mea ce o

---

[1]) Se vede că domnul erea supărat de uniĭ din miniştriĭ săĭ din ţară.
[2]) Grecilor.

am. Deci fii nevoitoriŭ, şi ea pe D-zeŭ într'ajutor, şi să sileşti să nu fie pre voea neprietenilor noştri.

Atâta de cheltueală de la mijloc vi s'aŭ trimis Dumneavoastră 100 (?), şi de va fi sănătate iar voiŭ mai trimite, acum atât s'aŭ întâmplat. Foarte săţi puni poalele în brâŭ, şi să te nevoeşti pentru mine Dumneata că noi amândoi unu suntem. Aceasta vă facem de ştire să fiţi Dumneavoastră sănătoşi [1]).

(L. I). Sept. 1. 1660.

Grigore Ghica veni în ţară dupe ce cheltui 250,000 lei în Ţarigrad, pentru căpătarea tronului, dupe cum atestă şi misionarul Veneţian Bailarino către Dogele sĕŭ, într'un raport din 1660 [2]); şi alte 200,000 pentru eliberarea părintelui sĕŭ din închisoare după cum atestă misionarul Reniger către împĕratul nemţesc într'un alt raport din 28 Noembre 1680 [3]).

Atât cronicarul anonim [4]) cât şi Constantin Filipescu [5]) ne spune că Grigorie Ghica venind în ţară se ocupă de nevoile ei căci robia, ciuma şi foametea mare, ce o secerase în cei 3 ani de mai 'nainte, o sărăcise cu totul, apoi «a patra; multe boale şi nevoi grele şi tot chipul de bube; în Têrgovişte şi Bucureşti se asemăna Sodomului şi Gomorului» [6]) pe de altă parte starea deplorabilă de sărăcie, în care căduse biata ţară; căci Turcii o sărăcise, o smulsese dând ordine ca toţi banii ce se vor aduna să se verse în Ţarigrad, stând cum spune cronicarul «că ei ca nişte lei cască gurile să'i înghiţă pre toţi fiind ţara plină de nevoi şi de sărăcie» [7]). Grigore Ghica însă veni cu fericire căci sub domnia lui a fost abundenţă «s'aŭ făcut pâine

---

[1]) Originalul actelor N. Bălcescu le copiase de la Principele Radu Cantacuzin, Colonel de Artilerie în garda imperială a ţaruluĭ Rusieĭ. —Vezĭ Mag. ist, p. 398, Vol. I.
[2]) Vezĭ Vol. V, doc. Hurmuzaki, p. 78, part. II.
[3]) Vezĭ Frag. III, p. 254 idem.
[4]) Vezĭ în Mag. ist. Vol. IV, p. 359—360.
[5]) Vezĭ idem. Vol. I, p. 346—347.
[6]) Idem anonimul, Vol. IV, p. 359.
[7]) Idem Vol. IV, p. 360.

şi mere, şi vin mult, şi s'aŭ deschis toată hrana săracilor» [1])

In acest an însă se întâmplă resbel între Turci şi Nemţi, unde luară parte ca aliaţi ai Turcilor şi Dabija-Vodă din Moldova, şi Ghica-Vodă din Muntenia; printre generalii români de atunci din partea luĭ Ghica-Vodă, cronicarul ne spune că eraŭ şi treĭ feciori de ai luĭ Constantin postelnicul Cantacuzino; anume: Drăghici Vel-Paharnic, Şerban Vel-Logofĕt, şi Constantin Vel-Postelnic; pe când fiiĭ postelnicului însoţeaŭ la resbel pe Domn, bătrânul lor părinte rămase la moşia sa de la Filipeştĭ, făcând cum spune cronicarul anonim tot la fapte bune, milostenii, în taină; pre la monastiri, pre la săracĭ, şi pre streinĭ îĭ căuta şi îĭ miluia [2]), el trăia cum spune D. Xenopol «ca un filosof» [3]) de aceea şi plana deasupra acesteĭ ţărĭ ca un oracol ce tânărul domn îl va consulta la vremurĭ grele şi marĭ nevoĭ, ce ar fi suferit această ţară; domnul fidel până acuma înscrisuluĭ ce deduse luĭ Vel postelnicul de a nu'l amesteca la nicĭ o boerie, adică funcţiune căcĭ el nu maĭ era postelnic; ci răposat, adică fost; cu toate acestea însă ţiindu'l la mare preţ, şi considerându'l ca unul ce avea toată experienţa şi politica ţĕreĭ în mâinele sale; vedem decĭ că şi în acele vremurĭ la noĭ în ţară, eraŭ oamenĭ care de şi nu eraŭ în funcţiune, însă totuşi, prin capacitatea lor, şi talentul lor ca bărbaţi de Stat deveneaŭ leaderiĭ partidelor politice de atuncĭ, partide, însă ale politiceĭ externe, ce adesea orĭ eraŭ saŭ Turco-file saŭ Austriaco-file, de pildă ca în 1718 când aceasta din urmă învinse, şi Oltenia trecu sub coroana imperială a Habsburgilor.

Resbelul acesta care făcu gloria Turcilor, căcĭ eĭ bătura pe Nemţi la cetatea Ujvar [4]); aduse nişte întâmplarĭ care vor însemna începutul peireĭ neamuluĭ luĭ Constantin Cantacuzino, fiul adoptiv al Ţăreĭ Româneşti, care nu putea însă de cât să se mândrească cu dânsul. Cronicarul Constantin Fi-

1) Idem Vol. IV, p. 360.
2) Idem Vol. IV, p. 361.
3) Vezĭ Vol. IV, op cit. p. 223.
4) Vezĭ Cron. anon., Vol. IV, Mag. ist., p. 360.

lipescu ne dă amăruntele: «Acolo în oastea luĭ Grigorie Vodă ḑic uniĭ, s'aŭ făcut neşte amestecăturĭ, adică Şerban logofătul feciorul luĭ Konstandin Postelnicul Cantacuzino, şi oare-care den fraţi luĭ ce era acolo, şi Mareş *(Băjescu)* şi Kreţulescu să fie umblat între Căpitanĭ şi între slujitorĭ de îndemna să meargă să pârască pe Grigorie Vodă la Viziru de făcătoriŭ de rĕŭ, de hain şi altele, şi pre urmă să ceară Domn la Viziriŭ pre Şerban logofătul, care den an în an, vorba mergând aŭ ajuns şi la Domnie» [1]). Ghica-Vodă plecă de la Vizir, conăcise într'un loc, înainte de a ajunge în ţară, şi acolo cronicarul ne spune că domnul a trimes pe Giorgiţă Moldoveanul vătaful de aprozĭ de a adus în faţa sea pe aceĭ boerĭ pârâtorĭ şi mincinoşĭ şi iaŭ pus faţă în faţă cu Alexandru, fiul Banului Georma, ce auḑise pârile celor treĭ boerĭ; însă atuncĭ Mareş *(Băjescu)* care era maĭ îndrăzneţ, cum spune cronicarul, eşi din rând şi spuse Domnuluĭ: «Doamne acest Alixandru în zilele Michniĭ-Vodă fiind postelnic mare, pre gura luĭ multă boerime s'aŭ omorît, nefiind vinovaţĭ nimic, acum iar s'aŭ apucat de aceia, şi de 'l veĭ asculta Măria Ta, fă cu noĭ ce veĭ vrea, şi veĭ da seama înaintea luĭ D-zeŭ, iar noĭ nu suntem vinovaţĭ [2]).» Vodă îĭ dete pe mâna vătafuluĭ de aproḑĭ Moldoveanul, ce 'ĭ aduse în ţară, sub a sa paḑă.

Cronicarul anonim nu vorbeşte de loc despre această scenă pe care Filipescu o dă în culorĭ aşa de viĭ; anonimul însă ca rĕsplată Filipesculuĭ, descrie în culorĭ maĭ viĭ ca dênsul; cea-laltă scenă, cu mişeleasca pâră şi ucidere a milostivuluĭ postelnic Cantacuzino, unde pentru ruşinea boerilor când şi acuma ca şi altă dată şi'aŭ arătat uniĭ contra altora, invidie, ură şi josnicie, această ambiţiune de a săpa unul groapa altuia, ca să cadă unul din doĭ, pentru a se pune cel-lalt în locu-ĭ.

Stroe Marele Vornic Leurdeanu şi Dumitraşco Cantacuzino, unul din neamul Postelniculuĭ, aŭ fost capiĭ pâriĭ; de sigur şi aceştia aŭ fost împinşĭ de faimosul fanariot So-

---

[1]) Cron. Const. Filipescu, Vol. I, p. 345.
[2]) Vezĭ în Vol. I, p. 346, Mag. ist.

fialĕul saŭ Sofialistul de sub domnia Michniĭ-Vodă, unde deja istoria îl judecase, şi pe care îl vom maĭ vedea si sub domnia luĭ Radu Leon Vodă, fiind cap al partideĭ ce voea să trădeze Ţara Românească şi pe Românĭ, Ottomanilor şi a o preface în paşalâc turcesc.

Ce să maĭ istorisesc această scenă cu vorbele mele când cronicarul anonim o oglindeşte de sigur aşa cum s'a petrecut; şi ne-o înfăţişeaḑă atât de frumos şi în culorĭ aşa de vii; de aceea voĭ reproduce textual şi eŭ, întreg acest pasagiŭ, până ce voi ajunge la moartea postelnicului. «Atuncĭ diavolul pismaşul neamuluĭ omenesc găsi douĕ vase rele unul Românesc altul Grecesc, anume Stroe Vornicul Leurdeanul, şi Dumitraşco Vel Vistiar Ţărigradeanul *(Cantacuzino* [1]); aceştia eraŭ lăsaţĭ de Grigorie Vodă ispravnicĭ să păzească scaunul domnieĭ *(Caimacami)* eară eĭ făcură svat drăcesc, în taină, cu Doamna Maria a luĭ Grigorie Vodă, şi trimeseră cărţĭ de olac la Grigorie Vodă în oaste, făcênd pâră mare asupra ticălosuluĭ Constandin cum el umbla pre la Turcĭ pre marginea Dunăreĭ de'l păresce că este hain, şi cum nu bagă în seamă pre Doamna-sa şi 'şĭ bate joc de ea, şi cum opresce ţeară să nu dea bir şi atâtea pre hain multe aŭ scris» [2]) în genealogia lor în Buciumul [3]) vedem încă «că nu-ĭ lasă să strângă baniĭ din ţeară şi să adune, el ilamurĭ (marturiĭ) de pre la cadiĭ de la serhaturile *(marginile)* din prejurul Dunăreĭ, cum că Ghica-Vodă sparge ţara, şi că aceste ilamurĭ vra să le trimită la Constantinopole ca s'ăl mazilească».

«Decĭ întorcându-se Grigorie-Vodă din oaste, ear Stroie-Vornicul încă maĭ cu dinadinsul îĭ scriea de înprospăta pâră, şi 'l învĕţa să nu grăiască nimic cu Constandin, şi cum va sosi în scaun să'lŭ omoare fără veste. Decĭ Grigorie-Vodă îşĭ întoarse firea şi crezu pe Stroie Vornicul şi pre Dumitraşco, binele ce 'ĭ făcu Constandin îl uită şi ju-

---

[1]) Cronicarul Filipescu 'l numeşte Cantacuzino; eară genealogia Cantacuzenilor spune că el era fiul luĭ Michail, fratele maĭ mic al postelniculuĭ ce remăsese în Ţarigrad; Dumitraşco venise în Muntenia unde ajunse prin protecţia postelniculuĭ Vel cămăraş. — Apoĭ fu şi Voevod în Moldova.

[2]) Anon. vol. I, p. 36.

[3]) Pag. 124.

rămêntul, călcă»[1]). Constantin Filipescu spune încă: «postelnicul Cantacuzino îi eşi înainte luĭ Ghica la Craiova, ca să'ĭ vorbească de ce dânsul aŭ oprit pe feciorii luĭ, când cu pâra luĭ Alexandru fiul Geormei Banul; spuind Domnuluĭ că nimic din cele spuse de fiĭ sĕĭ nu eraŭ adevĕrate, dânsul însă vorbindu-ĭ cu răceală şi ne maĭ avêndu'l la inimă ca mai înainte, cum veni Grigorie Vodă la scaun în Bucureştĭ, slobozi pe ceĭ l'alţĭ boerĭ din aprodie, eară luĭ Şerban logofĕtul Cantacuzino îĭ a tăiat nasul de o parte, pentru că cutezase a se numi Domn [2])» această pedeapsă erea conformă cu pravila de legĭ a luĭ Mateĭ-Vodă Basarab, care prescriea felurile de pedepse după isvorul de la care purcedaŭ ele «ca tăerea de nas» de când a rĕmas şi ḑicătoarea «i'am tăiat nasul» adică: «aceluia ce ar avea tot gândurĭ marĭ de sine însuşĭ», acuma revenim la anonimul român. «Cum sosi în scaunul luĭ, în Bucureştĭ, îndată îl apucase aceĭ doĭ dracĭ, cu gura, şi 'l puseră la cale rea şi spurcată. Cum puse şi cele douĕ mărturiĭ mincinoase, pre Pilat de ucise pe domnul nostru Isus Christos» aşa şi eĭ făcură pre Grigorie de trimiseră dorobanţĭ la casa luĭ Constantin Postelnic şi fără veste din aşternut l'aŭ luat şi l'aŭ dus la svânta monastire de la Snagov».

«Era Sâmbătă spre Duminică, Decembrie 20, în ḑiua de svântu Ignatie an. 7172 acolo aŭ stetut la Dumnezeasca liturghie tot în genunche la sfintele icoane, fiind gata, s'aŭ pricestuit trupul şi sângeluĭ nostru Isus Christos, ear când aŭ fost seară pre la cincĭ, l'aŭ omorât în trapezăria monăstireĭ. Ear Gligoraşco Vodă dacă 'ĭ spusese că l'aŭ omorât, el atuncea s'aŭ deşteptat şi aŭ zis părinteluĭ Stefan Mitropolitul, şi tuturor boierilor că n'aŭ ştiut când l'aŭ omorât, şi cum aŭ fost adormit, căindu-se şi plângând de moartea luĭ Constantin; şi blestemă pre Stroea şi pre Dumitraşco; cācĭ eĭ l'aŭ indemnat de l'aŭ omorât nefiind nimica vinovat. Aşa s'aŭ căit pentru moartea Domnuluĭ

---

[1]) Vezĭ vol. IV anonimul român p. 361—362.
[2]) Vezĭ vol. I, p. 347.
[3]) Vezĭ vol. IV, Filipescu p. 347.

nostru Isus Christos şi Iuda dar nimica nu aŭ folosit ci aŭ luat plata matca focului; şi aceştia încă o vor lua, precum zice la svânta evanghelie —: Cum aţi judecat aşa vi se va judeca, şi cum aţi mĕsurat, aşa vi se va mĕsura. Iar trupul lui Constandin l'aŭ ridicat jupâneasa luĭ, Ilinca şi cu coconii luĭ; Drăghici, Şerban, Constandin, Michaĭ, Mateĭ, Iordache, şi cu mare cinste 'l duseră la monastirea lor, la Mărgineni, şi acolo 'l îngropară făcândui-se pogrebanie şi pamete mare cum se cade. O, diavole, rĕul pismaşul neamuluĭ omenesc! cum orbeşti pe Grigorie Vodă de omorâ pre Constandin fără judecată, fără vină nimică? Ear ţara toată plângea pre Constandin Postelnicul, că aŭ pierdut un stâlp mare, carele aŭ sprijinit toate nevoile ţĕrii, plângu'l şi sĕracii ca şi ei aŭ pierdut mila, plângu'l carele au avut de la el multă cautare, plângu'l şi păgânii şi Creştinii; şi toate ţĕrile care l'aŭ ştiut, şi care nu l'aŭ ştiut ci numaĭ de numele luĭ aŭ auzit pentru multă înţelepciune şi bunătăţei ce făcea în toate părţile. Şi de la cine fu acea moarte necuvioasă? De la Gligoraşcu pre care l'aŭ făcut Domn, şi l'aŭ cinstit, şi i'aŭ slăvit numele, de la Stroie Leurdeanul pre care l'aŭ scos de două ori din moarte, şi încă i'aŭ fost cuscru că aŭ ţinut pre fata luĭ, un fecior al luĭ Constandin, anume Şerban; de la Dumitraşco că i'aŭ fost nepot de vĕr primar, şi căcĭ l'aŭ crescut în casa luĭ şi l'aŭ ţinut ca pre feciorii luĭ, şi l'aŭ boierit. Unii ca aceştia să fie de treĭ orĭ anatemă [1])».

Eată frumoasele rândurĭ ale anonimuluĭ român, date primuluĭ Cantacuzean venit aci în ţara care muri jertfă a patriotismuluĭ luĭ; şi prada Grecilor cotropitori, şi a boierilor românĭ conrupţĭ de aceştia.

In culmea milosteniei, soţia reposatuluĭ postelnic, jupâneasa Ilinca desrobeşte maĭ mulţĭ românĭ de pe moşia ei; dând un zapis în 1665, Septembrie 5; şi Românii trăgênd cu degetul pe zapis; ear zapisul scris de un străin. Acest act a fost publicat maĭ întâiŭ de Calimach Papadopol [2]).

[1]) Vezĭ în Mag. ist., pag. 361—363, vol. IV.
[2]) In Convorbirĭ literare, pag. 9, XXI.

In anul 1664 se întâmplă resbel earăşi între Turci şi Nemţi, şi Vodă Ghica earăşi se duse în partea Turcilor. Nemţii învinsese, şi atunci peri în luptă şi marele Paharnic Verzariul ce Cronicarul spune, că, fusese şi el amestecat la omorul postelnicului Cantacuzino, acesta erea fiul lui Radu Verzariul din epoca lui Mateĭ-Vodă când cu Ţucalas de la Brăteşcani; mai periră încă şi marele logofĕt Buzeanu şi Ivaşco Cepariul *(Balotă)* ; Ghica în acest resbel trădase pe Turci, căci avem douĕ raporturi Veneţiane din 15 Maiŭ, şi 5 Iulie 1665 care spun că Domnul muntean Ghica a fugit chiar de la începutul luptei; şi s'a dus în Polonia, apoi în Viena şi de aci în Moravia [1]).

Cronicarul anonim spune că el ducêndu-se în Ţara Nemţească s'a făcut acolo Papistaş, dupĕ ce a domnit în Ţara Românească 4 ani fără douĕ sĕptămâni [2]).

Istoricul ungar Bethlen [3]) spune că fuga lui Ghica la Nemţi a contribuit la desastrul Turcilor, apoi Reniger în douĕ raporte către împĕratul sĕŭ din 11 Februarie 1665 şi 14 Decembrie 1664 spune cum Turcii aŭ găsit între hârtiile lui Ghica, corespondenţa cu împĕratul german şi cu generalul Rothall ; din care caudă a şi fost destituit de Turci [4]).

Aşa s'a terminat domnia lui Ghica-Vodă, el care la urcarea sa pe tron încheiase acea alianţă de prietenie şi de respect faţă de bătrânul postelnic Cantacuzino, el care 'i deduse acele douĕ scrisori, prin care se jura singur că de le va călca să peară mai bine, el acum 'şi termină domnia prin uciderea aceluia care 'l ridicase acolo; uitase de toate; însă nici sfârşitul lui nu fu fericit, soarta rezervase de asemeni un viitor îngrozitor şi acelor boeri care 'şi băgase mâinele în cupa otrăvită; se lăsară ei a fi ademeniţi de Ţărigrădeni; a fi conrupţi; şi a înfige cuţitul pârei şi al prihăniei tot către un boier de al lor din ţară, dară resplată le va fi dată; este curios cum fapta rea mai de vreme saŭ mai

---

1) Col. doc. Hurmuzaki p. 102, 105. vol. V. part. II.
2) Vezi vol. IV, pag. 365 Mag. ist.
3) Histor. rerum. Transylv. anno MDCLXII, part. I, p. 194.
4) Vezi Frag. III, Col. doc. Hurm. p. 261—262.

târḑiŭ este în tot-d'auna plătită. In capitolele următoare vom vedea resplata Leurdeanuluĭ şi a tuturor boierilor din partida Grecilor. Sofialĕul care erea inima saŭ geniul rĕŭ al prihănirilor Cantacuzenilor şi a tuturor boierilor patrioţĭ ce voeaŭ a se scăpa de gaşca ţarigrădeană căcĭ eĭ prevedeaŭ într'ênsa o viitoare domnie venetico-fanară; decĭ dintr'un început voeaŭ a o repune.

Cronicarul Constantin Filipescu ne spune că după destituirea luĭ Ghica-Vodă de la domnie, boierĭ s'aŭ adunat la sfat şi aŭ plecat în deputaţiune la Ţarigrad, voind a alege domn pe Dumitraşco Buzăianul de la Căpătineşti, acolo însă Turciĭ regulaseră deja domn pe Radu fiul luĭ Leon Tomşa ce fusese voevod maĭ de mult în Ţara Românească —; eĭ se alipiră pe lângă acesta; ce 'ĭ primi cu vorbe blânde şi purceseră cu toţĭ în ţară [1]).

Să venim la domnia acestuia.

Din Domnia luĭ Radu Leon-Tomşa Voevod 1664—1669;
şi pârile aduse Cantacuzenilor.
(Urmaşiĭ Postelniculuĭ Constantin Cantacuzino).

Radu-Leon erea fiul luĭ Leon-Vodă Tomşa care a domnit în ţară de la 1629—1633, şi despre a căruĭ revoluţie am vorbit. Cronicariĭ nu se împacă de loc asupra acestuĭ domn, uniĭ între care anonimul Român [2]); 'l cunosc sub acest nume, alţiĭ 'l numesc Stridia, alţiĭ Paul [3]) cum e raportul luĭ Simon Reniger către împĕrat, şi alţiĭ Dimitrie; cu numele de Stridia ne vorbeşte şi genealogia Cantacuzenilor [4]) ḑicênd despre el: «Radu Stridia fiul luĭ Leon-Vodă a adus o mulţime de Grecĭ cu sine de la Constantinopole pe care orânduindu'i aŭ cuprins oate boeriile şi dregăto-

[1]) Vol. I, p. 349 Mag. ist.
[2]) Mag. ist., vol. IV, p. 367 şi III, p. 472.
[3]) Doc. Hurm., vol. V 2, p. 94 ḑice Stridia; alt document idem pag. 100 ḑice Paul.
[4]) Genealogia original, ḑiarul Buciumul (Bolleac), p. 136.

riile ţĕreĭ încât boeriĭ ţĕriĭ nu maĭ încăpeaŭ la nicĭ o chiverniseală».

El erea român de naştere, dar născut şi crescut la Constantinopole, perduse cu totul sentimentul românesc; înconjurat de mic numaĭ de Greciĭ Ţarigraduluĭ, crescuse în principiile lor, aşa încât când el puse mâna pe domnia Ţĕreĭ Româneştĭ după ce se împrumută la zarafiĭ Grecĭ cu 300,000 leĭ pentru a umplea buzunarile paşilor şi marilor vizirĭ, unica luĭ preocupare nu fu decât a căuta să'şĭ scoată baniĭ pe spinarea ţĕreĭ şi pentru aceasta slujindu-se de Grecĭ, ceea-ce a dat naştere la mişcărĭ tumultoase, după, cum spune şi cronica luĭ Căpitanul [1]: «Decĭ fiind înpresurat cu multe datoriĭ. căzut'aŭ asupra ţĕreĭ multe nevoĭ şi grele dajdiĭ, ci şi Greciĭ încă o prădaŭ şi o mâncaŭ cu tot felul de meşteşugurĭ cum sunt eĭ învăţaţĭ. Totuşĭ nefiind resboĭ şi pradă în ţară ea s'aŭ ridicat în curând, şi această pace a ţĕreĭ nu venia din altă ceva fără cât împĕratul avea treabă de bătea Critul şi fiind departe de noĭ nu aveam bântueală»; lucru confirmat şi de cancelarul Veneţian Giovani Ballarino într'un raport al sĕŭ către Doge din 4 Ianuarie 1669, unde vorbeşte de acest Stridia şi în alte rapoarte din acelaş an [2]; căcĭ în adevĕr complicaţiunile exterioare se liniştiră pentru un moment; dară ce folos când Românii se bucuraŭ de această, va începe o luptă crâncenă în lăuntru ţĕreĭ căcĭ, noul Domn cu partida'ĭ cotropitoare va sugruma pe bieţiĭ boerĭ şi popor.

Bine o ducea Radul-Vodă şi acum nu maĭ avea nicĭ o grijă, numaĭ chefurĭ făcea; şi făcea pregătirĭ de nunta fiuluĭ sĕŭ, după cum ḑice cronica luĭ Căpitanul: «Intru aceste vremurĭ Radul-Vodă avênd un cocon anume Ştefan; şi Duca Vodă din Moldova, avênd o cocoană anume Catrina, s'aŭ ajuns în cuvânt şi aŭ logodit pre coconĭ. La care logodnă aŭ fost aci în ţară cu mare veselie, aŭ făcut multe ospeţe şi jocurĭ, carĭ se potrivea cu o nuntă domnească, iar nu logodnă. Strânsu-saŭ toată boerimea ţĕreĭ

[1]) Mag. ist. al Dacieĭ Laurian şi Bălcescu, p. 350, vol. I.
[2]) Vezĭ în vol. V, doc. Hurm., part. II, p. 95–96.

cu toate jupânesele şi aŭ întins corturile [1]) în deal despre Mihai-Vodă în drumul Cotrocenilor, acolo făcea ospeţe în toate ḑilele. Adus'aŭ pehlivani de ceĭ ce joacă pe funiĭ, şi de alte lucrurĭ, adusease şi un pehlivan Hindiu harap care-le făcea jocurĭ minunate şi nevĕzute pre locurile noastre, iute om era şi vârtos. Lângă altele de nu le putem lungi, făcea aceasta maĭ ciudat: punea de rând 8 bivolĭ şi să repezia iute şi sărind peste eĭ se da în văzduh peste cap, şi cădea în picioare de cea parte; alta: un cal domnesc gros, mare, 'şi lega chica de coadă'ĭ şi'l bătea comişelul cât putea şi nu'l putea să'l mişte de loc; alta: un copac mare din pădure adusese neted, şi înfipt s'aŭ suit pre dênsul ca o maimuţă, decĭ dupĕ multe jocurĭ ce aŭ făcut în vêrfu'ĭ s'aŭ slobozit de acolo cu capul în jos, şi aŭ dat în picioare; alta: un tulpan lung de mulţĭ coţĭ îl ţinea oameniĭ în mâinĭ cât era şi se repezea iute şi mergea călcând pre tulpan şi nu se afunda; alta: se prindea mulţĭ oamenĭ câte doĭ în mânĭ şi făcea chip ca de o bate cu mâinele, şi maĭ lung; şi se repăzea iute, şi intra cu capul prin gaura aceea, şi nu'ĭ simţea oameniĭ şi de aceea parte cădea în picioare, ca acestea multe făcea care nu le ţinem minte» [2]).

Pentru sevârşirea unor petrecerĭ de aşa natură, Radu Leon care nu avea avere, ci din contra datoriĭ, neapărat că a trebuit să pue sarcinĭ grele pe ţêră, ca să scoaţă banĭ; el căută deîndată a'şi forma şi o partidă; şi oameniĭ îĭ şi găsi. Vornicul Stroe Leurdeanu care erea vrăşmaşul Cantacuzenilor nu întârzia de a deveni iubitul Raduluĭ Vodă; precum şi o seamă de Grecĭ, proaspăt aduşĭ din Ţarigrad; despre carĭ voiŭ vorbi maĭ la vale, pe lângă ceĭ ce eraŭ aci. Familia Cantacuzino însă cu evlavie, păstra onoarea şi patriotismul repausatuluĭ Postelnic Constantin, trunchiul acesteĭ familiĭ din Ţara Românească, al căruĭ cap căzu atât de mişeleşte sub intrigile partideĭ greceştĭ de sub domnia

[1]) Autorul înţelege prin cuvântul «corturile» mesele de ospeţe şi tribunile de spectacole.

[2]) Mag. ist., idem, pag. 351, vol. I.

Ghicăĭ Vodă. Acuma fiĭ sĕĭ însă vor şti să rĕsbune pe tatăl lor; şi eŭ ḑic tot ca şi D-nu Xenopol [1]). «Rar s'a vĕzut o familie care să fi ţinut atât de mult la reputaţia şi onoarea eĭ, care maĭ ales să fi avut un cult atât de adânc pentru trunchiul din care se trăgea. Dacă copiĭ nu putură să scape viaţa părinteluĭ, eĭ nu cruţară nimic pentru a şterge de pe memoria luĭ, hula trădăreĭ, pe care 'ĭ o imprimase întunecatele ale duşmanilor uneltirĭ. Indată ce Ghica părăsi tronul şi trecu de la Viena în Italia aflându-se pe atuncĭ la învăţătură la Veneţia, Constantin Cantacuzino marele stolnic de maĭ târziŭ, al treilea fiu al postelniculuĭ, se luă dupĕ urmele luĭ Ghica, gonindu'l în toată Italia şi trăgêndu'l la judecată pentru aceea ucidere a tatăluĭ sĕŭ, la care Ghica spre a sa îndreptare, îĭ detescri sorile de pâră, ale luĭ Stroe Leurdeanu [2])».

Pe când Constantin Cantacuzino dobândea acestea în Italia de la Ghica, ceĭ-alţĭ fraţĭ aĭ sĕĭ în ţară, scotea carte de mărturiĭ de la obşteasca adunare, despre nevinovăţia tatăluĭ lor şi pentru maĭ multă întărire vom reproduce aci, în întregul eĭ, această carte [3]):

Carte a obsteşteĭ adunărĭ a ţĕreĭ, vestind tutulor că, moartea postelniculuĭ Constantin Cantacuzino a fost nedreaptă, 1666.

Noĭ, Ştefan cu mila luĭ Dumnezeŭ archiepiscop, i Mitropolit a toată ţara Românească, înpreună cu aĭ noştri sufleteştĭ, şi pentru duh sfânt, împreună slujitorĭ fraţĭ: Egnatie, Episcopul Râmniculuĭ, Serafim, Episcopul Buzeuluĭ şi cu toţĭ nastavniciĭ sfintelor Lavre ce se kiamă tot soborul.

Aşişderea şi noĭ toţĭ boiariĭ ţăriĭ marĭ şi micĭ, cariĭ de la Dumnezeŭ, într'aceasta una dată aflându-ne în veaţă, şi numele nostru se află supt această scrisoare iscălită cu mâinele noastre întru adeverită credinţă. Datam această sobornicească carte, întru mâinele celor de bună rudă, fe-

[1]) Vol. IV, pag. 233.
[2]) Din genealogia Cantacuzenilor, p. 110, Buciumul luĭ Bolleac.
[3]) Mag. ist., idem, p. 398. Vol. I.

cori reposatului Konstandin Kantacuzino biv vel Post. anume Drăgici Spătar, i Şerban Post., i Konstandin Post., i Mihaiŭ, i Mateiŭ, i Iordake, şi a tot neamul lor. Ca să le fie de mare credinţă înaintea a tuturor pravoslavnicilor Domnĭ, şi întru tot locul. Pentru că răposatul Konstandin Kantacuzino, de când s'aŭ moştenit, acestiĭ ţeară, sânt trecuţĭ anĭ 50 şi maĭ bine încă din zilele Raduluĭ Voevod, aŭ fost locuitoriŭ şi pătimaş neapărat la toate nevoile ţăriĭ. Carĭ noĭ cu toţĭ l'am adeverit de Creştin bun, şi cu frica luĭ Dumnezeŭ, şi tuturor Domnilor aŭ slujit cu bună dreptate, şi cu credinţă, cum şi fecori luĭ, şi reposatul Mateĭ Voevod anĭ 23, şi altora tuturor câţĭ maĭ 'nainte de dânsul şi de atuncĭ încóce. Şi nicĭ unuia spre rudenie slujbeĭ nu s'aŭ aflat, nicĭ Domnilor ţăriĭ, până ce aŭ venit Grigore Voevod fecorul Ghicăĭ Voevod, Domnind aicĭ în ţeară până la 3 anĭ. Iar deacă s'aŭ umplut 3 anĭ viindu-'ĭ poruncă dela împărăţie, mers-aŭ la oaste la Uivar în Ţeara Nemţească. Mers-aŭ şi din fecoriĭ reposatuluĭ Konstandin Post. 3 fecorĭ împreună în altă ţeară, anume Dragicĭ fiind paharnik mare, şi Şerban fiind logofĕt al doilea şi Konstandin al doilea postelnic. Iar Konstandin Postelnicul bătrânul rămasaŭ în ţeară la casa luĭ, ne având o dregătoriă. Iar până aŭ vrut a veni Grigorie-Vodă, în ţeară, şi deacă aŭ şi venit, iară diavolul pismaşul sufletelor oamenilor intră in inimele unora de le puse gând de vânzare, sângeluĭ aceluĭ cinstit creştin Konstandin Postelnicul, ca singurul adevărat Iuda vînḑĕtorul luĭ Hs; decĭ 'l vîndu la Grigorie-Vodă spre moarte, luând sângele luĭ asupra lor şi fecorilor lor. Şi fără nicĭ o judecată, şi fără de nicĭ o întrebare luară-l noaptea de la casa luĭ şi 'l duseră de îl omorâră în taină la Mănăstire, la Sneagov, Dumnezeŭ să 'l ierte. Iar preste puţine zile, căzu Grigorie-Vodă la mare căinţa pentru moartea luĭ, căcĭ cunoscu pe vînḑĕtoriĭ că nu pentru alta fu a lor vînḑare al omoră fără numaĭ ca să poată jacui ţeara, şi pre dênsul a'l fura şi veni înaintea smereniei Vlădiceĭ nóstre, îngenuchiând înaintea sfinteĭ icóne, şi mărturisind cu lacrimĭ pentru moartea luĭ cum că nu i-aŭ fost nimic vinovat, ci fară de nicĭ o vină l'aŭ omorît,

nedându'ĭ rĕsuflu aceĭ rĕĭ îndemnătorĭ, ca să'şĭ ducă pohtile lor cele reale săvârşit. Iar după aceia şi iare înaintea tuturora am mărturisit, blestemând pre uniĭ ca aceia ce l'aŭ adus la acea cale. Pentru care şi noĭ ştiind, şi maĭ vêrtos adeverind den singura gura luĭ precum maĭ sus scrie, n'aŭ putut îngădui să se acopere nevinovatul luĭ sânge şi a se bucura vînḑĕtoriĭ ca aceia, ascunḑêndu'şĭ direptatea precum şi sfânta scriptură zice: Că sângele nevinovat neîncetat strigă naintea luĭ D-zeŭ. Derept acea am dat această a noastră Sobornicească carte de mărturiseală tuturor cui se cuvine a şti maĭ vêrtos, aleşilor şi pravoslavnicilor Domnĭ, şi tutulor lăcuitorilor acesteĭ ţĕrĭ ca să pótă şi cu credinţă nevinovată moarte a răposatuluĭ Konstantin Postelnic, şi direapta luĭ slujbă, şi a fecorilor luĭ ca să le fie lor de bună credinţă înaintea tuturor. Intărindu-o supt adeveritele noastre peceţĭ şi iscălituri. Iuo pisah az Dumitraşco logofĕt u Bucureştĭ.

Ap. 14, veleat 7174.

(Iscăliţĭ): Mitropolitul Ştefan, Egnatie Râmnicul, Serafim Episcop Buzevsciĭ, Vidionis Sofronis martis, Vasilie arhimandrit Tismaniĭ, Teodor Egumenul ot Cozi, Gerasim Eg. Bistriţeĭ, Teodosie Eg. Argeşuluĭ, Ieromonach Ioanichie Eg. Ieromanah Vasilie ot Dolgepolschi, Ionichie Eg. ot Caldurăşanĭ, Ioan Eg. ot Arnota, George Baleanul Vel Ban mărturisesc, Stroe Vornic *(Leurdeanu)* mărturisesc, Mareş vel Vornic *(Băjescu)* mărturisesc, Radul Popescu biv vel Ban, Radu Creţulescu, Badea Cluc. Bălăceanu mărturisesc, Stoika Armaş ot Bereleştĭ, Gogu vel Stolnic *(Băleanul)* mărturisesc, Nicolae biv vel Sluger *(Glogoveanu)*, Cluceru Doicescu mărturisesc, Chrizea *(Popescu)* spatăr, Stoian *(Florescu)* vel Pitar, Constandin *(Brâncoveanu)* vel Şetrar, Preda *(Bucseanu)* Paharnic mărturisesc, George Comis mărturisesc, Şerban Căpitanu, Negoe *(Sĕcuianul)* Clucer, Vêlcul logofĕt mărturisesc [1]).

[1]) Originalul este acoperit cu 38 iscăliturĭ din care numaĭ acestea s'aŭ putut descifra.

Ce lucru curios observat şi de D-nu Xenopol, că printre boerĭ martorĭ iscăliţĭ, găsim şi pe Stroe Leurdeanu, el care uneltise uciderea postelniculuĭ şi acum tot el iscălind la această adeverire; dar din adins o fi făcut'o ca să scoaţă bănuelile. Pe lângă aceasta fraţiĭ Cantacuzinĭ maĭ dobândesc încă şi alte acte de adeverirea cinsteĭ tatăluĭ lor, de la doĭ patriarhĭ, şi înarmaţĭ cu toate aceste probe, cer imediat de la Radu Vodă darea în judecată a Stroeĭ Leurdeanu. Dară cum putea face Radu Vodă una ca acestea, când Stroea Vornicul erea temeliaístereĭ partiduluĭ sĕŭ, şi a Grecilor? dar vezĭ cum potriveşte D-zeŭ lucrurile, de face la toţĭ dreptate?

Momentul soseşte ca tocmaĭ de Cantacuzinĭ Radul Vodă să aibă nevoie şi eată cum: Sultanul vĕḑĕnd că domniĭ ţĕreĭ se hăinesc într'atâta, în cât decise, ca la treĭ anĭ sa vie la Constantinopole şi să le reînoească şi domnia. Radu Vodă primise porunca de la Sultan ca să meargă la Constantinopole; trebuind a aduce şi ploconul împĕratuluĭ, ştiind pe Cantacuzinĭ bine vĕḑuţĭ la Poartă, se apropie de eĭ şi le cere cumpĕnul ca să'ĭ se reînoească domnia pentru un noŭ period de treĭ anĭ; trimiţĕnd chiar pe Drăghicĭ spătarul, fiul postelniculuĭ, să adune baniĭ de plocon de pe la prieteniĭ boierĭ; luându'l în urmă cu dênsul la Adrianopole şi Constantinopole. Cantacuziniĭ primiră, dară cerură mortea luĭ Leurdeanu; Radu primeşte propunerea dar dupĕ ce i se va asigura domnia. Cantacuzeniĭ fiind interesaţĭ de a avea domn pe cel ce le promisese pedepsirea luĭ Leurdeanu, se puseră pe capete şi dobândiră domnia de la Sultan încă pe treĭ anĭ pentru Radul Vodă [1]).

După ce Radul Vodă sărută earăşĭ poala Sultanuluĭ în 25 Decembre 1667, papucul viziruluĭ şi mâna caimăcamuluĭ, pleacă şi ajunge în Bucureştĭ tare şi mare. Acuma sosi momentul suprem pentru Cantacuzineştĭ ca promisiunea Raduluĭ Vodă să se îndeplinească; dar eĭ în loc de aceasta, vĕḑură o cumplită tragere pe sfoară, căcĭ Vodă le rĕspunse: «Eŭ nu pot să mĕ deslipesc de Ministrul meŭ

---

[1]) Vezĭ Căpitanul, vol. I, p. 353.

Stroea», atunci Cantacuzinii furioşi ¢iseră: «Măria-ta cum îţi am dat domnia aşa 'ţi o luăm» [1]. Domnul pentru a 'i înbuni numi pe Pârvu fiul lui Drăghici [2]) postelnic şi scuteşte întreaga casă a lui Drăghici de toate dările către nevoile ţěrei, după cum ne spune însuşi hrisóvele sale, unul din 13 Noembrie, şi cel-lalt fără dată lunară, din anul 1667, publicate în Buciumul, la genealogia Cantacuzenilor. Cantacuzenii însă nu eraŭ ómeni de aceia cari să ceară căpătuială şi sub masca rěsbunărei, să pretindă beneficii personale; ei nu cereaŭ aceasta, ci cereaŭ sânge vinovat, pentru sângele nevinovat al tatălui lor; în cele din urmă domnul consimte a da o carte de mărturie, dar nu pentru uciderea lui Leurdeanu, ci pentru a arată el însuşi personal, că uciderea a fost nelegitimă. Reproduc aci această carte după *Mag. istoric* [3]).

Carte de mărturie a lui Ion Radul Leon V.V. arătând nedreptatea omorârei postelnicului Constantin Cantacuzino, 1668.

Milostieiu Bojieiu Ion Radul Leon Voevod gospodar zemli Vlahii scum. Deverim şi bine încredinţăm pentru moartea fericitului reposatului Constandin Cantacuzino Vel Postelnic, care i s'aŭ făcut fără vreme de Grigore Ghica Voevod, însă pentru mare şi îndrăcită pâră ce aŭ fost pârât pre ascuns o seamă de *boieri români, cu o seamă de Greci amestecaţi* şi el neştiind nemic fără veaste, de grabă l'aŭ loat de la casa lui ducându'l noaptea la sfânta monastire ot Snagov. Acolo l'aŭ omorât fără judecată, fără direptate, şi încă fără de acestea mai făcutuiaŭ şi alte 2 nedreptăţi mari, una aŭ mai věrsat sânge de la unul din fecorii lui, alta iaŭ predat casa cu bani talere 24000 f. şi pungi 49. După aceasta fecorii lui, Drăghici, Şerban, Constandin, Michai, Matei, Iordache, ştiind că s'aŭ omorât tatăl lor de pârele unor răi îndrăciţi, şi fiind dirept nu s'aŭ putut suferi, ce aŭ

[1]) Xenopol Vol. IV, p. 236.
[2]) Buciumul lui Bolleac, p. 136.
[3]) Idem, p. 402, Vol. I.

umblat cercând de unii ca aceia să'l afle cine sânt, de care lucru direptul ochiŭ al lui Dnmnezeŭ judecătoriul cel bun, vĕḑênd că strigă sângele direptului la ceriŭ, ca şi sângele lui Abel când îl ucise frate seŭ Cain, numaĭ de cât arătă şi marea şi minunata ciudă de se iviră nişte răvăşale *a rĕuluĭ bătrân Stroe*, *Vornic ot Leurdeanĭ*, scrisă cu mâna lui la spurcatul vênḑĕtoriŭ ca să omoare pre Constandin postelnic. După aceia fecorii luĭ însă, nicĭ pre aceia nu s'aŭ lăsat, ce aŭ trimes la Grigorie Vodă fiind pribeag la Beciŭ, rugându'l să le ivească ucigaşii părintelui lor cine aŭ fost. El încă le aŭ scris o carte blestemându'l pe acel *rĕŭ Stroe* şi pre *Dumitraşcu Vistier grecul*, că eĭ l'aŭ înpins spre această faptă rea şi spurcată, şi el singur mărturiseaşte pentru Constandin Postelnic că nu'ĭ aŭ fost vinovat nimic, ci l'aŭ omorât dirept şi singur Stroe Vornic încă'l mărturiseaşte într'o carte a boierilor ţĕrii Româneştĭ, cu a luĭ iscălitură maĭ jos pusă, cum aŭ fost dirept Constandin Postelnic. Iar răvaşul luĭ şi cartea lui Grigorie Vodă îl vădeaşte că el singur aŭ fost ucigaşul, precum şi Domnia mea în multe rênduri am cetit, şi le-am vĕḑut, şi le am cunoscut că s'aŭ făcut mare strâmbătate casei lui Constandin Postelnic. Direapta aceea şi Domnia mea vĕḑênd una ca aceasta dat-am la mâna fecorilor luĭ Drăghicĭ, Şerban, Constandin, Mihai, Matei, Iordache, această scrisoare a mea, să fie de mare credinţă ca verĭ la ce judecătoriŭ s'ar arăta unele ca aceste ce am vĕḑut şi noĭ, să crează şi să prinză în seamă, ca să fie rĕul Stroe Vornicu arătat de toţĭ şi semnat ca şi Cain, căci aŭ eşit afară din leagea creştină, şi s'aŭ făcut ucigaş de oameni, şi pustiitor de case. Asijderea mărturisesc şi de fecorii luĭ Constandin Postelnic, că aŭ suljit Domnii mele cât am fost în Domnie cu mare direptate şi cu bună credinţă precum se cade. Aceasta am scris şi pentru maĭ marea credinţă intărit-am cu pecetea şi cu iscălitura noastră maĭ jos.

Isaam ra hom gospods tavmi pîs u Bucureştĭ.

(L. I.) (L. P.) Veleat 7176.

Pe de o parte vedem pe Radul Vodă dând acest Hrisov, ear pe de alta, pentru a brava pe Cantacuzinĭ, înălţând pe oamenii din partida sa şi complicĭ de aĭ luĭ Stroe Vornicul la ranguri boereşti, făcênd pe Grecii Sofialistul, Vistier mare; pe Balasache, cămăraş mare, şi pe Pavlache Pascale grămătic la Curte şi alţi mulţi, pe care cronicarul Filipescu nu-ĭ menţioneaḑă [1]. Cantacuzeniĭ şi cu boeriĭ din partida lor carĭ erea atuncĭ partida naţională a ţĕreĭ, se scandalizară cu totul şi găsiră ocaziunea de a se rĕscula, ne fiind nicĭ mulţămiţĭ cu pedeapsa numaĭ morală dată Stroeĭ Vornicul, şi cu alţĭ mulţĭ boeri, ducându se la Vodă şi cerându'ĭ alungarea lor din ţară, căcĭ tare o aŭ predat'o şi jefuit'o. Sofialistul acela care acum se vĕḑuse cu visteria ţĕreĭ pe mână, făcuse lucrurĭ marĭ de tot. Se apropiase însă timpul rĕspundereĭ haraciuluĭ şi a încasăreĭ dăreĭ trebuitoare pentru plata luĭ; poporul aţâţat însă de Cantacuzenĭ şi de alţi boerĭ refuză plata, până la alungarea Grecilor. Domnul, atuncĭ se înfurià şi ameninţă naţiunea cu măcel de sânge, ştiind că neplata dărilor îĭ strică posiţiunea la poartă, Grecilor fiindu-le teamă de popor şi de boerĭ se închiseră în casele lor, şi chiar în noaptea aceia ţin sfat cu Domnul, luând hotărîrea de a măcelări pe toţi boeriĭ a doua ḑi, cu ajutorul gardeĭ streine din palat. Aci credem că e nemerit să vorbim de o tragedie a unuĭ boer «Serdarul T. Strâmbeanu din Craiova» [2]) care în 1856 inspirat de această

[1]) Vol. I, p. 355—356 Mag. ist.

[2]) Serdarul Strâmbeanu, 'şi îndreaptă condeiul cu acelaş foc în versurile tragice ale tragedieĭ sale naţionale, ca şi străbuniĭ sĕĭ din 1716 ce'şĭ îndreptaŭ spadele lor, în pepturile veneticilor, pentru a salva domnia pĭmânteană. El a compus această tragedie una din cele d'întâĭ creaţiunĭ originale româneştĭ; mulţĭ alţiĭ aŭ tradus piese streine, Strâmbeanu însă a croit calea compunereĭ tragice inspirându-se din istoria Românilor, această tragedie e intitulată: «Radu-Leon-Vodă prinţul ţĕreĭ româneştĭ şi Miniştri sĕĭ Fanarioţĭ, în cincĭ acte în versurĭ cu marĭ şi ilustre spectacole naţionale»; ea coprinde toate persoanele ce le enumeră şi istoria, şi care a jucat un rol de frunte în acea revoluţiune, eată-le: Radu-Leon-Vodă prinţul ţĕreĭ, Doamna, Maria fiica prinţuluĭ, Drăghicĭ Cantacuzino, mare logofĕt; Şerban Cantacuzino mare Spătar, fratele luĭ Drăghicĭ; Obedeanu mare Serdar, Dumitraşko Caramanlău mare Postelnic, Stroe Leurdeanu mare Vornic, Sofialistul, vistier, Balasache cămăraş şi Pavlache gramatic, toţĭ treĭ fanarioţĭ; un ofiţer, apoĭ vin Seimenĭ, Fustaşĭ, Roşĭ, Slujitorĭ, Căpitanĭ, Iuşbaşĭ, poporul şi Greciĭ. Scena I şi II se petrece în Bucureştĭ la anul 7177 (1668) în palatul spătăresc şi în cel princiar. Scena III şi IV de la actul II-lea în grădina palatuluĭ princiar. (Un singur exemplar maĭ există, pe care l'am găsit la Biblioteca Centrală din Bucureştĭ).

[illegible] dat la lumină această tragedie a revoluțiu- [illegible] lui Radu Leon Vodă; într'ênsa se desem- [illegible] de bine toate evenimentele acelei revoluțiuni, [illegible] cu spusele istoriei, ast-fel încât vom reproduce [illegible] care loc nemerit din istorie, și pasagiul cores- [illegible] lui Strâmbeanu; expunerea va deveni mai in- [illegible] culorile mai vii; eată pasagiul unde Grecii țin [illegible] logos la acest sfat:

Sofialistul

«Supuși Măriei-Tale, și servi cu umilință,
Și gata pentru tronu-ți a perde și viață.
Intrarăm între popul voința să'i cercăm
Prin mare meșteșug ce noi 'l posedăm,
Cu toată măestria și acea prefăcătorie,
Cu care se distinge fanarul din vecie,
Aveam însă teroare că poate 'i iritat
Pe prinț pe noi poporul se va fi revoltat,
Prin prima sa mânie aprins de inimici
Fărâmă să ne facă cum pătimară alți Greci.
Grozavă amăgire! Poporul te iubește,
Și-alt prinț de cât pe tine pe tron nu primește»,
(etc.)

Balasache

«Augusta ta voință deplin a triumfat»

Radul-Vodă

«Poporul mě iubește, eŭ am fost înșelat!»

Balasache

«Câți-va boeri sunt numai ce vor căderea ta[1])»

Autorul caracterizează foarte bine aci pe Fanarioți; căci ei căutaŭ a amăgi pe Vodă, că nu e adevěrat cea ce se pregătea, și că poporul 'l iubește, fiind boierii de vină. interesul lor neapărat erea ca Domnul să rěmâe, căci amin-

---

[1]) Scena III, actul I, pag. 7, op. cit.

terea s'ar fi prăpădit şi dênşiĭ. Cantacuzeniĭ la o aşa stare de lucrurĭ nu rămăseseră în nelucrare şi se sfătuiră maĭ întâiŭ Drăghicĭ Cantacuzino marele Logofĕt, cu fratele sĕŭ Şerban marele Spătar, ce e de făcut.

Patriotismul acestora se vede atât de bine desemnat de istorie ca şi în versurile tragedieĭ luĭ Strâmbeanu [1])

Drăghicĭ (către fratele săŭ Şerban Cantacuzino)

Tu, frate al meŭ de sânge şi marele spătar,
Român, boer de ţară, de arme general,
Ascultă-mĕ! acuma de ţară să vorbim,
E vreme de apărare de Grecĭ s'o mântuim.
Sosit'a mazilia a domnuluĭ cum ştiĭ
Acestuĭ setos Radul de banĭ de avuţiĭ,
Şi ţara lipsită d'a sale privilegiurĭ
Păstrate cu mult sânge de sfintele drepturĭ.
Să'şĭ pue domn din sânu'ĭ, Român cu minte mare
S'o înalţe la onoare s'o scape de apăsare:
De aceĭ inimicĭ mişeĭ, despoetorĭ Fanarĭ
Ce amestecă domnia, conrupe pe boiarĭ,
Şi-a căror cruditate fac dintr'un domn bun
Unelta maledictă a rĕuluĭ comun!

In cele din urmă Cantacuzeniĭ iaŭ deciziunea de a aduna toată militărimea din ţară în Bucureştĭ, pentru a se pregăti de revoltă, lucrul fiind uşor de făcut, de oare-ce Şerban Cantacuzino, erea şi mare Spătar şi Drăghicĭ mare logofĕt, eĭ scriŭ imediat la toţĭ Căpitaniĭ boerĭ, şi Iujbaşĭ, ca să vină în grabă în Bucureştĭ cu miliţie multă [2]); pe atuncĭ mare Serdar de oaste în Oltenia erea Pârvu Obedeanu [3]) care veni imediat cu miliţiile în Bucureştĭ şi sprin-

---

[1]) Actul I, Scena I, pag. 1.

[2]) Vezĭ Mag. ist., Vol. I, p. 353.

[3]) Serdarul Strâmbeanu nu spune numele de botez al luĭ Obedeanu însă; între documentele D-luĭ Ştefan Greceanu care este astă-ḑĭ singurul ce posedă genealogiĭ documentate a multor familiĭ boereştĭ române, am găsit că pe acest Obedeanu îl chiémă Pârvu şi el în 1651 era mare Armaş, o boerie tot militărească; acuma în 1668 era mare Serdar al miliţiilor olteneştĭ. De asemenea într'un chrisov al Moşieĭ Căleştĭ vecină cu Stăneştĭ din judeţul Gorj, unde un nepot al acestuĭ Obedeanu a ḑidit o mare mânăstire, se vede scris: «Părintele Nicolae, eclesiarhul sfinteĭ monastirĭ Tismana, a fost ispravnicu moşieĭ Tismana, pe când trăia stăpânul eĭ Paharnicul Obedeanu la leat 1672 Iulie 30». (Acest chrisov mi-a fost comunicat mie de D. Al.

ten erea el; după cum ni'l descrie Strâmbeanu în tragedie, când vorbeşte Obedeanu către Şerban-Cantacuzino[1]).

Obedeanu

«Ca fulgerul de iute trecut'am peste Olt,
Să chem la glasul ţăreĭ, Românul patriot.
Judeţele 'n picere pe toate le-am găsit
De tiraniĭ cumplite ce ţara a suferit.
Pe când aci sub câmpet secret descopeream
Proecte infernale de care tremuram.
Torturele tartare în ţară triumfaŭ!
Boeriĭ, toată breasla călugări gemeaŭ!
Averea, libertatea la toţĭ li s'aŭ răpit
Onoarea şi viaţa la toţĭ s'a siluit».

In acest timp, Fanarioţiĭ, ridicaţĭ la ranguri boereştĭ de către Radu Vodă, cotropeaŭ ţara de teroare, căcĭ eĭ avuţĭ de banĭ, isbeaŭ unde nemereaŭ şĭ prădaŭ totul; nu cruţaŭ nimic nicĭ locaşurile sfinte, după cum ne spune cronicarul [2]). «Radu Vodă nu socotea nimica de unele ca acestea, ci numaĭ 'şi pornise firea asupra banilor, pre sfatul unor marghiolĭ ca aceia, şi întâĭ se porni asupra sfintelor mănăstirĭ, că trimise oamenĭ de le lua bucatele şi le prăda fără nicĭ o direptate. Luatu-leaŭ şi toate argintурile câte aŭ găsit la dênsele de le aŭ topit toate; făcând scărĭ şi tipsiĭ şi şeale ferecate. Atuncĭ aŭ luat şi două inele de aur cu pietre scumpe din degetele luĭ Sf. Nicodim care lăcueşte cu Sfintele luĭ moaşte în Sf. monastire Tismana, şi tot nu se sătura, şi încă de murea vre-un neguţător saŭ jupânese sărace, aŭ măcar fieşte-ce om maĭ prost, el numaĭ de cât trimetea de le lua tot ce avea, şi le scotea

Stefulescu de la Târgu-Jiu). Serdarul Strâmbeanu în tragedia sa închină o prefaţă acestuĭ Obedeanu pentru vitejiile sale din acea revoluţiune, şi ast-fel începe:

«Bravat'aŭ tirania străbunul Obedeanu
«E faptă briliantă ce aprinde focul stins
«In inima şi 'n peptul a orĭ căruĭ Român
«Şi'ĭ dă sacre speranţe că neamul nu e 'nvins!»

1) Actu V, Scena I, pag. 64.

2) Cronica anonimă Istoria ţăreĭ Româneştĭ. Manuscrisul găsit la Chisenev de Ierodiaconul Daniil în timpul surghiunăreĭ Mitropolituluĭ Grigorie editat de G. Ionide 1859, Bucureştĭ, p. 135, şi vol. IV, Mag. ist. p. 370.

la târgurĭ de făcea cochivechĭ [1]), vîndênd haine, şi tote ce lua de la uniĭ ca aceia de le făcea banĭ, şi iĭ băga în camăra luĭ. «O ticăloase Radule!» [2])

Această nenorocită stare de lucrurĭ nu maĭ putea dura, şi boeriĭ patrioţĭ aĭ ţĕreĭ, trebuiră să'ĭ pună capĕt, cum se strânseseră cu toţĭ la Bucureştĭ, la sfat mare s'aŭ pus; acolo fieşte-care aducea plângerile sale. Tragedianul român caracterizează foarte bine aceste scene, arătând suferinţele lor şi patriotismul sublim, narând în versurĭ, cea-ce cronica nareaḑă în prosă.

Aşa povesteşte Strâmbeanu tocmaĭ pasagiul de maĭ nainte al cronicaruluĭ, când marele Serdar Obedeanu vorbeşte Spătaruluĭ cel mare Şerban Cantacuzino.

Obedeanu

«Bogatu 'n agonie a foameĭ a ajuns
Şi vĕduva, orfanul în lacrămĭ a apus,
Chiar sfintele locaşurĭ ḑidite de Românĭ
In gloria cerească asil pentru Christianĭ;
Sunt prada tiranieĭ spurcate, pustiite!
Şi sacrele odoare, Dumnezeule sfinte!
Cu care sfinţiĭ preoţĭ cu sacrul acel pristol,
Inchipuesc sacrificiŭ Domnuluĭ mântuitor.
Fanariĭ le răpiră, cu mână sfântă fură
Şi tot ce fu maĭ sacru barbariĭ jefuiră!
Topiră eĭ argintul acestor sacre vase,
Si şele şi scărĭ de caĭ, tipsiĭ în a lor case
Făcură din imagiurĭ din sacrele odoare,
Spurcară cele sfinte batjocura barbară.
Dar cine îndrăsneşte o cer ca se descrie
A lor fără de lege spurcată barbarie?
A mea limbă amute, mintea rătăceşte:
Voind să spuĭ o faptă ce cerul rĕsvrăteşte
O faptă ucidă ce tartarul nu are
Supliciŭ pentru dênsa supliciŭ aşa de mare?
Aci în mânăstirea Tismana înzeită
Unde sfântul Nicodim pe ţara turmentată
Veghiază ca s'o scape din ghiara tiranieĭ,
Unde se depun lacrimĭ; durerile agonieĭ.

[1]) Mezaturĭ.
[2]) Vezĭ în op. cit. p. 135 şi 370.

Acolo ghiara fanară fură lung şi se întinse.
O, cer! o, barbarie! o, crudime nespusă!
Acea ghiară fură sicriul cel sfinţit;
Deschise, şi barbariĭ din deget aŭ răpit
Inele de aur ce petre scumpe aveaŭ. . .
Această barbarie spurcarea celor sfinte,
Călugăriĭ în lacrămĭ, bisericĭ pustiite
Negustorĭ, boerĭ în pradă despoere,
Si văduve, orfanĭ, în ţipete de durere
Bărbaţĭ în disperare, mume desonorate
Parinţiĭ plinĭ de lacrimĭ, fiice desvirginate,
Teroare fórte mare în toţĭ a fulgerat,
Un gemet, o strigare în ţară s'a nălţat!
etc.

(Autorul a ales pe Obedeanu a vorbi de Tismana ca unul ce poseda acolo moşie, după cum am vĕzut în chrisovul Căleştilor din 1672, la pag. 97 notă, an după revoluţie, deci).

In alt pasagiŭ autorul arată rĕspunsul luĭ Şerban la plângerile boerilor, şi prin aceasta caracterisează rezoluţia luată în sfatul lor; când Şerban Cantacuzino vorbeşte către Obedeanu [1]).

Şerban

«Grăbeşte Obedene în ţipetile ţĕreĭ,
Arată-te şi spune că drum al salvăreĭ,
E armele în mână, cu toţĭ a apuca,
Oltenia cea mare de rĕĭ a o scăpa.
Deşteaptă tu pe Leul! Şi varsă-se aci Oltul,
Cu valurile sale, ce rup sfăramă totul,
Şi 'nghite orĭ-ce găseşte în calea-ĭ mâniată
Şi spală limpezeşte ţărina cea ciumată!
Aicea să se adune Iuzbaşiĭ, Căpitaniĭ
Aceĭ bravĭ şi sprintenĭ aĭ noştri Prahovenĭ [2]).
Şi toate acele cete, din orĭ-care judeţ
Indată eŭ voĭ face aci s'avem ospeţ:
Ospeţul cel teribil de sânge de Fanar!
Eĭ următorĭ Sataniĭ, şi talpă de Tartar!»

---

[1]) Scena VI, pag. 62 a op. cit.
[2]) Autorul caracterizează iubirea către judeţul natal a luĭ Cantacuzino (Prahova).

Să reluăm firul cronicarului: «Atuncea şi Stroe Vornicul Leurdeanul ca un om rĕŭ şi viclean, se făcuse soţ cu dênşiĭ şi maĭ vêrtos, iĭ învăţa el să ucigă pre o seamă de boierĭ şi le arunca prihănĭ părându'ĭ la Radul-Vodă că aŭ trimes în ţară să se strângă slujitorĭ asupra luĭ şi a Grecilor» [1]) şi aşa Radul-Vodă cu Fanarioţiĭ sĕĭ, luă decisiunea de a măcelări pe toată partida boerească, partidă română, dară lucrul nu reuşi; ḑiua de masacru era aleasă în 3 Decembre 1668, când boeriĭ trebuiaŭ să vină la curtea domnească la sfatul divanuluĭ, dară eĭ prinseră de veste şi se pregătiră cu arme şi popor [2]), de asemenea şi tragedia naţională narează această parte, când Şerban Spătariul Cantacuzino vorbeşte către norod şi miliţie [3]).

Şerban

«Pe malul Dâmboviţeĭ cu-aĭ noştri căpitanĭ
Să mergeţĭ s'adăstaţĭ semnalul aĭ meĭ bravĭ;
Iar eŭ cu Obedeanul voĭ cerceta palatul
Să vĕḑ orĭ-ce întărire a pregătit fanarul
Şi 'ndată Obedeanul ca fulgerul va 'nturna
Cu arme în fruntea voastră tiraniĭ va însemna,
In justa rĕsbunare vĕ cer să respectaţĭ,
A prinţuluĭ viaţă vĕ cer s'o păstraţĭ.
Lovirea noastră cază pe capete fanare,
De românescul sânge să nu faceţĭ vărsare,
Românĭ aĭ noştri fraţĭ de străinĭ s'amăgesc
Vĕzându-şĭ rătăcirea când patria'şĭ iubesc.
Să trăiască patria; Fanariĭ să expire!
Trăiască România şi scape de trădare!»

A doua ḑi dimineaţă, boeriĭ veniră la curtea domnească, dar înarmaţi, cu oaste, fură primiţi de domn. Când Radu-Vodă creḑu că i-a reuşit cursa, atunci amarnic se înşelase, eĭ voiră a pleca; însă porţile palatuluĭ fură închise şi Seimeniĭ luĭ Radu-Vodă năpădiră peste dênşiĭ; dar în acest timp oastea boerească era afară şi imediat le veni

[1]) Idem manuscrisul Kişenevuluĭ, p. 135; în ed. sep. Ioanid, saŭ în vol. IV, Mag. ist. p. 371.
[2]) Veḑĭ Xenopol, vol. IV, p. 238 op. cit.
[3]) Pag. 67, Actul V, scena I, op. cit. a luĭ Strâmbeanu.

în ajutor, căci la semnalul dat, oastea de afară sparse porţile şi veniră să scape pe boerî din pericolul de moarte în care se găseaŭ [1]) această scenă este perfect întrupată în tragedie [2]); când Obedeanu ce rĕmase cu oastea afară, vorbeşte către Drăghicî Cantacuzino care intrase în lăuntrul palatuluî, şi care la eşire, se întâlneşte cu el:

Obedeanu

«Garnizoana Castelană, semnalul tĕŭ aşteptând,
A stat în nemişcare inamicul priveghiând,
Revolta peste ziduri ca fulgerul a intrat
Şi Şerban capul armieî palatul a ocupat,
Adunarea n'apucase alegerea a fini
De slujitorî şi de Roşiî în arme se ocoli».

maî departe iarăşi găsim entusiasmul luî Obedeanu când el se adresează către Şerban Cantacuzino[3]).

Obedeanu

«Acum muginde valurî aci se vor trezi
Şi-or ce tiranie în grabă se va îngrozi,
Inghite-se va rĕul în furia olteană
Spălase-va cu trăsnet onoarea vulturană».

In acest timp Radu-Vodă se zăpăcise cu totul şi nu maî ştia ce făcea, se adresează către oştire şi le spune: relativ la Drăghici Cantacuzino [4])

Radu-Vodă (vorbind de Drăghicî).

«Pe acest trădător luaţi'l! porunca mea împlinind,
Până când a sa viaţă va vedea-o eclipsind».

Drăghicî (rĕspunde:)

«Patria să triumfeze, de moarte nu simt fiorî
Dar spaima 'ţî este 'n faţa ta tirane? tu să tremurî».

[1]) Vedî Xenopol, Vol. IV, pag. 238.
[2]) Pag. 35, Actul III, Scena V, op. cit.
[3]) Pag. 63, Actul IV, Scena VI, op. cit.
[4]) Pag 36, Actul VI, Scena III, op. cit.

Acuma ora resbunărei sosise, şi cei trei Fanarioţi, vestiţii tirani ai Radului-Vodă 'şi perd cumpătul, tragedianul arată pe Pavlache [1])

Pavlache

«A ne scăpa viaţa fugind noi se cuvine
Momente de perdut acum nu mai avem
Moartea! moartea! ne calcă!»

Avea dreptate Fanariotul, să ţipe înfricoşat, căci poporul cu oastea înconjurase palatul, cu Şerban Cantacuzino şi cu Obedeanu în cap; când strigă Şerban:

Răsbunare o fraţi Români! resbunarea ţĕrii nóstre!
Cază capete fanare sub iataganele voastre!
Patria, boerii ţĕrii, de moarte să liberăm!
Spurcata acea barbarie în sânge s'o 'necăm!

apoi Obedeanu strigă:

Patria biruească!

Şerban

«Prinţul să detroneze! Să ésă Balasache
Cumplitul Sofialistul, complicele Pavlache!»

Obedeanu

«Cerem pe toţi Fanarii ai ţĕrei trădători
Ce moarte conspirase la capii apărători!»

Cronicarul Filipescu încă spune: «Şi boierii alunecându-se cu firea că vor fi acelea carele zic ei, aŭ scris pre la căpitani, pre la iuzbaşi (fiind spătar mare Şerban Cantacuzino) să se strângă toţi la Bucureşti şi Radul Vodă nimic de aceasta nu ştia. Şi strângêndu-se numai într'o zi din curtea domnească aŭ făcut rădicare, şi aŭ început a striga că vrea să'i omóre Radul-Vodă. Şi aŭ eşit boerii şi glóta strângêndu-se la mitropolie la Vlădica Teodosie, spuind

[1]) Pag. 74, Actul V, Scena VIII, op. cit.

jalba cum a vrut să'ĭ omoare Grecii, şi nu trecu multă vreme şi veni şi Radul-Vodă, şi multă pricină aŭ avut cu boierii» [1]). Pe de altă parte cronicarul anonim spune: «Miercurĭ dimineaţă, după ce s'aŭ adunat toţi boierii la curte, ear Radul-Vodă cu Grecii s'aŭ fost gătit în taină cu Seimenii, să ucigă pe boieri sus în casele domneşti, ear nefiind voia luĭ Dumnezeŭ, numaĭ de cât se pricepură boerii şi grăbiră de eşiseră toţĭ afară din casele domneşti şi alergând la mitropolie la părintele Mitropolitul Teodosie, trăgênd clopotele. Acileaşĭ se strânseră toţĭ slujitorii la Mitropolie, jeluindu-se boierii către dênşii de toate ce li s'aŭ întâmplat. Atuncea şi slujitorii fură toţĭ într'un gând şi strigară: că de acum nu vor maĭ lăsa eĭ să piară neamul boeresc, ci să easă Grecii din ţară afară, că nu'ĭ maĭ pot sătura banii» [2]) tot în aceşti termeni se exprimă şi D. Gr. Tocilescu [3]) şi D. Xenopol [4]) amănunte maĭ complecte a acesteĭ revoluţiunĭ se găsesc încă în documentele găsite de Hurmuzaki [5]). Radul-Vodă vĕdênd că nu e de glumă se duce la Mitropolit şi 'ĭ cere protecţiune, el îl asigură, apoĭ vine în mijlocul boerilor şi le făgădueşte că va da afară din ţară pe toţĭ Grecii şi pentru a'ĭ convinge zice că va da şi o carte de isgonire în care aminteşte şi copiază redacţiunea a celeĭ dată de tatăl sĕŭ, Leon-Vodă, pe care o reproduc şi eŭ aci [6]).

Chrisov de la Radu Leon V. V. pentru isgonirea Grecilor din ţară, 1669.

Cu mila luĭ Dumnezeŭ Ioan Leon Voevod şi Domn pământuluĭ Ungro-Vlachieĭ. Dat'am Domnia mea această poruncă a Domnieĭ mele, ca să fie de mare credinţă cinstiţilor Archiereĭ, prea cuvioşilor Archimandriţĭ, şi Egume-

[1]) Vedĭ în vol. II, Mag. ist., pag. 353—354.
[2]) Vedĭ în vol. I, Mag. ist., pag. 371.
[3]) Vedĭ în Manualul Istorieĭ Românilor.
[4]) Vedĭ în vol. IV., op. cit. pag. 238—239.
[5]) Vedĭ fragment III, pag. 273—278.
[6]) Din Mag. ist., idem., vol. I. pag. 131.

nilor de pre la toate sfintele mănăstiri, şi tuturor boerilor celor mari şi ai doilea, şi tuturor slujitorilor, popilor, diaconilor şi tutulor ţĕranilor câţi se află vieţuitori în ţara Domniei mele, ca să se ştie că domnind Domnia mea pre oameni streini, pre Greci, cu boerii şi cu slujbe, iar ei începură a face şi a adăuga lucruri şi obiceiuri rele în ţara Domniei mele şi toată ţara nu le-aŭ mai putut obicui, vĕḑênd că sunt de mare pagubă ţĕrei şi pentru aceia Domnia mea am socotit de am strâns toată ţara, boeri mari şi mici, roşi şi mazili, şi toţi slujitorii de am sfătuit cu voea Domniei mele, pentru atâta pustiire şi sărăcie ţĕrei, de am căutat să se afle de unde cad acele nevoi pre ţară, de care lucru aflat'am Domnia mea, şi cum adevĕrat din preună cu toată ţara *cum toate nevoile şi sărăcia ţĕrii este de la Grecii streini, care amestecă domniile şi vînd ţara fără milă şi o precupeţesc cu camete asuprite, şi dacă vin în ţară şi ajută la dregătorii, ei nu socotesc să umble după obiceiul ţĕrei şi strică toate lucrurile bune şi adaugă legi rele şi asuprite, şi vînḑări întru boerimea ţĕrei, care Dumnezeŭ nu pohteşte, şi încă şi alte slujbe le-aŭ vîndut, şi le-aŭ ridicat foarte ca să'şi îmbogăţească casele lor, şi încă şi alte multe obiceiuri rele aŭ arĕtat spre oamenii ţĕrei de către Domnia mea cu pizme, şi cu năpăstii, asuprind şi săracii fără milă, şi arătând fără milă mare vrăşmăşie către toţi oamenii ţĕrei, mai cu seamă un Necula* Sofialeul *ce aŭ fost clucer; şi* Balasache *ce aŭ fost paharnic;* boerindu-se cu mite *şi* fiind mosafiri *vînd în tol ceasul pre boerii ţĕrei la Domnia mea, cu pâri de cap, precum ei s'aŭ aflat pârile lor făţişate şi încă ţara o aŭ dat în jaf.* Deci vĕḑênd Domnia mea nişte lucruri ca acelea; socotit-am Domnia mea din preună cu tot sfatul ţĕrei, de am făcut Domnia mea legătură şi mare jurământ, de am jurat Domnia mea ţĕrii pe sventa evanghelie, cu mare afurisanie înaintea cinstitului şi prea sfinţitului părintelui nostru al ţĕrii kir Teodosie Mitropolitul, şi de 'naintea părintelui Serafim Episcopul de la Rîmnic, şi a părintelui Grigore Episcopul de la Buzĕŭ, în sfânta Mitropolie cea mare din scaunul Domniei mele, din Bucureşti unde este hramul marelui împĕrat sfântul Constantin şi Elena

şi dupĕ jurământ cu tot sfatul ţĕreĭ călcat'am Domnia mea acele obiceiurĭ rele, şi le-am pus Domnia mea toate jos, şi *am scos pe aceĭ Grecĭ din ţară afară, ca pre nişte oamenĭ rĕĭ şi neprietenĭ aĭ ţĕreĭ*; şi am tocmit Domnia mea alte lucrurĭ bune ca să fie de folos ţĕreĭ, şi Domnieĭ mele, ca şi cum cele legĭ şi obiceiurĭ bune, ce le aŭ fost tocmit Domniĭ bĕtrânĭ maĭ de nainte, ce li se fericează viaţa lor, şi de se cunosc tocmelile lor; că aŭ fost de folos ţĕreĭ şi încă iar aŭ maĭ socotit Domnia mea, înpreună cu tot sfatul ţĕreĭ, mănăstirile cele marĭ şi cele micĭ carĭ n'aŭ fost închinate printr'alte părţĭ streine, pre la alte mănăstirĭ, acelea încă să aibe a'şi pune Egumenĭ Românĭ dupĕ obiceiul şi tocmeala lor, *iar om strein Grec să nu fie volnic nimenilea a pune, nicĭ a le închina să fie metoaşe altor mănăstirĭ*, aşişderea şi la biserica Domnieĭ mele din curtea domnească încă am tocmit Domnia mea, *să nu maĭ fie oamenĭ streinĭ, călugărĭ Grecĭ*, ci să fie numaĭ mirenĭ Românĭ precum aŭ fost şi maĭ de înainte vreme, *pentru că aceştĭ oamenĭ streinĭ Grecĭ, n'aŭ fost nicĭ odată ţĕreĭ şi domnuluĭ de folos, ci tot de pagubă şi de stricăciune ca nişte oamenĭ rĕĭ, şi fără de frica luĭ Dumnezeŭ, ca şi în zilele răposatuluĭ părintele Domnieĭ mele Ioan Leon Ştefan Voevod, şi atuncea Greciĭ iar aŭ fost împresurat ţara cu vîndările şi cu cametele, ca şi acum, până ce 'i-aŭ fost scos ţara şi părintele Domnieĭ mele cu mare ocară de aicĭ din ţară ca pre nişte oamenĭ rĕĭ,* precum am vĕdut Domnia mea şi cartea răposatuluĭ părinteluĭ Domnieĭ mele istoriseşte cu mare blestem în afurisanie. Aşijderea şi Domnia mea încă am înoit şi am întărit cu această carte Domnieĭ mele cu mare blestem şi legătură, pre tocmeală şi aşezămêntul ce scrie maĭ sus şi după jurământ pus'am Domnia mea şi blestem cum de'mĭ voĭ călca Domnia mea această legătură şi jurământ, acela blestem să fie tot asupra capuluĭ Domnieĭ mele; şi a caseĭ Domnieĭ mele, iar pre carele va dărui Dumnezeŭ a fi Domn în urma noastră ţăriĭ Româneştĭ încă 'l rog cu numele luĭ Dumnezeŭ să aibă a curăţi şi a maĭ şi întări această legătură pre tocmeală cum scrie maĭ sus, iar cine va călca şi va sparge această legătură şi carte a Domnieĭ mele,

acela să fie proclet şi blestemat de Vlădica Hristos, şi afurisit de 318 sfinţĭ de la Nikea parte să aibă cu Iuda şi cu afurisitul Arie la un loc, şi cu alţĭ necredincioşĭ obreĭ, carĭ strigară asupra domnuluĭ şi mântuitoruluĭ nostru Isus Hrĭstos, zicând: luaţi'l, luaţi'l şi răstigniţĭ pre el, sîngele luĭ să fie asupra lor şi a fecorilor lor întru netrecuţĭ vecĭ amin, amin, amin! Iată şi martorĭ am aşeḑat Domnia mea: Gheorghe Vel Ban *(Băleanu)*, Mareş Vel Vornic *(Băjescu)*, Radu Vel Logofăt *(Kreţulescu)*, Şerban Vel Spătar *(Cantacuzino)*, Neagoe Vel Postelnic *(Corbeanu)*, Michaĭ Vel Postelnic *(Cantacuzino)*, Gherghe Vel Stolnic, Papa Vel Comis *(Greceanu)*, Stoian Vel Pitar *(Florescu)*, Ispravnic Radu Năsturel *(Herèscu)* V.-Logofăt; şi am scris eŭ Dumitraşcu logofătul scaunuluĭ Bucureşti, la leat ot sătborenia sta 7177, iar de la întruparea fiuluĭ luĭ Dumnezeŭ 1669, Decembrie 9 [1]).

Ioan Radu Voevod.

Acest chrisov al Raduluĭ Vodă nu a fost de cât o simulare de isgonire a Grecilor din ţară, căcĭ cum observă şi D. Xenopol, când spune că Balasache şi Sofialistul fură găsiţĭ şi de Antonie Vodă din Popeştĭ în ţară, când atuncĭ şi-aŭ căpătat plata. Radu-Vodă credea că va înşela pe boerĭ dar el se înşelase singur, căcĭ boeriĭ periră, dar şi triumfară, de oare-ce domnul va fi mazilit, şi praf se va alege de toată şleahta fanară, din preună cu cea de boierĭ românĭ conruptĭ de Grecĭ; Sofialistul, Balasache şi Stroe Leurdeanu vor fi martiriĭ, după capul lor. Vom vedea maĭ la vale sfârşitul.

Turciĭ veḑênd desele certurĭ ale boerilor în ţara Românească; am veḑut şi în alt loc cum eĭ hotărâră ca la treĭ anĭ să schimbe domniĭ, al treilea an sosea şi Radu Leon tare se îngrijea de domnie, atuncĭ Radu se învoi cu toţĭ boeriĭ ţêreĭ ca să'l ceară eĭ din noŭ, pe un period de treĭ anĭ, şi Vodă ştiind pe Drăghicĭ spătarul Cantacuzino fiul postel-

---

[1]) Originalul acestuĭ chrisov Bălcescu îl găsise la mănăstirea Bistriţa.

nului cu multă stăruinţă la Ţarigrad, 'l trimise maĭ nainte cu toate cele trebuincioase: banĭ, pentru ploconul Sultanuluĭ şi bacşişurĭ pe la noiĭ sfetnicĭ; Radu Vodă fu confirmat din nou după ce sărută poala împĕratuluĭ, însă Drăghicĭ găsi acolo moartea. Cronica anonimă spune că el a fost otrăvit printr'un complot mişelesc organisat de Greciĭ Sofialĕul şi Hadamache, vasele rele din Ţară, ce purceseră în Ţarigrad cu domnul; cronica luĭ Filipescu spune că : Drăghicĭ a murit de ciumă ; ambele însă afirmă că, fratele acestuia Şerban spătariul, l'a adus în ţară, şi ĭ-a îngropat trupul frăţine-săŭ la monăstirea Comana şi că toţĭ se căiră şi plânseră moartea luĭ Drăghicĭ şi bogaţiĭ şi săraciĭ şi boeriĭ şi marĭ, şi micĭ, şi tot norodul! [1])

Radu Voda Leon căḑu în cursă, căcĭ boeriĭ voiră resbunare, şi eĭ o obţinură. Cronica anonimă spune : «aŭ mers cu toţĭ la Cotrocenĭ ; acolo făcură svat mare, socotind că de acum înainte nu vor maĭ putea trăi cu Greciĭ şi se găti toată boerimea ţĕreĭ şi cu slujitoriĭ din toate cetele până la 200 de oamenĭ, şi purceseră de acolo de se duseră la împĕrăţie, pre vremea când era la Inesiarĭ înpotriva Crituluĭ, făcênd la împĕrăţie multă jalbă pentru Greciĭ Ţarigradenĭ, cum eĭ aŭ spart raiaoa ţĕreĭ Româneştĭ» [2]). Constantin Filipescu cronicarul adaugă : «Radu Vodă încă aŭ trimes pre Alexandru Armaş şi pre Dumitraşco postelnic Caramanlêul de olac să ajungă la Caimacamul să spue jalba; şi cum că, fără nicĭ o vină s'aŭ rădicat boeriĭ asupră-ĭ cu pâră, şi fiind Caimacamul prieten s'aŭ şi mâniat pre boierĭ» [3]). Cronicarul istoriseşte aci pe lung, cum boeriĭ aŭ recurs la o strategemă meşteşugită, căcĭ eĭ se temeaŭ, ca Turcul să nu se mânie şi să dee dreptate tot Raduluĭ-Vodă; maĭ cu seamă că Caimacamul ordonă o anchetă trimiţând un Aga turcesc la Bucureştĭ, pentru a cerceta lucrurile de aproape ; boeriĭ plecaţĭ în misiune la Caimacam ştiaŭ că la una ca aceasta Radul Vodă va eşi biruitor, eară eĭ vor cădea în

---

1) Vezĭ Mag. ist., Vol. IV., p. 369 şi Vol. I, p. 353.
2) Veḑĭ în Vol. IV, Mag. ist., p. 371—372.
3) Veḑĭ în Vol. I, Mag. ist., p. 354.

prihana Turcilor; atunci repede aŭ scris aceĭ boerĭ la boeriĭ din ţară, că vine Aga, şi să facă cum e maĭ bine. Boeriĭ din ţară aŭ şi pus în lucrare stratagema ce 'i-aŭ scăpat de la moarte, aŭ ales pe Pavel grecul (Pavlache gramaticul) care era bine cu Turcĭ, căcĭ tot umbla după domnie, şi i-aŭ spus să apuce pe Aga cum o veni, şi să apere pe boerì; făgăduindu'ĭ în schimb domnia. Pavel grecu creḑu. Aga veni, îĭ eşi înainte Pavel grecu, de 'ĭ spuse toate; apoĭ boeriĭ maĭ scoaseră în faţa Agăĭ cum spune cronicarul: «Aŭ scos de tot felul, mueri, feate, căreĭ ḑicea că le-aŭ ruşănat, copiĭ, şi că le-aŭ făcut acel lucru grozav, featele ḑicea că ş'aŭ bătut joc de dênsele, oameniĭ carĭ ḑicea că i-aŭ prădat, i-aŭ căznit şi altele». Aga se ingroḑi şi se întoarse satisfăcut, cu toată blândeţea pentru boerĭ, Radu Vodă Leon fu mazilit şi boerilor li se dete după atâţia ani, voea de a'şi alege eĭ domn, toţi într'un glas aŭ ales pe Antonie Vornicul de la Popeştĭ din Prahova; ear Grecul Pavel remase de râsul boerilor, că va căpăta domnia şi după cum spune cronicarul: «'ĭ deteră boieriĭ o tiflă» [1].

Acuma venim la domnia luĭ Antonie Vodă din Popeştĭ pentru a închide capitolul revoluţiuneĭ de sub domnia Raduluĭ Leon Voevod; în acest paragraf vom vedea sfârşitul luĭ Sofialistul, Balasache, Pavlache şi al Stroeĭ Vornicul Leurdeanu; precum şi a întregeĭ camarile ţarigrădene care voea cu orĭ ce chip a aduce peirea ţĕreĭ Româneştĭ, a o preface într'un Paşalâc turcesc de la Dunăre, din care atât eĭ cât şi Turciĭ să aibe un venit sigur; căcĭ în tot-deauna strĕinul a găsit de lucru şi bogăţie în această nenorocită ţară, carĭ 6 veacurĭ a fost călcată şi secerată de tot felul de lighioane de omenĭ rĕĭ, ce aŭ năvălit aci numaĭ cu gândurĭ ascunse şi monstruoase; de a distruge naţionalitatea română şi tot ce e patriot; pentru a putea în urmă maĭ uşor să devină eĭ stăpâniĭ, ca să se îmbogăţească din pământul cel fertil al bunelor şi blândelor surorĭ mume româneştĭ; carĭ cu braţele deschise aŭ primit în tot-deauna pe orĭ şi cine la alăptare, căcĭ ţĕrile dunărene în tot-deauna aŭ fost

[1]) Veḑĭ în Vol. I, Mag. ist., p. 355.

privite de străinătate că o ţară nouĕ; şi văile Carpatelui dunărean ca o mină nesecabilă de aur, a Californieĭ.

Din domnia luĭ Antonie-Vodă de la Popeştĭ 1669—1672; Cantacuzineştĭ rĕsbunaţĭ şi peirea Grecilor.

A fost un mare eveniment pentru Românĭ alegerea însuşĭ de către eĭ, a luĭ Antonie de la Popeştĭ, ca domn. Turciĭ de la moartea luĭ Michaĭ-Viteazul luaseră obiceiul ca să trimeaţă eĭ domnĭ în Ţara-Românească; şi Româniĭ de sigur primindu'ĭ. Intr'un capitol special vom vorbi pe larg despre efectul ce a produs aceste numirĭ ilegale de domnĭ, de către Turcĭ, şi de ce eraŭ siliţĭ Turciĭ ca să proceadă aşa? Aci ne vom mărgini a intra în detaliurile acesteĭ domniĭ atât cât vom găsi urme de revoluţiunĭ ca un efect al stăreĭ de a fi, a Grecilor veniţĭ în ţară.

Acest Antonie Vodă era din familia Popeştilor; carĭ aŭ jucat mare rol în veacul al XVII şi al XVIII; în vremea luĭ Niculae Mavrocordat maĭ găsim după cum vom vedea şi pe un Ban de Craiova, Popescu. Când Radu Leon-Vodă fu mazilit, în timpul de a se alege Antonie de la Popeştĭ; cronicarul Filipescu spune relativ la ceĭ treĭ Grecĭ: «Acestea făcêndu-se, aŭ trimis Turciĭ de aŭ rădicat pre Radul-Vodă, şi aŭ prins pe 2 boerĭ grecĭ carĭ ḑicea că era maĭ zorbale, pre Sofialĕul şi pre Balasake. Ci pre Sofialĕul ţiindu-l închis spre ocnă câtă-va vreme, l'aŭ spânzurat la ocna, iar pe Balasake l'aŭ dat în mâinile unor Dorobanţĭ, de l'aŭ trecut Dunărea şi i-aŭ dat drumul Ţarigraduluĭ, iar pre ceĭ-l'alţĭ maĭ micĭ, cum Paskale gramaticul (Pavlake) şi alţĭ; atâta bătae le da slujitoriĭ, cât mă mir că trăia, maĭ ales Pascale, că l'am vĕḑut cu ochiĭ, când 'l scotea den camară, şi 'l ducea în palme, care palme de dese şi de multe nu maĭ aveaŭ numĕr, altul iar care i-am uitat numele, de multă bătae şi palme gândea că va să moară, şi striga popa, ca să-l cumunice» [1]).

După-ce Antonie-Vodă a venit la Bucureştĭ şi la Mitropolie în faţa Mitropolituluĭ, episcopilor şi tuturor boerilor

[1]) Vezĭ în Vol. I, p. 356 Mag. ist.

aŭ jurat fie-care boer pe sfânta evanghelie credinţă domnuluĭ; s'aŭ dus la palat; acolo de îndată domnul a împărţit boeriile. Acuma însă bătuse ceasornicul ora supremă, pentru ceĭ ce băgaseră pe Cantacuzenĭ în groapă şi amară va fi judecata Stroeĭ Vornicul Leurdeanul; căcĭ ceĭ treĭ Grecĭ ce 'l conrupse pe acesta; vĕḑurăm maĭ înainte cum ş'aŭ luat plata. Cronicarul Filipescu şi cel anonim ne spune că ceĭ cincĭ feciorĭ aĭ postelnicului reposat; căcĭ Drăghicĭ murise, şi anume: Constantin postelnicul, Michaĭ postelnicul, Mateĭ Cupar şi Iordache înpreună cu muma lor, postelniceasa Ilinca; veniră la Vodă să ceară rĕsbunarea tatăluĭ lor şi soţuluĭ [1]), cronicarul anonim ne maĭ spune că coconi postelniculuĭ şi cu maica lor postelniceasa Ilinca aŭ şi arătat domnuluĭ treĭ răvaşe pe care pusese mâna Constantin Cantacuzino feciorul postelniculuĭ, pe când el se găsea în părţile apusuluĭ, în Veneţia, unde urmări pe Ghica Vodă, de la care smulse aceste scrisorĭ, aceste revaşe eraŭ de la Stroe Vornicul către Constandin paharnicul Verzariul, fiul Verzariuluĭ de sub Matheĭ Vodă. Cu ele Stroe Vornicul complota şi vorbea cum e maĭ bine pentru a omorî pe bătrânul postelnic Cantacuzino [2]). Atuncĭ Antonie-Vodă a ordonat să se facă mare divan al întregeĭ obşteştĭ adunărĭ [3]). In Biografia postelniculuĭ Cantacuzino, nemuritorul Nicolae Bălcescu aduce o mică comparaţiune la această înfricoşată judecată, şi ḑice: «Cererea lor fu primită şi se hotărî ca Leurdeanu să se dea în judecata obşteşteĭ adunărĭ a ţăriĭ; care după vechea noastră constituţie avea dreptul să judece în pricinĭ de vinĭ mari; şi de stat în tocmaĭ ca, camerile pairilor de acum din Franţa şi Englitera [4]).

La 20 Aprilie anul 1669 se strânseră la acest sobor înfricoşat unde trebuea să se sfârşească cu soarta unuĭ boer aşa de mare ca Leurdeanu, ce fusese mare Vornic a doĭ Domnĭ, şi consilier intim al palatuluĭ domnesc; la această adunare luară parte toţi boeriĭ ţĕriĭ şi marĭ şi micĭ, Mitro-

---

[1]) Vezĭ în Vol. I, p. 357 şi Vol. V, p. 3.
[2]) Vezĭ în Vol. V, p. 4 idem.
[3]) Vezĭ în Vol. idem p. 4.
[4]) Vezĭ Vol. I, p. 392, op. cit.

politul ţěrei, Episcopii eparchiilor, şi toţi Egumenii mănăstirilor câte sunt în ţară şi norod încă mult.

Mitropolitul mai întâi se sculă şi ceti auditoruluī numeros o carte, unde spunea tuturor ca să ḑică adevěrul din cei-ce ştiŭ, ca să nu rěmână ei pedepsiţi de D-ḑeŭ, şi să nu mai vadă faţa mântuitorului nostru Isus Hristos; pe care eŭ reproduc aci [1]) ca lectorul să o vaḑă cât de frumósă este:

Carte a Mitropolitului Teodosie către obşteasca adunare, în pricina judecăţei pentru omorârea Postelnicului Constantin Cantacuzino, 1669.

Teodosie milostieiu bojieiu Arhiepiscop i Mitropolit baseai zemlea Ungrovlahia Dumneavoastră tuturor boerilor mari şi mici, fieşte care după a lui vârstă, damu-va tuturor în ştire pentru nedreapta moarte, ce s'aŭ făcut fericitului Constantin Postelnic în ḑilele lui Grigorie Vodă, care moarte încă din urma aceia avea datoria fecorii lui să 'şi caute vênḑětorul şi ucigaşul părintelui lor; precum porunceşte sfânta şi Dumneḑeasca biserică. Iar tâmplându-se toţi biruitorii ţěrii, Domni streini, nu putură descoperi sângele părintelui lor. De vreame ce unii ca aceia mai multe strâmbătăţi făcea de cât direptăţi. Acum dară Dumneḑeŭ miluindu-ne cu stăpân şi Domn pământean, şi cunoscătorii dereptăţei după buna făgăduinţă a direptului judeţ Măria sa Ioan Antonie Voevod, iată că veniră fecorii rěposatului Constandin Postelnic stând înaintea Măriei sale Domnul nostru, în Divanul cel mare, cerşând direapta şi nefăţarnica judecată asupra celui ce ar fi vênḑětorul sângelui părintelui lor. Care înfricoşat lucru este a acoperi neştine sângele direptului, de vreame ce la judecata de apoi, de la judecătoriu judecata va cere Hs. De vreame ce sângele nevinovatului strigă înaintea lui Dumneḑeŭ neîncetat cerşând: judecată, judecată. Dirept aceia feţii mei cari dintre acea vreame s'ar afla la acest divan după ştiinţa ce ar şti să mărturisească după cum va şti. Deci care va mărturisi direapta să fie blagoslovit de Vlădica Hs. şi de smerenia

---

[1]) Din Mag. ist., Vol. I, p. 404.

noastră; iar care va tăgădui a se astupa sângele direptului şi va strica direptul judeţ a sfintei pravile să fie afurisit şi blestemat de Vlădica Hs. şi de smerenia noastră, aceasta întărim, pecetluit.

(L. I.)

Aprilie 21, L. 7177.

Stroe vornicul întrebat despre vina, către postelnicul Cantacuzino, cronicarul anonim ne spune că el a rĕspuns: «Apucându-se băha, cum nu este el vinovat de sângele acelui creştin Constantin Postelnicul, nicĭ aŭ stătut el împotriva luĭ să'l omoare» [1]) dacă mai apoi vĕḑênd dînsul că nu poate ajunge la nicĭ un capăt cu Stroea; ne spune acelaş cronicar: «Decĭ ca să descopere luĭ Stroie vina şi lucrul ce aŭ făcut fără dreptate, şi fără judecată, ivitu-saŭ acele treĭ răvaşe, ci aŭ căzut în mâna jupânesei Elina şi a coconilor ei, de s'aŭ citit în divanul cel mare, şi le-aŭ vĕzut singur Stroe Vornicul, şi nu a maĭ putut prinde băha, că eraŭ scrise de mâna luĭ» [2]). Cronicarul Filipescu spune că a vĕḑut el însuşĭ acele răvaşe: «iar noĭ am vĕḑut nişte răvăşele care după ce aŭ închis pe Stroe Vornicul iar în puşcărie, şi i-aŭ făcut judecată de moarte» [3]). Cronicarul anonim complectează pe Filipescu şi istoriseşte în culorĭ maĭ viĭ: «Atuncĭ 'l cunoscură că este om rĕŭ Stroe, şi 'l pedepsia şi marĭ şi micĭ şi 'l batjocoria şi muerĭ şi copiĭ; şi 'l suduia păgâniĭ şi creştiniĭ, căcĭ aŭ omorît pre Constandin care era de mult folos şi mare ajutor ţĕreĭ şi căuta săraciĭ şi streiniĭ. Atuncĭ Antonie Vodă înpreună cu părintele Vlădica Teodosie şi cu amîndouĭ Episcopiĭ, şi cu toţĭ Egumeniĭ de pre la toate mănăstirile câte sunt în ţară făcură mare judecată, căutând la svânta pravilă, aflară să'l omoare şi pre Stroe, ca să ia plată precum aŭ făcut. Şi se dede cu judecată dreaptă pre mâna Armaşilor. Divanul presidat de Măria sa Vodă dete atuncĭ o carte de condemnare la moarte, asupra Stroeĭ Vor-

[1]) Veḑĭ în p. 4, op. cit.
[2]) Idem.
[3]) Vol. I, pag. 358, op. cit.

ne... în conformitate cu articolele pravilei ce era atunci în vigoare, în ţara, adică condica luĭ Mateĭ Vodă Basarab, care prescria moartea pentru cel ce a căutat moarte altuia; adecă pedeapsa talionuluĭ, ochĭ pentru ochĭ, dinte pentru dinte; voiŭ reproduce în întregul eĭ această sentinţă a obşteştei adunări [1]), tribunalul suprem al ţăreĭ; căcĭ ea e un adevĕrat capo-d'operă de act judecĕtoresc, şi e frumos şi plăcut pentru noĭ astă-ḑi să maĭ citim şi să rescitim din când în când despre toate lucrurile tutulor ramurelor intelectuale din adâncul trecut al neamuluĭ şi al ţĕreĭ noastre:

Carte de judecată a Obsteşteĭ Adunărĭ a ţĕreĭ, pentru osânda Vorniculuĭ Stroe Leurdeanul, 1669.

Teodosie Milostivul Bojieiu, Archepiscop i Mitropolit Baseai Zemle Vlachies comu, împreună cu aleşiĭ de Dumnezeŭ, iubiţiĭ meĭ fraţi şi din preună slujitorĭ Kir Serafim Episcopul Rîmniculuĭ, i Kir Grigorie Episcopul Buzĕuluĭ, şi părinţĭ egumenĭ de pre la sfintele mănăstirĭ şi cu noĭ toţĭ boeriĭ ţĕreĭ marĭ şi micĭ înpreună cu toţĭ.

«Dat'am aceasta prea adevĕrată şi credincioasă carte a noastră, la mâinele celor de bun neam Dumneaeĭ jupâneasa Elina, ce aŭ fost jupâneasa fericituluĭ răposatuluĭ jupân Constandin Cantacuzino biv vel postelnic şi a fecorilor Dumneaeĭ, Şerban Vel Spătar, i Constandin Vel Postelnic, i Mihai Postelnic, i Mateĭ Cuparul, i Iordache Postelnic, şi cu nepoţiĭ lor, Pârvul Postelnic cu fraţiĭ luĭ, fecoriĭ răposatuluĭ Drăghicĭ Spătar, ca să se ştie pentru o minune şi slăbita cudă ce a făcut prea puternicul Dumnezeŭ; cu acel fericit Constandin Postelnic, tatăl acestor boierĭ ce sunt maĭ sus scrişĭ. Că de când l'aŭ câştigat Dumnezeŭ a fi locuitor şi moşnean aicĭ în ţara Românească, aflatus'aŭ denceput mare credincios şi dirept slujitoriu la toţĭ Domniĭ, şi aŭ stătut pentru ţară; împreună cu alţĭ credincioşĭ boierĭ; şi la bine, şi la rĕŭ. întru nimica smintindu-se, până s'aŭ umplut maĭ bine de 50 de anĭ, iar după aceia când aŭ fost în zilele luĭ Grigore Ghica Voevod, fiind domn ţĕreĭ

[1]) Din Mag. ist., Vol. I, p. 406.

Românești, atuncea acel Constantin Postelnic încă mai în desăvêrșită slujbă s'aŭ aflat întărindu-l cu Domnia, și cu multe fapte bune până s'aŭ umplut anĭ 3. Iară după aceia rěul vrăjmașul și necurmatul pismașul neamuluĭ omenesc, diavolul neiubitorul direptățiĭ, vědênd pe acest Constandin Postelnic că se sporește tot spre fapte bune, și neputênd să'ĭ stea în potrivă cu ceva a'l câștiga, atuncĭ găsitu'sa un vas rěŭ și spurcat de s'aŭ făcut lăcaș într'ênsul, la un boier Român, anume *Stroe Vornicul din Leurdenĭ ot sud Muscel.* Acesta se făcu soție cu diavolul cum s'aŭ făcut și Iuda, acesta se făcu ucigaș frătene seŭ cum aŭ făcut și Kain. Acesta spurcat Stroe Dvornicul încă din tinerețele luĭ tot aŭ locuit bine cu Constantin Postelnicul, și l'aŭ ținut ca pre un frate, și pentru rěutățile luĭ, și multe rênduri aŭ stătut să peară; iar Constandin Postelnicul ca un creștin bun din toate l'aŭ scos. Iar el fiind vasul draculuĭ, nimic de acelea n'aŭ băgat în seamă, ci în loc de bine, aŭ ridicat spre dênsul pisma, nefiindu'ĭ nimic greșit, și aŭ început cu de a dinsul a'l pârâ, și a'l mozaviri pre ascuns la acel Domn Grigore Voevod, aruncându-ĭ asupra multe prihaniĭ spurcate și nedreapte până la prilostit cu un diavol, și așa de năprasnă neștiind Constantin Postelnicul nimic, aŭ trimes noaptea de l'aŭ luat de la casa luĭ din Bucureștĭ, de l'aŭ dus la sfânta monastire Snagovul, și acolo l'aŭ omorît în ziua de sfântu Egnatie barononi meseța Dec. 20 din leat 7177. Pristăvindu-se datu-s'aŭ sufletul în mâna luĭ Dumnezeŭ, ca un creștin bun a căruia memorie să fie în vecĭ amin. Insă după ce l'aŭ omorît fără de nicĭ o vină, pus'aŭ de iaŭ predat casa, însă afară de 32 pungĭ de banĭ ce iaŭ luat, care cum a zis Grigorie Voevod că'ĭ este Constantin Postelnicu datoriu, dat-aŭ pre la dobânḑile acelor banĭ, și pe la închisorile feciorilor luĭ, și multe darurĭ pre la boierĭ Grecĭ și Moldovenĭ, până ce aŭ scăpat de nevoe și de urgie, cheltuitu-s'aŭ pungĭ 18. Decĭ feciorii răposatuluĭ Constandin Postelnicul ce sunt maĭ sus scrișĭ știind pre tatăl lor că nu aŭ fost nimic vinovat precum scrie și o carte sobornicească a părinteluĭ Ștefan Mitropolitul, înpreună cu Episcopiĭ și cu Egumeniĭ, și cu toțĭ boeriĭ țěreĭ de mare

mărturie a direptăţeĭ luĭ, atuncĭ apucatu-s'aŭ de Stroe Vornic ḑicênd că el a pârât pre tatăl lor la Grigorie Voevod, şi prin demnul şi prin ruga luĭ l'aŭ omorît şi numaĭ de cât l-aŭ tras la divan înaintea Măriei Sale Domnul nostru Ioan Antonie Voevod, în Divanul cel mare fiind şi noi toţĭ de faţă în Divan, de la mare până la mic, şi fiind şi strânsóre de norod mult în sărbătorile sfintelor Paştĭ meseţa Aprilie 20, leat 7177. Iar Stroe Vornicul prinse băha cum că nu ştie de acea ştire nimic. Decĭ aceştĭ boerĭ eĭ scoaseră o carte a luĭ Grigore Voevod carele îl da şi îl mărturisea, că el l'aŭ îndemnat, şi iaŭ zis să omoare pre Constantin Postelnicul, încă puindu-ĭ şi blestem mare, căcĭ l'aŭ adus la acea cale rea. Iar Stroe Vornicul iar prinse băha, şi de aceea ḑicênd că 'ĭ este voia să scrie ce 'ĭ va fi voia. După aceia aceştĭ boerĭ încă maĭ scoaseră 3 răvăşele scrise cu singura mâna luĭ la Constandin Comisul Verzariul, în care răvaşe scrie, tocma de prin vînḑare, şi îndemnare a nu'l lăsa viŭ ci a'l omorî. Atuncea el singur se cunoscu şi se vădi aiave că este Iuda vînḑĕtorul aceluĭ sânge dirept şi nevinovat, şi Măria Sa Domnul nostru Ioan Antonie Voevod, şi cu fiul Măriei. Sale, Ioan Neagul Voevod, cu tot săborul şi cu toată ţara aŭ cunoscut aiave, că el a fost Cain ucigaşul sângeluĭ celuĭ nevinovat, şi scoţându-se sfânta şi Dumnezeeasca pravilă înaintea Divanuluĭ Măriei Sale Domnul nostru, căutând ce i s'ar cădea să paţă pentru vina luĭ, adevărat alesu-s'aŭ să ia plată după fapta luĭ, moarte pentru moarte, pradă pentru pradă. Decĭ şi Măria Sa Domnul nostru şi cu tot Divanul şi cu tot săborul d'anpreună datul'aŭ din Divan, scoţându-l afară cu mare ruşine precum i s'a şi căzut după adevĕrata faptă a luĭ ca un vinovat să piară. Decĭ Stroe Vornicul fiind asupra morţiĭ căzut'aŭ cu multă rugăciune la jupâneasa Elina Postelniceasa şi la feciorii eĭ ca să'ĭ erte capul şi să'ĭ dea zile de la dênşiĭ, şi să le plătească toată paguba ce li s'aŭ făcut pre limba luĭ, decĭ jupâneasa Elina cu fecoriĭ, ca nişte creştinĭ bunĭ, şi temătorĭ de Dumnezeŭ nu s'aŭ potrivit faptelor luĭ celor rele, ci i-aŭ ertat capul, aşişderea şi din cele 18 pungĭ ce aŭ păgubit din casa lor, ertatu-iaŭ pungĭ 5 şi aŭ rămas să le dea pungi

13, şi talere 1500 afară de banĭ ce s'aŭ dat luĭ Grigore Voevod, pungĭ 32, precum am vĕzut noĭ toţi, şi zapisul luĭ Stroe Vornicul la mâna jupânesei Elinii şi a fecorilor Dumneaeĭ de ertăciune şi de plată. Direptul aceia şi noĭ toţĭ boeriĭ înpreună cu tot săborul sfinteĭ biserici, dat'am această soborniceascā carte a noastră, la mâna acestor boerĭ ce sunt maĭ sus scrişi, ca să le fie de mare credinţă şi de pomenire lor şi cuconilor, şi nepoţilor şi strănepoţilor în veacĭ. Aşişderea şi pre cine ar câştiga Dumnezeŭ în urma Măriei Sale Domnul nostru a fi biruitorĭ şi Domn ţĕreĭ saŭ Mitropolit, saŭ Episcopĭ, saŭ Egumenĭ saŭ boerĭ, încă să aibe a întări şi adauge de pomenirea acestuĭ sânge nevinovat, şi sĕmênţa luĭ să fie primită în cinste şi în credinţă ca un neam bun. Iar pentru neamul luĭ Stroie Vornicul întărim cu mare blestem ca să fie apărat şi isgonit afară din sfatul ţăriĭ, ca pre un neam rĕŭ. Iar cine'ĭ va primi şi'ĭ va trage spre boeriĭ, saŭ verĭ la ce treabă a ţĕreĭ, uniĭ ca aceia cu îndemnătoriĭ lor dinpreună, să fiă blestemaţĭ de singur Domnuĭ nostru Is. Hr. şi procleţi şi anatema şi afurisiţĭ de 318 sfinţĭ părinţĭ ijbăvenie. Aşişderea şi de smereniile noastre de toată biserica rĕsăritului; şi să locuiască cu Iuda şi cu Aria la un loc. Amin. Şi pentru buna şi adevĕrata şi credincioasă această a noastră soborniceascā carte am iscălit toţĭ şi am pecetluit. Pis u Bucureştĭ, meseţa Iunie 18, leat 7177, i Dumitraşcu Logofăt popisah.

(L. P.)

(Iscăliţi) Teodosie Mitropolitul, Smearănăi, Episcop Serafim Râmniescii, Gligorie episcop Buzĕvskiĭ, Archimandrit Tismeaniĭ, Teodor Egum ot Cozia, Gerasim Ieromonah, Egum ot Bistriţa, Efrem Ieromonah, Ioan Eromonah ot Arnota, Eromonah Dionisie, Egum Dealu, Eromonah Georgie, Egum ot Dolgopolski, Varlaam Eromonah, Egum ot Căldăruşanĭ [1]).

[1]) Maĭ urmează încă câteva iscăliturĭ ale clericilor pe grecesce, în totul Bălcescu ne spune că actul erea iscălit de 24 iscălĭturĭ; acest act istoricul 'l găsise la căpitanul Constandin Cantacuzino.

Stroe Vornicul erea mic la suflet; după ce s'a recunoscut vinovat, singur în plin divan, blestemat de toată suflarea românească, cum spune cronicarul, nu a voit a primi pedeapsa cu bărbăţie şi s'a tăvălit în noroiul linguşireĭ, şi hulit şi ponegrit de toată lumea s'a dus la postelniceasa Elinca, văduva reposatuluĭ postelnic Cantacuzino şi s'a înghenuchiat, cerându-ĭ să-ĭ scape viaţa, să nu fie ucis; ştiind'o milostivă, lesne dobândi aceasta. Istoricul Nicolae Bălcescu ḑice: «Ceĭ rěĭ sunt în tot-deauna laşĭ» [1]) atuncea Antonie Vodă îndu-plecat de jupăneasa Elina şi de coconiĭ eĭ, hotărî de a scoate pe Leurdeanu din rěndul oamenilor fără a'l ucide; atât cronicarul anonim cât şi Filipescul ne spun că: «Stroe Vornicul Leurdeanu după ce a fost ertat de la moarte de Antonie Vodă prin rugămintele postelniceseĭ şi fu aruncat în puşcărie, el fu scos şi aşeḑat într'un car cu 2 boĭ; înbrăcat numaĭ în antereŭ; şi cu nădragĭ şi aŭ pus nişte privit la car de care aŭ spânḑurat răvaşele cele treĭ care dênsul le scrisese Verzariuluĭ pentru omorul Cantacuzeanuluĭ; şi cu această pompă l'a plimbat pe podurile Bucureştilor de a fost de ocara lumeĭ şi l'aŭ dus la monăstirea Snagovuluĭ din Ilfov dar nu l'aŭ omorât, ci fără voe l'aŭ călugărit; că aŭ şi strigat doamne, doamne fără voe 'mĭ este; şi când i-aŭ pus comănacul călugăresc pe cap şi s'aŭ spus că de acum înainte se va numi Silivestru, Leurdeanu a strigat, nu Silivestru ci maĭ bine Mahomet [2]) tot atuncĭ s'aŭ închis încă 3 boierĭ, Neagoe Postelnicul Sěcuianu, de 'ĭ aŭ tăiat nasul; şi pe Badea Bălăceanu căruia voiră a 'ĭ tăia capul, dar fu ertat [3]).

Antonie Vodă după aceste toate acuma când Cantacuzeniĭ eraŭ resbunaţĭ şi dreptatea se făcuse pentru memoria milostivuluĭ postelnic Constandin Cantacuzino, toată lumea ştiind că el cât a trăit a făcut numaĭ fapte bune şi folositoare ţěreĭ, în care el se aşeḑase, şi de la care căpătase adopţiunea luĭ, şi a tot neamuluĭ luĭ, şi că, dacă Ghica Vodă

1) Vezĭ în Vol. I, p. 393
2) Vezĭ în Vol. I, p. 358; Vol. IV, p. 4; Vol. I, p. 393 genealogia Cantacuzenilor în Buciumul.
3) Idem.

l'a omorât este numaĭ şi numaĭ că a fost pârât de Grecii Ţarigrădeni, ce conrupsese pe câţi-va boerĭ români şi ridicară o cabală întreagă asupra neamuluĭ Cantacuzinesc, care atuncĭ reprezinta inima partideĭ naţionale, şi patrioate a acesteĭ ţĕrĭ; în cât Grecii care aveaŭ ca vis, domnia ţĕreĭ Româneştĭ; numaĭ piedicĭ puteaŭ vedea din partea a tot ce era naţional, patriot, şi iubitor de Român. — Dupĕ toate acestea ḑic, Antonie Vodă nu avu pace, căcĭ erea chemat de Turcĭ a veni în ajutor în contra unuĭ resbel ce 'l vor da eĭ, la Bugiac, cu Nemţiĭ. Resbelul însă nu s'a maĭ dat, şi oştile, cu domnul român s'aŭ reîntors la casele lor.

In acest timp însă în ţara Românească se vede că erea dat aşa de la natură, ca să nu fie un moment de linişte, după cum se exprimă şi cronicarul anonim când spune: «Vrăşmaşul diavolul nu putu răbda ci-şi află locaş în inimile unor boerĭ» [1]). Ce erea? Se săturaseră uniĭ boerĭ din partida Grecilor, partidă bizantină. Inimele lor eraŭ maĭ slabe; şi fură ademeniţĭ prin vorbe fantasmogorice. Pe aceia cronicarul îĭ enumĕră: Gheorghe Vornicul Băleanul ce avea veleităţĭ să se facă Ban mare de Craiova, apoĭ gineri-seŭ Hrizea Vistierul Popescu, Stoica paharnicul Bucşeanu şi Radu Ştirbeĭ de la Isvor; şi cu alţĭ maĭ mărunţĭ complotară în contra luĭ Mareş Băjescu care era Mare Ban de Craiova ce plecase tocmaĭ din Bucureştĭ în Oltenia, spre a se înscauna în bănia luĭ cu o pompă măreaţă ca nicĭ odată, cum relatează cronicarul Filipescu, când spune: «Mareş-Banul la Craiova nu s'aŭ dus ca alţĭ banĭ de maĭ înaintea luĭ smeriţĭ, ci cu mare pompă s'aŭ gătit cu slujitorĭ mulţĭ din Bucureştĭ, cu grapa (adică steag bănesc, aşa se ḑice, grapa) cu trâmbiţe, tobe, surle, şi după dênsul glóta şi câţĭ-va copiĭ den casă cu suliţe, iar înainte câţĭ-va povodnicĭ împodobiţĭ şi altele ca acestea» [2]); contra luĭ Radu Creţulescu şi Şerban Cantacuzino mare Spătar; hotărând a'ĭ omorî sub cuvênt că prea s'aŭ mărit şi că nimenĭ nu 'ĭ maĭ ajunge de nas unde se ştiŭ în dragostea domnuluĭ. Domnul însă a descoperit complotul şi a arestat pe boerĭ deschiḑând apoĭ divan mare, după

[1]) Vezĭ anon. Mag. ist., p. 5.
[2]) Vezĭ Cron. Filipescu, Vol. I, p. 359.

desbaterea căruia aŭ găsit pre doĭ vinovaţĭ, şi anume pe Hrizea l'aŭ scos din Visterie şi l'aŭ lăsat mazil; de asemenĭ şi pe Ivaşcu Băleanu fiul Banuluĭ Gheorghe Băleanu, l'aŭ mazilit din Agie, şi aŭ făcut aga mare în locu'ĭ pe Mateĭ Cantacuzino fratele luĭ Şerban şi pe Ivaşcu Băleanu l'aŭ miluit earăşĭ de boerie făcându'l comis. S'aŭ întâmplat multe rele şi în Moldova, atuncĭ se resculase şi boeriĭ cu slujitoriĭ lor contra Dukaĭ-Vodă; în capul resvrătitorilor era marele Serdar Hangul.

In Ţara Românească se împlinise ceĭ treĭ anĭ de domnie a luĭ Antonie-Vodă; şi Turciĭ regulase să se premenească domniile; Greciĭ aveaŭ deja un jalon puternic la împĕrăţia semi-luneĭ; postul de mare Dragoman al Imperiuluĭ, funcţiona, şi Panayotakis dicta la Ţarigrad. Grigore Ghica fostul domn trăia în Veneţia, şi Panayotake făcuse pe Turcĭ a'l chema şi a'ĭ da din noŭ domnia. Antonie-Vodă simţea toate acestea şi de aceia trimite maĭ înainte de a purcede el la Ţarigrad pe doĭ boerĭ din partida sa: pe «Constandin Postelnicul Cantacuzino şi pe Gheorghe Vornicul ca să cerce porţile» cum spune cronicarul Filipescu [1]; Domnul însoţit de o sumă de boerĭ plécă în spre Dunăre la Odreiŭ lăsând caimacamĭ la Bucureştĭ, adică purtătorĭ de grijele şi nevoile ţĕreĭ; pe Radul Creţulescu Vel logofĕt şi maĭ în urmă numi din Odreiŭ printr'un răvaş, şi pe Banul Gheorghe Băleanul; în acest timp plecase din Bucureştĭ în Ţarigrad Neagoe Sĕcueanul cel cu nasul tăiat, unul din boeriĭ obidiţĭ, din partida grecească a ţĕriĭ; ca să pârască la Panayotake pe Cantacuzenĭ că ce vor, aceia fac în ţara Românească. La Dunăre iĭ eşi înainte Postelnicul Cantacuzino ceauşuluĭ, ce venind din Ţarigrad şi spuindu'ĭ puţine nădejdiĭ de preînoirea domnieĭ, căcĭ Ghica lucreadă acolo din rĕsputerĭ şi e sprijinit de Grecĭ; cronicarul Filipescu ne rapoartă din această scenă vorbele luĭ Şerban Cantacuzino Vel Spătar, fratele postelniculuĭ: «Voĭ face pod de pungĭ de la Saraiul Românesc până la al Viziruluĭ şi tot iĭ va fi pre voe, ci mergeţĭ dar şi veţĭ vedea» [2]) aci vedem ura cea mare a Can-

[1]) Vezĭ Vol. I, op. cit, p. 363.
[2]) Idem.

tacuzenilor contra partidei grecească și contra lui Grigorie Ghica, care băgase pe părintele lor în mormânt pe nevinovate.

La Odreiŭ Banul Mareș Băjescu și Șerban spătariul Cantacuzino de și din partida lui Antonie-Vodă, însă se gândiseră că ar fi bine a avea un domn mai verde; Antonie-Vodă erea deja bĕtrân, și resbelul bătea la ușă; căci Turcii se pregăteaŭ contra Leșilor, unde trebuia să ia parte și domnul român. Pentru un moment 'și îndreptară privirele către Gheorghe Vornicul ce erea trimes cu postelnicul Cantacuzino la poartă; Vizirul auzind că Valachii cer un domn mai verde, exclamă «lasă că le daŭ eŭ o mână de fer atunci»[1]. Boerii însă de teamă să nu mijlocească drumul Ghicăi Vodă, aleseră tot pe bĕtrânul Antonie. Atunci Vizirul le făgăduiră la toți caftane noi, și lui Antonie, preînoirea domniei, vestindu'i și de drum spre Țarigrad, printr'un curier; pe de altă parte, a trimis veste lui Grigorie Ghica la Țarigrad, ca să plece de acolo, și să sosească în grabă la Odreiŭ; ḑiua plecărei sosise și Antonie Vodă însoțit de Mareș *(Băjescu)*, Radu Știrbei, Constandin Cantacuzino și alții, ajunseră la Poartă ca să îmbrace caftanele; neștiind ce 'i vor aștepta; cum intrară la Vizir se petrecu scena cea hazlie. Cronicarul Filipescu ne raportează: «Deci mergând Domnul la Vizirul și aștepta caftane, începu a întreba: care este Mareș? ḑise eŭ sunt. Ial! ci'l luară. Care este George Vornic? ḑise eŭ sunt. Ial! ci'l luară. Care este Șerban? ḑiseră nu este (de oare-ce Șerban Cantacuzino fusese șiret, presimțise o trădare și se prefăcu că e bolnav și nu voi a însoți pe Antonie; cronicarul spune: că erea conăcit la Aga Kara; s'aŭ făcut că 'i este rĕŭ și zăcea lângă foc și trimise în locu'i pe Ginea Comis să vadă ce vor să facă Domnul cu boerii la poartă»[2]. Care este Mihai postelnic? Cesta este. Ial! îl luară. Care este cutare? îi luară pe toți și rĕmase Domnul singur, cu cei-l'alți boeri. Și ḑise domnului, Impĕratul, te-a mazilit! Și întorcându-se către cei-l'alți boeri; Ivașcu *(Bă-*

---

[1]) Vezĭ op. cit., p. 364.
[2]) Vezĭ op. cit., p. 364.

leanu), Constandin *(Cantacuzino)* Hrizea Vistier Popescu, Radu Ştirbeĭ şi alţiĭ care eraŭ aci, le ḑise: Vouă v'aŭ dat împĕratul Domn pe Grigorie Vodă, păşaţĭ la dênsul. Decĭ eşind boeriĭ de aicĭ, încălecară, şi 'ĭ eşiră înainte lângă Odreiŭ (că era aproape), şi venind cu dênsul în Odreiŭ. Iar Şerban spătariu fiind maĭ viclean de cât alţiĭ, aŭ scăpat, măcar că aŭ trimis să'l prinză, dar n'aŭ putut, că îndată ce auzi Ginea comis, ia pre cutare, ia pre cutare! şi 'l lua; îndată s'aŭ dus de iaŭ dat ştire, şi aŭ încălecat şi s'aŭ dus încotr'o aŭ putut scăpa»[1]. Aşa se sfârşi domnia luĭ Antonie Vodă; sub al căruĭ scut Cantacuzeniĭ găsiră resbunarea pentru memoria părinteluĭ lor; sub care Stroe Vornicul Leurdeanu mare boer al ţĕreĭ, fiind-că se lăsase a fi ademenit de Greciĭ ţarigrădenĭ; devenise acum un umilit călugăr ce trăia într'o chilie din clopotniţa Snagovuluĭ; sub numele de Silivestru; şi aceasta încă graţie milostivireĭ neamuluĭ Cantacuzinesc ce 'l ertă de la moarte.

Grigore Ghica însă căpătă din noŭ domnia, şi acum soarta partideĭ greceştĭ va deveni surăzătoare, un duel se va încinge între partida naţională şi cea ţarigrădeană; Cantacuzeniĭ vor trage din noŭ spada şi se vor aşeḑa în gardă cu Greciĭ; un groaznic măcel de sânge va curge din noŭ, vom vedea acestea în capitolul domnieĭ a doua, a Ghicăĭ-Vodă.

Din domnia a doua a luĭ Grigore Ghica 1672—1674. Nouĭ lupte între partida grecească şi cea naţională; Cantacuzeniĭ din noŭ urmăriţĭ.

Grigore Ghica fiind în Andrianopole de acolo scrie luĭ Gheorghe Banul Băleanul la Bucureştĭ, să anunţe boerimeĭ că s'a făcut earăşĭ Domn, şi să prindă pe logofătul Kreţulescu şi pe fraţiĭ Spătaruluĭ Şerban Cantacuzino. Banul Băleanu cum primi această veste de la Grigore Vodă; înştiinţă pe toţĭ căpitaniĭ, Iusbaşiĭ şi boeriĭ ce se găseaŭ în oraş, între alţiĭ cronicarul Filipescu, ne spune că a trimes

[1]) Vezĭ op. cit., Vol. I, p. 364—365.

pe Radu Năsturel cu slujitorĭ, la Constandin postelnicu la Aga Mateĭ şi la Iordache, de le-aŭ ocolit casele, şi iaŭ chemat la curte, pre alţiĭ i'aŭ trimes la Kreţulescu de l'aŭ chemat la curte. Carĭ întreba: dar ce, ce? ; eĭ ziceaŭ nu ştim alt nimic, fără cât poruncă domnească aŭ venit, veţĭ vedea; şi merseră la curte. Acolo erea Banul George *(Băleanul)* şi slujitorĭ mulţĭ, lumânarĭ aprinse [1])». Ast-fel cronicarul contimporan urmează cu povestirea din care eŭ voĭ estrage un resumat: Banul Băleanu adună pe boerĭ şi gloate la curte ca să le citească proclamaţiunea de domnie a luĭ Ghica; voea ca să pregătească spiritele; de oare-ce nu întâia dată venea Ghiça la domnia română. Urgiile săvârşite de dênsul, înpins de către Greciĭ ţarigrădenĭ ; contra Cantacuzenilor, şi a altor boerĭ ce'ĭ vĕzurăm maĭ 'nainte, ce atuncĭ formaŭ partida naţională a ţĕreĭ, acestea toate zic eraŭ proaspete în memoria tuturor, şi de aceia Ghica alesese acest mijloc de a vesti întâiŭ populaţiunea; prin Banul Băleanu.

Banul Băleanu după ce citi auditoruluĭ proclamaţiunea domnieĭ luĭ Ghica; Cantacuzineştiĭ carĭ aveaŭ un dinte de moarte contra luĭ Ghica, fugiră de acolo. Cronicarul ne spune că aŭ fugit postelnicu Iordache şi fratele sĕŭ Mateĭ Aga Cantacuzino; dar slujitoriĭ i-aŭ prins şi i-aŭ înapoĭat. Cronicarul ne raportează şi admonestaţiunile aduse atuncĭ de Băleanu luĭ Iordache şi Mateĭ; şi el le zise: «Mateĭ căcĭ facĭ copilăreşte de nu şădĭ, dar Domnul căcĭ porunceşte să fiţĭ la opreală, nu dar ca să vĕ omoare ci numaĭ până va veni Măria Sa, decĭ bun 'ţĭ este Măria Sa, nu vĕ temeţĭ, ci şădeţĭ; nu ne maĭ faceţĭ nouĕ ruşine [2])». Pe de altă parte logofătul Kreţulescu ca să'şi arate prietenia sea cu Ghica, închisese pe 24 de boerĭ marĭ, el era logofăt mare, şi avea acéstă putere; i'a pus în obeḑĭ şi i'a aruncat în cămărĭ; Banul Băleanu însă a adus Ţiganĭ de aŭ tăiat obeḑile de pe trupurile boerilor şi boeriĭ în sila Kreţulescului i-aŭ adus luĭ obeḑile să şi le atârne de gât. Cronicarul spune că ziua începuse

---

[1]) Vezĭ în Vol. I, idem, pag. 365.
[2]) Vezĭ în vol. I, op. cit., pag. 366.

a se îngâna, şi atuncĭ Banul Băleanu trimese pe la casele lor pre boerĭ, când a doua poruncă sosi de la Ghica de a'ĭ închide în turn. Aci acest joc de prietenie pe care Ghica îl simulase prin Băleanu, 'şĭ avu efectul; ora supliciuluĭ sosea şĭ Greciĭ din Ţarigrad începeaŭ a jubila, că le-a venit apa la moară; la moara lor cea cu dinţiĭ de fier, ce în loc să macine făină va măcina capete de boerĭ românĭ, ca sângele cel nevinovat să curgă şi să se facă isvor din Bucureştĭ până în Stambul. Boeriĭ cum auḑiră acestea; încălecară carĭ pe care, pe caiĭ lor ceĭ micĭ şi iuţĭ ca vêntul şi o porniră în buestrul cel fulgerător spre Odreiŭ. Armaşul Ilie, ne spune cronicarul, încalecă şi dênsul şi fugi spre ţara Ungurească. Plăeşiĭ însă aŭ prins maĭ întâiŭ pe o slugă a luĭ, căruia îĭ stătuse calul şi'l luă şi'l aduse la Bucureştĭ, aci logofătul Kreţulescu îĭ tăiă capul. Plăeşiĭ prinseră şi pe Armaşul Ilie, l'aŭ legat şi l'aŭ adus până în aproape de Bucureştĭ, la o cârciumă, aci s'aŭ oprit însă. Armaşul luă la mare gură pe Plăeşĭ, de îĭ înspăimêntă, şi aceştia ca magnetisaţĭ de fostul lor stăpân, îl deslegă şi apoĭ el îĭ bătu până la moarte pe fie-care; şi în loc ca dênşiĭ să'l ducă pe el legat la Kreţulescu, el i-a legat pe fie-care şi i-a dus la Bucureştĭ, eată ce act de curagiŭ făcu bietul Armaş Ilie, iată în ce hal ajunsese ţara şi toate instituţiunile noastre; într'o stare quasi-anarhică, unde slujitorul nu maĭ ştia de stăpânul sĕŭ, unde soldatul lega pe căpitan; şi aceasta din causa Grecilor care căutaŭ a conrupe pe orĭ şi cine, numaĭ Românĭ să fie, pentru a'şi întinde partida lor. Greciĭ carĭ înfiltraŭ această zizanie între boerĭ, şi între boerĭ şi clasele de jos, ca acea unire frăţească de altă dată să se distrame, ca scama, căcĭ nu maĭ atuncĭ vor găsi şi eĭ loc, din când în când însă vedem că locuitorul acesteĭ ţĕrĭ revenea pe vechea cale, şi când da de câte un om, ca de talia armaşuluĭ Ilie, arunca securea jos, numaĭ de la privirile crunte ale vechiuluĭ sĕŭ şef. A fugit şi călugărul Silivestru de la Snagov, şi-a aruncat comanacul şi antireuĭ, şi înbrăcându-se earăşĭ cu işlic pe cap şi cu caftan pe trup, s'a dus în ţara Ungurească şi de acolo la Odreiŭ, lângă Măria Sa. Eată dreptatea pământească;

Cantacuzenii carĭ în jumătate de veac tată, mumă şi fiĭ nu facuse de cât bine, şi uşurare nevoilor ţěreĭ lor, zăceaŭ în năduşeala morţeĭ, ear ceĭ rěĭ, ceĭ intriganţĭ şi ceĭ-ce se lăsară a fi ademeniţĭ de streinĭ, cu promisiunĭ vane, dacă apuneaŭ un moment se ridicaŭ earăşĭ şi ajungeaŭ la onorurĭ. Stroe Leurdeanul în loc să sufere moartea, când fu condamnat de obşteasca adunare a ţăreĭ, după ce fu hulit şi ponegrit de toată suflarea românească, după ce se dovedi trădarea infamă, de moartea bătrânuluĭ postelnic Constantin Cantacuzino; el deşi bătrân, dacă erea avid de viaţă, o iubea, şi cu lacrămile în ochĭ, căḍu în genunchĭ la picioarele postelnicesei văduva Elina, imploră ertăciune şi graţie; inima femeeĭ se înduioşă, nu voi a plăti moartea prin moarte; şi ceru de la Domn numaĭ ruşine şi ocară să poarte Stroe. Stroe o suferi, am věḍut toată scena barocă la care el fu chemat să facă pe actorul fără voe, se tăvăli în nomolul cel maĭ mocirlos; şi din boer mare, din mare vornic, ajunse târât pe podurile Bucureştilor într'un car cu doĭ boĭ cu răvaşele trădăreĭ, spânzurate de gât; în loc de stele, cu panglicĭ de la Turcĭ, cum poate purta înainte; şi aruncat în întunecoasa şi sinistra chilie din clopotniţa mănăstireĭ Snagovuluĭ, sub numele de Silivestru. Caracterul cel nepăsător, cel fără de scrupule şi josnic el Stroeĭ, făcu acuma dintr'însul să se ducă earăşĭ la Ghica Vodă, să'ĭ sărute din noŭ mantia, şi să înegrească din noŭ pe Cantacuzenĭ, fiiĭ celuĭ ce'l ucise dênsul; ţintea earăşĭ boeriĭ marĭ, în loc să fi fugit prin pădurĭ şi pustietăţĭ de remuşcările cele teribile ale uneĭ conştiinţĭ pătate, ale uneĭ trădărĭ de moarte; dar de la cine oare putea Stroe Vornicul să sufere dispreţul, partida naţională a ţěreĭ era mică, luptătoriĭ eĭ se compunea din tot ce boerimea noastră avea încă curat şi curagios; ce e bun în tot-d'auna e puţin; dar ce folos că aceştia eraŭ sărăciţĭ; cu averile jefuite de Domni grecisaţĭ, şi de Greciĭ ce veniseră aci ca de talia luĭ Ţucalas şi Sofialĕul; apoĭ întristaţĭ şi amărîţĭ până în fundul inimeĭ, căcĭ copii de partea bărbătească l'i se ucideaŭ, de oare-ce ţinta Grecilor erea stârpirea neamurilor boereştĭ, eĭ 'şĭ ḍiceaŭ de vom stârpi neamul boeresc, se va stârpi şi aspiraţiunile de mărire ale

Românilor, căci atunci boerii eraŭ frânarii acestei ţĕri; în cât corabia fără cârmaciŭ ajunge peirea întâmplărei. Partida cea mai numeroasă saŭ cum am spune, cea oficială, adică a guvernului, erea cea grecisată cea guvernamentală, căci în capul ei era Domnul, de oare-ce Turcii numeaŭ domn pe acei ce se găseaŭ în unire cu Grecii din Ţarigrad; în această partidă eraŭ şi boerii cu boerii, adică Greci ce ajunseră miniştri Domnului, în această partidă mai eraŭ încă şi din boeri români cari se lăsaseră a fi ademeniţi de Greci, cum a fost monstruosul Stroe Leurdeanu, încât acest Stroe şi cu toţi cei ce căḑuseră jos ca şi dênsul nu îi dureaŭ de dispreţul minorităţei; căci încurajarea partidei greceşti îi salva şi îi ridica la onoruri, eată deci de unde a purces această încurajare la nelegiuiri. In tot-d'auna, şi în toate ţĕrile din lume aŭ fost cause ce aŭ produs rele; şi aceste rele aŭ devenit de multe ori regule. Grigore Ghica după ce i se dădu domnia ţĕrei Româneşti după cum atestă trei documente; unul al lui Casanova către Împăratul sĕŭ din 24 Decembre 1671 şi 26 Februarie 1672 [1]); altul al lui Giacomo Querini către Dogele Veneţiei din 22 Februarie 1672 [2]); apoi şi geneologia Cantacuzineştilor [3]).

Ast-fel Grigore Ghica porni de la Odreiŭ către Bucureşti în 20 Martie 1672 după cum spune Constantin Filipescu [4]), saŭ la 1 Aprilie după Casanova, în raportul sĕŭ către împărat, de la 5 Aprilie 1672 [5]); Ghica aduse din Odreiŭ şi pe boerii ce eraŭ în Ţarigrad despre care cronicarul a vorbit mai înainte când vizirul întreba «cine'i cutare şi spunea i'al!» a adus Ghica pe aceşti boeri în obeḑi la Bucureşti, şi anume pe: Mareş *(Băjescu)* Banul, Radu Logofătul Kreţulescu, George Vornic, Giţea Clucer, Mihai Postelnic Cantacuzino, Stoian Comis *(Florescu)*, Vasilie Căpitan şi alt căpitan, cum sosi Domnul la Bucureşti îi închise pe aceştia în turnul după poarta domnească; cronicarul ne spune că în urma indemnului gre-

---

[1]) Vezi în Frag. III[1], Col. Hurmuzaki, pag. 280—281
[2]) Vezi în Vol. V, partea II, Hurmuzaki, pag. 126.
[3]) Vezi în Buciumul lui Bolleac.
[4]) Vezi Vol. I, pag. 368, Mag. ist.
[5]) Vezi în Frag. III, col. doc. Hurm., pag. 282.

culuĭ Panaiotake, Dragomanul cel mare al Porţeĭ, aceĭ douĭ căpitanĭ fură tăiaţĭ în faţa porţeĭ palatuluĭ; iar pe George Vornicul şi pe Giţea Clucerul i-aŭ trimes la ocnă, şi aŭ maĭ aruncat în turn şi pe Staiko, logofătul Ludescul. Ura cea mare era însă asupra luĭ Şerban Cantacuzino, căcĭ acesta maĭ şiret ca fraţiĭ luĭ scapă de urgia luĭ Grigore Ghica. Am vĕḑut maĭ înainte toate stratagemele la care sărmanul spătar recursese, ca să'şĭ scape viaţa, pentru a putea răsbuna pe părintele sĕŭ. Spătarul Şerban Cantacuzino se refugiase la curtea domnuluĭ Moldovean Duca, cu care se avea bine, şi acesta îl ascunsese în monastirea Hangu, măcar că trimisese Ghica Vodă solĭ ca să'l caute, să'l prindă şi să'l aducă la Bucureştĭ viŭ; dar Duca rĕspunse că nu ştie încotro s'a dus; târḑiŭ ghici Ghica că spătarul Şerban e ascuns la Hangu. După acestea toate Sultanul Turcilor declarase încă resbel Leşilor, şi o mare luptă se va da la Kameniţa, acolo trebuea să participe şi Duca-Vodă al Moldoveĭ şi Ghica Vodă al ţĕreĭ Româneştĭ; te mirĭ de unde domnul muntean maĭ putu forma o oştire încă; când ţara era redusă într'un hal de sărăcie şi de tristeţă fără seamăn; din causa tuturor predărilor din aniĭ trecuţĭ, ostaşĭ şi şefiĭ lor, boeriĭ căpitanĭ de rĕsboiŭ; demoralisaţĭ din causa soarteĭ nenorocite 'n care ajunseseră; şi cu toate acestea Ghica-Vodă făcu încă o impresiune splendidă; Cronicarul Filipescu ne raportă starea în care se găsea oştirea domnuluĭ muntean în această luptă: «Care strângându-şĭ din toate breslele, călăraşĭ, dorobanţĭ, roşĭ, vistiernicеĭ, spătăreĭ, postelniceĭ, stolniceĭ, vorniceĭ, paharniceĭ, le-aŭ făcut steagurĭ şi le-aŭ dat tuturor suliţe vĕruite şi cu prapure feliurĭ, feliurĭ, fieşte care după breasla lor, şi aŭ făcut oaste frumoasă, atâta cât mergĕnd şi făcĕnd halaĭ înaintea împĕratuluĭ, s'aŭ mirat şi împĕratul şi toţĭ Turciĭ de oştĭ ce avea Grigore Vodă, frumoase [1])».

In acestă luptă Vodă Ghica găsi momentul oportun de a'şĭ răsbuna în contra luĭ Duca-Vodă, fiind-că ascunsese pe Şerban Cantacuzino şi simulă o pâră la Sultan ; în urma

[1]) Vezĭ Vol. I, p. 370, Mag. ist.

căruia Duca-Vodă fu mazilit şi Ştefan Petriceico se urcă în locu'i pe tron; Ghica se înbolnăvi tare la Hotin, şi era să moară, scăpă însă, şi când se întoarse la Bucureştĭ găsi la Palat şi pe soţia sa ce venise din Veneţia, însoţită de marele Spătar Theodor Sturdza fratele dómneĭ; despre care vorbeşte două documente: scrisoarea luĭ Vodă Ghica către Dogele Veneţieĭ din 1672, 26 Februarie st. v. prin care'l roagă a da Doamneĭ libera trecere în ţară, unde vedem «hora per la Condotta della Principessa in Vallachia del Barone Theodore Sturza mio generale delle armi nella Provincia [1])» în al doilea document, ce este un raport al luĭ Giacomo Querini către Doge din 1672, 10 Martie, prin care îĭ recomandă cererea luĭ Ghica Vodă, vedem earăşĭ: «et che dovendo hora il Signor Sturggia Generale dell'arme nella provincia, fratello della Principessa [2])». Soţia luĭ Ghica ne spune cronicarul, a venit îmbrăcată în haine frânceştĭ foarte frumoase, decĭ aŭ lepădat hainele acelea şi aŭ luat româneştĭ [3]). In acest timp cât Vodă Ghica era ocupat cu Turciĭ în resbelul de la Cameniţa, caimacam la Bucurescĭ, adică purtătorĭ de grije la nevoile ţĕreĭ, lăsase pe iubiţiĭ luĭ miniştri de maĭ odineaorĭ, pe George Banul Băleanul; Stroe Vornicul Leurdeanul ce înviase earăşĭ şi din călugărul Silivestru devenise earăşĭ marele Vornic Stroe ce ucisese pe postelnicul Cantacuzino; şi pe marele Spătar Teodor Sturdza cumnatul Măriei Sale [4]); istoricul italian Del Chiaro care a scris evenimentele acelor cumplite vremĭ, d'intre ultima jumĕtate a veaculuĭ al XVII-lea şi prima jumĕtate a veaculuĭ al XVIII-lea şi care a trăit în ţara românească, pe la începutul veaculuĭ al XVIII-lea; spune că aceştĭ treĭ Caimacamĭ aŭ bătut pe Cantacuzenĭ şi că Constantin Cantacuzino se ruga încă de călăĭ să sufere el bătăile pentru fratele sĕŭ maĭ mic. «Cosa stupenda narata mi da persone degui di fide che vi si trovanno presente [5])». Cronicarul anonim

---

[1]) Vezĭ Vol. V, partea II, doc. Hurm., pag. 127.
[2]) Vezĭ Vol. V, partea II, doc. Hurm., pag. 128.
[3]) Vezĭ Vol. I, Mag. ist., pag. 372.
[4]) Idem, pag. 371.
[5]) Del Chiaro in Historia rivoluzione della Vallachia, p. 127.

între ceĭ treĭ caimacamĭ, în loc de Sturdza, numeşte pe Chrizea vistierul. Aceştia în timpul căimăcămieĭ, aŭ săvêrşit cruḑimele cele maĭ nelegiuite cu Cantacuzeniĭ şi cu toţiĭ boeriĭ închişĭ din turnurile cetăţeĭ Bucureştilor; îĭ dădu pe mâna Armaşilor ce'ĭ ducea înaintea cetăţeĭ, acolo îĭ bătea pe tălpĭ şi îĭ spânzura de mânĭ cu sfoară şi 'ĭ muncea în tot felul tîrîndu'ĭ pre pămênt şi pedepsindu-ĭ cum le era voea [1]). In acest timp în Moldova domnea Ştefan Petriceico cu care Şerban Spătarul Cantacuzino ce era ascuns de fostul Domn Duka, în mănăstirea Hanguluĭ nu se avea bine, şi de aceea fiindu-ĭ teamă fugi în ţara Ungurească la casa unuĭ magnat ungur, Lazăr Istvan, care era prieten cu Cantacuzeniĭ din Moldova; veriĭ luĭ Şerban Spătar. Prin mijlocirea acestuia, Şerban Spătarul a fost dus până la cancelarul Ardealuluĭ, Bethlen Ianoş, de la care a obţinut libera trecere în ţara turcească; aşa trecênd pe la Haţeg pe la Caran-Sebeş pe la Rusava (Orşova), Şerban Spătarul ajunsese până la Odreiŭ (Andrianopole) unde locuea caimacamul turcesc de acolo, Mustafa Paşa; cu care Şerban cu tot neamul Cantacuzino se avea bine, încă din ḑilele primeĭ domniĭ a luĭ Ghica-Vodă. Şerban Spătarul îşĭ descărca inima caimacamuluĭ de toate suferinţele ce atâta timp tot le înghiţea, fără ca să nu'şĭ capete odată dreptate de la nimenĭ. Turcul când vrea e foarte milostiv; Mustafa Paşa fu indignat de toate nelegiuirile săvêrşite de domn, şi de aceĭ boerĭ din partida sa; asupra membrilor familieĭ Cantacuzino şi a tovarăşilor lor; şi chemă imediat pre Kiupriuliogul Vizirul, de l'aŭ ospĕtat şi i-aŭ spus, ca să facă toate chipurile şi să scoaţă din turnurile de la Bucureştĭ pe Cantacuzenĭ şi pe ceĭ-l'alţĭ boerĭ; căcĭ e de ajuns de când zac acolo închişĭ fiind de Voevodul Grigore Ghica. Caimacamul a şi chemat un Iasagiŭ căruia i'a dat un ferman către Grigore Vodă şi a rênduit un Agă ca să plece învĕţându-l, ca drept la curtea luĭ Ghica să meargă, şi în măna luĭ să'ĭ dea fermanul; însă înainte de a ajunge să lase 2 Turcĭ la uşa turnuluĭ, unde eraŭ închişĭ boeriĭ; pentru-ca Grigore Vodă să nu maĭ poată simula niscare-va

---

[1]) Vezĭ Vol. V., Mag. ist., pag. 9.

marafeturĭ, că boeriĭ aŭ murit saŭ aŭ fugit de mult şi ast-fel să nu'ĭ libereze încă; şi să'ĭ maĭ chinuiască. Aga plecă şi aşa făcu, cum ajunse în Bucureştĭ; în cât Ghica Vodă nu maĭ avu ce maĭ face; aŭ scos pe boerĭ din turnurĭ şi'ĭ aŭ dat pe mâna Agaluĭ Turc. A doua-ḑi cocóna Elina văduva Cantacuzeneasa, soţia răposatuluĭ postelnic, bătrânul Constantin; cu tot neamul eĭ şi ginere-sĕŭ aŭ purces la Constantinopole. S'a scos din ocnă şi Ghiţea Clucerul de l'aŭ trecut Dunărea şi l'aŭ dus la Nicopole, acesta era socrul Spătaruluĭ Şerban; pre Gheorghe Vornicul însă fiind-că avusese gândurĭ să devină domn l'aŭ scos din ocnă şi l'aŭ dus la mănăstirea Tismana, şi acolo a trimes Domnul pe Iacsă căpitan cu slujitorĭ şi pe Preda Armaş al doilea, de l'aŭ dus pe bietul Gheorghe Vornic peste rîŭ de 'ĭ aŭ tăiat capul. Stoica Logofĕtul l'a lăsat tot în ocnă; numaĭ Mareş Banul Băjescu liberându'l i'aŭ dat toată libertatea lăsându'l la casa luĭ unde a şi murit de inimă rea.

Ghica-Vodă acum erea scufundat în grele gândurĭ, căcĭ 'şĭ închipuea pârîle ce vor arunça Cantacuzeniĭ la poartă în contra luĭ; ora resbunăreĭ le venise şi lor; de aceia nu odată convocă el pe sfetniciĭ sĕĭ cu care maĭ rĕmăsese aci, fie din Grecĭ, fie din boerĭ românĭ, în care pătrunsese microbul fanariotismuluĭ adică al prihănieĭ; şi întrigeĭ. Se luă hotărârea de a se aduna 200 de pungĭ, care să se trimeaţă Viziruluĭ şi să se omoare aceĭ boerĭ Cantacuzenĭ ce căutaŭ a distruge domniile greceştĭ. Tocmaĭ însă Ghica-Vodă primeşte ordin de a se duce cu oaste la Hotin cu Husein-Paşa-Seidi-Oglu pentru a păḑi Cameniţa. Ghica purcese, dădu darul de 200 pungĭ Viziruluĭ, însă acesta nu admise, moartea Cantacuzenilor şi a tuturor boerilor ce Aga Turc îĭ duse la Ţarigrad; ci se opri la simpla resoluţiune numaĭ, de a'ĭ surghiuniĭ de la Ţarigrad; şi ast-fel fură surghiunițĭ Radu logofĕtul Creţulescul; Şerban Spătariul Cantacuzino şi fratele sĕŭ Constandin Stolnicul la Krit; eară cocoana Elinca cu ceĭ maĭ micĭ coconĭ Michaĭ, Matheĭ şi Iordache fură lăsaţĭ în Constantinopole; de eĭ nu se temeaŭ Ghica Vodă, căcĭ ereaŭ încă tinerĭ şi în capetele lor nu se vênturaŭ asemenĭ lucrurĭ încă.

In anul acesta isbucni un cumplit resbel între Turcĭ şi Leşĭ; din partea Turcilor erea: Cara Mehmet-Paşa; aliatul sĕŭ erea Grigore Ghica Vodă; Leşiĭ aveaŭ Hatman de oaste pe Sobieţki. Pe malurile Nistruluĭ s'a dat o cumplită bătălie unde Polonii ca nicĭ odată aŭ desvelit un curagiŭ fără seamăn; exemplu de virtute în istoria lor militară. Cronicarul ne spune că eĭ aŭ rênduit pe Husarĭ carĭ sunt cu fier îmbrăcaţĭ, şi după dênşiĭ Panţiriĭ carĭ sunt cu zale; şi aŭ dat năvală în şanţurĭ de jungia pre Turcĭ ca pre nişte râmătorĭ.

La acest resbel mulţĭ din boeriĭ românĭ s'aŭ luptat cu Leşiĭ la un loc contra Turcilor, cronicarul ne a păstrat numele luĭ Conteş Badea Bălăceanu despre care spune: «de 'ĭ omora, maĭ nicĭ unul n'aŭ scăpat, ci numaĭ Paşa cu câţĭ-va Paşĭ avênd caĭ bunĭ, aŭ scăpat în Cameniţa» [1]) Turcii fură bătuţĭ cumplit Ghica luat în captivitate de Sobieţki, însă liberat maĭ tărḑiŭ.

In acest timp Caimacamĭ la Bucureştĭ eraŭ lăsaţĭ: Banul Băleanu, Vornicul Leurdeanu şi Vistierul Popescu, la poartă se regulase Duka la domnia ţĕreĭ Româneştĭ, cel ce domnise în Moldova. Acuma Şerban Cantacuzino isbutise în fine a avea pe Duka Donm cu care se avea în bună prietenie. Căpitanul Constandin Ludescu fiul Stoicăĭ logofĕtul de maĭ 'nainte veni în Bucureştĭ ca să aducă această ştire boerilor. Caimacamiĭ însă când auziră se înfuriară asupra Ludesculuĭ credênd că ar vrea să 'şĭ bată joc de dênşiĭ de oare-ce aceştia eraŭ contra luĭ Duka; şi nicĭ una nicĭ două i-aŭ pe bietul Ludescu şi'l pun în fiare într'o căruţă cu 6 caĭ (cuhnie expresiunea cronicaruluĭ) şi la un loc cu alţĭ boierĭ partizanĭ de aĭ luĭ Duka îĭ duc în susul mânăstireĭ Argeşuluĭ; acolo însă venind veştĭ că Duka vine de sigur domn; l'aŭ scos din fiare şi l'aŭ lăsat liber. Ludescu cu toţĭ aĭ luĭ s'aŭ reîntors la Bucureştĭ; eară boeriĭ partizanĭ aĭ luĭ Ghica ce se vede că însoţiseră pe ceĭ-l'alţĭ până acolo; o eaŭ de fuga şi se duc în ţara Ungurească, le erea teamă

---

[1]) Vezĭ în Mag. ist., Vol. I, p. 377 şi la capitolul despre originea Bălăcenilor la partea III-a a acesteĭ cărţĭ.

de Duca. Cronicarul ne însemneadă numele boerilor ce aŭ fugit în Ungaria, aceştia sunt: George Banul *(Băleanu)*, Stroe Vornicu *(Leurdeanu)* Ivaşco logofĕtul *(Băleanu)* Hrizea Vistieru *(Popescu)*, Neagoe Banul Sĕcueanu, Ilie Armaşul, Pêrvul Fărcăşanu, Hrisoscoleu [1]) Vĕtaful; şi mulţĭ alţi boerĭ Mehedinţĭ aŭ fugit la Haţeg.

Ghica în acest timp erea în voiajul sĕŭ, de la Dunăre spre Ţarigrad, ultimul drum al vieţei luĭ pământeştĭ; căcĭ în Ţarigrad îşĭ va găsi moartea, o moarte groasnică ne spune cronicarul; unde de astă dată va face drumul vieţiĭ viitoare, şi maĭ degrabă spre infern de cât spre cer; căci o cumplită judecată a luĭ Dumnedeŭ avea să'l aştepte la toate cele ce săvârşise pe pământ, decimĭ de capete de boerĭ marĭ nevinovaţĭ periră sub securea pe care Greciĭ i'o pusese în mână; el îi ascultă; şi se coborî până acolo că deveni instrumentul lor [2]).

Triumful partideĭ naționale în cap cu Cantacuzeniĭ; peirea partideĭ greceştĭ din vremurile luĭ Duca-Vodă (1674—1679), şi luĭ Şerban Vodă Cantacuzino (1679—1688).

De sigur că nu vom pătrunde în istoricul domniilor acestor doĭ Voevodĭ, căcĭ atuncĭ am deroga de la tot restul capitolelor anterioare, lectorul a putut deja observa din cele scrise până aci, scopul dupĕ care am umblat noĭ; el a fost acela; de a scoate din istoria naţională a Românilor, înrâurirea grecească în Ţara Românească, din cele maĭ vechĭ vremurĭ până când această înrâurire a câştigat domniile şi şi-a croit acea cale lungă de un veac de domnie fanariotă; — şi de a studia formele şi mijloacele prin care s'a manifestat acea înrâurire, ca să poată cât mai urgent să apuce coroana.

Acest capitol după toate cele ce le-am expus maĭ înainte formeadă încheerea; am vĕdut introducerea; calea

[1]) Un grec de neam.
[2]) Vezĭ toate relaţiunile după cronicarul Filipescu în Vol. I, p. 379 şi anonimul român în Vol. V, p. 11 al Mag. ist.

comerţuluĭ şi a religiuneĭ; expunerea cu cele şease revoluţiunĭ săvêrşite de partida naţională a ţěreĭ, compusă din boeriĭ românĭ ce ridicaseră capul contra veneticilor ce înrâurise, ca lăcustele; spre a amesteca domniile şi a strica boeriile; în acest capitol vom vedea resultatul lupteĭ dintre aceste douě partide, care în timp de un veac şi jumětate aproape a tot secerat această biată ţară ursită de Dumneḍeŭ, ca să tot sufere şi să îndure multe şi marĭ necazurĭ, şi să se verse atâta sânge nevinovat, cu acest capitol vom vedea în mâna cuĭ a rămas stindardul naţiuneĭ sdrenţuit în crude bătăliĭ; vom vedea cine a rămas şi cu trofee; căcĭ după 60 de anĭ de lupte civile şi de rěsboae, de sigur că aŭ rěmas trofee, dacă nu materiale, dară morale; şi adesea orĭ trofeele morale sunt maĭ frumoase ca cele materiale căcĭ ele trăesc în simţimintele şi cugetele noastre: mândria de tine însuţĭ pentru mărirea naţiuneĭ şi satisfacţiunea sufletească în urma uneĭ isbânḍĭ dintr'o îndelungată şi crudă luptă.

Din domnia luĭ Duca Voevod.

Despre Duca-Vodă cetim în Letopiseţul Cronicaruluĭ Nicolae Costin din Moldova: «de neamul sěŭ Grec din Rumelia, crescut de mic în casa luĭ Vasile-Vodă, rěmânând el în Ţară, până ce s'aŭ făcut mare iar pe urmă aŭ şi domnit»[1]).

Duca câştigase domnia în urma insistenţelor Cantacuzenilor la poartă, cronicarul anonim ne spune: «că fiind Michail postelnicul, fratele luĭ Şerban Spătarul la cetatea de la Baba unde era Kiupriuliul vezirazemul şi cu Mehmet Paşa Caimacamul, numaĭ de cât aŭ căzut la picĭoarele lor; cu multă rugăciune ca să pue Domn pre Duca-Vodă că el era la Ţarigrad mazîl. Şi îndată îĭ făcură pe voe[2])». Duca-Vodă era Grec de neam şi cu toate acestea vedem pe Cantacuzineştĭ că'ĭ sprijinea domnia; pe când nu puteaŭ sprijini pe a luĭ Ghica, care era maĭ puţin Grec ca Duca;

---

[1]) Veḍĭ în Letopiseţile luĭ Kogălniceanu, Vol, II, p. 5.
[2]) Veḍĭ Vol. V, p. 12, Mag. ist.

căci era Albanez; însă şi Cantacuzenii eraŭ de origine grecească şi cu toate acestea îi vedem aci în ţară în capul partideĭ naţionale, fiind eĭ expresiunea românismuluĭ, cugetuluĭ şi a nevoilor acestuĭ popor; deci când vom judeca puţin, vom ḑice doamne, dar în ce încurcătură ne găsim, nu maĭ ştiĭ nicĭ de unde s'o începi şi unde s'o sfârşeştĭ, cine eraŭ Grecii, cine eraŭ Românii. D. Xenopol aci aduce un considerant foarte bine chibzuit la această theză; şi eată cum se exprimă, tocmaĭ când vorbeşte şi d-sa despre Domnia luĭ Duca-Vodă: «El venise la tronul Munteniei după stăruinţa Cantacuzineştilor, şi ne poate pune în mirare înprejurarea că această familie, pe care am vĕḑut'o înduşmănită cu elementul grecesc, să dea sprijinul eĭ tocmaĭ unuĭ domn din aceste neam. Lucrul se explică, dacă vom lua în privire că la această epocă începuse a se întuneca conştiinţa deosebireĭ între Grec şi Român.

Am vĕzut în maĭ multe rênduri cum poporul nu prea ştia să deosibească bine elementul strein de cel românesc; aci autorul aduce o justificare greşită; vorbeşte de chrisovul luĭ Leon Vodă Tomşa pentru isgonirea Grecilor din ţară, pe care lectorul l'a vĕḑut maĭ înainte; şi aminteşte când Papa Logofătul a iscălit în chrisov. D. Xenopol pentru că a vĕḑut în chrisov Papa Logofătul «ot greci» adică «de la sasatul greci» a luat pe Papa logofătul drept Grec de neam pe când el erea Român şi proprietar numaĭ al moşieĭ greci de unde îşĭ trase şi numele sĕŭ de *Grecianu*, nume pur românesc. (Despre acestea am vorbit de aminterĭ şi în alt loc maĭ pe larg)..

D. Xenopol se miră cum Papa logofătul Grec de origină se expulsează el pe sine însuşi; face însă o injustă calificare. A doua justificare a autoruluĭ este inspirată asupra luĭ Vasile Lupu, şi spune: «Vasile Lupu care se pusese în fruntea mişcăreĭ naţionale în Moldova în contra partideĭ greceştĭ, era privit de poporul de jos ca Grec. Insuşĭ Cantacuzineştii conducătorii partideĭ naţionale în Valachia, nu eraŭ eĭ grecĭ prin originele lor? Şi trebuea să fie ast-fel întru cât Grecii ce petreceaŭ cât va timp în ţĕrile române, se romanisaŭ, şi maĭ ales, aşa se întâmpla lucrul cu copiĭ

lor; care deveneaŭ cu totul Românĭ şi prin limbă şi prin obiceiurĭ. *Când decĭ se vorbeşte de rĕscoale contra Grecilor, trebue înţeles, nu aceĭ Grecĭ stabiliţĭ de mult în ţară şi romanisaţĭ, ci elementele streine în tot înţelesul acestuĭ cuvânt.* Duca-Vodă care fusese de copil mic în casa luĭ Vasile Lupu, deşi de origine grecească şi chiar considerat ca atare de Grecĭ, putea trece drept boer român» [1]).

Cantacuzineştiĭ eraŭ recunoscătorĭ luĭ Duca că a scăpat viaţa fratelui lor, Spătarul Şerban, în timpul când el domnea în Moldova; ascunzându-l la mânăstirea Hanguluĭ pe când Grigore Ghica trimesese solĭ ca să'l prinză; de aceea eĭ aŭ lucrat acuma din rĕsputerĭ ca Duca să capete domnia. In adevĕr aşa a şi fost, Mihail postelnicul Cantacuzino se duse în Ţarigrad pentru a aduce steagul de domnie luĭ Duca, la Bucureştĭ; eară viitorul Domn purcese de acolo însoţit de Mateĭ Cantacuzino Aga, şi de nepotul acestuia, Pârvu logofătul, fiul răposatuluĭ Drăghicĭ spătarul, cel ce căḑuse în mijlocul luptelor din cauza Grecilor, în vremea domniĭ luĭ Radu Leon Vodă după cum am vĕḑut maĭ înainte.

Inainte însă de a ajunge Duca la Bucureştĭ, trimese cu stafetă cu treĭ fulgĭ caimacamilor, pe Constantin slugerul fiul Stoicăĭ logofătul Ludescul; maĭ înapoĭ am vĕḑut cum fu primit acest boer de caĭmacam şi ce i se întâmplă.

In acest timp soseşte şi Duca în ţară cu tot halaiul de Domnie şi soseşte şi Mihaĭ Cantacuzino cu steagul, atuncĭ vizirul dădu drumu de la Krit şi celor treĭ fraţĭ maĭ marĭ Cantacuzenĭ ce eraŭ închişĭ acolo, de când cu domnia luĭ Ghica Vodă; veniră şi aceştia în ţară de se aşezară pe la casele lor [2]).

Duca Vodă însă când se vĕḑu domn nu maĭ voea să ştie de nimic; credea că domnia şi măririle în această viaţă pământească sunt eterne, uitase că totul îşĭ are plată şi rĕsplată, şi că există o dreptate pe pămênt care nu 'ţĭ-o dă nicĭ oamenii, nicĭ legile, ci ţi-o dă Dumnezeŭ, cel ce nu vede

---

[1]) Vezĭ Vol. IV, pag. 251, op. cit., D. Xenopol.
[2]) Anon. Român, Mag. ist., pag. 13.

şi se aude, căcĭ orĭ şi ce om are un ceasornic, căruia îĭ va bate ora de ferice şi de trudă în viaţa sa.

Şi ast-fel Duca Vodă uitase de binele Cantacuzenilor cum l'aŭ înălţat la Domnie şi l'aŭ miluit Sultanul după îndemnul vizirului după ce Mihaĭ Postelnicul Cantacuzino căḑuse în genunchĭ de se rugase; însă cronicarul cu admirabil'aĭ pană spune: «Ear Duca Vodă fiind iubitor de argint şi prea lacom de banĭ nu avea cine-va să'ĭ pristănească ci sciind pre Băleanul şi pre gineri-sĕŭ Hrizea *(Popescu)* cu ceata lor, că sunt eĭ bunĭ de acea treabă, îndată porunci la eĭ de aŭ venit în ţară, şi s'aŭ curtenit la Duca Vodă, şi puseră dăjdiĭ grele în ţară şi începură a prăda pre boerĭ pentru năpăstiĭ, şi isvodiră nişte obiceiurĭ şi nişte rĕutăţĭ care n'aŭ maĭ fost aicĭ în ţară» [1]).

Sigur că Duca Vodă pentru îndeplinirea acestor gândurĭ criminale avea nevoe earăşĭ de aceĭ boerĭ din partida grecească, expresiunea tiranieĭ şi a arbitrariuluĭ. Cu Cantacuzeniĭ nu putea să'şĭ îndeplinească aceste gusturĭ, de oare-ce eraŭ în capul partideĭ naţionale cari tocmaĭ urmăreaŭ punct cu punct distrugerea tiranieĭ şi a veneticilor cotropitorĭ de ţară.

Cronicarul Filipescu şi aci, ca în tot cursul opereĭ seale, caută a ponegri pe Cantacuzineştĭ, nu ştim ce o fi avut cronicarul Filipescu cu Cantacuzineştiĭ căcĭ şi acolo unde ar trebui să-ĭ laude, deoare-ce adevĕrul şi equitatea cere ast-fel, el din contră 'şĭ resuceşte şi aci condeiul şi scrie tot cum îĭ place luĭ, se vede că Filipescu era din partida grecească, se lăsase şi el nenorocitul a fi înduplecat, şearpele îl pişcase şi veninul îl otrăvise. Filipescu era cronicar şi din nenorocire în scris şi-a lăsat simţimintele şi credinţele seale; în schimb însă cronicarul anonim mereŭ laudă pe Cantacuzineştĭ, ne găsim decĭ în faţa a două extremităţĭ, cum este lumea; în tot-deauna când facĭ ceva, nicĭ odată nu eştĭ judecat după ceia-ce aĭ făcut, în tot-deauna ţi se dă prea mult de uniĭ şi prea puţin de alţiĭ; nicĭ odată balanţa nu poate sta în echilibru în acest chaos al omenireĭ; atuncĭ însă vin uniĭ oamenĭ carĭ până aci aŭ fost neutri şi apre-

---

[1]) Vezĭ anon. român, pag. 14, Vol. V, op. cit.

ciază; şi în linişteа judecăţeĭ lor, în luciditatea inteligenţeĭ lor 'şĭ daŭ verdictul, dupĕ observaţiunile făcute; de aceia fie-ne permis şi nouĕ să spunem ca şi D. Xenopol: «că maĭ mult credem pe cronicarul anonim căcĭ cele ce le scria dênsul sunt conforme şi cu documentele timpuluĭ» [1]).

Const. Filipescu spune că Duca-Vodă a trimes în Ardeal pre Pêrvul logofĕtul feciorul rĕposatuluĭ Drăghicĭ postelnicul Cantacuzino, ca să stărueascǎ de toţĭ boeriĭ ce pribegise, când el veni în ţară ca domn. Dupĕ multe stăruinţĭ rênd pe rênd aŭ venit în ţară Stroe Vornicul Leurdeanu, Neagul Banul Sĕcuianul, Ilie Armaşul, Banul Gheorghe Băleanu cu fiu-sĕŭ Ivaşco, şi cu ginerele sĕŭ Chrizea Vistierul Popescu. Duca-Vodă avea necesitate de aceştĭ boerĭ, căcĭ eraŭ din partida grecească şi puteaŭ să se facă complicĭ la gândurile rele ale luĭ Duca-Vodă ce iubea argintul; în acest timp Duca-Vodă ucisese şi treĭ boerĭ prietenĭ de aĭ Cantacuzenilor, pe Papa Vistier, Negoiţă Vistier şi Voico postelnic.

Aceştĭ boerĭ veniţĭ în ţară; din noŭ se va naşte acea veche ură între cele douĕ partide, obiceiurile bizantine 'şĭ vor lua firul întrerupt; din noŭ pârĭ; din noŭ urgiĭ şi prihăniĭ la capul bieţilor Cantacuzenĭ. Intr'acel an se întâmplă însă resbel la Cameniţa unde luă parte şi Duca-Vodă, alăturĭ de Turcĭ. La întoarcerea sa în ţară nu veni la Bucureştĭ, ci se duse la Cocoreştĭ, la casa comisuluĭ Vlad din Grind; acolo ţinu un lung sfat cu toţĭ sfetniciĭ luĭ, reîntorşĭ din Ardeal şi hotărâră din noŭ peirea Cantacuzenilor, căcĭ aceştia puneaŭ tot beţe în roate la gândurile criminale ale acelora. In acest timp logofĕtul Şerban Cantacuzino erea la casa măriеĭ seale de la Drăgăneştĭ, eară fratele sĕŭ Mihail cu Iordache şi cu cumnatul lor Barbul Fărcăşanu Vistierul, se găseaŭ la Mărgineniĭ din Prahova, şi cronicarul ne spune că acolo eĭ găteaŭ bucate pentru săracĭ [2]) la Drăgăneştĭ maĭ erea şi muma Cantacuzenilor cocoana Elina.

Duca-Vodă în Divan cu aĭ luĭ luă hotărîrea de a ur-

---

[1]) Vezĭ în Vol. IV, p. 244, op. cit. exprimându-se în acela'şĭ sens.

[2]) Vezĭ în Vol. V, p. 15, op. cit.

mări pe Cantacuzenĭ şi de aceia a şi trimes slujitorĭ la Drăgăneştĭ unde găsiră pe Şerban logofĕtul, în biserică la utrenie, 'l luară şi 'l duseră la Snagov că să'l ucidă, dar nu'l uciseră, alţii aŭ mers la Mărgineni de luară pe Mihaĭ spătarul, 'l puseră într'un car şi'l duseră la Cocoreştĭ ca să'l mustre Duca-Vodă, Iordache şi cu Barbu Fărcăşanu scăpară şi trecură în Braşov, era să prindă slujitoriĭ şi pe Iordache Cantacuzino, care tocmaĭ intra în sat, dară fu vestit de un trecător ce i s'a întîmpinat luĭ frăţine-sĕŭ, şi repede el se învêrteji de trecu Teleajenul, în Ungaria. Cronicarul ne raportă o anecdotă cu Mihaĭ spătarul: slujitoriĭ găsind bucatele gata şi bĕuturĭ bune, se puseră pe chef, se ameţiră şi ast-fel Mihail spătarul se dădu jos din căruţa în care era pus spre a fi dus la Cocoreştĭ, şi trecând prin mijlocul slujitorilor, el scăpă şi se furişă în casa unuĭ Sêrb, de unde fugi în Ungaria la fraţiĭ sĕĭ. In acest timp cucoana Elina cu fiă-sĕŭ Constandin Postelnicul şi cu ginere-sĕŭ Radul Creţulescul, şi alţiĭ, fură aruncaţĭ în închisorile caseĭ Cocoreştilor; acolo închiseră încă şi pe Şerban logofĕtul. Cantacuzeniĭ la rîndul lor căutară rĕsbunare şi pârâră la domn pe Stroe Vornicu Leurdeanu şi pe Radu Dudescu, pe care Duca Vodă dovedindu'l de mincinos 'l arse cu ferul roş pe pept; sistemul ordalic din legislaţiunea penală medievală era în vigoare şi la noĭ în ţară atuncĭ; se pedepsea corporal pe acea parte a corpuluĭ, de unde purcedea rĕul; de aceia pe inimă şi pe boşogĭ s'aŭ ars Dudescul; căcĭ de acolo spunea domnul că aŭ eşit gândurile rele. La aceste casne, cronicarul ne rapoartă numele armaşuluĭ celuĭ mare ce a executat această pedeapsă, acela era Nica de la Grădiştea *(Grădişteanu)* căcĭ armaşiĭ ereaŭ atuncĭ representanţiĭ ministeruluĭ public aĭ ţĕreĭ; eĭ acudaŭ în Divan, şi pentru că pedepsele ce se aplicaŭ, eraŭ exemplare: ca moartea prin strangulaţiune, şi prin decapitarea cu iataganul, saŭ prin mutilărĭ a unor organe din corpul omenesc; aceĭ armaşĭ eraŭ însărcinaţĭ a le executa, eĭ eraŭ representanţiĭ intereselor domnuluĭ şi ale ţĕreĭ. Marele armaş erea ca un fel de Procuror general, şef al tuturor armaşilor, aceasta nu împedica însă ca

armaşul să maĭ fi fost şi militar şi el în adevĕr era şeful tunarilor [1]) de oare-ce după timpurile de atuncĭ era legal acest mod de a fi, căcĭ puterea militară era confundată cu cea legiuitoare şi executivă, principiul separaţiuneĭ puterilor statuluĭ de abia la 1831 a fost introdus în legile acesteĭ ţĕrĭ [2]). Partida grecească în acest timp erea exprimată aci în ţară cu un representant al neamuluĭ Rosetilor-Cupăreştilor, în Constantin Filipescu găsim: «Intr'al doilea an al Ducăĭ-Vodă aŭ mazilit Turciĭ pre Dumitraşcu-Vodă, domnul Moldoveĭ, şi aŭ luat domnia Antonie-Vodă Roset, care 'ĭ dicea Kiriţă Dracu, carele avea fecor aicea în ţară la noĭ, şi auzind de tatăl sĕŭ ce s'aŭ domnit, mult aŭ plâns, prorocind cu plânsul realele ce vor să paţă pre urmă, precum aŭ şi fost, că la orênduelele lor se vor scrie. Ci dar Grec fiind, nu s'aŭ lăsat firea ce aŭ toţĭ Greciĭ, ci dacă aŭ încetat Iordache Beizadea den plâns, atât se mărise, cât nu maĭ puteam nicĭ noĭ vorbi cu el, şi maĭ 'nainte eram cu el la un conac, fugind caimacamiĭ den loc în loc pentru ciumă, cu glume cu rîsurĭ, iar atuncĭ aşa cum auziţĭ» [3]); pe de altă parte D. Xenopol dupre Nicolae Costin cronicarul, spune: «Duca era în cele maĭ bune relaţiĭ cu o mare şi însemnată familie grecească din Constatinopole, acea a Cupăreştilor din care capul eĭ, Cupariul cel bătrân, îl avea de capuchihaia, un fecior al luĭ Lascarache; însă era spătar mare, om mândru şi trufaş, pe care nu'l puteaŭ suferi Munteniĭ. Era şi alt fecior al luĭ, Iordache postelnicul, care luase în însoţire pe fata Dabijoaeĭ, soră cu femeia luĭ Duca-Vodă, însfârşit maĭ era unul Scarlatachi gramaticul» [4]). Aşa aŭ mers lucrurile tot pârându-se uniĭ pe alţiĭ, însă Duca-Vodă nu

---

[1]) Vedĭ în N. Bălcescu: «Puterea armată în vechime la Românĭ» şi în partea II a acesteĭ cărţĭ.

[2]) Vedĭ în Thesa mea de licenţă în Drept susţinută la Facultatea de Drept din Bucureştĭ în 1898: «Originele Ministeruluĭ public şi rolul sĕŭ în dreptul român». La capitolul «Instituţiunea Ministeruluĭ public la Românĭ». Principiul separaţiuneĭ puterilor statuluĭ datorit luĭ Montesquieu: *Exprit des lois*, veacul al XVIII, la Românĭ fu introdus prin regulamentul organic în diua de 5 Martie 1831 şi votat de obşteasca adunare a ţĕreĭ sub preşedenţia generaluluĭ comite Kisseleff; vedĭ p. 59 în Thesa mea.

[3]) Vedĭ op. cit., Vol. II, p. 11.

[4]) Vedĭ în Vol. IV, op. cit. Xenopol, după Letopiseţul luĭ Nicolae Costin, vol. II, p. 19, în Kogălniceanu.

ucisese pe nicĭ unul din Cantacuzenĭ, nu mersese până acolo. Până ce atinse Duca-Vodă al treilea an al domnieĭ luĭ, când Lascarache Roset Cupărescul aduse noŭ caftan de domnie de la Poartă, domnuluĭ, când s'aŭ slobozit 12 tunurĭ în Bucureştĭ şi s'aŭ tras focurĭ de puştĭ în vĕzduh, în al patrulea an Turciĭ avură resbel la care luă parte şi Duca-Vodă, şi de data aceasta vedem caimacam în ţară, lăsat de domn, pe Şerban Cantacuzino la un loc cu Chrizea *(Popescu)*, cu Iordache Roset, şi cu Staico *(Bucşeanu)* semn că acuma Cantacuzeniĭ eraŭ earăşĭ în graţia domnuluĭ ; de oare-ce Duca-Vodă ştia că Cantacuzeniĭ aveaŭ putere la Poartă încât nu cuteza să se certe cu dênşiĭ şi de aceia a alergat la o împăcăciune.

In acest timp Filipescu ne spune că, Cantacuzeniĭ aŭ turburat pre oameniĭ ţĕreĭ, la pârĭ contra luĭ Duca-Vodă [1], şi avea în amiciţie pre Banul Milescul, pre Dumitraşcu Corbeanu, şi pre Paraschiv Bolişteanu, apoĭ maĭ têrḑiŭ aceştia aŭ fugit în Ardeal dimpreună cu feciorul Creţulescului, Pêrvul Postelnicul. Duca înturnându-se în Bucureştĭ, auḑind de acestea a trimis pe Marele logofĕt Constandin Brâncoveanu, viitorul domn, cu cărţĭ la Creţulescu, ca să vie înapoĭ, dară atuncĭ la Sărata, Brâncoveanu se întâlni cu Şerban Cantacuzino unchiul sĕŭ, şi cu toată casa luĭ, ce se duceaŭ la Rusciuc, la paşa turc, fiindu'ĭ teamă de urgia luĭ Duca-Vodă. Duca atuncĭ supărat, ţinu sfat cu aĭ luĭ, în Bucureştĭ, şi hotărî a trimite pre Neagoe Secueanul, pre Staicu Bucşeanu şi pre Ionică Băleanu la Andrianopol ca să pârască pe Şerban şi pe Cantacuzenĭ la Vizir, dară toate fură în ḑadar căcĭ vizirul deja obţinuse domnia Ţĕreĭ-Româneştĭ pentru Şerban Cantacuzino, încât ceĭ treĭ misionarĭ se întoarseră ploaţĭ şi doĭ dintr'ênşiĭ Băleanu şi cu Bucşeanu trecură în Moldova. Cantacuzino avea încă relaţiunĭ ascunse cu ceĭ maĭ marĭ din Ţarigrad, pentru a căpăta domnia un meghistan, scrie Cantacuzeanuluĭ ca să vie în grabă în Ţarigrad căcĭ domnia e sigură, scrisoarea însă cade din nenorocire în mâinele Chrizeĭ Popescu ce erea adversarul Cantacu-

[1]) Veḑĭ în Vol. II, p. 15, op. cit.

zenilor, acesta scrie întâmplarea luĭ Duca-Vodă. Cantacuzino însă scapă de moarte, căcĭ soţia luĭ Duca-Vodă, Doamna, se îndrăgostise cu Şerban Cantacuzino, şi ea aci 'şĭ arătă mărirea inimeĭ sale, anunţă pe iubitul eĭ care nu întârzie de a fugi la Constantinopole, de unde în ajunul bobotezeĭ se întoarse domn al ţĕreĭ Româneştĭ. Duca fu trecut în Moldova, ear Antonie Roset de acolo fu mazilit.

Eată cum se sfârşi acest joc al pârilor d'intre cele doue partide, acuma Cantacuzeniĭ puseseră mâna pe puterea ţĕreĭ, Şerban deveni domn, să vedem lupta d'intre aceste doue partide, ce cale vor lua de astă dată, însă partida naţională fiind la putere, şi a tot puternică prin representantul eĭ, Şerban Voevod Cantacuzino.

Din domnia luĭ Şerban Cantacuzino (1679—1688).

Cu domnia luĭ Cantacuzino se croeşte o nouă soartă Ţĕreĭ-Româneştĭ; se pune basă uneĭ noĭ sisteme de politică externă, acea politică diplomatică care va lăsa în totdeauna deschisă o portiţă, domnuluĭ român, ca în cas de pericol faţă de Turcia, să găsească scăpare în Austria. Şerban Cantacuzino erea unchiul luĭ Brâncoveanu; unchiul va învăţa pe nepot acest noŭ sistem de politică, şi de aceia să nu ne mirăm când vom vorbi de Brâncoveanu ca despre cel maĭ abil politician, şi diplomat român din veacul al XVII-lea, el învĕţase la o şcoală minunată, aceia a unchiuluĭ sĕŭ unde avusese de dascăl însuşĭ pe acesta; dară să ne întrebăm de ce Şerban Cantacuzino institui un asemenĭ sistem? El erea un excelent observator al stăreĭ lucrurilor; vĕḑuse că steaua Ottomanilor apusese, căcĭ dacă în 1526 eĭ repurtară cea maĭ strălucită victorie în contra creştinilor pe câmpiile de la Mohacĭ, acuma însă în 1687, după 161 de anĭ, Nemţiĭ tot la Mohacĭ vor sdrobi pentru tot-deauna Imperiul Semi-luneĭ, şi această înfrîngere le va fi de piaḑă rea; căcĭ din nenorocirĭ în nenorocirĭ vor merge. Şerban Cantacuzino ştia că Ţara-Românească nu poate trăi singură cu de la sine putere pe harta Europeĭ, şi că pe lângă scutul de oţel ce acoperea pieptul Românuluĭ, maĭ

trebuea şi un braţ de oţel ca să'i dea ajutor la vreme de nevoe; acel braţ dênsul 'l vĕḑuse că este al Nemţilor, şi cu un talent admirabil 'l vedem sucindu'şĭ mintea în ceĭ nouĕ anĭ de domnie. Nu îndrăsnea a rupe pe faţă cu Turciĭ, căcĭ rĕutatea lor ar fi putut să ne aducă nenorocirĭ, dară întrebuinţă acea diplomaţie rafinată, punênd în practică ḑicĕtoarea: «secretul face succesul», ḑicĕtoare învăţată şi de Brâncoveanu, încât noĭ în studiul capitoluluĭ de faţă vom studia douĕ lucrurĭ importante, şi legate de scopul cărţeĭ noastre; întâi acela, de a vedea cum partida naţională a triumfat şi cum partida grecească a căḑut în prăpastie, şi al doilea: cum s'a pus basele uneĭ nouĭ politicĭ de care într'un alt capitol ne vom ocupa cu deamănuntul, şi anume la domnia luĭ Brâncoveanu, făcând acea politică obiectul aceluĭ punct 4; pe care noĭ l'am formulat ca o consecinţă decursă tot din înrâurirea Grecilor în această ţară.

Cronicarul anonim care în povestirea sa s'a arătat atât de bine-voitor neamuluĭ Cantacuzinesc, arată că în 6 Ianuarie 7187 *(1679)*, Şerban Cantacuzino a purces de la Odreiŭ la Bucureştĭ cu steag împărătesc şi cu mare halaĭ aŭ ajuns în capitala ţĕreĭ unde după obicnuita slujba în mijlocul a tot clerul ţĕreĭ şi în mare sobor; s'aŭ înscăunat.

Mamucca della Torre, dragomanul împărătesc, într'un raport al sĕŭ către împĕrat, arată că pe acel timp un galben valora 2 1/4 leĭ. D. Xenopol trimiţĕndu-ne la acest raport spune că Cantacuzino cheltuise 1300 pungĭ, ce fac 650,000 leĭ care sumă intrase în buzunarele Sultanuluĭ, valideĭ şi viziruluĭ pentru a căpăta domnia.

In Ţara-Românească se simţea că este un domn, căcĭ ceĭ ce aŭ cunoscut pe Şerban Cantacuzino 'l înfăţişează atât ca fisic cât şi ca caracter unuĭ om plin de energie şi de severitate.

Cronicarul Filipescu care erea protivnic Cantacuzenilor 'şĭ formează o părere cu totul severă despre Şerban, el începe domnia luĭ Cantacuzino aşa: «Mare şi întunecat nor şi plin de fulgere şi de trăsnete aŭ căḑut pe Ţara-Ro-

mânească cu Şerban-Vodă»[1]). Istoricul Italian Del Chiaro care a scris «Istoria delle moderne revoluzioni della Valachia» [2]) a trăit mult în Ţara-Românească şi a crescut poate pe Cantacuzino, spune despre Şerban-Vodă că în momentul când ambasadorii Turci aŭ venit la Bucureşti ca să trateze cu dênsul şi cu Nemţii în urma resbelului «se duceaŭ de la el ca şi ameţiţi şi înspăimântaţi de maestoasa luĭ statură şi teribilul sunet al voceĭ luĭ» [3]), despre unul din aceştĭ ambosadorĭ acelaşi scriitor adaugă că: «Vĕḑênd acea uriaşă statură, aceĭ ochĭ marĭ care produceaŭ înspăimântare şi acel ton groaznic al glasuluĭ principeluĭ; fu apucat de o mare frică şi începu a tremura»[4]).

De multe orĭ prestanţa face mult; ea câştiga domniile şi rĕsboaele; Ghöete spune că «o înfăţişare frumoasă şi corectă este o jumĕtate de representaţiune». Vedem decĭ că nimic nu lipsea luĭ Cantacuzino, ca el să devie un domn prin excelenţă în Ţara-Românească.

D. Xenopol însă just observă când spune: «O natură astfel constituită nu putea să îngădue a nu-şi rĕsbuna contra boierilor din partida adversă pe carĭ i'am vĕzut, chinuind cu toată cruḑimea pe neamul Cantacuzineştilor»[5]).

Venise rĕndul şi acelor care atâţia anĭ i'aŭ pârât pe Cantacuzineştiĭ şi aŭ băgat în groapă nu pe un singur membru din această familie.

Din Cronica luĭ Filipescu culegem acestea în privinţa celor ucişĭ de Cantacuzino din partida grecească: «aŭ trimes pre Ginea Căpitan cu 30 de slujitorĭ, de aŭ luat pe Pătraşco Urzicanul, de l'aŭ dus la Snagov la mânăstire, acolo cu muncĭ groaznice muncindu'l l'aŭ spânzurat»[6]) «pe Vêlcul Vornicul l'aŭ mutat la Sneagov şi acolo l'aŭ omorât cu multe casne» [7]) asemenĭ aŭ omorât şi pe Hrizea Vornicul *(Popescu)* după ce a încercat a otrăvi pe Radu Vis-

---

[1]) Veḑĭ op. cit. vol. II, p. 18, Mag. Ist.
[2]) Tipărită în 1718 la Veneţia.
[3]) Idem, la p. 138.
[4]) Idem op. cit., p. 141.
[5]) Veḑĭ în Vol. IV, p. 268, op. cit.
[6]) Veḑĭ în Vol. II, Mag. ist., p. 20.
[7]) Idem, p. 21.

tier şi pe feciorul Drosuluĭ Serdar cu tot neamul luĭ ca să'l stingă, şi Gâde a fost la omor, Cobza Dumitraşco Căpitan [1]) pentru a desarma însă pe Băleni ce ereaŭ contra sa, mărită pe frumoasa luĭ fică, Smaranda, cu Gligore Postelnicul Băleanu, fiul luĭ Ivaşcu şi nepot al vrăşmaşuluĭ neamuluĭ Cantacuzinesc, Banul George Băleanu a făcut nunta cu mare halaĭ aducênd soliĭ din ţerĭ strĕine pe Betlen Elek din Ardeal şi pe Velicko Hatmanul Costin din Moldova.

Insă soţia luĭ Băleanu muri după 5 lunĭ, şi cronicarul în o alusiune frumoasă al doliuluĭ, spune că tot neamul Bălenilor «aŭ rĕmas în cerneală» [2]). Constantin Filipescu fusese mijlocitorul la această nuntă, căcĭ el fu trimis la Băleanu spre a'ĭ propune pe Smaranda; Cantacuzino împăcă aşa şi pe Filipescu, acesta tot nu'l cruţase însă.

Cu începerea anuluĭ 1681 rolul politiceĭ luĭ Cantacuzino va începe; tînĕrul comite Emerik de Tököly se puse în capul mişcăreĭ ungare, se aliă cu Turciĭ ca să silească pe adversarul sĕŭ Kohary să capituleḑe. Turciĭ aliaţĭ cu Ungurii vor deschide resbel Nemţilor. Cara Mustafa porneşte cu 200,000 de oamenĭ contra Vieneĭ, unde 'şĭ întinde corturile; Nemţii nu aveaŭ de cât 22,000 de oamenĭ şi un corp de voluntarĭ format din 700 de studenţĭ. Regele Polonieĭ, Sobieţki scapă soarta Austrieĭ, căcĭ în anul 1683 în ḑiua de 22 Septembrie, el în capul a 84,000 de oamenĭ scapă Viena de Turcĭ, care ereaŭ cât pe aci a o supune; în acest timp domniĭ românĭ Duca şi Şerban Cantacuzino ereau chemaţĭ a veni în ajutorul Turcilor, Şerban Cantacuzino însă ţinea relaţiuni secrete şi cu Nemţiĭ, istoricul Del Chiaro spune că Cantacuzino 'şĭ încarca tunurile cu ghiulele de pae [3]), Şincaĭ în cronica sea [4]) după manuscrisul condiceĭ bălăceneştĭ ce o cunoscuse dênsul, precum şi în genealogia Cantacuzenilor [5]) vedem că Cantacuzino se ajunsese cu

---

[1]) Idem, 23—26.
[2]) Veḑĭ idem, p. 35.
[3]) Op. cit., p. 136.
[4]) Pag. 134, Tom. III.
[5]) In Buciumul luĭ Bolleac, p. 218.

Rudolf împěratul Nemților la asediul Vienei [1]) însuşi contele Waldstein scrie în 29 Februarie 1688 lui Cantacuzino şi îi spune: «Această osĕrdie nu'mi este particulară, şi este aceia pe care toţi cei buni creştini o aŭ, încă de când noi am auḑit de acele frumoase fapte ce Măria-Ta ai făcut în vremea încunjurărei Vienei [2]). Nenorocirea Turcilor nu se opri aci, căci regele Sobieţki veni şi în ajutorul Ungurilor şi bate pe Turci sub zidurile cetăţei Parkany, luând mai multe cetăţi, în 1687, ducele Lorenei, un mare general al Austriei, resbună pe generalii Austriei de la 1526; căci la Mohaci Turcii fura acuma învinşi cumplit, ei strigaŭ: Mohacs! Mohacs! şi fugeaŭ de rupeaŭ pămêntul. Veneţienii le luară Morea şi Athena, încât ora peirei le bătuse.

Acuma Cantacuzino nu mai avea a lucra in ascuns cu Nemţii ca în timpul înconjurărei Vienei; se deduse pe faţă, mai cu seamă că priimeşte o scrisoare de la împěrat, care 'i ḑice că 'l ia sub haina lui proteguitoare, acesta era şi gândul Românilor ca ei să fie mai bine sub scutul protector al unei puteri creştine de cât sub cel al unei păgâne; domnul român 'i rĕspunde prin solul trimis în termenii cei mai măgulitori împěratului [3]). D. Xenopol formuleaḑă în următoarele puncte cererile Românilor, prin Domnul lor, către împěrat: 1) Să dea ajutor Munteniei spre a scăpa de jugul păgânilor; 2) Să-i deschiḑă o cale de corespondenţă sigură cu curtea din Viena prin Transilvania; 3) Să dea ordin generalului celui mai apropiat de hotarele muntene, ca la caz de nevoie să-i trimită un grabnic ajutor» [4]). In anul următor vedem pe domnul român că se pregătesce de luptă contra Turcilor, aliindu-se cu Nemţii, turnênd 35 de tunuri; pentru a parlamenta la toate acestea domnul român trimite ca misionar la împěrat pe episcopul Nicopolului Anton Ştefan; eară împěratul la domn pe un iezuit Antide Dunod care venind în Ţara-Românească a

[1]) Veḑi în Xenopol, p. 259.
[2]) Veḑi în genealogie, Buciumul, p. 270 şi în D. Xenopol, vol. IV, p. 259 (Notă).
[3]) Veḑi în vol. V, Hurm., p. 135, partea I.
[4]) Vol. IV, p. 263, op. cit.

şi scris o dare de seamă a stărei lucrurilor de aci şi a instituţiunei boeriilor, publicată în Magasinul istoric [1]).

Impĕratul încredinţă şi nişte diplome lui Dunod către principele ţĕrei, Şerban Cantacuzino, prin care 'l numeşte «general de oaste, duce al Ţĕrei-Româneşti şi purtătorul de grijă al imperialilor» [2]); apoi îi acordă privelegiuri «la domnia ereditară atât a Munteniei cât şi Moldovei şi pentru toată credinţa ce a arătat'o 'l numeşte *Comite al sacrului imperiŭ;* şi în tot-deauna când va suferi vremuri de restrişte va găsi adăpost în statul sĕŭ, în oraşul Sibiŭ. In schimbul acestora domnul român va trebui însă să verse 75,000 leĭ pe fie care an în thesaurul imperial». Aceste aŭ fost comunicate domnuluĭ român prin ambasadorul special, Contele Czaki [3]). Impĕratul ca să înlesnească şi maĭ mult pe Cantacuzino îĭ maĭ trimite altă diplomă, prin care îi recunoaşte coborîrea sa din împĕraţiĭ Cantacuzenĭ de la Bizanţ şi îĭ ḑice că poate va veni o ḑi când principele muntean se va urca pe vechiul tron de la Bizanţ, domnescul istoriograf Cantemir atestă acest lucru [4]); Carra de asemenĭ [5]); un mare sfetnic al Austrieĭ, Marsigli într'un raport al sĕŭ către împĕrat din luna Aprilie anul 1702 ḑice: «da un prete Greco mi e stato communicato il concerto del fu Şerbano Voivoda di Valachia, col Czar di Moscovia per introdureo all'imperio greco servendosi» [6]). Cum vedem aci Marsigli atribue această promisiune făcută luĭ Cantacuzino, ţaruluĭ rusesc, căcĭ în adevĕr Şerban-Vodă se ajunsese la prietenie şi cu ţarul Rusieĭ, voea şi protecţiunea acestuia, şi de aceia trimite la Moscova pe archimandritul Isaia de la muntele Athos, pe care împĕratul îl primeşte de minune, şi cu care convine la ajutor Muntenilor pentru a scăpa pe ortodocşĭ şi creştinĭ, de păgânĭ.

Şerban Cantacuzino însă avu câte-va piedici cu mersul

---

[1]) Veḑĭ în Vol. V, p. 33—71.

[2]) Veḑĭ în genealogie, p. 233; şi în Vol. V, Mag. ist., p. 80.

[3]) Veḑĭ în diplomele aduse de ambasador din 16 Februarie 1688 în genealogia din Buciumul.

[4]) Ist. Imp. Ottom., p. 506, Vol. II, Nota 73.

[5]) Op. cit, p. 99.

[6]) Frag. III, doc. Hurm., p. 384.

politicei sale; unora boerĭ în capul cărora se găsea însuşĭ douĭ fraţi aĭ sĕĭ Constantin şi Michai şi nepotul sĕŭ Constantin Brâncoveanu, le eraŭ teamă de marele avênt ce'l luară Nemţi aci, ca nu cum-va ţĕrile să nu fie supuse lor; aşa că Cantacuzino în dibacia sa; căuta a înpăca nemulţumurile rudelor seale; şi de aceia când generalul austriac, Veterani, veni cu oştiri aci în ţară; el Şerban 'l rugă să se retragă, aceasta numaĭ de ochiĭ lumeĭ; în schimb însă trimete la Viena, la împĕrat, pe Gheorghe Cantacuzino, Constantin Bălăçeanu şi Şerban Vlădescu ca să meargă la împĕrat şi să'i spună cauza retragereĭ luĭ Veterani.

Cantacuzino, ne spune, Del Chiaro, întemeă la curtea sa, un traĭ maĭ poleit; aduse de asemenĭ dascălĭ din ţĕrĭ strĕine pe care 'i plătea scump ca să înveţe pe fiĭ nobililor gramatica, istoria şi filosofia, el sili de asemenĭ pe boeri care nu aveaŭ încă numele lor de familie format, să şi-l iee dupĕ moşia lor cea de baştină, aşa că de atuncĭ se formă la multe familiĭ, numele lor, prin adăugirea sufixuluĭ, *eanu* saŭ *escu* la cel de moşie; apoĭ ordonă dênsul ca acele moşiĭ să remână inalienabile în acea familie; dênd cărţi pentru toate acestea; se vede că populaţiunea se înmulţise; de asemenĭ şi boeriĭ şi boeriile, încât fără nume de familie se făcea confusie, nu maĭ era ca altă dată un singur «*Vornic ot Leurdeanĭ*»; saŭ un singur «*Vistier ot Greci*».

Turciĭ cunoşteaŭ toate gândurile luĭ Cantacuzino; le cunoşteaŭ şi Greciĭ ţarigrădenĭ, însă nicĭ unul nicĭ altul, nu indrăsnea să ridice glasul. Turcul de asemenĭ nu, căcĭ era bătut şi îngenunchiat de Nemţi; Grecul nu, căcĭ puterea Turculuĭ slăbindu-se, se slăbea şi a luĭ, de oare-ce acesta era instrumentul semi-luneĭ care acuma se întunecase cu totul. Cât despre partida grecească de altă dată çe era puternică în această ţară în vremurile domniilor grecisate; când cu Sofialistul, Balasache şi toată compania aceia de meghistanĭ de la Fanar, nicĭ că maĭ era vorbă. Cantacuzino iĭ stîrpise, şi cronicarul nu se înşală când spune: Vaĭ ce cumplit fulger cu trăsnete aŭ căḑut pe capul ţĕreĭ cu acest Şerban»; fireşte luĭ Filipescu nu-ĭ plăcea felul luĭ Şerban, căcĭ Fi-

lipescu era din partida cea-laltă de boeri; cei grecisaţi; în care era şi vestitul Stroe Leurdeanu, ori mai bine ḑis călugărul Silivestru. Turcii se temeaŭ de Cantacuzino, şi dacă moartea nu l'ar fi răpit pe dênsul în anul 1688, 29 Octombrie, totul era decis, ca coroana Bizanţiului să mai lucească pe capul unui Cantacuzean în veacul al XVII, şi acolo la Bizanţiul cel strĕbun să se institue un mare imperiŭ, format: din Românii, Sêrbii, Bulgarii şi Grecii. Că acest imperiŭ să fi fost sprijinit de cele douĕ împĕrăţii, Rusia şi Austria, nu se ştie? şi noi Românii ce soartă să fi avut, însă viitorul poate ne ar fi reservat fericire; poate am fi fost cei mai norocoşi şi să fi rĕmas singuri şi a tot puternici într'o mare împĕrăţie bizantină, ca aducere aminte de vechiul imperiŭ roman, al lui Constantin-cel-Mare. Când însă năzueşti la ceva prea mare şi frumos, destinul aduce pe diavol care distruge şi înghite totul. Cantacuzino umbla după păreri nebune şi după gânduri fantastice; era însă cât pe aci să le realizeze, dacă le ar fi realizat ar fi fost cel mai mare principe român; însă cruda moarte îl răpi, şi tot planul se prefăcu în praf. Cantemir în evenimentele Cantacuzenilor spune că, Cantacuzino ar fi fost otrăvit [1]) el era ginerele domnului muntean; documentele însă afirmă că el a murit de moarte naturală, aşa avem raportul lui *De Girardin*, ambasadorul Franciei la Constantinopol, către regele sĕŭ, din 1688, Decembrie 6 [2]).

Dacă scopul lui Cantacuzino nu se putu realisa, istoria însă înregistrează cu mândreţe domnia sa, de oare-ce atunci Ţara-Românească ajunsese aproape a nu mai şti de Turci. Cantacuzino îi câştigase o quasi independenţă faţă de Sultan. D. Gion în opera sa «Ludovic al XIV-lea şi Constandin Brâncoveanu» just observă, când vorbeşte despre epoca de atunci; D-sa ḑice: «Transilvania, Muntenia şi Moldova, odinioară tributară Porţei, aproape, nu mai sunt sub puterea ei» [3]). Turcii se făceaŭ că nu în-

---

[1]) Veḑi în edit. Academiei române, p. 8.
[2]) » în Vol. I, supl. I, p. 278. col. doc. Hurm.
[3]) Op. cit., p. 154.

ţeleg aroganţa domnului muntean, acuma prestigiul ţěreĭ fu înălţat de tot; politica externă a ţěreĭ, era condusă de dênsul, şi Ţara-Românească era în relaţiunile cele maĭ amicale cu cele maĭ puternice împěrăţii din acele vremurĭ, cu a ţarilor şi cu a sacrilor împěraţĭ Romanĭ, un istoric strěin, Filstich ast-fel caracterizează domnia luĭ Cantacuzino: «In timpul domnieĭ sale, trebui el să sufere multe pentru favoarea bineluĭ obştesc, căcĭ avea mulţĭ rivalĭ şi invidioşĭ care se nevoiaŭ să'l arunce din scaun. Maĭ ales îl duşmăneaŭ Greciĭ constantinopolitanĭ, cărora el totuşĭ se opunea din toate puterile sale. Turcilor le închidea gura cu banĭ. Pe Grecĭ îĭ linişti prin alte mijloace, pe toţĭ duşmaniĭ sěĭ îĭ aduse sub picioarele sale, şi le atrase moartea saŭ închisoarea. Chiar Mahometaniĭ respectaŭ pre Domn pentru vaza luĭ personală. In timpul domnieĭ sale nicĭ un duşman nu a pus picioarele în Valachie [1]). Iată cum se sfârşi domnia acestuĭ mare voevod care ştiuse să ridice respectul acesteĭ ţěrĭ atât de sus, şi să înfigă stindardul eĭ în vêrful palatuluĭ sěŭ, ca să fie vědut de strěinĭ şi să se înfricoşeze eĭ, la fâlfâiturile luĭ. Iată decĭ timpul partideĭ naţionale; iată cum ştiuse Cantacuzeniĭ să 'l dobândească, iată cum aŭ ştiut să se lupte, ca să ajungă până aci.

Acuma să păşim maĭ înainte, terminând pe deplin capitolul acesta.

Inainte însă de a pătrunde în studiul altuĭ capitol, credem că este just a ne opri un moment asupra Cantacuzenilor, această familie care deşi de origină străină, dar jucând atâta rol în ţara sa adoptivă, şi încă un rol atât de frumos, de a se pune în capul partideĭ naţionale din această ţară, ţinênd sus stindardul patriotismuluĭ român, înbărbătând pe uniĭ boerĭ românĭ în care poate acest patriotism amorţise; saŭ mustrând pe alţiĭ în care el apusese de tot, lăsându-se a fi conrupţĭ de partida grecească.

---

[1]) Operă publicată în Enghel, Gesch. der Wallachey, p. 131; D. Xenopol, vol. IV, p. 269.

Cantacuzenii.

In capitolul de faţă de sigur că nu ne vom încerca a face istoricul şi genealogicul acestei familii pentru a arĕta filiaţiunile; aceasta nici nu ar intra în cadrul cărţei de faţă, dacă am vorbit de Basarabi, de Bălăceni şi de Văcăreşti aceasta nu am făcut'o pentru a ne ocupa de genealogiile lor ci am făcut'o din alt punct de vedere, acela de a vorbi de dênsele ca de nişte familii româneşti despre care unii istorici aŭ scris că ar fi existente încă dinaintea întemeerei acestui stat (1290); de aceia noi ne am oprit, şi am analisat aceste afirmări, la Cantacuzeni nu ar fi tot acest motiv, căci Cantacuzenii nu sunt de origină română; numele lor nu este legat de această ţară de cât de prin mijlocul veacului al XVII-lea încoace, nu avem nici motivul genealogic, dară ce aveam atunci?

Avem că, în tot-deauna când veḑi vorbindu-se de cineva, mult; doreşti să şti cine este, de unde vine şi ce a fost mai 'nainte, curiositatea omenească, spiritul acesta al individului, de a descoperi tot lucruri noui şi de a pătrunde mai adânc în aceia ce te preocupă, te împinge a te ocupa şi mai mult, şi te simţi fericit, atunci când din acea mare descositură unde sunt sute de bucăţele de fire de aţă, ai ajuns a fi scos pe ultimul fir, căci atunci, nu este aşa? ştofa poate fi călcată şi întrebuinţată la altă croială. Cantacuzenii deci despre care istoria naţională a Românilor vorbeşte atâta, să ne interesăm şi noi aci de trecutul lor, înainte de a fi venit ei în ţara Românească.

In o carte foarte rară purtând titlul de «*Discorso di Theodoro Spandugino Cantacuzino, gentilhuomo Constantinopolitano della origine de principi turchi*» care se găseşte reprodusă în o altă operă: «*Histori Universale dell'origine et imperio de Turchi*» de Francesco Sansovino, tipărită la Veneţia de Mihael Bonelli în 1583. D. Xenopol ne spune[1]) că în aceasta la pag. 185 se vorbeşte despre Ioan Cantacuzino care a ajuns împĕrat la Bizanţ şi care descindea

---

[1]) Vezi în Vol. IV, op. cit., p. 207 (Notă).

din pairî din Franţa: «era piu nobile che persona la quale fosse in Graeceia, conceosia casa che egli *discendeva da dodici pari de Francia»*; decî se vorbeşte de Cantacuzenî ca coborîtorî aî pairilor din Franţa în o operă tipărită la 1583, şi aceasta coprinḑênd într'ênsa acea operă şi mai rară: «Discorso di Theodoro Spandugino Cantacuzino» care poate va fi fost tipărită şi mai 'nainte de cea din 1583.

Documentul, purtând titlul de: *Genealogia familieĭ Cantacuzenilor* [1]) un volum în 4 de aproape 500 paginĭ, document alcătuit după alte douĕ lucrărî, una făcută de dascălul grec Saul Arvanitohoritul pe la 1765, după istorici şi alte documente; alta găsită la Contesa O'Donnel soţia contelui englez O'Donnel şi fiică a luĭ Răducanu Cantacuzino, acesta fiŭ a luĭ Ştefan Cantacuzino cel ucis împreună cu Brâncoveanu; în acest document încă se arată că neamul Cantacuzenilor 'şĭ trage origina din neamul de Valua din pairî de Francia; de la anul 800 stabilindu-se legătura până în anul 1787.

Din această genealogie a publicat şi reposatul Cesar Bolleac în Buciumul, părţĭ însemnate [2]).

N. Bălcescu de asemenĭ într'o notă a sa din Magasinul istoric face menţiune despre originea Cantacuzenilor din casa de Valua a Franciei.

Dacă vom da aci câte-va note despre uniĭ membriĭ aĭ acesteĭ familiĭ, ca să vedem ce fel de sânge a curs şi în Cantacuzeniĭ din ţĕrile române, nu ne vom încerca de sigur a face întregul istoric al acesteĭ familiĭ. In alte opere ca de ex: acea broşură a societăţeĭ enciclopedice din Paris, saŭ cartea D. Rizu-Rangabè: «Le livre d'or des familles fanariotes», se va putea urmări pas cu pas întregul istoric şi genealogic al acesteĭ familiĭ.

Uniĭ istoricĭ pretind că aŭ găsit Cantacuzenilor o origină tracică, alţiĭ scandinavică, cea ce este cert însă, e: că; între aniĭ 1100 şi 1200 când în ţĕrile de la Dunăre începuse să nască viaţa de stat a Românilor, atuncĭ în imperiul Bizantin; aceia care peste patru veacurĭ se vor pune

[1]) In posesiunea D-luĭ Gh. Gr. Cantacuzino din Bucureştĭ.

[2]) Vezĭ ḑiarul, 1863, No. 23 şi urmĕtoarele.

aci, în fruntea partideĭ naţionale şi vor deveni model de patriotism românesc; acolo vor forma în acele vremurĭ o puternică şi bogată familie de care istoria veaculuĭ al XII-lea trebuie a vorbi.

Scriitoriĭ contimporanĭ bizantinĭ ca: Ducas; Cinamus şi Nichetas Choniates, pomenesc despre Cantacuzenĭ; aşa în Ducas vedem: «Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀνὴρ εὐγενής τε καὶ τῶν πάλαι ἡρώων ἀπογονὸς» [1]) Aceasta este cea d'întâĭ pomenire a unuĭ Cantacuzean, adică Ioan, om cu mare vadă, general, şi încuscrit cu împĕratul bizantin Manoil Comnen, căcĭ pe nepoata acestuia, Maria Comnena o ţinea dênsul în căsătorie.

Cinamus ne arată şi pe fiul acestuĭ Ioan Cantacuzino, el dice: «Ἰωνη. τῷ Καντακουζηνῷ, παῖς ἦν Μανουὴλ» [2]) decĭ Manoil era fiul luĭ Ioan; acest Manoil fu trimis în Asia de împĕratul Comnen; împreună cu sebastocratorul Andronic Comnen ca să se bată cu Turciĭ; aŭ repurtat eĭ isbîndĭ, însă nu se ştie din ce causă, el cădu în disgraţia imperială şi fu aruncat în închisoare.

Nicetas relatează despre alt Cantacuzin: Ioan al II-lea, probabil fiul luĭ Manoil, el a trăit pe vremea împĕratuluĭ Andronic Comnen, uzurpatorul (1183—1185); orbit de împĕrat căcĭ lăsase să evadeze din închisoare pe Constantin Angel, el se căsători cu fiica luĭ Andronic Angel sora viitorilor împĕraţĭ Isac şi Alexe Angel. Ioan Cantacuzino orbise şi împĕratul tot 'l trimete la resbel; unde s'a bătut cu Româniĭ din Macedonia şi unde a şi perit [3]).

Nicetas maĭ vorbeşte şi de un alt Cantacuzin: «Ὁ Καντακουζηνὸς Μιχαὴλ, κατὰμένος τῷ βασιλεῖ συναπτόμενος» [4]). Acest Mihail a ajutat pe Alexe Angel să se rĕscoale contra frateluĭ sĕŭ, Isac, din faptul că, Nicetas spune că Mihail ar fi fost rudă cu împĕratul. D. Xenopol presupune că el prea bine

---

[1]) Vedĭ în Ed. Bonn, p. 27, raportat de D. Xenopol, op. cit., p. 208, Nota Vol. IV.

[2]) Vedĭ în op. autoruluĭ, p. 293, şi la Nicetas, p. 254, raportat de D. Xenopol, op. cit., p. 208, Vol. IV, Notă.

[3]) Op. autoruluĭ Nicetas, p. 335, 489, 660; raportat de D. Xenopol, p. 208, nota, Vol. IV.

[4]) Op. autoruluĭ, p. 593, raportat de D. Xenopol, p. 208, Nota, Vol. IV.

putea fi fiul luĭ Ioan şi a surorei luĭ Isac Angel. Dupĕ Nicetas şi Ducange se maĭ culege încă un Teodor Cantacuzino ce moare în 1183 într'o luptă cu Bitinia. Andronic Cantacuzino trimis în anul 1189 de împĕratul Isac al II-lea Angelul ca să ducă provisiunĭ împĕratuluĭ Frederic pentru armată în vremea aceleĭ faimoase cruciate [1]).

In vremea luĭ Ioan Batace de la Nikea, trăia un alt Manoil Cantacuzino; acest Manoil trebuea să se coboare din unul din ceĭ de maĭ sus, spune D. Xenopol; acest Manoil maĭ adauge D. Xenopol, trebue să fie tatăl unuĭ alt Cantacuzino al căruĭ nume de botez; istoricii nu l'aŭ maĭ păstrat, şi acest Cantacuzino la rêndul luĭ, tatăl luĭ Ioan Cantacuzino ce deveni împĕrat la Bizanţ.

Impĕratul Ioan Cantacuzino domneşte de la 1347 până la 1395, are de soţie pe Irina, fiica luĭ Andronic Asan, un membru al dinastieĭ Asan aĭ împĕrăţieĭ româno-bulgare; din această căsătorie se născură: Matheĭ ce domni numaĭ un an pe tronul imperial 1355—1356; Toma despre care vorbesc Ducas şi Phrantzes [2]) şi Manoil care în anul 1346 deveni duce de Sparta; acest Manoil se însură cu fiica luĭ Ioan de Lusignan, o strălucită familie franceză; care Ioan de Lusignan a ajuns regele Armenieĭ. Cronicarul Cantacuzino de la Bizanţ maĭ adaugă încă şi treĭ fiice, Maria, Theodora şi Elena [3]). Impĕratul Matheĭ Cantacuzino ce domni numaĭ un an, se însoară cu Irina Paleologu cu care avu treĭ fiĭ: Ioan, Dimitrie şi Gheorghe şi maĭ multe fete; din aceştia cel maĭ mic Gheorghe deveni cel maĭ însemnat, el era supranumit *Suchetai* şi urmaşul sĕŭ Spandughino vorbeşte de dênsul, ca despre un om cu cea maĭ mare vaḑă între Grecĭ [4]) una din surorile luĭ Suchetai deveni soţia împĕratuluĭ Trebizondeĭ, alta Irina, soţia despotuluĭ Sîrbieĭ, Iurga [5]). Suchetai avu de fiŭ pe Manoil care deveni

---

[1]) Op. autoruluĭ, p. 349 şi 526, la Ducange (Veḑĭ: Familia Cantacuzenorum in Historia bizantina Lutetiae parisiorum) 1680, p. 259.
[2]) Veḑĭ în operile lor, p. 209 şi 386.
[3]) Ed. Bonn, II, p. 135, raportat de D. Xenopol, op. cit., p. 209 (Nota).
[4]) Veḑĭ în op. cit., pag. 189, D. Xenopol idem.
[5]) Idem, la Spandughino.

ducele Albanezilor şi 'şi schimbă numele de Manoil în Ghim. Calcocondila ne spune că el trăia pe la 1453 [1]. Din opera luĭ Ducange: «*Historiă byzantina*» la capitolul *(Familia Cantacuzenorum;* şi din aceia a luĭ Zinkeisen: «*Gesch. des osm. Reichs*», maĭ putem culege încă şi pe alţĭ Cantacuzenĭ a căror filiaţiune nu se leagă cu acelor de maĭ sus, fiind totuşĭ din aceiaşĭ familie, însă din alte ramurĭ, ast-fel D. Xenopol ne citează încă pe Dimitrie Cantacuzino care trăia în Constantinopole în 1420 şi care moare cu ginerele sĕŭ Nichefor Paleologul, apărênd oraşul contra Turcilor. Ioan Cantacuzino ce a asistat la intronarea ultimuluĭ împĕrat bizantin Constantin Paleologul de care fuse numit guvernator la Corfu. Stavromitis Cantacuzino guvernatorul Zitunuluĭ la 1425. Toma Cantacuzino cumnatul regeluĭ sêrb Gh. Brancovicĭ care în 1435 a apărat vitejeşte Semendria contra Sultanuluĭ Amurat II. Un alt Cantacuzino este ucis de Mahomet II, după luarea Constantinopoluluĭ. Dimitrie ce fugi în Italia, după desastrul imperiuluĭ bizantin din 1453, şi se aşeḑă în Florenţa unde şi muri în 1536. Antonie Cantacuzino de la care istoricul vestit Wolf în 1554, cumpĕră preţiosul manuscris de istorie, al luĭ Zonaras. In 1525 s'a născut un alt Cantacuzino anume Michail şi poreclit de Turcĭ, Saitan-Oglu *(fiul draculuĭ)*, nu se ştie, al căruĭ Cantacuzino, din toţĭ ceĭ până aci, putea fi Saitan-Oglu; nu ne lipseşte de cât o generaţiune spune, D. Xenopol, pentru a lega pe acest Cantacuzen cu cel din 1453, saŭ cu ceĭ doui Anton orĭ Dimitrie, morţĭ după 1525, data naştereĭ luĭ Saitan; o generaţie însă, nu înseamnă nimic când aĭ în faţa ta pe unul ce poartă tot numele acelaşĭ, ce moşteneşte averea strĕbunilor şi calităţile lor.

Michail Cantacuzino saŭ Saitan-Oglu este puntea de trecere între Cantacuzeniĭ de la Bizanţ şi ceĭ din Ţara-Românească. Să vorbim şi despre dênsul: Michail Cantacuzino în Constantinopole ajunsese a fi omul cel maĭ însemnat, din toţĭ Greciĭ Bizantinĭ care remaseră acolo după distrugirea imperiuluĭ de către Mahomet al II-lea, el era cel maĭ

---

[1]) Op. autoruluĭ, p. 407, ed. Bonn, şi la Shandughino idem.

cu vaḑă, bogăţiile care le moştenise de la strĕbunii sĕĭ, 'l aşeḑase în această categorie de oamenĭ, căcĭ dacă nu averea înalţă pe om, dară ea contribue a te înălţa. Misionarul Veneţian într'un raport al sĕŭ din 18 Martie anul 1578 către Doge, arată cum acest Michail Cantacuzino era însărcinat de toţĭ sfetnicii împĕrăţieĭ şi de Sultan a le procura blănurile şi mătăsurile cele maĭ fine; de asemenĭ şi aur. Cantacuzino nu se mulţumea numaĭ cu averea moştenită de la neamul sĕŭ, el pricepuse că comerţul în acele vremurĭ în care se găsea imperiul Ottoman, era mijlocul cel maĭ excelent de a se îmbogăţi cine-va şi maĭ cu seamă unul ca dênsul, ce putea resista la cheltuelĭ orĭ cât de marĭ, căcĭ avea banĭ destuĭ aĭ sĕĭ proprii. Earăşĭ o carte foarte rară, ḑice D. Xenopol, a luĭ *Stefan Gérlachs*, citată şi în *Emil Legrand* în *Recueil de pöemes historiques en grec vulgaire*, Paris 1877, I, p. I, la articolul *Mort de Michel Cantacuzène* şi în *Crusius: Turco-Grecia*, *p. 67;* ni se vorbeşte despre toate bogăţiile luĭ Saitan-Oglu moştenite de la părinţiĭ sĕĭ. Dacă Michail Cantacuzino se apucase de comerţ nu o făcuse numaĭ cu scopul de a se îmbogăţi, peste averea ce o avea deja, ci a deveni plăcut Sultanuluĭ şi Viziruluĭ, de a putea să le dea darurĭ, el ştia că are a face cu Turcul cel iubitor de aur, şi maĭ ştia că din momentul ce va cădea la inima Turculuĭ, atuncĭ totul va dobândi de la dênsul. Avea Michail Cantacuzino decĭ şi veleităţĭ de a deveni un oracol al imperiuluĭ Ottoman, şi a şi devenit, căcĭ Turcii aşa încredere căpătase în el, încât nicĭ un patriarch, nicĭ un episcop, nicĭ un voevod în ţĕrile române nu se maĭ numea până ce nu se consulta şi Saitan-Oglu, şi când Saitan, 'şĭ da avisul, atuncĭ totul era bun ḑis şi făcut. In 1571 la Lepanto Turciĭ sunt cumplit învinşĭ şi Michail Cantacuzino le dărueşte 15 corăbiĭ făcute pe cheltueala luĭ.

Reşedinţa luĭ Michail Cantacuzino, castelul sĕŭ, 'l avea la Anchial, un oraş situat, ne spune istoricul Paulig, în Tracia, lângă M. Neagră, pe drumul ce duce de la Constantinopole la Marcianopole, între Soatre şi Develtum,

astădĭ se numeşte Akiali [1]; Gerlachs în rara'ĭ operă, spune că palatul costase pe Cantacuzino 20,000 de galbenĭ, era înconjurat cu un zid înalt; acolo locuea el cu tot neamul luĭ şi cu slugile sale care cu toţĭ atingeaŭ cifra de 100. La moartea sa, călăul sĕŭ Alibeg «găseşte o cameră în care eraŭ pietre scumpe, giuvaerurĭ, putinĭ, tabliĭ, farfuriĭ, blide de aur şi de argint, catifele, şi mătăsurĭ, încât el esclamă «nicĭ împĕratul meŭ nu posedă aşa bogăţiĭ» [2].

Turciĭ lăsaŭ pe cine va să se îmbogăţească, eĭ ştiaŭ că toate acele bogăţiĭ tot la dênşiĭ vor merge; eĭ aŭ lăsat pe Michail Cantacuzino să facă o avere nemărginită însă puseseră de mult ochiĭ pe dênsa, voeaŭ a'l ucide căcĭ pedeapsa cu moarte la Turcĭ atrăgea şi confiscarea averilor; pretextul ucidereĭ fu scornit, se pretindea că Michail Cantacuzino ar fi sprijinit domnia luĭ Alexandru II-lea în Moldova în locul luĭ Petre Schiopul ce fusese înlocuit, încât toate nemulţămirile boerilor moldovenĭ aduse la Sultan pentru reaua guvernare a luĭ Alexandru, nu se datoreaŭ de cât luĭ Cantacuzino, de aceia Sultanul 'l aruncă în 1576 în închisoarea celor şeapte turnurĭ; dară mulţĭ prietinĭ pe care'i avea şi ce aveaŭ nevoe de dênsul, stăruiră şi 'ĭ obţinură ertarea. Misionarul Veneţian Giovani Carraro într'un raport, din 5 Septembre 1576 către Doge arată această intrigă pusă pe capul luĭ Cantacuzino [3].

Din aceea ḑi, Cantacuzino se scârbi şi se hotărî a se retrage în viaţa privată, nu maĭ voea nicĭ să auḑă de politică; aceasta însă fu causă peireĭ sale, singurul lucru ce'l maĭ ţinea în viaţă până acuma, fusese rolul sĕŭ în trebile guvernămêntuluĭ imperial, căcĭ fiind bogat, Turciĭ aveaŭ nevoe de el; şi de aci o sumă de linguşitorĭ şi de quasiamicĭ, care pentru a ajunge la o posiţiune strălucită în imperiul semi-luneĭ aveaŭ nevoe de sprijinul luĭ Saitan-Oglu; odată însă ce Saitan-Oglu nu maĭ însemna nimic în politica ţĕreĭ, odată ce el deveni un simplu senior care

---

1) Vezĭ în Realencyclopaedie des classichen Alterthums I, p. 971, raportat de D. Xenopol, la p. 213, Nota, op. cit a vol. IV.
2) Gerlachs în Tagebuch rap. de D-l Xenopol, idem.
3) Vezĭ în doc. Hurm., vol. IV, pag. 95, part. II.

trăia liniştit la Anchial; nimenĭ nu maĭ erea amic, căcĭ când eştĭ mare şi puternic atuncĭ toţĭ 'ţĭ sunt amicĭ, îndată ce ştiŭ că numaĭ însemnĭ nimic, toţĭ te părăsesc, amicĭ de nevoĭ se numesc aceia. Anul 1578 aduse însă ultima oră în care sufletul luĭ Saitan-Oglu se va stinge. Sultanul avea deja sete mare de bogăţiile luĭ Cantacuzino, şi de aceia trimete pe un Turc Alibeĭ în Moldova; însă, maĭ întâiŭ să treacă pe la Anchial; Gerlach în opera sa, arată acest lucru, acest Alibeĭ a strangulat pe Michail Cantacuzino chiar în poarta palatuluĭ sĕŭ de la Anchial. Crusius spune: «în civitate Anchialo strangulatus est die 3 Mart 1578» [1]); pretextele ucidereĭ fură tot acelea de maĭ 'nainte, adică sprijinirea domnieĭ luĭ Alexandru II în Moldova, la care se maĭ adaogă şi altele ca intrarea Tătarilor în Turcia şi predarea săvârşită de dênşiĭ, precum şi amestecul Ruşilor în trebile Moldoveĭ.

Michail Cantacuzino posedase o cultură aleasă, în casa sa se găsiră cărţĭ şi manuscripte foarte rare, de istorie, şi de folosofie, de medicină, şi de religie. Crusius s'a ocupat de biblioteca luĭ Cantacuzino. D. Emil Legrand în Recueil de poëmes [2]) arată după Crusius catalogul cărţilor luĭ Cantacuzino ce eraŭ în numĕr de 57.

Michail Cantacuzino avusese de la cine să moştenească acest gust de înaltă cultură, căcĭ Impĕratul Ioan Cantacuzino a fost un distins scriitor; Antonie Cantacuzino posedase manuscriptul luĭ Zonaras, pe care l'a cumpĕrat Wolf. Spandughino de asemenĭ a fost un scriitor istoric al timpuluĭ sĕŭ.

El a lăsat treĭ fiĭ pe Andronic căsătorit cu bogata fiică a luĭ Iacob Rhallis, Grec vestit pe vremea aceia, pe Dimitrie şi pe Ioan care poate va fi fost acel Iane venit în Ţara Românească şi ajuns ban de Craiova în 1619 supranumit de cronicariĭ noştri «Grecul».

Andronic avu cincĭ fiĭ: *Michail*, ce s'a stabilit în Constantinopole, unde s'a însurat şi a avut pe Dumitru, care a

---

[1]) Veḑĭ op. aut., p. 226, raportat de D. Xenopol, p. 215, vol. IV, op. cit.
[2]) Veḑĭ op. cit., la p. 319.

venit în Moldova, şi sub numele de Dumitraşcu a ajuns Domn acolo; domnind în două rîndurĭ (1674—1675) (1684—1685); *Dimitrie* care s'a turcit, stabilindu-se în Crimea; *Thoma* ce se stabili în Moldova şi deveni bunul luĭ Michail Racoviţă; *Gheorghe* stabilit de asemenĭ în Moldova, lăsând urmaşĭ în linie bărbătească, cea-ce lipsi luĭ Thoma, şi în fine cel maĭ mic *Constantin* venit în Ţéra-Românească în vremea domnieĭ luĭ Radu-Vodă Michnea (1611—1616). Genealogia neamuluĭ Cantacuzinesc greşit arată că el a venit în 1631 în vremea domnieĭ luĭ Matheĭ Basarab [1]) sub Matheĭ Basarab el fu făcut mare postelnic, dară trăea deja de 20 de anĭ în această ţară; şi începuse a se fi amestecat în nevoile eĭ. Matheĭ-Vodă vĕḑênd în Constantin acel caracter destoinic pentru trebile ţĕreĭ, acea inimă curată şi fără venin; 'l luă la mare dragoste şi după ce 'l făcu mare Postelnic 'l şi însură cu nepoata sa, Stanca fiica fostuluĭ Domn al ţĕreĭ, Şerban-Basarab; cu aceasta el avu 12 copiĭ, 6 băeţĭ şi 6 fiice; feciorii fură: Drăghicĭ, Şerban, Constantin, Michaĭ, Matheĭ şi Iordache; ce se însurară cu fiicele familiilor celor maĭ marĭ ale ţĕreĭ: fiicele sale se căsătoriră: una cu Marele Ban de Craiova Vintilă Corbeanu; a doua cu un Catargiu; a treia cu Papa logofĕtul Brâncoveanu; a patra cu spătarul Pană Filipescu; a cincea nu se ştie; şi a şasea cu un boier din Moldova din familia Costin. Postelnicul Constantin Cantacuzino afară de imensa avere cu care venise din Constantinopol maĭ avea să adauge încă şi pe aceia a soţieĭ sale Ilinca Basarab, care 'ĭ aducea ḑecimĭ de moşiĭ ce veacurĭ întregĭ fusese în neamul rĕposatuluĭ eĭ tătân, Voevodul Şerban, în cât Cantacuzino cu averea ce o avea; cu inteligenţa, priceperea şi sufletul luĭ nu putea de cât să ajungă în noua luĭ patrie adoptivă, acolo unde istoria Românilor l'a pus, apoĭ înrudit şi cu Basarabiĭ, dinastia ţĕreĭ.

Ţara noastră a avut în tot-d'a-una porţile deschise şi a priimit în braţe pe verĭ-ce strĕin care venea aci ca să-şi aşeḑe culcuşul sĕŭ; şi cu atât maĭ mult preţuia dênsul, când el

[1]) Lucru observat şi de istoricul N. Bălcescu. Veḑĭ în Mag. ist., vol. I, p. 381.

presenta garanţiĭ asupra trecutuluĭ luĭ şi al neamuluĭ luĭ, despre Cantacuzenĭ mersese faimă nu numaĭ în ţĕrile dunărene care aŭ avut raporturĭ ḑilnice cu ţara bosforuluĭ, atât cât ea era în mâna împĕraţilor bizantini, cât şi în a Sultanilor Osmanĭ.

Atuncĭ orĭ-ce strĕin putea deveni cetăţean român dacă se însura cu o româncă, nu era supus la nicĭ o formalitate a legeĭ, aşa în cât copiĭ ce eşeaŭ din aceste căsătoriĭ eraŭ bunĭ românĭ întru nimic deosebindu-se de ceĭ-l'alţĭ care se trăgeaŭ din părinţĭ românĭ; chiar strĕinul ce venea în ţară, şi trăia aci 10, 20 de anĭ, luând parte la guvernămênt era considerat ca român, 'ĭ se uita urma neamuluĭ. Cu atât maĭ mult era considerat de Român decĭ acel strĕin, care pe lângă că se însura cu o Româncă, dară în purtarea luĭ în vre-o boerie ce 'ĭ se dedea, adică o dregătorie, arată pricepere, bună-voinţă şi iubire către ţara care a bine-voit a'l primi.

Postelnicul Constantin Cantacuzino am vĕḑut ce fel de purtare a avut, a venit aci între aniĭ 1611 şi 1616, a trăit în ţara Românească până în anul 1663; în tot acest timp de $^1/_2$ de veac aproape, a fost în fruntea partideĭ naţionale patriote a ţĕreĭ, el ţinênd stindardul românismuluĭ sus, sus de tot, şi luptându-se braţ la braţ cu aceĭ boierĭ românĭ ce rĕmăsese neconrupţĭ, contra partideĭ greceştĭ în care intrase cu sila şi câţĭ-va boerĭ românĭ, unde geniul rĕŭ era representat prin Stroe Leurdeanu, am vĕḑut în fine cum el a căḑut jertfă al patriotismuluĭ sĕŭ, şi a murit ca un sfânt în trapeza mânăstireĭ de la Snagov, ucis de Vodă Ghica, în urma intrigelor partideĭ greceştĭ şi a luĭ Leurdeanu, am vĕḑut cum acest Leurdeanu şĭ cu aceĭ treĭ miniştri fanarioţĭ Sofialĕul, Balaŝache şi Pavlache 'şĭ-a căpătat rĕsplata pentru fapta odioasă ce aŭ sĕvêrşit'o cu Cantacuzino. Dintr'un ast fel de părinte care a ştiut să sufere şi să îndure nedreptăţile vrăjmaşilor sĕĭ numaĭ şi numaĭ ca să facă faţă caracteruluĭ şi datorieĭ ce 'ĭ impunea ţara Românească care 'l primise şi decĭ pentru care el se simţea obligat a o servi cinstit; şi din o mumă cu sânge băsărăbesc într'ênsa, nu a putut eşi de cât nişte fructe bune; istoria

ne-a arătat până aci şi ne va mai arăta încă şi de aci înainte, cine aŭ fost acei şése feciori ai postelnicului Cantacuzino; ei nu aŭ făcut de cât să urmeze opera tatăluĭ lor, păstrând cu sfinţenie cultul strĕmoşesc care este o adevĕrată moaşte în ori-ce neam.

Din aceşti şease fii ai postelnicului aşedaţi în Ţara, Românească şi din cei doi fraţi ai sĕĭ aşedaţi în Moldova-se cobor toţi Cantacuzenii de adi din aceste doue ţĕri surori — eată cine aŭ fost Cantacuzenii — şi eată ce trebue să le dea istoria.

Deci este o teorie nenorocită pe care se încearcă unii a o susţine, ca fie-care naţiune să-şi păstreḑe ţara numai şi numai pentru fii sĕi; un Francez poate foarte bine deveni un patriot în Italia, un Italian în Germania, şi un Grec în Romània; totul nu depinde de cât de om, de caracterul sĕŭ şi de sentimentul datoriei şi al onoarei: căci cine e lipsit de acestea, este nenorocit, ori cine ar fi şi din ori-ce ţară ar fi; precum tot aşa de bine s'a vĕḑut un conaţional ca să fie un fiŭ vitreg în propria lui patrie; exemple sunt multe; Vai! nu am trebuinţă să le citez; în toate ţĕrile din lume le-am întâlnit şi le întâlnim încă, de aceia să nu ne mustreze lectorul dacă în unele capitole am acusat pe unii Fanarioţi şi Greci, căci pe aceia istoria trebue să'i acuze, de oare-ce aşa aŭ fost ei; nu trebue să fim exclusivişti nici generali, căci atunci vom exagera şi vom fi contrarii istoriei.

Acuma să păşim mai 'nainte terminând pe deplin capitolul acesta.

Inainte însă de a pătrunde în studiul capitolului IV adică al domniei lui Brâncoveanu şi al acelei politice noui ce ii croise calea mai întâiŭ Şerban Cantacuzino, după cum am vĕḑut până aci, înainte deci de a studia mieḑul acestei politice în cursul domniei lui Brâncoveanu, o politică ce a întrebuinţat'o şi Cantemir în Moldova; înainte de a vedea cum aceşti doui principi, unul în Ţara-Românească ce a invĕrtit cu o abilitate extraordinară acest mosor al vieţei politice timp de 25 de ani; şi cel l'alt în Moldova, să ne oprim la studiul puterei ce o câştigase Bizantinii rĕmaşi în

Constantinopole, după distrugerea imperiului lor, ce aŭ ajuns ei în imperiul semi-lunei, cine ereaŭ, şi ce planuri complotaŭ, căci acei Bizantini vor juca un rol de frunte în istoria ţĕrei noastre, fie ca dregători, fie ca domnitori.

CAPITOLUL III

Fanarioţii.

Instituirea dragomanatului în Costantinopole.

«Urbea bizantină veche, renumită,
are un suburbiŭ, ce 'l numesc Fanar;
inima română cât de impetrită
audind de acestea, plânge cu amar.

Câte rele în ţară, tot d'aci eşiră,
câţi bărbaţi cu nume, câţi Români eroi
toţi d'aci periră;
din acest cuib de intrigi, crime şi nevoi».

După distrugerea imperiului bizantin de către Mahomet al II-lea, în 1453; toate acele puternice şi mari familii din seminţia imperială, ca: Paleologii, Comnenii, Cantacuzenii, Doucas, Angel, Assani, din cele ce mai esistaŭ, saŭ numai din înrudirile lor, precum şi toată acea pleiadă de învĕţaţi, literaţi, filosofi şi istorici ai Bizanţului, treḑindu-se acuma, de la fineţele retoricei greceşti, în mijlocul jocului iataganelor turceşti; cam greŭ a trebuit să le vie, de aceia vedem pe mulţi nobili Greci, încetul cu încetul, părăsind Constantinopolul, ducêndu-se prin alte ţĕri, ca Italia şi ţĕrile române, unde printre cei d'intâiŭ veniră Cantacuzenii spre; a scăpa de urgia otomană care deja prin fel de fel de intrigi căpĕtase de la Sultanul Selim, sugrumarea bogatului şi învĕţatului Michail Cantacuzino (Saitan-Oglu) la palatul sĕŭ din Anchial.

Alte familii bizantine însă nu numai de origină elenă, căci la Bizanţ se aşeḑase indivizi de fel de fel de naţionalităţi, ce puteaŭ ajunge acolo mari şi tari, şi despre care istoricul grec, Marcu Filip Zallony, în studiul sĕŭ asupra Fanarioţilor [1]) spune că: «la o sumă de alte familii bizantine

ce se pretindeaŭ nobile, când ar fi vorba de scara lor genealogică, de-abea un istoric s'ar putea urca până la bunic».

Aceştĭ indivișĭ din atarĭ familiĭ, aŭ rĕmas în Constantinopole şi la o l'altă cu Spaniolĭ, Armenĭ, Evreĭ locuind aceştia singurĭ în alt suburbiŭ, decât Fanarul şi maĭ ştiŭ eŭ de care naţiune încă, se vor asocia la toate actele Turcilor; aceştia se vor infiltra prin mijloacele cele maĭ meschine, în afacerile imperiuluĭ Ottoman, linguşind pe mariĭ sfetnicĭ aĭ imperiuluĭ, prădând, furând şi ucișênd, împărţind în urmă prada cu Turciĭ, şi ast-fel procedênd se vor îmbogăţi, căcĭ eĭ îşĭ închipuiaŭ că averea este isvorul fericirilor, maĭ cu seamă la Turcĭ, unde nu se ţinea de nimic şi de nimenĭ socoteală; când aveaĭ avere mare, de voiaĭ a trăi în împĕrăţia Sultanuluĭ, trebuia să o imparţĭ cu dênsul de nu, gealatul era gata cu securea ascuţită ca lama briciuluĭ, şi capul îndată era retezat din junghietură.

Cantacuzino aşa făcuse, se retrase din viaţa politiceĭ, şi de aceia el peri ca cel după urmă necunoscut. Toată această şleachtă de indivișĭ de rit grecesc, se vor aşeșa în cartierul aşa numit *Fanar*, din Ţarigrad, şi de aceia eĭ se vor numi *Fanarioţĭ*, poreclă dată lor de strĕinătate.

In Constantinopole era un cartier al oraşuluĭ anume *Fanar* saŭ *Fenal*, situat pe malul mărei cam în faţa arsenaluluĭ. Odinioară în acest cartier, locuiaŭ ambasadoriĭ Europeĭ trimişĭ în Constantinopole, însă de la un timp încoace, eĭ 'l părăsiră şi se aşezaseră în altul numit Pera, după cum vom vedea în unele scrisorĭ publicate aci, şi iscălite de uniĭ ambasadorĭ către alte personagiĭ cu data şi locul cartieruluĭ cu numele de *Pera*. După ce începură însă a se aşeșa acolo mulţĭ Grecĭ, aparţinînd rituluĭ biseriçeĭ ortodoxe, şi alţĭ indivișĭ aparţinînd la alte naţiunĭ carĭ cu toţĭ vor lua upranumele, saŭ porecla de *Fanarioţĭ*. Pentru că Imperiul Bizantin fusese distrus până la rădăcina luĭ, fiind că bogătaşiĭ de acolo fuseseră uniĭ ucişĭ de hordele Ottomane, alţiĭ sărăciţĭ de Sultanĭ; toată populaţiunea ajunsese într'o sărăcie cumplită, în cât, negustoria care

---

[1]) Essai sur les Fanariotes, pag. 238.

atuncĭ era foarte înfloritoare în Turcia, prin comerţul cel întins care 'l avea Constantinopolul cu toate statele, a fost o adevĕrată salvare pentru mulţĭ din Grecĭ carĭ deveniseră negustorĭ; uniĭ de mătăsurĭ, alţii de lînurĭ (etc).

După ce Fanarul fu înţesat de Grecĭ, în urmă se aşeḍă acolo şi Marele Patriarh al Ierusalimuluĭ şi cel al Constantinopoluluĭ cu tot sfîntul sinod; cea ce aduse maĭ multă vaḍă locuitorilor din Fanar, fiind considerat de toată lumea de cartierul ortodoxieĭ din Constantinopole.

După cum se ştie poporul Musulman a fost cel maĭ fanatic de pe suprafaţa pămîntuluĭ, de acea şi legea lor *Coranul* oprea cu desăvîrşire Ottomanilor a învĕţa altă limbă de cât cea turcească, de aci resulta decĭ, că Sublimeĭ Porţĭ îĭ era imposibilă să 'şĭ întreţină relaţiunile sale diplomatice cu statele străine; şi de aci se născu necesitatea pentru Poarta, ca să găsească pe alţĭ indiviḍĭ de altă religie carĭ să cunoască limbele europene oficiale şi cu toate acestea să fie credincioşiĭ lor pentru a li se putea încredinţa secretele statuluĭ Ottoman. De aceia Poarta va avea nevoe de interpreţĭ carĭ să traducă corespondenţa, din limba turcească, în cele necesare, pentru a se putea întreţine relaţiunile diplomatice, la început după cum ne spune Zallony, Turciĭ se serveaŭ de fel de fel de indiviḍĭ de Evreĭ, Polonĭ, Armenĭ şi de renegaţĭ chiar, însă de când Fanarul devenise maĭ preponderent, prin aşeḍarea acolo a întreguluĭ sfînt sinod al bisericeĭ ortodoxe în cap cu Patriarhul; Ottomaniĭ 'şi îndreptară privirile asupra Fanarioţilor, ştiind maĭ cu seamă că eĭ vor deveni maĭ supuşĭ Sublimeĭ Porţĭ fiind iubitorĭ de banĭ şi de mărirĭ; aşa mulţĭ din aceştia d'intre ceĭ maĭ învăţaţĭ fură luaţĭ ca interpreţĭ (traducătorĭ) a actelor necesare, statuluĭ; poreclindu-se de *grămăticĭ* γραμματήκος); aceştĭ nouĭ anploeaţĭ nu eraŭ consideraţĭ de cât ca nişte simpli micĭ funcţionarĭ pe lângă ministere şi ambasade. Ast-fel Zallony şi Vaillant [1]) ne spun că 'nainte de a intra saŭ după ce eşiaŭ din cabinetul unuĭ ministru; după ce tradusese vre-o hârtie în Italieneşte orĭ Franţuzeşte,

---

[1]) Vaillant, La Romanie. Zallony, Essai sur les Fanariotes.

steteaŭ în antret cu slugile (Uşieri), fără a li se da oare-care consideraţiune, ci numaĭ a doua-ḑi saŭ din când în când îĭ chema vizirul ca să vie earăşi». Ceasul aduce însă, ce n'aduce anul, căcĭ nu trecu mult timp şi vom vedea pe aceĭ mititeĭ grămăticĭ, carĭ până maĭ erĭ, şedeaŭ cu slugile şi uşierii prin sălile ministerelor şi ambasadelor, aşteptând de unul şi de altul a fi chemaţĭ ca să ese câţi-va bănişorĭ; ajungând acuma marĭ sfetnicĭ în politica statuluĭ Ottoman, amestecêndu-se în toate, avênd glasul la divanul Sultanuluĭ şi prieteni cu Mariĭ Vizirĭ aĭ împĕrăţieĭ, în relaţiunĭ cu Ambasadorii puterilor, căcĭ anul 1669, fu aniversarea acestor toate înălţărĭ, şi cel d'întâiŭ care ocupă scaunul reservat de soartă pentru fericirea fanariotismuluĭ, fu un oare-care Panaiotakis Nicousis, un om de o linguşire fără seamăn şi de un interes excepţional.

Acest Panaiotaki, fiind luat în iubire de marele vizir Kioprogli Achmet-Paşa al Sultanuluĭ Mahomet al IV-lea, însoţindu-l chiar la asediul Candieĭ, fu atât de meşter încât arătă mareluĭ Vizir că este periculos pentru Poartă, ca să lucreḑe numai prin grămăticĭ, fiind aceia în relaţiunĭ directe cu ambasadoriĭ puterilor streine, şi că ar fi nemerit ca aceĭ toţĭ grămăticĭ cu toate traducerile lor să fie puşĭ sub controlul unuĭ om credincios, Sultanuluĭ, acest limbagiŭ politic plăcu se vede, foarte mult luĭ Kioprogli şi din acel moment socoti pe Panaiotaki ca cel maĭ devotat amic al sĕŭ şi al intereselor statuluĭ, şi se hotărî ca imediat la întoarcerea sa, să vorbească cu Sultanul Mahomet; Sultanul Mahomet după îndemnul mareluĭ Vizir în care avea toată încrederea, nu şeḑu un moment la îndoială, şi aprobă cererea, poftind chiar pe Panaiotaki la palat şi oferindu'ĭ locuinţa acolo, conferindu'ĭ titlul de «Mare Dragoman al Porţeĭ Ottomane la Divanul împĕrătesc *(Divan Terdjumani)* şi ca semn distinctiv, îĭ ordonă a'şĭ lăsa barbă (obiceiŭ transmis şi la noĭ în ţară de la dênşiĭ, pentru boeriĭ ceĭ marĭ); apoĭ 'l îmbrăcă cu antereŭ lung până jos, ca şi Paşiĭ turcĭ, însă în locul turbanuluĭ îĭ puse pe cap un işlic de samur (obiceiŭ adoptat la noĭ earăşĭ, pentru boeriĭ ceĭ marĭ).

Autorisându'l a încăleca pe un cal gătit, fiind în tot-d'auna urmărit de 4 aghiotanţi îmbrăcaţi de asemeni pompos, cu căciuli de blană de berbec negru, în fine acestea eraŭ cele mai mari privilegii cari s'aŭ acordat atunci vre-unui Fanariot. Turcii însă, pentru a putea pune pept tuturor acestor cheltueli, şi lux al marelui dragoman; ei îi dădărură un bun venit şi îi consacrară venitul insulei Micona din Archipelag, care aducea 4000 de scude [1]) pe an.

Panaiotaki şezu în această funcţiune 4 ani, el muri în 2 Octombrie 1673.

Istoricii ne spune că acest Panaiotaki erea originar din insula Chios, eară familia sa din Trebizunda, el era un om foarte deştept şi avea o cultură destul de înaintată pentru a putea ajunge ceva în statul Ottoman, poseda cunoştinţe vaste în medicină şi în ştiinţele naturale pe care le studiase în Italia, Turcii îl botezară Epure *(Tavchan)*, eară Grecii 'l numea Cal verde, căci aveaŭ un proverb «că este tot aşa de greŭ a găsi un Cal verde saŭ un om cu minte, în insula Chios» [2]). Panaiotaki fiind un servitor cinstit al Imperiului Ottoman, 'şi câştigă toată stima în timpul vieţei sale, încât se bucura de o mare trecere, cea-ce îi permise a aduce servicii destul de mari ortodoxiei. El ajunse a pune mâna pe un firman, prin care se dedea Grecilor voe să se pună în stăpânirea Sfântului Sepulcru, în prejudiţiul religioşilor Latini din Ierusalim. Era foarte îndrăzneţ chiar, căci într'o zi se certă în faţa marelui vizir cu Cheik-Wani care se legase de dogmele creştine, el apăra mai cu seamă ortodoxia Elină pentru care făcu chiar o lucrare în acea limbă, lucrare ce o tipări în Olanda, purtând titlul de: «Confession Ortodoxe, de l'Eglise catholique et apostolique d'Orient».

Insula Candia cu toate că căḑu în mâinele Ottomanilor, însă el mijloci de la Turci o bună purtare către Candioţi. Apoi republica Genova, îi trimise mai multe scrisori prin care îl recunoştea de nobil. In schimbul serviciilor

---

[1]) 12000 lei = un scud avea 3 lei.
[2]) Zallony. Notă la op. cit.

aduse plenipotentuluĭ eĭ, Marchisul de Durazzo, în timpul misiuneĭ sale în Constantinopole. Dacă m'am întins cam mult asupra persoaneĭ luĭ Panaiotaki, este că am voit să descriŭ maĭ bine cititoruluĭ pe acela care fu primul Dragoman al Porţeĭ, post atât de însemnat faţă de ţĕrile române, căcĭ de acum înainte, tot ce se va comite asupra Ţĕreĭ-Româneştĭ şi Moldoveĭ, prin mâinele Dragomanuluĭ va trece întâĭ.

Infiinţarea dragomanatuluĭ în Constantinopole avu o foarte mare influenţă pentru starea ţĕrilor române căcĭ, acesta erea prima cărămidă care se aşeḑase la marele edificiŭ al ridicăreĭ fanariotismuluĭ şi formăreĭ epoceĭ fanariote.

Acuma vom vedea pe toţĭ Fanarioţiĭ învĕţând pe capete, limba turcă, ca să poată înţelege traducerile, apoĭ limba italiană care fu limba diplomatică până în veacul al XVII-lea şi în fine limba franceză, ce luă locul celeĭ d'întâiŭ de oarece Veneţia căzuse, şi 'şĭ perdu toată importanţa eĭ politică, de odinioară.

După moartea luĭ Panaiotaky, Mare Dragoman al imperiuluĭ fu numit Alexandru Mavrocordat de la Chios, vom vorbi şi de periodul ocupat de dênsul în această funcţiune, căcĭ el mijloci tronul moldovenesc, pentru fiul sĕŭ Nicolae Mavrocordat; în 1709, în urma marelor sale insistenţe pe lângă marele vizir, şi acesta pe lângă Sultan; Nicolae Mavrocordat păşi tronul Musăteştilor în Moldova, şi Fanarioţiĭ decĭ, începură era domnieĭ lor din Moldova. Trecu şi în Ţara-Românească în 1716, după ce ultimul domn al naţionalităţeĭ române, Ştefan Cantacuzino căḑu în acelaş supliciŭ ca şi neamul Brâncovenesc; de Moldova nu putem vorbi, căcĭ subiectul lucrăreĭ noastre, îmbrăţişează numaĭ Ţara-Românească, aşa decĭ, faptele fiind legate între dênsele, să păşim maĭ departe. Alexandru Mavrocordat de la Chios deveni Mare Dragoman, trecutul deja 'l luaseră Fanarioţiĭ şi din ḑi în ḑi deveneaŭ indispensabilĭ guvernuluĭ Ottoman, cea-ce făcură pe Turcĭ a menţine postul de Mare Dragomrn care va fi acum în persoana luĭ Alexandru Mavrocordat.

Vaillant[1]) despre Panaiotake ne spune următoarele, arătând rolul important al postuluĭ de Dragoman: «L'avénement de Panaïotaki au dragomanat, son crédit de relief a ses coreligionnaires, le triomphe qu'il avait obtenu pour eux contre l'Église catolique en réveillant par ce revirement de fortune si inattendu leurs espérences à demie éteintes, les avaient rendus actifs et reumants, pousés hors de la ville où ils ne s'abreuvaient que du mépris des Osmanlis répandus dans tout l'Empire, et ramenés dans les principautés moldovallaques. După moartea luĭ Panaiotaki se făcu mare Dragoman Alexandru Mavrocordat în următoarele împrejurărĭ[2]). In Constantinopole pe vremea luĭ Amurat al IV-lea Sultanul, era un Grec anume Scarlatos, întreprindĕtorul căsăpiilor palatuluĭ, cea-ce îl făcuse foarte bogat într'un timp destul de scurt. Contimporan cu acesta, domnea în Ţara-Românească şi Moldova, Mateĭ-Vodă-Basarab şi Vasile Lupu. Scarlatos care câştigase o mare vadă în Constantinopole, nu voia să maĭ ştie de nimenĭ, din Vasile Lupu însă 'şi făcuse intimul sĕŭ, cea-ce dădu naştere la rivalitatea cunoscută între aceştĭ doĭ principĭ, Vasile Lupu şi Mateĭ Basarab. Mateĭ Basarab pentru a câştiga graţiile luĭ Scarlatos se gândi la un plan foarte ingenios; fiind vĕduv, se hotărî a cere în căsătorie pe Loxandra fiica luĭ Scarlatos, care cerere o şi făcu prin Capi-Kehaia[3]) sa din Constantinopole, căruia îĭ dădu puterea de a'l logodi chiar, trimiţând şi maĭ mulţĭ boerĭ cu jupănesele lor; după cum dice Carra: «qui envoya auſſi des Barons avec de Barronnes avec un ſuperbe équipage pour amener à la cour la future épouſe»[4]). Insă Loxandra nu avu fericirea de a deveni soţia luĭ Mateĭ-Vodă, căcĭ puţine dile după logodnă, ea se 'nbolnăvi de vĕrsat, rĕmânênd ciupită şi chiorîtă de un ochiŭ. Dînsa nu renunţă la nuntă după îndemnul tatăluĭ sĕŭ, care avu grijă

1) Vol. II, pag. 140, op. cit.

2) Carra, Histoire de la Moldavie et de la Valachie, p. 111—136. (Luat din întregul capitol al autoruluĭ «Famille des Mavrocordato» şi tradus).

3) Ministru plenipotenţiar

4) auſſi, ſuperbe, épouſe = autorul scrie în vechia ortografie Franceză, în loc de aussi, superbe, épouse.

să'i facă recomandaţiuni severe de a sta acoperită la chip până după celebrarea căsătoriei, şi ori-cine o va întreba de ce nu'şi ridică vělul după obraz? dênsa să rěspundă că aşa este obiceiul în Turcia, dându-i în acelaş timp o zestre considerabilă de 150 pungi, credênd că aşa procedênd, Mateĭ-Vodă nu va maĭ strica căsătoria, vědênd'o după celebrare. In aşa condiţiuni, Loxandra se pune în călătorie, însoţită de suita luĭ Mateĭ-Vodă, stând acoperită tot timpul voiagiuluĭ până în Ţara-Românească, ajunge în fine cu toţi la Têrgovişte capitala ţěreĭ, primind'o Mateĭ-Vodă cu o ceremonie din cele maĭ alese.

Mateĭ-Vodă fu surprins la prima vedere, ca logodnica sa să şeadă acoperită, şi atunci îĭ trimese ştire, că dênsul şi cu jupînesele boerilor sěĭ, ar avea dorinţa să'ĭ vadă chipul; la acestea Loxandra respunse că nu poate face aceasta, de oare-ce ordinul părintelui eĭ este, de a şedea acoperită până după celebrarea nunţeĭ, lucru de obiceiŭ în Constantinopole la Fanarioţĭ. Mateĭ numaĭ insistă atuncĭ, însă exclamă cum dice Carra: «ſeulement il dit par maniere de galanterie, qu'apparemment la Dame ſe ſentoit quelqu'impperfection, qui la rendoit ſi réſervée à ſa laiſſer voir. Loxandra fi a cette éſpece de reproche une réponſe très artificieuſe. «J'ai, dit-elle tout ce que doit avoir une fille, et ſi ce Prince ſe répent de ſon engagement, je suis prête a m'en retourner d'ou je suis venue, la fille de Scarlatos ne manquera jamais de mari» [1]). La aceste cuvinte Mateĭ-Vodă numaĭ şedu un moment la îndoială, ci imediat se hotărî a face cununie, cu mare pompă, maĭ întâiŭ la palat, apoĭ de aci la biserică; unde ducêndu-se cu toţi, şi cu Loxandra tot învělită, însă acum momentul solemn se apropia, căcĭ imediat ce căsătoria se termină, întorcându-se la palat, domnul ridicând vělul Loxandreĭ, remase ca trăsnit căcĭ, o ciumă avea înaintea sa, ci nu un chip de femee, imediat rupse căsătoria şi chiar în acea di ordonă a se pregăti tot ce trebue de drum, ca Loxandra să fie întoarsă la părintele eĭ acasă, dêndu-i toate darurile şi averea ce o adusese cu dênsa.

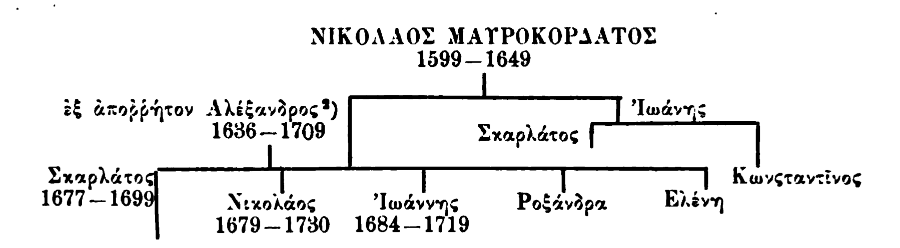
---

[1]) Op. cit. p. 115.

Scarlatos înfuriat de aceasta, hotărî resbunare pentru afrontul făcut fiiceĭ sale, însă nu avu timp, căcĭ fu ucis de un Ienicer, cumpĕrat de Vasile-Vodă-Lupul al Moldoveĭ, care acuma devenise inimicul luĭ Scarlatos. Murind Scarlatos, Loxandra remase fiică orfană, şi cu toate bogăţiile părinteluĭ sĕŭ, aşa că cu toată urâţenia eĭ, însă era totuşĭ posibil a găsi pe cine-va să o ea de soţie. Trecură 4 anĭ şi în adevĕr, *Nicolae Mavrocordat* fiul luĭ *Panthetis Pantholeon* saŭ *Panţiris*, cum 'l numesc istoriciĭ noştri, locuitor din insula Chios, ocupându-se cu negustoria mătăsurilor, pe care le aducea şi le vindea în Constantinopole. Aci 'mĭ va da voe cititorul să fac o mică digresiune şi să ḑic că mare controversă este între istoricĭ, asupra căsătorieĭ Loxandreĭ cu un Mavrocordat, aşa uniĭ ca D. Xenopol, în Istoria Românilor, Vol. IV, pag. 484, Cara, în Histoire de la Moldo-Vallachie, la famille des Maurocordato, la pag. 117, şi alţiĭ, ḑic că Panţiris se căsătorise cu Loxandra, vorbind de dînsul ca de cel d'îndâiŭ Mavrocordat, eară alţiĭ autorĭ vorbind de Mavrocordaţĭ dupa documentele familieĭ de ex. ca D-nul Emil Legrand în «Généalogie des Maurocordatos» la capitolul «Généalogie des Maurocordatos de Constantinople» pag. 1, ne arată că Nicolae Mavrocordat a luat pe Loxandra, şi că el era fiul luĭ Panţiris, de asemenĭ şi Principele Gh. Bibescu în «Le règne du Prince Bibesco» la arborele genealogic al Mavrocordaţilor ne arată tot pe Nicolae căsătorit cu Loxandra.

Iată ce citim în opera D-luĭ *Emil Legrand* din manuscrisul Principeluĭ Gheorghe Mavrocordat. „ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, υἱὸς παντολέοντος Μαυροκορδάτου εγεννήθη ἐν χίῳ κατὰ τὸ 1599 ἔτος ἐξ εὐγενῶν καταγομένων ἀπὸ διασήμων βυζαντίων προγόνων, διαπρεψάντων μὲν ποτε ἐν βυζαντίῳ, ἐπί τῶν αὐτοκρατόρων τῆς 'Ανατολῆς, μετοικησάντων δὲ, πρὸ τῆς, άλώσεως, εἰς τὴν νῆσον χἶον ἥν κατεῖχον τὸτε εί Γενοᾶται. 'Ενυμφέυσατο ἐν Κωνσταντινούπόλει, κατὰ το 1635 ἔτος 'Ρωξάνδραν τὴν Σκαρλατου· ἐτελεύτησε δάυτοθι εν ἔτει 1649," apoĭ vorbind de Alexandru exaporitul, arată că el erea fiul luĭ Nicolae, iar nu al luĭ Panţiris: „ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ο 'Εξ ἀποῤῥήτον υἱὸς Νικολάου Μαυροκὸρδάτου καὶ 'Ρωξὰνδρας τὴς Σκαρλάτου. . . . . . .

Iată şi o parte din arborele genealogic de la finele textuluĭ D-luĭ Legrand[1]).

Din toate acestea eŭ trag conclusia, şi ḑic că voĭ urma pe D. Emil Legrand care a făcut o genealogie după documentele autentice ale familiĭ, luate de la principele Gh. Mavrocordat, după cum am vĕḑut la notă, pe greceşte; căcĭ din douĭ: în care unul vine cu presupunerĭ şi altul cu probe autentice, cred că orĭ-cine va preferi pe cel cu probă autentică, aşa dară s'a stabilit că Nicolae Mavrocordat este acela ce s'a căsătorit cu Loxandra, acuma putem trece maĭ înainte. Nicolae Mavrocordat după cum am ḑis venise în Contantinopole cu mătăsăriĭ, venind într'o ḑi şi la Loxandra, însă feteĭ maĭ degrabă îĭ plăcu vînḑĕtorul, de cât marfa; căcĭ în adevĕr, Nicolae, era un tînăr frumos, sprinten şi voĭnic; apoĭ avea o privire blîndă sub care se ascundea un caracter bun şi o inimă nobilă, acestea toate atrase într'atâta pe Loxandra încât ea se hotârî a'l lua de soţ, şi pentru a nu afla nimenĭ ca nu cum va neamul eĭ să o oprească, chemă acasă un preot de îĭ căsători după toate regulile bisericeĭ ortodoxe greceştĭ. Acuma imediat Nicolae se lasă de negustorie şi deveni un om cu vaḑă în Constantinopole şi în Fanar, căcĭ se găsea în fruntea uneĭ averĭ considerabile, el era stăpînul milioanelor luĭ Scarlatos.

Apoĭ şi cultura şi inteligenţa soţieĭ sale contribueaŭ încă cu un bun mijloc, pentru ca dênsul să devină maĭ cunoscut, căcĭ în adevĕr Loxandra era de o cultură superioară,

[1]) Complect în opera citată, vezĭ în planşă.
[2]) Căsătorit cu Sultana Hrisoscoleu.

învĕţase cu vestitul profesor *Cariofil*, încât după cum ḑice Carra, când veneaŭ d'intre străinĭ învăţaţĭ în Constantinopole, la Loxandra Mavrocordat se duceaŭ întâĭ de a'ĭ face visită; pentru a se intreţine cu dînsa în ale ştiinţeĭ. Din această căsătorie după cum ne arată şi arborele genealogic al familiei[1]); se născură doĭ fiĭ, unul anume Ioan, care duse o viaţă liniştită, neamestecîndu-se în politică, ne fiind dotat de la natură cu inteligenţă, însă al 2-lea, Alexandru de o deşteptăciune însemnată şi cu o memorie fără seamăn, de aceia 'l vom vedea ajuns şi departe; aşa el de la 12 anĭ fu trimis la Padua ca să studieze; în timp de 14 anĭ 'şĭ termină studiile cu un deosebit succes, dobêndind titlurile de doctor în medicină şi în filosofie; întorcându-se în Constantinopole fu numit profesor la biserica patriarchală, însă nemulţumindu-se cu venitul profesoratuluĭ, începu a practica medicina în oraş, şi pentru a avea maĭ multă vază trecu ca drept fiŭ al luĭ Scarlatos, a căruĭ familie erea maĭ cunoscută acolo de cât aceia de Mavrocordat; şi de aceia vedem pe Turcĭ botezîndu'l cu numele de *Skierlet-Ogli* (fiul luĭ Scarlat) şi pe dînsul purtând numele de «*Alexandros Mavrocordatos de Scarlati*», apoĭ şi diploma Impĕratuluĭ Leopold al Austrieĭ, prin care 'l numeşte nobil, 'ĭ ḑice Alexandru Mavrocordat din nobila familie a luĭ Scarlat[2]), aşa întĕmplându-se ca Panaiotaki Nicousis marele Dragoman al Porţeĭ să moartă, Alexandru Mavrocordat care avea şi avere de la mama luĭ, fiind inteligent şi cult în toată întinderea cuvîntuluĭ, fu numit mare dragoman, care loc 'l stăpâni 30 de anĭ, însă în mod întrerupt, căcĭ protectorul sĕŭ, Kara-Mustafa-Paşa, muri, şi succesorul acestuia Kara-Ibrachim-Paşa 'l aruncă la închisoare şi dragoman fu numit *Ferre-Aga*, însă incapacitatea acestuia sili pe Ibrahim-Paşa să scoaţă din închisoare pe Alexandru Mavrocordat şi să'l reîntegreze iarăşĭ în postul sĕŭ; acuma stăpânindu-l neîntrerupt şi repurtând isbânḑĭ peste isbânḑĭ, în acest timp terminându se resbelul Turcieĭ şi încheându-se pace la Car-

---

[1]) Veḑĭ la pag. 246.
[2]) Vezĭ în Carra, Xenopol şi Vaillant.

lovicĭ în 1699, el fu trimis ca ambasador la Viena cu Zufficar-Efendi, întorcându-se în Constantinopole, achitat de misiunea sa într'un mod cu totul diplomatic, după cum vom vedea maĭ încolo Sultanul iĭ conferi onorurĭ, dându'ĭ titlu de *Muharremi Errar*, adică confidentul secretelor statuluĭ şi se numi ἐξ ἀπορρήτων adică consilier intim de aceia de a cuma inainte 'l vom vedea numindu se «Alexandros Mavrocordat de Scarlati Ex apporiton». Acest titlu de ex apporiton de la dênsul, rĕmase la toţĭ dragomaniĭ până la 1821, când postul de dragoman fu încredinţat numaĭ Turcilor. Principiĭ strĕinĭ îl numeaŭ Ἐκλαμπρότατος adică ilustrisim. După stăruinţele luĭ Alexandru Mavrocordat se creă în Constantinopole şi postul de dragoman al marinei *Tersane Terdjumani*, acest dragoman trebuea să urmeḑe pe Căpitan-Paşa când mergea să încaseḑe tributul insulelor, supuse jurisdicţiuneĭ sale, acest dragoman al marineĭ era un fel de interpret între Căpitan-Paşa şi locuitoriĭ oraşelor. In timpul şedereĭ sale în Viena ca ambasador pentru negocierea păceĭ de la Carlovicĭ, postul de dragoman se încredinţă fiuluĭ săŭ Nicolae, acela care 'l vom vedea peste câţĭ-va anĭ Voevod al Moldoveĭ şi al Ţĕreĭ-Româneştĭ. Alexandru Mavrocordat cu drept cuvênt putem ḑice că pe timpul sĕŭ erea omul cel maĭ învĕţat în Constantinopole, jucând rol de politician distins avênd o inteligenţă şi o cultură aleasă, acestea făcuse din el un excelent diplomat, dênsul lăsă maĭ multe scrierĭ, între care citâm: «Un tratat despre circulaţia sîngeluĭ» care folosi foarte mult tutulor medicilor, în acel timp din Europa, căcĭ descoperirea circulaţieĭ sîngeluĭ, era încă contestată, apoĭ «o Istorie a Israeliţilor», «Un tratat asupra Moraleĭ» şi vre-o 120 scrisorĭ, unde ne vorbeşte de toată politica internă şi externă a Imperiuluĭ Ottoman [1]).

Alexandru Mavrocordat după întoarcerea sa din Viena, stărui ca drept recompensă neamuluĭ sĕŭ, să se facă fiul sĕŭ Nicolae, Voevod al uneia din provinciile dunărene, ceace vom vedea maĭ 'nainte, că şi dobândi.

---

[1]) Care le vom vedea pe icĭ pe colo în cuprinsul acesteĭ cărţĭ, unde necesitatea istorică va cere.

El muri în anul 1709, lăsând din căsătoria sa cu Sultana Hrisoscoleŭ 3 băeţĭ, pe Scarlatos devenit Mare Paharnic al Valahieĭ şi ginere al luĭ Brâncoveanu-Vodă; pe Nicolae, viitorul Voevod al Moldoveĭ şi Ţĕreĭ-Româneştĭ; şi pe Ioan earăşĭ Voevod; apoĭ 2 fete pe Roxandra măritată cu un Ghica şi pe Elena cu un Rosetti.

Relativ la moartea luĭ Alexandru Mavrocordat şi la caracterul săŭ, reproducem aci scrisoarea luĭ de Ferriol ambasadorul Francieĭ la Constantinopole.

Scrisoarea D-luĭ de Ferriol cu epitaful făcut la moartea bătrânuluĭ Alexandru Mavrocordat, şi cu apreciaţiunea caracteruluĭ şi roluluĭ ce jucase în politica Porţeĭ [1]).

Péra la 10 Janvier [2])
1710.

Monsieur,

. . . .

«Je joins ici une épitaphe ironique faite sur Morocordato, qu'on a trouvé fort propre au sujet.

. . . .

Ci-git l'interprête Alexandre,
Grand ministre, bon médecin,
A regret on l'a vu descendre
Où tous les hommes prennent fin.

Des Grecs et des Latins le père,
Le grand oracle des Osmans,
Des vizirs l'étoile polaire.
Le prototype des savants.

---

1) Vezĭ în col. de doc. Hurm. Supl. I, vol. I, p. 374.

2) Corpul diplomatic locuea acuma la Pera, părăsiseră Fanarul, de când el fu înţesat de Fanatioţĭ, am pus pe lângă data epitafuluĭ şi numele suburbieĭ de «*Pera*» ca să justificăm strĕmutarea corpuluĭ diplomatic de la Fanarioţĭ încoace, în celelalte scrisorĭ culese tot din col. de doc. Hurm., nu vom pune căcĭ la toate va fi la fel.

Tant de vertu, tant de sagesse,
Méritaient un plus heureux sort;
Mais l'inexorable Déesse
L'avait jugé digne de mort.

Monsieur Maurocordato n'a été regretté de personne non pas même des siens. Il a été deux fois Ambassadeur et il s'était, en quelque manière, rendu nécessaire à la Porte, n'y ayant pas de plus habile interprête que lui. Il était, médiocre politique, mauvais médecin et plus pédant que savant. Les grand biens était venus de la tyrannie qu'il avait exercée sur les Grecs, et sur les Latins et des pensions qu'il avait tirés de L'Empereur, du Czar et des Princes de Valaquie et de Moldavie.»

Iată cine a fost Exaporitul, Ferriol face în ultimele rênduri un admirabil portret, iară epitaful o ironie desăvârşită.

Acuma că am vorbit de urgia fanariotismului, că am vĕzut de unde aŭ venit Fanarioţii, cine ereaŭ, şi de ce s'aŭ numit ast-fel, să ne oprim şi asupra înţelesului cuvêntului de Fanariot şi Fanar.

Vom lăsa pentru aceasta maĭ întâĭ ca glasul istoricilor să vorbească şi pe urmă vom conchide şi noĭ.

Iată ce ḑice marele patriot, *Nicolae Bălcescu* : «Prin cuvêntul Grecĭ în cursul acestuĭ articol[1]) trebue a înţelege numaĭ *pe ceĭ din Constantinopole şi din Rumelia* şi maĭ cu deosebire pe ceĭ d'întâiŭ cunoscuţĭ maĭ de obşte sub numele de Fanarioţĭ, *sdravăna naţiune elenică de astă-ḑĭ, pe care o iubim şi o respectăm se deosibeşte de Fanarioţiĭ pe care ea însuşĭ îĭ urăşte şi îĭ depărtează de la sînul eĭ.* [2]).

Despre această ură de care ne vorbeşte Bălcescu ce exista între Grecĭ şi Fanarioţĭ ne vorbeşte încă un alt autor ale căruĭ cuvinte le voĭ reproduce fiind importante maĭ

---

[1]) Este vorba de articolul «*Românĭĭ şi Fanarioţiĭ*» unde autorul arată cu admirabila'ĭ pană, luptele acele de 2 veacurĭ între Românĭ şi Fanarioţĭ, până ce ceĭ din urmă aŭ pus în fine mâna pe domnia ţĕrilor în 1709 şi 1716.

[2]) Vezĭ în Mag. ist., Vol. I, p. 115 (Notă).

cu seamă, de oare-ce el era Grec şi prin urmare vorbea din sentiment, acesta este *D-nu Zalloni*[1]):

«Les Fanariotes connaissaient parfaitement cet état de choses, (de nenorocire a poporuluĭ Grec sub Turcĭ după cum spune autorul maĭ înainte), et je ne hasarde rien en les associant aux moteurs des infortunes des Grecs, car je l'ai dit, ils ont fait *de l'intrigue l'ame du gouvernement Ottoman*» . . . . maĭ încolo earăşĭ: «S'ils ont quelque-fois abandonné l'Étendard de leur maître ce n'a jamais été dans des vues généreuses ni dans l'intérêt de la nation Grècque» ; maĭ departe autorul îĭ socoteşte maĭ rĕŭ de cât Armeniĭ chiar: «Les Fanariotes songent à eux les Arméniens songent à leur nation, ils ont établie entre eux; une éspece de solidarité qui contribue au bonheur de la grande famille. *Les Fanariotes, ne regardent jamais la Grèce.* l'Arménien a toujours les yeux fixés sur sa Patrie. Aussi, tandis que les Grecs sont en proie à toutes les misères de 'oppression, les Arméniens juissent d'autant de liberté qu'en comporte le despotisme des Ottomans. *Heurese! eût été la Grèce şi les Fanariotes, eussent imité la conduite des Armeniens*[2]), cu această exclamaţiune autorul Grec Zalloni, excomunică pe Fanarioţĭ de pe suprafaţa pământuluĭ.

Vaillant un mare filo-român care a trăit mult în Bucureştĭ acum 50 de anĭ, şi care a lăsat o scriere neperitóre intitulată: «La Roumanie» ast-fel zugrăveşte pe Fanarioţĭ: «Mon désir d'être bien compris est tel, qu'avant de commencer cet ignominieux tableau qui doit les peindre tel qu'ils furent, je me hâte de dire que la vertu peut ne pas être morte au Phanar, *que je n'appelle pas Phanariotes ceux-la seulement, qui se sont nés, mais tous ceux qui en ont pris le ton, les formes, les allures et les gouts, quelle que soit leur réligion, de quelques pays qu'ils viennent n'importe où ils se trouvent, qu'ils son pour moi en diplomatie ce que certains hommes sont en religion, ou pour*

---

[1]) Essai sur les Fanariotes, p. 246, 252.
[2]) Op. cit. p 253.

être mieux compris qu'ils sont les jesuites de la politique»[1]) . . . .

Acuma îndrăsnesc să'mî daŭ şi eŭ cuvîntul asupra fanariotismuluĭ; şi eată'mĭ verdictul:

Observăm că Nicolae Bălcescu numaĭ în câte-va rîndurĭ a descris pe Fanarioţi şi ast-fel a scos din dubiŭ pe orcine, că prin Fanariot nu se înţelege Grec; Zalloni s'ar mulţumi dacă Fanarioţii faţă de Grecĭ ar fi fost ceia ce eraŭ Armeniĭ din Constantinopole pentru ţara lor; în fine iĭ descrie ca pe nişte inimicĭ aĭ Grecilor; apoĭ Vaillant, iĭ numeşte jesuiţiĭ politiceĭ. Eŭ ḑic decĭ că dacă cine-va s'ar găsi să ḑică că Fanariot saŭ Grec e tot una; că acela care a fost funest ţĕrilor Române să fie numit Grec saŭ Fanariot; acela ar aduce acuzaţiunea cea maĭ capitală istoricilor şi naţiuneĭ Elenice, căcĭ cum vom putea noĭ oare compara patriotismul antic al braveĭ naţiunĭ elenice moştenit, de descendenţiĭ lor; cu corupţiunea şi demoralisarea Fanaruluĭ; cum s'ar putea oare numi Fanarioţiĭ, Grecĭ, când eĭ în Constantinopole lucraŭ în contra Grecilor şi eraŭ în contra a orĭ căruĭ principiŭ de naţionalitate şi libertate elenă; diferinţele sunt atât de multe şi de marĭ între dînşiĭ, căcĭ pe când unul, Elenul adevĕrat, lucra la reînvierea uneĭ vitejiĭ strĕbune a poporuluĭ sĕŭ, omorît de securea ottomană cel-l'alt, Fanariotul, nu cunoştea acest nobil sentiment cu care numaĭ sufletele cele marĭ, sufletele în care arde focul sacru, sunt înḑestrate; cine iubeşte demoralizarea şi corupţiunea, ignoră cuvîntul de naţionalitate. La Fanarioţĭ vom vedea, numaĭ şi numaĭ pentru amorul banuluĭ sĕvĕrşindu-se infamiĭ, apoĭ observăm că aceia ce aŭ fost adevĕraţĭ Grecĭ nu aŭ rĕmas în Constantinopole, prevĕḑênd rolul murdar care l'ar juca acolo, fiind la cheremul orĭ căruĭ Vizir; «om de jos» cum ḑice în o scrisoare Ferriol despre Viziriĭ sultanuluĭ Achmet; care este publicată de Hurmuzaki, de aceia cea maĭ mare parte emigrară în alte ţĕrĭ.

Apoĭ chiar din ceĭ rĕmaşĭ în Constantinopole toţĭ nu s'aŭ fiert în aceiaşĭ căldare, căcĭ din aceia mulţĭ aŭ devenit

---

[1]) Vol. II, pag. 135.

domnĭ în ţĕrile române în vremurile maĭ din coace şi domniile lor cronicariĭ le înregistrează cu oare-care-şĭ laudă, de pildă: domniile Ipsilanţilor, Mavroghenilor, Moruzeştilor şi Caragealilor carĭ aŭ lăsat suvenirĭ frumoase în istoria ţĕreĭ noastre ca: edificărĭ de bisericĭ şi de şcolĭ; colecţionare de codicĭ de legĭ, şi alte atâtea instituţiunĭ naţionale.

In schimb însă din ceĭ ce aŭ rĕmas în Constantinopole, până în anul 1716, oamenĭ de jos lipsiţĭ de sentimentul justiţiei, aŭ săvârşit nelegiuirele cele maĭ marĭ asociindu-se cu Turciĭ la toate jafurile şi, considerând pe bietele ţĕrĭ române ca pe nişte frumoase şi mânoase grădinĭ de unde vor lua toată producţiunea; «isvorul nesecabil al bogăţiilor este la gurele Dunăreĭ» spuneaŭ dênşiĭ. In cursul acesteĭ cărţĭ lectorul a putut vedea toate confiscările de averĭ ale Românilor; uciderea lor şi persecutărĭ fără seamăn, din care caudă se încinsese o luptă groasnică ce începuse din vremea luĭ Mihaĭ Vitézul, când marele domn fu silit a le interdice dobîndirea slujbelor în statul român, lucru prevĕdut în tractatul încheiat de dênsul cu Sigismund Battori principele Transilvanieĭ. «Nicĭ un Grec nu va maĭ fi primit în slujbele statuluĭ român»[1]; avêntul puternic 'l luase deja, şi puternicia lor venea tocmaĭ de la aceia cărora noĭ le plăteam tribut, adică Turciĭ.

După moartea luĭ Mihaĭ Viteazul; începuse şirul de domnĭ dacă nu Grecĭ dară grecisaţĭ; crescuţĭ din frageda lor copilărie în străinătate, cu simpla diferinţă că nu se trimeteaŭ ca adi în Franţa saŭ în Germania, ci în Turcia; şi acolo înconjuraţĭ de Fanarioţĭ, ţinuţĭ prin palatele lor cu dascălĭ Grecĭ, de altminterĭ foarte culţĭ, dară cu principiĭ iesuitice şi machiavelice; învĕţaţĭ cu luxul şi cu bogăţiile Fanarioţilor, cu linguşirile pe lângă Turcĭ; ast-fel că făcêndu-se marĭ imediat umblaŭ după domniile române. Fanarioţiĭ sprijinindu'ĭ pentru a 'şĭ face bine afacerile, veneaŭ în Ţara Ro-

[1]) Vedĭ în tractatul încheiat la Belgrad, despre care face menţiune N. Bălcescu în Mag. ist., Vol I, p. 115 op. cit.

mânéscă saŭ Moldova numaĭ bine; am vĕḑut domniile luĭ Radu Michnea, luĭ Alex. Iliaş, Leon Vodă şi Radu Vodă, oamenĭ de acest specimen; de aci decĭ, se încinse acele duelurĭ între dênşiĭ şi boeriĭ românĭ carĭ presintaŭ atuncĭ partida naţională. Greciĭ vĕḑênd opunere din partea acestor boerĭ aŭ căutat a'ĭ ademeni, uniĭ cu inima maĭ slabă, aŭ căḑut, s'aŭ lăsat să fie ademeniţĭ; la fel de fel de nebuniĭ ce Greciĭ le băgaseră în cap; aşa a fost Stroe Vornicul Leurdeanu, cu toată şleahta luĭ; un tip de boer român decăḑut; şi îmbătat de linguşirile greceştĭ, de aci s'aŭ săvârşit toate acele revoluţiunĭ pe care le-am studiat, de aci aŭ început a curge sângele boeresc, însă nu ca altă dată în rĕsboae pentru mărirea patrieĭ, ci în lupte civile eşite din pârile Grecilor Fanarioţĭ, pe lângă Turcĭ şi domn; căcĭ în adevĕr este ştiut, imediat ce intriga începe, se sfârşeşte cu rĕŭ. De aci şi începutul uneĭ nouĭ politicĭ în ţĕrile române, căcĭ uniĭ domnĭ ca Şerban Cantacuzino, Brâncoveanu şi Cantemir simţind peirea ce bătea la porţile ţĕrilor, se hotărâră a'şĭ întoarce privirele, pentru a scăpa de Greciĭ Fanarioţĭ de sigur nu puteaŭ să vestească pe Turciĭ căcĭ, de aceştia ereaŭ sprijiniţĭ; de aceia împĕrăţia Austrieĭ şi a Rusieĭ vor intra de acum înainte în acest joc al politiceĭ externe române; şi pe furiş la început, apoĭ pe faţă la sfârşit, domniĭ românĭ vor ţine relaţiunĭ amicale cu aceste douĕ împĕrăţiĭ creştine, de atuncĭ earăşĭ se formă şi acele douĕ partide politice în ţară, una ce ţinea cu domnul trimes de poartă adică cu Greciĭ şi alta cu Turciĭ care era formată din boeriĭ românĭ decăḑuţĭ şi din Grecĭ Fanarioţĭ, pe când cea-l'altă ce ţinea cu Austria formată din boerĭ patrioţĭ în care Cantacuzeniĭ de şi Grecĭ de origine dară nu fanariotisaţĭ onoare lor, căcĭ aŭ avut locul de frunte în istoria naţiuneĭ române! Aceştĭ Grecĭ însă carĭ aŭ adus aşa de multe turburărĭ ţĕrilor române, carĭ aŭ stricat domniile şi aŭ amestecat boeriile nu sunt atât de condamnabili cât ca aceia ce 'ĭ aŭ înpins la asemenĭ lucrurĭ, Greciĭ ereaŭ supuşĭ Turcilor; imperiul bizantin fusese distrus; acolo locueaŭ o mare parte de familiĭ greceştĭ, dupĕ ce aŭ fost jefuite de Turcĭ, pentru a'şĭ recăpăta vechea bogăţie fură siliţĭ să se pue bine cu Turciĭ, cultura fu scăpa-

rea lor. Turcii avură necesitate de dênşii după cum am vědut în relaţiunile lor diplomatice, ţěrile române eraŭ tributare Turciei, fără însă a fi supuse.

Ottomanii 'şi făcură obiceiul de a trimite dênşii domni după moartea lui Mihai Viteazul, aleşi mai întâi pe 7 ani apoi pe 3; pentru a'i sili indirect la noui bacşişuri, în cât Grecii culţi prin invěţătura lor, inteligenţi de la natură şi şireţi, imediat le veniră în gând se pue ei mâna pe domnii, saŭ în cadul cel mai rěŭ să se înprietenească cu câte-va familii române, ori stabilite în ţěrile române, căci atunci vor avea mijlocul afacerilor, al bogăţiilor şi încetul cu încetul făcându-se cunoscuţi cu Românii vor ajunge şi la domnii. Turcii nu puseră de loc. piedică Fanarioţilor Greci, şi le făcu pe plac, erea de ajuns ca cutare mare dragoman Fanariot să recomande pe cine-va la domnia Ţěrei româneşti, ori moldoveneşti venind încă cu câte-va pungi de bani, pentru ca acela să fie numit, în schimb; însă Turcii nu pretindeaŭ Fanarioţilor de cât credinţă şi supunere, la început în primele încercări Turcii nu aŭ fost siguri de Fanarioţi mai apoi vědênd fidelitatea lor, 'i aŭ luat la dragoste mare, şi le-aŭ încredinţat tóte secretele statului Ottoman, de aci putem observa că Fanarioţii aŭ fost nişte mediuri excelente în Constantinopole între Turci şi Români, ei eraŭ executorii tuturor poruncilor turceşti asupra capului Românilor, ereaŭ procuratorii imperiului Ottoman, gealaţii pedepselor poruncite de Turci, Turcii îi învârteaŭ cum voeaŭ in aceste porunci, dară Fanarioţii învârteaŭ pe Turci şi mai fin căci ori-ce cereaŭ de la Turci, dobândeaŭ, aşa că dacă e vorba de condamnabil, condamnabili eraŭ amândoi şi Turcii şi Fanarioţii ***unii că porunceaŭ lucruri nelegale alţii pentru că se supuneaŭ şi le executaŭ***, din toate acestea noi Românii, însă am fost victimele; şi le-am îndurat pe toate ca nişte adevěraţi martiri, jertfiind pe altarul patriei averile şi viaţa noastră. 27 de ani ţara românească va mai avea domni români, pe Brâncoveanu şi Ştefan Cantacuzino, cel d'întâiŭ domnind 25 de ani şi ducând frânele acestei ţěri printr'o politică de o abilitate extra-ordinară, o tactică şi o diplomaţie fără seamăn, învěţând mai întâi la şcoala unchiului sěŭ Şerban

Cantacuzino, sub domnia căruia fuse Marele logofĕt în divan, apoi ducând până la culmea sea acest sistem când în fine cădu jertfa muncei sale, pe de altă parte Cantemir în Moldova săvârşea tot ca Brâncoveanu faţă de Turci, dară în loc să lucreḑe şi cu Nemţi şi cu Ruşi lucră numai cu Ruşi. In capitolul ce urmeaḑă ne vom ocupa de această politică a luĭ Brâncoveanu vom vorbi şi de Cantemir care de şi domnia în Moldova, domnie ce nu intră în cadrul acestei cărţi, însă fiind în strânsă legătură, cu domnia Voevodului muntean. Am ajuns acuma deci la studiul capitolului patru din studiul înriurărei greceşti, politica aceasta a lui Brâncoveanu şi Cantemir, nu vom vedea de cât că a accelerat intronarea Fanarioţilor în ţĕrile române, şi ora fatală se apropie.

Maĭ 'nainte de a încheia capitolul fanariotismului şi de a intra în al patrulea, mai avem de spus încă următoarele, ce vor servi ca formulă: *Fanarioţiĭ aŭ fost aceĭ oamenĭ de orĭ-ce naţionalitate să fi fost dênşiĭ, fie Greci, fie Armenĭ, fie Italienĭ, fie Spaniolĭ* (etc.) *carĭ stabilindu-se în Constantinopole saŭ rĕmânând acolo, după anul 1453* (distrugerea imperiuluĭ bizantin de Mahomet II) *s'aŭ asociat cu Turciĭ la săvêrşirea tutulor tiraniilor păgâne, faţă de ţĕrile supuse; orĭ tributare imperiuluĭ Semi-luneĭ.* Românii carĭ de la 1393 până la 1877; de la Mircea I cel bĕtrân Basarab, până la Carol I de Hohenzollern aŭ plătit anual tribut Turcieĭ, aŭ avut de a face cu aceşti oamenĭ până la 1821, şi 'ĭ-aŭ poreclit cu numele de Fanarioţi, de la Fanar, suburbiul în care locueaŭ în Ţarigrad. S'a comis însă o mare nedreptate saŭ eroare maĭ bine ḑis, numindu-se tot Grecul, Fanariot şi tot Fanariotul Fanariot, aceasta din causa acelei marĭ urĭ în contra strĕinuluĭ venit şi trimes de Turc, aci; sfruntat neadevĕr, căcĭ Cantacuzenii nu sunt ei oare Grecĭ şi cu toate acestea cât de mari Românĭ aŭ fost în ţĕrile române, sărăciţĭ şi ucişĭ de Grecĭ, dară de care Grecĭ? de cei fanariotisaţi! In timpul domnieĭ fanariote, o injustă calificare, de asemenĭ câţĭ domnĭ nu aŭ fost bunĭ românĭ, de pildă Ghiculeştii. Dară doamne Dumnezeule, din păcate şi din Românĭ neaoşĭ, boerĭ marĭ, aŭ jucat rolul de Fanarioţĭ, devenind Fanarioţĭ. Vornicul Stroe Leurdeanu ce cusur

a avut? lectorul cetind pas cu pas cartea mea, va vedea la diferitele evenimente cetele de boerĭ românĭ până în 1717, ce deveniseră Fanarioţĭ, aşa este, veḑĭ cititorule; «Pădure fără uscătură nu trăeşte», în lumea aceasta nimic nu poate fi perfect, şi rĕul strică pe bun, şi lumea tot a rĕŭ trage, şi a vorbi, şi a face. Aşa dară cuvêntul de Fanariot la Românĭ, în loc să fi însemnat numaĭ un locuitor al suburbiuluĭ Fanar din Ţarigrad, a însemnat un om josnic, un om intrigant, un călăŭ 'trimes de Turcĭ, care să sugrume pe Românĭ! Eată decĭ cearta pe acest proçes secular asupra căruia Româniĭ nu sunt încă luminaţĭ, băgând pe toţĭ locuitoriĭ Fanaruluĭ într'o căldare.

CAPITOLUL IV

Politica luĭ Brâncoveanu.

Brâncoveanu partizan al Turcilor.

1689—1691.

După cum ne spune D. Xenopol: «Constantin Brâncoveanu este una din acele rarĭ excepţiunĭ care întârzie peste sorocul obişnuit pe scaunul domnieĭ sale, în care el stă vr'o 25 de anĭ. Acest simplu fapt ne arată că el trebuia să fi fost o fire de om deosebită ca să se poată mănţinea în scaunul cel şubred al uneĭ ţĕrĭ române, a patra parte dintr'un veac» [1]), fire deosebită ḑice D-nu Xenopol, căcĭ în adevĕr, fire deosebită de tot, trebuea să fi avut Brâncoveanu-Vodă, aceasta ne-o dovedeşte nu numaĭ ceĭ 25 de anĭ de domnie dară şi sfârşitul sĕŭ tragic în Constantinopole.

Brâncoveanu a fost un diplomat prin excelenţă în politica externă a ţĕreĭ; numaĭ unor meşteşugite planurĭ, el a putut domni 25 de anĭ, 'l vedem înclinându-se în decursul acestora, când către Turcĭ, când către Nemţĭ, când

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, op. cit., p. 365.

către Ruşi şi către toţi de-odată, acestea toate însă trebuiră să aibă sfârşitul lor cel teribil, la care a arătat încă un caracter măreţ şi înălţat.

La 29 Octombre 1688, fostul domn al Munteniei Şerban Cantacuzino, moare otrăvit [1]), pentru că el erea un adept al politicei germane, care atunci nu erea de loc iubită de Români; căci lor le erea teamă ca Nemţii să nu impună un domn pe tronul Munteniei, şi Turcii neprimindu'l, să se încingă de aci, un resbel care să mai sdruncine ţara, aşa la moartea lui Şerban Cantacuzino doui eraŭ desemnaţi pentru a fi aleşi domni, fiul acestuia, Iordache; care erea nevrâstnic încă şi sub puterea mumei sale, o aprigă partisană a politicei germane, încât toţi se dedură în partea lui Brâncoveanu.

Radu Greceanu care fusese mare logofĕt în divanul Brâncoveanului-Vodă, a scris foarte amănunţit domnia sa, de la 1689 până la 1700 [2]) el ne arată cum după moartea lui Şerban Cantncuzino s'aŭ strîns toţi boerii la mitropolie cu mitropolitul ţĕrei, Teodosie, şi cu patriarhul Ţarigradului, Dionisie, ce venise atunci în ţară, şi cum cu toţii aŭ cădut la vorbă ca să le fie lor Domn marele logofĕt Constantin Brâncoveanu, nepotul lui Şerban Cantacuzino, fiul postelnicului Papa Brâncoveanu cel ucis de Seimeni în vremea domniei, lui Constantin Basarab cârnul, şi al postelnicesei Stanca Cantacuzino, cum logofĕtul Constantin Brâncoveanu nici nu ştia nimic despre alegerea sa şi cum soborul a trimes atunci pe Preda Brătăşanu mare spătar şi pe Radu Golescu la Brâncoveanu acasă, ca să-l poftească la mitropolie. Cum veni Brâncoveanu el fu dus în altar, acolo 'i se citi molifteele de domnie şi, Achmet aga capegiul Turc ce sosise; îl îmbrăcă cu caftan domnesc şi, cu toţi eşiră din biserică de încălecară şi purceseră la palatul domnesc; acolo mai întâi intrară în biserica domnească, unde domnul jură pe sfânta evanghelie, apoi şi boerii; aci cronicarul anonim

---

[1]) Vezi în Mag. ist., vol. II, p. 131 şi în rel. lui Cantemir în ev. Cantacuzenilor, ed. Academiei, p. 8.

[2]) Originalul cronicei în manuscris, în păstrarea D-lui Ştefan Greceanu, tipărită în vol. II, al Mag. ist., vezi la pag. 129.

care istoriseşte cu aceiaşĭ minuţiositate domnia Brâncoveanuluĭ, ne spune că fie-care boer în parte a jurat pe sfânta evanghelie, eară un logofĕt al doilea le citea jurământul, scris pe o foae de hârtie [1]); după aceia cu toţiĭ intrară în sala cea mare a divanuluĭ, unde fie-care mic şi mare aŭ venit de aŭ sărutat mâna domnuluĭ, şi domnul le-aŭ ţinut o cuvêntare, prin care învita pe boerĭ ca să'ĭ dea tot sprijinul la domnie, că dênsul va face tot pentru ca ţara să nu sufere [2]), armaşiĭ aŭ poruncit de s'aŭ dat cu tunurile, unul nu s'a slobodit, şi atuncĭ norodul a scos de aci, că e semn rĕŭ de domnie, apoĭ Brâncoveanu, imediat chemă pe grămăticul grecesc, logofĕtul romănesc şi pe azagiul turcesc de'ĭ puse să scrie cărţĭ, unele la capichehaele, altele la seraschier şi altele la vizir, şi a strâns peceţiile egumenilor, boerilor marĭ şi micĭ de aŭ pecetluit armazarurile. In acest timp se îngropa rĕmăşiţele luĭ Şerban Cantacuzino-Voivod la monastirea Cotrocenilor. Cu cărţile către Poartă, Brâncoveanu a trimes, pe Gindea Vel Vornic, Alexandru Vel Clucer, Pârvul Cantacuzino Vel logofĕt, Preda Brătăşanul şi alţĭ mulţĭ; la Seraschier a trimes pe Dumitraşcu Caramanlĕul Vel postelnic, Socol Vel medelnicer, Vergo Vel portar, iar la Hanul Selim Ghereĭ, pe Mihalcea Şatrarul şi pe Constantin Ciorogărleanu clucerul, iar la Beciu unde eraŭ Bălăceanu şi Vlădescu duşĭ încă din vremea domnieĭ luĭ Cantacuzino, a trimis pe spătarul Preda Părşcoveanu, în acest timp boeriĭ de la Poartă se înapoiaŭ cu steagul de domnie şi cu tunurile [3]).

Acuma tot norodul romànesc erea vesel că 'şĭ aŭ ales domn pe plac, că din fericire Turciĭ s'aŭ lăsat de acel obiceiŭ nenorocit ca să trimită eĭ domnĭ; pe câte 7 anĭ şi, de la treĭ anĭ să se preînoească domnia, acesta erea un semn bun, că Greciĭ 'şĭ perduseră din puterea lor. Ottomaniĭ nu'ĭ maĭ ascultaŭ cu toate sforţările făcute; Şerban Cantacuzino ridicase prestigiul ţĕreĭ româneştĭ sus de tot, şi partida grecească 'şĭ perduse toată ponderaţia de altă

[1]) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 95.
[2]) Vezĭ vol. V, Mag. ist., p. 95.
[3]) Vezĭ vol. II, Mag. ist., p. 134—135.

dată, aşa în cât Brâncoveanu apucase o epocă minunată de domnie, de aceia şi domni 25 de anĭ. Brâncoveanu totuşĭ ales de toată suflarea românească Voevod şi, sprijinit de Vizir la Ţarigrad, dară fără de bacşişurĭ nu putu scăpa. In raportul ambasadoruluĭ Franciei, de Girardin, la Constantinopole, către regele sĕŭ când cu ocasiunea venireĭ celor şease boerĭ românĭ în Andrianopole pentru a vesti alegerea luĭ Brâncoveanu găsim: «La nouvelle de la mort de *Serbano*, Prince de Valaquie, a esté portée à Andrianople le 20 de ce mois par six gentilhommes du pays, lesquels ont, en même temps, demandé la confirmation de *Constantin Brancovano*, neuveu de la femme du deffunt qu'ils ont choisi comme le plus riche et plus capable de les commender. Leur requeste a esté appuyée de *400 bourses*, dont 200 ont esté présentées au Visir, 100 au grand Trésorier 50, au Kiaya du Visir et le surplus aux menus officiers et pour les frais des expéditions, avec offre d'en fournir 300 autres pour la Campagne prochaine»[1]), din 6 Decembrie 1688 Pera. Ambasadorele Franciei sprijinea la Poartă candidatura unguruluĭ Tököli, combătea pe a luĭ Brâncoveanu, Turciĭ simţise acest lucru şi de aceia marele Vizir nu acordă audienţă luĭ Girardin, de cât, după ce numirea luĭ Brâncoveanu fu confirmată, atuncĭ iĭ şi spuse luĭ de Girardin că regretă, însă faptul e îndeplinit. Turciĭ când era vorba de banĭ, călcaŭ chiar şi interesele lor, căcĭ dacă maĭ erea cine-va care 'ĭ sprijinea atuncĭ, eraŭ Francezii şi, nici pe aceştia nu ştiaŭ să-ĭ preţuească.

D. Gion ne spune că nicĭ la Paris nicĭ la Viena alegerea luĭ Brâncoveanu nu a făcut o bună impresiune, şi că Jean Leclerc[2]) spune că «Leopold se prefăcu că nu voesce să recunoască pe Brâncoveanu de domn al ţěreĭ Româneşti, când boeriĭ trămişĭ de Şerban Cantacuzino ajungênd la Viena, iĭ anunţară moartea acestuia, şi alegerea nepotuluĭ sĕŭ, că Bălăceanu se supără foc, şi declară că nu se va supune poruncilor brâncoveneştĭ; că nu recunoaşte pe Constantin al

---

[1]) Vedĭ în Supl. I, doc. Vol. I, Hurm. pag. 273.
[2]) In opera sa Histoire d'Émeric, Comte de Tékélly, p. 288 şi urm.

II-lea de domn, şi stapânitor al Ţĕriĭ Româneştĭ, că alegerea nepotuluĭ, în dauna fiuluĭ e nulă. Cu dênsul se uneşte şi Şerban Vlădescu. Miniştriĭ germanĭ ḑiceaŭ deputaţilor românĭ că, împĕratul nu recunoaşte de domn al Munteniei de cât pe tênĕrul George Şerban Cantacuzino, fiul rĕposatuluĭ principe» [1]). Cronicarul Neculcea ne spune însă că fraţiĭ maĭ marĭ aĭ luĭ George, Constantin Stolnicul şi Michail Spătariul n'aŭ vrut să pună domn pe fratele lor George, de oare-ce eĭ nu eraŭ bine cu muma lor, Doamna Stanca [2]). Cronicarul Greceanu relativ la acestea spune că atuncĭ, George cu Iordache aŭ fugit cu muma lor din Bucureştĭ, eară Bălăceanu cu Nemţiĭ vor intra în Ţară; şi că Doamna Stanca, soţia luĭ Şerban Vodă Cantacuzino, erea Sêrbă de fel de la Nicopole, fata Gheniĭ, neguţătoriŭ de abale [3]).

De ce oare Leopold al Austrieĭ nu voea pe Brâncoveanu? saŭ se prefăcea că nu'l vrea?

D. Gion nĕ explică că opunerea împĕratuluĭ nu erea de cât o stratagemă, nu că prefera pe George Cantacuzino maĭ mult de cât pe Brâncoveanu, ci din adins se arăta astfel, ca să silească pe Brâncoveanu, ca maĭ repede să caḑă în braţele Austriacilor, împĕratul nu o nemeri însă, căcĭ Brâncoveanu erea maĭ diplomat ca toţĭ diplomaţiĭ, şi imediat simţi totul, o luă înainte şi făcu cunoscut împĕratuluĭ printr'un om al sĕŭ că e gata a urma politica unchiuluĭ sĕŭ Şerban Voevod, scrisese de asemenĭ şi luĭ Bălăceanu, că el va ajuta causa creştină dară «cu vreme» Brâncoveanu la nimic nu spunea, nu; în tot-deauna promitea, dară promitea suspensiv, ḑicea *cu vreme* [4]) şi cronica anonimă spune: «Ponturile luĭ Şerban le primea şi Brâncoveanu» [5]).

Boeriĭ trimişĭ de Brâncoveanu la Poartă obţinură tot succesul; şi domnul nicĭ nu se aşteptase la aşa ceva faţă de Sublima Poartă. Confirmarea de către Sultan 'l impresionase,

---

[1]) Veḑĭ în Ludovic al XIV şi Constantin Brâncoveanu, p. 162, 1884 de Ionescu Gion.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţe II, p. 236.
[3]) Veḑĭ în Mag. ist., II, p. 136.
[4]) Veḑĭ în op. cit. a luĭ D. Gion p. 163.
[5]) Veḑĭ în Vol. V, Mag. ist., p. 100.

apoi și urcarea sa pe tron în urma luĭ Cantacuzino, care dusese o politică germană, toate acestea 'l făcură a deveni de-o-cam-dată amicul Porțeĭ; și din acest moment el începe calea politiceĭ Ottomane. In acest timp Spătarul Pârșcoveanu, cronicarul anonim, spune, fiul Trufandaleĭ, voeaja prin Austria, ca să ajungă la Beciu, unde se găseaŭ soliĭ românĭ trimișĭ pe lângă curtea habsburgică. Pârșcoveanu îĭ apucă încă în drum, el le spuse toate cele întâmplate în țara Românéscă, și Bălăceanu am vĕḑut cum se miră când auḑi despre moartea luĭ Cantacuzino, și alegerea luĭ Brâncoveanu, se stricase tot planul sĕŭ, căcĭ el gândea înaintea tuturor, ca la caz de moarte a luĭ Șerban Cantacuzino; socrul sĕŭ; va rĕmânea domn Iordache fratele maĭ mic al acestuia, muma luĭ va fi conducătoare a afacerilor statuluĭ, și el, Bălăceanu, cumnatul luĭ Iordache, să fie a tot puternic, băgând aceste gândurĭ și în capul împĕratuluĭ. Comisul Șerban Vlădescu se hotărește a se reîntoarce în țară, dară Bălăceanu care se aprinsese de necaḑ în contra Brâncoveanuluĭ, rĕmâne acolo, se duce până la Beciu, și pârește la împĕrat pe Brâncoveanu, că el s'a dat cu Turciĭ, și că acum va fi rĕŭ de împĕrăția nemțească, atuncĭ împĕratul trimite pe contele Czaki la Bucureștĭ ca să ceară luĭ Brâncoveanu maĭ multe darurĭ, și o sumă de banĭ pe fie-care lună, care domnul român o va vărsa tesauruluĭ imperial, Brâncoveanu ca să nu displacă Nemților le făgăduește tot, maĭ târḑiŭ însă nu ține, și aceasta fu o cauză a uneĭ viitóre urĭ între dênsul și Nemțĭ. Inaintea luĭ Czaki Brâncoveanu trimise ca sol pe Stolnicul Pârvu Cantacuzino, acesta a venit cu Czaki la Mogoșoaea, la moșia domnuluĭ, unde a vorbit cu dênsul și apoĭ s'a învertejit [1]).

In acest an Brâncoveanu e deja chemat de Turcĭ la Cernețĭ, pentru a veni cât maĭ repede cu oaste, ca să dreagă cetățile Rușava și Cladova, că Nemțiĭ se pregătesc de mare resbel pentru luarea Rusaveĭ și a Nișuluĭ. Cronicarul anonim ne spune că Constantin Bălăceanu a rĕmas la Brașov; pe când Czaki cu Vlădescu purceseră în țară, «acolo în

---

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol II, p. 137 și Xenopol, p. 370, Vol. IV

Braşov şeḑênd, îĭ umbla mintea luĭ, ceia ce cu vrednicie socotia că este, însă se înşelă, ca un Bălăceanu, că Bălăceaniĭ, tot-deauna îşĭ întindeaŭ mintea după nişte păreri nebune, adică după vitejiĭ»[1]. Cronicarul Greceanu spune că generalismul oştireĭ nemţeştĭ pentru luarea Belgraduluĭ erea Ludovic Principele de Baden, şi că atuncĭ mulţĭ Turcĭ aŭ perit Nemţiĭ eşind învingătorĭ s'aŭ hotărât a erna în Oltenia şi a veni cu pretenţiunĭ la Brâncoveanu ce ajutase pe Turcĭ, în această luptă[2]. Anonimul arată cum Bălăceanu rĕmas în Braşov s'a aliat cu un general Austriac, Haisler, un om trufaş şi fantastic ca şi dînsul, şi cum s'aŭ înţeles amândouĭ ca să vină în Oltenia, aliindu-se cu armatele prinţuluĭ de Baden, ca să prădeze ţara Românească, pentru a săpa groapa luĭ Brâncoveanu ; eĭ gândeaŭ că cu 3000 saŭ 4000 de Nemţĭ, vor repune o armată de 100,000 oameni ; pe carĭ Turcul erea gata orĭ şi când a o arăta în câmpiile cele deschise al ţĕreĭ Româneştĭ. Brâncoveanu auḑind de acestea a trimes la Braşov pe Postelnicul Radu Golescu şi pe Logofĕtul Radu Popescu care ştiaŭ latineşte, dându-le o seamă de banĭ, şi 1000 de boĭ ca să'ĭ dee Nemţilor, cu gând că'ĭ vor îmblânḑi, dară de unde, căcĭ Haisler erea îmbătat de visurile Bălăceanuluĭ şi primi pe solii Românĭ foarte rece, cronicarul spune că Haisler «erea mânios ca un urs împuşcat»[3]) făcĕnd încă morală luĭ Popescu, că Româniĭ i-aŭ stricat legăturele ce le făcuseră maĭ 'nainte cu Nemţiĭ. «Ci aţĭ călcat legăturile şi aţĭ stricat şi parola»[4]. Domnul primi scrisorĭ de la solĭ şi tare se întristă, că nimic nu póte săvârşi din cauḑa Bălăceanuluĭ la care de şi trimisese cărţĭ să vie în ţară la casa luĭ, şi la masa şi copiiĭ luĭ, că'ĭ va merge bine, şi să se lase de acele părerĭ nebune, că acuma ţara e săracă şi are trebuinţă de linişte, dară toate fură în zadar.

Nemţiĭ intraţĭ în ţară aŭ trimis sol la Brâncoveanu pe colonelul conte Şilic ca să ceară zaharele pentru oastea nem-

---

[1]) Veḑĭ în Vol. V, p. 103, Mag. ist.
[2]) Veḑĭ în Vol. II, p. 137, Mag. ist.
[3]) Veḑĭ în Vol V, p. 106.
[4]) Idem.

ţească, că eĭ vor ierna în Oltenia. Domnul trimise de asemenĭ solĭ, pe marele aga Cornea Brăiloiul şi pe marele logofĕt Şerban Greceanu ca să spue Nemţilor că ţara e săracă anul acesta şi, că nu 'va avea ce să le dea, ast-fel boerii ajungênd în lagărul Kladoveĭ la principele de Baden, aŭ spus toate, însă nimic nu aŭ putut săvêrşi căcĭ, Aga Constantin Bălăceanu spusese că nimic nu e adevĕrat din cele ce spun ceĭ douĭ, ci că ţara are anul acesta îndestulare, şi că Brâncoveanu se sfieşte de Nemţĭ de oare-ce s'a împrietenit cu Turcii. Şerban Greceanu plecă şi veni la Brâncovenĭ la satul luĭ Constantin Vodă, unde acolo Vodă ţinu sfat cu toţĭ boeriĭ sĕĭ, fiind la mare întristare, de abea începuse domnia şi greutăţile eraŭ marĭ, Brăiloiŭ rĕmase la Kladova de unde înştiinţă pe Brâncoveanu cum maĭ merg lucrurile, domnul primind o altă ştire tot nefavorabilă ; atuncĭ el plecă de la Brâncovenĭ şi se duse la altă moşie a luĭ, la Şerbăneştĭ unde eară ţinu sfat cu boeriĭ; aci luă hotărârea de a trimite altă solie la Nemţĭ şi trimise pe : Diicul Rudeanul Vel Clucer, pe Constantin Ştirbeĭ Vel Sluger, şi pe Preda Brătăşanu vel Pitar. Nemţii însă nimic nu aŭ maĭ ascultat şi se hotărâră a veni la Brâncovenĭ la Măria sa, Brâncoveanu însă se dusese la altă moşie a luĭ, la Potlogĭ [1]), Brâncoveanu vĕḑênd că nu maĭ e nimic de făcut cu Nemţii se hotăreşte a'ĭ primi ca să erneḑe în ţară, şi trimise alţĭ boerĭ pe care cronica nu'ĭ maĭ menţionează, ca să se înţeleagă cu dênşiĭ şi să le ea condiţiunile. Brâncoveanu erea dispus a'ĭ aşeza la Câmpu-Lung, căcĭ maĭ sigur erea de dênşii la munte, de cât la şes, în acest timp însă mare parte din Nemţĭ veniră la Brâncovenĭ şi acolo jefuiră tot ; aci Bălăceanu trimisese oştirea la Drăgăneştĭ, moşia Cantacuzenilor unde se găsea Iordache cu maică sa, să'l aducă pe acesta la Brâncovenĭ şi sa'l facă domn, eară el Bălăceanu să rĕmâe adevĕratul ocârmuitor. Brâncoveanu de la Potlogĭ a venit la Cotrocenĭ, căcĭ după toate nenorocirile maĭ era şi ciumă în Bucureştĭ. Nemţiĭ în acest timp predaŭ casele şi satul din Brâncovenĭ. Principele de Baden plecase către Sibiŭ lăsând în locu'ĭ a tot puternic pe Haisler ce avea la

---

[1]) Veḑĭ în cron. luĭ Greceanu, p. 140—141. Mag. ist., Vol. II.

dreapta lui pe Constantin Bălăceanu. Haisler s'a despărţit de Baden la Câmpu-Lung, de acolo Baden s'a dus în Ardeal eară Haisler cu Bălăceanu şi cu multă oaste nemţească a pornit'o la Têrgovişte, săvêrşind cele mai mari prădi. Cronicarul spune «iar oastea nemţească ajungea ţara din munte până în Argeş cu prada şi cu jaful şi spărgea pivniţele boerilor de mânca şi bea, şi risipia, şi strica, desbrăca oamenĭ unde'i găsea şi alte multe rĕutăţi facea» [1]). Brâncoveanu desperat în urma acestor nelegiuiri care duceaŭ ţara şi tronul sĕŭ la peire, ţine un mare sfat cu toţi boerii divaniştĭ la Cotroceni şi ea hotărârea ca să facă plângere la Sublima Poartă, trimite pe Ghinea marele Vornic şi pe Dumitraşcu postelnicul Caramanlĕul ca să facă denunţările Sultanuluĭ. Sultanul imediat porunci unuĭ Aga ca să meargă la Bugeak, şi de acolo să pornească pe Azamet Gereĭ, feciorul Hanului Tataresc, să vie în ţara Românească şi să scoaţă pe Nemţĭ. Haisler generalul, în acest timp pornise câte-va oaste spre Bucureştĭ, în cap cu generalul Magne, cu căpitaniĭ românĭ Preda Proroceanu, şi cu Mateĭ Bălăceanu vĕrul luĭ Cons tantin, eară dênsul, trebuia să vie maĭ în urmă cu Bălăceanu. Brâncoveanu plecă de la Cotroceni cu toată boerimea ce era lângă dênsul, cu Doamna şi cu toţĭ copiiĭ luĭ, cu Mitropolitul ţăreĭ şi cu episcopul Râmniculuĭ, şi s'aŭ dus la Plătăreştĭ eară de acolo la Ruşĭ la moşia unchiuluĭ sĕŭ Şerban Vodă.

Atuncĭ Nemţiĭ tare se bucurară luându-se după Bălăceanu care le umpluse capul de tot soiul de vise că acum eĭ vor lua puterea şi vor aduce 100,000 de ostaşĭ în ţară, că Brâncoveanu a fugit de teamă neştiind cele ce plănuise domnul, ba încă trimet pe generalul nemţesc, cu Proroceanu şi cu Bădeanu la Drăgăneştĭ ca să aducă la Bucureştĭ pe Doamna, vĕduva luĭ Şerban Cantacuzino spre a se înţelege cu dênsa în privinţa domnieĭ luĭ Iordache. Cronicarul spune că Doamna luĭ Şerban Vodă aştepta plină de fumurĭ în cap pentru aceste măririĭ [2]). Brâncoveanu lăsase is-

---

[1]) Vedĭ în Vol. II, Mag. ist., p. 144.
[2]) Vedĭ în Vol. II, idem p. 147 Mag. ist.

pravnic la Bucureştĭ pe Cârstea Popescu mare Vistier, acesta proçurase Nemţilor toată zahareaoa, dară eĭ aŭ tot prădat şi în oraş şi pe la sate [1]). Brâncoveanu voiĭ a vorbi însuşĭ cu Haisler şi de aceia hotărî întrevederea cu dênsul la satul Cantacuzenilor, la Drăgăneştĭ, acolo luă prênḑul cu Haisler şi convorbi cu dênsul, ne spune cronicarul anonim, maĭ multe ore; după ce'l umplu de darurĭ luă hotărârea, ca el Haisler să se ducă în Ardeal să părăsească ţara, eară domnul să se ducă la Buzĕŭ să aştepte pe Sultan [2]). Cronicarul Neculcea ne spune că toţĭ boeriĭ aŭ fost de părere atuncĭ ca Brâncoveanu să se dea cu Nemţiĭ, numaĭ Stolnicul Constantin Cantacuzino erea de părere ca să nu se lepede de Turcĭ. Brâncoveanu nu ajunsese la nicĭ un resultat însă, căcĭ Haisler reveni şi nu voi a părăsi ţara, Brâncoveanu în admirabila'ĭ concepţie voea să evite orĭ-ce nemulţumire şi măcel, de aceia dăduse darurĭ luĭ Haisler, cu gândul că'l va ademeni, nu voea să se pue rĕŭ nicĭ cu Nemţiĭ nu voea resbelul lor cu Tătarĭ şi Turcĭ, din causa luĭ; apoĭ trebuea să economisească pe Ottomanĭ căcĭ puterea lor nu se sleise de tot şi puteaŭ aduce rĕŭ ţĕreĭ.

Brâncoveanu primeşte veste că Sultanul a sosit aproape de hotarul ţĕreĭ; atuncĭ el trimete pe douĭ boerĭ ca să'l primească pe Diicul Vel Clucer Rudeanu şi pe Vergo Vel Portar, le dă şi darurĭ pentru Sultan şi jălbĭ multe, domnul însuşĭ sculându-se de la Ruşĭ unde se găsea şi ducându-se la Buzĕŭ, de aci a trimes asemenĭ ştirĭ şi la boeriĭ ocârmuitorĭ din Bucureştĭ să spue Nemţilor că Sultanul vine, şi vin şi Tătariĭ, şi să ese din oraş, de vor voi să dea vre-o luptă să o dea la câmp, căcĭ de vor rĕmânea în oraş vor pustiiĭ tot pe nedrept. Sultanul apropiindu-se, plecă şi domnul cu 200 de oamenĭ, ne spune cronicarul [3]) şi îĭ eşi înainte lângă oraşul de Flocĭ, la Berteneştĭ, aci domnul aŭ spus Sultanuluĭ toate nevoile ţĕreĭ, şi Măria sa i'aŭ dat Brâncoveanuluĭ căţĭ-va Mârzacĭ [4]) tătăreştĭ, cu o seamă de óste

[1]) Veḑĭ în Vol. II, idem p. 148, Mag. ist.
[2]) Veḑĭ în Vol. V, idem p. 111—112 şi Vol. II, p. 149—în Greceanu.
[3]) Veḑĭ în Mag. ist., p. 151, Vol. II.
[4]) Mârzac = comandant de oaste, la Tătarĭ din familia Chanuluĭ.

spre a se înapoia la Buzĕŭ. Sultanul venise cu saragele, multe, cu Seimenĭ, şi cu Lefegiĭ, în drum Vodă, întâlni pe Clucerul Tănase Pauşăscul care erea lăsat de domn la Bucureştĭ pe lângă Nemţĭ; acesta aduse fericita ştire că Nemţiĭ aŭ plecat din Bucureştĭ cu toţiĭ, atuncĭ Brâncoveanu se întoarse înapoĭ la Flocĭ de aduse această ştire Sultanuluĭ, pentru a se simula însă fuga Nemţilor de teama Brâncoveanuluĭ şi a Sultanuluĭ, se luă hotărârea ca Sultanuluĭ să dea douĭ Mârzacĭ, şi Brâncoveanu douĭ boerĭ, şi anume: pe Cernică Vel Armaş Isvoranu şi Mateĭ Vel căpitan de Seimenĭ Comăneanu; care încălicară pe caĭ cu o seamă de Tătarĭ şi s'aŭ luat după Nemţĭ de'ĭ aŭ ajuns la Câmpu-Lung unde nu aŭ dat nicĭ o batae, căcĭ aşa le erea porunca.

In acest timp Brâncoveanu era înegrit la Constantinopole de Francezĭ; şi însuşĭ regele Ludovic al XIV-lea scrie ambasadoruluĭ sĕŭ de Girardin, într'o scrisóre cu data de 21 Ianuarie 1689 de la Versailles; că Turciĭ maĭ de grabă ar fi trebuit să numească în Valachia pe Tököli de cât pe Brâncoveanu.

«Ils auraient fait plus prudemment de faire le comte Tekely hospodar de Valaquie, que de donner cette principauté a un autre bien moins capable, de faire de la peine à l'Empereur. Vous devez cependant continuer de rendre de bons offices au comte de Tekely» [1]). Turciĭ se temeaŭ a propune pe Tekely Românilor, de şi de origină Român din Transilvania, însă eĭ nicĭ nu voiaŭ să audă, căcĭ, se ungurise cu totul.

Româniĭ eraŭ decişĭ să 'şĭ dea şi cămaşa de pe dînşiĭ numaĭ să scape de Tekely; hanul Tătăresc de asemenea umbla după tronul ţĕrilor române pentru fiĭ sĕĭ; în raportul luĭ Wohner, însărcinatul de afacerĭ al Franciei la Constantinopole, către rege [2]); vedem, atât aceste pretenţiunĭ ale hanuluĭ cât şi prietenia pe care Francezíĭ îşĭ închipuiaŭ că Româniĭ o aŭ cu Nemţiĭ maĭ mult de cât cum era.

«Le 23 fut employé en conférence chez le Chan des

---

[1]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm., p. 274.

[2]) De Girardin murise.

Tartares où les principaux conseillers du Grand Seigneur se trouvèrent avec le Visir. On y disputa assez longtemps sur les prétentions du Chan qui ne lui furent point accordées. Il prétendait qu'on lui accordats pour deux de ses fils dont six sont avec luy à l'armée, la Valaquie et la Moldavie aux mêmes conditions que les Princes Chrétiens. Pour les satisfaire en quelque manière, on lui a donné 200 bourses à prendre sur la Valaquie et Moldavie. Il en a reçu 200 autres du nouveau prince de Valaquie, pour empecher que les Tartares n'y prissent leur quartier d'hiver, et dans la crainte qu'on ne donne cette province au Comte Tekely; les Valaques ont unaniment *juré de donner jusques à leur chemise* pour l'empescher, ce que la Porte n'ignorent pas, on aura soin de la leur oster. Le nouvel esleu, neveu du desfunt, très riche est très attaché à la Maison d'Autriche correspond avec le Comte Veterani ... etc.» [1]), Rap. din 5 Martie 1689. Intrevederea pe care o avusese Brâncoveanu cu Haisler la Drăgăneştĭ maĭ mult rĕŭ ĭĭ făcuse în Constantinopole; căcĭ intrigele Francezilor se confirmaŭ pe lângă Turcĭ; Brâncoveanu ştia însă că cu banĭ, se înmoaie Turcul şi, D. Xenopol ne spune că el a pus atuncĭ pungile sale în lucrare, cumpără pe chanul tătăresc cu 200 de pungĭ, pe marele vizir, pe muma sultanuluĭ, pe Reiss Effendi, pe marele dragoman Alexandru Mavrocordat, şi în cele din urmă şi pe Wohner secretarul ambasadeĭ franceze, însărcinatul de afacerĭ; care maĭ înainte 'l înegrise prin acel raport ce 'l vĕḑurăm maĭ sus; el fu însă denunţat regeluĭ Ludovic al XIV şi se sinucide de ruşine, noul ambasador al Franciei la Constantinopole de Castagnères de Chasteauneuf scrie regeluĭ sĕŭ Ludovic al XIV în 1689, 18 Noembrie, şi atesta ruşinoasa purtare a luĭ Wohner «que ce que je n'approuvais pas en sa conduite se devait peut-être imputer ou à faiblesse, ou a légereté d'esprit; que d'ailleurs, soit qu'il fust innocent, soit qu'il fust coupable, il importait à Votre Majesté que cet homme ne portast pas le secret des affaires chez les ennemis» [2]).

---

[1]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, p. 275.
[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, p. 282.

Politica care o dusese până acuma Brâncoveanu era din cele maĭ nemerite, el avea necesitate de Turcĭ, căcĭ de şi eĭ învinşĭ în maĭ multe rîndurĭ de Nemţĭ, însă tot nu fură de tot sdrobiţĭ; apoĭ dacă s'ar fi dat cu Nemţiĭ, atuncĭ Tătariĭ carĭ eraŭ în ţara Românească trimişĭ de Sultan, ar fi comis cele maĭ marĭ urgiĭ, predărĭ şi uciderĭ.

Ast-fel decĭ era starea de lucrurĭ atuncĭ. D. Gion spune că Leopold avea pe G. Cantacuzen saŭ maĭ bine ḑis pe Bălăceanu pentru tronul Munteniei; Ludovic al XIV pe Tököly; Chanul Tătarilor pe unul din mârzaci luĭ (fiu); iară Sobieski al Poloniei pretindea şi Moldova. Brâncoveanu însă domnea şi Româniĭ aveaŭ ochiĭ în patru[1]).

In 15 Aprilie 1690 moare principele Apafi al Transilvaniei şi vestitul comte Emerik de Tököly care umblase odinioară după domnia ţĕreĭ Româneştĭ va umbla acuma după aceia a Transilvaniei; el va interveni pe lângă Poartă şi va dobêndi domnia, însă în urma unuĭ mare resbel la care cronicarul Greceanu spune că, aŭ luat parte însuşĭ Sultanul cu oştile sale; Chanul Tătarilor cu ale sale; Tököly cu armata sa de Ungurĭ şi Brâncoveanu cu cazaciĭ sĕĭ Valachi; Tököly se afla la Nicopole, şi Brâncoveanu primise fermanul unde i se dedea toate instrucţiunile pentru luptă; el avea acuma să încerce o grea misiune; căcĭ pe faţă se dedea în contra Nemţilor, bătălia dacă o perdea ar fi fost prăpădit de Nemţĭ: totuşĭ un moment nu stătu în dubiŭ şi se hotărî a deveni aliatul Turcilor. Trebuia să facă pod peste Argeş, pe unde vor trece oştirile aliate în Oltenia şi de aci în Transilvania. Brâncoveanu trimete pe slugerul Matheĭ Ciorogârleanu cu câtă-va oaste la Tököly ca să-l ţie în curent de tot ce se petrecea în Nicopole; iară pentru căutarea vaduluĭ la executarea poduluĭ trimete pe Cernica Isvoranu, vel armaş; Michail Corbeanu, vel postelnic, şi pe Ianache Bârsescu, vel vătaf; apoĭ pe Barbu Brătăşanu, vătaf de aproḑĭ, să caute oamenĭ meşterĭ; şi pe Radu Golescu vel agă l'aŭ lăsat supraveghetor la pod; luând pe armaşul Cernică Isvoranu şi

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. D. Gion, p. 171.

trimiţându-l cu oştĭ lângă Sultan, care era deja în ţară şi se împreunase cu Tököli; a maĭ trimis lângă Tököli şi pe stolnicul Constantin Cantacuzino iară lângă serascherul Sultanuluĭ pe vel postelnicul Dumitraşcu Caramanlĕul; ast-fel purceḑênd oştirile turceştĭ, tătăreştĭ şi ungureştĭ, s'aŭ aşeḑat între satele Grecĭ, aĭ logofĕtuluĭ Şerban Greceanu şi Jugurenĭ; şi a venit acolo şi Brâncoveanu cu armata sa şi cu 12 boierĭ, unde Sultanul i-aŭ îmbrăcat cu caftane nouĭ [1]).

Brâncoveanul convenise ca armatele să trécă în Transilvania, pe la Rucăr; în acest timp Ludovic al XIV-lea era ţinut la curent de toate cele ce se petreceaŭ în ţĕrile Dunăreĭ de jos, căcĭ Castagnères în o scrisoare a sa din 1690, 23 Maiŭ, Péra, îĭ spune că Tököli e susţinut la tronul Transilvanieĭ şi el maĭ bine ar opinia pentru cel al ţĕrilor române. «Quoy que les choses soient icy fort disposées pour cet establissement (l'établissement du comte Tekely comme Prince de Transylvanie) . . . je pourrais offrir les mesmes sommes pour establir le comte Tekely dans la Moldavie et la Valachie» [2]).

Brâncoveanu trimete maĭ 'nainte, ca eceleror pe marele armaş Cernica Isvoranu [3]) cu 2000 de soldaţĭ ca să păḑească graniţa de la Bran şi să deschiḑă drumul pe unde trebuea să treacă dincolo armatele inamice, acolo Isvoranu a şi dat o bătălie, şi a bătut pe Nemţiĭ, care eraŭ aşeḑaţĭ [4]).

Cronicarul Greceanu, ne spune că armatele aliate ale Sultanuluĭ, Chanuluĭ, Tököly şi Brâncoveanu veniră în urmă şi aŭ tot mers treĭ ḑile făcênd popasurĭ noaptea, ba la cetatea Negruluĭ-Vodă, ba la Dragoslavele, ba la Bran, până ce în fine veni ḑiua mântuireĭ, când trecură hotarul ţĕreĭ şi intrară în Ardeal, prin întinsa câmpie a satuluĭ Tohani; la *Zerneştĭ* unde era aşeḑată oastea nemţească, ca un zid

---

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. II, p. 154—159.
[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm., p. 286.
[3]) Veḑĭ în vol. II, Mag. ist., p. 159.
[4]) In Hist. de la Val. a luĭ Kogălniceanu, este pus Cernica Styrbeĭ în loc de Isvoranu, nu ştim de unde l'a documentat.

drept şi tare, şi ora rĕsboiuluĭ o aşteptaŭ cu toţii în mare înfierbânţeală; «şi pe când Tătariĭ însuşĭ înaintaŭ, întâiŭ oastea ungurească a dat dosul a fugi, Săcui nimica stând de rĕsboiŭ» [1]) la 10 ceasurĭ în ḑiua de 11 August, Lunĭ, s'aŭ început bătălia; Turciĭ aŭ năvălit în urma Tătarilor şi aŭ prăpădit pe Nemţiĭ, Brâncoveanu stetea alaturi de Sultan, în vêrful uneĭ movile de unde privea mersul bătăliei; şi se îngâmfaŭ amêndouĭ, când vedeaŭ cum Nemţiĭ şi Unguriĭ din partea cea-l'altă cădeaŭ ca muştele de focurile Turcilor şi ale Românilor.

Turciĭ cu Cazaciĭ luĭ Brâncoveanu aŭ prins pe Haisler şi l'aŭ adus înaintea Brâncoveanuluĭ şi a luĭ Tököly de l'aŭ lăsat lor zălog, Haisler a dat mulţĭ galbenĭ luĭ Tököly ca să'şĭ recapete libertatea, lăsând în locu'ĭ pe marchizul Doria generalul care maĭ în urmă şi muri [2]). A rĕmas mort încă pe câmpul de onóre şi *Aga Constantin Bălăceanu* devenit general în oastea nemţească la un loc cu Haisler; căci Bălăceanu acuma nu maĭ umbla pe sub ascuns în contra luĭ Brâncoveanu ci pe faţă, şi cu orĭ ce chip voea să ajungă dacă nu domnul ţĕreĭ, dară conducătorul trebilor, ura la moarte pe Brâncoveanu. Turciĭ însă l'aŭ ajuns şi l'aŭ împuşcat, i-aŭ tăiat apoĭ capul pe care l'aŭ adus la Brâncoveanu, ca el să se sature de rĕsbunare în contra vrăşmaşuluĭ. Brâncoveanu era rudă cu Bălăceanu, însă pasiunile născute din urile ce le aduce politica, nu cruţa nimic, le uită pe toate, şi Brâncoveanu trimite capul luĭ Bălăceanu la Bucureştĭ, care ajunge aci tocmaĭ în ḑiua de s-ta Maria când Bălăceanu spunea că va intra triumfător în Capitala ţĕreĭ; 'l înfige într'o suliţă în poarta palatuluĭ ca toţi trecĕtoriĭ să'l vaḑă şi să ştie cum piere ceĭ ce se răsvrătesc în contra domnuluĭ, trupul luĭ Bălăceanu a rĕmas pe câmpul bătăliei când maĭ târḑiŭ Nemţiĭ l'aŭ ridicat şi l'aŭ îngropat în o biserică oare-care din Viena. Ungurul Csereĭ însuşĭ spune cum a vĕḑut murind vitejeşte Bălăceanul crispându'şĭ mâna pe spadă, Cronicarul Greceanu când vorbeşte des-

---

1) Veḑĭ în vol. II, pag. 162, Mag. ist.
2) Veḑĭ în Vol. II, Mag. ist., p. 163,

...teazulul Bălăceanu, care se jertfise fără nici un principiŭ, dice: «Că pre acest Cons... ...anu nu'l lăsă ticălosul, trufia, ca să 'şi aducă ... frica luĭ Dumnedeŭ, ci credea în avere, ... arme, şi în vitejii, şi în fantasiĭ nebuneştĭ şi ... este Dumnedeŭ înaintea celor ce nu se tem ... aşa cu acestea ş'aŭ pus şi sufletul şi viaţa»[1]. ...ţase la aceiaşĭ şcoală ca şi Brâncoveanu, la ...erban Vodă Cantacuzino, ruda lor, care le în... ...amândouĭ iubirea creştinătăţeĭ şi ast-fel maĭ bine ...tenie cu Austria de cât cu Turcia, timpul de ...tomanilor trecuse, Bălăceanu rĕmase credincios ... lui Cantacuzino Voevod şi de aceia ura pe Brân... ...re 'şi călcase credinţele de altă dată. Diferinţa ...ă Brâncoveanu domnea, şi de multe ori când ...eştĭ silit a face nu aceia ce 'ţĭ place ţie, ci ce con... ...peste care domneştĭ; el lucrase ca un adevĕrat ... mare tact şi talent în arta aşa disă; de a con... ...ele coroaneĭ spre fericire, şi de aceia trebue să'ĭ ... luĭ Brâncoveanu purtarea luĭ, faţă de credinţele ...

...Au maĭ perit în acest resbel şi Teleki generalul Un... ...Ardealuluĭ şi Cerchez Achmet paşa seraschcrul, rar ... o luptă în care sa moară toţĭ capiĭ de oştire ...

... Castagnères scrie un raport detaliat asupra acesteĭ ...regeluĭ Ludovic al XIV în 1690, 9 Septembre, în el ... de seamă: «Les deux armées ennemies, après ... en presence sans rien entreprendre l'une contre ... depuis onze heures du matin jusqu'a quatre heures ... étaient enfin approchées, le combat fut fort rude, ... dura qu'un quart d'heure, et les impériaux, qui ... au nombre de sept mille, tant Allemands que Hon... ...furent entièrement défaits. Le Seigneur Sandor prit ... le *général Heusler* et quatres colonels. Le gendre ... Prince de Valaquie, nomme *Palatianus* (Bălă-

1) ... Vol II, Mag. ist., p. 164.

ceanu), y fut tué, et, après que sa teste eut esté exposée quelques heures vis-à-vis de la tente du Comte Tekely, elle fut envoyée a Bukarest où on l'a pareillement mise dans une place publique. On pretend que Teleki est aussi mort dans le combat. De la part des Ottomans, ils ont perdu leur Seraskier.

Le Comte Teleki y a perdu aussi plusieurs des siens» [1]).

Brâncoveanu înţelesese bine rolul sĕŭ, el 'şĭ jertfise şi caracterul şi credinţele sale căcĭ, şi ḑicea: principele uneĭ ţĕrĭ nu maĭ aparţine nimănuĭ de cât poporuluĭ sĕŭ; adversarul sĕŭ Bălăceanu murise ca un eroŭ consequent credinţelor şi politiceĭ la care jurase din timpul domnieĭ luĭ Cantacuzino, ca simplu luptător nu 'şĭ-a facut de cât datoria.

Poporul care imortalizează toate faptele strălucite ale uneĭ ţĕrĭ, prin cântecele populare, acea istorie vie şi neperitoare, cântată din generaţiune în generaţiune, a format un cântec despre lupta aceasta a Brâncoveanuluĭ Vodă cu Nemţiĭ unde a perit şi Bălăceanu Constantin, mare Agă. Lăutariĭ din vechime care maĭ păstraseră încă datinele strebune ştiaŭ să cânte în tot focul lor acele cântece saŭ balade populare. D. P. Gilorteanu a publicat balada aceasta ce cântă pe Bălăceanu şi Brâncoveanu, cum s'aŭ vrăşmăşit eĭ, şi cum cel d'întâiŭ a perit de sabie. D-sa spune [2]) că a cules'o din gura lăutaruluĭ Ioan Ştirbu Purcel din Budeştĭ, un bătrân ca de 70 de anĭ, care şi acesta o învĕţase în copilăria sea de la părintele sĕŭ, lăutarul Gheorghe Ştirbu de peste Olt, care venise şi în judeţul Teleorman, patria Bălăcenilor.

Aga Bălăceanu şi Constantin Brâncoveanu.

Pe luncile Ciamrâuluĭ
La poiana măruluĭ,
Intre Clejanĭ,
Şi 'ntre Bucşanĭ

---

[1]) Veḑĭ în Vol. I, supl. I, p. 291 doc. Hurm.

[2]) D. Gilorteanu a fost învĕţător la şcoala din comuna Budeştilor. Veḑĭ balada publicată în revista «Lumina pentru toţĭ», Vol. III, p. 70—72.

S'a întâlnit s'a întâmpinat
Doï domnĭ cu două oştĭ.
Da pe nume cum 'l chiamă?
Este Aga Bălăceanu
Cu Constantin Brâncoveanu,
Frângea Aga Bălăceanu
Pe Constantin Brâncoveanu
Când fu sórele colea
Striga Serafim paşa:
«Boerĭ! cine s'o afla
Şi s'o adevera
Să taie pe Aga Bălăceanu?
Cu Bănia să'l măresc,
Cu banĭ mulţĭ s'ăl dăruesc»
Nimenea nu se afla,
Nicĭ boer s'adevera,
Se afla căpitan Costin [1]),
Agăĭ Bălăceanu fin
La Domnie se ducea
Şi din gură cuvânta:
«Aĭ doamne măria ta
Să'mĭ dăruescĭ Bănia
Că o s'ăm stric năşia»
Domnul dacă auḑia
Bănía că-ĭ juruia
Atuncĭ căpitan Costin
Agăĭ Bălăceanu, fin
A luĭ Cal că 'ncaleca
Şi în oaste se ducea
Şi aşa că striga
«Naşule Aga Bălăcene
Lasă-mĕ pe lângă tine
Să tăem noĭ oştile
Să luăm domniile»
«Fugĭ, fine, de lângă mine
'Mi-e frică de înşelăciune
Că sunt tarĭ domniile
Daŭ mită cu pungile,
Ne stricăm năşiile».
A doua oară că striga
Tot asemenea vorbia,
Dar când fu al treilea
Naşi-so că'mĭ striga:

---

[1]) Cronicarul Neculcea spune că cauza înfrângereĭ luĭ Aga Bălăceanu fu Căpitanul Costin de la Focşanĭ feciorul Nenuluĭ.

«Măĭ fine Costine
Să te las pe lângă mine,
Numaĭ să mĕ agonisesştĭ tu bine
Că mie mi-e frică de înşelăciune»
Pe lângă el că'l lăsa
Punea scară
Lângă scară,
Dârlog
Lângă dârlog
Şi oblânc
Lângă oblânc
Amêndoĭ s'aŭ potrivit
In păgânime că intraŭ
Nu mi'şĭ tae,
Cum se tae,
Staŭ Tătarĭ şi Turcĭ tăiaţĭ
Ca şi snopiĭ seceraţĭ
Lesne, lesne de tăiat,
Anevoe de scurmat
La chisele cu parale,
Cine foc le bagă 'n seamă
Asprişor d'el mărunţel,
Ştiĭ ca roua pe pământ
N'am vĕḑut de când sunt.
Dacă Aga Bălăceanu
De oştĭ se curăţea
A dat drumu murguluĭ,
Pe pojaru câmpuluĭ
Săracu murgu nebun
A atins nare pe pămênt
Şi coada fuior în vânt
Ca urletu s'a dus
Se lungeşte ogăreşte
Şi coteşte epureşte
Pe stăpân de glonţ fereşte.
Dar căpitan Costin
Agă'ĭ Bălăceanu fin,
Nu'ĭ ajute Dumnezeŭ
O să tae pe naşi-so
Din guriţă că striga
Naşule Agă Bălăcene
Continează'ţĭ pe murgu
Că murgul măriĭ tale
S'a deschingat
Chinga de la pept.

Uĭtăte naşule îndărăpt
Grele oştĭ ne 'npresoară».
Unde naşi-so audia
Jos de pe murgu se da
Şi la chingă se uita.
Nicĭ o chingă nu se deschinga
Vedea bine înşelăciunea.
Până ce Bălăceanu zăbovea
Finu-so ca'l ajungea
Îl ajungea şi 'l maĭ întrecea;
Când fu în vale la Zerniş
Îĭ tăia drumul d'acurmeziş
Acum căpitan Costin
Agă 'ĭ Bălăceanu fin;
Mâna pe paloş punea,
O dată când fluştura,
Îĭ lua mâna cu spata
Care ţinea sabia,
Şi gizdiţa de la şea
Şi treĭ feţe de oblânc
Şi treĭ coaste de la murg.
Paloşu se rezema în pământ
Şi s'a dus până în mănunchiŭ,
Atât fu rĕŭ necăjit,
Când de Nistru s'apropia
Căpitan Costin douĕ mânĭ 'şi avea
Calul bine 'şĭ potrivea
Pe pod pe Nistru trecea.
Dar Aga Bălăceanu
Numaĭ o mână că-şĭ avea
N'a putut calul să'şĭ potrivească
Să treacă drept pe pod
Sări mat ca peste tot
Sări în apă
Până 'n sapă
Şi 'n noroĭ până 'n genunchiŭ,
Dincolo s'a potmolit
Să bătea murgu pe coaste
Să scoaţă voinic din moarte.
Strigă Aga Bălăceanu:
«Măĭ fine Costine,
Tinde mâna ta la mine
De mă scoate din noroiŭ
Că aci fine oĭ să mor;
Că ştiŭ bine

Că asta nu-ĭ de la tine.
Sunt tarĭ Domniile
Te-a mituit cu pungile
Şi aĭ stricat nășiile.
Fine adu-ţĭ aminte
Că la mic te-am botezat
La mare te-am cununat,
Copilaș te-am creştinat:
Două fete și un băiat
Ş'o fi fine cu păcat
Aci să fiŭ 'necat;
Că de oĭ sta te oĭ blestema
Două în teĭ nu eĭ maĭ lega;
Că blestemu de mumă
Ca rana de ciumă;
Blestemu de părinţĭ
Ca viermĭ neadormiţĭ
Iar blestemul de naş
In lume n'are lăcaş.»
Dar căpitan Costin,
Nu'ĭ ajute D-zeŭ
N'a ajutat pe naşi-so
Paloşu din teacă trăgea
Numaĭ capu că'ĭ tăia
Şi în glugă mi'l aşeḑa
Trupu în noroiŭ năpustia
La domnie se ducea
Sus pe scară se urca
Şi din gură cuvânta:
«Aĭ D-ne Măria ta,
Să-mĭ dărueştĭ Bănia
Că mi-am stricat năşia»
Domnia dacă auḑia
Palme la obraz punea
La treĭ ciasurĭ cuvânta
Bată-te maica precista
Să'ţĭ dăruesc eŭ bănia?
Că ţi-aĭ stricat năşia
Tu aĭ tăiat pe naşi-to
Mâine aĭ să taĭ şi capul meŭ
Chip la gealat că făcea
Capul luĭ Costin tăia,
Jos pe scară că'l trântia
Mergea capul bolborind
Şi pe naşi-so spovedind.

La acest Aga vestit Bălăceanu, care peri atât de vitejeşte, se nemereşte perfect expresiunea cronicarilor când ḑic: «Bălăcenii tot-deauna 'şi întindeaŭ mintea după nişte păreri nebune, adică după vitejii (vezi Mag. istoric V, p. 103). In epoca luĭ Brâncoveanu care deschidea pe cea Fanară «vitejia» începuse deja a fi privită ca o părere nebună.

Cronicarul Neculcea spune că isbânda luptei fu datorită cazacilor luĭ Brâncoveanu [1]).

După terminarea resbeluluĭ, Nemţiĭ rĕmânând cu totul învinşi, Tököli va fi încoronat principe al Ardealuluĭ şi se alesese locuĭ de încoronare, la satul Cristiani; acolo se încoronă dênsul cu mare pompă, unde fu de faţă şi Brâncoveanu; în acest timp însă rivalul luĭ Tököli, marchizul de Baden, erea la Belgrad, şi îndată ce auḑi de încoronarea luĭ Tököli, veni în Ardeal. Tököli se înspăimântă şi fuge de teamă din noŭ în ţara Românească. Brâncoveanu trecuse deja cu armata pe apa Teleajenuluĭ şi se aşeḑase la satul sĕŭ, la Tătăranii; Turciĭ şi Tătariĭ deşi trecând cu Brâncoveanu în ţara Românească însă nu aŭ comis niciĭ o prădăciune, s'aŭ retras în ţĕrile lor; Tököli însă s'a aşeḑat în Oltenia şi ernând acolo a început a jefui toată acea ţară; de aci se născuse din noŭ ură între dênsul şi Brâncoveanu, care înţelegea de ce venise aci Tököli, voea să'ĭ sape tronul ca să'l ocupe dênsul, nu avusese parte de cel al Transilvanieĭ, căcĭ marchizul de Baden l'a gonit şi, acuma venise earăşĭ asupra luĭ Brâncoveanu. Domnul vĕḑênd că nu poate scăpa de acest vênător de tronurĭ, apucă două căĭ; se hotăreşte pe de o parte a'ĭ măcelării oastea ce o avea lângă dênsul, eară pe de alta, înştiinţeaḑă pe Turcĭ ca să'l scape de acest om care fără nicĭ un motiv vine în ţara sa şi o turbură [2]). Tököli, vĕḑênd că nu ajunge la nicĭ un rezultat, întoarce politica, şi se aliază cu Francezii care săpaŭ pe Brâncoveanu la Poartă, credea el că prin acest sistem va dobândi tronul românesc; Francezii şi Tököli aveaŭ un refugiŭ pentru acest scop, captivitatea generaluluĭ Haisler,

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 262.

[2]) Veḑĭ în Vol. V, Mag. ist., p. 115 şi Xen. Vol. IV, p. 376.

credeaŭ eĭ că Haisler o să spue multe, despre legăturile luĭ Brâncoveanu cu Nemţiĭ, în urma cărora ambasadorul francez va raporta tot marelui Vizir din Ţarigrad, că Brâncoveanu a trădat pe Turcĭ, şi altele câte de acestea încă; amarnic însă se înşelară, căci Haisler nu avea la mână cu nimic pe Brâncoveanu, ba din contră când el veni legat în cortul luĭ Tököli în urma prindereĭ sale din câmpia d'intre Zerneşti şi Tohanĭ, şi se insultase cu Brâncoveanu, Cronicarul anonim ne rapoartă vorbele schimbate între dênşiĭ: Brâncoveanu luând în ironie pe Haisler i-a spus «jupâne Haisler ţi-am adus oaspeţiĭ, care ţi-am scris că-ţi voi aduce primesce-ĭ». Haisler însă rĕspunse luĭ Brâncoveanu: «Nu te bucura de această întâmplare, că de am pierdut noĭ resboiul, împĕratul nostru maĭ are ca noĭ, mulţi» [1]). De Castagnères în scrisoarea sa din 1690, 30 Septembre către rege menţionează prinderea luĭ Haisler, el spune: «La prise du général Heusler fournira sans doute au Comte Tekely beaucoup de preuves des engagements que les Princes de Moldavie et de Valaquie avaient avec les Impériaux» [2]). Tököli ţinea corespondenţă intimă cu de Girardin la Ţarigrad, căcĭ acesta într'o altă scrisoare din 14 Decembre către rege spune: «Je reçois une lettre du Comte Tekely par laquelle j'apprends sa retraite en Valaquie» [3]). Francezii ereaŭ cu totul ameţiţi de Tököli şi lucraŭ din resputerĭ la destituirea luĭ Brâncoveanu, de Girardin scrie regeluĭ în 2 Ianuarie 1691: «Je suis persuadé que le Reys-Effendi qui a beaucoup de crédit sur son ésprit, a reçu de l'argent du Prince de Valaquie pour faire sortir Tekely de sa principauté. . . . . . . je crus, après ces raisonnements, qu'il estait temps de parler ouvertement contre le Prince de Valaquie, et je donnay au Visir dans cette mesme audience des preuves qui le luy doivent rendre suspect, je suis persuadé aussi que ce serait un grand bien de le destituer» [4]). Tot asemenĭ şi în raportul din 21 Maiŭ 1691 [5]).

---

[1]) Vedĭ în Vol. V, Mag. ist., p. 114.
[2]) Vedĭ în supl. I, Vol. I, doc. Hurm., p. 292.
[3]) Idem p. 292, an 1690.
[4]) Idem op. cit. p. 293.
[5]) Idem op. cit., p. 297.

Tököli vĕḑênd că nu reuşeşte, părăseşte ţara românească şi aşa Brâncoveanu se mai poate odihni puţin, el se aşeaḑă în casele domneşti din Têrgovişte, unde şade până în luna luĭ August, noui pregătiri de resbel se anunţaŭ earăşĭ între Turcĭ şi Nemţĭ şi, de astă dată Brâncoveanu va schimba politica, el se va înfăţişa ca partizan al Nemţilor, să intrăm în studiul acestuĭ capitol.

Brâncoveanu partizan al Nemţilor, 1691—1693.

După ce casele domneşti din Têrgovişte fură reparate sub supravegherea luĭ Michaĭ Cantacuzino, şi Brâncoveanu şeḑu acolo două lunĭ de vară, el se întoarse la Potlogi, şi de aci în Bucureştĭ, unde făcu nunta ficeĭ sale Stanca, cu Radu bezadea, fiul luĭ Iliaşi Vodă al Moldoveĭ, la care nuntă cronicarul spune că s'aŭ făcut minunăţiĭ ne maĭ vĕḑute [1]) desigur ca şi la nunta luĭ Duca Vodă, după cum s'a vĕḑut maĭ 'nainte.

La 23 Iunie 1691 se intronase sultan la Constantinopole, Ahmet al II-lea, în locul luĭ Soliman II, care murise, Vizirul Kiupriuliogul erea însărcinat să se ducă acuma cu 100,000 de Turcĭ în contra Nemţilor. Oastea otomană trebuea să treacă Dunărea pe la Rusciuk ca să ajungă în Ardeal. Brâncoveanu fusese înştiinţat a'i eşi înainte şi a regula peste tot locul paza la graniţele Carpaţilor, de astă dată el numaĭ erea amestecat în luptă; norocul luĭ, căcĭ Turciĭ vor fi învinşĭ, la 19 August oştirele inamice se întâlnesc la Szalankenen; Comandantul suprem al armateĭ nemţeştĭ erea tot cunoscutul marchiz-general de Baden, marele Vizir rĕmâne mort pe câmpul de batălie, Turciĭ perd 20,000 de oamenĭ şi 154 de tunurĭ, lupta se încheie prin luarea cetăţeĭ Oradeĭ-marĭ, de către Nemţĭ, la 9 Iunie 1692.

Brâncoveanu parcă avusesese o presimţire că stătu la o parte de astă dată şi nu se amestecă cu Turciĭ în luptă; venise momentul ca el să se întoarcă în potriva Turcilor şi

---

[1]) Vol. II, Mag. ist., p. 199.

să devie amicul Nemţilor; în fond Brâncoveanu şi maĭ înainte ţinuse cu Nemţiĭ, dară aşa se potrivise împrejurările, ca el să fie în contra lor; acuma cam greŭ va repara toate acestea, în urma bătălieĭ de la Zerneştĭ unde se luptase în contra lor. In urma lupteĭ de la Szalankenen el scrie împĕratuluĭ Austrieĭ; aceasta va fi fost scrisoarea prin care domnul român făcea primul pas; această scrisoare însă D. Xenopol ne spune că nu s'a găsit până in timpul de faţă [1]; o scrisoare adresată Comiteluĭ Marsiglia prin care 'l roagă ca să o inmâe şi pe aceia către împĕrat se găseşte în documentele Hurmuzaki [2]; ea poartă data de 15 Septembre 1691. Brâncoveanu avea obiceiŭ de a se consulta şi cu alţiĭ înainte de a lua o resoluţiune; el avea la mare încredere pe bĕtrânul Stolnic Constantin Cantacuzino şi, după o convorbire îndelungată cu acesta în palatul sĕŭ, luă resoluţiunea de a începe să pue în practică noul sistem de politică, de câte-ori se luase după Constantin Stolnicul în tot-d'a-una i-a mers bine, şi de aceia mergea şi acuma cu toată linîştea.

Până în anul 1691 se schimbase o corespondenţă întreagă între imperiali şi Români. Nemţiĭ ereaŭ sezisaţĭ de amiciţia luĭ Brâncoveanu, cu Turciĭ, nu numaĭ din auḑite şi din cele vĕḑute, dară, însuşĭ Brâncoveanu corespundea cu eĭ, şi le mărturisesce adevĕrul, apoĭ şi o sumă de boerĭ românĭ din partida luĭ Bălăceanu pâraŭ pe Brâncoveanu la Viena.

Trebue să ne întoarcem înapoĭ aci; şi să menţionăm cuprinsul aceleĭ corespondenţe. După ce generalul Haisler s'a retras în anul 1689 din ţara Românească ne putându-se înţelege cu Brâncoveanu la întrevederea ce avusese loc la Drăgăneştĭ, Brâncoveanu scrie în 2 August acelaşĭ an, împĕratuluĭ Leopold I, prin care'ĭ spune că necesităţile ţĕreĭ peste care el domneşte, aŭ voit ast-fel; el însă nu e în contra Nemţilor, şi 'l roagă ca să nu creaḑă toate vorbele negre ce le aduce către M. S. Constantin Bălăceanu care e un inamic inplacabil al sĕŭ; această scrisoare e scrisă în

[1]) Veḑĭ în vol. IV, p. 381, Nota.
[2]) Veḑĭ în vol. V.

latineşte [1]). Impĕratul in urma acestei scrisori scrie consilierilor sĕi Contelui Jörger şi baronului Dorsch despre cele ce domnul român i-a scris.

Impĕratul Leopold I, luase sub a sa protecţiune pe vĕduva voevodului Şerban Cantacuzino şi, în 1689, 31 Ianuarie, scrie chiar generalilor sĕi, ca să ştie acest lucru [2]) în acelaş an cu data de 17 Septembrie găsim însă altă scrisoare a împĕratului către Brâncoveanu [3]) unde impĕratul îi aduce mai multe imputări; între care: «că s'ar fi purtat rĕŭ cu un anume Şerban Bywurly, şi ar fi refusat a face cea-ce dênsul comunicase prin aceasta, că nu luase în serios protecţiunea pe care dênsul o deduse vĕduvei princesa Cantacuzeno, că nu ar fi plătit ce era dator a da anual prin solul sĕŭ, că cu mare greutate ar fi procurat boi trupelor de la graniţă, că ar fi înlăturat el unirea trupelor imperiale, cu ale sale; apoi din raportul ce l'a primit de la consilierii sĕi, Jörger şi Dorsch [4]); ar urma că, dênsul a avut o corespondenţă intimă cu Turcii». Soli Români în 1689 la Viena, ereaŭ trimisi de Brâncoveanu; Marele aga Kornea Brăiloiŭ, şi Marele logofĕt Şerban Greceanu, acestora împĕratul le dădu o notificare care să o dea domnului lor, unde îi prescrie toate condiţiunile, dacă voeşte să devie amicul şi aliatul Nemţilor.

Eată condiţiunile: 1. Brâncoveanu să îngrijească de aprovisionarea oştirei imperiale ce trebue să ocupe Valachia. 2. Să dea principele şi boerii 800,000 de florini în numĕrătoare. 3. Din această sumă să se scadă valorea a 1500 de cai pe care Muntenia se obligase a-i da, socotit a 30 de florini calul. 4. Să lase principele câte doi boieri din cei mai însemnaţi ai ţĕrei ca ostateci, pe lângă generalul german ce va intra în ţară [5]). Brâncoveanu nici că se gândea a deveni aliatul Nemţilor în 1689, am vĕdut în capitolul anterior că începutul domniei sale a fost credincioasă imperiului Ottoman, el era în acelaşi timp amicul şi inamicul

---

[1]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm. p. 278, partea I.
[2]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm. p. 218 partea I.
[3]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm. p 284, partea I.
[4]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm. p. 285, partea I.
[5]) Vedĭ în raport vol. V, doc. Hurm. p. 308, 1689.

luĭ Tököli, amic căcĭ voea să'l aşeḑe pe tronul Transilvanieĭ; şi inamic, de oare-ce voea să scape de Tököli din ţara românească, unde venise în 1690, cu gândul de a intriga pe lângă boierĭ şi Poarta, ca să ia locul luĭ Brâncoveanu, încât domnul român fără voe devenise inamicul Nemţilor, căcĭ Tököli era amator şi pentru tronul Transilvanieĭ, pe carĭ Nemţiĭ 'l reservase marchizuluĭ de Baden, după moartea luĭ Apafi, încât Brâncoveanu era silit a lucra pentru Tököli, ca să scape de dênsul din Bucureştĭ, în 1690, 8 Februarie, găsim o scrisoare a boeruluĭ Băjescu către egumenul Macarie, despre toate planurile luĭ Vodă, unde îĭ spune: «veĭ şti că s'aŭ pustiit lumeaţele luĭ Vodă, ca fiind Haisler la Câmpu-lung, iar Vodă aŭ trimes pe supt cumpăt cu stolnicul Constantin, la Tatarĭ, de vin, de aŭ fost şi el cu feaţe şi cu vicleşug, de prăpădi ţara cu Tătarĭ încă de aŭ fost; acum el trimite măngâiale neamţuluĭ, iar Vodă gândeşte alt lucru cu nemţiĭ. Că grohul veĭ şti svinţia ta că vine la Vodă tot noaptea şi scriŭ eĭ amândoĭ cărţĭ la împĕrăţia turculuĭ, ca să vie acum de primă-vară... Că boeriĭ sunt morţĭ toţĭ şi de nu le va da Dumneḑeŭ neamţilor putere să biruiască, iară boeriĭ vor să fie toţĭ, şi prea putearnică împĕrăţie ba să pue sufletul numaĭ de nu ne va isbăvi de acest om (de Tököli) şi mĕ rog svinţiĭ tale să întrebĭ numaĭ din gură pe tata Stoica (Stareţul) de nu va zabavă multă, să sărim şi noĭ.

(ss) *Mihaĭ postelnic sân (fiŭ) Mareş ban Băejăscul* [1])

Ce curat de inimă erea Băjescul, în toată sinceritatea, scria egumenuluĭ şi, arăta durere pentru stricăciunile luĭ Tököli, în ţară. La luptele de la Zerneştĭ, Leopold I în fine se convinsese despre purtarea luĭ Brâncoveanu, era furios contra luĭ, nicĭ numaĭ voea să audă de dênsul. Brâncoveanu avea şi mulţĭ inamicĭ d'intre boeriĭ carĭ ereaŭ din partida nemţească, în cap cu Bălăceanu; 19 boerĭ carĭ eraŭ emigraţĭ din Ţara-Românească scriŭ guvernuluĭ imperial în

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, partea I, pag. 310.

1630, plângêndu-se de Brâncoveanu, cum el lucrează la un loc cu Turcii şi spun între altele:

«Iară de când aŭ venit aceştĭ oamenĭ strĕinĭ, grecii ţarigrădeanĭ, cărora moşĭ şi strĕmoşĭ aŭ fost adevĕraţĭ turcĭ, care eĭ se numesc Kantacozineşti, a cărora tiranii, jafurĭ, prăzĭ şi sugerĭ de sângerea (sic) săracilor, ce aŭ făcut necontenit fac asupra săracii de ţărĭ şi în ce foc nestins ardem din câte cazne şi muncĭ cumplite ne aflăm de aceste fără de dumnezeescul neam, limba omenească a spune nu póte, iară varsărĭ de sânge şi amarurĭ nenumĕrate a boierilor întocmaĭ cu neroŭ, şi în ce ne aflăm, le putem asemăna cu ale iaduluĭ muncĭ că şi aceste de cum domnitoriul ţării Konstandin Vodă Brâncoveanul dintr'acele neamurĭ fiind toate maĭ sus zisele tiranii necontenit asupra noastră le are maĭ departe «şi ce fel de meşteşugurĭ vicleane aŭ arătat către oastea împărătească».

(ss) *Mărilor Voastre*
Vecĭnicĭ şi plecaţĭ slugĭ boiariĭ, carĭ am scăpat din Ţara-Românească:

Stroe, Şatrar.
Preda, Căpitan.
Radu, Cluceru.
Drăghicĭ, Postelnic.
Gherghina, Căpitan.
Grigorie, Vătaful.
Mateĭ, »
Mihaĭ, Logofĕtul.
Şerban, Armaş.
Dràguĭ, Logofĕt.
Constandin, Comis.
Preda, Visternicul.
Constandin, Căpitan.
Constandin, Cămăraş.
Radul, Logofĕt.
Papa, Postelnic.
Preda, Pitar.
Ţuica, Armaş.
Gheorghe, Ceaoş.

Aceşti boerĭ ereaŭ adepţĭ aĭ politiceĭ germane, eĭ sprijineaŭ candidatura luĭ Bălăceanu ce erea în Austria, şi înegreaŭ cât puteaŭ şi pe Brâncoveanu şi pe Cantacuzineştĭ, făcêndu'ĭ neam de Turcĭ.

Iată cum erea starea de lucrurĭ până după victoria de la Szalankenen a Nemţilor, când Brâncoveanu, se hotărîse în urma sfaturilor luate de la bătrênul Stolnic Constandin Cantacuzino a deveni aliatul şi amicul Nemţilor; el trebuea să aducă acum nişte probe de amiciţie vĕdite şi sincere, căcĭ Nemţiĭ 'şĭ perduseră tótă încrederea într'ênsul; lucrul va fi greŭ, însă la urma va isbuti.

Nemţiĭ, deşi ofensaţĭ maĭ întâiŭ de Brâncoveanu, cunoşteaŭ însă talentele cele marĭ ale acestuĭ domn că erea diplomat abil, un patriot distins şi sprijinitor al armateĭ; aşa că imediat ce simţiră noua atitudine a Brâncoveanuluĭ iĭ întinseră mâna; cu tótă prietenia, uitară tot ce fusese în trecut. D. Xenopol ne spune[1]) că tratările maĭ întâĭ aŭ fost luate de generalul Veterani, cel care luase parte la un loc cu Haisler şi Bălăceanu la luptele de la Zerneştĭ; Brâncoveanu se adresă apoĭ şi consilierilor imperiuluĭ, comiţiĭ Erbs şi Marsigli; contele Erbs fusese prins de Brâncoveanu de asemenea la Zerneştĭ; cel d'întâĭ pas binevoitor către Austria fu deci eliberarea luĭ Erbs; şi în adevĕr el pleacă direct la Viena şi aci se duce la împĕrat ca să stărue de dênsul să primească solul Brâncoveanuluĭ; despre Veterani am vĕḑut deja maĭ înainte unde cronicarul Greceanu ne spune că el fu eliberat în schimbul marchisuluĭ Doria; din causă că Veterani 'şĭ lăsase singură pe soţia luĭ Elena Zrigny cu copiĭ în Viena[2]).

Feldmareşalul comite de Veterani scrie comiteluĭ Kinsky şi dă această scrisoare cu data de 8 Decembre 1691 luĭ Erbs ca să o ducă la Viena, într'ênsa Veterani spunea între altele «ca Majestatea Sa imperială să primească pe soliĭ Valachĭ ce eraŭ deja de mult în Viena şi să aibe Majestatea

---

[1]) Veḑĭ vol. II, Mag. ist., p. 163.
[2]) Veḑĭ vol. IV, p. 382. D. Xenopol.

Sa încă în bunele sale graţii pe Valachi —»[1]); nu trebue uitat că Vodă Brâncoveanu anunţase deja pe Veterani printr'o a sea autografă scrisóre în 22 Noembrie ca să facă tot posibilul şi să insiste pe lângă împĕrat ca să aibe în bune graţii pe Valachi[2]). Veterani cu tóte acestea atât cât apreciase pe Brâncoveanu cât şi pe boierii partidei seale; el ghicise firea domnului şi în acea scrisoare tot timpul numeşte pe Brâncoveanu şi pe acei boieri *vulpi*. Nemţii voeaŭ servicii vĕdite pentru a putea conta pe prietenia domnului român; Brâncoveanu 'şi mâncase încrederea faţă de dênşii prin purtarea lui din lupta Zerneştilor; acuma trebueaŭ lucruri mari săvêrşite de dênsul, ca să repare cele trecute; Brâncoveanu însă găsi mijlocul, în dibăcia lui ca să repare bine toate cele sevêrşite mai înainte, el mijloceşte corespondenţa între Curtea Vienei şi ambasadorul din Constantinopole pe cât şi cu agentul Olandei comitele Colliers; comunică de asemeni Nemţilor o sumă de ştiri în privinţă pregătirilor de resbel ale Turcilor. Când comitele Marsigli trecu prin Bucureşti, Brâncoveanu 'l priimi ca şi pe un principe domnitor, şi la banchetul palatului el ţinu o cuvêntare în sănătatea împĕratului Leopold I cu un glas înăbuşit *(sotto voce)*; Brâncoveanu se intreţinu cu Marsigli în palatul sĕŭ timp îndelungat şi discutară mai multe ore asupra stărei lucrurilor şi nevoilor acestei ţĕri; comitele Marsigli rĕmase atât de satisfăcut în cât spuse că dacă Brâncoveanu ar stabili în scris cele ce aŭ vorbit, împĕratul de sigur le va priimi. Brâncoveanu arătă lui Marsigli corespondenţa secretă a lui Tököli pe care pusese mâna ucigând pe secretarul aceluia, un oare care Bertodi; el aduce aminte lui Marsigli cum s'a opus din resputeri în tot-dea-una contra lui Tököli; îi făgădueşte că nu va permite ca Tököli şi cu Tătari să intre în Transilvania, şi învita pe Marsigli să noteze bine că Ţara-Românească are o posiţiune geografică foarte critică aşeḑată, între trei puternice împĕrăţii, şi fie-care la rêndul ei voea tot a trage pe acesta

[1]) Veḑi în vol. V, partea I, doc. Hurm., p. 339.
[2]) Veḑi în vol. V, partea I, doc. Hurm., p. 397.

biată ţară în partea eĭ. Comitele Marsigli nu esită, nicĭ un minut atuncĭ şi rĕspunse domnuluĭ român ca să nu aştepte să se cează ci maĭ bine să se ofere singur; Brâncoveanu avu replică şi rĕspunsul fu gata: sunt hotărât a mĕ declara de principe tributar M. S. împĕratuluĭ»; ba încă Stolnicul Constandin Cantacuzino adaugă că Vodă e gata de a trimite doĭ boerĭ representanţĭ la Congresul de pace de la Viena; Marsigli respunse la toate aceste propunerĭ măgulitoare că pentru o maĭ mare garanţie ar fie bine ca Valachiĭ să înştiinţeḑe şi pe hârtie despre trimiterea celor doĭ representanţĭ; eară dênsul va mijloci pe lângă împĕrat ca aceĭ doĭ representanţĭ să fie cât maĭ bine primiţĭ; tóte aceste relaţiunĭ date ăci sunt consemnate în scrisoarea comiteluĭ Marsigli către împĕratul Leopold I din 1691, 5 Octombre [1]).

Acuma Brâncoveanu putem spune că erea în elementul politiceĭ sale, în tot-deauna el a hrănit în sufletul sĕŭ această politică germană, însă nu a pus'o în practică de cât atuncĭ când a simţit că a sosit momentul, dacă în ceĭ d'întâiŭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ, fusese cu Turciĭ şi în contra Nemţilor, este că, evenimentele iĭ aŭ dictat aşa, ca şef al unuĭ stat eştĭ silit a face aceia ce convine ţĕreĭ tale, eară nu ţie, eştĭ un barometru care trebue să prevedĭ şi să vesteştĭ poporuluĭ tĕŭ soarta de maĭ 'nainte. Acest simţimênt, despre politica germană, nu'l avea numaĭ Brâncoveanu, l'a avut şi Şerban Cantacuzino, dară la acela a fost pornit şi din ambiţiunea ca să se vaḑă pe tronul vechiuluĭ imperiŭ bizantin, l'a avut însă şi toţĭ aceĭ boerĭ din partida luĭ Brâncoveanu, în capul căreia rolul de frunte l'a jucat Aga Constantin Bălăceanu, ce a şi murit jertfă, a principiilor sale, trebue decĭ să ne măndrim noĭ aceştia de aḑĭ, când acum 2 veacurĭ şi maĭ bine, atuncĭ când plăteam tribut Turcieĭ din anul 1393, când viziriĭ şi paşiĭ turceştĭ veneaŭ la Bucureştĭ ca la dênşiĭ acasă, şi cu toate acestea maĭ hrăneam în noĭ şi un alt sentiment politic, acela al uneĭ politice opuse intereselor Turcieĭ, aceasta dovedeşte că Româniĭ aŭ avut în

[1]) Veḑĭ în Vol. V, doc. Hurm. p. 392 repr. şi în Vol. IV, la D. Xenopol, p. 384.

faţa lor, conştiinţa vie a naţionalităţei lor, şi că dênşii nici odată nu s'aŭ considerat ca suzeranii Ottomanilor, că dênşii nici odată nu aŭ considerat ţara lor ca o provincie turcească de la Dunăre, cum adesea ori aŭ avut obiceiul, strĕinii necititori de istoria neamului românesc să o considere, ci din contră, am avut curagiul să lucrăm şi pe sub ascuns şi pe faţă, şi cu scrisul, şi cu arma, ca să ne menţinem naţionalitatea şi sa căutăm o soartă maĭ fericită. Brâncoveanu a avut acest curagiŭ, ca să ridice capul; să vedem cum l'a ridicat?

In luna luĭ Noembrie, tot în anul 1691, Marsigli vine la Bucureştĭ şi Brâncoveanu 'l primeşte şi mai strălucitor; acuma domnul român 'şĭ arătă tot devotamentul luĭ către împĕrat. Marsigli rĕmâne pe deplin convins şi recomandă pe Brâncoveanu cât se poate maĭ bine, împĕratuluĭ [1]). Toate câte făcea Brâncoveanu cu Nemţiĭ era imposibil să nu se afle de duşmaniĭ ceĭ nenumĕraţĭ ce'i avea, ceĭ d'întâi care vor căuta a doborî pe domnul român, vor fi Francezii, care susţineaŭ pe Tököli la tronul românesc; ambasadorul francez din Constantinopol de Castagnères cumpĕră cu banĭ pe grecul Ienache Porfirita, capuchehaia luĭ Brâncoveanu la Ţarigrad şi dragoman împĕrătesc. Porfirita un grec iubitor de banĭ, deşi primea două lefurĭ grase de la ambii sĕĭ stăpânĭ, domnul român, şi Sultanul, şi încă 12 pungĭ pe an bacşiş de la domnul român, el fără nicĭ un scrupul 'şĭ vinde conştiinţa Francezuluĭ. Se însărcinează acest Ienache a pune mâna pe toată corespondenţa schimbată între domnul român şi Nemţĭ. Ast-fel el pune mâna în două rêndurĭ pe două pachete cu scrisorĭ trimise agentuluĭ german, de către Veterani, şi le dă chehaeĭ viziruluĭ, apoĭ deschide scrisorile trimese de guvernul imperial, rezidentuluĭ sĕŭ, le citea le reţinea sĕptămânĭ întregĭ copia cuprinsul lor pe care'l remitea Turcilor, apoĭ pecetluea scrisorile cu sigiliul sĕŭ, şi în urmă le dedea ambasadoruluĭ respectiv. El maĭ reţinea şi o gazetă ce se tipărea la Viena, pe care Brâncoveanu o

[1]) Veḑĭ în rapoartele luĭ Marsigli către împĕrat în Frag. III, doc. Hurm. pag. 366—370, citat de D. Xenopol, Vol. IV, p. 385.

avea şi o trimetea regulat ambasadoruluĭ german, el o citea şi comunica conţinutul eĭ Turcilor, apoĭ o dedea ambasadoruluĭ. De Castagnères după ce uneltise toate acestea asupra Brâncoveanuluĭ maĭ cumpĕră încă şi pe Reiss Effendi, cu 15,000 de galbenĭ, banĭ ce'ĭ adunase de la preoţiĭ din Palestina, daţĭ luĭ ca să'ĭ sprijine. Maĭ lucra contra domnuluĭ român şi Constantin Cantemir al Moldoveĭ ce se aliase cu Francezii, voind şi el tronul muntean.

Brâncoveanu trecea printr'un urât moment acuma, avea în contra sa şi pe Constanin Cantemir domnul Moldoveĭ, şi pe o sumă de boerĭ emigraţĭ, care fie-care gândea şi lucra pentru sine, spre a dobândi domnia munteană, să vedem întâmplările: fraţiĭ Costinĭ din Moldova, Miron marele logofĕt şi fratele sĕŭ Velicico ereaŭ în prietenia luĭ Brâncoveanu, şi adese orĭ veneaŭ în Bucureştĭ la curtea domnuluĭ muntean ca să uneltească în contra domnuluĭ moldovean. Cantemir aflase acestea şi se înfurie cumplit contra Costinilor, şi ast-fel aŭ tăiat capul luĭ Miron logofĕtul la Roman şi aŭ tăiat şi a luĭ Velicico Hatmanul de la Iaşĭ, îngropându'ĭ pe amêndoui într'o groapă [1]).

Uciderea boerilor Costinĭ de către Cantemir a supărat pe o sumă de boerĭ marĭ din Moldova şi de aceia eĭ începură a emigra în Muntenia, la curtea Brâncoveanuluĭ, ast-fel veniră maĭ întâiŭ Antiochie Hatmanul, şi Lupul, care venind în faţa Brâncoveanuluĭ, l-aŭ rugat să se ducă la Ţarigrad şi să pârască pe Cantemir-Vodă, că este ucigaş de oamenĭ şi rĕŭ cu lumea. Aŭ mers în Ţarigrad dênşiĭ, şi aŭ pârât pe Cantemir, acolo capukehaia luĭ Cantemir, Laţkarache spătarul, i-aŭ aflat la ce aŭ venit, i-aŭ prins şi i-aŭ legat şi i-aŭ trimis la Iaşĭ, la Cantemir, acesta după ce i-aŭ închis i-a liberat şi ertat. Cantemir prinsese ură mare contra Brâncoveanuluĭ, că ce a avut dênsul să asculte pe Hatmanul Antiochie şi pe Lupul, care l-aŭ îngrijit pe dênsul, acuma se hotărâse a se rĕsbuna. Stoica Paharnicul Bucşeanu, Preda Căpitanul Proroceanu şi Preda căpitanul Milcoveanu un căpitan anume Sêrbul şi

---

[1]) Vedĭ în Vol. V, Mag. ist., p. 117.

cu un Radu Haţag ereaŭ în ţara Ungurească, de când cu Domnia luĭ Şerban; eĭ eraŭ amiciĭ luĭ Bălăceanu şi a Nemţilor. Cantemir pusese ochiĭ pre dênşiĭ pentru a se rĕsbuna contra Brâncoveanuluĭ, le scrie scrisorĭ şi îĭ aduce în Iaşĭ, aci le dă toate instrucţiunile pentru a merge la Odreiu unde vor expune toate jălbile Viziruluĭ, pentru a pără pe Brâncoveanu; acolo însă douĭ boerĭ prietenĭ de aĭ Brâncoveanuluĭ, comisul Barbu Bădeanul şi Constantin comisul Vĕrzarul, aŭ plecat repede şi aŭ venit la Bucureştĭ să spue cum aŭ venit aceĭ boerĭ cu pârĭ contra domnuluĭ. Brâncoveanu Vodă supărat, trimite pe Postelnicul Vergu şi pe Barbu Brătăşanu la Odreiu ca să apuce înainte şi să spue eĭ celor maĭ marĭ, cum aceĭ boerĭ trimişĭ de Cantemir aŭ stricat ţara lucrênd cu Nemţiĭ şi cu Bălăceanu ginerile luĭ Şerban-Vodă, acolo era şi solul francez de Castagnères; boeriĭ pârâtorĭ s'aŭ dus şi la dênsul ca să-ĭ spue să nu maĭ spere intronarea luĭ Tököli în Ţara-Românească, în locul Brâncoveanuluĭ, căcĭ Româniĭ nu vor un Ungur pe tronul lor, ci maĭ bine să se gândească la unul din eĭ. Stoica paharnicul Bucşeanu umbla după domnie şi Cronicarul Greceanu ne spune «Intr'acestea dar fantasiĭ şi el vremea îşĭ pierdea» [1]; de Castagnères deduse banĭ luĭ Reiss-effendi, acuma numaĭ avea de cât 30 de pungĭ şi tare era mâhnit, căcĭ nimic nu putuse dobândi. Turciĭ nu aŭ fost de loc încântaţĭ de pârile luĭ Bucşeanu şi a celor-l'alţĭ, ba din contra maĭ cu teamă aŭ ascultat pe Vergu şi Brătăşanu, apoĭ portul luĭ Proroceanu cât de colo arăta că el iubea pe Nemţiĭ, căcĭ era îmbrăcat nemţeşte, cronicarul anonim spune: «Şi încă alt lucru le-aŭ stricat lor, portul cel Nemţesc (saŭ să ḑic nebunesc), ce-l purta Preda de Proroci, că avea chică nemţească, numaĭ legată sus subt işlic, şi cismele cele nemţescĭ cu pintenĭ lungĭ, ce le purta, căruia i-aŭ şi luat işlicul înaintea Viziruluĭ şi a altor marĭ, întru maĭ adevĕrată mărturie, precum aŭ fost cu Nemţiĭ, când cu Bălăceanu, aŭ stricat Ţara-Românească şi acum ear de la Nemţĭ vine cismele, încă i le aŭ vĕḑut înalte şi cu pintenĭ.

---

[1]) Veḑĭ în vol. II, Mag. ist., p. 199.

Acestea vĕḑêndu-le de faţă, poruncit-aŭ Vizirul de'ĭ aŭ pus la opreală» [1]). I-aŭ pus la opreală ne spune cronicarul, de oare-ce Turciĭ îndată aŭ însărcinat pe un Aga să vie în Bucureştĭ şi aci să ia doveḑĭ dacă e adevĕrată purtarea cea rea a Brâncoveanuluĭ, saŭ e bună, ca aceĭ boerĭ pârâtorĭ să'şĭ ea plată. Aga veni în Bucureştĭ şi deadreptul la Vodă sosi; îĭ spuse tóte cele petrecute în Ţarigrad, contra'ĭ, domnul îndată strînse pe toţiĭ boeriĭ în divan mare, şi le spuse să spună adevĕrat ce'ĭ vor întreba Aga turcesc; eĭ într'un glas rĕspunseră, că: «Brâncoveanu ne este domn bun şi altul nu ne trebue» [2]). Aga plecă în Ţarigrad mulţumit şi rĕmaseră de rîs şi ceĭ patru boerĭ şi Laţkarache, capuchehaiaua luĭ Cantemir şi Cantemir însuşĭ. Turciĭ luară atuncĭ pe Staicu, pretendentul de domnie, cu toţĭ aĭ luĭ, îĭ puseră în fiare şi în cătuşĭ, îĭ aşeḑară într'un car mocănesc de'ĭ porniră în Ţara-Românească; după un drum lung sosiră la Bucureştĭ şi aŭ tras la casa iazăgiuluĭ turc. Aci Vodă dădu ordin maĭ dinainte ca să fie faţă tot têrgul şi să vadă pe trădătorĭ cum aŭ ajuns ca nişte ticăloşĭ în mare ruşine şi ocară! Brâncoveanu ca să'şĭ bată joc de dênşiĭ a trimes înaintea luĭ Staicu Bucşanu pe un gâde cu un ciomag mare în mână în imitaţia postelniculuĭ mare ce eşea în faţa domnuluĭ, cu cârja în mână; căcĭ Staicu avusese pretenţiunĭ de domnie; a trimes însă şi pe Armaşiul cel mare, în faţa luĭ, ca să priceapă şi stîrşitul de moarte, căcĭ armaşiĭ eraŭ executoriĭ pedepselor date de domnĭ şi eĭ asistaŭ la decapitaţiune, saŭ la altă pedeapsă ordalică. La curtea domnească veniră de asemenĭ toţĭ boieriĭ ceĭ marĭ carĭ la un loc cu domnul luară loc in sala spătărieĭ micĭ; eară în sala spătărieĭ marĭ, luară loc boieriĭ ceĭ mici, pe doue rêndurĭ fură aşeḑaţĭ toţĭ slujitoriĭ de la casa luĭ Reiss Effendi; apoĭ uşile ambelor sălĭ se deschiseră şi aşa defilară Staicu Bucşanu, Preda Proroceanu, Preda Milcoveanu şi ceĭ doĭ streinĭ; ţinuţĭ de subţiorĭ de Călăraşĭ de Ţarigrad; împedicaţĭ în fiare, cu mânile în cătuşĭ, aduşĭ în faţa divanuluĭ şi îngenunchiând. Brâncoveanu

[1]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 121.
[2]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 121.

în auḑul tuturor le făcu o straşnică morală, începênd maĭ întâĭ cu Staicu; «ieĭ câte şi treĭ aŭ rĕspuns: greşiţĭ sîntem Măriei tale; eartă-ne» [1]); domnul porunci atuncĭ Armaşuluĭ şi îĭ ḑise: «iaĭ pe dumnealor, de-ĭ du în puşcărie» [2]). In acea ḑi Brâncoveanu avea şi nunta fiiceĭ sale, cu Duca Vodă al Moldoveĭ, care tron 'l obţinuse contra luĭ Cantemir, ce fusese mazilit. Aŭ stat aceĭ boerĭ închişĭ în cămărĭ mult timp; aŭ făcut boieriĭ cu domnul treĭ divanurĭ de aŭ plăsmuit la pedepsele lor, însă numaĭ mustrărĭ le-aŭ făcut, care cronicarul spune că aŭ fost minunate şi greŭ de scris; numaĭ atâta raportează: cum Brâncoveanu le aduse aminte la fie-care în parte de binele ce le-aŭ făcut; cum le aŭ dat averĭ şi i-aŭ miluit cu pămênturĭ, eară acuma ca nişte micĭ la suflet aŭ căḑut jos, dar eată că pe vrăşmaş Dumneḑeŭ l'a adus sub picióreIe sale acuma. La un al patrulea divan însă veni şi Mitropolitul ţêreĭ cu condica de legĭ a rĕposatuluĭ întru fericire Mateĭ Basarabă Voivod, şi a deschis la capitolul care sună aşa: «Boierul care va umbla în potriva domnuluĭ şi a ţêreĭ, să-l spânḑure, şi să-i facă spânḑurătoarea maĭ înaltă cu un cot de cât al altor oamenĭ proştĭ» [3]) şi aŭ dat luĭ Staicu de aŭ cetit capul acela, şi ridicară pe boeriĭ pârâtorĭ şi'ĭ duseră acum earăşĭ în puşcărie; unde trebuea să le vie porunca domnuluĭ, adică sentinţa de condemnare; pe Bucşanu şi pe Proroceanu 'ĭ aŭ dus la mânăstirea Snagovuluĭ, pe Milcoveanu, Iaşcă şi Haţag 'ĭ aŭ dat prin têrg, apoĭ în ocnă, unde aŭ stat un an, şi apoĭ 'ĭ-aŭ ertat. Cât pentru ceĭ de la Snagov, cronicarul anonim maĭ adaugă: «Aŭ trimes pe un Văcărescu slugă din boieriĭ domnuluĭ [4]) de'ĭ aŭ bătut pre talpe, întrebându-ĭ cu cine aŭ avut înţelegere, socotind că vor maĭ fi fost amestecaţĭ şi alţĭ boerĭ din ţară. Aŭ mărturisit, ce vor fi ştiut şi ce vor fi auḑit; nu aŭ trecut vreme multă după bătae, ci aŭ trimes eară pre acest Ianache Văcărescu, căpitan de Lefegi, şi

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 123.
[2]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 123.
[3]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 124.
[4]) Acesta era Ienache ce fusese ucis la un loc cu Brâncoveanu la Stambul în 1714 (se va vedea maĭ 'nainte).

pre Proroceanu l'aŭ trimes la Ruşĭ de Vede de l'aŭ spânzurat la ḑiua têrguluĭ, aşişderea şi pre Staicu l'aŭ adus într'o nópte în têrgul de afară al Bucureştilor şi l'aŭ spânzurat în mijlocul têrguluĭ la o ḑi de têrg» [1]). A maĭ închis domnul atuncĭ şi pe Dumitraşcu Paharnicul Corbeanu, fratele nouluĭ Ban de Craiova, Vintilă Corbeanu, ce ţinea în căsătorie pe o sora a mumeĭ domnuluĭ, o Cantacuzinească; de hatârul acestuia însă Brâncoveanu ertă pe Dumitraşcu şi 'l scoase din mânăstirea Tismana unde 'l închisese [2]), el avusese corespondenţă cu Staicu cel ucis.

Cronicarul anonim ne spune că în anul acesta a murit Constantin Cantemir Vodă al Moldoveĭ şi atuncĭ Brâncoveanu a uneltit la poartă de a pus domn în Moldova pe feciorul Ducăĭ Vodă [3]).

Brâncoveanu sprijinea la Poartă candidatura luĭ Bethlen pentru tronul Transilvanieĭ, nu voea cu nicĭ un chip să aibă pe Tököli în vecinătatea sea, în acest timp, de Castagnères aude la Constantinopole despre toate gândurile domnuluĭ muntean şi, scriind din noŭ regeluĭ sĕŭ în 23 Iulie 1691, caută a înegri pe Brâncoveanu, ḑicênd că: «Transilvănenii urăsc pe Tököli şi propun de principe al lor pe Nicolae Bethlen, principele Valachieĭ sprijineşte din rĕsputerĭ acéstă candidatură, şi e partizan înflăcărat al imperiuluĭ austriac, şi pe contul sĕŭ garantéză Turcilor 300.000 de scuḑĭ pe care Transilvănenii sunt gata a'ĭ vĕrsa în caz când Sublima Poartă ar aproba această alegere» [4]) de alminterĭ şi în cronica anonimă vedem că ni se spune că în acel timp în Ţarigrad a sosit un popă grec, Nicolae de la Sinope, de peste marea Neagră, ca să împartă banĭ marilor dregătorĭ Turceştĭ; fiind acesta devotatul luĭ Brâncoveanu [5]) împĕratul Leopold vĕḑênd că lucrurile iaŭ proporţiunĭ marĭ trimete la Constantinopole pe Contele Mar-

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 124.
[2]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 125—128.
[3]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 130.
[4]) Veḑĭ în Supl. I, vol. I, doc. Hurm. p. 297.
[5]) Veḑĭ în vol. V, p. 121, Mag. ist., raportat şi de D. Xenopol vol. IV, p. 338, op. cit.

sigli ca să se înţeleagă cu marele Vizir ca cu ori-ce chip să se facă de a nu maĭ avea pe tronul Transilvaniei pe un Ungur ca Tököli; de Castagnères vĕḑênd că totul e perdut, recurge la un act de desperare, şi el care critica pe Brâncoveanu şi 'l ironisase în toate scrisorile sale, că acest principe face politică, pe a «cumpĕratele» acuma isteţul diplomat recurge la acelaşĭ mijloc şi cumpĕră pe muftiul şi pe aga ienicerilor, isbutind ast-fel ca cauḑa Nemţilor să fie perdută şi Marsigli să plece nemulţumit, acuma înţelese şi de Castagnères că dacă aĭ de a face cu împĕrăţia Sultanilor nu poţĭ ajunge la un resultat satisfăcător dacă nu deschizĭ şi punga maĭ întâĭ. Cu toate că împĕratul era mulţumit de purtarea luĭ Brâncoveanu; însă antecedentele iĭ lăsaŭ de gândit şi, aşa ori de câte ori avea ocasiunea să'l încerce, o făcea; ast-fel a trimes pe sfetnicul sĕŭ Quarrient la Constantinopole, spuindu'ĭ să se oprească maĭ întâĭ la Bucureştĭ şi să caute să ghicească din a sa convorbire cu Brâncoveanu, gândurile luĭ, cam de ce credit s'ar bucura la Poartă [1]). Quarrient vine la Bucureştĭ şi e foarte bine primit de domn; după întrevederile avute şi conferinţele ţinute, face un raport împĕratuluĭ din cele maĭ favorabile pentru Brâncoveanu; în acest raport cu data de 1692, luna Maĭ, el spune: «că domnul Muntean este în relaţiunile cele maĭ amicale cu generaliĭ imperiuluĭ Austrieĭ, că Tököli este inamicul luĭ Brâncoveanu şi, că după ce i-a devastat ţara, acuma umblă cu Francezii şi cu Reiss-effendi ca să-l detroneḑe şi, să se pue el în loc, că domnul român este un principe distins, care până acuma nu a devenit inamicul nicĭ amicul Turcilor; ci aştéptă să se pue odată sub scutul protector al uneĭ împĕrăţiĭ, care crede dênsul că 'l va apăra maĭ bine [2]). Astfel, ne spune D. Xenopol, se găsea Brâncoveanu la finele anuluĭ 1692, amicul de fapt al Nemţilor căcĭ le făcea serviciĭ ḑilnic, şi al Turcilor pe care iĭ avea în mână prin baniĭ sĕĭ; el putea spune că era principele amêndoura ţĕrĭ surorĭ, în Ţara-Românească domnea, eară în Moldova dicta;

[1]) Veḑĭ în frag. III, doc. Hurm. raport din 16 Decembrie 1691 în Xenopol idem, p. 389.
[2]) Veḑĭ în vol. V, doc. Hurm. p. 411

căcĭ pe fie-sa Stanca, o măritase cu Constantin Duca, care deveni domnul Moldoveĭ prin stăruinţele socrulu͏ĭ sĕŭ la Poartă; în cât toate poveţele la Duca din Bucureştĭ veneaŭ de la Brâncoveanu.

Brâncoveanu intrase decĭ în o fasă nouĕ a politiceĭ sale, el deveni de odată prietenul ambelor împĕrăţiĭ, atât a Nemţilor, cât şi a Turcilor; să studiem şi acest capitol.

Brâncoveanu prieten de odată şi al Nemţilor şi al Turcilor 1693—1698.

Ast-fel ajunsese Brâncoveanu către finele anuluĭ 1692, bine cu Turciĭ, pentru că ştia să'ĭ ademenească cu banĭ, bine şi cu Nemţiĭ, cărora le aducea serviciĭ, fie în timp de pace, fie în timp de resbel, acela care însă 'l săpa în Constantinopole, erea ambasadorul Françez, de Castagnères; el personal nu avea nimic cu Brâncoveanu, dară 'i se impunea o asemenea purtare de către regele sĕŭ, Ludovic al XIV, care voea cu orĭ-ce chip să vază pe tronul muntean pe Ungurul Tököli, de aci se născuse acea cumplită ură atuncĭ între Brâncoveanu şi Francezĭ.

Cu începerea anuluĭ 1693 se vor ivi nouĭ evenimente, vom vedea o nouă politică în casa domnuluĭ muntean, de o dată, 'l vom vedea fiind prietenul ambelor împĕrăţiĭ.

Turciĭ pregătesc o mare expediţiune în contra Germanilor ca să le ocupe ţara Ardealuluĭ, şi la un loc cu Tătariĭ trebueaŭ să treacă prin ţara Românească, şi Brâncoveanu primise deja ordine de a pregăti zaharele, el pleacă din Bucureştĭ la Giurgiŭ cu 12 boerĭ spre a eşi înaintea Viziruluĭ, e foarte bine primit şi, la consiliul de resbel este aşezat între Enicer Aga şi Tefderdar; la plecare Vizirul 'l îmbracă cu caftan noŭ, cât şi pe ceĭ 12 boerĭ şi, în mare alaĭ intră în Bucureştĭ [1]).

Noul ambasador Francez din Constantinopole, Fériol ştia tot ce s'a petrecut la Giurgiŭ şi, descurajat scrie regeluĭ în 5 August 1693, o scrisoare desperată, unde'ĭ arată

[1]) Veḑĭ în Vol. II, Mag. ist., p. 205—208.

decadenţa imperiuluĭ Ottoman, cum numaĭ pentru banĭ, 'şĭ perd conştiinţa în momentele cele maĭ periculoase, chiar şi pentru statul lor propriŭ, între altele îĭ spune: «Turcii când e vorba de ban se orbesc, eĭ şi cu Brâncoveanu sunt orbiţĭ, numaĭ vorbesc de faptele luĭ care denota amiciţia cu Nemţiĭ, Vizirul l'a tratat cu marĭ onorurĭ, l'a primit în toate consiliile de resbel, şi sunt convins că despre toate ce a auḑit şi a vĕḑut va încunoştiinţa pe generalul Veterani»[1]. Pe Brâncoveanu soarta însă 'l maĭ favorizase acuma, căcĭ Tököli 'şĭ perduse din acţiunile sale în ochiĭ Francezilor, şi aceasta pentru că perduse şi în ochiĭ Turcilor, eĭ se convinseseră că Tököli e un om viclean şi egoist, cerea în tot-deauna ajutoare, şi după ce i se dedea, nu voea să maĭ ştie nimic de nimenĭ, lucru care desgustase şi pe Francezĭ, şi de aceia, însuşĭ de Castagnères scrisese regeluĭ în 15 Ianuarie 1693 în urma uneĭ conferinţe ce o avusese cu exaporitul Alexandru Mavrocordat, şi între altele eată ce 'ĭ spune: «Je ne dois pas omettre d'informer Votre Majesté que lorsque Mavrocordato voulus me persuader qu'il avait rendu de grands services au Comte Tékély, auprès du Grand Vizir, il ajouta qu'en cela il avait trouvé de grandes difficultés et avait resisté au torrent, attendu que tous les Turcs, a l'éxception du Vizir, regardaient le Comte Tekely comme un homme tout a fait inutile et à charge à l'Empire, qu'il demandaient continuellement et ne rendait aucun service»[2].

Turciĭ părăsiră pe Tököli căcĭ eĭ în tot-deauna aŭ despreţuit oamenĭ care nu recunosc meritul şi serviciul adus. Turcul e foarte bun când eştĭ bun cu dênsul, e foarte primitor în casa luĭ ca şi în ţara luĭ, când s'a convins el că aĭ adus oare-care serviciĭ ţĕreĭ luĭ, atuncĭ te umple de onorurĭ şi darurĭ, când însă observă că eştĭ egoist şi că aĭ venit în ţara luĭ numaĭ ca să te pricopseştĭ saŭ să ceĭ ajutorul luĭ pentru a te mărĭ în ţara ta şi, în urmă a nu'ĭ da o rĕsplată, atuncĭ poţĭ fi convins că intri în disgraţiile sale, aşa erea caḑul cu

[1]) Veḑĭ în supl. I, Vol. I, p. 310.
[2]) Veḑĭ supl. I, Vol. I, p. 304.

Tököli. Francezii pentru a nu indispune pe Turci, numai stărueaŭ nici dênşii pentru Tököli şi, ast-fel Turcii eraŭ gata să-l surghiunească la Nicomedeia, când atunci Tököli se catoliceşte din protestant ce erea, şi trăeşte cu o pensiune dată de Franţa, aci se redusese ambiţiunile vanitosului maghiarisat, de la coroană, la o mică milă de bani, să ḑicem mai bine ca D. Gion «trist şi ridicul sfârşit pentru cavalerul ungar, care debutase cu atâta sgomot şi cu atâta sălbătăcie» [1]). Brâncoveanu vĕḑêndu-se scăpat de Tököli caută a se împrietenii în Constantinopole cu Alexandru Mavrocordat care atunci erea a tot puternic, fiind mare dragoman, mijlocul unei întrevederi, domnul muntean o găsi, fostul domn al ţĕrei Şerban Cantacuzino datora lui Mavrocordat 2000 de lei, saŭ thaleri. Brâncoveanu 'şi exprimă dorinţa de a'i achita această datorie, erea să se ducă dênsul în Ţarigrad, dară Mavrocordat hotărî ca el să vie în Bucureşti, în o scrisoare a lui Fabre către de Castagnères cu data de 10 Noembrie, 1692 vedem: «Le soir du mesme jour, Mavrocordato est parti par la voye du Danube. Il a obtenu avec bien de la peine trois chevaux de poste qu'il passera en Valaquie, ce qui est un petit détour pour voir le Bey et toucher quelque somme d'argent que son prédécesseur Serbano, lui devait, et de là il ira droit à Constantinople avec dilligence, afin de pouvoir estre de retour à Andrianople, dans le temps que le Vizir y arrivera» [2]).

Cronicarul anonim încă ne spune ca exaporitul a sosit in Bucureşti tocmai la nunta fiicei lui Vodă, Stanca, cu Radu, fiiul lui Iliaşi Vodă al Moldovei şi, cu mare cinste domnul l'a primit şi l'a conăcit în palat [3]). Brâncoveanu putea să doarmă mai liniştit acuma, ne spune D. Xenopol [4]) de oare-ce duşmănia Francezilor se înmoease prin disgraţia lui Tököli, de oare ce pe tronul Moldovei erea ginerele sĕŭ Constantin Duca, şi ca coroană la această înbunătăţire a stărei lucrurilor, avea prietenia şi protecţiunea lui Mavrocordat exapo-

[1]) Brâncoveanu şi Ludovic al XIV, p. 285.
[2]) Veḑi în supl. I, Vol. I, p. 301.
[3]) Veḑi în Vol. V, Mag. ist., p. 116.
[4]) Veḑi în Vol. IV, p. 395, op. cit

ritul, ce devenise luceafărul imperiului semi-lunei, în mâinele sale stătea toată soarta Turcilor, căci deştept cum era, învĕţat şi trufaş, impunea la toţi, şi Sultanul chiar ajunsese a avea teamă de exaporitul. Această fericire a Brâncoveanului însă nu ţinu mult timp, căci în 1696 trebuea să se termine cu vrăşmăşiile Turcilor şi ale Nemţilor prin pacea de la Carlowitz, când şi Ţara Românească intrase în foc; şi pe tronul Moldovei, Tătarii uneltind, vor aduce pe Antioch Cantemir fiul lui Constantin. Trei ani de linişte pentru alt domn ar fi fost o recreaţiune, însă Brâncoveanu mereŭ avea spada sa ascuţită şi, gata să fluture pentru neamul şi patria lui. Turcii nu puteaŭ să stea liniştiţi, în anul 1695 un noŭ resbel vor purta în contra Nemţilor, această vrăşmăşie şi ură de secoli între aceste douĕ împĕrăţii erea implacabilă, înebuniseră Ottomanii dupĕ vechea lor pasiune, înbătrânise biata Vienă şi, ei tot nu o ertase, cu ori şi ce chip voeaŭ să vaḑă drapelul verde cu semi-luna, fâlfăind pe cerul austriac.

Din anul 1693 până în 1695 când isbucni din noŭ resbel, Tătarii tot mereŭ aŭ venit în această nenorocită de ţară şi aŭ jefuit'o apoi, şi Turcii din Brăila, unde aveaŭ cetate, tot schimbaŭ hotarul şi mâncaŭ din cel românesc, la aceste toate Brâncoveanu tare se mâhnea şi de mai multe ori a făcut jelbi la Odreiŭ pe lângă Turcii cei mai mari, asta pe la sfârşitul anului 1694 când trimite la Poartă pe boerii: Alexandru Vel Vornic, Kornea Brăiloiŭ Vel paharnic, Constantin Ciorogârleanu Vel sluger, Radu Isvoranu vel pitar, Bunea Grădişteanu Vel Armaş, Vergo Vel portar, şi pre Oprea Vel şetrar ca să se plângă şi să mijlocească la Turci ca să vie un Aga în ţară şi să judece cum staŭ lucrurile spre a se aşeḑa hotarele Brăilei [1]).

Sultanul Musta II în 1695 se urcă pe tronul Turciei, în locul lui Soliman ce murise, acesta voea să mai ridice prestigiul armatei imperiale, şi de aceia declară din noŭ resbel Nemţilor, mergĕnd în Ungaria, el trebuea a trece prin Oltenia, şi de aceia ordonă domnului muntean ca să meargă la Cladova şi să întărească cetatea Brâncoveni, domnul ime-

[1]) Veḑi în Mag. ist., Vol. II, p. 217—219.

diat dă de ştire luĭ Cornea Brăiloiŭ unchiul Marieĭ sale pe care 'l făcuse acuma Ban mare de Craiova, să se ocupe dênsul cu facerea cetăţeĭ, pe de altă parte trimite pe Constantin Ciorogărleanu Vel clucer şi pe Dumitraşcu Caramanlêŭ Vel postelnic, la Poartă, ca să spue Turcilor că domnuluĭ îĭ e peste mână a merge însuşĭ în persoană la Cladova dară va lăsa acolo ispravnicĭ ca să supravegheze lucrările, Turciĭ nu numaĭ că refusară, dară pretindeaŭ de la Brâncoveanu încă zaharea pentru Cameniţa.

Brâncoveanu fu silĭt atuncĭ a merge la Cladova, când priimi din noŭ ordin de la Vizir ca să plece de acolo şi să lase ispravnicĭ, iar dênsul să se aşeḑe pe sub pólele Carpaţilor din Oltenia de téma Ungurilor. Vodă lăsă ispravnicĭ la Cladova pe Radu Isvoranu vel Stolnic şi pe Radu Popescu vel Clucer, fiul luĭ Chrizea Vornicul; ear el se aşeḑă cu o sumă de slujitorĭ când în Tismana, când la Oreḑu, de unde ḑilnic îĭ veneaŭ ştirĭ de la strajile de la munte.

Brâncoveanu era la Têrgovişte acuma, când priimeşte ştirĭ atât de la Banul Cornea Brăiloiŭ din Craiova şi de la Istodor căpitan de Cerneţĭ cât şi de la Porfirita, dragomanul turcesc şi de la Căpitanul Odivoeanul ce ereaŭ cu Sultanul la Beligrad că acesta vine cu toate oastea ca să treacă Dunărea şi să se bată cu Nemţiĭ; la acest resbel a luat parte şi Hanul Tătăresc şi Sultanul însuşi; la început Nemţiĭ aŭ învins, însă maĭ apoĭ Turciĭ, atacând din noŭ cu vre-o 80,000 de oamenĭ şi prinḑênd pe generalul Veterani numaĭ cu 12,000 oamenĭ, aŭ bătut cumplit pe Nemţĭ şi în 4 ceasurĭ de rĕsboĭ, Veterani a rĕmas mort pe câmpul de bătălie; aŭ perit însă şi de la Turcĭ 4 paşĭ; atuncĭ Sultanul luă şi 4 cetăţĭ anume Lipa, Titel, Lugoş şi Sebeş. Sultanul trebuea a trece prin ţară şi maĭ 'nainte a trimis de veste printr'un Saidam-Haïp, ca domnul să dreagă drumurile şi podurile la Dimircapĭ, pe unde va trece Sultanul cu oastea. Brâncoveanu maĭ întâi a trimes pe Marele Căpitan de Dorobanţĭ Petre Obedeanu[1]; Banul Cornea Brăiloiŭ

[1] Veḑĭ în Mag. ist., vol. II, p. 226; vol. V, p. 141 şi Cron. luĭ Fotino, vol. II, p. 138, trad. de Sion.

şi cu Istodor tot supraveghia lucrul, dar pe loc rĕmânea; a maĭ trimes domnul încă şi alţĭ boerĭ maĭ târḑiŭ, pe postelnicul Caramanlêul, Bunea Grădişteanu armaşul şi pe Michail postelnicul Corbeanu [1]. Despre Banul Brăiloiŭ cronicarul anonim spune că în momentul ce a vĕḑut că vine Haidâm-Saip de la Sultan, a încălecat pe cal şi a rupt'o de fugă prin vrascurile câmpurilor; şi aşa Haidâm-Saip s'a mirat singur cum un Ban mare a făcut acest lucru şi atuncĭ rĕmânând singur la otacul Banuluĭ şi-a făcut singur resplata drumuluĭ; luând din tablaoa banuluĭ 1 saŭ 2 caĭ şi o pungă de banĭ ce o găsise în desagĭ la otac [2]; din causa fugeĭ Banuluĭ, Brâncoveanu, chiar a şi întârḑiat de a eşi înaintea Sultanuluĭ care deja intrase în Oltenia încât când domnul muntean se înfăţişă la Vizir maĭ întâiŭ, acesta 'l priimi cu faţa înegrită şi de abia după un ceas începu a'ĭ vorbi când Brâncoveanu arătă motivele întârḑiereĭ [3]. Brâncoveanu ca să placă Sultanuluĭ, făcuse şi el ce făceaŭ toţĭ linguşitorii. Cronicarul ne spune că îndată ce Sultanul «ajungea la Conac şi sta oastea de făcea alaĭ şi intra impĕratul în corturĭ, domnul descăleca şi îngenunchia şi când trecea impĕratul, se pleca cu capul de pămênt» [4].

Ce mare comedian erea Brâncoveanu; cunoscuse aşa de bine firea Turcilor încât trebue să ne mirăm cum a putut dênsul avea un sfêrşit atât de tragic; totuşĭ a fost mult, fórte mult ca în asemenĭ împrejurărĭ şi cu asemenĭ oamenĭ, acest om să guverneḑe 25 de anĭ Ţara-Românească şi să conducă atât de departe destinele eĭ; el prin linguşirĭ exterioare ştia să înmoaie furia de leŭ a Turculuĭ; Sultanul acuma erea plin de venin în contra luĭ; Vizirul îl priimise rece de tot; cronicarul ne spune că'ĭ ḑise: «Dii sîzi ghiaur, cum nu asculţĭ porunca, de n'aĭ venit înaintea împĕratuluĭ ce acum întâiŭ aŭ venit prin ţară?» Domnul însă a zis: «că ascult porunca, numaĭ cale depăr-

[1] Veḑĭ idem.
[2] Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 140.
[3] Idem p. 142.
[4] Vedĭ în vol. V, p. 143.

tată fiind de la Têrgovişte, cu aceea s'aŭ făcut oare de zàbava» [1]) şi altele. Brâncoveanu ştia să fie umilit când simţea că aminterĭ ar fi bătut ceasul peireĭ; ştia însă să'şĭ încrunte privirea şi să'şi încreţească fruntea tot în faţa Turcului, când era vorba de salvarea onoareĭ ţĕreĭ peste care domnea şi poporului ce'l conducea, cel maĭ dovedit exemplu este moartea luĭ.

El nu a înjosit ţara şi nu s'a înjosit nicĭ pe dênsul, dacă s'a prosternat acuma în faţa Sultanuluĭ la Dimircapĭ, căcĭ prin această purtare a făcut să treacă toată supĕrarea Turculuĭ şi să'ĭ se deschidă luĭ o nouă cale de guvernămênt, unde va avea şi sprijinul Nemţilor, pentru că încă 19 anĭ să conducă afacerile ţĕreĭ, pe care acuma datoria de principe 'ĭ impunea să nu o părăsească în aşa momente grele.

Ast-fel după ce Sultanul ertă pe Brâncoveanu de întârḑierea ce o pusese în venirea sa spre a-l întâmpina, se opri la Turnu-Severin unde convorbi cu Vodă ce era înconjurat de toţĭ boeriĭ sĕĭ, ceĭ ce eraŭ maĭ d'înainte trimeşĭ pentru pregătirea conacelor şi a dregereĭ podurilor de peste Olt şi Jiŭ; aceştia eraŭ: Dumitraşcu Caramanlêŭ, vel postelnic; Bunea Grădişteanu vel Armaş; Michail Corbeanu vel postelnic; Petre Obedeanu vel Căpitan de Dorobanţĭ Calota Bilcineanu vel logofĕt; Dumitraşcu Argetoeanul căpitan; Preda Zătreanu vel vataf bănesc al scaunuluĭ Craioveĭ; Pêrvu Fărcăşanu vel logofĕt; Barbu Bârsescu vel pitar; Michail Cantacuzino vel spătar; Diicul Rudeanu vel logofăt şi cu Istodor vel Căpitan za Cerneţĭ... cărora drept recompensă i-aŭ înbrăcat cu caftanurĭ nouĭ cât şi domnuluĭ punêndu-ĭ unul prea frumos peste umerĭ; şi ast fel de acolo se despărţiră Sultanul într'un caic a trecut Dunărea trecênd în statele sale eară domnul la Têrgovişte unde revenise Doamna cu toată casa, păzită fiind de Constandin Stolnicul Cantacuzino şi de Ienache Văcărescu vel agă, cu toată pedestrimea [2]).

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, idem p. 142.

[2]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. II, p. 226, 228, 321, 322, 323, şi vol V, p. 141.

Brâncoveanu prin salutul şi ploconelile sale până la pământ câştigase încă afecţiunea Nemţilor, căcî acest lucru orbise pe Turcî de la altă strategemă a diplomatuluî domn; Turciî invingênd pe Nemţi în resbelul despre care s'a vorbit maî sus aŭ luat cu sine o sumă de căpitanî nemţî; Brâncoveanu prin o sumă ore-care de banî isbuteşte a rĕscumpăra pe aceştî Nemţî şi a-î înapoia împĕratuluî lor. Cronicarul Greceanu ne spune că între eî erea şi un oare-care Ioan Korad Huber ce era comisarul oştireî nemţeştî precum şi alţî căpitanî nemţî de cinste, care s'aŭ rĕscumpărat [1]); o asemenî purtare a luî Brâncoveanu de sigur că nu putea de cât să bucure pe Nemţî şi să-i maî înveselească după înfrîngerea lupteî. Brâncoveanu în tot-d'a-una căuta ca să-şî croească pentru o doua zi o amiciţie cu una din împĕrăţiile vecine, el 'şî zicea: în caz de azî mĕ cert cu Turciî, mâine deja să'mî fie pregătită prietenia cu Nemţiî, aşa în cât ţara şi tronul meŭ să nu rĕmâne ca o corabie în mijlocul mareî, fără de cârmă şi cârmaciŭ. Turciî se făcură poate că nu aŭ înţeles pe Brâncoveanu căcî mult aur a trebuit să scoată el ca să rĕscumpere pe Nemţî. Apoî şi Turciî eraŭ maî speriaţî acuma căcî din toate ţĕrile româneştî numaî Muntenia le maî aducea ceva veniturî; Moldova era săgetată în toate direcţiunile de Tatarî şi Polonî carî o transformase într'un adevĕrat Bulevard; Ardealul îl aveaŭ Nemţiî; numaî Muntenia maî rĕmăsese fidelă Turcieî, aceasta însă în aparenţă, însuşî cronicarul Greceanu spune: «în vremile acele ajungênd ţara Moldoveî la mare slăbiciune, de multe şi nespuse călcărî şi prăzî, când de Tatarî când de Leşî, şi ţara Ardealuluî fiind în stăpânirea Nemţilor, rĕmas'aŭ tot greul pe această ţară, şi numaî de aice se cereaŭ toate cele ce trebueaŭ» [2]). Brâncoveanu întors în Têrgovişte veni pe urmă la Bucureştî unde ţinu un mare divan cu boeriî şi cu Mitropolitul de se citi fermanul de preinoirea domnieî, atuncî domnul se odihni şi se maî aşeză la casa luî.

---

[1]) Veḑĭ în vol. II, idem p. 322.
[2]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. II. p. 324.

In acest an Mustafa paşa încurajat de victoriile din anii trecuţi, s'a pus din noŭ în capul oştirelor sale şi pe la Belgrad a trecut Dunărea ca să se ducă la Temişóra unde va ataca pe Nemţi; s'a dat o luptă înfricoşată în care a perit Mustafa paşa, fratele vizirului, şi generalul Haisler din partea Nemţilor, cu toate acestea isbînda nu a rĕmas în partea nimănui. In acest timp Brâncoveanu era însărcinat cu paza hotarelor şi cu transportul de proviziunĭ pentru armata imperială. Domnul când iĭ maĭ rĕmânea vreme se maĭ ducea şi pe la moşia sa Obileştĭ unde avea o prea frumoasă şedere, saŭ pe la viile de la Piteştĭ, la cules.

Toate aceste hărţuelĭ aprope lunare între armata turcească şi cea germană trebueaŭ odată să aibă un sfêrşit. Anul 1697 aduse nişte evenimente care vor pune capĕt isbîndeĭ. Sobieţki, regele Polonieĭ, moare în 17 Iunie 1696, tronul devine vacant şi douĭ candidaţĭ se certaŭ pe coroană. Francezii sprijineaŭ pe ducele de Conti, germanii pe generalul lor suprem, electorul de Saxonia, acesta şi dobândi tronul, postul de general şef comandant, devenind decĭ vacant la Germanĭ, se încredinţă principeluĭ Eugeniŭ de Savoia, un geniŭ militar al veaculuĭ al XVII, care va repurta marĭ victoriĭ pe cîmpurile de bătăliĭ.

Turciĭ neastâmpăraţĭ şi înebuniţĭ de setea de a lua Viena, visul lor de când aŭ venit în Europa, earăşĭ se pregătesc de o nouă luptă şi însuşĭ marele vizir se pune în capul uneĭ armate de 100,000 de oamenĭ trece Dunărea şi se duce în ţara nemţească. Eugenie de Savoia nu putea opune Ottomanilor de cât un numĕr mult maĭ inferior de ostaşi, totuşĭ curagiul sĕŭ şi decisiunea care trebuea să o aibă un general în momentul cel maĭ suprem al vieţeĭ sale, îl făcu a ḑice aide fie-ce o fi şi cu toată încrederea în talentele sale militare aştepta pe Vizir ca o coloană de granit în mlaştinele de lângă satul Zenta; în ḑiua de 11 Septembrie 1697 soarta Ottomanilor a fost din cele maĭ triste, eĭ aŭ fost sdrobiţĭ; maĭ bine de 20,000 de Ottomanĭ aŭ rĕmas morţĭ pe câmp, între care însuşĭ marele Vizir, 10,000 înecaţĭ în Tisa. Sultanul care privise lupta de pe o movilă din stânga rîuluĭ o rupse de fugă cu calul sĕŭ până

ce ajunse la Temişoara; cortul sultanului cu tot lagărul cădu în mâinele creştinilor, 87 de tunuri, mii de kilograme de pulbere, 15,000 de boi, 7,000 de cai, mii de cămile, 6,000 de care, sute de steaguri, muzica imperială, în fine toate vistieria armatei cu mai multe pungi de bani şi însuşi marea pecetie a impĕrăţiei găsită pe pieptul marelui Vizir al cărui corp devenise cadavru pe câmpul Zentei. Rare-ori s'a vĕdut o asemenea catostrofă în veri o luptă, toată victoria o repurtase principele Eugenie şi aceasta într'un moment de entusiazm scrie un raport detaliat împĕratului sĕŭ unde face şi o comparaţiune poetică şi îi spune că «nici soarele nu a voit să se coboare de sub orizont până ce nu a vĕdut cu ochiul sĕŭ fulgerător, deplinul triumf al armatei Majestăţei voastre» [1]).

Brâncoveanu nu luase parte în acest resbel şi din fericirea sea, însă mari cheltueli costase pe biata Muntenie, Cronicarul ne spune că numai rĕmăsese în ţară nici boŭ. nici carne, nici cal, căci pe toate le luaseră Ottomanii [2]). Brâncoveanu de abea se mai odihnise puţin pe la viile sael din Piteşti când priimeşte veste de la Turci, să se ducă la Cerneţi ca să prindă cu ostaşii sĕi nişte hoţi care predase cetatea turceasca Orşova, în acest timp însă el avu o bucurie căci vătaful Stoian sosi de olac la dênsul aducêndu'i vestea despre cumplita înfrêngere a păgânilor, şi cum domnul era prieten cu Nemţii tare se înbucură, pe de altă parte trimisese daruri vizirului la Odreiŭ prin boerii Vergo vel Clucer, Luca Rătescu vel Vistier şi Preda Zătreanu vel căpitan, în timp ce Andrei căpitanul de cazaci şi Dumitraşcu Argetoeanu vel căpitan, dregea cu slujitori mulţi, podurile de peste Jiŭ [3]).

Înfrângerea de la Zenta pe care o avură Turcii avu de sfêrşit încheerea unui păci între germani şi dênşii, un an şi mai bine vor ţinea conferinţele, şi de multe ori vor veni pe tapet şi ţĕrile Române; pacea se va încheea la

---

1) Vezi în vol. IV, Xen. op. cit., p. 401.
2) Vezi în Mag. ist., vol. II, pag. 331.
3) Vezi în Mag. ist., vol. II, p. 340—341.

oraşul Carlowitz şi după încheerea acestei păci soarta lui Brâncoveanu se va schimba.

Să intrăm şi în studiul acestei părţi care atât de mult va interesa atât pe Ţara-Românească cât şi pe domnul ei.

Pacea de la Carlowitz şi Ţara-Românească (1699).

Nici un popor din lume nu e mai aprig ca cel turcesc, atunci când îi merge bine; pe atât însă devine de domol când norocul l'a părăsit.

După pierderea bătăliei de la Zenta, Turcii cari altă dată după terminarea unei lupte se pregăteaŭ de alta, acuma luaseră hotărârea să propue pace imperialilor. Marele dragoman al Sublimei Porţi, Alexandru Mavrocordat, care erea un politician distins şi'a luat sarcina de a îndruma această decisiune şi a o pune în practică, în aşa mod însă, fără ca să înjosească făţiş prestigiul statului ottoman, şi ast-fel 'l vedem scriind în 1686, 29 Septembrie, Principelui de Baden, comandantul suprem al armatelor austriace. In această scrisoare între altele îi spune «ca să libereze excelenţa sa pe un om al sĕŭ Selim Kiatub în schimbul unor Germani ce eraŭ prinşi de Turci» [1]). Propunerea fu priimită şi se stabileşte o corespondenţă între Mavrocordat şi Baden, în 1686 Noembrie marele vizir Suleiman-paşa, scrie principelui de Baden, încheeând prin a'i propune adunarea plenipotenţiarilor puterilor într'un congres [2]), eată deci cât de abil începuse Mavrocordat a sonda pe Nemţi mai întâiŭ prin acel mic serviciŭ reciproc, deschiḑênd astfel calea marelui Vizir Suleiman. In 1687, 17 Ianuarie principele de Baden rĕspunde marelui Vizir, spuindu'i că priimeşte propunerile făcute şi hotăreşte un congres [3]). Turcii în urma acestora în luna Septembrie 1688 trimet trei plenipotenţiari după cum ne spune cronicarul anonim: pe Ale-

---

1) Vezi în doc. Hurm, vol. V, part. 1, p. 118.
2) Idem p. 123.
3) Idem p. 128.

xandru Movracordat marele dragoman saŭ secretar de stat; pe Zulficar Effendi şi pe Aga Reis-Effendi «om mojic şi neînvĕţat încât toată ritorica luĭ Alexandru Mavrocordat nu putea astupa mojicia Turculuĭ [1]).

Din partea Angliei era ambasadorul, lordul Paget, din a Olandeĭ contele Collier: representantul imperiuluĭ German era Kinski, mare cancelar al Boemieĭ; apoĭ maĭ veniseră representanţiĭ; Veneţieĭ, Polonieĭ şi Rusieĭ.

La 1 Iulie toţi aceştĭ diplomaţĭ se puseră să cheltuească pe întrecute cum ḑice Ion Văcărescu «pricopseală multă, ştiinţă de limbĭ îndestulă şi minte subţire» [2]). D. Gion ne spune că în acest timp Brâncoveanu nu şedea cu mâinile în sân deşi el avea prietenia Exaporituluĭ, însă, erea convins că acela va fi foarte ocupat şi îĭ va scăpa din vedere să dea lămurirĭ şi asupra ţĕreĭ Româneştĭ când ea va veni pe tapet, apoĭ deşi toţĭ plenipotenţiariĭ congresuluĭ ereaŭ nişte distinşĭ politicianĭ însă mulţĭ din eĭ vor lua ţara Românească drept Moldova şi Moldova ţara Românească; de aceia vom vedea pe Brâncoveanu mijlocind de la Sultan autorisaţiunea ca să 'şĭ trimită şi dênsul, principele ţĕreĭ Româneştĭ, un plenipotent al sĕŭ, şi numaĭ al sĕŭ, la Carlowitz; ca să apere interesele ţĕreĭ sale, fie în contra Polonilor saŭ Ungurilor, ce veneaŭ cu pretenţiunĭ de posesiune.

El obţine autorisarea de la Sultan şi trimete pe un boer al sĕŭ; cine a fost acel boer nu ştim, căcĭ cronica română nu'l menţionează şi scrisorile congresiştilor nu'ĭ pomeneşte numele ci numaĭ sub epitetul de «trimisul principeluĭ Munteniei»; după cum vedem maĭ la vale D. Gion spune: «fost'a vr'unul din deşteptiĭ boerĭ diplomaţĭ crescuţĭ la şcoala Cantacuziniştilor, şi pe carĭ Brâncoveanu îĭ întrebuinţa atât de des pe la toate curţile? Fost'a vr'un străin? Orĭ cum ar fi, agentul principeluĭ Valachieĭ era un om deştept, şi minunat de bine informat».

Lordul Paget preţuia foarte părerile luĭ şi avea cu dênsul lungĭ conferinţe; de Castagnères care şedea în Cons-

---

[1]) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 168, raport de D. Gion, op. cit., p. 300.
[2]) Veḑĭ în Istoria imp. Ott. în Tesaur de Mon. ist., Vol. II, p. 269.

tantinopole informează pe regele sĕŭ în 5 August 1698 despre acest lucru. D. Gion ne reproduce în românește documentele originale găsite la Paris de reposatul Al. Odobescu. De Girardin spunea: «Sire maĭ toţĭ cred că pacea se va face, Mavrocordat lucrează mereŭ, lordul Paget studiază cu de amăruntul, toate cestiunile şi are conferinţe peste conferinţe cu Mavrocordat.

Acesta după conferinţe se duce în toate serile la marele Vizir de'ĭ împărtăşeşte cele vorbite şi auḑite peste ḑi.

La 17 Iulie, lordul Paget mersese la cortul luĭ Mavrocordat, dar negăsindu'l, saŭ poate că acesta nu va fi cutezat să'l primească, intră la *agentul principeluĭ Valachieĭ cu care vorbi despre preliminările păceĭ alcătuite la Viena*, unde s'a dus secretarul sĕŭ d. Serreyer» [1]).

Trimişiĭ Sultanuluĭ sosesc în lagărul de la Belgrad la 8 Septembrie în anul 1688, însoţiţĭ de peste 100 persoane în suită, cu o sumă de care şi de cămile pentru ducerea bagajuluĭ, de aci sunt duşĭ la Pottendorf lângă Viena când ajung cam pe la jumĕtatea luneĭ Noembrie.

Impĕratul îĭ primeşte în audienţă la 20 Ianuarie 1689 când se prescrise nişte mĕsurĭ de ceremonial foarte amănunţit. Nemţiĭ se resbunaŭ acuma pe Turcĭ şi ca să umilească pe plenipotenţiariĭ Sultanuluĭ îĭ primesc cu aceleaşĭ obiceiurĭ cum şi Turciĭ primeaŭ pe Nemţĭ altă dată. Intr'un raport al dragomanuluĭ Lobkowitz din 8 Februarie se vede tot ceremonialul aşa de pildă se dispusese ca Mavrocordat «să'şĭ ea coiful de pe cap din anticameră, înainte de a intra în salonul de audienţă, ambiĭ solĭ să facă treĭ temenele; una la intrarea pe uşă, a doua la mijlocul salonuluĭ şi a treia când vor săruta poala mantaleĭ împĕratuluĭ» [2]); adoptaseră Nemţiĭ ceremonialul de la palatul Sultanuluĭ; secretarul luĭ de Castagnères; Fabre, scria luĭ Torcy că «Mavrocordat umbla cu un fast şi cu o pompă ne maĭ pomenită pentru un creştin, s'ar crede că e paşă cu treĭ tuiurĭ» [3]). Ceremoniile însă aŭ trebuit să se termine odată şi s'aŭ şi

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. a D-luĭ Gion, p. 302, în col. de doc. Hurm., nu am găsit această scrisoare.

[2]) Veḑĭ Vol. V, doc. Hurm., p. 153.

[3]) Veḑĭ în op. cit. al d-luĭ Gion, p. 305, din o altă scrisoare tot cu data de 5 August 1698 care nu e în col. de doc. Hurm.

terminat, negocierile aŭ început, un an de ḑile conferinţele aŭ ţinut fără însă ca representanţii Turciei să ajungă la un resultat. Nu ne am interesa de loc de toate peripeţiile acelor conferinţe dacă cestiunea ţĕrilor dunărene nu ar fi venit pe tapet, şi numele de «Brâncoveanu» nu s'ar fi pomenit de atâtea orĭ de către miniştrii împĕratuluĭ austriac. In 11 Ianuarie 1689 Comitele Caraffa, consilierul imperiuluĭ, face un raport asupra negocierilor de pace şi'l citeşte plenipotenţiarilor la una din conferinţe ; în el, Caraffa spunea în ceia ce priveşte cestiunea Munteniei şi a Moldoveĭ: «Că Muntenia a aparţinut din vechime Ungariei, şi acuma deputaţiĭ românĭ sosiţĭ aci şi trimişĭ în imperiŭ de către răposatul Şerban Cantacuzino Voevod aŭ reînoit această cerere ca ţara Românească să o încorporeze cu Austria, se va cere imediat deci de la Turci încorporarea ḑiseĭ ţĕrĭ până la rîul Siret şi Milcov cu cetăţile Thuz (Thurnu a voit să ḑică) Giurgiŭ şi Brăila, care acuma sunt ocupate de Turci, cât de Moldova cu toate că e sărăcită dară să vie şi dênsa împĕratuluĭ»[1]. Am făcut menţiune şi de Moldova căci una cu Muntenia a mers în discuţiunile păceĭ de la Carlowitz. In 28 Februarie acelaşi an, Comtele Starhemberg face un raport către împĕratul Leopold, unde'ĭ «stipuleaḑă expres că pacea numaĭ ast-fel o vor putea-o dobândi Turciĭ, dacă vor ceda principatele dunărene»[2]. Acestea eraŭ pretenţiunile Nemţilor carĭ le puseseră în vedere încă din prima ḑi a congresuluĭ, când în 21 Februarie 1689, Mareşalul Poloniei principele Lubomirski scrie împĕratuluĭ Leopold, ca să aibe grijă şi de Polonia, şi să intre şi dênsa în discuţiunile negocierilor de pace, cu urmatoarele condiţiunĭ: «Majestatea sa să'şi aducă aminte de pacea de la Lintz unde se stabilise o obligaţiune între împĕratul Austriei şi regele polon. Să li se restitue Cameniţa şi să fie Polonii asiguraţĭ de prădăciunile Tătarilor, să li se cedeze Moldova, de la Iaşĭ în sus, şi să li se dee despăgubirĭ de resbel»[3].

Eată deci bietele ţĕrĭ române, împărţite deja, Munte-

[1] Veḑĭ în Vol. V, doc. Hurm. p. 194, part. I.
[2] Idem, p. 234.
[3] Idem, p. 219.

nia cu o parte din Moldova, Nemţilor; şi nordul Moldoveĭ Polonilor, noroc însă că numaĭ gurele congresiştilor le împărţeaŭ, de oare-ce eraŭ faţă şi plenipotenţiarii Turcieĭ, apoĭ fără a fi fost aceştia chiar, tot nu se putea ajunge la nicĭ un resultat căcĭ; vorbele tuturor plenipotenţiarilor eraŭ nesfîrşite şi una ḑiceaŭ într'o ḑi: a doua ḑi însă, alta eşea, streinii se certaŭ pe ţĕrile noastre, dară Brâncoveanu domnea înainte, şi din certurile lor, eşea binele nostru. Trufia Polonilor nu se opri însă numaĭ la nordul Moldoveĭ, găseaŭ dênşiĭ că e prea minimă pretenţiunea lor, apoĭ că Turcii maĭ degrabă le-ar ceda lor ţĕrile române de cât Nemţilor, şi de aci ambasadorul Polonieĭ rĕspunde plenipotenţiarilor Porţeĭ în 19 Februarie 1689 că, condiţiunile de pace ale regeluĭ Polon sunt: «cedarea ambelor ţĕrĭ române regatuluĭ Polon» [1]. Despre aceste pretenţiunĭ face menţiune şi de Castagnères în raportul sĕŭ către rege cu data de 11 Februarie 1690: «qu'on céde la Valaquie et la Moldavie aux Polonais, parceque l'Empereur serait trop puissant şi ces deux provinces luĭ tombaient entre les mains» [2]. Turcii însă nu puteaŭ să şadă de vorbă cu congresiştiĭ în faţa unor asemenĭ pretenţiunĭ fie ale Nemţilor fie ale Polonilor, în raportul despre darea de seamă a conferinţelor ţinute, de la 11 Martie până la 27 Maĭ acelaş an, vedem că: «Mavrocordat numaĭ în condiţiunile de a nu ceda Turcii, principatele dunărene a primit aceasta sarcină de a'ĭ represinta la pacea din Carlowitz [3]. Asupra tuturor pretenţiunilor Polonilor pentru ţĕrile române, împĕratul 'şĭ dedu verdictul sĕŭ, însă maĭ têrziŭ când el începuse a vedea raza luminoasă, lasă pe Polonĭ să discute şi să se certe când pe Muntenia, când pe Moldova, nu voea să le tae greaţa de la început, şi să'ĭ indispună în contra luĭ; scopul luĭ Leopold era acesta, însă şi el îl pune pe hârtie în acea resoluţiune din care estragem următoarele: «voea să încorporeze Muntenia statuluĭ sĕŭ, de oare-ce dênsa a aparţinut din vremurile cele maĭ vechĭ Ungarieĭ, voea să încorporeḑe şi Moldova, scoţênd

[1]) Idem op. cit., pag 231.
[2]) Op. cit., supl. I, vol. I, p. 283.
[3]) Op. cit., vol. V, partea I, p. 260.

că şi acea a aparţinut Ungarieĭ [1]) ; toate aparţineaŭ şi aŭ aparţinut Ungarieĭ după Ungurĭ; nu ştim ce istoriograf maghiar o fi indus în atarĭ erorĭ grosolane pe bietul Leopold I; cine ştie cu ce documente inventate o fi venit acel istoriograf la împĕrat ca să l scoaţă din minţĭ să-l încânte că Majestatea Sa domnind asupra Ungurilor, are dreptul să domnească şi asupra tuturor popórelor ce aŭ avut a face cu Ungurĭ, fie învinse, fie învingătoare; nu voeaŭ Ungurii ca Românii să fie maĭ fericiţĭ de cât dênşiĭ. Turcii nicĭ nu voeaŭ să audă de cedarea ţĕrilor române uneĭ alte puterĭ. Nemţii ca să înduplece pe Mavrocordat şi pe Zulficar Effendi iĭ supuneaŭ la presiunĭ atât morale cât şi materiale; adese-orĭ iĭ înjoseaŭ la congres, apoĭ eraŭ lipsiţĭ une orĭ şi de hrană, veniţĭ în ţĕrile luĭ Leopold fură duşĭ la Pottendorf, apoĭ la Viena şi de aci la Comorn, unde aŭ fost cel maĭ rĕŭ trataţĭ; de aceia vedem pe Alexandru Mavrocordat că scrie în 2 Martie 1689, Comiteluĭ Kinsky «plêngându-se de modul neomenos cum este tratat atât dênsul cât şi colegul sĕŭ Zulficar [2]). In 2 Septembrie acelaşĭ an scrie comiteluĭ Caraffa plêngêndu-se de alta «că 'ĭ s'aŭ furat nişte hârtiĭ [3]). In 31 Martie dragomanul Lachowitz scrie conteluĭ Kinsky în 31 Martie 1689 «plêngêndu-se de modul cum a fost tratat exaporitul» [4]). Leopold I, vĕdênd că nu poate ajunge la nicĭ un resultat cu Turcii, şi că plenipotenţiiĭ lor sunt cu totul nemulţumiţĭ ca să nu maĭ dea naştere la nouĭ nemulţumirĭ, le dă drumul, ca să se reîntoarcă în Constantinopole, fără a fi terminat însă nimic. Leopold I, anunţa pe Papa în luna Noembrie unde: «iĭ spune cum nimic nu a isbutit cu Turciĭ [5]).

De abea s'aŭ reîntors plenipotenţiariĭ ottomanĭ în Constantinopole, eată că moare sultanul şi în locu'ĭ este proclamat, Soliman, acesta trimete din noŭ pe Exaporitul

---

[1]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm., p. 268.
[2]) Vedĭ în vol. V, doc. Hurm., p. 235.
[3]) Vedĭ idem, p. 280.
[4]) Idem, p. 243.
[5]) Se vede aceasta din rĕspunsul papeĭ către Leopold; scrisoarea din 26 Noembre 1689, vol. V, p. 291, doc. Hurm.

şi pe Zulficar la Viena ca să reînceapă firul negociărilor, de astă dată nu însă numaĭ cu hârtie şi cu condeĭ, ci cu arme şi cu tunurĭ; negocierile reîncepură, însă sub acompaniamentul bubuituluĭ tunurilor şi atuncĭ impĕratul Germanilor devenise ca şĭ florea soareluĭ, el 'şi schimbă părerile şi pretenţiunile după felul isbânḑeĭ armatelor aliate, unde se ducea soarele victorieĭ, acolo se îndrepta şĭ dênsul; când un un corp de armata germană învingea într'una din ḑile, el devenea maĭ arogant, când Polonii învingeaŭ în altă ḑi, el devenea blând cu dênşiĭ şi le promitea totul, nu maĭ avea nicĭ o socoteală în nimic; lucrurile se încurcaseră de tot [1]). De ce oare ducea o aşa pieḑişă politică împĕratul sacruluĭ imperiŭ faţa de Polonĭ, aliaţiĭ sĕĭ? de ce oare nu erea cinstit la vorbă cu dênşiĭ? căcĭ Polonĭ în tot-deauna l'aŭ ajutat în rĕsboele sale; el din adins ducea o ast-fel de politică, şi nu voea să se prindă în nimic la vorbă cu Polonii, el ştia maĭ bine ca toţĭ, că pacea cu Turciĭ tot se va face, şi de aceia îĭ ţinea în suspensiune, avea nevoe acuma de ajutorul lor în resbel şi nu voea să le tae pofta, căcĭ l'ar fi părăsit imediat, îĭ ţinea cu vorbe dulcĭ, însă resultatul 'l tot amâna; ceva maĭ mult încă, în ultimatul sĕŭ către Sublima-Poartă nicĭ nu pomeneşte de vre-o pretenţiune al unuĭ aliat al sĕŭ relativ la ţĕrile-române, 'şĭ reserva singur dênsul acest privilegiŭ şi raportul sĕŭ din 23 August 1690 ḑice: «că ar fi bucuros dacă Poarta ar priimi o suzeranitate comună a sa cu Sultanul la un loc, asupra ţĕrilor române» [2]). O asemenĭ purtare lipsită de orĭ-ce caracter din partea orĭ şi căreĭ persoane în tot-deauna se înfundă, căcĭ saŭ probele palpabile cad singure aşa din senin în mâinele adversaruluĭ, saŭ acela nu e atât de prost ca să nu înţeleagă purtarea celuĭ l'alt. Polonii se exaspereaḑă vĕḑênd că impĕratul îĭ ţine cu vorba şi când se presinta o ocasie ca să fie şi dênşiĭ consultaţĭ, saŭ să aşterne numele lor într'un raport al Turcieĭ, ca aceea să cunoască şi pretenţi-

---

[1]) Veḑĭ din relaţiunile rapoartelor publicate în Frag. III, al col. doc. Hurm., pag. 337, 344—345.
[2]) Idem, p. 336.

unile lor asupra ţĕrilor-române, atuncĭ împĕratul iĭ trage pe sfoară lăsêndu'ĭ la o parte.

La Stroda maĭ mulţĭ sfetnicĭ aĭ statuluĭ polon se întrunesc într'un convent şi, nobilul castelan Krupiensky [1]) rosteşte un discurs sdrobitor pentru Austriacĭ şi plin de foc şi entusiasm pentru poporul sĕŭ, el ḑice între altele: «Şi ce este în adevĕr de sperat de la casa Austrieĭ, că nu mĕ înşel v'o dovedesc acele domniĭ cărora această lacomă dinastiă aŭ răpit libertăţile lor, precum vra să le răpească pe ale noastre. Vĕ este cunoscut că acea gintă în tratările din aniĭ trecuţĭ, până acolo merse cu aroganţa eĭ, în cât să ne refuze nouă şi să'şĭ atribue sie Valachia şi Moldova ţĕrĭ în carĭ nicĭ odată nu i-a călcat piciorul. Acestea sunt mulţămitele pentru sângele nostru vĕrsat înaintea Vieneĭ aceasta este rĕsplata pentru milioanele noastre cheltuite, pentru corpurile bravilor noştri compatrioţĭ, care ḑac încă calde în câmpurile Ungarieĭ?» [2]). Turciĭ încuviinţaseră cedarea Moldoveĭ de nord, Polonilor. Poloniĭ deja stăpâneaŭ Cameniţa, Suceava, Cernăuţul, Hotinul şi Soroca încât luând definitiv aceste ţerişoare nu isbeaŭ în coranul mahometan, care prescrie că nimenĭ nu va putea lua ceva din teritorul impĕrăţieĭ de cât după ce maĭ întâiŭ a învins cu sabia».

Ca Turciĭ să cedeḑe toată Moldova Polonilor, nicĭ gând nu era; Francesiĭ stărueaŭ dară în zadar, Poloniĭ vĕḑêndu-se că de bună voe nu vor ajunge la nicĭ un resultat cu Turciĭ, se hotărăsc a merge alăturea cu Germaniĭ, dar cu aceştia vor reuşi a lua Moldova; conferinţele congresuluĭ din ḑi în ḑi deveneaŭ şi maĭ nesuportabile şi plenipotenţiariĭ Turcieĭ se apelpisiseră de atâtea străgănirĭ şi de pofta nesecabilă a tuturor congresiştilor asupra bietelor ţĕrĭ dunărene, încât în 1691 eĭ cer congedierea şi ruperea pentru a doua oară a firuluĭ negocierilor de pace; l'aŭ rupt şi de astă dată pentru a'l înoda din noŭ, căcĭ după cincĭ lunĭ, în Februarie 1692 eĭ se reîntorc din noŭ în Viena. Nu

[1]) Descendenţiĭ acesteĭ familiĭ sunt membriĭ familiĭ Krupensky, al căruĭ leagăn s'a aşeḑat în Moldova; Dumitru Cantemir domnescul istoriograf iĭ pomenesce printre familiile nobile de origină poloneză.

[2]) Veḑĭ în vol. V, part. I, pag. 328, din 29 Iunie 1690, doc. Hurm.

ştiŭ cum o fi învîrtit Nemţiĭ şurupul cu Alexandu Mavrocordat şi Zulficar-Effendi, căci de astă dată îĭ găsim maĭ afabilĭ cu consilieriĭ luĭ Leopold: avem doue scrisorĭ ale plenipotenţilor Turcĭ, către comitele Kinski «vorbindu'ĭ de nişte copiĭ ale scrisorilor originale turceştĭ, scrise în latineşte pentru ca comitele să înţeleagă maĭ pe larg secretele guvernământuluĭ ottoman [1]), ce le-ar fi divulgat inteligentul şi vicleanul dragoman; e o scrisorea din 5 Octombre 1691. La reluarea negocierilor Austriaciĭ ereaŭ foarte aroganţĭ însă aduce ceasul ce n'aduce anul; isbucneşte un mare resbel între Franţa şi Germania; pretenţiunile Leopold I devin maĭ micĭ în faţa unor atarĭ evenimente şi din poftele ce le avea, ca să anexeze ţĕrile române coroaneĭ Ungarieĭ, (Austria representa pe Ungaria) şi le restrînse numaĭ la o suzeranitate comună cu Turcia asupra ţĕrilor dunărene [2]).

Pentru executarea planuluĭ, fu desemnat de Austriacĭ, ambasadorul Englez şi Alexandru Mavrocordat, căruia Nemţiĭ se hotăresc să'ĭ dea un bacşiş de 100,000 de florinĭ; lucrurile mergeaŭ bine; Mavrocordat fusese cumpĕrat; la Constantinopol însă acţiunile sale în loc să scadă în faţa uneĭ asemenea purtărĭ quasi bine-voitoare către Nemţĭ, din contra ele se ridicaŭ, Turciĭ orĭ că ştiaŭ, orĭ nu, ceia-ce făcea dênsul la Viena, dară afară de léfa cea grasă ca prim dragoman, îĭ maĭ dădu şi apanagiul insulelor Millo, Andro şi Micona [3]). Mavrocordat de asemenĭ căpătă permisiunea de la împĕrat ca să locuiască orĭ-unde va voi; în acest timp şi ambasadoriĭ puterilor din Constantinopol lucraŭ pentru pace, căcĭ deja se turburase tótă lumea cu aceste lupte ḑilnice între Turcĭ şi Germanĭ; Houssey şi Habord din partea Anglieĭ; Collier, Heamsberg şi Hop din partea Olandeĭ, pe de altă parte şi hanul tătăresc; diplomaţiĭ francezĭ de asemenĭ. Turciĭ încă doreaŭ pacea, ceda cu bucurie Cameniţa Polonilor fără nordul Moldoveĭ; Poloniĭ vor trebui să primească şi aceste condiţiunĭ, căcĭ aveaŭ în contra lor şi pe Nemţĭ carĭ îĭ băteaŭ ḑilnic; pe Turcĭ ce'ĭ ameninţa cu năvălirile Tătarilor;

---

1) Veḑĭ în vol. V, idem, p. 393.
2) Veḑĭ raportul publicat în Frag. III, doc. Hurm., p. 358.
3) Veḑĭ idem, p. 359—390 în doue acte.

apoĭ slăbiţĭ în interiorul statuluĭ prin certurile nobililor; şi luptele civile ale Castelanilor între dênşiĭ, la care se maĭ adăuga şi moartea luĭ Sobieski şi alegerea luĭ August de Saxa, candidat susţinut de Germanĭ, în potriva principeluĭ de Conti, susţinut de Francezĭ; în zadar vedem pe patrioţiĭ polonĭ ţinênd discursurĭ fulgerătoare, vorbind de sângele vĕrsat sub zidurile Vieneĭ, cum vorbise castelanul Krupiensky şi cum maĭ vorbi încă un altul, solul Ioan Gomolinsky, într'un memoriŭ al sĕŭ din 1698, 13 Septembrie, către împĕratul Leopold I; şi plenipotenţiaruluĭ Stanislav Matachowsky într'o scrisoare foarte înpungătoare către plenipotenţiariĭ congresuluĭ, în 13 Octombrie, acelaşĭ an [1]). O ultimă decisiune aŭ luat Polonezii încă: trimet plenipotenţiar la Carlowitz pe Stanislav Matachowsky, care va expune treĭ puncte congresuluĭ: 1⁰ Cedarea Valachieĭ, Moldoveĭ şi Bugeaculuĭ, Polonilor; al 2⁰ Cedarea cel puţin a Moldoveĭ şi Bugeaculuĭ, al 3⁰, In casul cel maĭ rĕŭ; cedarea Cameniţeĭ cu Suceava, Hotinul, Soroca şi Cernăuţiĭ [2]). Poloniĭ veneaŭ cu tocmelĭ, născute în capul lor de către Ruşĭ şi Veneţienĭ; carĭ voeaŭ se pună beţe în roatele căruţeĭ împĕratuluĭ austriac, pe de altă parte şi Rusia trimete un plenipotenţiar la Carlowitz, şi dênsa venea cu pretenţiunĭ despre cetatea Kertsch, de când cu luarea Azofuluĭ. Poloniĭ deveniseră maĭ modeştĭ, cereaŭ acuma numaĭ Cameniţa, eară Moldova să rĕmâne suzerană Turcieĭ, ca şi maĭ 'nainte cât şi Valachia. Austriaciĭ dacă se temeaŭ de Polonĭ pentru poftele Ţĕrilor române nu erea pentru dênşiĭ, ci pentru Moscoviţĭ care aveaŭ relaţiunĭ intime cu Poloniĭ; încât Austria ştia că odată ce Moldova şi Ţara-Românească vor ajunge sub mâna Polonezilor, uşor va trece sub aceia a Ruşilor şi astfel eĭ ar deveni nişte vecinĭ periculoşĭ pentru împĕrăţia Habsburgică. De asemenĭ, nicĭ de Transilvania nu voea să audă Nemţiĭ, ca să o cedeze, cu toate că eĭ nu ocupaseră această ţară cu arma cum o făcuse cu Ungaria, şi Turcia o ţinea cu dinţiĭ, lordul Paget intervine însă pe lângă

---

[1]) Veḑĭ ambele în Vol. V, doc. Hurm., p. 505 şi 510.
[2]) Veḑĭ în Frag. III, doc. Hurm., p. 435—437.

Alexandru Mavrocordat şi Mehmet Effendi cu banĭ, pentru cedarea Transilvanieĭ. Propunerile sunt primite de ceĭ douĭ sfetnicĭ, cu condiţiune însă ca banii să le fie daţĭ după terminarea definitivă a congresuluĭ.

In 1700, ambasadorul german, comitele Wolfgang Oettingen vine în Constantinopole pentru a da curs maĭ accelerat lucrărilor de delimitare a ţĕrilor ce aveaŭ să intre în congres; şi aduce cu sine şi bacşisurile pentru Alexandru Mavrocordat şi Mehmet Effendi; populaţiunea din Constantinopole înţelege însă jocul periculos al ambasadoruluĭ german şi erea decisă a fărâma în bucăţele pe Mehmet Effendi şi Mavrocordat, dacă ar fi priimit banĭ; aceştia destul de deşteptĭ se roagă de Oettingen să'ĭ ţie pentru alte timpurĭ, căcĭ acuma nu e momentul ca eĭ să'ĭ primească; în raportul comiteluĭ Oettingen din 24 Octombrie anul 1700 se vede acestea toate [1]). Că Mavrocordat priimea banĭ este cert, de oare-ce un alt document, şi anume scrisoarea comiteluĭ Schlick, către comitele Kinsky din 5 Noembre 1698 spune: «Milord (Paget) m'a de nouveau parlé avec beaucoup d'empressement sur une promesse d'argent en faveur des plénipotentiaires turcs»; în altă scrisoare a luĭ Kinsky către Paget din 14 Decembrie 1698 vedem: «je ne doute pas qu'en la distribution des largesses impériales destinées aux ministres turcs» [2]). Eată unde ajunse bătrânul exaporit, el uitase poate de marea recunoştinţă ce o datora Turcilor, care'l înălţase aşa de sus; Transilvania o câştigaseră Ottomanii în urma multeĭ vĕrsărĭ de sânge, eară acuma când Sultanul 'şi încredinţase condeiul în mâna dragomanuluĭ sĕŭ ca să aleagă de soarta imperiuluĭ; el iĭ înjosi prestigiul de altă-dată, se lăsă a fi conrupt de banii ceĭ dulcĭ şi consimţĭ în detrimentul Turcieĭ la cedarea Transilvanieĭ, coroaneĭ austriace.

Tractatul se închee în 1699 în ḑiua de 26 Ianuarie, studiat maĭ întâiŭ în Viena, apoĭ dus la Carlowitz unde se iscăli de toţĭ plenipotenţiariĭ puterilor representante, eată partea care interesează ţĕrile române: Impĕratul Austrieĭ anexează Ungaria, afară de Banatul Temişoareĭ, Transil-

---

1) Veḑĭ în Vol. VI, doc. Hurm., p. 6.
2) Veḑĭ în Frag. III, doc. Hurm., p. 471—472, tóte scrisorile.

vania, mare parte din Slavonia şi Croaţia până la rîul Unna. Polonia reţine numaĭ Cameniţa, Turcii renunţă la Podolia şi Ucrania, Ţara Românească şi Moldova rĕmân însă tot ca şi maĭ înainte sub suzeranitatea Sublimeĭ Porţĭ; acestea toate sunt luate după actele originale al tractatelor [1]).

In favoarea Ţĕreĭ Româneştĭ nu se stipulase nimic, Brâncoveanu care ajutase pe Nemţĭ mijlocind trimeterea corespondenţeĭ la Viena nu'l vedem cu nimic recompensat, afară că în 1696 primi titlul de principe al sacruluĭ imperiŭ, el şi cu tot neamul luĭ în eredіţiune, serviciile sale aduse curţeĭ vieneze adese-orĭ le aduce aminte corespondenţele diplomaţilor Kinsky, Paget şi Rabutin [2]). La prima vedere ni s'ar părea că Brâncoveanu căḑuse în disgraţie faţă de Germanĭ, eĭ care eraŭ a tot puternicĭ în vremurile acestea, şi uitaseră de Brâncoveanu, nu uitaseră eĭ însă că s'aŭ înţeles cu Brâncoveanu maĭ d'inainte, ca nicĭ să nu facă menţiune de dênsul, ca să nu priceapă Turciĭ că dênşiĭ sprijinesc pe domnul român, acuma îĭ ştia dênsul supăraţĭ din cauza condiţiunilor nesurăzatoare în care aŭ terminat congresul, încât tot focul supărăreĭ pe capul domnuluĭ român s'ar fi aprins, în 17 Octombre 1698 Brâncoveanu scrie chiar Comiteluĭ Kinsky că în timpul negocierilor să nu se pomenească de numele sĕŭ şi de al Munteniei. «Ne ulla de me et hac patria fiat mentio» [3]). Comitele Kinsky în urma acesteĭ scrisorĭ de la domnul român scrie împĕratuluĭ în 27 Octombre şi plenipotenţiarilor în 28 Octombre acelaş an, ca să se conforme dorinţelor domnuluĭ muntean; ba ceva maĭ mult, încă, Brâncoveanu în 1700 după încheerea păceĭ, cere de la Nemţĭ ca eĭ să scoaţă un ferman de la Turcĭ prin care să impună luĭ Brâncoveanu o purtare prietenoasă cu Austria, naivul de Turc se prinse şi ast-fel Brâncoveanu reuşi [4]). Ast-fel s'a terminat şi pacea de la Carlowitz după nişte discuţiunĭ de aproape 10 anĭ.

---

1) Veḑĭ în Zinkeisen, Gesch. des Osm. Reiches, V, p. 211 şi în Vol. V, doc. Hurm., p. 524.

2) Veḑĭ în scrisorile lor, Frag. III, doc. Hurm., p. 453.

3) Veḑĭ în Vol. V, idem, p. 512.

4) Veḑĭ în Frag. III, p. 477 doc. Hurm. şi Xenopol, Vol. IV, p. 420—422.

Dacă am tratat şi acest capitol, în cuprinsul domniei luĭ Brâncoveanu şi a politiceĭ luĭ, este că şi dênsul a fost amestecat în acest joc periculos, ba avênd încă şi un sol al sěŭ la rênd cu toţĭ plenipotenţiariĭ puterilor, lordul Paget al Angliei, Matachovsky al Poloniei, Wosniczin al Rusiei, Mavrocordat, Zulficar-Effendi şi Reis-Effendi aĭ Turcieĭ, Collier al Olandeĭ, al Veneţieĭ, cât şi consilieriĭ imperiuluĭ austriac ca Comitele Kinsky, Thun, Marsigli, şi alţiĭ. Şi nicĭ nu putea Brâncoveanu să fi rĕmas la o parte caci, soarta ţĕrilor române erea atuncĭ în gura tuturor representanţilor puterilor, toţĭ ne socoteaŭ de micĭ şi pigmeĭ, şi cu toate acestea toţĭ voeaŭ de noĭ, toţĭ voeaŭ să ne înghiţă. Polonia cerea la început ambele ţĕrĭ române, apoĭ a scăḑut numaĭ la Moldova şi la urmă vedem că a rĕmas cu Cameniţa. Austria voea earăşĭ ambele ţĕrĭ române, apoĭ a scăḑut la Muntenia în cele din urmă la suzeranitatea comună cu Sultanul, când a fost însă ca să se semneḑe protocolul de pace, nu a rĕmas cu nimic. Rusia earăşĭ îndemna pe Polonĭ să înghiţă Moldova căcĭ eĭ prevedeaŭ ştergerea bieteĭ Poloniĭ de pe charta Europeĭ în cât ar fi ştersŏ cu Moldova cu tot, Rusul e în tot-deauna maĭ şiret. Pe de altă parte Ludovic al XIV nu ne cunoştea şi sprijinea pe orĭ şi cine numaĭ ca Muntenia să nu esiste şi Brâncoveanu să dispară, de Girardin, de Ferriol, Des Alleurs, de Castagnères aŭ ştiut ca să lucreḑe în Constantinopole şi din resputerĭ, cu rêndul să intrigheze în vremurile păceĭ de la Carlowitz ca şi altă dată, după cum s'aŭ succedat în postul acesta de ambasador.

Soarta însă a voit ca împrejurările să vină ast-fel ca toţĭ să se certe pe ţĕrile române, nicĭ unul să nu cedeze şi, pentru că Turcul avea maĭ multe drepturĭ asupra noastră ca toţĭ, să se lipsească toţĭ, să ne lase tot amicĭ aĭ Turcilor, amicĭ, şi poate suzeranĭ în vreme de pace, dară nicĭ odată vasabĭ saŭ supuşĭ căcĭ în timp de resbel în tot-deauna am probat că nu ne-am lăsat a fi învinşĭ.

Pacea de la Carlowitz a format nodul vital în istoria celor două ţĕrĭ, Turcia şi Austria; la cea d'întâĭ se sfârşise cu vitejiile rĕsboaelor, la cea de a doua se croise calea cea

nouă a politiceĭ, căcĭ Transilvania trecu sub coroana Habsburgilor, pentru noĭ cu atât maĭ mult pacea de la Carlowitz este însemnată, căcĭ ce ar fi devenit de Românĭ dacă se îndeplinea poftele Nemţilor şi ale Polonilor, ca ţara Românească să intre sub stăpânirea Austrieĭ şi Moldova sub aceia a Polonieĭ; de atuncĭ principatele române ar fi fost şterse de pe charta Europeĭ orientale, şi aḑi poate nu se maĭ pomenea despre un regat şi un rege românesc, neamul Brâncovenesc nu maĭ murea în Constantinopole, dară murea întregul neam românesc, oftând greŭ de apăsarea streină. Dară de ce oare să vorbim aşa de prăpăstios şi să vedem în negru trecutul acestor două ţerĭ româneştĭ, dacă ele ar fi trecut una Austrieĭ şi alta Polonieĭ saŭ maĭ în urmă Rusieĭ, am putea spune cum am fost sub Turcĭ am fi fost şi sub Nemţĭ şi sub Ruşĭ, tot în aceleaşĭ condiţiunĭ de suzeranitate, aci însă erea un bilet de loterie de jucat, erea o carte de joc pe care am fi pus tot trecutul şi viitorul acesteĭ ţĕrĭ şi cine ştie dacă maĭ ajungeam odată să ne reconstituim, cum ne-am reconstituit la 1859 şi la 1881, am fi importat poate civilisaţiunea în statul nostru maĭ de demult, am fi vĕḑut pe boerul român îmbrăcat cu chică nemţească şi cu cisme şi pintenĭ lungĭ, cum se îmbrăcase Preda Proroceanu, în 1693, dară poate nu am maĭ fi vĕḑut o coroană românească şi numaĭ românească sadea. Să ne mulţumim decĭ că am rĕmas aruncaţĭ ca o peatră de mărgăritar într'o mocirlă, pe care însă ploile şi earăşĭ ploile veacurilor a spălat'o şi astă-ḑĭ a rĕmas curată şi lucioasă.

Brâncoveanu prevĕḑuse aceste evenimente şi cât de calm şi de diplomat 'l vedem, bine şi cu Turciĭ, maĭ bine încă şi cu Nemţiĭ, făcându'şĭ treburile cu amêndouĭ de odată. Pacea se încheeă, streiniĭ se certeaŭ pentru noĭ cum să ne împarţă maĭ bine, noĭ însă rĕmâneam tot noĭ, Brâncoveanu domnea şi România nu pierea.

Eată ce a fost pacea de la Carlowitz pentru Românĭ, am avut atuncĭ un moment greŭ din viaţa noastră, l'am trecut, cum trece bolnavul momentul cel maĭ greŭ al uneĭ cumplite bolĭ, am scăpat, dară nu pentru tot-deauna, poftele Nemţilor şi ale Ruşilor nu se vor stinge şi, până în

1717 unde încheăm studiul nostru, vom avea ocaziune să le vedem reapărând.

Atitudinea luĭ Brâncoveanu față de rĕscoala luĭ Racoți din Transilvania, perioada 1699—1708.

Preludiul morțeĭ.

La prima vedere s'ar părea că domnul țĕreĭ-româneştĭ să nu fi interesat pe lumea Europeĭ occidentale când ea avea a se ocupa de multe alte evenimente, ce legaŭ istoriile altor popoare maĭ întinse şi cu un trecut mult maĭ depărtat ca al nostru.

Ce avea Franța, Rusia şi Austria cu Constantin Brâncoveanu-Voevod? acel Brâncoveanu, un domn suzeran imperiuluĭ Ottoman, acel Brâncoveanu o uneltă servilă şi umilă a Turcilor saŭ a Nemților, acel Brâncoveanu, care îndeplinea pe curierul de la gurele Dunăreĭ orientale, între două împĕrății învrăjbite; cu un asemenea om care îndeplinea ast-fel de meşteşugurĭ; nicĭ că ar fi trebuit un Impĕrat austriac saŭ un Țar rusesc orĭ un Rege frances să ṣadă de vorbă. Acest om însă care de şi principe al uneĭ jumĕtățĭ din regatul de aḑĭ al Românieĭ, de oare-ce a învêrtit pe degete pe toțĭ ambasadoriĭ Franciei, oamenĭ ca de talia luĭ de Girardin, des Alleurs, Ferriol, precum şi pe înfricoşațiĭ de plenipotențiarĭ aĭ conferințelor de la Carlowitz, începu a uimi lumea şi numele sĕŭ să fie pomenit ḑilnic şi la Versailles şi la Kremlin şi la Schönbrun, evenimentele anilor următorĭ păceĭ de la Carlowitz vor aduce marĭ furtune în casa românească şi de unde Constantin Voevod Brâncoveanu se aştepta la puțină linişte, eară trebuea să se pregătească de o nouă înstrunare a mințeĭ.

Domnul Moldoveĭ Antioch Cantemir nu putea uita, că părintele sĕŭ Constantin erea să'şĭ pearḑă tronul din causa intrigelor Brâncoveanuluĭ, de aceia începu a'ĭ purta sâmbetele. Constantin Duca de asemenĭ devenind vĕduv prin moartea soțieĭ sale, fiică a luĭ Brâncoveanu, nu se maĭ temea de ura socruluĭ, şi se aruncă în tagma inami-

cilor domnuluĭ muntean, din Constantinopole. Alexandru Mavrocordat Exaporitul de asemenĭ, din amicul de odinioară al Brâncoveanuluĭ, deveni inamicul sĕŭ, căcĭ în urma paceĭ de la Carlowitz el pretindea de la Turcĭ unul din tronurile române pentru fiul seŭ Nicolae, după çe că trădase interesele Ottomanilor maĭ avea îndrăsneala încă să ceară şi recompense de acest fel. La început avênd ochiĭ asupra Moldoveĭ cum scrie de Girardin regeluĭ sĕŭ în 30 Aprilie 1699, după convorbirea sa, cu cumnatul Chanuluĭ Tătăresc, despre Mavrocordat: «Il m'a dit que c'était l'ouvrage de Mavrocordato qui avait voulu, par cette condescendance, mériter la protection de la Pologne pour son fils ainé, à qui il a dessein de procurer le Gouvernement de cette Province à vie, (Moldova) comme celui de la Valaquie a été accordé depuis peu au Bey qui en est pourvu» [1]). Alexandru Mavrocordat însă rĕŭ 'şĭ îndreptase privirile, căcĭ în Moldova domnea Antioch Cantemir care erea foarte apreciat de Turcĭ, vĕḑênd că nu merge lucrurile, Exaporitul se căşuneaḑă pe biata Muntenie dar voind ca Brâncoveanu să fie mazilit şi în locu'ĭ să se întroneḑe la Bucureştĭ, dragul tateĭ, de Nicolae, fiul sĕŭ, căcĭ Nicolae e deştept şi învĕţat; deja în frageda 'ĭ adolescenţă a dat semne, fiind şi mare dragoman, locţiitor al tatăluĭ sĕŭ, pe când acela era plenipotent la Carlowitz.

Brâncoveanu din timpurile de amiciţie cu Exaporitul, îĭ plătea o pensiune anuală, acuma însă auḑind de toate aceste uneltirĭ necinstite, se supură foc, şi încruntă ochiĭ sĕĭ ceĭ brâncoveneştĭ şi ordonă nouluĭ Vistier a nu maĭ trimete baniĭ la Ţarigrad, exaporituluĭ. Brâncoveanu ştia să devie mândru şi să'şĭ ascuţă şi spada, când voea, domnul român nu aruncă însă numaĭ o mănuşă, o aruncă şi pe a doua; se învrĕjbi şi cu muftiul cel mare, Fiez-Ullah-Effendi, care avea nunta fie-sĕĭ şi, cerând domnuluĭ muntean 50 pungĭ de banĭ, acesta refusă scurt şi cu un ton supărat. Turciĭ se miraŭ şi nu maĭ pricepeaŭ purtarea luĭ Brâncoveanu, nu le veneaŭ a crede ca Beiul lor de la Dunăre să fie atât de

---

[1]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm., p. 348.

înproţăpit cu dênşiĭ şi la vorbe şi la fapte, remaseră ca trăsniţi.

Mavrocordat însă care erea foarte ambiţios nu lăsă să treacă această purtare a Brâncoveanuluĭ şi afrontul ce l'a suferit, şi stărue de Vizir ca el să fie chemat în Constantinopole şi să 'l înveţe minte. Asupra acestuĭ fapt D. Xenopol ne releteadă interesantul pasagiu al istoriculuĭ italian Del Chiaro care atuncĭ se găsea în Bucureştĭ şi care convorbise cu protomedicul luĭ Brâncoveanu Iacob Pillarino ce'ĭ relată faptul. «In luna luĭ Aprilie vine de la Poartă un Imbrochor cu un firman, prin care Brâncoveanu este chemat la Andrianople. Chiar a doua di, se vede că de teamă, Brâncoveanu este apucat de nişte frigurĭ, care se schimbă curênd într'un orbalţ ce 'l reţine două săptămânĭ de la călătorie. După ce se însănătoşează pleacă în Andrianopole, mergênd foarte încet, aşa că ajunge acolo abea după o lună, pe când obicinuit nu trebuea maĭ mult de cât dece dile.

Adevĕrata pricină a uneĭ atarĭ întârdierĭ era că principele bazându-se pe mijlocirea prietenilor sĕĭ şi maĭ ales pe marile sumĭ de aur pe care le rĕspundea, spera să obţină un ordin de reîntoarcere acasă. El avea însă douĭ straşnicĭ şi puternicĭ duşmanĭ, pe lângă care nicĭ o stăruinţă nicĭ o rugăminte nu avea, nicĭ un efect. Unul din eĭ era Rami paşa pe atuncĭ mare Vizir, celalt era bĕtrânul Mavrocordat, favoritul sfetnic al aceluiaşĭ Vizir. Scopul lor chemând pe Brâncoveanu la Poartă, era de a'l despoea de averile sale (care se vede că se socoteaŭ la sumĭ mult maĭ marĭ de cât cum eraŭ în adevĕr) şi apoĭ a'l depune din domnie. Proteguitoriĭ sĕĭ, şi eĭ favoriţĭ aĭ Sultanuluĭ eraŭ: Cîzlar-Aga, Ali Silihtar-Aga, care maĭ târdiŭ ajunse mare Vizir şi Hasan Paşa cumnatul Sultanuluĭ» [1]).

Brâncoveanu ajuns însă în Ţarigrad pune capât la toate gurele vraşmaşilor; bacşişurile începură a curge, şi 300 de pungĭ dintr'un condeĭ intrară în buzunarele sultanuluĭ şi

[1]) Vedĭ în Del Chiaro pag. 1—5, op. cit., repr. şi în D. Xenopol, vol. IV, pag. 427.

marelui vizir. Ţara însă se resimţi din această visită a Brâncoveanului la Ţarigrad căci el fu silit a spori tributul cu 230 de pungi pe an din 270 cât plătea înainte, acuma plătea 500. Cronicarul Radu Popescu ce continuă cronica logofĕtului Greceanu spune relativ la acest subiect: «a făcut adaos de haraciŭ 240 de pungi peste 280 ce era ţara maĭ înainte numaĭ să'ĭ dea domnia» [1]; în cronica anonimă vedem earăşĭ: «că l'aŭ maĭ înmărit de cum aŭ fost, cu 240 pungĭ» [2]. Ambasadorul Franciei de Ferriol spune încă că Brâncoveanu se codise de la acest drum, ştia el că 'l va costa mult şi pe dênsul şi pe ţară, şi că oferise 400.000 scude numaĭ să fie ertat de visită. «Le prince de Valaquie est arivé à Andrianople. Il avait offert quatre cent mille écus pour être dispensé de ce voyage; mais le Moufty et le Visir ont cru que ce n'était pas assez, et qu'ils en tireraient d'avantage lorsque le Bey serait à Andrianople» [3] (scris în 18 Iunie 1703).

In 4 Iulie 1703, găsim altă scrisoare a aceluiaşĭ ambasador care confirmă cele spuse de cronicariĭ noştriĭ, relativ la mărirea haraciuluĭ şi la toate bacşişurile: «Le Bey de Valaquie à eu son audience du grand Seigneur et du grand Visir. Il y a été reçu avec toutes sortes d'honneurs. Il les a payés chèrement, ayant donné 200 bourses au grand Seigneur, cinquante à la Sultane Validé et de grands présents au Visir et au Moufti. On a encore augmenté son tribut de 230 bourses par an, ce qui fera 500, avec les 270 qu'il payait auparavant; mais on lui a promis de ne plus lui envoyer ni Aga, ni Mubachir, pour exiger le tribut ce qui le consumait, et on traitera toutes ses affaires à la Porte avec ses Capi-Kiaïas» [4].

Brâncoveanu reuşeşte şi de astă dată în admirabila'ĭ dibăcie să convingă pe Turcĭ, şi este din noŭ întărit la domnie pentru a doua oră şi pe viaţă încă. Brâncoveanu

---

[1]) Vedĭ vol. IV, p. 22, Mag. ist.
[2]) Vedĭ vol. V, p. 169, Mag. ist.
[3]) Vedĭ în Supl. I, vol. I, doc. Hurm. p. 357.
[4]) Vedĭ în vol, I, supl. doc. Hurm., p. 357.

mersese la Andrianopole pentru toate acestea şi acolo fuse îmbrăcat cu caftan dinpreună cu alţi boerĭ, căcĭ eată ce găsim în manuscrisul cronicei logofĕtuluĭ Radu Greceanu: «In Iunie 15, 1703 marţĭ, Petru Obedeanu biv vel căpitan za margine fu îmbrăcat cu caftan şi ca la 29 boerĭ; la un loc cu Vodă Brâncoveanu venit la Poartă la Odreiu ca să sărute poala împĕratuluĭ» [1]).

Această mărire a haraciuluĭ se făcu deci în anul 1703; şi la reîntoarcerea sa în ţară, cronicarul Radu Popescu spune că: «Insă după ce l'aŭ slobozit de la Odreiu, şi aŭ venit în ţară, s'aŭ schimbat firea, s'aŭ făcut maĭ rĕŭ, maĭ cumplit, împrumuturĭ aŭ pus pre boerĭ, pre mănăstirĭ, birurĭ marĭ pre săraca ţară cât n'avea putere să le înplinească ci se văita şi blestema» [2]). Aci D. Xenopol aduce o justă observaţiune când spune că cifra dărilor diferă foarte mult, acum în anul 1703, cu cea-ce erea în 1695, pe când în acest an se urca suma dărilor la 488.000 leĭ, în 1703 ea se urca la 630.000 adică cu un adaos de 142.000, adaos ce provenea din sporirea haraciuluĭ cu cele 230 de pungĭ pe an, adică cu 115.000 leĭ [3]), eară în total cele 500 pungi adică 250.000 de leĭ; în condica vistieriei statului de atuncĭ, d'intre aniĭ 7202 şi 7212 (adică 1694—1704) [4]) se prevede aceste socotelĭ plus încă 43.000 de leĭ ca dărĭ impuse boerilor pe fie care an; dărĭ despre care s'a vorbit maĭ sus. Cronicarul măreşte încă şi veniturile domnieĭ, impunênd o nouĕ dare, aceia asupra vitelor cornute, numită văcăritul. Cronicarul Popescu cam protivnic cum vedem Brâncoveanuluĭ de şi devenit mare vornic maĭ tĕrziŭ şi boer divanist al Brâncoveanuluĭ spune, că fapta cea maĭ rea a domnuluĭ fu mărirea haraciuluĭ «de aŭ rĕmas cu blestem de blestema săracii de acest greŭ şi vor să blesteme în vecĭ» [5]).

---

[1]) Manuscrisul original în păstrarea D-luĭ Ştefan Greceanu.

[2]) Veḑĭ vol. IV, Mag. ist., p. 22.

[3]) Veḑĭ vol. IV, Mag. ist., p. 428.

[4]) Veḑĭ condică tipărită în 1875, p. 684—730; aniĭ îĭ socoteştĭ: scăḑând pe 5508, din 7202 şi 7232.

[5]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 29.

Del Chiaro spune că Brâncoveanu poseda în sensul cel maĭ larg al cuvêntuluĭ arta de a jumuli găina fără a o face să ţipe» [1]). Aceste dărĭ impuse de domn şi asupra boerilor, şi asupra mănăstirelor şi asupra locuitorilor ţěreĭ ce aveaŭ vite cornute, de sigur, că pe un istoric la prima vedere 'l va face să exclame, ce domn de spoetor a fost Brâncoveanu Constantin, dară ea să ne gândin puţin şi să reflectăm ce era să facă bietul Brâncoveanu, alt ceva de cât aceasta, pentru a putea scăpa averea tronuluĭ luĭ şi a ţěreĭ peste care domnea, dacă noĭ avuseserăm norocul orĭ maĭ bine ḑis norocul să avem de a face de aproape cu Turciĭ; nişte oamenĭ care orĭ cât le aĭ fi dat nu se maĭ mulţumeaŭ, şi la adică trebuia să suferim toate pretenţiunile lor căcĭ maĭ bine era poate de ţara noastră, ca să avem de a face cu dênşiĭ; Turciĭ ne cereaŭ numaĭ banĭ, alţiĭ însă poate ne ar fi cerut pe de a întregul, cu ţară cu tot, şi Turciĭ nu ne socoteaŭ ca supuşĭ şi vasalĭ lor ci maĭ degrabă ca aliaţiĭ lor, căcĭ de câte orĭ oare, domniĭ acesteĭ ţěrĭ şi cu boeriĭ eĭ, carĭ ereaŭ generaliĭ de atuncĭ nu şi'aŭ ascuţit săbia pe câmpiile vlachice; fară ca nicĭ odată sabia cea dreaptă şi românească să fie frântă de iataganul curb al Ottomanilor.

Brâncoveanu decĭ tot maĭ deştept şi maĭ priceput ca toţĭ a îmbătat pe toţĭ sfetniciĭ sultanuluĭ şi însuşĭ pe Sultan cu mirosul pungilor de aur, s'a hotărât a vĕrsa în thesaurul sultanin, 230 de pungĭ maĭ mult pe fie ce an, însă el, Brâncoveanu Constantin tot va domni, şi Românul nu va pieri.

In 22 August 1703 moare Sultanuĭ Mustafa, se urcă pe tron Ahmet al III-lea şi ca mirare că acesta dă un ferman prin care recunoaşte dispoşiţiunile predecesoruluĭ sĕŭ, recunoscând domnia pe viaţă a Brâncoveanuluĭ fără a'ĭ maĭ pretinde nicĭ un ban [2]). In acest timp se schimbă domnul din Moldova şi în locul luĭ Antioch Cantemir duşmanul luĭ Brâncoveanu, ce domnise de la 1696—1701, vine la tron

---

[1]) Veḑĭ op. cit., p. 163.
[2]) Veḑĭ în cron. an., Mag. ist., p. 170, vol. V.

Constantin Duca ginerele domnului muntean, care va domni de la 1701—1703, de astă dată însă Duca nu se mai purtase cu Brâncoveanu ca un socru, ci cu totul inamic faţă cu dênsul. Brâncoveanu în 1703 ducêndu-se la Andrianopole înegri acolo pe Duca şi se înprieteni de astă dată de fostul sĕŭ duşman, Antioch Cantemir. Turcii ascultară de Brâncoveanu, îi făceaŭ toate pe plac acuma, în urma bacşişurilor celor mari vĕrsate şi mazilind pe Duca, propun într'un moment de entusiasm luĭ Brâncoveanu ca să ea el domnia ambelor ţĕri române. Brâncoveanu se codi, nu voi a'şi lua atâta belea pe capul sĕŭ, deja acuma 'l invidiaŭ Nemţii, Ruşii şi Polonii, ce ar fi fost încă dacă ar fi ocupat ambele tronuri. O doamne! însă de atunci ar fi fost reunite ambele ţĕri surori şi de atunci cele douĕ coroane româneştĭ s'ar fi călit în o singură turnătură, şi ar fi lucit pe capul principeluĭ român, Constantin Brâncoveanu, ar fi fost o mare diferinţă deci pentru Românii de astădĭ; ca deja de 200 de ani să fi format această masă întinsă şi compactă, de la Cerneţĭ până la Cornu-Lunceĭ, a făcut o greşeală Brâncoveanu, poate faţă de observatorul istoric, poate faţă de viitorul poporuluĭ şi al ţĕreĭ sale, dară faţă de evenimentele de pe timpul sĕŭ şi de împrejurările în care se găsea el ca domn, atunci, în mijlocul a treĭ mari împĕraţii, ce ţineaŭ deschişĭ nişte ochĭ de Vultur ca să observe maĭ bine momentul nemerit spre a se repedi asupra noastră, dic deci, că; bine a făcut, cine ştie dacă ar fi putut să o ţine şi apoĭ şi Turcii propuindu'ĭ aceasta, să nu fi vrut a încerca o strategemă, ca pe urmă să ne lase singurĭ singureĭ în mijlocul unuĭ ocean. Brâncoveanu la fapte mari recurgea la sfaturile filosofuluĭ Stolnicul Constantin Cantacuzino după cum şi Ghica recursese când domnise, la sfaturile postelniculuĭ Constantin Cantacuzino, alt filosof; Constantin Cantacuzino primeşte scrisoarea luĭ Brâncoveanu şi conchide la un rĕspuns negativ [1]; pentru că Cantacuzino aşa a dis, aşa să fie! Brâncoveanu propune atunci pe Michail Racoviţă ce va domni doĭ ani (1703—

[1]) Vedĭ în Xenopol, Vol. IV, p. 430.

1705). La 1705 însă Cantemir isbuteşte a lua domnia din nou. De asta dată Brâncoveanu trimete pe Ştefan Cantacuzino la Iaşi şi propune luĭ Cantemir pace, acesta o primeşte, în modul următor, că: Brâncoveanu să nu maĭ ajute pe Racoviţă în cas când acesta va încerca din noŭ a relua tronul moldovenesc, eară el Cantemir să dea câte 10 pungĭ de banĭ pensie fratelui sĕŭ, Dimitrie Cantemir, pentru ca acesta să nu stăruie a ocupa tronul domnuluĭ muntean. Cronicarul Neculcea spune însă că domniĭ aŭ ţinut jurĕmântul «cum ţin câiniĭ Vinerile» [1]).

Pentru un moment ni s'ar păreacă Brâncoveanu acuma erea maĭ liniştit, vrăşmăşia încetase cu domnul Moldoveĭ, la Poartă erea maĭ puternic ca nicĭ odată, cācĭ pungile de banĭ le maĭ desgustaŭ încă Turcii, ferman cu intăritură de domnie pe viaţă avea, şi cu pecetea Sultanuluĭ, încât ce maĭ putea să'ĭ pese, de unde însă nu te aştepţĭ de acolo 'ţĭ vine beleaoa. Francesii născoceaŭ din noŭ o stratagemă şi machinaţiunĭ politice de ale lor, chibzuite cu mult spirit şi tact, carĭ toate acestea vor sdruncina din noŭ jaloanele aşeḑate cu atâta greutate de Brâncoveanu, pentru a ochi în semn, scopul ideal al politiceĭ sale.

D-l Castagnères ambasadorul Francieĭ la Constantinopole este rechemat de Ludovic al. XIV-lea şi în locul sĕŭ se acrediteazā la curtea Sublimeĭ Porţĭ vestitul marchiz, de Férriol, un tip original şi capricios în politica sa. Consacrăm câte-va rĕndurĭ acestuĭ personagiŭ ca să vedem cu ce fel de individ se va maĭ mĕsura bietul Brâncoveanu spre a se putea menţine încă la domnie.

Férriol, marchis d'Argental nu erea numaĭ un diplomat, dară şi un fost militar, el sub numele de marchisul Loiras luase parte la toate luptele ce Tököli avusese cu Germaniĭ, întrebuinţat apoĭ de cabinetul de la Versailles în Polonia, apoĭ în Ungaria şi maĭ târḑiŭ slujind earăşĭ în armata otomană, şi luând parte la atacurile acestora în contra imperialilor. Avem de a face cu un om care 'şĭ formase caracterul prin rĕndurile oştireĭ, «alt caracter, alte ideĭ, ḑice

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe Vol. II, p. 312, raport şi în Xenopol vol. IV, p. 403.

d. Gion în opera sa: «*Constantin Brâncoveanu şi Ludovic al XIV*»[1]), d. Férriol era militar, iute de fire, ţanţoş până la nebunie, fu într'un rênd legat de oamenii casei sale care 'l credură nebun, plin de ideĭ maĭ mult de cât năsdrăvane, într'un rênd trimise prin dragomanul ambasadeĭ, Fornetti, un cartel de provocaţiune mareluĭ Vizir Ali-paşa, d. de Férriol se credea în Turcia ca într'o ţară unde capriciurile cele maĭ bizare sunt posibile. In urmă când se reîntoarse la Paris, dicea, stând de vorbă cu Voltaire şi cu nepotul sĕŭ, Comitele d'Argental: «Cinste cu Turciĭ nicĭ nu perdĭ nicĭ nu câştigĭ»[2]). De aceia când erea la Poartă saŭ prin Constantinopole, trata pe Turcĭ peste picior, se certa şi puţin lipsi de nu se încăera la bătae adese-orĭ cu colegiĭ sĕĭ, representanţiĭ celor-l'alte puterĭ creştine. Comitele d'Oettingen fu cât p'aci o dată să fie atacat în palatul sĕŭ de d. de Férriol care 'şĭ armase cele treĭ-decĭ de slugĭ ce avea şi venia în regulă de bătae să se apuce la luptă cu ambasadorul Germanieĭ.

Pe Turcĭ nu'ĭ asculta de cât când aceştia trămiteaŭ soldaţĭ, de'l sileaŭ să facă cele ce'ĭ dicea marele Vizir. Când se născu ducele de Bretania, nepotul luĭ Ludovic al XIV, d. de Férriol ilumină ferestrele ambasadeĭ. Turciĭ se speriară şi se supărară. Caimacamul trimise în numele Sultanuluĭ ordin, ambasadoruluĭ, se stingă iluminaţiunile[3]).

Nicĭ vorbă că ţandăra d-luĭ de Férriol sări pe loc, ceia ce'l făcu de respunse trămisuluí: Caimacanul să vie să le stingă dacă iĭ dă mâna. Din fericire până să vie Turciĭ, d. de Férriol lăsând invitaţiĭ în casă, eşi afară şi aştepta pe caimacam, cu slugile sale armate din cap până în picioare iluminaţiunile fură însă stinse, alt-fel se făcea bătaia. Tot aşa se insulta cu Turciĭ şi la recepţiunĭ oficiale, când nu voea să lase sabia la o parte nefiind primit, tot aşa cu caicul am-

---

[1]) Vedĭ la p. 310, op. cit.

[2]) Voltaire: Oeuvres complètes, corespondenţă, edit. Garnier Paris 1882, a XVIII scrisoare a luĭ Voltaire către d'Argental, 20 Ian. 1778, raport. de d. Gion, în op. cit., p. 311 (şi la notă).

[3]) Incidentul sĕrbătoareĭ este pe larg povestit de celebrul botanist Pitton de Tournefort, în interesanta'ĭ operă: «Relation d'un voyage dans le Levant, Paris 1717, 2 Vol. în 4, raport. de d. Gion, p. 311.

basadeĭ pe care 'l înpodobise ca acela al Sultanilor, ceia ce inpodobise pe bieţiĭ lopătarĭ cu câte 100 de bastoane de fie-care, date de capigi-başiĭ Sublimeĭ Porţĭ. De Férriol nu era nebun, după cum pretinde de St. Priest, dar avea în el un fel de iuţeală care 'l făcea să'şĭ peardă sărita, să easă din ţâţâne cu o înfricoşată uşurinţă.

Atuncĭ da, nu se 'ncurca, aşa ḑicea dênsul, orĭ unde o eşi, de oare-ce cu Turciĭ, cinstea nicĭ nu ţi-o perḑĭ, nicĭ n'o câştigĭ» [1]).

Eată decĭ cu ce fel de om avea nenorocitul de Brâncoveanu să se mêsoare la Constantinopole, afară că găsea în Férriol un inamic implacabil, pentru că aşa voea politica de la Versailles, dară maĭ găsea încă un om sucit, un isteric şi nevropat cu care nu maĭ ştiaĭ cum să te porţĭ, de spuneaĭ ceva, şi luĭ 'ĭ se părea cam ostentativ ceea-ce ai spus, totul erea sfârşit, nu numaĭ că te pomeneaĭ ne servit, dară şi cu călimara poate de la biuroul sêŭ în cap. Férriol cunoştea personal pe Brâncoveanu, căcĭ ca ofiţer în armata luĭ Tököli o fi luat parte şi la luptele de la Zerneştĭ şi Cristiani ceea-ce e sigur spune d. Gion [2]), este că Férriol a fost la Turtukaia şi Olteniţa în 1693 căcĭ de acolo a scris luĭ de Pontchartrain despre onorurile cu care Brâncoveanu a fost primit de marele Vizir. In 1700 încă pe când Antioch Cantemir se hăinise cu Brâncoveanu căci la mare ură aŭ fost mereŭ neamul Cantemirilor cu al Brâncovenilor, domnul muntean trimise pe Banul Cornea Brăiloiŭ, Michail Cantacuzino şi isteţul Dumitraşcu Caramanlêul ca să caḑă la picioarele Sultanuluĭ şi să'l roage ca să'ĭ erte de haraciŭ pe doĭ anĭ că ţara e tare sărăcită, de asemenĭ să susţie candidatura unuĭ boer de la Galaţĭ Toderaşcu amicul domnuluĭ, pentru ca el să fie întărit la tronul moldovean în locul luĭ Antioch. D'Oettingen ambasadorul german susţinea pe Duca, boeriĭ românĭ cedară, şi de aceia Turciĭ rĕmaseră recunoscătorĭ Brâncoveanuluĭ că e om de înţeles, că vede lucrurile când se poate ceva şi când nu se poate.

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. al d-luĭ Gion, p. 310—312.
[2]) Veḑĭ op. cit., p. 313.

Duca fu numit şi atuncĭ Férriol murea de necaz că în loc ca Brâncoveanu să'şĭ peardă prestigiul la Poartă el din contră se inalţă pe fie-ce ḑi. Brâncoveanu însă nu voea să se strice cu Cantemireştiĭ definitiv şi de aceia în 1705 'l vedem earăşi pe el însuşi sprijinind candidatura luĭ Antioch Cantemir la Poartă, îĭ era teamă încă Brâncoveanuluĭ şi de Casandra, soţia luĭ Dumitru Cantemir, fratele luĭ Antioch o femee de o frumuseţe rară şi de o inteligenţă extraordinară ea era fiica luĭ Şerban Vodă Cantacuzino; d. Gion spune că ştia pe de rost tainele ce avea Brâncoveanu cu Nemţiĭ de asemenĭ şi jesuitul ḑiarist de la Trévoux ce ḑicea că «spiritul şi frumuseţea Casandreĭ Cantemir o făcuseră să fie una din cele maĭ frumoase principese ale Europeĭ» [1]). Brâncoveanu se dusese în Andrianopole, se întorsese, căpătase domnia pe viaţă de a doua oară, dară o doamne Dumneḑeule ce va eşi din noŭ la capul luĭ, pacea aceia de la Carlowitz îĭ va fi peste cap de tot, căcĭ urmările eĭ vor fi fatale ţěreĭ româneştĭ; Transilvania fireşte este o ţară frumoasă, şi maĭ frumoşĭ şi sprintenĭ sunt încă Româniĭ de acolo, de un sânge şi o carne cu noĭ, de câte orĭ aŭ suferit eĭ ceva noĭ i'am compătimit, şi le-am luat apărarea, streiniĭ ne-aŭ spus însă, un frate nu trebue să se amestece în trebile caseĭ suroreĭ sale, căsătorită, da, în adevěr, aşa este, însă când sora ta este măritată şi ameninţată cu cuţitul de moarte de soţul eĭ, atuncĭ şi streinul bine-voitor e dator a se amesteca, şi cu atât maĭ mult fratele; aşa se amestecase şi bietul Brâncoveanu de când cu maghiarisatul de Tököli, ce pretindea tronul ardelenesc apoĭ şi cel muntenesc, şi şi'a căpătat beleaoa cu Franţa, aşa se va amesteca şi acuma cu Racoţi Ferenţ alt Ungur, şi o va păţi din noŭ tot cu Franţa, unde daĭ şi unde crapă, ce avea Ludovic al XIV tocmaĭ de la Versailles, cu Brâncoveanu tocmaĭ de la Bucureştĭ, dară aşa merge în diplomaţie, ce o maĭ fi şi *deplumaţia* asta, să ḑicem şi noĭ ca şi boeriĭ noştri

---

[1]) Veḑĭ în Mémoires pour l'histoire des lettres etc. etc., din Septembrie 1743, după o notiţă biografică dată luĭ, de sigur de Antioch Cantemir Demetrius, atuncĭ ambasadorul Elisabeteĭ Petrovna la Paris, după ce maĭ întâiŭ fusese în Anglia pe lângă George I, raport. în op. d-luĭ Gion, (notă), p. 318.

din 1700? Religiunea multe a legat şi deslegat pe pământ, daraverea cu Racoţi din religiune a isvorît, ce frumos intră d. Gion în această rĕscoală a luĭ Racoţi, şi maĭ frumos încă ajunge încă la Brâncoveanu, eată cum începe: «In 1702, naşte altă cestiune la Poartă şi în principate, Transilvania erea acum în mâinele imperialilor. Agenţiĭ civilisatorĭ aĭ monarhieĭ habsburgice intrară în ea ca s'o lumineze, şi începură întâiŭ prin lumina care se rĕspândeşte într'un popor *ad majorem Dei gloriam*. După armatele de ocupaţiune, întocmaĭ ca şi corbiĭ carĭ croncănesc după oştĭ pentru a se hrăni din hoiturĭ, veneaŭ cetele negre ale apostolilor luĭ Loyola. Jesuiţiĭ se puseră să lumineze poporul Transilvanieĭ. Un numĕr oare-care de Românĭ se uniră cu biserica Romeĭ. Se ştie cum Austria i'a rĕsplătit pe urmă, pentru această părăsire a credinţeĭ strămoşeştĭ» [1]).

Se ştie cum aceste agitărĭ religioase trecură ca o groasnică epidemie şi în ţĕrile române d'incoace de Carpaţĭ; călugăriĭ franciscanĭ încep campania în toată Transilvania şi deschid o întinsă corespondenţă cu emisariĭ Papeĭ de la Roma, cer ajutorul împĕratuluĭ Leopold; d. Gion ne spune după Louis Léger că influenţa acestor jesuiţĭ ajunsese într'un aşa grad, în cât înspăimânta pe toţĭ» [2]).

Ambasadorul german Comtele d'Oettingen din Constantinopole fu sezisat de întreaga manoperă şi începu şi dênsul cu insistenţele pe lângă marele Vizir, exaporitul şi sultan, pentru catolisarea ţĕrilor române, servind acestea de prima uşă pentru catolisarea Transilvanieĭ. De Férriol nu maĭ isbucnea acuma în atacurĭ de isteriă acută; el erea catolic, se atinsese amorul propriŭ, şi amorul propriŭ cuiva, în cestiune de religiune, este teribil; din leŭ deviĭ miel, cu Comtele d'Oettingen nu erea bine, căcĭ d'Oettingen erea german, între Francezĭ şi Germanĭ a esistat din străvechile vremurĭ, silă. D'Oettingen erea representantul luĭ Leopold I, şi Leopold I erea braţul de ajutor al luĭ Brâncoveanu, erea de ajuns ca Férriol să audă de Brâncoveanu

[1]) Vedĭ în op. cit., p. 323.
[2]) Vedĭ op. cit., nota p. 323, Louis Léger (Histoire de l'Autriche-Hongrie, p 260).

ca să facă spume la gură, încât abilul ambasador francez în toată această afacere nu putu de cât să ea rolul adevĕratuluĭ diplomat, ce se afla în o situaţiune equivocă, rĕmase neutru, de Férriol 'şi ḑise, să facă ce o vrea, eŭ nu mĕ bag nu mĕ amestec, de o reuşi cu atât maĭ bine pentru triumful catolicismului, de nu, nu capăt eŭ refusul, ci Germania.

D'Oettingen începu campania, Vizirul însă spune d. Gion îĭ rĕspunse: «Interesul politic opreşte pe Turcia d'a concede călugărilor permisiunea cerută, creştiniĭ ortodoxĭ aŭ fost şi sunt supuşi credincioşĭ Porţeĭ otomane, numaĭ şi numaĭ din causa ureĭ ce li-a inspirat în tot-deauna biserica Romeĭ» [1]).

Acest lucru îl spune de Ferriol în o scrisoare a sa către Ludovic al XIV, cu data de 1702, 3 octombre: «Rien ne les ayant (les Valaques) tenus jusqu'ici attachés à la Porte que la haine qu'ils ont toujours eue pour l'Eglise de Rome» [2]).

De câte orĭ călugăriĭ catolicĭ nu aŭ venit oare în ţĕrile române? să încerce să catolicească pe Valachĭ, papistaşĭ găseaĭ câţĭ voeaĭ la Têrgovişte, Câmpu-lung, Bucureştĭ, Milcov, Suceava, Siret şi Iaşĭ. In 1688, soseşte în Ţara-românească acel misionar catolic ce ne-a lăsat o dare de seamă destul de complectă a stăreĭ noastre sociale de atuncĭ, raport publicat în total în *Magasinul istoric*; şi atuncĭ el strigă în entusiasmul sĕŭ catolic: «Utinam et Agam et omnes videam Papistas (Dea domnul să-i vĕd Papistaşĭ şi pe Agă şi pe toţi [3]).

Brâncoveanu erea devotatul politiceĭ germane, el care ajutase în corespondenţă secretă pe împĕratul Leopold; el care avea protomedic şi istoric de casă pe un catolic; el care zilnic erea în corespondenţă cu miniştriĭ şi generaliĭ austriacĭ catolicĭ, cum de nu se înduioşase la toate încercările emisarilor de la Roma; apoĭ ar fi rĕmas nemuritor în inima

---

1) Veḑĭ op. cit., p. 372.
2) Veḑĭ în supl. I, vol I, doc. Hurm. p. 356.
3) Veḑĭ în Mag. ist., vol, V, p. 5; «Relatio Histaria de stat Valachio».

Nemţilor căcĭ le deschidea calea şi în Transilvania şi Românii de acolo s'ar fi supus, vĕḑênd că principele român de d'incoace le-a luat'o maĭ 'nainte; dară nu! nu! până aci; până la religiune; amiciţie, devotament şi servicii în politică.

Călugării catolicĭ încercaseră încă şi în vremurile luĭ Mathei Basarab şi ale luĭ Şerban Cantacuzino, dară eĭ aŭ fost mâinĭ de fier, acuma în ḑilele luĭ Brâncoveanu crede aŭ că e uşor de tot, dar s'aŭ înşelat. D. Gion ajunge la Brâncoveanu şi iată ce zice: «Această credinţa cade în faţa sentimentuluĭ religios foarte puternic atuncĭ în sufletele Domnilor şi supuşilor lor» maĭ departe: «uneltirele ce le făcuseră jesuiţĭ cordelierĭ în Moldova, în vremea luĭ Cantemir bĕtrânul, nu le uitase nimenĭ şi Brâncoveanu, care ştia pe de rost istoria timpuluĭ sĕŭ, maĭ mult de cât orĭ şi cine. Domnul român ştia întrigile fără numĕr, plămădite pretutindenĭ, la Viena, şi la Iaşĭ, la Cracovia şi la Constantinopole, la Bucureştĭ şi la Roma, de umilii servitorĭ aĭ luĭ Christ, ca să ḑicem şi noĭ ca dênşiĭ. Nu aceste intrigĭ l'ar fi sfătuit să ajute pasul jesuiţilor, care nu se mulţumeaŭ a face numaĭ fericirea Transilvanieĭ, ci voiaŭ neobosită şi sfînta stăruinţă! să treacă munţiĭ şi în ţĕrile noastre» [1]). Dară de ce această opunere a luĭ Brâncoveanu, el care nu refuzase nimic Nemţilor până acuma, chiar când nu putea ceva, devenea diplomat, şi tot părea că nu refusă. Eĭ da! dar cuvêntul de religiune se încarnase puternic în Românĭ, credinţele strĕmoşeştĭ ereaŭ moaştele sfinte ale neamuluĭ românesc, când era vorba de religiune, Românul era în stare să devie criminal, să sugrume şi să ucigă tot ce'ĭ cădea în cale, devenea un leŭ furios; numaĭ cu aceste credinţe numaĭ cu acest bigotism am trecut prin toate nenorocirile, pacostele şi urgiile ce aŭ venit peste această sĕrmană ţară, numaĭ cu aceste superstiţiunĭ am tot invins în rĕsboae pe inamic; şi aşa tot mereŭ făcênd; aḑĭ admirăm monastirele şi turlele vechilor biserici, ḑidite de voevoḑĭ şi boerii acesteĭ ţĕrĭ după isbânda vre unuĭ

---

[1]) Veḑĭ în op. cit., p. 327—328.

rĕsboĭ. O credinţă în puterea supremă are tot omul de pe întregul pământ, ea trebue respectată deci de la unul la altul; cu acea credinţă catolică, Românii ortodoxĭ nu aveaŭ nimic dară voeaŭ ca religiunea lor să o respecte catolicii, cum şi dênşiĭ o respectaŭ pe a catolicilor, nu voeaŭ dênşiĭ să şadă de vorbă cu jesuiţiĭ catolicĭ, că din cele douĕ, religiunĭ, care ar fi cea maĭ bună; şi una şi alta e bună ḑiceaŭ dênşiĭ, pentru fie care, în felul luĭ, de orĭ şi ce lucru te poţĭ atinge în viaţa aceasta spre a civilisa un popor; dară de religiune, nu; căcĭ aceia e o credinţă strĕbună; şi ce e deja strĕbun e prescris; rădăcinele crescute în pămênt sunt prea de demult şi nu se pot rupe; aŭ crescut prea adêncĭ, de te încercĭ să le scoţĭ, se face grópă mare în pămênt de jur în prejur şi cel ce o sapă cade într'ênsa, în van deci fură toate, căcĭ călugăriĭ franciscanĭ nu putură face nimic, nicĭ acuma în vremurile Brâncoveanuluĭ, cum nu putură nici în cele ale luĭ Mateĭ I. şi Şerban I; găsiră în Brâncoveanu aceiaşĭ opunere, şi el cât de serviabil era în altele către împĕratul catolic, al Nemţilor, dară acuma 'şĭ încruntă privirea şi 'şĭ încolţi sprincenele cele stufoase, ne maĭ ḑicênd barem ca altă dată *«cu vreme»* cuvêntul luĭ caracteristic când nu voea să refuse de la capul loculuĭ ceva; acuma însă refusă scurt, şi pe dată. In Constantinopol încă maĭ avea de luptat catoliciĭ şi cu Grecul ortodox Alexandru Mavrocordat precum şi cu toţĭ clericiĭ suburbiuluĭ din Fanar; încât lucrurile mergeaŭ maĭ greŭ ca nicĭ odată.

In Transilvania în acest timp Protestanţiĭ se resculaŭ şi nu voeaŭ să auḑă de stăpânirea aceleĭ ţĕrĭ de către coroana habsburgică, murmuraŭ şi Româniĭ cerênd drepturile lor. Franţa care se amestecase pentru Tököli, din care causă se hăinise cu Brâncoveanu, se va amesteca şi pentru Racoczy; şi Férriol care rĕmase surd la intrigele luĭ d'Oettingen de la Poartă, în cestiunea religioasă; în cestiunea luĭ Racoczy va deschide cel d'ântâĭ calea, luând instrucţiunĭ de la de Torcy. Franţa erea natural ca să sprijinească pe Racoczy; căcĭ prin aceasta aducea încă o palmă Germanieĭ ce ajunsese atuncĭ a tot puternică şi plină de aliaţĭ în

necazul Franţeĭ ce se coalizase singură în faţa întregeĭ Europe, după cum spune D. Gion [1]); căcĭ Anglia şi Olanda umileaŭ ḑilnic pe miniştriĭ regeluĭ Ludovic. Apoĭ Franţa maĭ perduse încă pe Eugeniŭ, principele cel vestit al Savoeĭ care intrase în serviciul împĕratuluĭ de Habsburg în 1683, ajungĕnd în 1693, feldmareşal, în 1697 bătând cumplit pe Turcĭ, la Zenta, de unde s'a tras tot desastrul Ottomanilor şi acea pace a Carlowitzilor, prin care Germania atât s'a ridicat; acel principe cu care noĭ Româniĭ am avut de atâta a face, în 1716, după cum vom vedea maĭ 'naint; şi care ţinea şi în respect pe Catinat, pe Villeroi şi pe ducele de Vendôme al Italieĭ în necazul luĭ Ludovic al XIV; de sigur decĭ că acuma iĭ părea rĕŭ luĭ Ludovic că scăpase din mână pe un asemenea om, care se supărase, fiind-că regele iĭ refusase comanda unuĭ anumit regiment ce voea să'l comande; s'a căit amar Ludovic, pe urmă a cerut şi sfatul curtenilor sĕĭ, eĭ l'aŭ desaprobat, dară totul erea prea târḑiŭ, tênĕrul cavaler de Carignan Savoie, fiul comiteluĭ de Soissons şi al Olimpieĭ Mancini, nepoata vestituluĭ cardinal Mazarini, se bărfuise şi se dusese la Viena, unde împĕratul Habsburg 'l primi cu braţele deschise, spre a luĭ fericire [2]). In Spania de asemenĭ nepotul luĭ Ludovic al XIV, Filip al V, erea supărat ḑilnic de către archiducele de Austria, Carol; noul pretendent la coroană; Catalaniĭ de asemenĭ se revoltaŭ; armatele Englese ale regineĭ Ana şi Portugesiĭ ce mergeaŭ după politica germană, cu toate acestea Ludovic coalisat singur, cum ḑice d. Gion, contra întregeĭ Europe, însă el tot cu demnitate a eşit din acest foc, căcĭ încheiă pácile de la Gertrudenberg şi Rastadt cu toate onoarea pentru Franţa; un ideal maĭ avea încă el şi miniştriĭ sĕĭ, o luptă între Turcĭ şi Germanĭ, ca aceştia din urmă să fie învinşĭ, spre a li se maĭ slăbi puterea. Dară în zadar, căcĭ Viziriĭ din Ţarigrad Husein-Kiupriuli şi Nami Mohamet eraŭ partizanĭ aĭ păceĭ, numaĭ intermediarul lor a voit resbel, Daltaban-Paşa, dară muri repede. Protestanţiĭ din Tran-

[1]) Veḑĭ op. cit., p. 331.
[2]) Veḑĭ în Siècle de Louis XIV, chap. 28, Voltaire.

silvania veniră cu Racoczy Ferenţ, în proţap voind absolut ca acesta să le fie principele lor; el erea fiul luĭ George al II, fost Voevod şi al Eleneĭ Zriny; el fusese reţinut în închisoare în Polonia şi de aci în 7 Iunie 1703, trecu în Ungaria, unde ridică steagul revolteĭ contra Germanieĭ; Francezii sprijineaŭ pe Racoczy, cum aŭ sprijinit şi pe Tököly; şi pe orĭ şi cine, numaĭ ca să aducă turburare Nemţilor; ast-fel Ludovic al XIV ajută băneşte pe Racoczy dându'ĭ 200,000 de leĭ pe an, dăruindu'ĭ încă o frumoasă proprietate, anume Iazatzlov cumpĕrată de dênsul de la vĕduva regeluĭ Sobieski pe preţul de 700,000 de livre; adaugându-ĭ încă un frumos tacâm de argint şi 100,000 de livre în numerătoare, toate acestea pentru a'şĭ putea organisa şi aprovisiona armata. Férriol în Constantinopole nu pretindea ca Turciĭ să ajute pe Racoczy; dară se aştepta la ajutorul domnilor românĭ, şi maĭ cu seamă al luĭ Brâncoveanu; tatăl luĭ Racoczy Ferenţ fusese atât de bine cu Mateĭ I, cu Constantin Basarab şi cu Gheorghe Ştefan Ceaurul, încât natural era şi acuma ca fiul sĕŭ să capăte acelaşĭ ajutor; D. Gion[1]) însă ne spune că Brâncoveanu şi Duca nu maĭ ereaŭ de aceleaşĭ păreri, acuma eraŭ alte vremurĭ, şi împrejurările nu maĭ ereaŭ la fel; Brancoveanu rĕmase nepăsător ca şi Turcii, nu voea nimic să ştie de cele ce făceaŭ Unguriĭ; Férriol se infurie şi începe a întinde lanţul scrisorilor de acuzaţiune către Ludovic al XIV; din 15 Septembrie 1704, avem o scrisoare unde vorbeşte exclusiv numaĭ de Racoczi şi Brâncoveanu, în ea vedem între altele: «Je demandai au Visir pourquoi les Pachas ne pouvaient pas lui en donner et je dis que le Prince de Valaquie n'avait pas été si difficile et qu'il avait envoyé 24 chariots chargés au général Rabutin en Transilvanie. Le Visir me dit que si je pouvais le prouver, le Prince de Valaquie perdrait la tête. Je rèpartis que j'étais en état de prouver bien d'autres choses quand il le désirait, et qu'il ne devait pas être surpris de ce que j'avais avancé»[2]). Fér-

[1]) Veḑĭ op. cit., p. 332.
[2]) Veḑĭ în supl. 1, vol. I, doc. Hurm., p. 358.

riol într'un noŭ atac de furie earăşĭ în contra Brâncoveanuluĭ 'l prihăneşte în chipul cel maĭ neomenos, 'l acuză de trădător faţă de Turcĭ, dicênd că ajuta în ascuns pe generalul german Rabutin care avea a susţine acţiunea în contra Ungurilor; pe de altă parte puţin maĭ têrdiŭ Férriol începe aceleaşĭ ponegrirĭ ale Brâncoveanuluĭ şi către Turcĭ; aşa avem o scrisoarea a sa din 1705, 17 Decembrie, unde acusa pe principele Brâncoveanu de prietenia sa, faţă de Nemţĭ, el dice între altele:

«C'est ce qui me fait supplier Votre Exellence d'envoyer incessament des ordres très sévères au prince de Valaquie pour lui défendre que les Valaques ne portent des vivres en Transilvanie, sous quelque prétexte que ce puisse être et de ne pas souffrir que les Allemands viennent en prendre en Valaquie» maĭ departe diplomatul sfârşeşte ast-fel a sa scrisoare: «Mais, il est nécessaire que les ordres soient clairs et nullement sujets à quelque interprétation de la part du Prince de Valaquie, et qu'ils lui soient envoyés en toute diligence»[1]). Férriol nu maĭ avea rĕbdare, se amesteca mereŭ în afacerile politiceştĭ d'intre Turcĭ şi Românĭ, umbla cu plosca de colo până colo, dar ce să'ĭ facĭ «aşa e în deplumaţie» cum spuneaŭ boerii la 1700; fie-care umbla după interesul statuluĭ sĕŭ.

Se tocise şi limba ambasadoruluĭ frances la Constantinopole, bolborosind toată diua mareluĭ Vizir că Brâncoveanu face aşa şi pe dincolo, se astupase şi urechile Viziruluĭ de atâta vorbă tot aea şi aea mereŭ, nu maĭ făcea nicĭ un efect, ajunsese un vechĭ cântec «domnia luĭ Brâncoveanu, şi cu Franţa» cronicarul anonim autorul cronicеĭ anonime; un boer prieten de al luĭ Brâncoveanu [2]), însuşĭ scrie: «Era şi solul franţuzesc, carele mergênd şi dicênd de Constantin Vodă, Domnul Ţĕreĭ-Româneştĭ, cum este de către Impĕratul şi munceşte să găsească vreme să ridice sabia asupra împĕrăţieĭ, şi cum alţĭ domnĭ stăpânesc Ţara, carĭ

---

1) Vedĭ în Vol. I, col. doc. Hurm., p 362.

2) După cum spune el însuşĭ «că de multe orĭ şi noĭ am audit pe Constantin-Vodă», vedĭ în vol. V, Mag. ist., p. 182.

sunt din neamul luĭ, carĭ jefuesc fără dreptate cum vor şi cum s'a umplut de multă sumă de banĭ, cu care pot face câte-va pagube împĕrăţieĭ, şi alte ca acestea cuvinte împotrivă ce aŭ putut găsi». Cine ştie dacă Cronicarul nu auḑise însuşĭ la masa Brâncoveanuluĭ înconjurat de boeriĭ sĕĭ când discuta despre nevoile ţĕreĭ, cum Girardin, Castagnères şi Férriol intrighează la Poartă, şi despre scrisorile solilor franţuzeştĭ de la Ţarigrad, întrebându-se toţĭ carĭ să fie pricina necasuluĭ împĕratuluĭ, ţĕreĭ franţozuluĭ; cum spune D. Gion [1]).

Cronicarul însă închee «dar acestea nu s'aŭ ţinut în seamă» căcĭ Turciĭ nu se luaŭ după acuḑaţiunile luĭ Férriol.

Ferriol înebuneşte, vĕḑênd că vorbele luĭ nu fac efect, la ori-ce serată ce mergea pe la casele marĭ ale Fanarioţilor unde se găseaŭ de sigur şi din mariĭ demnitarĭ aĭ imperiului, ca marele Vizir, marele dragoman, Căpitan-Paşa şi alţiĭ, el trebuea să aducă vorba în câte un colţ al salonuluĭ, în jurul uneĭ meşcioare, şi despre Constantin Brâncoveanu Voevod, acolo ţinea de vorbă pe Vizir de 'l enervă tot cu acel vechiŭ cântec brâncovenesc, până într'o ḑi desperat spune viziruluĭ: nu vedeţĭ excelenţă că poartă încă şi titlul de principe al sacruluĭ imperiŭ; ce maĭ ḑiceţĭ la aceasta? Vizirul da din umerĭ, poate, nu voea să se strice nicĭ cu Brâncoveanu şi juca rolul nepriceputuluĭ. Franceziĭ aveaŭ candidatul lor pentru tronul român, în locul luĭ Brâncoveanu, aveaŭ pe Duca fostul domn al Moldoveĭ, eată ce citim într'o scrisoare a luĭ Férriol din 27 Februarie 1706, către regele sĕŭ:

«Il y a deux mois que le Bey déposé de Moldavie est réfugié dans le Palais de votre Majesté. Il est de la première noblesse. Son nom est *Ducas*. Il compte parmi ses ancêtre des Empereurs Grecs. Le prince de Valaquie le persécute, cet ami des Allemands.

Je supplie très humblement votre Majesté de m'envoyer une lettre pour le Grand Vizir sans date et sans souscription, par laquelle votre Majesté lui dira qu'elle sait de bonne

[1]) Veḑĭ în op. cit. p. 334.

part les liaisons du Prince de Valaquie avec les Impériaux, qui durent depuis longtemps, *qui sont même contraires aux intérêts de cet Empire*, et que les affaires de Hongrie souffriront toujours, tandis que le Prince sera en Valaquie, qu'ainsi votre Majesté désire et demande *qu'il soit deposé.*

Je joinsi ici la copie de celle que j'ai reçue de Monsieur le Prince Ragoszy du 19 Janvier. Monsieur Des Alleurs ne m'a pas écrit»[1]).

Eată ce intrigĭ croea încă vestitul Férriol, scotea şi pe Duca la iveală şi mi'l înobila, mi'l trăgea din spiţa împěraţilor bizantinĭ, *Ducas*, se vede că diplomatul francez nu citise pe cronicarul Nicolae Costin, care spune despre Duca că erea un grec obscur de la Rumelia «de neamul sĕŭ grec din Rumelia, crescut de mic în casa luĭ Vasile Vodă, rĕmânênd el în ţară până ce s'aŭ făcut mare, iar pe urmă aŭ şi domnit»[2]).

Pe de altă parte marele Vizir maĭ erea încă bombardat şi de scrisorile Ungurilor, care se plângeaŭ atât de Ruşĭ cât şi de Valachĭ, avem un memoriŭ din 13 Martie 1706 al trămişilor Ungurĭ Papay şi Horvat presintat Sublimeĭ Porţĭ, în care între altele vedem: «On voit d'une part le Prince de Valaquie, quoique sujet et tributaire de la Porte, prendre dans ses qualités celle de Prince de l'Empire d'Allemagne et y transporter ses trésors, et de l'autre, le Czar de Moscovie rechercé par le Grecs que la même religion qu'ils professent luy attache»[3]). Férriol sprijinea pe Racoczy, când acesta luă stindardul revolteĭ în mână, am vĕḑut că ambasadorul francez nu se grăbi a'ĭ lua parte la Constantinopole, se aştepta însă la ajutorul domnilor românĭ, îndată ce mirosi însă că Brâncoveanu stă pe loc şi nu întinde mână de ajutor luĭ Racoczy atuncĭ începu cu furtunoasele scrisorĭ la Versailles, şi 'şĭ va schimba şi acţiunea sa în Constantinopole, va începea a mijloci pe faţă alegerea luĭ Racoczy; începuse a se duce cât de des la marele Vizir acasă şi

1) Veḑĭ în Vol. I, supl. I, col. doc. Hurm., p. 364.
2) Veḑĭ în Letopiseţele luĭ Kogălniceanu, vol. II, cronica luĭ Nicolae Costin la pag. 5.
3) Veḑĭ în supl. I, col. doc. Hurm., p. 365.

între patru ochĭ a convorbi cu dênsul asupra prieteniei ce ar avea Turcii cu Ungurii, saŭ cu Nemţiĭ? ca să sape iară'şi pe Brâncoveanu.

In 15 Aprilie 1706[1]) Férriol trimete regeluĭ sĕŭ un raport detaliat unde 'ĭ reproduce după cum se va vedea îndată, convorbirea sa, cu marele Vizir, eată în întregime acest raport: Je priai pour lors le Vizir de me dire quels étaient les sentiments de la Porte et si elle préférait les Allemands aux Hongrois. Le Visir répliqua que les Turcs regardaient les Allemands comme leurs ennemis naturels et que leurs voeux étaient pour le Prince Rakoszy, mais qu'ils étaient obligés de garder une espèce de neutralité. Je dis allors au Visir qu'il y avait dans cet Empire des sujets du grand Seigneur plus hardis que la Porte et qui ne gardaient pas cette neutralité Le Visir me demanda qui ce pouvait être. Je répartis que c'était *le Prince de Valaquie,* lequel, quoique sujet et tributaire de la Porte, donnait aux Allemands qui sont en Transilvanie des vivres, des armes et de chevaux contre les ordre mêmes de la Porte, et je priai le Visir de me dire s'il n'avait pas recu un billet de ma part par lequel je l'avais supplié *de défendre au Prince de Valaquie d'assister les Allemands.* Le Visir me dit qu'il l'avait reçu et *qu'il avait envoyé, cet ordre au Prince de Valaquie.* Je répondis qu'il ne l'avait pas exécuté. *Le Visir me demanda si je voulais qu'il ordonnât au Prince de Valaquie de fournir aux Hongrois tout ce qu'ils demanderaient pour l'argent.* Je repliquai qu'il n'était plus temps et que le Prince de Valaquie trouverait des moyens pour éluder ses ordres, *que le Prince avait des engagements secrets avec les Impériaux*, très préjudiciables aux intérêts, de cet empire et que le mémoire que les Députés Hongrois lui avait presenté en faisait foi. Le Visir me dit qu'il avait lu ce mémoire, qu'il avait trouvé fort beau et rempli de raisons solides, *mais il en revint au traité de Carlowitz qui ne perméttait pas à la*

[1]) In col. doc. Hurm., pe margine, e trecut din greşeală de impresiune probabil data de 1705, în scrisoarea originală însă, însuşĭ a luĭ de Férriol e semnat data de 1706.

Porte de rompre avec l'Empereur avant la trève finie. Je dis au Visir que les choses étant ainsi, et n'y ayant rien à espérer du côté de la Porte, en faveur du Prince Rakoszy et le grand Seigneur se trouvant dans des dispositions favorables pour ce Prince et pour les Hongrois, la Porte pouvait les aider d'une autre manière. Le Visir me demanda comment? Je repondis: *En déclarant la guerre, au Czar de Moscovie*» [1]).

In acest raport al luĭ Férriol se poate vedea acuma toate gândurile sale ascunse şi infernale ce le hrănea de mult în sufletul luĭ; însă fără a le exhiba, căutând un moment oportun, apucând pe Vizir într'un cleşte solid şi inserându'i la întrebărĭ peste întrebărĭ spre a'ĭ apuca rĕspunsurile, ca şi ele să fie aşternute pe hârtie; comunicate luĭ Ludovic, la Versailles unde regele-soare le va citi, înconjurat de toţĭ gentilomiĭ sĕĭ. Marele Vizir, se înţelege, erea maĭ simplu la fire şi maĭ puţin diplomat ca de Férriol; încât dibacele diplomat frances uşor putea băga în cursă pe Turc; după cum vedem că atât de uşor rĕspunsese la toate întrebările puse. Férriol aţâţa pe Marele Vizir contra luĭ Brâncoveanu; şi visul sĕŭ de aur era ca să vaḑă încăerându-se într'un cumplit rĕsboĭ Turciĭ cu Ruşiĭ; ştia prea bine că Ruşiĭ vor merge într'o asemenea întêmplare mână în mână cu Brâncoveanu, şi că acesta la rêndul sĕŭ pe sub mână va trimete corespondenţele secrete la Viena luĭ Leopold I; încât de aci va veni catastrofa la capul Brâncoveanuluĭ şi se va sfîrşi şi cu dênsul; voea cu orĭ-ce chip Férriol să mănânce fript pe Brâncoveanu. Marele Vizir cam se surescită în contra luĭ Brâncoveanu în urma dialoguluĭ avut cu Férriol; Francesul isbuti puţin a înferbânta pe Turc; aceasta reese dintr'un alt dialog politic avut între Marele Vizir Mustafa cu Ali Persanul, sfetnicul Şahuluĭ, tot în privinţa Brâncoveanuluĭ, îl reproduc şi pe acesta, căcĭ el complineşte scrisoarea luĭ Férriol:

In colecţiunea de documente a luĭ Hurmuzaki găsim

---

[1]) Veḑĭ supl. I, Vol. I, col. doc. Hurm., p. 365—366.

numai a doua parte din acest interesant dialog, cu data de 2 Octombrie 1706.

Moustapha

«Nos puissances croient qu'il leur convient d'avantage de voir continuer la guerre parmi les princes et d'observer une exacte neutralité, suivant les traités?

Aly

«Si vos puissances sont si scrupuleuses sur les traités et qu'elles veuillent observer cette exacte neutralité, pourquoi permettent-elles au Prince de Valaquie d'asister les Allemands de vivres, des chevaux et de tous leurs besoins?

Moustapha

«Le Prince de Valaquie l'a fait dans la dernière guerre. *Il ne pouvait pas se soutenir autrement.* C'était du consentement de la Porte.

Aly

«Il a conservé cette bonne coutume durant la paix. Il fait, à la vérité, le marchand vendant cherement les denrées; mais cela tourne a compte aux Allemands et porte un grand préjudice aux Hongrois, et ce Prince, tout sujet et dépendant qu'il est de la Porte, paraît plus hardis que les grands visirs.

Moustapha

«Son argent l'a sauvé jusqu'ici, *mais il en fera tôt ou tard une bonne pénitence.* On connait son attachement pour l'Empereur et pour le Czar.»

Iată şi acest interesant document; care deci înpreună cu raportul luĭ Férriol formează două piese fără preţ în care istoria poate vedea începutul peireĭ luĭ Brâncoveanu la Poartă; lucraseră Francezii. Acuzările luĭ Férriol la început am vĕḑut că nu 'şi aveaŭ efectul lor; maĭ têrḑiŭ însă, acuma către începutul anuluĭ 1706 ele începuseră a da de gândit Turcilor şi de aceia vedem pe Marele Vizir Mustafa terminând rĕspunsul sĕŭ luĭ Ali Persanul cu acea mefistofelicească frază din documentul de maĭ sus tradus din turceşte în franţuzeşte; «mais il en fera tôt ou tard une bonne pénitence». Se ştie că la Turcĭ «pedeapsă bună» se numea moartea păcătuitoruluĭ; nefericitul Brâncoveanu! încă de la 1706 Turciĭ începuseră a privi în ḑarea depărtată cadavrul sĕŭ şi al fiilor sĕĭ; Gâdea, Calăŭ, Gealat să fie de acuma la capul Brâncovenilor; cu toate acestea:

«Brâncoveanu Constantin
«Boer vechiŭ şi domn Creştin»

va maĭ domni încă opt anĭ; dar ce folos că de cuţit nu va scăpa.

Şi Francezii eraŭ ca zăpăciţĭ acuma; de oare-ce de la 1704 până la 1706 tot într'un resbel aŭ dus'o cu succesiunea coroaneĭ spaniole, în 1704 aŭ perdut o mare bătălie la Höchstädt; în 1705 altele două şi maĭ marĭ încă la Ramilles şi Turin; încât acuma de necaz avênd eĭ desastru în statul lor, voeaŭ să vaḑă desastru pretutindenĭ; invidiaŭ pe alţiĭ ce se simţiaŭ fericiţĭ; ar fi voit ca toată lumea să fie în halul lor; statele ca şi oameniĭ ajung câte-odată după împrejurărĭ în asemenĭ starĭ psihice. In 5 Maiŭ 1705 moare împĕratul Leopold şi se sue în locu'ĭ pe tron Iosef I, această schimbare avu efectul sĕŭ şi pentru principele Brâncoveanu, efect de care voiŭ vorbi maĭ la vale, şi cu care vom încheia acest capitol chiar.

Férriol în acest timp, în Constantinopole, 'şĭ pusese în practică toate talentele sale de diplomat şi într'o adevĕrată imprecaţiune entusiasmează pe Marele Vizir Mustafa ca să declare resbel Rusiei, după ce 'ĭ explică maĭ întâĭ toată

politica europeană; D. Gion a cam stabilit acest discurs al ambasadorului francez [1]; Iată'l:

«Escelenţă, urmă d. de Férriol, neîncurcându-se de loc în spaima Vizirului, adevěraţiĭ servitorĭ aĭ Sultanuluĭ sunt pe deplin convinşĭ, că cel maĭ mare vrăjmaş al Sublimeĭ Porţĭ, este şi, maĭ cu seamă, va fi Ţarul Rusieĭ. V'a luat Azoful şi corăbiile luĭ acopere Marea-Neagră; Turcia nu maĭ e singură stăpână pe Cazaciĭ Ukranieĭ şi pe Tatariĭ Crîmuluĭ; aţĭ auzit cele ce se petrec în principate între Domnĭ şi trămişiĭ ascunşĭ aĭ Ţaruluĭ Petre, sciţĭ foarte bine că Iosif I, împeratorul Germanieĭ, este aliatul luĭ Frederic August, electorul Saxonieĭ şi Regele Polonieĭ care e frate de cruce al Ţaruluĭ Petre. Dacă neinvinsul şi Viteazul rege al Suedieĭ, Carol al XII, va fi bătut Dumnezeŭ să'l ferească! de armatele moscovite, Ţarul liniştit şi temut la Nordul Moscoveĭ, îşĭ va îndrepta neměsuratele sale fapte de cucerire spre Miază-zi. Aci, va da de frumosul şi mult pizmuitul imperiŭ al Sultanilor, către care 'l împing cu putere ambiţiunea-ĭ de cuceritor şi credinţa-ĭ de Creştin ortodox. Oare Excelenţa voastră nu ştie că se găsesc, la curtea M. S. Sultanuluĭ oamenĭ carĭ încă de mult, cred că Ţarul este firescul apărător al religiuneĭ ortodoxe şi singurul Suveran capabil de a scăpa pe Grecĭ de sub jugul atât de bine făcător, cred eŭ, al Turcilor şi de a reîntemeia imperiul Bizanţeĭ. Pentru ce nu'ĭ luaţĭ înainte? Pentru ce nu vě rěsboiţĭ astăzĭ contra'ĭ? In Polonia, partida luĭ Stanislas Lecsinski nu dă pace luĭ Frederic-August; Carol XII, face de tremură cetele barbare ale Ţaruluĭ, în faţa uneĭ armate care nu'şĭ are pereche în întreaga Europă. Imperatorul 'şĭ are toate oştile risipite în apusul Europeĭ, în Bavaria şi în Palatinat parte sunt în Italia şi în Spania. Ungaria fierbe în lupte după indemnul ereticuluĭ Racoczy Férenz.

[1]) După datele culese din: Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand, Histoire de Charles XII şi Siècle de Louis XIV de Voltaire; Dialogul luĭ Ali Persanul cu Mustafa Vizirul, şi scrisorile luĭ Férriol către rege, ambele tipărite în vol. VI al col. doc. Hurm., p. 37—52, Epistolele luĭ Alexandru Mavrocordat în cartea d. Livada şi Histoire de l'Empire Ottoman, cap. XVI de D. de la Jonquières. Vedĭ nota în op. cit. a d-luĭ Gion, p. 351.

Nicĭ odată împrejurările nu s'aŭ potrivit maĭ bine pentru gloria armatelor ottomane, nicĭ odată numĕrul aliaţilor Sublimeĭ Porţĭ nu va fi fost maĭ mare şi maĭ impunător. Carol al XII, regele Suedieĭ; Stanislas adevĕratul rege al Polonilor; Racoczy principele Ungarieĭ; augustul meŭ stăpân, Ludovic cel mare ale căruĭ armate păşesc spre biruinţă cu Villeroi [1]) în Flandra, cu Vendôme în Italia, cu Berwick în Espania toţĭ aceştia, şi poate chiar Veneţianiĭ vor merge într'una cu armatele M. S. Sultanuluĭ. Incepeţĭ Excelenţă, rĕsboiul şi victoria nu va întârzia a împodobi iarăşĭ glorioasele stindarde ale armatelor ottomane. Veţĭ relua Azoful, veţĭ stăpâni Crîmul; nicĭ o altă putere nu vĕ va maĭ disputa Marea Neagră; veţĭ tăia principilor dunărenĭ pofta d'a maĭ asculta propunerile Ruşilor, şi spre cea maĭ mare glorie a luĭ Achmet III, veţĭ asigura viitorul Turcieĭ» [2]).

De sigur că marele Vizir Mustafa în urma uneĭ cuvêntărĭ atât de înflăcărătoare a măestrituluĭ şi nobiluluĭ diplomat, care de sigur s'o fi exprimat într'o dulceaţă şi eleganţă de vorbă fără seamăn, a rĕmas cu totul zăpăcit şi perdut, de astă dată Férriol ridicase în slava ceruluĭ Turcia şi pe Sultanul Achmet, declaraţiuni de la început până la sfêrşit, sfetnicul turc de sigur că se îngânfa, căcĭ nimenĭ ca Turciĭ nu se îngânfă şi nu se fericesc când le spuĭ vorbe lăudăroase în faţă. Vizirul rĕmase pe gândurĭ şi de acuma ceasul va începe a bate regulat ora de moarte a luĭ Brâncoveanu, el va scăpa cu voe cu nevoe, dară în 1714 nu va maĭ scăpa, căcĭ atuncĭ se va sĕvârşi ultima suflare a domnuluĭ şi a patru bezadele ale sale, la lovitura crudă, a iataganuluĭ de la Stambul. Intreg acest discurs al luĭ Férriol nu fu de cât o tragedie jucată înaintea mareluĭ Vizir, diplomatul francez îndeplini de minune rolul unuĭ actor ce va înminuna pe turcul obscur în arta diplomatică, pe de altă parte Racoczy linguşea prin cele maĭ meschine lucrurĭ pe Férriol, ca totul să meargă

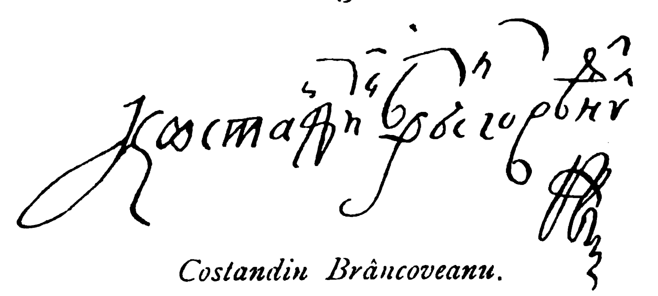
[1]) Nu ştiŭ de ce Férriol se lăuda cu Villeroi, căcĭ Malborough la 23 Maiŭ 1706, la Ramilles 'l va bate cumplit pe acest Villeroi. D. Gion spune că Férriol ţinea această convorbire în luna Aprilie 1706; poate decĭ de aceia vorbea cu anticipaţie.

[2]) Veḑĭ în op. cit. a D-luĭ Gion, p. 348—350.

strună la Țarigrad. D. Gion ne raportează că Ungurul în 9 Ianuarie 1706, a trimis vin de Tókay luĭ Férriol [1]) se vede ca să'l însuflețească și maĭ mult în cauza maghiară.

Brâncoveanu în țară se sfătuea acuma cu Banul Cornea Brăiloiŭ care 'l avea de aproape sfetnic al sĕŭ; în Constantinopole avea capuchehaele, pe stolnicul Constantin Cantacuzino și pe căpitanul Stroe, aceștia începură a cam cochetarisi cu vrășmașiĭ Brâncoveanuluĭ de acolo, cu aceĭ diplomațĭ aĭ puterilor strĕine; domnul auḑise despre aceasta și de aceia îĭ rechemă, trimețĕnd în locul lor pe Cămărașul Iordache Crețulescu și pe Slugerul Michail Cantacuzino [2]).

Acuma Brâncoveanu nu rupe imediat legăturile sale de amiciție cu Nemțiĭ, găsim maĭ multe scrisorĭ ale domnuluĭ român către ambasadorul extra-ordinar german Quarrient. Ast-fel avem douĕ scrisorĭ ale domnuluĭ român, una din 4 August, 1706, scrisă de la Têrgoviște: «unde domnul îĭ destănuește sentimentele sale de prietenie față de Nemțĭ» a doua din 7 Septembrie 1706, scrisă de la moșia Măriei sale, Potlogĭ; unde domnul «mulțămește ambasadoruluĭ pentru darul cel frumos de 6 caĭ ce 'ĭ a primit, ḑicêndu ĭ încă că nu știe cum să dovedească Excelențeĭ sale prietenia nestrămutată ce Excelența sa i'a arătat'o în scrisorile primite» aceste scrisorĭ sunt tipărite și păstrênd încă semnătura originală a domnuluĭ.

Costandin Brâncoveanu. [3]

[1]) Veḑĭ în op. cit., p. 351.
[2]) Veḑĭ în Hist. de la Valachie de Kogălniceanu, p. 349.
[3]) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 36—37. (Semnatura originală a Domnuluĭ, calchiată.)

In altă scrisoare cu data de 1706, Constantin Brâncoveanu scrie luĭ Quarrient că 'l va ţine în curent cu mişcările Ungurilor în Ungaria, îĭ vorbeşte de rebelul *Czaki* şi de Tătarĭ, însă 'l conjură a ţine secret aceste ştirĭ [1]). In a patra scrisoare în fine ce posedăm de la ilustrul Domn purtând data de 19 Iulie st. v. 1702, vedem între altele încă: «Cum Brâncoveanu se scuzează luĭ Quarrient că până acuma nu a putut vĕrsa tesauruluĭ imperial suma de banĭ ce o datora, ear despre proviant ar fi greŭ de a'l transporta acuma în ţara nemţească, duşmaniĭ ar lua aminte şi de îndată l'ar pârâ din noŭ la Poartă» [2]) domnul închee scrisoarea către ambasador prin măgulitorul termen de: «*Proutissime* Seruidore» [3]) In 1706, Octombrie, Ministrul afacerilor din afară din Franţa scrie de la Versailles ambasadoruluĭ Férriol la Constantinopol, prevenindu-l de ajutorul şi bunele oficiĭ de care trebue să îngrijească ambasadorul în persoana Palatinuluĭ de Beltz şi a soţieĭ sale când vor sosi în Turcia şi în Ţara-Românească; Férriol găseşte mijlocul ca de la această scrisoare să facă din noŭ o afacere de stat şi să rĕspundă Ministruluĭ înegrind earăşi pe Brâncoveanu; avem scrisoarea din 19 Februarie 1707, Pera.

«J'ai reçu les deux lettres que vous m'avez fait l'honneur de m'ecrire le 7 Octobre. Je suis persuadé que Monsieur le Palatin et Madame la Palatine de Beltz ne seront plus dans le sentiment d'envoyer leurs haras et d'autres effets en Valaquie après la paix de Pologne je ne laisserai pas d'en parler au grand Visir et de lui demander les ordres nécessaires pour ce sujet.

A l'egard du Prince de Valaquie, il s'est déclaré si hautement pour les Allemands, que j'ai été obligé de l'attaquer à la Porte. Il ne l'a pas ignoré et il lui en a souvent coûté de grosses sommes pour se mettre à couvert de mes accusations. Ainsi il ne ferait rien à ma prière et il ne

---

1) Idem, p. 58, doc. Hurm., Vol. VI.
2) » » 60, » » » »
3) » » » » (Sfîrşitul scrisoareĭ).

manquerait pas de me dire que je dois prendre un commandement du Grand Seigneur. Il vaut mieux le demander tout d'un coup, ou une lettre du Visir qui fera le même effet. Si Monsieur le Palatin et Madame la Palatine de Beltz s'étaient d'abord adressés à moi, je ne doute pas que je n'eusse déja obtenu le dit ordre»[1]).

Aceasta e singura scrisoare ce Férriol adresează Franciei înegrind încă faptele Brâncoveanului în 1707.

In 1708, 2 Aprilie, Férriol scrie Comtelui de Pontchartrain; cum principele Brâncoveanu şi bailul Veneţiei aŭ maltratat pe un nobil din insula Zante, din care cauză acel nobil s'a turcit, unde putea Férriol, înegrea pe Brâncoveanu, acest nobil erea seniorul Manorigarty»[2]).

D. Xenopol foarte bine conchide[3]), când spune că de şi ambasadorul regeluĭ Franciei erea bine informat, însă nu putea dovedi nimic, şi Turciĭ nu prea voeaŭ să se convingă despre hăinuirea Brâncoveanuluĭ maĭ întâiŭ fiind-că nu voeaŭ să'l pedepsească ca să nu displacă Nemţilor ce isbiseră de astă dată rĕŭ pe Turcĭ cu pacea de la Carlowitz, al doilea e că Brâncoveanu purtându-se ast fel venea cu marĭ bacşişurĭ de banĭ la Ţarigrad spre a îmblânzi pe Turcĭ, ceia ce le convenea earăşĭ, în cât Turciĭ ereaŭ de rea credinţă, eĭ către eĭ înşuşĭ, când erea vorba de banĭ, apoĭ şi ceĭ 200,000 de leĭ ce trebueaŭ Turciĭ să'ĭ verse thesauruluĭ nemţesc în urma păceĭ de la Carlowitz, am vĕḑut că tot Brâncoveanu le-a plătit în numele lor. Brâncoveanu foarte dese-orĭ făcea de aceste gentileţe Turcilor, în cât le punea cep la gură la orĭ-ce pâră ce aducea alţiĭ în contra luĭ la Constantinopole. Afacerĭ de negoţ făceaŭ şi Turciĭ cum spunea într'o scrisoare Férriol, un trafic întreg. In aceste vremurĭ, pe când Iosef I se desfăta pe tronul sĕŭ, la Moscova Petru cel mare se desfăta şi maĭ mult, autoritatea şi puterea sa creştea pe fie-ce ḑi în Europa. Brâncoveanu simţea această putere viitoare a imperiuluĭ Rusieĭ,

---

1) Veḑĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm. p. 367—368.
2) Veḑĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm. p. 369.
3) Veḑĭ în vol. IV, op. cit., p. 436.

vedea în Rusia un ajutor maĭ puternic ca în Germania, apoĭ se săturase de toate intrigele Francezilor de la Poartă şi pârile aduse în contra sa din cauza prieteniei sale cu Nemţii, ambasador în Constantinopole de asemenĭ nu maĭ erea comtele d'Oettingen un om cu mare ponderaţie pe lângă Vizir, acuma erea Quarrient care nu maĭ putea aşa de bine să apere pe Brâncoveanu în ochiĭ Turcilor. Brâncoveanu în urma tuturor acestor hipotese ce şi le pusese dênsul în cap nu se maĭ gândi mult şi se hotăreşte a o rupe cu Nemţiĭ şi a începe relaţiunile sale politiceştĭ şi de amiciţie cu Petru cel mare, 'l va imita pe Brâncoveanu şi Cantemir al Moldoveĭ. De rĕŭ augur însă le va fi ambilor domnĭ prietenia cu Rusia căcĭ unul va peri cu tot neamul luĭ la Stambul, eară cel l'alt va fi ascuns şi ţinut zălog la curtea luĭ Petru cel mare ca să nu fie prins de Turcĭ şi să aibe acelaşĭ sfârşit ca şi Brâncoveanu.

Indată ce se simţi în Bucureştĭ şi în Constantinopole că Brâncoveanu a întors foaea pe partea cea-l'altă, Alexandru Mavrocordat din Ţarigrad şi Constantin Cantacuzino din Bucureştĭ carĭ acuma deveniseră inamiciĭ domnuluĭ vor exclama: «Brâncoveanu e perdut! să ne aţinem la tronurĭ pentru copiĭ noştri»[1]).

Ajungem acuma la studiul politiceĭ luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ.

Politica luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ (1709—1714, 4 Aprilie) şi rolul luĭ Carol al XII, regele Suedieĭ refugiat în ţĕrile române.

Viaţa unuĭ popor este ca şi a unuĭ individ, el se desvoltă treptat treptat: şi trece prin maĭ multe faze până ce apune, în timpul vieţeĭ avênd însă diferite epoce când maĭ fericite, când maĭ nenorocite, pe care d'intre toate una for-

---

[1]) Vedĭ în op. d-luĭ Gion, p. 355.

mează apogeul. Românii aruncaţi de Trajan în quadrulaterul dacic şi apoi coborâţi la şesul Dunărei; în această viaţă a lor de până acuma, mai bine de şease veacuri ca stat, aŭ avut mijlocul ca să vază cum cele-l'alte puteri înconjurătoare în acest restimp aŭ putut înainta saŭ scoborâ.

Dacă la începutul veacului al XVIII, Constantin Vodă Brâncoveanu a mers mână în mână cu Ruşii şi a făcut o politică ruso-filă, după ce fusese mai întâi un austriaco-fil; neîncetând de loc să fie în acelasi timp şi un turco-fil prin excelenţă. Totuşi Românii mai de mult aŭ lucrat la un loc cu Ruşii; fusese un timp când Rusia se considera egală Moldovei şi Ţĕrei-Româneşti.

Doui domni români cari aŭ făcut fala neamului românesc aŭ înlănţuit primele relaţiuni politice cu Rusia; Ştefan cel bun şi mare al Moldovei ce deveni cuscrul Ţarului Ioan Vasilievici III; căci fiica domnului moldovean, Elena, se căsători cu Ioan fiul Ţarului, de aci se îndrumară şi strênsele relaţiuni de politică; apoi Michai Viteazul de asemeni stabileşte nişte legături politice cu Ţarul Boris Godunov pentru a ataca pe Poloni. După un veac şi mai bine în Moldova Vasile Lupu Voevod reluă earăşi firul lăsat de Ştefan cel mare şi negocià cu Ruşii în contra Cazacilor, când Azoful cădu în mâinele Turcilor, pentru ca mai târdiŭ Petru cel mare să'l reia.

Rusia nu era strèină Turcilor căci între anii 1495 şi 1499, întâlnim în Constantinopole o ambasadă rusească, trimisă de Ţarul Vasilievici III. Veneţienii cari în acele timpuri formaŭ o putere în Europa aveaŭ şi dênşii ambasadorii lor la Constantinopole, şi deşteptul diplomat veneţian Giacomo Soranzo nu întârzià de a comunica dogelui şi senatului justele'i sale observaţiuni asupra politicei ruseşti; el spunea într'o scrisoare din 1576: «Sultanul se teme de moscovit din pricină că acel mare duce este de biserică grecească ca şi poporaţia din Bulgaria, Sêrbia, Boemia, Morea şi Grecia care îi este devotată în gradul cel mai mare, fiind că se ţine de acelaş rit grecesc şi va fi în tot-d'a-una gata a lua armele în mâini şi a se rĕscula pentru a se libera de sclavia turcească şi a se supune stăpânirei

luĭ [1]) Giacoma Soranzo nu se înşălase de loc când în 1576, prezisese Rusieĭ un ast-fel de gând, căcĭ nu odată Ţarii aŭ dat o asemenea dovadă; Domnii românĭ s'aŭ entusiasmat şi când Nemţii începură să'şĭ umple capul şi eĭ cu protectatorul ţĕrilor române, atuncĭ gândul lor s'a întêlnit cu al Ruşilor.

Petriceicu-Vodă şi Grigore Ghica în Moldova aŭ umblat după o alianţă rusească. Şerban-Vodă Cantacuzino în Muntenia de asemenĭ; voeaŭ eĭ să scoată ţĕrile române de sub jugul păgân, rĕmânênd a alege între Nemţĭ şi Ruşi, nu aŭ eşit însă la nicĭ un resultat căcĭ ceĭ douĭ d'întâĭ, fură maziliţĭ, eară ceĭ d'al treilea muri. Vine la tron Petru cel mare în Rusia, un ocârmuitor de o inteligenţă şi o energie fără seamăn legate de un patriotism şi fanatism duse până la extrem, el va crea Rusia modernă şi testamentul sĕŭ va remânea nemuritor. Petru cel mare înţelese că numaĭ comerciul ridică prestigiul unuĭ stat şi al unuĭ popor; găsi de cuviinţă că teritoriul sĕŭ e lipsit de căĭ de comunicaţiunĭ, trenul atuncĭ nu se cunoştea, plutele apelor însă ţineaŭ loc, nordul şi sudul ereaŭ ţintele Ţaruluĭ, la sud prin vestita pace de la Carlowitz Petru cel mare ea Azoful de la Turcĭ şi cu chipul acesta corăbiile ruseştĭ vor despica valurile furioseĭ mărĭ Negre, la nord cu marea Baltică 'şĭ îndeplinea nevoile, pentru aceasta însă se isbea de têněrul dar vigurosul braţ al luĭ Carol al XII, al Suedieĭ cu care va avea mult de lucru până ce să'l vaḑă bătut şi refugiat la Bender, oraş moldovenesc. De aci, din acest resbel între Petru cel mare şi Carol al XII; s'a născocit întreaga politică ruso-filă a Brâncoveanuluĭ, căcĭ el 'şĭ deschisese bine ochiĭ, şi observase ca o vulpe, marea putere ce o căpăta Petru cel mare, ḑilnic, pe când Nemţiĭ în acest timp se cam amorţiseră; căcĭ Iosef I, succesorul luĭ Leopold se întristase cu marile rĕsboaie născute din cauza succesiuneĭ coroaneĭ spaniole. Brâncoveanu se înbĕtase de acelaşĭ vis ca şi Petriceicu Vodă, Ghica, şi Şerban Canta-

[1]) Veḑĭ în Relazioni degli ambascatori veneti al Senato seria III, 5, p. 206, raport. de D. Xenopol, vol. IV, p. 497. (Nota).

cuzino ce voiaŭ să aibă un stăpân cu cruce, cu Nemţii nu reuşiseră, numaĭ Ruşiĭ maĭ rĕmăsese, apoĭ Ruşiĭ aducându'ĭ încă aminte de rubedeniile strĕbune din epoca luĭ Ştefan şi Mihaĭ.

Eată deci începutul politiceĭ luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ, căcĭ dacă Petru cel mare nu s'ar fi bătut cu Carol al XII ca să'şĭ întindă imperiul, şi să devie a tot puternic, Brâncoveanu poate nu perdea capul după Ruşĭ, şi nicĭ Carol al XII nu avea ce căta la Bender unde a jucat rolul de spion între Turcĭ şi domniĭ românĭ, înegrind pe Racoviţă şi pe Brâncoveanu la Poartă, numaĭ şi numaĭ ca să'şĭ resbune contra Ruşilor învingătorĭ. Petru cel mare maĭ avea în cap şi alte fumurĭ, el avea de gând să facă rĕsboiŭ Turcilor spre a'ĭ alunga din Europa, Brâncoveanu simţise toate acestea, vedea că puterea Turcilor descreşte, vedea de asemenĭ că cu Nemţiĭ nu face nimic şi toate speranţele pentru mărirea ţĕreĭ luĭ, în Rusia le punea de acum înainte; dar vaĭ, el nu ştia trădarea ce i se pregătea. Cronicarul Radu Popescu a prevĕḑut şi dênsul acestea şi în termenĭ maĭ turburĭ expune noua încercare politică a Brâncoveanuluĭ şi de aceia spune: «Vĕḑênd Brâncoveanu că Turciĭ nu staŭ la vorbele lor şi pre Nemţĭ că s'aŭ împăcat cu Turciĭ, de nu erea nicĭ un razim şi nicĭ un ajutor despre dênşiĭ, aŭ început a se ajunge cu Muscaliĭ»[1]. Luĭ Brâncoveanu îĭ erea necaz că Nemţiĭ s'aŭ înpăcat cu Turciĭ, el voea ca tot să se urmeḑe acel joc periculos de rĕsboĭ între aceste două puterĭ, căcĭ se deprinsese cu felul diplomaţieĭ sale, acea politică periculoasă, de a iubi de odată douĭ aliaţĭ şi de a'i înşela în acelaşĭ timp pe amêndouĭ, momentul ca Brâncoveanu să se arunce în braţele Ruşilor sosi maĭ degrabă de cât cum gândea însuşĭ dênsul. O causă externă politiceĭ româneştĭ, aduse acésta; este resbelul Ţaruluĭ Petru cu tênărul Carol al XII al Suedieĭ, soarta luĭ Brâncoveanu şi politica luĭ, se vor desemna din acest moment, eară tênărul Carol al XII, va forma în biografia bătrânuluĭ Brâncoveanu, cioclul sfârşituluĭ. Să pătrundem în materie, să vorbim de punctele acestuĭ resbel în

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. IV, p. 22.

părţile ce vor interesa pe Românĭ, şi pe ţara lor, ca să ajungem la acele secrete politice ale luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ.

Petru cel mare înţelese că un stat nu poate deveni înfloritor, dacă nu are şi un comerţ întins.

De aceia el 'şĭ îndreaptă ochiĭ către cele două mărĭ, marea Neagră la Sud, din care gând va eşi participarea sa la liga sfântă a apusuluĭ Europeĭ şi cucerirea Azofuluĭ de la Turcĭ, eară la nord marea Baltică, voind a cuceri provinciile ţĕrmurene acesteĭ mărĭ, ca: Estonia, Livonia, Carelia şi Ingria, aliindu-se cu Polonia şi cu Danemarca în contra Suedieĭ. Cucerirea Azofuluĭ nu fu grea, cucerirea ţĕrilor suedeze fu însă foarte grea, căcĭ peste dênsele domnea Carol al XII un rege deşi tênăr dară foarte viguros şi energic, aşa că Petru cel mare intră într'un joc periculos de luptă. Ţarul Rusieĭ este bătut la Narva de tênărul Carol al XII; însă neexperienţa tinereţeĭ chiar şi la o inteligenţă, energie şi vigoare, ori cât de mare, tot rĕsuflă; aşa şi Carol al XII vĕḑêndu-se acuma învingător faţă de un Ţar rusesc, se desfăta în visurile cele maĭ fantasmagorice şi 'şĭ îndreaptă spada şi către August al II al Polonieĭ, sub cuvânt, că ce a avut el să intre în alianţă cu Ţarul, în contra sa. Carol al XII bate pe August al Polonieĭ spre mirarea tuturor; însă acĭ comise o greşeală capitală şi datorită numaĭ iuţeleĭ şi nerăbdăreĭ uneĭ inimĭ tinere, dea face totul prea iute, însă cam pe jumĕtate; căcĭ în acest timp el dădu timp luĭ Petru al Rusieĭ să se întărească şi să reia Ingria şi Carelia înapoĭ de la Suedezĭ, bătând pe maĭ mulţĭ generalĭ aĭ luĭ Carol şi fixându'şĭ chiar temelia viitoareĭ capitale imperiale.

Carol al XII după isbânda în contra luĭ August al II-lea al Polonieĭ aflând despre noua victorie a Ţaruluĭ, se infurie şi ca un leŭ în libertate se aruncă asupra moscovituluĭ, se duce de-a dreptul către Moscova apucând prin Ucrania. Ţarul însă întrebuinţează vechiul sistem al Ruşilor, ca atuncĭ când nu pot resista la o bătălie în câmpie deschisă, să se retragă către fundul ţĕreĭ lor şi să pustieze în urma lor totul; ca inamicul, când va înainta să rĕmâe fără apă şi alimente şi decĭ să fie redus să moară. Petru pustiă toată Ucrania, Carol al XII înainta cu armata sa prin o earnă cumplită,

aştepta ajutor şi de la Mazeppa hatmanul cel fioros al Tătarilor, acesta îi aduse banĭ cât de mulţĭ dar ce folos, că nu aveaĭ ce cumpăra cu eĭ; oamenii luĭ Carol al XII începură a se înbolnăvi şi a muri de foamete, veni şi rêndul cailor căcĭ nicĭ un fir de pae nu se maĭ găsea, şi ast-fel bietul Carol erea condamnat să'şĭ vază oastea perind de a înpicioarele nu de glonţ dar de foame, generalii sĕĭ interveniră şi sfătuiră pe tênărul rege ca să se retragă maĭ bine, el se îndărătnici, şi merse înainte, făcu ca Napoleon I, în 1812, ast-fel înaintând ajunse sub zidurile cetăţeĭ Pultava, voind acolo a da ultimul atac care va hotărâ soarta sa, aci Petru cel mare năvăli, întărit şi pregătit, şi învinse pe regele Suedieĭ omorându'ĭ vre-o 9000 de oamenĭ, scăpând acesta cu vre-o 1500 numaĭ, şi trecând Nistrul intră în Moldova şi se aşeză la Bender, unde fu foarte bine primit de autorităţile turceştĭ. Carol al XII instalat în Bender începu a'şĭ pune în practică toate talentele sale politiceştĭ, trecuse ora celor milităreştĭ, el aţâţa pe Turcĭ la un resbel contra Ruşilor băgând în aceasta intrigă şi pe domnii românĭ, Racoviţă şi Brâncoveanu, de aci începe rolul politiceĭ sale, rol ce a fost atât de dăunător pentru Constantin Brâncoveanu de care mĕ ocup eŭ în acest capitol. Acuma îi trecuse pofta luĭ Carol al XII să maĭ spue Ţaruluĭ: «nu voĭ trata cu tine Moscovitule de cât pentru pace, şi anume la Moscova, în Kremlin» căcĭ Petru cel mare avea rĕspunsul gata, şi îi putea spune: «Ah, fratele meŭ Carol vrea să se joace d'a Alexandru-cel-mare! Fie sigur însă că nu va găsi în mine un Dariŭ!»[1]).

Ce spunea Carol al XII, a maĭ spus peste un veac şi Napoleon I şi istoria ne arată cum el a fost redus la groasnica privelişte de a vedea Moscova arḑând, însuşĭ de mână de moscovit, aceia a mareşaluluĭ Rostopcin, când marele împĕrat fu nevoit să se retragă cu armata'ĭ decimată de bolĭ şi foamete.

Carol al XII locuia în Bender în acelaşĭ fast şi splen-

---

[1]) Veḑĭ în acest fel şi în op. cit. a d-luĭ Gion (notă) p. 356.

doare ca şi în statele sale; într'un raport din 1710, 16 August, găsim oare-care date, raportul e intitulat:

La relation des espions qui sont partis de Bender le 16 d'Août, 1710.

«Le Roy de Svede se trouve jusqu'à present à Bender, loge dans sa maison, qu'il s'est fait bâtir luy même a trois coups de volées de fleche du château sur le bord du Dniestre.

Il y a auprès de luy pres de 500 Svedois dans un très mauvais état, des Cosaques près deux milles, *quatres capitaines Valaques. L'un s'appele Constanty Brakuka* (?), *le second Lukawieki* (?), *le troisième Galakam* (?), *le quatrième Cera* (?), *leur commandant Rosochaki* (?).

. . ; . . . Les geans du palatin de Kyovie (?) campent à une lieu de Jassy, entre Jassy et Krasuo-targ [1]), on les peut conter jusqu'à deux milles hommes. C'est Grudzienski qui en a le commandement, lequel va souvent à Bender. La misère parmi eux est beaucoup plus grande qu'entre les Svedois et Cosaques, ils vendent le reste de leurs équipages pour leur subsistance. Les Turcs campent auprès du Roy de Svede, quatre Pachas se trouvent dans ce corps celuy qui le commande s'appelle Apty Pacha, communiquant tout avec le Seraskier, Janczaraga est arrivée près de Bender avant six semaines, leur armée près de Bender aussi bien la cavalerie que les janiczars n'est pas plus forte que de dix milles hommes apparamment, le reste près du Danube. Le Han des Tartares se trouve à trois lieues de Bender près de Kalufzany. Il n'a pas auprès de luy que mille personnes, et c'est seulement les gens de ses cours et quelques Murzas confidents. On donne chaque jour au Roy de Svede et à ses troupes pour la subsistance cent cinquante écus. Le Grand-Vizyr avait fait le mouvement de Constantinople vers Andrianople, mais il a été revoqué en arrivé. On a conduit septante pièces des canons avec

---

[1]) Têrgu-Frumos.

tout ce qu'il faut à Bialograd pour les transporter à Bender» [1]).

Ţarul Petru cel mare cum învinse pe regele Suediei 'şi îndreptă ochii earăşi către sud; de astă dată nu însa la un atac, ci la o alianţă favorabilă, Rusiei. D. Xenopol, admirabil observă, când spune: «şi începe a pune în lucrare politica devenită tradiţională a Rusiei, adecă uneltirele de rěscoală a creştinilor supuşi împěrăţiei otomane. El intră în legătură cu Michai Racoviţă al Moldovei şi Brâncoveanu al Munteniei» [2]). Această alianţă aduse peirea ambilor domni; în care rolul de cioclu l'a jucat tênărul rege suedez; după cum vom vedea mai la vale.

In 27 Iunie 1709, Carol al XII fu bătut pe câmpiile de la Pultava; în acelaşi an, peste câte-va ḑile, se refugiă la Bender în palatul sěŭ de pe malul Dniesterului.

Din acest an începu politica ruso filă a Brâncovanului şi a domnului Moldovei Mihail Racoviţa, unul din contimporanii lui.

In acest timp în Constantinopole, Constantin Duca şi cei doui Cantemireşti săpaŭ pe Racoviţă; ajutaţi fiind şi de Brâncoveanu. Racoviţa vĕḑêndu-se urât de Turci, se aliază cu Ruşii şi exemplul sěŭ fu imitat şi de Brâncoveanu, care în acelaşi timp făcea figură veselă şi Turcilor. Brâncoveanu mai meşteşugit în daraverile politiceşti, pentru dênsul erea o floare la ureche, ca să dobândească acuma de la Turci mazilirea lui Racoviţă din Moldova; aceasta 'l va ridica în ochii Turcilor; nu avea de cât să'l pârască pe Racoviţă că s'a împrietenit cu Ruşii şi mazilirea erea gata; apoi ştia că va căpăta ajutor şi de la Carol al XII lea care nu putea să vaḑă pe Ruşi în ochi, de când cu înfrângerea de la Pultava.

Lucrurile se întâmplară cum le planuise Brâncoveanu, şi eată cum: Cronicarul Neculcea [3]) spune: «că Racoviţă se ajunse cu împěratul ca să fugă la el, socotind să se în-

---

[1]) Veḑi în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 72—73.
[2]) Veḑi Vol. IV, p. 503.
[3]) Veḑi în Letopiseţe, Vol. II, p. 321.

toarcă în curînd iarăşĭ la domnie însă sub protecţia pajurilor ruseştĭ». In aceste vremurĭ între domnul moldovean Michail Racoviţă şi cel muntean Constantin Brâncoveanu se întâmplase hăinie din cauza următoare: «Brâncoveanu 'şĭ alese de noră pe fiica postelniculuĭ Ilie Cantacuzino din Moldova care era rĕŭ vĕdut de Racoviţă. Domnul Munteniei ceru celuĭ din Moldova să invoiască caseĭ luĭ Ilie Cantacuzino să vină la Bucureştĭ, spre a sĕrbători nunta. După nuntă însă Cantacuzino nu se maĭ întoarse în Moldova, ci rĕmase pe lângă Brâncoveanu pe care 'l determină a'şi «întoarce obrazul de la Michail Racoviţă maĭ mult către Antioch Cantemir ce stătea mazil la Ţarigrad» şi cu care Brâncoveanu se împăcă cum am vĕdut, înaintea Patriarchuluĭ» [1]). Brâncoveanu ast-fel întors de Ilie Cantacuzino, cuscrul sĕŭ, contra luĭ Racoviţă, se hotăreşte a'l pârâ la Poartă şi în adevĕr începu a raporta Turcilor toată acţiunea politiceĭ sale cu Ruşiĭ; lucru extra-ordinar când însuşĭ el nu era maĭ puţin nevinovat, 'l pâreşte în Ţarigrad şi Turciĭ hotăresc mazilirea luĭ Racoviţă. Brâncoveanu însă ştia autoritatea de care se bucura în Ţarigrad Carol XII, care acuma domnea din Bender, şi de aceia se înveseleşte când 'l vede şi pe acesta amestecat în această pâră a domnuluĭ moldovean care se ajunsese cu Ruşiĭ; momentul ca regele suedez să se înfurie în contra luĭ Racoviţă, sosi: Carol al XII, avea obiceiŭ să ese la plimbare călare. Racoviţă aţâţat de Ruşĭ ca să prindă pe Carol al XII, hotără prinderea. Intr'una din dilele de călărie a regeluĭ se hotăreşte ca un corp de Ruşĭ să vină la Iaşĭ, eară un corp de Moldovenĭ să pătrundă în Tighina; şi în momentul când regele va trece călare pe unul din drumurĭ, să se repeadă ostaşiĭ asupra'ĭ, să'l lege şi să'l ducă plocon la Ţar [2]). Regele suedez se face foc atuncĭ în contra Moldovenilor şi maĭ foc contra Ruşilor, stratagema închipuită de Racoviţă nu reuşi şi din acest moment Carol al XII, va merge mână

---

[1]) Vedĭ în Vol. IV, op. cit., a D-luĭ Xenopol, p. 449

[2]) Vedĭ în cronicarul Neculcea, Letop. II, p. 291; în Charles XII, de Voltaire; în Const. Brâncoveanu şi Ludovic al XIV, de D. Gion, p. 356; şi în Istoria Românilor, Vol. IV, de D. Xenopol p. 503.

în mână cu Brâncoveanu contra luĭ Racoviţă până ce 'l va nenoroci şi pe acesta. Straşnic lucru se petrecea atuncĭ cu politica ţěreĭ; Brâncoveanu se desfăcuse de Nemţĭ; pentru că steaua lor apusese şi el se aliase cu Ruşiĭ căcĭ imperiul moscovit se ridica pe fie ce ḑi; era bine însă şi cu Turciĭ, se imprietinise cu Racoviţă la început, apoĭ după 6 lunĭ de domnie a acestuia, se hăinise, după cum am vĕḑut maĭ sus; se împrietenise de asemenĭ cu Carol al XII, al Suedieĭ, ca să înghiţă pe Racoviţă, până ce în fine, toţĭ 'l vor prăpădi şi pe dênsul. Carol XII, pâreşte pe Racoviţă la Constantinopole că s'ar fi aliat cu Ruşiĭ în dauna intereselor imperiuluĭ sultanin.

Racoviţă simţind nenorocirea ce'ĭ se apropie hotărâse fuga sa din Iaşĭ pe la Cernăuţĭ de unde va fi luat de Ruşĭ, şi dus la Ţar. Nu putu pleca imediat însă, căcĭ tocmaĭ atuncĭ un Aga cu maĭ mulţĭ Ienicerĭ venise în Iaşĭ ca să ridice baniĭ biruluĭ. De aceia trimise maĭ 'nainte pe socrul sĕŭ, spătarul Dedu, la Cernăuţĭ, ca să se înţeleagă cu Ruşiĭ spre a'ĭ hotără modul fugeĭ; această întârḑiere însă fu nenorocirea luĭ, căcĭ un alt Turc soseşte de abea în Iaşĭ, şi pe neaşteptate vine la Racoviţă, şi 'l ridică în mare grabă de 'l duce în lanţurĭ, la Ţarigrad în ḑiua de 8 Noembrie 1709; după cum relatează un raport din Bender, cu data de 10 Noembrie 1709: «*Superna die, eductus est Hospodar Valahicus inde in Turciam cum uxore, et 4 filiis et cum aliquod Dominis Valachicis* quibus compedes in pedibus posuerunt, pro hoc, quod Suecos 400 Moschi ceperunt in Valachia; imperator Turciae jussit illos accipere, et reddere Regi Sueciae ut ipsos jubeat perdere, sed illos noliut recipere et remisit illos ad Imperatorem, *non est modo Hospodar in Iassi*» [1]).

In 22 Noembrie 1709; Fériol ambasadorul Francez din Constantinopole scrie de asemenĭ, arătându'şĭ bârfeala sa contra luĭ Racoviţă, profită de moment şi şi'o arată şi către Brâncoveanu, între altele vedem: «A l'égard du Prince de Moldavie déposé, on l'amène dans les fers à Constan-

---

1) Veḑĭ în vol. I, supl. I, Col. doc. Hurm., p. 371.

tinople *pour les intelligences que le Roy de Suède a fait voir qu'il avait avec le Czar. Il serait à désirer que Sa Majesté Suèdoise en fit autant du Prince de Valaquie»*[1]). Racoviţă dus la Constantinopole fu aruncat în închisoarea de la şapte-Turnurĭ, acolo va fi aruncat şi Brâncoveanu peste şase anĭ, cu deosebire că de acolo va fi dus la omor.

In 25 Ianuarie 1709 soseşte în Iaşĭ Nicolae Mavrocordat ca domn al Moldoveĭ, numit şi trimis de Poartă în locul luĭ Racoviţă, la capitolul intronăreĭ acestuĭ domn pe tronul muntean vom vedea cine a fost el; precum şi modul prin care a dobândit tronurile române.

Să ne ocupăm aci de subiectul de faţă. Carol al XII avea o singură ţintă acuma ca să împingă pe Turcĭ la un resbel înfricoşat cu Ruşiĭ. El erea a tot puternic şi d. Gion cât de bine caracterisează purtarea regeluĭ din oraşul moldovenesc. D-sa spune: «Făcea multe Carol al XII, la Tighina unele maĭ năsdrăvane de cât altele. Vizirii se luaŭ de păr vĕḑênd încurcăturile ce le pricinuia la Poartă modernul Alexandru. Carol al XII voia în fruntea a 300 de Suedezi, să guverne din Bender, ş'apoĭ din Varniţa de lângă Bender, Imperiul Sultanilor, regatul Suedieĭ, regatul Polonieĭ, Kanatul Tătarilor, ţara Cazacilor, şi *principatele dunărene*. Senatorilor din Stockolm carĭ cârmuiaŭ Suedia în locul sĕŭ, când cercaŭ să ḑică ceva împotriva voinţelor regale, Carol al XII le scria că le va trămite una din cismele sale ca să domnească asupra lor. Vizirii Sultanuluĭ Achmet cădeaŭ uniĭ peste alţiĭ pentru că nu declaraŭ rĕsboiŭ Rusieĭ, Stanislas Lecinski nu maĭ erea rege, ci locotenent al luĭ Carol al XII în Polonia. Chanul Tătarilor privea pe eroul de la Narva şi chiar de la Pultava prin prisma fantasmagorielor orientale şi'l credea trimisul ceruluĭ pe pământ. Racoviţă băgat în fiare, afla amar care e puterea surghiunuluĭ de la Tighina, ear Brâncoveanu abia putea să se maĭ opună intrigelor de la Constantinopole. Invălmăşelĭ peste învălmăşelĭ, vaĭ celor ce nu ştiaŭ să se ferească!»[2]).

---

[1]) Veḑĭ în vol. I, supl. I, idem, p. 372.
[2]) Veḑĭ în op. cit. a d-luĭ Gion, p. 359.

Brâncoveanu vĕḑênd pe regele Carol al XII la Bender dictând aproape tuturor puterilor ce aveaŭ de a face cu Turcii, se hotărâ a se arata foarte bine-voitor către dênsul, el găsdueşte maĭ mulţĭ soldaţĭ suedezĭ carĭ pătrunsese până în Bucureştĭ [1]), aci atinsese amorul propriŭ al regeluĭ suedez, în cât acesta la început deveni trup şi suflet cu domnul muntean, tot atuncĭ se ḑice că aceştĭ soldaţĭ aĭ luĭ Carol al XII aŭ lucrat la înălţarea turnuluĭ Colţeĭ din Bucureştĭ [2]). In acest timp în Constantinopol se revocase marchisul de Férriol din postul de ambasador al Franciei pe lângă Sublima Poartă, în locu'i se acreditase alt duşman al Brâncoveanuluĭ, acela erea Comtele Des Alleurs; el erea în orient tocmaĭ din anul 1704 când Ludovic al XIV 'l trimisese la un loc cu Férriol în Ungaria ca să însoţească pe Racoczy în luptele luĭ cu imperialiĭ, aşa că Des Alleurs avusese timp ca să cunoască bine pe Brâncoveanu, cel puţin din auḑite, fiind toată ḑiua pe lângă Racoczy Ferenz, cum şi Férriol fusese pe lângă Tököli. Ludovic al XIV cu miniştriĭ sĕĭ, in camera de consiliŭ de la Versailles regulase cam pe la finele veacului al XVII-lea ca ambasadorii Franciei în orient, să'şi facă stagiul maĭ întâiŭ in Ungaria; considerând'o pe aceasta ca sâmburele politiceĭ Europeĭ orientale, maĭ bine 'i-ar fi trimes la Bucureştĭ căcĭ de la Brâncoveanu într'adevĕr ar fi învĕţat ceva. Lucru curios însă, Franţa avea în fond, la Constantinopole douĭ ambasadorĭ, căcĭ Férriol în furia sa ḑise: «eŭ nu mĕ consider demisionat, regele poate foarte bine să mĕ recheme» şi el şeḑu în adevĕr în Constantinopole până la 4 Aprilie 1711 [3]) locuind în palatul ambasadeĭ franceze şi continuând a scri scrisorĭ în Franţa despre întreaga politică a Turcilor, pe când şi Des Alleurs făcea acelaşĭ lucru.

Des Alleurs venea la Constantinopole prin Ungaria şi trebuea a trece şi prin Moldova; în 1710, 17 Martie el scrie predecesoruluĭ sĕŭ Férriol, din Iaşĭ:

---

[1]) Veḑĭ în D. Cantemir: «Intâmplările Cantacuzenilor şi Brâncovenilor edit. Acad. rom. cap. 22 şi urm.

[2]) Veḑĭ nota în vol. IV al d-luĭ Xenopol, p. 443.

[3]) Veḑĭ în op. cit. al d-luĭ Gion, p. 368.

«Je suis arrivé ici après avoir souffert bien des peines et des pertes, en sortant de Hongrie et dans les montagnes qui séparent ce royaume de cette principauté. Je ne puis assez me louer de la bonne et honorable réception que m'a faite le nouveau Prince de Moldavie, qui a beaucoup contribué à me metre en état de continuer, ma route du coté de Bender. Il n'y a que trois petites journées de Jassy à Bender, ou, après avoir été quelque jours, je me rendrai, le plutot qu'il me serra possible à Constantinople, conformément à mes ordres» [1]).

Cum vedem ambasadorul Francez erea cam încântat de primirea ce'ĭ a făcut'o la Iaşĭ domnul moldovean Nicolae Mavrocordat, după cum se exprimă însuşĭ el în o scrisoare a sa către rege, cu data de 25 Martie 1710:

«Après bien de difficultés, je me suis enfin rendu ici le 18 de ce mois je ne puis assez me louer de l'honorable et bonne réception que j'ai reçue du Prince de Moldavie, au sortir des affreuses montagnes que j'ai été obligé de passer pour ma sûreté, lequel m'a donné toutes sortes de secours jusqu'ici» [2]).

Pe de altă parte Des Alleurs scrie şi ministruluĭ afacerilor streine din Franţa şi îĭ arată greutăţile care a întâmpinat în cursul voiajuluĭ sĕŭ prin Moldova, scrisoarea din 25 Martie 1710:

«Permettez-moi, s'il vous plait, de vous faire une petite relation de mon passage de montagnes de Marmoros en Moldavie. Avant que d'y entrer, j'ai vu fondre devant mes yeux un chariot à six chevaux sous la glace d'une qui avait 12 au 15 pieds d'eau, dont je n'ai jamais eu de nouvelles et on était tout ce que, j'avais de meilleur ce qui a réduit dans un moment l'équipage de M. l'Ambasadeur à 4 petites valises qui, avec cela, a été obligé de prendre 300 paysans, dont 200 frayaent le chemin et les 100 autres portaient du pain pour moi et du fourrage pour mes chevaux, dont la moitié s'est perdue dans la neige. Enfin

---

1) Veḑĭ în vol. I, supl. I, col. doc. Hurm.
2) Veḑĭ în vol. I, Supl. I, p. 376, col. doc. Hurm.

j'ai été cinq jours sans voir ni ciel, ni terre, ni eau. Le 6-ème, j'ai vu toutes ces choses ensemble avec d'autres hommes que ceux, que j'avais. C'est où je rencontrai ceux que le Prince de Moldavie envoyait me recevoir et à deux journées de Bender, j'ai logé chez un gentilhomme dont la maison a été brûlée, que j'ai été obligé de payer deux cents écus. Je vous dis cela, Monseigneur, sans aucune vue de demander des grâces, parce que je suis payé pour faire ces depenses. J'aurais seullement l'honneur de vous représenter que j'arriverai à Constantinople comme un homme qui a fait naufrage et qui s'est sauvé sur une planche. Ce qui me fâche le plus, c'est que je suis hors d'état de faire les présents au l'on est obligé indispensablement dans ces pays et je suis contraint de promettre de les envoyer aussitôt que je serai arrivé à Constantinople. Si ce dernier article mérite quelque considération, je vous supplie Monseigneur, de ne le pas oublier» [1]).

Ambasadorul Francez are aerul prin această scrisoare să spună că domniĭ românĭ luaŭ bacşişurĭ în schimbul onorurilor ce le aduceaŭ oaspeţilor lor streinĭ, un memoriŭ al acestuĭ ambasador din 19 Maiŭ 1710 arată că într'adevĕr mulţumise pe domnul moldovean de buna primire ce 'i-o făcuse, într'însul vedem: «A Jassy, j'ai donné à M. Mavrocordato Prince de Moldavie, lorsque j'ai passé, une tabatière d'or du prix de 22 Louis d'or qui font trois cent huit livres. . . . . ci . . . 308

Plus, je lui ai envoyé deux vestes de brocard, parce qu'il a recommandé à son frère, qui est interprête a la Porte, d'avoir attention à me faire plaisir dans les affaires, cent-quatre-vingtz livres . . . . ci . . . 180

Plus, j'ai envoyé a son secrétaire une montre de quarantes écus . . . . ci . . . 40» [2]).

Din acest moment se stabili o mare legătură de prietenie între ambasador şi Nicolae Mavrocordat, prietenie

---

[1]) Vedĭ idem, p. 377.
[2]) Vedĭ în vol. I, supl. I, col. doc. Hurm., p. 380.

daunătoare domnuluĭ muntean, după cum vom vedea îndată. Regele Suedieĭ Carol al XII, fiind a tot puternic în Bender, bătând din picior şi Turcieĭ şi Suedieĭ şi Tătarilor şi Polonieĭ şi domnilor românĭ, după cum spune D. Gion. Nicolae Mavrocordat, care avea însă o fire mândră a unuĭ Fanariot de neam, nu putu să se lase a fi călcat în picioare de tênĕrul rege suedez; acestea se vĕḑură maĭ cu seamă când trupele suedeze începură a prăda câmpiile Cârligăturei din jurul Iaşilor, «nu maĭ rĕmăsese nimenĭ nicĭ cu boŭ, nicĭ cu vacă, nicĭ cu stup, nicĭ cu fîneţe, nicĭ cu pâine, ci călcaŭ ţarinele cu caiĭ lor» [1]), după cum spune cronicarul Nicolae Costin şi raportul din 16 August 1710 din Bender [2]), pe care'l am vĕḑut maĭ 'nainte, din această causă urmase tînguirĭ la Constantinopole între rege şi domnul moldovean, ne spune D. Xenopol [3]). De la o vreme încoace însă Nicolae Mavrocordat deveni maĭ filosof, nu se maĭ supără aşa de iute; ia exemplu după Constantin Brâncoveanu şi se decide a se împăca cu regele Suedieĭ; acela care trebuea să'l împace erea Des Alleurs, cu care legase prietenie de când cu trecerea sa prin Bender şi Iaşĭ, el se roagă de Des Alleurs ca să'l împace cu Carol al XII cât şi cu palatinul Kiovieĭ ce comanda Leşiĭ din Moldavia; Des Alleurs făçu aceasta; după cum arată şi documentele timpuluĭ, adică: scrisoarea luĭ Nicolae Mavrocordat din 3 August 1710 către Des Alleurs, unde'l numeşte «Illustrisime et Excellentissime Domine, Amice Colendissime» şi iĭ spune că 'ĭ ar fi recunoscător, dacă l'ar împăca cu palatinul Kiovieĭ [4]); alta e scrisoarea secretaruluĭ regeluĭ Suedieĭ, d. de Mullern, ce scrie luĭ Des Alleurs din Bender, la 16 August 1710 şi anume: despre iertarea principeluĭ Mavrocordat de către regele suedez; între altele vedem: «Il est vrai que Sa Majesté ayant eu tout le sujet du monde d'être mal satisfaite de la conduite de ce Prince, n'a pu se dispenser de donner ses or-

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 86.
[2]) Din col. Hurm., Vol. VI, p. 72.
[3]) Vol. IV, p. 489, op. cit.
[4]) Veḑĭ în supl. I, Vol. I, doc. Hurm., p. 382.

dres pour en porter des plaintes à la Porte. Cependant, Monsieur, Sa Majesté veut bien s'en désister en considération de l'intercession de Votre Excellence, afin de lui donner une marque de l'estime qu'elle fait de Votre personne, esperant que ce Prince *(al Moldoveĭ)* voudra en profiter pour mériter la grâce et la bienveillance de Sa Majesté, que vous venez de lui procurer» [1]). In 26 August 1710 Des Alleurs scrie regeluĭ sĕŭ, despre împăcarea ce a făcut'o între Mavrocordat principele Moldoveĭ, cu regele Suedieĭ şi cu palatinul Kioviei.

Eată ce ḑice: «Monsieur Mauro Cordato, prince de Moldavie, me pria, il y a un mois, de le bien remettre dans l'esprit du Roi de Suède. J'en écrivais à ce Prince qui, sur les répresentations que je lui ai faites au sujet du Prince de Moldavie, l'a remis dans ses bonnes grâces. J'ai reçu des lettres du Prince de Moldavie depuis deux jours. Il me remercie du plaisir que je lui ai fait dans cette occasion. Il me prie en même temps de le réconcilier avec le palatin de Kiovie, qui est ici depuis un mois, ce que j'ai fait, et j'ai engagé ce dernier, à lui écrire pour lui marquer une sincère et véritable réconciliation. C'est le mauvais traitement qu'ont reçu les troupes que le palatin de Kiovie a amenées de Hongrie dans la Moldavie qui aurait causé cette mésintelligence» [2]).

Ura către regele suedez şi palatinuluĭ Kioviei fuse înlăturată din sufletul luĭ Nicolae Mavrocordat, dară când scapĭ de una, vine de multe orĭ alta, care nu te maĭ cruţă poate. Prietenia luĭ Constantin Brâncoveanu cu Ruşiĭ aduse detronarea şi mazilirea celuĭ d'ântâiŭ domn Fanariot care păşise treptele tronuluĭ moldovenesc. Eată de ce ne am oprit un moment asupra domnieĭ luĭ Mavrocordat din Moldova şi asupra întîmplărilor cu voeajul luĭ Des Alleurs şi cu toată acea corespondenţă între dênsul şi domnul moldovean; de oare-ce ele aŭ fost în strânsă lăgătură cu această politică a luĭ Brâncoveanu şi erea inevitabil ca să ne oprim acolo

---

[1]) Idem, p. 383.
[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, doc. Hurm., p. 384.

unde ne am oprit, pentru a putea ajunge aci şi a ne relua firul regulat al capitolului de faţă.

Luĭ Carol al XII, îĭ bătu acuma ora pentru începutul mareĭ sale opere, aceia de a săpa groapa peireĭ luĭ Constantin Brâncoveanu voevod; el descoperi tot jocul periculos al Brâncoveanuluĭ adică, politică sa ruso-filă; fără ca să fie inamicul Turcilor; Carol al XII, nu putea să audă de Ruşĭ, de oare-ce 'l bătuse la Pultava, şi vedea în Petru cel mare pe stăpânul sĕŭ, încât în momentul ce descoperi totul d'intre Brâncoveanu şi Ţar; hotără peirea luĭ Brâncoveanu la Poartă; şi indignarea luĭ Carol XII, fu cu atât maĭ mare în contra luĭ Brâncoveanu de oare-ce domnul muntean se arătase în faţă, amicul sĕŭ; şi găsduind însă pe soldaţiĭ Suedezĭ la Bucureştĭ, după înfrêngerea de la Pultava din 1709. Carol al XII, se gândea şi nu putea să se convingă cum tot acel Brâncoveanu care ḑilnic dedea darurĭ Turcilor ceĭ marĭ din Constantinopole, şi în faţă ducea o politică ottomană, să fie atât de abil ca în ascuns să ţie amiciţia cea maĭ strânsă cu Ruşiĭ; cum acel Brâncoveanu care se arătase atât de bine-voitor către dênsul şi către ostaşiĭ sĕĭ, să'şi fi bătut atât de bine joc de toţi şi de dênsul; el Carol al XII, viteazul vitezilor, diplomatul diplomaţilor, Alexandrul modern, cum 'l botezase lumea de atuncĭ; şi a tot puternicul orientuluĭ Europeĭ, ce dicta de la Bender; la Constantinopole, la Stockolm, şi în ţĕrile Tătarilor, Cazacilor, Polonilor şi Românilor; că Brâncoveanu 'şĭ bătuse joc de dênsul, nicĭ vorbă nu maĭ încapea, şi de aceia regele suedez pune totul pe o carte de joc şi hotăreşte peirea acestuĭ om diabolic ce se numeşte Constantin Brâncoveanu. Carol al XII, avênd în mână pe Brâncoveanu 'l denunţă la Poartă, acuḑêndul că are relaţiunĭ politice de cea maĭ mare intimitate cu Ţarul Rusieĭ; după cum avusese şi fostul domn al Moldoveĭ Michail Racoviţă, lucru confirmat şi în scrisoarea luĭ de Férriol, de la 22 Noembrie 1709, pe care am reprodus'o maĭ 'nainte, şi unde se spunea: «A l'égard du Prince de Moldavie déposé, on l'amène dans les fers à Constantinople *pour les intelligences que le Roy de Suède a fait voir qu'il avait avec le Czar*» *Il serait a désirer*

que Sa Majesté Suedoise en fit autant du Prince de Valaquie [1])

Férriol voea că un asemeni sfêrşit să aibă şi Brâncoveanu; adică de a fi dus în feare la Constantinopole, parcă-i fusese gura de profet caci ḑiua cea teribilă se apropia şi Carol al XII croise calea supliciului, acuma se zăreaŭ deja cele ce le preḑisese Férriol când spune în scrisoare: «Il serait à désirer que sa Majesté Suedoise en fit antant du Prince de Valaquie» Cronicarul Neculce spune că Regele suedez a spus la Constantinopole: «că Muntenii sunt buni prieteni cu Muscalii şi ce văd şi ce aud despre Turci toate scriŭ la Muscalĭ» [2]). Acelaşĭ cronicar maĭ adaugă şi despre Tătari că aŭ pârât pe Brâncoveanu la Poartă el ḑice: «Hanul Tătarilor de asemenea spune Turcilor că Brâncoveanu Vodă domnul muntenesc este domn bogat şi puternic, are oaste multă şi este de mult prea bun prietin Muscalilor. Nu trebueşte la această vreme lăsat să fie domn, că poate să se hăinească şi să facă sminteală oştilor împărăteştĭ, ci trebueşte prins, că el de bună voie nu va veni la Poartă. Nime însă nu e harnic să'l prinḑă fără cât feciorul luĭ Constantin-Vodă cel maĭ mic (adică Dimitrie Cantemir), care este maĭ sprinten de cât fratele sĕŭ Antioch-Vodă, ci să'l pue împĕratul Domn la Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova şi va prinde pe Brâncoveanu. Că Neculaĭ-Vodă (Mavrocordat care pe atuncĭ domnea în Moldova) este grec şi nu va putea face această slujbă» [3]). Turcii se hotăresc a prinde pe Brâncoveanu; Carol al XII, descoperise secretul politiceĭ domnuluĭ muntean şi înebunise pe Vizir, şi pe Hanul Tătarilor în cât Turcii nu maĭ puteaŭ să se facă orbĭ ca altă dată şi să înghită trădările luĭ Brâncoveanu în schimbul banilor ce acesta le dedea; totuşĭ eĭ nu hotărâră peirea imediat a domnuluĭ muntean, pungile de banĭ le maĭ făceaŭ gust când se gândeaŭ la ele, şi hotărâră de o camdată numaĭ reche-

[1]) Veḑĭ în col. de doc. Hurm., p. 372, Supl. I, vol. I.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţe vol. II, p. 329.
[3]) Veḑĭ în Letopiseţe vol. II, p. 331—332.

marea luĭ Nicolae Mavrocordat din Moldova şi înlocuirea sa prin Dimitrie Cantemir care 'şĭ luase angajamentul a prinde viŭ pe Brâncoveanu şi a'l trimite la Ţarigrad. Mavrocordat este rechemat în Noembrie 1710, după un an neinplinit de domnie; Des Alleurs scrie regeluĭ în 27 Noembrie 1710 şi îĭ spune «Mauro-Cordato, Prince de Moldovie vient d'être déposé, parce qu'il etait le créature d'Ali grand Visir» [1]). Cronicariĭ Nicolae Costin şi Alex. Amira [2]), ne spun că Dimitrie Cantemir a ajuns la Galaţĭ în ḑiua de 10 Decembrie 1710, unde se întâlni cu Mavrocordat şi unde ambiĭ domnĭ jurară unul credinţă altuia; Cantemir de a nu pârâ pe Mavrocordat Turcilor de neajunsurile ce le ar fi comis cu boeriĭ moldovenĭ, eară Mavrocordat de a sprijini la Poartă domnia luĭ Cantemir şi de a lucra în caz de ar voi un tron, numaĭ la domnia munteană, cronicarul Neculcea spune însă că, ambiĭ domnĭ aŭ ţinut jurămîntul cum ţin «căiniĭ Vinerile» [3]). Cu acest gând venise Cantemir în Moldova şi numaĭ pentru aceasta îĭ dăduse şi Turciĭ domnia; ce a făcut vom vedea la vale. In acest timp la Constantinopol ereaŭ învălmăşelĭ peste învălmăşelĭ. Viziriĭ se succedaŭ ca apa curgătoare; politica ottomană era maĭ încurcată ca nicĭ odată, toţĭ se amestecaŭ şi cu toţĭ stricaŭ, aşa e în tot-d'a-una când maĭ mulţĭ bucătarĭ gătesc acelaşĭ fel de mâncare, ambasadorul Francez intriga mereŭ, Férriol care nu plecase încă din Constantinopol se amesteca şi dênsul; ambasadorul Rusieĭ, Comitele Tolstoï în 29 Noembre 1710, fu aruncat de Sultan în inchisoarea de la şeapte-Turnurĭ, ambasadorul polon Bonkosky de asemenĭ, tuna şi fulgera în contra luĭ Brâncoveanu şi a Ţaruluĭ.

Des Alleurs în scrisoarea sa de la 27 Noembrie 1710 către rege spune: «l'on croit qu'Ali-Pacha pourrait bien perdre sa tête. Le kan des Tartares part aujourd'hui pour

[1]) Veḑĭ in Supl. I, vol. I, col. doc. Hurm. p. 390.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţe vol. II, p. 99, şi vol. III, p. 105.
[3]) Veḑĭ în op. cit. Vom vedea din domnia luĭ Mavrocordat în Moldova la capitolul domnieĭ luĭ în Muntenia, pus aci ca preliminar, şi atunci lectorul va vedea ce făcuse Mavrocordat în Moldova, pentru ca, Cantemir să'ĭ promită de a nu-l pârâ la Turcĭ.

Bender, d'ou il passera en Crimée. Ioussouf Pacha, Gouverneur de Bender et Serasker de la frontière, vient d'être changé sur quelques soupçons que la Porte avait eus de lui. On a envoyé à sa place Cara-Mehemed Pacha, Assan-Pacha, que j'ai connu gouverneur de Belgrade, il y a 6 ans, a été fait Beyler-Bey de Romelie»[1]).

Marele Vizir al imperiuluĭ Kiupruli-Numan-Paşa este mazilit şi în locul sĕŭ Sultanul numeşte pe Baltagi-Mehmet, acuma soarta luĭ Brâncoveanu se agravă, căcĭ acesta erea partizan al resbeluluĭ turco-rus şi Carol al XII jubila vĕḑêndu'şĭ visul împlinindu-se.

Brâncoveanu trebuea să se decidă acuma; el trebuea să dea cartea pe faţă, orĭ pentru Ruşĭ orĭ pentru Turci; dublul joc de până acuma nu maĭ mergea, cu un om aprig şi trufaş ca Baltagi-Mehmet nu maĭ se trecea meşteşugurĭ magice în politică. Brâncoveanu se decide pentru Ruşĭ şi le făgădueşte totul; maĭ la vale vom vedea dacă s'a ţinut, orĭ nu, de făgăduealǎ.

Cel ce a împins pe Brâncoveanu la acest pas; d. Gion ne spune că e «Chrisant, (Nottara) patriarchul Ierusalimuluĭ. Clerul grec credea că Petru e Mesia care va libera rĕsăritul de jugul Turcilor»[2]).

Acuma posiţiunea Brâncoveanuluĭ erea determinată a se arunca în braţele Rusieĭ şi cronicarul Neculcea spune: «Nu numaĭ Michaĭ-Vodă (din Moldova) se ajunsese cu Muscaliĭ, ci şi Brâncoveanu şi toată Sârbimea maĭ înainte luase înţelegere cu Moscul şi trăgeaŭ nădejdea luĭ din cias în cias cu bucurie»[3]).

Diplomaţiĭ carĭ aŭ rolul de a afla secretele statelor în care eĭ sunt trimeşĭ, în veacul al XVII şi al XVIII aŭ excelat; Constantinopolul atuncĭ erea socotit ca misiunea cea maĭ mare ce o putea avea un ambasador al Francieĭ, Germanieĭ, Anglieĭ şi Rusieĭ; acolo la Ţarigrad în chioşcurile Sultanuluĭ de pe malul Bosforuluĭ cel încântător, se punea

---

[1]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, p. 390, col. doc. Hurm.

[2]) Veḑĭ în op. cit., p. 360. După Histoire de Russie sous Pierre le grand par Voltaire, p. 520—522.

[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol II, p. 321.

la cale toată politica europeană; şi nu o singură dată ţĕrile române ereaŭ în gura acestor plenipotenţĭ fie de a le şterge de pe charta continentuluĭ, anexându-le la una din puterile imperiale vecine, fie de a le menţine. Imperiul Ottoman erea a tot puternic şi de aceia avea această prioritate.

D'intre toate legaţiunile în Constantinopole atuncĭ, legaţiunea franceză erea cea maĭ cu vadă fie prin splendórea eĭ, fie prin talentul ce l'a arătat în tot-dea-una ambasadoriĭ trimeşĭ.

Acuma când Brâncoveanu intrase în ultima perioadă a domnieĭ luĭ; Comtele Des Alleurs va urma exemplul predecesorilor sĕĭ şi va ţine corespondenţă întinsă cu mariĭ demnitarĭ aĭ altor state amestecate în acest joc, cobind peirea luĭ Vodă Brâncoveanu.

Des Alleurs erea înţeles cu baronul Talaba trimisul extraordinar al principeluĭ Racoczy Ferenz din Transilvania la Moscova; ca acesta să'l ţie în curent cu orĭ-ce va afla acolo despre Brâncoveanu.

Talaba se ţinu de cuvênt, Brâncoveanu este demascat, Carol al XII înlesneşte operaţiunile, şi de aci s'a tras prăpădirea neamuluĭ Brâncovenesc.

Vom vedea maĭ la vale modul cum s'a întâmplat acestea, maĭ înainte însă ţinem să spunem că ideia masilireĭ luĭ Brâncoveanu erea deja de mult stabilită în Constantinopole, căcĭ suntem cu evenimentele în 1711, şi în 8 Decembrie 1710 Des Alleurs deja scrisese regeluĭ sĕŭ, că: «*On croit que le Prince de Valaquie sera déposé*»[1]) pe de altă parte regele Suedieĭ împingea pe Turcĭ la un resbel cu Ruşiĭ căcĭ în 1710, 21 Noembrie, Férriol scrie la Paris despre încurcăturile ce le pricinueşte regele Suedieĭ la Bender şi despre probabilitatea unuĭ resbel turco-rus, el dice: «On travaille à un manifeste pour justifier dans le monde la conduite du grand Seigneur. Les Turcs ont trois puissantes raisons pour faire la guerre. La première, que le Czar a bâti des forteresse hors de son terrain, malgré les avis que la Porte

---

[1]) Vedĭ în supl. I, vol. I, p. 311. col. doc. Hurm.

lui donnait de s'en désister; la seconde, qu'il a envoyé sans un sujet légitime des forces considérables sur les confins de Moldavie, que ces troupes sont même entrées dans cette province et y ont enlevé 800 Suédoise; et la troisième, qu'il s'oppose au passage du Roi de Suède par un pays qui ne lui appartient pas. Il y a plusieurs autres.

M. Dalman, Résident de l'Empereur, a tout mis en usage pour rompre ce dessein faisant entendre que l'Empereur pourrait se dispenser de prendre part à cette guerre et voulant mettre dans son parti les Ambasadeurs d'Angleterre et de Holande comme médiateurs et garants du traité de Carlowitz, mais ils ont dit que c'était l'affaire de leur maître, quand ils auraient été tous unis, les Turcs auraient passé outre, à en juger par leur vivacité et leur precipitation à se déterminer à la guerre. L'éclat en a même été si grand, que les Suédois en ont paru fâchés, par rapport aux deux Valakies qui se trouvent exposées à l'invasion des Moscovites. Issouf, pacha de Babadac, qui a toujours été a Bender, auprès du Roi de Suède, a été changé. On l'a fait Pacha de Trébisonde, et Cara Mehemet-Pacha qui lui a succédé, est le même à qui Aly-Pacha fit donner une cruelle question, les bourreaux lui ayant déplacé tous les os de son corps.

M. Mavrocordato Bey de Moldavie, a été déposé, Kantemir a été mis a sa place, et on a envoyé à Mételin un Capigy Bachy pour apporter la tête d'Aly Pacha.

On a trouvé une de ses lettres pour Issouf-Pacha par laquelle il lui ordonait d'empoisonner le Roi de Suède.

Le palatin de Kiovie etant allé prendre congé du Visir et lui ayant demandé s'il pouvait assurer Sa Majeste Suédoise de la guerre, le Visir lui répondit que la Porte serait inflexible et plus ferme qu'une muraille. Si le Czar est le même, il ne faut plus douter de la guerre.

On a fait ici une remarque, que, de tous les officiers qui sont en place, il n'y a que le seul Tapgy-Bachy ou Général de l'Artillerie qui ait servi, encore n'a-t-il fait que trois campagnes» [1]).

---

[1]) Vedĭ în supl. I, vol. I, p. 389, col. doc. Hurm.

Des Alleurs erea în Constantinopole ambasadorul Franciei, nu trebue să ne mirăm însă dacă vedem această scrisoare scrisă de Férriol, căcĭ, am spus maĭ 'nainte că Férriol rĕmăsese în Constantinopole până în 1711, ne voind a pleca, de şi rechemat de regele sĕŭ. In josul scrisoareĭ de maĭ sus găsim în colecţiunea Hurmuzaki această notă care întăreşte cele ce spusesem şi noi: «*A la suite d'une maladie de M. de Férriol, M. Des Alleurs est nommé Ambassadeur à Constantinople. M. de Férriol cède le palais de France à M. Des Alleurs, mais il reste lui même à Constantinople malgré la volonté du Roi. La désunion regne entre les deux Ambasadeurs*» [1]).

Acuma venim la descoperirile luĭ Talaba despre care vorbirăm maĭ 'nainte.

Eată ce scrie Des Alleurs regeluĭ sĕŭ la Versailles, din Constantinopole, în 24 Ianuarie 1711; şi cum încondeiază pe Brâncoveanu după destăinuirele baronuluĭ Talaba plenipotenţiarul luĭ Racoţi al Transilvanieĭ la Moscova. Talaba aflase multe la Moscova despre Brâncoveanu; aflase toată politica domnuluĭ român, şi venea acuma în Constantinopole cu sacul plin. Des Alleurs ḑice: «*Le Baron Talaba, envoyé du Prince Ragotzki, parti de Moscova le 16 Avril 1710, et passant par Bender, se rendit à Constantinople où il arriva en Janvier 1711. Monsieur Talaba fait chez le Kiaia et le Reis Effendi le récit de ce qui se passe en Pologne et en Moscovie, contre les intérêts de la Suède et de la Porte. Ces deux ministres ont mis par écrit ce que leur a rapporté le Baron Talaba et qui consiste en huit points*

2) Le Sieur Talaba a représenté qu'après la bataille de Pultawa *le Prince de Valachie a envoyé des Députés au Czar* au nom de toutes les provinces chrétiennes qui sont sous la domination des Turcs, avec des lettres consistant en trois principaux articles:

a) *Il félicite le Czar sur ses victoires* que Dieu et la

---

[1]) Idem în supl. I, vol. I, p. 389, col. doc. Hurm.

justice de sa cause lui ont données et il lui en souhaite la continuation;

b) *Il prie le Czar de ne vouloir pas confirmer ou prolonger la paix avec les Turcs*, mais de le faire à quelques prix que ce soit avec la Suède pour les délivrer de la domination des Turcs, comme il leur avait promis depuis longtemps, *en assurant le Czar que ses provinces étaient déjà disposées à prendre les armes contre les Turcs;*

c) Il prie aussi le Czar de vouloir aider les Hongrois pour pouvoir entretenir par ce moyen une bonne correspondance avec sa Majesté qui est le seul prince qui peut favoriser les Turcs, ou de ses forces ou par ses Ministres à la Porte, et qui en même temps est le Souverain le plus capable de persuader le Roy de Suède de faire la paix avec le Czar [1]).

Réponse du Czar au Prince de Valachie.

a) «*Il remercie le Prince de Valachie de ses bonnes intentions* et le prie d'y persévérer, et pour marquer sa reconnaissance, *il envoya des présents au Prince de Valachie* et à la puissante famille de *Cantacussenes*, parmi lesquelles il y avait *un portrait du Czar garni de diamants pour ce prince*. Le Sieur Talaba ajouta en même temps que tant que la Porte laisserait le Prince de Valachie d'à présent ou qu'elle y mettrait quelqu'un de la famille des Cantacussenes, elle devait s'attendre à quelque révolution dans ces pays, principalement dans la guerre.

b) Le Czar marque au Prince de Valachie que la prolongation de paix qu'il vient de faire avec les Turcs et pour les empêcher de donner du secours au Roi de Suède

---

[1]) Ne mirăm cum Talaba a putut culege asemenĭ lucru contra Brâncoveanuluĭ, şi Des Alleurs a'l raporta regeluĭ, căcĭ nu poate fi adevĕrat; după cum demonstrează perfect de bine D. Xenopol, când spune: «Punctul al 3-lea este pus din eróre între cererile luĭ Brâncoveanu, care dacă ar fi stăruit pentru Ungurĭ, nu înţelegem ce motive ar fi avut Talaba de a'l duşmăni şi a'l denunţa la Turcĭ. Acest punct a fost cerut de însuşĭ Talaba, Ruşilor, cum o dovedeşte rĕspunsul Ţaruluĭ către acela. (Vedĭ în vol. IV, al. ist. Rom, p. 441, Notă).

qui était retiré dans leurs Etats; que ce Prince ne manquera pas de faire son possible pour obliger les Turcs à se déclarer contre lui et qu'il ne serait pas trouvé en état de résister aux forces des Turcs et de la Suède unies ensemble, ses Etats se trouvant fort fatigués par la presente guerre où il y a des mécontents qu'il n'ose punir avant de voir comme les affaires se tourneront, mais qu'après qu'il aura obligé le Roi de Suède à faire la paix, il trouvera assez de prétextes pour rompre avec les Turcs, quand il n'aurait que celui de délivrer de leur joug les Provinces qui sont de sa religion, que ce sera un motif suffisant et qu'il doit espérer que Dieu secondera ses desseins si justes et si raisonables.

c) Comme ce troisième point regardait la commission du Sieur Talaba que le Czar lui en fit parler par ses Ministres, afin que le Prince Ragotzi pu engager Sa Majesté à ne point favoriser les Turcs ou à faciliter la paix entre le Czar et le Roi de Suède.

Le Kiaia et le Reis Effendi remercièrent le Sieur Talaba et lui dirent qu'ils avaient une grande obligation de lui avoir permis d'informer la Porte de choses aussi importantes, qu'elle était heureuse de ce que j'étais venu ici dans une parreille conjoncture, qu'elle n'oublirait rien pour me marquer sa reconaissance, qu'elle était convaincue que la France seule était amie sincère de cet Empire et que les Ministres des autres Puissances ne cherchaient qu'à l'amuser et la tromper.

Le grand Visir m'a fait demander plusieurs fois depuis ces entretiens si je connaissais le Sieur Talaba, si la Porte pouvait ajouter foi à tout ce qu'il avait dit et si c'était par mon ordre qu'il y fût venu. J'ai fait dire à ce Ministre que je croyais le Sieur Talaba honnête homme, que venant de Moscovie et de Pologne, il avait vu et appris sur les lieux tout ce qu'il avait dit à la Porte, et que je lui avais recommandé expressement, en lui permettant d'y aller avec le général Poniatowski, de ne rien dire dont il ne fut parfaitement instruit et de ne rien avancer à la Porte pour ne me pas commettre. Je reçois tous les jours

de nouveaux remerciements du grand Visir, soit par le Sieur Fornetti, interprête de Votre Majesté, soit par le général Poniatowski; Il y a eu depuis; plusieurs conseils secrets. On a donné des ordres pour avancer les préparatifs et les levées, et la Porte est en suspens si elle enverra une personne à Vienne pour faire savoir à l'Empereur que l'armement qu'elle fait ne doit point l'inquiéter.

Le Grand Seigneur a envoyé aux Pachas, un commandement pour leur apprendre qu'il avait déclaré la guerre au Czar» [1]).

Brâncoveanu straşnic era încondeiat de Des Alleurs care avea toate înştiinţările încă de la vraşmaşul implacabil al sĕŭ generalul Poniatowski.

Cele aflate de Talaba şi repetate Turcilor, cea maĭ mare parte eraŭ adevĕrate, căcĭ sâmburele adevĕruluĭ exista: «amiciţia luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ în detrimentul Turcilor» încă din 1709, Brâncoveanu era prietenul Ruşilor, aşa atesta un raport dat din Bender cu data de 10 Noembrie din acel an, unde se ḑice că: «Brâncoveanu este înţeles cu Muscaliĭ; că Sultanul cam ştie ceva, şi de aceia cheamă la Constantinopole pe Brâncoveanu, el însă nu voeşte a veni şi se închide la cetatea sa de la Têrgovişte apărat fiind de 22,000 de oamenĭ: «Ductum fuit pro Hospodar Multaniae, quod debuerat habere aliquas factiones cum Moschis, misit imperator pro ipso, noluit adesse, sed clausit se in Turgowica in ipsa arce, quam aedificavist et ibi debuit se defendere cum suo exercitu quorum habet 22. m. Suecci sic narrant quod imperator misit exercitum expugnare ipsum et quasi jam acceptus fuerit cum duobus filiis» [2]).

Cronicarul Neculcea ne spune că Brâncoveanu primise 300 de pungĭ de banĭ de la Ţar, ca să'ĭ facă de zaharea în ţară [3]), pe de altă parte Nicolae Mustea, alt cronicar al Moldoveĭ, spune că: Brâncoveanu trimetea mereŭ soliĭ la

---

1) Veḑĭ în Supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 391—393.
2) Veḑĭ în Supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 371.
3) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 360.

Ţar ca sa'l îndemne să se rĕscoale contra Turcilor [1]). Cam greŭ e de credut ce spune Mustea, căcĭ unuĭ politic ca Brâncoveanu, nu'ĭ şedea tocmaĭ bine să se compromită făţiş, Turcilor.

Neculcea ne maĭ spune că: Vizirul aflând despre toate acestea, ar fi simulat o speculă bine chibzuită, cerând Brâncoveanuluĭ 500 de pungĭ; Brâncoveanu însă promise peste 5 lunĭ, sperând că până atuncĭ ţara va fi închinată Ruşilor şi Turciĭ vor rĕmânea de rîs [2]).

Cu prinderea Brâncoveanuluĭ fusese însărcinat Cantemir; el cum veni în Iaşĭ, întrebă pe Vizirul de la Constantinopole dacă trebue să prindă pe domnul muntean. Vizirul însă rĕspunse ca să maĭ aştepte după 5 lunĭ; pungile îĭ surîdeaŭ şi stătea la îndoială. Această întârziere făcu ca şi Cantemir, domnul Moldoveĭ, să se arunce în braţele Rusieĭ, în imitaţiunea Brâncoveanuluĭ.

Ţarul Rusieĭ avea talentul ca să atragă lumea; căcĭ aşa e firea Ruşilor în tot-dea-una se arată bine-voitorĭ şi prietenoşĭ; dară în tot-dea-una făcându'şĭ bine afacerile şi câştigând partea cea maĭ bună din orĭ-ce întreprindere. Petru-cel-mare trimite la curtea domnuluĭ moldovean pe un medic grec, *Policala* [3]) în solie. Cantemir semăna la fire cu Brâncoveanu, nicĭ odată domniĭ celor două ţĕrĭ surorĭ nu aŭ fost maĭ potrivițĭ; Cantemir se folosi de minune de prietenia ce o avea cu Turciĭ, pentru a'ĭ înşela şi maĭ uşor. Cronicarul Neculcea ne spune că: se înţelesese cu Turciĭ ca «să se facă a se ajunge cu Muscaliĭ, şi ce ar vedea şi ce ar înţelege de toate să facă ştire Porţeĭ» [4]).

D. Xenopol ne spune că prin acest mijloc făţiş, Cantemir intrase în înţelegere cu Ruşiĭ, Turciĭ credênd că el se prefăcea numaĭ; la Constantinopole Capuchehaia luĭ Cantemir, un grec Iane, lua scrisorile comiteluĭ Tolstoĭ, ambasadorul Rusieĭ, ce sultanul 'l aruncase în închisoarea

[1]) Vedĭ în Letopiseţe, Vol. III, p. 38.
[2]) Vedĭ idem, III, p. 331.
[3]) Vedĭ în Hist. de la Moldavie et de la Valachie de Carra, p. 72.
[4]) Vedĭ în Letopiseţe, Vol. II, raportat şi de D. Xenopol în op. cit., p. 335, Vol. IV, p. 506.

celor şeapte turnurî, şi le trimetea luî Cantemir, iar acesta le trecea Ţaruluî; eată la ce joc superb lua parte domnul moldovean, înşela pe Turcî, pe faţă, aceasta erea culmea vicleniei; Cantemir speriase şi pe Brâncoveanu, numaî că Brâncoveanu de 22 anî se jucase ast-fel şi Cantemir de abea de câte-va lunî.

Brâncoveanu la Bucureştî auḑise despre noua politică cantemirească din Moldova, şi trimete de bucurie pe un boer al sěŭ Corbea, la Iaşî, ca să arate luî Cantemir entusiasmul domnuluî muntean, însă numaî verbal, ci nu pe scrise; Brâncoveanu fireşte că erea vesel de politica ruso-filă a domnuluî Moldoveî, căci acuma ereaŭ la fel ambiî domnî şi nu'î maî erea frică Brâncoveanuluî de o trădare a luî Cantemir.

Domnul Moldoveî de asemenî destăinui luî Corbea tot secretul sěŭ, cum Ţarul trimise la dênsul şi cum el devenise amicul Ţaruluî; însă sfătueşte pe Brâncoveanu ca să se ferească de Turcî ca eî vor să'l prinḑă.

D. Xenopol spune că: «Brâncoveanu, vroind să'şi acopere jocul faţă cu Ruşiî, denunţă cele spuse de Cantemir craiuluî Svedieî, prietenul Turcilor, adaugând că domnul Moldoveî ar umblă să deie pe Svedeziî pe mânile Ruşilor. Craiul trimete scrisoare la Andrianopole [1]).

Cantemir venise la Iaşî, trimis domn de Turcî ca să prinḑă pe Brâncoveanu; cum oare acuma el deveni amicul luî Brâncoveanu şi trecu de îndată în braţele Rusieî, ce motiv a impins pe domnul Moldoveî la această deciziune?

Cronicarul Neculcea conchide în aceştî termenî: că el, Cantemir, fiind trimes domn în Moldova pentru a prinde pe Brâncoveanu, însă ştiind că Brâncoveanu e prieten cu Ruşiî şi este un domn foarte intrigant, să nu'şi tocmească lucrul la Constantinopole să nu'l repue pe dênsul şi să'l mazilească» [2]). D. Xenopol respinge cele spuse de Neculcea, de ore-ce Cantemir a trecut la Ruşî, cum a venit, încât Brâncoveanu nicî nu avusese timp să'l pârască [3]).

---

[1]) Veḑî în Vol. IV, op. cit., p. 445, D. Xenopol.
[2]) Veḑî în Letopiseţe, Vol. II, p. 335.
[3]) Veḑî în Vol. IV, op. cit. a D-luî Xenopol, p. 507.

Alt motiv este însuşĭ acela dat de Cantemir, în *Istoria imperiului Ottoman* el ḑice: «In luna Schewal a anuluĭ Hegireĭ 1122, Cantemir a fost trimes în Moldova, cu ordinul de a prinde pe Brâncoveanu, prefăcându-se de prieten al sĕŭ, saŭ în vre un alt chip şi să'l trimite viŭ saŭ mort la Constantinopole, şi când va pune stăpînire pe principatul Valachieĭ, să iea în mâni guvernarea aceleĭ ţĕrĭ, iar pentru Moldova să propună un alt principe, a căruĭ aprobare rĕmâne păstrată curţeĭ suzerane. Pentru împlinirea maĭ grabnică a acestuĭ plan, Sultanul dă ordin hanuluĭ de a pune în slujba luĭ Cantemir atâtea miĭ de Tătari, câţĭ va fi de nevoe. Pe lângă aceasta, Sultanul făgădueşte luĭ Cantemir că'ĭ dă principatul pe viaţă şi nu'ĭ va cere nicĭ un tribut, nicĭ pescheş, cât timp va sta în Moldova. După ce aceste făgăduinţĭ aŭ fost întărite printr'un hatişerif, Cantemir a venit în Moldova împreună cu hanul Tătarilor. Insă puţine ḑile după venirea luĭ, primeşte o scrisoare de la chehaia Mareluĭ Vizir, Osman Aga, în care i-se cerea îndată, pentru Sultan şi Vizir, pescheşul obicinuit la fie-care intrare în domnie, şi o mulţime de zaharea pentru oştile cele turceştĭ. Pe lângă acestea, să pună podurile în stare cu cea maĭ mare grăbire şi să procure Cazacilor şi Svedezilor locuinţe pentru iarnă, iar el singur să se afle în primavară cu oameniĭ sĕĭ la Bender şi alte cererĭ tot aşa de îngreuietoare. Cunoscĕnd decĭ Cantemir de pe această roadă cât de puţin erea de aşteptat de la necredincioşi, el aruncă legătura cu Turciĭ şi crezu maĭ de cuviinţă a suferi împreună cu Hristos de cât a spera bogăţiile cele înşelătoare ale Egiptuluĭ. El trimise decĭ un sol credincios la Ţar, pentru a'ĭ oferi slujbele sale şi acele ale principatuluĭ sĕŭ [1].»

D. Xenopol spune că ḑisele domnesculuĭ istoriograf nu sunt întărite prin nicĭ un alt isvor contimporan; încât poate Cantemir spune toate acestea ca să'şi scuseze trădarea sa, faţă de Turcĭ.

D. Xenopol dă un alt motiv găsit de D-sa; ca cel

[1]) Veḑĭ în Geschichte des Osm. Reiches, deutsch von Schmidt. Hamburg, 1745, p. 565. Cantemir, raportat în Vol. IV, op. cit. a D-luĭ Xenopol, p. 508.

mai nemerit şi adevěrat ce a silit pe Cantemir să treacă la Ruşi. D-sa spune: «Era convingerea adînc înrădăcinată în el despre starea de decădere în care se aflaŭ Turciĭ, isvorită din serioasa şi îndelungata luĭ îndeletnicire cu istoria Ottomanilor. Acest spirit într'adevěr profetic vědluse chiar de la începutul decădereĭ poporuluĭ turcesc, care porneşte de pe timpul sěŭ, un povârniş pe care el nu se va maĭ putea opri, şi în Ruşiĭ el privea pe moştenitoriĭ fireştĭ ai împěrăţieĭ Mohamedanilor. Istoria lor cea scrisă de dênsul se împarte conform cu convingerea luĭ, în două perioade: aceea a creştereĭ sale până la anul 1672 şi aceea a decădereĭ, scurtul rěstimp de la acea dată până la 1711, unde se opreşte scrierea luĭ Cantemir. Cuvintele cu care el sfârşeste prima perioadă sunt însemnătoare: «Acésta fu cea de pe urmă victorie din anul Hegireĭ 611 până la 1083 prin care se aduse împărăţieĭ Otomanilor vre-un folos, saŭ prin care se adause vechilor marginĭ ale imperiuluĭ vre un oraş saŭ vre o ţară. După aceasta, şi maĭ ales împěratuluĭ Leopold din Germania, urmară bătaliiĭ înfricoşate, pe care urmaşiĭ cu greŭ le ar putea crede, dacă nu ar fi adevěrate prin autenticitatea unor documente oficiale şi puterea Otomanilor a slăbit foarte tare prin perderea maĭ multor regate, prin peirea maĭ multor oştirĭ întregĭ, precum şi prin rěsboae lăuntrice şi împărecherĭ[1]). Fiind decĭ adânc convins Cantemir că rezultatul rěsboiuluĭ ce trebuia să isbucnească va eşi în defavoarea Turcilor, înţelegem cum se face de ce el se îndepărtă de eĭ» [2]).

Cantemir avea talentul omuluĭ de Stat prin excelenţă; el erea prevědětor; prevědluse de mult isbucnirea unuĭ resbel turco-rus; ambasadorul german la Constantinopole se înfricoşa tare de această veste, căcĭ îĭ erea teamă ca împěrăţia germană să nu fie amestecată şi dênsa în această viitoare luptă, tocmaĭ acuma când trebuea să se hotărască cestiunea coroaneĭ din Spania. In acest sens principele Eugenie de Savoia scrie din Viena Mareluĭ Vizir Mehemet-Paşa, dacă

[1]) Vedĭ în op. cit. a luĭ Cantemir, p. 408.
[2]) Vedĭ în op. cit. a D-luĭ Xenopol, Vol. IV, p. 409.

nu ar fi posibil să se aplaneze conflictul turco-rus; scrisoarea din 1711, 15 Aprilie. In 26 Aprilie acelaşi an, Consiliul imperial de resbel din Viena trimete luĭ Talman, residentul imperiuluĭ la Constantinopole, un raport prin care 'ĭ-se indică modul cum trebue să proceadă pentru a ajunge la o pace între Ruşĭ şi Turcĭ, fără un resbel. In 12 Maiŭ 1711, Comitele Herberstein din Viena scrie Mareluĭ Vizir la Ţarigrad, aducându'ĭ aminte de pacea din Carlowitz, conjurându'l în numele guvernuluĭ imperial din Viena ca să nu ajungă la un resbel cu Ruşiĭ, ci să închee maĭ bine pace[1]). Cea-ce dădu Turcilor de gândit pentru declararea resbeluluĭ cu Ruşiĭ, erea că Ruşiĭ încercaseră să prindă pe regele Suedieĭ intrând în Iaşĭ încă în cursul anuluĭ 1709 spre 1710: acestea ereaŭ prea mult ca inimiciĭ lor să calce pământul moldovenesc şi să încerce a pune mâna pe rĕsfăţatul imperiuluĭ semi-luueĭ, Carol XII.

Negreşit acest lucru formă un puternic motiv Turcilor ca să se îndârjească şi maĭ mult contra Muscaluluĭ şi să agraveze starea. D. Xenopol maĭ invoacă încă alte douĕ motive: zidirea unor cetăţĭ ruseştĭ în afară de teritoriul lor, şi proectul trecereĭ luĭ Carol al XII al Suedieĭ prin Polonia, ca şi cum ar trece prin ţara lor, când ea nu erea încă a Rusieĭ.

In acest sens scrie Férriol în 1710, 21 Noembrie din Constantinopole la Paris, el dice: «On travaille à un manifeste pour justifier dans le monde la conduite du grand Seigneur. Les Turcs ont trois puissantes raisons pour faire la guerre. La première, que le Czar a bâti des forteresse hors de son terrain, malgré les avis que la Porte lui donnait de s'en désister, la seconde, qu'il a envoyé sans un sujet légitime des forces considerables, sur les confins de Moldavie, que les troupes sont même entrées dans cette provinces et y ont enlevé 800 Suédois, et la troisième, qu'il s'oppose au pasage du Roi de Suède par un pays qui ne lui appartient pas. Il y en a plusieurs autres»[2]). Ceia-ce da

[1]) Vedĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 73, 76, 78.
[2]) Vedĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 388.

de grijă însă Turcilor erea mare preponderanţă ce începuse a câştiga Ruşii, căci nu erea puţin lucru ca să aibe ei Azoful şi să despice valurile furioase ale Mărei Negre, cu corăbiile lor. Turcii vedeaŭ în Rusia un mare viitor, şi odată de sigur că ea va ajunge o puternică împărăţie în continentul european.

Turcii împinşi la resbel de têněrul rege suedez, setosul rěsboaelor; ereaŭ acuma în acel moment în care se găseşte individul când nu ştie ce să facă, încotr'o s'o apuce, indecisiunea îi muncea, ereaŭ supăraţi de un gând, însă nici nu voeaŭ să'l pue în practică, ştiaŭ dênşii că un resbel din noŭ, nu va fi lucru puţin. Până în 1709 aŭ fost mereŭ supăraţi de luptele rěsboiului ligei sfinte, acuma din noŭ resbel?

Nobilul polon Poniatovski avea să joace rolul sěŭ; Carol al XII face ultima încercare, scrie un memoriŭ Sultanului în care acuză pe marele Vizir de a fi cumpěrat de Ruşi, 'l dă luĭ Poniatovski inimicul de moarte al Brâncoveanului ca să'l ducă la Constantinopole şi să'l remită Sultanului. Sultanul se încrede, scoate imediat din Vizirat pe Ali-paşa şi pune in locu-i pe Baltagi Mohamet-paşa, partizanul resbelului, şi prietenul luĭ Carol al XII. Noul Vizir partizan al resbelului încă din prima ḑi de Vizirat începuse a'şi pune în practică planul luptei, în Noembrie anul 1710 resbelul fusese declarat ne spune d. Xenopol, în raportul ambasadorului Des Alleurs din 24 Ianuarie 1711, vedem: Le grand Seigneur a envoyé aux Pachas un commandement pour leur apprendre qu'il avait déclaré la guerre au Czar»[1]). Petru cel mare věḑêndu-se atacat la rêndul sěŭ, dă un manifest în care ea rolul de apărător al intereselor ortodoxiei, dênsul ḑice: «Gemunt Barbarorum jugo opressi Graeci, Valachi, Bulgari, Serviique, quanta est illis religio pactorum, deterrimae suae miseriae experiuntur» adică: Gem apăsaţi de jugul Barbarilor, Grecii, Valachii, Bulgarii şi Sêrbii, şi dovedesc prin adânca lor miserie cât se ţin (Turcii)

[1]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, idem p. 393.

de tractatele lor[1]). Cât de dibaciŭ erea Petru cel mare, 'şi dedea el aerele acestea generoase faţă de popoarele maĭ sus citate, din dragostea ce avea către dênsele saŭ dintr'un interes? el în adevĕr căuta a masca acest interes şi sub formă de proteguitor voea să atragă în cursă pe toţĭ aceştia, a'ĭ da concursul în resbelul ce avea să se desfăşoare 'naintea ochilor sĕĭ şi apoĭ a face ceia-ce va şti. De ce oare însă din toţĭ să'şĭ fi aruncat Ţarul ochiĭ tocmaĭ asupra acestor popoare din orientul Europeĭ? Trebue însă să ştim că Rusia în tot-deauna a căutat aliaţĭ la vremurĭ grele în orient, nicĭ odată nu a căutat a se depărta prea mult ci cu vecinii eĭ a voit să'şĭ facă trebile. Petru cel mare avea un gând, acela de a lucĭ în mijlocul statelor din orientul european şi a se înfăţişa pe scena politică a continentuluĭ ca protectorul acestor state.

Petru cel mare pentru a da şi maĭ multă emfasă acestuĭ manifest şi a masca şi maĭ bine interesul sĕŭ, arătându se apărătorul cruceĭ; ordonă să se ţină în 21 Februarie 1711 în catedrala de la Moscova o slujbă religioasă. Două regimente din garda imperială eraŭ înşirate înaintea bisericeĭ, şi în loc de a avea steagul lor obişnuit, purtaŭ unul roş cu inscripţia: «în numele mîntuitoruluĭ şi al creştinătăţeĭ». De asupra se află o cruce din care eşaŭ raḑe, cu legenda «în acest semn veĭ învinge»[2]). Timpurile vechĭ păreaŭ că renasc, Ţarul organisase cu drept cuvênt o cruciată, şi striga mereŭ: «voesc să fiŭ îngropat la Constantinopole sub cerul Bosforuluĭ». O Doamne! ora fatală a sĕrmanilor Domnĭ românĭ se apropia, la unul fuga cu zălogire, la altul mazilirea cu ucidere.

Cantemir domnul Moldoveĭ ducea acuma politica luĭ Brâncoveanu, se ajunsese în secret cu Muscaliĭ, dar aşa de bine în cât nicĭ un boer moldovean nu simţise nimic; nicĭ chiar Neculcea hatmanul şi cronicar în acelaşĭ timp, căcĭ dênsul singur spune: «Atuncĭ am ştiut şi eŭ că aŭ fost scris

---

[1]) Veḑĭ în Zinkeisen, vol. V, p. 421, nota 1, reprodus şi de D. Xenopol în op. cit., vol. IV, p. 511 (notă).

[2]) Veḑĭ în D. Xenopol, vol. IV, al op. cit., p. 512.

Dumitraşcu Vodă să vie Muscalii că eŭ tot gândeam că vom purcede în jos spre Huşi, precum sfătuisem»[1]). Cantemir avea autorisaţiune de la Turci ca să ducă trai prietenesc şi cu Muscalii, acesta numai în prefăcătorie, Cantemir aşa de bine jucase pe Turci, în cât îi făcuse să creadă această straşnică închipuire; naivul Neculcea tot aştepta ca domnul să meargă la Huşi să se întâlnească cu Turcii, dar vai! domnul atunci se gândea în capul sĕŭ cel plin de deşteptăciune şi învĕţătură cum să alcătuească mai bine şi mai frumos un manifest de unire al Moldovenilor cu Muscalii, ca lucrurile să nu şadă astupate ci şi Turcul să le afle de acum înainte.

D. Xenopol spune că momentul în care Cantemir trebuea să se pronunţe odată, se apropia, de oare ce Vizirul vĕdênd că ciocnirea între el şi Ruşi se apropia pe di ce mergea, trimite ordin lui Cantemir ca să prindă pe Brâncoveanu[2]). Aceste afirmări D. Xenopol le-a luat din cronica lui Neculcea, Neculcea a scris ce a vĕdut de sigur, el erea marele hatman al lui Cantemir-Vodă, el fu făcut hatman în locul lui Antioh Jora, mai 'nainte fusese Spătar, dênsul Neculcea erea însă cel d'întâi boer al divanului M. Sale, după cum spune însuşi el: «eară mai de credinţă şi mai ales în toate trebile domniei erea după mine, Ioan Niculcea Vel Spătar»[3]). Cantemir după cum spune cronicarul hatman se închisese în cetăţuia de lângă Iaşi, şi slujitori în corturi, unde domnul aŭ ucis cu busduganul pe Bulucbaşi, şi încă pe unul l'aŭ lovit cu sabia, dară n'aŭ murit[4]), general mai mare rênduit peste oştile moskiceşti erea *Şeremetev*, Şeremet cum 'l numeşte Neculcea, şi acuma Cantemir nu va mai ţine secret de nimic şi de nimeni, şi va lepăda masca singur, «aŭ trimis pe Pricopi căpitanul şi pe Dimitrie Aga, slugile lui credute, la *Şeremet* Felmarşalu, la Movilăŭ, scriind ca să'i trimită în grabă vr'o patru mii de Muscali aicea în Iaşi sĕ'i fie aretu să nu'l mazilească. Şeremet Felmarşal dacă

---

1) Vedi în Letopiseţe, vol. II, p. 341.
2) Vedi în vol. IV, op. cit. a D-lui Xenopol, p. 512.
3) Vedi în Letopiseţe, vol. II, p 302.
4) Vedi în Letopiseţe, vol, II, p. 309.

aŭ simțit foarte tare s'aŭ bucurat și îndată aŭ ales pre *Cropòt Brigadirul* cu trei mii de Moscalĭ, și pe *Chigeciŭ* cu un polc de Moldovenĭ, ca vr'o cincĭ sute de Moldovenĭ, și i'aŭ pornit înainte la Iașĭ»[1]). Cronicarul spune că Cropot a sosit la Iașĭ la Cantemir și aŭ făcut pod la Zăgărancea să treacă Prutul. Pe de altă parte Vizirul scria luĭ Cantemir să prindă pe Brâncoveanu, prea târdiŭ însă; căcĭ Cantemir se ajunsese și cu dênsul acuma, și erea prietenul Muscalilor. Neculcea ca prim sfetnic al luĭ Cantemir nimic nu știa de acestea, el credea că domnul avea vorbă și cu Turcii încă; și însușĭ spune: «Atuncĭ am știut și eŭ, că aŭ fost scris Dumitrașco Vodă să vie Moscaliĭ; că cu toțĭ gândiam că vom purcede în gios spre Hușĭ»[2]). Neculcea și cu alțĭ boerĭ aŭ stătut de capul domnuluĭ să nu se ajungă cu Muscaliĭ ci să prindă pe Brâncoveanu, Cantemir le rĕspunse însă splendid, când exclama: «Că voĭ toțĭ vĕ chivernisițĭ cu toțĭ ca să rĕmâneţĭ la creștini, și numaĭ eŭ singur să rĕmâiŭ pentru voĭ la Păgâni, că v'am vĕdut eŭ credința voastră că ațĭ fugit cu toțiĭ, și eŭ am rĕmas singur. Pentru țară, n'ar preda'o Tătariĭ, că Moscaliĭ acum sosesc, și eŭ știŭ prea bine ca n'or bate Turciĭ pe Moscalĭ»[3]). Cantemir atuncĭ aŭ chemat la dênsul pe boeriĭ «Constantin Vel Logofĕt, pe Iordaki Ruset Vornicul, pe Ioan Sturza Vornicul, și pe Ilie Catargiul Vistierul, și le-aŭ spus cum aŭ chemat pe Moscalĭ și aŭ venit de trec Prutul la Zagarancea» eĭ aŭ rĕspuns: «Bine aĭ făcut, Măria Ta» numaĭ Iordake Ruset Vornicul aŭ dis atuncĭ: «Te aĭ cam grăbit Măria Ta» Cantemir luă earășĭ cuvêntul și dise: «Numaĭ erea vreme a ne chivernisi, temându-mĕ să nu mĕ apuce Turciĭ, eată că și d-voastră m'ațĭ părăsit o seamă, și nu sunteţĭ într'un cuvânt și într'o credință cu mine». Neculcea dice de dênsul: «Decĭ vĕdênd și eŭ că mi-aŭ respuns așa cu scârbă m'am temut a'i maĭ respunde ca nu cum-va să cad în vre-o primejdie a vieţeĭ»[4]).

Domnul Moldoveĭ nu se lăsă maĭ pe jos de Petru-cel

[1]) Vedĭ în op. cit. a cronicaruluĭ, p. 309—310.
[2]) Vedĭ în op. cit. a cronicaruluĭ, p. 310.
[3]) Vedĭ în op. cit. a cronicaruluĭ, p. 310.
[4]) Vedĭ în op. cit. a cronicaruluĭ, p. 310—311.

mare; şi în imitaţiunea acestuia publică şi dênsul un manifest către toată suflarea moldovenească, Boerĭ, Căpitanĭ de armată, Ostaşĭ (etc.) ca toţĭ să ştie că Măria Sa, Domnul ţĕreĭ, Dimitrie Cantemir, s'aŭ ajuns cu Moscalul şi aŭ hăinit pe Turc.

Acest manifest din limba moldovenească, se găseşte tradus pe latineşte în colecţiunea documentelor Hurmuzachi[1]), însă o notă ne spune: Le texte Latin est un peu diffus, il est vrai, et la traduction littérale presenterai des difficultés»[2]). Traducţiunea franceză a aceluiaşĭ manifest o găsim alăturĭ de cea latină, pe care o vom reproduce; deşi în josul eĭ, tot în Hurmuzachi, găsim o altă notă, ce spune: Ce document est la traduction fantesiste et tronqée du documnent ci-desus»[3]) Iată Manifestul:

Demetrius Cantemir, Palatin des terres de Moldavie.

Au très révérand patriarche des Grecs.

Aux magnifiques Seigneurs et Capitaines du second et troisièmes ordre.

A tous les gens de guerre, à tous les officiers de terre qui sont près de nous et sur les frontières de notre Province.

Aux soldats et à tous les habitants des terres de Moldavie.

Savoir faisons par cette présente déclaration:

Que l'ennemi de la croix pendant la vie de nos pères, et prédécesseurs, a employé durant un long espace de temps, sa puissance terrible à ravagere nos pays, spécialement lorsque, sous les apparences d'une fausse clémence, il couvrait d'une peau d'agneau un lion ravisseur et altéré du sang chrétiens.

Le Magnifique Seigneur Palatin Bogdan, fils du Palatin Estienne, légitime possesseur de cette principauté, avait, dès qu'elle a été établie reconnu sa domination en lui prêtant serment et à son prophète Mahomet, et par un traité dont

---

1) Vedĭ în supl. I, vol. I, p. 396.
2) Idem, p. 399 (Notă).
3) Idem, p. 399 (Nota).

les conditions étaient que les terres de Moldavie ne seraient sujettes à d'autre tribut qu'a présenter tous les ans quatre mille pièces d'or, 40 cheveux et 24 faucons, et que ce tribut les mettrait à couvert de toutes sortes d'hostilités. Mais cet infidèle, violant sa foi, n'a pas observé la parole qu'il avait donnée. Il a fait souffrir aux terres de la Moldavie de violentes oppressions. Il a démoli les forteresses et citadelles. Il a reçu plusieurs lieux, qui se sont rendus à lui, comme Triginius (Triginie) Julius (Julie) Bialogrode, Galatz, Provoneija, Slako, Tialnoka, Smailus (Smail) et plusieurs autres lieux sur le Danube avec la province de Budjac. Il a souvent sous de faux prétextes, permis aux Tartares de ravager toute la Moldavie, et a mis au nombre de ses esclaves les habitants les plus considérables, les personnes constituées en dignité, et les nobles. Il a employé différents sorts de tourments et les menaces de mort pour faire embrasser sa religion à plusieurs Seigneurs et à toute leur maison, et à un grand nombre de filles et de femmes très chastes qu'il a fait servir a ses passions honteuses.

Il nous a fait éprouver à nous même sa tirannye en nous accablant de tribus généraux et particuliers, et en multipliant tous les jours les espèces de ces tributs, comme cela vous est connu.

Dieu Miséricordieux n'a pas oublié son peuple. Il a excité et rempli de son esprit et de son amour *Pierre Alexovitz*, Czar de toute la Russie qui, armé des armes invincibles de la croix, s'opposse a une puissance tyrannique pour delivre les nations chrétiennes de la servitude des infidèles. Il est nécessaire que nous nous pressions de joindre nos armes aux siennes et que, de tout notre coeur, de tout notre courage et de toute notre puissance, nous nous opposions aux efforts et aux invasions des Tyrans, d'autant plus qu'une armée de Sa Majesté Czarienne est arrivée le 4 Juin par les secours divins, près de Bender, et qu'une armée de chretiens était le 15 en mouvement vers le Danube...

C'est pourquoi, Sa Majesté chretienne nous a notifié et à tous autres que quiconque, porte le nom chrétien,

monte à cheval et se joigne à son armée, sous peine de confiscation de bien de celui qui refusera de la faire. Mais celui qui obéira à la presente declaration outre la jouissance de ses biens, acquerra les bonne grâces de Sa Majesté Chretienne qui a déjà fait remettre entre mes mains les sommes nécessaires pour la solde *de dix mille hommes*, lesquelles ont été tirées du trésor de la Majesté. Ce plus chaque soldat recevra trois *aureus*, pièces d'or, en entrant dans le camp, et trois... par mois.

Toutes les forteresses prises par les infidèles seront rendues comme Sa Majesté chretienne le notifie par ses universaux. Mais si a l'avenir quelqu'un voulait suivre le parti des Turcs publiquement ou secretement, il sera *excommunié, maudit et chassé* comme un tretre de la communion des fidèles pour toujours, *ses biens seront confisqués et il sera puni de mort*. Je fais mes très-cheres frères, cette declaration afin que personne n'en doute et quiconque paraîtra s'y opposer attirera sur sa tête tous les malheurs. C'est pourquoi, avec l'aide de Dieu, joignez vous aux troupes de Sa Majesté chretienne; suivez nos pas au plus tot, car celui qui ne se trouvera pas dans le camp avant le 15 Juillet sera pùni des peines susdites. Salut [1]).

Demetrius Cantemir, Dux Valaticus.
Elias Lectodior, tribunus magnus,
Cordoki, magnus cancellarius.
Georgius, signifer magnus.
Constantinus Russedo, perilator? magnus [2]).

Cantemir se molipsise de gândurile Țaruluĭ, cum că el ar fi liberatorul creștinătățeĭ din orientul Europeĭ, acea creștinătate ce ḑăcea de 4 veacurĭ sub jugul apăsător al Ottomanilor păgânĭ. Domnul moldovean fusese luat de valurile măreĭ și totul erea în ḑadar, nu visa de cât pe Muscal și

---

1) Veḑĭ în supl. I, vol. I, op. cit., p. 399.
2) Veḑĭ iscăliturile acestora în Manifestul pe limba latină, op. cit., p. 397. In cel tradus pe franțuzește semnăturile nu maĭ sunt reproduse,

Muscal ḑi şi noapte. Brâncoveanu barem se prefăcea că iubeşte pe aliaţiĭ sĕĭ, însă în fond îĭ juca pe toţĭ cu rêndul, Cantemir se aliase cu Ruşiĭ şi îĭ iubea cu adevĕr, Brâncoveanu înţelesese rolul sĕŭ, şi lua lumea cum erea; cu pasiunile şi viciurile eĭ; Cantemir voea să o idealizeze; cum făcură cum o dreseră domniĭ românĭ, dară nicĭ unul nicĭ altul nu o nemeriră, căcĭ ambiĭ căḑură, Brâncoveanu barem, avu măgulirea sa caḑă după 25 de anĭ de sistem; încât tot reuşi cu ceva. Cantemir cu toate că iubea tare pe Muscalĭ, însă nu erea un naiv, el luase o poliţă maĭ 'nainte de la dênşiĭ; ca în cas de învingere, posiţiunea Moldovenilor să fie asigurată faţă de Rusia, noua putere proteguitoare.

La Iaroslav în 13 Aprilie 1711 până a nu fi intrat Ruşiĭ în ţară el închee următorul tractat; şi trimete acolo pe unul din boeriĭ sĕĭ, pe *Luca* Vistierul cu următorul act:

1. «Ţara Moldoveĭ cu Nistrul să-ĭ fie hotarul şi Bugeagul cu toate cetăţile tot a Moldoveĭ să fie; numaĭ de odată prin cetăţĭ să se aşeḑe Muscaliĭ oştenĭ până s'o întemeia ţara, iar apoĭ să lipsească oastea moschicească.

2. Bir să nu plătească ţara nicĭ un ban.

3. Pe domn să nu'l mazilească împărăţia până la moarte şi pe urmă din fiĭ luĭ să fie pe care şi l'ar alege ţara.

4. Neamul luĭ să nu iasă din domnie, numaĭ când s'ar hăini, saŭ şi-ar lepăda legea, atuncĭ acela să se lipsească şi să se pună din fraţiĭ luĭ.

5. Pe boerĭ să nu'ĭ mazilească domnul din boeriĭ până la moarte, saŭ cu mare vină să-ĭ scoaţă.

6. Vama ocneĭ şi altor têrgurĭ să fie venitul domnilor, iar alte dărĭ să nu fie.

7. Mazilii şi mânăstirile să-şi stăpânească ocinile, moşiile şi veciniĭ sĕĭ, şi să'şĭ iee şi desetina de stupĭ şi de mascurĭ şi goştină de oĭ de pe moşiile sale.

8. Zece miĭ de oaste să fie gata în ţară şi împărăţia să le dea leafă din visteria împărătească.

Din muscalĭ să nu se amestece la boeriile Moldoveĭ, nicĭ să se însoare în ţară, nicĭ moşiĭ să nu cumpere.

10. Domnul să nu fie volnic a pierde pe boerĭ, orĭ-ce greşală ar face, fără sfatul tuturor şi iscălitura mitropolitului.

Petru cel mare ne spune Neculcea aŭ dat domnuluĭ şi titlu de domnie şi i'aŭ scris cu acest titlu: «Seninatuluĭ domn al ţēreĭ Moldoveĭ, *Samoderjeţ* (adică singur stăpânitor). *Volegator* (adică prieten) ţēreĭ Moschiceştĭ. Titlu mult maĭ mare ca cel de *Serenissimus* în latineşte, *Predsfélnise* în slavoneşte saŭ *Esniosfinţunii* în leşeşte, titlurĭ ce cronicarul spune că însemnaŭ «supus» şi care se obişnueaŭ a se da domnilor maĭ 'nainte [1]).

«Aşişderea nicĭ de cum pace Moskul cu Turcul să nu facă, ear de s'ar întâmpla să facă pace, să rēmâe Moldova ear sub stăpânirea turcească, atuncea să aibă împēratul Moskicesc a da luĭ Dumitraşcu Vodă, douē părechĭ de curţĭ în Stoliţă, şi moşii pentru moşiile din Moldova, şi cheltueala preḑii în toată viaţa luĭ, şi oamenilor luĭ, să nu le lipsească; şi de nu i'ar plăcea acolo, şi s'ar trage în altă ţară creştinească, volnic să fie a merge, şi altele multe ca acestea. Şi pre aceste puncturĭ aŭ giurat tare împēräţia Moskuluĭ şi aŭ şi iscălit maĭ gios, şi le aŭ trimis prin Luca Vistierul» [2]). Ţarul Rusieĭ se lega decĭ prin această scrisoare despre care vorbeşte Neculcea cronicarul şi hatman al luĭ Cantemir, ca să dea azil domnuluĭ Moldoveĭ în cas de împăcare a Muscaluluĭ cu Turcul. Ţarul Petru parcă prevēḑuse o nenorocire şi tocmaĭ aşa se va şi întâmpla căcĭ sfêrşitul domnieĭ luĭ Cantemir se va termina în hotarele ruseştĭ.

Ast-fel Luca Vistierul veni la Cantemir încă cu darurĭ, «un left cu diamanturĭ, pecete împărătească şi câţĭ-va Sobolĭ» Turciĭ auzind de acestea în Ţarigrad de necaz aŭ tăiat capul luĭ *Iane* Capuchehaia luĭ Cantemir şi aŭ scos din Edeculă pe fratele mărieĭ sale, Antioch, ş'aŭ voit a'l omorâ; însă aŭ scăpat.

In acest timp Cantemir cu boeriĭ luĭ se înpreunaseră la Ţuţora cu Şeremetev unde acesta venise cu 15,000 soldaţĭ; acĭ Şeremētev dădu luĭ Cantemir douē perechĭ de so-

---

1) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 306. Cronica luĭ Neculcea.

2) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 306, cu tractatul reprodus de noĭ maĭ sus. D. M. Mitilineŭ a scris şi D-sa acest tractat în cartea D-sale de «tractate» însă în o altă redacţiune maĭ puţin bătătoare la ochĭ, a schimbat redacţiunea cronicaruluĭ Neculcea.

boli, boerilor stofe pentru caftanuri, eară Cantemir lui Şeremetev un cal turcesc. Cantemir însă parcă avusese un preuget, parcă o vrăjitoare îi grăise dintr'o ascunzătoare lugubră, — nu te da cu Muskalii, saŭ dacă te dai, împinge-i la pace cu pagânii, înainte de a te lupta, — şi eată pe domnul Moldovei că spune lui Şeremetev să scrie o carte cum spune Neculcea, în limba turcească la Sultan, ca să se închine şi el cu tot Bugeacul, că ne închinîndu-se, apoi n'ar fi bine de dênşii; «şi aŭ pus Şeremetev un copil a lui să scrie, că ştia bine turceşte. Eară Dumitraşcu-Vodă aŭ zis: că n'ar putea copilul scrie ca dascălul; fiind têněr; însă aŭ ḑis să scrie întâi pre o ţidulă de hârtie mică, vr'o douě trei rênduri, să vază cum scrie. Eară copilul fiind telpiz bun aŭ scris pre o ţidulă aşa, că: «*Nu este mai mare blestemat in lume, de cât omul cela ce are o fărâmă de pâine în mână şi o leapădă pre aceea şi cearcă să afle alta mai mare*». Şi aŭ dat'o lui Dumitraşcu-Vodă, eară Dumitraşcu-Vodă cetindu'o a zis copilului: «*Hia gidi cahpolu*, şi n'aŭ mai spus lui Şeremetev ce a scris copilul, fiindu'i ruşine» [1]).

Iată ce morală eşi din capul copilului lui Şeremetev care 'şi avu şi dênsul rolul în amestecul tatălui sěŭ; pe de altă parte Rogojinski Feldmareşalul Rusiei, dăduse 100 de pungi lui Cantemir pentru a'şi face oaste de Moldoveni căci ţara erea săracă, şi Cantemir era un om sărac, cinstit la culme, cum spune Neculcea. La Ţuţora s'a lovit oastea lui Şeremetev cu Tătari, şi Tătarii o aŭ cam predat'o, lui Cantemir în acest timp, un boer moldovean, Lupu Kostaki fiul lui Gavriliţă Vornicul Kostaki îi tot încurca lucrurile, stând în mănăstirea Bursuci şi de acolo corespunḑênd cu Turcii în contra domnului.

Ţarul Petre în aceste vremuri era la Iaroslav la o nuntă de Leşi, auzind de hărţueala cu Tătarii, plecă, înţelegându-se cu Leşii ca să pornească şi dênşii spre ajutorul Ruşilor în resbelul acesta cu Turcii; lăsând pe cnézul *Dolgoruki* cu 12,000 de Muscali care va veni cu Leşii, eară împěratul a venit cu ai lui până la Soroca unde a trecut

---

[1]) Veḑi op. cit. a Cronicarului, p. 312.

Nistrul, a ajuns la Prut şi de aci a trecut la Zagarancea, aci s'aŭ înpreunat cu oastea luĭ Şeremetev şi cu toţĭ aŭ intrat în Iaşĭ, cu soţia sa împărăteasa, Ecatherina; [1]) făcêndu-se halaiurĭ ne maĭ pomenite de către domnul moldovean [2]). Ţarul Petre avea armatele toate în jurul săŭ la distanţe, distanţe, miile de Muscalĭ eraŭ ranjaţĭ; 80,000 ereaŭ la Crîm, sub comanda Cneazuluĭ *Apracsin*; 30,000 de Cazacĭ la Ceahrin sub comanda Cneazuluĭ *Galiţin* şi *Scoropadski* Hatman al imperiuluĭ, de la care Moldova primi proviant de pâine, căcĭ tare se sărăcise nenorocita de ţară atuncĭ; mai avea împěratul încă 18,000 de călăreţĭ aleşĭ unul şi unul, şi 20,000 de pedestraşi, şi alte miĭ de Leşi, de la August Craiul Leşilor, toţĭ sub comanda Kneazuluĭ *Daniilovici Menjicoc*, şi a generaluluĭ *Bon*, care înfricoşat se vor lupta cu Suedeziĭ.

Nu ştim ce gând a avut Petru-cel-mare, când avea atâta oaste în jurul sěŭ, să vie în Moldova spre a se bate cu Turcii, numaĭ cu 50,000 de ostaşĭ cu polcovnicul *Migorodski* şi cu ceĭ 6000 de Moldovenĭ aĭ luĭ Cantemir. Turciĭ veniseră cu 400,000. Aci nu pot să nu mě opresc asupra nepreţuituluĭ pasagiŭ ce ni'l raporta Neculcea asupra ḑilelor de petrecere ale Ţaruluĭ în Iaşí, la care el de sigur. avea un rol de frunte, în resumat voi reproduce ceea-ce cronicarul aşterne cu dibăcia-ĭ pană: Impěratul s'a plimbat prin Iaşĭ şi l'a uimit maĭ mult mânăstirea Golia, ḑicênd că are treĭ felurĭ de meşteşugurĭ: Leşesc, Grecesc şi Moskicesc, lăudând mereŭ obiceiurile şi vitele Moldovenilor că tare sunt de frumoase. Cantemir a dat în onoarea Ţaruluĭ o îmbelşugată cină în casa cea mare: la masă însă Ţarul nu a voit a şedea în Capul meseĭ, ci a lăsat acolo să şeaḑă Cantemir; eară el, Ţarul tuturor Ruşilor, vestitul Petre, a luat loc alăturea de domnul moldovean, la dreapta luĭ; în stânga domnuluĭ s'aŭ aşeḑat toţĭ sfetniciĭ Ţaruluĭ: *Golovin*, *Ivanovici*, *Dolgorucki*, *Galiţin*, *Rogojinski*, *Şefer*, *Reni*, *Vejbach*, *Şeremetev*, şi fiul cel těněr ce scrisese scrisoarea cea

[1]) A nu se confunda cu Ecatherina II cea faimoasă, şi soţia Ţaruluĭ Petru al III.

[2]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 314. Neculcea.

turcească, despre care vorbirăm mai 'nainte, şi în fine Toma Cantacuzino, ce fugise din Muntenia, care se alipi de generalul Reni, Muscal; erea considerat şi dênsul ca muscălit acuma. La masă s'a bĕut vin de Cotnari şi pelin, şi Muscalii tare se miraŭ cum pe la dênşii nu se face vin cu pelin aşa bun ca aci, de cel tulburel şi uşurel; după masă Ţarul a ciocnit cu fie-care din boerii moldoveni; în casa cea mică împĕrăteasa cu jupănesele boerilor de asemeni se ospĕtaŭ. Neculcea ne spune că Petre, Ţarul, erea un om 'nalt, subţire, rotund la faţă, oacheş, şi cam arunca câte odată din cap fluturând, dar nu cu mărire ca alţi Monarchi, umbla pe jos fără de alai; şi pe Cantemir Vodă, Ţarul la mare dragoste 'l avea; 'l lua şi 'l sărută pe frunte şi pe amêndoui obrajii ca şi pe fiul sĕŭ; boerii moldovenii vĕdênd toate acestea, unii ereaŭ contra lui Cantemir, alţii pentru, din care cauză împĕratul avu încă puţintică bătae de cap. Turcii cu toate că se aşteptaŭ la un mare resbel, însă mai bine ar fi dorit pacea; şi ei hotăresc ca prin Brâncoveanu să încerce aceasta; însărcinează pe patriarchul Ierusalimului Hrisant Nottaras, care erea în legaturi amicale cu Brâncoveanu ca acesta să'i scrie, să mijlocească pe lângă Muscali a se împăca cu Turcii. Brâncoveanu primeşte însărcinarea şi trimete pe Makedon Comisul la Iaşi, să se înţeleagă cu Ţarul; Ţarul nici nu voeşte să asculte şi Makedon Comisul pleacă; Thoma Cantacuzino stătuse de capul Ţarului, se înţelege, căci Thoma erea învrăjbit cu Brâncoveanu.

Cantemir şi Brâncoveanu trebuiaŭ să iee o parte activă în acest resbel al Turcilor şi Ruşilor, ambii ca amici şi aliaţi ai lui Petru-cel-mare. Domnii Ţĕrilor-Române făgăduiseră Ţarului zaharea şi ajutor de armată; mai ales cavalerie ce lipsea la Ruşi, atunci; pentru procurarea tuturor acestora, Brâncoveanu primise de la Ţar 300 de pungi de bani şi Cantemir 150. Brâncoveanu se aprovisionase bine; Cantemir însă nu găsi nimic, căci locustele pustiise toată Moldova [1]). Brâncoveanu 'şi adunase oştirea sea la satul Urlaţi pe Cricov în judeţul Prahova, în apropierea Ploeştilor şi

1) Veḑi în Cronica lui N. Mustea, p. 53, Vol. III al Letopiseţelor.

alese locul cel maĭ nemerit, ca în cazul intrăreĭ Ruşilor în Muntenia să se unească cu dênşiĭ uşor; aştepta domnul român, dar cine ştie ce gândurĭ maĭ cutreraŭ capul luĭ. Turciĭ pe de altă parte trimiteaŭ vorbe dulcĭ Brâncoveanuluĭ, împingându'l la rĕscoală contra Ruşilor; domnul român avea cuvêntul aci; nu putu să'şĭ dea cartea pe faţă şi ca să scape, dă un dar de 300 pungĭ Turcilor[1]; ca să fie numaĭ cu unul, erea imposibil Brâncoveanuluĭ, el scrie hanuluĭ tătăresc ce'l aştepta, pentru a'ĭ da zaharea «muncindu-se să înşale pe amêndouĕ părţile»[2]). De ce Brâncoveanu se purta ast-fel? nu trebue să ne surprindă acuma, când suntem aproape la finele vieţeĭ luĭ şi la al 22-lea an al domnieĭ luĭ; el în tot-d'auna a căutat să aibe douĭ aliaţĭ, în caz de ceartă cu unul, să aibă pe altul în loc imediat, în timp de resbel de asemenĭ căuta a sta la o parte şi chiar când se amesteca, a nu fi prea făţiş pentru a vedea resultatul lupteĭ şi atuncĭ a se arunca în braţele învingătoruluĭ cel puternic. Brâncoveanu 'şi spunea: «voiŭ ca ţara peste care domnesc să fie în tot-dea-una sprijinită de un braţ puternic.»

Cum vedem domnul muntean găsi repede mijlocul de a'şĭ forma o oaste; lucrul însă fu maĭ greŭ pentru Moldova; cronicariĭ ne oglindesc perfect greutăţile luĭ Cantemir şi felul întrebuinţat pentru a'şĭ forma şi dênsul o oaste, eată ce culegem din cronicele luĭ Neculcea, Costin şi Mustea: «In Moldova Cantemir însărcinează pe Luca vistierul, omul sĕŭ de încredere să strângă oamenĭ cu plată. Auḑind de leafă începură a se grămădi la oştire în mare numĕr, însă nu nunumaĭ *slujitorĭ*, ci şi ciobotarĭ, croitorĭ, blănarĭ, cărciumarĭ, şi câte alte bresle de a rêndul.

«Slugile lăsaŭ pe boerĭ, argaţiĭ lăsaŭ pe stăpânĭ şi câtă altă prostime, mulţĭ aŭ mers de aŭ luat banĭ şi s'aŭ scris la steagurĭ maĭ mulţĭ fără de arme, că nu aveaŭ de unde să maĭ cumpere, că şi arcariĭ sfârşise arcele, săgeţile şi săhăidacele, ce aŭ avut în dughenile lor, ce 'şĭ făceaŭ suliţĭ

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. IV, Cronica luĭ Radu Popescu.
[2]) Veḑĭ în Genealogia Cantacuzenilor, original, p. 327.

din crengĭ ascuţite şi pârlite la vârf, şi încălecară cine cum putea. Dar ce oştean să fie prostimea? mojicii, ce nicĭ odată pe cal nu aŭ încălecat, nicĭ arma în mână nu aŭ prins de când ereaŭ eĭ, nicĭ în oştĭ nu aŭ slujit, ci numaĭ cât perdeaŭ banĭ, bându-ĭ pe la crâşmă ḑiua iar noaptea se duceaŭ pe la drumurĭ de jăfueaŭ pe oamenĭ de ce aveaŭ, şi la drumurĭ şi la bejănii, şi furiş şi apoĭ maĭ făţiş alţii umblaŭ de stricaŭ prisecele oamenilor lor, la oaste n'aŭ mers»[1]. Eĭ, da! aşa este, pe vremurile acelea aşa sta lucrul în ţara aceasta, armata era făcută numai pentru *slujitorĭ* adică *ţăran* şi pentru *boer* ei se duceaŭ la bătălie; eĭ se luptaŭ, şi eĭ şi numai eĭ mureaŭ pentru pământul strĕmoşesc; negustorul nu erea făcut pentru arme, mâinele sale nu ereaŭ deprinse pe spadă, arc, săgeată şi busdugan, el nu erea făcut să împungă oamenĭ, ci ghete, haine şi altele, fie-care cu slujba şi folosul luĭ. Cronicarul arată deosebirele atât de bine.

Constantin Brâncoveanu şedea la Urlaţĭ şi aştepta, înveselindu-se singur de frumoasele luĭ gândurĭ, cum va trage pe sfoară şi de astă dată, atât pe Turc, cât şi pe Rus şi Tatar şi Moldovean, şi toţĭ ceĭ din jurul luĭ, numaĭ el domnind şi ţara luĭ folosind. O, doamne! dar cât se înşela sĕrmanul Brâncoveanu, ora cea de pe urmă se apropia şi meşteşugul de altă dată nu'ĭ va mai eşi la socoteală.

De multe orĭ rudele 'ţi aduc rĕul cel mai mare, ce un strĕin nu 'ţi l'ar face; aşa şi Brâncoveanu o păţi cu Thoma Cantacuzino spătarul cel mare al oştireĭ sale, vĕrul luĭ.

In adevĕr Thoma Cantacuzino fuge de la Urlaţĭ cu vre o 70 de boerĭ din partida Cantacuzenilor şi se duce în Moldova, la Iaşĭ; aci Thoma se presintă în audienţă la Ţar pârând pe Brâncoveanu, că zahareaua şi ajutorul de oaste promis, nicĭ odată domnul român nu'l va mai da Rusuluĭ, şi că dênsul ar dori ca Ţarul să'ĭ dea un corp de armată şi să atace cetatea turcească a Brăileĭ, să bată şi să alunge pe Turcĭ de acolo. In adevĕr Ţarul dă luĭ Thoma 12,000 de ostaşĭ sub comanda generalului Reni cu care Thoma şi cu alţĭ boerĭ aĭ luĭ plecă la

[1]) Veḑĭ în Cronicele N. Costin, Necuicea şi Mustea, în Letopiseţe, vol. II, p. 112 şi 345, vol. III, p. 49-50.

Brăila aci bat cumplit pe Turcĭ, întorcându-se iarăşĭ în Moldova. Thoma prin acest lucru a compromis pe Brâncoveanu în faţa Turcieĭ şi l'a silit a deveni şi a se fi declarat amicul Ruşilor în resbelul cu Turcii, şi atuncĭ ca drept recompensă Ţarul 'l va pune pe tronul luĭ Brâncoveanu. Domnul muntean audind de acestea, hotără resbunare; opri zahareaoa ce era destinată a se trimete Ruşilor, şi o trimete Turcilor, se dă eară în partea Turcieĭ, pleacă de la Urlaţĭ, se aşeadă la Têrgovişte, cât pentru cele 300 pungĭ de banĭ primite de la Ţar le va înapoia acestuia după terminarea lupteĭ definitive d'intre Ruşĭ şi Turcĭ [1]).

Cronicarul Neculcea ne spune că armata rusă-moldovenească a fost împărţită în treĭ corpurĭ «obuzurĭ» expresiunea luĭ, unul sub comanda generaluluĭ Ianăşĭ, de 7000 oamenĭ, altul sub comanda împĕratuluĭ, a luĭ Şeremetev şi a luĭ Cantemir de 15,000, eară al treilea sub comanda generaluluĭ Reprim, eară corpurile mergênd departe unul de altul ca la 2 ceasurĭ, pe marginea Prutuluĭ [2]). Nu vom pĕtrunde în amănuntele lupteĭ pe care Neculcea le descrie aşa cum le-a vĕdut dênsul, căcĭ ca mare hatman întovărăşise pe Vodă, aceasta nicĭ nu ar intra în cadrul subiectuluĭ de faţă, ci vom spune numaĭ atât că la *Stănileştĭ* la balta Pruteţuluĭ. Ruşiĭ aŭ fost cu totul învinşĭ în urma uneĭ crude lupte din diua de 11 Iulie, Ţaruluĭ fiindu-ĭ teamă ca să nu fie prins chemă pe hatmanul Neculcea şi îĭ dise după cum raportează cronicarul, însuşĭ: «Atuncĭ m'aŭ chemat pe mine fiind Hatman şi 'mi-aŭ dis: Cuteza-voiŭ eŭ cu douĕ sute de Dragonĭ şi cu o sută de Moldovenĭ să'l scot pe Măria Sa şi pe Impĕrăteasa, că va putea merge călare, să'ĭ scot în ţara Ungurească» [3]) ? Neculcea îĭ respunse: «Că este un lucru prea cu grijă mare a ispiti, căcĭ astă-dĭ doară dioa aŭ vĕdut Măria Sa cum aŭ trecut Tătarii şi Turcii, Măria Sa este un împĕrat şi este un lucru foarte cu grije» [4]).

Impĕratul la vorbele luĭ Neculcea deschise ochiĭ şi în-

---

[1]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, pag. 317—320, Neculcea.
[2]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 320.
[3]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 322.
[4]) Idem p. 322.

ţelese primejdia, atunci hotărâ scăparea în alt mod, acela al evadărei.

Impěratul Rusieĭ era în mâinele Turcilor, ar fi putut fi de mult prins; Turcii nu îndrăsniseră aceasta din cauză că le eraŭ teamă de Ruşi; deşi bătuţi acuma, însă suvenirurile din trecut le eraŭ proaspete şi le inspiraseră oare-care respect; viitorul cel auriŭ trebuea să cază asupra Rusiei, pe când Turcia va decade din ce în ce. Sultanul děduse de asemeni ordine Vizirului ca în cas de ar veni propuneri de pace din partea Ruşilor ele să fie primite.

Armata ottomană aflase despre acest ordin şi nu mai avea nimeni chef de atac. Ienicerii deveniseră mai molateci, ştiaŭ că în Ţarigrad pacea e plănuită. Vizirul primeşte să suspende lupta pentru câte-va ore şi să trateze pace [1]). Regele Suedieĭ care aude despre aceasta ca un furios se duce la Vizir şi îl conjură a nu face aşa ceva. Vizirul nicĭ nu mai vrea să audă, şi Carol XII pleacă plouat, tot planul lui se distrusese, în zadar ura în contra lui Brâncoveanu şi şederea sa la Bender, căci nu putu dobândi nimic pentru sine.

Nemţii în tot acest timp nu aŭ stat în inactivitate, şi mereŭ ţineaŭ relaţiuni despre mersul luptei şi al păcei; avem mai multe scrisori, aşa este: scrisoarea Prinţului Eugenie de Savoia din 1711, 15 Aprilie către Marele Vizir Mehemet Paşa, unde 'i vorbeşte despre propunerile făcute lui Seifuiah-aga pentru prelungirea păcei, şi aplanarea conflictului turco-rus [2]); raportul secretarului Fleischman către consiliul imperial de resbel unde arată negocierile păcei din 29 Iulie 1711 [3]); o scrisoare a lui Faberi către generalul Steinville unde-i vorbeşte de pacea încheiată şi despre relaţiunile cu Muntenia, cu data de 2 August 1711 [4]); raportul residentului german Talman în Constantinopole, către consiliul imperial de resbel despre condiţiunile păcei cu data

[1]) Veḑi în vol. IV, D. Xenopol, p. 519.
[2]) Veḑi în vol VI, col. doc. Hurm., p. 72.
[3]) Idem p. 84.
[4]) Idem p. 89.

de 1711, 21 August[1]); un raport al Coloneluluĭ Baron Tiepolt către prinţul Eugenie de Savoia, unde 'ĭ vorbeşte despre retragerea Ruşilor[2]). Carol al XII, regele Suedieĭ care luase şi dênsul o parte activă în resbelul de la Prut aliat cu Turciĭ în contra Ruşilor şi Moldovenilor ţinea şi dênsul corespondenţă cu Ţarigradul, el supărat pe Marele Vizir că n'a voit a continua lupta, scrie Sultanuluĭ vorbindu'ĭ în contra vizirului; scrisoarea purta data de 1711, 27 Iulie[3]); un anonim Suedez scrie de asemenĭ luĭ Antonie Ottl în 1711, 29 Iulie despre negocierile păceĭ[4]).

Constantin-Vodă Brâncoveanu în acest timp el care stătuse ca o vulpe la pândă, aştepta rezultatul lupteĭ, la început în lagărul de la Urlaţi, apoĭ la Têrgovişte. După fuga luĭ Toma Cantacuzino, se înprieteneşte cu Turciĭ eară, şi era să le dea cele 300 de pungĭ de banĭ ce'ĭ primise maĭ 'nainte dela dênşiĭ, în deosebĭ de Ruşĭ, ceea-ce şi făcu, după cum vom vedea maĭ la vale. Brâncoveanu amic din noŭ al Turcilor, aceştia se grăbeaŭ ca orĭ-ce făcea, domnul muntean, să ştie şi dênşiĭ, aşa marele Vizir comunĭ că prin scrisoarea din 1711, 29 Iulie luĭ Brâncoveanu, condiţiunile stabilite pentru încheerea păceĭ cu Ruşiĭ, şi domnul român nedesvĕţat de vechiul sĕŭ obiceiŭ, scrie la rêndul sĕŭ generaluluĭ Steinville în 5 August, acelaşi an[5]); de asemenĭ Sultanul comunică Brâncoveanuluĭ, fermanul de încheerea păceĭ cu Ruşiĭ, raport cu data de 1711, începutul luĭ Septembrie[6]). Brâncoveanu încă în 7 Septembrie acelaş an scrie la Constantinopol despre încurcăturile ce regele Suedieĭ a adus Turcilor şi Ruşilor, şi despre greua problemă a încheereĭ păceĭ turco-ruse[7]). Toate aceste prelimănărĭ şi corespondenţe între diferiţi potiticianĭ interesaţĭ în caudă avură sfêrşit, căcĭ în ḑiua de 22 Iulie anul 1711, se încheiă pacea între Turcĭ

---

[1]) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 94.
[2]) Idem p. 99.
[3]) Idem p. 82.
[4]) Idem p. 86.
[5]) Idem. p. 91.
[6]) Idem p. 106.
[7]) Idem p. 401, supl. I, vol. I.

şi Ruşi, ceĭ ce vor perde deocamdată, aŭ fost Ruşiĭ ḑic deocamdată căcĭ, viitorul tot al Rusieĭ va fi fost. Condiţiunile păceĭ, Turcia le formulase; ambasadorul Franciei Des Alleurs le comunică regeluĭ sĕŭ în raportul de la 28 Octombrie 1711, el zice: «Le vizir, au lieu de faire des conditions qu'on etaient convenus, et par des gens députés pour cela, commença de demander lui-même à Szafirow[1]) les points suivants:

Que le Czar doit rendre la ville d'Assoaff.

Raser les forteresses Tagarok, Samara et Kamioncha.

Rendre l'ancienne liberté aux Cosaques et ne se plus interesses de l'Ukranie.

De ne se point mêler autrement dans les affaires de Pologne et de la quitter éntièrement.

De livrer l'Hospodar de Moldavie, Kantimir Dimitrascho, et un certain Grec nommé Sava Raguse.

De rembourser le revenu d'une année de la Moldavie, qui ne fut point levé à cause de l'entrée des Moscovites dans ce pays.

De rendre tous le canons qu'il avait dans le camp[2]).»

Documentul maĭ la vale arată că Szafirow a intrat în cortul mareluĭ Vizir şi nu ar fi convenit la toate; a început Muscalul întâĭ cu Azoful, cât despre predarea luĭ Cantemir, era cu neputinţă căcĭ domnul Moldoveĭ fugise deja de 3 zile, vom vedea maĭ la vale întâmplările. Ceea-ce aŭ perdut Ruşiĭ cu ocaziunea acesteĭ păcĭ a fost că aŭ cedat Turcieĭ Azoful, Podolia, şi nu aŭ maĭ avut voe de a avea un ambasador la Constantinopol.

Neculcea maĭ spune că Muscaliĭ aŭ dat încă 800 pungĭ Viziruluĭ, şi aŭ lăsat zălog pe feciorul luĭ Şeremetev până la îndeplinirea condiţiunilor.

Turciĭ cerură şi pe Cantemir dară Vizirul exclamă: ḑice Neculcea: «Pentru un ghiaur ce să ne maĭ sfădim noĭ nisce împĕraţĭ, lasă'l că se va sătura el de ce aŭ pohtit. El singur de bună-voia luĭ va veni la noĭ»[3]). Sĕrmanul Cantemir fu

---

[1]) Szafirow, era trimisul Rusieĭ, pentru a negocia pacea.
[2]) Veḑĭ în col. doc Hurm., vol. I, supl. I, p. 405.
[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 329.

silit să se îmbrace în cealma turcească şi ast-fel întovărăşit de un căpitan credincios al sěŭ Brahnă, strěbătu prin oastea turcească de veni la Iaşĭ ca să şĭ ea pe Doamna şi coconiĭ şi să purceadă de acolo. Muscaliĭ l'aŭ luat şi l'aŭ ascuns în o butcă cu două roate unde l'aŭ ţinut treĭ ḑile, fără ca nimenĭ să nu ştie, de cât Ioan Neculcea hatmanul cel d'întâĭ boer al domnuluĭ [1]). Cantemir ast-fel luându'şĭ pe Doamna din Iaşĭ cu copiĭ luĭ şi cu 24 de boerĭ în capul cărora erea Neculcea, nedeslipit de domn nicĭ odată, aŭ trecut cu toţĭ Prutul, Ţarul a dat luĭ Cantemir 2000 de ruble ca să aibe cu ce trăi şi l'aŭ aşeḑat cu toată suita să locuiască la Harcov în ţara căzăcească sub îngrijirea Cneazuluĭ de Azac, Apraczin, tot asemenĭ veni în Rusia şi Thoma Cantacuzino pe care Ţarul l'a făcut general în armata rusească dându'ĭ leafă 5000 de ruble pe an, şi dăruindu'ĭ şi multe pământurĭ în ţara moschicească, aducêndu'şĭ Thoma şi pe jupâneasa luĭ din Muntenia şi moschiţându-se cu toţĭ.

Ţarul înainte de a intra în statele sale se opri la Varşovia unde fu ospătat de regele August al Polonieĭ la care masă, se petrecu o anecdotă de mare spirit. Cronicarul Neculcea o rapoartă, de sigur dacă nu aşa cum o ascultase dară cum 'ĭ se repetase de prieteniĭ sěĭ d'intre Muscalĭ; e ḑice: «şi şeḑênd la masă Impěratul cu Impěrăteasa şi Craiul cu Craeasa şi cu mulţĭ domni Leşeştĭ, între aceĭ domni, fost'aŭ şi Adam Sinavski, Hatman; şi cu Hătmăneasa luĭ, şi între alte voroave multe cam cu glumă ḑise Hătmăneasa luĭ Sinavski, către Impěratul Moskicesc, aceste cuvinte: «Mult mě mir de voĭ Impěraţiĭ şi Craiĭ cum de nu vě ţineţi de cuvênt şi ne amăgiţĭ pe noĭ. Că maĭ anţărţĭ ne-aŭ ḑis nouě tuturor, Leştelor, Craiul Şveduluĭ, să ne gătim cu toţiĭ să mergem să ernăm în Stoliţa Moskicéscă, împreună cu dênsul, şi noĭ când ne gătiam să mergem pe cuvêntul luĭ, el ne-aŭ amăgit şi nu aŭ mers în Stoliţa, ce s'aŭ dus la Tighiné. Şi acum Impěrăţia ta ne-aĭ ḑis să ne gătim să mergem la Ţarigrad, şi noĭ ne bucurasem tare că om merge de om vedea Ţarigradul; şi când nouĭ ne gătiam, Măria Ta nu aĭ vrut

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 329.

şi te-aĭ întors înapoĭ. Eară Impěratul atuncĭ aŭ râs, şi cu toţĭ câţĭ eraŭ la masă şi i-aŭ ḑis: «Păcat că nu eştĭ tu bărbat să te chemĭ Sinavski; că de aĭ fi tu bărbat, să nu fi femee, adevěrat cu tine aş merge la Ţarigrad, eară bărbatul těŭ aŭ zăbovit oştile, şi nu le-aŭ trimes maĭ în grabă. Pentru aceia nu m'am dus în Ţarigrad»[1]).

Deşteapta femee a luĭ Sinavski sub o formă glumeaţă şi anecdotica a spus Ţaruluĭ tot adevěrul. Ţarul nu se supără de loc, căcĭ Hătmăneasa Sinavska erea frumoasă şi de spirit.

In 1711, 16 Iulie, Des Alleurs scrie la Paris despre fuga luĭ Cantemir el ḑice: «Le Prince de Moldavie, nommé Démétrius Cantémir, qui avait obtenu cette Principauté il y a environ un an, à la recommandation du Roy de Suède et du Khan des Tartares, vient de déserter et de se jeter dans le parti des Moscovites avec sa femme et ses enfants»[2]).

Acuma totul se sfârşise, Ruşii 'şĭ věḑură resultatul, regele Suedieĭ de asemenĭ numaĭ avea ce căta la Bender.

Brâncoveanu jubila, dar vaĭ! numaĭ avea nicĭ dênsul mult, şi sfârşitul luĭ va fi maĭ trist ca a orĭ-căruĭ alt cuiva, din toată aceasta plamadă de oamenĭ de atuncĭ.

El rânjea de bucurie din palatul sěŭ de la Têrgovişte şi se desfăta în fericirele bătrâneţelor sale, de a fi domnit 22 ani pănă acuma, de a fi tatăl a 11 copiĭ toţĭ bunĭ şi milostivĭ ca şi dênsul, şi de a se îneca în fastul şi bogăţiile cele maĭ marĭ.

Imediat ce pacea se închease definitiv şi Sultanul îĭ comunică printr'un ferman această încheere, cu condiţiunile eĭ; trimese domnuluĭ, şi purtând data de 20 Decembrie 1711[3]); un moment numaĭ şeḑu la îndoeală şi trimise cele 300 de pungĭ înapoĭ Ruşilor, primite de la dênşiĭ pentru zahareaoa ce trebuea a le-o procura.

Lipsa acesteĭ zaharele aduse întreaga perdere a resboiuluĭ rusesc, şi Ţarul ne spune, Neculcea, nu întârḑia de a exclama când se convinsese ca Brâncoveanul l'a înşelat.

---

[1]) Veḑĭ în vol. II, Letopiseţe, p. 333.
[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, p. 395.
[3]) Veḑĭ în vol. I, supl. I, col. doc. Hurm., p. 406.

«Iuda cel de Brâncoveanu m'aŭ vêndut de am rĕpus oastea şi am păţit aceasta»[1]). Ce'ĭ pasă luĭ Brâncoveanu de Muscalĭ; el erea credincios jurământuluĭ ce-l făcuse conştiinţeĭ sale, luĭ, în sine însuşĭ, că: «încotro va fi isbânda acolo se va îndrepta şi dênsul, pentru ca ţara şi poporul luĭ să nu sufere» isbânda fu a Turcilor, decĭ inevitabil a trebuit să trădeze pe Muscal, unul din douĭ trebuia să fie sacrificat. Şi Cantemir rĕmase credincios, însă fu silit să fugă, să părăsească şi tron şi neam şi ţară.

Am vĕḑut mult maĭ 'nainte că Cantemir primise 150 de pungĭ de banĭ de la Ţar, pentru a cumpăra zaharea şi a o da Ruşilor, în acest resbel; Moldova însă erea pustiită şi nu se zărea nimic, decĭ Rusia va fi de două orĭ lipsită, şi din partea Moldoveĭ şi din a Munteniei, diferinţa, că la una a fost reaoa credinţă.

Generalul *Münich* despre Petru-cel-mare, spune în memoriile sale că: «se lăsase a fi înşelat prin făgăduelele gospodaruluĭ moldovean, Cantemir, în speranţă de a găsi magaziĭ de proviant, a trece Nistrul şi a merge către Dunăre, cu o armată de 40,000 de oamenĭ ce erea lipsită cu totul de ale mâncăreĭ»[2]). Tot asemenĭ spune şi raportul secretaruluĭ *Fleischmann* către consiliul de resbel, datat din Isacea, în 29 Iulie 1711, că: «Petru care se bazase pe făgăduelele luĭ Cantemir găsi Moldova pustiită»[3]). Cronicarul moldovenesc *Alexandru Amiras* spune de asemenĭ: «atuncĭ aŭ vĕḑut împĕratul la ce l'aŭ adus sfatul luĭ Dumitraşcu-Vodă şi a luĭ *Basarab-Vodă*, care numaĭ cu vorba l'aŭ întărit să vie asupra Turcilor, iar ajutor de bucate saŭ oamenĭ nicĭ unul nu 'ĭ-aŭ dat»[4]). Cronicarul muntean *Radu Popescu* încă maĭ adaugă şi ḑice: «Muscaliĭ fiind-că nu aveaŭ zaharea gătită, nădăjduindu-se în zahareaoa ce făgăduise Brâncoveanu să le trimeaţă şi nu le-aŭ trimes,

---

1) Veḑĭ în vol. II, Letopiseţe, p. 324.
2) Veḑĭ Münichs Tagebuch in Z. Hermann, Beiträge zur Gesch. des russ. Reiches. In Letopiseţe, Vol. III, p. 49, reprodus şi în Vol. IV a D-luĭ Xenopol, op. cit.
3) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 24, Vol. VI.
4) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. III, p. 10.

eraŭ pocăltiţĭ de foame»[1]). Un scriitor strĕin *Carra* maĭ spune, că «generaliĭ luĭ Petru-cel-mare rezemându-se pe cuvêntul Brâncoveanuluĭ, nu adusese hrana de cât pentru 20 de ḑile»[2]).

Din toate aceste citaţiunĭ raportate şi de D. Xenopol[3]) deducem că dacă în adevĕr lupta de la Prut a fost perdută din cauza lipseĭ de zaharea, este că Ţarul maĭ bine ar fi făcut să se încreaḑă în forţele sale propriĭ; Moldova o ştia că e sărăcită şi predată, în cât nu 150 de pungĭ, dar 15,000 să fi pus la picioarele luĭ Cantemir, şi acesta tot nu avea ce cumpĕra, căcĭ numaĭ găsea ce; în Muntenia erea de cumpĕrat, ce e drept, dară Ţarul ştia felul şi firea luĭ Brâncoveanu, ştia că el se învârteşte ca morişca la vênt, din çotro sufla vêntul, în acea parte se va învêrti; încât vina tot a luĭ, a Ţaruluĭ erea.

In Moldova va fi rênduit la domnie earăşĭ Nicolae Mavrocordat. Douĭ ani maĭ separa pe domnul fanariot ca să'şĭ pue piciorul în cel-l'alt prag românesc; aceştĭ douĭ anĭ vor fi o agonie pentru Brâncoveanu şi prevestirile rĕuluĭ se vor arăta deja. Acum să ne întoarcem earăşĭ la Brâncoveanu şi numaĭ la dênsul, căcĭ dacă până aci am vorbit şi de Cantemir, e că a trebuit, fiind în mare legătură domnia Moldoveĭ cu acea a Munteniеĭ în vremurile acelea şi politica ambelor ţĕrĭ mergênd mână în mână.

Calea morţeĭ luĭ Brâncoveanu din acest moment fu trasă, în această lume, de către Ruşĭ; eĭ vor săpa groapa necontenit la Constantinopole. Petru-cel-mare dacă strigase:

— Iudo Brâncovene! din cauza ta am rĕmas de rîs, eŭ marele Ţar, în ochiĭ Europeĭ, dară lasă, că mĕ voĭ rĕsbuna; şi rĕsbunarea de Muscal e ca limba de şarpe, ghiara de leŭ şi coada de drac; ghiaur l'aŭ făcut Vizirul pe Cantemir al meŭ; dar maĭ mare ghiaur eştĭ tu; calăul de acum înainte, va veghia la capul tĕŭ, Brâncovene.—

Radu Popescu, Cronicarul român, în câte-va rêndurĭ

---

1) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. IV, p. 24.
2) Veḑĭ în opera sa, p. 154: «Mémoires».
3) In Vol. IV, p. 516, a op. cit.

'şĭ dă seamă de întreaga politică a Brâncoveanuluĭ, el spune: «Constantin-Vodă la aceste lucrărĭ ce aŭ făcut avea două socotelĭ, una că îndemnase pre Ţar ca să vie asupra Turcilor, care de va bate pre Turcĭ, să fie isbânda Muscalilor, să se arate cu faţa curată, că din îndemnarea luĭ s'a făcut biruinţa asupra vrăşmaşilor creştinătăţiĭ, altă socoteală avea că scrise tot-dea-una la Turcĭ, îndemnêndu-ĭ să meargă fără grijă, că sunt oştile Ruşilor puţine şi flămânde şi din aceste socotelĭ gândea să facă, ca să nu scape de bine, orĭ o parte de biruri, orĭ alta; ear săracul a scăpat de amêndouĕ părţile, că Muscaliĭ l'aŭ cunoscut de viclean şi înşelator de Creştinĭ, Turciĭ încă l'aŭ cunoscut hain împĕratuluĭ, vĕdênd că Toma spătariul fiind credincios al luĭ boier mare, şi din neamul luĭ, s'a dus la Ţarul»[1]). Acuma totul se sfîrşise; Muscaliĭ pricepură tot jocul ce'l dusese Brâncoveanul cel ghiaur, cu toată lumea strĕină ţĕreĭ sale; eĭ nu'l vor cruţa, firea rusească e foarte blândă, însă foarte interesată, când Muscalul te-a simţit că aĭ vrut să'l tragĭ pe sfoară, atuncĭ tare se înfurie, şi caută rĕsbunare.

Orĭ-ce lucru trebue însă să aibă sfêrşitul sĕŭ în această lume. Omul trebue să moară, trebue să moară totul, şi alt ceva să nască în locul celor perite, fericirile şi nenorocirile omeneştĭ de asemenĭ nu sunt continue; la un individ ţin timp maĭ îndelungat, la altul maĭ scurt. Brâncoveanu de 22 de anĭ condusese cîrma ţĕreĭ, tot ast-fel, şi ast-fel din emoţiĭ în emoţiĭ; catastrofa trebuea să vie odată.

Resbelul turco-rus a fost nenorocirea luĭ Brâncoveanu, aminterĭ el nu ar fi fost aşa de urât de Ruşĭ; căcĭ nu avea ocasiunea să se arăte ast-fel faţă de dênşiĭ. Putem decĭ spune, că Carol al XII-lea regele Suedieĭ a fost geniul cel rĕŭ al luĭ Brâncoveanu, ce căută un rege suedez la Bender? dacă a avut dênsul resbel cu Ruşiĭ şi nu a putut să'ĭ invingă, de ce împingea şi pe alţiĭ, de pildă pe Turciĭ ca să declare resbel Ruşilor. O! doamne, dară rĕsbunarea e un lucru mare la om, ea nu cruţă pe nimenĭ, tĕnĕrul rege suedez se svêrcolea în gândurile sale cum ar putea învinge

---

[1]) Vedĭ în Mag. ist., Vol. IV, p. 24.

pe Ruşi, soarta nu l'a ajutat; căci Ruşii aŭ fost învinşi pe toată linia de Turci, la toate Brâncoveanu era de vină, el avea zaharea în ţară; şi în loc să o dea Muscalilor o dete Turcilor în ultimul moment. Cantemir barem nu avea ce da, căci nu era. Carol al XII, pricepu pe Brâncoveanu; din cauza luĭ nu a putut să'şi vază visul sĕŭ realizat. Ah, Brâncovene! Brâncovene! 'ţi aĭ rîs tu şi de mine şi de Ţar, dară şi noĭ vom ride de tine; haide Brâncovene; haide ghiaure, trageţi spada ta cea vitejească, şi flutureaz'o cu mine; ei, dar de unde? bietul Brâncoveanu era de 59 de anĭ şi dacă inima şi sufletul luĭ era încă verde, dară forţele nu'l maĭ ajutaŭ. D. Gion ne spune: «Brâncoveanu se obosise şi avea dreptate. Toată viaţa fără încetare, din trudă în trudă, din spaimă în spaimă, nesigur nicĭ o dată de ziua de mâine, chinuinduş'ĭ necontenit mintea cu care să se maĭ înprieteneascǎ» [1]). Carol al XII, era tĕnĕr era în toată vigoarea sa; creerul luĭ Brâncoveanu se tocise de atâta muncă în politică, se obosea repede gândind şi judecând ceva, nenorocirea luĭ se trăgea decĭ de la regele Suedieĭ el venise pe pământul românesc ca să'l otrăvească, şi să turbure nevoile acesteĭ ţĕrĭ.

Regele Suedieĭ trebuea să plece din Bender, dacă pleca ar fi fost fericirea luĭ Brâncoveanu; însă el din nenorocire va maĭ sta. Şi nu va pleca de cât după ce va vedea capetele Brâncovenilor rostogolindu se la Stambul.

Brâncoveanu chiar scrisese în Constantinopl în 1711, 27 Septembre, despre această cestiune a plecăreĭ regeluĭ Suedieĭ, ce ar fi de dorit deja» [2]), în 1712, 19 Aprilie găsim o altă scrisoare scrisă din Constantinopol nu se ştie cuĭ; în care vedem: «Le Vizir, le Kan des Tartares, le Bacha de Bender et le Prince de Moldavie doivent écrire à Monsieur Sepianski, Général de la Couronne, [3]). pour demander dépêche (sic) de l'Ambassadeur de la Pologne, le Palatin de Moscovie, sans plus tarder pourvu d'un plein pou-

---

[1]) Veḑĭ la p. 363, Lud. al XIV şi Const. Brâncoveanu.
[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm, p. 403.
[3]) Coroana Polonieĭ.

voir de traiter du passage de Sa Majesté Suédoise au travers de la Pologne» [1]).

Dar nu erea numaĭ Carol al XII, şi Ţarul Petru cel mare, duşmanii luĭ Brâncoveanu ; maĭ eraŭ şi alţiĭ, şi mulţi încă, carĭ cu toţĭ vor pune umerile ca să împingă în prăpăstie pe acest stejar bĕtrân, dar verde încă.

Voltaire spune: Brâncoveanu nu s'ar fi desvinovăţit înaintea Regeluĭ Suedieĭ de cât c'o armată de 50—60 de miĭ de oamenĭ pe care i-ar fi oferit'o ca să se ducă să ia Kremlinul şi alte cetăţĭ şi palate ale luĭ Petru» [2]). Carol al XII, făcea pe reporterul între starea lucrurilor din ţara-românească şi ambasadorul Francez, din Ţarigrad. Încă din 1710, 8 Decembre Des Alleurs scria regeluĭ sĕŭ: «On croit que le Prince de Valaquie sera déposé» [3]).

Al 3-lea duşman al Brâncoveanuluĭ după Ţar şi Carol al XII lea venea Michail Racoviţă fostul domn al Moldoveĭ şi Dumitru fratele sĕŭ.

Michail Racoviţă trăea acuma în Ţarigrad el se învrăşbise cu Brâncoveanu din causa următoare: Brâncoveanu iĭ alesese de noră pe fiica luĭ Ilie Cantacuzino, din Moldova, în timpul când Racoviţă venise în Moldova în a doua luĭ domnie (1707—1709). Ilie Cantacuzino erea amicul luĭ Brâncoveanu şi cu ocaziunea nunţeĭ nu se maĭ întoarse la Iaşi ci rĕmase la Bucureştĭ, înduplecând pe Brâncoveanu a lucra contra gineri-sĕŭ Racoviţă, pentru a fi mazilit şi în locu'ĭ să vie Antioch Cantemir, ceia ce se şi întâmplă, după ce Brâncoveanu denunţă Porţeĭ legăturile luĭ Racoviţă cu Rusia, putem decĭ să ne închipuim ce ură şi ce sâmbete purta Racoviţă luĭ Brâncoveanu. Apoĭ iĭ intrase în cap luĭ Racoviţă de a pune mâna pe tronul Brâncoveanuluĭ [4]).

Al 4-lea duşman al Brâncoveanuluĭ ereaŭ fraţiĭ Nicolae şi Ioan Mavrocordat ce începură a scoate în vileag baniĭ

---

[1]) Vedĭ în supl. I, vol I, col. doc. Hurm., p. 410.

[2]) Vedĭ în Histoire de Russie, p. 521, raportat şi de D. Gion, op. cit., p. 364 (Notă).

[3]) Vedĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 391.

[4]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. III, N. Mustea, p. 50—53, raportat în vol. IV, de D. Xenopol, p. 450 şi de D. Gion, op. cit., p. 366.

ceĭ mulţĭ adunaţĭ de bĕtrânul lor părinte Exaporitul luptând la Poartă şi luându-se la întrecere cu Brâncoveanu în darul pungilor şi al sculelor preţioase [1]).

Al 5-lea duşman al Brâncoveanuluĭ erea Mazeppa hatmanul Tătarilor, ce acuzase pe Brâncoveanu că ţinea corespondenţă cu Ţarul [2]).

Al 6-lea duşman al Brâncoveanuluĭ erea încă chanul Tătarilor care după fuga luĭ Cantemir amicul sĕŭ, se întoarce cu toată ura contra luĭ Brâncoveanu; chanul fusese amic în tinereţele sale cu Cantemir prin mijlocul luĭ; Cantemir ajunse domn al Moldoveĭ şi cronicarul Neculcea ne spune: «Atuncĭ erea un Turc ce'l chema Ismail-Effendi şi era om de casa Impĕratuluĭ, credincios din ceĭ din lăuntru, şi era şi Capi-Kihaia a Hanuluĭ şi avea bun prieteşug acel Turc cu Dumitraşcu Cantemir Beizade, fiul luĭ Cantemir Vodă, că mergea de multe orĭ acel Turc la gazda luĭ Dumitraşcu Beizade, şi'l cinstea Beizade, că poate fi, bea acel Turc şi vin şi 'ĭ *ḑicea Beizade în tambură, că aşa ştia ḑice de bine* în tambură cât nicĭ un ţarigrădean nu putea ḑice bine ca dênsul» [3]) O fi cântat Dumitraşcu Cantemir din tambură şi chanuluĭ şi când chanul auḑea poate maneaoa, sălta Tătarul de treĭ palme în sus, de plăcere şi de entusiasmu, provocat de musică; şi acuma va sălta, însă va sălta de ură în contra luĭ Cantemir, ce'l jucase rĕŭ de tot, fugind la Ruşĭ, şi de furie Tătarul se va întoarce cu tot veninul contra Brâncoveanuluĭ ce se găsea încă pe tron.

Al 7-lea duşman al Brâncoveanuluĭ erea corpul diplomatic din Constantinopol, dar toţĭ care cu rêndul, devenea inamicul domnuluĭ român; între care însă ambasada franceză va fi duşmanul statornic în tot timpul domnieĭ domnuluĭ român.

Patru ambasadorĭ s'aŭ succedat la Constantinopol în timpul domnieĭ de 25 de anĭ a Brâncoveanuluĭ şi câte

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. a d-luĭ Gion, p. 366 după o scrisoare a luĭ Férriol din 10 Ianuarie 1710.

[2]) Veḑĭ în Hist. de la Val. de Kogălniceanu, p. 352 şi op. cit. a D. Gion, p. 365.

[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, la domnia luĭ Cantemir.

şi patru inimici înverşunaţi ai domnului român, aceştia ereaŭ de *Girardin*, de *Castagnères* de *Férriol* şi *Des Alleurs*, maĭ 'nainte însă de a vorbi de Franţa, să vorbim de cele-l'alte ambasade potrivnice luĭ Brâncoveanu.

Nu am putea vorbi maĭ bine de Polonia ca potrivnică luĭ Brâncoveanu, de cât a pomeni numaĭ numele luĭ *Poniatovski*, un intrigant fără seamăn, un om cu un duh de a născoci şi descoase lucrurile, ca nimeni altul, el cunoştea pe degete politica luĭ Brâncoveanu, maĭ cu seamă în ultimii timpĭ; spusese mareluĭ Vizir maĭ 'nainte de bătălia de la Stănileştĭ prietenia Brâncoveanuluĭ cu Ţarul, erea amicul regeluĭ Suedez, încât de minune mergeaŭ lucrurile, Poniatovski şeḑuse mult timp în Ţarigrad şi asistase la căderea multor Vizirĭ, erea acolo când fu mazilit Baltagi-Mehmet, şi Voltaire în istoria luĭ Carol al XII vorbeşte de dênsul caracterizênd firea sa de Leaş. [1]).

Neculcea 'l numeşte «Omul Suedului» [2]). Poniatovski ca să lucreze şi maĭ bine încă, pricepuse că el singur e prea puţin, se gândi la agenţĭ; iĭ şi găsi. D. Gion ne spune că sub dênsul maĭ avea încă pe:

a) Doctorul *Fonseca*, Ovreiŭ Portuges, care va deveni în urmă medicul luĭ Nicolae Mavrocordat, după recomandaţiunea luĭ d'Usson de Bonnac, ambasadorul Franciei [3]);

b) *Horvath Ferencz*, amicul luĭ Tököly, un cavaler Ungur, care după cum ştim, lucrase şi înainte în contra Brâncoveanuluĭ;

c) *Brue*, dragomanul ambasadeĭ franceze, rudă cu Voltaire;

d) *Goni*, primul chirurg al seraiuluĭ [4]).

Ambasadoriĭ Rusieĭ, între care *comitele Tolstoĭ* şi *principele Galiţin*, maĭ têrḑiŭ *Şeremetev* şi *Şafirof;*

Ministrul resident al Suedieĭ, *Funk*, intimul luĭ Poniatovski, apoĭ şi *Grothusen*.

---

[1]) Veḑĭ în cartea V.
[2]) Veḑĭ in Letopiseţe, II, p. 299.
[3]) Patenta de medic iĭ fu dată de ambasador în 20 Martie 1719, op. cit. p. 365.
[4]) Veḑĭ în Ludovic al XIV şi C. Brâncoveanu, p. 365.

Ambasadorii Impěratuluĭ austriac, comiţii *Wolfang-Oettingen, Quarrient* şi *Talman*, carĭ la rêndul lor când acusaŭ, când apăraŭ pe Brâncoveanu.

Miniştri residenţĭ aĭ Ardealuluĭ de sub domnia luĭ Racoczy Ferencz: ca *baronul Talaba*, ce desvĕlui Porţeĭ tot secretul Brâncoveanuluĭ cu Muscaliĭ; maĭ têrḑiŭ *Papay* şi *Horvath* [1]).

Acum venim la ambasadoriĭ Francieĭ. Francezii nu puteaŭ să mistuească pe Brâncoveanu, căcĭ dênsul erea din când în când în relaţiunĭ intime cu Nemţiĭ; ba încă primise de la dênşiĭ şi titlul de principe al sacruluĭ imperiŭ pentru tot neamul luĭ. Francezii nu eraŭ bine cu Nemţiĭ din causa rĕsboaelor trecute şi a uneĭ neînţelegerĭ perpetue în treburile politiceştĭ din Europa orientală. Ambasadoriĭ, pentru a fi consequenţĭ cu ordinele monarchice, neapărat ca nu puteaŭ duce altă politică de cât aceia ce le erea dictată din palatul de la Versailles; această politică erea în toată splendoarea eĭ în timpul luĭ Ludovic al XIV; şi cel ce avu nenorocul ca să domnească în Ţara-Românească odată cu regele francez, fu nefericitul de Brâncoveanu.

Secretariĭ de Stat de la Paris băgaseră în capul luĭ Ludovic al XIV că, pentru ca M. S. să aibă o ambasadă bună în Orient, trebue ca maĭ întâĭ trimişiĭ sĕĭ să'şĭ facă un stagiŭ în Ungaria; acolo e nodul vital al politiceĭ orientale, acolo se desleagă toate iţele încurcate din peninsula balcanică; căcĭ Unguriĭ sunt nişte oamenĭ ambiţioşĭ şi vanitoşĭ şi eĭ aŭ un ideal; acela de a'şĭ vedea un stat de sine stătător; apoĭ sunt tocmaĭ în centru, în jurul lor se desfăşoară toate cele-l'alte state micĭ din Orient, pe care le mărgineşte colosul de imperiŭ al Semi-luneĭ, în cât un politician strĕin stând în Ungaria va observa ca şi un observator peisagiul, ce se va desfaşura înaintea ochilor sĕĭ până în zarea cea depărtată. Férriol şi Des Alleurs auḑiseră de ghiaurul de Brâncoveanu de mult, înainte încă de a veni ca ambasadorĭ la Constantinopol; eĭ ştiaŭ pe degete politica domnuluĭ muntean, căcĭ ambiĭ seḑură anĭ întregĭ pe

[1]) Cules din Vol. VI şi Vol. I, supl. I, al col. doc. Hurm

lângă principii Ardealului; Férriol pe lângă trufaşul comite Emerik de Tököly, şi Des Alleurs pe lângă Racoczy Férencz.

Audĭ ce gust pe Ludovic al XIV, el care dicea: «L'état c'est Moi» să se ea după sfetnicii sěĭ, şi să aleagă Ungaria ca focar de învěţătură diplomatică; Francezii, delicaţii de Francezi, să ia lecţie de diplomaţie de la Ungurĭ; de aceia nicĭ să nu ne mirăm de obiceiurile luĭ Férriol în Constantinopole, faţă de toţĭ ambasadorii celor-l'alte puterĭ şi de Vizirii Ţarigradului, căcĭ când 'l apuca accesele de furie, venea cu servitorii ambasadeĭ şi amenința cu bătaia pe cel care'l supărase; apoĭ şi aroganţa cu care vorbea lăsa de dorit pentru un diplomat, şi încă un diplomat Francez; Férriol trăise în Ungaria pe lângă Tököly, luase parte în rěsboaele luĭ şi devenise cam Ungur la caracter.

St. Priest arată că istoria ambasadelor acestor douĭ miniştri lasă cam de dorit, căcĭ nu tocmaĭ aŭ înălţat numele luĭ Ludovic al XIV în orientul Europeĭ [1]). Stagiul Francezilor decĭ în Ungaria nu le putea folosi trimişilor de cât a se iniţia în intrigele politiceĭ orientale, dar nicĭ odată în învěţătura diplomatică.

Pacea de la Carlowitz în adevěr a fost de rěŭ augur luĭ Brâncoveanu, căcĭ de atuncĭ se schimbă şi soarta imperiuluĭ Ottoman; după cum vědurăm maĭ nainte el se desmembrase. Ţěrile române care aveaŭ de a face cu împěrăţia Bosforuluĭ se vor resimţi şi dênsele de această schimbare.

Până la acel cumplit rěsboiŭ care determină pacea de la Carlowitz imperiul semi-luneĭ erea a tot puternic; Sultanul şi cu Vizirii sěĭ eraŭ consideraţĭ ca un soare înconjurat de sateliţiĭ sěĭ, lucind pe tot cerul european, toţĭ Impěraţiĭ, toţĭ Regii, Principii şi nobilii se uitaŭ în gura Sultanuluĭ, toţĭ se temeaŭ de dênsul căcĭ băgase frică în toată lumea, cu resboaele ce le dase şi cu isbândă maĭ în tot-deauna.

Resboiul cel mare însă cu Nemţiĭ îl prăpădi. Până la 1699 când se încheă acea pace umilitoare pentru Turcia;

---

[1]) Vedĭ în Mémoires sur l'amb. de France, p. 252—255, raport. şi de D. Gion în Nota la p. 369 a op. cit.

ambasadorii puterilor în Constantinopole nu aveaŭ glas înaintea marelui Vizir, eĭ nu puteaŭ fi introduşi la acesta de cât în urma a 2 saŭ 3 anunţurĭ făcute prin *grămaticiĭ* Fanarioţi, şi maĭ târḑiŭ prin aceià a *Mareluĭ Dragoman*, de Sultan nicĭ nu maĭ vorbim.

Ceia ce ḑicea Vizirul erea bun ḑis, o vorbă contraḑicatoare de obiecta un ambasador, Vizirul ridica degetul şi iĭ ḑicea «te leg cobză ghiaure, şi te trămit la Domnul tĕŭ să'ţi tae capul»[1]).

Şi cu toate acestea Constantinopolul erea considerat ca misiunea de prima clasă pentru un diplomat în Europa.

Domniĭ românĭ faţă de această mică trecere a diplomaţilor strĕinĭ pe lângă Sublima Poartă, neapàrat că nicĭ nu se uitaŭ la aceştĭ ambasadorĭ, nicĭ că voeaŭ să ştie de dênşiĭ eĭ trataŭ cu Vizirul de-a dreptul, cu Turcul însă erea uşor să tratezĭ, cu banĭ făceaĭ totul, ast fel de politică a dus şi Matheĭ Basarab, şi Vasile Lupu în Moldova şi Petru-Rareş şi alţĭ domnĭ marĭ. Brâncoveanu a dus şi el tot această politică de banĭ, cu Turciĭ; cumpĕră pe Vizirĭ, pe Muftiu, pe Sultana-Valide, pe Caimacamĭ şi Paşalele cu putere din Ţarigrad, el însă domnea, şi ţara trăea.

Eĭ, da! «merge ulciorul la apă până ce se sparge» toate se înfundă odată, a prins acest sistem cât Turcia erea în splendoarea eĭ, cât ea putea bate din picior trimişilor extra-ordinarĭ aĭ statelor europene, când însă ea 'şĭ perdu din preponderanţa de odinioară, din causa cumplitului resbel ce a adus pacea de la Carlowitz; atuncĭ baniĭ numaĭ făceaŭ efect în Ţarigrad, Vizirilor, sfetnicilor celor marĭ, le ereaŭ încă teamă de a'ĭ primi căcĭ acuma puterile representate la congresul păceĭ 'şĭ aveaŭ şi ambasadoriĭ lor în Ţarigrad, încât acestea de ar fi auḑit numaĭ că cutare Caimacam saŭ Paşă a primit banĭ de la domnul român, el iĭ putea spune «ghiaure te leg eŭ acuma şi te trimet la Sultan să'ţi tae capul, şi de nu ţi'l va tăia dênsul, ţi'l taĭ eŭ».

Brâncoveanu nu era în Constantinopol, nu ştia ce se petrecea acolo, credea că lucrurile aŭ rĕmas tot aşa, şi chiar

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. a D-luĭ Gion, p. 372.

de-i se repeta câte-ceva de acest fel prin Capukehaele sale, el tot nu credea, ḑicea «eh, acestea sunt mofturĭ, cu banul facĭ tot din Turc». Vaĭ însă ce amarnic se înşela; ambasadoriĭ 'l săpaŭ şi maĭ cu seamă cel Francez, ajutat încă şi de trinitatea «*mavrocordatiană*» cum spune D. Gion adică tatăl, *Exaporitul*, şi cu fiiĭ seĭ *Niculae* şi *Ioan*, căcĭ Fanariotul e şiret, şi le pricepuse pe toate, apoĭ el toată ḑiua bună ḑiua erea de gât cu cel ce avea putere, şi atuncĭ Des Alleurs erea cel maĭ prima din tot corpul diplomatic din Ţarigrad, amiciţia luĭ Nicolae Mavrocordat cu Des Alleurs am vĕḑut că'ĭ adusese, tronul moldovean.

Prietenie cu streiniĭ în tot-deauna aŭ căutat Fanarioţiĭ să aibe; în învĕţăturile luĭ Nicolae Voevod Mavrocordat către fiul sĕŭ Constantin Voevod vedem cum părintele sfătuea pe fiŭ ca să aibă legăturĭ intime şi puternice cu streiniĭ de pe ţĕrmurile ţĕreĭ Bosforuluĭ [2]).

Acuma ambasadoriĭ nu maĭ şedeaŭ de vorbă cu Viziriĭ, ci de-a dreptul se duceaŭ la Sultan şi trataŭ cu dênsul. Nicolae Mavrocordat înainte de a veni domn în ţara românească deja cobea căderea Brâncoveanuluĭ, el cu toate că nutrea ast-fel de sentimente ca cele ce le lăsase în scris fiuluĭ sĕŭ, Constantin-Vodă, însă ştia să fie demn, când voea. El avea o cultură aleasă şi luĭ Des Alleurs îĭ plăcea să converseze cu dênsul. Des Alleurs nu ştia latineşte, Mavrocordat ştia franţuzeşte în cât eĭ se puteaŭ înţelege de minune, Mavrocordat ştia să fie şi elegant la vorbă şi la maniere; încât Des Alleurs erea fericit când se întâlnea cu dênsul, scăpând de Turciĭ ceĭ cam bloncoşĭ la toate. Luĭ Des Alleurs nu'ĭ plăcea linguşirele şi Mavrocordat simţise caracterul Francezuluĭ încât îĭ făcea pe plac, ast-fel dênsul căpătă şi a doua domnie în Moldova tot prin intermediul luĭ Des Alleurs. Nicolae Mavrocordat în timpul primeĭ sale domniĭ în Moldova cam aflase despre politica luĭ Brâncoveanu şi nu întârḑiă de a spune toate luĭ Des Alleurs, că Brâncoveanu e

---

[1]) Veḑĭ în op. cit., p. 371.
[2]) Veḑĭ în «Ephémérides Daces» traducţiunea după opera luĭ Dapontes, Paris 1881 vol. II, p. XXI—XXVII. Acest testament politic al luĭ N. Mavrocordat a fost lăsat fiuluĭ sĕŭ.

hain cu Francezii, e hain cu Suedezii, e un om hain cu toţi, acuma însă e amicul Rusieĭ. Des Alleurs audea şi tare se înfricoşa, căci Brâncoveanu erea amicul inimicilor Francezilor.

Petru cel mare devenise inimicul de moarte al Brâncoveanuluĭ, el se împrieteni cu Marele Vizir *Gin-Ali* saŭ *Damad-Ali* pentru ca să mijlocească înapoerea *Moreei* luată Rusieĭ când cu tractatul de la Carlowitz ce o stăpânea acuma Veneţienii.

Plenipotenţiarii Rusieĭ *Tolstoĭ*, *Şafirof* şi *Şeremetev* lucraŭ din resputeri în Ţarigrad în acest sens, înegrind încă pe Brâncoveanu în ochiĭ luĭ *Gin-Ali*.

In acest timp Carol al XII, şedea la Bender se plimba şi pe la Varniţa şi tot bursuflat erea, că nu i s'a dat şi luĭ ceva, în urma păceĭ turco-ruse; dară ce era să'ĭ se dea; căcĭ el era aliatul Ruşilor şi Ruşiĭ fură învinşĭ.

Bine spune Neculcea: «Se miraŭ Turcii ce or maĭ face cu dênsul, că nu'ĭ maĭ putea intra în voiă» [1]. D. Gion spune în această privinţă: «Nu cred să fie în istoriă o scenă maĭ frumoasă în descripţiunea eĭ, de cât aceia din «*Charles XII*» al luĭ Voltaire, în care nemuritorul scriitor ne arată faţă în faţă, pe indolentul Vizir şi pe fugosul căpitan al Norduluĭ, tresăltând de mâine şi sfâşiind cu pintenii antereul luĭ Baltagi-Mehmet, pentru că încheiase pacea cu Petru» [2]. Neculcea se potriveşte la un gând cu Voltaire când spune: «Norocul Moskalilor că naŭ venit Şvedul de la Tighina, că n'ar fi scăpat picior de Moskal, că el ar fi ştiut ce ar fi făcut» [3].

Cu regele Suedieĭ, Turciĭ strigaŭ: destul! luĭ Brâncoveanu însă nu'ĭ maĭ spuneaŭ dênşiĭ nimic, tăceaŭ din gură; dar vaĭ! în liniştea cea sinistrală, în acea linişte a uneĭ nopţi lugubre eĭ plăsmueaŭ peirea neamuluĭ Brâncovenesc, dară în urma cărora acuzaţiuni aduse luĭ Brâncoveanu aŭ luat Turciĭ această decisiune atât de su-

---

[1]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 347.
[2]) Vedĭ în Nota în op. cit. a D-luĭ Gion, p. 376.
[3]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 329.

premă? Cine aŭ fost aceia? cu ce aŭ acuzat pe Brâncoveanu? Până aci am studiat în 7 puncte: causele ce aŭ contribuit la ura Turcilor către Brâncoveanu; nicĭ unul din aceĭ îndivizĭ nu aŭ putut însă să decizâ pe Turcĭ a lua o aşa de exterminatrice decisiune, toţĭ 'l acuzaŭ, toţĭ spuneaŭ ce aŭ auzit şi ce aŭ vĕzut, însă nicĭ unul nu a avut acte doveditoare cum că Brâncoveanu a trădat pe Turcĭ în tot cursul domnieĭ luĭ de 25 de anĭ.

In timpul însă ce corpul diplomatic lucra în Constantinopol în contra luĭ Brâncoveanu, în cap cu ambasada franceză, representată prin Des Alleurs ce primea şi auzea toate; şi prin *Brue* dragomanul ambasadeĭ franceze şi rudă cu Voltaire căruia îĭ scria aproape zilnic de cea-ce se petrece cu principele român «*Bassaraba de Brancovan*» şi Voltaire la rêndul luĭ dedea informaţiunile cititorilor din Paris [1]). In timpul acestora, ḑic, neamul domnuluĭ român, neamul Cantacuzineştilor aşeza coroana pe capul acestuĭ monument care va anunţa Europeĭ întregĭ *decapitarea Brâncovenilor*.

Acesta este punctul al 8-lea şi cel din urmă, din protocolul acuzaţiunilor şi acuzatorilor luĭ Brâncoveanu. Acest punct cel maĭ capital, şi cel maĭ decisiv, pe care şi eŭ l'am lăsat la urmă, ca foc bengal; ca să vedem care din Cantacuzineştĭ aŭ destăinuit Porţeĭ secretul, şi cum s'a petrecut lucrurile. Neamul Cantecuzineştilor 'l va prăpădi pe bietul Brâncoveanu, Cantacuzineştiĭ eraŭ din casa domnuluĭ, muma luĭ Brâncoveanu se chema *Stanca*, ea era fiica bĕtrânuluĭ postelnic Constantin Cantacuzino şi a domniţeĭ Elena fiica luĭ Radu-Şerban Bassarab-Voevod.

Aceasta nu trebue să ne mire, căcĭ în tot-d'a-una rudele 'ţĭ fac rĕul cel maĭ mare, ura şi necazul domneşte între dênşiĭ ca să nu te ridicĭ maĭ sus ca dênşiĭ, să nu strĕluceştĭ fără ajutorul lor, să aĭ necesitate de dênşiĭ, şi să'ĭ linguşeştĭ pentru a ajunge ceva, şi să ajungĭ după voea lor, numaĭ cât îţĭ vor da eĭ drumu pe acest câmp al măririlor. Brâncoveanu nu era însă din aceĭ oamenĭ ser-

---

[1]) Veḑĭ în Cartea V, Charles XII, par Voltaire, şi în Histoire de Russie sous Pierre le Grand, de acelaşĭ autor.

vil pentru dênsul personal, el era servil ce e drept cu strëinătatea, şi aceasta o făcea pentru binele şi interesul ţëreĭ şi al poporuluĭ român, nicĭ odată nu a fost servil faţă de aĭ luĭ, faţă de boeriĭ luĭ românĭ, atât din strëinĭ cât şi din neamul luĭ.

Cantacuzeniĭ se săturaseră de dênsul, le venise şi lor pofta de a domni, până când cu unchiul şi vërul de Constantin? ḑiceaŭ dênşiĭ: 25 de anĭ e destul; nu putem scăpa de cât a'l pârâ Porţeĭ. Brâncoveanu nu se putea ploconi în faţa lor, el avea o fire bună, blândă, blajină, voea pace şi linişte, voea să moară fericit în mijlocul familieĭ luĭ, de 11 copiĭ, şi rude, formaţĭ aproape din toată boerimea cea mare a ţëreĭ.

Să vedem această ură a Cantacuzineştilor:

Marele Stolnic Constantin Cantacuzino în tot timpul domnieĭ nepotuluĭ sëŭ Constantin Brâncoveanu fusese povăţuitor al domnuluĭ, Brâncoveanu avea pe unchiul sëŭ Stolnicul Constantin la mare dragoste, nimic nu făcea, nimic nu sëvêrşea până ce nu întreba şi pe Stolnic, îl socotea ca şi pe tatăl sëŭ. Tatăl sëŭ marele Postelnic Papa Brâncoveanu murise de mult, ucis fiind de Seimenĭ în vremea domnieĭ Voevoduluĭ Basarab Cârnul, când cu revoltele, încât tatăl sëŭ sufletesc, Stolnicul Constantin era. Michail Cantacuzino spătarul de asemenĭ, se avea bine cu domnul şi Thoma încă, acuma însă ce se întâmplase? Thoma fugise la Ruşĭ. Copiĭ Stolniculuĭ se făcuseră marĭ şi de aci se născu ură, certurĭ şi urĭ între copiĭ Stolniculuĭ Cantacuzino şi bezadelele luĭ Brâncoveanu care deveniseră şi dênşiĭ marĭ şi începură a se amesteca în trebile ţëreĭ, şi a se gândi la tronul tatăluĭ lor. Fiicele luĭ Brâncoveanu de asemenĭ măritate aduseră în casa părintească ginerĭ ce se amestecaŭ şi dênşiĭ în politica ţëreĭ, acestea toate displăceaŭ Cantacuzenilor, care vedeaŭ prea bine că rêndul lor la domnie nu va maĭ veni nicĭ odată, aşteptând şi tot aşteptând; avizĭ de tron, hotărâră peirea unchiuluĭ. Brâncoveanu înbëtrânise şi obosise de atâta trudă de 25 de anĭ de domnie, se supăra şi se mâhnia tare când vedea în faţa luĭ cum se pîraŭ prin vorbe bezadelele luĭ cu feciorii Stolniculuĭ

şi de aci eşind certe, greŭ ofta şi se jeluia, el voea să le împuie, dar de unde când intră venin în cine-va nu'l maĭ scoţĭ nicĭ odată, tot mai rĕŭ te înveninezĭ. Cât timp trăise Şerban Cantacuzino vornicul, fiul luĭ Drăghicĭ spătarul, după cum spune cronicarul «Om straşnic şi cuminte nimenĭ nu îndrăsnise a pune zavistie între Brâncoveanu şi Cantacuzineştĭ, fiind că şi unchiul luĭ, Constantin stolnicul, şi Michaĭ spătarul nu eşiaŭ din cuvîntul luĭ, iar după moartea luĭ (întâmplată cam pe la 1712) curînd după aceasta aŭ intrat vrajbă între Brâncoveanu şi Cantacuzineştĭ» [1]). Turciĭ voeaŭ să dea un exemplu întregeĭ lumĭ cum ştiŭ dênşiĭ să pedepsească pe necredincioşĭ.

Cantacuzineştiĭ hotărâră a da Turcilor toată corespondenţa luĭ Brâncoveanu cu Nemţiĭ şi cu Ruşiĭ, din acest moment peirea luĭ Brâncoveanu se hotărâse.

Cronicarul Radu Popescu spune: «Ast-fel de ajutorinţă a făcut Ştefan Cantacuzin vĕrului sĕŭ Constantin-Vodă [2]).

In loc să'ĭ facă bine pentru binele ce aŭ avut casele lor, de la dênsul, el cu acest fel de lucru îĭ ajuta şi'ĭ rĕsplătea. Cu toate acestea ce se nevoia, Ştefan pentru stângerea vĕruluĭ sĕŭ, luĭ Constantin-Vodă, n'ar fi putut nicĭ el nicĭ feciorii luĭ; numaĭ hoţul cel bĕtrân, tată-sĕŭ Constantin Stolnicul, ştiind toate tainele nepotu-sĕŭ Constantin Vodă, pentru că'ĭ le spunea toate, avîndu'l ca pre unchiŭ şi ca pre un tată, *aŭ ştiut şi cărţile de la Nemţĭ şi de la Muscalĭ, care îĭ făcuse aceĭ împăraţĭ hrisoave să fie el şi feciorii luĭ prinţipiĭ, cnejiĭ, şi luîndu-le de unde aŭ fost le-aŭ dat imbrohoruluĭ»* [3]).

In genealogia însuşĭ a Cantacuzenilor vedem: Constantin Stolnicul poseda toate copiile corespondenţeĭ luĭ Brâncoveanu cu împĕrăţiile vecine [4]). In Constantinopole maĭ locuea încă şi Michail Racoviţă fostul domn moldovean el erea înrudit cu Cantacuzeniĭ prin aceia că fratele sĕŭ Dumitraşcu hat-

---

[1]) Vedĭ în Xenopol, vol. IV, p. 450, raportat din Cronica.
[2]) Ştefan Cantacuzin erea fiul Stolniculuĭ Constantin, unchiul domnuluĭ.
[3]) Vedĭ în Mag. ist., vol. IV, p. 32.
[4]) Vedĭ în original tipărită în «Buciumul» luĭ Bolleac.

manul erea ginerele luĭ Mihaĭ Cantacuzino spătarul [1]). Racoviţă erea «om păgân rĕŭ peste samă de nu folosia nimĕruĭ nimic» [2]).

Intre Racoviţă din Constantinopol şi Michail Cantacuzino din Bucureştĭ începu corespondenţa care va pune capăt vieţeĭ luĭ Brâncoveanu. Michail Racoviţă ḑicea la Constantinopol Vizirului Gin-Ali: îmĭ pun capul pe buştean dacă Brâncoveanu nu va cădea în mâinile trămisuluĭ Porţeĭ, Vizirul puse pe Racoviţă de'ĭ dete un răvaş de cele ce spunea, cu preţul capuluĭ luĭ dacă nu va eşi socoteala aşa, Michail Cantacuzino din Bucureştĭ scria la rêndul luĭ, luĭ Racoviţă, că: îmĭ pun capul pe buştean dacă Brâncoveanu nu va cădea *viŭ* în mâinile trămisuluĭ Porţeĭ [3]).

Turciĭ ca să zăpăcească şi maĭ bine pe Brâncoveanu, şi să'l distragă de la gândurile de nenorocire, ce le ar fi avut, îĭ trimete o scrisoare din cancelaria mareluĭ cancelar al curţeĭ otomane prin care îĭ vorbeşte despre nişte theoriĭ cum că Sultanul este cel maĭ mare suveran al lumeĭ şi câte alte fantasmogoriĭ încă, şi ca lectorul să le ştie le reproduc şi eŭ aci: «De la August, cârmuitorul lumeĭ, puterea universală trecu la Constantin cel mare, care zidi Roma-Nouă şi mută scaunul împĕrăţieĭ la Constantinopolĭ. Prin moştenire acest drept de domnie universală merse până la ultimul Paleologu care muri vitejeşte pe zidurile cetăţiĭ primuluĭ Constantin. După Paleologu, tronul bizantin căḑu cu toate drepturile şi prerogativele sale în mâna Sultanilor victorioşĭ. Decĭ Sultaniĭ sunt moştenitoriĭ Impĕraţilor Romeĭ şi, prin urmare, eĭ aŭ dreptul domnieĭ universale, eară nu împĕratul aşa numituluĭ Sacru Imperiŭ Roman al naţiuniĭ germane» [4]).

Dar ca ce făcuseră Turciĭ aceasta faţă cu Brâncoveanu parcă el negase titlul domnieĭ universale Sultanuluĭ? eĭ însă voeaŭ a'l zăpăci pe bietul domn român şi a'ĭ da de gândit întru deslegarea acesteĭ probleme de pură diplomaţie, pe

---

[1]) Veḑĭ în Cronica anonimă în Mag. ist., vol. V, p. 177.
[2]) Veḑĭ în Neculcea Letopiseţele, vol II, p. 384.
[3]) Veḑĭ în toate cronicele, în Ist. Rom. a d-luĭ D. Xenopol şi în Const. Br. şi Lud. al XIV a d-luĭ Gion, p. 452—453, 381—382.
[4]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 425.

care o scornise de sigur tot ambasadorii în unire cu Fanarioţii.

Brâncoveanu era obosit, înbătrânit de anii de trudă, şi de muncă, aştepta nici el nu ştia ce; Turcii se purtaŭ cu dênsul mai bine ca nici odată, nu'i mai cereaŭ nici bani, nici nimic, acesta erea semn rĕŭ la Turci. Brâncoveanu se mira de această schimbare, şi nu ştia ce erea; dar Capuchehaile sale nu puteaŭ oare să'l înştiinţeḑe de cele ce se petreceaŭ în Ţarigrad? se vede însă că se lucra aşa de tiptil şi în secret în cât nici ei nu aflaseră nimic.

Chiar şi boerii sĕi cu care altă dată vorbea în divan, şi aceştia întreţinându-se într'un mod deschis în cuvântări cu Vodă, acuma deveniseră *ascunşi*, *întunecoşi* şi *sinişlri* cu bietul Brâncoveanu.

Domnul vedea, auḑea, dar nu simţea nimic, se uita cu privirea fixă, ca fermecat de ceva misterios, Oh! ce prevelişte jalnică, ce urgie! din când în când mai întreba pe sfetnicii luĭ: «Ce mai e noŭ boeri Dumneavoastră?», eară aceştia mormăeaŭ ceva din măsele fără ca domnul să nuauḑă nimic, saŭ când voeaŭ ca el să auḑă atunci începeaŭ a filosofa despre lucrurile umane şi divine, părea că sosise ora cea fatală, nimeni nu se mai înţelegea la limbă, toţi însă aşteptaŭ ceva, boerii, toată lumea şi breslele ştiaŭ ceva, dară Brâncoveanu sărmanul nu ştia nimic, parcă însă presimţea. Eh! dar cum spune nemuritorul cronicar Neculcea «când nu vrea Dumneḑeŭ şi împrejurările, nici omul nu nemereşte sfatul».

Erea anul 1714, al 25-lea din domnia Brâncoveanuluĭ, luna luĭ Martie şi Sultanul trimisese pe un Capegiu-başiu cu marele Imbrochor la Bucureşti pentru a mazili pe Brâncoveanu.

Acuma intrăm în ultimul capitol al vieţeĭ luĭ Brâncoveanu.

Ḑilele de 4 Aprilie, şi 15 August, anul 1714. Mazilirea şi uciderea luĭ Brâncoveanu cu ceĭ patru fiiĭ aĭ sĕĭ.

Inspiraţiunile la unii oameni se schimbă în alucinaţiuni, căci atunci după cum ḑicea un învĕţat, *Bettinelli*; individul

vede objectele ce 'i le înfăţişeadă imaginaţiunea sa. Luther audea pe Satana făcându'i admonestaţiuni pentru nereuşitele sale.

Cromwell vĕduse apărênd înaintea luĭ un gigant, prezicându'i că va deveni, odată omul cel mai mare al Angliei.

Rarĭ sunt cronicari psychologĭ, şi cu toate astea cât de importantă e psychologia istorică, căcĭ generaţiunile viitoare nu trebue numaĭ să cunoască faptele şi rĕsboaele domnitorilor din trecut, dară şi sufletul cu facultăţile şi operaţiunile luĭ adică ale domnitoruluĭ, şi ale neamuluĭ luĭ, alţĭ criticĭ aŭ mers încă şi maĭ departe; Taine dicea: că este fericit acel popor ce posedă pe lângă istorie şi o istorie psychiatrică. Soţia luĭ Carlyle înainte să moară a scris istoricul suferinţelor eĭ de tortură, soţul, după moartea soţieĭ luĭ, a publicat acele memoriĭ.

La noĭ în ţara istoricul italian Del Chiaro ce a locuit în palatul luĭ Brâncoveanu-Vodă, ne citează un exemplu de psychologie istorică, o alucinaţiune a uneia din fiicele luĭ Constantin Brâncoveanu, el dice: «In timpul ce Mustafa călătoria către Muntenia, fiica luĭ Brâncoveanu se înbolnăveşte foarte greŭ şi moare, puţine dile înaintea catastrofeĭ. In delirul ce o apucase înaintea morţeĭ, ea spunea că vede o mulţime de Turcĭ, care vin să iee pe tatăl eĭ şi să'l ducă la Constantinopole»[1]. Ce groasnică vedenie; sĕrmana fiică, vĕdu maĭ d'inainte soarta părinteluĭ eĭ; nu maĭ avu trebuinţă să asiste ca surorile sale la tragica scenă.

Diua supliciuluĭ se apropia şi furtuna începuse. Asupra întâmplărilor din diua de 4 Aprilie până în diua de 15 August 1714, toţĭ cronicariĭ timpuluĭ de atuncĭ: Radu Popescu, Ioan Neculcea, Nicolae Mustea, Del Chiaro, scriitorul Condiceĭ Bălăceneştĭ şi Cronicarul anonim, la o vorbă sunt; de la aceştia s'aŭ inspirat maĭ têrdiŭ toţĭ scriitorĭ, fie pămêntenĭ, fie strĕinĭ, când aŭ scris despre domnia şi peirea Brâncoveanuluĭ; contribuind, bine înţeles şi scrisorile originale ale ambasadorilor puterilor la Constantinopole, ce aŭ asistat ca martorĭ ocularĭ, la teribilul masacru. Mintea 'mĭ rătăceşte, pana 'mĭ tremură în mâna, apropiindu-mĕ de

[1]) Vedĭ în «Historie moderne revoluzzioni della Valachia», p. 179.

istorisirea acestor înfricoşate întâmplări asupra trecutului acestei nenorocite de ţěri. Dar vai! istoria nu eartă nimic, cine se apucă să o scrie, trebue sa le spue pe toate.

In epoca in care domniile române ajunseseră în mâinile Fanarioţilor saŭ ale Domnilor români, dară crescuţi de mici în principiile iesuitice ale Grecilor din Ţarigrad, am vědut cum Cantacuzineştii aŭ purtat sus şi falnic drapelul libertăţei şi al naţionalităţei române; cum ei s'aŭ luptat ca nişte lei cu preţul vieţei lor, în contra acestor Ţarigrădeni ce conrupseseră pe boerii români şi cercaseră a înăbuşi sentimentul de patriotismu al Românului.

Acum însă când Ţara-Românească avusese norocul că lucrurile să se îndrepte, când după un period de 78 de ani, adică de la 1611—1689, un domn român ales din sînul naţiunei sale domneşte 25 de ani neîntrerupţi; acuma urmaşii Cantacuzineştilor de odinioară, schimbă politica, şi se aliază cu Turcii şi cu oamenii lor ca să detroneze pe Brâncoveanu. Din ce causă oare făcură ei aceasta? Oare deveniseră amicii Ţarigrădenilor? Oare deveniseră uneltele servile ale Turcilor? Nu; nu erea acestea; erea alt ceva; erea aviditatea domniei, erea că deja se plictisiseră ca simpli consilieri ai tronului, şi sfetnici ai domnului, voeaŭ ei însuşi tronul şi domnia.

Ambiţiunile personale în politică, te împing de multe ori şi la crime de stat; nimic nu e mai periculos de cât un om ambiţios, în treburile unei ţěri.

Bětrânul Stolnic Constantin Cantacuzino se săturase cu posiţiunea neamului sěŭ, numai de simplii divanişti; de la Şerban Cantacuzino Voevod, uitase norodul că Cantacuzinii domniseră; voea dênsul o nouă preînoire a domniei cu numele de Cantacuzino; dênsul erea betrân şi într'un glas tot neamul Cantacuzinesc pusese ochiul pe Ştefan, Marele Spătar, fiul Stolnicului.

De aceia vedem pe cronicarul Popescu că deschide cu aceste cuvinte istorisirea întâmplărilor de la 4 Aprilie, până la 15 August 1714: «In mijlocul vremilor acestora Cantacuzinii cari pururea aŭ fost viclenii domnilor şi n'aŭ fost

odihniţĭ de nicĭ un Domn; şi acum la Constantin Vodă aŭ început să'l vicleneascǎ şi sǎ'l desrădăcineze din faţa pământuluĭ, neavênd altă pricină fără numaĭ reutatea lor, aceea ce din fire o aŭ avut şi maĭ dinainte, că nu le aŭ lipsit în ḑilele luĭ Constantin Vodă nicĭ un fel de bine ca să nu'l aibe; voe vegheată, sfetnicĭ aĭ Domnuluĭ, plinĭ de banĭ, de sate, de viĭ, fără bir, fără împrumutărĭ, precum alţĭ aĭ ţĕreĭ da, iar eĭ necĭ cum, ḑic adevĕrul, iar nu minciună, că maĭ bine trăia eĭ de cât Constantin Vodă, că el avea grijele domnieĭ, ĭar eĭ aveaŭ plimbările şi desfătările, şi câştigurile şi tot binele, dar nu tot eraŭ mulţumiţĭ de binele acela, ci poftea şi maĭ mult, adecă domnia [1]).

Iară cronicarul anonim un boer din divanul domnuluĭ aducêndu-le încă şi epitetul de *Şeităneştĭ* când deschide acelaşĭ pasagiŭ ca şi Popescu, şi zice: «Ear Cantacuzineştiĭ adecă *Şeităneściĭ* [2]), cronicarul numindu'ĭ ast-fel de la strĕbunul lor *Şaitan-Oglu* din Ţarigrad, adică Michail Cantacuzino poreclit, aşa [3]), N'o fi vrênd cronicarul a înţelege prin vorba de Şăităneştĭ, nişte oamenĭ care umbla cu *şantaje*; adică cu momelĭ, vorba de şantaj fiind importată de curênd de la Francezĭ de către Românĭ, aşa că pe vremurile de atuncĭ nu se prea cunoştea expresiunĭ de acest soĭ.

Că Cantacuzenii aŭ sĕvêrşit fapta detronăreĭ şi a pâreĭ cu Brâncoveanu numaĭ din cauza aviditățeĭ de domnie; eară nicĭ de cum din vr'un gând rĕŭ politicesc pentru binele orĭ rĕul ţĕreĭ, este cert; căcĭ evenimentele din cursul domnieĭ luĭ Ştefan Cantacuzino ne vor dovedi aceasta, vom vedea cum şi Ştefan Cantacuzino a căzut tot ca Brâncoveanu, încât numaĭ instrumentul Turcilor şi al Ţarigrădenilor Grecĭ, nu am putea spune că a fost Ştefan Cantacuzino şi cu tot neamul luĭ ce l'a urmat la moarte.

Afirmările unuĭ istoric asupra unor fapte se dovedesc, numaĭ cu resultatul posterior întâmplărilor acelor fapte.

---

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. IV, p. 25—26.
[2]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. V, p. 176.
[3]) Veḑĭ în Capitolul neamul Cantacuzenilor tot în această parte a Cărţeĭ.

Asupra modului cum aŭ procedat Cantacuzenii ca să pârască pe Brâncoveanu la Poartă spre a face pe Sultan să trimiţă un Capegiŭ cu mazilirea, cronicarii nu sunt de acord.

Cronicarul Popescu spune: «Şi aŭ început a scrie cărţi la împĕrăţie, şi le aŭ pecetluit cu peceţiile făcute la Braşov, ale tuturor boerilor ţĕrei, în taină, luând isvod de toate peceţiile şi o seamă de boeri nu ştiaŭ de acestea nici cum» mai departe: «aflênd ei oargan ca acela pre un *Constantin Diikiti* care era vĕtaf de Aprozi la Constantin-Vodă, şi vrênd să le ducă şi la împĕrat cu voea domnului, pre acesta l'aŭ găsit şi i'aŭ dat cărţi ca să le dea în mâna împĕratului» [1]).

Cronicarul anonim nu vorbeşte de acel *Diikiti* dară spune: «Constantin Stolnicul, Michai spătarul, (unchiŭ lui Vodă) şi Ştefan spătarul, Radul Comisul (verii domnului).. găsind organ pe Michai Vodă care era domn mazil la Ţarigrad (Racoviţă) ca printr'ênsul să lucreḑe acele vicleşuguri ale lor. Şi fiind Dumitraşco Hatmanul, fratele lui Michai Vodă, pribeag în Ardeal, la Braşov, fiind ginerele lui Michai spătariul Cantacuzino, la dênsul aŭ trimis de aŭ făcut toate peceţiile boerilor ţĕrei româneşti, şi le aŭ trimis aci la socru Michai spătarul (Cantacuzino) de aŭ făcut arzuri despre ţeară, pârînd pe Domnul că este hain, şi bogat, şi alte vorbe viclene de ale lor şi acelea trimeţêndu-le Dumitraşco Hatmanul la fratele sĕŭ Michai-Vodă (Racoviţă), le aŭ dat Turcilor» [2]). Cronicarii Moldoveni Ion Neculcea şi Nicolae Mustea [3]), se unesc de asemeni cu cronicarul anonim în acest punct.

Pârile Cantacuzenilor, scrise, se plimbară din mână în mână la Constantinopol, după ce Michail Racoviţă dete zapis marelui Vizir «că se prinde cu preţul capului lui dacă nu vor avea Turcii viŭ pe Brâncoveanu» după cum spuserăm şi mai 'nainte, în alt loc.

---

[1]) Veḑi în Mag. ist., vol. IV, p. 26.
[2]) Veḑi în vol. V, Mag. ist., p. 176.
[3]) Veḑi în Letopiseţe, vol. III, p. 54 şi vol. II, p. 348.

In acest timp nenorocitul de Brâncoveanu se gătea de nunta fecioru-sĕŭ Răducanu a treia bezadea a domnuluĭ, ce voea să'l însoare cu Maria, fiica domnuluĭ moldovean, Antioch Cantemir şi trimisese la Ţarigrad pe fiica sa Bălaşa cu bărbatu-sĕŭ, aga Manolache Andronic neam de grec, ca să vorovească cu Turciĭ de nuntă şi să aducă pe mireasa de acolo [1]).

In acest timp Sultanul Achmet şi cu marele Vizir Gin-Ali douĭ oamenĭ vestiţĭ de rĕĭ; după sfatul *Şeităneştilor* [2]) adică al Cantacuzenilor; a ordonat luĭ Buic-Imbrochorul cel mare al împĕrăţieĭ şi luĭ Mustafa Aga Capegiu-Başa să plece din Ţarigrad, să vie la Bucureştĭ spre a mazili pe Brâncoveanu şi a'l duce la Ţarigrad cu toată casa luĭ, soţie, bezadele, domniţe, ginerĭ, nurore; spre a decide în urmă, apoĭ a sequestra averile luĭ şi a le confisca în numele thesauruluĭ imperial din Ţarigrad; dând imbrochoruluĭ adică marele comis, şi treĭ fermanurĭ, unul de mazilire către Brâncoveanu; altul cu nume deschis pentru numirea nouluĭ domn, şi al treilea către boerĭ, vestindu-le aceste întâmplărĭ [3]).

Şi aşa pornind amêndoĭ în taină, de nimenea nu ştia numaĭ Şeităneştiĭ şi Racoviţeştiĭ venirá împreună până la Rusciuk eară de acolo s'aŭ despărţit; Mustafa-Aga veni singur la Bucureştĭ luând cu sine şi cele treĭ fermanurĭ, eară Buic-Imbrochor remase să vie la Giurgiu, de unde va aduna catane păgâne ca la cas de opunere din partea Brâncoveanuluĭ, el să vie cu aĭ luĭ de la Giurgiŭ, unde Turciĭ aveaŭ cetatea lor, atuncĭ.

Mustafa-Aga sosi la Bucureştĭ în ḑiua de Mercurĭ, erea Mercurea mare înaintea sĕrbătorilor paşteluĭ, cronicariĭ românĭ spun că erea ḑiua de 24 Martie [4]), eară ceĭ streinĭ, ca Del Chiaro, spune că erea în 4 Aprile [5]).

Mustafa-Aga intrând în oraş Mercurĭ, descalecă de a

[1]) Din Mag. ist., Vol. V, p. 177.
[2]) Veḑĭ în cronica anonimă, p. 177, vol. V, în Mag. ist.
[3]) Din Mag. ist., vol. IV şi V, cronicele luĭ Radu Popescu şi cea anonimă, şi din Letopiseţe, vol. II şi III, Neculcea şi Mustea.
[4]) Veḑĭ în vol. IV Mag. ist., Radu Popescu, p. 27.
[5]) Poate că Del Chiaro ca strein s'a luat după stilul noŭ, dară nicĭ aşa nu ese socoteală, căcĭ 24+12 face maĭ mult ca 4 Aprilie. Veḑĭ în op. cit., p. 179.

dreptul la palatul domnuluĭ și intrând în salonul unde se găsea Brâncoveanu «prinḑênd toate ușele, aŭ scos fermanul de mazilie, și l'aŭ cetit, *și aŭ început a bate pe copiĭ din casă* în toate părțile, și iĭ scotea din casă afară» [1]. Când Capegiul ajunse la îngrozitoarea vorbă de: «*Mazil*» [2] (destituit), Brâncoveanu căḑu pe scaunul sĕŭ domnesc, lipsit de puterĭ, și plin de emoțiune. Călăul însă ca un păgân ce erea scoase atuncĭ un petec negru din buzunarul conteșuluĭ sĕŭ și'l asvêrli pe umĕrul domnuluĭ, ḑicêndu'ĭ «*Ghiaure*» ăsta'ĭ locul tĕŭ, arătându'ĭ un simplu *jîlț*. O, doamne! aceasta cât de colo se vedea că nu erea o simplă mazilire după cum se întâmplase și cu alțĭ domnĭ, erea o mazilire ce prevestea moartea cea rece și înfiorătoare, care se apropia cu ghiarele'ĭ uscate, de bietul Brâncoveanu.

Uniĭ istoricĭ spun că Brâncoveanu sculându-se de pe jilț venindu'șĭ în fire a început a blestema ḑilele luĭ Achmet, atuncĭ sălile cele marĭ ale palatuluĭ sĕŭ resunară, de glasul cel puternic al domnuluĭ la vorba de: «*nu mĕ lăsațĭ Boerĭ Dumneavoastră*» după cum ne spune și D. Gion [3]), orĭ la aceia de: «*Slujitorĭ, slujitorĭ unde sunteţĭ? Nu mĕ lăsațĭ!*» după cum exclamă cronicarul Nicolae Mustea într'un moment de entusiasm patriotic [4].

Domnul 'șĭ încruntă privirea, cu sprîncenele-ĭ încolțorate și stufoase, cu ochiĭ injectațĭ, și fața'ĭ sângerândă, dar în zadar! în zadar! căcĭ totul se sfârșise, groasnica furtună începuse, tunetele, fulgerele, și trăsnetele de acuma înainte vor fi partea neamuluĭ Brâncovenesc, până 'l va duce la recele și negru mormânt. Toțĭ se ascunseseră de teamă. Turciĭ prinsese porțile, pecetluiră camările și beciurile. Boeriĭ pe la gasde fiind, dacă aŭ prins de veste toțĭ s'aŭ spăimântat.

Cronicarul Mustea încă scrie: «Turciĭ, după ce aŭ prins porțile curții și aŭ pecetluit camările și beciurile, aŭ trimes de aŭ chemat pe boerĭ la curte, și le-aŭ cetit fermanul Impĕrătesc. Boeriĭ ințelegênd ce scria în ferman, toțĭ s'aŭ plecat

---

1) Veḑĭ în Letopisețe, cronica luĭ Mustea, p. 55, vol. III.
2) Veḑĭ în op. cit. a luĭ Del Chiaro, p. 779.
3) Veḑĭ în op. cit., p. 382.
4) Veḑĭ cronica sa din Letopiseț, vol. III, p. 55.

poruncei ce scria în ferman, eară pe domn 'l-aŭ luat boerii în chezășie, cum va sta, nu va fugi nicăerĭ, eară pază tot sta înprejur»[1]).

Sĕrmanul Brâncoveanu, dacă ar fi fost vestit maĭ înainte cu 3, 4 ceasurĭ putea să fugă, erea rĕŭ de ţară, dară el se mândrea după cum spune cronicarul Popescu: «Dar ticălosul cum vrea să fugă, că rudele luĭ, Cantacuzinii, eraŭ maĭ marĭ peste oștile ţăriĭ, și eĭ eraŭ viclenii și pârâșiĭ care se bucuraŭ că vĕḑuse aceia ce poftise. In noaptea aceia Miercurĭ spre Joĭ, aŭ mers Mihaĭ spătariul Cantacuzinul, și Ștefan spătarul Cantacuzinul la Mustafa-Aga, avênd Dragoman pe Karamanlâŭ portar, și aŭ făgăduit banĭ mulţĭ să stea la Imbrohorul, să pue pe Ștefan spătarul Domn, și plecându-se Mustafa-Aga îndată aŭ scris la Imbrohorul cu multe făgădueli, și i-aŭ făcut ispravă să'l facă domn, pe Ștefan spătarul»[2]).

Acestea s'aŭ petrecut în prima ḑi a urgieĭ, am reprodus dinadins textual pasagiurile cronicarilor, ca lectorul să vadă însușĭ cum am urmărit pas cu pas evenimentele ḑi cu ḑi.

A doua ḑi Joĭ, a venit la Bucureștĭ de la Giurgiu și Buiuc-Imbrohorul cel mare, cronicarul anonim ne spune urmat de 300 Turcĭ[3]); eară Șincaĭ după condica Bălăceneascâ pe care o avusese dênsul în mână, spune de 12,000[4]).

Am ţinut să enumĕr numaĭ pe aceștĭ douĭ: cronicarul anonim și redactorul condiceĭ Bălăceneștĭ căcĭ aŭ fost contimporanĭ vremurilor de atuncĭ. Alţĭ istoricĭ maĭ recenţĭ pe care nu pun atâta temeĭ, dă alte cifre. Fotino de pildă spune, de 400 Turcĭ[5]). In tot drumul de la Giurgiŭ până la Bucureștĭ Cantacuzeniĭ și în special Ștefan a făcut totul, de a scos, oamenĭ, slujitorĭ, sătenĭ, în drumul Imbrohoruluĭ de se jăluiaŭ contra Brâncoveanuluĭ de «câte aŭ fost acilea în ţară, și lua arzurĭ de la dênșiĭ după jălbile mojicilor,

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. III, p. 55.
[2]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 28 și vol V, p. 177.
[3]) Veḑĭ în vol. Mag. ist., p. 177.
[4]) Veḑĭ în vol. III, ediţia veche p. 237; asemenĭ și în ediţia nouă, tot vol. III.
[5]) Veḑĭ în vol. II, trad. de G. Gion, a Istorieĭ Dacieĭ luĭ Fotino.

şi le trimetea la împěrăţie» [1]). Ajungând în oraşul cetăţeĭ Bucureştilor, toată boerimea şi slujitoriĭ îĭ eşiră înainte şi l'aŭ adus cu cinste mare conăcindu-l la casele luĭ Şerban Spătarul (Cantacuzino), acesta a strîns la dênsul; la 2 ore ḑiua pe Mitropolitul (Antim), pe Episcop şi boeriĭ între care cronica anonimă enumĕră pe Michaĭ Spătarul (Cantacuzino); Banul (Constantin) Ştirbeĭ (de la Craiova), Şerban Bujoreanul Vistierul, Ştefan Spătarul (Cantacuzino), şi alţiĭ [2]), spre a mijloci de alegerea nouluĭ domn.

Buiuc Imbrohorul a întrebat atuncea pe boeriĭ care este Ştefan Spătarul. Imbrohorul era doară pregătit în noaptea Mercurilor spre Joĭ de Cantacuzineşti, cum s'a spus maĭ sus; eară conspiratoriĭ, o doamne! arătară cu degetele îndată pe Ştefan, ḑicênd Imbrohoruluĭ cu glasul plin cât le eşea pe gură «cesta este»!

Imbrohorul imediat 'l luă lângă dênsul, şi nefiind caftan de domn la îndemână de îndată s'aŭ desbrăcat Mustafa Aga de conteşul sĕŭ şi l'aŭ îmbrăcat pre Ştefan Spătarul. Şi aŭ scos acel ferman în care nu era numele Domnuluĭ ci atunce l'aŭ scris *Iazagiŭ-Boctasi-Efendi* numele luĭ Ştefan-Vodă» [3]). Cronicarul Popescu adaugă încă nespusele celuĭ anonim, şi ḑice: «Deci Bujoreanul aŭ trimis numaĭ de cât degrabă de aŭ adus un caftan şi l'aŭ îmbrăcat cu dênsul» [4]). Conteşul Mustafaleĭ nefiind de cât provisoriŭ până ce să vie caftanul vistieriei; apoĭ a încălecat Ştefan-Vodă pe calul sĕŭ domnesc şi cu pompă domnească, cu toată taifaoa şi cu ḑicĕturĭ l'aŭ dus la curtea domnească [5]).

Cronicarul Mustea termină pe deplin tabloul zileĭ a douĕ, adică de joi, din această tragedie, şi zice despre Stefan-Vodă, că ducându'l la Palat «aŭ dat din puşce, şi în dobe, în surle, după obiceiul domnesc, şi toată boerimea aŭ venit de 'ĭ s'aŭ închinat, şi s'aŭ adunat sărutîndu'ĭ mâna» [6]). Ce mare ironie însă fusese silit să privească bietul

[1]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 31 Cron. Popesculuĭ.
[2]) » » V, » » » 171—178.
[3]) Veḑĭ în Mag. ist., vol V, p. 178, cron. anonim.
[4]) » » » » » IV, » 30.
[5]) Idem vol. IV, şi V.
[6]) Letopiseţele vol. III, p. 55 Cronica luĭ Mustea.

Brâncoveanu, după ce că Cantacuzenii 'l doborîseră şi Ştefan îi luase locul, acuma când se încoronase, se maî duce în camera luî vĕru-sĕŭ, mazilitul de Vodă Brâncoveanu, ca să'i sărută mâna, ca la o rudă maî bĕtrână, căcî Mustea spune: «Şi sculêndu-se Domnul cel noŭ din scaun aŭ mers în casa unde era vĕru-sĕŭ Constandin Vodă Brâncoveanul de'î aŭ sărutat mâna. O! ce sărutare cu ciudă şi cu lacrimî» [1]. Limba de şarpe ştie să pisce tocmaî în momentele cele maî dureroase, Ştefan Cantacuzino dădu prin aceasta; ultima lovitură de moarte, vĕruluî sĕŭ mai mare, Brâncoveanu Constantin. Mustea ne raportă şi rĕspunsul Brâncoveanuluî la sărutul vĕruluî sĕŭ: «Atunce cu multe lacrimî Constantin Vodă Brâncoveanul aŭ mustrat pre vĕru-sĕŭ Ştefan-Vodă cum l'aŭ înşelat de 'î aŭ luat cinstea şi domnia» [2]. Ce jale trebuia să fi fost atuncî în palatul Domnuluî, unul se urca pe tron şi altul se dedea jos ca să se ducă unde? la Stambul în neagra Edeculă, şi de aci să expire pe malurile încântătoruluî Bosfor, la loviturile sĕlbatice ale gealaţilor, pe când Achmet rânjea din turla Jali-Kiosculuî la îngrozitorul spectacol.

«Numaî bocete şi ţipete în fetele şi nurorile domnuluî ereaŭ în acea ḑi ne spune Mustea; că pe toţî i-aŭ strâns cu mare pază şi groază la un loc şi pe feciorii şi pe ginerii; şi nimica zăbovind, ce tot în grabă l'aŭ gătit să'l pornească maî curênd» [3].

«Haî lume fără saţ»! exclamă Mustea. Acestea s'aŭ petrecut Joî.

Vinerî erea ḑiua cea din urmă pentru neamul luî Brâncoveanu pe pământul românesc, Vinerea mare a Paştelui când altă dată, Brâncoveanu Voivod cu Doamna şi cu bezadelele şi domniţele lor steteaŭ îngenuchiaţî la icoanele cele marî de argint din palatul lor; cetind sfânta biblie tradusă de fraţii Radu şi Şerban Greceanu boerî marî aî ţĕreî şi sfetnicî divaniştî aî luî Şerban Cantacuzino Voivod şi Brâncoveanu Voivod; cărţî carî eraŭ atuncî în toate casele

---

[1]) Veḑî în Letopiseţ, vol. III, p. 55.
[2]) Idem.
[3]) Idem.

boerilor, spre rugĭ; acuma vaĭ! neamul Brâncovenesc se gâtea de plecare în mare grabă, şi în loc de liniştea de odinioară a palatuluĭ din acea ḑi mare, se auḑea numaĭ bocete, vaete şi plânsete; dar ce inimă inpietrită nu se putea înduioşa atuncĭ, vĕḑênd pe aceĭ bunĭ şi blârḑi copilaşĭ cu moartea în suflet, parcă ar fi presimţit desnodământul fatal; şi maĭ cu seamă pe Matheiaşĭ al patrulea din bezadele, ce avea numaĭ 16 anĭ. O! crudă soartă, cum ştĭ tu să păstrezĭ la tot omul sfârşitul luĭ!

Mustafa Aga în grabă puse pe Brâncovenĭ să se găteascĕ de drum, aşa că nicĭ toate lucrurile nu şi le putură lua, le eraŭ frică trădătorilor de o nouă reinputernicire a domnuluĭ, pe tronul ţĕreĭ. Brâncoveanu însă nu erea Napoleon I care după cele 100 de ḑile ale Elbeĭ se reîntoarse earăşĭ pe tronul Franciei, când vechiĭ sĕĭ soldaţĭ îĭ sărutară şi tălpile picioarelor, în entusiasmul lor nebun.

Şi aşa a treia ḑi, Vinerĭ, Mustafa Aga Capegiul plecă cu Brâncoveanu Constantin cu toţĭ aĭ luĭ, soţie, fiĭ, fiice, ginerĭ, nurore ca să ea drumul Ţarigraduluĭ, eară când aŭ trecut pe podurile Bucureştilor spre a purcede la barierĭ după cum spune cronicarul Mustea: «Tot norodul, cu mic, cu mare lăcrima şi plângea după acel domn ca după un tată» [1]). Parcă le vorbise inima la toţĭ, de un ce, rĕŭ, pentru Domn.

Aşa Brâncoveniĭ, apucaseră pe calea negreĭ veşniciĭ. Să vedem acuma ce s'a petrecut la Bucureştĭ în tot intervalul de timp cât Brâncoveanu pusese, până a ajunge la Ţarigrad. După plecarea luĭ Brâncoveanu din Bucureştĭ, Imbrohorul rĕmâind dinadins ca să caute averile fostuluĭ domn; în unire cu Ştefan Cantacuzino, va comite urgiile cele maĭ marĭ, pentru a da de dênsele, deschiḑênd toate cămările din palat unde domnul avea banĭ, şi umblând prin casele boereştĭ amenințând pe boerĭ că de nu vor spune saŭ vor scoate la iveală bogăţiile Brâncoveanuluĭ, banĭ, scule, argintăriĭ, îĭ vor omorâ pe toţĭ, atuncea boeriĭ care aveaŭ toate strînse de la domn, în păstrarea lor; căcĭ Brâncoveanu le dăduse lor

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. III, p. 55.

ca să le ascundă de teama Turcului, şi aşa boerii aducêndu-le la Ştefan Cantacuzino, acesta le dete la rêndul luï Imbrohoruluï ca să le ducă la Ţarigrad [1]), până şi hainele domnuluï cele scumpe aŭ fost luate, după cum vom vedea maï la vale.

In acele vremurï încă din Ţarigrad veni şi un Hazichiŭ după acest soiŭ de trebï, şi s'a dus la Têrgovişte şi la Potlogï reşedinţele cele maï de samă ale domnuluï ca să cerce bogăţiile, Ştefan Vodă audind de acestea în grabă mare, strânse boerï de aï seï, şi slujitorï de'ï trimise în drumul Hazichiuluï ca să se vaete de Brâncoveanu, să'l înegrească şi mai rĕŭ [2]). In aceste dile bătrânul stolnic Constantin Cantacuzino a găsit şi corespondenţa aceia a' Brâncoveanuluï atât de faimoasă; către Nemţï şi Ruşï prin care s'a dovedit că el erea făcut Prinţ al sacruluï Imperiŭ şi Kneaz al Rusiei el şi cu toţï aï luï, de parte bărbătească, şi atunci bătrânul stolnic le-aŭ dat şi pe acestea Imbrohoruluï ca să le ducă la Sultan la Ţarigrad, sa le vadă, şi să se convingă cum Brâncoveanu l'aŭ trădat [3]).

A treia di de domnie Ştefan Cantacuzino a şi trimis pe douï boerï aï luï devotaţï şi anume pe Constantin Ştirbeï marele Ban de Craiova şi pe Radu Dudescu mare logofĕt şi cumnatul Măriei Sale; cu banï în besactele câţï aŭ poftit, şi cu ploconul Impĕratuluï; şi darurï pe la toate Paşalele cele mari ale Ţarigraduluï, însă le-aŭ spus ca să ajungă Tătar mizil, spre a nu ajunge încă Brâncoveanu cu Mustafa-Aga, ce drum aŭ apucat, cum aŭ mers nu se ştie, însă se ştie că în adevĕr aŭ ajuns înaintea Brâncoveanuluï, ce erea deja pe drum de 4 dile, scopul erea ca eï să pârască încă pe Brâncoveanu înaintea Sultanuluï, de toate câte le descoperise Imbrohorul, cu Vodă în Bucureştï, adică bogăţiile de prin comori şi de la boerï, precum şi corespondenţa cu Nemţï şi Ruşï şi cărţile de Principï şi Knejï [4]).

[1]) Vedï vol. IV, Mag. ist., p. 30, Cron. luï Popescu.

[2] Vedï idem, vol. IV, p. 31.

[3]) Vedï idem, vol. IV, p. 32, în vol. V, în cron. anon., p. 180 şi în Şincaï, vol. III, după condica Bălăceneascâ, p. 238, ediţ. cit.

[4] Vedï în Mag. ist., vol. IV, p. 30 şi vol. V, 180 şi condica Bălăceneascâ în Şincaï, vol. III, pag. 238.

Acestea toate spunêndu-le ceĭ doui boerĭ Sultanuluĭ Achmet, acestă cum erea şi rěŭ la fire, tare se înfuriă şi cu toţĭ aşteptaŭ cu mare nerăbdare sosirea Brâncovenilor, ca uliul să'şĭ găsească pradă.

Peste câte-va ḑile sosi şi Imbrohorul tot maĭ 'naintea Brânçoveanuluĭ, pe care Capegiul 'l adusese din adins maĭ încet ca totul să se pregătească maĭ bine la Ţarigrad, şi Imbrohorul complectează cele nespuse de ceĭ doui boerĭ, de maĭ erea încă a complecta ceva; atuncĭ, ne spune cronicarul Mustea, Turcii aŭ scos în vênḑare casele Brâncoveanuluĭ de la Constantinopole; aŭ deschis uşile odăilor şi aŭ scos toate mobilele şi hainele ce le aŭ găsit saŭ ce le a adus cu sîne Imbrohorul încă din Bucureştĭ, de le-aŭ vêndut pe toate la meḑat, haine scumpe «de cusuturile cele de sîrma» [1]). Cronicarul anonim spune: maĭ 'nainte ca Imbrohorul să plece din Bucurescĭ, aŭ venit Stolnicul Cantacuzino şi Mihaĭ Spătarul la dênsul de'ĭ aŭ dat galbenĭ şi darurĭ, numaĭ să facă totul ca să omoare pe Constantin Vodă şi pe fiĭ luĭ, că aŭ fost viclenĭ cu împĕratul. Şi aceste vorbe rele ale acestor rĕĭ şi viclenĭ bĕtrânĭ şi cu mulţimea mojicilor ce'ĭ socotea fără voia lor înaintea Imbrohoruluĭ, «aŭ sĕvêrşit pâră». Stolnicul Constantin, despre care Brâncoveanu spunea: «Că eŭ tată nu am pomenit, de vreme ce am rĕmas mic fără de tată, fară cât pre Dumnealuĭ tata Constandin l'am cunoscut părinte în locul tatâne-meŭ» Mihaĭ Spătarul, căruia Brâncoveanu iĭ procura numaĭ petrecerĭ, că nu'şĭ bătea capul la nimic.

Banul Ştirbeĭ şi Logofĕtul Dudescu, cărora Brânçoveanu le dăduse toată cinstea şi bogăţiĭ marĭ, aceştia toţĭ acuma iĭ dădură în cap şi hotărâră moartea luĭ şi a copiilor luĭ. «Ci dar adevĕrat este cuvêntul înţelepţilor», spune cronicarul: «Oare ce se trece saŭ îmbătrânesce în lume maĭ curând? Facerea de bine (zice) aceea se trece maĭ curând [2])». Eară în tot drumul când plecă Imbrohorul din Bucureştĭ până în Giurgiŭ, aceştia toţĭ vrăjmaşĭ aĭ Brâncoveanuluĭ, aŭ

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. III, p. 56.
[2]) Veḑĭ în Vol. V, Mag. ist., p. 181—183.

... deschide un
... sese acuzat de
... vom vorbi mai
... și cel din urmă,
... atute de Branco-
... eata ce ne spune :
... Cu au facut ca să'i se
... și mai
... una se
... ară cele-
... cu multe
... mazâli
... să se facă
... în comun
... când
... al 26 al
... la toată
... monetele
... în care

... ce: «Pen-
... Vala-
... avea ti-
... scumpă
... cu in-
... de
... care tră-
... biseri-
... s. s.
... cea
... ținând
... ram
... cu
... Vala-

cu pietrele cele maĭ scumpe; eară la lit. B. maĭ multe bucățĭ de stofe de mare preț[1]).

Cine erea acest Manu Apostol, iscălit Manos Apostolio într'un loc[2]) şi Manno Apostolu în alt loc[3])? nu se ştie: un boer Român refugiat în Braşov semnat după numele sĕŭ de botez, orĭ un strein Grec.

In cartea scriitoruluĭ Frances Vaillant, găsim o listă deslușită a avereĭ mobiliare a Brâncoveanuluĭ; luat-o-aŭ D-sa dupe inventarul scris pe nemțeşte la Braşov, orĭ din alt loc? nu ne spune, însă în unele locurĭ obiectele cam se aseamănă, cu tot ce se găseşte în inventariul nemțesc din colecțiunea Hurmuzaki; ca să enumerăm tot ce se găseşte în inventariul din colecțiunea Hurmuzaki ar fi a umplea paginĭ întregĭ şi a osteni pe cetitor; ne mărginim decĭ a cita pe Vaillant unde este expus totul în termenĭ maĭ generalĭ, mărginindu-ne pentru cel nemțesc a cita numaĭ sorgintea.

Eată ce ne rapoartă Vaillant:

Un serviciŭ de aur; O coroană princiară ce o punea Brâncoveanu pe cap, la zile marĭ, coroana era de aur masiv cu pietre scumpe de briliante, smarande şi rubinurĭ, partea de jos a coroaneĭ era de Duce, în reamintirea vechilor coroane ale Voevoḑilor din trecut aĭ țĕreĭ[5]); prețuită aceasta, la suma de 300,000 scude adică 900,000 francĭ[6]), (luând valoarea minimă a scudeĭ, adică de 3 livre, căcĭ eraŭ scude şi de 6 livre, valoare urcată după timpurĭ şi locurĭ). Un brâŭ saŭ centură de aur cu pietre scumpe în valoare de 200,000 scude adică 600,000 fr.; acesta de sigur era brâul ce'l punea domnul sub caftan, în jurul mijlocului, după obiceiul vechiuluĭ port boeresc, lanțul de piept al domnuluĭ socotit la 100,000 scude adică 300,000 fr., 2000 de monede de aur a câte

[1]) Veḑĭ în op. cit, p. 135—140.
[2]) Idem p. 139.
[3]) Idem p. 140.
[4]) Idem p. 149.
[5]) Veḑĭ explicațiunĭ la partea III, a acesteĭ cărțĭ Capitolul «stemelor».
[6]) *Écu* = ancienne monnaie d'argent valant 3 livres, il y avait aussi l'écu a 6 livres.

Livre = monnaie réelle dont la valeur a varié suivant les temps et les lieux et qui a été remplacée par le *franc* (Veḑĭ în Larousse, Dictionnaire).

Tătăranĭ, la Têrgovişte, unde reparase vechiul palat domnesc; la Craiova, la Obileştĭ şi în Prahova pe la diferitele viĭ.

Acuma se terminase cu cercetările bogăţiilor Brâncoveanuluĭ din ţară, toţi vrăşmaşiĭ luĭ se liniştiră şi domnul cu toată casa luĭ ajunse la Ţarigrad cu Capegiul Mustafa Aga ce'ĭ însoţise la drum. Cum aŭ ajuns i-aŭ băgat în groasnica puşcărie de la *şeapte Turnurĭ* saŭ *Edeculă* «locul maĭ de urgie»[1]) cum spune cronicarul anonim, şi începură perchisiţiile, «şi până într'atâta avea necredinţă ca cum ar maĭ fi ascuns avère, până şi pe Doamna şi pe nurorĭ le-aŭ căutat şi aŭ luat ce aŭ găsit, care obiceiŭ n'aŭ fost maĭ înainte să se cerce muerile pentru atât pre cum aŭ fost atuncĭ»[2]). Brâncoveniĭ închişĭ în Edeculă fură lăsaţĭ sub paza înspăimântătoruluĭ de Bostangi-Paşa, şeful vapoarelor Sultanuluĭ, şi supuşĭ de acesta la casnele şi torturele cele maĭ infernale prin instrumente anume făcute pentru acest soiŭ de lucrurĭ, aduse de la închisoarea cu acelaşĭ nume: «*Infernul saŭ cuptorul de la Bostangi-Paşa*» pe care un autor, M. F. Zallony l'a vĕzut cu ochiĭ sĕĭ şi eată ce spune:

«On parle beaucoup en Europe du Tribunal de l'inquisition, de sa barbarie et de ses actes arbitraires, mais on y parle peu du four du Bostangi-Bachi de Constantinople, ou il se commet des horreurs beaucoup plus noires que dans les cachots du Saint Office. Mon lecteur sera sans doute bien aise de lire quelques mots sur ce lieu infernal. On nomme, à Constantinople, Four du Bostangi-Bachi un cachot situé dans un local bâti dans l'enclos du sérail: sa dénomination dérive de ce qu'à l'entrée de ce local, est bâti le four ou ce cuit le pain du Bostangi-Bachi (timonier au bateau du grand-Seigneur). On voit dans ce lieu detéstable des instruments de tortures de toutes les espèces: les uns servent à la question légère, les autres à la question exterminatrice. Les tourmens qu'on fait souffrir aux malheureux qu'on transporte dans ce Témere, sont tellement horibles, que ma plume se refuse à les decrire. J'ai été introduit

[1]) Vedĭ în vol. V, Mag. ist., p. 178.
[2]) Idem.

une seule fois, et par protection, dans cet abominable séjour, et mon esprit est encore a concevoir comment des hommes peuvent se livrer a cet excès de barbarie»[1]).

După cum spune încă şi cronicarul Mustea: «Eară pe dênsul l'aŭ pus la muncă ca să'şi spue avuţia ce maĭ are; şi aŭ spus tot ce aŭ avut, că aveaŭ banĭ la Veneţia şi la Nemţĭ, şi'ĭ făcea silă să trimită să'şĭ aducă baniĭ de acolo, ce aceea nu s'aŭ putut face»[2]). Saŭ cum se scria încă în ziarul «*La Gazette de France*» de la Paris în numĕrul de la 4 August 1714, publicându-se o scrisoare venită din Viena de către corespondentul de acolo, cu data de 14 Iulie spuind că: «Scrisorĭle din Turcia maĭ spun că a fost pus la cazna Hospodarul Valachieĭ, Constantin; care se află în fiare, la închisoarea celor şeapte-Turnurĭ. L'aŭ chinuit ca să'l aducă a spune unde'ĭ sunt ascunse bogăţiile. La sfârşit principele a mărturisit că nevastă-sa şi fiul sĕŭ aŭ fie-care câte 12,000 de galbenĭ de aur şi giuvaerurĭ de mare preţ»[3]);

Ş'aşa «l'aŭ muncit cu nesuferite muncĭ şi cazne de după Paştĭ până în ḑiua de S-ta Măria mare; că din ţara muntenească tot îl adăugea cu pâră Ştefan Vodă până i-aŭ mâncat-capul»[4]).

Dar ce maĭ avea acuma Cantacuzeniĭ cu Brâncoveanu? căcĭ scăpară de dênsul de la domnie, rĕspunsul e însă foarte uşor, lor le erea teamă ca să nu fie ertat de la moarte Brâncoveanu şi ştiaŭ eĭ, că Brâncoveanu odată ertat şi scăpat din Ţarigrad se va reîntoarce aci, în ţară, şi atuncĭ vaĭ de eĭ ce ar fi păţit, Brâncoveanu le ar fi purtat Sâmbetele la toţĭ.

Acuma intraseră în joc Cantacuzeniĭ şi de aceia voeaŭ să ajungă până la sfârşit, de aceia aŭ stăruit ca să se omoare toate bezadelele luĭ Brâncoveanu ca să scape de tot ce erea Brâncovean, le erea teamă de dênşiĭ. Voeaŭ să disparǎ neamul Brâncovenesc de pe coaja pământuluĭ, a rĕmas însă ne-

---

[1]) Veḑĭ în «Essai sur les Fanariotes», p. 85 (notă).
[2]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. III, p. 56.
[3]) Veḑĭ raportat în opera d-luĭ Gion, Ludovic al XIV şi C. Brâncoveanu, p. 393, după ḑiarul original.
[4]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. III, p. 56 Cron. luĭ Mustea.

[illegible] acela sĕrmanul erea încă în faşă şi nu putea [illegible] rĕŭ.

[illegible] scapă printr'o întâmplare fericită căcĭ res-[illegible] veneaŭ ca moartea să'i înghiţă pe toţi după cum [illegible] îndată. Ura în neam e cea maĭ mare urgie de [illegible]

Aceste pârĭ şi pârĭ ḑilnice ce veneaŭ de la Cantacuzeneştĭ de la solĭ Moschiceştĭ şi ale Svedului, cum spune cronicarul Neculcea [1]) şi de la toţĭ, căcĭ Francezĭ, Englejĭ, Germanĭ, Polonĭ toţĭ eraŭ contra precum şi Grecii, unde capul pârei erea Nicolae Mavrocordat ce acum erea Voevod în Moldova, voind dênsul a fi credincios tatăluĭ sĕŭ Exaporitul carĭ am vĕḑut maĭ 'nainte cu ce ură erea şi acesta către Brâncoveanu.

Venind toate acestea pârĭ decĭ la Sultan, l'aŭ decis ca să execute prin moarte pe Brâncovenĭ după ce avusese grijă de a se forma şi un act de acuzaţiune care coprinde 10 capete de acuzare, eată-l:

1. Că are secrete corespondenţe cu Impĕratul Nemţesc, cu Muscalii, cu Poloniĭ şi cu Veneţienii, cărora le descopere tot ce poate şti despre Turcĭ; 2. Că Impĕratul Leopold I, prin diplomatul sĕŭ din 30 Ianuarie 1695, l'aŭ făcut pe Brâncoveanu prinţ de Impĕratul Romanilor de pururea cu toată partea bărbătească pentru multele slujbe ce le-aŭ făcut Impĕrăţiei sale precum arată diplomatul; 3. Că pentru ca să se îmbogăţească aŭ sărăcit ţara; 4. Că locueşte 6, 7 lunĭ pe an în Târgovişte prin aceasta aducând pagubă boerilor şi negustorilor; 5. Ca se duce cu familia luĭ prin Ardeal; 6. Acolo a cumpĕrat sate multe şi voea a ḑidi un mare Palat; 7. Că are banĭ în Viena şi în Veneţia şi agenţi; 8. Că Toma Cantacuzenul cu voea luĭ a fugit la Muscali în 1711; 9. Că a turnat în Viena tobe şi trâmbiţe de argint de care nicĭ Sultanul nu are; 10. Că a bătut monede de argint şi de aur în galbenĭ de 5 şi de 10 cu efigiele sale [2]).

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. II, p. 348.
[2]) Veḑĭ în Şincaĭ, vol. III, p. 235.

Ştefan Cantacuzino însă nu erea tocmaĭ vesel căcĭ nu găsi toată averea Brâncoveanuluĭ; eată ce vedem în o scrisoare a corespondentuluĭ vienez cu data de 19 Maiŭ 1714; publicată în diarul la «Gazette de France» în N-rul de la 9 Iunie 1714:

«Noul principe e furios, pentru că cea maĭ mare parte din bogăţiile principeluĭ detronat sunt în Anglia, în Olanda şi la Braşov în Transilvania»[1]).

Inainte însă ca Sultanul Achmet să'şi execute sentinţa de moarte; spune luĭ Bostangi-Paşa să se maĭ ducă la celula luĭ Brâncoveanu şi să'ĭ spue, că ar fi posibilă ertarea în schimbul uneĭ sume colosale de banĭ. Şi ast fel Bostangi-Paşa cu câte-va dile maĭ 'nainte, Sâmbătă, a intrat la Brâncoveanu şi i-a spus că de vrea să fie ertat şi restabilit pe tronul românesc să'ĭ spue că peste 5 lunĭ îĭ va aduce de la Veneţia din banii ce'ĭ avea acolo, 20,000 de pungĭ, ceia ce făcea 30,000,000[2]); eară moşiile 'ĭ se vor înapoea. Bostangi-Paşa vesel, privea pe Brâncoveanu şi aştepta respunsul: La auzul acestor monstruozităţi Brâncoveanu se înfricoşă, luă propunerea luĭ Bostangi drept o insultă şi cu caracterul sĕŭ violent nu'ĭ putu răbda, şi maĭ rĕŭ se supără, începând a batjocori pe Sultan în faţa Paşeĭ ceia ce îĭ grăbi sfârşitul[3]).

Sultanul decise ca în diua de 15 August să se omoare Brâncovenii, şi vaĭ! această di erea o di mare în calendarul românesc, erea Sfânta Măria; şi ce coincidenţă avură încă Brâncovenii ca eĭ să fie ucişĭ tocmaĭ în această di căci treĭ lucrurĭ s'aŭ nemerit atuncĭ:

I. Tocmaĭ în acea di, De Grothusen, plenipotenţiarul regeluĭ Suedieĭ Carol al XII, inimicul cel maĭ înverşunat al Brâncoveanuluĭ şi cioclul peireĭ sale, ceruse o audienţă la Sultan ca să anunţe plecarea luĭ Carol al XII de la Tighina,

---

[1]) Raportat de D. Gion, în op. cit., p. 393.

[2]) Pungă=Bourse, valeur monetaire en Turquie (1,500 fr.) vedĭ în Larousse Dictionnaire, 20,000×1,500=30,000,000.

[3]) Aşa relatează Andrea Memmo solul veneţian ce a asistat la diua supliciuluĭ; lectorul va vedea maĭ la vale întreaga'ĭ scrisoare către Doge.

eară dênsul, De Grothusen, congediŭ şi banii de drum spre a vedea pe regele monarch, stăpânul sĕŭ [1]).

II. In ḑiua de S-ta Măria, Brâncoveanu avea gândul să dea un mare ospĕţ în palatul sĕŭ de la Bucureştĭ, fiind-că ar fi împlinit al 60-lea an al vêrsteĭ sale şi al 26-lea al oblăduireĭ luĭ; când erea să împarţă şi la fie-care boer câte una din monedele acelea de aur de câte 10 galbenĭ una, ce le bătuse în Ardeal; monede despre care ne-a vorbit pe larg Samuel Kölesery şi din care Turciĭ aŭ făcut al 10-lea cap de acusaţiune al actuluĭ de acuzare, după cum le am vĕḑut toate. Aci şi Şincai exclamă: «Ci vaĭ şi mişelu! Tocmaĭ într'aceea ḑi s'aŭ tăiat şi patru feciorĭ aĭ luĭ şi el» [2]).

III. In acea ḑi încă, aci în Ţară, Ştefan-Vodă Cantacuzino trimisese pe Doamnă-sa Păuna şi pre coconiĭ luĭ la mânăstirea *Dintr'un-Lemn*, unde erea o mare icoană a Maiceĭ Domnuluĭ, ce cronicarul spune, că *făcea minunĭ* şi cum în acea ḑi erea S-ta Măria, patronul aceleĭ mânăstirĭ; se duse Doamna cu copiĭ ca să se roage; când însă Doamna intra în mânăstire, ḑi în care s'aŭ tăiat Brâncoveniĭ la Ţarigrad, «aŭ lovit'o pre Doamnă o nevoie mare, loviturĭ, îndrăcire de făcea toate grozăviile cât s'aŭ speriat toţĭ, şi eĭ nicĭ cum nu socotea că aŭ venit *bătaia luĭ Dumneḑeŭ* de le plăteşte după faptele lor, şi s'aŭ bănuit pre o soră a maică-siĭ, mătuşa Doamneĭ anume Olimbiada, călugăriţă de mulţĭ anĭ, că ea ar fi făcut farmece cu alte muerĭ, de o aŭ ajuns nevoia, ci pre mătuşe-sa o aŭ trimis'o la altă mânăstire de o aŭ zidit'o într'o chilie de vie, iar pre două maice ce maĭ era împreună le aŭ spânzurat» [3]).

Vaĭ ce minunĭ ale luĭ Dumnezeŭ; blăstemurile Brâncovenilor le-a ascultat dênsul, şi s'aŭ dus drept la cer; strigătele de rĕsbună-ne! rĕsbună-ne! ale bieţilor copiĭ aĭ Brâncoveanuluĭ le-a ascultat Dumneḑeŭ, şi tihna şi odihna domnieĭ

---

[1]) Veḑĭ în Voyages en Europe, Asie et Afrique. La Haye, 1727, 2 vol. in-fol. II, du Sieur de la Motraye, p. 212, raportat de D. Gion, op. cit. p. 390.

[2]) Veḑĭ Vol. III, p. 235.

[3]) Veḑĭ în Mag ist., Vol. IV, p. 33, Vol. V, p. 183—184. Cronicarul anonim şi Popescul.

nu vor fi partea luĭ Ştefan-Vodă ce va domni douĭ anĭ numaĭ, şi va avea acelaşĭ sfârşit ca şi Brâncoveanu, «cel ce sapă groapa unuia cu reutate, cade şi el tot într'ênsa». Aceste strigăte de rĕsbunare, Dumneḑeŭ le-a primit şi de aceia a trimes blăstemurile pe capul Cantacuzenilor; căcĭ după cum spune un admirabil psicholog, că: «misterul palpită în noĭ, în jurul nostru, deasupra noastră şi dedesubtul nostru, el nu se poate numi de cât Dumnezeŭ». Brâncovenii aveaŭ într'înşiĭ: «aceste treĭ virtuţĭ: credinţa, speranţa şi caritatea» pe care Sfântul-Paul le rostea cu atâta elocinţă [1]).

Exemple de acest soĭ de blăsteme şi de minunĭ dumnezeeştĭ aŭ existat la toate popoarele, istoria poporuluĭ român este plină [2]).

Dar ce anume grozăviĭ s'o fi întâmplat Doamneĭ Cantacuzino, cronicarul nu spune; de sigur însă că prin expresiunile sale atât de româneştĭ «loviturĭ, îndrăcirĭ, de facea toate grozăviile», el à vrut a înţelege nişte atacurĭ de nervĭ degenerând în boala copiilor, acesta este sensul.

Cu potriveala acestor treĭ întâmplărĭ; în acea ḑi la Ţarigrad se va petrece unul din omorurile cele maĭ groasnice ale omenireĭ, se va reteza şease capete de om, în câte-va minute; şi cine oare erea acela ce dăduse un ast-fel de ordin? şi cine va privi tragedia? erea tigrul de Sultan Achmet înconjurat de toţĭ ambasadoriĭ puterilor streine şi de sfetniciĭ imperiuluĭ Ottoman; şi cine ereaŭ nefericiţiĭ? ereaŭ: vestitul Domn al Ţĕreĭ-Româneştĭ Brâncoveanu Constantin, care 25 anĭ se luptase ca un atlet cu orĭ-cine-ĭ eşea înainte; şi ceĭ patru nefericiţĭ domnişorĭ aĭ luĭ, ce nu voeaŭ ca rudele lor să calce peste prerogativele domneştĭ; şi un credincios ginere, orĭ mare sfetnic al Domnuluĭ, adică Marele Vistier Enache Văcărescu [3]).

---

[1]) Veḑĭ în I, Cor. I, 13.

[2]) Cestiunea aceasta a desbătut'o pentru întâia oară în Ţeara noastră anul trecut, D. profesor Constantin Dissescu, în o conferinţă publică ţinută la Atheneŭ, despre: «Maledicţiune şi Blăstem», citând între altele şi exemplul acesta cu Doamna Păuna Cantacuzino.

[3]) Am spus poate şi ginere, căcĭ după uniĭ istoricĭ se atestă că dênsul se căsătorise cu una din fiicele Domnuluĭ, cu toate că peste tot locul am găsit pe cele 7 fete ale

In adevĕr după ce Grothusen, plenipotenţiarul Suedieĭ plecă de la audienţa Sultanuluĭ [1]. Sultanul Achmet se puse într'un caic împărătesc [2], şi se duse la seraiul orĭ foişorul numit *Ialikiosc* pe canalul Măreĭ Negre în faţa căruia era o mică piaţă, aci a adus pe Constantin Brâncoveanu Voevod, pe ceĭ patru băeţĭ aĭ luĭ şi pe Vistierul Văcărescu, iaŭ pus în genunchĭ unul lângă altul la oare-care depărtare, un gâde le-aŭ scos căciulele din cap şi Sultanul întâĭ «i-aŭ mustrat făcându-ĭ haini [3]. Apoĭ li se deteră voe a face o scurtă rugăciune. Înainte de a se ridica securea asupra capuluĭ lor, fură întrebaţĭ de voesc să se facă Turcĭ, şi atuncĭ vor fi ertaţĭ, glasul cel înăbuşit, acuma, al bĕtrânuluĭ Brâncoveanu resună, şi ḑise, spăimântat de această insultă: «Fiĭ meĭ! Iată toate avuţiile şi orĭ-ce am avut, am perdut, să nu ne perdem încă sufletele! Staţĭ tare şi bărbăteşte dragiĭ meĭ! şi nu băgaţĭ seamă de moarte, privițĭ la Hristos mântuitorul nostru, câte aŭ răbdat pentru noĭ, şi cu ce moarte de ocară aŭ murit, credeţĭ tare întru-aceste, şi nu vĕ mişcaţĭ, nicĭ vĕ clătiţĭ din credinţa cea pravoslavnică pentru viaţa şi lumea aceasta» [4]. La aceste cuvinte Achmet se făcu ca un leŭ turbat şi porunci să li se tae capetele.

Acuma visurile Cantacuzenilor poftitorĭ de domnie se împliniră, acuma se împliniră încă şi visul luĭ Petru cel mare, şi al luĭ Carol al XII, al regeluĭ francez şi al întregeĭ camarile din Ţarigrad, vrăşmaşe Brâncoveanuluĭ; formată din ambasadorĭ şi ceĭ maĭ însemnaţĭ d'intre Fanarioţĭ şi Turcĭ.

Gâdele cel înfiorător ridicase securea, toţĭ istoriciĭ contimporanĭ şi d'intre martorĭ sunt la o vorbă şi la un glas şi spun

---

Brâncoveanuluĭ ast-fel căsătorite: Stanca, măritată cu Radu-Iliaşĭ, Ilinca cu Scarlat Mavrocordat, Safta cu Iordache Kreţulescu, Maria cu Constantin Duca, Balaşa cu Manole Andronic, Smaranda cu Băleanu, şi Anca cu Nicolae Rosetti. Pe aceasta uniĭ istoricĭ modernĭ o scot măritată după Văcărescu. (Veḑĭ explicărĭ la familia Brâncoveanu şi Văcărescu).

[1]) Veḑĭ în relaţiunea luĭ la Motraye maĭ la vale.

[2]) Veḑĭ scrisoarea luĭ Des Alleurs » »

[3]) Veḑĭ Letopiseţ, vol. III, p. 56.

[4]) Veḑĭ în vol. III, cron. luĭ Şincaĭ după condica Bălăcenească.

că mai întâi capul Marelui Vistier Enache Văcărescu se rostogoli pe pământ[1]). Apoi se începu cu uciderea copiilor. Del Chiaro spune că cu cel mai têněr, adică Mathei[2]), cronicarul Mustea, ambasadorul francez Des Alleurs, plenipotenţiarul Veneţian, bailul Andrea Memmo, şi Francezul cel învěţat la Motraye spun că se începu cu cel mai mare adică, Constantin[3]).

La o vorbă însă sunt toţi când spun, că: în momentul ce gâdele ridica securea la capul feciorului celui mai têněr al domnului, bezadea Matheiaşi, numai de 16 ani; acesta se îngrozăvi de spaimă; sěrmanul copilaş vědênd atâta sânge de la fraţii lui şi de la Văcărescu, şi că atunci se rugă de Sultan să'l ierte, făgăduindu-i că se va face Turc. Însă părintele sěŭ, Domnul, al cărui cap va cădea la urmă, înfruntă pe fiul sěŭ, şi îi dise: «mai bine să mori în legea creştinească de cât să te faci păgân! lepădêndu-te de Isus Hristos, pentru a trăi câţi-va ani mai mult pe pământ» copilaşul ascultă şi ridicând capul, cu glasu'i îngeresc, dise gâdelui: «Vreaŭ să mor creştin, lovesce![4]). O, doamne! pana 'mi tremură, scriind aceste rênduri, ce urgie!..

Fost-a atunci faţă cine-va şi să nu fi plâns, vědênd capul nevinovatului Matheiaşi têněr tinerel rostogolindu-se pe jos?

Dar haide moarte! şi răpeşte şi pe Constantin Brâncoveanu, şi iată că gâdele plin de sânge, tăiă la urmă din junghietură şi capul Domnului, gâdele tăiă «pe toţi 6 în mai puţin de 1/2 de sfert de ceas (En moins d'un demiquart d'heure[5]).

Gâdele era stropit cu sângele cel creştinesc, şi Achmet privise toată această tragedie din foişorul sěŭ, înconjurat de toţi solii şi cronicarul Neculcea spune: «solii Moskicesci, solul Neamţului, şi solul Franţuzului, solul Englezului, solul Veneţianului şi solul Flemengului şi al Leavului şi al Svedului»[6]).

---

[1]) Vedi în Del Chiaro op. cit. La Motraye în relaţiunea sa, vedi mai 'nainte.
[2]) Vedi Idem.
[3]) Vedi în relaţiunile lor mai la vale.
[4]) Vedi în relaţiunea lui la Motraye.
[5]) » » » » » mai la vale.
[6]) Vedi în Letopiseţ, vol. II, p. 348.

D. Gion le-a stabilit şi numele lor după scrisorile de atuncĭ şi eată'i: aĭ Rusieĭ, Comitele Tolstoĭ, Şeremetev şi Şafiroff; al Germanieĭ, Comitele Quarrient, al Francieĭ, Des Alleurs, al Engliterei, lordul Sutton, al Veneţieĭ, bailul Memmo, al Olandeĭ, Comitele Collier saŭ Colyear, al Polonieĭ, Commentuśky şi Goltz, şi al Suedieĭ Funk şi Grothusen [1]). Avusese dreptate Achmet să poftească pe toţĭ representaţiĭ puterilor, căcĭ în adevĕr el avea să le arăte ceva ne maĭ pomenit. De sigur că de faţă o fi fost şi Francezul la Motraye care atuncĭ era în Constantinopol «venit acolo cu Fabriciŭ trămisul ducelui de Holstein pe lângă Carol al XII, la Tighina» [2]).

După masacru capetele le-aŭ pus în suliţe şi s'aŭ purtat prin cetate, apoĭ expuse înaintea mareĭ porţĭ a Seraiuluĭ unde stătură treĭ zile, eară trupurile s'aŭ aruncat în mare de unde într'ascuns s'aŭ scos de creştinĭ şi s'aŭ îngropat la monastirea Calhi nu departe de Ţarigrad.

Fiul cel maĭ mare al Brâncoveanuluĭ, bezadea Constantin, era însurat cu Aniţa Balş de la Moldova şi din această căsătorie avea un băeat cu numele tot de Constantin, el avea 4 ani când se întâmplă masacrul; al II-lea fiŭ al domnuluĭ, Ştefan era de asemenĭ însurat, ţinea pe Bălaşa Cantacuzino tot de la Moldova şi din această căsătorie avură o fetiţă, aceştĭ douĭ prunci Constantin ce cronicarii 'l botezară cu numele de nepoţelul şi fetiţa, fiind şi eĭ duşĭ la Ţarigrad, Muftiul printr'o sentinţă îi declară de sclavĭ, ca născuţĭ din tată rebel, şi ca atarĭ introduşĭ în Seraiŭ. Turciĭ lăsară cu viaţă pe aceştĭ nevinovaţĭ în speranţă că ei devenind marĭ şi fiind moştenitorĭ vor dovedi bogăţiile Brâncoveanuluĭ, ca pe urmă tot la Turcĭ să vie [3]).

Uniĭ istorici s'aŭ apucat a scrie că nepoţelul Constantin era să fie ucis şi dênsul dacă doica care ţinea în braţe pe copilul eĭ propriŭ, nu ar fi înşelat pe gâde, dênd copilul eĭ spre a'l tăia, drept nepoţelul şi ḑicênd că nepoţelul era al

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. de D. Gion, p. 384. Grothusen se vede că pleca seara; Sultanul 'l reţinuse pentru a vedea acest spectacol îngrozitor.

[2]) Veḑĭ idem în op. cit a D-luĭ Gion, p. 390.

[3]) Veḑĭ în relaţia luĭ Andrea Memmo maĭ 'nainte.

eĭ «(Carele prin dibăcia doiceĭ a scăpat de moarte [1])». Acest lucru nu e de cât o pură fantesie, căcĭ nicĭ un document nu'l atestă, nicĭ un cronicar, nicĭ unul din martoriĭ ocularĭ, şi ar fi fost şi contrariŭ natureĭ şi sentimentuluĭ de mumă, ca o mumă să'şĭ dea copilul eĭ spre a'l ucide, în schimbul devotamentuluĭ către stăpâna-sa, saŭ către un neam domnesc, eŭ cred că până aci poate merge devotamentul unuĭ părinte, afară dacă numaĭ, aĭ de a face cu nişte denaturaţĭ.

Cu Doamna şi cu ceĭ-ce aŭ rĕmas în urma celor ucişĭ, aşa scrie Del Chiaro vrednic de creḑământ: «Principesa Maria cu nepoţelul sĕŭ, cu noră-sa şi cu gineriĭ sĕĭ se aflaŭ închişĭ în *Fornettă*, şi miĭ de prietinĭ aĭ caseĭ Brâncoveneştĭ lucrând pentru slobozirea lor, s'aŭ întocmit la rescumpărarea lor cu 50,000 de talerĭ, carĭ s'aŭ luat împrumut pe camătă de 30 la sută şi s'aŭ plătit Viziruluĭ, dar duşmaniĭ lor aŭ plătit 40,000 de talerĭ Viziruluĭ ca să se împiedece slobozirea lor cea cumpărată. Şi aşa fără de veste s'aŭ surghiunit la un loc, ce se chiamă *Ciutayea* în Asia Mică unde aŭ rĕmas maĭ 3 anĭ şi apoĭ s'aŭ slobozit şi trimis în Valachia după ce aŭ perit Vizirul Ali-Paşa (în anul 1716) la Petro-Varadin» [2]).

Ast-fel Sultanul Ottomanilor nu ştiŭ a câtea oară şi-a spălat mâinele în cupa de sânge a neamuluĭ românesc, aceasta numaĭ şi numaĭ din cauḑa intrigelor Grecilor din Constantinopol care oftaŭ după tronurile române saŭ a pârilor câtor-va boerĭ românĭ care se lăsaseră a fi ademenițĭ, fiind invidioşĭ începură a lucra înşuşĭ pentru dênşiĭ, după cum spune cronicarul moldovenesc: «O! Sfetnicĭ făţarnicĭ şi stricătorĭ de ţară, cu ce slujbe vreţĭ să vĕ arĕtaţĭ Domnilor, ş'apoĭ şi ţara stricaţĭ şi pe Domnĭ cu nume rĕŭ iĭ faceţĭ» [3]).

Des Alleurs vrăşmaşul Brâncoveanuluĭ cel care lucrase pentru uciderea luĭ, acuma când 'şĭ vĕḑu visul cu ochiĭ, avea

---

[1]) Veḑĭ de pildă în cron. Fotino vol. II, p 144, trad. de Sion.
[2]) Veḑĭ în op. cit. a luĭ Del Chiaro reprodus de Şincaĭ în vol. III, cronica Românilor p. 239.
[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. III, p. 118.

remuşcări de cuget şi scria regeluĭ sĕŭ la Versailles: «Chiar Turcii aŭ judecat acest fapt ca barbar şi îngrozitor»[1]).

«*Era tenerissimo*» exclamă bailul veneţian Andrea Memmo în sa scrisoare către Doge[2]).

Dar care istoric, care cronicar când ajunge la moartea Brâncovenilor nu se înspăimântă, şi nu se cutremură de groază? acestea se pot vedea în vorbele lor atât de elocinte şi de mişcătoare, şi eŭ pot spune cititoruluĭ că în cele maĭ marĭ emoţiunĭ am descris omorul neamuluĭ Brâncovenesc, simţeam fiorĭ de groază şi de durere.

D. Gion[3]) spune că omorul luĭ Brâncoveanu îĭ aduce aminte de cel maĭ superb din episodele *Infernuluĭ*, tragica moarte a conteluĭ *Ugolino* şi a copiilor sĕĭ, pună'şĭ în gând cetitorul, blestemul ce *Dante* aruncă asupra piesei în teribila imprecaţiune: *Ahi Pisa vituperio delle genti*..., şi în care judecătorul implacabilĭ; poetul, pronunţă cuvintele cu care Istoria va prigoni în vecĭ şi pe omorâtorii copiilor luĭ Brâncoveanu:

«Che se il conte Ugolino aveva voce
D'aver tradita te delle castella,
Non dovei tu i figliuoi parre a tal croce.
Innocenti facea l'età novella,
Novella Tebe !......»

(Dell'Inferno, Cant! XXXIII, V. 85—89).

Noĭ Românii nu avem în literatura noastră cântecul Infernuluĭ, al luĭ Dante; dar avem un cântec, avem celebrul cântec popular cules din gura poporuluĭ românesc de neuitatul şi mare poet român Vasile Alexandri, el a lăsat neamuluĭ românesc ca şi Dante, infernul în care a fost dus Brâncoveanu Constantin, cântat şi plâns de toate generaţiunile posterioare luĭ.

Eată şi acest cântec popular atât de cunoscut de toată lumea; dară ce e măreţ şi frumos nu strică orĭ de câte-orĭ veĭ ceti cititorule şi veĭ auḑi.

---

[1]) Veḑĭ în scrisoarea sa maĭ la vale.
[2]) Veḑĭ în scrisoarea sa maĭ la vale.
[3]) Veḑĭ în op. cit, p. 391—392. (Notă).

Din Poesiile populare culese de Vasile Alexandri

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

Brâncoveanu Constantin
Boer vechiŭ şi domn creştin,
De averĭ ce tot strângea
Sultanul se îngrijia
Şi de moarte 'l hotăra
Căcĭ vizirul îl pâra.
Intr'o joĭ de dimineaţă,
Ḑi scurtăreĭ luĭ de viaţă,
Brâncoveanul se scula,
Faţa blândă el spăla.
Barba alba îşĭ peptăna,
La icoană se închina,
Pe fereastră apoĭ căta
Şi amar se spăimânta!
«Dragiĭ meĭ coconĭ iubiţĭ!
Lăsaţĭ somnul vĕ treziţĭ!
Armele vi le gătiţĭ
Că pe noĭ ne-a înconjurat
Paşa cel neîmpăcat
Cu Enicerĭ, cu tunurĭ marĭ
Ce sparg ziduri cât de tarĭ.»
Bine vorba nu sfârşia
Turciĭ 'n casă iuruşia.
Pe tus-patru mi-ĭ prindea
Şi 'ĭ ducea de-ĭ închidea
La Stambul în turnul mare
Ce se 'nalţă lângă mare
Unde zac feţe domneştĭ
Şi solĭ marĭ împărăteştĭ.
Mult acolo nu zăcea
Că Sultanul 'ĭ aducea
Lângă foişorul luĭ
Pe malul Bosforuluĭ
Brâncovene Constantine
Boer vechiŭ, ghiaur hain!
Adevĕr e c'aĭ chitit
Pân'a a nu fi mazilit
Să despărţĭ a ta domnie
De a noastră împĕrăţie?
Că de mult ce eştĭ avut
Banĭ de aur aĭ bătut

Făr' aţĭ fi de mine teamă
Făr' a vrea ca să'mĭ daĭ seamă.
De am fost bun, rĕŭ la Domnie
Dumnedeŭ singur o ştie;
De am fost mare pre pămênt
Cat acum de vedĭ ce sunt!
Constantine Brâncovene!
Nu-mi grăi vorbe viclene.
De ţi-e milă de copiĭ
Şi de vreĭ ca să maĭ fiĭ,
Lasă legea creştinească
Şi te dă în legea turcească.
«Facă D-zeŭ ce o vrea!
Ear pe toţĭ de ne'ţĭ tăia
Nu mĕ las de legea mea!»
Sultanul din foişor
Dete semn luĭ Imbrohor.
Doĭ gelaţĭ veniaŭ curând
Săbiile fluturând,
Şi spre robĭ dacă mergea,
Din coconĭ 'şĭ alegea,
Pe cel mare şi frumos,
Şi'l pune pe scaun gios,
Şi cât pala rĕpedia
Capul iute 'ĭ retezia.
Brâncoveanul greŭ ofta
Şi din gură cuvânta:
«Doamne fie 'n voia ta!»
Ceĭ gelaţĭ earăşĭ mergea
Şi din doĭ 'şĭ alegea
Pe cel gingaşĭ mijlociŭ
Cu pĕr neted şi gălbiŭ
Şi pe scaun 'l punea
Şi capul îĭ răpunea!
Brâncoveanul greŭ ofta
Şi din suflet cuvênta:
«Doamne fie 'n voia ta!»
Sultanul se minuna
Şi cu milă se 'ngâna:
Brâncovene Constantine
Boer vechiŭ şi domn creştin!
Treĭ coconĭ tu aĭ avut,
Din treĭ doĭ ţi-aĭ perdut:
Numaĭ unul ţi a rĕmas!
Cu dile de vreĭ să'l las,

Lasă legea creştinească
Şi te dă în legea turcească!
«— Mare 'ĭ domnul Dumnezeŭ!
Creştin bun m'am născut eŭ,
Creştin bun a muri vreaŭ . . .
Tacĭ drăguţă nu maĭ plânge
Că 'n piept inima mi-se frânge
Tacĭ şi morĭ în legea ta
Că tu ceru-ĭ oĭ căpăta!»
Imbrohorul se 'ncrunta
Gelaţiĭ se 'nainta
Şi pe blândul copilaş,
Dragul tati fecioraş,
La pământ îl arunca
Şi ḑilele-ĭ rădica.
Brâncoveanul greŭ ofta
Şi cu lacrimĭ cuvânta:
«Doamne fie 'n voia ta!»
Apoĭ el se 'ntuneca,
Inima-ĭ se despica
Pe copiĭ se arunca,
Iĭ bocia şi săruta,
Şi turbând apoĭ striga:
«Aleleĭ tâlharĭ păgânĭ!
Aleĭ! voĭ feciorĭ de cânĭ!
Treĭ coconĭ ce am avut
Pe tus treĭ 'mĭ aţĭ perdut!
Dare-ar domnul Dumneḑeŭ
Să fie pe gândul meŭ:
Să vĕ ştergeţĭ pe pământ
Cum se şterg noriĭ la vênt,
Să n'aveţĭ loc de îngropat
Nicĭ copiĭ de sărutat!»
Turciĭ crunt se oţeria
Şi pe dênsul tăbăria.
Haine mândre i-le rupea,
Pelea cu pae o umplea,
Prin noroiŭ o tăvălea
Şi de un paltin o lega,
Şi rîḑând aşa striga:
«Brâncovene Constantine
Ghiaur vechiŭ, ghiaur hain
Cască ochiĭ a te uita
De'ţĭ cunoştĭ tu pelea ta?»

«Câinĭ turbațĭ! Turcĭ liftă rea
. De'țĭ mânca și carnea mea,
Să scițĭ c'a murit creștin
Brâncoveanul Constantin.»

După ce se termină această înfiorătoare tragedie începură a curge scrisori peste scrisorĭ în toate cuiburile Europeĭ de la ambasadorii puterilor representante la Constantinopol.

Eată și scrisorile ce le am găsit relativ la omorul Brâncoveanuluĭ.

Scrisoarea ambasadoruluĭ francez Des Alleurs, către regele seŭ la Paris, cu data de 3 Septembrie 1714, despre omorul Brâncoveanuluĭ și al fiilor seĭ.

«Après l'audience que la Grand vizir donna à l'envoyé de Suède, ce Prince vint s'embarquer dans ses caïks pour aller dans un des sérails qu'il a vers le canal de la Mer Noir. On lui donna sur le bord de la mer le spectacle de voir couper la tête à quatre fils et à un parent du prince de Valaquie, (de Văcărescu vrea să vorbească) en la présence de ce malheureux prince qui souffrit ensuite le même supplice. On leur proposa à tous leur grâce, s'ils voulaient embrasser la religion mahométane, ce qu'ils refusèrent tous constamment, excepté le dernier des enfants qui ayant vu couper la tête à ses trois frères, propossa de se faire turc, ce qu'on fut rapporter au grand Seigneur qui répondit qu'on lui coupât la tête comme aux autres, puisqu'il n'y avait que la peur du supplice qui le fit changer de foi, ce qui fut exécuté. On les exposa tous après l'execution à la porte du Sérail.

Les Turcs même ont trouvé beaucop de barbarie et de férocité dans cette action, disant que les enfants de ce Prince n'avaient eu aucune par aux fautes du père qu'on accuse d'avoir donné des vivres aux moscovites dans le temps qu'ils étaient sur le Pruth, d'avoir fait sortir l'argent

hours cet Empire, de l'avoir envoyé à Venise à Vienne et en Transilvanie, et d'avoir tyrannisé les sujets du grand Seigneur pour en tirer des sommes considerables. Ils ont tous souffert plusieurs fois la question avant de mourir.

On a vendu publiquement leurs meubles, et leurs hordes jusqu'a leurs chemises, et pour conclusion, on, a deux jours après fait etrangler leur femmes qu'on a fait jeter ensuite dans la mer» [1]).

La 31 August 1714 plenipotenţiarul Veneţian Andrea Memmo scrie Dogeluĭ sĕŭ în acelaş sens:

«Duminecă de dimineaţă, s'a tăiat capul bĕtrânulu principe al Ţĕriĭ-Româneştĭ, tuturor fiilor luĭ şi unuĭ boer care-i era Vistier [2]). Insuşĭ Sultanul a venit să fie faţă la uă ast-fel de jalnică privelişte. Ceia-ce i s'a luat din stare, în banĭ, scule, vite şi alte felurĭ de lucrurĭ se ridică, după cum vorbeşte lumea, la maĭ mult de douĕ milioane de leĭ, şi în acestea nu se socoteşte valoarea multelor moşiĭ ce avea în ţara luĭ şi prin provinciele vecine».

«Cu câte-va zile maĭ 'nainte, Bostangi-Paşa în paza căruĭa Principele se afla, iĭ spuse că poate era să fie iertat şi restabilit pe tronul principatuluĭ; dar Sâmbătă venind în închisoare cu chipul vesel zise Domnuluĭ, că dacă în timp de cincĭ lunĭ scrie să-ĭ vină din Veneţia 20,000 de pungĭ -- ceia ce face 10,000,000 [3]), apoĭ va fi şi d'aci înainte cum a fost până acuma, eară moşiile i se vor da eărăşĭ în stăpânire.

La auzul uneĭ ast-fel de propunerĭ, bĕtrânul principe turbă de mânie, şi rostind grele cuvinte de batjocură şi de ruşine în contra Sultanuluĭ, îşĭ grăbi şi maĭ mult cea după

---

[1]) Veḑĭ în Col. doc. Hurm., p. 430, vol. I, supl. I. Aci Des Alleurs se înşală.

[2]) Adică Văcărescu.

[3]) Aci se înşală Memmo, 20,000 pungĭ făcea 30,000,000 leĭ căcĭ o pungă in Turcia valora, 1,500 leĭ iară nu 500 cum făcuse dênsul socoteală. Şi D. Xenopol s'a luat după Memmo la această socoteală greşită; Brâncoveanu avea 10,000,000 avere sigur, poate că nu avea 30,000,000 şi de aceea se înspăimântase la vorbele acelea ale Viziruluĭ.

urmă nefericire. Şi aceasta se întâmplă în chipul cel maĭ sfâşietor.

El fu cel din urmă dus la moarte, după ce vĕḑu pe toţĭ fiĭ sĕĭ (şi 'ĭ iubea foarte!) murind unul după altul. Durerea însă nu'ĭ maĭ avu marginĭ când vĕḑu pe fiul sĕŭ, cel d'al doilea născut, că se leapădă de legea părintească şi se face turc, fără de lege care nu'ĭ folosi de cât un singur moment, până merseră de întrebară pe Padişah, acesta nu vru să'ĭ primească abjuraţiunea.

Până acuma, nu se ştia ce are să se facă cu nevasta, fetele şi ginerii Domnuluĭ. Un copilaş de patru anĭ al fiuluĭ celuĭ maĭ mare şi o fetiţă a celuĭ d'al doilea, aŭ fost ca născuţĭ din tată rebel, declaraţĭ de sclavĭ printr'o sentinţă a Muftiuluĭ, şi, ca atare introduşĭ în Seraiŭ. Se aude maĭ pretutindenĭ, că nu de milă Turciĭ aŭ lăsat cu viaţă pe aceştĭ nevinovaţĭ copilaşĭ, ci cu speranţe de a obţine maĭ lesne, trăind moştenitoriĭ, sumele imense pe carĭ li-se par lor că Domnul le are puse la păstrare în diferite ţĕrĭ ale creştinătăţeĭ.

Hârtiile Domnuluĭ aŭ fost aduse aci din Ţara-Românească, cele carĭ vorbesc despre afacerile luĭ cu Veneţia aŭ fost date să fie traduse; iar despre banĭ care'ĭ are în depositele publice (ale Veneţieĭ) se vorbesce pe aci cu o esageraţiune într'adevĕr turcească. 'Mĭ vine foarte a crede că şi cu această cestiune, Serenitatea voastră va întâmpina oare-care încurcăturĭ» [1]).

La 12 Noembrie 1716, D'Usson de Bonnac noul ambasador al Franciei la Constantinopol în locul lui Des Alleurs scrie regeluĭ sĕŭ earăşĭ despre Brâncoveanu.

«Sultan Achmet, qui règne depuis 13 ans, est dans la 46-ème année de son âge. Il est avare et cruel: il a ré-

---

[1]) Adică Dogele. Această scrisoare nu e în colecţiunea Hurmuzaki. D. Gion însă a reprodus'o din: Rev. Ist., Archeol. şi Filol publicată sub direcţiunea d-luĭ Gr. Tocilescu, anul I, vol. II, p. 144. Originala scrisoareĭ o găsise reposatul Const. Exarcu în Italia în timpul misiuneĭ sale de plenipotenţiar.

Din op. cit. a d-luĭ Gion am reprodus'o şi eŭ aci pe româneşte tradusă de d-sa.

duit dans son tresor quasi tout l'argent public, ayant employé pour se satisfaire en cela tout ce que l'avidité et la barbarie peuvent inventer. Il a fait voir particulièrement jusques où il portait ces mauvaises qualités par la mort du Prince de Valachie, auquel il fit couper la tête en sa présence, de même qu'à ses quatre enfants, n'ayant d'autres raisons pour cela que celles des richesses qu'il croyait que cet infortuné viéllard avait amassées dans un gouvernement de 45 ans [1]). Les caractères les plus marqués du Sultan sons la dissimulation et l'inconstance. Il a changé 13 Visirs qu'il a élevés du plus bas étage au maniement des affaires avec la même légèreté qu'il les a privès, ou par l'exil ou par la mort. Il a eu 5 femmes et plussieurs enfants qui sont quasi tous morts du mal caduc. Il ne lui reste qu'un prince de sept ans et une princesse de douze, qui est veuve du dernier Visir» [2]).

Francezul la Motraye care se găsea în Constantinopole în anul 1714 după cum am vĕzut maĭ sus scrie de asemenĭ în opera sa: [3])

«In aceiaşĭ ḑi, şi 'ndată după audienţa d luĭ de Grothusen, Sultanul se duse la unul din chioşcurile sale de pre ţĕrmul măreĭ şi ḑicĕnd să'ĭ se aducă principele Valachieĭ, şi ceĭ doĭ fiĭ, ginere-sĕŭ şi marele îngrijitor al caseĭ sale [4]), ţinuţĭ în temniţă de douĕ lunĭ pentru acusaţiunile de care am vorbit maĭ sus [5]), porunci să li se taie capetele pe o mică piaţă care se afla dinaintea aceluĭ chioşc. Porunca fu

---

[1]) Bonnac vrea a înţelege aci toată viaţa publică a Brâncoveanuluĭ nu numaĭ aniĭ de domnie, căcĭ aceia eraŭ numaĭ 25, şi cum el avu 60 la omor, socotise Francezul ceĭ 45 adică de la 20 de anĭ în sus.

[2]) Veḑĭ col. doc. Hurm., supl. I, vol. I, p. 434.

[3]) Veḑĭ în «Voyages en Europe, Asie et Afrique par le sieur de la Motraye». La Haye 1727; în fol. II, pag. 212, raportat în op. cit. a D-luĭ Gion p. 390.

[4]) La Motraye vrea a vorbi de Văcărescu ce era «Mare Vistier» şi pe care Francezul în sens de sfetnic al domnuluĭ a vrut a înţelege demnitatea de «Le maître d'hotel» în originala-ĭ operă la p. 212.

[5]) La Motraye maĭ sus, la p. 206 în a sa operă istoriseşte cea ce am vĕḑut maĭ înainte despre Brâncovenĭ.

îndeplinită sub ochiĭ sĕĭ, în felul precum urmeadă şi în maĭ puţin *de o jumătate de sfert de ceas*.

Gâdele iĭ puse de îngenunchiară unul lângă altul, la oare-care depărtare, şi apoĭ le scoase căciulele. După-ce li se dete voia să facă o scurtă rugăciune, gâdele sbură dintr'o dată, întâĭ capul mareluĭ îngrijitor, apoĭ pe al gineruluĭ şi în urmă pe al feciorului celuĭ mare. Dar când fuse să ridice sabia pentru a tăia capul celuĭ tênĕr, în vêrstă numaĭ de 16 anĭ, acesta în grozăvia spaimei se rugă Sultanuluĭ să'l erte, făgăduind că se va face turc. Eară tatăl audind vorbele fiuluĭ 'l ceartă şi 'l îndeamnă să moară maĭ bine de o mie de orĭ dacă ar fi cu putinţă de cât să se lepede de Isus-Christos pentru a trăi câţĭ va anĭ maĭ mult pe pământ. Atuncĭ copilul dise gâdeluĭ: *Vreaŭ să mor creştin, lovesce*! şi îndată gâdele iĭ sbură capul şi luĭ ca şi la ceĭ-l'alţĭ. In fine omorâ şi pe părintele lor, şi după aceasta le aruncară trupurile în mare! ear capetele le fură date prin târg şi pe urmă expuse înaintea mareĭ porţĭ a Seraiuluĭ, unde stătură treĭ dile. Ast-fel se sfîrşi acest nefericit principe, după ce domnise asupra Valachieĭ 24 de anĭ» [1]).

Acuma că Brâncoveanu, fu ucis, toţĭ inamicii luĭ eraŭ satisfăcuţĭ, ce coincidenţă, vrăşmaşul, cel maĭ înverşunat al Brâncoveanuluĭ, regele Suedieĭ, Carol al XII-lea va pleca din ţĕrile orientuluĭ, nicĭ nu maĭ avea rost să şadă, căcĭ Brâncoveanu era mort. In o scrisoare din 27 Decembrie anul 1714 vedem: «Le Roy de Suède aurait souhaité de demeurer en quelque lieu près du Danube, mais il est obligé de rester à Démotica où on lui fournit des vivres et point d'argent[2]).

In o altă scrisoare a luĭ Des Alleurs către regele sĕŭ purtând data de 26 Octombrie 1714 vedem că regele Carol al XII a plecat de la Demotica spre statele sale: «Enfin le Roy de Suède est parti de Démotica le I-er de ce mois. Il doit se rendre sur le Danube en 14 jours de marche. Il traversera ce fleuve à Frantzik ou Rouzic, il passera de

---

[1]) Vedĭ în op. cit. a D-luĭ Gion traducţiunea aceasta în românește.
[2]) Vedĭ în Supl. I, vol. I, col. doc. Hurm , p. 429.

là en Valaquie, en Transilvanie et en Hongrie. On croit qu'après avoir quitté la frontière de cet Empire ce Prince passera incognito les Etats de l'Empereur avec peu de suite. Le Seigneur Defierville me mande qu'il fera son possible pour accompagner ce Prince dans son voyage afin d'informer Votre Majesté de tout ce qui s'y passera. On assure que le Roi de Suède ne se rendra pas sitôt à Stockolm et qu'il veut assembler un corps d'armée à Stralsund» [1]).

Regele Suedieĭ a trecut prin ţara-Românească înainte de a pleca în Suedia, în scrisoarea din 21 Octombrie, 1714 vedem: «Le Roi de Suède est arrivé depuis onze jours dans la province de Vallachie, et il est logé dans une maison de campagne nommé *Pitest*, fort peu éloignée de *Bucarest*. Il y restera jusqu'à ce qu'il ait reçu des réponses de Vienne et que sa suite soit arrivée de Bender» [2]).

Carol al XII stătuse în Bender, parcă ar fi veghiat la peirea Brâncoveanuluĭ, şi nu s'a lăsat până ce nu l'a prăpădit, acuma sufletul 'ĭ se liniştise, dacă nu putu învinge definitiv el personal saŭ aliaţiĭ sĕĭ Turcĭ şi Ruşĭ; dara dobândi una din cele două satisfacţiunĭ, ca pământul să înghită pe Brâncoveanu şi să nu se maĭ pomenească de numele sĕŭ cel ce dusese faima până în adâncul Franciei şi Engliterei.

Inainte de a ajunge la sfêrşitul acestuĭ capitol; de sigur că lectorul se va mira cum în toată această afacere, Cantacuzineştiĭ aŭ fost amestecaţĭ şi aŭ avut primul rol pentru peirea neamuluĭ Brâncovenesc, descoperind relaţiunile politice ale domnuluĭ cu Nemţiĭ şi cu Ruşiĭ, punând mână pe ele şi dêndu-le Turcilor, cum eĭ aceĭ mari patrioţĭ românĭ care în timp de un veac aŭ lucrat în ţara-Românească în contra Fanarioţilor, în contra a tot ce era strĕin, şi neiubitor de ţară, şi în contra acelor boerĭ românĭ care se aliaseră cu Fanarioţiĭ ca să sdrobească partida naţională a Munteniei, cum acuma dênşiĭ s'aŭ împrietenit cu Racoviţeştiĭ;

---

[1]) Veḑĭ în Supl. I, vol. I, p. 431, col. doc. Hurm.
[2]) » » » » 432, » » »

nişte Români însă fanariotisaţi la Ţarigrad şi crescuţi de mici în casele dascălilor vechiei Bizanţie, acesta este lucru de mirat.

«*Scopul scuză mijloacele*» sună o veche ḑicĕtoare machiavelică, Cantacuzenii de acuma, fiĭ şi nepoţii celor din veacul al XVII, li se făcuseră poftă de a domni, domnia cea puternică şi strĕlucitoare a lui Şerban Cantacuzino le dĕduse de gândit, domnia împĕraţilor Cantacuzeni de la Bizanţ le dedea şi mai mult de gândit, fusese un timp când Şerban Cantacuzino ar fi putut reuşi să se intronedze pe vechiul scaun imperial al strĕbunilor sĕi din imperiul bizantin, am vĕḑut cum moartea 'l răpi însă; şi ast-fel nu reuşi.

Toate aceste gânduri deci circulênd în capul Cantacuzineştilor, îi înebuneaŭ, nu mai puteaŭ să rĕmâe tot simplii boeri şi boeri mari cu dregătorii numai, până când? Coroana domnească trebuea să mai lucească pe capul lor.

Politica nu cruţă nimic, ea sacrifică totul când e vorba de binele ţĕrei şi satisfacţiunea unei ambiţiuni. Ambiţiunile în politica nu iartă nimic, calcă şi peste nevoi grele şi peste intrigi şi de multe ori merg şi până la crime.

Turcii 'şi săvârşiră odioasa faptă, cu Brâncovenii. Domniile române ajunseseră în a lor agonie ca şi bolnavul ce boleşte în ultimile ore ale vieţei, moartea, moartea se apropia!

Aceste trei rânduri ne mai daŭ încă de vorbit; şi nu găsesc mai nemerit a încheia acest capitol al politicei lui Brâncoveanu de cât prin deschiderea altuia ce va servi de corolar la acest capitol IV, şi pe care 'l voi intitula: *Portretul lui Constantin Brâncoveanu-Vodă.*

Portretul lui Constantin Brâncoveanu-Vodă.
Fisic şi caracter. Brâncoveanu politician şi Brâncoveanu intim.

Este o sarcină foarte grea pentru un scriitor istoric ca să facă psichologia unui personagiŭ din trecut, atunci când isvoarele istorice în această ramură sunt sărace.

Cronicarii obişnueaŭ de ordinar a scrie ḑi cu ḑi cea-ce se petrecea în cercul ţĕreĭ din care făceaŭ parte, evenimentele politice ce aduceaŭ pe cele ale rĕsboaelor.

Nu ştiŭ cum s'a făcut ca dênşiĭ să dea o aşa de mică importanţă calităţilor saŭ defectelor personagiuluĭ despre care vorbeaŭ, lucru atât de important pentru generaţiunile viitoare lor, căcĭ caracterul individuluĭ 'ţĭ zugrăveşte şi epoca, fie care vreme a avut şi are în tot-d'a-una obiceiurile eĭ în toate ramurile activităţeĭ sociale, aceste obiceiurĭ sunt întrupate în oamenĭ.

In vechime organisarea statelor fiind maĭ cu seamă despotismul, aceĭ şefĭ de stat aŭ căutat în tot-d'a-una ca să insufle şi în supuşiĭ lor aceleaşĭ sentimente, de aci decĭ importanţa psichologieĭ istorice: Uniĭ istoricĭ modernĭ adepţĭ aĭ şcoaleĭ lombrosiane merg şi maĭ departe, şi spun că, pe lângă psichologia istorică, trebue să se adauge şi psychiatria istorică.

D. Cesar Lombroso celebrul criminalist din ḑilele noastre care a propagat teoriile acesteĭ şcoli, citeaḑă câţĭ-va scriitorĭ; istoricĭ psychologĭ de ex: Cardan, Rousseau, S. Mill, Renan, şi închee cu Taine, despre care spune: «Si Taine n'avait été un de rares écrivains qui ont comprit de quel secours est la psychiatrie dans l'étude de l'histoire, il n'aurait certes jamais pu surprendre ces traits qui attestent a tout, la folie morale de Napoléon» [1]).

Să lăsăm însă la oparte acest examen psychometric şi să ne ocupăm de aceia-ce ar interesa pe verĭ-ce individ, nu numaĭ pe partizaniĭ şcoaleĭ lombrosiane.

Cronicariĭ strĕinĭ aŭ lăsat maĭ multe amĕnunte asupra feluluĭ de a fi al vre-unuĭ demnitar; când dedea maĭ cu seamă de un principe, rege, orĭ împĕrat ce se făcuse vestit pe timpul sĕŭ, apoĭ scriaŭ nu glumă, până şi scene de cele de maĭ puţină importanţă ce se petreceaŭ în palatul lor.

Un cititor însă de va citi din scoarţă până în scoarţă istoria naţională a Românilor 'ĭ se va opri gândul la douĭ

---

[1]) Veḑi în «Introduction» în opera sa: «L'Homme de Génie» traduit de l'italien par Colona D'Istria et Calderini, Paris 1896, p. XXI.

domnĭ, aceştia vor fi, Michaĭ-Viteazul şi Constantin Brâncoveanu, şi de ce oare să 'ĭ se oprească gândul maĭ cu seamă la aceştĭ douĭ? Pentru că la cel d'întâiŭ va vedea un geniŭ militar şi la cel d'al doilea un geniŭ politic; cititorul citind epocele acestor douĭ domnĭ va vedea descris cu destulă minuţiositate, la unul, peripeţiile rĕsboaelor sale şi la cel-l'alt peripeţiile politicei sale.

Când va veni însă momentul ca acel cititor să cunoască şi pe aceştĭ douĭ domnĭ ce aŭ format floarea domnilor ţĕreĭ Româneştĭ; în viaţa lor intimă; să le afle firea lor; calităţile şi defectele lor, colea aşa descrise într'un capitol cu un şir oare-care de ideĭ; acesta nu va găsi nicĭ odată. Cronicariĭ ce aŭ vorbit despre domnia Brâncoveanuluĭ sunt: Italianul Del Chiaro, ce locuise în palatul domnuluĭ şi boeriĭ românĭ: marele logofĕt Radu Greceanu, marele Vornic Radu Popescu şi un altul anonim, care aŭ descris evenimentele domnieĭ de 25 anĭ; aceştia câte-şĭ patru care toată ḑiua bună ḑiua ereaŭ în ochiĭ Brâncoveanuluĭ când la sfat când la petrecerĭ, în cât ar fi putut să consacre câte-va paginĭ şi domnuluĭ, luĭ dar numaĭ luĭ personal, să'l judece şi să'l apreciеḑe, să'l descrie pe el şi chiar pe toţĭ aĭ luĭ; pe icĭ pe colea numaĭ în cursul istorisireĭ evenimentelor de abea veḑĭ câte o vorbă ce'ţĭ dă de gândit ceva, relativ la firea cea nestatornică a Brâncoveanuluĭ.

Aşa că pentru un scriitor istoric, aḑĭ când s'ar încerca să zugrăvească prin scris portretul unuĭ domn român; după cum un pictor l'ar zugrăvi cu penelul sĕŭ, este acela-şĭ lucru ca şi când acel pictor s'ar găsi în faţa uneĭ fotografiĭ şterse, după care 'ĭ s'ar pretinde, să facă acel portret, representând chipul prin excelenţă.

Dar mi se va obiecta: Cronicarul oare nu 'ţĭ-a lăsat istorisirea faptelor, a evenimentelor, şi acţiuneĭ domnitoruluĭ, la toate aceste întâmplarĭ? neapărat că da; atuncĭ de ce maĭ vreĭ să'ţĭ fi făcut aparte şi psychologia aceluĭ domnitor? tu singur scriitorule istoric care 'ţĭ aĭ luat această sarcină de a face portretul aceluĭ domnitor, stabileşte-ţĭ psychologia tipuluĭ domn, de care te ocupĭ, trageţĭ singur conclusiunile din felul cum a înţeles acel domn să conducă ţara sa;

şi care fel 'l veḑĭ descris de cronicar; în adevĕr aşa este, căcĭ acesta e şi rolul unuĭ scriitor istoric, ca el să citească cronicele, documentele şi inscripţiunile şi ceia ce aŭ scris alţĭ istoricĭ anteriorĭ luĭ, să le compileze pe toate acestea şi să aibă apoĭ arta de a distinge adevĕrul d'intre acestea toate; pe care adevĕr 'l va aşterne apoĭ în opera sa şi 'l va comenta, făcĕnd şi diferitele ipoteze asupra sĕvêrşireĭ orĭ nesĕvêrşireĭ cutăruĭ, orĭ cutăruĭ fapt de către acel domn, şi judecând dacă a făcut bine saŭ rĕŭ ceia-ce a făcut, şi ce era să se întâmple orĭ ce nu erea să se întâmple dacă făcea saŭ nu făcea acel fapt; de aci decĭ aĭ ajunge şi la portretul scris al aceluĭ domnitor.

Cam aşa fac aḑĭ toţĭ istoriciĭ, căcĭ aminterĭ nu aĭ putea nicĭ odată să înfăţişezĭ lectoruluĭ, caracterul şi viaţa unuĭ domnitor din trecut; acest mod însă de a proceda te duce de multe orĭ la erorĭ grave, căcĭ poate; alta a fost causa ce a împins atuncĭ pe acel domnitor ca să sĕvêrşească acel fapt; alta zic, de cât pe aceia-ce scriitorul istoric de aḑĭ o dă ca sigură; dacă însă aĭ avea un memoriŭ saŭ un jurnal scris, al vieţeĭ aceluĭ domnitor, lăsat nouĕ, dacă nu de dênsul, dar de uniĭ din intimiĭ luĭ, atuncĭ lucrurile ar fi cuto tul alt-fel, s'ar cunoaşte în tot-deauna adevĕrul şi nu ar maĭ încăpea comentariĭ. Sarcina care mi-o iaŭ decĭ prin acest capitol, e grea.

Totuşĭ să mĕ încerc.

Cu nişte ochĭ marĭ şi pĕtrunzătorĭ, incadraţĭ de nişte sprincene cam încolţate la mijloc; cu nişte mustăţĭ lăsate în jos şi o barbă stufoasă şi înălbită de bătrâneţe, sub o prestanţă impunătoare, şi cu un mers cadenţat; cu nişte gesturĭ din cele maĭ alese şi de o eleganţă fără seamăn în maniere; Constantin Brâncoveanu Voevod întâmpina pe boeriĭ luĭ şi pe misionariĭ streinĭ ce veneaŭ în palatul sĕŭ de la Bucureştĭ saŭ de la Têrgovişte; «di bella presenza, e ben voluta universalmente da tuti...., trattavi assai splendidamente...., per le sue belle maniere, e per le sue rare qualità»[1]).

---

[1]) Veḑĭ în «Istoria delle moderne rivoluzzioni dela Valachia» de Del Chiaro,

Constantin Brâncoveanu a iubit luxul ca nicĭ un alt domn, sub dênsul petrecerile, mesele domneştĭ, alaiurile la ḑilele mari, ajunseseră în gradul cel maĭ înalt al frumuseţeĭ, epoca fanariotă se apropia şi de aceia se esplică o aşa de mare estindere a luxuluĭ, boerii veacului al XVIII-lea nu maĭ aveaŭ mijlocul boerilor veacurilor XV şi XVII ca să exceleze prin vitejiile resbelnice, alte timpurĭ, alte obiceiurĭ, acuma politica cu două feţe luase locul celor două spade care altă dată străpungeaŭ poate pepturile celor douĭ combatanţĭ; fie-care se lua la întrecere prin inteligenţa sa în afacerile politiceştĭ şi prin luxul sĕŭ, în interiorul caseĭ sale.

Cine putea decĭ să fie cel d'întâĭ în lux de cât Domnul? el care dăduse tonul aceşteĭ politicĭ dubioase; el care avea bogăţiile luĭ Cresus: înhămându'şĭ caiĭ cu hamurĭ cu paftale de aur incrustate cu pietre scumpe; mâncând pe talere de aur şi bênd dintr'o cupă de aur cu pietre de smarand saŭ de rubin; umblând prin odăĭ pe covoare de blănĭ de nuştiŭ a câte miĭ de leĭ bucata: Del Chiaro însuşĭ spune că de câte orĭ eşea la plimbare, eşea urmat de o suită de 30 saŭ 40 boerĭ: «avendo sempre feco un feguita di 30, in 40 Nobili di primo rango . . .»[1])

Când venea pe la curtea luĭ Brâncoveanu vr'un Neamţ, Turc saŭ Muscal, se speriaŭ de bogăţiile ce le vedeaŭ în palatul Domnuluĭ, numaĭ aur masiv şi pietre scumpe; şi veneaŭ cam des, căcĭ Brâncoveanu în tot-dea-una le dedea câte-ceva în dar. Czaki şi Haisler, când aŭ venit, am vĕḑut în cursul capitoluluĭ trecut, cât 'ĭ-a primit domnul de impunător. Brâncoveanu aducea vin de Şampanie, aducea Fesanii de la Beciu; apoĭ feluritele de pasĕrĭ de neamurĭ strĕine care le avea în grădinele sale.

Un raport al comiteluĭ Steinville din 18 August 1714 [2])

---

p. 147. Veḑĭ încă în stampa de la finele volumuluĭ luĭ Del Chiaro unde este representat Brâncoveanu Vodă cu ceĭ 4 fiĭ aĭ sĕĭ, apoĭ în cartea «Les Princes Bassaraba de Brancovan» par le comte Amedée de Foras, Paris 1888, precum şi chipul luĭ Brâncoveanu de pe moneda de aur, bătută de dênsul în galbenĭ ungureştĭ de 10 şi de 5 în opera: «Uebersicht des Münzen und Medalien des Fürstenthums Romanien (Moldau und Valachei) von D. A Sturdza, Wien 1874.

[1]) Veḑĭ în op. cit., p. 147.

[2]) Veḑĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 134.

spune că atunci când Brâncoveanu simţise că tronul sĕŭ se sgudue, a trimis la Braşov o mare parte din bogăţiile luĭ şi anume, 26 de lădĭ pline cu giuvaericale, argintărie, arme, şele, frâne şi alte multe obiecte, toate împodobite cu pietre scumpe; despre acestea am maĭ vorbit şi maĭ 'nainte, apoĭ a maĭ trimes încă şi 16 pungĭ de piele, închise în 8 gente marĭ, conţinênd înăuntru 48,000 de galbenĭ ungureştĭ, apoĭ capuchechaeleĭ luĭ din Ţarigrad dintr'un condeĭ îĭ trimise 30,000 de galbenĭ pentru a putea împlini toate bacşişurile ce ereaŭ necesare pentru ca domnul să se menţie în ţară pe tron.

Apoĭ câte sute de miĭ de galbenĭ nu maĭ avea încă depuse pe la băncile strĕine, din Veneţia şi Viena?

Un document italian din 12 Iunie 1697 [1]) spune despre zestrea ce o dăduse Brâncoveanu fiiceĭ sale Ilinca, măritată cu fiul luĭ Alexandru Mavrocordat, dragomanul Porţeĭ: «Cento borse et altre dociente in gioie, fuovi di villaggij e sue terre che gli da per sostenimento annuale, che il moderno principe ha moltissimi Villagi beni e posessioni nella Vastosa provincia di Valacchia».

Apoĭ moşiile cele de miĭ de pogoane ce le avea domnul, căcĭ în fie-care judeţ aproape erea proprietar. Această avere se explică, căcĭ în el se unea şi neamul Basarabilor, după bunica-sa, apoĭ şi al Cantacuzenilor, după mamă-sa, încât averile acestora cu cele ce maĭ veneaŭ direct de la neamul Brâncovenilor şi cu cele ce le câştigase dênsul în timpul domnieĭ luĭ, forma o ţifră frumoasă.

In timpul luĭ Brâncoveanu, ţara erea bogată, el erea un bun gospodar ca şi Mathei Basarab, tot venitul ţĕreĭ 'l aduna din stupĭ, oĭ, boĭ, caĭ, grădinĭ şi pămênturĭ; câte-odată se maĭ mărea şi prin impositul asupra boerilor. Brâncoveanu trecea peste toate, numaĭ şi numaĭ ca să se menţie la putere [2]). Brâncoveanu pe cât erea de bun cu aĭ sĕĭ, pe atât erea şi de rĕsbunător; cine îmbogăţise pe boerii Ştirbeiĭ, Du-

---

[1]) Vedĭ în vol. V, col. doc. Hurm., II, p. 286.

[2]) Detaliĭ asupra stĕreĭ economice în timpul sĕŭ, la copitolul VI al părţeĭ întâia din această carte.

deştiĭ şi Cantacuzeniĭ? dacă nu dênsul; cine le dăduse moşiĭ ca dar; şi am vĕḑut maĭ 'nainte cum aceste familiĭ aŭ uneltit la rĕsturnarea luĭ Brâncoveanu şi la a sa ucidere; câţĭ boerĭ românĭ nu s'aŭ îmbogăţit în vremea luĭ Brâncoveanu? el avea obiceiul misiunilor boereştĭ; cum erea o afacere de tranşat fie la Ţarigrad, Odreiŭ orĭ Beciŭ (Viena), trimetea câte douĭ saŭ treĭ boerĭ marĭ ca să termine, la întoarcere, pentru osteneala lor, iĭ mulţumea cu câte-va moşiĭ ce li-se întăreaŭ prin hrisoave domneştĭ, scrise în termeniĭ ceĭ maĭ măgulitorĭ şi prietenoşĭ, ca de pildă: Din pricină că Domnia mea aŭ găsit cu cale ca sa trimiţă pe Dumnealuĭ . . . credinciosul şi cinstitul boer al Domnieĭ mele la . . ., ca să sĕvêrşească cele ce ereaŭ de sĕvêrşit întru binele obştesc al nostru şi al Domnieĭ mele; şi pentru că Dumnealuĭ. . . aŭ stat tare şi aŭ ţinut cu glas la sĕvêrşirea lucruluĭ nouă de folos; şi lucrul sĕvêrşindu-se, Domnia mea 'ĭ-aŭ plăcut ca să'l miluiască pe Dumnealuĭ . . ., cu trupurile moşiilor . . ., viĭ, pădurĭ, heleştae, morĭ şi tot ce se găseşte pre dênsele, ca Dumnealuĭ să le aibe spre folosinţă pentru Dumnealuĭ şi pentru tot neamul Dumnealuĭ, că Domnia mea aşa vrea, ca cel ce şi-aŭ pus capul, sufletul şi inima pentru binele obştesc al Românuluĭ şi al Domnieĭ mele şi la nevoile ţĕreĭ, să fie aşeḑat bine şi cum se cade la casa sa.

Acuma trecuse epoca rĕsboinică, Brâncoveanu imita pe Mircea cel bĕtrân, pe Michaĭ-Viteazul şi pe Matheĭ-Basarab, care în urma uneĭ bătăliĭ cu isbândă, întăreaŭ ḑecimĭ de moşiĭ boerilor ce se luptaseră vitejeşte la luptă, epoca militară trecuse, politicianismul iĭ luase locul şi Domnul Brâncoveanu păstrase obiceiul vechiŭ şi acuma pentru îndatoririle aduse de boerĭ pe cale diplomatică.

Brâncoveanu însă când se vedea trădat, atuncĭ devenea rĕŭ de tot, nu se maĭ încurca şi drept la moarte ducea pe rĕsvrătitor, am vĕḑut în capitolul IV; rĕsbunarea contra luĭ Bălăceanu în urma lupteĭ de la Zerneştĭ, a luĭ Proroceanu, Milcoveanu şi Bucşeanu. El când se rĕsbuna contra cuĭ-va, maĭ 'nainte de a'l omorâ maĭ întâĭ 'l făcea de rîs în faţa mulţimeĭ şi a boerilor, iĭ făcea morală în auḑul tuturor, apoĭ iĭ parodia mărirea de odinioară, şi în

cele din urmă 'l ucidea, Brâncoveanu era şi un adept al culture religioase, după îndemnul sĕŭ marele logofăt Radu Greceanu traduce din greceşte «învăţăturile asupra virtuţilor şi viciurilor omuluĭ» ale prea strĕlucituluĭ sfîntul Ioan Chrisostom (gură de aur). Greceanu le dă frumosul titlu de «Mărgărintare» această lucrare o făcu el în 1691, a maĭ tradus încă şi Pravoslavnica mărturisire la care l'aŭ ajutat şi fratele-sĕŭ marele logofĕt Şerban Greceanu şi sfetnicul Domnuluĭ, Stolnicul Constantin Cantacuzino, în 1693 Brâncoveanu însărcinează pe Şerban Greceanu şi Athanasie Moldoveanul Tomaidul ca să traducă Evangheliile carte ce se tipăreşte în tipografia Mitropoliei din Bucureştĭ.

Constantin Brâncoveanu avea o cultură foarte întinsă în literatura elenă, sub Şerban Vodă Cantacuzino dacă cultura greacă simţi oare-care sprijin, sub Brâncoveanu ea fusese adusă până la un grad foarte înalt [1]).

Şerban Cantacuzino adusese dascăl la Bucureştĭ pe Elenul *Cacavela*, în timpul domnieĭ luĭ Brâncoveanu Cacavela se duce la Iaşi, şi Brâncoveanu aduce pe *Sevastos Chimenitul* chemat aci în 1689, Sevastos era originar din Trapezunt, 'şi făcuse studiile în Italia, apoĭ deveni dascăl la Constantinopol plătit foarte modest cu suma de 200 leĭ pe an şi aceştia daţĭ din veniturile embaticuluĭ unor biserici din Marmara; adus de Brâncoveanu în Bucureştĭ nu putea de cât fi fericit căcĭ Brâncoveanu un adênc cunoscător şi admirator al cultureĭ eline după cum spune un document din 1708, raportul dragomanuluĭ *Alois Volde* către Eugenie de Savoia, 6 August; unde vedem: (*Il principe di Valachia*) *si spiegò con chiara voce in lingua greca* [2]); el avea la mare dragoste pe *Sevastos* şi 'l ţinea în tot-d'a-una în rangul I al boerilor, despre aceasta, eată ce notiţe găsim pe un manuscript de poetică şi de gramatică al luĭ Sevastos care se afla în biblioteca facultăţeĭ de Theologie din Bucureştĭ: «S'aŭ prescris această carte prin mâna luĭ Sevastos trapezuntul Chimenitul ce aŭ fost întâiul profesor [3]) al frontisti-

[1]) Vedĭ maĭ pe larg la Capitolul VI, la partea I-a din această carte.
[2]) Vedĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 69.
[3]) Intâiul profesor trebue luat în sensul de rang nu de timp.

riuluĭ (Colegiŭ) Ungrovlachieĭ în Bucureştĭ pe timpul hegemonieĭ prea piosuluĭ şi prea gloriosuluĭ domnitor a toată Ungrovlachia domnul domn Constantin Basarab Brâncoveanu 1696, Oct. 11 [1]. Brâncoveanu maĭ aduse pe vestitul *Ioan Comnen* protomedicul domnuluĭ, şi dascăl de Mathematice şi Fisică, pe *Gheorge Maiota* care învăţă de la 1690—1710 limba latinească pe bezadelele luĭ Brâncoveanu, şi pe *Panaghiot Sinapeos* dascăl în şcoala domnească de la 1697—1710. Aceştĭ profesorĭ maĭ ajutaŭ şi la tipărirea cărţilor greceştĭ al căror censor şi corector suprem era piosul *Mitropolit Antim Ivireanul*.

Brâncoveanu formează în Bucureştĭ o adevĕrată Academie, din şcoala sa; acea şcoală avea douĭ profesorĭ; de filosofie şi theologie, douĭ hipodidascalĭ, care pe latineşte se numeşte Magiştri, apoĭ treĭ medicĭ aĭ domnuluĭ care eraŭ şi profesorĭ, din care cel mai noŭ este un Italian ce venise în locul luĭ Comnen, în această şcoală ereaŭ cam la 200 de fiĭ de boerĭ ce învăţaŭ carte, Helladius contimporanul luĭ Brâncoveanu spune: relativ la această şcoală a Brâncoveanuluĭ: «*Neque mirum est Bucurestium academiam vocari... Numerus studiosorum quandoque CL, quandoque CC superat*» [2].

Tot Helladius spune că nicĭ în Grecia nu ereaŭ tipografiĭ în acele vremurĭ de oare-ce Turciĭ le opreaŭ «οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς 'Ουγγροβλαχίας αυθεντικῆς 'Ακαδεμίας φοιτιτοὶ» [3].

In condica logofeţieĭ luĭ Brâncoveanu inedită, care se găseşte la Archiva statuluĭ [4]) vedem, că, Domnul român pentru a asigura existenţa acestor aşezĕminte culturale, le dărueşte 30,000 de galbenĭ din baniĭ ce'ĭ avea depuşi la banca Veneţieĭ, capitalul însă să rĕmâe perpetuu şi numaĭ din dobânda lor să se dea 100 de leĭ pe an la 3 preoţĭ, 100 leĭ la un cântăreţ, 50 leĭ la 2 diaconĭ, 20 leĭ la aprinḑătorul de candele şi 300 leĭ la douĭ dascălĭ ce se aflaŭ la şcoala dom-

---

1) Veḑĭ reprodus în vol. IV, Notă, D. Xenopol p. 646.
2) Veḑĭ la p. 17, citat şi de D. Xenopol, idem.
3) Veḑĭ la p. 387, No. 4, citat şi de D. Xenopol, idem.
4) Veḑĭ la p. 841, raport. în Xenopol, p. 650.

nească de la S-tu Sava, începând versământul acestor lefi de la 1 Septembrie 1708.

Brâncoveanu erea foarte religios ca toţi domnitorii, boerii şi întregul neam românesc; el nu se lăsă mai pe jos de ceï l'alţi şi ḑidi saŭ repară o sumă de biserici şi monăstiri din temelie, între care vom nota: Monăstirea Horezul, monăstirea Manoil, monăstirea de la Potlogi, apoi alte reparaţii pe la biserica de la Têrgovişte, S-tu Gheorghe din Bucureşti şi monăstirea Argeşului, clopotniţa din Bucureşti şi monăstirea Focşanilor.

Din cele streine de asemeni: construeşte o biserică în Făgăraş, una la Ismail în Bugeac, una în Galata la Ţarigrad, împodobeşte cu pietre scumpe titva sfîntului Michail Sinadski în muntele Atos făcând mertic pe an 6000 de bani, moaştele acestui sfânt fură aduse în Muntenia când cu invasiunea lăcustelor şi atunci Vodă dădu călugărilor ce veniseră cu moaştele sfântului 600 de bani, monăstirelor Triginea din Turcia, şi a Dioniziatului din Athos le dă 8000 de bani pe an, Vatopedului 20,000 de bani, monăstirei S-tu Pavel îi dă 150 lei, monăstirei Saraï din Ţarigrad 150 lei, Paulicianilor 9000 de aspri, monăstirei Sfinţilor din Belgrad îi dă o moşie de 700 stânjeni, ear mitropoliei din Ardeal 6000 de aspri pe an şi aşa încă la altele multe după cum se vede în documentele inedite de la Archiva statului din condica logofeţiei a domniei lui [1]).

Eată cât de bun şi religios erea Brâncoveanu, el în adevĕr că, dacă erea bogat şi dacă dispunea de toate bogăţiile ţĕrei şi le întrebuinţa cum voea; însă ştia să facă şi bine, atât boerilor lui, cât şi instituţiunilor, dêndu-le un mai mare avênt în desvoltarea ramurilor sociale.

El pe cât era de bun cu streinii care ştiaŭ să'l judece şi să'l preţuească pe atât erea de bun şi cu ai sĕi, în casă ducea o viaţă foarte liniştită, trăea în intimitatea cea mai mare, cu copiii erea de o bunătate rară, îi iubea ca ochii din cap, şi cât rĕŭ îi făcea când vedea că vrajba încăpuse

---

1) Veḑi în pag. 151, 157, 158, 183, 261, 273, 487, şi 506, raportat în Xenopol, p. 557, vol. IV, op. cit.

în casa lui, între copiii luĭ şi neamul Cantacuzenilor, rudele sale.

Bezadelele luĭ Brâncoveanu deveniseră marĭ şi începusera a se amesteca în trebile ţĕrei; Cantacuzeniĭ nu voeaŭ o dinastie Brâncovenească, se săturaseră cu numele luĭ Brâncoveanu ca domnitor, voeaŭ ca şi numele lor să maĭ lucească de pe treptele tronuluĭ, de aci vrajbă, ură, şi intrigĭ între aceste douĕ familii; şi Brâncoveanu tare se întrista şi greŭ ofta căcĭ vedea cum se mâncaŭ rudele între ele numaĭ şi numaĭ din causa pofteĭ de a domni.

Româniĭ ce aŭ făcut ce aŭ dres, este cert, că în acest lung timp de cincĭ veacurĭ de la întemeerea lor ca stat, până la înfingerea stindarduluĭ fanariotic pe tronul românesc, nu aŭ căpătat nicĭ odată ruşinea de a fi eşit dintr'un resbel, orĭ dintr'o desbatere diplomatică a unuĭ congres european, învinşĭ; atuncĭ când cestiunea ţĕrilor dunărene erea pusă pe tapet.

In tot acest lung timp care l'am strĕbătut, în schimbul sacrificiilor celor maĭ marĭ, după cum am spus şi maĭ 'nainte am avut douĭ Domnĭ, ce prin faptele lor aŭ despărţit istoria poporuluĭ român în douĕ marĭ epoce, a belicuosităţeĭ şi a politicianismuluĭ, cel d'întâiŭ *Michail Voevod Basarab cel Viteaz* a făcut să resune numele sĕŭ până în adâncul Europeĭ, spada sa înfricoşase pe împĕrăţiile cele maĭ marĭ şi cele maĭ puternice, vitejia luĭ şi geniul sĕŭ militar smulsese laudele tuturor istoricilor timpuluĭ sĕŭ; numele de Român erea atuncĭ pomenit cu respect şi evlavie ca şi cel de Francez în epoca luĭ Napoleon I, el. dusese vigoarea militară a poporuluĭ sĕŭ până în sferele cele maĭ înalte; dintr'un popor mic făcuse un popor de eroĭ, orĭ ce soldat, orĭ-ce boer devenise un ḑeŭ, atuncĭ Românul dormea cu spada la căpătâiŭ, gata orĭ şi când spre a lovi cu bărbaţie şi ţinĕnd ast-fel sus, porecla de viteaz, streiniĭ însă se săturaseră cu vitejiile româneştĭ şi vedeaŭ în noĭ un popor de mare viitor, haide, lume! plină de intrigĭ şi nevoĭ şi răpeşte-le Românilor de

la Dunăre, barem pe Prinţul lor dacă nu pe toţĭ, şi barbarul de Ungur n'il răpi nouă pe Michail al nostru, nu de glonţ de puşcă, în vre-o luptă, nu de lovitură de sabie, dar de suliţa cea laşă a trădătoruluĭ de Basta de pe câmpia Turdeĭ.

Cu moartea luĭ Michaĭ se pune capăt epoceĭ militare la Românii din valea Dunăreĭ şi domniile domnilor din anul 1601 până în 1679 nu fură de cât o introducţiune la veacul de domnie a Beilor Fanarioţĭ, am vĕzut aceasta în cursul capitolelor tratate până aci. In 1679 se urcă pe tron Şerban Cantacuzino care ridică earăşĭ prestigiul statuluĭ sĕŭ prin impunerea personală a sa şi în fine în 1688—89; se urcă pe tron *Constantin Voevod Basarab Brâncoveanu*, el inaugurează în Muntenia a doua epocă în istoria neamuluĭ român, acuma timpurile belice trecură, alte vremurĭ, alte nevoĭ, imperiul Turcieĭ începuse a'şĭ perde din puterea de altă dată, ambasadoriĭ puterilor europene începură a avea oare-care forţă în Ţarigrad, Austria şi Rusia câştigaŭ zilnic în importanţa lor, pe terenul politic în continent. Muntenia avea trebuinţă de toată lumea ca să poată trăi. De aceia şi Brâncoveanu a avut necesitate de jocul acela periculos al politiceĭ ce a întrebuinţat'o în lunga sa domnie de 25 de anĭ, acea politică dubioasă, de a fi prieten cu câte-şi treĭ împĕrăţiile de odată şi de a le înşela pe toate cu rêndul; a trebuit ca Brâncoveanu să aibă o putere de concepţiune extra-ordinară ca să se joacă cu focul 25 de anĭ şi să o poată duce; a trebuit ca el să aibă o inteligenţă şi o experienţă fără seamăn ca să se joace pe degete şi cu Sultaniĭ Turcieĭ şi cu Împĕrăţiĭ Nemţilor şi cu Ţarii Rusieĭ, de pildă cu un Petru-cel-mare; apoĭ toţĭ ambasadoriĭ din Ţarigrad coalisaţĭ în contra luĭ şi el luptîndu-se cu toţĭ; ni se va objecta însă, că banul l'a scăpat şi probă că banul, căcĭ atuncĭ când banul nu a maĭ făcut efect Turculuĭ, atuncĭ şi Brâncoveanu a perit, aşa este, însă a fost dibaciŭ acel Brâncoveanu ca să afle secretul şi să ştie să se folosească de dênsul, aşa lung timp.

Când oare numele de Român fusese maĭ 'nainte în gurile regilor şi împĕraţilor Europeĭ, prin consiliele regale şi

imperiale, de pe la congresele europeene maĭ mult de cât în epoca luĭ Brâncoveanu? La Versailles, la Viena şi la Moscova se vorbea ḑilnic de Românĭ *«Les Vallaques»*, de Brâncoveanu *«Le Prince de L'Orient»*. Brâncoveanu 'şĭ îndreptase condeiul în scrisorile sale dibace ca şi Michaĭ-Viteazul spada în pepturile vrăşmaşuluĭ.

Sultaniĭ din Constantinopol credeaŭ că Brâncoveanu e supusul lor, însă Brâncoveanu 'şĭ bătea joc de dênşiĭ şi făcea tot ce voea dênsul Ludovic al XIV la Versailles 'şĭ închipuea că este ***regele soare*** care asvîrlea raḑe în toate părţile lumeĭ; Brâncoveanu însă în orient erea şi dênsul Principele soare care asvêrlea raḑe în toată lumea, căcĭ nicĭ de Ludovic al XIV nu voea să ştie nicĭ de nimenĭ, de cine 'şĭ bătuse maĭ mult joc Brâncoveanu de cât de ambasadoriĭ luĭ Ludovic ce'ĭ trimisese în Constantinopol, după ce făcuseră cursul şcoaleĭ de diplomaţie în Ungaria la curtea luĭ Tököly saŭ a luĭ Racoczy Ferencz? auzi ce enormitate? Brâncoveanu erea la Bucureştĭ saŭ la Têrgovişte şi cum nu erea să-şĭ bată joc de un rege pretins soare care alesese pentru diplomaţiĭ seĭ din orient curţile luĭ Tököly un grandoman nebun, ce ajunsese de multă mândrie a trăi la Nicomedeia în exil, după ce fusese pensionarul regeluĭ francez şi spre cea maĭ mare pedeapsă sufletească după cum ne spune ambasadoriĭ puterilor streine din Constantinopol, a fi fost şi pensionarul Domnuluĭ Român. Tököly credea în politica de sentiment a Francezilor el credea că va ajunge Principele orientuluĭ, ochea pe Brâncoveanu, acuma însă murí la Nicomedeia văitându se de podagră şi afurisind pe Francezĭ [1]).

Ludovic al XIV nu ştiŭ ce avea cu Brâncoveanu; într'o scrisoare a sa din 21 Ianuarie 1689 zice: «Turciĭ ar fi trebuit să aleagă în Valachia Hospodor pe Tököly ear nu ***necunoscuţi***» [2]). Brâncoveanu însă cumpêrase pe toţi luceferiĭ imperiuluĭ Semi-luneĭ şi D. Gion frumos compară

---

1) Veḑĭ în «Voyages par A de la Motraye», p. 281.

2) Veḑĭ în Lud. al XIV şi Const. Brâncoveanu a D-luĭ Gion, p. 166 din colecţia Odobescu.

când zice: «Brâncoveanu ar fi putut zice: «o *precioasă* din fostul *Hôtel de Rambouillet*, să iglindisiseşte în corabia diplomaţiei pe rîul *Pactol*, avênd pentru dênsul şi vêntul şi stelele, eară d. de Castagnères rîmnesce la plutirea 'i triumfală făcênd zîmbre de pe mal».

Ludovic al XIV la Versailles trăea în fastul cel maî neauzit; dar şi Brâncoveanu în orient trăea în acelaş fast fie la Bucureştî, fie la Têrgovişte, ori Potlogi, Brâncoveni saŭ Obileştî. Ludovic al XIV erea înconjurat de fiul sĕŭ «*Monseigneur le grand Dauphin de France, Louis*» [1]), de sfetniciî sĕî: Louvois, Pontchartrain, de Pomponne, de Beauvilliers şi alţî mulţî; citind rapoartele şi scrisorile ambasadorilor din Constantinopol ce maî relataŭ despre Brâncoveanu «*Le prince de l'orient*» cum 'l botezaseră dênşiî şi ca să'l ignoreze şi mai mult ziceaŭ: *l'inconnu*, toate trecură merseră, însă când Ludovic al XIV deschise scrisoarea luî de Castagnères prin care 'i se anunţa că Brâncoveanu a cutezat să cumpere şi pe *Wohner* însărcinatul de afacerî al Franciei în Ţarigrad ce ţinea loc de ambasador până ce să vie noul ambasador, de Castagnères, atuncî Ludovic al XIV se făcu foc, din barbar oriental nu maî scotea pe Brâncoveanu «*Le sauvage de l'orient, le prince du Danube*». La toate catastrofele întâmplate; Ludovic se întrunea cu sfetniciî sĕî şi asistat şi de Delfinul Franciei; dară şi Brâncoveanu la Bucureştî saŭ orî şi unde se întrunea şi dênsul în consiliŭ cu sfetniciî sĕî, poate asistat şi dênsul de Delfinul Munteniei, Bezadea Constantin, şi atuncî bĕtrânul stolnic Constantin Cantacuzino lua cuvêntul ca şi Ponchartrain la Versailles, ca să discute despre nevoile aduse de Franţoz despre care am vĕzut că cronicarul a adus odată vorba [2]); maî lua cuvêntul şi Banul Olteniei Cornea Brăiloiul căcî aceştî doui eraŭ foarte deşteptî şi vorbeaŭ bine şi cumpĕtat [3]).

Brâncoveanu avea caracterul omuluî de geniŭ adică erea

---

[1]) Fiul luî Ludovic al XIV şi al Marieĭ Theresa (1661—1711).

[2]) Vedî în Capitolul IV locul citat.

[3]) » » » » Partidele politice în trecut ale ţĕriĭ —; partea III în această carte.

foarte schimbăcios; din mare veselie cădea în melancolie, din petrecerile cele mai plăcute când necesitatea venea, le lăsa şi se dedea la ocupaţiunile politicei sale, el scria: «Am fost la viele mele de lângă Piteşti. Mi-am lăsat sânge de Maiŭ, întâiŭ pentru uşurarea trupului. Am trămis la Ţarigrad după têrgueli de Paşte. Am dăruit un bocealîc cutăruia... [1]).

Şi Ludovic al XIV ştia să se smuncească din braţele diafanei Domnişoare de la Vallieres, ori ale mândrei Doamne de Montespan saŭ ale viclenei Doamne de Maintenon, pentru a se duce în cabinetul sĕŭ de lucru şi a medita asupra politicei franceze, neuitând însă a spune lui Racine saŭ Boileau, istoriografi regali toate aceste lucruri; şi ca pe lângă afacerile de stat să mai dea şi prin pasagiuri lirice, scriind cu condeiul măestrit că baletul dănţuit de Rege şi de Domnişoara de Fontanges va rĕmânea neperitor în eternitate.

Brâncoveanu ştia ca şi Ludovic al XIV să spue istoriografului domnesc, marele logofĕt Radu Greceanu că a fost pe la Piteşti, pe la vii, ca să şi lase sânge de Maiŭ pentru uşurarea trupului [2]), dar când nevoile politiceşti 'l pridideaŭ atunci el lăsa şi chiotele veselnice ale călcătorilor şi doinele lăutarilor domneşti, ce ziceaŭ din cobze, surle şi dible; şi venea la Bucureşti, aci se retrăgea la moşia M. S. la Mogoşoaea în cabinetul sĕŭ de lucru care putea rivalisa cu un cabinet de lucru al unui rege din occident; însuşi Francezul la Motraye se sperie de frumuseţea picturilor şi bogăţia interioară [3]), aci Brâncoveanu petrecea nopţi întregi la lumina de seară, scufundat în meditaţiunile cele mai profunde spre a deslega iţele cele încurcate ale politicei orientale — le petrecea în «gânduri şi chibzueli de chivernisire» cum zicea cronicarul — aci mai chema şi din sfetnicii sĕi; chema pe toţi divaniştii din care bĕtrânul Stolnic Constantin Cantacuzino nu lipsea nici odată căci ca pe un tată 'l avea Brâncoveanu.

Brâncoveanu tare se enerva şi se supăra câte-odată;

[1]) Vedĭ în Revista Română de Odobescu, Kălindarul luĭ Brâncoveanu, I, pag. 657.
[2]) Vedĭ în vol. II, Mag. ist., în cursul cronicei Greceanuluĭ.
[3]) » » » » Voyages».

atuncĭ medicul sĕŭ *Pantaleon* îĭ maĭ prescria câte o reţetă de 'ĭ maĭ îndulcea firea, căcĭ pentru un nimic se mânia Domnul; făcea de acest venin când venea maĭ ales câte un Capegiŭ-Paşa ca să'l ducă la Odreiŭ să maĭ dea ceva pungĭ Sultanuluĭ; atuncĭ Brâncoveanu spunea: sunt bolnav şi nu pot merge, boala luĭ e cum spune D. Gion [1]), o boală *pură diplomatică* ca şi frigurile luĭ Mazarin din Franţa, la care venind câte un ambasador Spaniol şi ne voind a'l primi 'l apuca pe marele om, tremuriciul. Când Castagnères scria regeluĭ sĕŭ la Paris: «*Brâncovano est perdu*» atuncĭ tocmaĭ Brâncoveanu erea maĭ puternic ca nicĭ odată, atuncĭ Vizirul 'l numea: *Glorioso tra li Prencipi della relligione del Messia, Appoggio de grandi della natione di Giesù, Constantino, Vayvoda di Vallacchia* [2]).

Ambasadorii Franciei credeaŭ pe Brâncoveanu prost, dară vaĭ! el era maĭ deştept şi maĭ diplomat ca dênşiĭ, de şi nu învĕţase la şcoala diplomatică a luĭ Tököly şi a luĭ Racoczy Ferencz.

Aceste toate bobârnacurĭ ce le primeaŭ ambasadoriĭ ḑilnic, de la Turcĭ, îĭ exasperaŭ, eĭ scriaŭ regeluĭ la Versailles, una şi când colo, eşea alta; degeaba căcĭ eĭ nu cunoşteaŭ de loc sistemul politiceĭ din Orient.

Brâncoveanu nicĭ odată nu strica cheful nimănuĭ, chiar un inimic să fi venit la dênsul să'ĭ ceară ceva, el nu'l refusa, îĭ spunea să vĕd, *cu vreme* [3]), acest cuvênt ajunsese proverbial; toţi 'l ştiaŭ deja că e o expresiune *brâncovenească*. Brâncoveanu avea vorbele luĭ în politică ca şi în conversările intime şi familiare.

De ce oare aşa de mare ură între Ludovic al XIV şi Constantin Brâncoveanu? Francezii eraŭ furioşĭ pe tot ce erea amic al Nemţilor. Brâncoveanu, fusese într'un rênd amicul sacruluĭ imperiŭ, de la care primise şi titlul de «*Principe*». Francezii nu ertaŭ această prietenie a domnuluĭ român.

---

1) Veḑĭ în op. cit., p. 338.
2) Veḑĭ în col. doc Hurm., p. 91., vol. IV.
3) Veḑĭ în Mag. ist., p. 106, cronicarul anonim.

Brâncoveanu se apelpisise de atâtea intrigĭ din partea Francezilor; în Constantinopol erea spionat de dênşii ca de nimenĭ altul maĭ rĕŭ. Pe vremea luĭ Castagnères ajunsese teribil; se apelpisise şi sfetnicii luĭ Brâncoveanu, la Bucureştĭ, care la masa de voroveală săreaŭ de treĭ palme în sus, *Dumnealor credincioşĭ şi cinstiţĭ boerĭ aĭ domnieĭ Măriei Sale*; atuncĭ închideaŭ discuţiunea când auḑeaŭ pomenindu-se de numele luĭ *Musiŭ de Şatoniof* [1]) cu vorbele: *lasă Măria Ta, că tot Măria ta, o să aibe trionful.*

Brâncoveanu nicĭ nu se sinchisea, el urmă teoriile şcoaleĭ diplomatuluĭ abil; era cu sânge rece în tot-deauna în discuţiunile politiceştĭ, ştia că acolo capul trebue să lucreze eară simţurile să rĕmâe surde. Brâncoveanu se formase în timpul domnieĭ luĭ Şerban Cantacuzino unde fusese mare logofĕt şi sub care avusese treĭ misiunĭ diplomatice saŭ maĭ bine zis afacerĭ diplomatico-politice.

In prima, jucă rolul de împăciuitor al partidelor politice formate în ţară în timpul domnieĭ luĭ Duca Vodă, căcĭ atuncĭ se născură doue partide în ţară din causa Grecilor ce veniseră aci şi din care causă Cantacuzeniĭ fură atât de crud loviţĭ, o partidă erea formată din marele logofĕt Radu Creţulescu cel maĭ dêrj din boerii ţĕriĭ, în care se maĭ aflaŭ Banul Mareş Creţulescu şi toţĭ Cantacuzenii (Postelniceştĭ), cu rudele lor, aceştia formaŭ partida naţională a ţĕrei, într'ênsa luceaŭ încă o sumă de nume marĭ româneştĭ; această partida avea a se lupta cu cea adversă ce susţinea pe Ghiculeştĭ, care eraŭ orbiţĭ de intrigile şi linguşelele Grecilor ţarigrădenĭ, în aceasta partidă eraŭ încă Grigore Băleanu, Hrizea Popescu, Radu Năsturel, Stroe Leurdeanu şi alţĭ mulţĭ; tênĕrul Brâncoveanu însă isbuti prin talentul sĕŭ să'i impace [2]).

A doua misiune ce o avu Brâncoveanu fu în 1681 când erea capu-kechaia luĭ Şerban Cantacuzino în Ţarigrad, unde reuşi sá împace pe Mitropolitul Sava Brankovicĭ cu

---

[1]) Castagnères erea comte de Châteauneuf.
[2]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. II, p. 16, şi Letopiseţul III, p. 149.

Apafi principele Transilvaniei, apărând tot de-odată și interesele bisericei ortodoxe române din Ardeal[1]).

A treia misiune erea tot în timpul domniei lui Cantacuzino când cu generalul Veterani, atunci Domnul trimise la Viena pe George Cantacuzino, Constantin Bălăceanu, Șerban Cantacuzino și Șerban Vlădescu, eară în fruntea misiunei numi pe Constantin Brâncoveanu, care presentându-se la împĕratul Leopold I cu impunĕtoarea-i prestanță, reușește a face ca Impĕratul se recheme pe Veterani în Transilvania, părăsind ast-fel hotarele Munteniei.

Iată deci de când le puse în practică Brâncoveanu aceste înalte calități ale omului de stat, adică: *de a împăca în tot-dea una lucrurile, fără ajutorul focului și al armei, și fără a jicni vre-odată prestigiul ţĕrei sale, ci în tot-dea-una ţara sa folosind.*

Banul, banul să trăească, cu el făceai toate din Turc; Turcul se prostea când vedea aur.

Ce de mai bănet erea atunci în țară! de pe vremea lui Grigorie-Vodă Ghica (1660—1664). Cantacuzenii strigaŭ: «*Vom face pod de pungi de la saraiul muntenesc până la Vizir și tot nu le va fi pe plac*»[2]).

Tot așa striga și fiica lui Brâncoveanu, Domnița Maria, care fiind tênĕră și desmerdată de tatăl-sĕŭ, se bocea în gura mare, muntenește, și cronicarul ḑice: «*aoilo! aolio! că va pune taica pungă de pungă, din Bucureștĭ până în Țari-grad și ḑeŭ! nu ne va lăsa așa, și eară ne vom întoarce cu domnia îndărăt*»[3]).

Cronicarul moldovean, Neculcea, vorbește de Maria-fiica Brâncoveanului, căci ea erea soția lui Constantin Duca, Vodă al Moldovei, încât 'l privea pe dênsul. Neculcea spune că dênsa erea tare mândră ca și tatăl sĕŭ; istoria Bălăcenească arată că la curtea ei odată aruncă în foc iș-

[1]) Veḑĭ în Cipariu, Archivul de Filologie și Istorie (Blaj, 1857, p. 652).
[2]) Veḑĭ în Cronica anonimă a Moldovei, III, p. 148. Cantacuzinenii ereaŭ contra luĭ Ghica, căcĭ el urgisise pe părintele lor, Postelnicul Constantin.
[3]) Veḑĭ în Letopisețe, Vol II, p. 254, Neculcea cronicarul.

licul unei jupânese (soţie de boer), ḑicênd că numai Doamna are drept să poarte işlic [1]).

Brâncoveanu, dacă nu ar fi avut pe Cantacuzineştii care să-l fi săpat, nici odată nu pierea, cum a pierit. Strěinii nici odată nu'l puteaŭ înegri aşa de cumplit la Poartă cum 'l-aŭ înegrit înşuşi ai lui.

Să te ferească Dumnezeŭ de vrajba din neam, căci odată ce ea a pĕtruns în casă, nu mai ese, fără de a nu fi sacrificat pe unul din doi.

Dacă nu ar fi fost Cantacuzenii ce aŭ atras în partea lor şi pe Racoviţeşti, nici odată Turcii nu ar fi putut pune mâna pe corespondenţa secretă a lui Brâncoveanu, fie cu Ruşii, fie cu Nemţii, căci nimeni nu o putea găsi, de cât numai bĕtrânul Stolnic Cantacuzino, tatăl sufletesc al Domnului, care ştia toate rosturile casei nepotului sĕŭ.

Brâncoveanu a arătat în tot cursul carierei lui politice, abnegaţiune de persoana sa; se făcea mic, se rostogolea la picioarele Sultanului; se purta cu linguşire către Impĕraţii Nemţilor şi al Ruşilor, când erea vorba ca să isbutească într'un plan ce ar fi adus binele patriei sale; trebuea de sigur să'l coste aceste lucruri pe dênsul, el care avea un caracter aşa de mândru de felul sĕŭ, şi aşa de măreţ cum ni'l descrie în câte va rênduri sgârcitul de Del Chiaro, care ar fi putut să ne lase un adevĕrat jurnal al vieţei lui Brâncoveanu, de oare-ce locuia în palatul Domnului.

Brâncoveanu 'şi ḑicea însă: interesele ţĕrei mele sunt mai presus de cât ori şi ce; eŭ nu însemnez nimic, trebue să mĕ calc însuşi pe mine, când e vorba ca ţara mea să câştige. Această mărire a caracterului a arătat'o chiar în ultimul moment al vieţei lui, când Bostangi-Paşa 'i-a propus ca în schimbul a 20,000 de pungi, saŭ în schimbul a păgânirei întregei familii, să fie ertat.

Dacă Brâncoveanu plătea cele 30,000,000 de lei, admiţênd că le avea, saŭ dacă se păgânea cu toate bezadelele lui, cu ce nas ne mai înfăţişam noi Românii pe scena istorică a popoarelor europeene? Am fi trecut drept

[1]) Veḑi raportat de D. Gion, p. 296, Nota, op. cit.

un popor de nimic şi de fricoşĭ; căcĭ orĭ şi cine ar fi avut dreptul să rîḑă de noĭ, de oare ce nu ar fi fost lucru puţin ca un Domn al nostru, după 25 de anĭ de ocârmuire, din creştin să devie Turc, numaĭ şi numaĭ pentru a'şĭ salva bogăţiile şi viaţa. Acésta ar fi fost o pată ce nicĭ o apă din lume nu ne-o maĭ spăla.

Brâncoveanu însă s'a gândit la acéstă ruşine; sufletul luĭ cel nobil, caracterul sĕŭ cel înălţat 'l-a împiedecat să sĕvêrşească aşa ceva, şi din contra, atuncĭ când fiul sĕŭ cel maĭ mic se înspăimêntase de atâta sânge curs, şi strigase: *mĕ fac Turc, însă să nu mor;* atuncĭ Brâncoveanu a ridicat sprincenele sale cele încolţorate şi s'a rĕstit la fiul sĕŭ, ḑicêndu'ĭ: *maĭ bine morĭ în legea ta de cât să trăeştĭ păgân!* şi atuncĭ copilul de şi tênĕr, numaĭ de 16 anĭ, ḑise calăului: *loveşte! vreaŭ să mor!* Această infernală scenă trebue să ne rĕmână nouă Românilor ca un exemplu de virtute în istoria neamuluĭ nostru: căcĭ ea ne cultivă simţimêntul de noĭ înşine şi ne întreţine focul patriotismuluĭ, dacă din nenorocire s'ar stinge la uniĭ.

Intr'adevĕr în istoria poporuluĭ român s'a petrecut lucrurĭ de acelea carĭ te uimesc aḑi, cetindu le, şi dacă nu ar fi documente ca să ţi-le ateste, de sigur nicĭ nu le aĭ crede, cetindu-le numaĭ aşa.

Constantin Brâncoveanu a fost un om diabolic şi unic în felul sĕŭ; în tot momentul vieţeĭ luĭ, orĭ-ce act al vieţeĭ luĭ a fost un ce original; aceĭ 25 de anĭ de ocârmuire nu aŭ fost pentru dênsul de cât o luptă continuă; tot cu frica în sîn, ce s'o întâmpla mâine.

Dar de ce Brâncoveanu croise oare, o aşa cale ţĕreĭ sale; de ce nu se mărginise numaĭ la alianţa uneia din cele treĭ puterĭ, Rusia, Turcia saŭ Austria; de ce se împrietenise cu toate de-odată?

Iată întrebărĭ şi întrebărĭ.

Evenimentele însă împing pe omul de stat a lua mĕsurĭ nouĭ; şi cu toate acestea omul de stat trebue să fi prevĕḑut acele evenimente, ca ele când vor sosi deja, el să aibe terenul pregătit; Brâncoveanu prevedea în tot-dea-una ce are să se întêmple; de câte orĭ nu l'am vĕḑut oare

stând în inacţiune în resbel? şi cu toate acestea nu rĕmăsese neutru, chiar în ultima luptă, în resbelul lui Cantemir şi Ruşii în contra Turcilor, când domnul muntenesc se retrase la Urlaţi ca să vegheze de acolo soarta ţĕreĭ sale; stând în expectativă. El aştepta în tot-dea-una resultatul luptei şi atuncĭ se declara cu cine ţine.

Pe Turcĭ uşor iĭ împăca, căcĭ cu banĭ iĭ orbea.

In vremea luĭ Brâncoveanu, Imperiul Semi-luneĭ nu'şi maĭ avea întâietatea stabilită d'intre cele-l'alte imperii ale Europeĭ. Austria 'şi disputa întâietatea într'un timp, apoĭ şi Rusia, în alt timp; încât de aci această încurcătură a Brâncoveanuluĭ, această întâietate a uneia din aceste treĭ puterĭ nu era fixă, căcĭ, când Nemţiĭ învingeaŭ pe Turcĭ când Turciĭ învingeaŭ pe Nemţiĭ saŭ când Ruşiĭ învingeaŭ pe Turcĭ şi vice-versa; aşa că şi Brâncoveanu trebuea să urmeḑe acest joc, să se învêrtească ca şi morişca din cotro bătea vêntul; de s'ar fi stabilit supremaţia fixă a uneia din aceste treĭ puterĭ ar fi fost lucru uşor, atuncĭ Brâncoveanu s'ar fi aliat cu acea putere pentru tot-d'a-una şi numaĭ eşea de sub scutul eĭ protector. Independenţĭ nu puteam noĭ Româniĭ să rĕmânem atuncĭ, căcĭ aveam necesitate de ajutorul cuĭ-va ca să putem trăi, eram încă în leagăn, eram născuţĭ ce e drept din părinţĭ sănătoşĭ şi viguroşĭ, dară nu e maĭ puţin adevĕrat că nu puteam rĕmânea orfanĭ în acest colos al peninsuleĭ balcanice; aş avea aerul acuma să spun că Turciĭ ne aŭ dădăcit, în orĭ ce caz dacă ne aŭ dădăcit, orĭ nu; aceasta e alt-ceva; ştiŭ însă că, am fost un prunc arţăgos care adesea ori ne am rĕstit chiar în contra acelora ce le plăteam tribut, căcĭ Turcul cam a ştiut de teama Românuluĭ şi spada noastră nicĭ odată nu a fost frântă de iataganul ottoman în cele 76 de campanii ale noastre, din care 19 le am avut numaĭ cu Turciĭ; ci am eşit în tot-d'a-una învingătorĭ, poate cu micĭ excepţiunĭ. Brâncoveanu a voit să ne scoaţă de sub jugul ottoman, a voit să ne treacă sub cel nemţesc saŭ sub cel rusesc, el avea un gând bun, căcĭ voea ca semnul de pe scutul protector al Românilor să fie tot crucea, partida naţională a boerilor românĭ de asemenĭ 'l împingeaŭ pe Domn la aceasta, căcĭ eĭ prevedeaŭ o viitoare domnie fanariotă, în-

cât spre a o evita, voeaŭ să treacă ţara Austriei saŭ Rusiei ca să o scape de Grecii Ţarigradului care în cazul acesta nu ar mai fi avut nimic de a face cu Viena, nicĭ cu Moscova; lucrurile ar fi reuşit de minune, însă cum ḑiceam, causa a fost acea nestabilitate între suprematiile a cestor treĭ puterĭ, încât Brâncoveanu 'şĭ spunea: să mě leg cu Ruşiĭ, ce fac cu Turciĭ, dacă eĭ vor învinge mâine, pe Ruşĭ? să mě leg cu Nemţiĭ ce fac cu Ruşiĭ, dacă eĭ vor învinge mâine pe Nemţĭ? să părăsesc pe Turci; dar dacă eĭ vor învinge mâine, pe ambiĭ? aşa că preferise maĭ bine a fi legat cu câte-şĭ treĭ prietenie, dar cu rêndul, după cum le ţinea şi lor puterea, a trebuit ca să fie un cap ca al luĭ Brâncoveanu ca să aibă curagiul să întreprinḑă un asemenĭ măreţ plan, de care s'ar putea făli ori ce stat pentru un diplomat al sěŭ şi încă un diplomat Domnitor.

Brâncoveanu a avut acest curagiŭ şi a isbutit să se joace maĭ cu toţĭ oamenii marĭ din timpul sěŭ, în ceĭ 25 de anĭ. Nu e lucru puţin ca să aĭ coalizat în contra ta, pe Franţa, Germania, Turcia, Rusia, Polonia, Suedia, şi tu, un simplu Domnitor de la Dunăre, să resiştĭ, şi în cele din urmă să morĭ, dar trădat însă de aĭ těĭ, de boerii těĭ românĭ, din ceĭ nemulţumiţĭ, să morĭ ca un viteaz şi să laşĭ neperitor numele těŭ, în gura unuĭ popor plin de viaţă şi de conştiinţă naţională.

Dar să fi rěmas noĭ Româniĭ neutri, nu s'ar fit putut? de ce oare toată această bătae de cap? Oh! dar veḑi ciitorule omul de geniŭ are talentul acesta, că după ce observă lucrurile, pětrunde în adevěrul lor şi apoĭ se inspiră după o singură aruncătură de ochi asupra stăreĭ lucrurilor; *Gibon* privind *Capitolul* i'a venit în minte să scrie despre istorie, şi de atuncĭ a rěmas Gibon, istoricul cel vestit, tot el privind pământul ţěreĭ noastre a spus că: *această parte a Dacieĭ nu va putea rěmânea nicĭ odată neutră; căcĭ posiţiunea geografică îĭ poruncește să fie amică saŭ inamică verĭ uneĭ puterĭ vecine*, aşa a şi fost şi aşa este şi va fi; soarta ne-a ursit acest pământ, noĭ trebue să-l păstrăm şi să luptăm pentru dênsul. — Brâncoveanu pricepuse această condiţiune de existenţă a noastră şi de aceia dusese o ast fel de politică. Din

toţi ce purtară maĭ multă ură în contra Brâncoveanuluĭ fură tot Ruşiĭ căcĭ dela învingerea dela Stănileştĭ până în timpul Ecatherineĭ II cea mare, numele luĭ Brâncoveanu erea pomenit în toate pomelnicele bisericeĭ alăturea de al luĭ Iuda, blestemat şi afurisit. Ruşilor nu le intra în cap cum se găsise cine-va pe pământ ca să'şĭ bate joc de dênşiĭ în aşa grad ca Brâncoveanu. Tolstoĭ, Şafirof şi Şeremetev ambasadoriĭ Rusieĭ în Ţarigrad ce aŭ asistat la supliciul luĭ Brâncoveanu, de sigur că reîntorcêndu-se în Rusia or fi istorisit lucrurile petrecute cu acel omor în culorile cele maĭ viĭ, de oare-ce ca nimenĭ altul nu se putea umfla de bucurie de cât Muscalul, auzind despre suferinţele luĭ Brâncoveanu.

Ambasadoriĭ FranceiĬ se linişteseră acuma, eĭ credeaŭ că politica franceză nu va maĭ întâlni de acum înainte nicĭ un adversar la Iaşĭ saŭ la Bucureştĭ, de oare-ce Brâncoveanu era mort; nu se înşělaseră dênşiĭ, căcĭ veacul de domnie al Fanaroţilor se apropia, acel veac al unorĭ Domnĭ servili şi prea plecate slugĭ ale Turcilor. D. Gion spune că: «aceştĭ Beĭ vor apare şi vor dispare pe scena politică ca în melodramele moderne» [1].

Nenorocita de ţară, ce jalnică privelişte, strigoĭ în loc de eroĭ! ţara trebuea să'şĭ dea capul ca jugul robireĭ să intre pe gât. Fanarioţiĭ veneaŭ spre Carpaţĭ cu paşĭ giganticĭ ca să înăbuşească viaţa poporuluĭ român.

Ştefan Cantacuzino va maĭ domni înainte încă doĭ anĭ dară această domnie nu a fost de cât o agonie cu năduşelele morţeĭ, până ce în 1716 ţara 'şĭ dete ultima'ĭ suflare.

Turcilor le plăceaŭ ţěrile dunărene; Grecilor şi maĭ mult, eĭ găseaŭ ţara noastră maĭ frumoasă ca toată lumea, cată ce scria odată Fanariotul Dapontes, către marele Vornic Constantin Dudescu de la Bucureştĭ: Καλὴ ἡ Μπογδανία, καλήτερη ἡ βλαχία· καλὴ ἡ Λεχία, καλήτερη ἡ βλαχία· καλὴ ἡ Οὐγγρία, καλήτερη ἡ βλαχία· καλὴ πᾶσα ἡ γῆ, καλήτερη ἡ βλαχία ὁ εν 'Εδεν παράδεισος μονος καλήτερος τῆς εν Δακίᾳ βλαχίας. (Frumoasă e Moldova, dar maĭ frumoasă e Muntenia; frumoasă e Un-

---

[1]) Veḑĭ în op. cit., p. 398.

garia dar maĭ frumoasă Muntenia, frumos este întregul pământ, dar maĭ frumoasă Muntenia. Singur Raiul cel din Eden e maĭ frumoș de cât România Daciană! .. [1]).

Ast-fel se sfêrşi cu Brâncoveanu.

Inainte însă de a pătrunde în capitolul V adică al domnieĭ luĭ Cantacuzino şi al ultimelor evenimente ce aŭ adus intronarea Fanarioţilor în Ţara-Românească, ne vom opri întru cât-va şi asupra origineĭ familieĭ Brâncoveanu; un nume ce a făcut ca o Europă întreagă să vorbească de dênsul şi un popor să'l pronunţe cu evlavie.

Originea Brâncovenilor.

In anul 1372 murind Lazăr Brancovicĭ cel d'întâiŭ autocrat al Serbieĭ şi al Iliriculuĭ a rĕmas doĭ fiĭ: Ştefan care a luat tronul prinţesc, şi Vêlcu. Lazăr autocratul însă avusese şi două fete, pe care cea d'întâiŭ o ţinuse Dan I Basarabă al treilea domn al ţĕreĭ Româneştĭ; pe a doua o luă Kneazul Vêlcu Brancovicĭ generalisim şi voevod al Iliriculuĭ şi al Serbieĭ Ungureştĭ.

Ştefan fiul luĭ Lazăr, după ce Turciĭ aŭ luat Iliricul a rĕmas domnitor numaĭ asupra Serbiei, dară după moartea sea în 1428, a lăsat moştenitor pe Gheorghe Brancovicĭ fiul luĭ Vêlcu Brancovicĭ generalisimul, şi al suroreĭ seale, fiind-că nu avea alţĭ urmaşĭ.

Gheorghe Brancovicĭ se căsători cu Irina sora Impĕratuluĭ Paleologu; a avut treĭ fiĭ pe Ştefan, Grigore şi Lazăr din carĭ ceĭ 2 d'întâiŭ aŭ fost orbiţĭ de sultanul Murat al II-lea. După moartea luĭ Gheorghe Brancovicĭ în anul 1461 a rĕmas moştenitor fiul sĕŭ Lazăr, care s'a însurat cu Elena fiica luĭ Toma Porfirogenitul Paleologu, despotul vechieĭ părţĭ din Peloponez. Lazăr a avut două fiice, din care, pe Angelica o dete soţie luĭ Ştefan domnul Bosnieĭ; eară pe Despina luĭ Neagoe Vodă Basarabă, domnul

[1]) Vedĭ în Ephémérides Daces, edit. Legrand, T. II, raportat în op. cit. a d-luĭ Gion, p. 308—309.

Munteniei, înainte însă de a domni. Murind Lazăr; ginerele sĕŭ Ştefan cu drept de moştenire după soţie a domnit şi peste Serbia Ungurească, Ştefan după moarte lasă 2 fiĭ: pe Gheorghe şi Ioan, din eĭ, Gheorghe călugărindu-se a luat numele de Massim, şi a ajuns Mitropolit al Sirmiuluĭ, eară Ioan care s'a numit Ioanopol a rĕmas singur domnitor peste Serbia Ungurească în anul 1465, şi muri în 1469. După mórtea acestuia Ungurii aŭ pus domnire peste cea maĭ mare parte a ţĕrii, şi numaĭ o mică parte aŭ lăsat'o în seama luĭ Paul Brancovicĭ (vĕrul luĭ Ioanopol) carele 'şi avea tronul în Temişoara saŭ Temesvarul Banatuluĭ Unguresc din Serbia, acesta se intitula: «Kneazul Paul Brancovicĭ Ban al Temişoareĭ şi al tuturor Serbilor de pe lângă Mureş şi Tisa» eară Massim Brancovicĭ după moartea frateluĭ sĕŭ nemaĭ putêndu-se opune cabalelor ce 'ĭ se făceaŭ din partea zeloşilor Papiştĭ, şi-a părăsit patriarchia şi luând cu sine pe mumă sea Angelica a venit în Ţara-Românească, pe timpul luĭ Radu-Vodă cel mare, care domni de la 1475—1508, acesta le dărui un sat spre locuire care sat luă numele, după eĭ, de: «Brâncovenĭ», maĭ târziŭ cădênd şi Banatul Temişoarei în mâinele Turcilor aŭ fugit toţĭ strănepoţiĭ Cneazuluĭ Brancovicĭ în Transilvania, de unde după năvălirele Tătarilor aŭ venit în Ţara-Românească, aşedêndu-se tot la satul Brâncovenĭ, care le venea de moştenire după Massim Brancovicĭ. Massim făcu cel d'întâiŭ o bisericuţă acolo, în care se şi înmormîntă; după aceia familia «Brancovicilor» luă numele de «Brâncovenĭ» după numele satuluĭ; (însă de Brancovicĭ dat) căcĭ precum după sêrbeşte Brancovicĭ vrea să zică fiul luĭ Brancu, asemenea şi Brâncoveanu va să zică locuitor din Brâncovenĭ.

Ast-fel termină Istoricul sêrb Simeon cu Biografia Brancovicilor deveniţĭ în urmă Brâncovenĭ [1]).

Acuma să venim la descendenţa Brâncovenilor în Ţara-Românească, din Brancovicii Sêrbĭ.

Amĕnuntele şi datele le-am cules din citaţiunile isto-

---

[1]) Veḑĭ în Cronica Sêrbească a luĭ Simeon — citat şi de Fotino, Vol II, p. 134.

ricilor fie strĕinĭ orĭ pămênteni, carĭ aŭ tratat despre Brâncovenĭ.

In arborele genealogic din columna luĭ Traian[1]), D. Emil Picot arată toate alianţele Brancovicilor Serbieĭ cu multe familiĭ marĭ, ale orientuluĭ şi occidentuluĭ, aşa cităvom pe: Comneniĭ, Paleologiĭ, Cantacuzeniĭ, Corviniĭ, comiţiĭ Frangipanĭ, Marchiziĭ de Monferat, Duciĭ d'Alençon, Gonzague, Duciĭ de Mantua şi atâtea alte familiĭ care se înrudiseră de aproape cu Brancovicĭ.

De Pray, Katona, Teleki, Şafaric şi Miklosich în operile lor istorice vorbesc despre aceste înrudirĭ ale Brancovicilor Sêrbĭ.

Brancoviciĭ înainte de a veni în Muntenia se înrudiseră şi cu casa domnitoare a Basarabilor, căcĭ Despina fiica luĭ Lazăr Brancovicĭ Despotul, se căsători cu Neagoe Basarabă Vodă în 1512 cu care avu maĭ mulţĭ copiĭ, între care: pe Roxandra, ce se căsători cu Radu al XII de la Afumaţĭ, pe Theodosie ce domni la 1521, şi pe Şerban tatăl luĭ Radu Şerban Basarab Vodă şi al Staneĭ căsătorită cu marele Vornic Danciu Brâncoveanu de la moşia sa Brâncovenĭ din judeţul Romanaţĭ, cum e soarta? ea făcu ca o urmaşă a Brancovicilor să se întâlnească cu un urmaş al neamuluĭ eĭ dară romanisat, cu un Brâncovean.

Acest Vornic Danciu Brâncoveanu erea fiul luĭ David Brancovicĭ ţarul Serbieĭ, un urmaş al aceluĭ Paul Brancovicĭ Cneaz al Serbieĭ Ungureştĭ; care fugi din banatul Temişoareĭ în Transilvania din causa resbeluluĭ cu Turciĭ şi de acolo trecênd Carpaţiĭ se aşeḑă la moşia Brâncovenĭ pe care o avusese Massim Brancovicĭ, o rudă a strĕmoşuluĭ sĕŭ.

De la acest Danciŭ Brancovicĭ saŭ Brâncoveanu pe româneşte se coboară toţĭ Brâncoveniĭ în linie directă, căcĭ ramurĭ colaterale nu aŭ esistat la Brâncovenĭ; el muri în 1600 la Alba-Iulia şi fu înmormêntat în biserica română

---

[1]) Veḑĭ în Revista, anul 1883, N-rele I şi II.

de acolo; el căsătorit cu Stana Basarab ce din mumă sa avea sânge de Brancovicĭ, avu pe David Brâncoveanu [1]).

David Brâncoveanu avu de fiŭ pe Preda Brâncoveanu Marele Ban al Craioveĭ ucis de Michnea cel răŭ la Têrgovişte, el fusese căsătorit cu Maria fiica luĭ Radu Şerban Basarab-Vodă; din această căsătorie se născu un fiŭ anume Papa ce fusese Mare Postelnic şi ucis în 1655 de Seimenii luĭ Constantin Vodă Basarab cârnul, el erea căsătorit cu Stanca fiica bĕtrânuluĭ Constantin Postelnic Cantacuzino şi a Elineĭ Basarab fică a luĭ Radu Şerban Basarab Vodă, vedem decĭ alianţe de rudenie.

Acest Papa avu în fine de fiŭ pe Constantin Vodă Brâncoveanu care găsind că numele de Brâncoveanu nu e destul de cunoscut, pentru a domni, se încercă a adauge şi pe cel de Cantacuzino lângă al sĕŭ, Cantacuzeniĭ ce ereaŭ atuncĭ în viaţă făcură gură, şi strigară, spunênd că nu daŭ voe luĭ Brâncoveanu de a se numi şi Cantacuzino; Brâncoveanu atuncĭ adăugă pe lângă numele sĕŭ pe cel de Basarab, al buniceĭ sale, pe lume nu maĭ erea nicĭ un Basarab cu care să se certe şi aşa el se numi Constantin Basarab Brâncoveanu, când domni 'şĭ adause şi particula *de* cum se vede după monetele bătute «Constantinus Basaraba de Brancovan» adică originar de la moşia Brâncovenĭ.

Vodă Brâncoveanu se căsători cu Maria fiica luĭ Antonie Vodă de la Popescĭ (Popescu), care domni înaintea sa în ţară, de la 1669—1672. El avu soarta de a fi omorît ca şi tatăl sĕŭ şi bunicul sĕŭ; — e curios cum în familia Brâncoveanu 4 generaţiunĭ se sfârsiră prin ucidere.

Vodă Brâncoveanu avu 11 copiĭ; şapte fiice şi patru băeţĭ, fiicele: 1. Stanca măritată cu Radu fiul luĭ Iliaşĭ-Vodă de la Moldova; 2. Maria cu Constantin Duca Vodă

[1]) Aci uniĭ istoricĭ aŭ făcut o confusiune şi aŭ aşeḑat şi pe Matheĭ Basarab Domnul Munteniеĭ 1633—1654, ca fiŭ al acestuĭ Danciŭ Brâncoveanu, pe când el erea fiul luĭ Danciu Basarab ce stăpânea în moşia Brâncovenĭ, poate părţĭ venite în moştenire de pre la o Băsărăboae căsătorită cu un Brancovicĭ, orĭ de la o Brancovicioae căsătorită cu un Basarab. (Cestiune încă de deslegat).

din Moldova; 3. Ilinca cu Scarlat Mavrocordat; 4. Safta cu Vornicul Iordache Creţulescu; 5. Anca cu Nicolae Rosetti din Moldova; 6. Bălaşa cu Manolache Andronic un Grec; 7. Smaranda cu Băleanu boer din ţară.

(Uniĭ istoricĭ modernĭ faç din Vistierul Ienache Văcărescu ginerele luĭ Brâncoveanu, nu se ştie pe care a ţinut'o dênsul, se crede că poate în a doua căsătorie, pe Anca ori pe Smaranda).

Adevĕrată listă însă e aceia de maĭ sus ce o dădurăm, aceia o găseştĭ scrisă în toate cărţile vechĭ de istorie şi în cronicĭ.

Băeţĭ avu 4; vom începe de la cel maĭ mic ca să ajungem la cel maĭ mare şi să vorbim şi de a sa descendenţă. Cel maĭ mic fu Mateiaşĭ, ucis la 16 anĭ în Stambul; apoĭ veneaŭ Radu ce erea logodit cu Maria, fiica luĭ Antioch Cantemir, Domnul Moldoveĭ, nu avu însă parte de căsătorie, căcĭ peri ca şi fratele sĕŭ; apoĭ Ştefan căsătorit cu Bălaşa, fiica luĭ Ilie Cantacuzino din Moldova, despre care se ḑice că a avut o fiică [1]) şi în fine pe Constantin căsătorit cu Aniţa, fiica Vorniculuĭ Ioan Balş, el avu pe Constantin, nepoţelul care scăpă de moartea călăuluĭ ca prin minune; el erea în etate de 4 anĭ la decapitarea părinteluĭ sĕŭ, fu crescut de bunica-sa Doamna Maria; acesta se căsătorise cu Maria Coşlogeanu, un nume de boer român, şi muri în 1757 ca Mare Logofĕt. Avu douĭ fiĭ, pe: Marele Logofĕt Nicolae Brâncoveanu, mort în 1801, căsătorit de 3 orĭ; 1-a oară cu Maria Văcărescu, a 2-a cu o Fălcoeancă şi a 3-a oară cu o Moruzoae; al 2-lea frate erea: Marele Logofĕt Manolache Brâncoveanu, mort in 1807 şi căsătorit cu Zoe, fiica luĭ Dimitrie Sturdza din Moldova, el avu treĭ copiĭ, pe: Elena, căsătorită cu Grigore Cantacuzino-Paşcanu, pe Maria căsătorită cu Marele Ban Grigore Băleanu şi pe Marele Ban Grigore Brâncoveanu, căsătorit cu Safta Balş şi mort în 1833 fără posteritate.

Soţia luĭ, Safta Balş, avea pe soră-sa, Catinca Balş,

---

[1]) Veḑĭ în capitolul d'inainte în una din scrisorile plenipotenţiarilor ce aŭ asistat la ucidere.

măritată cu Alexandru Mavrocordat şi aceasta avea o fată, pe Zoe Mavrocordat, în fine după multe stăruinţi ale Saftei pe lângă soţul eĭ Grigore, ei adoptară pe nepoata, Zoe Mavrocordat, căreia îi dete numele de Zoe Basarab-Brâncoveanu şi pe care o mărită cu Principele Bibescu, ales în 1842, moştenind de asemenĭ şi imensa avere a luĭ Grigore Brâncoveanu, cel ce o adoptase, avere care venea direct de la nepoţelul Constantin, şi decĭ de la Constantin Voevod. Zoe, măritată cu Vodă Bibescu, avu 4 băeţĭ şi 3 fete; băeţĭ pe bezadea Grigore care luă numele de Basarab-Brâncoveanu, după mă-sa cea adoptată şi căsătorit cu Ralu Musurus-Paşa; apoĭ pe Nicolae, care se însură cu ducesa de Elchingen; pe Gheorghe, căsătorit cu Valentina Riquet comtesă de Caraman-Chimay şi pe Alexandru care luă pe Elena Kostaki-Epureanu. Eară fete: pe Caterina, măritată cu generalul Florescu, Zoe cu Gh. Gr. Cantacuzino şi Elisa cu I. A. Filipescu (Vulpake).

Din neamul Brâncovenilor nu maĭ există azĭ nicĭ un descendent de sânge, nicĭ prin tată nicĭ prin mamă, care să poarte acest nume, ci numaĭ prin adopţiune civilă, şi anume în persoana luĭ Constantin Basarab-Brâncoveanu, fiul Principeluĭ Grigore Bibescu-Basarab Brâncoveanu şi al luĭ Ralu Musurus Paşa, care trăeşte azĭ la Paris, precum şi două fete măritate, una cu comitele de Noailles şi alta cu principele Caraman-Chimay.

Eată neamul Brâncoveanu, eată ce fel de oamenĭ aŭ fost Brâncoveniĭ. Constantin Voevod a fost nu numaĭ un luceafăr al neamuluĭ luĭ, dară şi al întreguluĭ popor românesc: pe peptul luĭ lucea marea cruce a S-tuluĭ Andreĭ al Rusieĭ, cu care'l decorase Ţarul pe vremurile de prietenie. Turciĭ l'aŭ prăpădit în urma intrigelor din afară din partea statelor streine şi a celor dinăuntru din partea boerilor din partida opusă. Brâncoveanu însă se considera tot maĭ tare şi maĭ sus ca imperiul Semi-luneĭ, căcĭ purta pe scutul cel vechiŭ al neamuluĭ luĭ, un cavaler călare pe un cal alb, ţinênd în mână o suliţă cu un cap de Turc înfipt la vêrf. Această emblemă a dovedit în tot-dea-una la

Românii, că noi deşi plăteam tribut Turciei, dar nici-odată nu ne am recunoscut ca supuşi Turcilor, ci din contra mereŭ 'i-am învins în lupte [1]).

Acuma intrăm în studiul Capitolului V, care va servi de portiţă, întronărei Fanarioţilor în Ţara-Românească.

CAPITOLUL V

Ultimul Domn pământean Ştefan Cantacuzino (1714—1716) cu evenimentele acestor doui ani.

Fanarioţii intrigează la Poartă ca să capete domnia Ţěrei-Româneşti.

Am vědut în capitolul de pe urmă al domniei lui Brâncoveanu, cum Ştefan Cantacuzino deveni Voevod al Ţěrei, cum el fu întronat în diua de Joi a Paştelui şi cum după trei dile de domnie a trimes la Constantinopole pe boerii Constantin Ştirbei şi Radu Dudescu cu pîri în contra Brâncoveanului, ca să mai facă a se mări ura Sultanului.

Del Chiaro spune că Ştefan Vodă, cum se sui pe tron, a scos văcăritul din ţară, o dare impusă încă de Şerban Cantacuzino şi menţinută de Brâncoveanu, şi ca să nu se mai introducă nici-odată, a pus pe Patriarchul Ţarigradului şi pe Mitropolitul ţěrei ca să afurisească pe cel ce'l va mai înfiinţa. A scos de sub bir şi pe preoţi, numai şi numai ca să'i facă lui liturghie degeaba în timpul anului, apoi a stricat şi sinagoga Evreilor, ca să nu mai aibe unde să se adune la rugăciuni. Foarte des se ducea la vulpea cea bětrână de tată-seŭ, Stolnicul Constantin, la care rěmânea până în timpul nopţii, discutând în taină despre nevoile ţěrei.

Cu Turcii se înţelesese să aibe corespondenţe cu Nemţii, Ruşii şi Polonii, spre a le afla secretele şi apoi a le divulga Porţei.

---

[1]) Vedi în Amedée de Foras, Stampa Brâncovenilor şi a armoariilor lor.

Politica luĭ Brâncoveanu o apucase şi Ştefan Cantacuzino, dar acesta numaĭ douĭ anĭ va putea resista şi se va prăvăli. Nu orĭ şi ce domn avea capul şi dibăcia Brâncoveanuluĭ [1]).

Condica Bălăcenească spune însă despre Ştefan-Vodă: «Că erea la formă om formos şi politie încă avea formoasă» [2]).

Cronicarul anonim, la fel cu condica Bălăcenească, maĭ spune, că: «Ştefan-Vodă erea om nestatornic în cuvinte şi în fapte şi în jafurĭ fără cale şi fără dreptate, atât cât n'aŭ rĕmas episcop, egumen, călugărĭ, neguţitorĭ, boiariĭ marĭ şi micĭ carĭ să nu fie jăfuiţĭ, şi maĭ ales pre oameniĭ luĭ Constantin-Vodă 'ĭ-aŭ stins, măcar că de omorît nu-ĭ aŭ omorît pre nimenĭ, pentru-că nicĭ vremea nu 'ĭ-aŭ dat îndemână, fiind domnia luĭ şi scurtă şi fără temeiŭ de la Poartă, iar el le lua tot glumind şi rîḑînd, acea idiomă avea şi cu acea politie se politia, spre ḑisele luĭ nu putea să razime cine-va, că cu ceasul îşĭ schimba vorbele şi faptele, ear de a lua şi a jăfui, gândesc că nu ar fi fost altul asemenea cu el în Ţara Românească» [3]).

Cronicarul Radu Popescu şi acelaşĭ scriitor al condiceĭ Bălăceneştĭ maĭ spun încă că el erea *ginecolatru*, adică asculta întru cele maĭ multe pre Doamna sa, cât se deschisese poarta mare despre Doamna sa, şi care mergea despre partea aceia, se folosea mult» [4]).

Del Chiaro maĭ adaugă încă şi ḑice că Ştefan-Vodă a pus imposite grele pe boerĭ, negustorĭ şi aŭ jefuit şi pe jupănese sărace, luându-le banĭ împrumut şi dându-le înscrisurĭ la mână; ce apropiindu-se mazilirea, aŭ rĕmas neplătiţĭ [5]).

Până aci vedem că toţĭ cronicariĭ timpuluĭ într'un cuvînt sunt în contra luĭ Ştefan-Vodă, istorisind domnia luĭ în

[1]) Veḑĭ în Tom. III, Şincaĭ, reprodus aceste părţĭ din Istoria luĭ Del Chiaro, p. 239—240. Ediţ. I.
[2]) Idem, p. 243.
[3]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. V., p 179—180 şi în Şincaĭ, vol. III, p. 243. Ed. I.
[4]) Veḑĭ » » » » IV, p. 38 şi » » » » » » »
[5]) Veḑĭ în Şincaĭ, vol. III, p. 241 şi în Mag. ist., Vol. IV, Popescu p. 38.

cea mai mare ură; eraŭ de sigur şi sub impresiunea ucidereĭ luĭ Brâncoveanu, al căror capĭ aĭ pâreĭ aŭ fost Cantacuzeniĭ ceĭ douĭ; încât toată lumea trebuea să fi fost indignată şi strĕiniĭ chiar, dar încă cronicariĭ româniĭ? In cât nu trebue să ne mire rândurile de maĭ sus ale cronicarilor, căcĭ în adevĕr,. în nişte condiţiunĭ destul de grele şi de urîte s'a suit pe tron Ştefan-Vodă.

Ştefan Cantacuzino, deşi se vĕḑu domn, dară nu avea de ce să se bucure, căcĭ după douĭ anĭ se va prăbuşi el şi cu tot neamul luĭ în linie bărbătească prin caznele cele maĭ infernale ale tenebruluĭ de la Bostangi-Paşa. Cantacuzino urmase aceiaşĭ politică ca şi Brâncoveanu, prieten cu Turciĭ, pe când erea prietenul Ruşilor şi al Nemţilor; nu avusese însă tactul diplomatic al luĭ Brâncoveanu ca să poată resista 25 de anĭ şi să ducă această politică până la apogeul eĭ; după douĭ anĭ intrigile din afară şi pârile dinăuntru îl prăpădiră.

Turciĭ asemenĭ deveniseră maĭ aroganţĭ ca nicĭ-odată, învingerea Ruşilor de la Stănileştĭ, omorul luĭ Brâncoveanu şi neprotestarea nicĭ a uneĭ puterĭ representante la Constantinopol, pentru sevêrşirea acestuĭ fapt atât de odios, îĭ înebuniseră, credeaŭ că li s'aŭ reîntors earăşĭ vremurile strĕbune de vitejie; uitaseră cu totul de cumplita învingere de către Eugenie de Savoia, când avuseseră gândul să înfingă stindardul cel verde al Semi-luneĭ pe turla catedraleĭ din Viena, ca semnul păgânismuluĭ să fâlfâe sub cerul din centrul creştinătăţeĭ.

Turciĭ eraŭ o naţiune foarte resbelnică, un autor ne spune că lipsindu-le resbelul, le lipsea şi inimă şi suflet; evenimentele însă din 1714 le aduseră încă o dată acest nobil joc, căcĭ acuma vor avea de luptă cu Veneţianiĭ; eată ce ne spune D-l Xenopol relativ la aceasta [1]: Pretextul unuĭ noŭ resbel pentru Turcĭ fu uşor de găsit, căcĭ Veneţianiĭ refuzară de a extrăda nişte trupe muntenegrene bătute de Turcĭ, carĭ se refugiaseră în oraşul lor Cattaro [2]. Despre

[1]) Veḑĭ în Xenopol, vol. V, Istoria Românilor, p. 25.

[2]) Cattaro. Oraş şi port al Dalmaţieĭ pe marea Adriatică în posesiunea Veneţienilor apoĭ a Austrieĭ.

aceste pregătiri de luptă ale Turcilor ne vorbeşte şi raportul comitelui Ferrati către generalul Baron de Tige al Austriei, cu data de 1715, 7 Februarie; şi însuşi Voevodul Ştefan Cantacuzino scrie generalului Comite de Steinville, comandantul trupelor din Transilvania în acelaşi an, 8 Februarie [1]). Acesta e primul act prin care Cantacuzino domnul ţěreĭ româneştĭ se manifestează ca amic şi al Nemţilor, pe lângă Turcĭ.

Aceste trupe muntenegrene Turcii le bătură maĭ înainte; aşa vedem că în 1714, luna luĭ Decembrie, resbelul este declarat, şi Turcii atacă posesiunile cedate Veneţiei prin pacea de la Carlowiţ, din 1699. Veneţianii însă a căror putere erea slăbită, 'şi dăduseră toate silinţele a menţine pacea faţă cu Turcia, însă Turcii nu îngăduiră şi sosesc gramadă în cetatea Adriaticei, eaŭ Morea, apoi Corinthul şi capitala peninsulei, *Napoli-di Romania*, încât cu perderea acestora, Veneţianii eraŭ ca şi alungaţi din ţară.

Turcii păreaŭ că a reînviat într'ênşii vechia vitejie şi lucraŭ la visul, de a lua Viena, centrul creştinătăţei; neapărat acuma ca şi în tot-deauna, principatele dunărene nu puteaŭ să nu le amestece Turcii în acţiune, şi aşa vedem pe vestitul Vizir Ali-paşa că ordonă luĭ Ştefan Cantacuzino Voivodul ţěreĭ, de a pregăti 1000 de caĭ [2]), şi 2000 de care cu câte 4 boĭ şi atâţea oamenĭ, precum miĭ de sacĭ de făină, orz, berbecĭ, unt şi miere, acestea toate întrecuseră haraciul pentru un an, încât Ştefan Vodă pentru a se supune pretenţiunilor Ottomanilor trebui a pune noui dărĭ asupra boierilor ca să adune banĭ şi să le cumpere [3]). In casuri de acestea de supărare în tot-deauna găseştĭ pe cine-va ca sa'ţĭ verşĭ focul şi Ştefan Vodă care erea în foarte bune relaţiunĭ cu Austria, scrie generalului Comandant al Transilvaniei, Comitele de Steinville: acea scrisoare cu data de 8 Februarie despre care am vorbit maĭ sus — plângêndu-se de nesocotinţele Turcilor.

---

[1]) Vedĭ în col. doc. Hurm., vol VI, p. 147.
[2]) Del Chiaro, Historia rivoluzzioni de la Valahia, p. 199.
[3]) Şincaĭ Cronica Românilor, vol. III, p. 378, ed. II şi 241 ed. I.

Toate aceste provisiunĭ care trebueaŭ să le împlinească Domnul Munteniei, Turcilor; fură trimise în plină earnă în luna luĭ Februarie trecênd Dunărea, cu căruţele, însărcinênd cu ele pe maĭ mulţĭ boerĭ, căpitanĭ ca să le ducă în Morea.

Turciĭ în acest timp aşeḑaseră paşalîcurĭ la Hotin şi Bender şi aveaŭ de gând ca şi din Moldova să facă un al treilea paşalîc. Nemţiĭ simţind acest plan ştiind că de 'l vor realiza Turciĭ; atuncĭ s'ar periclita Imperiul luĭ Carol al VI-lea, deschiḑînd Turciĭ drumul în Imperiul Austrieĭ; apoĭ şi declararea resbeluluĭ Veneţianilor erea o pricină bună, căcĭ prin tractatul de la Carlowiţ Impĕratul Leopold I stipulase independenţa Veneţiei, faţă de Turcia, carĭ atuncĭ fusese învinsă; încât prin acestea se atingea amorul propriŭ al Austrieĭ, de aceia vedem că Austriaciĭ intrară în acţiune şi vor lua parte principală în viitorul rĕsboĭ de la Belgrad şi Petervardain, după cum vom vedea la istorisirea faptelor.

Faţă de aceste evenimente ale orientuluĭ, atitudinea luĭ Ştefan Cantacuzino erea foarte aplecată către casa Austrieĭ, şi în adevĕr, căcĭ ultimul domn pămêntean al ţĕreĭ, voia ca să închine Muntenia, creştinilor, şi să o scape odată de păgânismul cel crunt; în intreprinderile seale fiind ajutat şi de toţĭ boeriĭ ţĕreĭ, căcĭ acest gând 'l aveaŭ de mult în cap toţĭ Româniĭ.

Dară teama Domnuluĭ de Turcĭ, erea foarte mare căcĭ el iĭ cunoştea prea bine, şi exemplul ucidereĭ neamuluĭ luĭ Brâncoveanu-Vodă, erea încă proaspăt în inimele Românilor; ast-fel că cu mare băgare de seamă trebuea să'şĭ facă corespondenţa cu Imperialiĭ, afară de acestea în Cronstadt erea acel Apostol Manu, care se refugiase acolo, un straşnic fidel al Porţeĭ, acest Manu trăia acolo de mulţĭ anĭ, căcĭ pribegise din ţara-Românească din causa persecuţiilor luĭ Brâncoveanu-Vodă. Incât, luĭ Ştefan Cantacuzino tare îĭ era frică ca corespondenţa să nu fie aflată de Manu şi aşa să fie denunţat Porţeĭ, atuncĭ ar fi perit şi el şi ţara luĭ şi aĭ luĭ toţĭ.

Aceste ḑise ale Istorieĭ le confirmă şi scrisoarea generaluluĭ Baron de Tige către Comitele Steinville, şi eat'o:

Scrisoarea generaluluĭ Baron de Tige către comitele Steinville, despre corespondenţa sea cu Voevodul Munteniei Ştefan Cantacuzino, din 1715, 14 Februarie.

«Copie de la lettre ecrite de Mr. le general Baron de Tige à moy comte de Steinville en datte Cronstadt le 14 Fevr. 1715.

Cy joint les nouvelles de Valachie; l'homme que j'ay envoyé a Jassis n'est point encore de retour.

Le prince de Valachie m'a fait dir par Fontana que si nous voulions avoir des nouvelles, qu'il fallait eloigner le vieux Boyer (et) Mano qu'il apprehendait, qu'ils ne fasse scavoir la correspondence à la Cour Ottomanne.

Les Turcs demendent de ce Prince 1230 chevaux pour être menés a Constantinople» [1]).

De acuma înainte politica luĭ Ştefan Cantacuzino-Vodă şi soarta luĭ eraŭ trase.

Şincaĭ ne spune după istoria Bălăcenească, că: Ali-paşa întorcêndu-se vesel din Moreea unde învinsese pe Veneţienĭ, veni cu mult ifos pe lângă Sultan; Caimacam pe lângă Sultan era Imbrohorul ce adusese pe Brâncoveanu în Ţarigrad; luĭ Ali paşa însă îĭ erea teamă ca Imbrohorul să nu'i ea locul de mare vizir şi de aceia stărui pe lângă Sultan ca să trimită pe Imbrohor, paşă la Bender, unde Turciĭ aveaŭ paşalîc; acesta era începutul urgieĭ Imbrohoruluĭ, căcĭ acolo şeḑênd câte-va sĕptămânĭ îĭ veni ordin de ucidere, în urma pârilor aduse de Ali paşa pe lângă Sultan; ast-fel ştiaŭ Turciĭ să se scape unul de altul, intrigele aduceaŭ crimele, tot intrigele aŭ prăpădit şi pe mulţĭ

[1]) Hurmuzaki vol. VI, p. 148.

din Domnii români, sërmana de ţara românească ajunsese prada bizantinismului celui mai desfrînat[1]).

Moartea Imbrohorului întristă grozav pe Ştefan Cantacuzino căci acesta era protectorul lui, el 'l pusese pe tronul lui Brâncoveanu. Cantacuzino se întristase căci prevëzuse peirea sa acuma, odată ce nu mai trăia Imbrohorul. Cum Dumnezeŭ are grijă de tot omul de pe acest pământ, fie căruia îi dă plata potrivită cu capul şi inima sa, cum trimetea el acuma cuţitul cel înfiorător rând pe rând fie căruia din cioclii cari merseseră în fruntea cortegiului îngrozitor al omorului Brâncovenilor.

Imbrohorul 'şi găsise deja plata, venea rêndul vulpei bëtrâne de Stolnic Constantin şi puiului celui tênër de Ştefan-Voevod.

Eŭ care istorisesc aci acele întâmplări de atunci, vëd o complectă potrivire între soarta oamenilor şi disposiţiunile legei a acelor vremuri. Pravila de legi a întru fericire rëposatului Domn Mathei Basarab, era la fel cu pravila vieţei scrisă de Dumnezeŭ, în condica lui Mathei Basarab se găsea scris că: «de pre partea trupului dupre care făptuitorul a sëvêrşit rëŭ cui-va, tot prin acea parte el să'şi capete pedeapsa» adică de ai ucis cu mâna pe cine-va, să te omoare mai întâi tăindu'ţi mâna; de ai uneltit cu capul şi cu inima contra cui-va, să te omoare, turnêndu'ţi plumb topit prin grumaji ca tot la inimă să se ducă, să te ardă, şi apoi să'ţi tae capul; acuma cu Imbrohorul şi cu Cantacuzeni, Dumnezeŭ tot aşa prescrisese în cartea vieţei, căci Imbrohorul avu capul retezat şi Cantacuzenii suferiră identic aceleaşi pedepse ca şi Brâncovenii, mai întâi chinuiţi în infernul de la Bostangi-Paşa, cu acele instrumente de tortură ce se aplicaseră şi Brâncovenilor şi apoi ucişi rênd pe rênd. Tata, fiŭ şi rude, eară femeile fugite de teama exilului, dreptatea lui Dumnezeŭ e articolul de lege cel mai mare din lume.

Toate acestea le vom vedea imediat la locul lor.

---

[1]) Vedi în vol. III, Şincai după condica Bălăceneascä.

In Constantinopol în aceste vremurĭ Fanarioţiĭ eraŭ maĭ tarĭ ca nicĭ odată; Mavrocordat domnea în Moldova; corpul diplomatic; din care maĭ cu seamă Francezii eraŭ în relaţiunile cele maĭ amicale cu aceştĭ Fanarioţi, căcĭ dênşiĭ aŭ căutat în tot d'a-una alianţe printre strĕinĭ, fie prin căsătoriĭ fie prin alte mijloace. Nicolae Mavrocordat fiul luĭ Exaporiton, care luase locul părintelui sĕŭ, la dragomanat după decesul acestuia, devenind Domn în Moldova, un pas maĭ avea de făcut spre a trece Milcovul. Sultanul la Ţarigrad ameţit în toate ḑilele de Fanarioţĭ din suburbiul Fanaruluĭ ce veneaŭ ḑilnic pe la Marele Vizir Ali-paşa fie călărĭ, fie în caleşte sub escorte, şi stând de vorbă ore întregĭ cu acesta în conferinţă unde se maĭ găsea şi câte un ambasador; apoĭ odată saŭ de două orĭ pe sĕptămână mergênd şi la palatul Sultanului, ţinêndu'ĭ discursurĭ ca de pildă: Majestate în ţĕrile române nu maĭ merge cu Domnii aleşi de naţiune, căcĭ toate odraslele vechilor familiĭ sunt infectate de germenul intrigeĭ şi al trădăreĭ; un Basarab saŭ un Brâncoveanu nu maĭ există şi a fost o fericire că M. V. a sciut să le tae capetele; că din Ghiculeştĭ orĭ Cantacuzenĭ maĭ sunt, ce e drept, dară aceştia toţĭ câţĭ trăesc, sunt demoralisaţĭ şi îmbrăcaţĭ în haina falşităţeĭ, că M. V. ar trebui să se sature odată de prieteşugul lor cu Ruşiĭ si Austriaciĭ, căcĭ aceasta e o impertinenţă extra-ordinară, ca pe când *Valachia şi Moldova* plătesc tribut M. V. aceĭ Domnĭ să îndrăsnească a avea relaţiunĭ cu împĕraţiĭ, vecinĭ. Apoĭ dacă ar fi vorba de uniĭ membriĭ aĭ familiilor de boerĭ românĭ, ca M. V. să ridice pe vre unul dintr'ênşiĭ la domnie, earăşĭ s'ar înşăla, căcĭ ura şi vrajba ce domneşte între dênşiĭ în ţară, ar aduce amestecul Muscaluluĭ saŭ al Neamţului în guvernĕmêntul local şi decĭ şi în cel ottoman.

Apoĭ că, poporul român e nedemn să'şi maĭ aleagă el singur domn, căcĭ e un popor lipsit de conştiinţă naţională; nu ştie ce vrea? şi că în fine M. V. să sfêrşească odată cu aceĭ *sĕlbatecĭ de la Dunăre;* căcĭ e deja o mare importanţă ce M. V. le-a dat, băgându'ĭ în samă, luptându-se cu dênşiĭ, încheind tractate şi dêndu-le dreptul de

a-şĭ alege eĭ Domnul lor, pe care M. V. 'l confirmă numai.

In Moldova deja M. V. are pe un representant al sĕŭ, pe strĕlucitul *Ioan Alexandru Nicolae Mavrocordat*, *de Scarlati*; de ce nu vrea M. V. ca şi în *Valachia* să aibă un representant? ca ambele ţĕrĭ româneştĭ să devie două slugĭ prea plecate ale Stambuluĭ? Haide Majestate! Haide, decideţi-vĕ! căcĭ timp nu maĭ e de perdut, de veţĭ întêrḑia veţĭ regreta, câţi-va boerĭ românĭ, şi maĭ cu seamă de ceĭ din Oltenia vor simţĭ secretul, şi eĭ vor putea să se rĕscoale, ce e drept Majestate, trebue să ştiţĭ că acolo e un oraş ce Majestatea Voastră 'l cunoaşte prea bine, e oraşul *Craiova*, unde locuesc o sumă de boerĭ bogaţĭ ce aŭ moşiĭ aşa de întinse cât Majestatea Voastră ar umbla cu calul sĕptămânĭ întregĭ, şi numaĭ pământul unuia din-tr'ênşiĭ singur l'ar cutreera; şi aceĭ boerĭ sunt cam iuţĭ la fire, eĭ aŭ obiceiul să se rĕscoale în contra tiranieĭ şi se pretind ca aŭ nasul maĭ mare ca toţĭ; şi cam aşa în tot-d'a-una s'a întâmplat, ca eĭ să deştepte pe Român, prin sunetul goarneĭ patriotice; decĭ haide Majestate: grăbiţi-vĕ! şi aruncaţĭ maĭ repede jugul cel puternic şi strĕlucit al prea slăviteĭ voastre împĕrăţiĭ.

Noĭ Majestate, Noĭ suntem ceĭ maĭ apţĭ ca să representăm interesele statuluĭ vostru, la Dunăre, şi să arătăm Românilor că eĭ aŭ un stăpên, eară pe cel ce se va rĕsvrăti să'ĭ arătăm iarăşi, că ştim să'l şi ucidem, şi pe cel ce se va plânge că plăteşte prea mult la Stambul? să'ĭ luăm şi maĭ mult, ca să'l învăţăm minte. Noĭ Fanarioţiĭ, Majestate, v'am servit cu credinţă în tot-dea-una.

De când M. S. Sultanul Mahomet al II-lea a spintecat cu fulgerătoare-aĭ spadă Bizanţia cea strĕbună, de când dênsul a înfipt aci stindardul semi-luneĭ; de atuncĭ şi până acuma Noĭ am fost necontenit servitoriĭ ceĭ maĭ umili în împĕrăţia voastră.

In politica externă a occidentuluĭ v'am representat în tot-dea-una cu mîndreţe, în aceia a orientuluĭ am căutat a vĕ păstra prerogativele vechĭ asupra statelor de la Dunăre. In politica internă am executat toate poruncile înălţimeĭ

voastre, ne-am scăldat când nevoile statului vostru aŭ cerut, până şi mânele noastre în sângele Domnilor românĭ.

De când am început a fi consideraţĭ de guvernământul ottoman, adică cam după la mijlocul veacului al XVI, până aḑĭ, am căutat a face propaganda politiceĭ machiavelice în statele tributare Voue; căcĭ ne am spus, că numaĭ printr'un aşa mijloc Majestatea Voastră va putea să'şi menţină supremaţia.

In *Valachia* şi *Moldova* ne-am infiltrat în clasa boerilor, şi numaĭ noĭ ştim cum? şi prin ce fel de mijloace josnice; linguşindu'ĭ, băgându-ne maĭ întâiŭ preceptorĭ la copiĭ lor, şi folosindu-ne de cultura noastră pentru a'ĭ învĕţa retorica, filosofia şi literatura antică elenă; infiltrându-le ast-fel din frageda-le lor copilărie gustul şi cunoştinţa limbeĭ eline; procedând ast-fel, Majestate, ne-am preparat un teren mănos în viitor; căcĭ toate acele generaţiunĭ vor deveni nişte creaturĭ ale noastre; nu ne-am mărginit numaĭ la atât, ci 'ĭ-am maĭ învĕţat şi *politica modernă bizantină;* am căutat în fine ca să'ĭ depărtăm de la acele gândurĭ şi simţiminte naţionale şi patriotice; ne-am încercat să'ĭ facem a înţelege că sunt prea slabĭ şi gârboviţĭ ca să poată trăi singurĭ ca stat, şi să devie o naţiune la gurele Dunăreĭ orientale; noĭ Majestate v'am pregătit terenul de a transforma ţĕrile române în *paşalîcurĭ* şi noĭ să fim maĭ mult de cât Paşiĭ lor, să fim ceia-ce azi se ḑice, Bey, şi să avem şi treĭ tuiurĭ de domnie.

Noĭ, Majestate, am căutat să înlocuim jocul spadelor din mâinile Românilor, cu întorsăturile de limbă cele meşteşugite ale retoriceĭ; şi de atuncĭ eĭ aŭ devenit şi maĭ instruiţĭ; spada lor a cam ruginit, căcĭ de la Michaĭ-Viteazul noĭ tot le-am pus piedicĭ când le venea gustul de resbel; înainte însă am provocat revoluţiunĭ ca să le răpim timpul de a se gândi. Spre a avea resbel în afară, le-am turburat instituţiunile lor cele maĭ de frunte: *armata* şi *boerimea;* ştiţĭ, Majestate, cum? în tocmaĭ cum turbură un bulgăr de noroĭ o apă limpede şi cristalină; de atuncĭ am şi conrupt pe mulţĭ d'intre boeriĭ românĭ ce ereaŭ maĭ slabĭ de suflet, le-am promis sprijinul nostru pe lângă Majestatea Voastră

ca ei să devie Domnĭ; eĭ ne-aŭ credut şi de aci aŭ isbucnit rĕscoale din partea celor-l'alţĭ; protivnicii lor.

Eĭ aŭ perdut prin aceste rĕscoale, căcĭ s'aŭ desagregat toate aşedămintele lor; noĭ însă am câştigat, căcĭ am stricat casa şi am răpit pe unul din doui. Noĭ, Majestate, suntem expresiunile cele maĭ apte cu care Majestatea-Voastră poate să'şi facă treburile, fie ele de orĭ-ce natură ar fi. Noĭ suntem instrumentele de acţiune ale voinţeĭ Majestăţeĭ Voastre şi sfetnicilor Voştri. Noĭ nu avem scrupule, căcĭ nu avem stat; suntem o adunătură de oamenĭ ce locuim în Fanar ce ştim să învêrtim pe degete nevoĭ, intrigĭ şi crime.

Decĭ, Majestate, pentru toate aceste servicii ce le-am adus împĕrăţieĭ-Voastre, un singur lucru Vĕ cerem tot spre binele Vostru; este a ne face pe Noĭ stăpânii acelor provincii de la Dunăre; şi atuncĭ să vedeţĭ, Majestate, cât de bănet veţĭ avea în ţară; vom lua şi Noĭ şi vĕ vom da şi Voue; apoĭ vom aduce pe toţĭ coreligionarii noştri din Fanar, cu rêndul; iĭ vom ţine pe lângă noĭ, la Palat, vom căuta a 'ĭ însura cu fiice de boerĭ românĭ şi ast-fel încetul cu încetul toate averile boerilor românĭ ce le aŭ moştenite şi dênşii de la părinţiĭ şi moşii lor, care şi aceştia le câştigaseră cu preţul vieţeĭ lor în urma uneĭ vitejii dintr'o luptă, astă-zi ne vom făli noĭ de ele şi vom rîde de memoriile lor; vĕdênd că noĭ le-am câştigat numaĭ prin gândurile noastre dibacii; ast-fel procedând încetul cu încetul, boerimea română va dispare şi o boerime fanară se va forma la Bucureştĭ şi la Iaşĭ, vom da noĭ atuncĭ tonul; vom elimina vechile obiceiurĭ, de care Româniĭ se laudă că le aŭ de la Romanĭ; şi în locul lor vom introduce pe cele bizantine, ale noastre, care sunt sprijinite şi de guvernul Majestăţeĭ Voastre.

Până acuma nu am lucrat de cât ca simplii oamenĭ de casă aĭ Majestăţeĭ-Voastre, acuma a sosit momentul ca să lucrăm ca stăpânĭ în acele provincii; decĭ, Majestate, să ne daĭ ambele tronurĭ româneştĭ; deja la Iaşĭ e Nicolae Mavrocordat; strĕmută-l pe dênsul la Bucureştĭ, căcĭ e deprins cu domnia, eară la Iaşĭ trimete pe un altul din sînul

nostru; şi atunci veĭ vedea, sigur Majestate, că ţĕrile dunărene în veci vor rĕmânea supuse sceptruluĭ vostru puternic. Haide Majestate! vĕ conjurăm; Noĭ avem cu noi şi corpul diplomatic; ambasadorul prea puterniculuĭ rege de la Paris e cu noi; numele de Mavrocordat care e cel mai vestit în istoria politică a statuluĭ Vostru; a fost şi este venerat de Francezi: nu veḑi, Majestate, că nu a trecut douĭ ani de când aĭ ucis pe Brâncoveanu şi acum earăşi un Domn român ce se numeşte Ştefan Cantacuzino lucrează la fel cu Brâncoveanu? Ce, oare Majestatea Voastră a ajuns de rîsul Domnilor românĭ? Majestatea Voastră este soarele Românilor: şi Domniĭ lor îndrăsnesc să urmeze o politică nemţească ori rusească, pe când Românii sunt închinaţĭ Voue.

Mazileşte decĭ, Majestate! şi pe acest cutezător de Ştefan Cantacuzino, şi ca să'ĭ înveţĭ bine minte pe Româniĭ, ucide'l şi pe dênsul, cum aĭ ucis şi pe Brâncoveanu!

Incheie Majestate şirul domniilor româneştĭ cu vĕrsare de sânge, ca Româniĭ sa se înveţe minte şi să le rĕmâe etern în a lor memorie că Turcia le-a pus cap la domniile lor pământene, să ştie eĭ barem că ultimul Domn al lor, nu s'a stins ca mucul de lumînare în pace şi linişte arḑênd întreg până la sfêrşit, ci l'aŭ stins altul, adică fluturătura iataganuluĭ prea putericeĭ voastre împĕrăţii, eară Noĭ Majestate să ne urcăm pe tronurile lor, şi să rînjim apoĭ la umbrele lor ca la nişte strigoĭ, Majestatea voastră nu vede că eĭ aŭ gândurĭ mari, şi fumurĭ prin cap? că vor să'şĭ formeḑe din noŭ o dinastie a lor naţională? nu vedeţĭ Majestate că cu toate că numele de Basarab s'a stins, însă Brâncoveanu l'a adăogat pe lângă al sĕŭ fiind că bunicăsa era o Băsărăboae voind ast-fel a se făli din noŭ cu numele dinastieĭ lor ce domnise patru veacurĭ?

Nu vedeţĭ Majestate că aŭ de gând să treacă sub scutul protector al Austrieĭ saŭ al Rusieĭ şi atunci se va schimba de sigur toată organisaţiunea statuluĭ lor?

Noĭ decĭ ce v'am servit în tot-d'a-una şi am apărat interesele Turcieĭ voim a le apăra şi acuma, scăparea este

ca să ne puneţi pe noi Domni, acolo. Haide Majestate! vĕ conjurăm [1])!

Eată genurile de discursurĭ ce auḑea de sigur Vizirul şi Sultanul din gura Fanarioţilor, pentru ca ei să pue mâna pe tronurile române.

Sultanul în urma atâtor insistenţe s'a decis să deschidă porţile ţĕreĭ-Româneşti Fanarioţilor, dar nu ca mai 'nainte, ca ei să devină sfetnici Domnilor românĭ, ci acuma ei însuşi să se urce pe tronul ţĕreĭ.

La Cronicarul Axentie Uricarul ce istoriseşte foarte detaliat a doua domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711 – 1716) găsim felul cum Nicolae Mavrocordat a fost strĕmutat din Moldova în ţeara Românească:

In urma resbeluluĭ Moreeĭ Vizirul Ali-paşa întorcêndu-se la Odreiŭ şi de aci la Ţarigrad cu mare alaĭ împreună şi cu împĕratul s'aŭ aşeḑat cu toţĭ la nişte Seraiurĭ din spre *Eiup* întinḑêndu'şi corturile la *Meidén*, dênd poruncă ca oastea să fie gata pentru primă-vară când vor da Turciĭ un noŭ resbel contra veneţianilor pentru luarea Dalmaţieĭ.

Atuncĭ Sultanul chemă la dênsul pe *Dimitraki Iuliano* grecul, capikehaeaoa luĭ Mavrocordat Vodă din Moldova, să meargă la Vizir, acesta iĭ spuse: «Eată Domnul tĕŭ; luĭ Nicolae Vodă. i-aŭ dat puternicul nostru Impĕrat, domnia *ţĕreĭ-Românescĭ*, decĭ să meargă cu o ḑi maĭ 'nainte să stăpânească *Raiaua* şi să fie nevoitor la trebi» [2]). Şi l'aŭ îmbrăcat pe Iuliano cu caftan, şi mergênd la gasdă dinpreună cu fratele luĭ Nicolae Vodă, cu Terzimanul (Ianache Marele Dragoman), a scris scrisorĭ luĭ Mavrocordat în Moldova şi a-trimes pe *Mihalache Aristarhul* în caĭ de olac, însoţit de *Kapigilaru-Kihaiasi* al Viziruluĭ dêndu'ĭ şi caftanul cel noŭ de domnie al ţĕreĭ Româneşti, aceştia toţĭ aŭ sosit la Iaşi la 11 Ianuarie anul 1716, la barieră le

---

[1]) Poate că eŭ am formulat această imprecaţiune într'un stil maĭ cald de cât ar fi vorbit d'intre Fanarioţĭ, Sultanuluĭ, dar sensul de sigur că a trebuit să fie acesta căcĭ am vĕḑut şi vom maĭ vedea cât a lucrat Alexandru Mavrocordat exaporitul, ca fiul sĕŭ Nicolae, să devie domn în Moldova.

[2]) Veḑĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 171.

eşiră înainte Domnul cu toţi boerii şi slujitorii, apoi întorcêndu-se la palat aci l'aŭ îmbrăcat pe Mavrocordat cu caftanul cel noŭ şi Kapegiul i-a cetit fermanul de domnia cea nouă, ce suna ast-fel: «De vreme ce nu slujeşti cu dreptate, şi te pui tare pentru *Raea*, eată că te-am miluit cu domnia ţĕrei-Românesci» [1]). Apoi toţi sărutară poala Domnului şi Domnul porunci rĕdvane de plecare, căci fermanul poruncea ca el să plece cu o oră mai 'nainte. A doua ḑi a trimes Mavrocordat din Iaşi pe doi boeri ai lui din divan, pe doi Greci de nimic, pe *Constantin Ciuki vel Comis* şi pe *Constantin Ramadan vătaful de aproḑi* ca ei să plece de olac la Bucureşti şi să vestească venirea noului Domn, dete acestor doi trimişi şi scrisori către *Mihail Cantacuzino biv vel spătar* către *Radu Golescu vel logofĕt* către *Şerban Bujoreanul vel Vistier şi* Constantin *Dudescu Spătar*, scriindu-le ca ei să nu aibe nici o îndoeală şi nici o mâhnire, ca să fie buni de a primi sarcina de Caimacami adică veghetori la nevoile ţĕrei, până la venirea sa» [2]).

Aci încetăm cu Uricarul căci el istoriseşte lucruri ce privesc direct capitolul domniei lui Nicolae Mavrocordat în ţara-Românească, la care nu am ajuns încă.

Cronicarul muntean Radu Popescu spune că în acest timp ce Capegiul merse la Iaşi pentru vestirea transferărei lui Mavrocordat ca Domn al Munteniei, tot în acest timp alt Capegiu venise în Bucureşti ca să vestească lui Ştefan-Vodă printr'un ferman, masilirea, şi să'l ridice cum fusese ridicat şi Brâncoveanu, cu toată casa lui; el, tatăl sĕŭ bĕtrânul stolnic Constantin Cantacuzino, soţia lui, copii, precum şi din rude [3]).

Popescul ne mai spune că Nicolae-Vôdă din Moldova srisese şi bĕtrânului Stolnic Constantin, oprindu'l de a nu merge la Ţarigrad, ci să rĕmâe în Bucureşti lângă Domn; «că Maria Sa 'l va avea cel d'întâiŭ boer la sfat» după cum vedem cam toţi Domnii ţineaŭ la Stolnicul Cantacu-

---

[1]) Veḑi în Letopiseţe, Vol. II, p. 171.
[2]) » » » » » » »
[3]) Veḑi în Mag ist., Vol. VI, p. 40.

zino, 'l cunoşteaŭ de priceput şi de destoinic în afacerile politiceştĭ; când Stolnicul Constantin lua cuvêntul în divan toţĭ se minunaŭ de grăelile sale.

Stolnicul Cantacuzino însă nu ascultă şi plecă şi dênsul cu fiul sĕŭ Ştefan-Vodă la Ţarigrad.

Despre Mihaĭ Cantacuzino încă ne maĭ relatează Popescul, el spune că boerul Michaĭ se afla la moşie când priimi vestea cum că dênsul e numit caimacam până la venirea nouluĭ Domn; şi atuncĭ fugi în ţara Ungurească, însă fiind earna grea şi zăpada mare, fu prins la Câmpina de Vameşĭ şi Plăeşĭ ce 'l aduseră înapoĭ la Bucureştĭ, unde maĭ primi o a doua scrisoare de la Nicolae Vodă din Moldova, ca să primească căimăcămia; Mavrocordat de şi află de a sa fugă, însă nu se supără [1]).

La 9 Ianuarie anul 1716 sosi şi cel-l'alt Capegiŭ la Bucureştĭ cu fermanul de masilire; Ştefan-Vodă ca să fugă nu putea ne spune cronicarul Popescu căcĭ erea earnă grea, zăpadă mare şi uşor ar fi fost prins de Plăeşĭ; încât maĭ bine preferi a pleca capul şi a merge în Ţarigrad.

Popescu ne desfăşoară aci un pasagiŭ scris în culorile cele maĭ limpeḑĭ, tot caracterul bĕtrânuluĭ Stolnic Constantin Cantacuzino care vĕzêndu-se acuma prins în cleşte, şi în ajunul oreĭ supliciuluĭ; vĕzêndu-şĭ plata pentru toate câte le făcuse în viaţă sa; 'şĭ puse toată energia, toată inteligenţa, şi dibacia diplomatică pentru a încerca o scăpare din ghiarele Turculuĭ, totul însă fu în zadar; bĕtrânul Stolnic făcuse ultima sforţare a sufletuluĭ luĭ, ca şi bolnavul ce bolind a ajuns la cel din urmă moment al vieţeĭ, şi cine a avut ocaziunea a putut observa că înainte de a expira cine-va, atuncĭ toate forţele 'ţĭ revin, deschiḑĭ ochiĭ puternic, 'ţĭ crispeḑĭ mâinele 'ţĭ întinḑĭ muschiĭ şi apoĭ morĭ, aşa şi cu Stolnicul Constantin; el s'a dus acasă la Capegiŭ şi a făcut din Capegiŭ duhovnicul sĕŭ, i-a spus toate secretele, tot ce făcuse în viaţa sa, toată politica ce o dusese dênsul; modul cum s'a scăpat de fratele sĕŭ Şerban Cantacuzino

---

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. VI, p. 41.

Voevod şi de Brâncoveanu Voevod, numaĭ şi numaĭ pentru că simţise că aceştia urmaŭ o politică germană; deci el în detrimentul Turcieĭ nu ar fi putut să lase să treacă nimic; aşa despre Şerban-Vodă îĭ spuse că: «cât l'au cunoscut că este cu dreptate către împĕrăţie nimica n'aŭ ḑis, iar după ce l'aŭ cunoscut că se abate de către împĕratul, şi va să se lipească lângă vrăjmaşiĭ împĕratuluĭ, l'aŭ otrăvit, şi aŭ murit» [1]).

Asemenea aŭ maĭ spus Capegiuluĭ că a făcut şi cu alt frate al luĭ, cu Iordache, ce fusese sol la Beciŭ; pe care aflându'l că «adapându-se de vorbele Neamţilor, şi vrând să facă turburărĭ, şi pre acela l'aŭ otrăvit» [2]), aşa făcuse şi cu Brâncoveniĭ «şi aŭ omorît şi pre Constantin Vodă în cea după urmă ce l'aŭ vĕzut că se alcătueşte cu Moscaliĭ şi cu alţĭ vrăjmaşĭ aĭ împĕrăţieĭ» [3]).

Ast-fel de vorbe a spus Stolnicul, Capegiuluĭ, Capegiul le repetase la Constantinopole la toţĭ megiştaniĭ împĕrăţieĭ; le spusese şi luĭ Ianache Mavrocordat dragomanul, şi acesta venind Domn aci în ţară după ce Nicolae fratele sĕŭ fusese detronat în 1717, Popescul ne spune că le spunea prin Bucureştĭ către toţĭ boeriĭ, că le auzise din gura Capegiuluĭ. Acuma se împlinise vorba luĭ Cantemir din Istoria luĭ, când ḑice că: el crede că Şerban Vodă Cantacuzino a murit otrăvit.

Constantin Stolnicul însuşĭ singur mărturisise fratricidul sĕŭ, sĕvêrşit în douĕ rêndurĭ; am avut deci dreptate când am spus că politica nu cruţă nimic, calcă peste toate, când lucrează ambiţiunile personale saŭ încrederea oarbă în binele ce realizarea uneĭ ideĭ ar aduce asupra ţĕriĭ.

Este ceva îngrozitor, ceva diabolic ca să sĕvêrşeştĭ un părintucid saŭ un fratricid prin arme şi *otrăvire* şi de aceia legea pedepseşte maĭ aspru pe cel ce sevârşeşte o asemenea

---

[1]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 36.
[2]) Idem.
[3]) Idem.

crimă de cât pe cel ce a sĕvêrșit o simplă crimă ordinară [1]).

Cu toate acestea este o fericire când într'un stat se găsesc și oamenĭ cu ast-fel de suflete cu inimĭ atât de tarĭ ca să uite că aceiașĭ mumă aŭ avut amêndoĭ, că la un acelașĭ sîn aŭ fost crescuțĭ și desmerdațĭ și instinctul rĕuluĭ și șearpele cel otrăvitor să'ĭ înpingă ca să răpească viața fratelui; omul care e capabil de așa ceva, este cineva, el ese din rêndul muritorilor și istoria trebue să'ĭ facă loc în paginele eĭ și de aceia Aristote în vechime, Bacon și Blunschli în vremile maĭ d'incoace scriind mult despre politică, spun că: politica înpinge pasiunile oamenilor până în extremul lor; că ea este ceva periculos într'un stat; și că aduce de multe orĭ desnodĕmênturĭ fatale — acesta e sensul lungelor lor capitole.

Românilor în tot-deauna le-aŭ plăcut politica, imediat ce viața belicoasă a maĭ încetat, eĭ se asvêrliră ca niște leĭ în arena politiceĭ, agățêndu-se de orĭ-ce eveniment cu dințiĭ și începînd așa dară certurile pe pradă; viață publică devine foarte agitată; vremurile luĭ Șerban Vodă Cantacuzino înseamnă acest început. Brâncoveanu întinde firul maĭ departe și 'l duce până la punctul culminant, bĕtrânul Stolnic Constantin Catacuzino care apucase aceste vremurĭ, fiind dotat de la natură cu o inteligență, prevedere, diplomație și elocință fără seamăn se aruncă trup și suflet în acest joc periculos ce avea să determine soarta țĕreĭ-Româneștĭ, și devine omul de stat prin excelență; destoinic și intrigant la culme servind cu credință pe douĭ domnĭ din care unul frate și altul nepot; și la urmă băgându'ĭ pe amêndoĭ în mormênt. Dreptatea luĭ Dumnezeŭ însă nu se înăbușise și la urmă va rîde și de această vulpe bĕtrână care rîsese tot timpul de puiĭ eĭ.

Și într'adevĕr Capegiul-Pașa nu luă în samă nicĭ una

---

[1]) Vedĭ articolele 232 și 234 alin. III, Cod. Pen. rom.

Art. 232 c. p. zice: «Tot culpabilul de omor cu precugetare, de parintucidere, pruncucidere și *de otrăvire*, se va pedepsi cu munca silnică pe viață.

Art. 234 alin. III zice: «In toate *cele-l'alte casurĭ*, culpabilul de omor se va pedepsi cu munca silnică pe timp mărginit».

din vorbele viclene ale luĭ Constantin Stolnicul, el 'l pricepuse că, dacă acuma 'şĭ dete drumul în faţa sa; deschiḑêndu-şĭ inima şi lăsând să easă dintr'însa toate secretele ce le ţinuse ascunse o viaţă întreagă, erea numaĭ ca să scape de moarte el şi cu neamul luĭ. Turcul se înăspri şi maĭ rĕŭ, şi încruntêndu'şĭ ochiĭ îĭ ḑise: haide la Stambul! şi să meargă şi fiul tĕŭ Ştefan cu muerea şi copiĭ luĭ, să vĕ arătăm noĭ vouĕ că de Sultan nu'şĭ bate joc nimenĭ pe pământ; aĭ urgisit bĕtrâne, pe Brâncoveanu tocmaĭ la sfêrşit, 'ĭ aĭ scotocit prin săltare ca să'ĭ găseştĭ scrisorile de la Nemţĭ şi de la Muscalĭ, aĭ vrut să trecĭ în ochiĭ noştri ca amic şi sincer supus; acuma tu ce cusur aĭ, cu tot neamul tĕŭ, căcĭ fiul tĕŭ, Voevodul Ştefan a căḑut în aceiaşĭ cursă, el oare, nu are scrisorĭ cu Nemţiĭ? el oare nu e făcut graf de Austria şi Kneaz de Moscova? Toţĭ sunteţĭ şi aţĭ fost nişte ghiaurĭ; haide bĕtrâne, pregăteşteţĭ rĕdvanul de drum, şi numaĭ bogăldi la vorbe viclene, haide hainilor!

Condica Bălăcenească spune că la 19 Ianuarie a venit Capegiul la Bucureştĭ pentru a mazili pe Ştefan-Vodă [1]).

Del Chiaro spune că la 21 Ianuarie, Marţĭ [2]). Del Chiaro ne dă şi maĭ multe amĕnunte asupra timpuluĭ ce trecu de la mazilie până la uciderea Cantacuzeanuluĭ, el zice că Capegiul venind la Bucureştĭ, Domnul nu ştia la ce venise, credea că e pentru haraciŭ, şi de aceia chemă la dênsul pe Radu Dudescu cumnatul sĕŭ ce erea mare spătar şi pe Vistierul cel mare *(Bujoreanu)* ca să se consfătuească cu dênşiĭ, dară de odată vine Capegiul la palat şi întreabă pe Vodă; că va priimi ce va vedea scris în ferman? Vodă rĕspunde da! atuncĭ Capegiul ceti fermanul ce suna aşa: «Destul aĭ domnit; Sultanul vrea ca să pue în locul tĕŭ pe Nicolae Mavrocordat din Moldova, eară tu să viĭ la Ţarigrad cu tot neamul tĕŭ unde veĭ trăi în pace şi linişte» în 25 Ianuarie Ştefan Cantacuzino pregăti redvane prin cumnatul sĕŭ Radu Dudescu şi o plecă cu tatăl sĕŭ, bĕtrânul Stolnic; cu Doamna-sa prinţesa Păuna şi fiĭ lor, bezadelele

---

1) Veḑĭ în Sincaĭ, vol. III, p. 242, ed. I.
2) Veḑĭ Idem, p. 244.

Radu şi Constantin, earna fiind însă grea, bezadelele se înbolnăviră pe drum şi de aceia merseră maĭ încet conăcind cam des; în fine după patru sĕptămâni aŭ ajuns la Ţarigrad; aci fură aşezaţĭ la *seraiul Valachieĭ* în gazdă; ţinuţĭ încă în suspensie, ultima decisiune nefiind luată de Sultan şi de Fanarioţĭ.

La 10 Februarie intră în Bucureştĭ Nicolae Mavrocordat şi se înscăună pe tronul românesc, din acea ḑi începură pîrile tuturor boierilor vrăjmaşĭ caseĭ Cantacuzenilor, pe de altă parte Mavrocordat scotoci toate bibliotecele Cantacuzenilor unde găsi corespondenţa cu *generalul Steinville* al Austrieĭ, de aci se descoperi întreaga trădare; în acele corespondenţe se vedea cum Cantacuzeniĭ aŭ fost şi amiciĭ Nemţilor, de la care eĭ primiseră titlul *de grafi* aĭ sacruluĭ Imperiŭ; se maĭ găsi încă şi scrisorĭ de la Impĕratul Moscului, prin care fuseseră făcuţĭ *Knezĭ* de Moscova; toate acestea le dăduse Mavrocordat Turcilor şi spre tălmăcirea lor a pus pe o persoană ce tălmăcindu-le a maĭ adăugat încă de la dênsa spre a înegri povestirea şi maĭ mult, ca Cantacuzeniĭ să easă şi maĭ vinovaţĭ de cât cum eraŭ în fond[1]). Acestea toate aflându-le Turciĭ, vizirul Gin-Ali şi Sultanul se făcură ca nişte leĭ turbaţĭ, pe de altă parte Manu Apostolu de la Braşov corespundea cu Turciĭ şi le divulga câte şi maĭ câte despre falsitatea domnuluĭ român; după cum spune baronul de Tige în a sa scrisoare din 1715, 14 Februarie, către comitele de Steinville: «Le prince de Valachie m'a fait dire par Fontana que si nou voulions avoir des nouvelles, qu'il fallait eloigner de Cronstadt le vieux boyer (et) Mano, qu'il apprehendait qu'ils ne fasse scavoir la correspondence à la Cour Ottomanne» [2]).

Aceste pîrĭ peste pîrĭ în urechile Sultanuluĭ şi ale Viziruluĭ, aduseră sfêrşitul Cantacuzenilor.

Sultanul îndată porunci de băgâ în închisoarea de la *Basbakkikuli*, pe bĕtrânul Stolnic Constantin Cantacuzino

---

1) Veḑĭ în vol. III, Sincaĭ, p. 245 şi Mag. ist., vol. IV p. 43.
2) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 148.

şi pe fiul sĕŭ Ştefan-Voevod, de unde fură duşĭ peste puţin timp în altă închisoare şi maĭ groasnică, în infermul de la *Bostangi-Paşa* de care vorbirăm la capitolul omoruluĭ Brâncovenilor, acolo după-ce fură chinuiţi cu aceleaşĭ instrumente de tortură exterminatrice, cu care fură chinuiţĭ atât de crud şi ceĭ 5 Brâncovenĭ, în ḑiua de 7 Iunie, anul 1716; la patru ceasurĭ din noapte când soarele răsĕrea pe cerul cel albastru, al încântătoruluĭ Bosfor, în ḑiua de Duminecă după Rusalii, fu sugrumat maĭ întâĭ Ştefan Cantacuzino şi apoĭ vulpea cea bĕtrână de Stolnic Constantin Cantacuzino; «*vasul relelor ce umbla după mosafirnice marghiolii*» cum ḑic cronicarii când vor a înfăţişa lectoruluĭ pe un intrigant. Cu Voevodul Ştefan se urmase cum vedem acelaşĭ sistem ca şi cu Brâncoveanu, de a se începe crima de la cel maĭ tênĕr la cel maĭ bĕtrân, spre a se da maĭ multă casnă şi chin tatăluĭ.

Apoĭ li s'aŭ tăiat capetele, li s'aŭ belit şi umplut cu bumbac, trimiţêndu-le în urmă la Odreiŭ ca să se încânte şi vizirul de acolo de plăcere. Sultanul uitase însă de Michail Cantacuzino spătarul, fratele bĕtrânuluĭ Constantin Stolnic şi de Radu Dudescu cumnatul luĭ Ştefan-Vodă, şi ast-fel ca tragedia să fie complectă ca şi cu Brâncovenii, trimese în ţară pe un Capegiŭ şi pe un Cadiŭ; unul să scrie toate averile Cantacuzenilor în unire cu Beiul M. Sale. Nicolae Mavrocordat-Vodă, despre care vom vorbi în capitolul următor şi cel-l'alt să ridice din Bucureştĭ pe ceĭ douĭ boerĭ spre a fi duşĭ în Ţarigrad şi ucişĭ.

Capegiul ridică pe Michail spătarul Cantacuzino şi pe Radu Dudescu despre care cronicarul Popescu spune că era om tênĕr şi avea coconĭ micĭ încât mare jale fu pe toată boerimea când 'l ridicară, ca să'l ducă la moarte rĕmânênd copiĭ fără de tătân. Turcul însă era de oţel nicĭ că'ĭ păsa luĭ de cuvêntul de milă şi ca un păgân luă cu sila pe ceĭ douĭ boerĭ de'ĭ duseră la Ţarigrad şi acolo li se retezară capetele ca şi celor-l'alţĭ [1]. Ce urgie! Doamna luĭ Ştefan-

[1]) Veḑĭ în vol. III, Şincaĭ, p. 245, după Del Chiaro, şi în Mag. ist., vol. IV, p. 45, cron. Popescu.

Vodă, Păuna cu copiĭ eĭ ceĭ doĭ, bezadelele Radu şi Constantin se ascunseră de teamă în Ţarigrad în casa comiteseĭ de Collyer soţia ambasadoruluĭ olandez, comitesa în secret procură prinţeseĭ române o corabie veneţiană şi aşa prinţesa travestindu'şĭ înbrăcămintea dinpreună cu copiĭ eĭ plecă, şi trecênd prin oraşele Mesina, Neapoli, Roma, Florenţa, Bolonia, Ferrara, şi Veneţia se opri aci unde fu primită de Nicolae Coragiani ce o ţinu în gasdă 5 ḑile, de aci porni în Austria şi ajunse la Viena, unde fiul sĕŭ maĭ mare, Radu rĕmase, şi intră ca militar în armata austriacă, eară cu cel-l'alt fiŭ Constantin o plecă în Rusia, unde şi dênsul intră în armata rusească. Doamna Păuna nu maĭ remăsese de cât cu 5,000 de galbenĭ din toată averea eĭ, căcĭ totul erea confiscat de Mavrocordat în unire cu Turciĭ ce veniseră din Ţarigrad, aci.

Aceştĭ 5,000 de galbenĭ dênsa îĭ lăsase comiteseĭ Collyer ca să'ĭ trimiţă când îĭ va scrie că are nevoe. Dintr'un document cu data de 1720, 27 Aprilie reese că Doamna Păuna trimisese pe un oare-care Battista Chinetti la Constantinopol ca să ceară ceĭ 5,000 de galbenĭ Comiteseĭ Collyer. Comitesa însă când vĕḑu că acest Chinetti vine şi 'ĭ cere ceĭ 5,000 de galbenĭ obiectează că a primit numaĭ 4,000 de galbenĭ, din care 2,000 i'a cheltuit cu întreţinerea prinţeseĭ şi a copiilor eĭ în Constantinopol cât timp i'a ţinut ascunşĭ în casa eĭ, eară restul de 2,000 se obligă a'ĭ plăti câte 800 anual asigurênd'o pentru întreaga sumă în casele ce le avea dênsa în Ţarigrad în cartierul Péra. Comitesa Collyer dă şi o adeverinţă relativ la această sumă care adeverinţă e însuşĭ documentul citat [1]).

In altă scrisoare a însuşĭ Doamneĭ Păuna către un sfetnic de la Paris se vede că dênsa se plânge de averile eĭ, recurgênd la ajutorul regeluĭ Franciei pentru a ordona ambasadoruluĭ sĕŭ din Ţarigrad să intervină pe lângă doĭ indiviḑĭ ce dupé nume par a fi Grecĭ, în mâinele cărora se găseaŭ averile Păuneĭ. Eată ce vedem în însuşĭ scrisoarea Doamneĭ Păuna:

---

[1]) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 299—300, vol. VI.

«Monsieur,

Remontre avec respect Pagona Cantacuzène, Douarière Princesse de Valachie, veuve du feu Prince Etienne Cantacuzène, et ses enfans Rudolphe et Constantin Cantacuzène, que feu le Prince Etienne ayant eu le malheur d'être fait mourir d'ordre du Grand Sultan, à Constantinople, elle se vit obligée de s'enfuir avec ses dits enfants, pour sauver leurs vies et de laissers la plus grande partie de ses bien et effets entre les mains de plusieurs particuliers, et surtout d'un nommé *Portaro Dimitrachi* lequel s'est mis sous la protection de l'Ambassadeur de France à la porte ottomane, et cherche sous cet auspice, à ce disculper de rendre les dits biens et effets qu'il a entre les mains, et d'un autre nommé *Vataffol*, comme il parait par la deposition et spécification ci-jointe, lequel cherche aussi tous les moyens de ne pas rendre ce qu'il tient appartenant à la dite Princesse. C'est pourquoi, elle, et ses enfants, ont recours à vous, Monsieur, et vous supplient avec instance de procurer qu'il leur soit rendu la justice, qui leur est dûe, en écrivant à votre Cour, afin que Sa Majesté Très-Chretienne ordonne à son Ambassadeur là bas qu'il employe son crédit pour qu'ils soient consolés». Această scrisoare poartă data de 1717, Noembrie[1]).

Acuma memoria Brâncovenilor era rĕsbunată, să zicem şi noĭ ca şi cronicarul moldovenesc Ioan Neculcea «şi aŭ ajuns şi eĭ osînda Brâncoveanuluĭ căcĭ îl vêndu-se eĭ pre dênsul cu înşelăciune» [2]).

Ce urgie căḑuse asupra neamuluĭ Cantacuzino! aceasta eraŭ numaĭ începuturile, urmările îngrozitoarelor persecuţiunĭ le vom vedea în capitolul întronăreĭ luĭ Nicolae-Vodă Mavrocordat, adică cel ce urmează.

Toate familiile domnitoare române care aŭ ţinut stindardul naţional în mână aŭ căḑut rênd pe rênd. Cantacuzeniĭ carĭ deşi nu Românĭ de origină, dară deveniţi marĭ

---

1) Veḑĭ supl. I, vol. I, col. doc. Hurm, p. 439.
2) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, pag. 350.

Românĭ de la anul 1611 de când aŭ venit în ţara-Românească; de atuncĭ şi până la 1716 însă în tot-deauna aŭ căutat a se pune în vileag prin faptele lor patriotice; că acuma, la urmă, şi-aŭ băgat mâinele în sângele luĭ Brâncoveanu, aceasta nu a fost de cât sentimentul ureĭ şi al invidieĭ personale, ce a lucrat.

La urmă soarta le rezervase şi lor sfêrşitul cel tragic, ce cortina 'l va acoperi pentru un veac şi maĭ bine.

Când Cantacuzeniĭ fură ucişĭ în Ţarigrad; Nicolae Mavrocordat deja domnea în ţară, de 4 lunĭ.

Inainte însă de a intra în istoricul capitoluluĭ domnieĭ luĭ Mavrocordat, se simte necesitatea de a încheia domniile române printr'un ultim cuvênt ce va servi de chee la deschiderea domniilor fanarioate.

Cuvênt final pentru domniile române.

şi

Cuvênt introductiv la domniile fanarioate.

Istoricul şi cugetătorul român după ce va fi citit istoria ţĕreĭ sale de la început şi până la anul 1716, anul întronăreĭ Fanarioţilor în ţara-Românească, va fi putut observa un şir întreg de Domnĭ din neamul Basarabilor; un Brâncovean, douĭ Ghiculeştĭ şi douĭ Cantacuzineştĭ domnind eĭ la diferite intervale; în acest rĕstimp de maĭ bine de cincĭ veacurĭ, considerând viaţa politică la Românĭ încă maĭ înnainte de întemeierea statuluĭ lor ca principat, încă de pe când ereaŭ constituiţĭ într'un simplu Banat saŭ Voevodat al Olteniei, cu maĭ multe knezeate în jurul sĕŭ, stătuleţ formênd acesta embrionul regatuluĭ şi poporuluĭ român de aḑĭ.

In acest întreg rĕstimp, judecătorul drept şi nepărtinitor va ḑice dintr'un cuvênt că puterea de viaţă a Românilor în vechime a trăit prin resistenţa a două marĭ ideĭ, aceia a *armateĭ* şi a *religiuneĭ*; în tot acest rĕstimp de cincĭ veacurĭ el va vedea pe un lung şir de Domnĭ uniĭ domnind maĭ mult eară pe alţiĭ câte 3 şi 4 anĭ numaĭ, şi chiar şi câte-va

lunĭ poate, dar fie-care în tot-deauna ţinênd spada lângă dênsul cu tăiuşul ascuţit, ne-fiind nicĭ odată sigur de ḑiua de mâine, dacă nu va fi călcat de Tătari, Turci orĭ Nemţi şi Ruşĭ, saŭ de boerii resvrătitorĭ aĭ ţĕreĭ ce protestaŭ în contra tiranieĭ strĕine.

In întreaga acestă cale ce aŭ păşit'o Românii, plină numaĭ de spinĭ, aŭ avut cam pe la mijlocul eĭ o curioasă întêmplare, aceia ca în anul 1393 un Domn al lor a încheat un tractat de alianţă şi de vasalitate cu Turcii; luând această decisiune nu în urma uneĭ învingerĭ ruşinoase ce ar fi suferit'o Românii, ci din contra, de bună voe, din simpla luĭ plăcere.

Acel Domn a fost Mircea I Basarabă căruia cronicarii şi poporul i'aŭ dat frumoasa poreclă de «*mare*» şi «*bĕtrân*». Mircea I a avut o idee ingenioasă când a luat această hotărîre. In timpul domnieĭ sale, ţara-Românească se cam solidificase, starea embrionară începea să dispară şi posiţiunea eĭ devenea din ḑi în ḑi maĭ fixă pe charta Europeĭ orientale; populaţiunile cele maĭ întinse ale nordului priveaŭ cu atenţiune la micul micuţul popor românesc ce începea să'şĭ vênture viaţa sa publică, de la porţile de fier până la gurele Dunăreĭ. Mircea I organisă şi armata, spre gloria Românilor, căcĭ în 1393 nu ereaŭ încă nicĭ «*Les compagnies d'ordonance et les tirreurs Archers*» ale luĭ Carol al VII regele Franciei.

Domnul român judecând că poporul sĕŭ este prea mic pentru a putea trăi, el prin sine însuşĭ; iĭ fu teamă ca valurile oceanuluĭ să nu asvêrle mica corabie pe stâncĭ; instinctul de sigur îĭ dictă să nu închine ţara sa uneĭ puterĭ slabe. Turcia atuncĭ erea în floarea eĭ, avea un intins câmp în faţa sa, după care va culege glorii, şi de aceia în schimbul a 3000 de banĭ roşĭ (adică de aramă de aĭ ţĕreĭ) saŭ 500 leĭ, el aşeḑă sub scutul Ottoman această ţară; păstrând însă toate drepturile şi prerogativele unuĭ adevĕrat principe ales de naţiunea sa, urmându-se cu plata acestuĭ tribut până la Laiot Vodă Basarab când el se maĭ mări până la suma de 40,000 leĭ, în anul 1460; de către Matheĭ Basarab-Vodă în 1640 se mări

earăşĭ până la suma de 125,000 leĭ; şi în fine de Constantin Vodă Brâncoveanu la 1701 când tributul a atins ţifra de 175,000 leĭ.

De la Constantin Vodă Brâncoveanu se urmă ast-fel până la Fanarioţĭ când dênşii cu rêndul măreaŭ tributul, aşa că sub Michaĭ Vodă Suţu el atinsese ţifra de 1,000,000 leĭ pe an.

In tot acest rêstimp în care Domniĭ românĭ plăteaŭ tribut sublimeĭ-porţĭ, şi plăteaŭ fiind-că se bucuraŭ de ajutorul Turcilor la vremurĭ grele, eĭ nicĭ odată nu s'aŭ dat înapoĭ când uniĭ din Sultaniĭ de la Constantinopol în urma uneĭ pofte personale, orĭ a uneĭ poveţĭ de către marele vizir se încerca a călca disposiţiunile tractatuluĭ, şi a trimete armate comandate de Paşĭ, ca să bată pe Românĭ, atuncĭ Domniĭ Românĭ încalecaŭ pe cal şi ca nişte zmeĭ fugeaŭ la bătălie ca împreună cu cavaleriĭ lor, cu boeriĭ acesteĭ ţĕrĭ şi cu slujitoriĭ să apere patria comună saŭ moşia, şi din cele 76 de campaniĭ pe care le relatează istoricul Bălcescu că Munteniĭ le-aŭ avut; 19 am avut cu Turciĭ şi în nicĭ una nu am rĕmas cu ruşinea pe câmpul de onoare, cu forţe micĭ, dar oţelite; am învins altele mult maĭ marĭ.

Gloria militară a mers crescênd la Româniĭ de d'incoace de Milcov, până la Michaĭ-Viteazul, acesta a împins renumele Românuluĭ muntean până în sferile cele maĭ înalte ale vitejieĭ; atuncĭ ştia toată Europa că la gurele Dunăreĭ trăeşte un popor, demn prunc al părinţilor luĭ, şi că peste acel popor domneşte un principe căruia istoria îĭ este silită de a'ĭ numi domnia, «*o epocă*».

Pe vremea aceia însă ideia de naţionalitate nu erea bine determinată; ideia naţionalităţeĭ este o idee modernă ce 'şi trage isvorul din şiroaele de sânge vĕrsate în Franţa la 1789, în timpul revoluţiuneĭ celeĭ marĭ; locul ideĭ naţionalităţeĭ 'l ţinea atuncĭ religiunea; toate popoarele Europei eraŭ clasate în douĕ marĭ părţĭ: *cele creştine* şi *cele păgâne*, de aci acea rivalitate continuă între împĕrăţiile cele marĭ şi creştine, cu o altă împĕrăţie tot atât de mare, dar *păgână*, şi de aci în spre mirarea tuturor, că noĭ Româniĭ un popor creştin să ne fi aşeḑat sub protecţiunea Turcieĭ.

şi încă de bună-voe, de aci deci necaz din partea acelor împĕrăţiĭ pe Turcia şi ura lor, pe noi.

De prin veacul al XV când forţele celor două împĕrăţiĭ vecine cu noi; *marea seminţie germanică* şi cu *ţara Muscalilor* începură a'şi consolida forţele lor; atunci populaţiunea erea destul de mărită şi clasa boerilor, singura clasă diriguitoare a afacerilor ţĕrei, erea destul de bogată; căci Domnii ţĕrei împărţise deja sfetnicilor lor destule pământuri în urma atâtor rĕsboae.

Atunci se cam formă în ţară grupuleţe de aceşti boeri; unii ţinênd cu Ruşii, alţii cu Nemţii şi alţii cu Turcii; ceĭ ce ţineaŭ cu Nemţii şi cu Ruşii representeaŭ opoziţiunea ţĕrei, pe când ceĭ ce ţineaŭ cu Turcii representaŭ partida oficială saŭ guvernamentală, cum am spune aḑi; de oare-ce în capul eĭ erea însuşi Domnul ţĕrei cu divaniştii sĕi.

In vremurile acelui veac însă, Sultanul cel îngrozitor al Turcilor distruge pentru tot-deauna Bizanţia cea strĕbună, dărâmă din pământ dinastia Paleologilor şi înfige stindardul semi-lunei în capitala lui Constantin cel mare.

De atunci aŭ rĕmas în Constantinopol o mare parte din locuitorii notabili ai oraşului cel vechiŭ, şi aŭ mai venit şi alţii din provinciile vechiei împĕrăţii; atunci oameni de naţionalităţi diferite, ca: Armeni, Spanioli, Veneţieni, Italieni, Greci, poate şi Francezi s'aŭ strâns cu toţi într'un suburbiŭ al oraşului unde odinioară locuea corpul diplomatic al ambasadorilor puterilor europene representante la Constantinopol; şi stabilind un fel de legătură şi de prietenie între dênşii, considerându-se din aceiaşi casă şi familie, pentru că pe toţi îi legaŭ semnul crucei, în deosebire de Turci, ce ereaŭ păgâni; se numiră ei singuri «*Fanarioţi*» după numele acelui suburbiŭ de «*Fanar*».

Acest eveniment petrecut în împĕrăţia Turcilor a schimbat cu totul soarta Românilor, căci dacă până atunci noi am fost stăpâni în statul nostru, stăpâni pe judecata noastră pe conştiinţa noastră şi pe Domnul nostru, de acum înainte ḑi cu ḑi vom resimţi o diferenţă.

Am vĕzut în cursul scrierei de faţă că influenţa grecească începuse a se manifesta mai de demult în ţara-

Românească încă de prin veacul al XIV, pe timpul când erea în ființă vechiul imperiŭ Bizantin, pe acele vremurĭ însă această influență grecească începuse a se manifesta la noĭ numaĭ pe calea *comerțuluĭ* și a *religiuneĭ* [1]), aceste două aŭ fost antemergătoarele influențeĭ *politice* ce se va naște în țările române după îngenunchiarea imperiuluĭ bizantin.

Când imperiul Bizantin însă fu distrus, toțĭ sfetnicii de odinioră, indiferent de naționalitatea lor, așeḑêndu-se în suburbiul Fanaruluĭ, aŭ căutat a se pune în relief în noua capitală a imperiuluĭ ottoman; și-aŭ intreținut bogățiile și le-aŭ mărit prin comerțul cel înfloritor ce erea atuncĭ în Constantinopol, de pildă cu mătăsurile și productele din Egypt orĭ Asia-Minoră.

Intre acești sfetnicĭ de odinioară aĭ vecheĭ Bizanție fiind și o mare solidaritate din causa religiuneĭ lor *ortodoxe-grecești*, făcură eĭ din aceasta un pretext față de Turcĭ, ca să aibă aerul de apărătorĭ a intereselor tuturor popoarelor creștine, vasale Turcilor, din causa inteligențeĭ lor naturale, și a cultureĭ lor, deveniseră cam trebuincioșĭ guvernămêntuluĭ ottoman, întrebuințațĭ maĭ întâiŭ ca grămăticĭ pe la ministerele din Țarigrad, adică tălmacĭ la hârtiile scrise pe turcește pentru a le traduce în limba franceză și italiană, câștigând ast-fel o mare preponderență, ajunseră de dobândiră și înființarea uneĭ marĭ funcțiunĭ, aceia de *Mare Dragoman*; maĭ 'nainte încă de a se înființa acest post mulțĭ din Fanarioțĭ, dară din ceĭ maĭ săracĭ și maĭ de jos veniră și în țările române; sub Domnia luĭ Michaĭ-Viteazul (1594—1601) ereaŭ deja Grecĭ în Muntenia căcĭ vedem într'un tractat încheeat de marele Domn la Belgrad în 1595 cu Sigismund Battori principele Transilvanieĭ, ḑicêndu-se la un articol «*Nicĭ un Grec să nu fie priimit în slujbele statuluĭ*» [2]). Michaĭ Viteazu prevĕḑu-se primejdia, și de aceiă căuta să o pareḑe.

De la Michaĭ-Viteazul încoace lucrurile luară cu totul o altă întorsătură, de atuncĭ Grecii începură a năpădi din

[1]) Veḑĭ Capitolul II, în această carte, p. 15.
[2]) Veḑĭ raportat de N. Bălcescu în Vol. I, Mag. ist., p. 115.

ve m ce mai mult în ţară, din care causă amorţi şi vigoarea militară a Românului de altă-dată. După mazilirea luĭ Radu Şerban Basarab Voevod; succesorul luĭ Michaĭ-Viteazul, veni la domnie Radu Michnea în 1611, tot un Basarab; dară de mic grecisat şi crescut în mijlocul iesuiţilor de la Fanar, deşi creştinĭ şi ortodoxĭ dară maĭ iesuiţĭ de cât iesuiţiĭ catolicĭ aĭ luĭ Ignaţiŭ de Loyola.

Acest Domn aduse cu sine o sumă de Grecĭ însă nicĭ unul însemnat prin ceva, ci din ceĭ maĭ de jos şi obscurĭ.

Aceştia crezură *că prin sânge vor îneca orĭ-ce manifestaţiune a opinieĭ publice*; însă un mare adevĕr a probat în tot-deauna că *sângele vĕrsat în loc de a strivi o opiniune din contra o hrăneşte, o întărâtă şi o face a triunfa.*

Că s'a întâmplat aşa, dovadă este revoluţiunile cele ce aŭ isbucnit atât sub acest prim Domn grecisat, Radu Michnea, (1611—1616), cât şi sub urmaşiĭ sĕĭ Alexandru Iliaşĭ (1616—1618); Alexandru Coconul (1623—1627) şi Leon Tomşa (1627—1633). Toţĭ deşi Românĭ, dară deprinşĭ obiceiurilor bizantine, de către amiciĭ lor Greciĭ şi Fanarioţiĭ din Ţarigrad, atuncĭ sângele boeresc român, a curs mult pe pământul nostru, căcĭ stindardul naţiuneĭ române erea în mâna lor; listele de proscripţiunĭ curgeaŭ ca la Romanĭ în vremea dictatureĭ luĭ *Syla;* isvor de sânge se făcuse de la Têrgovişte până la Stambul, cititorul n'are de cât să se întoarcă înapoĭ şi de la pagina 26 până la pagina 44 va vedea capetele căḑute pe carĭ cronica le enumeră şi numaĭ pe ceĭ maĭ de frunte d'intre boerĭ.

Aceste revoluţiunĭ isbucniră în ţară, căcĭ boeriĭ apărătorĭ aĭ ţĕreĭ şi neamuluĭ lor, nu puteaŭ suferi intrigele Grecilor al căror gând erea de a înăbuşi orĭ-ce sentiment de independenţă şi conştiinţa naţională.

Vĕḑênd că nu reuşesc prin acest mijloc recurg la stratageme şi înduplecă pe Domnul Leon Tomşa ca să dea un chrisov prin care să isgonească pe toţĭ Greciĭ din ţară; aceasta era numaĭ o simulare, cu gândul că boeriĭ să se potolească, resultatul fu nesatisfăcător, căcĭ isbucni insurecţiunea luĭ Matheĭ Basarab de la Brâncovenĭ, care reuşeşte în

1633 să inlăture tirania fanară şi să se întroneze pentru a domni până în 1654.

Mathei Basarab dete un chrisov prin care desrobeşte toate mănăstirile ţěreĭ închinate mânăstirelor de la sfîntu munte şi scoate pe toţi călugăriĭ Greci din ţară.

In timp de 20 de ani numaĭ de ocârmuire a sa, ţara 'şi recâştigă prestigiul de altă dată şi falangele luĭ Michaĭ-Viteazul se acoperiră din noŭ de glorie pe câmpurile de bătăliĭ, spada cea dreaptă şi românească din noŭ va frînge iataganul cel curb al Turcilor.

Intrigele Fanarioţilor în Ţarigrad însă, făcură pe Turci a impune Domnuluĭ român ca ministru pe un Grec anume Ghinea Ţucala *«vasul relelor»* porcclit de cronicarĭ; acesta în calitate de mare vistier sevêrşi urgiile cele maĭ marĭ şi de aceia sfêrşi ucis de Seimenĭ în palatul din Têrgovişte în anul 1653 când muri şi Matheĭ-Vodă.

Ţara s'ar fi liniştit dacă acest Ţucala nu ar fi înveninat'o din noŭ; de la dênsul firul cel întrerupt de Matheĭ-Vodă fu reluat earăşi de Greci şi cu maĭ multe furie încă, căcĭ sub domnia luĭ Constantin Şerban Basarab (1654—1658) isbucni o a cincea revoluţie în care rolul de frunte 'l avură însuşĭ soldaţiĭ desperaţĭ de nelegiuirele Grecilor [1]). După moartea acestuĭ Domn sub domniile luĭ Michnea, a Ghiculeştilor şi a luĭ Radu-Leon-Vodă nelegiuirele Grecilor merseră din ce în ce crescênd; coroană la acestea a fost domnia luĭ Radu-Leon-Vodă (1664—1669), sub care persecuţiunile Cantacuzenilor ajunseră la culme căcĭ lucraŭ la o l'altă cu tot ce erea maĭ patriot în ţară. El imită pe tatăl sěŭ şi recurse la aceiaşi strategemă de a da un chrisov de isgonire a Grecilor din ţară, aceasta însă nu fu de cât o încercare ce nu avu de loc efect.

Sub domnia acestuia aroganţa Grecilor ajunsese la culme eĭ proectaseră să omoare pe toţĭ boeriĭ pămêntenĭ; lucrul însă fu descoperit şi o mare revoluţiune aduse mazilirea Domnuluĭ şi uciderea acelor Fanarioţĭ capĭ aĭ rěutăţilor.

---

1) Vedĭ în această carte, p. 60—65.

După mazilirea acestuĭ Domn, partida naţională română triumfă, căcĭ isbuti a'şĭ alege dênsa singură un Domn şi anume pe Antonie de la Popeştĭ ce domni 4 anĭ. Greciĭ însă nu se lăsaŭ de loc la Ţarigrad; în 1672 vine la domnie Grigore Ghica a doua oară, când urgiile se preînoesc din noŭ şi bieţiĭ Cantacuzenĭ ce ereaŭ atuncĭ capiĭ partideĭ naţionale ajung în cea maĭ mare prihană şi nenorocire; ucişĭ şi sărăciţĭ de averĭ.

Domnia însă a luĭ Duca Vodă din 1674—1679 aduse destrămarea putereĭ partideĭ greceştĭ, ce apuse cu totul la venirea luĭ Şerban Cantacuzino pe tron.

In adevĕr în 1679 se urcă pe tron Şerban Cantacuzino, partida naţională învinsese earăşĭ pe veneticĭ; inima Românuluĭ tresălta acuma de bucurie, căci se vĕḑuse satisfacută ; Greciĭ nu maĭ aveaŭ nicĭ o putere în ţară, de oarece Voevodul Şerban Cantacuzino erea o mână de fier şi când se uita numaĭ la cine-va cu ochiĭ sĕĭ ceĭ de vultur, fără a se rĕsti, băga în pământ pe orĭ şi cine; istoricul contimporan cu dênsul, Italianul Del Chiaro, am vĕzut la capitolul domnieĭ acestuĭ Domn cum relatează, că : Ambasadoriĭ puterilor strĕine când veneaŭ cu câte o misiune la Voevodul Şerban Vodă la Bucureştĭ îĭ apucaŭ tremuriciul când Domnul român se restea la dênşiĭ, lăsaŭ şi nevoe şi tot şi o luaŭ de fugă; se ştia atuncĭ că Muntenia avea un Domn, nu o păpuşă.

Cu domnia luĭ Şerban Cantacuzino se creaḑă în ţara-Românească o stare nouă de lucrurĭ; sunetul armelor va fi înlocuit prin consfătuirele cele îndelunge şi prelungite une-orĭ şi până la mieḑul nopţeĭ, de către înalţiĭ sfetnicĭ aĭ Domnuluĭ care din preună cu Domnul vor discuta într'una din camerĭ ale palatuluĭ din Bucureştĭ, orĭ Têrgovişte, orĭ de pe la una din moşiile Domnuluĭ, despre starea de lucrurĭ a politiceĭ orientale.

Ce a ḑis cutare ambasador la Ţarigrad mareluĭ Vizir, orĭ prea luminatuluĭ Sultan, despre Măria Sa Domnul ţĕreĭ-Româneştĭ, saŭ ce a scris acel ambasador Impĕratuluĭ orĭ regeluĭ sĕŭ. Oamenĭ de încredere aĭ Domnuluĭ pe la curtea din Viena, pe la Ţarigrad; spionĭ, corespondenţe secrete cu

Nemţiĭ şi cu Muscaliĭ, în ascunsul Turcilor, ce o maĭ fi toate acestea? Eĭ da! aşa merg lucrurile în lumea aceasta, alte vremurĭ, alte nevoĭ, să ḑicem şi noĭ ca şi M. Kogălniceanu «*la legĭ nouĭ oamenĭ nouĭ*». In ţara Românească, formându-se o partidă nemţească de boerĭ, în toată puterea cuvêntuluĭ, acestea toate discutêndu-se la masa de voroveală de politicii noştri aĭ veaculuĭ al XVIII.

Tot acest sistem noŭ însă ajunse în floarea luĭ sub Constantin Brâncoveanu-Voevod, un om pe care natura 'l înḑestrase cu o putere de cugetare extra-ordinară, cu o inteligenţă şi . rtă diplomatică fără seamăn, încât reuşind a domni 25 de anĭ pe şubredul tron românesc, sguduit de atâtea orĭ; aduse ţara sa la o reputaţiune europeană şi amestecând numele de «*Valachia*» şi «*Valachĭ*» în discuţiunile regeluĭ Francez, la Versailles, şi în cestiunile cele maĭ delicate ale politiceĭ imperiale austriace şi moscovite.

Cestiunea ţĕrilor dunărene ajunsese atuncĭ o idee fixă în capul regeluĭ Francieĭ, Impĕratuluĭ austriac, Impĕratuluĭ rusesc, regeluĭ leşesc, magnatuluĭ ungar şi maĭ ştiŭ eŭ căruĭ invidios; ţĕrile române ereaŭ micĭ, dară de mare preţ; porţiunea ce ocupa ţara noastră pe charta Europeĭ o invidiaŭ toţĭ, bogăţiile ce le aveam în ţară le conveneaŭ tuturor, şi firea cea de oţel şi de miere a Românuluĭ plăcea şi maĭ mult.

Aşa a fost în tot-deauna şi va fi mereŭ, ca statele cele maĭ marĭ să încerce a înghiţi pe cele maĭ micĭ; noĭ însă ne am opus, şi vĕd că cu mijloacele de care am dispus, am reuşit, şi am rĕmas tot Românĭ.

Greciĭ Fanarioţĭ vĕḑênd însă că locul lor nu maĭ e posibil în ţară, se strânseră cu toţiĭ în Ţarigrad, acolo 'şĭ întăriră rêndurile şi se apucară de luptă; o luptă însă titanică, linguşind pe toţĭ ambasadoriĭ, linguşind şi cumpĕrând pe Vizirĭ; Paşale şi Dragomaniĭ; spionând pe Domniĭ românĭ, reuşind a conrupe pe mulţĭ şi din boeriĭ românĭ, în schimbul unor promisiunĭ fantastice, infiltrênd vrajba şi ura între familiile domnitoare româneştĭ ce maĭ rĕmaseseră, şi decizând în cele din urmă pe Turcĭ a 'şĭ înfinge pumnalele

lor în trupurile Brâncovenilor, numele cel maî slăvit din analele politice ale istorieî principilor din trecut aî Românilor.

Dar pentru a se sfêrşi cu neamul românesc, pentru a se da ultima lovitură, haide încă pentru ultima oară cu un Domn român!

Şi astfel ceî douî anî de domnie aî luî Ştefan Cantacuzino nu fură de cât o agonie de moarte; căcî ţĕrile române 'şî plecaseră de mult capul, pentru a fi înjugate la jugul robireî şi despoereî comune.

Aniî de 1715 şi 1716 nu însemnează în istoria poporuluî român de cât ultima scântee de naţionalitate şi libertate română din istoria medie a neamuluî nostru; cu Ştefan Cantacuzino se sting domniile naţionale eşite din rărunchiî naţiuneî.

Acuma Turciî porunciseră Fanarioţilor să se îndrepteze spre ţĕrile române şi să sugrume viaţa neamuluî românesc. Prin acest capitol nu putem intra şi în studiul domniilor Beilor Fanarioţî, cacî aceasta nu ar privi sensul scriereî de faţă, domniile fanarioate aŭ fost scrise de atâţia şi atâţia: D. V. A. Ureche le-a desvoltat aşa de mult! Vom spune numaî atât că aceşti Domnî Fanarioţî aŭ contribuit la desvoltarea vieţeî culturale în ţĕrile române, care deşi întrodusă pe limba elinească, dară fiind totul de mare folos pentru deşteptăciunea naturală a Românuluî.

Aminterî însă armată, vigoare militară, obiceiurile vechî ale ţĕreî, boerime, toate fură îngenunchiate orî distruse.

Să strigăm decî şi noî ca şi Tacit în opera sa *Germania* [1]), ce vĕḑênd hordele barbarilor apropiindu-se de pământul imperiuluî roman, strigă: «O Ḑeî! faceţî, ca în sufletele acestor popoare să domnească şi să fie de vecî, dacă nu iubirea pentru noî, ci dară ură pentru ele înşi-le! căcî, astăḑî ţĕreî noastre, ostenită de greutăţile soarteî, no-

---

[1]) Cap. XXXIII.

rocul nu'i mai poate da nimic mai folositor de cât desbinarea duşmanilor sěi!»[1])

In adevěr aşa se şi întâmplă căci în 1821 Marele Sluger Tudor Vladimirescu la o l'alta cu o mare parte din familiile de boeri românî folosindu-se de certurile Fanarioţilor, provoacă o insurecţiune ce avu de resultat alungarea şi stêrpirea Fanarioţilor de la tronurile române când earăşi reînviară domniile pământene, dar după ce capul bravului român din Gorj, peri sub zidurile cetăţei Têrgovişte la mişeleasca şi vicleana lovitură a lui Ipsilante. Eată ce aveam de spus, înainte de a pătrunde în capitolul întronărei lui Nicolae Mavrocordat.

In cele 5 capitole ale titlului: «*Despre causele saŭ evenimentele contribuitoare la intronarea unuĭ principiŭ Fanariot în Ţara-Românească* [2]), cititorul a putut vedea toate fasele prin care a trecut această ţară, până ce Fanarioţii aŭ ajuns a pune mâna şi pe tronul românesc. După mijloacele de care am dispus, şi după puterile ce mi le-a dat Dumnezeŭ, m'am încercat să arăt cititorului, pe Fanarioţi înainte de anul 1716, anul suirei lor pe tronul românesc.

In aceste 5 capitole nu am vědut de cât amestecul lor în Ţara-Românească ori Muntenia; amestec ce la început erea mai neînsemnat, apoi din ḑi în ḑi crescênd până ce ajunsese la apogeul sěŭ, când uneltirele de domnie începură, şi ora asaltului final sosise, visul de aur se realizase, şi toată dibăcia şi meşteşugul cu care ei lucraseră la Ţarigrad avu acuma efectul; seminţele cele sěmănate şi îngrijite cu atâta muncă şi sudoare, deteră în fine fructul pe care Fanarioţii nu întârḑiară de a'l rupe de pe arborele crescut.

Nicolae Mavrocordat debuteaḑă cel d'întâiŭ pe scena pe care se va juca această jalnică Tragedie a *robirei poporului român*, o Tragedie atât de fulgerătoare, unde de

---

[1]) Veḑi în op. cit.: «Maneat, quaeso, duret que gentibus, si non amor nostri ad certe odium sui, quando, urgentibus imperi fatis, nihil jam praestare fortuna maju, potest, quam hostium discordiam», raportat şi de D. Gion, op. cit., p. 425.

[2]) Veḑi la p. 10 în această carte.

la I-iul act şi până la cel din urmă nu se va vedea de cât ucideri şi cumplite urgii, ca: exiluri despoeri de averi, desfrînâri, orgii şi viciuri; haide! voi spade de oţel închideţi-vě în tecile voastre, şi dormiţi acolo somnul cel de moarte! uitaţi că odată în vremurile cele strĕbune aţi fost purtate de un braţ român!

Uitaţi că odată aţi străpuns pepturi de păgâni, şi aţi spintecat oameni, uitaţi că odată, sclipeaţi pe cerul românesc şi că sbârnâitul vostru înspăimânta o lume întreagă,

De cât ori are Ungurul şi Turcul nu o rupea de fugă? Regele unguresc Carol-Robert la 1330 ştia ce e Românul, căci arcurile, săgeţile şi buzduganele boerilor şi slujitorilor lui Alexandru Basarab, voevodul copilaşului de popor român de abea în faşă încă atunci, aŭ curs ca şi un potop peste tumultul de magnaţi [1]).

Eară Turcii cei trufaşi la vorba de *Călugăreni* şi de *Michai-Viteazu* se înfricoşeaŭ.

Viaţa însă nu e de cât un amestec de fericiri şi de nenorociri; gloriile unui popor nu pot fi eterne, ce e etern devine şi banal, viaţa din trecut a Românului a fost tot agitată şi plină de emoţiuni. Atât la vremuri de restrişte cât şi la cele de ferice el s'a arătat mereŭ virtuos şi plin de energie, acuma însă când ceasul bătuse ora cea de pe urmă, neştiind care va fi sfêrşitul, el se va agita din noŭ, ear jugul cel asupritor 'l va strênge rĕŭ la gât şi va căuta a'l inăbuşi.

In acest al 6-lea capitol vom vedea această *schimbare la faţă* a ţĕrei, cum aproape după 5 veacuri de domnii pământene; Românii fură siliţi ca să primească de Domn al lor tocmai pe unul ce făcea parte dintre aceia în contra cărora el se luptase când cu scrisul când cu spada.

---

[1]) Vedĭ în toate cursurile de istorie română, atât ale autorilor românĭ cât şi ale autorilor strĕinĭ.

CAPITOLUL VI

Păreri istorice asupra întronăreĭ Fanarioţilor în Ţara-Românească.

Neamul, antecedentele şi domnia primuluĭ voevod fanariot în Ţara-Românească, (10 Februarie 1716— 14 Noembrie 1716).

A şeaptea revoluţiune boerească.

Când într'o ţară domneşte o dinastie pământeană 426 de anĭ, cum a domnit casa Basarabilor în ţara-Românească; afară de micĭ întreruperĭ în persoana celor douĭ Ghiculeştĭ şi douĭ Cantacuzineştĭ, şi când în locul lor vor păşi nişte strĕinĭ, şi tocmaĭ nişte strĕinĭ în contra cărora Româniĭ, boerĭ şi slujitorĭ s'aŭ luptat atât, de sigur că momentul acesta al întronăreĭ primuluĭ Fanariot va produce o vie impresiune pr'intre rĕndurile Românilor, şi va da mult de comentat istoricilor şi scriitorilor strĕinĭ.

Inainte de a pĕtrunde însă în istoricul evenimentelor, cred că e nemerit a mĕ opri asupra acelor apreciaţiunĭ, precum şi asupra persoaneĭ luĭ Nicolae Mavrocordat şi antecedentelor sale.

Reproduc aci maĭ multe pasagiĭ atât ale scriitorilor pământenĭ cât şi strĕinĭ relative la întronarea luĭ Mavrocordat şi a regimuluĭ fanariotic la guvernamêntul Ţĕreĭ-Româneştĭ, *eată unele părerĭ istorice.*

Incep maĭ întâiŭ cu ceĭ pământenĭ şi anume cu părerile bărbatuluĭ de stat Michail Kogălniceanu, care ne spune:

«Nous arrivons a une époque bien malheureuse pour la Valachie, au règne tyranique des Fanariotes. Sous ces princes fermiers, sous ces princes qui etaient changés tous les jours, sous ces esclaves despotes, la Valachie tomba en décadence avec autant de vitesse que les autres états de L'Europe montaient en grandeur et en civilisation. Dans

le dix-huitième siècle, tous les pays, même les plus éloignés de l'Asie et de l'Afrique prirent part à la civilisation de la France et de l'Angleterre ; la Chine, même cette vieille Chine qui depuis de milliers de siècles n'avance ni ne recule, fut forcée par l'Europe de faire un pas de plus dans le progrès. Le despotisme des Fanariotes fut plus puissant que la haute muraille des Chinois qui ne put paş empêcher les lumierès de l'Europe d'entrer dans leur pays, tous les essais d'independence, de nationalité, de civilisation vinrent se briser contre la tyrannie, des esclaves du Fanar, maitres enfin de la Valachie. Un mur de despotisme, plus puissant qu'un de pierres entourait la principauté et le separait du reste de l'Europe, c'etait une arêne ou les Fanariotes exerçaient leurs cruautes à l'oisir et en pleine liberté, rien ne venaient les troubler dans leurs occupations d'oppression ; que quelques fois, le cordon ou le sabre du Sultan. La Valachie etait devenue comme dit un auteur Roumain, Gregoire Pleşoeano, *une table sans gardien livrée à des bêttes affammées*» [1]).

Un autor german Raicewich [2]) ḑice:

«Nicolae Mavrocordat fiul celebrului Alexandru Mavrocordat, ambasadorul de la tractatul din Carlovitz, fu cel d'întâiŭ Fanariot creat de pórta ottomană prinţ al Valachieĭ. Ar fi imposibil să ḑic că s'a condus după ordinele seale proprii, saŭ că a linguşit pe Sultan, făcêndu-ĭ pe plac, saŭ că şi-a satisfăcut propriul sêŭ geniŭ; cea-ce se poate zice însă, este că a fost foarte rêŭ voitoriŭ, el a fost *Neronele Valachieĭ* care a înăbuşit restul libertăţeĭ ce maĭ remăsese în această ţară şi de care se maĭ bucuraŭ boeriĭ Moldovenĭ şi Muntenĭ cu tot jugul ce'ĭ apăsa». (Tradus din nemţeşte).

Ca Kogălniceanu aŭ maĭ scris şi toţi istoricii Românĭ, am reprodus numaĭ spusele luĭ Kogălniceanu, căcĭ cred că e suficient, o singură părere a unuĭ istoric român, maĭ im-

---

[1]) Vezĭ în Histoire de la Moldavie et de la Valachie, p. 137.

[2]) Veḑĭ în Bemerkungen über die Moldau und Wallachei. Viena 1789 în introducere.

portante sunt pentru noĭ Românii părerile istoricilor strĕinii neamuluĭ nostru, căcĭ pe dênşiĭ nu poate să'ĭ doară ca pe noĭ; pe când la noĭ este sentimentul suferinţelor personale ce lucrează, la strĕinĭ nu poate fi de cât cel al mileĭ; povestirea despre lucrurile care te privesc este în tot-deauna maĭ caldă, nu ḑic că ea cade în neadevĕr, când găseştĭ însă o povestire despre tine, la strĕinĭ, atuncĭ nu maĭ poate fi vorba de interes; căcĭ strĕinul te arată aşa cum te vede fie din viaţă, orĭ după documente.

Să dăm decĭ maĭ multă importanţă scriitorilor strĕinĭ în cestiunile ce ne-aŭ costat pe noĭ Româniĭ, ca să nu dăm de vorbit acelor ce ne ar acuza de nescrupulozitate.

Istoricul Italian Del Chiaro [1]), eată ce maĭ spune: «Fanarioţiĭ aŭ fost în tot-deauna funeştĭ pentru Valachia când aŭ avut guvernămêntul» (tradus din italieneşte).

Chiar scriitoriĭ de origină greacă şi tot înfiereaḑă nenorocita soartă ce căḑu pe Românĭ când Fanarioţiĭ ajunseră pe tronul acesteĭ ţĕrĭ.

Aşa este Michail Anagnosti [2]): «Le plus désastreux de tous les mouvements politiques subis par la Valachie, celui qui a corrompu ses entrailles, altéré ses mœurs, dépravé ses habitudes nationales, abattu son courage, c'est l'avènement des princes Fanariotes, race immorale et funeste, pépinière de diplomates avides, debris mal pamés de l'ancienne cour bizantine, dont les brigues obscures, les intrigues de valets, la politique perfide et criminelle ont été devoilées par plus d'un écrivain. Nous ne reviendrons pas sur ses tableaux, le fils trahissant le père, le père supplantant le fils, l'hospodarat devenu le prix de la basesse la plus éhontée, du vice le plus vénale.

Soumises à ses serviteurs de la Porte, les deux provinces ne furent désormais, pour les Sultans, que des fermes à livrer au plus haut encherisseur. La nomination de l'hospodar fut mise à l'encan, qu'un acquéreur plus généreux se présentât: le souverain déjà nommé lui cedait la place.

---

[1]) Veḑĭ în Historia delle moderne rivoluzzioni de la Vallachia, p. 298.
[2]) Veḑĭ în Histoire de la Valachie, p. 18. Paris, 1833.

Aussi dès qu'il arrivait dans les principautés, une seule pensée l'occupait, faire sa fortune et celle de ses acolytes, oiseaux de proie qui le suivaient en foule et s'abataient sur le pays. Dans la crainte d'être supplanté, il s'épuisait en inventions nouvelles pour acquiter dans le plus bref délai les enormes dettes que lui avait fait contracter l'hospodarat: il se hâtait de payer ses protecteurs et ses appuis nécessaires, d'acheter les courtisans de la Porte, d'escorter la foule des competiteurs; de thésauriser pour les jours d'une ruine prévue et infaillible. Que d'exigences mais aussi que d'excès, l'imagination a peine à embrasser dans son étendue l'immence système d'extorsion mis en pratique par les Fanariotes de la Valachie et de la Moldavie».

Acuma sâ vedem ce ḑice Zalloni, alt grec[1]):

«En enlevant la regence de ces provinces à la domination des boyards, la sublime Porte se garantissait ou du moins croyait pouvoir se garantir des intelligences que les princes avaient souvent avec les puissances limitrophes, et qui penserent dans plus d'une occasion lui être funeste, car l'histoire n'a point encore prononcé sur les intentions secrètes de Brancovano et de Cantemir. Elle n'avait donc que deux partis à prendre, celui de faire *des pachaliks des provinces Moldaves et Valaques*, ou de les faire gouverner par les Rayas, ses sujets. Elle opta pour ce dernier moyen, qui était conforme au caractère de Mohamed V, prince pacifique et prudent. Il retablit Maurocordato dans sa principauté, mieux eut voulu sans doute, pour ce malheureux pays que la disgrâce de ce hospodar fut maintenue; car son administration n'a été narguée que par des actes de tyranie, que ne sut pas châtier la douceur du gouvernement du sultan Mahomed, ni celui des trois Empereurs, sous les règnes desquels il gouverna. Il augmenta, disent les historiens, de quinze cent mille francs le droit de joyeux avènement, ce qui motive ses quatre retours à l'Hospodarat. Les successeurs n'ont pas laissés de meilleurs exemples et les pages de l'histoire des provinces de la

---

[1]) Veḑĭ in Essai sur les Fanariotes, p. 248, 1824.

Moldavie et de la Valachies, si elles sont écrites par une main ferme, impartiale et indépendante ne seront remplies que des actes arbitraires de ces nouveaux despotes. Les malheureux habitants doivent frémir du seul nom de Fanar et de Fanariotes».

Nicĭ presa chiar nu a tăcut; şi eată câte-va rândurĭ extrase din ḑiarul francez «*Le Journal des Débats*» de la 5 Maiŭ 1823: «Les grecs du Fanar (Constantinople) qui ont signalé leur administration par la spoliation des habitants, par la degradation du caractère national, et par la coruption de leurs mœurs».

Şi să observam că tóte aceste ḑise ale scriitorilor aŭ fost scrise după-ce Fanarioţiĭ nu maĭ domneaŭ în ţară; după anul 1821, încât ele nu incarnează în rândurile lor de cât efectul guvernămêntuluĭ fanariotic, prototipul rĕuluĭ comun al Ţĕrilor române.

Acuma să venim la persoana luĭ Nicolae Mavrocordat şi să aruncăm o privire retrospectivă asupra trecutuluĭ luĭ, înainte de a veni ca domn în Ţara-Românească, ca să vedem cam cu ce fel de om avea să se mĕsoare Muntenii.

Cine erea dênsul; din ce neam se trăgea; ce fusese maĭ 'nainte de 1716?

Să ne oprim maĭ întâiŭ asupra celor două d'întâiŭ întrebărĭ, adică asupra *Neamuluĭ şi antecedentelor sale.*

La Capitolul III a acesteĭ cărţi, unde am vorbit în genere despre Fanarioţĭ şi instituirea dragomanatuluĭ şi cum Alexandru Mavrocordat Exaporiton a fost al II-lea dragoman ce succedase pe Panaiotaki Nicousis; am vorbit acolo oare-cum şi despre originea familieĭ Mavrocordat şi am vĕḑut că însuşĭ documentele familieĭ poartă în capul funieĭ genealogice pe acel Nicolae Mavrocordat, fiŭ al luĭ Pantaleon saŭ Panţiris; acest Nicolae trăeşte de la 1599 – 1649 şi se căsătoreşte cu Roxandra, fiica luĭ Scarlat, un grec bogat din Ţarigrad, care atuncĭ erea întreprinzătorul căsăpiilor palatuluĭ, pe vremea sultanuluĭ Amurat al IV-lea. Nicolae Mavrocordat, fiul luĭ Pantaleon, erea originar din insula Chios, şi avea acolo un mic foişor cu câte-va po-

goane de pământ, erea deci ceea-ce numim noi un Grec insular, căci pe vremea aceea când Bizanţul căḑuse în mâna Turcilor, se deosibeaŭ Grecii în două denumiri: Grecii Ţarigrădeni, adică aceia ce rĕmaseră în Constantinopol după infrângerea imperiuluĭ bizantin, şi Greciĭ insularĭ, aceia ce locuiaŭ maĭ de demult insulele Archipeluluĭ, chiar pe când erea în fiinţă imperiul bizantin, saŭ aceia ce de la distrugere încolo aŭ părăsit Ţarigradul şi s'aŭ aşeḑat în una din aceste insule.

Acest Nicolae, fiŭ al luĭ Pantaleon, se ocupa cu comerţul mătăsurilor; atuncĭ comerţul erea înfloritor în Constantinopol; tatăl sĕŭ de şi trăea în Chios ca un nobil, dară erea sărac şi venitul micuţeĭ seale proprietăţĭ nu erea suficient pentru îndestulările vieţeĭ; fiul sĕŭ de aceia se apucase şi de comerţ. Acesta a fost şi norocul sĕŭ, căcĭ am vĕḑut tot la Capitolul III [1]) din această carte, cum aŭ venit împrejurările de s'a căsătorit cu Roxandra, fiica luĭ Scarlat, care, de şi urîtă şi ciupită de vĕrsat, erea însă foarte cultă şi bogată.

Din acel moment Nicolae Mavrocordat 'şĭ asigură o posiţiune fixă în Constantinopol; se mutase şi locuea în palatul luĭ Scarlat şi se găsea în capul uneĭ averĭ considerabile, negreşit că, începu a juca un rol printre Turcĭ şi Fanarioţĭ.

El găsind că numele sĕŭ de *Mavrocordat* nu e destul de cunoscut, 'şĭ adause şi pe acel al socruluĭ sĕŭ pe lângă acesta şi se numi «*Nicolaos Mavrocordatos de Scarlati*». Tot aşa se va iscăli şi fiul sĕŭ Alexandru Exaporiton, şi Vodă Nicolae în Muntenia.

Mavrocordaţiĭ ereaŭ mândri că se aliaseră cu nobila stîrpe a Scarlaţilor.

Insuşĭ împĕratul Leopold I, când a trimis diploma de nobil luĭ Alexandru Mavrocordat Exaporiton, îĭ ḑice: «*Alexandru Mavrocordat din nobila familie a luĭ Scarlat*» [2]). Nicolae Mavrocordat Voevod, de care ne interesăm noi

[1]) Veḑĭ la p. 167—169.
[2]) Veḑĭ în Xenopol, Carra, Vaillant şi în această carte citat la p. 171, Cap. III.

aci, a fost fiul luĭ Alexandru Exaporiton şi al Sultaneĭ Chrisoscoleŭ şi s'a născut în anul 1679 în Constantinopole. Deci eată descendenţa sa ruptă din funia genealogică a luĭ Legrand, după documentele autentice ale familieĭ:

Pantaleon saŭ Panţiris Mavrocordat de la Chios ce a trăit în vécul al XVI-lea şi despre care istoria nu vorbeşte nimic.

|

Nicolae (1599—1649), căsătorit cu Roxandra Scarlatos.

|

Alexandru (1636—1709) Exaporiton, căsătorit cu Sultana Chrisoscoleŭ.

|

Nicolae Voevod (1679—1730), căsătorit întâia oară cu Casandra Cantacuzeno; a doua oară cu Pulcheria Tzouki; a treia oară cu Smaranda Panaiotaki.

descendenţi
de la
câte şi trei soţiĭ)[1].

Nicolae-Vodă în linie bărbătească se trăgea deci din nişte oameni deştepţi şi plini de duh. Tatăl sĕŭ Alexandru, nu mai avem trebuinţă să mai spunem, cum a fost şi ce a fost; din această carte cetitorul a putut să aprecieze cu prisosinţă inteligenţa luĭ Exaporiton şi rolul ce l'a jucat dênsul în istoria politiceĭ europeene din orient, din veacul al XVIII-lea.

[1]) Veḑĭ în cele relatate de Legrand.

un om deştept de la natură, învĕţat şi citit, diplomat şi şiret, cu mult tact şi prevedere, dară foarte interesat; elocuent şi meşteşugit în mersul afacerilor statuluĭ sĕŭ; sprijinitorul ortodoxieĭ greceştĭ şi al intereselor bisericeĭ creştine ortodoxe de rĕsărit.

Alexandru Mavrocordat Exaporiton, chiar şi în timpul ocupaţiunilor sale politice, găsea vreme să'şĭ desfete mintea şi imaginaţiunea cu nepreţuitele opere ale autorilor clasicĭ, el în timpul misiuneĭ sale plenipotenţiare de la Carlowitz găsise vreme să scrie comiteluĭ Kinsky, consilier şi sfetnic al M. S. împĕratuluĭ Austrieĭ, să'ĭ trimită pe: *Tucidide*, *Xenophone*, *Dionisio Halicarnasense*, *Cassio Dione*, *Diodoro Siculo*, *Appiano*, *Giuseppe Hebrea*, *Herodote*, *Demosthene*, după cum probează însuşĭ a sa scrisoare cu data de 11 Octombrie, anul 1691, Potendorf, pe când el se găsea acolo în timpul misiuneĭ sale până ce a fi ajuns în Carlowitz [1]).

Bunicul luĭ Nicolae-Vodă asemenea fusese un om deştept, fără a fi însă un personagiŭ istoric.

Prin linie femeească Nicolae-Vodă avea earăşĭ o ascendenţă luminată: Bunică-sea Roxandra, erea vestită în Ţarigrad prin cultura eĭ; ea învĕţase cu vestitul dascăl *Cariofil*, încât orĭ-ce strĕin, orĭ-ce om care erea maĭ ceva de capul luĭ, maĭ învĕţat, trecĕnd prin Constantinopol, se ducea la Roxandra luĭ Nicolae Mavrocordat de făcea visită, căcĭ cine vorbea cu Roxandra, avea ce vorbi şi câştiga; deşĭ nu erea frumoasă şi nu avea gingăşiile frumuseţeĭ în a sa figură, departe de aceasta încă, dară câştiga mult să fie cunoscută prin vorbirea eĭ cea plină de duh şi de învĕţătură.

Muma luĭ Nicolae-Vodă erea o Chrisoscoloaică; aceasta se trăgea dintr'o sorginte de Domn; eată cum cronicarul Radu Popescu ĭĭ aduce spiţa: [2])

«Viţa prea luminatuluĭ neam
al prea înălţatuluĭ şi milostiv Domnŭ,
Iώ Nicolae Alexandru V. V.

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, part. I, Col. doc. Hurm., p. 397.
[2]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 39.

prea bunul stăpânitor Ţării-Româneşti;
care se trage din Alexandru-Vodă cel
numit Bun şi Mare din Ţara Moldovii.

Alexandru-Vodă cel bun, care aŭ trimis şi sol la soborul de la Florenţa şi aŭ avut fiŭ pre Iliaş-Vodă.

Iliaş-Vodă, aŭ avut fiŭ pre Alexandru-Vodă.

Alexandru-Vodă, fiul luĭ Iliaş Vodă aŭ avut fiŭ pre Bogdan-Vodă.

Bogdan-Vodă, aŭ avut fiŭ pre Ştefan-Vodă cel Bun.

Ştefan-Vodă cel Bun, aŭ avut doĭ fiĭ, anume Bogdan şi Petru-Vodă Rareş.

Bogdan-Vodă, nepoţi n'aŭ avut, iar Petru-Vodă Rareş aŭ avut fiŭ pre Iliaş-Vodă.

Iliaş-Vodă aŭ avut fiŭ pre Alexandru-Vodă.

Alexandru-Vodă aŭ avut fiică pre Doamna Casandra.

Doamna Casandra aŭ avut fiică pre Măria sa Doamna Sultana.

Măria sa Doamna Sultana avu fiŭ pre Măria sa prealuminatul şi înălţatul Domnul nostru Iω *Nicolae Alexandru Voivod* pre care l'aŭ încoronat puternicul Dumnezeŭ cu soarta Domnieĭ ţěriĭ Moldoveĭ în douĕ rênduri şi aicĭ în ţară aşişderea (adică în Muntenia).

Eată decĭ de unde o ea cronicarul şi cum ajunge până la Nicolae Mavrocordat, se urcă cu 10 generaţiunĭ în sus până ce să ajungă la Alexandru cel Bun, şi dênsul, Domnul formênd a 11-a generaţiune. Prin femeĭ incontestabil că Nicolae Mavrocordat se trăgea din neamurĭ domneştĭ, bunică-sa era fiică de Domn, adică fiica luĭ Alexandru-Vodă.

Vedem decĭ că Nicolae-Vodă era fructul uneĭ seminţe în care se găseaŭ reunite atât nobleţea neamuluĭ, cât şi cultura şi inteligenţa individuluĭ. Am studiat oare-cum seminţele şi am căpătat pe scurt ore-care noţiunĭ, să studiem acuma şi fructul, să ne ocupăm şi cu persoana luĭ Nicolae Mavrocordat, să vedem *antecedentele sale*.

După-ce pacea de la Carlowitz fu semnată de Turcĭ şi Alexandru Mavrocordat se reîntoarse în Ţarigrad el fu priimit cu cinstea cea maĭ mare de Sultan.

Cronicarul N. Costin spune că: «Impĕratul l'aŭ îmbrăcat cu blană de *Sobolŭ*; care este cinstea cea maĭ mare la Turcĭ când îmbracă pre cine-va împĕratul cu blană de sobolĭ, şi nicĭ odată aceasta până atuncea nu se făcuse, ca să maĭ îmbrace pre vre-un creştin cu blană nicĭ pe Domn, nicĭ pe alt cine-va» [1]).

După reîntoarcere însă el eşi din slujba de Mare Dragoman, acelaş cronicar eată ce mai spune: «Carele fiind acum şi înbătrînit, nu aşa din vêrstă, cum de ostenele, slujind Porţii aŭ isprăvit tergimănia cea mare fiul sĕŭ, luĭ Nicolaĭ, care şi el slujind Porţiĭ 12 anĭ în slujba tergimănieĭ, aŭ sosit şi Doamnia ţĕreĭ Moldoveĭ de care scriem» [2]).

Nicolae Mavrocordat ca mare ***dragoman al Porţeĭ*** cu caracterul sĕŭ cel pătrunzĕtor avu timpul ca să se perfecţioneḑe şi maĭ bine în politica ţĕrilor-Române, toate întîmplările din Iaşĭ orĭ Bucureştĭ treceaŭ prin mâinele sale; avu de asemenĭ ocaziunea de a cunoşte pe o sumă din boerĭ românĭ ce veneaŭ în Ţarigrad în calitate de solĭ extra ordinarĭ în regularea cutăreĭ orĭ cutăreĭ afacerĭ politice din ţară.

Nicolae Mavrocordat în aceştĭ 12 anĭ de slujbă vĕzuse cum merg lucrurile cu domniile române; observase că atât în ţeara-Românească cât şi în Moldova, boerii formeaḑă elementul cel puternic şi dominant în ţară, că ei sunt în fruntea nevoilor ţĕreĭ, că forţa domnilor atîrnă de la dênşiĭ; că domnul fără boerĭ nu însemneaḑă nimic, căcĭ în tot-deauna când boerii s'aŭ pus cu toată inima, şi tot sufletul aŭ isbutit a rĕsturna pe Domn, provocînd însă şi revoluţiuni cu vĕrsărĭ de sânge. El cu caracterul sĕŭ cel ambiţios şi arogant 'şĭ ḑicea: când voĭ fi eŭ odată Domn, lucrurile nu vor maĭ merge aşa, voiŭ căuta a reduce forţele boeruluĭ moldovean orĭ muntean ca să'l îngenunchiez şi ast-fel să domnesc numaĭ eŭ, căutând maĭ bine sprijin în poporul de jos.

Vom vedea maĭ departe că aşa s'a şi întîmplat. Dupăce tractatul de pace de la Carlowitz fu semnat şi pacea

[1]) Veḑĭ în Letopiseţ, Vol. II, p. 74.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţ, vol. II, p. 74.

se încheiă între Turci şi Nemţi; Alexandru Mavrocordat nu se mulţămi numaĭ cu onorurile personale ce le căpăta dênsul; vĕḑênd pe fiul sĕŭ Nicolae Mare Dragoman începu a unelti pentru unul din tronurile române.

Ambasadorul francez, de Castagnères confirmă acestea prin a sa scrisoare, către regele sĕŭ, cu data de 1639, 30 Aprilie; el ḑice: «Après cela je lui ai témoigné (au beau frère du Kan des Tartares) que j'etais surpris de voir le 6ème article du traité de paix [1]) avec la Pologne, que le grand Seigneur eût souffert que les Polonais stipulassent des conditions en faveur *des Moldaves sujets de Sa Hautesse,* et lui ayant demandé ce qu'il en pensait, il m'a dit *que c'était l'ouvrage de Mavrocordato,* qui avait voulu, par cette condescendance, mériter la protection de la Pologne pour son fils aîné, a qui il à dessein de procurer le Gouvernement de cette province à vie; comme celui de Valaquie a été accordé depuis peu au Bey qui en est pourvu» [2]).

Ambasadorul vrea a vorbi de Brâncoveanu care era alesul pe viaţă al poporuluĭ sĕŭ şi domnia dată de asemenĭ pe viaţa de Sultan.

Că Alexandru Mavrocordat ca plenipotenţiar la pacea de la Carlowitz a căutat a'şi face şi dênsul interesul, ci nu numaĭ al Turcilor, ba poate chiar l'a şi periclitat; este o altă cestiune despre care însă trebue să aducem lumină aci; fiind în strênsă legătură cu cele de faţă. Acel articol VI al păceĭ de la Carlowitz vorbea de cedarea Cameniţeĭ Polonezilor. Cameniţa aparţinea Moldovenilor, Moldoveniĭ eraŭ vasaliĭ Turcieĭ, decĭ Alexandru Mavrocordat care încuviinţase o asemenĭ disposiţiune, lucrase în contra intereselor statului ce'l representa, nu lucrase ca un patriot Turc. Mavrocordat ce e drept era Grec de origine, era creştin ortodox, nu era Turc nicĭ păgân; dară el care era Mare Dragoman al imperiuluĭ, intimul Sultanuluĭ şi care avea pe lângă dênsul şi pe Zulficaar-effendi şi Rami-Reiz-Effendi,

---

[1]) *De la Carlowitz.*

[2]) Veḑĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 348.

cum tolerase o asemeni dispoziţiune antipatriotică pentru imperiul Ottoman? băgase în joc şi pe ceĭ douĭ Turcĭ, carĭ maĭ simpli de cât dênsul 'l urmară şi ḑiseră dacă aşa ḑice *Kir Alexandros* aşa să fie!

Alexandru Mavrocordat însă se gândi maĭ departe, el avea marĭ ambiţiunĭ pentru a'şĭ ridica neamul sĕŭ, vedea în fiul sĕŭ Nicolae un geniŭ politic ca şi dênsul şi numaĭ voea ca numele de Mavrocordat se rĕmâe semnat numaĭ pe actele oficiale de la Ţarigrad, ci şi în *chrisoave domneştĭ;* voea cu orĭ-ce chip ca Nicolae fiul sĕŭ să devie domnul uneia din ţĕrile surorĭ şi de aceia ḑice ambasadorul francez în a sa scrisoare: «Mavrocordato qui avait voulu par cette condescendance meriter la protection de la Pologne pour son fils aîné, a qui il a dessein de procurer la Gouvernement de cette province a vie»[1]) (adică Moldova).

Sprijinul Poloniei în acele vremurĭ însemna ceva; încât de aceia Alexandru Mavrocordat căuta a împăca şi pe Turcĭ şi pe Polonĭ cu ocazia tractatuluĭ de la Carlowitz.

Turciĭ pentru un moment fură mulţumiţĭ ca să termine, căcĭ 10 anĭ de conferinţă iĭ ostenisera, tot vorbeaŭ diplomaţiĭ, tot se adunaŭ şi numaĭ sfîrşeaŭ.

Peste puţin timp însă marele Sultan află toată şiretenia luĭ Alexandru Mavrocordat, tot rolul ce'l jucă în cursul preliminărilor şi al formulăreĭ condiţiunilor tractatuluĭ şi de la onorurile cele marĭ, cu care 'l primi în Ţarigrad după reîntorcerea definitivă, de la *blana de sobolĭ* cu care'ĭ îmbrăcase umeriĭ; trecu pe marele diplomat în disgraţie; cronicarul N. Costin spune: «Eară pe urmă la mare primejdie fusese Alexandru bĕtrânul, tatăl luĭ Nicolaĭ-Vodă, pe vremea zurbalelor Ţarigraduluĭ, asupra luĭ Sultan Mustafa la Odriu, de l'aŭ mazilit, puindu'l la închisoare, şi pe urma luĭ aŭ stătut impĕrat, fratele sĕŭ Sultan Ahmet, carele este şi acum împĕrat. Şi aŭ cercat tare pe Alexandru să-l prindă *pentru păcile ce se făcuse între împĕrăţia Turculuĭ şi între împĕrăţia Neamţuluĭ*, şi ales *pentru înturnarea*

---

[1]) Veḑĭ supl. I, vol. I, doc. Hurm., p. 348.

Camenițeĭ de subt stăpânirea Turcului, către crăia Leșească Perdutu-și-aŭ averile Alexandru pe acea vreme, l'aŭ ferit unul, Dumnedeŭ de primejdia viețeĭ [1]). La Turcĭ de la cinste mare repede trecĭ și la urgie mare».

Vedem că de mult Alexandru Mavrocordat a lucrat pentru ca fiul sĕŭ să pue mâna pe una din domniile țĕrilor române.

Exaporitul voea maĭ mult tronul muntenesc de cât cel moldovenesc; în acele vremurĭ Moldova era sărăcită, toate năpastiile veniseră asupra capuluĭ eĭ, ba foametea, ba seceta, ba lăcustele, în Muntenia curgeaŭ bogățiile, toțĭ aveaŭ ochiĭ asupra luxuluĭ luĭ Brâncoveanu și al boerilor sĕĭ; fiica luĭ Brâncoveanu striga: «aolio! aolio că va taica să pună pungă de pungă din Bucureștĭ până în Țarigrad».

Incât Muntenia, maĭ mult ar fi făcut prețul bĕtrânuluĭ Exaporit care erea foarte lacom și iubitor de banĭ și de avuțiĭ.

Nu putem decĭ crede cele ce le relatează cronicarul Ioan Neculcea despre bĕtrânul exaporit care audind că fiul sĕŭ a fost numit Bey al Moldoveĭ aŭ început cu acest fel de nesdrăvăniĭ: «Atuncea tată-sĕŭ Alexandru Exaporitul, ședênd la gasdă, nimică nu știa de fiu sĕŭ că aŭ luat domnia Moldoveĭ, și cum aŭ înțeles, cum aŭ și început a plângere, și a'șĭ da palme peste obrazĭ, și a'șĭ smulge pĕrul din cap și din barbă și a blestema pre fiul sĕŭ, căcĭ aŭ primit domnia și a dicere că din ceasul acesta este casa luĭ stinsă, de vreme că s'aŭ amestecat fiul sĕŭ la domnie [2]); cronicarul o fi vrut să înțeleagă că bĕtrânul Exaporit a fost așa de supărat din causă că fiul sĕŭ nu a putut dobêndi domnia munteană; dară că 'șĭ da pumnĭ în cap pentru că fiul sĕŭ a fost numit domn al Moldoveĭ, aceasta nu o înțeleg, este o afirmațiune cu totul contrarie documentelor timpuluĭ și în casul cel maĭ rĕŭ, poate că Niculcea nu știa cam

---

[1]) Vedĭ în Letopiseț, vol. II, p. 74.

[2]) Vedĭ în Leotopiseț, vol. II, p. 294. Tot ast-fel raționeadă și D-niĭ Xenopol și Gion în istoriile D-lor, vedĭ vol. IV, Ist. Rom., p. 484—485, și Lud. al XIV și C. Brâncoveanu, p. 358, Notă.

cum merg lucrurile în casa Mavrocordaţilor de la Ţarigrad.

Inainte de a ajunge la domnia sea din Moldova pe care nu o vom trata de cât în părţile de unde am putea deduce ceva semne relativ la caracterul şi apucăturile sale, ne vom opri un moment şi asupra schiţei sale biografice.

Nicolae Mavrocordat erea înzestrat de la natură cu o inteligenţă şi o memorie extra-ordinară încât aceste calităţi neapărat că vor face dintr'ênsul un individ de elită.

Tatăl sĕŭ devenind bogat avu toate mijloacele ca să'i dea o educaţiune cu totul superioară. Nicolae Mavrocordat cunoştea în perfecţie limbele elenă, latină, franceză şi italiană, mai avea deprinderea şi a celor orientale, precum, turcească, arabă şi persană; d'intre ştiinţe tênêrului Nicolae îi plăcu mai mult Teologia şi Filosofia pe care le studiă la Padova unde fusese şi părintele sĕŭ, variatele scrieri a marilor maestrii ai antichităţei, îi deschise mintea, încât era pregătit din toate punctele de vedere pentru rolul ce avea să joace ca om politic şi diplomat; deşi se ḑice că poţi ajunge om de stat numai şi numai dacă ai calităţile naturale cerute pentru un om politic, adică să fi energic preveḑĕtor, inteligent, curagios, şi să ai responsabilitatea, caracterului tĕŭ; totuşi un individ care ar poseda aceste calităţi nu ar egala cu altul ce pe lângă acestea ar mai avea şi o cultură vastă.

Tatăl sĕŭ cu drept cuvênt 'l numea «*biblioteca mea*»; când avea ceva de întrebat nu 'şi mai dedea osteneală de a rĕsfoi biblioteca sa cea încărcată de cărţi, ci întreba pe fiul sĕŭ Nicolae, care avea cunoştinţă despre toate, in fine într'un cuvênt erea un fel de enciclopedist, de asemeni profesorul sĕŭ Francezul La Motraye despre care vorbirăm mai înainte ḑicea că: este ceva extra-ordinar cu memoria acestui tênĕr; vastele seale cunoştinţe sunt surprinḑĕtoare.

Nicolae Mavrocordat la vêrsta de 21 ani fusese mare dragoman al Porţei, de la 1699 până la 1709, când fu numit voevod al Moldovei, venind în Iaşi în 1710 şi şeḑênd 1 an până în 1711, apoi a 2-a oară din 1712—1716; când fu trimis în ţara-Românească unde domni de 2 ori.

Nicolae Mavrocordat se căsători de trei ori, întâiŭ cu Casandra Cantacuzeno fiica fostuluĭ domn al Moldoveĭ, Dumitraşcu Cantacuzino; care domni 1 an (1674—1675), cu aceasta avu pe Scarlatos şi pe Elena; a doua oară cu Pulcheria Tzouki, din o familie constantinopolitană cu care avu 5 copiĭ: Alexandru, Constantin, Ioan, Maria şi Toma; a treia oară cu Smaranda luĭ Panaiotaki cu care avu pe Alexandru şi pe Sultana.

După cum ne arată însuşĭ D-l Emile Legrand în «Génélogie des Mavrocordatos», toate aceste date în privinţa căsătorieĭ cât şi a domnieĭ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ὁ ἡγεμὼν υἱὸς Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, του ἐξ ἀποῤῥήτον καὶ Σουλτάνης τῆς χρυσοσκουλαίας, ἐγεννήθη ἐν Κονςταντινουπόλει κατὰ τὸ 1679 ἔτος. Ενυμφεύσατο α) Κασάνδραν τὴν Καντακουζηνὴν, θυγατέρα τοῦ πρώην ἡγεμόνος Μολδαβία Δημητρίου Καντακουζηνου ηγεμονεύσαντος κατὰ το 1674. ἔτος καὶ το 1684. β') πουλχερίαν τὴν Θωμᾶ Τζουκῆ ἐκ τῶν, ἀρχαίων οἴκων ευπατριδῶν τῆς Κωνσταντινουπολέως. γ') Σμάράγδαν τὴν τοῦ ἄρχοντος μεγάλου παχαρνίκου Παναγιωτάκη. Ἐτελεύτησεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ 3 σεπτενβρίου 1730.

Οὗτος ἐγένετο μέγας λογοθέτης τῆς τοῦ χριστοῦ μεγάλης εκκλισίας. μέγας ἑρμηνεῦς τῆς πύλης τῆ I. ἰουλίου 1698. ἡγεμων τῆς Μολδαβιάς τῇ 6 νοεμβρίου 1709, τῆς δὲ βλαχίας τῇ 10 Ιανουριόυ 1716 καὶ αὖθες τῇ 2 μαρτίου 1719 μέχρι 3 σεπτενβρίου 1730, Ἄπεθαν κατὰ τό ενδέκα τὸν ἔτος τῆς ἔν βλαχία δευτέρας αὐτοῦ ἡγεμονίας, καὶ τὸ πεντηκοςτὴν πρῶτον τῆς ἡλικίας [1]).

Cu prima soţie adică cu Casandra Cantacuzeno trăcât fu dragoman la Poartă, cu a doua soţie trăi cât fu Domn în Moldova, ea muri când dênsul fusese strămutat în Ţeara-Românească, adică în 1716 şi fu îngropată la Mitropolia din Bucureştĭ. Cu a treia, trăi în timpul celeĭ de a doua domnie în ţeara-Românească. In a doua sa domnie la 1722 Nicolae-Vodă zidi monastirea Văcăreştilor de lângă Bucureştĭ şi peste 8 anĭ în 1730, 3 Septembrie muri, el fu îngropat acolo şi pe peatra sa funerară stă scris următorul epitaf în limba grecească:

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. a luĭ Legrand, ed. de lux, pag. 2.

Epitaful luĭ Nicolae Mavrocordat.

῾Ορῶν σέ, τάφε, δειλιῶ σοῦ τὴν θέαν·
κεύθεις γάρ ἔνδεν Νικολάου, ἡγέτην
πρὶν Μολδαβίης, εἶτα Ονγγροβλάχίης:
Τὸν τόνδε ναὸν τοῦ τριηλίου φάους
θείως καθιδρύσαντα ἐξ αὐτῶν βάθρων,
τὸυ πάνσοφόν τε καὶ φρονήσεως θφόνον,
τὸ τῶν σοφῶν εσοπτρον ἀμφὶ τοὺς λόγους,
οὔπερ τὸ φῦλον ευκλεὲς ἐν Σκαρλάτων·
Τοκεὺς δὲ ᾿Αλέξανδρος ὅς τῶν Οτμάνων
τῆς βασιλείας ἐξ ἀπορρήτων ἔην·
ἀλλ᾿ ὅν γε Μοῦσαι ἔστεφον στεγε:κλέους,
ὁ μαρμάρειος νῦν στέφει τοῦτον λίθος
βουδῶνος ἀκτανόντα πανδείνῳ πάτει
ἠδ᾿ ἄλγος λιπόντα οὐ φορητὸν υἱέσι,
ἠδ᾿ αυτῇ συνεύνῳ συγγενῶν τε πληθΰϊ·
ὅυ ὀλβήσομεν παντες ἀξ ιοχρέως.
τὸν παντεπόπτην ἀξ ιοῦντες δεσπότην
τὸ πνέυμα ἀντοῦ ἐν χηόης τάξας τόπῳ·
αψλ᾿ μαιμακτηριῶνος τρίτῃ ἱσταμένου.

(Dans le monastère de Vacareştĭ [1]).

Dacă şi în politică Mavrocordat ar fi urmat altă cale de cât aceia a jesuitismului, dacă el nu s'ar fi condus după teoria machiavelică: «Scopul scuḑă mijloacele» atuncĭ de sigur ar fi fost expresiunea cea maĭ desăvîrşită a unuĭ domn model, a unuĭ om de stat cumpătat şi prudent, dară din contra 'l vom vedea cel maĭ mare iubitor al tiranieĭ, fireşte, nicĭ nu putea fi alt-fel şi alt-ceva fiul luĭ Alexandru Exaporitul, în care era puternic înrădăcinată acea cangrenă fanariotică încadrată în principiile unuĭ guvernămînt viclean, tiran, despotic şi criminal.

---

[1]) Veḑĭ în Ephémerides Daces par Const. Dapontes, secrétaire du Prince Const. Mavrocordat, traduit par Emile Legrand, pag. LXXXIV, Apendice.

Cultura şi inteligenţa luĭ Nicolae Mavrocordat aŭ fost lăudate de mulţĭ învĕţaţĭ aĭ veaculuĭ sĕŭ; în 1755, Theodorus Hoelbius face o disertaţie la Iena asupra cultureĭ luĭ Nicolae Mavrocordat şi o şi tipăreşte, ea poartă titlul de:

«Comentatio de Litterarum studiis
Ioann (Iω) Nicolai Mavrocordati
Principis Valachiae.—
Auctor,—
Ioann Theodorus Hoelbius
Themarensis
Reverendi Ministerii Candidatus
et
Societ. Lat. Ejusdem. Coll. ordin
Ienae
Litteris Schillianis
M.D.CC.LV».

Această disertaţie se găseşte scrisă pe latineşte în cartea D-luĭ Emil Legrand în «Généalogie des Maurocardotos».

In această disertaţie autorul face istoricul studiilor făcute de Nicolae Mavrocordat şi 'ĭ aduce laude pentru cultura sa cea întinsă.

Acuma venim la domniile sale din Moldova (1709—1711 şi 1712—1716); până să venim la cea din Ţeara-Românească, aceasta ca să complectăm definitiv capitolul antecedentelor despre care am vorbit.

Suvenirurĭ din prima domnie a Moldoveĭ a luĭ Nicolae Mavrocordat 1709—1711; spre lumină la domnia Ţĕreĭ-Româneştĭ.

Am vĕḑut maĭ înainte că Nicolae Mavrocordat după reîntoarcerea părinteluĭ sĕŭ de la Carlowitz ocupă funcţiunea de mare dragoman până în anul numireĭ sale la domnia Moldoveĭ 1709.

El în aceştĭ 12 anĭ avu timpul ca să se convingă de tot sistemul politic din ţĕrile române, cum scopul Fana-

rioţilor erea ca să pue mâna pe tronurile ţĕrilor române şi nu pentru un timp scurt de două saŭ treĭ domniĭ, ci pentru tot-deauna. Spre a pregăti terenul ca Moldova şi Ţeara-Românească să devie paşalâcurile Ottomanilor de la Dunăre, şi cum numirea sa la domnia moldovenească se pregătea, se gândi a alege un noŭ sistem odată ce se va vedea în vêrful tronuluĭ Muşăteştilor, am vorbit şi maĭ 'nainte şi vom vorbi şi aci, căcĭ aci este locul; că Nicolae Mavrocordat pentru a călca pe urmele nouluĭ sistem de politică domnească ce voea dênsul să o inaugureḑe în Moldova, era sdrobirea putereĭ boerilor, şi înălţarea a celeĭ ţĕrăneştĭ. In ţĕrile române atuncĭ burghezia cum spune d-nu Xenopol, nu însemna nimic, ea nu avea nicĭ o putere, ea nu representa nicĭ o industrie [1]), nicĭ un comerţ, în cât reazîmul Mavrocordat nu'l găsea de cât în poporul de jos, voind a se desface de boerĭ.

Mavrocordat pricepuse că prin sistemul banilor nu maĭ putea face mult la Constantinopol; nu maĭ erea ca altă dată ca toţĭ ambasadoriĭ să se ploconească în faţa mareluĭ Vizir şi a paşalelor; acuma iţele cele încurcate ale politiceĭ se deslegaŭ însuşĭ la palatul mareluĭ Sultan de ambasadorĭ la un loc cu M. S.

Nicolae Mavrocordat, ca om deştept şi plin de prevedere, pricepuse rolul şi de aceia găsi cheia cea puternică în acest noŭ sistem de politică; acestea toate şi le închipuea dênsul în cap, le pune în aplicare când soseşte în Moldova, dară nu reuşeşte.

Fostul Domn moldovean Michaĭ Racoviţă, rênduise asupra ţĕreĭ nişte dărĭ numite *năpăştiĭ*, adică nişte adăugirĭ pe lângă dările obişnuite. Racoviţă fu mazilit tocmaĭ pe când boeriĭ însărcinaţĭ de dênsul ereaŭ pe la moşiĭ ca să adune aceste dărĭ; aceĭ boerĭ însărcinaţĭ cu incasarea acestor dărĭ ereaŭ numiţĭ *zlotaşĭ* [2]).

Nicolae Mavrocordat e numit Domn al Moldoveĭ în 10 Octombrie 1709, imediat după mazilirea luĭ Racoviţă;

---

[1]) Veḑĭ în vol. IV, op. cit., pag. 487.
[2]) Veḑĭ în vol. II, Letopiseţe, p. 56—57, 72—75, Nicolae Costin.

în Iaşi însă nu vine de cât în 25 Ianuarie 1710; el, cum fu îmbrăcat cu caftan domnesc în Ţarigrad, trimise la Iaşi pe gramaticul sĕŭ *Enachi*, cu cărţi despre numire la căimăcămie, şi numi caimacamĭ până la venirea sa pe Ioan Buhuşi, marele logofĕt şi pe Antiohie Jora, marele hatman.

Cronicarul Nicolae Costin spune că causa zăbavei lui Mavrocordat de a nu fi venit imediat la Iaşi, fu moartea părintelui sĕŭ, bĕtrânul *Exaporiton*[1]). In vremea aceasta, tocmai boerii zlotaşi rĕnduiţi de Racoviţă-Vodă, ereaŭ ocupaţi cu adunatul năpăştilor; Mavrocordat ca să se arate şi mai iubitor către ţĕrănime, trimise ordin din Constantinopol să nu se mai adune năpăştiile, să se lasă oamenii în pace, eară la Ţarigrad să nu se mai trimeaţă nici un ban[2]).

Mavrocordat nu se arĕtase de loc iubitor de bani, nu căuta absolut de loc că sa'şi înlocuească sumele de bani cheltuiţi la Ţarigrad pentru căpătarea domniei pe spinarea Moldovei; gândurile sale mergeaŭ mai departe; el voea ca să înrădăcineze puterea Fanarioţilor în ţĕrile române; voea ca tronurile ambelor ţĕri să rĕmâne la posteritate lor; prin acest sistem credea că va isbuti.

O scrisoare din Constantinopol cu data de 17 Decembrie 1709 ne spune că el cheltui suma de 400 pungi pentru a pune mâna pe tronul moldoveam, avênd de adversar şi pe Antioh Cantemir, ce nu putu oferi de cât 150 pungi.

Din cele 400 pungi Mavrocordat dădu 200 Sultanului, şi 200 în daruri pe la Vizir şi paşale[3]).

Cronicarul Ioan Neculcea spune că: cum sosi Mavrocordat la Iaşi, prostimea, adică ţĕranii ştiind şi cunoscând ponturile lui Nicolae-Vodă s'aŭ rĕsculat în contra boerimei pentru dările ce voeaŭ a le incasa, după cum regulase Racoviţă-Vodă, «ridicatu-s'aŭ tot têrgul asupra zlotaşilor (boerii însărcinaţi cu adunatul năpăştilor), de nu putea om să rĕsbească pre uliţi de norod mult de oameni, după

---

[1]) Vedĭ în vol. II, Letopiseţe, p. 72.
[2]) Idem, p. 74—75.
[3]) Vedĭ în supl. I, vol. I, col. doc. Hurm., p. 373.

cum este rêndul prostimeĭ; şi zlotaşiĭ apucase de dădese mulţĭ banĭ la visterie, şi n'avea de unde întoarce mojicilor; ce 'ĭ aŭ bătut Nicolae-Vodă pre boerĭ cu busduganul şi 'ĭ aŭ închisŭ în temniţă cu tâlhariĭ, până 'şĭ-aŭ vêndut ce aŭ avut şi aŭ plătit ţĕranilor până la 1 ban. Decĭ mojiciĭ, vĕḑênd acea voe, aşa s'aŭ îndârjit şi s'aŭ sumeţit în toată ţara»[1]).

A doua ḑi Vodă 'şĭ formă divanul de boerĭ şi eată cum: Pus-aŭ pe Ioan Buhuşĭ, Logofĕt mare; pe Nicolae Costin, mare Vornic de Ţara de jos; pe Ioan Sturza, mare Vornic de ţara de sus; pe Antioh Jora, mare Hatman; pe Ilie Catargiŭ, Spătar mare; pe Gavriil Miclescu, Paharnic mare; pe Ilie Cantacuzino, Vistier mare; înpestriţênd acest divan sadea moldovenesc şi cu treĭ grecĭ de nimic, punênd pe *Ramadan*, mare Postelnic, pe *Spandonaki*, mare Căminar, şi pe *Sculi*, mare Cămăraş.

Mavrocordat veni la Iaşĭ cu o sumă de Sêrbĭ şi Arnăuţĭ ca oaste. Mustea ḑice: că veni «nu ca un Domn ce ca un leŭ asupra tuturor»[2]).

La Nicolae Mavrocordat nimenĭ nu putea pĕtrunde; numaĭ Ramadan, Spandonachi şi cu Sculi ce ajungeaŭ până în camera Domnuluĭ[3]); d'intre boeriĭ pămêntenĭ primea numaĭ pe Ilie Cantacuzino Vistiernicul, şi aceasta o făcea de hatârul domnuluĭ muntenesc Brâncoveanu, căcĭ Ilie Cantacuzino era cuscrul luĭ Brâncoveanu, şi apoĭ faţa de acesta avea poruncă şi de la Ţarigrad ca să se poarte bine cu dênsul.

A treia-ḑi veniră deja pîrĭ de la ţĕranĭ, la divan, că boeriĭ zlotaşĭ le-aŭ luat năpăştiĭ grele, şi aflându-se cine aŭ fost zlotaşĭ, Vodă a şi închis pe boerul Rugină slugerul, pe Ştefan Luca Vistierul, eĭ făcură însă ce făcură şi platiră oamenilor înapoĭ dările luate pentru năpăştiĭ şi aşa se întoarseră cu mare silă pe la casele lor[4]).

Intr'o ḑi de divan Mavrocordat trimete pe Armaşul

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, Neculcea, p. 295.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. III, p. 40, Nicolae Mustea.
[3]) » » » » II, p. 296, Ioan Neculcea.
[4]) » » » » » p. 75, Nicolae Costin.

al II-lea; de a luat pe marele Vornic Ioan Sturdza şi pe marele Spătar Ilie Catargiŭ de-i aŭ dus la închisoare în odaea Seimenilor şi-ĭ aŭ pus în feare, ţinêndu-ĭ treĭ sĕptămânĭ închişĭ, şi silindu-ĭ în cele din urmă a da câte 4 pungĭ fie care ca să vadă iarăşĭ lumina, se crede că eĭ ar fi fost închişĭ căcĭ bĕtrânul Vornic Ruset ar fi spus Domnuluĭ cum eĭ vorbesc contra Domnuluĭ şi nu's mulţumiţĭ de domnia M. S.

In altă ḑi eşi la divan acel Grec ce'l pricopsise Ilie Cantacuzino cum ḑice cronicarul şi 'ncepu a se jelui luĭ Vodă în contra boeruluĭ; Ilie Cantacuzino însă murise; pedeapsa se aplică atuncĭ soţilor sĕĭ şi aşa Vodă scoase la scară pe Gavriil Costaki Slugerul, şi Ioniţă Raţă postelnicul soţiĭ luĭ Ilie Cantacuzino de'ĭ bătură cu câte 200 de toege.

Pe vornicul Iordaki Ruset 'l aŭ închis într'un beciŭ din curtea domnească încuiat cu lacătul de nu putea nimenĭ să între la dênsul numaĭ *Baş-bulucbaşa* ce ĭ aducea de ale mâncăreĭ şi bĕutureĭ, ca la o fearà sĕlbatică, i-aŭ luat în urmă şi ḑece pungĭ de banĭ fără ca să'l sloboază. Vodă 'şĭ închipuea că dênsul 'l spioneaḑă la Turcĭ de toate cele ce se petrec în Moldova.

Pe Georgiţă Mitrea Vistiernicul 'l aŭ închis în odaea Seimenilor şi-l bătea zilnic, punêndu-ĭ şi puştile cele marĭ ale slujitorilor pe spinare [1].

Mazilind pe Sturdza şi pe Catargiu a pus în locul lor pe Ioan Balş Vornic mare şi pe Cuza Spătar mare.

Nicolae Mavrocordat nu ştia de loc româneşte, avea tălmacĭ pe Sculi, acest lucru nu plăcea de loc boerilor moldoveni [2]; după cum spune cronicarul Neculcea. Mustea încă maĭ adaugă: «boerii dacă aŭ vĕḑut sĕlbătăcia şi mândria luĭ Nicolae-Vodă s'aŭ spăimântat cu toţii, cât nime nu se maĭ ţinea cu ḑile vĕḑêndu-l Domn strĕin, limba românească nesciind, cu talmaciŭ grăia. Cu mulţime de Greci aŭ venit, cât rĕmăsese *fenerul* pustiŭ în Ţarigrad, cât numaĭ muerile lor rĕmăsese, iar Grecii, umblaĭ mult până daĭ de vre unul acolo. Eară aice sosind umplut'aŭ Curtea

---

[1]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 295—297, Ioan Neculcea şi p. 75—79, Nicolae Costin.

[2]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol II, p. 294, Ioan Neculcea.

domnească prin toate odăile, şi prin têrg pre la gazde[1]). Mustea în entusiasmul sěŭ şi 'n patriotismul sěŭ pentru tot ce era moldovenesc şi din ura ce avea în contra Grecilor Fanarioţi poate cam exagereadă când spune că *Fenerul* rĕmăsese fără de Greci, doară nu o fi venit cu toţii Mavrocordat la Iaşi!

Cronicarii mai spun despre caracterul lui Mavrocordat:

«Foarte era straşnic şi răpit la mânie, ca să se cutremure toţi. Uşa lui era închisă, tot pentru *mândria grecească* ce o avea, urît şi neplăcnt era tuturor Nicolae Vodă, avea şi sfetnic pe lângă sine *o arătare de grec anume Spandoni*, un om urît şi podăgrios, carele şi de mai înainte în dilele altor domni aŭ şedut tot aice în ţeară, un blestemat şi de nimica» [2]).

Şi'şi ţinea lucrurile înalte, şi la mâine era aprig, numai nu ţinea prea mult, vrea să stăpânească Moldova cu Poarta Turcească, cu mare mărire, şi era om învěţat, foarte bun cărturar, şi desfătari, voroave de glumă nimica nu se făceaŭ înaintea lui, şi era foarte cunoscător la oameni [3]). Mavrocordat 'şi ajunsese scopul, nu se ştie însă cât va ţinea succesul. 'I se părea domnului că îngenunchiase puterea boerilor dară nu înţelesese fanariotul că era un lucru imposibil de a guverna această ţară fără concursul boerilor. Domnul deşi era un autocrat dară puterea era împărţită între dênsul şi boerii; poporul de jos vědênd însă purtarea Domnului prinse mare îndrăsneală şi să dicem şi noi ca Cronicarul N. Mustea: «că şi ţěranilor aŭ fost dat voie de se ridicaŭ cu pîră asupra boerilor, de nici îi băga în samă. In divan suduiaŭ mojicii pre boeri şi cum eşiaŭ la divan de se jăluia un ţěran pre un boer, îndată da pre boer în mâna ţěranului, fără de nici o judecată saŭ dreptate» mai departe Mustea mai aşterne câte-va cuvinte ce arată din caracterul lui Vodă: «Care de ar fi făcut această cu vre-o dreptate, eată că s'ar căde a-l lăuda, şi

---

[1]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. III, p. 41, Mustea
[2]) Idem.
[3]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 296, Ioan Neculcea.

a-l numi că era drept judecătoriŭ neveghind nimenuĭ voie, arătând dreptatea tuturor cum se cade ca unuĭ domn, *dară aceasta o făcea el, numaĭ tot ca să defaime şi să ruşineze neamul boeresc, mirându-se ce ar maĭ face, să maĭ îngrozească pre boerĭ»* [1]).

D. Xenopol compară politica aceasta a luĭ Nicolae Mavrocordat cu a luĭ Ioan-Vodă-cel-cumplit şi ḑice: că pe când la cel dîntâĭ era pornită dintr'un pur interes şi calcul politic la cel d'al doilea din iubirea către clasele de jos [2]). Se înţelege, Ioan-Vodă cel cumplit dacă căutase a veni în ajutorul claselor de jos şi a se arăta bine-voitor către dênsele, nu era ca să le linguşească, din care linguşire ar eşi pentru dênsul şi neamul luĭ un câştig, ci din contra era un sentiment de dreptate çe lucra, cum ḑice Mustea maĭ sus; Nicolae Mavrocordat însă ce avea cu boeriĭ? el căuta sprijin, îşi ḑise că numĕrul poporuluĭ e maĭ mare ca al boerilor, dară nu avea idee de puterea celor de pe urmă, cu toate că fusese 12 anĭ mare dragoman la Constantinopol.

Cea maĭ mare parte din boerĭ începură a emigra din Moldova ca să scape de urgiile luĭ Mavrocordat şi se duseră care cum nemeriră pe la curţile strĕine spre a lucra la rĕsturnarea Domnuluĭ.

Cronicarul Necuĭcea ne spune că: «Lupul Costaki, feciorul luĭ Gavriliţă Vornicul, Ilie Catargiŭ, Manolaki Ruset Vornicul, Constantin Kostaki Comisul, Dimitraşko Racoviţă Hatmanul, şi alţiĭ maĭ jos notaţi, fugiră în ţeara Ungurească. Eară Savál Banul Zmucilă, Luca Vistierul, Pavel Rugină, Ilie Abaza, Dediul spătariul, feciorii Vorniculuĭ Iordaki Ruset şi Mirĕscii, aceştia fugiră în ţeara Leşească» [3]).

In acest timp însă în Ţarigrad Dumitraşcu Cantemir fiul luĭ Constantin Vodă şi frate al luĭ Antioh, vorovea ḑilnic cu Ismail-Effendi un Turc cu mare vaḑă acolo, pe la Vizir şi Sultan, şi petrecea ceasurĭ întregĭ Dumitraşcu Cantemir la Ismail-Effendi acasă, de mi'ĭ se aşeḑa Dumitraşcu poate şi turceşte şi cânta Turculuĭ din tambură, după

---

1) Veḑĭ în Tom. III, Letopiseţe, p. 42.
2) Veḑĭ în vol. IV, op. cit., p. 493.
3) Veḑĭ în vol II, p. 297 Letopiseţe

cum ḑice Neculcea cronicarul: «că poate fi bea acel Turc şi vin, şi 'ĭ ḑicea Beizadea în tamburǎ, că aşa scia ḑice de bine în tamburǎ cât nicĭ un alt Ţarigrădean» [1]).

Ismail-Effendi era prietenul Hanuluĭ Tătăresc, Hanul al Sultanuluĭ şi de aci eşi vorbe bune pentru Cantemir ca Sultanul să'ĭ dee domnia Moldoveĭ, ce era la mijloc? era nefericitul şi earăşĭ nefericitul de Brâncoveanu; de care Turciĭ voeaŭ a se scăpa cu orĭ-ce chip. Hanul ţinea cuvêntărĭ Sultanuluĭ ca de felul acestora pentru prinderea Brâncoveanuluĭ «că Nicolaĭ-Vodă, care este Domn în Moldova, este Grec, şi n'a putea să facă această slujbă; nicĭ mie nu mi'ĭ drag să slujesc cu Greciĭ» [2]).

Sultanul deşi ţinea la Fanarioţĭ, ţinea decĭ şi maĭ mult la Mavrocordat însă hotârî deocamdată, în înteresul sublimeĭ porţĭ şi al politiceĭ orientale ca să mazilească pe Mavrocordat din Moldova, maĭ mult rugându'l a părăsi domnia, şi a pune pe Cantemir în loc numaĭ şi numaĭ ca să se prindă odată acel ghiaur de Brâncoveanu.

Cantemir o plecă, după ce Vizirul îĭ spuse: «după-ce veĭ merge în ţeară în Moldova, să chivernisescĭ lucrul, să'mĭ prinḑĭ pre Brâncoveanul Vodă Munteanul, să mi-l trimeţĭ aice viŭ» [3]). Cantemir o plecă şi la capitolul politiceĭ luĭ Brâncoveanu am vĕḑut cum maĭ apoĭ tot acest Cantemir a jucat atât de bine pe Turcĭ că s'a înprietenit cu Brâncoveanu şi aŭ mers amêndoĭ mână în mână cu Ţarul Rusiei; «socoteala de acasă nicĭ odată nu se potriveşte cu cea de la oraş». Cantemir trimise maĭ 'nainte însă din Ţarigrad pe un Capegiŭ-başa în Moldova ca să vestească mazilia luĭ Mavrocordat şi pe un om al sĕŭ *Saraciul* pentru a alege pe caimacamĭ, şi Neculcea ne spune că: Saraciul când a ajuns la Iaşĭ drept la scara palatuluĭ domnesc a descălecat şi maĭ întâĭ pe la beciul unde era închis Vornicul Iordaki Ruset aŭ trecut de aŭ lovit lacăta cu baltagul de o

---

1) Veḑĭ în vol. II, op. cit, p. 300 Letopiseţe.
2) Idem.
3) Idem.

aŭ stricat'o şi aŭ scos pe Vornicul Iordaki afară şi'ĭ-aŭ dat cărţĭ de căimăcămie de la Dimitraşco-Vodă.

Eară Capegi-başa ce descălecă şi dênsul la scara caseĭ domneştĭ şi vĕḑêndu-l toţĭ *boerănaşiĭ Grecĭ* din ceardac aŭ alergat la Nicolae Vodă ce se găsea în acea ḑi în divan şi i'aŭ vestit sosirea Capegiuluĭ, acesta însă se întâlni în spătărie cu Vodă şi acolo îĭ vesti mazilia, acuma deci se pregăteaŭ calabalîcurîle Domnuluĭ, nimenĭ nu se înfricoşase atât ca Greciĭ din jurul luĭ Mavrocordat auzind de mazilie. Mustea spune[1]: «Greciĭ s'aŭ vîrît toţĭ prin casele domnescĭ, şi nicĭ unul afară nu cuteza să easă, eară acea poghibală spurcată Spandoni, sfetnicul luĭ Nicolaĭ-Vodă, s'aŭ îmbrăcat muieresce cu tarpuzul în cap, cum poartă muierile grece, şi aŭ intrat într'un rădvan cu doamna într'un loc cu muierile pentru ca să nu-l cunoască nime, pre carele cu ochiĭ meĭ l'am privit, arĕtêndu-l alt Grec. Şi aşa aŭ eşit din Iaşĭ cu cinste acel Grec cinstit şi stetnic ce era; ce într'alt chip ce ar fi eşit la iveală, ales acela pe loc îl vraŭ fi omorît dinaintea luĭ Nicolaĭ-Vodă fără de nicĭ o frică. Aşa s'aŭ mântuit ţeara şi boeriĭ de Nicolaĭ-Vodă şi de Greciĭ luĭ, şi aŭ domnit ḑece lunĭ[2]).

Toţĭ boeriĭ se bucurară de mazilirea luĭ Vodă Nicolae şi la eşirea sa din Iaşĭ se cam făcea puţină zarvă; acésta sluji luĭ Mavrocordat, el se convinsese acuma că nu merge să guvernezĭ în ţĕrile române de cât cu sprijinul boerilor; în a doua sa domnie vom vedea întrebuinţând cu totul alt sistem de guvernare: adică devenind sprijinitorul partideĭ boereştĭ.

Nicolae Mavrocordat legase în acest timp prietenie cu ambasadorul Franciei la Constantinopol, «cu *unŭ solŭ Franţuzescŭ anume Marchez Dezalar*»[3]), cum spune cronicarul Nicolae Costin; am vorbit în capitolul domnieĭ luĭ Brâncoveanu maĭ pe larg despre acesta. Mavrocordat cu toate că se arătase aşa de protivnic faţă cu boeriĭ; făcĕnd

[1]) Veḑĭ în vol. II, Letopiseţe, p. 301
[2]) » » » III, » » 43.
[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. II, p. 76.

aceasta dintr'un calcul politic, domnia sa avu însă şi un efect bun, căcĭ maĭ pusese puţin capăt abuzurilor băneştĭ ce obişneaŭ uniĭ domnĭ de maĭ 'nainte. Pe vremea luĭ Michaĭ Racoviţă am vĕḑut ce ereaŭ acele *năpăştĭ* şi care acuma boeriĭ nevinovaţĭ fură siliţĭ ca din averile lor să bage baniĭ în vistierie, ce 'ĭ adunaseră atuncĭ de pe la săteniĭ, din ordinul Domnuluĭ, pentru neajunsurile domnieĭ şi ale ţĕreĭ.

Mavrocordat cheltuise 400 de pungĭ la Ţarigrad ca să capete domnia; dacă ar fi sĕmânat cu părintele sĕŭ *Exaporiton,* de sigur că ar fi căutat să înlocuească acele 400 de pungĭ pe spinarea ţĕreĭ moldoveneştĭ; el însă nu sĕmâna la banĭ cu părintele sĕŭ, nu erea lăcom de avuţiĭ ca Exaporiton, erea maĭ mult avid de ambiţiunĭ şi onorurĭ nemĕsurate; voea ca să înregimenteze pe Fanarioţĭ în ţĕrile române: gândul sĕŭ erea metamorfosarea românismuluĭ în fanariotismul. Neamul sĕŭ erea tot ce putea fi maĭ fanariot în Constantinopol, *trinitatea mavrocordatiană*, *Alexandru Exaporiton şi cu fiĭ sĕĭ Nicolae şi Ianache* ereaŭ vestiţĭ în politica orientală a Europeĭ; afacerile politiceştĭ şi religioase ale Creştinilor prin mâinele lor treceaŭ la Ţarigrad.

Familia luĭ Mavrocordat, deşi originară din insulele Archipeluluĭ, deşi nu a locuit de la început în suburbia Fanaruluĭ, adică de la distrugerea imperiuluĭ Bizantin (1453), însă prin căsătoria luĭ Nicolae Mavrocordat cel bĕtrân, cu fiica luĭ Scarlatos, ea 'şĭ făcuse un loc de primul rang pr'intre familiile fanariote stabilite în Constantinopol; din acest timp, familia Mavrocordat se mută de la Chios la Constantinopol, părăseşte micul foişor de acolo şi se stabileşte în vastul palat al bogatuluĭ *Scarlatos*. Exaporiton ridică renumele familieĭ sale de tot şi de atuncĭ familia Mavrocordat ajunse cea d'întâia dintre Fanarioţĭ.

In Nicolae Mavrocordat se concentrase toate ambiţiunile de a ridica atât prestigiul fanariotismuluĭ în ţĕrile române, cât şi al neamuluĭ sĕŭ; de aceia el se arĕtă atât de desinteresat pentru banĭ în tot cursul primeĭ sale domnii din Moldova.

Lua singur socotelile visterieĭ, pedepsind pe vistiernicĭ

cu îndurare, când îi prindea cu plata neajunsurilor. El singur ţinea divan şi da ordine pârcălabilor ca maĭ întâĭ presupusul vinovat să fie înfăţişat înaintea luĭ spre a'l cerceta. El dete chrisov ca toate têrgurile să aibă imaşe slobode în jurul lor; imaşe ce le perduse maĭ de demult prin daniile de moşiĭ ce le făcuse domniĭ unor boerĭ pentru slujbele aduse ţêreĭ saŭ domnieĭ, el luă decĭ acele locurĭ de la boerĭ, mânăstirĭ saŭ slujitori, fie în mânele oricăruĭ se găseaŭ, — el întemeă şi sate nouĭ spre a fi populate, ca să se mărească populaţiunea [1]).

Mavrocordat maĭ scoase şi ferman de la Sultan ca şi Turciĭ ce faceaŭ negoţ cu boĭ să plătească câte un leŭ de cap, după cum plăteaŭ şi pămêteniĭ [2]); el ridică de asemenea şi darea ce se plătea maĭ 'nainte pentru porumb [3]). Din toate acestea uşor se poate deduce firea primuluĭ Domn fanariot; toate actele sale le făcea cu premeditare; calcula politiceşte Domnul şi căuta ca orĭ-ce pas făcut să fie o înaintare în profitul fanariotismuluĭ din ţêrile române.

Nu ştiŭ ce soartă ar fi avut Fanarioţiĭ, dacă Turciĭ nu alegeaŭ pe un Mavrocordat şi anume pe Nicolae, ca să inaugureze veacul de domnie al lor în Moldova şi Ţara-Românească; el, deşi domnind numaĭ 10 lunĭ în Moldova şi aducênd nemulţumirĭ boerilor, dar 'l vom vedea reîntorcêndu-se în 1712, pentru a domni de astă-dată 4 anĭ până la 1716, când trecu puntea Milcovuluĭ spre a pune piciorul şi în Ţara-Românească; să ne oprim un moment şi la a doua luĭ domnie în Moldova, ca să complectăm definitiv acest capitol al antecedentelor domnieĭ seale din Ţara-Românească.

---

1) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. I, p. 70—89, Nicolae Costin.
2) Veḑĭ în Letopiseţe, p. 78—79, Nicolae Costin, vol. II.
3) Idem, p. 88, Nicolae Costin, vol. II.

Suvenirurĭ din a doua domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat în Moldova 1712—1716; spre lumină la domnia Ţĕreĭ-Româneştĭ.

In domnia d'întâĭ a luĭ Mavrocordat în ţeara-Românească am vĕḑut că dênsul a avut o purtare agresivă către clasa boerilor; acuma în a doua domnie vom vedea cu totul o altă politică; un sistem opus; vĕḑuse Domnul că nu se poate guverna aminterĭ în ţĕrile române.

Mazilirea luĭ Mavrocordat fu un act maĭ mult sĕvêrşit în interesul politiceĭ otomane; de aceia şi dênsul fu primit la Ţarigrad în condiţiunile cele maĭ afabile de toţĭ mariĭ demnitarĭ aĭ imperiuluĭ; Vizir, Paşale şi ceĭ-lalţĭ toţĭ. Că Turciĭ aveaŭ încredere în Mavrocordat este dovadă însuşĭ numirea sa acuma, pentru a doua oară la tronul Moldoveĭ; şi maĭ cu seamă în înprejurărĭ atât de grele în urma fugeĭ luĭ Cantemir la Ruşĭ şi a perdereĭ rĕsboiuluĭ de la Stănileştĭ.

Decĭ nu neiubirea saŭ neîncrederea a făcut pe Turcĭ ca să mazilească pe Mavrocordat din prima domnie a Moldoveĭ, ci teama că dênsul fiind Grec şi decĭ strĕin de obiceiurile şi deprinderile ţĕreĭ nu va şti cum şi ce fel să prindă pe Brâncoveanu din ţeara-Românească.

Brâncoveanu trebuea absolut prins; Cantemir care erea maĭ ager în asemenĭ lucrărĭ fu desemnat ca domn al Moldoveĭ şi de aceia fu trimes în 1710 la Iaşĭ, am vĕḑut însă ce amarnic s'aŭ înşelat Turciĭ.

Cronicarul Acsenti Uricarul ne spune că Turciĭ în momentul suireĭ luĭ Mavrocordat ereaŭ nedomeriţĭ; voeau ca să facă din Moldova un *Paşalîc* [1]; cea ce îĭ opri de la această decisiune fu două lucrurĭ: întâĭ teama de a nu interveni Ruşiĭ şi de aci nouĭ conflicte; lucru de care s'ar fi temut; căcĭ le-a ajuns învingerea de la malul Prutuluĭ; al doilea erea neavantajul financiar; Moldova ca ţară suzerană erea supusă la placul Sultanuluĭ de la Ţarigrad, el

[1]) Vezĭ în Letopiseţe, II, p. 139.

putea după voința sa să mărească sau să micșoreḑe dările acesteĭ țĕrĭ către thesaurul sultanin; pe când ca pașalâc fiind devenită provincie turcească; calitatea aceasta a sultanilor de a mări saŭ micșora dările nu ar maĭ fi putut să fie pe placul lor; căcĭ în provinciile proprii ale lor Sultaniĭ de câte orĭ aŭ încercat acest lucru și-aŭ pus în pericol coroana lor [1]).

Mavrocordat din prima luĭ domnie devenind atât de neplăcut Moldovenilor, acuma în a doua, căuta a se apropia de boeriĭ Moldoveĭ, vĕḑuse că ar fi fost o problemă aproape imposibil de deslegat dacă s'ar fi încăpățĭnat să guverneḑe numaĭ cu ajutorul poporuluĭ.

El va lucra de acuma înainte ca un mare apĕrător al intereselor Moldoveĭ.

Isbutește a obține de la Turcĭ ertarea boerilor pribegĭ din Rusia ce fugiseră cu Cantemir; așa că aceștia se reîntorc pe la casele lor.

Când în prima luĭ domnie căuta cu lumînarea, vinele asupra boerilor spre a'ĭ arunca în închisoare, acuma lupta singur ca să scoață din închisoare pe Lupu Vornicul Costaki, Antioh Jora, și Mascut postelnicul ce ce ereau reținuțĭ la Varna de Baltagi Mahomet ca presupușĭ de amicĭ și partizani aĭ politiceĭ rusești.

Turcii nereușind a transforma Moldova în pașalîc fac din cetatea *Hotinuluĭ* un olat turcesc; atuncĭ prinde nas și capul Tătarilor Ali-Bey ce cere cetatea *Soroca* cu toate împrejurimele eĭ, sub cuvênt că va da ajutor Turcilor orĭ și când în contra Rușilor.

Turciĭ cedează Soroca luĭ Ali-Bey; Mavrocordat însă spre mirarea tuturor se înfurie și devine foarte aspru față de Turcĭ; ajunge până acolo ne spune cronicarul Acsentie Uricarul că le reamintește de dispozițiunile tractatuluĭ de la Carlowitz, cea ce nu plăcu de loc Turcilor; în urma acestora Turcii fură siliți a'șĭ retracta darul și a înapoea Soroca Moldovenilor [2]).

---

[1]) Vezĭ în Mémoires Historiques et Geographiques sur la Valachie de Bauer anexate la Carra în Histoire de la Moldavie edit. Neuchâtel, p. 348, 1781; raportat și în Xenopol, Vol. V, p. 8, op. cit.

[2]) Vezĭ în Uricarul Letopisețe II, p. 152.

D. Xenopol maĭ aduce din Uricarul încă o glorie a luĭ Mavrocordat. D-sa spune că pe acele timpurĭ Nemţi înaintaŭ cu pajurile lor împĕrăteştĭ în Moldova, răsbind o parte din hotarele eĭ pe la Dorna; Mavrocordat însă protesteadă cu energie şi amenință Austria cu resbel din partea Turcieĭ dacă nu se va retrage; Austria pune botul pe labe şi se supune [1].

Mavrocordat vine şi în ajutorul tuturor contribuabililor călugărĭ, săteni, boerĭ; el scuteşte pe preoţĭ de darea birului de doĭ galbenĭ impus de Constantin Cantemir; reduce tacsa vădrăritului de la 4 banĭ la 2 bani, de vadră; suprimă pogonăritul viilor dând şi un chrisov pentru aceasta în 20 Decembrie 1714 [2]; reduce de asemenĭ şi darea goştineĭ ce o plătea boeriĭ impusă de Michail Racoviţă [3])

Turciĭ vĕdênd sărăcia în Moldova, maĭ scădură şi dênşiĭ pretenţiunile lor; Mavrocordat de şi scădu şi el dările însă tot avea cheltuelĭ de oare-ce trebuea să aprovizionede cetăţile Hotin, Soroca şi Tighinea ce eraŭ aproape de hotarul Rusieĭ şi resbelul bătea la uşă.

Venitul ţĕreĭ erea mic, nu ajungea ca să acopere cheltuelile, şi neapărat când o ţară nu maĭ poate să soldeze cheltuelile ordinare cu veniturile eĭ ordinare; atuncĭ eştĭ silit să recurgĭ la veniturĭ extraordinare, lucru însă periculos; căcĭ inevitabil ajungĭ la desnodămênturĭ fatale cu finanţele aceleĭ ţĕrĭ. Mavrocordat nu voea să recurgă la imposite extraordinare spre a'şĭ aprinde earăşĭ paele în cap cu populaţiunea; şi aşa spre extasul tuturor el convoacă pe toţĭ boeriĭ în divan le expune situaţiunea financiară a ţĕreĭ şi le spune că cea ce lipseşte pentru a acoperi cheltuelile ţĕreĭ, pune dênsul din caseta sa proprie, adică din averea luĭ; pentru întâia oară s'a vĕdut un Domn în Moldova ca să facă acest lucru. Uricarul spune că şi la finele anuluĭ al II-lea tot aşa a făcut [4]).

---

1) Vedĭ în Letopiseţul, p. 153, Xenopol, vol. V, op. cit., p. 11.
2) Vezĭ în Uricarul, colecţiunea I. Codrescu, vol. I, p. 40—45.
3) » » » vol. II, Letopiseţe, p. 182—188.
4) Vezĭ în Letopiseţe Vol. II, p. 154 şi p. 180.

Toate aceste acte făcute sub sentimentul unuĭ patriotism înalţat, neapărat că a făcut ca Mavrocordat să devie de astă dată lăudat şi de inimiciĭ luĭ chiar; însuşĭ cronicarul Neculcea atât de protivnic luĭ Mavrocordat, spune acuma: «Norocul ţěreĭ a fost atuncĭ că s'au tîmplat de aŭ venit Neculaĭ-Vodă; iar de ar fi venit alt domn maĭ prost, ar fi fost prea rěŭ de Moldovenĭ» [1]).

De sigur că şi lectorul se va mira acuma de acelaşĭ Nicolae Mavrocordat din aniĭ 1709—1710 din Moldova; cum un om poate să'şĭ schimbe aşa de iute opiniunile sale politice? şi aceasta este însă un talent şi probează înţelepciune când veḑĭ că pe calea de ideĭ pe care aĭ apucat la început de maĭ continuĭ caḑĭ în prăpăstie, şi decĭ observând la timp pericolul, cauţĭ să calcĭ pe urmele cele bune şi sigure; Mavrocordat a dovedit că nu erea un încăpăţinat el věḑuse că nu merge a domni dacă nu facĭ casă bună cu boeriĭ ţěreĭ şi de aceia acuma în a doua luĭ domnie se arătă atât de devotat intereselor lor, bine înţeles fără a jicni pe cele ale sătenilor.

Cine ar fi creḑut că tot acelaşĭ Mavrocordat să'ĭ scoaţă din închisorĭ, să se certe cu Turciĭ pentru interesele lor, să'ĭ readucă la căminurile lor, să'ĭ descarce de dările ce le plăteaŭ sub alţĭ Domnĭ, şi ca coroană la toate acestea spre cinstea ţěreĭ şi a ocârmuitorilor eĭ, la finele anuluĭ, să acopere din averea sa, restul de banĭ pentru a se putea solda cheltuelile cerute de bugetul ţěreĭ.

El dacă făcuse toate acestea nu era de cât ca să se îndrepte de cele ce făcuse în prima domnie, aşa este în totdeauna când te simţĭ că aĭ păcătuit, şi dacă soarta te aduce earăşĭ în posiţiunea şi posibilitatea de a te îndrepta de cea-ce aĭ făcut; atuncĭ îţĭ plăteştĭ păcatele cu prisos spre a orbi pe ceĭ-ce te aŭ acuzat întâia oară ca să nu maĭ aibă nimenĭ nimic de spus, ba din contra, să te şi laude pentru plata prisosuluĭ těŭ.

Niculae Mavrocordat nu erea convins de sprijinul Moldovenilor, şi pentru a întări guvernământul fanariotic

---

[1]) Vezĭ în Letopiseţe, Vol. II, p. 377 şi p. 180.

în Moldova el neapărat că 'şi îndrepta privirele tot către partida grecească, fără a jicni interesele partideĭ naţionale, el căuta a ajuta pe Grecĭ, cum putea şi unde putea; calea religioasă erea cea maĭ nemerită, de aceïa 'l vedem ajutênd mânăstirele greceştĭ din rĕsărit, primeşte visitele a maĭ multor patriarhi ce veneaŭ să inspecteze mânăstirele închinate lor.

Aşa veni şi patriarhul Alexandrieĭ, Samoĭl, care fiind foarte dator, vine în Moldova după milostenie. Uricarul ne spune că «aŭ strâns maĭ mult de cât nădăjduia»[1]).

Mavrocordat cu toată dreptatea ce 'şi o arată până acuma însă din cronica Uricaruluĭ şi din comentariile D luĭ Xenopol putem deduce că dênsul earăşĭ se orbise de astădată şi într'un mod arbitrar stoarse de la divan moşiile Bălţăteştĭ şi Mânjeştĭ ale Visternicesei Maria Cantacuzena jupâneasa reposatuluĭ Ilie Cantacuzino, pentru a le da luĭ Samoil grecul[2]).

Mavrocordat uita de toate când erea vorba de compatrioţiĭ sĕĭ. Ce să'ĭ facĭ? fie-care om de pe acest pământ are slăbiciunĭ omeneştĭ; fericit acela care rĕmâne neclintit în faţa slăbiciuneĭ sale; uniĭ aŭ amorul banuluĭ, alţiĭ al femeeĭ, alţiĭ al onorurilor şi măririlor, eară alţiĭ al conaţionalilor lor; acesta este un sentiment înălţat neapărat, el este foarte laudabil, dară când soarta a voit ca tu să ocupĭ un loc pe scena politică din alt stat şi anume locul cel maĭ însemnat, adică acela de Domnitor, şi tu să conducĭ deci interesele şi nevoile unuĭ alt popor de cât al aceluĭ din care te aĭ născut, atuncĭ nu 'ţĭ maĭ este permis ca să sprijineştĭ interesele naţiuneĭ căreia îĭ aparţiĭ, pentru a jicni pe acelea peste care domneştĭ, căcĭ procedând ast-fel, însamnă că trădeḑĭ ţara şi poporul ce a avut încredere să'ţĭ dea coroana şi drapelul sĕŭ.

---

[1]) Veḑĭ în vol. II, idem, p. 181.

[2]) Veḑĭ în Uricarul idem p. 186 comparat cu cele spuse de D-nu Xenopol în vol. V, p. 14—19 şi cu articolul D-sale din Convorbirile literare, vol. XX, pag. 1058: «*Justiţia sub Fanarioţĭ*» şi cu documentul luĭ Racoviţă în vol. V, pag. 375. Codrescu.

Mavrocordat nu avusese această tărie de caracter ca să înfrângă slăbiciunile sale, el erea Grec carne, oase şi sânge şi când erea vorba de fericirea Grecilor se perdea cu totul, uita şi de filosofia şi de morala ce o învěţase în tinereţe şi pe care o avea în cap şi acum, inima vorbea înaintea capuluĭ şi pe atât este o nenorocire când inima se pune în contradicere cu capul în unele cestiunĭ, pe atâta este fericire când ambele merg mână în mână, căcĭ inevitabil omul ce a sěvêrşit un act fie în viaţa sa publică orĭ privată şi când a lucrat maĭ întâĭ cu capul şi apoĭ a făcut ca să vibreḑe şi coardele inimeĭ sale, nişte sunete încântătoare, atuncĭ acel om neapărat că posedă toate calităţile unuĭ maestru în toate întreprinderile ramurelor activităţeĭ sociale.

Această purtare atât de arbitrară a luĭ Mavrocordat ne dovedeşte cât de puţin respect avea lumea de atuncĭ de principiul «*respect la persoană*, *respect la proprietate*» de aceia şi D. Xenopol închee astfel această purtare a luĭ Mavrocordat: «Intreaga această daravere ne descoperă, trista stare în care se afla societatea aceluĭ timp. Dreptul proprietăţeĭ, temelia societăţilor, nesigur, schimbând de stăpân după domnul din scaun; iar oameniĭ! Ni se urcă sângele în obraz înaintea unuĭ atare grad de înjosire. Un patriarh al bisericeĭ creştine, representantul luĭ Dumnezeŭ pe pământ, care unelteşte împreună cu Domnul din scaun despoierea uneĭ vĕduve şi care, de şi primise dinainte de la domn făgăduinţa închinăreĭ mânăstireĭ ce era să câştige pricina, are neruşinarea a figura între judecătoriĭ ce ereaŭ să o cerceteze! Mitropoliţĭ, boerĭ şi episcopĭ care înaintea unuĭ ordin venit de sus rostesc o judecată pe care o ştiaŭ nedreaptă, şi maĭ mult de cât atâta, feţele bisericeştĭ nu aŭ măcar curajul a mărturisi păcatul comis, ci ca nişte rĕĭ făcătorĭ de felul cel maĭ comun, caută să acopere abaterea prin minciună! Toate aceste inimĭ micĭ, caraterele mişeleştĭ care conduc destinele unuĭ biet popor, iată într'adevĕr o privelişte care te-ar face să cunoştĭ omenirea, dacă faţă cu starea cumplită a societăţeĭ aceluĭ timp, nu aĭ găsi maĭ curînd lacrimĭ pentru a o plânge. Din aceste figurĭ uri-

cioase ale unuĭ uricios trecut nicĭ una însă nu inspiră un desgust aşa de adânc ca cele ale pristavilor strĕinĭ aĭ bisericeĭ creştine, care cu ipocrita lor umilinţă, cu cuvêntul luĭ Dumnezeŭ pe buze, iar în inimĭ cu pofte lumeştĭ, se foloseaŭ de neştiutoarea naţie română, pentru a face adeseorĭ pe părinţĭ să-şĭ desmoştenească copiĭ spre a mulţămi nemărginita lor lăcomia»[1]).

Anul 1716 se apropia şi Mavrocordat se pregătise cu toate instrumentele necesare ca să vie să ocupe tronul muntean. Turciĭ se uitaŭ în ochiĭ luĭ Nicolae Vodă ca într'un luceafăr, căcĭ Nicolae Vodă nu numaĭ că le apăra interesele nu se maĭ poate maĭ bine, la gurele Dunăreĭ; nu numaĭ că încetul cu încetul readuse earăşĭ pe Moldovenĭ la înțelegere de a asculta şi a nu părăsi scutul protector al M. Sale Sultanul şi a nu se maĭ uita la Rusia; dară el maĭ aducea serviciĭ imperiuluĭ semi-luneĭ şi ca om politic, el comunica toate ştirile politiceĭ orientale ce le afla la Bucureştĭ, Viziruluĭ. Cronicarul Acsentie Uricarul zice: «şi îl poftea Vizirul pe Neculaĭ-Vodă ca să'ĭ trimită veştĭ de cele ce se înţeleg din părţile de sus, şi nu numaĭ veştĭ, ci şi sfat cerea de la Neculaĭ-Vodă, zicênd să'ĭ scrie ce ar şti şi ce ar socoti că este pentru folosul împĕrăţieĭ»[2]). Tot asemenĭ spune şi ambasadorul francez la Constantinopol într'o scrisoare a sa din 10 Maĭ 1719 către Ministerul afacerilor strĕine. D'Usson de Bonnac spune despre Mavrocordat: «Comme c'est un homme savant et versé dans les affaires étrangères, il lui est permis d'envoyer des agents en Pologne, en Moscovie, même en Allemagne, afin de pouvoir être instruit par lui des affaires de la chrétienté»[3]).

De aceia decĭ Turciĭ ţineaŭ atâta la Mavrocordat, aveaŭ de ce!

Maĭ cu seamă în vremurile de restrişte şi nenorocire ştĭ să preţueştĭ maĭ mult devotamentul şi amiciţia cuĭ-va. Turciĭ nu maĭ eraŭ în 1716 cea-ce eraŭ în 1500 şi 1600;

---

[1]) Vedĭ în vol. V, op. cit., p. 19.
[2]) Vedĭ în Letopiseţe, vol. II, pag. 146.
[3]) Vedĭ vol. I, supl. I, col. doc. Hurm., p. 445—446.

puternicĭ şi dictând tuturor statelor aproape, representanţiĭ puterilor strĕine veniţĭ în Constantinopol cerĕnd audienţe peste audienţe până a fi priimiţĭ de marele Vizir şi a conferi cu dênsul despre politică, acuma eĭ nu maĭ ereaŭ agresivĭ ca altă dată, să tragă iataganul din teacă spre a ataca, ereaŭ atacaţĭ de toţĭ şi de abea puteaŭ să se apere.

Pacea de la Carlowitz îĭ sdruncinase tot felul de a fi al vieţeĭ lor publice, în ultimele lupte cu Ruşiĭ, ce e drept, învinseră; dară ce folos, marele Sultan din foişorul luĭ de pe malul Bosforuluĭ vedea cum o mare arătare se tot ridica dinaintea ochilor sĕĭ şi cu ḑi ce trece ea devine maĭ puternică, erea Rusia cu Vulturul eĭ ce 'şĭ întindea aripele fără sfială, spre a se duce în Turcia ca să'şĭ găsească pradă; *alte timpurĭ*, *alte generaţiunĭ!* totul are un sfêrşit în lumea aceasta omul înbătrâneşte, frunza se vestejeşte şi o ţară se prăpădeşte; ca neapărat generaţiunea cea tênĕră să ea locul celeĭ bĕtrâne.

Rusia nu erea atuncĭ maĭ puternică ca Turcia, dară ea avea un avantaj, erea, că se bucura de comunitatea religioasă a popoarelor creştine din peninsula Balcanuluĭ supuse Turcieĭ, încât la un moment dat de sigur ele s'ar putea întoarce spre a se alia cu Rusia şi a scăpa de jugul păgânesc. Semnul cruceĭ, a legat şi a deslegat multe pe acest pământ în toate vremurile.

Eĭ bine, acest lucru îl aveaŭ Turciĭ ca un vis urât în mintea lor, ca o arătare înspăimântătoare, de a şti acilea, în orientuluĭ Europeĭ, o putere mare ce ţine relaţiunĭ amicale cu toate naţiunile creştine, şi se închină la fel; din acest moment o sabie ascuţită va sta atârnată de asupra capuluĭ Sultanuluĭ şi orĭ de câte orĭ se va ridica, 'l va înpunge.

Dacă Moldoveniĭ ţineaŭ relaţiunĭ cu Ruşĭ şi înădeaŭ ḑi cu ḑi o maĭ mare prietenie între dênşiĭ, nicĭ Munteniĭ nu întârḑiaŭ de a înădi o aceiaşĭ prietenie cu o altă putere vecină lor şi creştină, cu Austria. Turciĭ înspăimântaţĭ de aceste întâmplărĭ din Muntenia, se hotăresc a muta pe Nicolae-Vodă la Bucureştĭ şi a pune în locu'ĭ în Moldova

earăşĭ pe Michaĭ Racoviţă, eĭ 'l ştiaŭ pe Mavrocordat destoinic la toate şi credea că va potoli lucrurile în ţara-Românească.

Acuma regimul fanariotic erea aşezat la guvernămêntul ţĕrilor surorĭ, domniĭ din Constantinopol vor veni la Bucureştĭ şi la Iaşĭ ca la dênşiĭ acasă, şi nevoile acestor douĕ ţĕrĭ vor fi în mâna Sultanuluĭ, Viziruluĭ, Paşalelor şi a representanţilor lor; voevoḑii ţĕrilor române; dară nicĭ de cum în a Românilor, eată evenimente şi earăşĭ evenimente în faţa cărora observatorul şi cugetătorul drept şi de bună credinţă se va mira cum a maĭ trăit acest biet popor, neiubit de nimenĭ, prădat şi atacat de toate puterile vecine, robit şi stors de domniile strĕine şi venetice, eară el luptêndu-se ca un câine de rasă nobilă cu o tîrlă de câinĭ de oĭ spre a'şĭ recâştiga earăşĭ libertatea.

Eĭ, dar, cititorule, rîma o taĭ cu cuţitul şi în sute de bucăţele, şi ea tot nu moare; fie-care bucăţică, e un corp viu, un noŭ vieţuitor. — Românul nu piere!

Acuma că am terminat cu antecedentele domnieĭ luĭ Mavrocordat din Moldova, putem intra în largul studiuluĭ capitoluluĭ VI *adică al întronăreĭ primuluĭ domn Fanariot în ţara-Românească* spre a închea în fine aceste relaţiunĭ ale Românilor din ţara-Românească cu Greciĭ de la Bizanţiŭ.

Domnia luĭ Mavrocordat din ţara-Românească însamnă puntea de trecere între domniile pămêntene şi cele strĕine, anul 1716 deschide calea cea lungă pe care Fanarioţiĭ o croiseră din Constantinopol până în Bucureştĭ şi pe care eĭ tot se vor plimba un veac şi maĭ bine; anul 1716 însamnă decĭ în istoria poporuluĭ român un eveniment de cea maĭ mare importanţă; o stare nouă de lucrurĭ ce va schimba până la rădăcină arborele crescut în Dacia-Traiană şi îngrijit cu atâta osârdie de familiile ocârmuitoare româneştĭ.

Intronarea şi domnia primuluĭ Domn Fanariot în Ţara-Românească, (10 Februarie 1716—14 Noembrie 1716).

A şeaptea revoluţiune boerească.

Nu pot începe maĭ bine domnia primuluĭ Domn fanariot de cât prin cuvintele unuĭ istoric strĕin, Vaillant, francez de origină, dară devenit un mare filo-Român, trăind la Bucureştĭ în prima jumĕtate a veaculuĭ al XIX şi scriind o carte «La Romanie» în treĭ volume, unde face istoria celor douĕ ţĕrĭ surorĭ; când însă ajunge la intronarea Fanarioţilor, el zice: «Aux bruit dès armes va succede le son de l'or aux cris de guerre les murmures sourds d'un peuple desarmé»[1]).

In luna luĭ Decembrie s'a decis la Constantinopol strămutarea luĭ Mavrocordat în ţara-Românească; în 25 Decembrie aŭ plecat de la poartă Kapigilar-Kihaiaşi al viziruluĭ cu Mihalaki Aristarhul cu caftan şi ferman de nouă domnie la Nicolae Mavrocordat, eĭ aŭ sosit la 11 Ianuarie în Iaşĭ. In 9 Ianuarie acelaşĭ an sosi şi cea-l'alt Capegiu la Bucureştĭ cu ferman de mazilie la Ştefan Vodă Cantacuzino, în 25 Ianuarie Ştefan Vodă pleacă din Bucureştĭ la Ţarigrad cu tot neamul sĕŭ ca să şĭ găsească moartea în infernul de la Bostangi-Paşa din Ţarigrad, toate acestea le-am vĕzut istorisite în largul lor în această carte la capitolul domnieĭ luĭ Ştefan Vodă. Aci nu maĭ e loc a reveni, am vĕzut acolo toate amĕnuntele relatate de cronicarii timpuluĭ: Uricarul relativ la strămutarea luĭ Mavrocordat în Muntenia[2]) şi Radu Popescu relativ la mazilie[3]).

Am vĕzut tot acolo cum timpul rĕmas de la mazilirea luĭ Ştefan Vodă Cantacuzino adică de la 9 Ianuarie după Popescu, la 11 după condica Bălăcenească saŭ la 21 după

---

[1]) Vedĭ în op. cit., vol. II, p. 143.
[2]) Din Leotopiseţ, vol. II, p. 171.
[3]) Din Mag. ist., vol. IV, p. 41.

Del Chiaro, până la venirea luĭ Mavrocordat în Bucureştĭ adică până la 10 Februarie 1716; Caimacamĭ aŭ fost rânduiţĭ de dênsul Mihaĭ; Cantacuzino, Radu Golescu, Şerban Bujoreanu şi Radu Dudescu [1]).

Decĭ nu vom maĭ reveni asupra tuturor celor petrecute până la plecarea luĭ Mavrocordat din Iaşĭ şi acelor întâmplate în Bucureştĭ până la a sa venire; căcĭ toate aceste întâmplărĭ le-am vĕzut deja în capitolul de maĭ 'nainte din această scriere: «Domnia luĭ Ştefan Cantacuzino».

Să începem decĭ cu istoricul celor întâmplate din ḑiua plecăreĭ luĭ Mavrocordat din Iaşĭ spre a purcede la Bucureştĭ.

Uricarul spune că Nicolae Vodă a eşit din Iaşĭ însoţit fiind de boerĭ şi slujitorĭ şi mulţĭ aŭ mers cu toţiĭ până la un loc; apoĭ Vodă a luat drumu spre Focşanĭ însoţit de slugerul Adam Luca şi ajungênd la Focşanĭ ĭĭ eşi înainte Vintilă căpitanul Focşanuluĭ în ḑiua de 22 Ianuarie, eară la o movilă ce e cale, un ceas de Focşanĭ ĭĭ eşi înainte boeriĭ de la Bucureştĭ ce veniră la întâmpinarea domnuluĭ şi între care citează pe Petraşco Brezoeanul Vel Vornic, Grigorie Băleanu biv Vel Vornic, Radu Dudescu Vel Spătar, Radu fiul Hrizeĭ Visternicul, eară de acolo aŭ luat cu toţiĭ drumul Bucureştilor după ce se rugară la sfânta mănăstire a Focşanilor.

Aşa părăsi Nicolae Mavrocordat tronul moldovenesc, spre a veni la Bucureştĭ, lăsând în Iaşĭ următorul divan de boerĭ marĭ ce'l găsi Racoviţă. Incep cu boeria cea maĭ înaltă după cum se vede şi în Uricarul: *Gavriil Miclescul* Logofăt mare; *Ilie Catargiu* vornic mare de ţara de sus; *Lupul Costachi* vornic mare de ţara de jos; *Ioan Buhuşĭ* hatman mare; *Dimitraki Ramadan* (grecul) Postelnic mare; *Ioan Palade* Spătar mare; *Ioan Balş* Ban mare; *Constantin Roset* Paharnic mare; *Gheorghiţă Roset* Căpitan al Codruluĭ; şi *Gheorghiţă Jora* Visternic mare [2]).

---

[1]) Vezĭ în această carte: Capitolul domnieĭ luĭ St. Cantacuzino.
[2]) Veḑĭ în Letopiseţ vol. II, p. 173 Uricarul.

Aceştia aŭ fost boeriĭ ce aŭ rĕmas în Iaşĭ dupĕ plecarea luĭ Mavrocordat; în intregul divan vedem un nume venetic, pe Ramadan, afară de alţĭ mulţĭ ce rĕmăseseră încă pe la curtea domnească şi ceĭ ce plecaseră cu Domnul la Bucureştĭ.

La Bucureştĭ nu venise încă ocârmuirea fanariotică şi în divanul lăsat de Stefan Cantacuzino Voevod nu întâlnim de cât nume de boerĭ marĭ şi Românĭ neaoşĭ; eată divanul luĭ Stefan Cantacuzino Voevod în care domnul spune: «Credincioşĭ boeriĭ ceĭ marĭ aĭ Domnieĭ-mele; *Pan*[1]) *Constantin Ştirbey* vel[2]) Ban, i[3]) *Pan Petraşco Brezoeanu*, vel Dvornic; i *Pan Radu Golescu* vel Logofĕt; i *Pan Radu Dudescu* vel Spătar; i *Pan Şerban Bujoreann* vel Vistier; i *Pan Mănăilă* . . . . .[4]) vel Clucer; i *Pan Grigorie* . . . . . vel Postelnic; i *Pan Statie Leurdeanu* vel Paharnic; i *Pan Barbu Greceanu* vel Stolnic; i *Pan Mihail Cantacuzino* vel Comis; i *Pan Petru Obedeanu* vel Clucer; i *Pan Şerban Greceanu* vel Pitar»[5]). Acesta era divanul celor 12 boerĭ mari ce aŭ primit pe Mavrocordat la Bucureştĭ.

Cu întronarea Domnilor fanarioţĭ la tronurile române se vor petrece obiceiurĭ nouĭ în ceremonialul învestitureĭ; până acuma Domniĭ românĭ obişnueau alaiurile numaĭ pe stradele Bucureştilor; de acum înainte însă alaiurile petrecute în Ţarigrad vor întrece pe cele din Bucureştĭ, acolo Beiĭ Fanarioţĭ vor fi conduşĭ de la Sultan la Vizir, şi de la Vizir la parade cu cele maĭ mari onorurĭ.

Fiind-că am intrat în era domniilor fanariote, fiind-că ne găsim în Ţeara Românească cu Mavrocordat şi în Moldova cu Racoviţă, Domnĭ numiţĭ de Sultan; să ne oprim un moment asupra acestuĭ ceremonial al investitureĭ din Ţari-

---

1) Pan = prescurtat din Jupan.

2) Vel = mare.

3) i = şi.

4) Nu se ştie numele de familie.

5) Acest divan se vede existent şi în anul 1715 căcĭ toţĭ aceştĭ boerĭ sunt iscălițĭ în chrisovul luĭ Ştefan Vodă Cantacuzino din 1715 Iunie în 2 prin care Domnul întăreşte M-tireĭ Horezu moşia cu împrejurimile eĭ. Vezĭ în Monastirele Brâncoveneştĭ a luĭ C. Bolleac dupe condicele ArchiveĭStatuluĭ.

grad până în Bucureştî atât de bine redactat de Vaillant şi Ubicini în operile lor [1]).

Eată întreaga pompă a investiturei: imediat ce un Fanariot era ridicat la domnia Moldoveî sau a Ţěreî Româneştî marele vizir în Constantinopol îmbrăca pe noul Domn cu caftan, mergênd la biserica grecească întregul Divan cu noul Domn călare; aci marele patriarh le ese înainte la intrarea bisericeî înconjurat de înaltul cler; şi un ciauş turc dă semnalul sosireî prin această cuvîntare «Să dea D-zeul a tot puternic viaţă lungă Impěratuluî nostru şi Prinţilor noştri; preoţiî intonează himnurî sfinte, arhiereul se roagă pentru sănatatea noilor Voevoḑî şi termină ḑicênd: «Eî să fie încoronaţî de putere şi victorie, domnia să le fie părtinită prin pace; D-zeŭ stăpânul nostru să le servească de călăuză în toate actele lor şi sub picioarele lor să strivească pe inamicî». Marele patriarh se urcă după aceasta în altar înconjurat de 4 Mitropoliţî unde primeşte pe noiî Voevoḑî de îî bine cuvîntează şi îî acopere de omoferă, eî reḑěmându'şî capul pe masa cea sfîntă, după aceasta clerul reciteaḑă rugăciunile care altă dată se spuneaŭ la Impěraţiî bizantinî, apoî venea ceremonia ungereî unt-de-lemnuluî sfinţit, şi în urmă li se da titlul de Prinţî şi se întona: «*Domine salvum*»; odată această ceremonie terminată la biserică; Patriarhul îî conduce până în prag şi acolo le dedea mâna să'î o sărute; noui Voivoḑî încalecaŭ pe caiî lor înpodobiţî ca şi la nişte Impěraţî, şi cu mare alaî soseaŭ în palatele lor stînd acolo 3 ḑile; în a 4 zi sosea un Agă de Ienicer care le aducea *Diploma Sandjaculuî* pe care o săruta şi el şi noui domnî. Aga pleca şi noul voevod cu 12 boerî care veneaŭ din ţěrile române din adins treceaŭ în Saraiul impěratesc şi aci se îmbrăcaŭ cu caftanul cel de domnie şi de boerie,[2]) apoî în a treia curte unde gusta din supa Ienicerilor

---

[1]) Veḑî în «La Romaine», vol. II şi «Provinces danubiennes».

[2]) Caftan=Mantie de mare onóre, o purta şi Hanul Tătăresc, el era de o stofă scumpă, căptuşită cu samur şi pe marginele din faţă cu cacom, la gât prins cu o agrafă de petre scumpe, maî în urmă şi la noî in ţară Boeriî ceî marî au purtat aşa *caftane*.

semn că sunt înscrişi printre generalii acestui corp; apoi intraŭ în sala cea mare de recepţiune (*Quapouli'yetor—Oda)* punîndu-le în cap Cuca [1]) care le-o potrivea (muhuzurul Aga), Vodă erea ţinut de amêndouĕ părţile de câte un Capegiu-Başa urmat de marele Portar, de Dragomanul porţei, intra în salonul Sultanului şi aci după ce se înclina de trei ori până la pămînt se ridica şi rĕmânînd neclintit uitêndu-se sticlit în ochii M. Sale; Sultanul poruncea marelui vizir în presenţa sa să spună aceste cuvinte noului domn: «*Fidelitatea ta şi sinceritatea voastră ajungênd până la urechele Inălţimei mele, voesc a vĕ recompensa, dându-vĕ principatele Moldovei şi Valachiei, datoria voastră este de a nu vĕ depărta nici odată de la fidelitatea serviciului meŭ, să protejaţi poruncile ce vi sĕ supune; şi să nu faceţi nimic afară de ordinele mele*». In urma acestui mic discurs noi Voevoḑi înaintaŭ earăşi cu capetele plecate prosternîndu-se Sultanului şi sărutêndu'i pulpana mantiei, apoi ridicêndu-se ḑiceaŭ pe rînd: «*garantez pe viaţa mea şi pe capul meŭ, că voi întrebuinţa toate sforţările în serviciul prea dreptului şi prea graţiosului nostru Impĕrat atât timp cât înălţimea voastră nu-şi va întoarce privirile de la noi*»: terminând aceste formalităţi ridicule şi umile; pentru a încheia tabloul ruşinos, ei se retrăgeaŭ pe *de-andaratele* salutând de trei ori pe toţi sfetnicii Porţei care nu le respundeaŭ de cât printr'un mic surîs, lucru încă foarte rar; ajunşi până la uşă cu capetele în pămênt, cu braţele încrucişate la pept; părăseaŭ palatul Sultanului. La eşire ambii voevoḑi, saŭ unul, încălecaŭ pe caii lor, al Munteniei urmat de 2 aghiotanţi *(Peikis)* şi al Moldovei de 4 spre a se retrage în palatele lor. Din această ḑi noui Domni aveaŭ încă 30 de ḑile termen de plecare în care timp puteaŭ să ţină divan şi să formeḑe liste de proscripţiuni, tă-

---

[1]) *Cuca*, la noi cunoscut sub numele de Işlic, căciulă în formă cilindrică saŭ sferică; domnii voevoḑi, şi cu boerii cei mari o aveaŭ de Samur; Domnii cu câte o egretă (penaş alb de pene de struţ) la o parte, fundul căciulei erea de colóre albă la domni şi mai rare-ori şi la boerii cei mari, aminteri Boerii aveaŭ fundul roşu.

ind şi capul la orĭ cine. Astfel Domniĭ eşind din Constantinopol cortegiul erea urmat până la un sat *Avischioĭ*, înainte ereaŭ 2 regimente de Turcĭ carĭ deschideaŭ drumul, apoĭ Greciĭ înbrăcaţĭ în uniformă de Dorobanţĭ Românĭ, alţiĭ în Călăraşĭ purtênd în cap o căciulă albă numindu-se *(Ak-Ulahi)* adică Valahĭ albĭ; spre deosebire de Dorobanţiĭ şi Călăraşiĭ grecĭ carĭ fuseseră în cortegiul Domnuluĭ moldovean şi numiţĭ, (Cara-Ulahi) Valahĭ negri, căcĭ purtaŭ în cap căciule de blană neagră; apoĭ veneaŭ Lipcaniĭ; Tufedjiĭ; saŭ Albaneziĭ, cu fustanele; în fine Fanarioţiĭ boeriţĭ de noul domn cu care va sosi în Bucureştĭ; şi Domnul îmbrăcat cu haine de mare cinste cu caftan şi cu cucă; la dreapta şi la stînga luĭ câte un *Peikis* urmaţĭ de ciohodarĭ; apoĭ venea marele Spătar cu sabia şi cu arcul; vătavul divanuluĭ, ţinênd în mână arcul şi săgeata voevoḑilor; în fine o sumă de ciauşĭ carĭ strigaŭ ura! de câte orĭ vodă descălica şi încălica; ajungênd ast-fel la *Aviskioĭ* Domnul descălica, acolo capegiul dupĕ uz 'l apuca de picioare ţinênd scara şeleĭ. Vodă luîndu'şĭ ḑiua bună pleca către Bucureştĭ saŭ Iaşĭ şi dupĕ drum de 18 ḑile ajungea în malul Bucureştilor, dacă venea în Muntenia, şi făcea popas la Văcăreştĭ, în Bucureştĭ vestea se rĕspândea ca fulgerul, că Vodă e la barieră, atuncĭ toate clopotele începeaŭ rînd pe rînd a suna de la toate bisericele şi turlele ca să anunţe populaţiuneĭ că Vodă e la Văcăreştĭ. Toate trupele în mare ţinută, toţĭ Boeriĭ, toate breslele cu toţiĭ eşeaŭ călărĭ la Văcăreştĭ, acolo veneaŭ ca să sărute mâna nouluĭ Domn şi el le spunea vorbe bune; dupe aceia se puneaŭ în mişcare cu toţiĭ spre a intra în capitală.

Mavrocordat sosi de la Focşanĭ pe la Colentina spre a intra în Bucureştĭ, urmat fiind de suita cu care venise din Iaşĭ şi de boeriĭ plecaţĭ din Bucureştĭ la Focşanĭ spre a'l întâmpina; la Colentina ereaŭ ranjaţĭ toţĭ boeriĭ dupe rangul lor, şi de acolo se puseră cu toţiĭ în mişcare spre a aduce pe primul Domn Fanariot pe tronul Basarabilor, în palatul de la Curtea veche unde erea şi biserica cea maĭ

de vază a orașului și unde se ungeaŭ Domniĭ cu sfântul untdelemn, și sărutaŭ evanghelia[1])

Ea să povestim acest curios ceremonial:

In ḑiua de 10 Februarie anul 1716 Mavrocordat călcă pămêntul ţěreĭ-Româneşti plecênd de la Colentina cu toţĭ boeriĭ cu butcile la pas, legănêndu-şĭ cu toţĭ capul de la dreapta la stânga şi de la stânga spre dreapta; cum ḑice Carra: «se branlant la tête comme des magots de la Chine s'imaginant par la donner plus de majesté à cette pompeuse cavalcade».

Pompa de primire a luĭ Mavrocordat în Bucureştĭ ne-o descrie Ubicini el ḑice[2]): Intrarea Hospodaruluĭ în Bucureştĭ seamănă cu o intrare triumfală, restul trupelor ce maĭ rěmaseră: Cazacĭ, Dorobanţĭ şi Vênătorĭ deschideaŭ cortegiul, în cap era marele Agă călare pe un cal, splendid echipat. Aga purtând giubeaua şi işlicul de Samur, apoĭ veneaŭ Călăraşiĭ, Tufedjiĭ, Seimeniĭ şi Poteraşiĭ formând garda de onoare a Mareluĭ Spătar.

Aproḑiĭ şi copiĭ din casă cu portariĭ de la Palat, în al 2-lea rang veneaŭ Negustoriĭ oraşuluĭ călărĭ, cu starostele lor în cap, apoĭ boeriĭ de clasa a 2 a îmbrăcaţĭ în giubele de samur şi cu işlice de blană de astraçan cu fundurĭ de stofă roşie; în fine boeriĭ ceĭ marĭ de clasa I-a, călărĭ şi înbrăcaţĭ cu giubele şi pe cap avênd işlice de Samur şi la giubele guler de cacom, în urmă boeriĭ de clasa III-a ur-

[1]) Biserica de la Curtea veche de o vechime de 354 anĭ pe calea Şerban-Vodă zidită de Mircea-Vodă al III cel bětrên, ciobanul pe inscripţiunea de piatră d'asupra uşeĭ se citeşte: «Această sfântă şi D-zească biserică unde se ci steşte hramul blagovesteniei prea Slăviteĭ Născătoare de D-zeŭ şi pururea Fecioareĭ Mariĭ, din temelia eĭ este ḑidită de bětrênul Mircea-Vodă (1546) şi în urmă de fiul sěu Petraşcu-Vodă (1554) cu fraţiĭ seĭ Radu şi Mircea. Iară aŭ înfrumuseţat'o şi o a zugrăvit'o. Iară când aŭ fost acum în ḑilele blagocestivuluĭ şi creştinuluĭ Domn Iô Ştefan Cantacuzino-Voevod (1714) Domniea sea pentru podoaba aceste ĭ sfinte bisericĭ aŭ deschis uşa fiind foarte strâmtă făcând'o de peatră precum se vede şi o aŭ înfrumuseţat'o pe din năuntru cu frumoase icoane şi pe din afară întru pomenirea a luĭ şi a părinţilor luĭ şi moşilor luĭ; sěvêrşindu-se de lucru la *leat 7229, 20 August.*»

Aci se făcea ungerea Domnilor şi când eşea domnul din biserică, călca în scară pe sângele curs de la douĭ berbecĭ ce se tăeaŭ acolo, în semn că dênsul să se aştepte de acum înainte şi la resbel.

Cel după urmă Domn încoronat la Curtea-Veche a fost Gheorghe Bibescu la 1841—42.

[2]) Veḑĭ în «Les Provinces danubiennes», p. 90.

maţĭ de călăreţĭ şi pompierĭ, după aceştia toţĭ veneaŭ: bezadelele luĭ Mavrocordat, apoĭ Agiĭ Turcĭ şi în fine Vodă-Nicolae călare pe un cal al Sultanuluĭ, înconjurat de Peikis şi de Ciauşĭ, lângă Vodă toţĭ ofiţeriĭ purtând stindardele ţĕriĭ cu S-ţiĭ Constantin şi Elena, apoĭ insemnele prinţeştĭ şi Sandajacul Impĕrătesc cu cele treĭ coḑĭ de cal.

Cortegiul erea închis de o divisiune de gardă călare şi armată cu lănc, apoĭ ofiţeriĭ caseĭ militare şi în fine Meterhanelele (muzicele) Turceştĭ ale Sultanuluĭ; întreg acest alaĭ avea un efect splendid şi cu totul fantastic apoĭ sunetul cel asurḑitor al clopotelor bisericelor [1]), şi al muzicilor dedea şi maĭ multă splendoare lucruluĭ, cu toţĭ astfel aranjaţĭ se îndreptară către biserica Curţeĭ vechĭ, aci le eşiră înainte Mitropolitul Antim cu tot clerul unde se repetă ceremonia reigioasă din Constantinopole cum zice Vaillant pag. 147, afară de sacru.

După terminarea slujbeĭ Mavrocordat încălică şi cu toţĭ o luară spre Palatul Domnesc intrând maĭ întâiŭ în spătărie cu toţĭ boeriĭ şi negustoriĭ, apoĭ în sala Tronuluĭ cu boeriĭ numaĭ; Vodă aci sta în picere înaintea tronuluĭ şi în faţă-i venea Marele Postelnic cetind hatişeriful turcesc, tradus în româneşte fiind în dreapta divanul Effendis care 'l scria, şi 'l citea în româneşte în auzul tuturor, după acestea sosea Aga Turc de punea pe umeriĭ luĭ Vodă căftanul domnesc şi în cap cuca cu penaş, apoĭ doĭ Agĭ ce'ĭ da braţul şi'l aşeza pe Tron, strigând cu glas tare: «Eată pe Mavrocordat, Bey. Voevod şi Seraskier al Bulgarieĭ» ; la aceste vorbe, afară o salvă de tunurĭ anunţa capitaleĭ că noul domn 'şĭ începea domnia şi Ciauşiĭ cu un strigăt sălbatic ţipaŭ Ura! după aceasta şi boeriĭ. Boeriĭ se retrăgeaŭ apoi sărutând mâna luĭ Vodă însă numaĭ ceĭ marĭ eară ceĭ micĭ poala antereuluĭ, retrăgêndu-se pe deandaretelea cu braţele încrucişe la pept şi cu ochiĭ la pămênt. Seara tot oraşul erea iluminat şi la palat se da bal, voiŭ

[1]) Usagiul clopotelor a fost introdus din Constantinopole, acolo fură înfiinţate în 831, ele aŭ fost inventate de Nola la anul 400 la Roma, înainte de acestea se convocaŭ oameniĭ la serviciul divin prin tocatul pe nişte scândurĭ numite *Symandra*.

reproduce aci pasagiul luĭ *Carra din Histoire de la Valachie, pag. 157,* luat din *Thornton, État actuel sur la Turquie, tome II, pag. 481 şi Ubicini, p. 91.*

«Ils se forment en rond, hommes et femmes, main à main les pieds bien en dedans, les longues culottes (de culoare roşie şi albă) rouges, des hommes pendantes sur le coude-pied, et les talons (pantofiĭ eraŭ de piele roşie orĭ galbenă) comme a de pigeons pattus; les dames couvertes des épaules jusqu'à la ceinture, d'une pelisse dont le poil est en dehors (samurul) tendant horriblement le ventre et rentrant les fesses, dans cette posture vous voyer leurs bras se remuer metodiquement, comme si on les t raient de derrière l'épaule, par un fil d'archal, leurs pieds aller et venir en même temps de l'avant en arrière, de 'arrière en avant, le dos rond, le col raide, l'oeuil stupide, se tournait en cadence de droite à gauche, de gauche a droite et avancer ainsi gauchement et nochalament comme un mulet fatigué qui tourne en fesant la navete. On imagine bien que la musique est aussi monotone et aussi miserable que la danse se sont des Cyganis qui sont chargés de leur chatouiller les oreiles, le violon, la guittare allemende ; et un sifflet a huit embouschures dans lequeles on soufle en le passant et reparsant sans sesse sous les levres» [1]).

Vedem că este cam sarcastică descrierea luĭ Thornton însă cu drept cuvênt, căcĭ el fiind strĕin o curioasă impresiune trebue să'i fi făcut petrecerile de soiul românesc, obiceiurĭ cu totul orientale.

Ast-fel Nicolae Mavrocordat se înscăunase pe tronul românesc, Cantemir 'l numeşte in Istoria imperiuluĭ Ottoman «*Neronele Valachieĭ*», eară Kogălniceanu în Histoire de la Valachie «*Vulturul mărei de Marmara*».

Mavrocordat vĕḑêndu-se întronat cu atâtea onorurĭ şi solemnităţĭ; de a doua ḑi începu cu reformele ; primul gând îĭ fu de a se ocupa cu organizarea curţeĭ sale domneştĭ spre a căpătui pe supuşiĭ şi credincioşiĭ sĕĭ strĕinĭ ca să fie maĭ bine păzit.

---

[1]) Veḑĭ în Thornton, op. cit. şi p.

Eată ce ne spune Zallony în «Essai sur les Fanariotes», pag. 24: «Funcţiunile cele maĭ marĭ ca Ministru de interne (Mare Vornic), Ministru de externe (Mare postelnic), Prefect al Poliţieĭ (Mare Agă), Ministru al Dreptăţeĭ (Mare Logofet), Prefectul Palatului, Ministru de Finance (Mare Vistier), Marele comis, Ofiţeriĭ din armată şi alte multe funcţiunĭ pe care le vom vedea maĭ la vale fură date Fanarioţilor care luară titlul şi rangul de boer, apoĭ nu numaĭ atât dară şi Turciĭ 'şĭ făcură loc la slujbă, 4 locurĭ fură reservate lor şi anume: *Divanul Effendis* acela care trebuea să vegheze la buna păstrare şi executare a legilor ottomane şi a înştiinţa pe Poartă de orĭ ce călcare l'i s'ar aduce; *Beschli Aga* un fel de prefect de poliţie pentru toţĭ voiajoriĭ turcĭ; *Mechter Başi;* şeful muzicelor; şi *Bayractarul*, saŭ port Drapelul.

Eată acuma şi funcţiunile militare şi civile ale palatuluĭ sĕŭ, date tot la Fanarioţĭ: Marele cămăraş saŭ prefectul palatuluĭ, marele gramatic saŭ secretarul intim al prinţuluĭ, care întreţinea corespondenţa cu Kapu-Kehaeoa la Constantinopole avînd sub el alţĭ maĭ micĭ gramaticĭ care ţineaŭ corespondenţa cu boeriĭ ţĕreĭ; Marele postelnic al palatuluĭ care întroducea pe oameniĭ ce aveaŭ audienţe la Vodă; marele comis care îngrijea de grajdiurile luĭ Vodă (grand Ecuyer), de hrana cailor şi la ceremonii el venea dupe cortej pe un cal dat de Sultan. Acuma terminênd cu funcţiunile statuluĭ şi ale palatuluĭ care interesa ţara întreagă să venim la oameniĭ de casă aĭ luĭ vodă saŭ la servitoriĭ sĕĭ; eată ce ne spune Vaillant despre aceştia în vol. II, pag. 148: «Afin d'assouvrir la foule des mediants bysantins qui grouillent dans ses antichambres; il crée de nouvelles fonctions; et c'est à qui parmi eux sera gramatic, page, pourvoyeurs du palais, quand a ses valets. fiers danseurs et histrions, marchands de limon, ou de halva qu'il a ramasses dans les rues de Constantinop e ils intriguent entre eux a qui séra»: dupe cum urmeaḑă: Portarul Başĭ care întroducea numaĭ pe Turciĭ ce aveau afacerĭ cu Vodă la audienţe; vătavul de copiĭ care avea sub el 100 de copiĭ de casă; Devictarul (saŭ inspectorul biurouluĭ luĭ Vodă); Muhurdarul (curăţitorul armelor luĭ Vodă); Mam-

bendjiul (inspectorul apartamentelor); Caftandjiul (inspectorul garderobelor); Sufradjiul-Başĭ cel ce punea masa; Ciohodarul-Başĭ cel ce da papucii luĭ Vodă; Rachtivarul-Başĭ cel care da scaunul luĭ Vodă; Cafedjiul-Başĭ cel ce făcea cafeaua; Serbedji-Başĭ cel care facea dulçeaţa şi şerbetul; Ciubukci-Başĭ cel ce da ciubucile; Narghiledji-Başĭ cel care da narghelele; Pescherdji-Başĭ cel ce da şervetul, prosopul, pescherul.

Nicolae Mavrocordat organisă asemenĭ şi casa Prinţeseĭ aşa găsim în «Memoires historiques et geografiques sur la Valachie, de Bauer», pag. 399:

«Casa Prinţeseĭ este formată dintr'un vornic saŭ mare guvernor care întroducea boeriĭ la audienţe; şi din o doamnă de onoare care întroducea jupănesele boerilor, dintr'un vel pitar, un inspector al equipagelor; dintr'un gramatic saŭ secretar; dintr'un Iusbaş cu 12 ciauşĭ şi încă nenumĕrate persoane cu alte diferite funcţiunĭ». Dupĕ cum vedem Nicolae Mavrocordat organisă foarte bine curtea domnească dându'ĭ ast-fel maĭ multă splendoare şi o maĭ mare majestate, care erea aprópe pe acelaşi picior cu a Sultanuluĭ din Constantinopol, dacă toţĭ aceştĭ funcţionarĭ şi înalţĭ demnitarĭ ar fi fost d'între românĭ negreşit că ar fi fost o fericire pentru ţara Românească, însă rĕul cel mare a fost că toate aceste locurĭ ereaŭ ocupate de veneticĭ, indivi̦dĭ suspecţĭ; culeşĭ de pe stradele Ţarigraduluĭ numaĭ şi numaĭ ca eĭ să servească aci de scut al nelegiuirilor stăpânuluĭ lor, când intraĭ în palatul domnesc auzeaĭ fel de fel de limbĭ, căcĭ toţĭ aceia ce înconjuraŭ palatul nu erau numaĭ Grecĭ; ci şi din alte naţionalităţĭ; tagma fanariotică recruta şi indivi̦dĭ de naţiunĭ diferite; la această stare de lucrurĭ atitudinea boerilor începuse a deveni agresivă faţă de noul domn; căcĭ eĭ vedeaŭ că încetul cu încetul vor năpădi în rândurile lor oamenĭ nouĭ, şi strĕinĭ limbeĭ, legeĭ şi obiceiurilor ţĕreĭ.

După ce Vodă termină cu organisarea interioară a caseĭ sale, se apucă şi de reformarea claselor boereştĭ ceea ce dădu naştere la o mare ură a boerilor în contra sa. El împărţi clasele boereştĭ în treĭ, prima clasă de boerĭ

care se compunea din vechile familiĭ boereştĭ şi care o numi a boerilor arhonţĭ, protipenḑĭ saŭ clasa nobililor; a doua clasă a boerilor arhonţĭ numaĭ; şi a treia numită a simplilor boerĭ.

Amploeaţiĭ luĭ din palat de asemenea ĭĭ împărţi în treĭ clase de boierănaşĭ; toţĭ numindu-se Kir (Κύριος) care aceştia treptat vor deveni peste puţin timp boerĭ de clasa a treia în rîndurile celor pămênteni de oare-ce eraŭ venetici şi aşa maĭ înainte vor ajunge şi de clasa I-a.

El maĭ formă încă două clase, una a boerilor mazîlĭ, adică eşiţĭ din funcţiunĭ; *biv (fost)* de rangul al 3-lea, şi a 2-a a neamurilor, adică descendenţĭ din vechiĭ nobilĭ carĭ avuseseră funcţiunĭ de rangul I-iŭ şi al 2-lea. Mavrocordat împărţi în total boerimea Română în 8 clase. Acesta a fost cel d'ântâiŭ fapt arbitrar care-l sĕvêrşi dênsul, căci prin crearea a uneĭ noĭ clase boereştĭ din *Kirĭ* (funcţionariĭ sĕĭ din Palat) şi care eraŭ strĕinĭ, supărase boerismul român, înţesându-l de indiviḑĭ necunoscuţĭ; nicĭ ca ómenĭ nicĭ ca nume; dar acest sistem ĭĭ era necesar luĭ; de oare-ce aminterea nu ar fi putut împlini articolul din hatişeriful Sultanuluĭ: «*Să striveştĭ sub picioarele tale pe inimicĭ*» se ştie că spioniĭ ceĭ maĭ meşterĭ sunt servitoriĭ, şi de aceia Vodă făcuse din aceştia depositariĭ secretelor sale; recompensându-ĭ pentru serviciile ce-ĭ aducea; dându-le boeriĭ şi ast-fel inevitabil aducênd rĕŭ boerimeĭ române; de aceia ĭi vom vedea peste puţin timp pe toţĭ sofradjiĭ, pescherdjiĭ, narghiledjiĭ, etc., ajungênd boerĭ de a treia clasă, de a 2-a şi de a ântêia după cum ne spune Vaillant: «*toţĭ limonḑiĭ şi rahagiĭ Ţarigraduluĭ vor invada în Valahia în clasa boeréscă*», aceasta a avut efect ca să vedem pe boeriĭ ţĕreĭ coborîtorĭ din familiĭ seculare române încetul cu încetul ajungênd victimele acesteĭ noĭ clase de strĕinĭ boeriţĭ, de venetici, saŭ maĭ bine ḑis de «*ciocoĭ*», nume atât de mult în usul vorbireĭ de aḑĭ, căci cuvêntul «*ciocoĭ*» însemnează câine care linge pe stăpânul sĕŭ, de teamă însă, ear nu de iubire, câine culcat în patru labe. *Ciocoĭ este derivatul cuvîntuluĭ Scindrôme (C Oket)*, nu se poate expresiune maĭ fericită căcĭ aceĭ indiviḑĭ toată ḑiua lingeaŭ mâinele luĭ

Vodă şi sărutaŭ pulpanele caftanuluĭ şi tălpile pantofilor, pentru a putea ajunge, a putea parveni, la boerie, de unde şi numele de *«parveniţĭ»* [1]), decĭ trebue să ştim că anul 1716, şi că Mavrocordat-Vodă, aŭ fost creatorul clasei ciocoeştĭ şi aĭ acelor oamenĭ carĭ căutaŭ a ajunge, a parveni, prin linguşirĭ meschine şi ridicule, prin abusurĭ şi nelegiuirĭ, sĕvêrşind delicte şi crime numaĭ şi numaĭ pentru a-şĭ satisface poftele cele nesăturabile, această epocă, istoriciĭ o numesc a *Fanarioţilor*, eŭ o voiŭ numi a *Machiavelismuluĭ celuĭ maĭ încarnat*. Pe stindardul ţĕreĭ atuncĭ maĭ bine, s'ar fi scris «scopul scuză mijloacele» căcĭ totul se înlătura, totul se brava: onoare, conştiinţă, cinste, toate eraŭ strivite sub picioarele «ciocoilor», iar bieţiĭ boierĭ se despoeaŭ de averile câştigate cu spada şi ajungeaŭ prada veneticilor, ast-fel a început a se naşte invidie între aceĭ ciocoĭ şi boierĭ, şi prea bine ḑice Vaillant în pag. 149: «Il n'ignore pas qu'en agissant ainsi, s'il s'attire la haine de Boïers, il excite contre eux celle des valets, dont le nombre fait deja la force, et bientôt il est heureux de les voir se mêpriser de haut en bas, s'envier de bas en haut, se tyranniser par vengence, s'avillir pour tyranniser a leur tour, car leur abaissement les rend déjà grand a leur yeux».

Acuma începuse o mare agitaţiune în toată ţara, căcĭ boieriĭ auḑiseră că Mavrocordat e hotărât să-ĭ pedepsească pe toţĭ care rĕmăseseră fidelĭ naţionalităţiĭ lor, în adevĕr spioniĭ luĭ Vodă din ordinul MărieĭSale făcuseră liste de toţĭ boieriĭ ţĕreĭ carĭ nu s'aŭ fanariotisat, pentru a fi trecuţĭ în cartea neagră spre a se trimite la Constantinopol, la Sultan, şi să fie apoĭ pedepsiţĭ, torturaţĭ şi ucişĭ; tiranismul începuse deja dupĕ o lună de guvernământ.

Ceĭ d'intâiŭ care vor fi sacrificaţĭ, cel d'ântêiŭ cap care va sbura la lovitura secureĭ păgâne, cea d'ântêiŭ picătură de sînge creştinesc care va stropi fruntea călăuluĭ păgân din Constantinopol va fi din al neamuluĭ Cantacuzenilor; şi anume în persoana fostuluĭ Domn Stefan Cantacuzino, şi a

---

[1]) Vezĭ Vaillant, pag. 139, vol. II.

părinteluĭ sĕŭ Constantin Stolnicul; acuma cele 1000 de pungĭ care le trimisese Mavrocordat la 20 Ianuarie 1716 în Constantinopol, Viziruluĭ, ca să reteze capetele Cantacuzenilor, şi-aŭ avut efectul lor, căcĭ dupe cum am vĕḑut înainte, dupe ce Cantacuzeniĭ aŭ fost ridicaţĭ din Bucureştĭ şi duşĭ în Constantinopol, aruncaţĭ la *Başbiachiculĭ*, apoĭ în infernul de de *Bostangi-Başi*, torturaţĭ şi chinuiţĭ, în dimineaţa uneĭ ḑile de vară a luĭ Iulie 1716, la orele 4, se stinge ultima licărire de libertate şi naţionalitate română; căcĭ acolo Cantacuzeniĭ fură ucişĭ şi capetele umplute cu bumbac şi duse la Andrianopole, ca să se desfăteze şi Paşa de acolo de crima odiósă.

Scopul Fanarioţilor şi al Turcilor era de a despoia pe toţĭ boieriĭ ţĕreĭ de averile lor, creḑênd că aceştia vor tăcea în faţa despotismuluĭ şi absolutismuluĭ, atuncĭ Domnul poruncea şi făcea, ucidea şi tăea fără ca nimenĭ să nu-ĭ poată cere socoteală, aceste toate ḑic, aŭ împins pe Turcĭ şi pe Fanarioţĭ a lua această mĕsură arbitrară şi sĕlbatică cu Cantacuzeniĭ, dupe ce Stefan-Vodă şi cu părintele sĕŭ fură ucişĭ, Doamna Păuna, cu fiiĭ sĕĭ Radu şi Constantin de abea scăpară după cum am vĕḑut maĭ înainte.

In aşa mare mizerie ajunsese doamna Păună încât pe orĭ-cine vedea maĭ cu vază pe lângă curtea vieneză se ruga ca să vorbească Impĕratuluĭ Carol al VI; spre a'ĭ veni în ajutor, căcĭ toată averea eĭ şi a Cantacuzenilor fusese secuestrată de domnul tiran şi de Fanarioţĭ.

Ea şi scrie în 1718 impĕratuluĭ Carol al VI al Austrieĭ o scrisoare în termeniĭ ceĭ maĭ respectuoşĭ şi supuşĭ; implorêndu-ĭ ajutor pentru a'ĭ se restitui averile.

Scrisoarea e datată din 1718, Iunie, şi e semnată de dênsa şi de fiĭ sĕĭ ceĭ douĭ:

«Della sagra Cesarea Reale Cattolica Maesta vostra.

Fedelissimo Ossequiosissimi Servitori Pagona Vedua del quondam Stefano Cantacuzeno prencipe di Valachia Rudolfo e Constantino suoi figli» [1]).

In cele din urmă scrie şi Comiteluĭ Virmont ca să in-

---

[1]) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 233.

siste pe lângă împĕrat în stăruinţele eĭ, scrisoare cu data de 1719 saŭ 1720, «această scrisoare a fost scrisă cu litere chirilice de mâna ei: «Păuna Doamna» ne spune documentul şi se găseşte tradusă în italieneşte începĕnd cu frumosul titlu de: Illustrissimo et Excellentissimo, Signore, Signore, E. Padrone Collendissimo»[1]).

In acest timp în Bucureştĭ Nicolae Mavrocordat începuse cu tirania şi cu cruḑimele, sosise un Capegiŭ cu ordin de la Sultan ca să ridice din capitala ţĕreĭ pe Spătariul Michail Cantacuzino, fratele luĭ Constantin Stolnicul, şi pe Radu Dudescu Spătariul[2]), care erea căsătorit cu Maria Cantacuzena sora Voevoduluĭ Ştefan, fiica luĭ Constantin Stolnicul. Cronicarul Radu Popescu[3]), care caută a istorisi lucrurile cam cu perdea, ḑice că luĭ Nicolae Mavrocordat îĭ păru foarte rĕŭ de ridicarea luĭ Dudescu din Bucureştĭ căcĭ aceste era tênĕr şi frumos, şi avea cuconĭ micĭ, şi că ar fi dat 20 de pungĭ luĭ Ianake Dragomanul, fratele mărieĭ sale, pentru a scăpa de la moarte pe Dudescu, acestea toate după mine nu sunt de cât fantasiĭ de ale cronicarilor, căcĭ fără voia şi înţelegerea luĭ Mavrocordat cu Poarta, nu s'ar fi sĕvĕrşit nimic. Popescu se arată cam părtinitor cu Domnul, vom vedea maĭ la vale, de ce?

Ast-fel furā duşĭ în Constantinopole şi sugrumaţĭ încă 2 membriĭ din neamul Cantacuzenilor, imediat după aceasta sosi in Bucureştĭ un alt Capegiŭ şi un Cadiu care începuseră perchiziţiile şi secuestrările avereĭ Cantacuzenilor şi începuse vênzarea prin Nicolae Mavrocordat cum se vînduse şi a Brâncovenilor.

Pentru a nu avea controlul Cantacuzenilor, Mavrocordat închise restul de rude, ale lor, în închisorile de prin Ţară şi îĭ surghiunise prin mânăstirele cele maĭ ascunse de prin stâncĭ şi munţĭ. Ceĭ din Cantacuzenĭ carĭ putură scăpa, au fugit, aşa avem pe Toma Cantacuzenul

---

[1]) Idem, p. 291.

[2]) Vaillant vorbind de Dudescu ḑice «Le comte Radu Dudesco; nu ştiŭ dacă familia Dudescu a fost făcută comte, de Austria.

[3]) Radu Popescu, Vol. IV, Mag. ist. al Dacieĭ, p. 45.

care se duse în Ucrania şi fu făcut general [1]), după aceia fugi soţia sa, Maria, cu unicul eĭ fecioraş, îmbrăcându-se în haine proaste spre a înşela pe plăeşiĭ de la graniţă, fugind în Ardeal unde cu cinste fu priimită de Nemţĭ ce mijlociră trimiterea eĭ la soţ. Ceĭ-l'alţĭ Cantacuzenĭ ce nu putuse să scape fură închişĭ în temniţe, torturaţĭ în modul cel maĭ brutal, ţinêndu-se sĕptămânĭ întregĭ la întunerec până ce orbeaŭ, eşind la lumină, bătêndu'ĭ ḑilnic cu vergile pe tălpile picioarelor numaĭ şi numaĭ pentru a spune ce averĭ maĭ aŭ, apoĭ bătêndu'ĭ până ce 'şĭ dedeaŭ sufletul. Acuma va veni şi rêndul tuturor boerilor bogaţĭ, rude şi prietenĭ cu Cantacuzeniĭ ce vor fi torturaţĭ. Şincaĭ şi Del Chiaro spun că: «a fi Cantacuzenĭ saŭ numaĭ rudenie cu dênşiĭ erea cât a fi vrednic de moarte, bătăile şi închisorile pentru eĭ ereaŭ pedepsele cele maĭ uşoare». Acest sistem barbar şi sĕlbatic al luĭ Nicolae Mavrocordat avu de efect emigrarea claseĭ boereştĭ în toate colţurile lumeĭ, parte din eĭ se duseră în Moldova unde aveaŭ rude şi chiar fără de aceasta, uşile le eraŭ deschise; căcĭ acolo găseaŭ fraţĭ dintr'un sânge şi dintr'o mumă, căcĭ doar dintr'o turnătură, suntem şi ceĭ de d'încolo ca şi ceĭ de d'incoace de Milcov; alţiĭ se duseră în Ardeal. La această nenorocită stare de lucrurĭ toţĭ boeriĭ ceĭ ce eraŭ în funcţiunĭ demisionară în corpore, creḑênd că lăsând pe Vodă singur, acesta va înceta cu persecuţiunile, şi îĭ va chema avênd trebuinţă de dênşiĭ la guvernămêntul ţĕreĭ, însă amarnic se înşelară căcĭ tocmaĭ acesta era scopul luĭ Mavrocordat, de a depărta şi a'ĭ înlocui cu Grecĭ de aĭ sĕĭ.

Din acest moment Ţara-Românească începuse a intra în cea maĭ cumplită mizerie şi nenorocire, maĭ repet încă odată frasa nemerită a luĭ *Anagnosti in Histoire de la Valachie*: «Valachia seamănă cu o masă bine încărcată de fel de fel de mâncărĭ» pe care de sigur stăpânul caseĭ o încredinţează la toţĭ câinĭ flămânḑĭ aĭ loculuĭ (ciocoĭ) şi acuma toate slugile luĭ Vodă, toţĭ spioniĭ sĕĭ, ciohodarĭ, sofradjiĭ, pescherdjiĭ se vor arunca asupra'ĭ pentru a mânca

[1]) Şincaĭ, vol. III, p. 385, ed. II-a.

totul, bine se mai nemereşte aci şi cuvintele evangheliei «*cei de pe urmă vor fi cei d'întâi*». Neluând însă în sensul de buni, blêndi şi modeşti pe cei din urmă. Acuma mai toate averile boerilor se vor împărţi între aceste slugi dându-li-se titluri de boerie pentru a fi în tot boeri români, acestea trebueaŭ ca să'ţi fi făcut impresiunea lui «*Le Bourgeois gentilhomme* al lui *Molière*», în fine Mavrocordat 'şi creă o boerie nouă formată din aceşti indivizi suspecţi înlăturând astfel, acea boerie seculară formată din zornăitul sabiei de prin rěsboae.

După-ce averile Cantacuzenilor fură împărţite şi muma lui Ştefan Vodă, Maria, ajunsese a nu mai avea ce mânca după cum zice Del Chiaro, care erea faţă: «Eŭ însumi m'am întâmplat să fiŭ de faţă, şi fui tălmăciarul atunci, când s'a rugat sĕraca de un Grec carele ţinea satele sale, ca de pomană să'i dea puţină făină»[1]). Vezi unirea cu Fanarioţii unde ne aduse?

Pentru ca Mavrocordat să poată întroduce toate reformele ce şi le mai proectase, se deduse la o viaţă cât se poate de singuratecă, avênd 4, 5 oare pe zi de meditaţiune, în care timp se gândea singur, ce mai poate înţesa pe spinarea ţĕrei.

Ca să ne facem o idee despre programul lucrărilor zilnice, vom reproduce câte-va rânduri din opera lui Zallony[2]): In Palat erea mai rĕŭ ca un trântor, căci, la orice mişcare a lui erea ajutat de servitorii sĕi; unul în dreapta altul în stânga, 'l ridica în sus când umbla, ast-fel mai că nu atingea pământul; altul îi ţinea caftanul; cu aceste ceremonialuri Vodă trecea în apartamentele sale.

De dimineaţă aci, Narghiledjiul-Başi 'l aştepta cu Nergheleaua aprinsă care i o arunca în gură cu o adresă extraordinară; la un moment dat se auzea ţipătul Ceauşului (şeful ceremonielor) care striga pe cafedjiul-Başi cu cafeoa, la 12 ore Ciauşul ţipa la Sofradjiu să aducă *zacusca*, la masă

---

[1]) Vezi în Şincai, III, reprodus după opera originală scrisă în italieneşte.
[2]) Essais sur les Fanariotes, p. 44.

Domnul era desfătat de 30 de Ţiganĭ care cu naiurĭ, care cu dible lăutăreştĭ care cu viorĭ şi cu tambure turceştĭ şi tătăreştĭ; când Vodă ajungea la fructe cântecele turceştĭ şi greceştĭ sfârşeaŭ concertul. După dejun acelaşĭ ţipat al Ciaşuluĭ la Cafedjiŭ, spre a aduce cafeaua turcească în ceştĭ arăpeştĭ; după dejun Vodă se retrăgea 3 ore, adică de la 1 saŭ 2 până la 4, saŭ 5, în aceste 3 ore el însă nu dormea, ci medita cum să alcătuească maĭ bine listele de proscripţiunĭ.

Servitorĭ intimĭ veneaŭ de 'ĭ spuneaŭ în taină secretele marĭ. Miniştrii, Fanarioţĭ veneaŭ la sfat de puneaŭ în lucrăre legĭ arbitrare.

Dupe ce Vodă făcu din boerime acuma, o adevărată curcitură, după ce înjosi pe boerĭ, insultându'ĭ şi degradêndu'ĭ se apucă de cele-lalte instituţiunĭ ale ţěreĭ şi prima ocupare a luĭ fu de a împuţina şi aproape a desfiinţa armata ḑicênd că ea costă banĭ prea mulţĭ şi apoĭ Românii nicĭ nu vor maĭ avea ce face cu armată, căcĭ eĭ sunt supuşiĭ Sultanuluĭ şi nu se maĭ pot lupta; bine ḑice Vaillant: «Les Roumains vont cesser d'être une nation, au noble orgueil de *boïer* va succeder celui de *ciocoï*, a celui des *armes* celui *de l'or*...»[1]). Armata în vechime erea cea d'ântâiŭ instituţiune la noi, toate sacrificiile carĭ le făcură sute de anĭ vechiĭ voevoḑĭ Băsărăbeştĭ ce organisară armata română nu fu de cât pentru a ţine pept Turcilor.

Armata română nu erea mare şi nu avea pretenţiune de a se měsura în cantitate cu cea ottomană, dară ea erea bine oţelită, căcĭ caracterul energic şi viguros al soldatuluĭ român unit cu patriotismul vechilor boerĭ, şefiĭ legiunelor, ţinură loc cantităţiĭ, şi prin aceasta se explică desele victoriĭ obţinute de noĭ în contra Turcilor. Istoria le înregistrează cu mândrie aruncând foĭ de laurĭ memorieĭ tuturor acelor sfinţĭ părinţĭ carĭ ştiură să piară pentru binele patrieĭ lor.[2])

---

[1]) Vol. II Capitolul Fanarioţilor.
[2]) Vom explica pe larg organisarea Armateĭ Române la partea a II-a.

Acuma însă pe tron era Nicolae Mavrocordat în care inima nu bătea românește; scopul luĭ erea de a răpi toate puterile țěreĭ pentru a o îngenunchia la picioarele Sultanului, atuncĭ recompensele vor curge pentru dênsul; ast-fel el începu a desorganisa armata și de aceia istoricul francez Vaillant ḑice: «s'en est fait, les Romans (Roumains) vont cesser d'être cette nation pour laquelle la bravoure était une habitude, et la guerre un noble jeu; il ont encore des armes, mais ils ne savent plus s'en servirent, ils ont encore un dernier reste de point d'honneur, mais la crainte l'étoufe, et l'egoïsme le dénature, voici venir le jour ou leurs armes leur etant enlevées, leur courage eteint, leur honneur foulé aux pieds du despotisme orgueilleux du Phanar [1])». Nicolae Bălcescu în puterea armată în vechime la Românĭ ne spune încă: «Nicolae Mavrocordat pricepu că puterea Românilor erea în instituțiile lor, de aceea nicĭ nu întârḑiă a săpa acele instituțiunĭ spre a pregăti neamuluĭ sĕŭ o lungă domnie, aruncându-șĭ ochiĭ de îndată asupra armateĭ [2])». Generalul Bauer în Memoires Historiques et Geographiques sur la Moldo-Valachie [3]) ḑice: «Nicolas Maurocordato regnant depuis l'an 1716; congedia la plus grande partie des troupes et diminua aussi le nombre des sloujitors dans les districts sous les capitaines de mille [4]).

El înlocuește pe vechiĭ ostașĭ aĭ țěreĭ, pe vitejiĭ Dorobanțĭ, prin fustanelele arnăuțeștĭ, acest sistem al luĭ Nicolae Mavrocordat, 'l moșteni și fiul sĕŭ Constantin Vodă, care prin vestita'ĭ reformă din 1739 desființă cu totul armata țěreĭ, dupě cum ne spune Bălcescu: «în puterea armateĭ în vechime la Românĭ [5])»: «că el, nu păstră de cît 120 Tălpașĭ și alțĭ atâțĭ cazacĭ plătindu-le câte treĭ leĭ vechĭ pe lună;

---

[1]) Vezĭ în Vol. II cap. Fanarioților p. 134.

[2]) Vezĭ în op. cit., ediț. Odobescu.

[3]) Op. cit., p. 269.

[4]) Căpitaniĭ de 1000 ereaŭ ca cum ar fi aḑĭ Colonelul comandant; și toțĭ aceștĭ căpitanĭ de 1000 ereaŭ sub comanda Mareluĭ căpitan de Dorobanțĭ ce comanda 10,000 oamenĭ sau 5,000 crucĭ cum e azĭ un general de corp de armată (vezĭ explicărĭ la cap. armateĭ din această carte).

[5]) Vezĭ op. cit., p. 654, edit. Odobescu.

garda luĭ a palatuluĭ o alcătui din câte-va sute de Turcĭ şi Arnăuţĭ, încât cu drept cuvînt ḑice generalul Bauer [1]): «Cette reduction (de l'armée) commencée par le père et achevée par le fils affaiblit tout à fait l'état; non seullement elle acceléra l'execution dès projets de la porte; en livrant la Valachie à son caprice; sans crainte de contradiction ou de révolte, mais elle exposa encore le pays aux insultes des Turcs et surtout des habitants circonvoisins du Danube, ses plus inplacables ennemis [2])». Eată la ce ajunse numaĭ dupá câte-va lunĭ de domnie a luĭ Mavrocordat, armata ţĕreĭ, care altă dată făcea fală eĭ. Vom vedea la partea II a a acesteĭ lucrărĭ unde voiŭ desfăşura maĭ pe larg organisarea armateĭ, înainte de anul 1716, gloria vechilor Voevoḑĭ şi a boerilor carĭ aŭ repurtat victoriele cele maĭ strălucite cu dênsa.

Acuma că Movrocordat îngenuchiase armata, se ocupa de alt-ceva şi anume de a mări impositele ţĕreĭ pentru a face un maĭ mare venit; porţeĭ şi bacşişurilor.

Din fericire Mavrocordat avea pentru dênsul pe miniştriĭ Fanarioţĭ care veneaŭ cu sfaturĭ rele; şi ţinêndu'ĭ discursurĭ cam în acest fel; dupĕ cum spune Zallony [3]) «Trebue din nenorocire să vĕ supuneţĭ cu bărbăţie supuşilor voştri căcĭ nu numaĭ că eĭ vor putea suferi dajdiile ce le supunem noĭ Alteţeĭ voastre, dară ar putea suporta şi altele maĭ grele încă, resursele fiscale sunt imense în provincia voastră. Ţĕraniĭ de aci sunt foarte nepretenţioşĭ, nu mănâncă nicĭ odată pâine ci făină de porumb cu care îşĭ fac mămăligă, despreţuesc luxul, se îmbracă cu haine de lână sau de pânză făcute şi ţesute de muerile lor»; astfel Nicolae Mavrocordat puse în lucrare legĭ de imposite noĭ, şi orândui spre revolta tuturor impositul asupra monăstirilor, văcăritul şi pogonăritul. Să vedem acum ce ereaŭ aceste imposite rînd pe rînd.

---

1) Vezĭ op. cit., p. 53
2) Op. cit., p. 220.
3) Vezĭ în op. cit.

Impositul asupra Mânăstirilor: erea acel imposit, acea dare ce trebuea să o facă ori-ce mânăstire în *plocon*, această dare nu a fost înfiinţată de Mavrocordat, nu pot ḑice aceasta, căci ea a fost în fiinţă după timpuri în ţară. Ştefan Cantacuzino ultimul domn pământean o desfiinţă, eară Mavrocordat o înfiinţă dupĕ cum ḑice Bauer: Mavrocordat o impuse din nou şi obligă pe mânăstiri a o plăti de două ori pe an». *Ploconul* era darul ce'l făcea ţara întreagă la contribuţiunea drapelului Semi-lunei. Boerii plăteaŭ după rangul lor; eară restul populaţiei plătea îndoitul sfertului lor; sfertul erea a 4-a parte din 10 lei vechi ca contribuţiune a unei familii, deci 2.50 lei vechi.

Mavrocordat pe acest plocon îl impune şi mânăstirilor, apoi la mijlocul anului adaugă şi adjutorinţa care erea dublul sfertului, adică 5 lei vechi; încât o mânăstire plătea următoarea dajdie: Ploconul care se urca la dublu sfertului, adică 5 lei vechi; şi *adjutorinţa* care se plătea în două rate anual a câte 2.50 lei vechi fie care rată; în total deci contribuţiunea unei mânăstiri erea de *10 lei vechi anual.*

Acum să venim la *Văcărit.*

Văcăritul a fost înfiinţat pentru prima oară în mod extra-ordinar şi timporar de *Brâncoveanu-Voivod* când s'a întors el din Andrianopol, pentru a acoperi cheltuelele voeajului; puind tot câte 10 parale de cap de vită; Ştefan Cantacuzenul'l desfiinţase, însă Nicolae Mavrocordat 'l înfiinţă earăşi.

Alt imposit erea *Pogonăritul.* Acesta a fost înfiinţat de Mavrocordat în vedere ca toţi proprietarii de pământuri de vii, să plătească câte 2 lei şi 80 de pogon anual, aşa că prin toate acestea pungile Sultanului şi ale supuşilor se vor umplea. Un lucru mai oprea pe Vodă şi parcă'l împedecă să execute toate aceste nenorociri, ereaŭ *Adunările naţionale,* ce pot spune că au fost origina parlamentarismului român; de şi nu formaŭ ele un sistem representativ constituţional, ca aḑi; însă totuşi erea un control mic la capul statului ce represinta puterea supremă, acuma însă Mavrocordat le desfiinţase comiţênd prin aceasta cel mai

mare act de tiranie şi de arbitragiŭ; apoĭ ca spectacolul corupţiuneĭ şi al demoralizaţiuneĭ să fie complect, porunceşte Turcilor de la Brăila, Giurgiu, Turnu şi Ismail să intre în ţară şi să'şĭ aşeḑe locuinţele pe tot pămêntul românesc căcĭ acuma e ca şi turcesc, ştim că în aceste localităţĭ atuncĭ ereaŭ paşalîcurĭ turceştĭ cu cetăţĭ fortificate de noĭ şi luate de Turcĭ. Acuma nu se maĭ cunoştea ţara Românească de altă dată; pe unde te întorceaĭ dedeaĭ de Turcĭ, de Arnăuţĭ, de Fanarioţĭ cu fesurĭ, fustanele şi cealmale; numaĭ în câte-va lunĭ de ḑile, domnul tiran, emisarul Sultanuluĭ, strivise suveranitatea naţională, indepedenţa de caracter, boerimea şi armata Românilor, toate acestea care până odinoară formase cadrul glorieĭ unde muncise atâtea generaţiunĭ marĭ, lucrând atât în timp de pace cât şi de rĕsboiŭ, când cu crucea când cu spada sau cu condeiul.

Când te afli în cea maĭ mare fericire la nenorocirĭ maĭ adese orĭ D-zeŭ 'ţĭ trimete în totdeauna un pic de noroc; evenimentele exterioare vor aduce pedeapsa domnuluĭ tiran pentru toate nelegiuirele sale; aceste evenimente aŭ fost resbelul dintre Veneţianĭ, Turcĭ şi Austriacĭ din 1715 şi 1716 despre care am vorbit şi maĭ 'nainte şi despre care voi maĭ vorbi şi aci; căcĭ ele aŭ fost cauza capitală în detronarea primuluĭ domn Fanariot. Ştim că prin tractatul de la Carloviţ din 1699 Impĕratul Leopold I-al Austrieĭ la încheerea păceĭ când fură de faţă Alexandru Mavrocordat tatăl, şi cu Zulficar Effendi, Veneţieĭ 'ĭ se cedase Morea şi cu Negropontul, eĭ bine, acuma în 1715 când Ali-paşa lua Morea Veneţianilor, când el se întoarse vesel în Constantinopol încoronat de trofeele uneĭ marĭ victorii, neapărat că Austriaciĭ nu putură să stea în nepăsare căcĭ prin aceasta se aducea o nesocotinţă la tratatul de pace faţă de Nemţĭ, cea ce siliră pe Austriacĭ a închea un tratat de alianţă cu Veneţianiĭ în 1716, 13 Aprilie, în contra Turcilor, acestea ereaŭ causele oficiale la care se maĭ adaugă şi altele pe care le ştiaŭ Austriaciĭ dară nu voiră să le arate, erea aşeḑarea de paşalâcurĭ turceştĭ la Hotin şi Bender în Moldova; apoĭ gândul Tur-

cilor de a înainta spre Viena ambiţiune ochită de mult de Ali-paşa; toate aceste sĕ vĕd istorisite pe larg într'un document din 1714; acel document conţine toate evenimentele rĕsboiuluĭ din 1714 până în 1716; precum şi causele ce aŭ silit pe Austriacĭ să declare resbel Turcieĭ[1].

Turciĭ uitaseră însă că pe tronul Austrieĭ erea tatăl Marieĭ Theresa, Carol al VI-lea; ce avea de ajutor pe un mare general; vestitul în victoriĭ, Principele Eugenie de Savoia în care ardea focul geniuluĭ militar.

In acest timp Ali-paşa era în Constantinopol încă sub impresiunile victorieĭ trecute; aşteptând alta viitoare. Prinţul Eugenie în urma înţelegereĭ ce o avusese cu Impĕratul sĕŭ, scrise luĭ Ali paşa spunîndu-ĭ clar că Turciĭ aŭ călcat condiţiunele păceĭ din 1699; cerĕndu-ĭ a se respecta pacea şi faţă de Veneţia.

Această scrisoare poartă data de 1716, 2 Aprilie şi poartă însuşĭ semnătura ilustruluĭ general (*Eugenius de Sabaudia*[2]).

In urma acestora Sultanul Ahmet trimise pe un Agă la Viena ca să observe atitudinea Nemţilor şi cam câtă armată ar putea eĭ mobiliza[3]. Aga cum sosi în Viena nicĭ nu maĭ avu necesitate să se intereseze căcĭ lucrurile se făceaŭ pe faţă şi din prima zi, cunoscu totul. Principele Eugenie deja îşĭ mobilisase un corp de 60,000 de oamenĭ, şi întărise cetăţile de la *Essec*, *Buda* şi *Belgrad*, pe care o zidise Impĕratul Carol al VI-lea; şi de la Petro-Varadin unde vom vedea că se va da acea luptă înfricoşată şi vestită în Istoria naţională a Austriacilor; Impĕratul Austrieĭ era ajutat şi de Patriarhul Romeĭ[4]); dându'ĭ dijmele popilor pe care le luase pe 3 anĭ înainte numaĭ şi numaĭ să se învingă Turciĭ; împĕratul făgăduindu'ĭ lucrurĭ marĭ. In urma acestora Aga imediat se întoarse în Constantinopol şi expune tot ce a vĕzut mareluĭ Vizir; acesta scrie o scrisoare luĭ Eugenie învinovăţindu'l că Austriaciĭ nu se ţin

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, doc. col. Hurm., p. 141.
[2]) Veḑĭ în vol. VI, idem p. 148—149.
[3]) Sincaĭ, vol. III, pag. 387, edit. II.
[4]) Gebhardi Hist. Hung., part. 3, pag. 379.

de cuvînt, că ei aŭ călcat pacea şi că dacă lucrurile merg aşa: Sublima poartă va reţinea în Constantinopol pe residentul Imperial, întocmaĭ cum şi plenipotenţiĭ lor Alexandru Mavrocordat, Zulficar Effendi şi Rami-Reis-Effendi aŭ fost reţinuţĭ la Comorn în 1699; cu ocasia păceĭ de la Carlowitz.

Această scrisoare a fost tradusă pe italieneşte de Andrea Schmidt şi poartă semnătura luĭ *Ali-Paşa*[1]).

Acuma resbelul era declarat şi Turciĭ 'şĭ mobilizară imensul corp de 200,000 oamenĭ care îĭ şi trimiseră spre Petro-Varadin.

Nicolae Mavrocordat deşi supusul Porţeĭ şi al Sultanuluĭ cu toate acestea conform principiilor bizantine umbla a înpăca şi pe inimiciĭ sĕĭ; căuta a linguşi şi pe Austriacĭ, aceasta se vede dintr'un raport al unuĭ sfetnic al împĕrăţieĭ austriace către consiliul imperial de Resbel prin care arată că Domnul muntean a oferit serviciile sale curţeĭ Vieneze, acest raport poartă data de 1716, 7 Maĭ în el vedem:

«*Prea Onorat Consiliŭ Imp. de Resbel.*

Prea Graţioase, Graţioşilor şi Prea Puternicilor Stăpânĭ etc. Agentul de aicĭ al nouluĭ Principe al Valachieĭ, Nicolaĭ Mavrocordat, mi-a făcut cunoscut în numele stăpânuluĭ sĕŭ, că Principele este gata să facă totul pentru M. Sa Imperială şi, înaintând trupele imperiale, să se declare pentru M. Sa. Spre a afla adevĕratul motiv şi spre a mĕ convinge dacă este acesta un om de bună credinţă saŭ este numaĭ o *fineţă grecească* la mijloc, i am dat a înţelege numituluĭ agent, că propunerea sa îmĭ face plăcere, prin urmare mĕ ofer a contribui totul din partea mea şi voiŭ aduce la cunoştinţa Alteţeĭ, Excelenţelor şi Graţiosităţilor Voastre această bună intenţiune a Principeluĭ, spunêndu-ĭ că-ĭ voiŭ da şi scrisoarea ca să o expedieze el în-

[1]) Vol. VI, idem, p. 150—153.

suşi mai departe. Agentul însă s'a scuzat, pretextând că în timpurile de faţă nu este în stare să primească nici un fel de scrisoare spre a o expedia în Valachia. Aceasta arată destul de clar, că cu aceste *haimanale şi canalii de Greci, ale căror căpetenii sunt într'adevěr singuri Principii Valachiei* şi *Moldovei, nu se poate face nimica, dacă nu le pui cuţitul la gât.* In urma aceasta am trimis aceste patru copii prin camerierul ambasadorului olandes din Viena, Bruninx, sosit de curênd aici şi care se reîntoarce pe mare. Ele vor sosi, ce-i drept, mai încet, dar în timpurile de faţă mi-a fost cu neputinţă a găsi altă ocasiune. După care, recomandându-mě cu supunere graţiei prea Inalte, rěmân al Alteţei, Excelenţelor şi Graţiosităţilor Voastre prea supus şi devotat secretar.

(ss) Fleischmann». [1])

Pregătirele de resbel ale Turcilor se simţiră nu numai în întregul imperiu ottoman ci şi în Moldova şi ţara Românească; în nişte rapoarte cu data de 1716, Braşov, 20 şi 24 Iunie se věd aceste mişcări ale trupelor atât în Turcia şi mai cu deosebi în ţěrile române.

Eată cuprinsul lor:

«Din Bucureşti veni ştirea că Marele Vizir se află pe drum către Sofia cu oştirea. La Sofia se va opri, aşteptând trupele din Asia. Corăbiile încărcate cu material de rěsboiŭ sosesc zilnic pe Dunăre. Un corp de 5000 Tătari după unii de 20,000 — se află pe drum, mergênd să se unească cu armata turcească.

Acum 10 zile aŭ plecat *din Valachia 4000 de miliţieni* înarmaţi, îndreptându-se spre Porţile-de-fer, la Orşova, pe unde duce drumul în Valachia, acolo se vor ridica două şanţuri de apěrare împotriva Turcilor şi aceşti oameni sunt însărcinaţi cu executarea lucrărilor.

Turcul care a ridicat pe cei doi boeri Valachi, *Mihail Cantacuzino* şi *Dudescu*, şi i-a *dus la Adrianopole*, s'a îna-

---

[1]) Vedi în vol. VI, idem p. 150 — (tradus din nemţeşte) cum se găseşte în colecţiunea Hurmuzaki.

poiat iar la Bucuresci; şi de acolo a plecat la Hotin, însoţit *de Pápay*, *Horvath Ferencz*, *Csáki şi Talaba*, carí se aflaŭ atuncĭ în Bucuresci.[1])

Principele Valachieĭ a trimis înaintea soluluĭ polonez, care a trecut de curênd prin Moldova, *60 de Seimenĭ* până la Focşanĭ. Solul a fost condus la Bucuresci şi a doua zi, în 14 c., a plecat maĭ departe, urmat până la Dunăre de un convoiŭ de peste o sută de oamenĭ. Uniĭ cred că se duce să ceară ajutorul Porţiĭ Otomane pentru confederaţia polonă.

Se raportează maĭ departe din Braşov cu data de 14 Iunie, că, după ştirĭ sosite acolo din Moldova, un corp de 3000 Tătarĭ a trecut Dunărea nu departe de Belgrad. Altcum ştirea aceastâ nu se confirmă. Pe la Galaţĭ, în Moldova, aŭ trecut pe Dunăre 95 corăbiĭ încărcate cu muniţiunĭ, urmate îndată de alte 65 fregate cu tunurĭ. Prin Moldova se vorbeşte că Tătariĭ ar avea de gând să facă o invasiune în Transilvania.[2])

Natural că Moldova şi Valahia trebuea să aibă rolul lor în această expediţiune gigantică a Turcieĭ la care ea credea că acum orĭ nicĭ odată va reuşi în fine să înfigă drapelul Semiluneĭ în Viena. Moldova avu un rol maĭ secundar; însă Muntenia avu un rol activ şi intră chiar în luptă. Voevodul ţĕreĭ, Nicolae Mavrocordat 'l vom vedea supus ordinelor Sultanuluĭ, eară pe consilieriĭ luĭ, pe boeriĭ ţĕreĭ iĭ vom vedea inimiciĭ ceĭ maĭ dîrjĭ lucrând din rĕsputerĭ jerfindu-şĭ averĭ, copiĭ, şi viaţa numaĭ şi numaĭ pentru patriotismul lor şi pentru a ajunge la scop, dêndu-se cu Nemţiĭ în ascuns.

In adevĕr Marele vizir Ali paşa înştiinţează pe Mavrocordat-Vodă că resbelul este declarat între Poartă şi Austria şi că el în consecinţă trebue să dea ajutor cu tot ce-ĭ va sta 'n putinţă ordonându'ĭ în acelaş timp a pregăti imediat un corp de armată ca să vie în ajutorul Sultanuluĭ

[1]) Ungurĭ ce contribuiră la uciderea bietuluĭ Vodă Brâncoveanu.
[2]) Veḑĭ în vol. VI, col doc. Hurm., p. 152—153 (tradus idem).

la orĭ ce moment dat, care de-o camdată să păzească granițele țĕreĭ din spre Carpațĭ şi unul de la Câinenĭ Rucăr, Vulcanul, apoĭ pe cele din spre Jiu, Câmpina şi Teleajen; pentru ca nu cumva Nemțiĭ să nu intre în țară şi se ocupe provinciile dunărene.

In acest timp Ruşiĭ aduceaŭ complicațiunĭ stăreĭ de lucrurĭ căcĭ în Crimeea voeaŭ să supună pe Tătarĭ: eară pe de altă parte Turciĭ făceaŭ pregătirĭ de lupte şi la Dunăre cea-ce nu plăcea Ruşilor şi Nemților; două rapoarte cu data de 1716, Braşov, 18 şi 19 Iulie, coprind aceste evenimente.

Eată ce găsim în ele:

A) «Flota turcească, după cum se anunță *din Valachia, a învins pe cea venețiană*, cucerind 20 corăbiĭ de rĕsboiŭ, iar pe cele-lalte risipindu-le. În urma aceasta, insula Corfu s'a predat Turcilor. Două zecĭ de corăbiĭ din flota turcească maĭ sus amintită aŭ sosit pe Dunăre, la *Cernețĭ* nu departe de *Orşova*. Se vorbeşte că Turciĭ ar avea aproape 60 de corăbiĭ, fie-care cu câte 50 până la 60 de tunurĭ. Marele Vizir se află la Niş, aşteptând zilnic nouĭ trupe. Solul polonez, care a trecut de curênd prin Moldova şi Valachia, a sosit d'asemenea acolo, dar a fost îndrumat la Marele Sultan la Andrionopole. Hanul Tătarilor a pornit de la *Oltenița* cu 60,000 oamenĭ, îndreptându-se către Hotin, unde îl aşteaptă.

Altă ştire din Moldova cu data de maĭ sus:

B) Hanul Tătarilor a plecat cu 60,000 de oamenĭ de la Sărata la Hotin. La Dunăre sunt 20,000 de Turcĭ, carĭ vor urma Tătarilor după ce se va isprăvi podul. Pentru Brăila sunt destinațĭ 5,000 oamenĭ, pentru Bucurescĭ 3,000 aşa numițĭ Arbănaşĭ şi alte câteva miĭ pentru Azov. Venețieniĭ aŭ luat de la Turcĭ treĭ corăbiĭ de rĕsboiŭ şi încearcă să pună mâna pe insula Ksakys. Două-zecĭ miĭ de Tătarĭ aŭ trecut Dunărea nu departe de Belgrad [1]).

---

[1]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 153—154 (tradus idem).

Turcii cu drept cuvînt 'şi închipueaŭ că cine oare va ştii mai bine să păzească hotarele de cât domnul ţĕreĭ şi cu boerii sĕĭ neştiind însă că acuma a nu ştiŭ câte oară se va aprinde focul sacru al patriotismuluĭ în inimele lor, că acuma sosi earăşĭ momentul favorabil ca eĭ se rĕsbune urgia ce căzuse asupra ţĕreĭ şi ca acuma, ca în tot deauna semnalul revoluţiuneĭ va suna maĭ întâĭ peste Olt.

Acuma în 1716 isbucni a şeaptea revoluţiune în care capii şi iniţiatorĭ fură tot boerii Olteniei, căcĭ vedem imediat formându-se o consfătuire între: Marii Spătarĭ *Şerban Bujoreanul* şi *Radul Golescu;* Marii Serdarĭ *Petru Obedeanu Barbu Brăiloiul* şi *Staiku Bengescu* carĭ veniră în Bucureştĭ din Craiova şi aci se înţeleseră cu toţĭ boerii Muntenĭ, aproape; între care ceĭ maĭ însemnaţĭ ereaŭ Marii Logofeţĭ *Grigore Băleanu* şi *Bălăceanu*, *Vornicul Petraşcu Brezoeanu* în frunte cu *Mitropolitul ţĕreĭ Antim* carĭ sfătuindu-se în taină hotărîră se reclame de la Vodă pe Cantacuzineştiĭ ce fugiră în ţĕrĭ streine de urgia tiranică a Domnuluĭ; şi să scape ţara de liftele venetice. În acest timp erea mare ferbere în ambele principate, încetul cu încetul toţĭ boerii se dedară în această coaliţiune sfântă şi cu toţĭ se hotărîră a alunga pe Mavrocordat Vodă Domnul ţĕreĭ; pentru a întărîta însă şi maĭ mult pe Carol al VI cu care boerii se aveaŭ bine confiscă toate vitele din Ardeal ce păşteaŭ peste munţĭ în ţeara Românească dar pe sub mână. Impĕratul Austrieĭ lucra cu coaliţiunea boerilor românĭ care se unise cu sacrul Imperiŭ pentru a trăda pe Mavrocordat în mâinele Nemţilor şi a închina ţara Austrieĭ scoţênd'o de sub jugul păgân.

Carol al VI vĕzênd lucrurile ce cale iaŭ; numeşte pe generalul comte de Steinville a tot puternic comisar şi consfătuitor cu boeriĭ din Oltenia şi Muntenia ce făceaŭ parte din partida germană; dându'ĭ în ajutor şi pe generalul baron de Tige.

Din acest moment se va lega între aceştĭ douĭ generalĭ şi boerii românĭ o corespondenţă întreagă ce va avea un bun resultat.

Nicolae-Vodă le pricepea toate, maĭ cu seamă din ope-

raţiunile de pregătirĭ de luptă din Moldova, dupe cum arăta un raport cu data de 1716, 23 Iulie în care vedem:

«Se vesteşte din Moldova, că Principele de acolo a primit de la Poarta otomană ordin, să dea hanuluĭ Tătarilor 70 pungĭ de banĭ spre a putea face o expediţiune în Ungaria. Hanul Tătarilor a trimis 3 oamenĭ aĭ sĕĭ deghisaţĭ, însoţiţĭ de servitoriĭ lor, pe la Galaţĭ, Focşani, Vrancea, Ocna şi de aci pe la Piatra Neamţu şi Suceava ca să inspecteze pe rând graniţele noastre şi ale Polonieĭ.

Principele Moldoveĭ a trimis pe Belci-Paşa; care odinioară fusese creştin; la Marele Vizir, spre a afla intenţiunile acestuia faţă de germani.[1])

Pe de altă parte Apostolu Manu la Braşov sta la pândă de tot ce se petrecea în principate şi anunţa pe Sultan de cele maĭ noĭ mĕsurĭ ale boerilor românĭ saŭ ale Domnuluĭ.

In 21 Iulie 1716 el scrie, despre intenţiunile Turcilor, Ruşilor, Tătarilor şi ale Domnuluĭ muntean Nicolae Mavrocordat (această scrisoare e tradusă din greceşte aşa cum o scrisese Apostolu Manu, de către Alois Wolde interpretul împĕrăţieĭ[2]).

In urma ordinuluĭ Mareluĭ vizir Ali Paşa, Nicolae Mavrocordat formă un corp de armată oltenească cum putu, şi de unde putu, care avea de scop să păzească fruntariile Carpaţilor, şi la orĭ-ce moment dat să intre în luptă; maĭ mare peste acest corp care erea de 3000 de ostaşĭ pusese comandant suprem pe marele Sĕrdar Petre Obedeanu[3]), care erea iscusit în ale militărieĭ căcĭ cu 20 de anĭ maĭ în urmă sub domnia luĭ Vodă Brâncoveanu, fusese Mare căpitan al Dorobanţilor de peste Olt[4]); Vodă maĭ dete de ajutor luĭ Obedeanu şi pe cumnatul M. Sale; pe Aga Ienake Rossetti

---

[1]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 155 (tradus idem).

[2]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 154.

[3]) Vezĭ Şincaĭ, vol. III, pag. 389 după condica Bălăcenească şi Mag. ist. Bălcescu, vol. IV, pag. 47 în Cronica luĭ Radu Popescu.

[4]) Vezĭ Dionisie Fotino saŭ traducerea luĭ G. Sion istoria generală a Dacieĭ vol. II, pag. 138, şi în cronica luĭ Greceanu citată în Domnia Brâncoveanuluĭ, în această carte la cap. IV.

pe care îi însărcinară a merge la Dimircapi şi Ruşava [1]) ca să pazească graniţele de către Nemţi, neştiind că acuma va începe să bată şi ceasul răsplatei pentru dênsul. Nu trecu trei zile şi soseşte o veste care mâhni foarte pe Vodă, căci o luptă crâncenă se dete la Carlowitz unde banul Croaţiei, Ioan Palfi cu 3,000 de călăreţi împrăştiă 40,000 de Turci, apoi de aci s'aŭ dus la Petro-Varadin unde se întâlni cu armata Principelui Eugenie generalisimul armatei austriace, care începuse a ataca cetatea, mai întâi ascunzându-se înăuntru, apoi a doua zi atacând cu violenţă pe Turci şi silindu-i a se retrage cu perderi de 30,000 de oameni. Vizirul Ali-paşa vĕzênd această catastrofă se aruncă însuşi el cu violenţă în mijlocul armatei imperiale, însă cade mort de trei gloanţe, împreună cu alţi mulţi Paşi. Acuma creştinătatea în fine scăpă de inamicul cel mai mare al ei. In această bătae Principele Eugenie repurta cea mai mare victorie militară din viaţa sa de general de câmp.

După luptă Eugenie a luat toată tabăra cu tunuri, praf de puşcă, gloanţe, zaharea, şi o sumă de mueri; apoi câte şi câte scumpeturi şi altele cari ereaŭ pentru uzul privat al Turcilor, unii din Turci fugiră cu trupurile paşilor ca să le îngroape.[2]) Acestea toate fiind raportate lui Mavrocordat Vodă, el se infricoşă căci se vĕzu acuma părăsit şi de bine-făcătorul sĕŭ, Ali-paşa.

Principele Eugenie dupe aceste lupte crâncene se duse şi asupra Temişoarei unde Turcii trimiseră 30,000 de soldaţi cu un Paşa, însă Principele Eugenie îi bătu şi pe aceştia, acuma Vulturul imperial plana cu amêndouĕ aripi de asupra Ottomanilor. In acest timp comandantul celor 3,000 de Olteni, Petru Obedeanu, cu ostaşii sĕi erea pe la Dimircapi şi Ruşava dupe cum îi spusese Vodă să şează acolo, ca la ori ce moment necesar să între în foc; însă când sosi ziua de 5 August a anului 1716 ce

---

[1]) Ruşava = Orşova.

[2]) Vezi în Gebhardi ist. Ungar. partea III a, pag. 379; şi în Şincai, vol. III, pag. 387, şi Mag. istoric, pag. 47, vol. IV.

aduse moartea luĭ Ali-paşa şi victoria luĭ Eugenie de la Petro-Varadin, despre care am vĕzut că Vodă fusese înştiinţat; lucrurile luară cu totul o altă direcţiune; căcĭ Turcii auzind că Nemţiĭ vin spre Ruşava eĭ părăsesc acest loc şi trec Dunărea aşezându-se la Cladova; eară cele 3.000 de Românĭ cu şeful lor, Petru Obedeanu rĕmaseră acolo[1]).

---

[1]) **Petru Obedeanu.** A fost fiul Mareluĭ Sĕrdar Pêrvu Obedeanu care în 1669 jucă rol în revoluţiunea de sub domnia luĭ Radul Leon-Voivod, la alungarea celor treĭ Miniştriĭ Fanarioţĭ dupe cum am vĕzut maĭ înainte la a şeasea revoluţiune boerească, *acuma fiul fu însufleţit de acelaşĭ sentiment ca şi tatăl.* Petru Obedeanu în 1690 reḑidi biserica S-tu Dumitru din Craiova cel maĭ mare şi maĭ vechiŭ monument al Olteniеĭ dupe cum ne spune D-nu Pessiacov în «*S-tu Dumitru Băneasa*» *(text)* că: «pentru prima oară un boer din neamul Obedenilor, Petru Obedeanu Vel armaş s'au sculat şi aŭ dres această biserică; şi aŭ acoperit'o; a 2-a oară a fost acoperită şi tencuită de fiul sĕu, Constantin Obedeanu vel Paharnic; bivvel stolnic, în 1724» care în 1732 fuse consilier imperial al luĭ Carol al VI-lea Impăratul Austrieĭ *); «a treea oară fusese reparată earăşĭ de Ioniţă Argetoeanu vel clucer în 1775» acestea toate ne spune autorul la paginele 7 şi 8 ale textuluĭ sĕŭ, se vĕd pe inscripţiunile din biserică.

Uniĭ istoricĭ susţin că zidirea bisericeĭ S-tu Dumitru se atribue Impăraţilor bizantinĭ Petru şi Ioniţă Asan în anul 1205 dupe cum ne spune cronicul Fraţilor Tunusli în pag. 18 şi 19 dupe istoricul bizantin Nichetas Choniat, cu toate acestea dupe tradiţiunile ţĕreĭ noastre zidirea sfântuluĭ Dumitru se atribue luĭ Mateĭ Vodă Bassarab în 1652.

Petre Obedeanu în 1696 sub domnia luĭ Vodă Brâncoveanu fusese Mare căpitan al Dorabanţilor de peste Olt dupe cum 'l vedem în cronicele luĭ Greceanu, Fotino, condica Bălăcenească şi anonimĭ. Fotino aşa zice «καὶ τὸν μέγαν τον καπητενὸν πετρὸν Ὀμπεδιανὸν» saŭ în traducerea luĭ Sion în Româneşte *vol. II, pag. 138*, «în 1696 când Sultanul Mustafa învinse Austria, întorcându-se în Constantinopole trecând prin Oltenia, Constantin Brâncoveanu Voivod rânduise la Cerneţĭ pentru pregătire şi pentru primirea sultanuluĭ pe Kornea Brăiloiul Banul Craioveĭ, pe Petrea Obedeanu Marele căpitan de Dorobanţĭ, şi pe Postelnicul Caramanlĕul» ce ereaŭ aceştĭ Dorobanţĭ; şi acest mare căpitan? Dorobanţĭ se pare a fi fost cel d'întâĭ corp de armată românesc; numiţĭ de străinĭ «*les Trabanţĭ*» infiinţaţĭ de Mircea cel mare pe la 1390; în capul lor era «Marele căpitan de Dorobanţĭ» cu reşedinţa în Craiova, dupĕ cât ne spune cronicariĭ. Bălcescu care a tratat într'un mod cu totul amĕnunţit organisarea armateĭ în vechime la Românĭ, ne maĭ relatează despre dânşiĭ că ereaŭ în numĕr de 10,000 oamenĭ, sub comanda mareluĭ căpitan de dorobanţĭ apoĭ veneaŭ alţĭ căpitanĭ maĭ micĭ carĭ comanda 1,000 oamenĭ dupe cum îĭ numesc cronicariĭ strĕinĭ «*Les capitaines de mille*» Petru Obedeanu locuia in Craiova în lunga cale care luă numele sĕŭ de «*calea Obedeanuluĭ*» ce mergea până la barierea Craioveĭ unde era un câmp întins numit «*câmpia Obedeanuluĭ*» unde azĭ sunt Fântânele cu «*apă de Obedeanu*», reşedinţa sea de vară o avea la moşia sa din bariera Craioveĭ «*Obedinu*». Petru Obedeanu Marele căpitan de Dorobanţĭ al luĭ Brâncoveanu-Vodă stăpânind toată acea parte a Craioveĭ; stradele din imprejurime formară un suburbiŭ al oraşuluĭ care purtă numele de: «*Mahalaua Dorobănţimeĭ a Obedeanuluĭ*», saŭ Mahalaoa boerească, căcĭ în jurul caselor Obedenilor se zidiseră şi ale: *Glogonenilor, Brailoilor, Bengeştilor, Argetoenilor, Strâmbenilor, Pârscovenilor, Coţofenilor, Stirbeilor, Filişenilor*, şi altele, toate familiĭ vechĭ boereştĭ. Acela devenise suburbiul boerimeĭ din Craiova.

---

*) Vezi pe inscripţiunea petreĭ monastireĭ Stăneştĭ (Gorj), Rev. „Jiul“, No. 7.

In acest timp în Moldova şi ţeara Românească Domnii făceau pregătiri ba de poduri pentru trecerea oştirilor, ba de bani pentru a da daruri la toţi luceferii turci saù tătăreşti ce ar voi să vie aci cu ocasia resbeluluĭ.

Din rapoartele cu data de 1716, 2 şi 3 August reese acestea:

«Din Moldova se anunţă cu data de 2 August, că boeriĭ care aŭ foştĭ trimişĭ la Focşanĭ, cu daruri către hanul

Acest Petru Obedeanu a fost de o bogăţie imensă, din Cerneţĭ (oraş lângă T. Severin şi vechea capitală a Mehedinţuluĭ) până în Craiova nu umbla de cât pe pămênturile seale, el zicea: «roata de la rĕdvanul meŭ să nu se învêrtească de cât pe pămêntul meŭ». Acum în 1716 deveni un personagiŭ istoric bine cunoscut căcĭ jucă un rol de frunte ca generalisim al corpuluĭ de 3,000 lucrând cu tot patriotismul, şi în ascuns la început, la un loc cu toţĭ boeriĭ; la rĕsturnarea luĭ Mavrocordat voevodul tiran, de şi fusese numit de Domn în această însărcinare. El avu de fiu pe Constantin Obedeanu animat de aceleaşĭ simţiminte ca şi tatăl sĕu; zidind lângă casele seale în 1748 «*Biserica Obedeanuluĭ din Craiova*» în curtea căreia se deschise şi prima şcoală din Oltenia tot a «*Obedeanuluĭ*» înzestrând aceste aşezăminte cu 9 moşiĭ din 100 care le moştenise de la tatăl sĕu, Petru Obedeanu, împărţind pe cele 90 copiilor seĭ.

Petru Obedeanu a fost îngropat în biserica S-tu Dumitru pe care o reparase el şi fiul sĕŭ şi aĭ căreĭ ctitorĭ aŭ fost dênşiĭ. Se ştie că până maĭ în aniĭ trecuţĭ biserica S-tu Dumitru din Craiova ajunsese într'o stare de plâns şi D nu Pessiacov în textul sĕu în pag. 13 eată ce ne spune: «*Intrând în biserică în Septembrie, anul trecut (adică în 1888) un sentiment de adâncă intristare m'a cuprins vĕzênd starea eĭ de completă ruină, şi urmele unor maltratărĭ impiĭ; care n'aŭ respectat nicĭ mormêntul piosuluĭ eĭ restaurator, biv vel armaşul Pĕtru Obedeanu* *) *ale căruĭ oase le-am găsit împrăştiate negreşit de mâna unuĭ suflet negru pornit de o lăcomie sĕlbatică de a descoperi vre-o sculă de preţ, cu care se obişnuea a se îngropa boeriĭ pe acele vremurĭ, şi câte cugetărĭ triste nu ne a suscitat vederea acelor oase asupra lucrurilor omeneştĭ şi asupra destinuluĭ fatal şi neinduplecat al omuluĭ; ale cuĭ păcate neertate a făcut biserica S-tu Dumitru să ajungă în o stare atât de vrednică de plâns în care se vede astăzĭ?*»

La mormêntul luĭ Petru Obedeanu s'a găsit hainele seale încă dupe 200 de anĭ, conservate aşa de bine încât s'a putut observa mătasea de Veneţia cu broderiile de fir.

Autorul earăşĭ ne spune «*Ce păcate grele va fi urmărit până în mormêntul sĕŭ pe bietul Mare Armaş Obedeanu încât destinul sĕŭ crud să nu'ĭ erte rĕmăşiţele corpuluĭ sĕŭ nicĭ sub adăpostul unuĭ templu creştin, unde el le creuse la adăpost de orĭ-ce profanare.*» Acĭ autorul încetează, însă eŭ voĭ rĕspunde; poate blestemurile Fanarioţilor la înfrângerea cărora Obedeanu se luptase!

Astăzĭ biserica S-tu Dumitru este reparată şi turnurile sale lucesc sub bolta cerească a Olteniei; însă oasele străbunuluĭ meŭ care acum 207 anĭ o reĝidise ca credincioşiĭ să aibă unde să'şĭ indrepte rugile către D-zeŭ, nu se ştie ce s'aŭ făcut şi în ce loc se găsesc; căcĭ la dărâmarea bisericeĭ, autorităţile de acolo nu aŭ găsit cu cale a chema pe cine-va din acest neam; că se fie de faţă la desgroparea străvechiuluĭ eĭ ctitor.

Ce profanare! de sigur va striga tot glasul cugetătoruluĭ drept.

Nicĭ în negrul mormênt nu poţĭ fi liniştit, şi acolo mâna cea lungă te ajunge ca să'ţĭ scotocească cadavrul şi să ţi'l despoae de verĭ-o bogăţie cu care aĭ fost îngropat.

*) În anul acela Petru Obedeanu erea Mare Armaş.

Tătarilor, s'aŭ întors iar acasă, din pricină că Moscoviţiĭ aŭ năvălit în ţara Tătarilor şi hanul a fost silit să pornească în contra lor. Aŭ şi plecat deja împreună cu seraschérul care era la dînsul. Locuitorii din Valachia aŭ fost vestiţĭ să-şĭ cosească şi să-şĭ facă fênurile, lucrărĭ de la carĭ au fost opriţĭ.»

«Inainte de asta cu 11 ḑile a fost aşteptat în Bucureştĭ un Turc fruntaş, venind cu mult alaiŭ. S'aŭ trimis înaintea luĭ 70 caĭ de poştă. Uniĭ spuneaŭ că a venit să ducă la rĕsboiŭ pe Principele, care se pregătea tocmaĭ să plece întru întîmpinarea lui, alţii însă că vine pentru paza graniţelor. Alt cum se confirmă, că Tătariĭ vor face o invasiune în Transilvania. Din causă însă că fostul Principe al Moldoveĭ, Dumitraşcu, înpreună cu D. Comite Toma Cantacuzino şi alţiĭ au năvălit în ţeara lor, Tătariĭ s'aŭ întors iar acasă, boeriĭ 'Moldovenĭ şi Valachĭ, carĭ au fost trimişĭ la Focşanĭ, cu darurĭ către hanul Tătarilor, s'aŭ întors d'asemenea acasă. Uniĭ spun că Tătarii aŭ ordin să meargă la Hotin, unde s'a prăbuşit o mare bucată de zid în apă. Valachia dă iară peste 5000 bucăţĭ de lemne pentru facerea unuĭ pod. Lemnele sunt transportate la Giurgiu».

«Din Moldova aŭ sosit ştirĭ positive că hanul Tătarilor s'a reîntors la Hotin cu 50 de Paşĭ, dar încotro va pleca, în Polonia saŭ în altă parte, aceasta nu se ştie. Solul polonez, trimis să ceară ajutor de la Impĕratul turcesc pentru confederaţiĭ polonĭ, a fost oprit a se maĭ întoarce acasă, reţinêndu-l Turciĭ la dînşiĭ.

De curênd a plecat la Belgrad un Sultan tătaresc cu 50 de miĭ de Tătarĭ.

Marele Vizir se află cale de două ḑile departe de Belgrad.

Din Leov vine ştirea că tabăra saxonă şi cea moscovită sunt în apropierea acestuĭ oraş» [1]).

Acuma tratativele vor începe între boerĭ şi Nemţĭ

[1]) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 157 (tradus idem).

catastrofa luĭ Nicolae Mavrocordat 'şĭ va face începutul; Petru Obedeanu comandantul celor 3000 se sfătueşte cu maĭ mulţĭ boerĭ între care sărdarii Barbul Kornea Brăiloiul [1]). Staiku Bengescu şi cu Marele spătar Radu Golescu ca să scrie Principeluĭ Eugenie de Savoia spre a'ĭ cere ajutor contra Turcilor şi a luĭ Mavrocordat, şi în acelaşĭ timp să declare alianţa lor, cu trupele austriace; trimete în adevĕr cu această scrisoare pe maĭ mulţĭ boerĭ la Eugenie, care atuncĭ se găsea la Temişoara. In acest timp generalul Baron de Tige care comanda trupele austriace cere ajutor generaluluĭ comite de Steinville pentru a întări trupele sale, dându-ĭ şi un raport despre mersul lucrurilor în Muntenia şi Moldova, şi cerĕndu-ĭ întoarcerea trupelor ce comandase [2]).

Cele 3000 de Românĭ cu Obedeanu ce maĭ rĕmăseseră la Ruşava, după cum am vĕḑut maĭ 'nainte, nu aŭ dat nicĭ o luptă cu Nemţiĭ, după cum gândise Vodă; căcĭ Obedeanu erea înţeles cu generaliĭ armateĭ Imperiale austriace [3]) şi dete ordine serdarilor Brăiloiŭ şi Bengescu, în consecinţă; încât când năpădiră Nemţiĭ, Obedeanu pe cele 3000 le şi împărţi pe la gazde, fiind înţeles cu Nemţiĭ [4]).

In acest timp Mare Ban al Craioveĭ erea Nicolae Obedeanu, frate cu Petru Obedeanu, care voea ca lucrurile să se facă maĭ moderat, apoĭ fiind şi mare Ban, nu putea să lucreze în contra domnuluĭ; şi maĭ bine preferi a părăsi scaunul bănesc şi plecă din Craiova, istoria nu ne spune unde s'a dus, după cum vom vedea maĭ la vale în scrisoarea luĭ Brăiloiul către Steinville.

În cronică însă vedem despre cel-l'alt frate al luĭ Nicolae Obedeanu: «Iară Obedeanu (Petru) carele erea maĭ mare preste cele 3000 de Românĭ, cu alţĭ boierĭ Românĭ, s'aŭ sfătuit şi aŭ trimis solĭ la Eugenie (Principele de Savoia) să trimită în cutare timp câtă-va oaste, şi

---

[1]) Barbu Brăiloiul erea fiul luĭ Kornea Brăiloiul Marele Ban al Craioveĭ din epoca Brâncoveanuluĭ Vodă.
[2]) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 158.
[3]) Veḑĭ Xenopol, Vol. V, Istoria Românilor, p. 30, op. cit.
[4]) Veḑĭ Şincaĭ, Vol. III, edit. I, p. 248, după Condica Bălăcenească.

eĭ vor face de vor birui: decĭ aŭ trimis Eugenie 200 de catane»[1]). Aceste 200 de catane nu se bătură cu oastea oltenească; din contra: «Obedeanu împrăştie ceĭ 3000 la gazde, ḑicêndu-le că n'aŭ la ce se găta»[2]), apoĭ se uniră cu ceĭ 3000 comandaţĭ de Obedeanu şi de Serdariĭ Brăiloiŭ şi Bengescu, dând o luptă la bariera Têrgul-Jiuluĭ şi în satul Bengeştĭ, moşia neamuluĭ Bengescu, bătênd cumplit pe Turciĭ, Tătariĭ şi Arnăuţiĭ luĭ Mavrocordat[3]); acuma făcêndu-se deja unirea între trupele oltene şi austriace, adică strejelor oltene ce ereaŭ rânduite a păzi graniţele Carpaţilor din Mehedinţĭ după înţelegerea dintre Obedeanu cu imperialĭ.

Principele Eugenie şi comitele general de Steinville lăsară a pătrunde multe catane nemţeştĭ pe la Cerneţĭ; eară cele-l'alte streje de la Căinenĭ, Rucăr şi Vâlcana deteră drum la alte trupe austriace, fiind acolo cu ele Brăiloiul şi Bengescul. In aceste vremurĭ tocmaĭ oameniĭ domneştĭ ereaŭ rânduiţĭ pe acolo ca să adune dările de pe la locuitorĭ ca Văcăritul, Oeritul şi adjutorinţa, dărĭ rânduite de Mavrocordat-Vodă, acum 3 lunĭ. Pe aceştia însă Nemţiĭ i-aŭ prins şi boeriĭ ca să'şĭ rĕsbune le-aŭ luat toţĭ baniĭ străinĭ şi 'ĭ-aŭ vărsat caseĭ Austrieĭ, «nu este pentru cine se pregăteşte, dară pentru cine se nemereşte», în urmă rĕŭ s'aŭ ales şi de aceĭ oamenĭ, căcĭ mulţĭ din eĭ aŭ scăpat de abia cu viaţă. Acuma boeriĭ începuseră a lucra pe faţă cu Nemţiĭ, însă domnul tot nu ştia încă nimic, după cum ne spune cronicarul Radu Popescu: «îndată ce 'ĭ aŭ vĕḑut, şi maĭ mult de cât 200 de catane n'aŭ fost; şi aĭ noştri treĭ miĭ, că aşa 'ĭ aŭ purtat Obedeanul, fiind viclean, s'aŭ ajuns cu dênşiĭ şi 'ĭ aŭ învăţat în ce vreme să vie (adică ceĭ 200 de Nemţĭ) când erea slujitoriĭ risipiţĭ şi fără grijă negata»[4]), fiind acesta scopul boerilor. Apoĭ maĭ în colo

---

[1]) Veḑĭ Şincaĭ, Vol. III, edit. I, p. 248, după Condica Bălăcenească.
[2]) Idem.
[3]) Veḑĭ Revista Jiul No. 4, p. 8; Tocilescu, Istoria Românilor, p. 215; Incercărĭ asupra istorieĭ Têrgu-Jiuluĭ de Al. Stefulescu, p. 96, după documentul ce se găseşte în archivul oraşuluĭ Têrgu-Jiuluĭ.
[4]) Veḑĭ în Mag. ist., Vol. IV, p. 47—48.

cronicarul ne spune de Barbul Brăiloiŭ şi de Bengescu care se ajunseră cu catanele Nemţeşti din Ardeal, lăsêndu-le să treacă prin trecătorile Carpaţilor, în ţară. Acuma maĭ toată Oltenia erea ocupată de Imperialiĭ luĭ Carol al VI-lea. Aceste veştĭ ca iuţeala fulgeruluĭ sosiră în Bucureştĭ şi Domnul tare se înfricoşă, nu'ĭ erea de ajuns de cele întâmplate la 5 August la Peterwardein, se maĭ adăuga acuma şi acestea de pe stradele Bucureştilor; unde nu se auḑea de cât după cum ne spune M. Kogălniceanu şi Vaillant în Histoire de la Valachie şi în La Romanie: «Les impériaux sont à la frontière; les habitants de Câinenĭ les invitent à entrer, les reçoivent en libérateurs, et le lendemain le 4 septembre 1716, un cri de joie se fit entendre dans tout Bucarest: Les Allemands, les Allemands! la joie publique est pour le fermier et les siens, le sujet d'une terreur panique»[1]).

In această vreme scaunul băniei de la Craiova fiind vacant prin plecarea Banuluĭ Nicolae Obedeanu, Vodă făcu în locu'ĭ, pe Spătarul Şerban Bujoreanu, însărcinându'l a goni pe Nemţiĭ din Oltenia, dându'ĭ în ajutor şi pe Petru Obedeanu cu miliţiile seale; însă cum să fi ascultat eĭ de Domn? căcĭ în sufletul lor la un gând ereaŭ toţĭ boeriĭ: să scape ţara de Mavrocordat; şi decĭ îĭ vom vedea procedând cât maĭ rĕŭ pentru domn şi maĭ bine pentru ţară.

Toate acestea le spune cronicarul Popescu în aceştĭ termenĭ, ce erea sluga plecată a Domnuluĭ: «Dar diavolulul ce nu vrea binele creştinilor şi odihna lor, aŭ intrat în inima Barbuluĭ Serdariul Cornea (Brăiloiŭ) şi într'a Bengesculuĭ, şi 'ĭ-aŭ îndemnat (pe ostaşiĭ românĭ) de s'aŭ viclenit către Domn şi către ţară, şi s'aŭ unit cu catanele celea ce ereaŭ în Ardeal»[2]). Maĭ departe vorbind de domn, spune: «Acestea auzindu-se la domnie, într'alt chip n'avea ce să maĭ facă, ci aŭ trimis pre Banul cel mare Bujoreanu cu slujitorĭ şi 'ĭ-aŭ dat într'ajutor şi pre Obedeanul ca să nevoiască în

---

[1]) Veḑĭ La Romanie, Vol. II, anul 1716 şi Hist. de la Val. la domnia luĭ Mavrocordat.

[2]) Veḑĭ în Vol. IV, p. 48.

tot chipul să tragă pre ceĭ din ţară lângă dênsul cu cuvinte de mângâiere, că doară ar putea goni catanele»[1]).

Aşa dară boierii lăsară ca multe trupe nemţeştĭ să intre în ţară încă afară de cele ce intrară maĭ 'nainte; trecătorile de la Câmpina şi Câinenĭ deveniră un loc deschis pentru Austriacĭ. In ḑiua de 15 August, la S-fta Maria Mare, căpitanul şi cu vameşul de acolo aŭ scris cărţĭ luĭ Vodă, că Nemţiĭ până acolo aŭ purces şi că aŭ gândul să vină spre Bucureştĭ, acestea priimindu-le Vodă, a treia ḑi, în 18 August, a adunat imediat în jurul sĕŭ pe Mitropolitul Antim cu boerii, ca să se sfătuiască cu eĭ, să vadă ce este de făcut, neştiind că aceştia 'l vor povăţui ast-fel ca: cât maĭ repede să scape de Măria-sa Vodă. S'aŭ luat decizia ca Vodă să părăsească Bucureştiul şi să se aşeḑe prin împrejurimele luĭ.

Ast-fel Mavrocordat se duse la Copăcenĭ şi la Călugărenĭ, stând acolo în expectativă; principalul care conduse planul erea Mitropolitul Antim care se duse după Vodă, arătându'ĭ o scrisoare de la un oare-care Avramie, dascăl de la Mitropolie, care erea amestecat în complot.

In această scrisoare se spunea că vine spre Bucureştĭ Gheorghe Beizadea Cantacuzinul, fiul luĭ Şerban, cu 10000 de Nemţĭ, ca să ocupe tronul; acestea ereaŭ plănuite de boerĭ numaĭ şi numaĭ, ca Antim să fie în Bucureştĭ cu eĭ; domnul cu nicĭ un chip nu voi a lăsa pe Mitropolit de lângă dênsul, atuncĭ Antim îĭ ḑise o sumă de pretexte, că ţara e destul de nenorocită fără domn în Bucureştĭ, că acuma să lipsească şi Mitropolitul? Apoĭ că a venit fără banĭ, fără rufărie, că a venit numaĭ cu căruţa cu 2 caĭ, însă în cele din urmă domnul se înmoiă şi aşa Mitropolitul se despărţi.

Veni cu domnul până la un sat, Odaia[2]); acolo Vodă ţinu următorul limbagiŭ Mitropolituluĭ: «Sfinţia-ta are dreptate, întoarce-te în Bucureştĭ, dară fi liniştit, aminterea va

---

[1]) Veḑĭ în Vol. IV, p. 48.
[2]) Veḑĭ în Vol. IV, Mag. ist., p. 49 şi în Şincaĭ, Vol. III, anul 1716—1717.

veni ḑiua când 'ţi veĭ plăti pĕcatele, căcĭ ştiĭ, eŭ nu voĭ întârzia să vin în Bucureştĭ, şi atuncĭ voĭ resplăti pe rebelĭ şi trădătorĭ [1]). In aceşti termenĭ se despărţiră; Vodă plecă spre Giurgiŭ, eară Antim spre Bucureşti.

Mitropolitul Antim cum a ajuns în Bucureştĭ a strîns pe toţĭ boeriĭ carĭ se găseaŭ în oraş în sfat la Mitropolie, şi acolo cu toţiĭ aŭ luat decisiunea fermă de a se scăpa de Mavrocordat şi a închina ţara Nemţilor. In acest timp Spătar mare era Toma Cantacuzenul, un inimic de moarte a tot ce era Fanariot, în cât în fruntea conspiraţiuneĭ el avea primul cuvînt. Mitropolitul Antim care era foarte priceput în vicleşugurĭ; dete o idee Spătaruluĭ Toma ca să grăbească şi maĭ repede căderea Domnuluĭ, să se ducă în Rusia, să se unească cu o armată a vre-unuĭ general de acolo şi să vină aci în ţară.

In adevĕr, Toma plecă din ţară, se duse în Rusia şi acolo se uni cu armata generaluluĭ Reni cu care veni în ţară şi bătu Raeaua [2]) de la Brăila, acestea aduseră marĭ turburărĭ Turcilor [3]). Nicolae Mavrocordat când se despărţi de Antim la Odaia, am vĕḑut că el s'a dus către Giurgiŭ, însă şederea sa acolo nu a fost lungă, căcĭ peste câte-va ḑile vedem pe Mavrocordat venind cu oaste de Turcĭ şi de Tătarĭ spre Bucureştĭ, Mavrocordat avea firmanurĭ de la Sultan şi de la toţĭ Paşiĭ ca orĭ când va porunci, Turciĭ să'ĭ vină imediat în ajutor.

Acestea se întîmplase cam pe la finele luneĭ luĭ Septembrie; avem două documente ale timpuluĭ ce arată intenţiunile Voevoduluĭ Nicolae Mavrocordat; este scrisoarea Apostoluluĭ Manu din 18 Septembrie 1716 şi scrisoarea Mareşaluluĭ-locotenent Baron de Tige către generalul-comite de Steinville din 21 Septembre acelaşĭ an.

Nu vom relata de cât ce se găseşte în una din cele două scrisorĭ şi anume a luĭ de Tige, conţinutul fiind aproape acelaşĭ în ambele.

---

[1]) Relaţie dată de Vaillant, Vol. II, op. cit.

[2]) *Raeaua* = Supuşiĭ creştinĭ mareluĭ Vizir prin puterea armelor, plătind haraciŭ separat anual, fiind şi cetăţĭ turceştĭ întărite.

[3]) Vol. IV, pag. 50, Mag. Ist.

Eată ce vedem în această scrisoare:

Scrisoarea Mareşalului-Locotenent de Tige către Generalul Steinville, despre operaţiunile Turcilor şi despre atitudinea Voevodului Nicolae Mavrocordat:

«De la Domnul Mareşal-Locotenent Baron de Tige, către mine, General de cavalerie Comite Steinville.

Dată, de la Tartlau nu departe de Braşov, la 21 Septembre 1716.

Am cetit cu respectul cuvenit mult preţuita scrisoare de la 14 c. a Exc. Voastre şi am înţeles pe deplin tot ce Exc. Voastră graţios dispuneţi în privinţa mânăstirei Sinaia. Voiŭ urma întocmaĭ cum dispuneţĭ şi imediat voiŭ trimite acolo un locotenent cu soldaţiĭ necesarĭ. Ca noutăţĭ de astădată adaug, că Principiĭ Valachieĭ şi Moldoveĭ împreună cu hanul Tătarilor aŭ primit ordin să meargă într'ajutorul Temişoareĭ. Când vor porni însă, aceasta nu se poate afla cu siguranţă. Un neguţător grec sosit de la Bucureştĭ spune, *că Voevodul Valachieĭ ţine tot în residenţă ceĭ 600 de Turcĭ destinaţĭ pentru paza sa şi că, afară de aceştia, maĭ aşteaptă încă 300 de Tătarĭ. La graniţă staŭ acum soldaţĭ de pază, iar la Câmpina aŭ sosit de la Bucureştĭ vameşĭ şi o parte a miliţieĭ lor*, că nu nelinişteşte însă pe comercianţiĭ noştri. Maĭ mulţĭ spionĭ spun că hanul Tătarilor a plecat deja cu 10 saŭ 12 miĭ de oamenĭ la Brăila şi de acolo maĭ departe peste Dunăre. Despre Polonezĭ şi Muscalĭ nu se aude până acum nimic positiv. Indată însă ce voiŭ putea afla ceva, cum eŭ sunt neobosit în cercetărĭ, nu voiŭ lipsi a-mĭ face cu cea maĭ mare supunere datoria.

Tartlau, 21 Septembre 1716.

Post-Scriptum.

Ceĭ patru fiĭ aĭ boeruluĭ valach Joan Brezoianu, care a fost executat de curênd de către un Turc, din ordinul Principeluĭ valach sosesc astă ḑĭ prin pasul Bran. Aceştia aŭ stat ascunşĭ treĭ sĕptămânĭ nu departe de Bucureştĭ, într'o pădure de lângă satul lor *Breaza*, şi acum treĭ zile aŭ

fugit de acolo. Ei spun, că servitorul lor, pe care l-aŭ trimis la Bucureştĭ, înainte de plecarea lor aici, i-a înştiinţat, că toţĭ Turciĭ pe carĭ i-a avut pe lângă sine Principele, l'aŭ părăsit şi aŭ fugit. *Maĭ departe, că Principele ţine la închisoare, storcênd mulţĭ banĭ de la eĭ, pe Mitropolitul lor împreună cu 12 boerĭ, pe mama celuĭ maĭ bĕtrân şi pe soţiile şi copiiĭ numiţilor boerĭ, precum şi pe sora Domnuluĭ Principe de aicĭ George Cantacuzino cu bărbatul eĭ, căruia i se va tăia de asemenea capul.* [1])

Nicolae Mavrocordat, după cum spuse luĭ Antim, nu şeḑu mult în Giurgiŭ, ci veni în Bucureştĭ, pentru a rĕsplăti pe rebelĭ, el intră în Bucureştĭ cu 1200 de Turcĭ.

Serdarul Barbu Brăiloiu scrie generaluluĭ Steinville după reîntoarcerea luĭ Mavrocordat, una din acele scrisorĭ în care se poate admira stilul fulgerător al boeruluĭ neaoş Român, *Oltean*, ce nu-ĭ pasă de nimic şi de nimenĭ; o scrisoare prin care el descrie generaluluĭ multe din întîmplările din tot cursul acesteĭ nenorocite domniĭ a Domnuluĭ Fanariot.

In această scrisoare Brăiloiu vorbeşte generaluluĭ şi despre marele Ban al Craioveĭ Nicolae Obedeanu de care am vorbit maĭ 'nainte, că el a plecat din Craiova, ne voind a se amesteca la insurecţiunea resvrătitorilor. El în această scrisoare cere ajutor generaluluĭ spre a putea lupta la o laltă cu toţĭ soţiĭ sĕĭ în contra Domnuluĭ. — Eată scrisoarea:

«Prin aceasta viŭ a vĕ ruga şi a raporta Exc. Voastre, şi dorind ca aceste rîndurĭ ale mele să găsească pe Exc. Voastră în cea maĭ bună sănătate. Vĕ raportez, că am plecat cu miliţia de aicĭ *la Craiova, cu gândul să prind pe Banul de acolo, Nicolae Obedeanu, un foarte mare boer fruntaş. Am fi fost norocoşĭ dacă l'am fi prins, dar el a plecat în altă parte.* După aceasta a sosit ştirea că Voevodul Nicolae va veni la Bucureştĭ *cu 1200 de Turcĭ,* şi că Voevodul ar fi trimis şi după Tătarĭ. Din această causă locuitoriĭ aŭ fugit toţĭ la munte. Voevodul a voit să isgonească toată miliţia din Valachia. Tătariĭ i-aŭ trimis însă vorbă, că

---

[1]) Veḑĭ în Vol. VI, Col. doc. Hurm., pag. 159—160. Post-scriptumul se referă la întîmplările ce se vor vedea istorisite maĭ departe. (Tradus din nemţeşte).

eĭ nu-i pot da curs, având destul de lucru cu Polonezii şi cu Muscalii. Ş'apoĭ nu pot şti ce li se va maĭ întêmpla şi din altă parte. Când însă, preşedintele provinciei de acolo şi cel maĭ fruntaş boer pe timpul fericituluĭ Principe Constantin, s'a dus să întîmpine pe Voevodul Nicolae, *acesta i-a tăiat numaĭ decât capul, iar pe alţĭ 12 boerĭ distinşĭ între carĭ am şi eŭ doĭ fraţĭ, i-a aruncat în temniţă. Asemenea a închis şi pe Mitropolitul nostru*, pentru care faptă suntem adînc mâhniţĭ. *Rugăm decĭ, pentru numele luĭ Dumneḑeŭ, pe Exc. Voastră, să ne mântuiţĭ de jugul păgânilor şi să ne trimiteţĭ 1000 Germanĭ*, ca să isgonim pe Turcĭ din această provinçie, fiind eĭ numaĭ o adunătură. *Rugăm afară de aceasta pe Exc. Voastră, să vie domnul General Baron de Tige cu oamenii sĕĭ aicĭ, spre a reda creştinătăţiĭ provincia noastră.* Putênd domnul General Baron de Tige ajunge de la Bran şi Buzĕŭ în 24 de ore la Bucureştĭ, rugăm pentru numele luĭ Dumneḑeŭ încă odată pe Excel. Voastră să liberaţĭ pe aceştĭ bieţĭ captivĭ, iară noĭ, ḑiua şi noaptea, vom ruga pe Dumneḑeŭ ca să bine-cuvinteze armele M. Sale imperiale romane şi să le încununeze de isbândă în lupta cu inimicul secular. Ajutaţi-ne în curênd Exc. Voastră, căcĭ de nu, *vor peri toţĭ boeriĭ şi vor fi executaţĭ de către actualul Voevod.* Rugăm apoĭ pe Exc. Voastră, să daţĭ ordin căpitanuluĭ Duma să meargă la Ruşava cu oamenii luĭ şi cu Almăşenii. Când va sta el acolo, nu va maĭ putea trece nicĭ un Turc, aşa de uşor Dunărea, d'incoace. Vĕ trimit aşa dar pe ginerile meŭ, rugându-Vĕ să-l recomandaţĭ cât maĭ bine Alteţeĭ Sale Princiare. Eŭ sunt deja om bĕtrân, dar nepoţiĭ meĭ vor rĕmânea d'apururea servitoriĭ şi sclaviĭ Exc. Voastre.

Mĕ rog cu supunere pentru ajutor, şi recomandându-mĕ cu supunere.

Rĕmân al E Voastre, prea supus şi prea devotat

Barbu Brăiloiu,

Serdar [1])

---

[1]) Veḑĭ în Vol. VI, Col. doc. Hurm., p. 168—169 (tradus din nemţeşte, această scrisoare se găseşte în nemţeşte în colecţiunea tradusă fiind din vechea Valach*).

Vedem deci, din scrisoarea lui Brăiloiu că fostul Ban al Craiovei Nicolae Obedeanu nu voia să se amestece în revoluţiunea provocată de boerii partizani ai politicei austriace şi aceasta; saŭ că demnitatea de Ban mare il împedica, avênd scrupule pentru Domnul ţĕrei, căci cel mai apropiat de Domn atunci era *marele Ban al Olteniei*; saŭ că dênsul din convincţiune nu era un partisan al politicei nemţeşti, ci a celei turceşti ce representa partida oficială a ţĕrei, cum am spune a guvernului. Lucrul însă e de mirat căci vedem pe cel-l'alt frate al lui Nicolae Obedeanu, pe Petru Serdarul Obedeanu, de şi pentru ochii lumei bine cu Domnul, dar cu toate acestea fiind un partizan înfocat al politicei nemţeşti şi făcênd parte din partida oposiţiunei ţĕrei, ce voia să o închine Nemţilor spre a o scăpa de jugul păgânesc; bine spune Cronicarul Popescu când ḑice: «Obedeanul fiind viclean.»[1])

Acuma Ban al Olteniei era Şerban Bujoreanu.

Principele Eugenie care eşise învingĕtor la Belgrad în 5 August, va repurta o a doua victorie strălucită asupra Turcilor[2]): Eugenie după bătaia de la Belgrad şi Petro-Varadin s'aŭ dus asupra Temişoarei şi a început a o bate, vizirul cel noŭ a trimis aci 30,000 de ostaşi căci Ali-Paşa murise împuşcat la Petro-Varadin, însă Eugenie i-aŭ tăiat şi pe aceştia ca şi pe cei-lalţi şi în ḑiua de 1 Octombrie a luat cetatea şi tot banatul; eară pe cei 12,000 de Turci ce mai eraŭ în cetate i-aŭ lăsat a merge la Belgrad fără de arme, dară cu muerile cu pruncii şi cu averile lor. Asemenea isbânḑi aŭ avut şi alţi şefi împĕrăteşti ca: Colonelul Petraşc cari aŭ luat Gradişca, Brodul, Velişca, Dobăul, Doborul şi mare parte din Bosnia. Eară generalul comite Draşcovici din 9 până în 13 Noembrie aŭ lăţit marginele Croaţiei peste Dubiţa, Parcoviţa şi Osrosoţim». Cât vedem victoria a fost complectă a Nemţilor, acuma în fine Turcii fură bătuţi cum zice Francezul

---

[1]) Veḑĭ în Vol. IV, Mag. Ist. p 47, op. cit.

[2]) Veḑĭ Sincaĭ, vol. III, ed. I, anul 1716 din istoricii *Cercelic, Catona, Palma*, p. 247, ed. I.

«en race campagne». Mavrocordat tare se intristă la acestea căci vede pe bine-făcĕtorii sĕi bătuţi măr, în schimb însă cea maĭ mare bucurie domnea printre boerĭ conducătorĭ aĭ revoluţieĭ.

Cu venirea luĭ Mavrocordat din Giurgiŭ în Bucureştĭ se puse prima peatră la temelia uciderilor, căcĭ acuma după ce prin uneltirele sale se ucise Cantacuzeniĭ în Constantinopol, acuma va începe listele de proscripţiunĭ şi în Bucureştĭ, cel d'ântâĭ care căzu aci după Cantacuzenĭ, a fost Vornicul Pĕtraşcu Brezoeanu.

Istoricul italian Del Chiaro contimporan în ţară cu domnia luĭ Mavrocordat spune: «Niculae Mavrocordat inturnêndu-se din Giurgiŭ a ajuns la Bucureştĭ Joĭ 10 Septembrie petrecut de mulţi Turcĭ (1,200 după cum ne spune scrisoarea luĭ Barbul Brăiloiŭ) cu două ore maĭ 'nainte de a sosi a odihnit la fântâna luĭ Radu-Vodă; aci iĭ eşi înainte Vornicul Brezoeanu cu raportul sĕŭ despre starea lucrurilor din capitală. Mavrocordat însă erea convins că Brezoeanu uneltise în timpul absenţeĭ sale de la Giurgiŭ, ca să ocupe tronul; atuncĭ Mavrocordat chemă la el pe Beschli Aga (după cum ne spune un raport din 11 Octombrie 1716 ce 'l voiŭ publica maĭ la vale), ordonându'ĭ acestuia a tăea capul luĭ Brezoeanu». Aga însă se înfricoşă şi nu voi a executa actul, atuncĭ Vodă chemă pe un alt turc ca să execute ordinul, şi acesta după un al 2-lea ordin de abea execută ordinul domnuluĭ; după 4, 5 loviturĭ capul Marelui Vornic Brezoeanu fu retezat [1]), această veste se respândi ca iuţeala fulgeruluĭ prin Bucureştĭ?» carĭ cum se întâlnea 'şĭ zicea «ştiĭ că vodă a ucis pe Dumnealuĭ Vornicul Petraşco Brezoeanu?» Băeţii luĭ Brezoeanu care ereaŭ 4, fugiră de se ascunseră într'o pădure, eară pe muerea Vorniculuĭ şi pe fetele seale, Mavrocordat le aruncă în închisorĭ chinuindu-le maĭ rĕŭ ca în vremurile închiziţionare [2]).

---

[1]) Vedĭ în op. cit., în italieneşte la pag. 214

[2]) Cules din Şincaĭ după relaţiunea luĭ Del Chiaro şi a raportuluĭ din 1716 al colecţiuneĭ Hurmuzachi.

Eată aci şi acel faimos raport din 11 Octombrie 1716 unde se vede totul:

«Le 11-e d'O-bre revient le valet de P. Miklos, qui, sur la demande, ou il avoit resté si longtemps, repoindoit, qu'il avoit été suspect avec son maitre; le P. Miklos au prince, duquel, s'ayant demandé un passe-port pour aller en Transilvanie il a été adrésé au Camarasch s'ayant insinué aupres de luy, il avoit été fortement reprimendé comme suspect. Il rapport, lors que nos gens entrerent en Wallachie du cotté de la tour rouge (Turnu Roş) et ont apporté la nouvelle au prince, qu'ils étoint dejà penetré jusqu'a bitest (Piteşti), sur quoy le prince foisoit chargér ces chariots, et seller ses chevaux, qu'ils faisoint prendre l'avant vers le danube qu'ils suivoit le lendemain, etant arrivé a gyorgio, les turcs se pouanterent de tellement, qu'ils se retirerent tous de l'autre cotté du danube, le prince les suivie ausitot, mais ayant parlé au bascha qui commandoit de l'autre cotté, il revient dans peu de temps, suivie de turcs, qui l'acompagnerent avec 5 drapeaux jusqu'a bukurest.

Avant sa retraite de bukurest à gyorgio le Prince envoya après les tartares; à son retour de gyorgio vers bukurest, en sortant de gyorgio un grec luy apporta une lettre d'un autre grec de trannie, dans laquelle ont luy marqouit qu'il ny avoit rien à craindre des allemands, comme il le disoit sur la place mesme, et hautement aux turcs. En arrivant près de bukurest *à la fontaine, nommé Radul-Voda, le boyer nommé brassojano* (Marele Vornic Petraşco Brezoeauu) *luy venoit au devant à faire ses soubmissions, au quel le prince demandoit, ou il était restè, et ayant aussitost fait appeler, bischliaga, ordona à celuy la, de couper la tete au boyer qui ne voulant pas aussitost obeir, le prince faisoit, appeler un turc pour faire la mesme execution, qui croyoit de mesme, que le turc ne vouloit qu'epouventer le boyer, jusqu'à ce que le prince luy disoit, si tu est un veritable turc, qu'il en falloit pas tarder à executer ces ordres, sur quoy le turc couppa la tete au boyer en 4 et 5 coups.*

Le Prince poursuivant son voyage, arriva a bukurest, ou *il distribua les turcs aux deux portes de son palais pour faire la garde, avec 7 canons à chacune, qu'il at ordinairement à bucurest, outre les 2 queux de chevaux, qu'il a planter aux degrès. Sur cela il at aussitost fait arreter quelques boyers et marchands, qui ne l'ont pas suivie a gyorgio, et les fait payer l'amende en argent.* Outre, il ordonna au pays d'appreter des quartiers pour les tartare, qu'on dit avoir seulement sollicité d'entrer, pour ravager les pays, et asmener les gens dans l'esclavage, ayant escris en mesme temps au Sultan, *que jusqu'a 40 boyers avoint deserté aupres des allemands, et que les autres,* **de l'autre cotté de l'Olte avoint revoltés.**

Que jusqu'a l'arrivée des tartares, les turcs venus de gyorgio avec le prince, avoit deserté de jours en jours, en mandisant au prince ouvertement, et disant qu'il était *un sot grec;* la nouvelle de l'arrivée des tartares, ayant été apporté au prince, il les alla au devant jusqu'à Cornicelle ou ayant fait dresser sa tende, il donna le lendemain la visite au tartar han, le lendemain ont marsche jusqu'a Hebojest, au dessous de bukurest vers le danube, ou le prince parla seul au tartar han, la conférence at été reiteré le lendemain, finie laquelle, les tartares passerent aussitost la riviere nommé argis; ces tartares, selon, que P. M. les à exactement jugé seront au plus 8 m., les ayant bien consideré en passant la rivière le 1-ère Octobre; Ces mesme soir le prince a donné le present au tartar han, et s'a retiré le lendemain a bukurest. Chaque tartare mesme 6 à 7 chevaux avec, et sur chaque cheval un manteau tartare, avec lequel il couvre ordinairement leurs baraques, et les dressent effectivement tous les soirs en baraque, pour faire l'apperence d'un grand camp, et grand nombre. Entre 100 de ces tartares à peine y'at il 20 à 30 avec des sabres au flesches, et peut être jusqu'a 10 qui ont des perches avec du fer poinctue, et tres peu avec des flintes à la turs. Les Prince les a reglè a station de la rivière d'argis jusqu'a Czernetz avec ordres en cas, qu'il avoit quelques danger des allemands, de prendre leurs

chemin à la gausche du cotté du danube vers Tömösvar, quoyqu'ont croit, qu'il les at envoyé passer l'Olte pour ravager le pays, à cause qu'il s'a soubmis aux allemands. Ces expres à rencontré pres de bitest un paysant Vallaque, qui s'ayant donne à connaitre, avoir été envoyé de nos gens posté en Wallachie pour espioner les tartares, luy a dit tout ce qu'il savoit, en luy recomendant de hatter son retour, et de informer les allemands.

Le P. M. fait dire que 3 m. de nos hussars seront capables, de chasser ces tartares, comme ils voudront à cause qu'ils ne sont que des zigains et des gens, qui ne sont nullement à craindre. Les boyers m'ont fait prier par P. M. de faire scavoir a votre Excell. d'envoyer seulement 4 a 500 allemands avec environs autant de hussars. Seurement jusqu'a bukurest qu'ils ce joindront tous aussitost à eux, pour chasser les tartares, *et que si V. Excell. voudroit envoyer une partie pour prendre le prince que celuy doit entrer par le passage de Törczbourg, laisser la douane vallaque dragoslavie à cotté droite, Tergovist à cotté gausche, qu'elle pourra penetrer jusqu'a bukurest*, sans être avertis, à cause que presque tout le monde s'a retiré dans les montagnes et que les villages sont desert, outre cela que tout le monde «*souhait l'arrivée des allemands pour être delivvrè*» [1]).

Nicolae Mavrocordat după ce sĕvêrşi crima de la fântâna Radu-Vodă, în persoana Vorniculuï Brezoeanu, veni în Bucureştĭ şi acuma vor începe rĕsbunările să curgă; acuma Mitropolitul Antim şi cu dascălul Avramie, 'şĭ vor primi resplata de la Domn; Nicolae Mavrocordat cum sosi în Bucureştĭ se duse la Palat pentru a ţine sfat (consiliŭ) cu boierii care îĭ maĭ rĕmăseseră credincioşĭ dară şi aceştia părăsindu'l peste puţin timp. Mavrocordat ştia totul despre Antim, că tóte câte le spusese aŭ fost vicleşugurĭ; după cum am vĕḑut în raportul din 11 Octombre: «Le Prince en sortant de Gyorgio un grec lui apporta une

[1]) Veḑĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 160—161.

lettre d'un autre grec de Trannie, dans laquelle ont lui marquoit, qu'il ny avoit rien a craindre des allemands, comme il le disait sur la place mesme, et hautement aux turcs». In acest consiliŭ s'a luat decisiunea ca Vodă să scrie la Constantinopol la Patriarh, pentru a se desarhieri Mitropolitul, sub cuvînt că este ruşine pentru un preot ca să se amestece în asemenĭ resvrătirĭ domneştĭ. Acestea însă nu trebue să ne mire, căcĭ la multe acte şi evenimente din istoria Românilor am vĕḑut clerul amestecat; şi ea înregistrează cu mândrie acestea.

Antim înainte de a fi Mitropolit era bun Român şi patriot, focul patriotismuluĭ ardea şi sub antereul arhieresc ca şi sub caftanul boieresc şi sucmanul slujitoresc. După acestea Vodă chemă la dènsul pe Mitropolit, care nu voi să vină imediat, în urmă însă se supuse, «aminterea turciĭ l'ar fi sfărtecat», ajungênd la Palat fu foarte rĕŭ priimit, numaĭ că turciĭ nu l'aŭ omorât, introducêndu'l într'o chilie de unde de-a dreptul fu expediat; ţinêndu-se un al 2-lea consiliŭ, Vodă cu miniştriĭ sĕĭ 'l siliră a-şĭ schimba numele; în loc de Antim s'aŭ numit Andreĭ, cum se numea înainte când era mirean; l'aŭ desarhierit şi aŭ devenit călugăr, i-aŭ luat mitra din cap şi i-aŭ dat o tichie roşie, apoĭ noaptea l'aŭ dat pe mâna a doĭ Turcĭ, într'o căruţă, care să-l ducă departe, tocmaĭ la muntele Sinaĭ, aceştia însă ducêndu'l până la Gallipoli la rîul Dulcia ce cură pe la Odreiu (Andrianopole) l'aŭ ucis şi l'aŭ aruncat în rîŭ [1]), eată cum se sĕvêrşi ḑilele prea milostivuluĭ Mitropolit Antim.

In locul luĭ aŭ făcut Mitropolit pe Mitrofan care fusese duhovnic în casă la Constantin Brâncoveanu-Voevod. Acuma veni rêndul luĭ Avramie care scrise acea faimoasă scrisoare luĭ Antim, despre Prinţul Gheorghe Cantacuzino şi câte toate altele; acest Avramie era preot de legea grecească din Veneţia; Vodă 'l prinse şi'l aruncă în închisoare la Snagov cu alţĭ 12 boerĭ, dupe cum ne spune Barbu

---

[1]) Veḑĭ Şincaĭ, vol. III, ediţ. I, p. 249, după condica Bălăcenească şi vol. IV, Mag. ist., Cron. Popescu, p. 50—51.

Brăiloiu în scrisoarea sa, ce o vĕḑurăm maĭ 'nainte. Avramie fu scos prin rugăciunile luĭ Del Chiaro istoricul ce era atuncĭ în ţară.

Vodă vine la Palat cu ceĭ 500 de tătarĭ aduşĭ din Giurgiu şi începe acuma a sĕvêrşi cruzimile cele mai înfricoşate, acuma lupte teribile se vor încinge pe toate stradele Bucureştilor între husariĭ imperialĭ şi tătarĭ. Domnul ordonă noĭ birurĭ asupra poporuluĭ şi boerilor; numind perceptorĭ din Fanaragiĭ ceĭ maĭ aprigĭ ast-fel ajunse norodul în mizeria cea maĭ complectă, ceĭ ce nu puteaŭ plăti eraŭ bătuţĭ la falangă, închişĭ în temniţe întunerice, şi ţinuţĭ acolo săptămânĭ întregĭ, apoĭ scoşĭ la lumină pentru a orbi; aşa fură aruncaţĭ şi ceĭ 12 boerĭ între care 2 fraţĭ de aĭ luĭ Barbu Brăiloiul, dupe cum am vĕḑut în documentele citate maĭ înainte; apoĭ toate bunurile ţĕranilor eraŭ luate în amanet[1]), apoĭ Domnul tiran aşeḑându-se în palatul sĕŭ puind la fie-care uşe a porţeĭ câte 7 tunurĭ cu fitilurile aprinse «afară de cele 2 coḑĭ de cal» dupe cum ne spune raportul din 1716 11 Octombrie. În cele din urmă poporul vine să ceară milă de la Vodă ḑicêndu'ĭ că nu maĭ poate răbda miseria căcĭ Tătariĭ i-aŭ prăpădit şi i-aŭ sărăcit; mamele veneaŭ în desperare plângênd dupe copiĭ smulşĭ de la sînul lor, pentru a fi ucişĭ; însă Domnul maĭ rĕŭ se îndrăcea[2]). Istoricul Del Chiaro aşa ne maĭ spune[3]) vorbind de tirania luĭ Vodă şi a tovarăşilor luĭ: «Care boer nu plătea baniĭ impuşĭ de Domn pe termenul fixat, care termen era foarte scurt, se pedepsea cu temniţă şi cu falangă.

Un prunc de 8 anĭ al reposatuluĭ Radul Cantacuzenul fratele principeluĭ Ştefan Cantacuzenul (autorul fiind martor ocular) ḑice: îmĭ este greaţă a scrie, ce însu'mĭ vĕḑuĭ cu ochiĭ meĭ în mânăstirea luĭ Mihaĭ-Vodă; s'aŭ răpit din braţele mâne-seĭ, şi un grec sta cu sabia scoasă să'l tae; de nu ar fi dat muma 5 pungĭ de banĭ, adică 2500 de florinţĭ pentru viaţa pruncului sĕŭ. Oare care boer din familia Bă-

---

1) Kogălniceanu, Histoire de la Valachie, p. 378.
2) Gebhardi, Ist. Ungar., p. 475.
3) Op. cit. in italieneşte, p. 216

lăcenilor necăjit fiind pentru că îndată nu le putea plăti banii ce se cerea de la dênsul aŭ ḑis cuvintele acestea: «Dea Dumneḑeŭ să vie Nemţii, să scape ţara de jugul acesta greŭ».

Zisa aceasta fu spusă luĭ Nicolae Mavrocordat şi el îndată porunci să 'ĭ se tae capul. Nicĭ aŭ putut ticălosul Bălăceanul dobândi altă graţie de la Mavrocordat fără numaĭ ca să se poată mărturisi, cuminica şi îngropa ca un boer, nu ca un osândit» [1]).

Capul luĭ Bălăceanu fu retezat din junghietură.

Nicolae Mavrocordat credea că prin severitate şi tiranie va ţine în frâŭ pe supuşĭ, însă amarnic s'a înşelat, se vede că nu ştia că în ţara aceasta era o mână de oamenĭ făurită cu oţel, care ştia să braveḑe moartea; el nu ştia că boerii ţěreĭ eraŭ aceia carĭ aŭ condus în tot-d'auna frâna naţiuneĭ române şi aŭ tras'o spre glorie şi mărire; el nu ştia că de patriotismul cel maĭ incarnat eraŭ eĭ însufleţiţĭ; că de la Michaĭ-Viteazul, de când Grecul a încercat ca să'ĭ îmbete de somn, prin mirosurĭ adormitoare, meşteşugurĭ de ale ştiinţeĭ, nu a fost însă chip, şi eĭ de 6 orĭ s'aŭ deşteptat şi 'n furia lor turbată s'aŭ sculat şi şi aŭ înfipt dinţiĭ în ghiara cea fanară.

Aceste toate Vodă se prefăcea că nu le ştie; dar acuma ca să'l înveţe minte Boerii de peste Olt îĭ vor da lecţiunea cuvenită şi eĭ vor reaminti vremurile de acum 60 de anĭ de când cu Radul Leon-Vodă.

In acest timp Nemţii băteaŭ cumplit pe Turcĭ la Temişoara şi hanul Tătăresc cu oaste numeroasă trebuia a trece prin ţara Românească ca să se ducă la Cerneţĭ şi să vie în ajutorul Turcilor. Mavrocordat cum primi această veste imediat rândueşte pe doĭ boerĭ şi anume pe Marele Vornic Radul Popescu [2]) şi pe Şerban Greceanu mare Pitar pe care i-aŭ trimes la Focşanĭ ca să rânduiască conace hanuluĭ, apoi când va intra în ţară eĭ să fie la Măcsinenĭ

---

[1]) Veḑĭ în Şincaĭ, Vol. III, citat din opera originală italienească, p. 252 la Şincaĭ şi 216 la Del Chiaro.

[2]) Insuşĭ cronicarul consultat de noĭ. care cronică se găseşte în Vol. IV al Mag. ist. al luĭ Bălcescu.

să'l primească cu bună chiverniseală şi să'l ducă din conac în conac, boerii s'aŭ silit de aŭ înplinit acele poruncĭ toate. La Kornăţelu, Vodă s'aŭ întâlnit cu hanul cu care se avea în foarte bune prietenii eară aci domnul 'l rugă ca să nu prădeze ţara, dându-'ĭ şi un plocon frumos, apoĭ separându-se; Vodă veni la Bucureştĭ, eară hanul cu oastea, şi cu însoţitorii boerĭ români Popescu şi Greceanu se duse la Cerneţĭ, de unde trebuia să treacă la Temişoara la Turcĭ; ajunşĭ aci, sosi vestea că Ţemişoara a căḑut, şi că Nemţii aŭ învins; acuma hanul nu ştia ce să facă; la ce era să se mai ducă în Temişoara. cuĭ să maĭ dee ajutor, Turcii aŭ fost învinşĭ; de aci se născură neînţelegerĭ; hanul cu o seamă de Tătarĭ s'aŭ dus, aŭ trecut hotarul ţěreĭ şi s'aŭ împreunat cu Vizirul să vaḑă ce maĭ e de făcut; iar cea l'altă parte a oasteĭ tătărestĭ a rěmas în Oltenia şi rěu începu a o preda. Radul Popescu Vornicul care în acel timp era în Cerneţi scrise luĭ Vodă la Bucureşti de cele întâmplate, rugându'l a face cum va şti şi a scăpa ţara de Tătarĭ. Vodă trimise o oaste care iĭ bătură şi iĭ nimiciră. Hanul Tătăresc când plecă din Cerneţĭ spre a merge în Temişoara, se împreună cu maĭ mulţĭ paşĭ turceştĭ care eraŭ refugiaţĭ în Cerneţĭ, decişĭ a merge la Temişoara, trecênd rîul Cerna (hotarul ţěreĭ Româneştĭ cu Banatul), aci, la Mehadia, fură bătuţĭ de Nemţĭ, întâi pedestrimea, apoĭ călărimea; hanul retrăgêndu-se la Palanka, (în Bulgaria de aḑĭ) trecu la Turcĭ unde fusese şi mazilit de Sultan, sub cuvînt că conăcise prea des şi nu a pus destulă inimă ca să ajungă maĭ repede la Temişoara.

Pe Tătarii ce remaseră, Vizirul i-aŭ luat şi i-aŭ aşeḑat pentru toată iarna în Oltenia; jafurile şi crimele cele maĭ groasnice s'aŭ comis atuncĭ în Oltenia; iată la ce era expusă biata ţară în acele vremurĭ, nu trecea anul şi se auḑea când de Turciĭ când de Tătari şi maĭ ştiŭ eŭ de ce lighioană selbatică carĭ sugea sângele acesteĭ sěrmane de ţěrĭ.

Nicolae Mavrocordat care în Constantinopol se bucura de o mare favoare, dobândi în fine ordin de la Sultan ca Tătarii să părăsească Oltenia şi ast-fel eĭ plecară. Relativ la starea de lucrurĭ din Muntenia în timpul acesta când

ţara era ocupată de Tătarî, avem Raportul Căpitanuluĭ St. Croix, către generalul Steinville.

St. Croix se găsea în Oltenia refugiat la Tismana el de acolo scrie luĭ Steinville, scrisoarea purtând data de 1716, 13 Octombrie.

Iată ce vedem într'ênsa.

«Căpitanul St. Croix raportează de la Tismana, că oamenii trimişĭ de el cu boerul Bengescu, care a fost la Generalul şi pe care l'a trimis ca să împedice jafurile, aŭ atacat cu o ḑi înainte pe Cazacĭ despre care anunţase deja Generaluluĭ, omorând mare parte dintre eĭ, iar pe ceĭ-l'alţĭ prinzêndu-ĭ împreună cu serdarul saŭ generalul lor, care e rănit, şi mulţĭ căpitanĭ luându-le toate armele. Numĕrul lor este de peste 800, nu de 3—400, cum creḑuse. Ceĭ maĭ mulţĭ dintre eĭ fiind ţĕranĭ, strînşĭ cu forţa, între carĭ mulţĭ indiviḑĭ de cea maĭ rea specie, a dat ordin luĭ Bengescu să-ĭ retrimită pe la casele lor să-şĭ vadă de gospodărie, iar ceĭ-l'alţĭ prizonierĭ şi armele vor sosi în noaptea aceea saŭ a doua ḑi acolo. Căpitanul aşteaptă disposiţiile Generaluluĭ în privinţa aceasta. *Ofiţeriĭ lor aŭ fost aproape toţĭ grecĭ* şi aveaŭ ordin ca să treacă prin pasul Vulcan şi să se arunce asupra husarilor luĭ. Maĭ departe raportează că în urma acesteĭ întîmplărĭ, Voevodul Munteniei s'a retras, de frică, cale de o ḑi înapoĭ de Bucureştĭ, în nişte locurĭ mlăştinoase şi nu are cu sine de cât vr'o 300 de Turcĭ, strînşĭ şi aceştia pe baniĭ sĕĭ propriĭ, de oare ce Tătariĭ l-aŭ părăsit, cea maĭ mare parte. Voevodul dă ca pretext al retrageriĭ sale din Bucureştĭ, ciuma care bântue acolo. Căpitanul arată apoĭ că numĕrul armateĭ în ţară s'a împuţinat de când Tătariĭ aŭ trecut Dunărea. Tătariĭ sunt în numĕr numaĭ de vr'o 3000 şi aŭ pornit către Belgrad. Despre hanul turcesc, căpitanul nu ştie să raporteze de astă dată nimica, dar a trimis ordin căpitanuluĭ de la Cerneţĭ ca să treacă peste Dunăre şi să pună mâna pe câţĭ-va Turcĭ. Speră că acest lucru se va întâmpla în grabă. A luat în fine mĕsurĭ ca să facă la Cerneţĭ saŭ la alt loc potrivit o mică

magazie de grâŭ şi de orz, ca sĭ aibă de unde a-se aprovisiona trupele[1]).

In 19 Octombrie generalul Tige scrie luĭ Steinville în acelaşĭ sens, el ḑice:

«Generalul de Tige aduce la cunoştinţa Comiteluĭ Steinville că a primit ordinul luĭ din 12 şi va face cum i se ordonă.

Din Muntenia a primit ştirea că la Argeş a sosit un detaşament de miliţie necunoscută. Aceasta s'a îndreptat către Piteştĭ. Voevodul a trimis pe un căpitan şi pe un boer însoţiţĭ de Seimenĭ, să vadă ce fel de miliţie este aceasta. Eĭ aŭ fost atacaţĭ, căpitanul ucis şi boerul făcut prizonier, iar mulţĭ dintre Seimenĭ răniţĭ. La Colentina se afla 600 de Tătarĭ, ca să ajute pe Voevod la strîngerea contribuţiunilor. Nimenĭ nu are voe să iasă din oraş».

In raportul No. II generalul arată, «că Hanul Tătarilor nu a îndrăsnit să treacă peste Olt, temêndu-se de soldaţiĭ împĕrăteştĭ.

Maĭ departe că Voevodul Munteniei a primit vestea că Turciĭ aŭ învins la Temişoara, şi a dăruit 50 de galbenĭ celuĭ care i-a adus această veste. Puţin după aceia a sosit ştirea contrară. In Bucureştĭ aŭ murit 3 familiĭ de ciumă. Generalul a decis, în urma ştiriĭ îmbucurătoare despre predarea Temişoareĭ, ca a doua ḑi, în 20 ale luniĭ, să dea mulţumită luĭ Dumnezeŭ. Tot-de-odată va avisa toate trupele imperiale din Muntenia şi din Moldova, ca să aducă la cunoştinţa locuitorilor isbânda armelor împĕrăteştĭ».

Intr'un al treilea raport «comunică, că soldaţiĭ luĭ aŭ fost până la Bêrlad, prinḑênd nişte Turcĭ şi Tătarĭ. La unul din aceştia s'aŭ găsit maĭ multe scrisorĭ. A deschis una, dar n'a găsit nimica despre invasiunea Muscalilor. Crede prin urmare că ştirea aceasta este falşă»[2]).

In aceste vremurĭ după ce Nemţiĭ aŭ luat Temişoara de la Turcĭ, Ienache Mavrocordat marele dragoman al Tur-

---

[1]) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 165—166, Vol. VI.
[2]) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 162, Vol. VI.

ciei, fratele lui Nicolae Vodă, care se găsea atunci la Belgrad s'a pogorât spre Dunăre şi a venit in Valahia de a făcut visită fratelui sěŭ, şi venind până la Nicopole, de acolo s'aŭ pus în trăsură şi cu 4 cai a venit la Bucureşti unde la barieră îi eşi înainte Vodă cu Boerii, primindu'l cu cea mai mare cinste, venind în oraş şi şeḑênd în Bucureşti 2 săptămâni, ducêndu-se în preumblări şi petreceri cu Vodă, acuma tocmai când ţara erea în ferbere mare şi când patrioţii de peste Olt cu cei de aci 'şi terminaŭ planul lor de alungare al Domnului. După ce Vodă dărui fratele sěŭ daruri mari şi preţioase, plecă, petrecêndu'l până la Văcăreşti, de aci luându'şi ḑiua bună, Ienache plecă la Constantinopol şi Vodă se întoarse în Bucureşti.

In aceste timpuri de 2 sěptămâni, catanele Nemţeşti care ereaŭ în Oltenia cutreerând'o de la un capăt la cel-l'alt, şi Banul cel mare Şerban Bujoreanul şi cu Serdarul comandant al ostaşilor Petre Obedeanul care fuseseră trimişi de Nicolae Vodă mai 'nainte pentru a păzi intrarea Nemţilor în Ţară, nimic nu sěvêrşiră din cele poruncite; căci gândul lor erea altul.

In această vreme însă cronicarul amic al Domnului ne spune: «Catanele iar nu se odihnea, ci tot supăra ţara şi multe rele făcea peste Olt, şi d'incoace de Olt, că pre Banul Şerban Bujoreanul l'aŭ prins numai 10 catane unde era conăcit la Brâncoveni şi ducêndu-l până la Zatreni la un cumnat al lui, lăsatul'au, aŭ scăpat'aŭ el, Dumnezeŭ ştie, aŭ venit la Domn; Obedeanul pe de altă parte aŭ venit aşişderea, şi 'şi aŭ spus jălbile precum aŭ umblat şi cum n'aŭ putut isprăvi nimica pe unde aŭ fost trimişi, de rěutatea catanelor, şi altele. Domnul se întrista şi se mira ce va să facă el, necunoscênd vicleşugurile care se gătea să facă el şi Golescul şi Băleanul împotriva'i, că'i credea ca pre nişte boeri de cinste, şi socotea că toate ce zic sunt adevěrate fără nici un vicleşug, că asemenea pre toţi îi iubea Domnul, şi ori de ce vrea gura Domnului, nu'i trecea în deşert rugăciunea, aşişderea când Vodă vrea

[illegible] macar cât de mic, până nu'l întreba pe [illegible] atâta îl iubea»[1]).

[illegible] acordat sigur că nu'şi putea închipui [illegible] că ar fi putut ajunge până acolo, că [illegible] capabilî de o aşa şiretenie.

[illegible] dreptate să nu creadă, căcî nu erea Român, [illegible] în ţările române de cât din anul 1710 nu ştia [illegible] că firea Moldoveanuluî, Munteanuluî şi Oltea[illegible] ştia nicî de ce ereaŭ capabilî boerii şi slujitorii [illegible] când erea vorba de naţiunea lor şi de religiunea [illegible] şi drapelul erea unul singur şi indivisibil lucru, [illegible] care un boer saŭ un ţĕran român din om blênd [illegible] devenea un om turbat, un şarpe veninos.

Actele marî ale naţiunilor une-orî cer ca să calcî peste [illegible] când e vorba de binele patrieî nu maî ţiî socoteală [illegible] *scrupule*, căcî după cum un părinte bun trebue să sa[crifi]ce totul ca să scape pe copilul sĕŭ de pe patul morţeî, precum şi un copil pe părintele sĕŭ, tot ast-fel şi un bărbat patriot trebue să sacrifice totul, chiar şi pe dênsul, ca să scape patria sa, căcî ea nu e numaî a luî ci a întregeî naţiunî.

S'a vĕdut însă că de multe orî evenimentele politice şi soarta aduc pe un om în acea strălucitoare posiţiune ca el şi numaî el să conducă destinul patrieî sale; ca acel destin să atêrne în acel moment de voinţa unuî singur individ, eară restul naţiuneî să aibe ochiî aţintiţi în patru pe dênsul şi să aştepte resultatul cu o poftă nebună.

Ei bine un asemenî individ în mâinele căruia stă soarta uneî ţĕrî şi a unuî popor întreg, nu e aşa că va trebui să facă abstracţiune de dênsul? şi ca să ajungă la un resultat satisfăcĕtor pentru prestigiul poporuluî şi ţĕreî sale să întrebuinţeze orî-ce mijloc fără discuţiune? procedênd ast-fel el desigur va repurta trofeele victorieî, pe când încăpăţinêndu-se şi ţinênd socoteală de unele scrupule ar

---

1) Vedî în vol. IV, Mag. ist., cron. Popescu, amicul Domnuluî şi din partida Domnuluî, adică Turco-Grecească, op. cit., p. 54, vezî încă şi în cronica luî Şincaî, vol. III după condica Bălăcenească, p. 249, ed. I.

prăbuşi poate întreaga naţiune în prăpăstia cea întunecoasă şi el ar rĕmânea hulit şi ponegrit de toată lumea; avênd parte din acel moment de a fi blestemat de toată naţiunea.

O Mavrocordate! cu toată dibăcia diplomaţieĭ tale; cu toată deşteptăciunea şi învĕţătura ta; şi cu toate limbele ce le grăeaĭ tu, însă tot boeriĭ de peste Olt te aŭ rĕmas şi şi-aŭ rîs de tine; căcĭ acuma sunetul goarneĭ patriotismuluĭ rĕsuna în toată Oltenia cea mândră, şi leiĭ se pregăteaŭ să easă earăşĭ din visuinele codrilor lor, ca să se asvêrle în furia cea sĕlbatică asupra pradeĭ.

O Dumneḑeule sfinte! strigătul de rĕsbunare! se plimba pe limbele tuturor, şi toţĭ se pregăteaŭ la ospĕţul cel teribil de sânge de Fanar.

Cronicarul expune foarte amănunţit întêmplările ce se maĭ succedară; de ce să le descriŭ eŭ cu vorbele mele? când ale cronicaruluĭ sunt înfăţişate în nişte culorĭ atât de viĭ, reflexul evenimentelor timpuluĭ.

«Dar aŭ fost plină inima luĭ de vicleşugurĭ, şi aŭ muncit în tot chipul de aŭ plecat spre pofta luĭ cea drăcească (adică Barbul Brăiloiŭ), pre Bujoreanul, şi pre Băleanul, şi se nevoia să facă venin să'l arunce asupra capuluĭ stăpânusĕŭ, şi sfătuindu-se în taină de nu ştia nimenea s'aŭ ajuns cu Barbul Serdariul tâlharul cel mare ce era cu catanele peste Olt, avênd mijlocitor pre călugărul fratele Sĕrdariuluĭ Barbuluĭ, şi pe alţĭ boerĭ ce nu i-am numit, de trimitea oamenĭ şi scrisorĭ la Barbul Sĕrdariul, învĕţêndu'l şi povĕţuindu'l în ce chip să umble, şi cum să se poarte.

Intru aceste umblete ale catanelor ce 'ĭ îndrepta povăţuitoriĭ, aŭ venit o seamă de catane cu un căpitan al lor, anume *Mihul*, spre Piteştĭ de făcea multe rele, şi afară din jafurile ce făcea şi boeriĭ numiţĭ aŭ omorît, pre Şerban *clucerul Prisiceanul* pre Grigorie Vistierul Tigveanul *Vlădescul* şi pre Preda Postelnicul *Isvoranul*, şi pre alţĭ nemulţumiţĭ mulţĭ, şi gazda lor erea *Vierăşul mănăstirea Golescului*, de acolo s'aŭ pogorât la *Goleştĭ*, şi găzduia în curtea Golescului, şi eşia de făcea toate relele între boerĭ şi între săracĭ şi dintre această pricină să poate dovedi că

Golescu era povăţuitorul lor, că la casele luĭ îşĭ găsea odihna şi paza lor. Însă Domnul ca un om fără rĕutate (şi maĭ vârtos că'l iubea nu maĭ puţin de cât pre coconiĭ Măriei sale), şi aceasta nu o aŭ socotit, şi cum aŭ auzit că sunt catane la *Goleştĭ*, îndată aŭ trimis oaste amestecată, Turcĭ, Tătarĭ, Românĭ şi aŭ trimis ca să'ĭ gonească de acolo, carĭ fiind închişĭ în curte nu le putea strica nimica, nicĭ putea ca să se bate cu eĭ. Decĭ Tătariĭ vĕḑênd că într'alt chip nu pot să facă, aŭ dat caselor foc de aŭ ars, şi aşa de nevoie aŭ căutat catanele a eşi, şi dând rĕsboiŭ uniĭ cu alţiĭ aŭ perit multe catane, pe a căror capet le aŭ adus la Domn, şi pe alţĭ i-aŭ trimes de i-a aduse la Bucureştĭ, puţinĭ ce maĭ scăpase s'aŭ depărtatŭ de pe acele locurĭ»[1]).

«Domnul auzind că aŭ ars casele Golesculuĭ, pentru ca să nu se okideze i-aŭ dat o mie de talerĭ de câte doĭ florinţĭ ca să dreagă ce aŭ ars»[2]).

Aşa ignora Vodă toate câte le hrănea boeriĭ în inimele lor neştiind că toate fură cu din-adinsul.

Vedem decĭ în relaţiunea cronicaruluĭ sfat între boerĭ pentru a pune în lucrare planul revoluţiuneĭ lor şi alegênd mijlocitor între boeriĭ din Bucureştĭ *Golescu*, *Bălăceanu*, *Băleanu*, *Greceanu* şi alţiĭ şi ceĭ din Craiova *Brăiloiŭ*, *Bengescu* şi *Obedeanu* pe fratele luĭ Barbu Brăiloiŭ, pe *Dumitraşcu*; căruia Mavrocordat îĭ răpi toate averile şi 'l sili a se călugări, în urmă schimbându'şĭ numele de Dumitraşcu în cel de *Dositheiŭ* monahul [3]).

Că revoluţionariĭ dinpreună cu Nemţiĭ aŭ ucis pe boeriĭ Priseceanul, Vlădescul şi Isvoranul ce eraŭ în gazdă

---

[1]) Veḑĭ în vol. IV, cron. Popescu, Mag. ist., p. 56.

[2]) Veḑĭ în Şincaĭ după condica Bălăcenească, vol. III, p. 250, ed. I.

[3]) Veḑĭ în vol. VI, din col. doc. Hurm., p. 307 şi 501 din anul 1720 în Raportul deputaţiuneĭ administrative către consiliul imperial de Resbel despre starea în care se află populaţiunea română din Oltenia, şi din scrisoarea din 1731: «Cererea boerilor Brăiloiŭ, Bengescu, Ştirbeĭ şi Strêmbeanu către comitele Wallis de a fi remuneraţĭ pentru serviciile lor». Atuncĭ Oltenia erea sub Germanĭ şi 4 boerĭ eraŭ administratoriĭ eĭ, cu titlul de «*Consilierĭ aĭ Imperiuluĭ Austriac*». Dositeĭ erea şi dênsul consilier.

Detaliĭ veḑĭ în această carte maĭ la vale.

la Vieroşul Golescului, aceasta poate a fost fără voe, căcĭ în mulţime nu maĭ ţiĭ socoteală în cine daĭ, când eştĭ înpins de focul lupteĭ; apoĭ, poate că aceĭ boerĭ aŭ arătat opunere resvrătitorilor tiranieĭ; şi se ştie că în revoluţiuni cu cause juste, nimic nu maĭ poate sta în cale, obstacolul trebue transformat în cenuşe pentru ca să poţĭ triumfa.

Acuma veni şi momentul oportun al boerilor, acuma complotul lor se va realisa şi vom vedea lucrând cu o dibăcie extra-ordinară; eată ce se întêmplase: am vĕzut maĭ 'nainte când trecu Hanul Tatarilor prin ţară pentru a merge la Cerneţĭ ca să dea ajutor Turcilor în lupta de la Temişoara; că Domnul însarcină cu primirea sa pe doĭ boerĭ: pe Şerban Greceanu vel pitar şi pe Radu Popescu vel vornic, care 'l conduseră până în Cerneţĭ.

Tătariĭ după ce plecară din ţară, Vornicul Radu Popescu vine la Bucureştĭ, boerilor le erea teamă de Popescu căcĭ 'l ştia rĕŭ de gură, Bujoreanul însă care erea Ban al Craioveĭ se înţelese cu toţĭ boeriĭ ca să-şĭ dea demisiunea din scaunul băniei şi să spue luĭ Vodă că în împrejurările de faţă el nu maĭ poate face nimic, singurul care ar putea să dea afară din Oltenia pe Nemţĭ este Radu Vornicul Popescul, atuncĭ din boerĭ s'aŭ ales Spătarul Radu Golescu, Logofĕtul Băleanu şi Banul Bujoreanu carĭ s'aŭ dus la Nicolae Vodă şi i'aŭ spus aşa, toate cum le grăise lor, Bujoreanul; apoĭ maĭ împlând cuvântarea cu vorbe frumoase, că Vornicul Popescu e sprinten, că Vornicul Popescu e iute şi energic, şi că de nu va face el treabă nu maĭ face nimenĭ, Vodă în urma acestora se decise şi chemă la dênsul pe Radu Vornicul, ḑicêndu'ĭ că 'l face Ban mare la Craiova, fiind că necesităţile cere; să lucreze însă cu dibăcie pentru a alunga pe Imperialĭ din ţară; Radul Vornicul se duse din Bucureştĭ şi cu plecarea luĭ, Vodă ĭĭ dete aproape toată armata ce erea atuncĭ aci în garnizonă, anume de Turcĭ, Tătarĭ şi câtă-va slujitorime [1]).

---

[1]) Veḑĭ în vol. IV idem p. 57.

Voeaŭ boerii resvrătitorĭ a depărta pe Popescul de lângă Domn căcĭ acesta erea amicul Domnuluĭ din partea politiceĭ turco-greceştĭ, aşa că maĭ bine prefereaŭ ca să'l mărească scăpêndu-se de dênsul, de cât a'l avea ca Vornic la Bucureştĭ, şi de aceea a luat pe Domn cu vorbe viclene zicêndu'ĭ cum zice cronicarul, că Popescul erea: «Om maĭ sprinten, maĭ levent, va putea el face această treabă, şi de nu va face el treaba aceasta să isgonească catanele de peste Olt, altul nu va putea» [1]). Vorbă să fie, boerii rêŭ 'şi rîseră de Domn.

Acestea le aŭ făcut boeriĭ cum spune autorul condiceĭ Bălăceneştĭ: «Insă acestea le făcea numaĭ ca să despartă pe Radul de lângă Vodă şi pe ostaşĭ să'ĭ ducă de aci ca să poată aduce Nemţĭ, să prindă pe Vodă» [2]).

Mavrocordat dădu toată armata din Bucureştĭ Popescu-luĭ ca să poată resista în cas de luptă, când Nemţiĭ l'ar ataca la Craiova.

O! dar tu nu ştiaĭ Mavrocordate ce hrăneaŭ boeriĭ în inimele lor cele ascunse ; numaĭ şi numaĭ ca să scape ţara de tiranie.

Boeriĭ vĕḑênd că acuma s'a îndeplinit visul lor de a fi scăpat de Radul Vornicul din Bucureştĭ, şi de armată scriseră imediat cărţĭ sĕrdaruluĭ Barbuluĭ care veghea în Oltenia. Ce coincidenţă curioasă însă, tocmaĭ când Barbul Brăiloiŭ sĕrdarul primi cărţĭ de la boerĭ din Bucureştĭ ca să se pregătească de drum; atuncĭ Radul Popescu noul Ban scriea cărţĭ din Craiova pe la toţĭ boerii, căpitanii de armată, egumenii şi sătenii că acuma pace şi linişte va domni în toată ţara [3]), neştiind ca peste 2 ḑile aceştia toţĭ se vor aduna în jurul serdaruluĭ Barbu Brailoiŭ la strigătul goarneĭ patriotismuluĭ naţional, deşteptat de gemetele şi vaetele ţĕreĭ asuprite de jugul fanar. Acuma decĭ ora rĕsbunăreĭ se apropia şi câte-va zile maĭ trebuea ca

[1]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 57 însuşĭ Cronicarul acuma devenit *Ban*, şi în Şincaĭ condica Bălăcenească, vol. III, p 252, ed. I.
[2]) Veḑĭ în vol. III, Şincaĭ, ed. I, p. 250.
[3]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p 57.

ceasul detronărei să bată la capul luĭ Nicolae Mavrocordat, căcĭ sĕrdarul Barbul o scrisoare maĭ aştepta de la boerii din Bucureştĭ spre a trece Oltul; sĕrdarul Barbul un ultim semnal maĭ adăsta şi acuma totul erea gata de plecare, pentru ca boeriĭ să rĕsbune crucea şi pe cuviosul patriot Mitropolit Antim; pe Cantacuzenĭ, pe Brezoeanu, Bălăceanu şi alţĭ mulţĭ boerĭ al căror capete căḑură la securea prea înălţimeĭ sale Nicolae Mavrocordat voevod al ţĕreĭ Româneştĭ, Bey al Turcieĭ, şi seraskier al Bulgarieĭ; să resbune şi miile de suflete nevinovate din popor, de bĕtrânĭ, femeĭ şi pruncĭ, ucişĭ de hordele tătăreştĭ şi arnăuţeştĭ ce circulaŭ pe stradele Bucureştilor.

Boeriĭ vĕḑênd aceasta, scrie o ultimă scrisoare Barbuluĭ sĕrdaruluĭ Brăiloiul, prin fratele acestuia, Dositheiŭ monahul, ca să vie în Bucureştĭ cu miliţiile olteneştĭ şi catanele nemţeştĭ, din preună cu căpitanul cel mare al oasteĭ nemţeştĭ.

Cine erea însă acest căpitan al oasteĭ nemţeştĭ ce se afla la Craiova, Cronicarul Popescu spune: «şi mergênd scrisoarea, s'aŭ sfătuit (adică boeriĭ de la Craiova Brăiloiŭ, Bengescu, Obedeanu şi toţĭ ceĭ-l'alţĭ pe care îĭ vom avea ocasia a'ĭ vedea iscăliţĭ în documentele ce le vom cita maĭ la vale) cu Pivoda căpitanul cel mare al catanelor»[1]).

«In condica Bălăcenească de asemenĭ vedem numele de Pivoda peste catanele nemţeştĭ»[2]).

In cronica anonimă a Moldoveĭ tradusă în greceşte de biv vel slugerul luĭ Grigorie Vodă Ghica; Alexandru Amiras, vedem: «Baronul Dettin din Braşov»[3]).

Intr'un document german pe care 'l vom vedea în întregul sĕŭ, maĭ la vale vedem, încă că se zice: ca căpitanul Dettin a fost însărcinat a expedui pe Nicolae Mavrocordat la Sibiŭ după detronare.

«Den Hospodar in der Wallachey Mauro-cordato

---

[1]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 57.
[2]) Veḑĭ în vol. III Şincaĭ, ed. I, p. 251.
[3]) Veḑĭ în Letopiseţe, vol. III, pag. 124.

durch den ober Capitani Dettini aufheben und weiter führen lassen»[1]).

Aceste toate diferinţe de denumirĭ la aceĭ autorĭ cronicarĭ contimporanĭ, ce botează pe Căpitanul nemţesc amestecat în rĕscoala boerilor Oltenĭ, sub numele de Pivoda (vezĭ Popescul şi condica Bălăcenească), şi Dettin la alţiĭ (vezĭ Amiras şi raportul german al timpuluĭ publicat în colecţiunea Hurmuzaki) ne dă de gândit.

De aci şi istoriciĭ modernĭ aŭ făcut confusiune, aşa de pildă Kogălniceanu ḑice: «Le Lieutenant Colonel Dettin[2]); D. Xenopol spune Maiorul Dettin[3]). Din toate acestea resultă saŭ că eraŭ doĭ căpitanĭ Nemţĭ, saŭ că era unul şi acelaşĭ care avea aceste douĕ nume aşa că uniĭ cronicarĭ ḑic *Dettin*, alţii *Pivoda*; Dettin în orĭ-ce caz era numele de familie, căcĭ pe acesta'l găsim şi în documentul german unde de sigur nu se vorbeşte de personagiurĭ sub nume de botez, apoĭ Amiras spune: «*Baronul Dettin*». Cu toate acestea nu ne vine a crede ca să fi fost doĭ căpitanĭ Nemţĭ, unul Dettin şi altul Pivoda, căcĭ faptele prea sunt legate între dênsele; dupe cum vom vedea în cursul storisireĭ; şi cronicele prea arată mereŭ pe unul şi acelaşiĭ căpitan german, când la Craiova în rêndul miliţiilor luĭ Brăiloiu, când la Piteştĭ în cursul drumuluĭ, când la Bucureştĭ în ḑiua revoluţiuneĭ. Decĭ să ne oprim aci: că a fost un singur căpitan al catanelor nemţeştĭ şi el s'a numit *Dettin*; căcĭ aşa 'l numeşte însuşĭ documentul german trimes din Viena şi scris de sigur de un Neamţ, care ştia positiv numele căpitanuluĭ german din Oltenia.

Am ţinut a aduce aceste explicaţiunĭ lămuritoare lectoruluĭ ca el să nu rĕmâie în nedomirire.

Dettin luase deja Râmnicul-Vâlceĭ cu armata sa de 1200 de ostaşĭ cu care se uni tot norodul de peste Olt. Barbul Serdariul sfătuindu-se cu Dettin şi cu toţĭ boieriĭ o plecară cu toţiĭ, slujitorĭ, şi catane, spre Bucureştĭ şi

---

1) Veḑĭ vol. VI, col. doc. Hurm., p. 167.

2) Veḑĭ în Histoire de la Valachie, anul 1716 al revoluţiuneĭ luĭ Mavrocordat, p. 377—380.

3) Veḑĭ în vol. V, op. cit. p. 32.

Cronicarul spune: «*Şi în taină aŭ trecut Oltul, lovind prin păduri, prin pustietăţĭ*, (ca să nu simţă cine-va să'ĭ facă ştire) aŭ venit în Bucureştĭ» [1].

Ḑiua de 14 Noemvrie va fi memorabilă în analele istorieĭ naţionale; în zorile acesteĭ ḑile sosiră armatele luĭ Dettin şi ale boierilor oltenĭ la bariera Bucureştilor de la Ferestreŭ; era tocmaĭ ultima ḑi a postuluĭ Crăciunuluĭ, era Sf-tul Filip, şi cum obiceiul în ţara noastră era atuncĭ ca lăsatul seculuĭ să se sfârşească cu veseliĭ, petrecerĭ de tot felul, în carĭ predomneaŭ focurile pistoalelor şi detunăturile puştilor, şi cum maĭ cu seamă acele detunăturĭ veneaŭ din spre Vest, din spre Ferestreŭ, locul vestit de petrecere al bucureştenilor atuncĭ, rĕmas încă şi până astă-ḑĭ; toată lumea şi cu Mavrocordat împreună creḑură că începură deja petrecerile: cam de ḑiuă li se părea, dară fie, nu era însă detunăturĭ de petrecerĭ, ci eraŭ de acele detunăturĭ ale uneĭ vestite revoluţiunĭ care începuse, era o complectă luptă crâncenă şi înfricoşată acolo la Ferestreŭ, între oştaşiĭ noştri cu ceĭ 400 de tătarĭ cantonaţĭ în lagăr de Nicolae Mavrocordat, pe care vitejiĭ oltenĭ aĭ serdaruluĭ Barbuluĭ cu imperialiĭ luĭ Dettin îĭ prăpădiră până la cel din urmă, de odată resare şi cavaleria comandată de patriotul şi mare boier, Marele Spătar Radu Golescu care se pune în capul armatelor olteneştĭ şi nemţeştĭ servindu-le de eclеror, spre a intra cu toţiĭ în capitala ţĕreĭ şi a'şĭ scălda acuma pentru a 7-a oară mânile în sângele tiranilor asupritorĭ. Dettin împărţĭ armata în treĭ părţĭ înainte de a intra în Bucureştĭ, o parte o lăsă ca să păzească diferite suburbiurĭ ale oraşuluĭ; o a 2-a, se va introduce prin locuinţele turcilor din Bucureştĭ, unde îĭ vor întâlni îĭ vor masacra; eară a treia parte a armateĭ cu care era numaĭ oltenĭ în cap cu *Dettin* şi *Brăiloiu*, *Golescu*, *Obedeanul*, *Bengescul*, *Bălăceanul*, *Băleanul* şi cu alţĭ boierĭ care se întoarseră din Transilvania unde eraŭ refugiaţĭ de

[1] Veḑĭ în Mag. ist., vol. IV, p. 57.

mai 'nainte, vor merge la Palat şi 'şi vor executa cu sfinţenie datoria către ţară, popor şi neamul românesc.

Deci după cum vĕdurăm a treia parte a oastei alcătuită din toţi boierii o porniră spre Palat, în timpul ce partea a II-a se împrăştiase pentru a apuca prin mahalale şi a pĕtrunde în casele unde locueaŭ Turci, Greci şi Arnăuţi spre a'i ucide şi masacra.

Ce privelişte înfiorătoare trebuea să aibă atunci Bucureştiul, pe de o parte sĕvêrşindu se măceluri în suburbiile oraşului; pe de alta, de la Ferestreŭ şi până în piaţa sfântului Anton unde era biserica şi Palatul de la Curtea Veche, să vedi trecênd toată armata miliţiilor olteneşti şi cu câte-va catane de Husari Nemţi în cap cu Dettin şi cu fioroşii boieri Olteni, cari de sigur în galopul cailor, o luaŭ către Curtea Veche spre a pune mâna pe Vodă şi a'l detrona.

Eată Cronicarul Condicei Bălăceneşti cum ne relateadă această parte, şi eată ce dice el: «*Şi fiind dimineaţă, domnul cu toţi ai sĕi era în pat*, şi din porunca Golescului (căci Golescu era Mare Spătar, şeful armatei) porţile fiind deschise şi străji nici una, aŭ intrat catanele în curtea domnească, şi de prin cămări aŭ jefuit toate averile. Acolo Golescul armat cu sabie şi cu pistoale venind, aŭ poruncit păzitorilor curţei să pună armele jos că de nu le vor pune, toţi vor peri, cari temêndu-se le-aŭ şi pus» [1]).

Popescu la rêndul lui spune «*şi găsind pre Domn şi pre toţi ai Măriei sale atuncea din somn deşteptându-se... acolea îndată vine şi Golescul spătarul şi Băleanul Logofĕtul, şi soţii lor (de sigur Barbu Brăiloiu, Petre Obedeanu, Staico Bengescu şi Drăghici Bălăceanu*; căci aceştia aŭ fost capii oposiţiunei şi ai armatelor miliţiilor dupe cum resultă din spusele cronicarilor) *cu armele încinşi şi cu pistoalele cu toată găteala ca nişte catane, cari îndată aŭ poruncit Seimenilor ce era de paza curţii* să pue ar-

---

[1]) Vedi în vol. III, Şincai, p. 250, ediţ. I.

mele jos ca să nu cum-va să stea împotriva catanelor împĕrăteştĭ, că vor peri cu toţiĭ, care audind din gura unor boierĭ ca aceştia, Spătar mare, Logofĕt mare, aŭ pus armele jos şi eĭ aŭ făcut cum aŭ voit» [1]).

Astfel aceştĭ boerĭ: Golescu, Băleanu, Bălăceanu, Obedeanu, Brăiloiŭ, Bengescu avênd şi pe Dettin cu dênşiĭ pătrunseră până în camera de culcare a Domnuluĭ *«în pat»* îl găsiră cum spune cronicarul condiceĭ Bălăceneştĭ şi Popescul, şi 'l arestară.

Să le fi spus atuncĭ Mavrocordat: Trădătorilor nu este pentru prima oară că boeriĭ românĭ şi-aŭ mânjit mâinele în sângele Domnuluĭ lor!

Din piepturile boerilor însă, ceĭ turbaţĭ, o fi eşit strigătul de: Infame! ce aĭ făcut cu capetele boerilor Cantacuzenĭ, Brezoeanu şi Bălăceanu şi cu toţĭ aceĭ nevinovaţĭ ce au căzut ca nişte martirĭ la lovitura cruduluĭ tĕŭ fier? Boerii de sigur ar fi putut să ucidă pe Mavrocordat în palatul sĕŭ; pumnale şi pistoale nu le lipseaŭ; O nu! nu aŭ făcut însă aceasta, căcĭ eĭ nu aŭ voit să'şĭ mânjească mâinele în sângele cel fanar; nu aŭ voit să sĕvêrşească o crimă; căcĭ necesitatea nu le-o impunea; erea posibilitatea de a scăpa ţara şi fără a se ucide Domnul; o simplă detronare erea destul.

De aceia vedem pe aceştĭ boerĭ că aŭ lucrat cu cel maĭ mare tact politic; şi cu cea maĭ mare cumpănire în acţiunile lor; şi nu aŭ făcut de cât a detrona pe Domn. — Cronicariĭ *contimporaniĭ aşa relatează: ca de pildă Popescu şi cel al condiceĭ Bălăceneştĭ:*

«Imediat s'a ridicat domnul din palat cu toată casa sa şi cu băeţiĭ luĭ şi aŭ fost duşĭ la Cotrocenĭ; dupĕ dênsul aŭ venit în grabă în carete şi cu toate cele ce maĭ trebuiaŭ şi Golescul, şi Băleanul şi Brăiloiul, în acest timp imperialiĭ şi cu olteniĭ ucideaŭ ce le cădeaŭ în mână, toţĭ turciĭ, tătariĭ şi greciĭ umplură curtea palatuluĭ de cadavre; eară populaţia oraşuluĭ se retrăsese prin satele de prin prejur; atâta groază erea că limbă de om nu poate po-

[1]) Vedĭ în vol. IV, p. 58, op. cit.

vesti, catanele cu puştile slobozindu-se şi cu săbiile scoase ucidea ce le cădea în mână, la orele 12 din ḑi porniră pe Mavrocordat din Bucureştĭ cu aĭ luĭ 4 băeţĭ şi'l duseră la Têrgovişte, urmat fiind de o seamă de boerĭ carĭ fugiră din ţară, temêndu-se de vre-o rĕsbunare groaznică din partea sublimeĭ porţĭ, cu care n'ar fi putut să se mĕsoare; atuncĭ eşi cu boeriĭ din Bucureştĭ şi istoricul italian Del Chiaro care erea ataşat pe lângă persoana luĭ Nicolae Mavrocordat, fiind tocmaĭ în ţară în acele timpurĭ de ferbere şi continuĭ revoluţiunĭ, care a şi scris revoluţiunile Valahieĭ de la 1714 la 1717, cuprinse în *Historia rivoluzzioni de la Valahia;* cu care închee a sa operă. De la Têrgovişte aŭ dus pe Vodă la Sibiŭ (Hermanstadt), însoţindu'l şi Serdarul Barbul Brăiloiul, care trebuea să dea ochĭ cu generalul Steinville, pentru a'şĭ da raportul, de asemenĭ şi alţĭ boerĭ, carĭ fură priimiţĭ la rând, după rangul lor; generalul Steinville nu era tocmaĭ bucuros de procedarea boerilor, căcĭ dênşiĭ le făcură toate fără ştirea generaluluĭ. — Nicolae Vodă la Sibiŭ fu foarte bine tratat de Nemţĭ, considerat ca şi un Domn, avênd o locuinţă separată, dar din mâinele lor nu putea eşi căcĭ erea făcut captiv.

In captivitatea luĭ, Mavrocordat a scris în Sibiŭ o carte despre «*dregătoriile, datoriile şi slujbele oamenilor* care a tipărit'o în a doua domnie a sa, şi care venind în mâinele apusenilor o aŭ întors pe lătinie, şi o aŭ tipărit greceşte şi latineşte în Lipsca»[1]).

Fapta ridicăreĭ luĭ Mavrocordat din Bucureştĭ a rĕmas în gura noroduluĭ ca orĭ şi care eveniment important din istoria poporuluĭ român.

Aşa că din istoria scrisă, trecĭ la istoria nescrisă, ce constă în acele frumoase cântece populare; balade; «*Chanson de geste*», «*Rapsodiĭ*» pe care le găseam altă dată (şi aḑĭ încă poate, dar rar de tot) în gura acelor lăutarĭ vestiţĭ de pe la vechile curţĭ boereştĭ ca şi *rapsoḑi* din antichitate ce mergeaŭ dintr'un oraş elenic într'altul, ca să

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 59—60 şi Şincaĭ, Vol. III, p. 250—251 Edit. I.

cânte frumoasele poeme ale poeţilor grecĭ, şi maĭ cu seamă ale luĭ *Homer*.

Fapta revoluţiuneĭ oltene în contra luĭ Mavrocordat şi a detronăreĭ; poporul a poetisat'o. Şi această poemă a cântat'o lăutariĭ veaculuĭ al XVIII-lea.

Din gura lăutaruluĭ Gheorge Ştirbu Purcel de peste Olt, tatăl luĭ Ion Ştirbu Purcel ce a locuit în judeţul Teleorman şi de la care ne-a rĕmas balada populară Aga Constantin Bălăceanu şi Constantin Brâncoveanu, ce o vĕzurăm la domnia luĭ Brâncoveanu; ne a rĕmas ḑic şi de la tatăl, o baladă populară: *Petre Serdarul Obedeanu şi Nicolae Mavrocordat Vodă.*

Lăutarul Gheorghe Ştirbu Purcel cum a locuit peste Olt şi cum de sigur cânta pe la curţile boereştĭ o fi cântat şi această baladă ce o fi învĕţat-o de la alţiĭ maĭ bĕtrânĭ.

Eată această baladă:

«SERDARUL PETRE OBEDEANU

şi

NICOLAE MAVROCORDAT-VODĂ

Obedene, Obedene
Mândre Oltene;
Că de neam tu 'mĭ eştĭ vestit
Şi de ţară 'mĭ eştĭ cinstit,
Şi 'n Craiova cel d'întâĭ
Din calea Obedeanuluĭ. [1])
Şi la fire 'mĭ eştĭ trufaş
Şi de Grecĭ mare pizmaş,
Foarte mare ostaş
Şi peste oaste armaş; [2])
Şi la fire 'mĭ eştĭ viclean,
Adevĕrat Oltean,

---

[1]) In fiinţă încă până aḑĭ.
[2]) Armaş era o boerie militară.

Mare Başă Dorobănţean ; [1])
Ş'incă în fire inimos
Şi 'n ţară de folos.
Iute şi ager în gând
Iute ca un vênt,
Ca un vênt de uşurel
Ca şi un fulgurel;
Dar acum că eştĭ Serdar
Făcute-aĭ ca şi un armăsar
Şi pe Craiova o lăsaşĭ
Căcĭ pe tiranie o sugrumaşĭ;
Ear bănia frateluĭ,
Frateluĭ Obedeanuluĭ, [2])
Va fi a noroculuĭ
In mâna Bujoreanuluĭ.
Şi tu Oltul îl trecuşĭ
Şi 'n Bucureştĭ te pogorîşĭ,
Ear aci, în poarta palatuluĭ
Cu mâna Brăiloiuluĭ
Fiul Korneĭ Banuluĭ
Şi voĭ doĭ neamul Brâncoveanuluĭ;
Şi cu oastea Golesculuĭ
Raduluĭ Spătaruluĭ,
Şi cu a Iorguluĭ Băleanuluĭ
Rĕŭ ca dinţiĭ Buzduganuluĭ,
Băleanuluĭ celuĭ trufaş
Ce de Grecĭ e foarte pizmaş;
Şi cu mâna Neamţuluĭ
Cu a Bălăceanuluĭ,
Pe Vodă Niculae mi'l apucaşĭ
Şi 'n ţoale 'l înfăşuraşĭ,
Şi din Curtea Veche 'l pornişĭ
Pe colea pe-a curmeḑiş
Şi 'l învêrtişĭ spre Cotrocenĭ
Cu Muntenĭ şi cu Oltenĭ,
Şi de aci la Sibiŭ
Ca pe un Hindiŭ. [3])

---

[1]) El fusese sub domnia luĭ Brâncoveanu, Mare Căpitan de Dorobanţĭ. Balada asimilează titlul de Căpitan, cu cel de Paşă = Başă, adică *Şef*.

[2]) Fratele sĕŭ era Nicolae ce l'am vĕḑut dintr'un document din 1716 al Serdaruluĭ Brăiloiu către Steinville, că Nicolae Obedeanu era Ban mare de Craiova, dară a plecat şi nu a putut fi prins. Nicolae Banul era din partida turcească a luĭ Vodă, pe când fratele sĕŭ Petru Serdarul, din cea a oposiţiuneĭ, adică a Austrieĭ.

[3]) Hindiŭ însemna un om de rîsul lumeĭ, adică un scamator, un maimuţoĭ. Cronicarul Constantin Căpitanul când vorbeşte de nunta fiuluĭ luĭ Radu-Leon-Vodă din 1665, Ştefan, cu Catrina, fica luĭ Duca-Vodă din Moldova; ḑice despre petrece-

Aşa, Obedene, Obedene,
Mândre Oltene,
Cât pe lume aĭ trăit
Tot mereŭ te-aĭ făurit
Te-aĭ făurit cu vitejie
Pentru ţară, şi 'n vecie,
In virtutea neamuluĭ
Neamuluĭ Obedeanuluĭ,
Obedeanuluĭ celuĭ vestit
Ce de ţară e cinstit. [1])

In acest timp Radul Popescul era la Craiova şi cum audi de ducerea în Ardeal a luĭ Vodă a dat drumul oştilor turceştĭ şi tătăreştĭ ce le avea cu dênsul luate din Bucureştĭ, şi date luĭ de Mavrocordat când fusese numit Ban de Craiova; apoĭ a început a da proclamaţiunĭ către ostaşiĭ Românĭ, că pe nedrept boeriĭ aŭ dus pe Mavrocordat în Sibiŭ. Lucru la care s'aŭ asociat cu toţiĭ şi atuncĭ l'aŭ luat de l'aŭ dus la Têrgovişte şi l'aŭ dat pe mâna catanelor de acolo carĭ l'aŭ aruncat în închisoare, în acest timp soseşte şi căpitanul Dettin (Pivoda) din Bucureştĭ care rĕmăsese aci cu Nemţiĭ şi aflând că banul Radul se găseşte în închisoarea din Têrgovişte s'a dus de l'a liberat şi l'a luat cu dînsul, ducêndu'l la Sibiŭ, la generalul de acolo; aci generalul iĭ dete scrisorĭ ca să se aşeḑe orĭ unde va voi, tratându'l ca pe un Ban mare. Radul Popescu s'a dus la Braşov unde era şi fiul sĕŭ, aci găsi pe maĭ mulţĭ boerĭ refugiaţĭ acolo. Nicolae Mavrocordat când ajunse la Hermanstadt în ḑiua de 7 Decembrie avu o veste tristă, căcĭ în acea ḑi murira 2 verĭ aĭ sĕĭ din partea maternă: Ion Hrizescu fost jesuit şi Dimitrie, fostul sĕŭ postelnic, carĭ

---

rile nunţeĭ, între altele, că: Vodă a adus din Ţarigrad «un Pehlivan *Hindiŭ* harap carele făcea jocurĭ minunate, ca de pildă sărind peste 8 bivolĭ în văzduh» (şi altele după cum am vĕḑut la p. 88 din această carte). Acesta e decĭ sensul cuvêntuluĭ; adică, că, Mavrocordat ajunsese de rîsul lumeĭ, in rîndul scamatorilor, a Hindiilor cum se ḑicea pe atuncĭ.

[1]) Acest cântec, l'am luat după o însemnare veche inedită, rĕmasă de la vel Stolnicul Dumitraşcu Obedeanu, fiul luĭ Constantin şi nepot al luĭ Petru, de care vorbeşte cântecul. Dumitraşcu era contimporan cu lăutarul Gheorghe Ştirbu Purcel, căcĭ însuşĭ el singur spune la fine: «Am scris în slove ca să se ştie ce îmĭ cânta mie Gheorghe lăutarul Ştirbul, despre ale taicăluĭ meŭ cel mare.» Cântecul e semnat însuşĭ de Dumitraşcu: «*Dum. Obedeanu biv vel Stolnic.*»

fură ucişi de ţěranii Munteni; urându'i cumplit, ştiindu'i pårtinitori aï Stambululuï şi apoï din aceia ce furaseră averile bieţilor Cantacuzenï, domeniul de la Afumaţi, însă în zadar Hrizeştii aŭ încercat să fugă, îmbrăcându-se în ţĕrăneşte căci fură prinşi şi ucişi.

Despre captivarea Voevoduluï Nicolae Mavrocordat prin căpitanul Dettin avem următorul raport cu data de 1716, 9 Decembrie.

«In acest raport se spune între altele că oraşele Panciova şi Neoplanta din Banatul Temişanieï aŭ fost cucerite de către armatele împěrăteşti. Maï departe că Generalul Comite de Steinville a ordonat căpitanuluï Dettin să pună mâna pe Hospodarul Nicolae Mavrocordat şi să-l ducă în captivitate.

Raportul acesta este trimis din Viena.»[1])

Eată cum se sfârşi cu prima domnie a celuï d'întâi domn Fanariot.

Nicolae Mavrocordat în Moldova nu se arătase de loc interesat, pe când aci în ţara Românească sĕvĕrşise cele maï mari urgii, în scurtul timp de domnie de 10 lunï.

Ca să ne facem o idee de felul cum despoia pe boeri de bunurile lor vom reproduce aci un document inedit de la boerul Drăghici Bălăceanu din anul 1716, frate al Bălăceanuluï ucis de Mavrocordat, despre care a vorbit istoricul Del Chiaro, după cum am vĕḑut maï 'nainte.

Veḑi Documentul pagina 544 şi 545 din această carte.

---

[1]) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 166, Vol. VI. (Tradus din nemţeşte).

Cuprinsul documentuluĭ tălmăcit pe litere latine [1])

Foiță pentru prada ce m'aŭ predat Nicolae-Vodă, fără nicĭ o dreptate, pe cum arăt în jos tot anume.

5000 Talere mi-aŭ luat când aŭ tăiat pă frate meŭ.
500 oĭ mi-aŭ luat tot atuncĭ.

5000
3000
8000

30 de iepe aŭ luat iar atuncĭ.
30 Vacĭ aŭ luat iar atuncĭ

500
1200
1700

3000 Talere mi-aŭ luat al doilea rênd banĭ gata

30
200
230

1200 oĭ mi aŭ luat al doilea rênd

30
139
169

200 de caĭ mi-aŭ luat iar al doilea rênd

70

139 de vacĭ mi-aŭ luat iar al doilea rênd
70 de boĭ mi-aŭ luat iar al doilea rênd

cin Talere 13,550

Să se știe ce mi-aŭ luat și Dimitrache Spătarul Ramadan, arată în jos.

1	Lastră	Talere	80
1	Ceasornic la fiu sĕŭ Iordache Postelnicul	Talere	75
2	Caĭ drept	Talere	140
1	Sabie	Talere	200
1	pereche de pistoale	Talere	20
1	Lăduncă	Talere	30
1	Pușcă	Talere	15
	cin	Talere	575

Să se știe ce'mĭ aŭ luat și Ianache Postelnicul Stama, cum arată în jos.

3	Caĭ bunĭ	Talere	200
4	Belacoase cu florĭ de fir	Talere	160
	Banĭ gata	Talere	110
	cin	Talere	470

Drăghicĭ Pitarul Bălăceanu, 1716

[1]) Acest document în original 'l are D-nu Ștefan Greceanu în colecțiunea documentelor neamuluĭ Bălăcenilor; eŭ am scos copie dupe dênsul; bine-voind D-sa a mĭ'l pune la disposițiune.

[illegible]

5000
3000
8000

1200
15000

30
200
230

30
130
169.

[illegible]

1716

Boeriĭ carĭ aŭ rĕmas la Têrgovişte s'aŭ strâns la un loc şi acolo cu vlădica împreună aŭ început a face sfaturĭ ce să facă? ereaŭ două opiniĭ: Una de a se duce o seamă de boerĭ la Turcĭ şi să le spue ce aŭ făcut, cerêndu-le domn; alta de a se duce la Nemţĭ şi a le închina ţara lor, şi a'şĭ cere domn de la dênşiĭ; în acest timp paşiĭ de la raelele turceştĭ *Turnu*, *Giurgiŭ* şi *Brăila* trimet scrisorĭ boerilor, rugându-ĭ a le desemna lor pe cine ar vroi pentru a fi numit domn. Insă boeriĭ nicĭ nu aŭ vrut să asculte, căcĭ voiaŭ cu orĭ-ce chip că să închine ţara Nemţilor; şi aşa aŭ şi decis în cele din urmă. In ziua de 5 Ianuarie, anul 1717, s'aŭ strâns în adunare naţională cu ceĭ 12 boerĭ divanişti cu Mitropolitul şi cu ceĭ 2 Episcopĭ şi aŭ ales domn pe comitele Gheorghe Cantacuzino, fiul luĭ Şerban, fostul domn din 1679—1688, decizênd ca să ceară confirmarea de la Nemţĭ dinpreună cu reluarea cetăţilor de la *Turnu*, *Giurgiu* şi *Brăila* din mâna Turcilor; pentru acestea aŭ trimis la Sibiŭ pe *Vornicul Şerban Bujoreanul* şi *Logofĕtul Grigorie Băleanul*, care ajungênd acolo, s'aŭ dus la generalul Steinville pentru a'i cere toate acestea. Insă Nemţiĭ nu aŭ putut să facă una ca aceasta, căcĭ atuncĭ ar fi dat naştere la un conflict între dênşiĭ şi Turcĭ de care ereaŭ sătuĭ deja.

Aşa generalul Steinville le-a spus să se întoarcă îndărăt în ţară, să se înţeleagă cu Turciĭ şi să ceară această confirmare de la Turcĭ, de a căror putere atârna şi aĭ căror suzeranĭ sunt; încât eată în ce posiţiune tristă se afla atuncĭ ţara, trebuea să revină la aceia de care voea să scape; decĭ eată pe boeriĭ noştri întorşĭ din orĭ-ce ilusiune de a înfrunta pericolul ţĕreĭ, din orĭ-ce vis de a o scutura de sceptrul tiranic al Fanaruluĭ. In van s'aŭ svârcolit eĭ în focul patriotismuluĭ, în van s'aŭ plimbat eĭ prin gândurĭ de ferice, în van s'aŭ hrănit eĭ cu vorbele de mărire ale neamuluĭ românesc şi de salvarea naţionalităţeĭ române; în van aŭ căzut acele capete nevinovate a *Bălăcenilor*,

[1]) Veḑĭ in Şincaĭ, vol. III, p. 251, edit. după condica Bălăcenească comparat cu p. 8 din vol. IV al Mag. ist., p. 62.

Cantacuzinilor, *Brezoenilor* şi maĭ ştiŭ eŭ câţĭ; acuma putem zice ca neuitatul istoric **N. Bălcescu**: «*Ast-fel virtuosul Mitropolit Antim şi boeriĭ Brezoeanu, Obedeanu, Bengescu, Golescu, Barbu Brăiloiŭ ce se deosebiră atuncĭ ca capetele oposiţiuniĭ, căzură maĭ toţĭ jertfe patriotismuluĭ lor*»[1].

O da! căcĭ toate aŭ fost o chimeră. Acuma în Bucurescĭ peste câte-va zile trebuia să sosească noul Voevod, trimis de Sultan, Ienache Mavrocordat, fratele luĭ Nicolae, acuma regimul fanariotic îşĭ va relua firul sĕŭ neîntrerupt pentru un secol; şi dacă de Nicolae Mavrocordat naţiunea română scăpase prin sacrificiĭ de sânge, acuma boeriĭ isbutiseră să'l alunge. Prin persoana luĭ Ioan jugul fanar se va aşeḑa puternic la beregatele Munteniei şi Moldovei şi dinastia Mavrocordaţilor se va întări pe tronul Basarabilor.

Toate aceste veştĭ mergênd la Poartă, că Nicolae-Vodă a fost detronat şi că a fost făcut captiv în mânele Nemţilor, imediat Sultanul a făcut sfat cu Vezirul şi paşale; convinşĭ de devotamentul caseĭ Mavrocordat, rânduind şi pe marele dragoman al Porţeĭ, pe Ienache Mavrocordat, fratele luĭ Nicolae, Caimacam în Ţara-Românească, adică Domn.

Del Chiaro maĭ spune că în timpul ce s'a detronat Mavrocordat «Domniĭ grecĭ de la Ţarigrad, Miniştrii luĭ s'aŭ aflat în primejdia cea maĭ mare, şi uniĭ s'aŭ ascuns, alţiĭ aŭ fugit către Dunăre, iar pre alţiĭ i-aŭ ucis»[2].

Nemţiĭ aŭ avut dreptate de a nu priimi deocamdată rugăciunile boerilor Oltenĭ, ca Austria să întărească pe George Cantacuzino de Domn, căcĭ de aci ar fi isbucnit un mare resbel.

Nemţiĭ nu aŭ refusat net boerilor oltenĭ posibilitatea de a nu se putea intări ca Domn Cantacuzino, însă le spuseră boerilor că nu a sosit încă momentul; maĭ departe vom vedea evenimentele şi rostul ţĕreĭ; până atuncĭ însă să vedem rĕspunsul Austriacilor la cererile boerilor, pe care

---

[1]) Veḑĭ în Mag. ist., vol. I, p. 119, articolul *Românĭĭ şi Fanarioţiĭ*.
[2]) Veḑĭ în op. cit. în italieneşte pag. 255, reprodus în Şincaĭ, p. 252, edit. I, vol. III.

rĕspuns archivele de la Viena 'l posedă. Şi N. Bălcescu l'a scos şi l'a tipărit în opera sa:

«Estractul Decretuluĭ Maiestăţii Sale Imperiale Regale şi Apostolice, supt datul Lassemburg, 30 Maiŭ 1717.

Intâi Maiestatea Sa Imperială Regală ca să rĕspunză cu obicinuita bună-voinţă nemăsuratelor rugăminte ale Representanţilor Provinţiali[1]), a otărit graţios, ca îndată ce se va supune cu totul stăpânirii sale *Ţara Românească*, să înpodobească cu demnitatea de *Voevod* pe măritul Domn *Georgiu Cantacuzin, din causa credinţei luĭ celeĭ de multe orĭ dovedite, a înţelepciuneĭ, integrităţeĭ, strălucităţeĭ familieĭ şi iubireĭ sale către patrie.*

Şi tot de odată primeşte ca; când se va trata despre numirea unuĭ următoriŭ în domnie, se va lua în băgare de seamă particulară, familia Cantacuzinilor, şi maĭ ales voturile şi *rugămintele Domnilor Boierĭ şi Represintanţi.*

(L. S.)

Prin Imperatoriul.
Din Consiliul de Resbel
Lassemburg 30 Maĭ 1717.
Antoniu Josef de Öttl m. p.»[2])

Marele vizir Ali-paşa îmbrăca în acest timp pe Ienache Mavrocordat cu caftan şi'l porni către Ţara Românească, de la Andrianopol, însoţit de Hussain paşa, Aga ienicerilor şi Seraschier; dându-le 12,000 de Turcĭ; 10,000 Tătarĭ; Spahiĭ şi alte odrasle musulmane; în acest timp se sfârşi şi exilul doamneĭ Maria, soţia luĭ Vodă Brâncoveanu şi a ginerilor seĭ, care ereaŭ în Candia[3]), şi cu Ienache aŭ purces cu toţiĭ şi aŭ ajuns la Giurgiu şi ast-fel când Şerban Bujoreanu şi cu Grigorie Băleanu aŭ venit din

[1]) Adică boeriĭ olteniĭ ce mersese la Sibiŭ *Bujoreanu* şi *Băleanu*, ca să ceară pe *Cantacusino* de Domn.
[2]) Veḑĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 63—64.
[3]) Vezĭ în Şincaĭ Vol. III, p. 254 din condica Bălăcenească edit. I.

Ardeal mâhniţĭ, cu veştĭ triste, către toţĭ boeriĭ; spunêndu-le că nu aŭ putut dobândi nimic de la Nemţĭ pentru alegerea domnuluĭ pămêntean; atuncĭ în Bucureştĭ Ienache dragomanul 'şĭ făcea intrarea sa triumfală în palatul domnesc şi aci înconjurat de forţa armată citea fermanul Sultanuluĭ, trimiţênd proclamaţiunĭ în toată ţara şi la toţĭ locuitoriĭ pentru a linişti spiritele; eată ce ḑicea acest ferman:

«Vouĕ boerilor; vouĕ căpitanilor, vouĕ odobaşĭ, vouĕ chiauşĭ, vouĕ seimenĭ carĭ cu toţĭ mâncaţĭ din pâinea sultanuluĭ, stăpânul vostru, ascultaţĭ ce vĕ anunţ: fie-care din voĭ să se întoarcă în patria şi casa voastră; cel ce se va întoarce va fi lăsat în pace şi protejat, 'ĭ se va erta toate luĭ, şi muereĭ luĭ şi pruncilor luĭ, şi caseĭ luĭ şi satuluĭ luĭ şi vitelor luĭ şi la tot ce are.

Mi-e îmĭ este milă de voĭ toţĭ şi vă ert pentru anul acesta de tribut, de contribuţiunĭ şi de toate cele l'alte, trebue numaĭ ca să fiţĭ supuşĭ ordinelor mele şi să nu abuzaţĭ de clemenţa ce v'o arăt acuma» [1]).

In aceste vremurĭ Ianache Mavrocordat pentru a încredinţa pe Sultan de buna sa primire, trimete la Ţarigrad pe Marele Vistier Matheĭ Fălcoeanu şi pe Marele Ban Pană ca să'ĭ spună despre toate isprăvile sale, Cronicarul Popescu spune însă: «O seamă de boerĭ dintre carĭ nu ştia şi de venirea catanelor care aŭ luat pre Nicolae Vodă, aceia trecênd la Ardeal, şĭ intrându-le în capete *fumurĭ* şi gândurĭ deşérte, fiind capete: Radul Golescul, Grigorie Băleanul, Şerban Bojoreanul aŭ tras şi pe alţĭ boierĭ în partea lor şi s'aŭ făcut o cetişoară şi aŭ început a se sfătui, sfaturĭ vrednice de rîs, adecă cum că eĭ să închine ţara împĕratuluĭ nemţesc, şi să ceară Domn pe Iordache Besadea, feciorul luĭ Şerban Vodă (Cantacuzino) care se afla supt protecţia Nemţilor de când a murit Şerban Vodă, şi să ceară oaste nemţească şi să se intoarcă în ţară şi să gonească pe Turcĭ şi pre Ion Vodă din scaun [2]).»

---

[1]) Vezĭ în Kogălniceanu, Hist. de la Val., p. 381 din Del Chiaro.
[2]) Vezĭ în Vol. IV, p. 95 Mag. ist.

Maĭ departe cronicarul spune încă că eĭ aŭ mers până la Beciu (Viena) şi aŭ avut audienţe şi la Impĕrat cheltuind sume marĭ, Popescul are aerul să ea în rîs pe boeriĭ rĕsvrătitorĭ, se înţelege, căcĭ dênsul era partizanul politiceĭ turceştĭ şi bizantine, fiind amicul luĭ Vodă şi al Fanarioţilor, dar peste 1 an se va convinge că nu fură *fumurĭ* socotelile boierilor, căcĭ, dacă nu întreaga ţară trecu sub Austria; dară Oltenia, prin tractatul de la Passarovits (1718) trecu coroaneĭ habsburgice pentru un timp de 21 de anĭ căcĭ, în 1739 prin tractatul de la Belgrad ea revine earăşĭ putereĭ turceştĭ.

In acest timp în Moldova ereaŭ refugiaţĭ 12 boerĭ Muntenĭ ce fugiră din Bucureştĭ, încă de când cu urgiile luĭ Nicolae Mavrocordat, dupĕ cum spune cronicarul Nicolae Mustea: «Eară în ţeara Muntenească, ne maĭ putênd boieriĭ răbda vrăjmăşia şi asuprelile ce le făcea Nicolae-Vodă s'aŭ sfatuit, şi aŭ fugit carĭ încotro aŭ putut scăpa, eşind noaptea din Bucureştĭ îmbrăcaţĭ în haine proaste, până la Colentina; că acolo le scosese caiĭ şi armele, şi slugile lor aşteptându'ĭ acolo, fiind strĕjĭ marĭ în oraş. Intr'alt chip n'aŭ putut scăpa; ce fiind toţĭ sfătuiţĭ la un cuvênt, s'aŭ strîns toţĭ la Colintina şi de acolo aŭ fugit, carĭ unde le-aŭ dat mâna. Aice în ţară (adică în Moldova) aŭ fugit doĭ-spre-ḑece boerĭ; Nicolaĭ Roseti Logofĕtul, ginerele Brâncoveanuluĭ, şi Dediulescul Vistiernicul; şi doĭ feciorĭ a luĭ Asan călăraşu, şi alţiĭ»[1]).

Maĭ la vale cronicarul spune: că Mavrocordat de ciudă a trimes spre a căuta pe aceştĭ boerĭ, şi a'ĭ prinde; şi vĕḑênd că nu poate pune mâna pe eĭ, a scris la Ţarigrad, spunênd că Mihaĭ Racoviţă Vodă al Moldoveĭ este soţul lor şi că'ĭ ascunde, atuncĭ el fu mazilit şi în locu'ĭ fu trimes Grigorie Ghica ce erea Terdziman la împĕrăţie, strĕnepotul luĭ Grigorie-Ghica-Vodă [2])

Aci se cade a pomeni câte-va vorbe şi despre rĕscóla

---

[1]) Vezĭ în Vol III, Letopiseţe, p. 71.
[2]) Idem p. 72.

din Moldova; sĕvêrşită de boerii Moldoveni ca şi cei de d'incoace de Milcov.

O rescoală isbucnită din causa grelelor impilări a unui Domn, dacă nu fanariot dară fanariotisat.

Boerii Moldoveni vĕḑênd mişcările din Muntenia se rĕsculară şi dênşii; şi se alipiră de Nemţi, ce atunci trecuseră de Focşani. Eată ce putem culege pe scurt din lungile dări de seamă ale cronicarilor: *Amiras*, *Mustea*, *Neculcea*, şi *Uricarul*.

In Moldova Mihail Racoviţă nu era mai iubit ca Mavrocordat în Muntenia, aceleaşi imposite grele, aceleaşi confiscaţiuni de averi, şi ucideri chiar, căci cum se urcă pe tron; liberă pe Marele Vornic Lupul Kostaki, vizirului ce l'aŭ dus la Constantinopol şi l'aŭ ucis odată cu Mihail Cantacuzenul şi cu Radu Dudescul din Muntenia. In aceste întâmplări când Mavrocordat fu ridicat din scaunul sĕŭ şi dat Nemţilor; scumpa noastră soră Moldova care suferea şi dênsa de aceiaşi boală ca şi Muntenia, vru ca să se scape şi de Racoviţă, şi partida boerilor Moldoveni nu rĕmase mai pre jos ca cei Munteni.

Vestitul Vasile Ciauru [1]) şi cei-l'alţi fură capii unei revoluţiuni la care se supuseră toţi boierii Moldoveni şi cerură ajutor Imperialilor care în acel timp lucraŭ în Muntenia.

Generalul Steinville le trimite imediat pe un căpitan Ferentz, cu 300 husari, care vin în Moldova, întâiŭ la Monastirea Caşin unde eraŭ adăpostiţi toţi boierii de teamă, apoi intră în Iaşi şi aci urmat de toţi boierii cu Vasile Ciaurul în cap.

Ciaurul se duce la Braşov la generalul de acolo, unde ceru ca Moldova să fie închinată Austriei căci, le ajunge de Turci, el fu făcut acolo conte de către Impĕrat, şi se înturnâ in ţară, cu gândul că va putea deveni şi Voevod. In acest timp Ferenţ căpitanul, cu mai mulţi boieri se aşeḑase în cetatea Neamţului şi domnea în Moldova până la Siret ca şi Nemţii în Muntenia până la Olt; eară Mi-

[1]) Letopiseţele luĭ Cogălniceanu, tom. III, p. 58. Cron. luĭ Mustea.

hail Racoviţă care *nu* avea ca armată în jurul sĕŭ, de cât, 600 de Albanezĭ, încalecă pe cal şi fuge urmat de 6 servitorĭ de curte, de se închide la monastirea Cetăţuia, de acolo trimeţênd scrisorĭ la paşa de la Hotin şi la Hanul Tătăresc ca să'ĭ trimiţă oaste pentru a se apĕra ; dupe câte-va ore îĭ veniră 200 de Tătarĭ şi 200 de Cazacĭ. In acest timp Mihaĭ prindea pe boierĭ şi îĭ închidea, aşa aŭ închis pe Cuza feciorul spătaruluĭ Cuza, de 'l închise la *Bârnova*, în cele din urmă se deteră maĭ multe lupte la *Caşin*, la *Neamţu* şi la *Cetăţuia*, unde Ferenţ căpitanul fu prins şi ucis de Mihaiŭ-Vodă, de asemenea şi Cuza spătarul ce fu spânzurat în poarta cetăţiĭ de furca scrânciobuluĭ, îmbrăcat boiereşte, ca să-l vaḑă norodul, pe de altă parte Tătariĭ luĭ Mihaiŭ-Vodă aducea pe fie-ce ḑi din oameni şi boierĭ ce'ĭ ucidea, bătându-ĭ cu piroane pe scândurĭ, turnându-le plumb topit prin grumaḑĭ ca să meargă la inimă[1]) ca de rĕŭ să le hie lor, eară pe alţiĭ îĭ spânzuraŭ de coaste şi de beregată la câte un par, ear pe alţiĭ îĭ ardea de viĭ, apoi aŭ făcut o mare movilă între drumul *Galateĭ* şi *Cetăţuia* şi acolo 'ĭ-aŭ îngropat pe toţĭ, punêndu-le o cruce de peatră şi făcênd un ceardak ce s'aŭ numit şi se numeşte până aḑĭ *Movila saŭ ceardakul* **luĭ Ferentz** [2]), decĭ în zadar se sbuciumară boeriĭ Moldovenĭ căcĭ încă va maĭ domni Mihail Racoviţă în Moldova.

Acum venim la subiectul nostru. Ienake Mavrocordat în acelaşĭ timp trimetea ştirĭ şi generaluluĭ Steinville căruia îĭ anunţa ridicarea sa la domnie, trimeţându'ĭ şi darurĭ frumoase, decĭ vedem pe Ienake Vodă începênd din

---

[1]) Letopiseţe Mustea, p. 62, vol III.

[2]) Crucea este încă aḑĭ şi este înaltă, ne spune Uricarul, de 42 de urme, într'ênsa este săpat în kirilic şi acestea s'aŭ deslegat: «Iŵ Mihaĭ V. Vod Racoviţă, cu mila luĭ Dumneḑeŭ şi stăpânitor ţĕreĭ Moldoveĭ, rădicat'am această sfântă cruce întru pomenirea lucrurilor ce s'aŭ întâmplat la a treia domnie a domnieĭ mele la veleat 7224. Inceput'aŭ puternica împĕrăţie turcească rĕsboĭ cu Nemţiĭ eară la veleat 7225 trimis'aŭ nemţiĭ de la Ardeal pe un căpitan anume (loc nedescifrat, probabil Dettin) cu o samă de catane, ş'aŭ luat pe Domnul Muntenesc, anume Nicolae Mavrocordat din scaunul domnesc din ţară din Bucureştĭ . . . cu toată casa luĭ şi l'aŭ dus în cetate la Sibiŭ, după carĭ . . . Domnul Muntenesc, pus'aŭ în gând şi pentru noĭ ca să ne ea, şi aŭ trimis pe un Franţ căpitan *Betrosan* c'o samă de Nemţĭ şi catane şi cu o multă adunătură ce aŭ strâns de Moldovenĭ (maĭ departe indescifrabil).

noŭ acea politică cu două feţe şi imitând sistemul luĭ Brâncoveanu şi al luĭ Cantemir. Generalul Steinville care nu era încă pregătit pentru a lua Oltenia, încheiă un armistiţiŭ cu Voevodul Ienake, însă ce folos, căcĭ ceĭ 10,000 de Tătarĭ şi de Albanezĭ carĭ veniră să introneze pe Ienake, cutreeraŭ ţara şi comiteaŭ cruzimele cele maĭ marĭ, încât, liniştea complectă tot nu domnea; pe de o parte Ienake încheia armistiţiurĭ cu Imperialiĭ şi pe de alta Tătariĭ ucideaŭ locuitoriĭ şi-ĭ despoeaŭ de bunurile lor, până ce în fine fură goniţĭ în Crimeea; când se încheiă armistiţiul între general şi Ienake, atuncĭ aghiotantul luĭ Steinville Frederic Schvantz de Spinghil, exclamă: «le marquis de Steinville en profite lui-même pour se garder de ce qui était arrivé naguère aux generaux Hausler et Vétérani, il avait reçut l'ordre de s'emparer secrètement d'un défilé; mais il ne voulait pas se mettre comme eux à la merci du prince». Generalul Steinville 'şĭ aduse aminte că pe acolo odinioară trecea Valul luĭ Traian, 'şĭ aduse aminte de *Turris Litorisa* şi de *Praetoria-Augusta* (Hermanstadt) a căreĭ remăşiţă se maĭ vede aḑĭ pe la Cozia; imediat îĭ veni în gând de a-şĭ deschide calea Oltuluĭ putînd astfel avea un loc sigur de retragere, apoĭ a'şĭ zidi un fort la Câineni, şi maĭ fericit de cât Romaniĭ carĭ fură siliţĭ a'şĭ opri lucrările la Olt, din cauza stâncilor cu totul impracticabile, el Steinville, sparge dealurile şi face să sară stâncile cu dinamită şi ast-fel 'şĭ deschise o trecere splendidă pe unde putea să intre cu oştĭ şi să se retragă orĭ când, apoĭ terminêndu-se şi fortul Câinenilor, Steinville la finele luĭ Ianuarie 1717 trece în Oltenia, deci în prima lună de domnie a luĭ Ienake, şi se împreună cu miliţiile Serdaruluĭ Barbuluĭ cu care intră în Craiova ca nişte liberatorĭ, lăsând pe generalul Tige la Têrgovişte căruia i se supuseră toţĭ locuitoriĭ. In acest timp alt general austriac, contele de *Auersberg* luă maĭ multe cetăţĭ turceştĭ, între care raeaoa de la Turnu. Steinville putea foarte uşor să supună atuncĭ toată Muntenia sceptruluĭ german, şi poate bine ar fi fost, însă se mulţumi numaĭ cu Oltenia şi chiar încheiă cu Ienake Mavrocordat în secret, un tractat, ce

servi de preambul celuĭ de la *Passarowitz*, ce'l vom vedea peste un an.

Ienache Mavrocordat căuta a se pune bine cu Nemţiĭ căcĭ prevedea, că din aceasta mare zarvă d'intre dênşiĭ şi Turcĭ, Nemţiĭ vor eşi învingĕtorĭ, şi aşa cu sprijinul lor el va putea deveni Domn al ţĕreĭ, în loc de Caimacam cum era până acuma.

Prin acea convenţie ce dênsul o închee cu generalul Steinville la Sibiŭ în 8 Februarie 1717, convenţie ce coprindea 6 articole, între altele se stabileşte ca: «Oltenia să încape sub sceptrul german, îndatorindu-se a plăti câte 100 de pungĭ pe an. Steinville stipulase a reţine Oltenia, Mavrocordat reţinea Muntenia, nepermiţênd însă Turcilor şi Tătarilor de a maĭ veni în Muntenia, trecênd prin Oltenia, de asemenĭ voevodul Munteniei se obligă a nu ajuta pe fratele sĕŭ, nici cu banĭ, nicĭ cu trupe fiind captiv în mâinele Nemţilor; eară Oltenia să dea câte 100 de pungĭ pe an Impĕratuluĭ Austriac» [1]).

Prin acest tractat vedem pe Mavrocordat vasal oficial Sublimeĭ porţĭ şi vasal secret Austrieĭ; biata ţară! plângea de o vasalitate şi acuma plătea douĕ; în acest timp Muntenia erea cutreerată de Tătarĭ şi Turcĭ, însă Oltenia erea adăpostită de orĭ-ce. Steinville lasă vechea organizare a eĭ, în cap erea marele Ban, ca maĭ 'nainte; eară pe fie care judeţ câte un ispravnic; (prefect) juridicţiunea civilă şi judiciară compusă din Divanul Craioveĭ, în cap cu banul şi cu 12 boerĭ marĭ, cu un secretar şi un comisar; justiţia erea dată după legile ţĕreĭ, după pravilă, care atuncĭ erea a luĭ Mateĭ Vodă Basarab; afacerile militare fură încredinţate unuĭ mare comisar de resbel (spătar) şi unuĭ furnisor al armateĭ, (clucerul mare): eară încasarea contribuţiunilor, unuĭ inspector general (vistier mare). Sultanul auzi ceva despre acestea şi se înfricoşează, chiemând pe Mavrocordat la Andrianopole pentru a se explica ce a făcut.

La 5 Noembrie 1717 Ienache Vodă plecă luând cu

---

[1]) Vedĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 169—170.

el maĭ mulţĭ boerĭ, şi ajungênd acolo, fu primit în audienţă de Sultan, unde'i spuse că tractatul încheeat de el cu Nemţii nu e de cât o aparenţă, e ceva provisoriŭ şi că a trebuit să facă aşa, căci altminterĭ toată ţara cădea în mâinele Nemţilor, Sultanul se convinge şi felicită chiar pe Mavrocordat de tactul ce l'a pus; îl încarcă de onorurĭ şi se întoarce înapoĭ la Bucureştĭ în luna luĭ Decembrie 1717 [1]). Ienache Mavrocordat din interes se purta foarte bine cu lumea, căcĭ împăcă toate spiritele la venirea sa, ba încă atuncĭ fiind foamete în ţară, în acel timp şi sătenii cu totul ruinaţĭ de toate prădările revoluţiuneĭ, trimete în Crimeea de unde cumpără grâŭ şi'l împarte gratis pe la locuitorĭ; apoĭ necomiţând nicĭ o crimă, înduplecă pe toţĭ boerii a intra pe la casele lor. reînstalând şi pe D na Maria, soţia luĭ Vodă Brâncoveanu şi cu tot neamul sĕŭ [2]), dând pe la toţĭ boerii moşiile lor înapoĭ.

Incât Ianache procedând în politica internă cu multă bună-voinţă şi gospodărie către popor şi boerime, eară în politica externă cu un tact al unuĭ diplomat iscusit, ajunge a împăca şi pe Nemţĭ şi pe Turcĭ, ba încă 'l vedem întorcêndu-se cu marĭ onorurĭ de la Andrionopole; în fine putem spune că în acele împrejurarĭ critice şi grele în care se gasea ţara, atuncĭ Ienache Mavrocordat a fost omul cel maĭ nemerit pentru a împăca spiritele atât de agitate în contra frateluĭ sĕŭ.

Această purtare a luĭ Ienache nu venea din alt ceva de cât că el fiind om deştept, presimţise după cum am spus şi maĭ înainte că ţara va fi a Nemţilor, că Nemţiĭ sunt acuma tarĭ, încât ce 'şĭ spuse? când ţara va fi sub dominaţiune austriacă eŭ să mĕ puĭ bine cu Nemţiĭ de acuma, ca să mĕ ţie eĭ căcĭ, pe turcĭ îĭ întorc eŭ cum vreaŭ; încât nu patriotismul l'a împins la acele acte salutare către ţară; dară interesul de domnie.

In acele vremurĭ arsese şi Bucureştiĭ venind focul de la Cotrocenĭ în spre palatul de la Curtea-Veche.

---

[1]) Enghel partea doua, Hist. Val., p. 7. Kogălniceanu, p. 384.
[2]) Fotino, t. II, p. 310.

Ianache Caimacamul ca să arate şi mai multă prietenie lui Steinville îi scrie în 1717, 21 Mai o scrisoare unde sub paravanul de a'i anunţa că a primit de la Sultan un ordin spre a lua parte la expediţiunea Ardealului, îi aduce o sumă de vorbe plăcute către casa Austriei; între altele vedem: «Mişcat de cea mai sinceră iubire către excelenţa voastră, şi credênd că nu trebue să vě ascund nimic, vě anunţ că Turcii mi-aŭ dat ordin a mě alipi către trupele ottomane ce vor pătrunde în Ardeal, ca deşi eŭ trebue să mě supun acestui ordin, voi căuta excelenţă; să sprijin mai mult interesele prea luminatului vostru Impěrat de cât pe cele ale Turcilor»[1]). Eată politica lui Brâncoveanu din noŭ în fiinţă în ţara-Românească, acea politică cu două feţe, pe care mulţi Domni aŭ întrebuinţat'o, dar numai un Brâncoveanu a fost în stare să guverneze 25 de ani.

Prin o altă scrisoare cu data de 31 Mai 1717 ce Generalul Steinville, guvernatorul Transilvaniei, scrie Principelui Eugenie de Savoia, şi spune că: Caimacamul Ienache Mavrocordat s'a oferit de mijlocitor la pacea ce se va încheia între Turci şi Austriaci. Eată ce vedem între altele în acea scrisoare:

«Generalul se scuză mai întâiŭ că fiind împedicat de alte afaceri, n'a putut încă inspecta confiniile de Sud şi pasul Vulcan. comunică apoi cu această ocasie că un călugăr franciscan i-a făcut cunoscut din partea *pretendentului la scaunul Munteniei*, *Ienachi Mavrocordat*, că Turcii sunt dispuşi să închee pace, şi *el se oferă ca mijlocitor*. Generalul va rěspunde pretendentului în sensul instrucţiunilor primite din partea consiliului de rěsboiŭ. In fine generalul comunică că doi spioni unguri, ce aŭ fost trimişi din Hotin în părţile anexe ale Transilvaniei, aŭ fost prinşi şi aduşi la Sibiŭ. La aceştia s'aŭ găsit mai multe scrisori în limba maghiară, pe care Generalul le trimete în traducţie latină Prinţului Eugen. In curênd spionii vor fi ascultaţi şi facsi-

[1]) Vedi în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 175.

milele lor vor fi trimise de asemenea Prinţuluĭ. In sfêrşit Generalul comunică că vor fi arestaţĭ şi complicii acestora» [1]).

Toate manoperile luĭ Ienache cum vedem nu ereaŭ de cât ca să devie Vodă, căcĭ până acum nu erea de cât Caimacam. In faţa evenimentelor petrecute în ţara Românească, Turcii nu maĭ voiră a numi imediat un alt Domn, neştiind ce întorsătură vor lua lucrurile cu Nemţii.

Ianache Mavrocordat de abia în 3 Iunie 1717 primeşte ordinul Sultanuluĭ prin care este invitat a lua parte la expediţiunea Ardealuluĭ, decĭ când dênsul scrisese în 21 şi 31 Maĭ luĭ Steinville unde ĭĭ spunea că primise ordinul Sultanuluĭ, nu primise încă nimic; ci erea în aşteptare căcĭ eată ce se spunea în acel ordin, unde Sultanul ca să onoreze pe Caimacamul Ţêreĭ-Româneştĭ îl numeşte deja *Voevod*, cea-ce nu erea încă; eată ce se zice în ordin: «*Vous qui êtes Vaivoda de Wallachie*, vouz devez savoir que nous avons tenu conseil avec nôtre grand Vezir, avec le Mufti, et avec nos autres ministres, qui sont affectionnés à nôtre Empire, dans le quel nous avons determiné, que le dit grand Vezir avec l'Agha des janissaires, les generaux de l'Artillerie, et des Spahis Marchera avec toute ma grand' armé, accompagné des Tartares de la Crimée, qui seront commandés de leurs chefs à Belgrade, ou ils tiendront encore un conseil pour y prendre la resolution de ce qu'on doit entreprendre, cett' à dire d'aller ou à Peter-Varadin, ou vraiement à Temeswar. Le Bacha gouverneur de Rumelie avec tout le monde capable aux armes qu'il a sous son commandement, et la Bacha d'Albanie avec 30 compagnies des janissaires, et une grande quantite de gens de l'Artillerie, qui meneront des Canons, et des Bombes et qui seront soustenus de 6 mille Spahis, et 10 mille tartares, commandés d'un Sultan, sont déja destinés d'aller à un endroit, qui s'appelle Ihram qui est vis à-vis de la nouvelle Palanque ayant ordre d'entrer dans les Pays de l'Ennemis, et faire tout ce qu'ils pourront. Outre cela le fils de Kiuperli,

---

[1]) Vedĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 177.

qui s'appelle *Nouman-Bachá*, le quel pour le passé, fu grand Vezir, il est aussi commandé avec toute la milice de Bosnie, asisté des 3 Bachâ; 15 compagnies des Janissaires; 10 compagnies des Artilleristes et 10 mille Tartares avec un Sultan, ils ont aussy ordre d'entrer dans les Pays de l'Ennemis du Coté de Novi en Croacie.

De plus le Bacha de Mesopotamie, qui est le Seres-kier nommé Regeb Bascia, il at aussy ordre d'entrer en Tansylvanie avec 30 mille hommes de sa suite, 10 mille Tartares commandés de Nuradin-Sultan, et le Bachá de Hotin avec ses troupes, comme aussy avec le Vaivoda de Moldavie, *et vous qui est le Vaivoda de Wallachie*, par ou le dit nôtre Seraskier le trouverâ à propos, à qui nous avons donné l'authorité sur tous vos autres, et vous les devez obeir en toute chose. Donc à l'arrivé de notre ordre vous l'executerais avec toute la submission et obeissance, et vous tiendrais pret d'aller sans aucune contradiction ny pretexte là ou le dit Seraskier vous ordonnera, car c'est notre ordre Imperiale, et vous le devez obeir» [1]).

Eată decĭ acel faimos ordin de care vorbea Ianache luĭ Steinville; Sultanul îĭ zicea: «*Vous le devez obeir*» eară el scria luĭ Steinville: «*Voĭ căuta a sluji maĭ mult interesul luminatuluĭ Impĕrat austriac de cât pe cel al Turcilor*».

In 4 Iunie 1717 Steinville trimete acele doue scrisorĭ ale luĭ Ianache; aceia din 21 Maĭ şi aceia de care vorbeşte dênsul în raportul din 31 Maĭ, le trimete zic prinţuluĭ Eugenie [2]).

In Ţara-Românească se formase acum treĭ partide politice; o excepţiune cu totul; o partidă pur turco-grecească, ce forma partida oficială, partida guvernuluĭ; în care ereaŭ toţĭ amiciĭ luĭ Vodă, toţĭ veneticiĭ aduşĭ de Domniĭ strĕini şi veniţĭ cu dênşiĭ din Ţarigrad, unde se întâlneaŭ nume strĕine; partidă ce se formase în ţară cu mult maĭ înainte de epoca aşa ḑisă a fanarioţilor; şi existând deja din

---

[1]) Vezĭ în vol. VI. col. doc. Hurm., p. 180, tradus în franţuzeşte de A. Volde, la Hermanstadt în 3 Iunie 1717.

[2]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 181.

timpul domniilor grecisate, adică de la 1611 încoace, după cum am vězut în această carte. In această partidă dacă mai întâlneam şi nume de boerĭ românĭ, aceştia ereaŭ din aceia ce'i conrupseseră Grecii ţărigrădenĭ şi rumelioţĭ; aşa a fost Stroe Leurdeanu într'un timp în ţară şi cu toată compania luĭ.

A doua partidă erea aceia a opoziţiuneĭ care erea alcătuită din tot ce ţara avea maĭ românesc; această partidă ducea o politică germană, avea de scop să treacă ţara românească sceptruluĭ austriac; în capul eĭ aŭ strălucit în tot deauna de la 1611 şi până acuma, Cantacuzeniĭ; atuncĭ am vězut pe bětrânul stolnic Constantin Cantacuzino, acuma vedem pe Bezadea Iordache orĭ Gheorghe Cantacuzino, fiul luĭ Şerban-Vodă, Cantacuzeniĭ ce e drept, eraŭ Grecĭ de origine însă spre onoarea lor aŭ recunoscut datoria ce se cade unuĭ fiŭ adoptiv către noul părinte.

Această partidă în tot-deauna când ocasiunea s'a arătat, s'a rěsculat în contra grecismuluĭ şi am studiat în cele şeapte revoluţiunĭ provocate de dênşiĭ toată acţiunea lor plină de vigoare, vitejie, şi mândreţe naţională.

In această partidă aŭ strălucit cele maĭ marĭ nume româneştĭ ca: Goleştiĭ, Bălăceniĭ, Brâncoveniĭ, Baleniĭ, Greceniĭ, Brăiloiĭ, Obedeniĭ, Bengeştiĭ, Bucşeaniĭ, Proroceniĭ, Pârşcoveniĭ, Strêmbeniĭ, Styrbeiĭ, Milcoveniĭ, Popeştiĭ, Bujoreniĭ, Brezoeniĭ, Câmpineniĭ şi alţĭ mulţĭ; ce cititorul îĭ poate culege din listele ce le-am dat pe icĭ pe colea în cursul istorisireĭ acelor revoluţiunĭ; şi aceştĭ boerĭ avênd în capul lor pe Cantacuzenĭ carĭ lepădându-se de originea lor, pentru că se hotărîseră să se hrănească la sînul maiceĭ române; aŭ strebătut cursul anilor de la 1611 până la 1717, acele vremurĭ de ferberĭ interne în ţară şi s'aŭ luptat când cu spada când cu crucea când cu condeiul ca să'şĭ menţină naţionalitatea românească.

In fine a treia partidă era aceia formată din transfugiĭ acestor două partide, care nu desertaŭ însă de la o partidă la alta, ci desertaŭ de la una şi prefăcêndu-se că aŭ trecut în cea l'altă; continuând totuşĭ de a servi pe cea d'întâĭ, servind şi pe cea de a doua; urmênd decĭ cea ce numim

noĭ, *politica cu două fețe*, și nu procedênd ast-fel din causa interesuluĭ național cum am vĕḑut *și admirat pe un Brâncoveanu-Vodă*; ci dintr'un calcul politic, isvorît din interesul personal, adică al pricopseleĭ, în această partidă eraŭ din țărigrădeniĭ nemulțumițĭ și din aceĭ boerĭ românĭ conrupțĭ de țarigrădenĭ; în această partidă în anul 1717 lucea Nicolae Rossetti, cu toțĭ soțiĭ luĭ.

Acest Nicolae Rossetti, Grec de origine orĭ Italian, cum i-o plăcea; dar numaĭ Român, nu; ținea o corespondență întinsă cu curtea vieneză și scrie în 1717 luna Maiŭ, și în 13 Iunie acelașĭ an, generaluluĭ Steinville «despre încercarea Turcilor de a năvăli din Muntenia și Moldova, în Ardeal, și despre modul cum dênșiĭ voesc a 'șĭ așeḑa oștirile lor; despre manoperile maghiaruluĭ *Bercséni* din Ungaria, și despre atitudinea bine-voitoare a iubituluĭ sĕŭ Domn, Ienache Mavrocordat; spuindu'ĭ între altele că: In casul când nu ar putea isbuti gândurile Domnuluĭ față de casa Austriciĭ; atuncĭ generalul va fi imediat înștiințat» [1]).

Curtea de la Viena era nu se poate maĭ veselă de purtarea generaluluĭ comite de Steinville, și de aceia i se conferi titlul de *Mareșal*; pentru care generalul mulțumește printr'o scrisoare din 1717, 16 Iunie, Principeluĭ Eugenie de Savoia; în cea ce privește lucrurile referitoare la țara Românească, generalul spune în această scrisoare: «Mareșalul arată apoĭ că cultivă după putință *pe pretendentul la scaunul Munteniei, fără însă a avea deplină încredere, și speră că prin el să aducă multe serviciĭ causeĭ Impĕratuluĭ. Nu trebuia însă ca în resoluția imperială dată deputațiuniĭ boerilor munteni, care a fost la Viena, să se amintească, că George Cantacuzino este designat ca hospodar saŭ Voevod al Munteniei. Pretendentul ar putea să afle despre aceasta și să se supere căcĭ din causa aceasta Mareșalul ar fi împedicat în planul sĕŭ, de a începe cu el o corespondență în aparență intimă.* Va căuta însă să găsească căĭ și mijloace spre a'l face să uite această impresiune. *Pretendentul i-a trimis prin Nicolae Rossetti* mai multe știrĭ, pe carĭ Prințul

[1]) Veḑĭ în Vol. VI. col. doc. Hurm., p. 178-179 și 182-183.

le va afla din hârtiile alăturate. Între altele îi face cunoscut că călugărul franciscan va veni din noŭ. *Probabil că acesta va aduce propunerĭ de pace.* Tot-de-odată va sosi de la Bucureştĭ şi *spiţerul Iosef Mantuano, de loc din Alba-Iulia*, care va aduce de asemenea ştirĭ. Mareşalul comunică maĭ departe că a început deja corespondenţa cu Comitele Károly şi se va informa maĭ de aproape dacă cum-va, rebeliĭ din Hotin sunt ajutaţĭ de Polonia, de oare-ce se svoneşte de acolo, că în jurul luĭ Esterhazi se adună Polonezĭ, Saxonĭ şi alţĭ oamenĭ, între care ofiţerĭ fără a se şti sub a cuĭ protecţiune sunt. In fine, Mareşalul anunţă, că căpitanul Mufel de la regimentul Daun se află pe drum cu recruţiĭ. In privinţa armurieruluĭ asasin Ioan-Antoni-Somb; încheie Mareşalul: nu voiŭ face nimica până la sosirea Alteţeĭ voastre. Indată însă după aceia îl voiŭ aresta şi voiŭ raporta cu supunere despre cele întêmplate etc.

Sibiŭ, 16 Iunie 1717. *Semnat, Steinville, m. p.*

P. S. După încheierea acesteĭ scrisorĭ, comunică Mareşalul: a sosit *un comerciant grec*, spunênd cele cuprinse în anexa a treia»[1]).

Ianache Mavrocordat de şi ne fiind Voevod ci numaĭ Caimacam al Munteniei cum spune un document contimporan: «*der Praetendent von der Wallachey, Joannes Mauro-Cordato*»[2]), se pusese maĭ rĕŭ pe capul Muntenilor acuma când se asigurase de o bună posiţiune la Constantinopol şi de acea prietenie ce 'şĭ o închipuia că o are şi cu Nemţiĭ. Cruzimele, jafurile şi persecuţiunile începură iarăşĭ ca sub Nicolae Vodă, fratele sĕŭ.

Boeriĭ începură iarăşĭ a emigra, şi a unelti pe lângă casa Austrieĭ ca să capete ajutor şi să treacă odată ţara

---

[1]) Vedĭ în col. doc. Hurm., Vol. VI, p. 183-184.

[2]) Vedĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 178. Raportul căpitanuluĭ Gessel către Steinville, despre o apropiată năvală a Turcilor *1717, 1 Iunie*. Tot aşa şi în cel din 29 Septembrie p. 203; şi 1 Octombrie p. 204 (idem). In scrisorile Principeluĭ Eugenie către Impĕratul Carol al VI-lea şi către Steinville.

românească coroaneĭ habsburgice, căcĭ sub scutul ottomanicesc nu maĭ erea de stat.

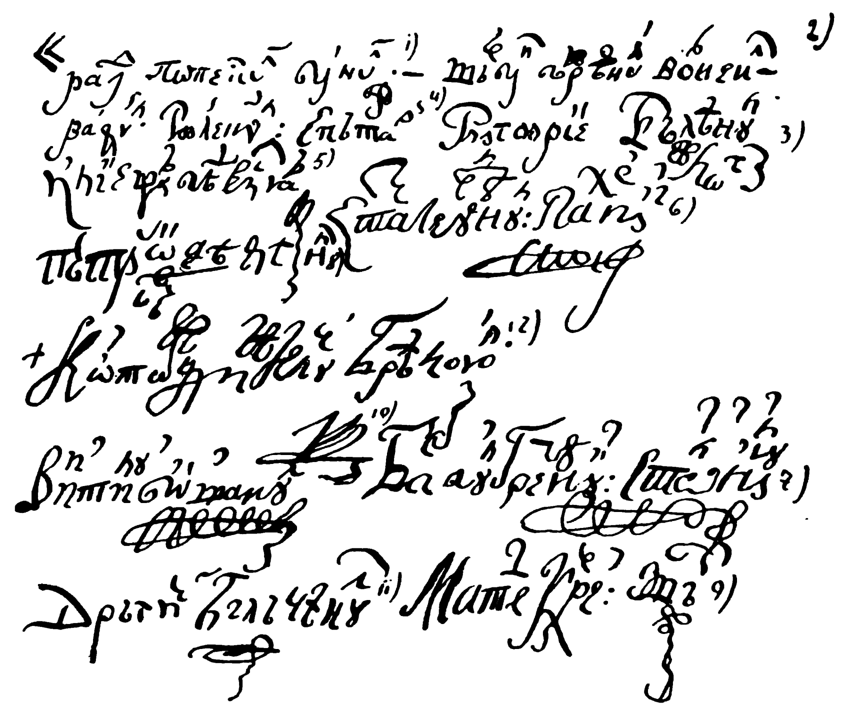
Capiĭ partideĭ oposiţiuneĭ ce resturnară pe Nicolae-Vodă pleacă la *Sibiŭ*, decişĭ ca să meargă până la uşa împěratuluí spre a 'ĭ expune jalbile lor, cum Fanarioţiĭ aŭ spart această nenorocită de ţară şi aŭ precupeţit domniile cele vechĭ şi româneştĭ, cu altele venetice şi tirane.

Din Sibiŭ în 14 Septembrie, 1717, aceştĭ boerĭ scriŭ Principeluĭ Eugenie de Savoia o scrisoare prin care i arată din noŭ că «Voevodul administrator al ţěreĭ *Joannes Vaëvoda, administrator Wallachiae*» a sěvêrşit cele maĭ marĭ nelegiuirĭ, că toată speranţa lor stă în trupele împěrăteştĭ ale sacrului imperiŭ, spre a'ĭ elibera de jugul păgânilor, trimiţěnd o deputaţiune la Viena la împěrat spre a cere din noŭ ca domn al lor pe Gheorghe fiul luĭ Şerban Cantacuzino».

Această scrisoare[1]) poartă următoarele semnăturĭ ale boerilor pribegĭ în număr de 12:

---

[1]) Vezĭ acesta scrisoare tradusă pe latineşte în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 192-193. Eŭ am reprodus în tocmaĭ semnăturile originale ce le am calchiat, cele în latineşte le am pus aşa cum sunt în document. (Originalul acestuĭ document e în Archiva Ces. Reg. a Ministeruluĭ de Resbel din Viena dupe care s'aŭ scos copiă de Hurmuzaki).

Numele acestor boerĭ în litere latine dupĕ numerile ce le am pus în dreptul fie-căruia; sunt:

1. *Rudolphus Popescul*, Banus
2. *Şerbanus Busorian*, Vornic
3. *Gregorius Bălianul*, Logotheta
4. *Radul Golescu*, Spathar
5. *Elias Ştirbey*, Vistier
6. *Eusthatius Leurdan*, Paharnik
7. *Barbul Grecian*, Stolnic
8. *Petrus Obedianul*, Serdar
9. *Mattheus Kretzulescul*, Sciatrar
10. *Wentile Bukşanul*,
11. *Dreghic Balacsianul*,
12. *Constantinus Brailov*.[1])

Caimacamul Ianachi Mavrocordat ca să sperie pe boerĭ în întreprinderele lor; ştiind că cu religiunea se face totul aduce pe Patriarhul Erusalimuluĭ la Bucureştĭ spre a sfătui fie prin graĭ la ceĭ presenţĭ fie prin scris la ceĭ depărtaţĭ ca să se astâmpere şi se recunoască tot pe Turcĭ de stăpânĭ, acestea sunt coprinse într'un raport din 1717, 10 Maĭ» [2]).

Patriarhul însă nu reuşeşte căcĭ amorul de patrie şi de conştiinţă naţională nu putea fi strivit prin nicĭ un mijloc.

---

[1]) Aceste semnăturĭ le-am luat întocmaĭ din documentul col. Hurmuzaki.

[2]) Vezĭ în vol. VI col. doc. Hurm., p. 173.

«In 1717, 23 Septembrie boerii deputaţi munteni în Ardeal, scriŭ principeluĭ Eugenie earăşi; cerênd ajutor contra Turcilor, şi aşezarea unuĭ noŭ voevod în scaunul Munteniei, precum şi punerea la rĕspundere a luĭ Ianachi Mavrocordat» [1]).

Tot cu data de 23 Septembre 1717 maĭ avem încă o altă scrisoare a boerilor munteni dară din ceĭ *refugiaţi* în Ardeal; eĭ scriŭ Principeluĭ Eugenie, cerându-ĭ a fi liberaţi de jugul turcesc şi de Voevodul Ianachi Mavrocordat; eĭ descriŭ cu culorile cele maĭ negre ocârmuirea luĭ Mavrocordat şi cer din noŭ pe Gheorge Cantacuzin de Domn; încep scrisoarea cu măgulitorul termen de: «*Alteţă Serenisimă, stăpânul nostru cel prea milos*» şi o termină cu cel de: *al Luminăţieĭ voastre prea umilĭ devotaţĭ şi supuşĭ servĭ* [2]).

Iscăliturile sunt:

Eată şi numele lor tălmăcit pe slove latineşti.

1. *Radu Popescu* Banu
2. *Radu Golescu* Spatar
3. *Ilie Ştirbeĭ* vel Vistier
4. *Barbu Grecianu* Stolnic
5. *Ventilă* Căpitan *Bucşanu*
6. *Ştefan Parscoveanu* Postelnic
7. *Gr. Băleanu*
8. *Drăghicĭ Bălăceanu* Căpitan
9. *Antonache Florescu*

---

1) Vezĭ în vol. VI col. doc. Hurm., p. 197. (Această scrisoare nu poartă semnăturele boerilor în documentul colecţiuneĭ).

2) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 199.

Pe de altă parte Ienache Mavrocordat ca să joace cât mai bine politica tatăluĭ sĕŭ, adică de a se face iubit de Nemţĭ în timpul cât trebuea să nu supere pe Turcĭ, şi ca să arată Nemţilor că ţara 'l voeşte de Domn, pune pe maĭ mulţi boeri din partida sa, adică din ceĭ transfugĭ, în capul cărora se zărea un Nicolae Rossetti şi scrie în 3 Septembrie 1717 Principeluĭ Eugenie, cerêndu'ĭ eliberarea ţĕreĭ de sub jugul turcesc şi lăudând de la început până la sfêrşit pe Ienache Mavrocordat, această scrisoare a fost trimeasă din Bucureştĭ [1]).

Principele Eugenie primea la rapoarte şi scrisorĭ după tot locul, însă nu credea de cât plângerile boerilor partideĭ naţionale, a opoziţiuneĭ, care voea scutul creştin al Austrieĭ în locul celuĭ turco-grecesc.

Nemţiĭ ereaŭ ţinuţĭ prea bine în curent de toate câte se petreceaŭ în ţĕrile române şi d'incolo de Dunăre; căcĭ în luna luĭ Iunie, Serdariĭ Brăiloiŭ şi Bengescu ereaŭ în ţară şi ţineaŭ corespondenţă cu sfetniciĭ imperiuluĭ luĭ Carol al VI-lea.

Din 1717, 17 Iunie, avem scrisoarea Căpitanuluĭ Staiku Bengescu către Mareşalul Steinville, privitoare la operaţiunile Turcilor în Muntenia şi pe malul Dunăreĭ într'ênsa vedem:

«Căpitanul Bengescu scrie Mareşaluluĭ Steinville că s'a aşezat cu oamenii sĕĭ la mănăstirea *Orezu*. El este pregătit la toate şi aşteaptă ordinele mareşaluluĭ. Maĭ departe comunică, că a primit ştirĭ că pe Dunăre aŭ sosit 20 fregate turceştĭ, dintre care 7 aŭ fost scufundate de către cele împĕrăteştĭ, iar restul de 13 aŭ fost silite să se reîntoarcă. La reîntoarcere Turciĭ aŭ prădat insulele Dunăriĭ ducênd mulţĭ prinşi în robie. Eĭ aŭ primit din noŭ ordin că saŭ să rĕsbească cu corăbiile, fregatele şi caicele lor, saŭ să se prăpădească. La Orşova ar fi numaĭ 4,000 de Turcĭ, iar la Dı aŭ rĕmas numaĭ locuitoriĭ, armata retrăgêndu-se spre Belgrad. In Qrahova se află numaĭ 250 de Turcĭ cu

[1]) Vedĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 191.

un agă anume Husein Efendi. La Nicopole s'aŭ adunat 1500 de Turcĭ spre a face o invasiune în Transilvania. Aŭ primit însă poruncă să plece numaĭ decât la Giurgiŭ, rĕmânênd numaĭ 500 acolo. Intendentul sĕĭ i-a adus ştirea că la Bucureştĭ vor sosi în curênd maĭ mulţĭ Turci şi Tătarĭ spre a face o invasiune în Transilvania cu Voevodul Ioan. Dacă nu vor reuşi, atuncĭ vor ataca Râmnicul şi cele-l'alte localităţĭ unde este armată împĕrătească [1]).

In 1717, 19 Iunie, Sĕrdariul Barbu Brăiloiŭ scrie şi dênsul luĭ Steinville despre întêmplările petrecute în Muntenia, în această scrisoare vedem:

«Barbu Brăiloiŭ scrie Generaluluĭ Steinville că seraschierul *Reşeb Paşa va sosi în Bucureştĭ cu 12,000 de Turcĭ şi cu Bercsényi.* Maĭ departe, că doĭ sultanĭ tătăreştĭ, între carĭ unul anume Muradin cu 6000 oamenĭ, aŭ sosit într'adevĕr, îndreptându-se către Dunăre. Scopul lor este să facă o invasiune în Transilvania şi aceasta este pusă la cale de către fostul Voevod al Moldoveĭ şi de către Bercsény. Se zice ca acesta scrie într'una Turcilor şi luĭ Bercsény şi-ĭ îndeamnă la această invasiune. Spune apoĭ că un prieten al sĕŭ din Bucureştĭ, care se interesează de aproape de aceste lucrurĭ, a vorbit în persoană cu Paşa turcesc. Acesta cere 20 de pungĭ spre a renunţa la invasiune. Îl roagă decĭ pe mareşalul sa maĭ dea ceva din restul contribuţiuniĭ, spre a mulţămi pe Paşa. Maĭ departe că *Ienache Mavrocordat a primit poruncă să se pregătească de plecare. A trimis însă o deputaţiune de 5 boerĭ*, să-l scuze că nu este în stare să strângă nicĭ un om şi tot-odată să stărue ca Turcii să se retragă din Bucureştĭ şi să renunţe la invasiunea din Transilvania. «*Mi-am propus să viŭ până la Sibiŭ — scrie după acestea Brăiloiŭ — dar mi-a scris prietenul meŭ că are să vie la mine un călugăr franciscan, aducênd ştirĭ amĕnunţite de la Bucureştĭ, şi trebue să aştept să sosească*». Roagă apoĭ pe Mareşalul să scrie prinţuluĭ Eugen

[1]) Vedĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 185.

saŭ Generaluluĭ subaltern al sĕŭ, ca să ordone luĭ Tököly a se trage maĭ în jos spre Orşova. Intâmplêndu-se aceasta se vor putea ridica Sêrbiĭ şi vor fi în stare a se împotrivi maĭ bine duşmanuluĭ, punêndu-se capĕt încălcărilor duşmanilor din ambele părţĭ. Populaţiunea din acele părţĭ i-ar fi foarte recunoscĕtoare. *Ioan Mavrocordat a păstrat doĭ boerĭ, pe unul în calitate de căpitan la Cerneţi, iar pe altul în calitate de comandant dincolo de Olt, ca nu cumva să bănuiască Turciĭ că nicĭ partea de dincolo nu ar maĭ fi în puterea Voevoduluĭ.* Am scris încă boerilor să aştepte la Piteştĭ, sosirea rĕspunsuluĭ Exc. Voastre şi să aibă grijă ca nu cumva să alarmeze ţara prin sosirea lor şi să se nască vr'o turburare. Cu acest prilegiŭ, Barbu Brăiloiŭ roagă pe mareşalul să dea drumul trupelor imperiale din ţară.

In cele următoare Barbu Brăiloiŭ arată că la Bucureştĭ se strânge multă provisiune, destinată pentru armată. Speră însă că Turcul, mituindu-l cu banĭ, se va retrage, fiindu-ĭ şi fără de asta foarte frică. Promite că va ţinea mereŭ spionĭ la Bucureştĭ, şi când va pleca unul, va trimite altul în loc.

In sfîrşit Barbu Brăiloiul arată, că se simte foarte îndatorat Mareşaluluĭ pentru vestea cea bună ce i-a promis a i-o trimite în curênd, spre a-l consola, şi apoĭ, că de la Orşova a primit ştirĭ bune şi anume că «*duşmanul a primit o bună palmă atât pe apă cât şi pe uscat* şi a fost constrîns să se retragă înapoĭ peste Dunăre, afară nu maĭ de soldaţiĭ ce formează garnizoană în fortăreţe. Pentru a face pe Turcĭ să se retragă, Brăiloiu va scrie boerilor, că dacă vor ceda, atuncĭ şi trupele imperiale de aicĭ se vor retrage. Roagă decĭ pe Mareşalul, că dacă vor face cumva întrebare, să le rĕspunză în acest înţeles. Din partea Voevoduluĭ Ioan n'avem a ne teme de nimic. Omul trimis de el anume aicĭ, spune şi promite că ne va da de acolo ştirĭ positive despre tot ce se va întêmpla» [1]).

In vara aceasta a anuluĭ 1717 împĕratul Carol al VI-lea

---

[1]) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 185—186.

al Austriei a pregătit o oştire mare sub comanda vestitului Eugenie ca să o trimeată să ia Belgradul din Serbia ce erea al Turcilor şi ast-fel 120,000 de oamenĭ pleacă sub Eugenie; eară poarta trimese atuncĭ 150,000 sub Ali-paşa şi în ḑiua de 19 Iulie 1717 [1]), Eugenie a înconjurat Belgradul, după ce trecu armata pe la *Futac;* aci se dete o luptă memorabilă în care principele Eugenie 'şĭ desvălui tot geniul sĕŭ militar; se ḑice că de mult nu se maĭ văzuse Turciĭ aşa de bătuţĭ, Eugenie lucra cu 140 tunurĭ; Turciĭ cu 130; bombele parcă ereaŭ ploae, ca potopul curgeaŭ într'o parte şi în cealaltă a armateĭ. In cele din urmă Eugenie dă foc cetăţeĭ şi toată magasia cu proectile sare în sus, asvârlind 3000 de Turcĭ în aer, aşa că din cetatea semi-luneĭ, praf se alese. Ali-paşa vizirul fugi, cu perderĭ marĭ; în locu-ĭ fu numit Achmet paşa. In acest timp însă Tătariĭ ce veniră în ajutorul turcilor trecênd prin Muntenia au făcut mare prăḑi; atuncĭ Ianaki avu earăşĭ un rol frumos căcĭ, el însuşĭ încălică pe cal şi cu un paşa urmări pe tătarĭ până la satul Kornăţel la Crucea de piatră, din mâna cărora scoase 17,000 de suflete de Românĭ nevinovaţĭ, care intrase în ghiara sĕlbaticilor [2]).

Turcia acum sleită de atâtea rĕsboae şi de treĭ orĭ bătută pe rând la Peter-Varadin, la Temişoara după cum am vĕzut maĭ înainte eară acuma, până la măduva la Belgrad se hotărî a închea pace cu Nemţii, însă viteazul Eugenie nu cam voea, căcĭ gândul luĭ erea de a alunga de tot pe Turcĭ din Europa.

In cele din urmă cronicarul Popescu ne spune că: «Turciĭ aŭ ales pentru această socoteală cu sfat pre solul Englezului [3]) şi pre solul Fiamenguluĭ (Olandez) la mijloc, ca să stea să facă pace.

La Andrianopol deja începuse vorbele de pace.

Ianache Mavrocordat vĕḑênd toate acestea caută a se

---

[1]) *Gebhardi*, Hist. Ung., part. III, p. 383.
[2]) Vezĭ în Vol. IV, Mag. ist., p. 97—98. *Cron. Popescu.*
[3]) *Lordul Sutton.*

asigura cel puţin *băneşte* cum spune D. Xenopol [1]), mijlocul 'l găsi şi eată cum:

In Muntenia erea după cum am vězut treĭ partide politice atuncĭ; cea d'întâĭ, guvernamentală, saŭ aceia ce ţinea cu Turcia aceasta nu voea să audă de Nemţĭ.

Ianache Mavrocordat care obţinuse însă de la Nemţĭ prin Principele de Savoia însărcinarea negocierilor de a închea pace, şi anume prin scrisorile de la 1717, 29 Septembrie [2]), spune acelor boerĭ ca sě duce la Andrianopol pentru a începe cu negocierile păceĭ, el însă sperià pe aceĭ boerĭ că Turciĭ vor voi să cedeze Nemţilor Muntenia şi că deci eĭ vor intra cu religiunea lor în biserica latină ca şi Româniĭ uniţĭ din Ardeal. Boeriĭ se speriară când auḑiră de religiune, dară deşteptul şi şiretul de Mavrocordat le spuse că totul se poate repara dacă eĭ vor da 200 de pungĭ Turcilor, ca şi când Turciĭ s'ar lăsa a fi cumpăraţĭ cu cele 200 de pungĭ, în care cas nu ar maĭ ceda Muntenia Austrieĭ, naiviĭ de boerĭ creḑură pe Vodă şi dete luĭ Ianache cele 200 de pungĭ [3]).

Vodă de abea ajunse în Andrianopole că scrie boerilor că'ĭ maĭ trebue alte 200 de pungĭ pentru ca cauza să nu rěmâe perdută; boeriĭ sěrmaniĭ 'l creḑură; şi adună în acest mod alţĭ banĭ; 60 de pungĭ dědu Doamna Maria Brâncoveanu, věduva luĭ Constantin Vodă cel ucis, 40 de pungĭ dědură gineriĭ eĭ, eară restul de 100 contribuiră toţĭ boeriĭ, toţĭ negustoriĭ şi toate monastirile, cu mare urgie; sěraciĭ boerĭ se storceaŭ când auḑeaŭ de religiunea cea strěbună.

O dar mişelul de vodă îĭ speculă cămătăreşte şi 'ĭ înşălă fără de milă. Nicolae Vodă nu'ĭ fura în acest fel dar ce folos că'ĭ ucidea, Ianache însă îĭ şi ucisese la început şi acuma începuse a'ĭ fura.

Acestea le adevereşte un document din 1718, 7 Maĭ; o scrisoare a boerilor pribegĭ în Braşov, ce scriŭ boerilor deputaţĭ la Viena; eĭ ḑic: «*Evenută qui da Valachia una*

---

[1]) Op. cit., Vol. V, p. 36.
[2]) Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 202—203.
[3]) 200 × 1,500 = 300,000 leĭ.

delli nostri Bojari portando seco Borse sette, da consegnare a questa Ecell·mo Generale à conto della convenzione fatta. *Egli ci raconto che Giovan-Voda doppo haver passata il Danubio*, e tenuta conferenza con alcuni de' Principali Agà di la Esistentj, spedi in freta un suo huomo con lettere allj Caimacami suoi, lasciati în Bucurest, *rapresentando loro che la ducento Borse* condotte seco non erano sufficienti per fare che la Valachia non resti ceduta; e pero facessero tutto il possibile, di raddopiare il numero per poter con facilità attenire l'itento. *Ciò avendo inteso la Vedova Principessa Brancovano, diede di sua buona voglia 60 Borse, li Generi suoi 40,* ele altre *cento furono pigliate con rigorose miniciate dalli Monasteri, dallj restanti Bojari, e dalla Compagnia dej Marcanti».*[1])

Aceştĭ banĭ intraseră, adică 400 de pungĭ[2]), în punga luĭ Ianache, dinpreună şi cu tributul pe doĭ anĭ ce ţara 'l dăduse Turcieĭ şi Turcia ertându-ne de sărăcie multă; Mavrocordat îĭ băga şi pe aceia tot în a sa pungă; după cum le atestă acestea toate un document din 1717, 23 Septembrie; scrisoarea deputaţilor muntenĭ către principele Eugenie de Savoia, despre care am maĭ vorbit şi în alt loc; dar în care vedem încă: în art: 3. «Preghiamo di più, che ci sia concessia la facoltà di mettere le mani addosso à Giovanni Mavrocordato, affine di renderci conto di tante somme di denari, pigliate ingiustamente dal povero nostra Paesse; mentre quando Egli fu fatto *Principe* di Walacchia dalla Porta Ottomana, fu altresi concessa la grazia al Paese *(à causa della grande pouertà) di non pagar per due Anni il consueto tributo; ma egli all' opposta ha scorticato il Paese; altre di chè se Egli fuggirà forà molti imbrogli con li Turchì à danni del nostra Paese; et amendo il fratello priggione in Transilvania, temiamo, che non meni seco al cuni dei Nobili nostri fratelli, per procurarne, per uia di Cambio, il riscatto»*[3]).

In cele din urmă şi Nemţiĭ voeaŭ pace, căcĭ ereaŭ

[1]) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 212.
[2]) Adică 600,000 de leĭ.
[3]) Vezĭ vol. VI, col. doc. Hurm., p. 197.

amenințați de Spanioli, fiind-că Alberoni cancelarul lui Filip al 5-lea al Spaniei, căuta a amenința provinciile italiene ale Austriei și ast-fel Austria aștepta ca Turcia să facă primul pas

Turcia 'l făcuse căci alesese mijlocitori pe solul Englesului și al Fiamengului cum spune cronicarul Popescul, eară Ianache al Munteniei va fi solul ambelor împĕrății căci el va juca rolul talerului cu două fețe, în acest congres, unde trebuea să se aleagă de soarta celor două împĕrații certându-se pe țara românească acuma, ca și în 1699 la Carlovitz.

In 13 octombrie, 1717, Carol al VI deja deduse instrucțiuni lui Eugenie ce va trebui să consimță cu prilejul unei viitoare păci; eacă ce zicea el în acest ordin:

«Cu privire la Principatele Dunărene, Impĕratul Carol VI dă următoarele instrucțiuni Prințului Eugen de Savoia: *Cele cinci districte de dincoace de Olt, ale Valachiei, în care sunt și câteva locuri întărite, vor fi încorporate; încheiându-se cu Voevodul Ioan un tratat în această privință.*

Să se recunoască protectoratul asupra ambelor Principate, avênd acesta dreptul de a numi și institui Voevozi. Intîmpinând încă această condițiune, mari dificultăți, în casul acesta; să se propună, ca Principatele să-și aleagă *singure Voevozii, aceștia însă să fie confirmați de către ambele imperii*, prestând fie-cărui dintre cei doi împĕrați jurămêntul omagial, iar contribuțiunile să fie repartisate în două părți.

Dacă și această condițiune ar întîmpina prea mari dificultăți și ar putea să se rupă pacea, din causa aceasta atunci să se renunțe la ea și să se mulțumească cu condițiunea ca Hotinul, care s'a construit contrar stipulațiunilor păcii de la Carlovitz și care este un pericol pentru Transilvania și pentru comitatele din nordul Ungariei, să fie dărămat. In fine, la delimitarea granițelor, să se iea ca basă rîul Olt. [1])

---

[1]) Vezi în vol. VI, col. doc. Hurm., pag. 204.

Incheerea păcei nu erea de loc uşoară căcĭ, Nemţiĭ eşind învingĕtorĭ din lupta Belgraduluĭ cu Turciĭ; deveniseră foarte mândri, şi încă cu ce victorie; apoĭ partida boerilor oposiţiuneĭ, adică partida ce dorea anexarea Munteniei casei Habsburgice, maĭ bine de cât Turciei, erea foarte puternică, căcĭ ea numĕra într'ênsa dintre boeriĭ ceĭ maĭ marĭ şi bogaţĭ ai ţĕrei; şi aceştĭ boerĭ doreaŭ anexarea întregeĭ ţĕrĭ coroaneĭ austriace, eară împĕratul să pue Domn aci, pe Gheorghe Cantacuzino; şi acel împĕrat să'şĭ dea făgăduealĕ ca să nu pue Domn în ţară de cât pe un Român, căcĭ numaĭ acesta cunoşte obiceiurile eĭ; eară nu un străin, cum aŭ făcut Turciĭ până acuma, apoĭ tributul să fie redus la aceia ce erea înaintea Brâncoveanuluĭ: Turciĭ să nu maĭ aibe ce căta în ţară. Apoĭ eĭ arată încă interesul ce Austriaciĭ ar avea dacă ar lua Muntenia sub a lor protecţiune; toate acestea boeriĭ le scriŭ cât se poate de detaliat într'un lung raport cu data de 1718, ce îl adresează direct *Impĕratuluĭ Carol al VI.*

Noĭ vom reproduce aci acest important document în întregul sĕŭ căcĭ într'ênsul se vede aproape toată starea politică şi socială a ţĕreĭ-Româneştĭ din acele timpurĭ.

Din partida oposiţiuneĭ ce se găsea refugiată în Ardeal se alege o deputaţiune de douĭ boerĭ, avênd cu dênşiĭ şi pe un cleric şi eĭ se duc la Viena ca să vaḑă pe împĕrat şi să'ĭ înmâne memoriul lor,

Aŭ fost aleşĭ în deputaţiune: Radu Golescu Mare Spătar al Ţereĭ, Ilie Ştirbey mare vistier; eară cleric, Ion Abraam, Predicator de curte.

Eată documentul:

a) *Maiestate Imperială şi Regală Catolică!*

«Fiind deputaţĭ din consentimentulŭ comunŭ allŭ cleruluĭ şi allŭ tuturor Boierilorŭ Românĭ ce se află în Transilvania, Părintele Ioanne Abrami Predicatorŭ de curte, şi Boerii Radu Golescu Spătariul provincieĭ, şi Ilie Ştirbeĭ marele Vestiaru, ca să supue la picioarele Maestăţiĭ voastre Imperiale Regale şi Catolice rugăţiunile noastre celle umilite,

unite cu alle tuturorŭ credincioşilorŭ din provincia voastră, luâmŭ îndrăsneală de a'ĭ însoţi cu această supplică a noastră ca să servească de mărturie credincioasă a însărcinării lorŭ primite de la noĭ ceĭ ce i amŭ trimessŭ. Şi aruncându-ne toţi cu cea maĭ profundă reverenţă dinaintea augustului tron, ne rugăm cu umilinţă de nespusa pietate Imperială, ca prin graţia Imperială să le îngăduiţĭ să poată espune în numele tuturorŭ, trebuinţele celle neappărate alle patrieĭ noastre, statulŭ cellŭ tristŭ allŭ mizeriilorŭ noastre, dreptele plângerĭ alle credinţieĭ noastre celleĭ constante, şi aspra necessitate care ne constrânge a ne ruga de ajutoriulŭ cellŭ putinciosŭ allŭ armelorŭ cellorŭ glorioase şi neînvinse alle Maiestăţiĭ voastre Imperiale Catolice, ca să nu maĭ fim siliţĭ a suspina suptŭ jugulŭ cellŭ crudŭ allŭ barbarilor Ottomanĭ. Şi îngenuchiaţĭ la augustele voastre picioare întărimŭ cu constanţia nemişcată suppunerea noastră cea credincioasă şi cu cea maĭ profundă umilinţă sîntemŭ.

Aĭ Maiestăţiĭ voastre Imperiale Regale şi Catolice, Brassovŭ 16 Martie 1718».

II.

b) *Maiestate Imperială şi Regală Catolică!*

«Fiindŭ trimişĭ în numele clerului, Boierilorŭ şi allŭ ordinilorŭ din ţearra Românească cu o prea umilită însărcinare la augustele picioare alle Maiestăţeĭ voastre Imperiale Regale Catolice; noĭ Deputaţiĭ umiliţĭ vassalĭ şi servĭ aĭ voştri, ca să espunem *starea cea tristă a patrieĭ noastre celleĭ nefericite*, îndrăsnimŭ cu cellŭ maĭ profund respectŭ a vě ruga ajutorinţia a celleĭ-a.

1. Că, sau urmându-se resbelulŭ sau încheiându-se pacea, să vě înduraţĭ Maiestatea voastră Imperială Catolică *a ordona în totŭ modul coprinderea a toateĭ ţěrreĭ Româneştĭ*, precumŭ umilindu-vě la rugăţiunile noastre celle îndreptate prin deputaţiunea noastră cea de maĭ nainte, *şi făcându-vise millă de nenorocirile celle grelle alle patrieĭ nóstre* v'aţĭ

propusŭ de a ne rĕscumpăra de *suptŭ jugulŭ barbarŭ şi a ne lua suptŭ dulcele, graţiosulŭ şi dreptul vostru guvernŭ.*

Care intreprindere gloriósă adducândŭ cu sene urmărĭ de cea maĭ mare importanţiă, de órĕ ce se tractéză de a mântui unŭ *poplu intregŭ cu atâte bisericĭ, care cu lacremĭ din inimă cere ajutoriulŭ, protecţiunea şi misericordia graţieĭ Imperiale*, nu numaĭ că va mări meritul Maiestăţiĭ vóstre Imperiale Catolice înaintea luĭ D-zeŭ şi gloria înaintea lumiĭ, ci va adauge şi folóse însemnate politiceĭ, interesselorŭ militare şi vestiăreĭ vóstre, precum arrată inţellegerea nóstră cea mărginită şi zelulŭ nostru cellŭ multŭ cu umilitulŭ reportŭ de suptŭ A.

2. Ne rugămŭ cu umilinţiă ca să vĕ înduraţĭ Maiestatea Vóstră Imperială Catolică, a întări după ce veţĭ lua în stăpânire ţérra Românească, a întări şi a stabili în demnitatea de Voivod pe destinatul *vostru vassalŭ şi servŭ umilitŭ şi credinciosul Giorgiu Cantacuzen* care se află acum în Brassovŭ, precum v'aţĭ indurat graţia vóstră Imperială a asculta asupra acestuĭ puntŭ umilita rugaţiune a ordinilorŭ ţerreĭ făcută prin deputaţiunea nóstră cea de maĭ înnainte, şi i-o da cu Decretŭ solennal Imperial, în puntulŭ cellŭ d'ântâi şi maĭ principal allŭ aceluĭ Decretŭ. Fiind noĭ toţĭ sigurĭ, că de óră ce ellŭ *e o persónă cu celle maĭ bune calităţĭ şi purtărĭ, născutŭ patriciu fórte demnŭ şi plinŭ de merite maĭ multŭ de cât verĭ care altulŭ,* ca unul ce a fostŭ tot dé-una credinciosŭ, zelosŭ şi suppusŭ caseĭ Imperiale şi dede essemplu şi îndemnŭ nouă înşine compatrioţilor sĕĭ, ca să fimŭ assemine, ca un fiŭ adevĕratŭ allŭ *aceluĭ Şerbanŭ Voivodulŭ nostru* [1]), care dupĕ-ce a dispusŭ pe toţĭ Boiariĭ şi a înduplecatŭ pe Servianiĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ, arretă şi încheiă supunerea sa şi a tóteĭ ţĕrĭ la pré-gloriosulŭ Imperatoriŭ Leopoldŭ, care apoĭ rĕmase fără efectŭ din causa morţeĭ luĭ celleĭ repede [2]). Acest-a va gu-

[1]) Eată cum se accentuează aci partida oposiţiuneĭ, partida naţională a ţĕreĭ, ce dorea o politică germană pentru emanciparea de sub jugul păgânilor, şi cum Cantacuzeniĭ, viţa *Şerban-Voevod*, ereaŭ socotiţĭ ca capiĭ acesteĭ partide politice.

[2]) Aci se însemnă începutul politiceĭ germane, începută de Şerban Cantacuzino Voevod şi dusă până la apogeul eĭ, sub Brâncoveanu-Vodă.

vernul fără îndoinţiă cu cea maĭ mare preveghiare şi essactetia spre folosulŭ şi mulţămirea Maiestăţii Vóstre Imperiale Catolice, şi se va arretà noue şi ţerreĭ ca unŭ părinte, precumŭ a fostŭ în adevĕrŭ tatăl seŭ Şerban Cantacuzenŭ.

3. Ne rugămŭ cu umilinţiă ca să vĕ înduraţĭ Maiestatea Vóstră Imperială Catolică a îngădui şi a întări toate acelle libertăţĭ, demnităţĭ, legĭ, privillegie şi prerogative alle patrieĭ, cerute în zece punte de Deputaţiĭ noştri de maĭ înainte şi în parte îngăduite cu maĭ susŭ numitulŭ Decretŭ imperialŭ, care s'aŭ bucuratŭ de usanţiă şi de datină până acum, încă şi suptŭ barbarĭ, rangulŭ fiă-căruia, adecă demnitatea de Voevodŭ şi ordinile Cleruluĭ, ale bisericilorŭ şi alle particularilorŭ, şi toate celle-l'alte politice, militare, economice şi de interesŭ provincialŭ carĭ vorŭ fi să se introducă de noŭ, şi convocândŭ toate ordinele şi expuindu'şĭ rugăţiunea şi dorinţelor, se vor judeca cuviinţioase de înţelepţiunea şi cu graţie Maiestăţiĭ Vóstre Imperiale Catolice, spre folosulŭ, ajutoriulŭ şi binele ţerrei şi allŭ fiă-cărui-a.

4. Ne rugămŭ în fine cu umilinţiă, décă cumŭ-va din nenorocirea nóstră, făcêndu-se pacea s'arŭ lăsa patrieĭ noastre cu atâta poplu creştin să suspine suptŭ jugulŭ tiranieĭ allŭ barbarilorŭ (cea-ce nu putemŭ crede despre pietatea cea cunoscută Imperială Austriacă), ca să Vĕ înduraţĭ Maiestatea Vóstră Imperială Catolică, ca unŭ Monarcŭ piosŭ şi adevăratŭ appărătoriu şi protectoriu allŭ Creştinismuluĭ, a commânda ca în tractatele de pace să se adaugă celle patru capete care se arrată în capul B. spre uşiurarea Ţerrii-Româneştĭ celeĭ credincioase Vouĕ. Şi prin graţia Vóstră Imperială să binevoiţi a appera cu tăriă pe susŭ numitulŭ Giorgie Cantacuzinŭ şi pe fie-care dintre boeriĭ credincioşĭ care astăzĭ se află în statele Imperiale, pînă cândŭ misericordia luĭ D-zeŭ va appropia timpulŭ de a se rebucura de patria nóstră, prin armele Vóstre celle Auguste. *Fiindŭ că nicĭ unulŭ dintre aceĭ boierĭ nu voimŭ de loc a ne maĭ întórce în ţérra Românească şi a ne maĭ încrede necredinţieĭ şi perfidieĭ barbarilorŭ, ci sîntemŭ otărîţĭ de a trăi şi de a murĭ cu următoriĭ noştri pururea vassalĭ şi servĭ credincioşĭ aĭ Maiestăţiĭ Vóstre Imperiale Catolice.*

Intr'atâta închinându-ne cu suppusa plecaciune la Augustele Vóstre picióre, ne rugâmŭ cu umilinţia în numele ordinii lorŭ mai sus-zise ca să ne ungă dinţi numitele graţii speciale, cari fiindŭ unŭ actŭ de pietate Imperială creştină, de óre-ce se trătează de a rescumpăra Creştini, de a gata pe cei ce se roagă şi de a rĕdica pe cei appĕsaţi, vĕ voiŭ pune în registrulŭ annalelorŭ nemuririi spre perpetua veneraţiune nu numai a naţiunilorŭ stráine din vécurile de acumŭ şi din viitoriu, ci a tuturorŭ urmaşilorŭ noştri şi în particularŭ a nóstră cari sîntemŭ cu cea mai umilită şi credinciósă suppunere şi reverenţiă

Ai Maiestăţei Vóstre Imperiale Regale Catolice Umiliţi, devoţi, ascultători, credincioşi, suppuşi şi servi Deputaţi ai ordinilorŭ din Ţérra-Românească

D. Ioanne Abrami Predicatoriu de Curte
Radu Golescu Spătariu
Ilie Ştirbei Vestiariu.»

A) Maiestate Imperială Regală Catolică.

Indurându-Vĕ Maiestatea Vóstră Imperială Catolică a lua suptŭ graţiósa Vóstră protecţiune ordinile ţĕrrii Româneşti, noi suptŭ semnaţii Deputaţi a numitelorŭ ordini cari voimŭ a trăi şi a muri suppuşi şi servi credincioşi ai Voştri, avemŭ îndatorirea de a însemna cu umilinţiă tóte acelle folóse care póte să aducă Augustei Vóstre puteri Imperiale câştigulŭ patriei nóstre zicemŭ aşia dară că în totŭ modulŭ trebue să Vĕ procuraţi domnia peste ţérra Românească din mai multe respecte.

1. Pentru că cu aceast'a se slăbesce fórte inimiculŭ Ottomanŭ; ellu e învăţatŭ, cândŭ cugeta să intre în statele imperiale, să facă totŭ dé-una oşti mari, precumŭ s'a vĕzutŭ în trecutele occasiuni de resbeiŭ, pentru a căror ţinere, cine nu ştie câtŭ de copióse trebue să fie proviziu-

nile şi câtŭ de mari magazinele? Acumŭ aceasta nu le póte avea de locŭ pe uscatŭ la trebuinţiă, pentru că se cere mare cantitate de carre, unŭ mai mare numĕr de bivoli, lungime de timpŭ şi multă osteneală spre a trece în diverse locurĭ, munţi aspri şi anevoiă şi din această causă trebue neappăratŭ să se servească cu apa, spre a puté trece cu facilitate totŭ ce e trebuinciosŭ oştii, cea-ce făcu în annulŭ trecutŭ la Belgradŭ, şi în annulŭ de mai înainte suptŭ Petru-Varadinŭ şi la Timişóra. Lipsindu-i aşia dară ţérra Românéscă, e lipsitŭ totŭ de odată şi de Dunăre, care se întinde în josŭ până unde se întinde ţérra, şi prin urmare perde commoditatea transporturilorŭ, şi perde facilitatea de a puté pune în picióre o óste numerósă, de óră ce nu va putea duce pe apă câtŭ face trebŭinţă spre a o ţiné.

De altă parte ai noştri vor câştigà această commoditate cu care vorŭ puté conservà şi opperà statele lorŭ. Ba şi câştigulŭ cellŭ făcutŭ allŭ Timişórii se-ar păstra cu mai multă securitate, pentru că Turculŭ remâindŭ fără ţérra Românească nu va mai avé intrarea liberă în acellŭ Banatŭ prin pórta de ferrŭ.

2. Pentru că rĕmâindŭ ţérra Românească în mâinele Creştinilorŭ, Turcul se lipsesce de acea mare cantitate de lemne care le duce dintr'însa spre a face podurĭ şi năvi pe Dunăre, nicĭ nu póte avé dintr'însa ajutoriulŭ de victuale, de grâŭ, de vite, de untŭ, de sare, de miere, de céră, de seu, de cânepă, de orzŭ, de carre şi de cea mai mare parte de lucrurĭ trebuincióse pentru o armată turcéscă.

3. Pentru că fiind Dunărea occupată de ai noştri cu stăpânirea ţĕrrei Românescĭ, se împedecă Turcilorŭ înlesnirea de a puté face podurĭ pentru trecerea oştilorŭ lorŭ, de óră-ce li se póte face impotrivire de tóte părţile. Şi nicĭ ellŭ nu va mai avea curagiulŭ de a intreprinde unŭ lucru atâtŭ de periculosŭ în faţia nostrora.

3. Pentru ca cu aceasta se assicuréză Transilvania, de óră-ce ţiindu-se de ai noştri domeniulŭ Dunării cu stăpânirea ţĕrrei Românescĭ, ace-à se apperă de tóte părţile cu unŭ vallŭ aşia de tare, şi décă inimiculŭ póte intra într'însa prin

Moldavia, cumŭ făcu în vara trecută, cu tóte aceste-à nu va îndrăsni a intra cândŭ nu va fi a sa ţérra Românească, de frică de a nu se prinde în mizloculŭ nostrora, carĭ ţiindu-se în părţile Fossianilorŭ şi alle Brăilleĭ ce sunt posturile celle maĭ nesessarie de păzitŭ, vorŭ puté lesne să'ĭ iée din apoĭ şi să le împedice întórcerea cu totala lorŭ perdere.

5. *Trebue procuratŭ câştigulŭ ţĕrreĭ Românescĭ pentru folosulŭ economicŭ care póte să'lŭ aibă Maestatea Vóstră Imperială Catolică pentru că în ţérră afară de copiósele celle minere de sare, de aramă, de ferrŭ şi de puciósă celle cunoscute, şi de fabricatul de salnitru, se află încă şi minere* de argintŭ *şi* de aurŭ ascunse pînă în zioa de astăzi de frica barbarilorŭ, carĭ lucrându-se, vorŭ da un folosŭ însemnatŭ vestiăriei Imperiale.

6. Pentru că voindŭ Maestatea Vóstră Imperială Catolică a construi năvĭ de negoţiu, aveţĭ în ţérra Românească totŭ ce trebue pentru assemine lucru: lemne în multă cantitate, ferrŭ, păcură, catranŭ, cânepă şi altele assemine. Ba încă avêndŭ Dunărea, multe podurĭ în totŭ circuitulŭ ţĕrreĭ Românescĭ, şi fiindŭ într'însa tóte acelle trebuinţióse, veţĭ puté fabrica într'însa năvĭ de resbellŭ, pentru înaintărĭ mai marĭ, fără a le aduce din alte locurĭ depărtate cu multe spese şi greutăţĭ.

7. Pentru că stăpânind această ţérră se vorŭ puté scuti spesele carĭ se facŭ pentru soldaţiĭ din Transilvania, de óre-ce garnisónele ţĕrri Românescĭ vor fi de ajuns spre a păzi în Transilvania, remâindŭ aceasta în spate şi décă va fi de trebuinţiă de óre-care micŭ numĕrŭ de miliţie de partea Moldavieĭ, se va puté ţiné cu puţine spese, şi restulŭ va intra în înalta Vestiarie, cea-ce nu e puţinŭ folosŭ.

8. Pentru că cu stăpânirea ţerreĭ Românescĭ se va înainta fórte negoţiulŭ, de óră ce pe Dunăre se vorŭ face traficurĭ însemnate şi de mare importanţiă, de la Vienna până la Constantinopolĭ, şi prin tóte provinciile mĕriĭ negre, fiindŭ fórte mică distanţia de la numita mare la Brăila care e totŭ în ţérra Românească, şi de la un assemine negoţiŭ va avea înalta Vistiărie folóse de multă importanţiă,

precumŭ póte adeveri cu evidenţie ver cine are practică în assemine lucrurĭ.

Şi aceste-a sunt folósele politice, militare şi economice care póte avé Maestatea Vóstră Imperială Catolică cu câştigullŭ ţerreĭ Românescĭ, afară de acelle veniturĭ pentru Vestiăria Imperială care în adevĕrŭ le va da ţérra închinându-se Augustissimeĭ graţie Imperiale.

Apoĭ încâtŭ cea-a ce s'a însinuatŭ de uniĭ de a ţiné Maiestatea Vóstră Imperială Catolică în tractatele de pace ce se facŭ acumŭ, numaĭ acea parte a ţĕrreĭ Românescĭ *care o posedaţĭ în presente de cea parte a rîuluĭ Oltu*, în casulŭ cândŭ barbariĭ n'ar voi a da tótă ţérra: noĭ credincioşiĭ vassalĭ şi servĭ aĭ Maiestăţiĭ Vóstre Imperiale Catolice, mişcaţĭ de zelŭ curatŭ şi devotŭ însemnămŭ cu umilinţiă:

1. *Că de óră ce în câştigulŭ Dunăreĭ stă totŭ folosulŭ ce póte avea creştiniĭ* şi tótă paguba ce trebue să suffere necredinţiossiĭ, *de acea-a cine voesce să aibă tótă stăpânirea Dunăriĭ, trebue să ţiie tótă ţérra Românească. Altminteré remâindu-ne numaĭ partea Oltuluĭ, rĕmâne cea maĭ mare parte a Dunăriĭ în mâinele Turcilorŭ şi noĭ perdemŭ folósele maĭ susŭ scrise, cu periclulŭ de a întâmpina pagubele susŭ însemnate.*

2. Că de partea Oltuluĭ nu se pot trage folóse de mare însemnare pentru că locul de sene e cellŭ maĭ sterpŭ şi maĭ neroditoriŭ din ţérra Românească şi afară de sare şi de minerele de aramă, nu suntŭ nicĭ lemne de a face năvĭ, nicĭ păcură nicĭ catranŭ nicĭ celle-l-alte maĭ multe necessarie pentru asseminea lucru, ba încă afară de Vadulŭ de la Vidinŭ nu e nicĭ unŭ portŭ unde s'arŭ puté assieza năvile în timpŭ de periclu.

3. *Că fiind nobilitatea stăpână pe tóte satele din ţérra Românească, nu va sufferi de bună-voiă perderea şi împărţirea proprietăţilorŭ selle*, din care causă, nemulţămiţĭ cu assemine pagubă şi aceĭ-a carĭ vorŭ trăi cu Creştiniĭ şi aceĭ-a carĭ vorŭ remâné suptŭ potestatea barbarilorŭ, voindŭ fiăcare să-şĭ administreze ellŭ însuşĭ economia sa, se vorŭ nasce marĭ desordinĭ şi desbinărĭ de amêndouĕ părţile şi se

vorŭ căşiuna încurcărĭ estraordinare între amêndouĕ curţile şpre susţinerea drepturilorŭ Statuluĭ şi alle Vassalilorŭ lorŭ.

4. Că cu o assemine împărţire cândŭ vorŭ fi să se impuiă contribuţiunile ordinare saŭ de partea Imperialilorŭ saŭ de partea necredinţioşilorŭ, totŭ-dé-una va fi în pagubă şi unulŭ şi altulŭ dintre Domnitorĭ.

Pentrn că în assemine impregiurare fugindŭ poplulŭ dintr'unŭ locŭ într'altulŭ pentru ca să nu cază suptŭ tassă, nu se va scóte nicĭ unŭ folosŭ; ci va fi totŭ-dé-una unŭ motivŭ de turburărĭ pentru neconstanţia suppuşilorŭ.

5. Că fiindŭ unită partea Oltuluĭ cu Transilvania, şi ţiindu-se acea-à, va rĕmâne trecerea liberă şi de aci apoĭ lesne se vorŭ puté duce la Turcĭ. Un lucru contrariŭ massimeĭ politice care trebue să se observe în assemine ţérrĭ, ca să se ţiie cât maĭ depărtată învecinarea şi correspondenţia Ungurilorŭ cu Turciĭ.

Décă va zice dară cine-va, că şi din timpurile trecute Transilvania a fostŭ vecină cu ţérra Românească şi cu tóte acestea-a Transilvaniĭ n'aŭ avutŭ nicĭ o înţellegere cu Turciĭ, noi respundemŭ la aceasta, că de şi a fostŭ vecină, déră n'a fostŭ unită nemizlocitŭ cu Dunărea şi cu Ottomanii, pentru că în mizloculŭ lorŭ era unŭ Voivodŭ patriciu şi Creştinŭ, din respectulŭ, căruĭ-a se temea de a ţinè assemine corespondenţie.

Pentru că ellŭ căuta maĭ totŭ dé-una să se ţiie neutral între ceĭ doi Domnitori, şi nu îngăduia să facă assemine încercărĭ. Şi de aceea şi în viitoriu décă tótă ţérra Românească va fi suptŭ stăpânirea creştinilorŭ, Voivodulŭ cellŭ destinatŭ pentru guvernulŭ ei, ca un credinţiosŭ Maiestăţeĭ Vóstre Imperiale Catolice, spre a ţine departe turburările ţĕrrii celleĭ încredinţiate luĭ, va preveghia cu tótă luarea aminte ca să nu se întîmple maĭ susŭ numitele necuviinţie.

In fine, peste tóte celle-l-alte reflessiunĭ maĭ este de a cântări şi aceasta, că remăindŭ partea Oltuluĭ, în potestatea Maiestaţiĭ vostre Imperiale Catolice, barbariĭ care au remasŭ lipsiţi de Banatulŭ Temişióreĭ în care ţinea unŭ Passia guvernatoriu, cândŭ vorŭ vedé că ţérra Românească care le

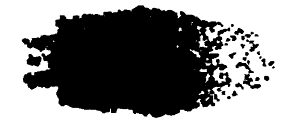
a maĭ remasŭ, e ângustată şi încugiurată nu numaĭ de vecina Transilvania, ci şi de totŭ-ţinutulŭ acell'a care e suptŭ stăpânirea Imperialilorŭ pînă în Dunăre, nu se vorŭ maĭ socoti siguri, ci vorŭ căută a se întări cu pază mare şi a se assieza în ţérra Românească, în locŭ de Voivodŭ un Passiă, precumŭ avea maĭ înainte în Banatulŭ Temişiórei, şi precumŭ amŭ înţellesŭ cu tótă sicuranţia că cu cugetulŭ de a face.

Şi e pré cunoscutŭ ca marele Vesiriu Ali-Paşia, care s'a vezutŭ la Petru-Varadinŭ în acea victoriă însemnată repurtată de glorióselе arme imperiale, era cu totulŭ dispusŭ a pune aceasta în lucrare, cândŭ s'a întorsŭ de la óste. Maĭ întâi v'aţi pune Maiestatea vóstră imperială Catolică în necessitatea de a ţiné nu numaĭ din partea Oltuluĭ, ci şi din partea Transilvaniei, maĭ multe garnisóni tari spre securitatea statelorŭ vóstre, şi cu aceasta s'arŭ îngreuia înalta Vestiărie Imperială cu spese însemnate, pentru ţinerea numitelorŭ garnizonĭ.

Allŭ doilé: că construindu-se moscheĭ în ţérra Românească şi fortăreţie, şi introducându-se locuitori Turcĭ, şi viindŭ apoĭ o altă ruptură de pace, nu se va maĭ puté căştiga de Creştinĭ, fără marĭ greutăţĭ şi pericle, pentru că Ottomanii au de massimă, să apere până în estrem unŭ locŭ în care au fundatŭ eĭ cetăţĭ şi moscheĭ.

Allŭ treilea: assiezarea numituluĭ passiă în ţérra Românească nu va servi numaĭ de azilŭ rebellilorŭ vecinĭ, ci şi de nutreţiu spre a căşiuna nouĭ disordinĭ şi desbinărĭ în statele imperiale, şi spre a aţîţa pe acellŭ passiă de a lua asupraşi sarcina de a'i susţiné. Şi cu tóte că Turcii vorŭ assicura in tractatele de pace de acumŭ, că nu vorŭ face nicĭ o înnoire, ci vorŭ lăssa lucrurile ţerreĭ Româneşcĭ în starea de maĭ înainte, însă nu vorŭ ţiné cuvîntŭ, şi abia va trece unŭ anŭ, şi vorŭ pune în lucrare ceeà ce cugetă precumŭ au făcutŭ în Moldavia, în care au rezíditŭ Hotinulŭ, în contra tractatelorŭ încheiate cu Polonia.

Şi prin urmare trebue stăruitŭ spre a căştiga tótă ţérra Românească, şi a se bucura în pace de tóte acelle folóse care póte să le aducă stĕpânirea eĭ cea totală, de

oare ce partea cea din collo de Oltŭ va fi totŭ dé-una o causă de împedecărĭ, şi nu va putea ţiné fără turburări neîncetate şi fără greutăţĭ învederate.

Déră fiindŭ că după ce se va face căştigulŭ trebue vĕzutŭ ca să ţiie şi să se conserve, de aceea-à cutezămŭ cu umilinţia a însemna şi despre aceasta, pre câtŭ ne ajută mintea nóstră cea slabă şi cunoscinţia care o avemŭ despre posiţiunea ţerreĭ, că décă ţérra Românească se va câştiga cu armele, atuncĭ va face trebuinţia:

1^0 De a dărîma cu totulŭ cetatea Vidinuluĭ dincollo de Dunăre, şi de a zidi o fortăreaţă în faţa eĭ de partea ţerreĭ, spre a păzi portulŭ care e fórte commodŭ pentru năvĭ în acellŭ locŭ.

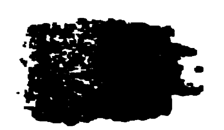
2^0 De a strica Nicopoli, locŭ de puţină consideraţiune şi de a întări Turnulŭ care e situatŭ în ţérră şi are unŭ bunŭ portŭ.

3^0 De a apprinde Sistovulŭ şi Rusciuculŭ carĭ sunt de cea parte de Dunăre, şi de a întări Giurgiulŭ care e de partea nóstră cu unŭ portŭ fórte coprinzătoriŭ.

4^0 Durstorulŭ şi alte diverse locurĭ locuite vorŭ trebui date tóte flăcăriĭ, ca să nu maĭ aibă Turciĭ unde să şi maĭ iee scăparea; cea-à ce se va putea face cu înlesnire, fiindŭ că sunt tóte locurĭ deschise şi fără altă pază afară de a locuitorilorŭ.

5^0 Va trebui neappăratŭ să se căştige Brăilla care e în ţérra nóstră, şi va trebui să se întărească cu o bună garnisonă şi să se ţiie, din causa portuluĭ celluĭ bunŭ care elŭ are, şi în care se vorŭ puté ţiné năvĭ nu numaĭ de negoţiu ci şi de resbellŭ spre a se puté servi cu elle pe inalta mare.

De la Brăilla apoĭ cătră Fossianĭ e în ţérră unŭ monasteriŭ cu ziduri, numiţiĭ Massinenĭ, care se va puté întări, nefiindŭ de parte de Brăila, unŭ locŭ fórte tare, din causa că se aflĕ între două rîurĭ carĭ unindu-se formézá unŭ locŭ mare şi afundŭ ce se întinde peste o lungime de două; treĭ óre; şi din terminulŭ acest'-a se va putea trage o linià până la Fossiani, şi aci se va putea funda o fortareţiă care va fi maĭ necessariè de câtŭ ver-care alta, fiindŭ ca

e în marginea şi în trecerea din ţérra Românească în Moldavia, şi cu modulŭ acesta se va puté ţiné sicură şi cu multă înlesnire tótă ţérra Românească atâtŭ în contra irvasiunilorŭ Turcilorŭ câtŭ şi in contra încurselorŭ Tătarilorŭ, fără periclulŭ locuitorilorŭ.

Că décă în tractatele de pace de acumŭ se va da ţérra de la Ottomanĭ, Maiestaţiĭ Vóstre Imperiale Catolice, neputêndu-se strica sau apprinde maĭ sus numitele cetăţĭ şi locurĭ carĭ suntŭ dincollo de Dunăre, va trebui dincóce de partea nóstră să se zidéscă maĭ multe castelle în faţa locurilorŭ locuite de Turcĭ, nu numaĭ spre apărarea ţerreĭ, ci şi spre păzirea porturilor carĭ suntŭ atâtŭ de trebuinţióse pentru înlesnirea navilorŭ, carĭ lipsescŭ cu totul barbarilorŭ; şi să se facă tóte întăririle de la Brăila pînă la Fossiani care le amŭ însemnatŭ maĭ susŭ.

Atâta espunemŭ cu umilinţiă spre împlinirea datorieĭ ce provine din credinţie şi zelul suppuneriĭ nóstre, lăssândŭ totŭ lucrulŭ înţelepţiuniĭ şi priceperiĭ celleĭ pré-înalte a Maiestăţiĭ Vóstre Imperiale Catolice, de alle căreĭ picióre angustissime închinându-ne cu cea maĭ profundă suppunere sîntemŭ.

Aĭ Maiestăţiĭ Vóstre Regale şi Catolice Umiliţĭ, ascultătorĭ, credinţioşĭ suppuşĭ şi servi Deputaţĭ aĭ clerulul şi ordinilorŭ din ţéră Românească.

D Ioanne Abrami Predicatoriu de curte.
Radu Golescu Spatariu
Ilie Stirbei Vestiariu

B) Maiestate Imperială Regală şi Catolică.

Décă din disgraţia nóstră, ar fi silită mesera ţérra Românească a se afla şi de aici înainte suptŭ stăpânirea cea tiranică a necredinciosilorŭ (de care să ne ferească D-zeŭ), atuncĭ noĭ Deputaţiĭ ţerreĭ, serviĭ ceĭ maĭ suppuşĭ

şi umiliţi aï Maiestăţii Vóstre Imperiale Catolică, arruncându-ne la augustissimele picióre, ne rugăm în numele clerului şi allŭ ordinilorŭ ţerreĭ ca în tractatele de pace care aŭ să se încheie cu Turciĭ să se allăture următórele capete pentru usiurarea Patrieĭ nóstre:

1. *Ca Voivodulŭ care va fi să se allégă pe viitoriu de pórta Ottomană*, **să nu fie străinĭ nicĭ grecŭ ci Românŭ adeveratŭ;** *pentru că fiindŭ născutŭ din ţérră va avea tot-de-una milă de patria sa*, 'şi va căuta să trăească în pace cu vecinii; *unde străinulŭ ca un neumblatŭ în trebĭ dă motivŭ de suppărărĭ şi cu stórcerĭ nedrepte nimicesce averea suppuşilorŭ seracĭ.*

Şi apoi Voivodulŭ să nu se pótă scóte fără reclamarea comună a boierilorŭ, *ci să se lasse pînă la terminulŭ din urmă alŭ vieţei selle, pentru că schimbările* de Domnŭ se făcură tot-dé-una cu mare pagubă a ţerreĭ.

2. Ca tributul anual să se determine dupĕ vechiulŭ usŭ, fără altă punere de contribuţiune extra-ordinară, să se ridice adaussulŭ făcutŭ cu sila în timpul luĭ Constantin Brâncoveanu, *şi nicĭ un Turcŭ să nu se trimiţă în ţérra cu poruncĭ de la pórtă, ci poruncile să se dea boierilorŭ ce se află cu residenţia în Constantinopoli, fiindŭ că ţérra pătimesce maĭ multŭ de darurile nedrepte care se dau la asemine persóne, de câtŭ tributulŭ ordenariu.*

3. *Ca toţĭ aceĭ boierĭ carĭ din causa purtăriĭ celleĭ relle a luĭ Nicólă Mavrocordatŭ se află, afară din ţérră în statele Imperiale, să nu se socotească dreptŭ rebelli, ci fuga lorŭ să se atribuească guvernuluĭ celluĭ reu al numituluĭ Voivodŭ, pentru că eĭ aŭ fost siliţĭ de frică a emigra din ţérră.*

Şi din acéstă causă ca nişte nevinovaţi, să aibă tótă sicuranţia şi voia de a se întórce în patria lorŭ şi de a intra în stăpânirea pacifică a moşiilorŭ lorŭ.

4. Ca cine din boierŭ va voi a rĕmâné în statele Imperiale, să aibă voie de a face aceasta, şi cu tóte acestea se pótă stăpâni moşiile lorŭ în ţérră Românească, precum în timpurile trecute aŭ stăpânitŭ uniĭ boierĭ moşii

în Transilvania, cu toate că era suptŭ guvernulŭ ottomanŭ» [1]).

Acest document de şi cam lung însă l'am reprodus în întregul sĕŭ, căcĭ el este documentul cel maĭ important al veaculuĭ al XVIII din istoria Românilor, în el se poate vedea tratat starea politică, economică şi socială a ţĕreĭ Româneştĭ, precum şi intenţiunile patriotice ale unor boerĭ din acel veac.

In acest document se poate admira stilul şi argumentările căcĭ el este scris cu un talent adevĕrat diplomatic în care pe icĭ pe colea rĕsună şi coarda patriotică; că el a fost redactat de ceĭ doĭ boerĭ: Radu Golescu şi Ilie Ştirbeĭ cu clericul Ion Abraam ce aŭ fost însărcinaţĭ ca să 'l ducă şi să 'l dea împĕratuluĭ la Viena, şi al căror nume se vede semnat într'ênsul, aceasta este o altă cestiune; cea-ce se ştie însă, e că acest document a fost fructul discuţiunilor acelor boerĭ aĭ partideĭ oposiţiuneĭ, adică partida austriacofilă ce dorea alungarea Turculuĭ şi Greculuĭ de la guvernământul ţĕreĭ Româneştĭ şi trecerea eĭ sub scutul Habsburgilor, pentru a meţine legile şi moravurile naturale ale acesteĭ ţĕrĭ, aceştĭ boerĭ emigraseră din ţeara Românească dupe detronarea luĭ Nicolae Mavrocordat căcĭ şederea lor devenise imposibilă sub guvernământul luĭ Ianache, fratele luĭ Nicolae. Documentele din 14 Septembrie 1717 şi 23 Septembrie 1717 pe care le-am vĕḑut maĭ 'nainte ne-a arĕtat că aceĭ boerĭ refugiaţĭ la Sibiŭ eraŭ: Banul *Radu Popescu;* Vornicul *Şerban Bujoreanu*, Logofĕtul *Grigorie Baleanu*, Spătarul *Radu Golescu*, Vistierul *Ilie Ştirbeĭ;* Paharnicul *Eustatie Leurdeanu;* Stolnicul *Barbu Grecianu;* Serdarul *Petre Obedeanu;* Şetrarul *Mateĭ Kreţulescu;* Căpitanul *Ventilă Bucşeanu;* Postelnicul *Ştefan Pârscoveanu;* Căpitanul *Drăghicĭ Bălăceanu; Constantin Brăiloiŭ* şi *Antonache Florescu* [2]); din intrunirele acestor boerĭ s'a pus la cale facerea acestuĭ ma-

---

[1]) Vezĭ reprodus în Mag. ist., Vol. IV, p. 179—211, (scos din archivele Ministeruluĭ de resbelŭ din Viena, scris după ortografia din Mag. ist).

[2]) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 192, 14 Septembrie 1717 şi p. 199, 23 Septembrie 1717 şi în această carte reprodus.

· . ·

... cu a căruī misiune la Impĕrat, aceştī boerī aŭ însărcinat pe Radu Golescu, Ilie Ştirbeī dêndu-le şi pe Ioan Abraam predicator de curte, spre a fi şi clerul representat acum ca şi în toate actele marī ale ţĕreī de altă dată cum se obişnuea în acele vremurī.

Cronicarul Radu Popescu spune că în luna luī Martie venise poruncă de la poartă ca Ianache Mavrocordat să se ducă la Pojaroviţa unde era să se adune soliī pentru pace, în adevĕr se decisese ca congresul păceī să se ţie la *Passarowicz* saŭ Pojaroviţa, un orăşel din Serbia pe malul drept al Moraveī; şi acolo să se adune toţī ambasadoriī puterilor pentru a începe preliminările de pace; din partea Austrieī se aleșe în consiliul de resbel contele Talman şi contele de Wirmont; din partea Sultanuluī Achmet al III; afară de Ianache Mavrocordat se alese încă Inspectorul general de Artilerie Mohammed Effendi supranumit şi jigirmi-Sekis-Tschelebi şi din Valachia însuşī Principele domnitor Ioan Mavrocordat, apoī soliī Anglieī, Veneţieī şi Olandeī trebuiaŭ să se găsească la Passarovitz în ḑiua de 25 Aprilie 1718 unde se va decide de soarta ţĕreī noastre; Principele Eugen de Savoia era Şeful lucrărilor, însărcinat a încheia pacea cu turciī.

Soliī s'aŭ adunat la 27 Maī, ne spune Cronicarul, pentru întâia oară, în consiliŭ[1]).

Şi în 20 Aprilie 1718, Carol al VI dete deja instrucţiunī pentru încheerea păceī plenipotenţiarilor sĕī Talman şi Wirmont.

«*Charles par la grace de Dieu, Empereur ellue des Romains, Augmenteur d'Empier de tous temps.*

Instructions pour le Sr. Damian-Hugo-Comte de Virmond, notre bien aimé Conseiller privé et de la Guerre, General d'Artillerie et Colonel du Regiment, comme aussi pour notre Conseiller de Guerre et bien aimé Michael de Talman, de ce qu'ils ont à observer et à songer comme nôs Plenipotentiaires au Congres de Pais intenté avec le Porte Ottomane»[2]).

---

[1]) Veḑī Op. cit, p. 99.

[2]) Veḑī în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 210, data de 1717 din eroare de tipar e pusă în Hurmuzaki.

In 1718, 14 Maĭ, Plenipotenţiariĭ eraŭ deja la Passarovitz căcĭ Mareşalul Steinville le scrie acestor plenipontenţiarĭ Imperialĭ, însărcinaţĭ cu încheierea păciĭ şi le expune situaţia geografică a Moldoveĭ şi a Munteniei arătêndu-le punctele ce ar fi de deosebită importanţă.

«Mareşalul Steinville arată maĭ întâiŭ că cele cincĭ districte ale Munteniei, care sunt ocupate de către trupele imperiale, şi anume Jiul-superior şi inferior, Vêlcea, Romanaţĭ şi Mehedinţĭ, *trebue considerate ca teritor împĕrătesc*, după ce Voevodul care stăpâneşte cele-lalte 12 districte, nu a făcut nicĭ o reclamaţie în privinţa lor. Maĭ departe constată, că aceste *districte sunt despărţite de cele-lalte 12 prin rîul Olt. Acesta trece din Transilvania pe la Turnu-Roşu în Muntenia, curge maĭ mult în linie dreaptă*, formênd puţine cotiturĭ şi se varsă în Dunăre. Avêndu-se în vedere că Turciĭ sunt siliţĭ să-şĭ transporte provisiunile şi materialul de rĕsboiŭ pe Dunăre, Oltul, care este navigabil aproape în tot cursul sĕŭ şi în toate timpurile, presintă marĭ avantagiĭ pentru imperiŭ. In prima linie, fiind stăpânĭ pe cele cincĭ districte şi pe rîul Olt, duşmanul va putea fi uşor şi cu siguranţă împedecat a se aprovisiona. Ţinênd maĭ ales seamă că de la Sibiŭ până la Nicopole poţĭ ajunge, după cum spun toţĭ călătoriĭ în patru-cincĭ zile destul de comod, iar pe apă şi maĭ curênd. Din aceste consideraţiunĭ, precum şi în speranţa, că, dacă nu vor putea *obţine întreaga Valachia, vor rĕmânea cel puţin cu cele cincĭ districte*, mareşalul a spart stâncile care împedecaŭ navigaţiunea pe Olt, în scop ca să-l facă navigabil începênd de la Turnu-Roşu, spre a servi nu numaĭ pentru transportul provisiunilor, ci şi pentru cele de mărfurĭ. In acelaşĭ timp, după nespusă de mare muncă şi cu cheltuelĭ enorme, a rĕuşit să facă şi drumul pe uscat practicabil. De unde înainte acest drum nu era nicĭ a patra parte practicabil şi ducea în zigzag peste Olt, el l-a lărgit şi l-a condus d'alungul Oltuluĭ, ast-fel că acuma pot circula şi căruţele până la Rîmnic. De la Rîmnic unde îşĭ are Mitropolitul reşedinţa, ajungĭ în 12 ore la Dunăre pe drumurĭ foarte bune. Rîmnicul şi Cozia sunt întru cât-va fortificate. Cea din urmă e situată chiar la poalele munţilor,

iar cel dintâiŭ la distanţă de $3^1/_2$ ore de la Cozia, maĭ la o parte, amêndouĕ lângă Olt. In afară de rîul Olt, ţeara aceasta este udată de maĭ multe alte rîurĭ şi văĭ maĭ micĭ, carĭ sunt de mare folos în timp de rĕsboiŭ. In cele următoare, mareşalul arată şi desavantagiile ce ar putea resulta pentru imperiŭ dacă aceste districte ar trebui iar înapoiate Turcieĭ. Ne maĭ vorbind de altele, aminteşte în prima linie, că pe lângă navigaţiunea Oltuluĭ, duşmanul va avea la îndemână preţiosul drum pe uscat spre a putea pătrunde pe la Turnu-Ruşu în inima Transilvanieĭ. Aceasta l'a îndemnat să propună Consiliuluĭ de Resbel ca aceasta principală arteră de comunicaţiune să fie apĕrată prin fortificaţiunĭ. Lucrările s'aŭ început deja la Câinenĭ, o localitate la depărtare de 3—4 ore de la Turnu-Roşu pe teritoriul Munteniei. Afară de aceasta se va face un plan cu o nouă chartă a localităţilor Câinenĭ, Cozia, Rîmnic şi a împrejurimilor acestora, şi îndată ce vor fi copiate, le va trimite plenipotenţiarilor. Maĭ departe în charta acestor părţĭ va fi indicată şi situaţia miceĭ Lovişte, un ţinut puţin fertil despărţit prin pădurea Argeşuluĭ de către celelalte 12 districte şi avênd o suprafaţă de 2 milurĭ germane în lungime şi ceva maĭ mult în lăţime şi numĕrând 19 sate proaspete construite după obiceiul ţĕriĭ. Indicarea acestuĭ ţinut, *care trebue menţinut lângă cele 5 districte, este foarte necesară, putênd da maĭ multă lumină în această privinţă charteĭ amintită.* In fine charta va arăta şi un mic rîŭ, numit *Topolog*, unde stă în permanenţă un post de observaţie. *Cu ocasia delimităriĭ graniţelor, acest rîŭ trebue cuprins în limitele teritoruluĭ împĕrătesc. Cât de salutară va fi pentru Transilvania fortificarea Câinenilor şi cât de supĕrătoare le va fi Turcilor în casul unuĭ marş de la Dunăre la Braşov saŭ invers, aceasta numaĭ acela o poate aprecia care'şĭ va da bine samă de situaţie.* După aceasta, mareşalul Steinville arată importanţa lor din punct de vedere economic şi comercial. Constată maĭ întâiŭ, că pe lângă bune întocmirĭ, s'ar putea trage marĭ foloase din aceste districte. In prima linie ele sunt bogate în articole de comerciŭ. Maĭ departe minele de sare situate cale

de o oră de la Rîmnic, ar aduce veniturĭ considerabile, traficul lor atrăgênd mulţi banĭ turceşti în ţară. *D'asemenea bogata spĕlătorie de aur care cu timpul ar putea fi adusă în stare maĭ bună. In afară de aceasta, districtele acestea sunt foarte fertile, avênd pămênt gras, culturĭ bune, livedĭ din abundenţă şi vinurĭ gustoase. Ele sunt bogate în lemne, vênat şi peştĭ şi nu duc lipsă de nimica. Aŭ o splendidă cultură de vite putênd aproviziona cu vite şi ţĕrile vecine şi putêndu-se aduce la Viena în fie care an un numĕr de câte va miĭ de vite cornute. Locuitoriĭ sunt obicinuiţĭ din timpurile Voevozilor, să dea din toate produsele lor o parte anumită fiscului, în formă de dijmă saŭ dar*. Mareşalul arată în fine importanţa politică a acestor districte, constatând că din ele *se vor putea supraveghia toate mişcările locuitorilor din cea-laltă parte a ţĕriĭ, putêndu-se ţinea în respect şi în continuă dependenţă de imperiŭ* [1]).

In privinţa Moldoveĭ a vorbi aci nu este loc, vom zice însă cea ce se referă aci pentru documentul muntean: constată că pentru a putea ţinea în respect faţă de impĕrăţie pe locuitoriĭ acesteia, pentru a menţine comunicaţiunea şi a putea primi ştiri exacte asupra mişcărilor din Budjacul tătăresc, ar fi bine ca să se aşeze posturĭ militare în toate trecĕtorile ce duc din Transilvania în Moldova. Trecĕtorĭ de acestea sunt multe. Ast-fel la Bistriţa sunt: Rodna şi Dorna. Acestea ar trebui ocupate, pentru că de aicĭ s'ar putea supraveghia întreg confiniul celor treĭ ţĕrĭ.

In 1718, 22 Maĭ, contele Virmont, plenipotent, scrie un raport către Impĕratul Carol VI, cerênd împuternicire spre a intra în negociaţiune cu Ianachi Mavrocordat. In acest raport vedem:

«Comitele Virmont comunică Impĕratuluĭ, că a venit la dênsul în secret *un prieten al Voevoduluĭ Mun-*

---

1) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 212 (tradus din nemţeşte).

teniei, *trimis de acesta*, *un grec de alt-fel*, cu care Comitele a făcut cunoştinţă cu ocazia soliei sale în Polonia. Acesta 'i-a spus, că dacă'i promite, ca creştin şi înaintea luĭ Dumnezeŭ, că nu va destăinui la nimenĭ altul de cât numaĭ M. Sale Impĕratuluĭ aceea ce-ĭ va descoperi, el îĭ spune lucrurĭ de cel maĭ mare interes pentru cauza Impĕratuluĭ. Nu trebue însă să ştie despre acest lucru nimenea nimic, şi în special colegul Comiteluĭ, Tallmann. Să nu se mire — *i-a zis grecul*, — *că procedează cu aşa de mare precauţiune*, când se ştie cât de delicat lucru este, să aĭ a face cu Turciĭ, carĭ l'ar perde îndată ce ar afla cât este maĭ puţin. A spus apoĭ, că fiind omul de încredere al Voevoduluĭ, el l'a convins pe acesta că poate avea perfectă încredere în comitele Virmont, de oare-ce a înţeles când a fost în Polonia că acesta ştie să păstreze secretele importante. După ce Comitele l'a asigurat că nu va comunica la nimenĭ altul de cât Impĕratuluĭ, omul de încredere al Voevoduluĭ 'i-a spus, *că acesta pretinde ca Comitele să ceară de la M. S. imputernicire de a intra cu dênsul în negociaţiunĭ asupra unora şi a altora. Comitele Virmont i-a rĕspuns că nu crede că M. S. va voi să intre în negociaţiunĭ cu un principe tributar*, «acum când armele M. Voastre — (aceasta o spune în paranteză în scrisoarea către Impĕrat —) aŭ cucerit o parte a Valachieĭ, iar în cea-l'altă este maĭ domn M. S. de cât Voevodul şi de cât Turciĭ». Cu toate aceste el va încerca, dacă cum-va Impĕratul îl va împuternici printr'o scrisoare deschisă să asculte aceea ce Voevodul îĭ va destăinui şi apoĭ să-I refereze numaĭ M. Sale, după cum a jurat. Trimisul Voevoduluĭ i-a dat apoĭ promisiunea, că-ĭ va destăinui multe lucrurĭ şi-ĭ va face multe serviciĭ, fie că se va face pace saŭ va maĭ continua rĕsboiul. Inainte de toate voeşte însă să i se garanteze siguranţa personală şi protecţiune, dacă ar fi descoperit de către Turciĭ şi silit să fugă, un lucru de alt-fel pe care nu'l va face de cât fiind în mare strîmtorare, dacă ar fi trădat. Comitele Virmont îĭ ia în cele din urmă promisiunea, că va descoperi tot ce va şti cu privire la mişcările Turcilor saŭ alt-fel. Comunicând toate aceste Impĕratuluĭ, Comitele

de Virmont îl roagă să-ĭ ordoneze cum va găsi de cuviinţă.

Pasarovicz, 22 Maiŭ 1718.

Semnat, *Otto Comite de Virmont*[1]).

Din această scrisoare se poate deduce rolul de om falş ce'l juca Ianache Mavrocordat şi de politic vulgar, linguşind însuşĭ pe vrăjmaşiĭ luĭ naturalĭ.

Impĕratul Carol VI priimise acel raport al boerilor românĭ refugiaţĭ la Sibiŭ, înmânat luĭ prin deputaţiunea de treĭ. Adică de: Radu Golescu, Ilie Ştirbeĭ şi clericul Ioan Abraam, arătase acest memoriŭ şi consilierilor sĕĭ intimĭ privaţĭ şi de resbel şi poate îl înmânase şi consiliuluĭ întreg de rĕsboĭ întrunit la Pasarovitz, căcĭ eată ce document avem din 1718, 27 Maiŭ, relativ la pretenţiunile acelor boerĭ de a trece întreaga ţară coroaneĭ imperiale, saŭ cel puţin Oltenia numaĭ:

Hotărîrile Consiliuluĭ de Resbel în privinţa pretenţiunilor boerilor muntenĭ:

«Boeriĭ muntenĭ refugiaţĭ în Oltenia şi în Transilvania, înţelegĕnd despre apropiatele negociaţiunĭ pentru încheierea păciĭ cu Turciĭ, trimit, cu învoirea Mareşaluluĭ Steinville, *treĭ deputaţĭ la Viena, şi anume pe predicatorul Ioan Abrami, pe Generalul Rudolf Golescu şi pe Marele Vistier Eliaş Ştirbeĭ, spre a presinta Impĕratuluĭ cererile boerilor. Indată după sosirea în Viena, deputaţiĭ se presintă la Prinţul Eugen de Savoia, care după ce le-a ascultat cererile, i-a sfătuit să şi le specifice pe larg într'o petiţiune. In urma aceasta deputaţiĭ presintă un memoriŭ, în care cer ca Impĕratul să cuprinză şi să stăpânească întreagă Muntenia.* Prin această glorioasă întreprindere M. Sa va supune nu numaĭ un întreg neam creştin dominaţiuniĭ sale, ci va beneficia şi de avantagiile politice şi economice specificate sub

---

[1]) Veḑĭ vol. VI, doc. Hurm., p. 216.

lit. A.[1]) Mai departe, Impěratul să numească *ca Voevod al țěrii pe George Cantacuzino*, care trăește de mai mulți ani la Brașov. Aceasta pentru calitățile sale personale, precum și în vederea credinței și alipirei ce atât dînsul cât și tatăl sěŭ, *Voevodul Șerban, aŭ arătat în tot-d'a-una față de Prea Inalta Casă Domnitoare. Să fie asigurați, că atât drepturile Voevodului, cât și libertățile și privilegiile clerului, ale boerilor și altor particulari vor rěmânea neatinse* iar dacă ar fi să se *introducă vr'o inovațiune în afacerile* politice, militare, economice și provinciale, *să se convoace sfatul țěrii și să se asculte mai întâiŭ părerile acestuia.* Intîmplându-se însă, din voința lui Dumnedeŭ cea nepătrunsă, ca la încheiarea păcii să resulte, ca acest popor creștin să rěmână și mai departe în sclavia turcească, în casul acesta roagă pe M. S. Imperială să înzestreze *din mila Prea Inaltă cu averi imobiliare, în proporție cu rangul fie-căruia, atât pe George Cantacuzino cât și pe ceĭ-l-alți boeri refugiați dincolo.* In fine, ca la încheierea păcii să se stipuleze cu privire la Principatul Munteniei următoarele puncte: *Poarta Otomană să nu mai numească streini și Greci ca hospodari în Principat*, ci aceștia să fie numiți dintre pămênteni; tributul să se reducă la suma cea veche, așa cum a fost înainte de Constantin Brâncovanu; ordinele Porții să li se înmâneze d'a dreptul boerilor presenți în Constantinopol și să nu se mai trimită în țară, ca mijloc de presiune, prin Turci, cari se dedaŭ la tot felul de fapte; în fine, boerii refugiați peste Olt și în Transilvania să nu fie acusați de felonie, și trecerea lor dincolo să fie atribuită singur numai relei purtări a hospodarului Nicolae Mavrocordat. Prin urmare, aceștia să fie lăsați liberi între ai lor, iar celor cari ar cere să rěmână dincolo să li se dea voe a beneficia și de moșiile lor din Muntenia, cu atât mai vêrtos că mulți boeri, de și înainte de acest resbel trăiaŭ pe teritor turcesc, aŭ beneficiat totuși de imobilele pe cari le posedaŭ în Transilvania.

Consiliul Imperial de Resbel așterne acest memoriŭ

[1]) Vedĭ în Memoriul boerilor din 1718.

Impĕratuluĭ, însoţit de un raport, în care, după ce arată cele de maĭ sus, propune:

Nu se poate lua în nume de rĕŭ boerilor munteni, că în vederea încheierii păciĭ, s'aŭ gândit la siguranţa lor şi din causa aceasta aŭ trimis această deputaţiune. Cu toate aceste, Consiliul de Resbel a ordonat Comiteluĭ Steinville, ca pe viitor să nu maĭ dea voe la ast-fel de oamenĭ a veni la Curte, fără ştirea şi fără încuviinţarea prealabilă. In cât priveşte fondul cererilor boerilor constată că acestea sunt în mare parte identice cu cele cuprinse în petiţiunea pe care numita naţiune valachă a presentat-o anul trecut tot prin o deputaţiune. Consiliul de Resbel este prin urmare de părerea, *ca rĕspunsul ce li se va da să fie relativ identic în fond cu rĕspunsul cuprins în resoluţiunea pe care M. Sa Imperială s'a îndurat prea graţios a le-o da cu acea ocasie. Maĭ departe să se arăte, că M. Sale Imperiale îĭ face foarte multă plăcere dorinţa lor de a sta sub dominaţiunea M. Sale şi că M. Sa va face tot ce timpul şi împrejurările îĭ vor permite spre a mântui de jugul turcesc pe această naţiune atât de devotată.* In dorinţa de a reda tuturor supuşilor sĕĭ liniştea şi a împedeca relele ce resultă dintr'un resbel atât de crâncen, Maiestatea Sa Imperială *va consimţi că să se convoace congresul de pace*, şi va recomanda plenipotenţiarilor însărcinaţi cu negociaţiunile, ca cu acea ocasiune să facă toate reflexiunile posibile cu privire *la Principatul Valachieĭ şi în deosebĭ cu privire la preoţimea şi boeriĭ carĭ s'aŭ pus sub protecţiunea M. Sale, şi să îngrijască cât maĭ bine şi maĭ efectiv de siguranţa persoanelor, a familiilor şi averilor lor. Cu privire la George Cantacuzino, Consiliul de Resbel e de părere ca M. Sa Imperială să le promită, după cum le-a promis şi în rîndul trecut, că rĕmânênd în posesiunea necontenită a ţĕriĭ, îl va numi ca Voevod al lor.* Va convoca apoĭ sfatul ţĕrii şi se va înţelege în privinţa moduluĭ şi a formeĭ de guvernământ şi a altor afacerĭ. In deosebĭ însă vor fi protegeate religiunea, libertăţile şi privilegiile lor. Dacă însă alte motive puternice îl vor împedeca de a cuprinde întreg Principatul, M. Sa îĭ asigură că va fi în tot-d'a-una cu cea maĭ distinsă consideraţiune faţă

de naţiune şi în deosebi faţă de persoana luĭ George Cantacuzino. Alt-cum punctele amintite, cu privire la tratatul de pace, nu sunt atât de neîntemeiate. Consiliul de Resbel propune deci ca ele sa-ĭ fie comunicate ambasadoruluĭ împĕrătesc, dându-i în acelaşĭ timp însărcinarea de a stărui după putinţă spre a obţine de la Poartă ca toate cele întêmplate din partea naţiunii valache în cursul acestuĭ resbel să fie uitate, de şi nu crede că Poarta se va învoi cu aceasta. Maĭ departe, ca să se restitue fie-căruĭ boer averile lor, putênd beneficia de ele orĭ şi unde. Consiliul de Resbel arată apoĭ, că deputaţiĭ *din rîndul trecut aŭ fost primiţĭ în audienţă şi că şi aceştia se roagă să fie primiţĭ. De oare-ce deputaţiĭ dintre carĭ ceĭ doĭ mirenĭ sunt de rang maĭ distins de cât ceĭ din rîndul trecut*, şi s'ar simţi foarte atinşĭ dacă nu li s'ar acorda acest favor, Consiliul de Resbel este de părere să li se acorde şi acestora audienţa cerută. Aceasta cu atât maĭ vêrtos că *naţiunea valachă trebue în cât-va cultivată spre a o câştiga* tot maĭ mult în devoţiunea pentru M. Sa, şi cel puţin un *partid în ţară să fie bine menajeat pentru toate eventualităţile.*

Consiliul de Resbel arată apoĭ că vĕduva fostuluĭ hospodar Ştefan Cantacuzino, care a fost ucis de către Turcĭ, a presintat o petiţiune, prin care se roagă că cu ocasia încheieriĭ păciĭ să fie sprijinită spre a fi reintegrată în averile sale, atât ea cât şi fiiĭ sĕĭ, şi să i se permită a se aşeza pe teritoriul împĕrătesc şi a beneficia de acolo de averile sale. De oare-ce această vĕduvă s'a bucurat şi până acum de graţia Prea înaltă şi fiind-că cererea eĭ este de aceeaşĭ natură cu cererile naţiuniĭ. Consiliul de Resbel propune ca şi aceasta să i se comunice ambasadoruluĭ imperial, deşi nu crede că Poarta Ottomană se va învoi cu aceasta, din causă că confiscarea s'a făcut pentru crima de lesae Majestatis. La tot casul văduva trebue oare-cum mângăiată.

După acestea, Consiliul de Resbel aduce la cunoştinţa Impĕratuluĭ, că fiul acesteĭ vĕduve; *Rudolf, care se află d'aseamenea acolo, se roagă ca M. Sa să-ĭ dea voe să participe la acest resbel, promiţênd că va face bune serviciĭ*

causei împĕrăteşti. Constatând că cererea aceasta este foarte lăudabilă şi ar putea să aibă urmări bune la timpul sĕŭ, pe de altă parte *tînĕrul fiind înzestrat cu calităţi foarte bune şi avênd o purtare ireproşabilă.* Consiliul de Resbel crede că M. Sa îi va accepta oferta. Consiliul de Resbel este în fine de părere, că solicitatorul fiind lipsit de mijloace de existenţă, să i se dea din caseta împĕrătească 2000 florinĭ.

Semnat
Prinţul Eugen de Savoia,
President al Consiliuluĭ de Resbel[1]).

Impĕratul aprobă.

Impĕratul Carol al VI maĭ dă instrucţiunĭ luĭ Virmont printr'un raport din 14 Iunie 1718 despre modul cum trebue să negocieze cu voivodul Munteniei Ienache Mavrocordat la Passarowitz [2]).

Nemţiĭ deveniseră pretenţioşĭ în urma adreseĭ magulitoare a boerilor muntenĭ la care se maĭ adăuga încă şi isbânḑile lor, din scrisoarea ambasadoruluĭ englez Lordul Sutton către generalul St. Saphorin cu data de 1718, 10 Iunie, unde se vorbeşte despre negocierile de pace între Austria, Veneţia şi Turcia, resultă aceste fumurĭ: «Cela me donne bien de croire, qu'ils ont ordre de pretendre toute la Vallaquie».

Maĭ departe: «Car on peut être sur que, dans quelque peril que les Turcs se trouvent, ils ne cederont point la Vallaquie. Pour la partie de cette Principauté, qui est dans la possession de l'Empire en deça de l'Aluta contenant cinq Destricts du Païs [3]).

Din 1718, 19 Iunie avem un alt document: Raportul

---

1) Veḑĭ în col. doc. Hurm., p. 217.
2) Veḑĭ în vol. VI, op. cit., p. 221.
3) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 222.

către Impěratul Carol al VI relativ la negocierile păceĭ şi în deosebĭ la cestiunea Olteniei, Munteniei şi Moldovei, din acest raport resultă earăşi acele pretenţiuni ale Nemţilor, într'ênsul vedem :

«Intr'acea am început să vorbim despre Valachia şi Moldova, încercêndu-ne a dovedi, că fiind stăpânĭ pe Transilvania, şi acum când cele două fortăreţe, Belgradul şi Temişoara, aŭ căzut în puterea armelor Maiest. Voastre Imperiale şi Catolice şi îndeosebĭ când ne-am întărit atât de mult în cincĭ districte ale Valachiei, dominăm bine cele două Principate şi prin urmare le vom putea menţine. Ele aparţin decĭ de drept singur M. Voastre Imperiale şi catolice, iar eĭ, Turciĭ, pot să le părăsească cu atât maĭ uşor, că nu aŭ fost adevěraţiĭ stăpânĭ, ci numaĭ protectoriĭ lor, şi tocmaĭ prin faptul că aŭ avut în puterea lor Belgradul şi Temişoara, le-aŭ menţinut.

Eĭ s'aŭ mirat de această propunere, pretinzênd că nu sunt de loc constrînşĭ să le părăsească cu totul, ci pot orĭ şi când să intre cu armatele şi trupele lor, că aŭ afară de această diferite locurĭ întărite şi ocupate şi prin urmare sunt încă stăpânĭ pe ele. Nu aŭ voit de asemenea să admită ca noĭ să luăm în deplină posesiune cele cincĭ districte, ci să ţinem numaĭ câteva sute de oamenĭ ca garnisoană icĭ şi colea în localităţĭ micĭ şi slabe, ca să nu-ĭ împedece de a intra în ele când vor găsi cu cale, arătênd că numaĭ acum de curênd a trecut un corp al lor de armată peste Olt şi s'a aşezat dincolo, într'un sat. Noĭ am replicat la acestea cum am ştiut maĭ bine şi întru cât a stat în puterea noastră, dar n'am putut ajunge la nicĭ o înţelegere. Am lăsat decĭ aceste puncte deocamdată şi am venit la Polonia, comunicându-le, că misiunea noastră este ca în pacea ce se va încheia să cuprindem şi regatul Poloniei. Nu s'aŭ opus la aceasta, spunênd că nicĭ eĭ nu cer alta decât ca să trăească în linişte cu naţiunea poloneză. Se miră încă că vorbim aicĭ de aceasta, de oare-ce eĭ cred, că dacă Polonia voeşte ceva de la dînşiĭ n'are decât să se adreseze d'adreptul către Poarta, care îĭ va da orĭ ce satisfacţie onestă. Le-am dat însă a înţelege, că prietenia şi

alianţa M. Voastre Imperiale şi Apostolice cu Regele şi cu republica Poloniei reclamă ca să ne îngrijim şi de dînsa cu această ocasiune, şi fiind-că e vorba să fie restaurată şi renoită pacea de la Carlowiţ, nu ne putem dispensa de aceasta. Am lăsat însă deocamdată lucrurile la atâta, deoarece nu căzusem încă de acord în privinţa Valachiei şi Moldovei.

Am revenit după aceste iar la Valachia şi Moldova, stăruind din toate puterile, că dacă nu vom obţine alt-ceva, *vom menţine totuşi cele cinci districte*, iar despărţirea Hotinului (care va întîmpina multe dificultăţi) cerem să se facă cât mai curênd. Am cerut însă timp de cugetare până astăzi. N'am putut să ne opunem şi am trebuit în cele din urmă să cedăm stăruinţelor lor.

In fine astăzi de dimineaţă la timpul obicinuit, anume la ora opt, ne-am întrunit din nou şi am discutat pro şi contra, timp de mai multe ore, necruţând din parte-ne nimica şi făcênd tot ce a fost posibil în interesul promovării causei M. Voastre Imperiale şi Catolice. Cu toate aceste, în afară de teritoriile obţinute prin pacea de la Carloviţ, *n'am putut obţine în cele din urmă decât numai cele cinci districte* ale Valachiei avênd ca graniţă Dunărea şi Oltul, *dar şi acestea numai după multă osteneală*, căci ei aŭ persistat multă vreme numai pe lângă aceea ce se află în deplină posesiune. Cele-l'alte, cu privire la aceste două provincii, şi în special despărţirea Hotinului, le-aŭ respins categoric şi de repetiţe-ori, declarând că nu depinde de ei, ci vor scrie Porţii, iar dacă aceasta nu se va mulţumi cu cele oferite de ei, atunci pot cu Dumnezeŭ să înainteze cu armatele. Despre Bicaz nu aŭ voit să ştie nimic. Ne-aŭ promis să ne dea un act scris cu privire la tot ce ni s'a acordat saŭ ni s'a refusat din partea lor, dar până acum n'am primit nimica. De alt-fel ei aŭ recunoscut cele ce am amintit mai sus cu privire la Polonia, susţinênd, că solii pe care acest regat i-a trimis acum câţi-va ani la dînşii s'aŭ convins şi în urma aceasta s'aŭ întors de la dînşii mai mulţumiţi, cu toate că eŭ Contele de Virmont, le-am arătat

duplicitatea lor, pe care le cunosc din propria-mĭ experienţă.

Al M. Voastre Imperiale şi Catolice
Prea supuşĭ şi credincioşĭ servitorĭ.
Otto Comite de Virmont, m. p.
Mt. Talman, m. p. [1])
Pasarovicĭ 19 Iunie, 1718

La fel scrie şi Nicolae Theyls Principeluĭ Eugenie în 1718, 19 Iunie [2]).

In 1718, 20 Iunie Virmont plenipotenţiarul luĭ Carol al VI scrie luĭ Öttl un alt sfetnic al imperiuluĭ că nu e de loc mulţămit de purtarea suspicioasă a luĭ Ienache Mavrocordat voevodul Munteniei şi plenipotenţiar al sultanului, între altele el zice în scrisoare: «C'est que j'ay encor a adjuter à l'affaire de Mr. Weivoda [3]) est qu'il me deplait, que cest Mr. me veut toujour regaler moy, com il, mat dejà offert une bague mediocre; je l'ay renvoyé, disent que je n'aves pas affaires de ses presens, que je serve le plus grand Prince du monde qui me peut donner ce que j'ay besoin, que de luy je ne pretent autre present que fidelité pour mon maistre, que c'est là le seul present que je veux pour moy [4]).

După cum probează însuşĭ scrisoarea luĭ Virmont către Impĕratul Carol al VI din 20 Iunie 1718, prin care el arată că Mavrocordat a făgăduit a da tot concursul sĕŭ Austrieĭ şi că în casul când nu va maĭ fi Domn în ţara Românească că se mulţămeşte a avea o pensiune de la curtea vieneză şi un adăpost» [5]). Eată deci ce purtare avusese Mavrocordat plenipotenţiarul Sultanuluĭ, înputernicit

---

[1]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 224—225.
[2]) Vedĭ în vol. VI. col. doc. Hurm., p. 225.
[3]) Adică voevodul Ienache Mavrocordat voea a cumpăra pe Virmont prin darurĭ.
[4]) Vedĭ în col. doc. Hurm., vol. VI, p. 227 (ortografia documentuluĭ).
[5]) Vedĭ în col. doc. Hurm., p. 228—229.

a'l representa la congres prin ordinul special cu data de 1718 [1]).

Intr'una din şedinţele congresuluĭ, Plenipotenţiariĭ luară următoarea hotărîre în privinţa Munteniei pe care consiliul de resbel nu întârzie a o comunica Principeluĭ de Savoia în 7 Iunie 1718:

«Consiliul de Resbel comunică Prinţuluĭ Eugen de Savoia că a primit la timp scrisorile sale din 17, 20 şi 21 ale lunii împreună cu toate actele alăturate. Maĭ departe, că imediat ce a sosit adresa din urmă a Prinţuluĭ la Curte, a ţinut o conferenţă, în presenţa M. Sale Impĕratuluĭ, conferinţă la care aŭ luat parte şi plenipotenţiariĭ însărcinaţĭ cu încheerea păceĭ şi că în privinţa luăriĭ conclusiunilor se vor referi la toată întêmplarea; la autogrfaul trimis prin curierul Hollenberg. Arată apoĭ, că de oare-ce de acum înainte va fi vorba şi de siguranţa boerilor muntenĭ carĭ s'aŭ supus dominaţiuneĭ M. Sale, precum şi de averile lor, cu atât maĭ vêrtos că *cele cincĭ districte de dincoace de Olt aŭ trecut în posesiunea Impĕratuluĭ*, consiliul de Resbel a găsit de cuviinţă să trimită Alteţeĭ Sale copia alăturată de pe referatul făcut de eĭ înşuşĭ împreună cu resoluţiunea Prea înaltă în această privinţă, pentru ca Alteţa sa să dea ambasadorilor imperialĭ instrucţiunĭ în acest sens».

Viena, 27 Iunie, 1718.

Semnat:

Vice-pres. Cons. de Res. şi Consilieriĭ [2]).

In 27 Maĭ s'a ţinut prima şedinţă a congresuluĭ la Pasarovitz [3]). Cea d'întâiŭ decisiune ce s'a luat a fost de

---

[1]) Veḑĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 258.
[2]) » » » » » » » 229.
[3]) Veḑĭ în cronica luĭ Radu Popescu, Mag. ist, vol. IV, p. 99 şi in Codicele Bălăcenesc, vol. III, Şincaĭ, p. 259, ed. I.

a se încheia un armistiţiŭ între armatele beligerante şi fie-care să reţină ce a câştigat până acuma. Austria deja coprinsese cele 5 judeţe ale Olteniei după cum am vĕzut maĭ 'nainte; atât prin uneltirele dibace ale generaluluĭ Stein-ville, înţeles cu partida boerilor oposiţiuneĭ; cât şi prin tractatul făcut şi încheiat de Ienache Mavrocordat cu dênsul pentru cesiunea Olteniei.

De la 27 Maĭ până la 27 Iulie când s'a subsemnat pacea definitivă; plenipotenţiarii s'aŭ adunat în consiliŭ de 8 ori [1]); în acest interval de două lunĭ, partida oposiţiuneĭ lucra pe capete; ea avea representanţĭ atât la Sibiŭ, pe boeriĭ ce'i vĕzurăm maĭ 'nainte, cât şi la Viena pe ceĭ treĭ deputaţĭ; apoĭ şi alţĭ ce maĭ remăseseră în ţară; din care vom vedea câţĭ va semnaţĭ într'o petiţiune maĭ la vale.

In acest timp afară de documentele ce le-am vĕzut încă până aci, maĭ găsim: O adresă cu data de 1718, 19 Iulie a boerilor muntenĭ şi a Episcopuluĭ de Râmnic cătra Prinţul Eugenie de Savoia, încredinţêndu'l despre supunerea lor şi cerĕnd să se stipuleze în tractatul de pace alipirea Olteniei la Austria.

Eată ce cuprinde între altele: «In genunchĭ în faţa luminăţieĭ tale ne rugăm să ne ertaţĭ de supărare. Suntem în cea maĭ mare mâhnire de când ni s'a spus că întreaga Valachie până la Cerneţĭ, va rĕmânea Turcieĭ.

Dacă se va întâmpla aceasta (ferească D-zeŭ) ni se va pune lanţul de care nu vom maĭ scăpa, noĭ maĭ ales care umblăm dupe protecţia sfinteĭ mărite chesariceştĭ. Vom peri cu totul! Aşa ne ameninţă pe noĭ păgâniĭ, şi cu bisericele noastre, de unde va fi nenorocită şi vrednică de plâns ţara noastră.

Unde să fugim? Unde să scăpăm? Nu ştim! Rugăm dar pe luminaţia voastră să nu ne lase să cădem în această primejdie, ci să bine voească a ne întinde mâna milostivă. Dacă pentru niscare-va pricinĭ se va lăsa Turcilor, Valachia

---

[1]) Veḑĭ în cronica luĭ Radu Popescu, Mag. ist., vol. IV, p. 99 şi în Codicele Bălăcenesc, vol. III, Şincaĭ, p. 259, ed. I.

mare; sĕ ascultaţĭ dorinţa noastră, ca aceste cincĭ judeţe să le păstraţĭ pentru mărirea voastră Chesaricească» [1]). Acéstă scrisoare e semnată de:

Damaschenul Episcopul Rîmnicului şi de următorii boerĭ, în documentul ce urmeză:

---

[1]) Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 236. Documentul cu iscăliturile în litere slavoneştĭ.

[illegible] 1) [illegible] 2)

[illegible] 3) [illegible] 4)

[illegible]

[illegible] 5) [illegible] 6)

[illegible] 7) [illegible] 8) [illegible] 9)

[illegible] 10) +МОПІЕ ПОСК[illegible] 11)

Анания [illegible] 12) [illegible] 13)

Numele lor în litere latine.

1. *Şerban Bujoreanu* vel Logofĕt
2. *Sĕrbul Brăiloiul* biv vel Serdar
3. *Vintilă Bucşanul* biv vel Căpitan
4. *Ştefan Brăiloiul* Postelnic
5. *Constantin Brăiloiul* Clucer
6. *Tudor . . . ?*
7. *Constantin . . . ? Poenarul*
8. *Preda . . . ?*
9. *Matheĭ Căpitan Zătreanu*
10. *Ilie* Căpitan *Ottetelişanul*
11. *Mateĭ Poenarul*
12. *Anania Egumen ot Cozia*
13. *Nicodim egumen ot Tismana*
14. . . . ?
15. *Ştefan egumen ot Arnota*
16. *Ştefan egumen ot Bistriţa*
17. *Costandin Fărcăşanul*
18. *Iordache Fărcăşanul*
19. *Dumitraşcu Căpitan . . . ?*
20. *Drăgiciĭ Olănescu*
21. *Fota Bălcescul*
22. *Vasile Argetoeanul*
23. *Milca . . . ?*
24. *George Paharnicul ot Baia de aramă*

In ziua de 27 Iulie 1718 după lungi desbateri tractatul fu încheiat în 30 de articole. Voivodul Mavrocordat de frica Nemţilor mijloci ca Oltenia să fie anexată Austriei; Muntenia rĕmânea Turcilor, cari perdeaŭ însă, oraşele *Cerigo*, *Semendria*, *Belgrad* şi *Voniza*, ear *Prevessa*, *Butrinto* şi *Morea* fu dată Turcilor, luată de la Veneţieni; apoi se acorda dreptul împĕratului de a umbla cu corăbii pe Dunăre şi a face negustorie în ţĕrile turceşti; dându-se încă Austriei şi *Banatul Temişoarei*. 2. De asemeni s'aŭ dat tuturor boerilor pribegi din ţară toate bunurile lor şi moşiile lor; 3. S'aŭ dat drumul la toţi ostaşii ce ereaŭ făcuţi prisonieri cu indemnisaţie de bani; 4. Apoi s'a liberat Nicolae Mavrocordat cu 4 fiii ai sĕi, dându'i ca soli împĕrăteşti: baronii Petrasch şi Stein ce l'aŭ adus în ţară şi de aci în Ţarigrad ; în ţara Românească el fu bine primit de fratele sĕŭ Ienache, aci Nicolae se arătă desgustat de toate măririle şi spuse că nu mai vrea nici domnie, nici onoruri ci vrea să trăească în tihnă în Ţarigrad; dară şearpele cel rĕŭ aruncase deja veninul căci toate fură prefecătorii numai; de abea plecă Nicolae la Ţarigrad; că Voivodul Ienache se înbolnăveşte cumplit şi moare în luna lui Februarie şi se înmormêntează la biserica S-tu Gheorghe din Bucureşti [1]); aşa se sfârşi ḑilele lui Ienache; parcă D-zeŭ 'l rĕsplăti pentru toate cele ce făcuse în aceşti 2 ani de domnie; acuma Turcii scoseseră pe Nicolae Mavrocordat din captivitate, pentru a'l trimite earăşi voevod în Ţara Românească, ce nu scăpă de el, în zadar fură toate căci, securea ottomană erea şi mai puternică şi ast-fel în Ianuarie 1719 el soseşte earăşi în Ţara Românească şi se urcă pe tronul de pe care căzuse acum doi ani.

Nicolae Mavrocordat în cei doi ani de captivitate primi întreţinerea sa de la Nemţi şi avem un document ce ne arată cheltuelile suferite de Nemţi pentru a sa întreţinere, document din 1718, luna Iulie; eată-l:

«Specificaţiunea dată de către Administratorul George

---

[1]) Vezi în Engel; Gebhardi şi condica Bălăcenéscă, Şincai, vol. III, p. 288-259.

Neunhordt despre cheltuelile de întreţinere ale luĭ Nicolaŭ Mavrocordat, de la 1716 până la 1718.

Specificaţiune

Despre sumele ce s'aŭ avansat, pe lângă chitanţă, Principeluĭ Valach, Nicolaŭ Mavrocordat, care se află aicĭ în captivitate, pentru întreţinerea sa din Casa Imperială transilvană de Resbel, la ordinul Exc. Sale Domnuluĭ Comandant General Comite de Steinville.

Conform chitanţeĭ numituluĭ Principe:

			fl. cr.
La	10	Decembrie 1716	2666—40
»	21	Ianuarie 1717	833—20
»	5	Martie »	833—20
»	24	Aprilie »	833—20
»	11	Iunie »	833—20
»	1	August »	833—20
»	29	Sept. »	416—40
»	20	Ianuarie 1718	300—
		Suma	6550

(L.S.) *Ioan George Neunhordt*, m.p.
Administrator»[1])

Cu delimitarea graniţelor Olteniei; de către guvernul ardelean fură însărcinaţĭ: Comitele Ştefan *Czáki* şi Comitele Iosef *Teleki*; în 27 Iulie 1718, guvernatorul ardelean, comitele mareşal de Steinville, dă şi un decret de imputernicire acestor doĭ delegaţi [2]).

Mulţĭ dintre boeriĭ Oltenĭ şi din ceĭ Muntenĭ ce aveaŭ moşiĭ şi în Muntenia afară de Oltenia vĕḑênd că nu a trecut şi Muntenia sub coroana Austriacă, şi eĭ fiind partizanĭ aĭ politiceĭ nemţeştĭ, nu maĭ voiaŭ să se întoarcă din

---

[1]) Veḑĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 241.
[2]) Veḑĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 241.

Ardeal saŭ din Oltenia în Muntenia şi scriŭ saŭ chiar vorbesc cu sfetnicii luĭ Carol al VI; căcĭ din o scrisoare a baronuluĭ general de Tige către Steinville cu data de 1718, 12 August; unde 'ĭ dă lista acelor boerĭ, vedem acestea:

«Extras din scrisoarea adresată mie Mareşalul Steinville cu data de 12 August 1718 de către Domnul Mareşal Locotenent baron de Tige.

Domniĭ boerĭ care se află aicí şi al căror nume sunt indicate în lista alăturată, nu voesc nicĭ unul a se maĭ întoarce în Valachia-turcească.

Dintre boeriĭ care se află în Valachia-turcească, nu cred să maĭ treacă vr'unul d'incoace. Va veni însă timpul să mĕ informez de intenţiunile şi de numele lor.

Specificaţiune

Numele şi pronumele acelor boerĭ, carĭ solicită şi de acum înainte protecţiunea şi graţia M. Sale. Sunt notaţĭ aceia carĭ aŭ moşiĭ în cele cincĭ districte de peste Olt.

Dosofteiŭ. Un preot, frate cu boerul Barbu Brăiloiu Serdarul, avênd ceva moşie.

Şerban Bujoranu, Mare Logofĕt, are moşiĭ.
Grigorie Băleanu, Mare Vornic.
Rudolf Golescu, Mare Spătar, are moşiĭ.
Elie Ştirbei, Mare Vistier, are moşiĭ.
Drăghicĭ Strâmbeanu, Mare Serdar.
Mihail Cantacuzino, Mare Comis, are moşiĭ.
Constantin Dudescu, Mare Comis.
Grigorie Vlasto, Mare Serdar.
Mateĭ Creţulescu, Mare Şătrar.
Vintilă, Mare Căpitan, are moşiĭ.
Constantin Bucşan, Logofĕt
Manta Câmpineanu, Mare Căpitan.
Pîrvu Câmpineanu, Căpitan.
Ioan Băleanu, Căpitan.
Ştefan Brâncoveanu, Postelnic, are moşiĭ.
Antoniŭ Caliarchi cu familia.

Ioan Bàlăceanu, are moşii»[1]).

Pacea de la Pasarovitz se încheă în ḑiua de 27[2]) Iulie, anul 1718.

Turcia deja perduse prin desele sale lupte posesiunile ce le avea în Ungaria şi Transilvania acestea încăpuseră sub stăpânirea germană; acuma că şi Oltenia trecuse sub coroana Habsburgilor, amorul propriŭ al Turciei fu din noŭ isbit.

Pretenţiunile lui Carol al VI nu eraŭ numai de a se vedea cu Oltenia; în instrucţiunile pentru încheerea păcei, ce le dăduse dênsul primului consilier al sĕŭ, principele Eugenie de Savoia, pe care le-am vĕḑut mai 'nainte sub data de 13 Octombrie anul 1717 se vede aceste intenţiuni, el voea în primul plan ca Austria să aibă dreptul de a numi Domni în ambele principate române; în al 2-lea plan, dacă Turcii s'ar opune cu energie la punctul d'ântêiŭ, atunci Eugenie să convie ca aceşti principi să fie aleşi de ţĕrile lor respective, cel moldovean de Moldova şi cel muntean de Muntenia, şi întăriţi în urmă de ambele puteri: Austria şi Turcia, şi numai în casul extrem, şi cel din urmă, Eugenie să convie la cesiunea Olteniei coroanei imperiale; din toate aceste trei puncte ce aveaŭ să se pună pe tapet în discuţiunile desbaterilor consiliului plenipotenţiarilor de la Passarovitz; numai al treilea fu primit; în cele opt şedinţe plenipotenţiarii protestaseră cu energie şi aşa s'a ajuns ca Oltenia să fie anexată Austriei.

Turcia se opusese din resputeri la cele două d'ântêiŭ puncte; şi de ce oare?[3])

Pentru că dênsa era mai mulţămită ca să aibă singură puterea de a întări pe vre-un Domn român, de cât să ştie că mai este încă o putere ce se amesteca la această treabă; apoi o putere vecină încă, care ar avea acces la întărirea domnilor români; de sigur că acea putere ar fi intervenit şi intrigat mai 'nainte de alegere; şi aşa cu timpul ar fi ajuns ca să aibă o partidă puternică în ţară şi

---

[1]) Veḑi în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 243.

[2]) Veḑi în Enghel, rep. în Şincai, vol. III, p. 258, ediţ. I.

[3]) Veḑi ca documente mai înapoi, în raportul lui Talman şi Virmont către Impĕratul Carol al VI-lea cu data de 19 Iunie 1718.

să se aleagă domnĭ românĭ mereŭ din ceĭ sprijinițĭ de acea putere care erea Germania; în cât Turcia nu ar maĭ fi avut nicĭ o putere în principate.

De aceia Turciĭ aŭ preferit maĭ bine a se rĕşlui o parte din țara Românească, ştiind barem că rĕmân a tot puternici pentru Muntenia; şi cu toate acestea Domnul muntean continuând de a fi Domn şi peste *Oltenia*.

Trecuse 19 anĭ de la pacea de la Carlowitz când cestiunea țĕrilor dunărene venise pe tapet la desbaterile plenipotențiarilor puterilor europeene; fiind-că din cauza resbeluluĭ dintre Turcĭ şi Nemțĭ puterile convenirĕ la pace, şi când cestiunea păceĭ se pusese în discuțiune, obiectul discuțiuneĭ 'l formă sĕrmanele noastre de țĕrĭ; *Turciĭ* se certaŭ cu Nemțiĭ; *Nemțiĭ* se certaŭ cu Francedii şi cu Poloniĭ; *Ruşiĭ* se certaŭ cu Turcii, şi țĕrile române eraŭ capul suferințelor; obiectul ureĭ şi al invidieĭ celor treĭ puterĭ împĕrăteştĭ din Europa; atuncĭ însă în Muntenia domnea un Brâncoveanu; şi strĕiniĭ s'aŭ tot certat prin plenipotențiariĭ lor 10 anĭ; tractatul de pace a fost încheeat, dar țĕrile române rĕmaserĕ tot ale Românilor şi Brâncoveanu a maĭ domnit 5 anĭ.

Acuma cestiunea țĕrilor dunărene din noŭ fusese pusă pe tapet; aşa am fost noĭ ursițĭ de soartă, ca, prin posițiunea noastră geografică, în Europa, orĭ de câte orĭ se vor certa împĕrațiĭ marĭ, să fim băgațĭ în cearta lor.

In 1718, cestiunea țĕreĭ-Româneştĭ formase toată cearta dintre cele două împĕrățiĭ, nu e maĭ puțin adevĕrat că Austria era încurajată şi de partida boierilor românĭ din oposițiune, acea partidă germană, ce dorea scutul protector al Austrieĭ în locul celuĭ turcesc; această partidă, am vĕdut în cursul acesteĭ cărțĭ că 'şi trage rădăcinele sale din acele vremurĭ din care începuserĕ Greciĭ Țarigraduluĭ a veni în țĕrile române şi începĕnd a se amesteca în politica şi guvernămĕntul acesteĭ țĕrĭ.

Am vĕdut că această partidă forma partida națională şi patriotică a țĕreĭ, că ea fusese inaugurată în epoca ce succedase luĭ Mihaiŭ-Viteazul şi că sub domnia luĭ Brâncoveanu ajunsese la apogeul eĭ, avĕnd în fruntea sa pe

Cantacuzineştĭ, eară ca luptătorĭ tot ce ţara avea maĭ românesc ca nume şi ca simţiminte. Lupta acesteĭ partide avea de scop distrugerea Grecilor şi a putereĭ lor din principat, precum şi a putereĭ turceştĭ, tractatul de la Pasarowitz trebuea să determine posiţiunea ţěreĭ, resultatul obţinut fu, că numaĭ Oltenia trecu Nemţilor, şi trecu cum? rĕmânênd tot Domnul român principele întregeĭ ţĕrĭ româneştĭ, eară Nemţiĭ aveaŭ în Oltenia un guvernămênt în capul căruia se va numi un Ban întărit de împěrat, după cum era şi maĭ 'nainte Banul Craioveĭ.

Dacă boieriĭ partideĭ oposiţiuneĭ ar fi reuşit ca întreaga ţară-Românească se încape sub scutul protector al Austrieĭ, cu timpul încăpea poate şi Moldova, căci aceste două ţĕrĭ surorĭ, una aŭ mers în acţiunile lor; şi atuncĭ noĭ am fi fost reuniţĭ cu Româniĭ din Transilvania şi-am fi format o mare masă românească de 10,000,000 de Românĭ în faţa căreia cu greŭ ar maĭ fi venit o minoritate maghiară să'şi ascuţă privirea.

Am fi şeḑut sub scutul austriac maĭ fericiţĭ ca sub cel ottoman; am fi câştigat în întreg acest rĕstimp de veacurĭ din civilisaţia şi cultura Germanilor; am fi importat cum am spune, marfă de a occidentuluĭ în loc de a orientuluĭ; însă întrebarea este aci: am fi fost aḑĭ «*Regatul Românieĭ*»? am fi avut aḑĭ după 1800 de anĭ de viaţă, în aceste câmpiĭ ale Dacieĭ strĕbune, un *Rege*?

Eată întrebărĭ şi întrebărĭ la care numaĭ împrejurările, soarta şi viitorul ne-ar fi rĕspuns, căcĭ nu putem şti ce s'ar fi întîmplat; totuşĭ un istoric trebue să-şi facă ipoteze, şi ḑic:

Austria ne-ar fi înghiţit poate de tot; scopul eĭ nu ar fi fost acela ca al Turcieĭ, de a ne avea numaĭ de vasalĭ şi a se mulţămi de noĭ şi cu noĭ, numaĭ ca să ne smulgă şi să ne stoarcă de bogăţiĭ şi avuţiĭ.

Bucovina ne serveşte de exemplu, Rusia se ia după Austria şi în 1812 ne ia din Moldova.

Istoria naţională a Românilor arată însă, că, noĭ am fost nişte vitejĭ, că ne-am luptat ca nişte leĭ în furia lor turbată; că am ştiut să murim fără teamă, şi că am ştiut să învin-

gem pe vrăşmaşul ce ne ataca; şi că dacă am devenit vasalĭ Sultanuluĭ de la Constantinopol a fost nu de teamă, ci de sprijin; şi ca dovadă este, că orĭ de câte orĭ Turciĭ călcaŭ disposiţiunile tractatelor încheiate cu noĭ, noĭ luam armele în mână şi ne luptam cu dênşiĭ egal la egal şi din bilanţiul bătăliilor avute cu dênşiĭ, resultă cu prisos că noĭ i-am învins.

Dacă după moartea luĭ Mihaĭ-Viteazul, căcĭ de atuncĭ s'a format partida germană din ţară, am fi trecut sub scutul Austrieĭ, s'ar fi produs o schimbare în starea de a fi a Ţĕreĭ-Româneşti; am fi ajuns la încheiărĭ de tractate cu împĕrăţia sacră; şi cine ştie dacă resultatul ar fi fost acelaşĭ pe care l'am obţinut faţă de Turcĭ; căcĭ evenimentele politice nu se aseamănă unele cu altele; fiind cause diferite carĭ le provoacă.

Partida oposiţiuneĭ a acesteĭ ţĕrĭ lucrând pentru protectoratul austriac, neapĕrat că faţă de starea lucrurilor de atuncĭ, avea dreptate, căcĭ de unde ar fi putut aceĭ luptătorĭ să zărească un ce neexistent pe care numaĭ veacurile l'ar fi adus şi înfăţişat, se înţelege că atuncĭ în acea perioadă de anĭ de la 1611 până la 1717 avea dreptate să lucreze ast-fel.

Vĕḑênd că Turciĭ prin sfetniciĭ lor, Fanarioţĭ, prăpădesc aşeḑămintele, legile şi obiceiurile cele vechĭ, şi caută a le înlocui cu altele nouĭ şi bizantine, că sărăcesc ţara şi că precupeţesc domniile; nu se putea idee maĭ potrivită şi nemerită ca să se fi scos ţĕrile române de sub acel scut împilător şi tiranic şi să se fi aşeḑat sub altul maĭ omenos; scăpând cu modul acesta şi de Fanarioţĭ, căcĭ în Austria nu se auḑea nicĭ de puĭ de Fanariot.

Maĭ era la mijloc încă şi religiunea; Turciĭ eraŭ păgânĭ, era decĭ o ruşine pentru noĭ creştinĭ să avem de a face cu o putere păgână.

Eată decĭ o mulţime de cause puternic întemeiate, care făceaŭ pe boeriĭ românĭ să lucreze din rĕsputerĭ pentru dominaţiunea germană; căcĭ ca să fi rĕmas singurĭ de sine stătătorĭ ar fi fost o nebunie, de oare-ce noĭ nu am fi putut trăi singurĭ singureĭ şi neunițĭ între noĭ, adică, Moldovenii

cu Muntenii şi neputênd a ne uni cu de la sine putere, din causă că, a doua ḑi o putere vecină ne-ar fi pus beţe în roate; şi deci rĕmânênd ca douĕ păsărele fără de aripi în acest întins cer ce acoperă marea peninsulă balcanică, Vulturul de la Nord şi de la Vest ne-ar fi înghiţit. Eată deci faptele, eată şi motivele.

Prin tractatul de la Pasarovitz numai Oltenia încăpuse sub dominaţiunea Austriei; şi ea după un period de 21 de ani se reîntoarse earăşi la vechea ei obêrşie căci, prin pacea de la Belgrad; Austriacii reîntoarseră Oltenia, Munteniei; ce continua a fi sub vasalitatea Porţei.

Generalul Steinville guvernatorul Transilvaniei fusese însărcinat de Impĕratul Carol al VI, cel ce se ocupa acuma de Oltenia care încăpuse sub stăpânirea Germanilor; eată modul cum se organiză Oltenia: în capul ei se puse un *guvernator cu titlul de Ban* după vechiul obiceiŭ al ţĕrei, eară pe lângă dênsul să fie încă patru boeri din cei mai de frunte, cu titlul de: «*Consilieri saŭ comisari împĕrăteşti ai împĕratului austriac*, *un secretar* al acestui consiliŭ, *un representant militar austriac*, apoi *divanul* format din boeri aleşi din cele 5 judeţe, *o cameră* numită *Chesariceasca adunare* (Hofkammer), un *mare vistier* cu 30 perceptori. Ban a fost numit bezadea Georgie Cantacuzino fiul lui Şerban Voevod; acela pe care îl ceruseră Austriei de Domn al întregei ţĕri; în decretul de la 28 Septembre 1719, vedem această numire a sa, cât şi a celor 4 consilieri; eată decretul:

Decretul provisoriŭ pentru Banul Valachiei, Domnul George Cantacuzino.

Pré Inălţatul Domn Georgiu Cantacuzino 'i se notifică amical. Maestatea Sa sacră, împĕrătească şi regéscă Domnul nostru pré Clement a hotărît prin decretul încă de la 22 ale lunei Februarie a. c. ce mi s'a trimis pentru a institui în pré iubita sa Valachie de dincóce de Olt, un guvern dintre pămênteni sub numele de «*Administraţie*» şi după obiceiul introdus din timpurile cele mai vechi în Oltenia, Excelenţa Vóstră se numeşte cu titlul de *Ban al Valachiei*

de dincóce de Olt, «*Preşedinte saŭ cap al administraţieĭ*», care din óre care pricini nu s'a promulgat până acuma, şi maĭ fiind óre-care raţiunĭ de a se amâna până la numirea şi a 5 *Consilierĭ imperiali*. Se face dar cunoscut nu numaĭ Pré Inaltuluĭ Domn Banul, ci şi tuturor pe care'i priveşte, boerĭ de ori-ce treaptă, călugări şi preoţĭ ca să recunóscă în calitatea de maĭ sus pe Pré lăudatul Domn George Cantacuzino şi să i de onórea şi respectul cuvenit.

Craiova, 15 Septembrie 1719.

Prea înaltul Domn general comandant al Transilvaniei şi Valachiei Austriace comitele de Steinville a propus boerilor ca să aleagă patru din sînul lor, carĭ s'ar părea maĭ capabili, şi carĭ să fie pe lângă Banul ca asistenţĭ şi în consiliu, până la o poruncă ulterioară a împĕratuluĭ. Boeriĭ toți la un gànd și cu un glas aŭ ales ca prim asistent pe Dumnealui Serdarul Gligoraşco Vlasto ca al doilea pe Dumnealuĭ Staico Bengescu; ca al treilea pe Dumitraşcu [illegible] călugărul [1]) şi pentru al patrulea n'aŭ fost toţĭ de acord, uniĭ aŭ voit pe Ilie Otteteleşanu; alţiĭ pe Vasile Poenaru, alţiĭ pe Vladuţă Zătreanu, s'a ales însă Constantin Strâmbeanu.

Craiova 28 Septembre 1719.

Nicolaus de Porta
Secret. Administr. [2])

Georgeus Cantacuzenus

Secretar al consiliuluĭ de administraţie cum vedem: din alăturatul decret fu numit *Nicolae de Porta*, un Austriac.

Representantul militar erea *Colonelul Schram*, după cum ne arată un document din 1720 [3]).

---

[1]) Dositheiu monahul, fratele luĭ Barbu Serdarul, silit fiind a se călugări de Nic. Mavrocordat Vodă.

[2]) Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 319.

[3]) Raportul deputaţiuneĭ administrative către consiliul Imperial de Resbel, despre starea în care se aflase populaţiunea română din Oltenia. Vezĭ în Vol. VI, col. doc. Hurm., p. 309.

George Cantacuzino nu fu Ban tot timpul; Austriacii 'l schimbară, acelaşi document de maĭ sus, din 1720, ne arată motivele, în raportul deputaţiuneĭ administrative vedem: Intru cât privește pe banul George Cantacuzino: s'a observat în genere, in sesiunile trecute că-ĭ lipseşte cultura şi zelul, că şi-a petrecut timpul cu vînătoarea în Sibiu şi Braşov şi că nu se îngrijeşte de alte afacerĭ. E flexibil şi ce vrea, cine-va, face din el. Numaĭ că n'are venituri, dară e încărcat de datorii, aşa că numaĭ din muncă (funcţiune) poate procura subsistenţa luĭ şi a copiilor luĭ [1]).

Aceste toate făcură pe Nemţĭ a scoate pe George Cantacuzino din Bănie puind în locu-ĭ ca guvernator pe *generalul Czeyka* şi după acesta pe *colonelul Dietrich* ambiĭ Austriacĭ.

George Cantacuzino vĕḑênd purtarea Nemţilor, scrie împĕratuluĭ un memoriŭ detaliat reamitind toate actele marĭ ale Cantacuzenilor faţă de Austriacĭ; arătêndu-şĭ complecta indignare cum e tratat acuma. Fiind-că acest act e legat cu alt document important pentru politica germană ce se ducea atuncĭ în ţara Românească şi memoriul însuşĭ de o mare valoare istorică pentru lucrarea de faţă, le vom înfăţişa cititoruluĭ în întregul lor, pe toate.

« *Augustissime şi Potentissime*
Imperatore! Doamne, Doamne Clementissime!

Cu aceastea mĕ arunc la tronul Maiestăţiĭ vóstre Sacratissime, înduraţi vĕ a pleca ochiĭ graţioşĭ la mine, servul cellŭ prea umilit şi supus, care mĕ rog în urmarea acestor temeiurĭ. Fără îndoinţă că se vor afla în memoria Maiestăţiĭ voastre, graţiotissime, serviţielle celle credincioase alle familieĭ noastre Cantacuzene către Augustissima casă a Maiestăţiĭ voastre. Cacĭ despre zelul tată-meŭ, Şerbanŭ Cantacuzenu Prinţipele ţĕreĭ Româneştĭ, nu ieartă pe nimenĭ să se îndoească, Monumentulŭ sânteĭ Crucĭ celleĭ pusă

[1]) Vezĭ idem p. 307.

(după întâmplările timpuluĭ de atuncĭ) dinaintea porţiĭ Vieneĭ întru memoria viitoare, de supt litera *A*[1]). Acest cuget allŭ luĭ nu s'a răcit pentru partida Maiestăţiĭ voastre şi a Creştinătăţiĭ când 'ĭ s'a comandat cu încredere specială a Maiestăţiĭ imperiale să veghieze ca Generariŭ şi Duce pentru causa comună în contra barbarilor, prin diploma de supt litera *B*[2]).

Asseminea căldură n'a încetat a'mĭ însufla şi'n mine, eară către mórte a lăsat serios către matriĭ melle, ca urmând în credinţă, pe mine fiul sĕŭ, să mă închine Augustuluĭ şi de glorioasă memorie Imperatoriu Leopold, părintele Maiestăţiĭ Voastre, precum se vede supt literele *C* şi *D*[3]).

Ba şi chiar Maiestatea voastră aţĭ rescris graţiosŭ despre această causă supt litera *E*[4]). Aseminea căldură şi zelŭ către Maiestatea Voastră, şi pietate către patrie până în cel din urmă punt al vieţeĭ, au arătat familia noastră către începutul resbeluluĭ turcesc din urmă, cu modul cellŭ maĭ viu şi maĭ simţit (precum vă puteţĭ aduce aminte Maiestatea Voastră); maĭ ântâĭ unchiul meŭ Ştefan Cantacuzinu, Principele ţĕreĭ Româneştĭ, apoĭ tatăl sĕŭ Constantin, şi frate-sĕŭ Michail Cantacuzinu, căcĭ nu s'aŭ îndoit a'şĭ vărsa sângele pentru interesele Maiestăţiĭ Voastre când acesta s'a ucis la Andrianopoli, ear aceia la Constantinopolĭ în cellŭ maĭ crunt mod; din care causă familia Cantacuzino s'ar fi desolat cu totul, ca şi a mea dacă n'ar fi plăcut Maiestăţiĭ voastre a primi cu o graţie specială pre fiĭ; Radu şi Constantin Cantacuzino, amêndoĭ nepoţĭ aĭ meĭ precum se vede din litera *F*[5]).

Decĭ privind Augustissime Imperatoare, toate documentele meritelor strĕbunilorŭ, părinţilorŭ, ba şi consângenilor noştri, mărturiile cele însemnate cu sânge *şi cu perirea maĭ totală a familieĭ noastre celeĭ căzute*, *care sunt*

---

[1]) Vezĭ documentul maĭ la vale.
[2]) Vezĭ maĭ la vale.
[3]) Vezĭ maĭ la vale.
[4]) Vezĭ maĭ la vale.
[5]) Vezĭ maĭ la vale.

cu mult mai mari de cât toate imputaţiunile rĕŭ voitorilor, nu pot să nu adaugŭ şi serviţiile mele proprii către Maestatea Voastră, şi să reprezentez cu umilinţia credinţa mea sinceră. Căci după ce am trăit trei zeci şi trei de ani continui exilat în Transilvania afară din Patria mea, fără vre-o dregătoriă, şi cu propriile mele spese, în fine din înalta graţie m'am pomenit *Ban al ţĕrei Româneşti* celei de curând câştigate de Austria, în această dregătoriă m'am silit cu toate puterea şi căldura ca să fac să înainteze interesele imperiale, şi pot lesne arăta ca ţara Românească de supt Austria a crescut de la începutul guvernului deputaţional până la douĕ trei părţi de locuitori. Acestea arrată îndestulŭ că nu *m'amŭ făcutŭ culpabilŭ de nici o necredinţia şi de nici o rea implinire a dregătoriei melle ca să mĕ depărtezŭ din demnitatea şi dreptul de Banŭ* (precum se vorbeşte), *lucru neauzit şi necunoscutŭ la noi, ca Banulŭ să se schimbe saŭ la un an saŭ la altŭ termenŭ.*

Nici catrienulŭ dregătoriei melle administrative în urmarea graţiosului decretŭ imperialŭ, ar fi trecutŭ de multŭ (precum ni se obiectează adese ori) nu sună spre persóna mea din causa meritelorŭ mele cellorŭ mai susŭ pre largŭ pomenite, ci, precumŭ judecŭ, attinge pre boierii după usanţia naţiunii nóstre.

Deci rogŭ pe Maiestatea Vóstră imperială în genunchi plecaţi, să vĕ înduraţi a considera graţiosŭ meritele melle, alle tatălui meŭ, şi alle străbunillorŭ mei, celle pre largŭ înşirate, şi fiindŭ-că familia Cantacuzena a căzutŭ, din causele mai susŭ spuse, *şi averile melle care le possedam de la consângenii mei s'aŭ occupatŭ acum de Mavrocordatŭ şi eŭ nu mai am nimică cu ce să'mi ţiŭ familia cea numerósă care s'a înmulţitŭ cu cinci fii şi patru fiice, şi cu ce să o nutrescŭ în vre-o altă ţerră strĕină, essindŭ din pămêntul patriei* ba aşŭ ajunge şi la necuviinţă şi la ruşine înaintea altor familiei ilustre, éră înaintea inimicilorŭ mortali, a Turcilorŭ, căderea mea ar fi spre gloria şi săltare de bucurie ruşinătóre. Înduraţi-vĕ aşa dară Maestatea vóstră Imperială a mĕ ajuta graţios pre mine, cellŭ ce mĕ

aflu în valurile estreme și pe familia care cade în perire și nu numaĭ a mĕ întări în demnitatea și dregătoria cea împlinită până acumŭ cu credința ce și maĭ înainte de a se da grațioasa decisiune în causa administrațiuni imperiale la noĭ, a ordona o comissiune imparțială la fața loculuĭ de óre-ce nimenea nu póte fi judecătoriŭ în causa sa proprie, prin care vețĭ putea afla lesne ce e grâŭ și ce e zizanie ce e solidŭ și ce e stricăciosŭ. Eŭ totŭ-deauna, până cândŭ voĭ trăi, voĭ respecta și voĭ venera cu aĭ meĭ, grația cea înaltă imperială, și voĭ fi

Allŭ Augustissimeĭ Maestățiĭ
Imperiale Domnuluĭ, Domnuluĭ meŭ
Clementissimŭ, umilitŭ și credințiosŭ
Vassalii și Servŭ.

Giorgiu Cantacuzenu» [1]).

Eată cât de demn scrisese George Cantacuzino Impĕratuluĭ Carol al VI, când află că el ar fi fost scos din demnitatea de Ban al Olteniei, al consiliuluĭ de administrațiune.

Acuma să dăm cititoruluĭ și acele documente despre care a făcut mențiune Georgie Cantacuziuo în a sa scrisoare, ca să vedem despre ce e vorba; eată documentul însemnat în a sa scrisoare cu litera *A*.

«Inălțarea Cruciĭ este mântuirea lumiĭ,
Crucea Ornamentulŭ Bisericiĭ,
Crucea este custodia Regilorŭ,
Crucea întărirea credincioșilorŭ
Crucea gloria Angerilorŭ
Și plaga Demonilorŭ».

Noĭ Șerbanŭ Cantacuzenu, din grația luĭ D-zeŭ, Principe allŭ țĕreĭ Românescĭ, Domnŭ și Ereditariŭ allŭ eĭ pentru tot déuna, și altele.

Am ridicatŭ acéstă cruce în loculŭ cellŭ onoratŭ și închinatŭ evlavieĭ poploluĭ cellŭ de tóte zilele, într'o

---

[1]) Vedĭ în Mag. ist., vol. V, p. 72—78.

perpetua memorie a nóstră şi a lorŭ nostri, pre timpulŭ când s'a incungiuratŭ de Mahomedanĭ, Vienna Austrieĭ de josŭ, supt commanda Vezirului Kara Mustafa-Paşia, în luna Septembrie zi antâiŭ, anului 1683.

Callătoriule aduţĭ aminte de mórte! [1])

Şerban Cantacuzino voevod în adevĕr ridicase această cruce dinaintea Vieneĭ şi pe dênsa erea săpat în latineşte cuvintele ce am vĕzut maĭ sus traduse pe româneşte. Textual ast-fel se găseşte săpătura:

«CRVCIS EXALTATIO EST CONSERTATIO MVNDI
CRVX DECOR ECCLESIAE,
CRVX EST CVSTODIA REGUM,
CRVX CONFIRMATIO FIDELIVM.
CRVX GLORIA ANGELORVM.
ETVVLNVS DAEMONVM.
NOS DEI GRATIA SERBANUS CANTACUZENUS,
VALACHIAE TRANSALPINAE PRINCEPS, EIVS
DEMQUE PERPETVVS HAERES AC DOMINVS, ETC.
EREXIMVS CRVCEM HANC IN LOQO QVAVIS DIE
DEVOTIONI POPVLI SACRO ET HONORANDO, IN
PERPETVAM NOSTRI NOSTRORUMQVE MEMORIAM,
TEMPORE OBSIDIONIS MACHOMEDANAE
A VISIRIO KARA MVSTAFA BASSA
VIENNAE INFERIORIS AUSTRIAE, MENSE
SEPTEMBRIS DIE PRIMA, ANNO 1683
VIATOR MEMENTO MORI.» [2])

---

[1]) Vedĭ în Mag. ist., p. 79—80, vol. V.
[2]) Idem.

Documentul de la litera B.

Noi Leopoldu, din graţia lui D-zeu, allesŭ imperatoriu Romanilorŭ, pururé Augustŭ, Rege allŭ Germaniei, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei, Sclavoniei (etc.), Archiduce al Austriei, Duce allŭ Burgundiei, Stiriei, Corintiei, Wirtembergei, Comite allŭ Tirolului şi Goriţiei (etc.), facem prin aceasta cunoscutŭ pentru Noi şi Ereditarii noştri, şi Următorii noştri tuturorŭ cellor ce se cuvine: După ce ni s'a reportatŭ nouĕ in diverse moduri, că mai mulţi popli appăsaţi pînă acuma de jugulŭ cellŭ greu allŭ Turcilorŭ, suspină pentru recăştigarea libertăţei strĕbune, şi Noi dorindŭ a da tuturor asistenţia şi ajutoriu ŭ nostru spre ajungerea scopului acestui-a şi vezându că starea lucrurilorŭ încă e atare, încâtŭ nu mai încape îndoenţiă că ne vomŭ împlini cugetulŭ, numai dacă ei vor voi a îmbrăţa pentru binele şi mântuirea proprie occasionea de acumŭ (care ni o dă D-zeu appesêndŭ pînă în finitŭ puterile inimicului naţional allŭ numelui creştinu), amŭ însărcinatŭ pe Illustrissimulŭ Generariu şi Duce allŭ nostru, Serbanu Cantacuzenu, Principele ţĕrrei Româneşti, prin încrederea nóstră cea specială care o avemŭ către dênsulŭ, şi i'amŭ datŭ facultatea de plinŭ, de a tracta suptŭ îndemnia nóstră, şi de a încheia tractate cu toţi creştini vecini şi cu toţi cei lalţi cari aŭ de cugetŭ de a trece în partea nóstră pentru binele creştinătăţei şi pentru recăştigarea libertăţei şi a drepturilorŭ, şi despre care i se va păré lui cu cuviinţă înţelegându-se mai întâi cu onorabilulŭ credinciosŭ allŭ nostru, Popa Antide Dunod, care se află la dênsul în numele nostru Imperial şi Regal tuturorŭ cellorŭ ce vorŭ trece aşia în partea nóstră, că-i vom protege graţiosŭ în contra ver cărui inimicŭ, şi le voiu apparà drepturile, privilegiurile religiunei şi libertăţile. Intru a caror credinţă am subscris acéstă carte cu mâna nóstră şi o amŭ întăritŭ cu sigiliul nostru Imperial şi Regal. Datu în cetatea nóstra Viena, în 7 Septembrie

1687; éră allu Imperiuluĭ nostru Roman 30, allu Regatuluĭ Ungarŭ 33 şi allu Romeĭ 31.

Leopold.
[L. S.]

După mandatul propriŭ allu Maiestăţi Imperiale Regale.

Enricŭ Comite de Stratman.

Ştef. And. de Werdenburg.»[1])

Documentul litera C.

Leopoldu din graţia luĭ D-zeŭ, allesŭ Imperatoriŭ Romanilorŭ, pururé Augustŭ etc. Illustrissimă Principesă, din inimă iubită! Ni s'a datŭ nouă scrisóre Sincerităţiĭ Vóstre, din Sibiu în 9 zile alle luneĭ acestei-a, care ne-a recomandatŭ credinţia şi închinarea iubituluĭ Vostru fiu către Noĭ şi Augusta nóstră casă, şi ne a espusŭ pre largŭ celle ce cereţi cu umilinţia de la noĭ pentru acell'-aşĭ fiu allŭ Vostru. Şi precumŭ nu ne indoimŭ despre credinţia cea făgăduită nouă în unŭ modŭ atât de sântŭ, ci ne linguşim că şi Sinceritatea vóstră şi iubitul vostru fiŭ veţĭ rĕmâne nemişcaţĭ întrinsa: aşia şi drépta celluĭ pré înaltŭ ne va ajuta spre împărţirea protecţiuniĭ regale în contra barbarilorŭ în starea lucrurilorŭ de acum.

Intr'acestea întărimŭ pentru totŭ timpulŭ graţia nóstră Imperială Regală către Sinceritatea vóstră. Datŭ în cetatea nóstră Viena, în 17 Augustŭ anul 1690; ear allŭ imperiuluĭ nostru Roman 33, allŭ Ungarieĭ 36, şi allŭ Boemieĭ 34.

Leopold *Enricŭ Comite de Stratman»*[2]).

Documentul litera D.

Leopoldŭ din graţia luĭ D zeŭ allesŭ Imperatoriŭ al Romanilorŭ, pururea Augustŭ (etc).

---

[1]) Veḑĭ în vol. V, Mag. ist., p. 81–83.
[2]) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 85-87.

Illustrissimă Principésă devotată din inima iubita, Consiliarulŭ nostru camerariŭ, Generariul Miliţieĭ campestre, unguresci, Prefectulŭ veghielorŭ, capitanulŭ supremĭ allŭ Jobeĭ, credinciosulŭ nostru comite Ladislau Chiaky, Despanŭ perpetuŭ allŭ sepusiului, ne a presentatŭ nouă pe fiul Sinceritățiĭ vóstre, Giorgiu, june de cea maĭ bună aşteptare, primit în graţia nostră şi pentru memoria tataluĭ sĕŭ, şi pentru însemnatele darurĭ alle corpuluĭ şi sufletuluĭ sĕŭ, carele le arată, şi totŭ de odată ne a datŭ şi scrisórea sinceritățeĭ vóstră din 28 Decembrie, annulŭ trecutŭ, şi ne a reportatŭ maĭ pre largŭ lucrurile încredinţiate luĭ de către D-vóstră, care considerându-le cu accurateţiă iamŭ datŭ luĭ deplină putere de a ve declara pre largŭ Sincerităţiĭ vóstre totŭ cugetulŭ nostru Imperialŭ Regal. Deci poftim să-ĭ daţĭ şi D-vóstră deplină credinţiă întru tóte celle ce se va spune ellŭ în numele nostru, şi întărimĭ graţia şi protecţiunea nóstră Imperială Regală către sinceritatea vóstră.

Datŭ în cetatea nóstre Viena, în 29 Martie anul 1652, éră allŭ Imperiuluĭ nostru Roman 34, allŭ Ungarieĭ 37 allŭ Boemi 26.

Leopold. *Enricŭ comite de Stratman* [1].

Documentul litereĭ E

Antâĭ Maiestatea sa Imperială Regală ca să respundă cu solita buna voinţă nemăsuratelor rugăminte alle ordinilorŭ Provincialilorŭ, a decretatu graţiosŭ că îndată ce va suppune cu totulŭ stăpânirĭ sélle tótă ţéra Românéscă, să decoreḑe cu demnitatea de Voivodŭ pre măritulŭ Domn Giorgiu Cantacuzenu din causa credinţeĭ luĭ celle de multe orĭ dovedite, a înţellepciuneĭ, întegrităţiĭ, strălucităţiĭ familieĭ şi a iubireĭ salle către patrie. Şi tot-de-odată priimesce ca, când se va tracta despre numirea unuĭ următoriŭ în domnie, să se ia în băgare de seamă particulară, familia Can-

[1]) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 85.

tacuzenilorŭ, şi maĭ allesŭ voturile şi rugămintele Domnilor boiarĭ şi Representanţĭ.

[L. S.]

Prin Imperatoriul
Din consiliul de resbellŭ
Lassemburg 30 Maĭ 1717
Anton Iosef de Öttl m. p.»[1]).

Documentul literei F.

Din mandatul Maiestăţeĭ sale Impĕratuluĭ Carol VI, Regele Spanieĭ, Ungarieĭ, Boemieĭ, etc.

Domnulŭ nostru cellŭ pré-graţiosŭ. Să se facă cunoscutŭ Dómneĭ Păuna vĕduveĭ Domnuluĭ Ştefan Cantacuzenu, fostul principe allŭ ţĕreĭ Românescĭ, şi omorît în Constantinopoli, că umilita eĭ supplică s'a reportatŭ Maiestăţiĭ sélle, cu cuprinsulŭ acest-à: Că ea doresce a se priimi suptŭ protecţiunea Imperială cu ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ Radu şi Constantin, că Administraţiunea principatuluĭ ţĕreĭ-Românescĭ să se dea fiuluĭ seŭ cellŭ întâiŭ născut, ca să i se dea din bunătatea înnăscută şi graţia Imperială óre care ajutoriŭ spre o subsistenţă maĭ comodă.

Asupra căreĭ-a atât din respectulŭ închinaţiunĭ speciale care a arătat bărbatul eĭ în tot timpulŭ cât şi din considerarea zeluluĭ luĭ celluĭ lăudabil pentru înaintarea creştinătăţeĭ etc.

Maestatea sa imperială a rezolutŭ suptŭ datulŭ de astăzĭ: Că domnia eĭ vĕduva Cantacuzena cu fiĭ şi averile sale să se bucure de multă protecţiune Imperială, şi prin urmare să i fie ertatŭ de a rĕmânea în regatele şi ţĕrile ereditare alle Maestăţiĭ salle imperiale, şi ca îngăduindŭ împrejurările, să i se dea ajutoriŭ spre recâştigarea averilorŭ salle, etc.

Precumŭ s'a datŭ ordine Domnuluĭ Comite de Stein-

---

[1]) Vedĭ în vol. V, Mag. ist., p. 87–88.

ville, Mareschalŭ de câmp (etc.). Şi că, când (cu ajutorul luĭ D-zeŭ) se va dobêndi stăpânirea pacifică a ţêreĭ şi se va ordina provincia, să se facă băgare de sémă specială asupra cellorŭ doĭ fiĭ aĭ eĭ, şi că pentru astă dată, etc. A-cést-à i se face cunoscutŭ dreptŭ resoluţiune Imperială.

Cu aceste-a, Maiestatea sa Imperială remâne etc.

[L. S.]

Prin Imperatoriul
Din consiliul de resbelŭ
Viena ântâĭ Maĭ 1717
Antoniŭ Iosefŭ de Öttl»[1]).

Eată documentele ce le înfăţişase Banul George Cancuzino Impêratuluĭ Carol al VI-lea, spre a'i reaminti încă de maĭ 'nainte despre familia Cantacuzino.

Nicĭ primiĭ consilieriĭ imperialĭ, ceĭ patru aleşĭ, adică: ***Dositheĭ Brăiloiŭ***, ***Staicu Bengescu***, ***Grigore Vlasto*** şi ***Constantin Strâmbeanu*** nu rêmaseră tot timpul, căcĭ în ceĭ 21 de ani de ocârmuire a Austrieĭ, asupra Banatuluĭ Olténieĭ, adică de la pacea de la Pasarovitz (1718); până la Pacea de la Belgrad (1739); întâlnim încă următoriĭ *consilierĭ Imperialĭ*. ***Ioan Băleanu***, ***Ştefan Pârşcoveanu*** [2]), ***Ilie Ştirbeĭ*** [3]), ***Michail Glogoveanu***, ***Matheĭ Glogoveanu*** [4]) şi ***Constantin Obedeanu*** [5]).

---

[1]) Vedĭ în vol. V, Mag. ist., p. 89—91.

[2]) Pe aceştĭ boerĭ îĭ vedem într'un act din 1731, 23 Iunie, scris de la Craiova către comitele *Wallis*, în calitatea lor de consilierĭ imperialĭ, semnaţĭ fiind, Ión *de* Ballianul şi Ştefan *de* Pârşcoveanul; 'şĭ însuşeaŭ eĭ acésta particulă nobilitară *de*, în corespondenţele cu strĕiniĭ? Poate ca imitaţiune a sistemuluĭ nobilitar din Austria. Vezĭ documentul citat vol. VI, col. doc. Hurm., p. 424.

[3]) Din actul cu data de 1731, 21 Iulie, se vede scris tot cu *de*, ***Elias de Ştirbeĭ***. Vezĭ idem.

[4]) Vezĭ în «Monastirea Tismana» *(documente şi inscripţiunĭ)*, monografia D-luĭ Al. Stefulescu, Têrgu Jiu 1896, p. 103, după inscripţiunile din Biserica Monastireĭ ***Tismana*** şi bisericeĭ din *Bengeştĭ*.

[5]) Vezĭ idem p. 103. Acesta erea ginerile luĭ Dumitraşcu saŭ ***Dositheĭ*** Brăiloiŭ, Constantin Obedeanu a ţinut pe Stanca fica luĭ Dositeĭ (vezĭ în inscripţiunile de pe ḑid din Monastirea *Văḑenĭ* ḑidită de Marele Ban Kornea Brăiloiŭ în 1696 în ḑilele luĭ Brâncoveanu Vodă; vezĭ reprodus în Fascicula I, vol. I, anul 1896 «***Publicaţiunile** muzeuluĭ Gorjuluĭ)*. Despre Constantin Obedeanu ca *Consilier Imperial*, vezĭ în Revista «*Jiul*» No. 7; Reprodus peatra de pe frontispiciul bisericeĭ din ***Stăneştĭ*** ḑidită de ***Constantin Obedeanu în 1732*** şi într'un chrisov din 1741 unde ca: ***Caimacam al** Craioveĭ* se vorbeşte: *că aŭ fost pe acea vreme în zilele Nemţilorŭ mare **Comisar*** (vezĭ idem în Fascicula I, p. 9-10, a D-luĭ Ştefulescu).

Am intrat în perioada anuluĭ 1718, Oltenia e sub Germanĭ; pe la începutul luĭ Ianuarie 1719, Nicolae Mavrocordat pe care boeriĭ românĭ 'l detronaseră în 1716 revine pe tronul țěreĭ, pe care o găsește în starea cea maĭ desperată; boeriĭ, pribegĭ; locuitoriĭ ascunșĭ prin vizuinele Carpaților; și pe lângă acestea ciuma și foametea secerând restul populațiuneĭ; eată începutul epoceĭ fanariote, primul act al jalniceĭ tragediĭ de la cea d'întâĭ scenă este îngrozitor.

In van fură decĭ toate sforțările supranaturale ale Românilor, *boerĭ* și *slujitorĭ;* în van fură toate svêrcolirele lor pentru a scutura națiunea română de veneticiĭ Țarigraduluĭ; în van decĭ se formase în țara Românească acea partidă a oposițiuneĭ ce avea de scop să scoată țara de sub jugul cel împilător al *Turcilor păgânĭ;* și decĭ și al *Grecilor Fanarioțĭ;* și a o trece celuĭ german; căcĭ puterea Ottomanilor era maĭ puternică și ea a predominat 263 [1]) de anĭ. Româniĭ aŭ dus lupta, prin sacrificiile cele maĭ marĭ; avuțiĭ și viață devenite jertfă pe sfântul altar al patrieĭ.

Resultatul însă nu fu, de cât, că Oltenia trecu pentru un timp de 21 anĭ sub coroana habsburgică; și Țara Românească din preună cu sora eĭ Moldova, devenite niște moșiĭ supuse la licitațiune, ca acela dintre Fanarioțĭ ce va da maĭ mult; acela să domnească.

Prin ast-fel de mijloace, toate clasele societățeĭ române clerul, boerimea, armata, burghedia și țěraniĭ, clase carĭ maĭ odinioară eraŭ glorificate fie-care după posițiunea lor în stat, acuma toate vor fi *demoralisate, conrupte* și *înjosite.*

Prin ast-fel de mijloace, *țěranul român,* care de la Traian și până la Fanarioțĭ, păstrase cu prețul sângeluĭ sěŭ, naționalitatea, limba, și costumul cel străbunesc, acuma de un timp de maĭ bine de un veac deveni obiectul de despoere al Fanarioților.

Numele acela de *Boerŭ Român,* care altă dată, aducea aminte timpurile de independență; bravură militară; și

---

[1]) Adică de la distrugerea Constantinopoluluĭ 1453, de când începură Greciĭ bizantinĭ a veni prin țěrile Române și a se amesteca în trebile eĭ, pânĭ la 1716 când căpătară domnia.

mândrie naţională, acuma devenise la fel cu o vorbă înjositoare, aceia de *ciocoi;* adică un om ce voeşte să ajungă la onoruri; prin fel de fel de mijloace; intrigi; calomnii şi crime, şi să ajungă nu cu gândul de a putea câştiga ţara, ci el şi numele luĭ, un om străin, venetic, care să strălucească într'o ţară ce nu este a luĭ, şi ca să ajungă în această ţară să se arate blând. O doamne! un om ca şi un câine întins pe patru labe la picioarele stăpânuluĭ sĕŭ; câinele însă stă întins, dar este şi fidel stăpênuluĭ. Ast fel decĭ Fanarioţiĭ linguşind maĭ întâĭ pe Turcĭ, apoĭ pe boeriĭ româniĭ, 'şi făcură loc în ţĕrile dunărene şi într'un interval de muncă serioasă, de la anul 1611 până la 1716 eĭ ajunseră şi la tron.

Boerul şi ţĕranul Român în zadar vor arunca acuma Fanariotuluĭ, epitetul de *strigoĭ,* acea formă fantasmagorică, a mortuluĭ, care sculându se din mormêntul seŭ cel negru şi rece; voeşte să sugă sângele celor viĭ.

Din causa acestor triste întâmplărĭ cădute pe capul ţĕreĭ s'a desagreat ori-ce legătură ce predomnea odineaorĭ între clasele societăţeĭ din ţară; ura, vrajba, şi invidia începură a lua locul iubireĭ şi supunereĭ oarbe.

Boeriĭ; uniĭ emigrară; alţĭ rĕmânênd în ţară se confundară cu Fanarioţiĭ şi se fanariotizară şi eĭ cu timpul, şi ast-fel, caracterul naţional de altă dată, fu distrus; de aci decĭ se născu ura claselor de jos în contra boerimiĭ de acum: «*ciocoimea*».

Ţĕraniĭ speriaţĭ se desperară, şi ne maĭ putênd trăi liniştiţĭ pe prispele lor, 'şi luară câmpiile rătăcind, lunĭ şi anĭ prin codriĭ pădurilor seculare ale Carpaţilor; şi formându-se în *bande de haiducĭ* avênd în capul lor pe câte un căpitan; luănd denumirea după acel şef ca de pildă ale luĭ: *Tunsul*, *Mihu*, *Bujor*, *Cârjaliŭ*, *Codreanu*, *Jianu* şi altele; punêndu'şi în gând să înfrâne lăcomia *Fanarioţilor* şi a *Fanariotisaţilor.*

Eată cum se sfêrşi epoca de glorie din istoria naţională a Românilor; după o ḑi de senin; dupe un cer albăstriŭ, după un soare strălucitor şi cald; a succedat o altă ḑi de furtună cu un cer întunecos; din care a curs numai trăsnete.

Epoca de la 7161 până la 1821 formeadă un subiect cu totul separat de cea-ce am tratat noi până aci, această epocă a fost scrisă de mulţi alţii şi se va mai scri încă; ea a şi fost intitulată, de: «epoca Fanarioţilor» un nume cam pe nedrept dat; căci nu numai Fanarioţii aŭ domnit în această epocă ci şi domni de origină românească ori romanizată. In această epocă se coprinde şi cei 21 de ani de dominaţiune a Austriei asupra Olteniei.

Noi însă ca să încheiăm această primă parte din cartea noastră; până a trece la a doua; adică la «*armată*» vom mai deschide un ultim capitol; al VII lea; în care sĕ arĕtàm cultura în ţara Românească până în 1717; limita subiectul nostru.

CAPITOLUL VII.

Starea culturală a ţĕrei Româneşti până la 1717; epoca naţională, influenţele strĕine şi înrâurirea grecească în toate ramurile activităţei sociale.

Studiul acestui capitol de sigur că ar putea foarte bine să formeze subiectul unei lucrări separate coprinsă într'un voluminos op; căci titlul dupĕ cum vedem vorbeşte de starea culturală a ţĕrei Româneşti de la primele manifestări şi până la anul 1717; adică de gradul desvoltărei inteligenţei Românului în decursul acelor veacuri, în toate ramurile activităţei sociale.

Scopul nostru, dacă am format încă acest al VII lea capitol în această primă parte din cartea de faţă; nu a fost de a pătrunde în adâncimea studiului culturei Românilor până în 1717, căci ce ar avea de a face această cestiune cu înrîurirea grecească în ţara Românească? de care ne-am ocupat noi până aci.

Deci dacă am pus acest capitol este că, s'a simţit nevoea că să vorbim şi de cultura grecească în ţara Românească; pentru ca studiul înrîurirei greceşti până la anul întronărei Fanarioţilor (1716) să fie complect, studiŭ care l'am înfăţişat noi lectorului, precum şi efectul acestei

înrâuriri când se facu întronarea din care am şi îmbrăţişat un an adică 1716—1717.

Prin cuvêntul, *stare culturală* nu vom înţelege numai cuvêntul de *literatură;* ci vom lua cuvêntul în sensul sĕŭ cel mai larg; adică: gradul de desvoltare în toate ramurile activităţei sociale până la care a ajuns inteligenţa omenească.

Ne aflăm deci faţă de un studiŭ foarte vast căci: *limba, literatura, legislaţiunea, medicina, biserica, şcoala, elocuenţa, artele sciinţele, literele, filosofia, starea economică, politică* şi *socială* de la primele zile de existenţă a acestei ţĕri şi până la anul 1717 ar putea fi studiate în sute de pagini şi zecimi de volume.

Ca în ori şi ce speţă de lucrare este însă un obiect care formează subiectul principal al operei, în jurul căruia se grupează restul; în acest capitol subiectul principal este cultura grecească; dacă vom vorbi deci de cultura românească saŭ de alte influenţe a culturilor strĕine suferite de Români, aceasta trebue să o facem ca un ce inevitabil peste care nu am fi putut sări, căci cultura grecească a fost posterioară celei româneşti; şi a trebuit deci să vorbim maĭ întâi de început, ca să ajungem la continuitate.

Mai înainte de a intra în studiul subiectului de faţă, cred că e nemerit a ne opri un moment şi a vedea de ce a fost dat ca Românii să *fie expuşi unei înrîuri culturale greceşti; cum şi de când aŭ intrat Grecii în legături cu poporul Român* şi *de când aŭ datat originele acestor relaţiuni.*

Vestitul istoriograf al antichităţei, Herodot [1]) spune că între popoarele: Sciţii, Tracii şi Dacii şi între popoarele din Europa orientală mai ales Grecii aŭ existat raporturi: religioase, comerciale şi culturale.

Sciţii, Tracii şi Dacii aŭ locuit însă pământul pe care aḑi se găseşte împrăştiaţi Românii în toată Dacia traiană şi în unele părţi din peninsula balcanică.

---

[1]) Vezi în cartea II.

Intre aniĭ 101 şi 105 Împěratul Traian intreprinse două expediţiunĭ în contra regeluĭ Dac şi supuse Dacia; obiceiul la Romanĭ erea: că orĭ de câte orĭ supuneaŭ o provincie, să aşeḑe şi să aducă acolo coloniĭ, aceasta spre a stabili dominaţiunea romană, acest principiŭ a fost consacrat la Romanĭ încă de la începutul existenţeĭ statuluĭ lor, încă pe când cucereaŭ acele micĭ provinciĭ din ţinuturile Italieĭ.

Traian în Dacia urmă vechiuluĭ sistem şi istoricul Eutropius zice că marele împěrat a adus coloniĭ din toate părţile imperiuluĭ *pentru că Dacia erea pustie*[1]), el zice: «Quum Dacia, bello dacico, viris esset exhausta, Trayanus, ad frequentandam hanc decies centena milia passum in circuitu habentem provinciam, ex tota orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas».

Acuma în timpul colonisăreĭ acele relaţiunĭ despre care vorbirăm maĭ sus după afirmaţiunea luĭ Herodot între acele popoare ale Europeĭ orientale şi maĭ ales Greciĭ şi între poporul cel noŭ al colonilor vor deveni maĭ intime şi pentru ce oare?

Să vedem:

Traian şi-a adus coloniĭ maĭ cu seamă dintre popoarele orientale[2]). Ast-fel aŭ venit în Dacia o sumă de meseriaşĭ din orient care stabilindu-se acolo aŭ contribuit oare cum la desvoltarea civilisaţiuneĭ; făcênd din Dacia provincia cea maĭ însemnată a imperiuluĭ roman [3]), contactul decĭ între aceste popoare ale orientuluĭ şi coloniştiĭ luĭ Traian în timpul colonisăreĭ s'aŭ legat maĭ mult ca maĭ înainte.

Am spus însă că floarea popoarelor orientale pe acele vremurĭ ereaŭ *Greciĭ*.

Aceste relaţiunĭ a coloniştilor luĭ Traian cu popoa-

---

1) Această de pe urmă frază ne vine greŭ a o crede căcĭ, cum ar fi putut să fie Dacia pustie în momentul venireĭ colonilor romanĭ? ce aŭ devenit vechiĭ locuitorĭ Dacĭ? toţĭ nu aŭ putut peri, nicĭ fugi. Eutropius ca istoric şi scriitor roman a căutat aci, poate numaĭ şi numaĭ a ridica pe impěratul sěŭ, şi a afirmat un neadevĕr. Cercetările istoricilor modernĭ aŭ dovedit falşul.

2) Vezĭ în Cronicariĭ Grecĭ de Erbiceanu, p. IX şi Xenopol, vol. I, p. 178-192.

3) Vezĭ în Filipide «Ἱστορία τῆς Ρουμανίας» p. 363—420 idem Xenopol op. cit. şi Erbiceanu cr. gr., p. IX.

rele orientale şi maĭ ales cu Grecii deveniră şi maĭ puternice atuncĭ când împĕratul Aurelian a trecut legiunile romane la anul 270 în Moesia; căcĭ de atuncĭ coloniştii romanĭ aŭ locuit veacurĭ întregĭ confundaţĭ în mijlocul Grecilor; după cum spun toţĭ istoriografiĭ bisantinĭ; această stare de lucrurĭ a urmat până prin veacul al VII, când năvălirea slavonă a venit peste capul descendenţilor coloniştilor luĭ Traian strămutaţĭ de Aurelian în Moesia; şi de atuncĭ până la anul 1250, resultatul se decise; căcĭ mare parte din coloniştii veniţĭ, trecură din noŭ Dunărea şi se opriră în regiunile dintre Carpaţĭ şi fluviŭ, spre a se reuni şi confunda cu fraţii lor rĕmaşĭ în Dacia, ce coboraŭ acuma cărările Carpaţilor spre a forma aci în Oltenia începutul statuluĭ român.

Restul populaţiuneĭ de coloniştĭ aduşĭ de Aurelian în Moesia şi rĕmaşĭ acolo după anul 1250; de la 270 până acuma; se confundară cu popoarele elenice; fură absorbite de civilisaţiunea baştinaşă greacă; lăsând însă numele de Valahia mare, Thesalieĭ, ţara pe care o locuiră eĭ: «τῆς Θετταλίας μεθόρια Μεγάλη Βλαχία καλεῖται» [1]).

Acest fapt l'a relevat şi D. Paparrigopoulo profesorul de istorie naţională la Universitatea din Athena.

D. Paparrigopoulo a scris în 5 volume în greceşte, «istoria civilisaţiuneĭ elenice de la origină, până în ḑilele noastre»; D-sa însă într'un volum scris pe limba franceḑă a condensat cele 5 volume scrise pe limba elenă şi eată ce ne spune despre Valachiĭ descendenţiĭ coloniştilor romanĭ; ce aŭ rĕmas în peninsula balcanică: «Les derniers étrangers mêles aux Hellènes, avant la conquete musulmane[2]) sont les Valaques. Ces Valaques avaient paru dans les pays grecs, spécialement en Thessalie, avant l'invasion franque. Anne Comnène, parle la première d'un village valaque nommé *Exavan*, situé en Thessalie.

---

[1]) Vezĭ în cronicariĭ bisantinĭ. *Choniat*, Ioan Comnen Mitropolitul Dristrieĭ, şi profesor în Academia din Bucureştĭ la 1690 saŭ şcoala domnească a Brâncoveanuluĭ-Vodă, el a fost şi medicul domnuluĭ român, de la el ne-a rĕmas un manuscript autograf depus la Academia română cu note despre Choniat.

[2]) 1453.

Elle dit que les Vallaques étaient, des nomades qui-s'enrôlaient dans les armées de Constantinople. Mais c'est depuis les croisades qu'ils semblent s'être établis plus solidement dans ces contrées [1]). Ils vinrent d'au, dela du Danube. Ayant passé ce fleuve avec les Bulgares, ils s'etablirent d'abord sur les Balkans et descendirent de là jusqu'en Epire et en Thessalie. Une partie suivie le sort des colonies et des conquêtes bulgares; d'autres continuerent à mener une vie pastorales ; d'autres enfin recevaient des concessions de terres sur les deux versaut du Pinde [2]), après avoir d'abord servi dans l'armée hellenique. De la le nom de Valachie ou grande Valachie donné au moyen âge a cette portion de la Thessalie. Mais ces Valaques, peu nombreux du rèste, finirent par se fondre, ou a peu près, dans la race grecque. Une foule d'hommes remarquables de notre histoire moderne, *les Colletti; les Sina, les Tossitza, les Hadji-Pétra*, pour ne citer que les plus connus étaient d'origine valaques. Tels furent les derniers elements hétérogènes qui, se mêlèrent à la grande familles hélleniques [3]).

In veacul al XII-lea însă când regiunea daciană dintre Carpaţi şi Dunăre mai ales a Olteniei începu a se popula de descendenţii coloniştilor luĭ Traian, atât cu ceĭ veniţi de peste munţi cât şi cu ceĭ veniţi de peste Dunăre din Moesia; de atuncĭ relaţiunile acestor strănepoţi ai coloniştilor ce vor forma străbunii Românilor de adi, se strânse şi maĭ mult cu popoarele elenice de la gurile Orientului european.

Cea-ce ne-a făcut pe noi Românii ca să ne apropiem de Greci a fost încă şi religiunea. Religiunea a legat şi a deslegat lucrurĭ marĭ şi înfricoşate pe pămênt.

---

1) Tocmaĭ data întemeereĭ ţěreĭ Româneştĭ din Oltenia.

2) Efectul epoceĭ militare ce începuse.

3) Opinie împărtăşită şi găsită de Ioan Ghica şi de I. Caragiani (studiĭ istorice asupra Românilor din peninsula balcanică Bucureştĭ 1888; operă citată în alte pasage din această carte, încă).

Vedĭ în Histoire de la civilisation hellénique par M. C. Paparrigopoulo professeur d'Histoire a l'université d'Athènes, Paris, L. Hachette, 1878.

Maĭ înainte încă de veacul al XII înainte decĭ ca descendenţiĭ coloniştilor luĭ Traian să 'şĭ stabilească într'un mod fix culcuşul lor în Dacia traiană pentru a forma statul român, Româniĭ se desfăcuseră de biserica occidentală ce era pusă sub scutul Papeĭ.

Confesiunea Românilor a fost încă din acele veacurĭ, cea ortodoxă.

Pe vremurile când Barbariĭ cutreeraŭ aceste ţinuturĭ dacice, pe vremurile când Româniĭ nu 'şĭ născuseră încă statul lor şi nicĭ un început de stat aci pe malul Dunăreĭ; înainte decĭ de veacul al XII; noĭ eram puşĭ sub privegherea bisericeĭ ortodoxe de rĕsărit şi atârnam de sfânta patriarchie de la Constantinopol.

Nicĭ odată nu am aparţinut putereĭ papale.

D. Erbiceanu spune: «Pe la jumĕtatea suteĭ a treia se găsesc şi persecuţiĭ asupra creştinilor din Dacia şi martirĭ. Confesiunea noastră a fost cea ortodoxă în tot-d'auna»[1]).

De aceia spune D. Erbiceanu că datinele şi obiceiurile religioase sunt aceleaşĭ cu ale Grecilor, şi numaĭ tradiţiile populare; jocurĭ, sĕrbătorĭ naţionale române, obiceiurile casnice şi nuntale, legendele şi altele de felul acesta maĭ poartă tipul românesc şi amintesc originea noastră Romană [2]). De aci decĭ şi stilul grecesco-bizantin în clădirea bisericelor şi mănăstirilor române.

Relaţiunile Românilor cu Greciĭ dacă am căutat a le desgropa este că, am voit să vedem de când aŭ început; şi de ce fel aŭ fost; am vĕḑut că cele d'întâĭ relaţiunĭ aŭ fost cele religioase, în această carte am format un capitol separat al acestor relaţiunĭ [3]); aci însă, în acest capitol am aprofundat maĭ mult ca în cap. I cestiunea relaţiunilor religioase între Românĭ şi Grecĭ.

Dacă însă din acele prime timpurĭ de existenţă a Românuluĭ ca stat şi până în veacul al XV, a esistat relaţiunĭ

---

[1]) Veḑĭ în «Cronicariĭ Grecĭ», pag. X şi Mitropolia Moldoveĭ şi Suceveĭ pag. 5-38 de Constantin Erbiceanu, profesor de Theologie la facultatea din Bucureştĭ.

[2]) Veḑĭ idem Cronicariĭ Grecĭ, pag. X.

[3]) » în Capitolul I din această carte.

religioase între dênşiĭ şi Greciĭ; acuma în veacul al XV de la anul 1453 încoace aceste relaţiunĭ se vor îndesa şi maĭ mult şi se vor manifesta la Românĭ şi pe alte căĭ nu numaĭ pe cea religioasă cum fusese până acum. Comerţul şi politica vor deschide Grecilor de la Bizanţ două căĭ întinse şi practice pentru ca munca lor de cotropire asupra ţĕrilor române să devie maĭ spornică.

De la 1453 de când Mohamed al II sfărămase dinastia bizantină-elenică a Paleologilor, făcĕnd din cadavrele Grecilor o movilă de pe vêrful căreia el şi moştenitoriĭ sĕĭ vor privi, planând peste toată Europa, aproape încă două veacurĭ; din acel an Greciĭ începură a veni prin ţĕrile române de la Dunăre; în această carte am studiat această înrîurire grecească, ce afară de calea religioasă s'a manifestat şi pe aceia a comerţuluĭ şi a politiceĭ şi care a avut un efect atât de desastros pentru Românĭ, infiltrând astfel chiar în spiritul de justiţie al Românilor, principiile legislaţiuneĭ grece-bizantine.

Este decĭ o eroare neertată acelora carĭ ar crede că relaţiunile Românilor cu Greciĭ s'aŭ strâns numaĭ de la aşa numita epocă Fanariotă adică de la anul 1709 pentru Moldova şi 1716 pentru ţara Românească, anĭ când aŭ păşit primiĭ Domnĭ Fanarioţĭ pe tronurile române; în persoana unuia şi aceluiaşi individ Nicolae Mavrocordat-Voevod.

Relaţiunile Românilor cu Greciĭ sunt decĭ foarte vechĭ, şi acest fenomen în viaţa Românilor a fost un ce firesc, un ce care a decurs de la natură; căcĭ prin posiţiunea noastră geografică; pe charta Europeĭ după cum a fost imposibil ca să rĕmânem un popor neutru, tot aşa de imposibil a fost ca să avem şi altă soartă de cât aceea pe care am avut'o faţă de evenimentele istorice ce nu aŭ fost alt-ceva, de cât consecinţa acesteĭ posiţiunĭ geografice.

Acest fapt nu este o observaţiune a mea personală, ci o reproducţiune mândră a istoricilor vestiţĭ şi oamenilor marĭ politicĭ. Este de ajuns numele istoricului *Gibon* şi acela al *Impĕratuluĭ Napoleon al III-lea.*

Dacă cestiunea relaţiunilor Românilor cu Greciĭ a fost o nenorocire orĭ o fericire pentru neamul românesc; dacă

din efectul acestor relațiunĭ aŭ resultat nişte manifestațiunĭ folositoare orĭ nefolositoare în toate ramurile activităţeĭ sociale la Românĭ, carĭ ramurĭ toate reunite la un loc aŭ format acel trunchiŭ puternic ce formează cultura unuĭ popor, în restimpul veacurilor, aceasta este o altă cestiune care ne rĕmâne să o deslegăm maĭ la vale; această deslegare formând însuşĭ miedul capitoluluĭ de faţă, iată-ne decĭ ajunşĭ unde am vrut să ajungem, eată-ne decĭ la începutul discuţiuneĭ capitoluluĭ, căcĭ până acĭ nu a fost de cât o expunere de motive peste care nu am fi putut trece.

Acuma decĭ să luăm în studiŭ fie-care din aceste ramurĭ ale trunchiuluĭ, ce a format la Românĭ ca şi la toate popoarele din lume starea culturală a aceluĭ popor, şi să vedem structura fie-căreĭ rămurele în parte, până ce vom da de acea *structură grecească* care am vĕzut că se formase în puternicul *trunchiŭ al cultureĭ române* încă din cele d'ântâiŭ timpurĭ ale existenţeĭ noastre ca stat, rĕmânênd însă neîngrijită luându'ĭ locul cultura noastră naţională şi reapărută de abea maĭ târḑiŭ, în vremurile înrâurireĭ greceştĭ.

Incep cu:

1. Limba neamuluĭ Românesc

derivarea, vorbirea şi scrierea

Din trunchiul poporuluĭ Arian al platouluĭ central al Asieĭ, s'aŭ desfăcut douĕ ramurĭ de popoare, o ramură a populat sudul continentuluĭ asiatic eară cea l'altă ramură a venit în Europa.

Aceasta rasă a poporuluĭ Aric s'a maĭ numit şi rasa indo-Europeană, şi ea dênd naştere la douĕ ramurĭ a dat naştere şi la douĕ marĭ divisiunĭ de limbĭ; a celor *asiatice* şi a celor *europeene*.

Ramura asiatică coprinde: *a)* Ramura indiană în care intră: 1. *Sanscrita,* o limbă moartă ce nu se maĭ conservă aḑi de cât în textele lithurgice din religiunea Brahmană şi în unele opere literare; 2. *Pracrita,* ce nu

este alta de cât o totalitate a limbelor vulgare carĭ aŭ înlocuit Sanscrita ; 3. *Idiomele moderne* vorbite ađi în India.

b) **Ramura eranică** în care intră: 1. *Zenda* saŭ limba Avesteĭ conservată în cărţile sacre atribuite legislatoruluĭ Zoroastru ; 2. *Persana* limba vechilor Perşĭ care se găseşte în inscripţiunele cuneiforme; 3. *Limbele eranice moderne.*

Ramura europeană coprinde: 1. *Grupul Armean ;* 2. *Grupul elenic ;* 3. *Grupul italic* în care maĭ intră limba *etruscă, umbrică, oscă şi latină ;* 4. *Grupul celtic* în care intră *limba vechilor Galĭ*, vechilor *Irlandezĭ* şi dialectele moderne din Irlanda şi nord-vestul Franciei ; 5. *Grupul german* în care intră *limba gotică*, *izlandeză*, *norvegiană*, *suedeză*, *daneză* şi limbele vorbite în Germania şi Austria ađĭ ; 6. *Grupul leto-Slav* în care intră *limbele letice saŭ baltice*, *limbele slavice* în care intră limba slavo-bulgară şi limbele vorbite ađĭ de *popoarele slavice* ; 7. *Grupul Albanez* care a rĕmas neatins [1]).

Din acel grup italic din care s'a născut limba latină se coboară limba cea dulce şi curată a Românilor.

Naţionalitatea românească a avut de părinţĭ însă pe Dacĭ şi Romanĭ, cea-ce s'a întêmplat cu noĭ pe calea naţionalităţeĭ, acelaşĭ lucru s'a întêmplat şi pe a limbeĭ, că întreg elementul dacic a perit după ce Traian a învins Dacia şi a adus acolo coloniĭ, acesta a fost un ce demonstrat de istoricĭ, se va vedea şi de noĭ la locul cuvenit [2]) ; faptul însă e dovedit că elementul predomnitor în formarea naţionalităţeĭ şi limbeĭ române a fost tot coloniştiĭ Romanĭ căcĭ, Dacia fiind învinsă eĭ aŭ căutat a se impune în tot.

Limba dacică a influenţat asupra limbeĭ latine în cuvinte de persoane, munţĭ, rîurĭ, oraşe şi plante; scriitoriĭ latinĭ, grecĭ şi inscripţiunile, dovedesc [3]).

Limba română s'a format din limba latină poporană ce a vorbit'o coloniştiĭ luĭ Traian aduşĭ în Dacia şi indigeniĭ de acolo supuşĭ.

---

[1]) Veđĭ în Limba şi literatura română de Gh. Adamescu, p. 7--9.
[2]) Capitolul naţionalităţeĭ române partea III.
[3]) Veđĭ în Limba şi literatura română de Adamescu, p. 6.

Dacii ca element supus şi-aŭ perdut cu timpul limba lor şi nu aŭ lăsat de cât urmele de care am vorbit maĭ sus.

Limba latină ce nu a fost de cât copila grupuluĭ Italic a suferit schimbărĭ în decursul veacurilor din existenţa Romanilor, în primele timpurĭ; acele ale regalităţeĭ şi republiceĭ statuluĭ roman; limba latină a fost cu totul diferită de limba latină din gramatică şi textele clasice.

Grecii; acel popor care în vechime a aruncat raḑe de lumină asupra tuturor naţiunilor iubitoare de cultură şi de civilisaţie, aŭ încălḑit şi pe Romanĭ şi ast-fel Romaniĭ, acel popor care până atuncĭ erea vestit prin vitejiĭ, acuma va deveni vestit şi prin cultura sa, care o împrumută de la Grecĭ; *epoca de aur a literatureĭ elene din veacul luĭ Pericles*, va fi imitată şi la Romanĭ; *şi va forma epoca de aur a literatureĭ romane din veacul luĭ August;* Horaţius bine zice:

> «Græcia capta ferum victorem cepit et artes
> Intulit agresti Latio...»

Acuma limba latină se polei de tot şi se îmbracă cu această haină nouă a cultureĭ elene, ea se înavuţi cu expresiunĭ nouĭ şi capetele de operă ale autorilor romanĭ devin cele maĭ alese bucăţĭ literare ale antiquităţeĭ.

Nu la fel erea însă limba latină pe care o vorbea poporul roman cu limba literară latină pe care o scriea învĕţaţiĭ, literaţiĭ şi filosofiĭ romanĭ.

Această deosebire a fost şi va fi în tot-deauna la toate popoarele; chiar aḑĭ cu limba Franceză, Italiană şi altele, e acelaşi lucru.

Scriitorii însuşĭ romanĭ ne vorbesc de *lingua rustica* şi *lingua pedestris*. Această deosebire de vorbire între cele douĕ limbĭ latine, cea *poporană* şi *literară*, a fost cu atât maĭ mare în provinciĭ cu cât acele provinciĭ ereaŭ maĭ depărtate de Roma. Limba latina literară începu însă a decade, când creştinismul începu să se ridice şi când năvălirile barbarilor se iviră. Creştinismul voea să atragă maĭ

mult poporul, mulţimea, căcĭ cu mulţimea obţiĭ ceva şi impuĭ.

Apostoliĭ creştinătăţeĭ, ca să alunge păgânismul, vorbeaŭ poporuluĭ în limba sa şi'l convingea la cruce.

Pe de altă parte, năvalirea barbarilor aduse o lovitură de busdugan în capul limbeĭ literare, căcĭ acuma nu maĭ ardea nimenuĭ de scris şi de a face opere, nefiind sigur dintr'o zi într'alta; în cât limba literară nu putea să se întreţină, căcĭ literatura dispăruse.

Căzênd decĭ statul roman, limba literară ce se vorbea la Roma, limba oficială, fu distrusă.

Şi în fie-care provincie începu a se desvolta limba vulgară ce o vorbea locuitoriĭ aceleĭ provinciĭ, aşa că se vor produce de acum înainte o mulţime de dialecte de limbĭ vulgare latine născute din ramura latină a trunchiuluĭ italic, carĭ limbĭ învĕţaţiĭ le-aŭ numit limbĭ *romanice* saŭ *neolatine*.

Din limba *romanică* saŭ *neolatină* ce s'a vorbit în Dacia, provincie romană colonisată de împĕratul Traian, s'a născut limba noastră **română**.

D. Densuşianu, după istoricul Mommsen, spune că limba română în Dacia 'şĭ ea o posiţiune fixă după anul 107 d. Chr., când s'a sĕvêrşit cu invingerea totală a Daciilor de către Traian [1].

Venim acum la studiul *influenţelor strĕine* suferite de limba română.

Cea d'întâĭ influenţă la care ar fi fost expusă limba română încă din starea eĭ embrionară, ar fi fost influenţa *Dacă*.

Am vorbit însă maĭ înainte că Daciĭ aŭ fost în total romanisaţĭ de coloniştiĭ luĭ Traian, că limba *latină poporană* a devenit limba oficială a provincieĭ romane «Dacia» şi că din această limbă s'a născut limba română; limba dacă a lăsat pe icĭ pe colea numaĭ câte-va urme de localităţĭ,

---

[1]) Vedĭ în Istoria limbeĭ şi literatureĭ române de Ar. Densuşianu, profesor universitar, p. I. — Mommsen, Corp. I, Lat. III, p. 550. — Gooss, Studien zur Geographie und Geschichte des Traianischen Daciens. Hermannstadt, 1874, p. 53.

munţi şi rîuri, în graĭ însă absolut nimic[1]); însuşĭ Traian în memoriile sale ḑice: «*Getarum gentem penitus delevi*», care înseamnă: «*Am stins cu totul ginta Geţilor*[2]), (adică a *Dacilor*).

O influenţă asupra căreia merită să ne oprim maĭ mult, a fost cea *slavonă*.

Cea d'întâĭ atingere a Românilor cu Slaviĭ a fost în veacul al 6-lea, în veacul al 7-lea veniră şi Bulgariĭ şi atuncĭ aceste relaţiuni deveniră maĭ frecuente. D. Densuşianu spune însă că influenţa slavonă n'a avut nicĭ o influenţă asupra legilor interne ale limbeĭ, ci numaĭ asupra elementuluĭ lexical, lăsând cuvinte slave în limba română[3]).

Din cele ce vom relata maĭ la vale, vom vedea cam de când s'ar putea socoti introducerea limbeĭ slavone în biserica română şi ca limbă oficială în statul român.

Intre aniĭ 869 şi 885 începe literatura slavonă cu *Ciril* şi *Metodiu* în veacul al X-lea ajunge la o mare înflorire[4]); la anul 971 însă împĕratul bizantin *Tzimische* coprinde Bulgaria, o încorporează imperiuluĭ bizantin şi depune pe patriarchul bulgar Demian[5]). De atuncĭ începură persecuţiuni din partea Grecilor asupra Bulgarilor atât pe calea religioasă cât şi pe cea politică; călugăriĭ şi preoţiĭ bulgarĭ începură a emigra pentru a'şĭ conserva credinţele lor religioase, şi unde ar fi putut eĭ să se ducă de cât în Serbia şi încoace peste Dunăre, adică în viitoarea Ţara-Românească? Decĭ pe la finele veaculuĭ al X-lea începu slavonismul pe o cale maĭ accentuată.

La anul 1018 se formează cel d'întâĭ imperiu bulgaro-român sub Basiliŭ al II-lea şi de atuncĭ influenţa slavonă luă avînt asupra Românilor. Calea politică erea un bun mijloc de desvoltare a cultureĭ slave; ḑic un bun mijloc, căcĭ ea nu făcuse de cât să activeze cultura slavă care

---

1) Pentru detaliĭ veḑĭ în Istoria limbeĭ şi literatureĭ române de Ar. Densuşianu, profesor universitar, p. 63—73.

2) Veḑĭ idem, p. 69.

3) Veḑĭ Istoria limbeĭ şi literatureĭ române, p. 75.

4) Veḑĭ în Gesch. der slav. Lit. von A. N. Pypin şi D. Spasovici, übertragen von Traugott Pesch, Leipzig, I, p. 68, reprodus

5) Idem în Ist. limb. şi lit rom. de Densuşianu, p. 75.

trebuea să se manifesteze pe o altă cale, pe aceia a religiunei; căci în acele vremuri de cumplite ferberi din cauza luptelor civile şi resbelelor cele dese erea imposibil ca cultura unuî popor să se manifeşte pe calea politică saŭ socială în toate părţile lumei.

D. Densuşianu spune că la anul 1054 începu curentul influenţeî slavone care se va manifesta pe calea religioasă [1]), căci în acest an Papa de la Roma cu Patriarchul de la Constantinopol 'şî aruncară reciproc anatema şi de atunci cele două biserici: a *rĕsăritului* şi a *apusului* se *scizionară*. Pe de altă parte tot atunci lupta între grecism şi bulgărism devenise maî aspră, căcî în 1090 se începe o aprigă persecuţiune de către bizantinii greci, contra *bogomililor*, o sectă religioasă bulgară.

Această sectă urmă exemplul celor de maî înainte şi începu a emigra cu duiumul peste Dunăre, adică în viitorul principat românesc.

Intre anii 1218 şi 1241, certurile dintre biserica apuseană şi cea rĕsăriteană devin nesuportabile şi vedem pe papa Gregoriŭ al IX-lea că provoacă cu un *epist* cu data de 27 Ianuarie 1278 pe regele ungur Bela al IV-lea, ca să sdrobească pe poporul înrĕutăţit şi pervers *(contritionem pravae atque perversae nationis)*, popor al lui Ioan Assan [2]). Nu trebue să uităm încă şi bula papală din 1234, dată de acelaşî Papa contra Românilor din *episcopatul Cumanilor*, era deci o ură vĕdită între Românii ortodoxi şi catolicii Papeî.

Influenţa slavonă 'şî croise o cale sigură, aceia a religiunei, asupra Românilor încă cu mult maî înainte de întemeerea statului lor, aşa zisă descălicătoare.

In 1274 începe din noŭ acele încercări de ură a bisericeî de rĕsărit cu cea de apus; între ortodoxî se formează două tabere, unii ce voeaŭ unirea cu biserica de la Roma, alţiî ce nu o voea; eî ziceaŭ că tradiţiunile cele

---

1) Vedĭ op. cit., p. 76.

2) Vedĭ în Theinér, Monumenta hist. Hungariae, I parte, p. 95, reprodus în op. cit. a luĭ Densuşianu, p. 77.

vechĭ ale bisericeĭ rĕsăritene nu trebue a fi schimbate, aceste certurĭ aduse, după nişte recriminărĭ de 10 anĭ, sciziunea definitivă dintre aniĭ 1283 şi 1285 şi de atuncĭ aŭ rĕmas *Româniĭ uniţĭ* şi *neuniţĭ* cu biserica papeĭ. Aceste convulsiunĭ şi certurĭ religioase aŭ sporit şi maĭ mult influenţa slavonă asupra limbeĭ române.

Această sporire de a se slavonisa limba română maĭ întâĭ în biserică, consistase în acel mijloc de a nimici cărţile religioase scrise în limba latină, limba de origine a Românilor.

D. Densuşianu spune că cronicarul bulgar stabileşte această nimicire între anii 1186 şi 1197; Bulgariĭ făcură cu Româniĭ ceea-ce făcură Turciĭ şi Greciĭ cu dênşiĭ, când îĭ supuseră [1]). Aceste nimicirĭ se făceaŭ pe calea foculuĭ, se ardeaŭ cărţile bisericeştĭ contrariĭ noueĭ credinţe, ca eretice. Intrebarea vine însă, cum o influenţă strĕină poate să aibă un efect asupra limbeĭ uneĭ ţĕrĭ, când ea nu se manifestează de cât pe calea religioasă? Rĕspunsul este uşor, când cunoştĭ timpul în care s'a manifestat acea influenţă şi locul unde s'a manifestat. Pe acele vremurĭ, biserica erea maĭ mult saŭ maĭ puţin un stat în stat, apoĭ învĕţătura erea în mâna preoţilor, alţĭ oamenĭ cu carte nicĭ nu ereaŭ de cât preoţiĭ; în cât cine-va ce voea să învĕţe carte, numaĭ de la eĭ putea învĕţa. De aci urmând, că biserica şi preoţimea fiind slavisată, limba oficială a statuluĭ nu a putut fi alta de cât acea a bisericeĭ; întêmplându-se decĭ în tocmaĭ la noĭ aceea ce s'a întêmplat în apus cu limba bisericească. Aşa că toate documentele noastre din al 14-lea veac, până în al 17-lea, sunt scrise în limba slavonă; din al 17-lea încoace avem de abea documente scrise pe limba română.

Cuvintele slavone aŭ pĕtruns în limba română pe treĭ căĭ: prin *contactul viŭ*, prin *limba bisericească* şi prin *calea administrativă*. D. Densuşianu spune că în realitate numaĭ cele ce aŭ pĕtruns prin contactul viŭ, constitue influenţa slavonă, căcĭ numaĭ ele aŭ pĕtruns în graiul de toate zi-

---

[1]) Veḑĭ în Ieriçek, p. 514—516.

lele, căcĭ cuvintele slavone ce aŭ pĕtruns în limba română prin cărţile bisericeştĭ, prin documente şi alt-fel de scrierĭ, acele sunt nişte fosile rĕmase din valurile trecutuluĭ[1]).

O altă influenţă asupra limbeĭ române a fost cea *greceascâ*, ce a înrîurit asupra limbeĭ române încă din primele timpurĭ, căcĭ poate dintre coloniştiĭ aduşĭ de Traian ereaŭ şi Greciĭ, cuvintele lor s'aŭ perdut în graiul latino-vulgar din care a eşit limba română, o înrîurire maĭ nouă a limbeĭ greceştĭ în cea română a fost de când Greciĭ începură a veni prin ţĕrile române şi maĭ cu seamă din veacul al XVI-lea încoace, căcĭ de atuncĭ eĭ începând a se amesteca în afacerile politice ale ţĕrilor române, treptat treptat aŭ ajuns şi la domnia lor, şi de atuncĭ făcĕnd legĭ şi regulamente, aŭ introdus o sumă de cuvinte greceştĭ în limba română, totuşĭ influenţa greceascâ asupra limbeĭ române a fost un ce trecător, căcĭ cu dispariţiunea ereĭ fanariote s'aŭ spulberat şi instituţiunile lor şi decĭ şi acele cuvinte carĭ nu se maĭ găsesc în legile cele nouĭ române.

Alte influenţe strĕine asupra limbeĭ române, simultanee cu cea greceascâ aŭ fost cea *turceascâ* ce a ţinut din veacul al XIV până în 1848; cea *polonă* foarte puternică în veacul al XVI şi XVII, cea maghiară maĭ puţin puternică, cea *rusă* care a strălucit prin veacul al XVIII şi în fine cea *germană*.

Aceste influenţe strĕine aŭ lucrat asupra limbeĭ române cum adĭ lucreadă influenţa franceză în mijlocul căreia ne aflăm.

Despre influenţa limbeĭ greceştĭ aşĭ fi avut maĭ mult de vorbit dar 'mi am reservat cele ce voĭ avea de spus pentru capitolele ce vor urma din această parte a «*Cultureĭ ţĕreĭ Româneştĭ*» de oare-ce totul este în legătură cu *limba elenă*.

Aşa dar să trecem la *unitatea limbeĭ române* avem două păreri ce se bat în cap, a D-luĭ G. Adamescu şi a D-luĭ Ar. Densuşianu cel d'întâĭ profesor al învĕţământuluĭ secundar şi cel de al doilea al celuĭ universitar; ambiĭ aŭ

---

[1]) Vedĭ idem op. cit. a D-luĭ Densuşianu, p. 80.

făcut câte o carte de Istorie a limbeĭ şi literatureĭ române, cărţile ambilor se învaţă în şcolile statuluĭ, de aci deci două credinţe cu totul opuse ce le învaţă tinerii Românĭ; unii conform cărţeĭ D-luĭ Adamescu vor învěţa ca limba română are dialecte şi anume dialectul *daco-român*, dialectul *Istriano-român*, dialectul *macedo-român* şi cu sub-dialectul acestuia *megleno-român* [1]. Alţii conform cărţeĭ D-luĭ Ar. Densuşianu vor învěţa că, limba română nu are dialecte că ea este unitară, absolut unitară, arětând D-sa şi causele unităţeĭ limbeĭ române [2].

Cartea D-luĭ Adamescu ce e drept e maĭ rěspândită în şcolĭ; însă nu trebue să uităm că D-nu Densuşianu e profesor universitar, că părerile D-sale sunt citite, dacă nu învěţate şi decĭ credute.

Poate aŭ maĭ scris şi alţiĭ despre limba română; eŭ însă m'am mărginit la citarea şi comentarea acestor două operĭ căcĭ, ele sunt adĭ cele maĭ mult citite, învěţate şi rěspândite printre Românĭ.

Să intrăm însă în studiul unităţeĭ limbeĭ române.

D-nu Ar. Densuşianu spune: «Limba română ce se vorbeşte între Tisa, Dunăre, Marea-Neagră şi Nistru cu apendicele din Serbia, Bulgaria şi de peste Nistru, *nu are dialecte*» [3].

D-nu Gh. Adamescu pe de altă parte spune: «Teritoriul în care se vorbeşte limba română ca limba predominătoare se poate împărţi în două regiunĭ din stânga Dunăreĭ şi din dreapta Dunăreĭ.

Regiunea din stânga Dunăreĭ cuprinde România liberă ~~şi provinciile supuse Austrieĭ, Rusieĭ şi Ungarieĭ~~ adică teritoriul dintre Tisa, Nistru, Dunăre şi Carpaţi.

Regiunea din dreapta Dunăreĭ cuprinde pe Românii

---

[1]) Vedĭ în Noţiunĭ de Istoria limbeĭ şi literatureĭ româneştĭ conform programeĭ oficiale pentru învěţământul secundar şi special de Gh. Adamescu, profesor la gimnaziul Şincaĭ. Aprobată de Ministerul de instrucţiune, 1896 Bucureştĭ, vedĭ pag. 37—51.

[2]) Istoria limbeĭ şi literatureĭ române de Ar. Densuşianu, ediţia II, 1894, Bucureştĭ, vedĭ p. 90—96.

[3]) Vedĭ op. cit., p. 90.

din Serbia şi Bulgaria, din Istria, Macedonia, Tesalia, Epir, Albania. Maĭ la vale încă spune: «In limba română avem *asemenea dialecte care se clasifică dupe teritoriul ocupat;* anume: 1. Dialectul din stânga Dunăreĭ saŭ *daco-român;* 2. Dialectul din Istria saŭ *Istriano-român;* 3. Dialectul din Turcia saŭ *macedo-român* cu sub dialectul *megleno-român*[1]).

D-nu Densuşianu dupe ce face apologia unităţeĭ limbeĭ române spune încă că, maĭ cu seamă Româniĭ de la munte aŭ conservat adevĕratele expresiuni româneştĭ[2]), apoĭ aduce causele ce aŭ susţinut această unitate de limbă, în prima linie D-sa aduce ca causă unitate de graĭ în elementul lexical, fonetic şi flexionar; la coloniile aduse de Trajan; al doilea acea iubire a Românuluĭ pentru tot ce a primit de la străbunii sĕĭ, Romanĭ; al 3-lea este năvălirele barbare ce aŭ împins pe Românĭ în creştetele şi vizuinele Carpaţilor; trăind ast fel ferițĭ de contactul cu strĕiniĭ că aŭ conservat limba şi obiceiurile; al 4-lea şi cea din urmă causă a fost cultul divin, ce se făcea în aceiaşĭ limbă latină» [3])

D. Densuşianu cum vedem nicĭ nu face menţiune despre dialectele limbeĭ române. D-sa scaldă limba romană în aceaşĭ apă românească dintre Nistru, Tisa şi dincolo de Dunăre; nu ne vorbeşte de loc de dialectele limbeĭ române; cu toate acestea la pagina 331 din aceiaşĭ operă D-sa găseşte de cuviinţă să vorbească în treacăt despre o literatură a dialectelor: *Literatura dialectelor Macedo-român* şi *Istriano-român*, lucru straniu, căcĭ cum poţĭ vorbi de o literatură a unuĭ dialect fără a vorbi maĭ întâiŭ de dialect, şi din momentul ce discuţĭ şi pomeneştĭ chiar şi în treacăt despre o literatură specială; o literatură de dialect, trebue să vorbeştĭ şi de acel dialect special.

Dialecte esistă în limba română, şi zilnic se găsesc scrierĭ în aceste dialecte fie în prosă saŭ versurĭ.

Româniĭ din stânga Dunăreĭ în care intră Munteniĭ,

---

[1]) Veḑĭ op. cit. pagina 37-38.
[2]) » » » » 91-92.
[3]) » » » » 92-96.

Oltenii, Moldovenii, Transilvănenii şi Bănăţenii vorbesc dialectul *daco-roman*. După înprejurări şi evenimente venite din cause politice ca: năvălirele barbarilor, de pildă ale Ungurilor în veacul al X. Mare parte din Români aŭ emigrat, aŭ trecut Dunărea, unii aŭ apucat în Tesalia, Epir şi Macedonia, aceia aŭ dat naştere dialectuluĭ *Macedo-Român*, alţiĭ aŭ apucat'o spre Istria formênd cel *Istriano român* şi alţii în fine spre Moravia formând cel *Moravo-român*; se maĭ adaugă încă şi sub dialectul *megleno-român* ce este o punte de trecere între dialectul macedo român şi daco-român, el a fost studiat şi descoperit de D. profesor de la Lipsca, Weigand, în 1890 şi numit ast fel căcĭ e vorbit în o localitate din Macedonia numită *Meglen*.

Formarea dialectelor e un ce inevitabil care s'a întâmplat la maĭ toate popoarele întinse, înţeleg să nu aibă dialect un popor mic cu un teritoriŭ mic; un popor a căreĭ istorie naţională să fi fost foarte săracă şi liniştită; dară un popor întins; un popor cu un teritoriŭ întins, un popor a căreĭ istorie naţională e plină de evenimente politice; şi de o viaţă agitată şi de continuĭ emoţiunĭ, acela nu înţeleg ca să nu aibă dialecte în a sa limbă.

Faţă de împrejurările istorice, faţă de natura locului unde aŭ locuit, faţă de oamenii cu care aŭ fost în contact Românii; aŭ trebuit ca să aibe şi dialecte în a lor limbă. Ca la toate popoarele însă un dialect principal a predominat; *dialectul claseĭ culte; dialectul literar;* la noĭ Româniĭ, dialectul daco-roman a rĕmas şi este dialectul literar, în el s'a scris, s'a învĕţat şi s'a cetit.

Pe când toate cele l'alte dialecte nu aŭ rĕmas de cât ca nişte obiecte de curiositate şi de studiŭ pentru noĭ, acest dialect daco-roman este dialectul cu care noi ne servim ca să studiem pe cele-l'alte şi să le comparăm cu dênsul. In acest punct poate D. Densuşianu o fi înţeles să spună că este unitate în limba română; căcĭ aminterĭ nu am putea pricepe.

Acuma venim la *scrierea limbeĭ române şi vorbirea eĭ în ţĕrile române.*

Vorbind de scrierea uneĭ limbĭ implicit trebue a vorbi

şi de alfabetul eĭ; prima întrebare deci de care ne vom isbi, studiind despre scrierea limbeĭ române, va fi aceia că, cu care alfabet s'aŭ slujit Româniĭ în a lor scriere? Cu cel latin saŭ cu verĭ un altul?

Maĭ înainte am vĕzut că Slavoniĭ aŭ înrîurit asupra Românilor cu o puternică influenţă în întregul organism al lor literar; că această înrîurire s'a început asupra Românilor încă cu mult înainte de întemeerea statuluĭ lor; şi că ea a început să se manifesteze la Românĭ maĭ întâiŭ în religiune, ce a servit şi ca mijloc de introducere a acesteĭ influenţĭ strĕine.

Româniĭ fiind descendenţiĭ coloniştilor luĭ Traian din Dacia; firesc ar fi fost şi conform cu natura ca eĭ să scrie în litere cu care şi vorbeaŭ; adică cu *literele latine* de ore-ce vorbeaŭ graiul «*latino-vulgar*»; evenimentele în tot-deauna însă vin ca să intervertească saŭ să conrupă ordinea naturală a lucrurilor. Slavonismul a venit la capul Românilor ca un torent furios ce'ĭ a isbit încă din frageda-le lor copilărie, şi găsind o deschizătură mică în acea întinsă arenă de cultură din acele vremurĭ, adică: «*calea religioasă*» a înrîurit cu putere, odată cu înrîurirea slavonismuluĭ a înrîurit şi scrierea slavonă; cestiunea este de a se şti dacă scrierea slavonă a înlăturat cu totul scrierea latină din limba română; saŭ dacă numaĭ într'un mod parţial; şi dacă decĭ în decursul veacurilor s'a scris numaĭ cu litere slavone orĭ şi cu latine?

Asupra părereĭ că Româniĭ s'aŭ slujit de scrierea latină în vechime, avem cele spuse de Dumitru Cantemir care spune că până la Conciliul de la Florenţa (1439); Româniĭ aŭ scris cu litere latine; când Alexandru cel-bun Domnul Moldoveĭ îndemnat de Mitropolitul Teoctist a introdus literele slavone, această părere a fost susţinută încă şi de D. Lambrior şi de D. Densuşianu care aduc încă următoarele argumente maĭ însemnate.

a) Subscrierea cu litere latine a Ilincăĭ; fata luĭ Patraşcu-Vodă 1660.

b) Terminologia latinească a scrieriĭ, scrie, scriitor, scriptură, negreală.

c) Semnele intrebuinţate de ţĕranĭ pe răbuş carĭ aŭ forme aproape identice cu cifrele latine.

Asupra părereĭ că Românii s'aŭ slujit de scrierea slavonă în vechime; această părere a fost susţinută maĭ cu seamă de D. V. A. Urechia care a adus următoarele argumente maĭ însemnate:

a) Nu se poate ca Alexandru cel bun să fi scos literele latine în urma celor petrecute la conciliul florentin de óre-ce conciliul s'a ţinut la 1439 şi Alexandru cel bun erea deja mort în 1433.

b) Documente cu litere latine nicĭ nu avem.

c) Inceputurile literare în acele secole, în carĭ s'ar fi scris cu litere latine lipsesc cu desĕvêrşire[1]).

Acuma că am enunţat argumentele pro şi contra părereĭ; să intrăm în studiul lor pentru a putea aprecia.

Inscripţiunile în Dacia toate afară de vre-o treĭ saŭ patru ce eraŭ scrise în greceşte aŭ fost găsite scrise cu caractere latine.

După retragerea legiunilor romane însă nu se maĭ găsesc monumente unde ar putea să se urmărească scrierea; cu toate acestea continuitatea scriereĭ cu caractere latine se poate uşor deduce: căcĭ dacă arta scriereĭ cu litere latine s'ar fi uitat de Românĭ după retragerea legiunilor ar fi trebuit să se uite şi cuvintele relative la scriere; Românii cum ar maĭ fi putut învĕţa scrierea de la Romanĭ? dacă ar fi fost desfăcuţĭ de aceştia pentru tot-deauna; de aceia decĭ Românii aŭ conservat terminologia latină a multor cuvinte ca: *scriŭ,* script, scriptură, scrisoare, scriitor, pană, carte, etc.[2]). Cuvêntul *Viers* s'a păstrat la Românĭ tot cu înţelesul antic de *cântare* (musică), adică *poesie*[3]).

Un monument unde se poate încă urmări vechimea limbeĭ române şi scrierea eĭ cu caractere latine este *tablele cerate* din *Dacia troiană* dintre aniĭ 139 şi 167 d. Chr.

Ce ereaŭ maĭ întâiŭ aceste tabele cerate?

---

[1]) Vezĭ în istoria limbeĭ şi literatureĭ române de Gh. Adamescu p. 51-52.

[2]) Vezĭ în Isidorus orig. penna, VI. 14. 3; Volumul IV. 14, terminologia latină, reprodus în Istoria limbeĭ şi literatureĭ romane de Ar. Densuşianu, p. 971. *Nota.*

[3]) Vezĭ idem op. cit. a D. Ar. Densuşianu, p. 97.

D. Densuşianu spune: «Aŭ păstrat (*Românii*) până chiar şi un instrument particular întrebuinţat la Romanĭ în scrierea cu ceară, căcĭ condeiul cu care Românii încondeează ouĕle de Pascĭ este tocmaĭ condeiul roman aflat împreună cu *Tablele cerate* romane în Dacia din aniĭ 139-167 d. Ch.[1]).

In adevĕr într'o tablă cerată de la anul 160 după Christ unul din contractanţĭ neştiind a scri cu litere latine, scrie ast-fel:

Αλεξανδρει Αντιπατρι σεκοδο αὐκτωρ σεγναι

Vedem aci forma σεγναι=*segnai* pentru latinescul *signavi* şi românescul *semnaĭ*.

In altă tablă cerată din 167 d. Cr. Vedem ... «ex eis non plus *remassise* ad Alburnum ...» ne putet se collegium *abere*.

Aci găsim forma remassise şi abere pentru *rămăsese* şi *avere*.

In altă inscripţiune vedem: Q. MAEC. DONATI. PAVSAVIT. ANN. XVI. FILIO PIENTISSIMO. FECIT. ARETHVSA. MATER. Aci vedem forma PAVSAVIT care aduce aminte forma românească *răposa*, *a răposat*.

In Transilvania s'a aflat o statuă reprezentând un Amor rezemat de un trunchiŭ şi ţinĕnd în mâna dreaptă o ramură de fructe.

Pe statuă se afla săpat cuvîntul PRIMA-VERA, acest cuvînt aduce aminte cuvĕntul românesc de *Primăvară*[2]).

Dar să venim şi la epoca posterioară strămutăreĭ legiunelor romane din Dacia: In poema germană *Niebelungenlied* (între aniĭ 400 şi 500) se găseşte versurĭ unde se vorbeşte de Românĭ, spunĕndu-se că aŭ venit la curtea regeluĭ *Etzel* la o sĕrbătoare, iată versurile:

«De la Ruşĭ şi de la Grecĭ venia călare câte un mândru eroŭ:
Tocmaĭ pe câmpie păşia cu Polonĭĭ şi cu *Româniĭ*.

---

[1]) Vezĭ op. cit. p. 98 cules din Joh. Ferd. Neigebaur: Dacien aus den Ueberresten des dacischen Alterthums, Kronstadt 1851.

[2]) Vezĭ op. cit. a D-luĭ Adamescu, p. 34-35.

Ceata cailor de bun fel călărițĭ voinicește...
Aci era ducele *Ramung* din țara Românilor...»

La anul 448 împĕratul bizantin Teodosiu II trimite ambasador la Attila pe consularul Maximiu însoțit de scriitorul Priscus. Acesta povestește călătoria făcută la rezidența luĭ Attila, care era situată în sudul Banatuluĭ.

Aci a dat peste neamurĭ diverse, peste Hunĭ, peste Goțĭ și peste *Ausonĭ* carĭ vorbeaŭ fie care limba lor (despre Ausonĭ, zice: γλόσση Αὐσονίων). D. Adamescu spune că numele de Ausonĭ nu poate însemna italienĭ cum aŭ crezut uniĭ căcĭ acest nume erea întrebuințat numaĭ în poezie chiar de pe timpul luĭ August. D-sa spune că D. Hasdeu a stabilit că cuvêntul *Auson* însemna locuitorĭ de baștină în țară, adică Românĭ, că cuvêntul Auson e format din latinescul *avus* din care s'a făcut *auo — auu—au*+sufixul *uș—auș*+sufixul augumentativ *omu—aușomu* și că acest nume l'aŭ adoptat și barbariĭ ce aŭ venit asupra-le.

Apoĭ scriitorul Teophanes (Veacul al VI), în opera sa *Chronograhia* vorbește de generalul bizantin Comnentiolus care adunase la Anchial, un oraș aproape de Marea-Neagra o armată cu care să atace pe Avarĭ, și că un soldat din armata aceluia vedênd că unuĭ camarad îĭ căzu desagiĭ, îĭ strigă τόρνα, τόρνα, φράτρε, și atuncĭ toată oastea speriată strigă τόρνα și aŭ luat'o la fugă crezînd că vine inamiciĭ. Teophanes adaugă că soldațiĭ aŭ vorbit în limba patrieĭ (τῇ πατρῴᾳ φωνῇ); scriitorul Theophilact face și dênsul mențiune despre acest fapt însă spune: ῥετόρνα.

Aceĭ soldațĭ or fi fost Românĭ din dreapta Dunăreĭ.

Roesler citează un oraș *Kimpalongu* prin anul 1013.

Din veacul al XIII până în al XVI sub domnia limbeĭ slavone întâlnim prin documente citațiunĭ româneștĭ cu litere latine ca *Bujul, Sîmbăta* din Făgăraș sub forma Zumbethel [1]).

D. Densușianu aduce o conclusiune și spune că:

---

[1]) Vezĭ op. cit. Adamescu, p. 36-37.

«Această terminologie este proba cea maĭ decizătoare despre esistenţa scriereĭ la Românĭ în toate timpurile»[1]).

Neapărat că terminologiile cuvintelor până aci enunţate arată că limba română nu erea înmormântată, căcĭ de la veacul al II-lea de la supunerea Dacieĭ de Traian şi până în al XVI Româniĭ aŭ avut cunoştinţă de limba lor de *origină latină.*

D. Densuşianu maĭ aduce şi alte probe: D-sa spune că la conciliul de la *Sardica* în anul 347 cincĭ episcopĭ din cele treĭ Daciĭ subscriŭ latineşte, de asemenĭ şi în conciliul din *Calcedon*[2]).

Documentele arată că tot în limba latină-vulgară se făcea şi serviciul religios; *Hieronim* (aniĭ 330-420) spune: să nu ne maĭ îngrijim, ca să evităm greşelile în cuvîntare, ci să predicăm sânta scriptură cu orĭ-ce cuvinte». La fel grăeşte şi Sfântul Augustin (345-430) şi Greogoriŭ cel mare (540-604[3]); sub împĕratul Constantin (†306) episcopul din Aquileia, Fortunaţian a scris esplicărĭ asupra evangeliilor în graiul popular (rustica-sermone[4]); la 813 la conciliul de la Tours s'a decis ca: «fie-care să se nevoească a traduce omiliele în limba romană-rustică (in rusticam romanam linguam[5])», acestea ereaŭ şi natural să se petreacă aşa, căcĭ, serviciile religioase populare ca botezul, nunţile, înmormêntările, trebueaŭ făcute şi slujite în limba populară ca fiecare să priceapă.

D. Densuşianu spune încă: «chiar dacă limba română nu se va fi scris înainte de desbinarea definitivă dintre biserica rĕsărituluĭ şi a apusuluĭ în sec. al II-lea, după desbinare trebuia necesarmente să înceapă a se scrie şi a se introduce în cele religioase, căcĭ aceasta este firea lucrurilor omeneşcĭ, ca în epoca de turburărĭ şi de transiţiune, să easă la lumină şi să se afirme lucrurĭ, care până aci

[1]) Vezĭ op. cit., p. 98.

[2]) Vezĭ în Binii Severini Concilia generalia Lutetiae Parisiorum 1636, p. 514-516, 540-541, reprodus de D. Densuşianu, op. cit., p. 98, *Nota.*

[3]) Vezĭ în A. Fuchs: Die romanischen Sprachen, Halle 1849, pag. 44; Du Change, Glossarium, vezĭ în op. cit. Densuşianu, p. 98-99, *Nota.*

[4]) Vezĭ idem în Du Change reprodus în Densuşianu, idem, p. 99, *Nota.*

[5]) Vezĭ Cronica Alberici, anul 1177, op. cit., Densuşianu, p. 99, *Nota.*

şezuse ascunse orĭ din causa uneĭ presiunĭ orĭ din simplul motiv al inerţieĭ.

«*Introducerea alfabetuluĭ cirilic a înlăturat, dar nu a stins alfabetul latin la Românĭ*[1]). Eată regula de la care nu trebue să ne depărtăm. A înlăturat căcĭ a pătruns în serviciul religios pentru că preoţii slavonĭ aŭ adus'o cu eĭ când aŭ trecut Dunărea, împinşĭ de Greciĭ de la Bizantiu; a pătruns în biserică şi în şcoală căcĭ atuncĭ preoţimea forma clasa cultă a societăţeĭ, eĭ aŭ fost primiĭ dascălĭ în casele boerilor avuţĭ; de aci a pătruns şi în cancelarie căcĭ fiĭ de boeriĭ deprinşĭ de micĭ a scri slavoneşte, de către dascăliĭ lor, aŭ conservat acest obiceiŭ şi în serviciul slujbelor lor în stat, adică în scrierea actelor oficiale de prin cancelariĭ; tot cu slavoneşte decĭ se scria şi crisoavele domneştĭ, căcĭ aceste litere formară scrierea oficială».

Vedem decĭ că cu chipul acesta s'ar părea că scrierea latină şi adevărata vorbire românească ar fi fost prăpădite la Românĭ, dar vaĭ! bine a grăit nemuritorul Eliad în vremurile maĭ din coace, când a spus: «In biserică slavoneşte, în şcoală slavoneşte, în cancelarie slavoneşte; numaĭ mamele române de la ţară maĭ vorbesc cu copiĭ lor limba cea aurită şi românească». Ce e drept că dacă a fost o clasă în care nu a pătruns lustrul strĕinătăţeĭ, a fost clasa ţĕrănească; aceia a format în ţara noastră o pătură de granit în care nu a putut pĕtrunde nicĭ-odată corpurĭ strĕine, în care nu a putut nicĭ-odată să se infiltreḑe ape strĕine, această clasă şi-a conservat aşa prin instinct, de la natură, caracterul naţional al naştereĭ sale, şi de aceia uniĭ oamenĭ din clasele conducĕtoare carĭ în vechime la noĭ aŭ fost boeriĭ; uniĭ dintr'ênşiĭ zic, adevĕraţĭ bunĭ Românĭ şi adevĕraţĭ patrioţĭ, aŭ iubit în totdeauna pe ţĕranĭ, şi i-aŭ cinstit; şi când a fost vorba de a aduce verĭ o modificare saŭ îndreptare în organismul acesteĭ ţĕrĭ, saŭ a intreprinde verĭ o luptă; în totdeauna s'aŭ sfătuit cu ţĕraniĭ, şi braţ la braţ cu dênşiĭ aŭ mers înainte în întreprinderele lor, căcĭ

[1]) Vezĭ op. cit. a D-luĭ Densuşianu, p. 100.

dacă unul erea mai luminat ca cel-l'alt, aceasta nu resulta, ca cel cu lumină să desprețuească pe cel ce zace în întunerecul neculturei, ci din contra, el să fie deșteptat de cel mai învěțat ca dênsul, ca să ajungă și dênsul odată alăturea cu cel învěțat, adică cu boerul, generositatea în totdeauna aŭ avut'o boerii cei buni și adevěrați Români.

Cuvintele lui Eliad deci sunt foarte adevěrate, dar nu e mai puțin adevěrat că și o mare parte din boeri și-aŭ iubit limba lor românească, limba cea străbună: și că numai din cei vênduți strěinătăței; din cei conrupți de apostolii înrîurirelor strěine ca: Slavi, Greci și Franceḑi și-aŭ făcut scârbă de limba lor.

Nimenea nu zice ca pe lângă limba sa, să nu mai învețe și altele; din contra, trebue să le și cunoască și să le vorbesci în perfecțiune dacă voești a fi un om cult; dar nu reese de aci, ca învěțênd alte limbi strěine, să o uiți pe a ta, și să găsesci că limba ta nu e demnă de a fi învěțată și de a se învěța diferitele științi scrise pe această limbă, ci să le înveț după texte slavonești, grecești ori franțuzești, după cum aŭ variat epocele acestor înrâuriri în țěrile noastre; o doamne! acela ce ar cugeta ast-fel ar merita să se numească de Români, un fiŭ denaturat al patriei, un monstru; și când ne gândim că aŭ fost mulți dintre boerii români ce aŭ cugetat așa; mai cu seamă în epoca aceia de tristă memorie, a Fanarioților; acei boeri însă să fie ertați căci ei aŭ avut inima slabă și s'aŭ lăsat a *fi ademeniți de Fanarioți;* s'aŭ *ciocoit*, s'aŭ *fanariotisat* și deci noi nu putem de cât să'i plângem și să zicem ca biblia: «ertă celor păcătoși căci ei nu aŭ știut ce aŭ făcut».

Așa este în natură, fie-care lucru nu poate fi perfect, în grâŭ e și neghină; cu toate acestea trebue să fim mândrii că aŭ fost mai mulți buni de cât rěi; ca cei rěi aŭ fost striviți de cei buni și că cei buni aŭ dat mâna cu clasele de jos spre a reînvia limba cea strěbună.

Că scrierea latină nu s'a putut uita de tot și nici vorbirea română în clasele de jos, aceasta este datorit tradițiunilor populare despre care vom vorbi în capitolul următoriŭ al «*literaturei*».

Literele latine nu aŭ putut fi uitate de Românĭ căcĭ inscripţiunile latine de pe monumentele găsite în Dacia Traiană le aŭ servit de provocare vie[1]).

Despre acele semne latineştĭ vorbesc şi poeziile populare române. Alexandri spune:

«Şi'n biserică i aŭ dus
«Şi'n două racle i-aŭ pus.

«racle mêndre 'mpĕrăteştĭ»
«purtênd semne lătineştĭ»

Semnele numerilor romane pe răboaşe care se găseaŭ pe vechea olărie romană; Românii le-aŭ maĭ păstrat încă [2]). Acestea toate dovedesc că alfabetul latin nu dispăruse la Românii în epoca invasiunilor. Acuma să venim la timpul întemeereĭ domniilor naţionale.

In Muntenia se bat monete de către Domnii românĭ, până în al XVI-lea veac cu inscripţiunĭ latine, în Moldova de asemenĭ bate Alexandru cel bun şi Ştefan cel mare.

In 1542 Petru Rareş iscăleşte pe un document latin *Petrus woiwoda manus pp.* [3]). Luca Stroici, Mare logofĕt, în 15 Iulie, 1580 se subscrie tot cu litere latine: «*Stroicz Logofet* 19 Iuliu *anno 1580*»; în 1593 tot acest Stroici a scris şi *Tatăl-nostru* cu litere latine.

Petru Vodă-Schiopul pe la finele veaculuĭ al XVI se iscăleşte tot pe latineşte în corespondenţa sa cu Papa [4]). Nestor Urechie în 1612 se subscrie tot pe latineşte [5]); de la Ilinca fiica luĭ Pătraşcu-Vodă avem douĕ documente

---

[1]) D. Densuşianu spune aci: «In biserica din satul meŭ natal, *Densuşu*, cea maĭ vechie din Transilvania, se află maĭ multe inscripţiunĭ vechĭ romane. Tata ne-a învĕţat pe mine şi pe fraţiĭ meĭ să le cetim încă de copiĭ. Vezĭ op. cit., p. 101, *Nota*.

[2]) Veḑĭ în «Correspondenzblatt» des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 1880 No. 2, reprodus în Densuşianu, op. cit., pag. 101.

[3]) Veḑĭ în Tesaur de Monumente III, 16 A. P. Ilarian.

[4]) Veḑĭ în *Thenier* Vetero mon. Poloniae III, p. 5. sq. p. 103, Densuşianu, op. cit.

[5]) Veḑĭ în Hurm. col. doc. IV, part. I, p. 465-7.

subscrise cu litere latine anul 1660[1]; «*ieu Ilinca fata luĭ Petraşco-Vodă marturisăsk, şi ku ştirea nostra ieste acasta tokmală*».

«In 1672 vedem pe Ioan Grigorie Ghica subscriind I. *Gregorius Ghika utriusque Valachiae Princeps*» [2]).

In veacul XVII-lea se încep a se tipări cărţĭ bisericeştĭ cu litere latine, avem de pildă chatechismul din 1648 tipărit în Alba-Iulia [3]).

In 1650 un bulgar, anume: Şoimirovicĭ archiepiscop catolic în Ochrida, a scris asupra limbeĭ române, însemnênd cuvintele româneştĭ cu litere latine: de la dînsul s'aŭ păstrat câte-va cuvinte de către istoricul Luciu în opera sa «*De regno Dalmatiae et Croatiae*» Amstelodami 1666.

In 1666 istoricul Tröster scrie un dialog în româneşte [4]).

In 1674 un român cu numele de Haliciu, din Caransebeş scrie câte-va versurĭ elegiace, esametre şi pentametre, în limba română, cu litere latine [5]).

La Roma s'a tipărit în 1677 catechismul românesc cu litere latine de Vito Piluzio.

In 1708 se scrie în Sibiŭ două catechisme cu litere latine de un iesuit, acestea eraŭ destinate pentru tipar, ele se află în biblioteca Universităţeĭ din Pesta.

De atuncĭ încoace tipărirea lucrărilor româneştĭ cu litere latine a devenit maĭ frequentă căcĭ, apostoliĭ românismuluĭ de peste munţĭ aĭ şcoaleĭ de la Blaj Samoil Micu, Gheorghe Şincaĭ şi Petru Maior aŭ început a scoate de sub tipar o sumă de opere româneştĭ prin care aŭ dovedit strĕinătăţeĭ latinitatea poporuluĭ român şi continuitatea firuluĭ nostru neîntrerupt de la Traian în câmpiile Dacieĭ traiene.

---

[1]) Veḑĭ în Cipariu, organul luminăreĭ, 1848, Vol. XXX, şi col. luĭ Traian pe 1877 No. 2, p. 82. Veḑĭ în Densuşianu, op. cit., p. 103.

[2]) Veḑĭ în Archiva, ist., p. 23, vol. II.

[3]) Veḑĭ la literatura Bisericească maĭ la vale.

[4]) Veḑĭ în op. cit., Densuşianu, p. 104.

[5]) Veḑĭ în Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae Biogriphia, Lipsca 1774, p. 127-8, reprodus în Cipariu, Arta poetică, Blaj 1860, p. 135 cu ortografia schimbată, iár cu ort. autoruluĭ veḑĭ în col. luĭ Traian a D-luĭ Hasdeu, 1884 p. 413 dupe copia D-luĭ N. Densuşianu. Veḑĭ op. cit. a luĭ Ar. Densuşianu, p. 104.

Aceştia aŭ găsit imitatorĭ şi în ţĕrile române de dincoace de Carpaţi. Gheorghe Lazăr şi Eliade aŭ propovĕduit cu acelaşĭ foc şi entusiasm latinitatea Românilor până ce în 1860 în fine Domnitorul Ioan Alexandru I Cuza, scoate printr'un decret princiar scrierea cirilică din scrisoarea limbeĭ române şi introduce pe cea cu slove latineştĭ.

Ce erea însă acest alfabet cirilic, slavon, cu care se servea a se scri documentele şi orĭ-ce fel de scrisoare românească, acea scrisoare cu slovele aşeḑate drept unele dupe altele saŭ cu unele suprapuse deasupra şi dedesubtul altora, scriere cunoscută sub numele de scrierea *cu etage* de ex. să luăm cuvîntul.

скрнєрєа вєкє = *scrierea vcke*
sau

ρ
скєрє вкє = *scrierea veke*
н а є

Incepênd din veacul IX încoace popoarele slavo-bulgare s'aŭ slujit de douĕ alfabeturĭ, unul *glagolitic* şi altul *cirilic*.

Alfabetul cel vechiŭ adică glagolitic a fost inventat de Calugăriĭ *Metodiu* şi *Ciril*.

Alfabetul cirilic este decĭ pe nedrept numit ast-fel căcĭ nu de Ciril a fost el inventat; părerile sunt multiple şi este stabilit în orĭ şi ce caz că nu Ciril l'a inventat, ci alţiĭ; decĭ maĭ bine e ḑis *alfabetul vechiŭ* de cât Cirilic. Acest alfabet este foarte asemănător cu cel glagolitic căcĭ el e format din aceleaşĭ uniciale grece cu câte-va caractere glagolitice modificate; alfabetul vechiŭ a fost usitat la Românĭ, el coprindea 43 litere, şi a fost întrebuinţat în veacul al XVI şi XVII în tot întregul sĕŭ cu cele 43 de litere; el fu modificat în 1683 de Dosofteiŭ mitropolitul, şi în 1688 cu ocasia tipăririreĭ bliblieĭ de Fraţiĭ Grecenĭ, acest alfabet în timpul luĭ Eliade fusese redus la 27 litere; la 1863 Alexandri formeaḑă un alfabet de transiţiune ce era o punte de trecere între vechiul alfabet şi cel latin când în fine lumea începuse a se obişnui a scrie cu litere latine, după ce Vodă Cuza dăduse decretul din 1860. Trecerea aceasta de la o

stare veche la alta nouĕ ce reamintea viţa cea gloriosă a Românilor a făcut pe Apostolii românismului atât de dincolo de munte cât, şi de dincoace, ca să inaugureḑe scrierele lor în litere latine, cu o ortografie latinisată; scriind de pildă în loc de *aceasta*, *aqueasta;* în loc de *inimă*, *anima* în loc de *iertare*, *liertare* de la *libertare*, în loc de *acela*, *aquella* şi aşa maĭ încolo.

Eliade la rîndul luĭ maĭ inaugură un noŭ sistem spre o atracţiune către limba italiană.

Se înţelege, nu ştiaŭ ce să maĭ facă bieţiĭ patrioţĭ ca să convingă pe strĕinĭ de viţa latină din care aŭ fost prăşiţĭ Româniĭ, şi să'ĭ facă a înţelege că dacă slavonismul a fost aşa de puternic înrădăcinat la Românĭ este numaĭ şi numaĭ nenorocirea uneĭ furtunĭ, de care nu am putut scăpa; căcĭ în contra năvălirelor strĕine ca şi în contra intemperiilor natureĭ nimenĭ nu poate resista — şi ca dovadă despre aceasta este că, Româniĭ nu aŭ suferit numaĭ şi numaĭ influenţa slavonă ci şi pe cea grecească în vremea veacurilor XVI, XVII şi XVIII, şi atuncĭ ca şi aḑĭ clasele bogate şi culte scriaŭ şi vorbeaŭ greceşte după cum şi aḑĭ vorbesc franţuzeşte, cea-ce vom vedea în paragraful următoriŭ, al literatureĭ.

LITERATURA

De sigur că este o îndrăsneală ca să tratez pe scurt literatura la Româniĭ din Muntenia până în 1717, şi să arăt influenţa grecismuluĭ până la acel an al întronăreĭ lor.

Sunt lucrărĭ complecte asupra limbeĭ şi literatureĭ române, şi dacă mi-am luat sarcina ca să vorbesc şi eŭ de literatura la Românĭ a fost numaĭ şi numaĭ într'un mod silit spre a complecta lucrarea mea şi a nu lăsa o lacună în acest capitol VII; căcĭ înrâurirea grecească după cum s'a manifestat la noĭ pe terenul politic şi religios, tot astfel s'a manifestat şi pe cel literar.

Literatura poporuluĭ român ca şi a altor popoare s'a împărţit în: *poporană* şi *cultă*.

Să vorbim maĭ întâiŭ de *literatura poporană*.

Literatura poporană este produsul operilor literare cunoscute în masa poporuluĭ, fie ele eşite din sînul sĕŭ propriŭ, fie aduse în mijlocul sĕŭ de la alţiĭ maĭ învĕţaţi ca dênsul, venite la sînul sĕŭ pe calea scriereĭ.

De aci douĕ clase: *literatura poporană nescrisă* şi *scrisă*.

Literatura poporană nescrisă este opera unuĭ întreg popor, a uneĭ ginţi saŭ chiar a omenireĭ, ea nu e fixă ci sboară din gură în gură şi se modifică de timp, loc şi individ.

Literatura poporană scrisă e din contra fixă din chiar momentul naştereĭ, ea însă pentru a fi poporană, trebue să fie scrisă de cel ce a produs'o cu un stil popular; aşa! făcut pe gustul poporuluĭ, pe limba luĭ, pe obiceiurile luĭ căcĭ, pentru ca să se poată numi poporană, trebue să fie înţeleasă de popor.

Literatura poporană nescrisă e produsul momentuluĭ, e spontanee, cea scrisă din contra e produsul meditaţiuneĭ, e gândită, premeditată, pentru a fi făcută pe stilul popular [1]).

Literatura poporană nescrisă coprinde toate producerile literare ale unuĭ popor, născute în diferitele împrejurărĭ ale vieţeĭ sale *psichice* orĭ *sociale* presente orĭ trecute.

Literatura poporană nescrisă este adevĕrata oglindă a naţionalităţeĭ unuĭ popor; căcĭ ea nu este înbibată de producţiunile literare ale claselor superioare, ce maĭ adese orĭ sunt nişte producţiunĭ ale căror subiecte sunt nişte inspiraţiunĭ ale antichităţeĭ, căcĭ diferitele subiecte literare scrise de mâna marilor maeştri, prea puţine sunt naţionale.

Literatura poporană nescrisă la Românĭ, ca la nicĭ un alt popor este însemnată căcĭ, la noĭ literatura cultă are o valoare puţin strălucită faţă de cele-l'alte naţiunĭ romanice, la noĭ ca la nici un alt popor, această literatură este imitată după literaturele strĕine, ca, cea greacă, germană, orĭ franceză; încât aceasta nu înfăţişează de loc caracterul naţional al poporuluĭ şi al ţĕreĭ.

---

[1]) Veḑĭ în Ist. limbeĭ şi lit. rom., G. Adamescu, p. 67—68.

Aşa că singura şi numaĭ singura, literatura poporană nescrisă, a păstrat caracterul naţionalităţeĭ noastre, în ea ca şi în istorie vedem azĭ trecutul acesteĭ ţĕrĭ, vedem şi vremurile de ferice şi cele de restrişte prin care a trecut neamul românesc, ea şi numaĭ ea ne-a păstrat, limba cea strĕbună, obiceiurile şi tradiţiunile; ea formează în fine originalitatea Românuluĭ, acel *ceva* particular, care face a se deosebi popoarele între dênsele ca şi indivizii, adică: *caracterul* şi care la Românĭ este: *bunătatea*, *mila*, *vitejia*, *vigoarea*, *puterea de resistenţă*, *patriotismul* (etc.).

In vremea veacurilor trecute lumea cam nu da seamă mare acesteĭ literaturĭ a poporuluĭ, de oare-ce poporul dupĕ organisarea feudală a statelor nu avea acces la trebile aceluĭ stat, şi la noĭ în ţară în veacul al XVII şi al XVIII unde am avut: «*regimul boeresc*» cronicariĭ de câte orĭ vorbeaŭ de popor zicea: «*prostimea*».

Prostimea nu era luată nicĭ odată în seamă, nu era nicĭ odată crezută «*scăpătatele obraze*» cum spuneaŭ boeriĭ de dênsa; când însă revoluţia cea mare din Franţa în anul 1789 recunoscu drepturile omuluĭ, soarta poporuluĭ se schimbă maĭ în toate statele iubitoare de civilisaţie şi în 1848 fură recunoscute drepturile omuluĭ, şi în principatele Dunăreĭ de jos; atuncĭ câţi-va *boerĭ adevĕraţĭ Românĭ* şi *adevĕraţĭ patrioţĭ* se aliară cu câţi-va *representanţĭ aĭ poporuluĭ* încălziţĭ şi aceştia de sentimentul legalităţeĭ şi al dreptăţeĭ şi deschiseră porţile libertăţeĭ; de atuncĭ prostimea rĕsuflă, şi lumea înaltă românească se convinse că un sânge de Român curge şi în păturile de jos al societăţeĭ, că o aceiaşĭ inimă bate şi că tot Românul merită să lucreḑe la marele edificiŭ al modernizăreĭ şi civilizăreĭ Românieĭ.

Aşa că azĭ această literatură naţională nu numaĭ la noĭ, dar, în toate statele a devenit foarte însemnată şi preţuită şi s'a şi creat o nouă ştiinţă ce are de scop studiul literatureĭ naţionale a uneĭ ţĕrĭ, această ştiinţă e o ramură a filologieĭ comparate şi s'a numit *Etnopsichologia* saŭ *Folkloristica*.

La noĭ această nouă şcoală a avut discipoliĭ sĕĭ ce

s'aŭ ocupat cu multă osêrdie, aŭ descoperit, aŭ reconstituit şi aŭ pus sub tipar o sumă de poesiĭ populare, cântece, datine, poveştĭ, eresurĭ, glume şi satire, cel d'întâĭ ce a desmormêntat aceste comorĭ a fost Anton Pann, apoĭ a urmat Alecu Rusu, Vasile Alexandri, B. P. Hasdeŭ, G. D. Theodorescu şi alţii[1]; descoperirele însă nu s'aŭ sêvêrşit, căcĭ ḑilnic se descoperă încă de aceste balade poporane din vechime, ce le maĭ cântă şi le ḑic din bĕtrânĭ, la ţară, earna la flacăra vetreĭ şi vara pe prispele lor; saŭ de tinerii ciobănaşĭ ce pe lângă cuvinte maĭ adaug încă şi acele ariĭ pline de duioşie, ce le cântă din fluer de fac să resune codriĭ Carpaţilor.

Diferenţa cea maĭ capitală între literatura poporană şi literatura cultă e că cea d'întâĭ nu se divide în prosă şi poesie; poporul a produs aşa cum i-a venit; literatura poporană, este o literatură liberă, lăsată la capriciul poporuluĭ, ea n'are regulĭ; dacă e vorba de versurĭ, versurile sale nu urmeaḑă regulele fixe ale versificaţiuneĭ, care sunt indispensabile literatureĭ culte, aceasta este chiar şi caracterul versurilor poporane căcĭ în ele se oglindeşte perfect de bine caracterul naţional al poporuluĭ, ce cântă cutare saŭ cutare fapt; în acele versurĭ se vede cum faima despre o întêmplare în acea ţară s'a rĕspêndit printre popor, şi cum el ca să o spue maĭ uşor, o istoriseşte în versurĭ, în acele versurĭ uşoare şi simple.

Când am spus că versurile poporane nu urmează regula versificaţiuneĭ culte, nu am înţeles de loc că versurile poporane sunt lăsate la voea întêmplăreĭ; aceste versurĭ poporane aŭ şi ele o versificaţiune a lor propie, pe care numaĭ poporul o ştie.

Versurile populare române cam acest numĕr de regulĭ aŭ :

Ele sunt în genere de opt, alternând cu şapte silabe, saŭ şase cu cincĭ şi aşa maĭ încolo ; de ex. :

---

[1]) Vezĭ în op. cit. G. Adamescu, p. 67—69.

Luĭ corbea peceluit
Fata mare i-am găsit
Numaĭ din topor cioplită
Şi din bardă bărduită.

saŭ

P'un picior de plaĭ
Pe-o gură de raiŭ
Iată vin în cale
Se cobor la vale . . .

Rimele de ordinar nu alternează ultimele cu penultimele, sunt poesiĭ cu un fel de rimă, dacă versul se termină cu un cuvênt accentuat pe ante-penultima, silaba finală are accent secundar şi rimele sunt ultime:

Aşterne-te drumuluĭ
Ca şi iarba câmpuluĭ.

Câte odată în loc de rimă, e asonanţă:

In noaptea de Sîn Vasile
Toţĭ boieriĭ la curte-mĭ vine.

Câte odată sunt versurĭ fără rimă:

Vĕ alegeţĭ doĭ
Doĭ din voĭ
Doĭ din voĭ maĭ tinereĭ
Treceţĭ
Mergeţĭ
La Fântână.

Versurile alternează fără mĕsură:

Mamele ofta
Din plîns
Inceta,
Rĕspuns
Că-ĭ dedea,
Din gură-ĭ zicea.

Când cadenţa versului o cere, substantivele nu se maĭ articulează :

Voinic d'auzea
Voinic tremura.

De multe orĭ se introduce un *d* vorbeĭ începătoare cu o vocală, când ea urmează după o altă vorbă ce s'a terminat tot cu o vocală; acest d se pune ca eufonie, ca şi în latină la vorba ante-hac = anted-hac (Plaut) saŭ în greceasca, în loc de εἰςί = εἰςίν, saŭ la italiană în loc de ed-e = (edio) :

Măru-ĭ mărgărit
Mândru *d'*-înflorit.
Cu florĭ *d'*-argint

De asemenĭ vorba: *ca,* se pune tot ca eufonie, ci nu ca interes sintactic :

Vorba nu sfârşea
Şaua *c'*apuca
Jos *că* mi-o punea.

Câte odată se usitează pronumele de dativ pers. I; fără o avea nicĭ un rol în proposiţii; întocmaĭ ca şi latinescul *mihi:* Quid mihi celsus agit?

Costea, mărĭ de-l vedea
Costea, mărĭ ce-mĭ făcea?

Adese-orĭ se pune articolul impropriŭ saŭ adjectival înaintea substantivelor :

Iar *cel* ungurean
Şi cu *cel* Vrâncean.

Refrenurile sunt foarte dese:

Amărîta turturică
O sĕrmana vaĭ de ea!
Când rĕmâne singurică!
O sĕrmana vaĭ de ea.

Numele persoanelor sunt însoţite de atributele lor saŭ epitete ca şi în poesiile omerice:

Brâncoveanu Constantin,
Boer vechĭ şi Domn creştin.

Aceste regulĭ sunt cele maĭ multe orĭ usitate în versurile populare, sunt însă versurĭ poate şi maĭ libere.

In diviziunea literatureĭ poporane nescrisă, vom vedea bucăţi şi în prosă, de aceia vom da în mod general impărţirile acesteĭ ramurĭ a literatureĭ române, ca să vedem care e prosă şi care e poesiă[1]).

D. Adamescu spune că literatura poporană nescrisă se împarte în treĭ clase: literatura copilăriĭ, a bărbăţieĭ şi a bătrîneţeĭ.

Literatura copilărieĭ coprinde rugăciunile cu care ţĕranul copil se adresează la semnul credinţeĭ orĭ la divinitate, de ex. cântecul cruceĭ:

Cruce 'n casă
Cruce 'n mésă
Cruce 'n tus-patru unghiurĭ de casă
Şi nu-ĭ casă, ci-ĭ cetate
Cu uşile ferecate
Cu fereştile 'nzăuate[2]).

Maĭ coprinde încă şi cântece prin care el se adresează la un animal, insect, orĭ plantă, de ex. din cântecul Ariciuluĭ:

Ariciŭ, ariciŭ,
pogoniciŭ[3]),

[1]) Veḑĭ în Ist. l. şi lit. rom. de Gh. Adamescu, p. 67—73.

[2]) Veḑĭ în vol. D-luĭ G. Dem. Theodorescu: «Culegerĭ de poeziĭ populare», p. 190.

[3]) Care mĕsoare pogoanele, care se afla pe pogoanele arate.

Du-te la moară
De te 'nsoară.
Zice fata
luĭ Cicoară [1]).

Din această parte a literatureĭ copilărieĭ maĭ fac parte *Moş-ajunul*, adică acel cântec ce se cântă în ajunul Crăciunuluĭ, în noaptea de 23—24 Decembie, prin care tinerii urăsc ca ajunul să vie cu ferice; el are maĭ multe variante şi începe cu:

Bună dimineaţă
La Moş-Ajun
Bună dimineaţă
La Moş-Crăciun!
Ne daţĭ, ne daţĭ,
Orĭ nu ne daţĭ?

Ast-fel eĭ cântând prin case, aşteaptă cinste şi banĭ.

Vine apoĭ *Sorcova*. Aceasta este o nuia împodobită cu florĭ artificiale, cu care vin copiĭ în dimineaţa anuluĭ noŭ de te bat pe umĕr şi ḑic între altele:

Sorcova
Vesela
Peste vară
Primavară (etc.).

Cuvêntul vine din slavul *Sorok* = 40; în adevĕr, şi cântecul Sorcoveĭ are 40 de grupe, origina e însă latină. *Macrobiu* spune că la începutul fie-căruĭ an Romaniĭ 'şĭ făceaŭ o ramură de «dafin verde», în semn de traĭ bun şi în anul ce va veni (ut annare perenareque commodo liceat), apoĭ şi Du Change spune: că în vremea decădereĭ latinităţeĭ la Romanĭ: «In ziua Calendelor, doĭ copiĭ se sculaŭ dimineaţa, luaŭ ramurĭ de măslin şi intraŭ prin case salutând pe oaspet cu vorbele: gaudium et laetitia sit in hac domo tot filii, tot porcelli, tot agni. După traducerea D-luĭ G. D. Theodorescu:

---

[1]) Veḑĭ în vol. D-luĭ G. Dem. Theodorescu, «Culegerĭ de poesiĭ populare», p. 190.

In asta casă să fie
Bucurii şi veselie.
Câţi mititei
Atâţi purcei
Şi tot atâţia miei!

Ca să încheiăm cu literatura copilăriei să vorbim ceva şi de *Basme*.

Basmul, cuvênt de origină paleoslavonică (Басна), Basmul este o epopee în proză, eroul este omul; e o istorisire fantastică închipuită, superstiţioasă şi alegorică, aplicată la viaţa omenească.

Basmul este o dramă plină de emoţii pentru viaţa eroului, amestecuri de monstri şi de fiinţe supranaturale, pictate în nişte forme gigantice, ca *balauri*, *zmei* şi mai ştiŭ eŭ ce? Sfârşitul e însă fericit pentru eroŭ, adică pentru om.

Basmele se divid în *fantastice*. Ele înfăţişează pe om transformat în lucruri supranaturale, de ex.: un sfânt, o zînă asimilaţi cu un şarpe, cu o broască, de ex.: Basmul *Şarpele moşului*, fiinţe omeneşti transformate în plante, ex.: *Fata din Dafini*. Suferinţele eroilor spre a scăpa de duşman, coborându-se în infern, şi urcându-se la cer, ex.: *Cei trei fraţi* saŭ *Pĕtru-fĕt-frumos*, această de pe urmă categorie e ca şi în Eneida şi Odisea luĭ Omer.

Isprăvile eroice apoi sĕvêrşite de voinici saŭ voinice.

A doua categorie de basme sunt cele *etico-fantastice*; în acestea pe lângă partea închipuirei de la cele d'întâi se mai adaugă şi acel caracter etic, adică isteţimea, recunoştinţa, iubirea de frate, în fine acestea coprind o adevĕrată morală ce se dă omului. De multe ori în ele se vede şi iubirea animalelor saŭ a pasĕrilor către om, de ex. în *Pasĕrea maeastrită*.

A treia categorie de *basme* e cea *religioasă*. Acestea înfăţişează pe Dumnezeŭ printre oameni ca făcătorul de minuni şi pus mai în tot-deauna în luptă cu Dracul, cu Satana, adică cu infernul, însă Dumnezeŭ în tot-deauna învingênd pe Satana, ele sunt de un spirit moral, căci sfîrşesc cu: «*crede şi vei invinge*» avem de pildă, *Azima mergătoare*.

Basmele sunt nişte creaturĭ ale poeţilor, nişte adevĕrurĭ înfăţişate sub o formă alegorică, dar de cele maĭ multe orĭ ele sunt creaturĭ artificiale. Basmele sunt ca şi miturile din vechime.

Acum venim la a doua ramură a literatureĭ poporane nescrise, aceia a bărbăţieĭ.

Literatura bărbăţieĭ. Aceasta aparţine deja vêrsta de mijloc; ea coprinde: *Ghicitorile, Glumele; Doinele; Horele; Colindele, Datinele; Oraţiile de nuntă* şi unele *Cântece.* Să vorbim pe scurt de toate:

Ghicitorile. Acestea se găsesc la toate popoarele Europeĭ. D. Adamescu crede că aŭ o origină indo-europeană; sunt ghicitorĭ cu date foarte vechĭ, în cât azĭ cu greŭ poţĭ să le maĭ înţelegĭ, de oare-ce ele ereaŭ o producţiune proprie timpurilor când aŭ luat naştere, de ex.:

Gânganiă fără suflare,
Umblă făr' astâmpărare,
N'are duh, nicĭ nu visează,
Toată lumea îndreptează[1]).
(Ceasornicul).

La un loc cu ghicitorile vine şi glumele pe care şi-le spun tineriĭ şi tinerele ţĕrance seara la focul de lângă prispă, de ex.:

Ţiganul la soacră-sa.

Mă duseĭ la soacră'mea
Să vĕz cinstea dê la ea.
Mi-a dat lapte într'o lulea,
Mamaliga p'o surcea:
Iacă'ĭ cinstea dê la ea[2]).

Doinele. Acestea sunt o specie a poesieĭ lirice, proprie a poporuluĭ român. Ea cântă toate emoţiunile sufletuluĭ; în termenĭ aci melodioşĭ, aci fulgerătorĭ; poporul 'şĭ cântă

---

[1]) Veḑĭ culegerĭ de G. Dem. Teodorescu, p. 220.
[2]) Idem p. 265.

suferinţele sale prin aceste *doine*. Musica se înţelege, zice mult; ea de multe orĭ te duce la plâns şi de aceia poporul 'şĭ-a ales acest fel de cântec când vrea să'şĭ exprime manifestarea sufletească a suferinţelor sale.

Cuvêntul; zice d. Hasdeŭ, e de origină dacică. Doina, spune d. Adamescu, nu poate veni de la Romanĭ, căcĭ Romaniĭ aŭ fost un popor prozaic, eĭ aveaŭ spiritul înclinat maĭ mult către şicană, de aceia aŭ şi avut jurisconsulţiĭ ceĭ meĭ celebriĭ. Dacă aŭ avut *poezie* în starea lor de cultură, aceasta a fost o împrumutare de la Grecĭ.

Greciĭ aŭ fost, ce e drept, un popor plin de lirismu; Daciĭ aŭ fost un popor de asemenĭ poetic; eĭ aŭ avut legăturĭ cu Greciĭ în literatura lor. *Orpheu, Museu, Tamyris,* fundatoriĭ miticĭ aĭ poezieĭ grece, ereaŭ din Thracia, decĭ rudă cu Daciĭ. Scriitorul *Theopomp* (350 a. Chr.), spune că Geţiĭ de la Dunăre eraŭ un popor plin de poezie, că poezia erea aşa de iubită de dênşiĭ, încât; când mergeaŭ prin ambasade, intraŭ cântând din *chitare:* „Γέτας κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαριζοντες τας ἐπικυρυκείας ποιοῦνται"[1]).

Subiectele doinelor fac ca ele să se dividă în: *erotice*, *sociale*, *domestice*, *zoologice* şi *botanice*.

Doina erotică cântă cultul şi adoraţiunea femee,ĭ curagiul şi vitejia bărbatuluĭ: de ex.:

Doina Lena

Frunză verde salbă moale
Apucaĭ pe drum la vale,
Ş'ajunseĭ pe Lena 'n cale.
Eŭ călare, ea pe jos
Cu gherdan de florĭ frumos.
Şi cerceĭ lungĭ de mărgele
Să tragă ochiĭ la ele.
Calea mîndreĭ aţinuiŭ
O florică de-ĭ ceruiŭ.
Ceruiŭ floarea sînuluĭ
Ea 'mĭ dă floarea crinuluĭ.
Ceruiŭ floarea din guriţă
Ea 'mĭ dă floarea garofiţă.

---

[1]) Veḑĭ în ist. limb. şi lit. rom. de Gh. Adamescu, p. 81.

Ceruiŭ apă din isvor
Ea mi-o tulbură cu dor.
Ceruiŭ apă neatinsă
Ea mi o dă cu dor aprinsă.
Cât am dat de-am bĕut
Lena alta mi-aŭ părut.
Mi-aŭ părut un toporaş
Rĕcorit de un isvoraş.
De pe cal mĕ deteiŭ jos
Se iaŭ floarea s'o miros.
Ea s'a prefăcut pe loc
Intr'un fluturel de foc.
Vruiŭ să'l prind, el a sburat
Vruiŭ să beaŭ, apa aŭ secat!
Vaĭ de mine, ce păcat!
Lena că m'aŭ fermecat!
Firea-ĭ Leno blestemată
De-a mea minte tulburată!
Să ajungĭ un negru nor:
Ca se ploĭ lăcrimĭ de dor! [1])

Pentru curagiul saŭ vitejia bărbatuluĭ avem de ex.: Doina, Mehedinţeanul, în care vedem:

Frunză verde magheran
Voinicel Mehedinţean,
Sunt născut pe frunzĭ de fag
Ca să fiŭ la lume drag.
Şi's scăldat de mic în Olt
Să mĕ fac viteaz de tot, etc. [2])

Doinele cu subiect social arată nevoile care apasă pe ţĕran de ex.: Sărăcia, birurĭ grele, asuprirea din partea celor bogaţĭ, nedreptatea din a celor cruḑĭ de ex.:

Brazda draculuĭ
Din marginea satuluĭ
La uşa bogatuluĭ [3]).

Doinele domestice cânta în fine starea de flăcăŭ, de fată, de ginere, de mireasă.

---

[1]) Veḑĭ, culegerĭ de V. Alexandri, p. 237.
[2]) Idem p. 292.
[3]) Vezĭ în G. Adamescu, op. cit., p. 81.

Cele zoologice şi botanice cânta câte o plantă saŭ un animal cu care ţĕranul e în contact, de ex.: cucul, turturica, calul, bradul, teiul. Acuma venim la

Hore: Acestea sunt numele generice ce se daŭ poeziilor la joc; când se adună ţĕranii duminecele ori sĕrbătorile la petreceri, ca: nunţi, ḑii de naştere (etc.).

Cântecul lor e potrivit cu versurile ce sunt de patru, şease saŭ opt silabe, întrerupte din când în când de strigăte şi chiote ce fac totul maĭ glumeţ şi maĭ vioĭ de ex.:

Hora Sultană

Frunḑă verde cardama
Sultănico fa.
Orĭ tu mi-aĭ făcut ceva
Sultănico, fa.
De nu te maĭ pot uita?
Când mĕ uit la casa ta
Mi se rupe inima.
Alunica-ţĭ de la gât
M'aŭ aprins, m'aŭ omorît.
Alunica-ţĭ de pe braţe
A sĕ mĕ scoaţă din viaţă
Leliţă cu aluneĭ
Nu căta la doĭ la treĭ
Şi cată la ochiĭ meĭ
Că's albaştri ca şi aĭ tĕĭ.
Haĭ, leliţo, la prisacă
Timpul dulce să ne treacă
Să mâncăm miere de roĭ,
Să ne iubim amêndoĭ;
Se bem apă dintr'un loc
Şi să ne iubim cu foc! [1]).

Horele ḑice V. Alexandri sunt simbolul unireĭ, al înfrăţireĭ de acea şi Româniĭ aŭ cântat Hora unireĭ ţĕrilor surorĭ:

«Haĭ să dăm mână cu mână
Ceĭ cu inimă română

[1]) Vezĭ culegerĭ de V. Alexandri, p. 344.

Să 'nvîrtim hora frăţieĭ
Pe pămêntul Românieĭ» [1]) etc.

Colindele. Acest cuvênt vine de la latinescul *Calendae* saŭ grecescul Καλάνδαι; ele represinta vechile sĕrbătorĭ şi veselii de la începutul luĭ Ianuarie (festum calendarium) saŭ (καλανδῶο εορτή).

Numele de colinde fură adoptate la toate popoarele creştinisate; la Bulgarĭ колада, la Slovenĭ коледе, la Ruşĭ коляда, la Polacĭ *Koleda* la Albanezĭ *Colandria* la Lituanĭ *Kalenda*, la Germanĭ *Kalende* la Francĭ *Calenes* [2]).

D. G. Dem. Theodorescu spune că, noua religiune a sanctificat serbarea colindelor în coincidenţă cu naşterea luĭ Christ şi imnuriie sacre reamintesc acest mare eveniment; în Ducange se vede: «Calendae festum calendarium, ita appellantur scriptores publicas illas ac superstitiosas loetitias, quas calendis Ianuarii, quibus annus aperitur, exhibuere primum Gentiles, usarpavere post modum Christiani et quas utrique indecoris choreïs, mulierumque aut ferarum assumtis formis ac vestibus, foedebant [3]).

Colindele se cântă în noaptea de 23, spre 24 Decembrie şi 24 spre 25 precum şi 31 Decembrie spre 1 Ianuarie, copiĭ şi adolescenţiĭ umblă din casă în casă, plesnesc cu biciul şi plimbă un plug în miniatură.

Colindele se divid în *solare*, *religioase*, *tradiţionale*, *vênătoreştĭ* şi *domestice* dupe cum obiectul colindeluĭ este de a cânta un astru, *soărele, luna*, un *sfânt*, un vînat ajuns legendar de pildă *Şoimul*, saŭ în fine un ce din viaţa domestică, de toate ḑilele ca tinereţea, fecioara, ginerele etc.

De ex.: în Colindul luĭ Christos:

«Ler oĭ Leo [4])
Susŭ, la naltulŭ cerŭ
Pe scaunŭ de Domnŭ

---

[1]) Culegerĭ de V. Alexandri, p. 396.
[2]) Vezĭ în G. Dem. Theodorescu, p. 14, culegerĭ.
[3]) Vezĭ Du Change, Glossarium mediae et infimae latinitatis.
[4]) Ler devine *Leo* în cântec din causa apropieriĭ exclamaţieĭ *aĭ*. (Vezĭ idem G. D. Theodorescu, p. 19, op. cit.).

'P'un jeţ d'aurelŭ
Şeade Isus Christosŭ
Bunulŭ Dumneḑeŭ» etc.

Tot aşa sunt şi o sumă de alte colinde ce se găsesc în culegerile autorilor de poesiĭ populare despre care am vorbit maĭ 'nainte.

Datinele. Cuvêntul datină pecetlueşte în sine deja reamintirea despre un ce care s'a petrecut în vechime. Datinele la Românĭ sunt venite de la Romanĭ, datinele anuluĭ noŭ când Romaniĭ prin acele sĕrbătorĭ numite *Sigilaria* 'şĭ dedeaŭ recjproc câte un dar şi eraŭ veselĭ că vine alt an, cu gândul că el va aduce maĭ multă fericire şi spor, omul aşa este, tot speră în maĭ bine.

Datinele ce le avem sunt: *Sorcova*, despre care am vorbit în capitolul cântecelor; apoĭ *Vasilica saŭ Vasilca*, *Pluguşorul*, *Steaoa şi Vicleimul.*

Vasilca este o sincopare din *Vasilica* şi vasilica filologiceşte vorbind vine de la *Siva.*

Vasilica e o datină prin care ţiganul la anul noŭ lua un cap de porc îl împodobea cu panglicĭ, îl punea pe o tavă şi mergea cu el din casă în casă, pentru a căpĕta *bakşiş.*

Datina e aşa: Căpăţina de porc ar vorbi şi ar spune luĭ Dumnezeŭ că a mâncat ghindă din pădure şi a bĕut apă din vale şi de aceia s'a îngrăşat; însă Românul a tăiat capul porculuĭ, a luat trupul, adică partea cea bună şi ţiganul a rĕmas cu căpăţina numaĭ.

Cu numele de Vasilca, botează de multe orĭ ţiganiĭ pe Ursul lor domesticit cu care joacă la sate şi oraşe. Vasilca de la *Siva* numele divinităţeĭ Ţiganilor Indienĭ, căcĭ, eĭ aŭ o origină Indiană şi de aceia Ţiganiĭ botează pe Urs cu numele de Vasilca saŭ Vasiva=Siva căcĭ pe Urs Ţiganul îl are la mare cinste, de oare-ce se spune că cine se unge de mic cu untură de Urs se face mare şi puternic şi cine e călcat pe spinare de urs, rĕmâne fericit.

Această datină a fost practicată cam până în 1864 căcĭ, în 1848 desfiinţĕndu-se robirea; ţiganiĭ ce maĭ rĕma-

seră în viaţă conservară obiceiul acesta pentru a mai pune mâna pe ceva bakşiş la anul noŭ de la boer; aşa avem următorul variant:

«Sus sunt 'nalte monastirĭ
Monastirĭ
'Nalte zidirĭ
Ér în ele cine'mĭ şade
Şéde Maica
Şi cu Fiul
Şi mĭ judecă pe Siva,
De ce 'mĭ este aşia grasă
Aşia grasă şi frumósă,
Intrebênd'o
Ispitind'o
Ce-a bĕut şi cea mâncatŭ
D'are trupu aşia bucălatŭ?
Éră Siva rĕspundea
Şi din gură cuvînta:
— Sus la munte m'am suitŭ
Jirŭ şi ghindă mi-am pĕscutŭ
Jos maĭ jos m'am pogorît
Apă rece am bĕut» etc.

Maĭ la vale încă vedem:

«Luară Românĭĭ Slĕnina
Noĭ Ţiganiĭ Căpĕţina» [1])

Pluguşorul e o datină ce vine tot de la Romanĭ, el se aseamănă cu *Carmen arvale*, acele cântece religioase prin care locuitoriĭ imploraŭ cerul ca sĕmănăturile să fie bune, el e o datină a tuturor ţĕrilor agricole; neapărat sub alte forme şi alte denumirĭ, se maĭ aseamănă şi cu serbările aşa numite *Opales* adică în onoarea Zeiţeĭ *Ops* ce se ţinea dupe Saturnalĭ. In seara de 31 Decembrie spre 1 Ianuarie tineriĭ merg cu un plugulet în miniatură şi cântă versurĭ ce aduc aminte întreaga operaţiune a agricultureĭ;

[1]) Veḑĭ culegerĭ G. Dem. Theodorescu, p. 135

aratul, sĕmănatul, seceratul; treeratul şi măcinatul, de multe orĭ pluguşorul e înlocuit printr'o putină înfundată de ambele părţĭ prin care strĕbate în capacul de sus o curea saŭ o coadă de cal; presiunea aeruluĭ din năuntru face a se produce un sgomot ca şi cum ar urla un *Taur* saŭ un *Buhaiu*, aceasta e datina *Buhaiuluĭ;* adică semn că boul s'a ostenit în anul ce a trecut de multă muncă agricolă şi decĭ să sperăm că va fi abundenţă în vară; variante sunt multe; avem de pildă:

Hăĭ, hăĭ,
Pluguşorŭ cu doĭ spre-ḑece boĭ
Hăĭ, hăĭ
Plesniţĭ, măĭ!
Hăĭ, hăĭ
Plecarăm într'o sfîntă Joĭ
Cu plugulŭ cu doĭ-spre ḑece boĭ
Boiĭ din 'nainte
Cu coarnele poleite
Boiĭ din mijlocŭ
Cu coarnele de foc
Boiĭ de la roate
Cu coarnele belciugate
Boiĭ strĕinĭ
În coadă codălbeĭ [1]).
Să aibă (cutare) parte de eĭ
Trosniţĭ măĭ!
Hăĭ haĭ!» [2]).

Steaua. Această datină e de o creaţiune religioasă şi eshatologică adică amintirile vorbesc despre Iad, raĭ, moarte sau despre *viaţa viitoare.*

Steaua este făcută din o stea de hàrtie cu speteḑe de brad, la mijloc e zugrăvit «Ieslea» în care figureaḑă Maica Domnuluĭ, St. Iosif, Christos, păstoriĭ şi ceĭ treĭ Magĭ, pe colţul de sus se represintă scena amăgireĭ luĭ Adam şi Eva de către şarpe, iar pe fie-care colţ al steleĭ câte un cap de înger, maĭ 'nainte tineriĭ ce umblaŭ cu ea se îmbrăcaŭ

[1]) Cu coadă albă.
[2]) Veḑĭ op. cit. G. Dem. Theodorescu, p. 139 şi V. Alexandri.

în costum oriental în aducerea aminte a celor treĭ craĭ de la rĕsărit, adĭ însă s'a redus costumul; cu steaua se umblă în intervalul de la Crăciun până în Boboteadă, avem variante; ca:

«Cine primeşte
Steaua frumoasă
Cu colţurĭ multe
Şi mĕrunte
Dăruite de Christos
Ca un soare luminos?»

Saŭ în altă variantă unde se face alusiune de moarte; o reproduc căcĭ are într'ênsa multă filosofie:

Uă pricină minunată,
Din veciă însemnată:
Că e lumea înşĕlătoare
Şi foarte amăgitoare,
De 'nşală şi amăgeşte
Şi pe toţĭ îĭ prilosteşte,
Ales pe ceĭ bogaţĭ foarte
De nu maĭ gândescŭ la moarte;
Că vorbescŭ din avuţiă
Şi se ţinŭ în semeţiă
Ca când totŭ o să trăiască
Şi lumea s'o moştenească,
Şi, când în cea dupe urmă,
Vieaţa dacă li se curmă,
Morŭ întocmaĭ ca totŭ omulŭ
Şi bogatul ca şi robulŭ,
Că moartea nu va se sciă
De averĭ şi bogăţiă,
Ci vine ca o nălucă
Şi fără de veste 'lŭ apucă [1]).

Cea maĭ veche culegere despre aceste cântărĭ a dat'o un anonim la 1822; la 1830 Anton Pann însă dete o culegere maĭ vastă unde reproduce şi pe cea din 1822.

Vicleimul. Prin acest nume se înţelege o representaţiune dramatică spune D. Adamescu şi G. Dem. Theodorescu

[1]) Vedĭ în op. cit. G. Dem. Theodorescu, p. 100-101

în care se înfăţişeaḑă scene din istoria luĭ Christ şi a creştinismuluĭ cum şi din persecuţiunile suferite de creştinĭ. Cu numele de Vicleim se deseamnă şi actoriĭ acestuĭ joc. «*Vicleim*» adică după oraşul *Bethleem;* în Moldova şi Transilvania se numeşte «*Iroḑĭ*» adică de la împěratul Irod care figureaḑă în representaţiune; odinioară maĭ figura între persoane şi o logodnică cu mire, personificând pe fecioara Maria şi pe sf. Iòsef; apoĭ veneaŭ Magiĭ, pruncul, paiaţele, moşul, şi alţiĭ care cu toţiĭ făceaŭ alarmă pe strade cântând din tobe, tipsiĭ, surle şi fluere. Michail Kogalniceanu a vorbit în revista archeologică şi istorică a D-luĭ Gr. Tocilescu, pe larg despre aceştĭ Iroḑĭ care veacurĭ întregĭ desfătaŭ poporul la sěrbătorile anuluĭ nou.

Iroḑiĭ saŭ Vicleimul are două pǎrţĭ, una religioasă: ce representă pe Irod împěratul, un ofiţer şi treĭ craĭ de la rěsărit; Gaspar, Melhior, şi Valtazar, apoĭ vine un arap şi un cioban. Ofiţeriĭ luĭ Irod vin şi iĭ spune că s'aŭ prins treĭ oamenĭ strěinĭ care aducându-se în faţa luĭ Irod spun că se numesc Gaspar, Melhior şi Valtazar, care aŭ plecat calăuziţĭ de o stea să caute pe împěrat, împěratul la acestea le spune versurile despre tăerea celor 14,000 de pruncĭ, dupe o sfadă Irod porunceşte a se închide ceĭ treĭ craĭ de la rěsărit, aceştia prin blestemurile lor însă sperie pe Irod care el le dă drumul; craiĭ se duc şi se roagă la Christ, acestea se petrec în actul 1, în al 2-lea act vine un copil ce profetiseaḑă luĭ Irod tot ce se va întêmpla luĭ Christos adică: botezul, restignirea, învierea şi înălţarea.

Representarea în fine se termină cu convertirea luĭ Irod la creştinism.

Partea profană e *jocul păpuşilor*, aci se vede diferite defileurĭ într'o cutie acoperită cu o perdea; şi aceste păpuşĭ producênd scene din viaţa de toate ḑilele a oamenilor, satirisêndu-se Evreiĭ, Ţiganiĭ, popiĭ şi alţiĭ.

Vicleimul în fond este teatrul aplicat la religie; în toate vremurile representaţiunea dramatică a avut un caracter sacerdotal apoĭ a trecut la aristocraţie şi în fine la popor.

Cântecul Iroḑilor la noĭ a venit de la Bizanţ şi din

Ardeal; la început de sigur Irodii aveaŭ numai caracterul religios mai în urmă a venit şi cel satiric, germanul Sulzer ne vorbeşte de jocul păpuşilor în istoria Daciei [1]).

In culegerile D-luĭ G. Dem. Theodorescu avem întreaga piesă a luĭ Irod Impĕratul în 2 acte [2]); să dăm aci variantul vicleimul cu steaua la un loc, căci de multe ori vicleimul mergea cu steaua la sĕrbătoare:

«Cine primesce
Steaua cu Vicleim
cu păpuşĭ
cu mănuşĭ
cu cioboate
încălţate
aruncate
după spate?» [3])

Oraţiile de nuntă. Căsătoria este un mare eveniment în viaţa individuluĭ căcĭ ea clădeşte o nouă familie în sînul ţĕreĭ; de aceea în vremurile vechĭ pregătirele căsătorieĭ luaŭ un caracter cu totul solemn şi nu numaĭ in popor dar şi în boerime.

Aşa când un tînĕr voea să se însoare trimitea orĭ mergea el cu câte un «peţitor» saŭ «staroste» ca să peţească mâna feteĭ ce voea a o lua de muiere, părinţiĭ feteĭ aşteptaŭ şi primeaŭ cu cinste pe peţitor, apoĭ mergeaŭ cu toţi în localitatea de unde erea tînĕrul şi lua cercetărĭ despre purtarea tînĕruluĭ spre a putea ajunge la logodnă; în ḑiua logodneĭ tînĕrul însoţit de un prieten numit de ocasiune «*Conăcar*» saŭ «*Colăcer*» recita o *oraţie de nuntă* la casa feteĭ, adică o cântare alegorică prin care arăta cum un Impĕrat a plecat la vânătoare şi a rătăcit, ex:

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. de G. Dem. Theodorescu, p. 98; Kogălniceanu în revista istorică, Tom. I, p. 33; Adamescu în op. cit., p. 89, şi Sulzer în Gesch. Tran. Daciens.

[2]) Veḑĭ p. 102—132.

[3]) Idem p. 100, G. D. Theodorescu.

«Prin câmpiĭ 'nfloriţĭ
Prin codriĭ 'nfrunziţĭ
Prin văĭ adînciţĭ
Cu isvoare recĭ,
Avênd pentru oştenĭ
  Buţĭ cu vinŭ
Şi balere cu rachiŭ;
Ajungênd în vênĕtoare
Pân'la jumătate cale,
Allŭ nostru tînĕr împĕrat
De urma uneĭ fiare a datŭ,
  De care fiară
Toată oastea se mira,
Şi cu toţiĭ în locŭ
Sfetnicĭ şi filosofĭ
  Aŭ stătut
  Şi sfatŭ aŭ ţinutŭ [1])».

Aci vedem o întreagă poesie alegorică căcĭ acea fiară nu e decât mireasa şi impĕratul e ginerele.

După această oraţie toţĭ intră în casă se cercetează zestrea şi apoĭ un popă saŭ un bĕtrân face schimbul inelelor tinerilor; din acest moment tînĕrul e «*mire*» saŭ «*ginere*» şi tînĕra e «*mireasă*».

Cu o ḑi maĭ 'nainte doĭ tinerĭ numiţĭ «*chemătorĭ*» merg prin case de poftesc lumea la nuntă, eĭ beaŭ vin din ploscă rostind câte o «*oraţie*».

In ḑiua nunţeĭ mirele cu toţĭ aĭ luĭ se duce în satul mireseĭ spre a o aduce. Cortegiul ajungênd se opreşte la o distanţă oare-care, «*vorniceiĭ*» pleacă înainte spre a se întâlni cu *vorniceiĭ* mireseĭ, aci se schimbă maĭ multe glume între dênşiĭ până ce unul din *vorniceiĭ* miteluĭ recită oraţia nunţeĭ ca aceea alegorie a vênĕtoareĭ, terminênd cu tînĕrul împĕrat adică mirele ce a umblat şi rĕtăcit până ce a dat de o floare:

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. G. Dem. Theodorescu, p. 163.

«Că alŭ nostru tînĕr împĕratŭ
Ună dinióră s'a maĭ preumblatŭ
Şi 'n aste locurĭ a aflatŭ
In grădina dumné-vóstră,
O floare mândră şi măiastră
    înflorind
    şi rĕsărind
Şi, iérăşĭ sfatŭ făcênd
    hotărî s'o céră
    ca s'o sădéscă
In grădină împĕrătească» [1]).

Ast-fel vornicelul termină oraţia cerênd mâna de cu nună a miresei —; în urmă vine tot cortegiul şi e primit cu mare solemnitate, apoĭ urmează mergerea la biserică, cu formele la primărie, apoĭ masa şi rugăciunile cu fericire a noilor însurăţeĭ şi darurile, şi jocul când se maĭ spun multe versurĭ de ex. :

«Frunḑă verde busiocŭ
Scól' nune mare la jocŭ».

saŭ

«Maĭ sculaţĭ boierĭ la joc» [2]).

Incomparabil este modul cum se făcea nunţile în vechime în ţara-Românească şi cum se fac aḑi, ele aveaŭ cu totul un caracter naţional şi românesc, propriŭ al Românilor, al pământuluĭ nostru.

De câte orĭ viitorul ginere nu trecea oare pe sub ferestrele iubiteĭ sale călare pe un armăsar arăpesc îmbrăcat numaĭ în fer şi nechezând? de câte orĭ oare el nu trecea pe la drumul mare, când viitoarea mireasă locuea la ţară, cu postalionul cu surugiul îmbrăcat numaĭ cu panglicĭ şi urmat de călăreţĭ, slobozind în vĕzduh pistoale, şi murgiĭ întinḑêndu-şĭ nările la pământ ca să fugă iute ca vêntul; apoĭ

---

[1]) Veḑĭ în op. cit. G. Dem. Theodorescu, p. 164.
[2]) Idem, p. 181.

la celebrarea nunţeĭ se aprindea focul şi butoae cu păcură de ardeaŭ în mijlocul curţeĭ, în juru-ĭ jucêndu-se hora, ear buţile cu vin stând gata de golit, ear de prin balcoane şi din deschiḑĕturile acelor ferestĭ furişate ca de prin castelele medievale; slujitoriĭ curţeĭ slobozeaŭ pistoale în aer ca să vestească luĭ D-zeŭ ca o nouă căsnicie s'a făcut pe pământ, istoria a păstrat câte-va exemple de nunţĭ din vechime.

Cronicariĭ vorbesc de nunta luĭ Vasile-Vodă-Lupu al Moldoveĭ, a fiiceĭ luĭ Leon Tomşa al Munteniei, a fiiceĭ luĭ Brâncoveanu şi altele.

D. S. Fl. Marian membru al academieĭ române a dat la lumină o operă însemnată asupra nunţeĭ româneştĭ, lucrarea poartă însăşĭ acest titlu: «*Nunta la Românĭ*».

Acum venim la ultimul cuvênt al literatureĭ bărbăţieĭ, la *unele cântece*. Printre cântece avem *Paparudele* şi *Caloianul*.

Paparudele; Dimitrie Cantemir 'l numeşte în descrierea Moldoveĭ *Papalungă*, la Grecĭ e cunoscut sub numele de Πυρπηρούνα, la Serbĭ, *Dodola*. Această datină în cântec are de obiect a invoca cerul, spre a avea grijă de bucatele de pe câmp, ca de ex.: ploaea. Acesta constă că maĭ multe ţigance tinere avênd pe cap cununĭ de braḑĭ şi îmbrăcate cu hainele de toate culorile, vin din casă în casă de joacă şi cântă, invocând cerul pentru a da ploae, la urmă, ese cineva din casă de dă un bacşiş acelor ţigance; aceasta este o superstiţiune, căcĭ ceĭ ce cred că le-a cântat Paparudele, e convins că le vor merge bine la câmp. Avem maĭ multe variante, între care citām:

«Paparudă rudă,
Vino de ne udă,
Paparudă rudă,
Vino de ne udă,
Ca să 'nceapă ploaie
Să curgă şiroae,
Cu galeata leata
Peste toată sloata.
Unde dă cu maiul
Să crească mălaiul,

Unde dă cu sapa
Să curgă ca apa» [1]).

Caloianul saŭ *Scaloianul* e o datină, un cântec ce are de obiect tot invocarea divinităţeĭ, pentru a da ploae ca să se facă bucatele. El constă în facerea unuĭ om în miniatură, din pămênt galben de către femeile satuluĭ; apoĭ îngropându-se acest om între braḑĭ orĭ la fântână, şi desgropându-se după treĭ zile, el este aruncat în gârlă şi femeile plângênd, provocând plânsul prin frecarea cu ceapă pe la ochĭ; în ziua caloianuluĭ nu se ară de cât până la prânz, dupĕ când bărbaţiĭ se adună la cârciuma satuluĭ de beaŭ şi joc. Ca variante, de pildă, avem:

«Caloiene, iene,
Caloiene, iene.
Du-te 'n cer şi cere
Să deschiză porţile,
Să sloboadă ploile,
Să curgă gârlele,
Zilele
Şi nopţile
Ca să crească grânele» [2]).

Acum venim la *Literatura bĕtrâneţeĭ*. Ea aparţine celeĭ din urmă vêrste a omuluĭ.

Literatura bĕtrâneţeĭ coprinde: ***Baladele***, ***Descântecele***, ***Anecdotele***, ***Proverbele*** şi ***Bocetele***.

Baladele saŭ aşa zisele cântece bĕtrâneştĭ, formează genul epic din literatura poporană nescrisă la Românĭ. Ele cântă virtuţile, vitejiile şi gloriile Românilor, sĕvêrşite în rĕsboaele şi luptele cele înfricoşate cu Greciĭ; ele cântă sacrificiile cele nemĕsurate ce le-aŭ făcut Româniĭ pentru a'şi apăra patria, legile şi obiceiurile. La noĭ lăutariĭ ca şi rapsoḑiĭ din poeziile omerice cântaŭ aceste poeme etice ce se transmiteaŭ din gură în gură, din tată în fiŭ şi fie-care generaţiune poate adăogând câte 6 saŭ 8 versurĭ,

[1]) Veḑĭ op. cit. G. Dem Theodorescu, p. 210.
[2]) Veḑĭ op. cit. G. Dem. Theodorescu, p. 211.

aşa că dacă la început, cântecul avea numaĭ câte-va versurĭ, peste 100 saŭ 200 de anĭ el putea ajunge la sute de versurĭ.

Baladele sunt cântate în o melodie plângătoare şi duioasă, dând ast-fel cânteculuĭ o expresiune tristă şi melancolică ce reaminteşte acel trecut nenorocit şi înfiorător ce l'a avut neamul românesc, acele timpurĭ de crude suferinţe din partea Turcilor, Grecilor şi Ungurilor, care auḑindu-le, 'ţĭ storc lacrimĭ, dacă eştĭ maĭ simţitor şi maĭ inimos.

Căcĭ o doamne! Tu iubindu'ţĭ ţara şi poporul din care aĭ eşit, de sigur că azĭ te cutremurĭ, te înfricoşezĭ când auzĭ de atâtea suferinţe ce ea a suferit după cum te-aĭ înfricoşa când aĭ auzi şi de nişte suferinţe ce le-ar fi îndurat o fiinţă pentru care tu aĭ dragoste, căcĭ acela ce nu'şĭ iubeşte ţara sa, acela nu iubeşte nicĭ pe aproapele sĕŭ. Lăutarii, însă şi maĭ cu seamă aceĭ lăutarĭ din vechime, nefranţuziţĭ ca ceĭ de azĭ, când instrunaŭ verĭ o baladă pe coardele lor cele divine; când dădeaŭ drumul glasuluĭ lor cel rĕsunător, pătrundeaŭ în focul naraţiuniĭ, înfăţişaŭ lucrul ca cum l'aĭ vedea, l'aĭ auzi cu ochĭ, aşa, că te transporta, te aducea într'o stare sufletească identică cu aceia ce aĭ fi avut'o, dacă aĭ fi fost faţă la acel spectacol.

Baladele se împart în: *solare* şi *superstiţioase*, *domestice*, *istorice* şi *haiduceştĭ*, după subiectul cântat.

Cele solaro-superstiţioase: Avem de pildă *Soarele şi luna*, aceasta e balada populară cea maĭ poetică. Ea are un subiect mitologic, căcĭ *soarele* e înfăţişat de Românĭ în această baladă ca un zeŭ frumos cu pĕrul de aur, care ca şi Apolon din antiquitate cutreera cerul, pe un car tras de caĭ; carul cu Apolon la Românĭ, e sfântul Ilie, căcĭ când tună, Româniĭ spun că sfântul Ilie trece cu carul pe bolta cerească.

In această baladă Soarele se înamorează de *Lună*, pe care poporul a personificat'o sub numele de *Ileana Cosinzeana*, şi Soarele voind a lua de soţie pe *Ileana*, mâna luĭ D-zeŭ vine şi opreşte pe Soare ca să se cunune cu Luna,

căcĭ Luna este soră-sa. O asemenea nelegiuire nu se poate, când e chiar la altar amêndoĭ, mâna luĭ D-zeŭ loveşte pe Ileana şi prefăcênd'o într'o mreană de aur, o aruncă în apă. Soarele însă se duce după ea în spre apus şi se coboară în mare pentru a o găsi. Dumnezeŭ apare earăşĭ şi fură pe Ileana, o preface în lună şi o duce în cer.

Aci nu vedem de cât un subiect din mitologia antică, pe *Apolon* şi *Diana*, soarele arătat sub formă de car obosindu-şĭ caiĭ tot umblând după lună prin cer şi pe pămênt. Ileana Cosinzeana este înfăţişată la Românĭ ca zeiţa tinereţeĭ, a frumuseţeĭ, a virginităţeĭ, într'un cuvênt ea este expresiunea desĕvêrşită a perfecţiuneĭ femeeştĭ; a spune decĭ despre o femee că ea e o Ileana Cosinzeană, e a zice că este o femee ruptă din soare, adică o creatură din cerurĭ.

Să dăm aci această Baladă, culeasă de nemuritorul Alexandri:

Soarele şi Luna.

Âmblă, frate mândrul soare
Âmblă, frate să se 'nsoare
Nouă aĭ [1])
Pe nouă caĭ
Care noapte pasc în raiŭ
Âmblă ceriul şi pămîntul
Ca săgeata şi ca vêntul,
Dar toţĭ caiĭ 'şĭ obosia
Şi potrivă nu'şĭ găsea,
Ca sora sa Ileana
Ileana Cosînzana
Ce-ĭ frumosă ca o floare
Intr-o earnă fără soare.
«— Sorioară Ileano
Ileano Cosînzano
Haideţĭ să ne logodim
C'amîndoĭ ne potrivim
Şi la plete şi la feţe
Şi la dalbe frumuseţe.
Eŭ am plete strĕlucite,
Tu aĭ plete aurite

[1]) Adică nouă anĭ.

Eŭ am façia ardĕtoare
Tu aĭ façiă mângâetoare.
— Aleĭ! frate luminate,
Trupuşor făr de păcate,
Nu se află adevĕrat
Fraţĭ să se fi cununat.
Cată-ţĭ tu de ceriul tĕŭ
Şi eŭ de pămêntul meŭ
C'aşa vrut-a Dumnezeŭ»
Soarele se 'ntuneca
Sus, la Domnul se urca,
Domnuluĭ se închina
Şi din gură cuvinta,
«Doamne sfinte,
Şi părinte!
Mie timpul mi-a sosit
Timpul de căsătorit
Şi potrivă n'am găsit
Ca soră mea Ileana
Ileana Cosînzana»
Domnul sfînt îl asculta
Şi de mînă mi-l purta
Doar că l'ar înspăimînta
Şi prin raiŭ l'ar încânta,
Apoĭ Domnul Dumnezeŭ
Cuvînta cu graiul sĕŭ,
Ear când Domnul cuvînta
Luminele se deştepta
Şi cu drag îl asculta
Cerurile strĕlucia,
Noriĭ din senin peria:
«Soare, soare luminate,
Trupuşor fără de păcate
Raiul tu l'aĭ petrecut
Şi prin iad încă aĭ trecut,
Ce maĭ ḑice gândul tĕŭ?
Ḑice cu sufletul meŭ
Aleg iadul chiar de viŭ
Numaĭ singur să nu fiŭ
Ci să fiŭ cu Ileana
Ileana Cosînzana».
Soarele se coboria
La sora luĭ se opria,
Mîndră nuntă pregătia
Pe Ileana şi-o gătia

Cu beteală de mireasă
Cunună de 'mpĕrătească
Şi rochiţă neţesută
Din petre scumpe bătută
Apoĭ rîndu, el 'şi ea
La biserică mergea
Dar când nunta se făcea,
Vaĭ de el, amar de ea!
Candelile se stîngea
Clopotele se dogea,
Sfinţiĭ faţa 'şĭ ascundea
Preoţiĭ în genunchĭ cădea
Ear mireasa, vaĭ de ea!
Frig de moarte-o coprindea
Căcĭ o mână se întindea
Şi pe sus o rădica
Şi 'n mare mi-o arunca!
Valurile bulbucia,
Ear ea'n valurĭ cum trecea
Mreană de aur se făcea.
Soarele se înălţa sus
Se lăsa tot spre apus
Şi 'n mare se cufunda
La soră sa Ileana
Ileana Cosînzana;
Eară Dumnezeŭ cel sfînt
Sfînt în cer şi pe pămînt,
Mâna în valurĭ că băga
Mreana 'n mână o apuca
Şi 'n cerurĭ o arunca
Şi 'n lună plină o schimba.
Apoĭ Domnul Dumnezeŭ
Cuvînta cu graiul sĕŭ;
Ear când Domnul cuvînta
Lumile se spăimînta
Mările se tupila,
Munţiĭ se cutremura
Ceriul se întuneca
«Tu Ileană Cosînzană
Sufleţel fără prihană;
Şi tu soare luminate
Trupuşor făr' de păcate!
Cu ochiĭ să vĕ zărițĭ
Dar să fiţĭ tot despărţiţĭ.
Ḑi şi noapte plinĭ de dor

Arşĭ de foc nestingător,
Vecĭnic să vĕ alungaţĭ
Ceriul să cutrieraţĭ
Lumile să luminaţĭ!» [1]).

Vedem în această baladă o poesie întreagă, plină de amor nebun, însă în acelaşĭ timp şi de o mare morală, căcĭ de aci reese că nu trebue să iubeştĭ de cât cea-ce legea şi religia 'ţĭ dă voe să iubeştĭ, de oare-ce într'o iubire nelegiuită ca aceia de aci; între un frate şi o soră, este o monstruositate; şi de aceia mâna luĭ Dumneḑeŭ i-a ajuns pe amêndoĭ şi minunea a făcut ca Soarele să nu se poată cununa cu Luna.

Balade de acestea cu subiect mitologic sunt o sumă; aşa maĭ este *Erculean* dupe care s'a numit băile de la Hercules-bad (Mehadia), căcĭ Erculean e un căpitan ce a descoperit în sus de Cerna pe sora sea Hercule.

Baladele domestice, povestesc întâmplărĭ din viaţa de toate ḑilele a Românilor; pe vremurile când veneaŭ Turciĭ, Tătariĭ şi Greciĭ în ţara Românească, de furaŭ fetele şi nevestele Românilor, de necinsteaŭ casele şi omoraŭ pe fiĭ şi părinţĭ; precum şi diferite *întêmplărĭ alegorice* despre viaţa şi existenţa Românilor; aşa avem de pildă balada Mioriţa; cea maĭ frumoasă creaţiune poetică a minţeĭ româneştĭ, această baladă trebue să dateze de pe vremea când se făcuse descălicătoarea, căcĭ ea cântă pe treĭ ciobănaşĭ, unul: Moldovean, altul Ungurean şi altul *Vrâncean*, adică din ţinutul Vranceĭ ce atuncĭ nu aparţinea încă Moldoveĭ, ci fiind un stătuleţ independent în Moldova, de oare-ce ceĭ treĭ ciobănaşĭ se pismuiaŭ între dênşiĭ, eată poema:

Mioriţa

«Pe un picior de plaĭ
Pe o gură de raiŭ
Eată vine în cale,
Se cobor la vale
Treĭ turme de mieĭ
Cu treĭ Ciobăneĭ:

[1]) Vezĭ culegerĭ de V. Alexandri, p. 27—29.

Unu-ĭ Moldovean
Unu-ĭ Ungurean.
Şi unu-ĭ Vrâncean.
Ear cel Ungurean
Şi cu cel Vrâncean
«Mări, se vorbiră
Eĭ se sfătuiră
Pe l'apus de soare
Ca să mi'l omoare
Pe cel Moldovean
Că-ĭ maĭ ortoman,
Ş'are oĭ maĭ multe
Mândre şi cornute
Şi caĭ învăţaţĭ
Şi cânĭ maĭ bărbaţĭ!
Dar cea Mioriţă
Cu lâna plăviţă
De treĭ ḑile încoace
Gura nu-ĭ maĭ tace,
Érba nu ĭ maĭ place
« — Mioriţă lae,
Lae, bucălae,
De treĭ ḑile încoaçe
Gura nu-ţĭ maĭ tace!
Orĭ earba nu'ţĭ place,
Orĭ eştĭ bolnăvioară,
Drăguţă Mioară?
— Drăguţule bace
Dăţĭ oile încoace!
La negru zăvoĭ,
Că-ĭ earba de noĭ
Şi umbra de voĭ
Stăpâne, stăpâne,
Chiamă şi un câne
Cel maĭ bărbătesc
Şi cel maĭ frăţesc
Că l'apus de soare
Vreaŭ sĕ mi-te-omoare
Baciul Ungurean
Şi cu cel Vrâncean!
— Oiţă Bârsană,
De escĭ năsdrĕvană
Şi de'-a fi să mor
In câmp de mohor,
Să spuĭ luĭ Vrâncean
Şi luĭ Ungurean
Ca să mĕ îngroape
Aice pe-aproape
In strunga de oĭ
Să fiŭ tot cu voĭ;
In dosul stâniĭ
Să'mĭ aud câiniĭ;
Aste să le spuĭ;
Ear la cap să'mĭ puĭ
Fluieraş de fag
Mult ḑice cu drag!
Fluieraş de os
Mult ḑice duios!
Fluieraş de soc
Mult ḑice cu foc!
Vîntul când a bate
Prin ele a resbate
Şi oile s'or strînge
Pe mine m'or plînge
Cu lacrimĭ de sânge!
Ear tu de omor
Să nu le spuĭ lor.
Să le spuĭ curat
Că m'am însurat
Cu-o mândră crăeasă
A luneĭ mireasă;
Că la nunta mea
A căḑut o stea
Soarele şi luna
Mi-aŭ ţinut cununa.
Braḑĭ şi păltinaşĭ
I-am avut nuntaşĭ
Preoţĭ, munţiĭ marĭ
Paserĭ lăutarĭ,
Paserele miĭ,
Şi stele făcliĭ!
Ear dacă-ĭ zări
Dacă-ĭ întâlni
Măicuţa bătrână
Cu brîul de lână
Din ochĭ lăcrimînd,
Pe câmpiĭ alergând
De toţĭ întrebând
Şi la toţĭ ḑicênd:
Cine aŭ cunoscut

Cine mi-aŭ vĕḑut
Mândru ciobănel
Tras printr'un inel?
Feţişoara luĭ
Spuma lapteluĭ;
Mustecioara luĭ
Spicul grâuluĭ;
Perişorul luĭ
Pana corbuluĭ;
Ochişoriĭ luĭ
Mura câmpuluĭ!..
Tu, Mioara mea,
Să te înduri de ea
Şi-ĭ spune curat
Că m'am însurat
Cu-o fată de Craiŭ
Pe-o gură de raiŭ.
Ear la cea măicuţă
Să nu spuĭ, drăguţă
Că la nunta mea
A căḑut o stea,
C'am avut nuntaşĭ
Braḑĭ şi păltinaşĭ,
Preoţĭ, munţiĭ marĭ,
Paserĭ, lăutarĭ
Paserele miĭ
Şi stele făcliĭ!» [1])

Baladele istorice. Cântă întâmplări din istoria naţională a Românilor, vitejiĭ sĕvêrşite de patrioţiĭ din trecut aĭ ţĕreĭ; o bravură într'un resbel cu Turciĭ, orĭ cu Ungurii, trecea în gura poporuluĭ, aşa am vĕḑut balada Constantin Brâncoveanu, Aga Constantin Bălăceanu şi Balada Serdarul Petre Obedeanu din această carte; ca balade maĭ cunoscute sunt o sumă; una dintre cele maĭ frumoase însă este Balada *Radu Calomfirescu* un personagiŭ istoric şi general vestit din epoca luĭ Mihaĭ-Viteazul, contimporan cu boeriĭ *Buzeştiĭ*, şi cu *Căpleştiĭ* (o ramură de Basarabi) Balada însă cântă pe Mircea-Vodă în loc să cânte pe Mihaĭ, Mircea domnise înaintea luĭ Mihaĭ.

Voiŭ reproduce părţile cele maĭ frumoase din baladă:

Radu Calomfirescu

«In oraş la Bucureştĭ
In curţĭ 'nalte şi Domneştĭ
Mândră masă e întinsă
Şi de marĭ boerĭ coprinsă
Dar în mijloc cine şade?
Mircea-Vodă în mijloc şéde
Şi la dreapta luĭ se vede
Doĭ Căpleştĭ şi treĭ Buzeştĭ

[1]) Vezĭ culegerĭ V. Alexandri, p. 1—3.

Zmeiĭ ţĕriĭ Romàneştĭ,
Purtătoriĭ oştilor
Şi fruntea boerilor,
Eĭ toţĭ bea, se veselia
Şi pe Domn îl fericea;
Dar când fu despre beţie
Despre dalba veselie
Eată, nene, că sosia
Şi la Domn îngenuchia
Radul din Calomfireştĭ
Zmeul ţĕriĭ Româneştĭ».

Maĭ la vale vedem pe Radu Calomfirescu în acţiune la resbel, în luptă cu un Mîrzac tătăresc, adică un şef de oştire din familia Hanuluĭ.

«Radul în scărĭ se ridica
Ca vulturul se uita
Peste câmpiĭ Lăpuşneĭ
Peste câmpiĭ mareĭ pustiĭ,
Şi cum sta şi cum ochia
Eată, nene, că zăria
Un cort mare şi rotat
Cât un cort de împĕrat;
Şi 'n cort zăria pe un Mîrzac
Un Mìrzac de la Buceag
Care în braţele'ĭ strângea,
O creştină ce plângea
Fulger Radu se făcea
Ca un fulger se ducea
Şi la cort se repedia
Pe Mìrzac 'l retedia
Şi în lance că 'l lua,
Mort în câmp îl arunca»

Maĭ la vale vedem jocul lupteĭ Căpleştilor, Buzeştilor şi Calomfireştilor cu Tătariĭ:

«Incepea dar de călare
Harţa cea din fuga mare
Paloşile zinghinind
Suliţele învîrtind
Buzduganele ciocnind
Şi din gură chiuind» [1]).

---

[1]) Vezĭ culegerĭ de V. Alexandri.

Baladele Haiduceşti aŭ fost cântate de Românii ce s'aŭ dat la viaţa haiducească în acele vremurĭ de restrişte ale neamului românesc, când Grecii năvăliră în principate spre a suge ţara; atuncĭ ţĕranii Românii sărăciţĭ de atâte biruri grele şi speriaţĭ de urgiile veneticilor şi de aceştĭ boeri de lumea nouă, de aceştĭ *ciocoĭ*, saŭ maĭ bine ḑis *strigoĭ;* se desperară mulţĭ dintr'ênşiĭ şi începură a umbla prin codriĭ Carpaţilor, hotărîţĭ ca unde va prinde puĭ de ciocoĭ să'ĭ ucidă şi să'ĭ jefuiască. Ast-fel fură bandele luĭ Jianu, Tunsu, Bujor, Codreanu şi alţiĭ, după cum am maĭ vorbit deja în capitolul VI din această carte; avem de pildă Balada Bujor; iată câte-va versurĭ rupte din lungul cântec.

Bujor

«Frunḑă verde de negară;
A eşit Bujor din ţeară
Bate, pradă nu omoară
Pe *ciocoĭ* îĭ bagă în fiare
Să-ĭ dea banĭ de cheltuealà
Şi haine de primineală»

Aşa e şi Balada: *Jianul* care începe:

«N'aţĭ auḑit de un Jian
De-un Jian, de un Oltean
De un hoţ de căpitan
Care umblă prin pădurĭ
Cu doĭ spre-ḑece pandurĭ».

Descântecele. Nu sunt alt ceva de cât mijloacele prin care poporul caută a remedia boalele orĭ reaua disposiţiune a stăreĭ sufleteştĭ.

Aceste descântece se manifestă saŭ prin mijlocul doftoricesc saŭ acela al poesieĭ; prin mijlocul doftoricesc se întrebuinţează diferitele erburĭ saŭ masage; ear prin acel al poesieĭ, versurĭ care se reciteazâ la această ocasiune.

Prin descântece poporul crede că se poate vindeca de vre-o boală trupească orĭ sufletească, şi că se poate apăra de efectul farmacelor şi de duhurile rele; acele spirite

„δάιμονες“ care după şcoala pitagoreană eraŭ considerate ca nişte suflete umane interpuse între ḑeĭ şi oamenĭ [1]).

Originea descântecelor vine de la Romanĭ, căcĭ şi Romaniĭ aveaŭ de aceste eresurĭ, să luăm de ex.: întrebuinţarea verzeĭ la durerea de cap. Pliniu ne spune repeţind preceputul luĭ Cato: «Cato crispam brassicam maxime probat, dein lævem, grandibus, foliis, caule magno; prodesse tradit capitis doloribus». Tot asemenĭ şi cu întrebuinţarea pătlăgeleĭ la unflăturĭ, de care vorbeşte earăşĭ Pliniu: «Plantago omnium generum hulceribus medetur».

Versurĭ în descântece aveaŭ de asemenĭ Romaniĭ.

La descântece când se recitează versul, trebue păstrat şi obiceiul, aşa babele, acele vrĕjitorĭ obişnuesc la brâncă a ţine în mână o cîrpă aprinsă saŭ cîlţ când încep a bolborosi descântecul versuluĭ de treĭ orĭ.

Anecdotele, cunoscute şi sub numele de *snoave*; sunt nişte povestirĭ scurte care arată spiritul muşcător şi sarcastic al poporuluĭ, anecdotele maĭ în tot-d'a-una arată povestirĭ d'intre Românĭ cu popoarele strĕine cu care eĭ aŭ fost în contact, ridiculizând pe strĕinĭ: Turc, Grec, Jidan, Ţigan şi înfăţişând pe Român ca eroul acţiuneĭ, maĭ deştept, maĭ de spirit ca strĕinul, sunt cunoscute anecdotele culese de Anton Pann, Ispirescu, Th. Speranţă; sunt anecdote şi în versurĭ ca cele ale luĭ Th. Speranţă.

Alăturĭ de anecdote sunt şi *satirele*; nişte poesiĭ ce biciuesc viţiile sociale, ale femeeĭ, ale bărbatuluĭ; satire sunt culese D. S. Fl. Marian.

Anecdote de ale Românilor sunt foarte cunoscute, de

---

[1]) Aceste spirite: «suflete umane» păstrează inclinările bune saŭ rele din viaţa trecută. Cele rele îndeamnă pe oamenĭ la viţiu şi la crime, cele bune la făptuirea faptelor bune, omul ce dobêndeşte un spirit bun, e fericit, întocmaĭ ca şi în credinţele creştine, prin această doctrină se esplică esistenţa şi manifestarea rĕuluĭ, a căruĭ origină erea atribuită pe nedrept ḑeilor. Ea în vechime fu adoptată şi de şcoala luĭ Platone, Xenocrate şi Crisip precum şi de întreaga şcoală Stoică. D. G. Dem. Theodorescu într'o lucrare intitulată: «*Geniĭ saŭ şerpiĭ de casă*» vorbeşte despre aceste lucrurĭ cu ocasiunea explicăreĭ unor *datinĭ*, *credinţe* şi *moravurĭ* ale poporuluĭ român *).

*) Veḑĭ în Istoria Filosofieĭ antice, p. 72. *Note*; de d. G. Dem. Theodorescu.

toţĭ, una maĭ cu haz de cât alta, încât nu maí avem necesitate să punem aci.

Proverbele. Sunt nişte verdicte scurte în care este oglindită înţelepciunea unuĭ popor. Ele sunt în sens figurat, ci nu propriŭ, ca maximele şi aceasta e şi deosebirea între dênsele şi maxime; de ex. când ḑicĭ: «Fă bine şi veĭ auzi rĕŭ» este o maximă; ear când ḑicĭ «Maĭ bine azĭ un ou de cât la Paşte un boŭ» este un proverb.

Cea maĭ mare parte din proverbele noastre sunt introduse din limbĭ strĕine.

Proverbele arată gradul de deşteptăciune al poporuluĭ; ele coprind toate ramurile activităţeĭ sociale.

Colecţiunea cea maĭ vastă de la Anton Pann până azĭ, a făcut'o D-l Zane.

Bocetele. Sunt nişte elegiĭ ale poesieĭ populare, ele sunt nişte datine de la Romanĭ, prin ele poporul plânge pe ceĭ ce nu maĭ esistă, *bocesc* pe ceĭ morţĭ care le-aŭ fost odată scumpĭ în viaţă; când moare cine-va la Românĭ, corpul e spălat şi uns cu unt-de-lemn întocmaĭ cum ne spune Virgiliŭ că se făcea şi la Romanĭ, apoĭ e îmbrăcat în haină nouă şi aşeḑat în tinda caseĭ orĭ în odaea cea maĭ mare a caseĭ, pe o masă.

Mortul e ţinut treĭ ḑile şi cu o seară înainte de înmormêntare se adună rudele, prietenii şi cunoştinţele de bocesc pe mort, a doua ḑi când corpul mortuluĭ se duce la cimitir, pe drum anumite femeĭ încep a jeli pe mort, cântând pe o melodie monotană în versurĭ virtuţile mortuluĭ, ce odată erea în viaţă şi nenorocirea celor rĕmaşĭ în viaţă în urma mortuluĭ.

Ajunşĭ cu toţĭ la groapă, înainte de a se scoborî mortul în groapă, încep bocetele earăşĭ; de astă dată şi neamurile toate la un loc cu femeile ce boceaŭ pe drum, aci mortul se maĭ stropeşte cu unt-de-lemn de către preot, şi'ĭ se aruncă banĭ în cosciug, ca el să aibe cu ce plăti voiagiul, voiagiul cel de pe urmă pe care'l face. Mortul ce a fost un om bun în viaţă, ducêndu-se la cer, în raĭ, ear cel ce a fost un om rĕŭ, hain, veninos, să se ducă în iad şi acolo să aibe parte de Satana, de Iuda, de Diavol, să'ĭ

scârşnească dinţii şi să'i plesnească ochii la flacăra focului, după-ce va fi primit judecata lui Dumnezeŭ.

Aceste toate superstiţiuni şi datine datează tocmai din depărtata antiquitate şi credinţele mai moderne din occident asupra nemurirei sufletului, căci ce erea acel obol, acei bani, pe care cei vechi ii puneaŭ în gura mortului şi pe care dênşii credeaŭ că îi lua *Charon*, cârmaciul corăbiei, ce trecea mortul pe rîul *Acheron*, spre a'l trece în infern, ear dacă nu voiaŭ ca mortul să treacă în infern, căci fusese un om bun în viaţă, după judecata oamenilor, atunci acel mort rătăcea 100 de ani pe malul *Stigelui*.

Aceste credinţe asupra cultului morţilor care la Români sunt cunoscute prin termenul de bocete, căci bocet este când un an, doi saŭ şi mai mulţi în Sâmbăta morţilor mergi la mormêntul celui ce'ţi-a fost scump în viaţă şi 'i duci flori ori colivă la mormînt şi încep a plânge şi a rosti la vorbe câte şi mai câte, ba din virtuţile, ba din faptele mortului, pe când erea el încă în viaţă.

La Romani şi la Greci, aceste bocete eraŭ cunoscute sub numele de *cultul morţilor*, şi autorii clasici de atunci ne vorbesc pe larg de acest *cult*. Credinţele asupra sufletului şi asupra morţei aŭ diferit însă în antiquitate; de cât cum s'aŭ profesat într'un timp în occidentul Europei.

Căci în antiquitate nu se credea cum se crede azi după cele profesate din occidentul Europei, că sufletul omului, odată mort, se desparte de corp, pentru a se duce la cer. Cerul în vechime nu erea locuinţa a tot omului, ci numai a oamenilor ce aŭ fost iluştri în viaţă, a celor binefăcători, ear a restului muritorilor atât sufletul cât şi corpul rĕmânea închis în cosciug.

Virgiliu care a vorbit în Eneida, cântecul III, pe larg, despre ceremoniile religioase, spune despre funerariile lui Polydor: «animamque sepulcro condimus» (închidem în mormênt şi sufletul). Tot asemeni vorbesc şi Ovidiu şi Pliniu cel tênĕr în operile lor. După terminarea ceremoniei religioase se chema de trei ori mortul pe nume şi 'i se ura ca să fie fericit acolo, sub pământ; ast-fel ne spun

Omer în Iliada[1]), şi Euripide în Alcesta: „Κούφα τον χθών ἐπάνωθεν πέσοι." Ovidiu în Metamorfose zice: «Sit tibi terra levis; temem et sine pondere terram.» Juvenal, Martíal, Pausanias şi alţî tot asemene spun. Cuvintele de urare aveaŭ această însemnare: Să fi sănătos, să'ţĭ fie ţărina uşoară!

Apoĭ se scria pe peatra funerară cine zace acolo, obiceiŭ rĕmas până azĭ încă, şi aparţinênd bocetelor; după aceia se depunea haine şi arme în cosciug, ca mortul să aibe cu ce să se schimbă şi cu ce să lupte când va fi atacat; se depunea vin într'un vas şi alimente lângă dênsul ca să aibe ce mânca şi ce bea când îĭ va fi sete şi foame. Tucidide spune: εἴφερει τῷ ἑαυτοῦ ἕκαστος[2]). Suetone spune despre înmormêntarea luĭ Cesar: «Câte vestminte, arme şi scule nu s'aŭ adus oare la mormêntul sĕŭ?»[3]) Se maĭ obişnuea a se strangula caiĭ şi sclavii ce se îngropaŭ cu mortul la un loc, ca eĭ să'ĭ servească mortuluĭ cum îĭ servise în viaţă[4]).

Corpul şi sufletul trebuea să'şĭ aibe locuinţa fixă, căcĭ aminteri un corp şi cu un suflet neîngropat şi neacoperit cu pămênt va rătăci pe pămênt şi se va înfăţişa celor viĭ, îĭ vor necăji şi se vor înfăţişa lor ca nişte fantasme, ca nişte strigoĭ, supăraţĭ fiind că; de ce nu li s'a dat şi lor o locuinţă[5]). De aci a eşit şi istoria cu *Stafiile*. Plautiu în opera sa «Mostelaria» ne spune că la mormênt se maĭ pronunţaŭ şi nişte formule sacramentale spre a nu rătăci sufletul, căcĭ dacă se va spune şi aceste formule, atuncĭ sufletul mortuluĭ nu se va maĭ transforma în stafie.

Suetone ne spune că la înmormêntarea luĭ Callygula s'a uitat a se spune acele formule sacramentale şi că de aceea sufletul luĭ Callygula a apărut înaintea celor viĭ şi i-a supărat, până-ce cei vii aŭ desgropat corpul luĭ Callygula de l'aŭ înmormêntat a doua oară, ca să scape de Cal-

---

[1]) Cântecul XXIII.
[2]) Apropo de Athena.
[3]) Cesar, 84 şi Tacit în annale III, p. 3.
[4]) Vedĭ în Iliada, XXI, 27—28, XXIII, 165—176, în Virgiliu şi în Eneida, X, 519—520.
[5]) Vedĭ în Cicerone «Tusculanes», I, 16. Herodot, V, 92. Horatiu, Ode, I. 23. Suetone în Caligula, 59; şi alţiĭ.

lygula din fața lor: «Satis constat, priusquam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos... nullam noctem sine aliquo terrore transactam [1])».

Aceste formule nu eraŭ alt ceva de cât bocete de ale Românilor.

Aceste Bocete decĭ din vechime eraŭ socotite de mare preț la Romanĭ și la Grecĭ căcĭ fără dênsele sufletele celor morțĭ rătăceaŭ pe pământ și se înfățișaŭ celor viĭ spre a-ĭ necăji.

Omer în Iliada ne spune de Hector; că: se ruga de inimicul sĕŭ invingător de a nu fi privat de ceremoniile sepulcrale (Bocete): «Te rog zicea Hector inamicului; ne spune Omer: «pe genunchiĭ tĕĭ, pe viața ta, pe părinții tĕĭ, nu arunca corpul meŭ la câinĭ aproape de corăbiile grecilor, primește aurul ce tatăl meŭ îțĭ va da în abundență și dăĭ corpul meŭ pentru ca Troenii și Troenele să'mĭ dea toate onorurile cuvenite la înmormêntare» [2]).

Pentru uniĭ morțĭ din foștiĭ oamenĭ marĭ; după cum exista formule sacramentale ca sufletul să rĕmâe în cosciug tot asemenĭ exista și altele prin care ceĭ-ce boceaŭ se ruga ca sufletul să easă din cosciug spre a se duce la cer; credință ce azĭ a înlăturat cu totul pe cea d'întâĭ, din vechime.

Cicerone ne maĭ spune că și în timpul anuluĭ la anumite zile se aducea de ale mâncăreĭ și bĕutureĭ la morminte; această zi la noĭ ce azĭ se numește Sâmbăta morților; la Romanĭ se numea: *inferias ferre*, *parentare*, *ferre solemnia* [3]).

Cicerone spune: majores nostri mortuis parentari voluerunt [4]). Ovidiu și Virgilius spun că la mormênt se aducea ghirlande de florĭ, prăjiturĭ, fructe, sare, lapte, vin, și câte-odată și sânge luat de la o victimă.

«— Hic Duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro

---

1) Suetone în Callygula, 59.
2) Vezĭ în Iliada, XXII, 338—344.
3) Vezĭ în De legibus II, 21.
4) Vezĭ idem în De legibus.

Purpureisque jacit flores ac talia fatus
Salve, sancte parens, animaeque umbraeque paternae»

(Virgiliu. Eneida, V.—7781)

saŭ

« — Est honor et tumulis, animas placate paternas
. . . Et sparsae fruges parca que mica salis
Inque mero mollita ceres violaeque solutae».

(Ovidiu, «Fastele» II 535—542).

Cicerone spune că aceste ofrande la care aveaŭ drept morţii se numeaŭ: «*manum injuria*».

Aceste mâncărurĭ ce se aduceaŭ la mormênt eraŭ exclusive pentru mort, nimenĭ nu se atingea de dênsele căcĭ se lăsa o deschizătură a cosciugului ce comunica cu exteriorul şi pe acolo se trimetea mâncările şi bĕuturile mortuluĭ.

Aceste alimente înveseleaŭ pe morţĭ, Euripide spune de Ifigenia că ḑicea: «Vĕrs pe pămêntul mormintelor; lapte, vin, miere, căcĭ cu acestea se înveselesc morţiĭ» [1]).

Eschile în opera sa *Cheophores* spune de Oreste că bocea pe părintele sĕŭ mort şi 'ĭ zicea: «O tatăl meŭ, dacă trăesc veĭ primi banchete abundente, dar dacă voĭ muri, nu veĭ maĭ avea partea ta de mâncare cu care se hrănesc morţiĭ» [2]).

Cultul acesta al morţilor a fost practicat ne spune Varrone în opera sa: «De linguà latina» [3]) la Elenĭ, latinĭ, Sabinĭ, Etruşcĭ şi la Arianĭ din India, unde himnurile din Rig-Veda şi legile luĭ Manu vorbesc de acest cult ca de cel maĭ vechiŭ al omenireĭ, lăsând la o parte ideia metempsichoseĭ din legile luĭ Brahma, adică trecerea sufletuluĭ dintr'un corp ce nu maĭ există într'altul viŭ. Bocetele la Grecĭ se

[1]) Vezĭ în Ifigenia din Tauris., 157—163.
[2]) Vezĭ în op. cit., p. 482—484.
[3]) Vezĭ în cap. V, p. 74.

numeaŭ θρῆνοι ear la Romanĭ *neniae*, ear femeile ce boceaŭ pentru banĭ, *preficace*.

La Indienĭ aceste ofrande de mort se numeaŭ *Sdraddha* Morţiĭ eraŭ consideraţĭ ca nişte divinităţĭ atât la Romanĭ cât şi la Indienĭ, unde eĭ se numeaŭ «*Manis*». Aceştĭ Manis la Romanĭ se numeaŭ «Lares» spune Cicerone. Greciĭ îĭ maĭ numeaŭ şi «*Demoniĭ*» un exemplu de *Bocet* avem cel al Electreĭ către mormêntul tatăluĭ eĭ zicêndu'ĭ: «O! tatăl meŭ aĭ milă de mine şi de fratele meŭ Orest, ascultă rugăciunea mea; cheamă-l şi pe el acolo; bine cuvintează şi cinsteşte darurile mele, ajută-mĕ pe mine şi dă'mĭ o inimă maĭ curată, ca a mumeĭ mele şi mâinĭ maĭ curate»[1]).

Cultul morţilor, cum vedem a fost credinţa cea maĭ veche. Înainte ca omul să adore pe Indro şi Joe a adorat pe mort, l'a considerat ca o divinitate, poate prin acest cult s'a manifestat sentimentul religios; maĭ întâĭ moartea poate să fi inspirat omuluĭ, ideia supra-naturaluluĭ, moartea incontestabil a fost cel d'întâĭ mister al omuluĭ, de atuncĭ omul a vĕzut că în natură sunt mistere ce nu se pot explica şi demonstra, de atuncĭ gândul omuluĭ a vĕzut că e un ce invizibil pe lângă altul visibil, un ce trecător pe lângă altul etern, şi un ce divin pe lângă altul uman[2]).

De atuncĭ s'a vĕzut că mâna luĭ D-zeŭ e maĭ lungă ca a tuturor, că ea clădeşte şi distruge tot atât de iute şi de bine fericirile ca şi nenorocirile pământeştĭ şi că omul nu trebue să se bucure de prea mult bine, şi să invidieze pe alţiĭ ce sunt maĭ fericiţĭ ca dênsul, orĭ să se bucure de alţiĭ ce sunt maĭ nenorociţĭ avînd ură şi prihană, să iubească a face rĕŭ altora şi a strivi pe inimiciĭ sĕĭ, sub tălpile sale, căcĭ etern nu e nimic în viaţa pămêntească; totul se sfârseşte fără a'şĭ da socoteală; şi că moartea vine nicĭ nu ştĭ cum, vine tocmaĭ atuncĭ când el se crede că a ajuns împĕratul lumeĭ, şi *Dumnezeŭ*, îĭ trimete pe moarte ca să'ĭ tae cheful şi poftele cele nebune şi toate visurile şi fantesiile sale.

---

1) Vezĭ opera Eschile in Cheophores, 122—145.

2) Vezĭ pe larg în «La cité Antique» par Fustel de Coulanges; Membre de l'institut p. 1—21. Paris 1893.

Iată de ce am adus eŭ aci aceste relaţiunĭ ce le am împrumutat din opera D-luĭ Fustel de Coulanges; pentru că am vĕzut o mare asemănare în *Bocetele* noastre ce formează partea poetică a înmormêntăreĭ la Românĭ, cu acele formule sacramentale ce le spunea din rudele mortuluĭ la ceĭ vechĭ; şi carĭ formaŭ tot partea poetică a înmormêntăreĭ ce se făcea aproape identic cu a noastră; florile, mâncările şi bĕuturile aduse.

Aşa e în lume nimic nu se perde, totul se transmite transformêndu-se câte odată, câte altă dată nu; şi dacă 'ţĭ daĭ osteneală ca să desgropĭ săpând tot maĭ adênc în timpul cel trecut, veĭ da de adevĕr, veĭ găsi la tot lucrul, origina luĭ, veĭ justifica în tot-d'a-una acel, de-ce? şi pentru-ce? până ce veĭ ajunge la materia primă şi după nevoile, timpul şi locul de atuncĭ, veĭ vedea încă de ce s'a inventat şi acea materie primă.

Virgiliŭ 'şĭ dĕduse seamă despre acest lucru şi de aceia exlcamă: «Felix qui potuit cognoscere causas rerum»!

Literatura poporană scrisă. Aceasta coprinde toate producţiunile literare scrise şi conservate în manuscrise, saŭ tipar de la introducerea tipografieĭ, anonime saŭ atribuite de popor unor persoane fictive orĭ reale, germanul Görres le-a numit «cărţĭ poporane».

Literatura poporană scrisă se împarte în: *Estetică; religioasă* şi *etică.*

Literatura estetică. Aceasta cuprinde următoarele cărţĭ poporane maĭ însemnate şi rĕspêndite: *Alixăndria*, *Varlaam şi Ioasaf*, *Istoria Syndihiĭ filozofuluĭ*, *Halima*, *Archir şi Anadam* şi *Genoveva de Brabant.*

Să vedem de fie care în parte un mod general.

Alixandria. Aceasta coprinde povestirea faptelor şi vieţeĭ luĭ Alexandru-cel-mare în mod însă de tot romantic, povestirile despre Alexandru-cel-mare aŭ fost foarte rĕspêndite în orientul Europeĭ, de unde a trecut apoĭ în occident; la noĭ, aceste povestirĭ s'aŭ introdus pe calea slavismuluĭ şi a bizantinismuluĭ, aceste povestirĭ se ḑice că s'aŭ inspirat din o veche legendă egipteană în care Alexandru este desemnat ca fiŭ al împĕratuluĭ Egipetuluĭ, *Netinaö.* In

Alixandria, Alexandru e înfăţişat ca luptîndu-se cu inimicĭ ce aveaŭ cap de om şi trup de şarpe, cu *Darie*, cu împĕratul *Cris* ajungând la urmă în Raĭ.

Cel maĭ vechiŭ manuscris ce coprinde Alixăndria e din veacul al XVII, de atuncĭ s'a tipărit în alte variante maĭ nouĭ.

Varlaam şi Ioasaf. Acest roman înfăţişează pe cele două persoane cu triumful creştinismuluĭ asupra pagânismuluĭ, povestea este atribuită *S-tuluĭ* Ioan din Damasc, care a scris povestea în limba *siriacă*, prin veacul al VIII, traducîndu-se întâĭ în greceşte, apoĭ în slavoneşte; ajungĕnd şi la noĭ în această limbă, făcută în redacţiunea eĭ cea maĭ veche din 1648 de către boerul Udrişte-Năsturel, cuprinsul e acesta: Impĕratul Avenir din Iudea avea un copil Ioasaf ce vrăjitorise în stele că va deveni creştin. Impĕratul creştea pe copilul sĕŭ, ce e drept, în cea maĭ mare severitate, depărtat de orĭ-ce influenţă exterioară, pustnicul Varlaam însă care trăea prin pustietăţĭ auzi un glas ceresc ce-ĭ porunci să se ducă să convertească la creştinism pe Ioasaf. Impĕratul când vĕzu pe Varlaam şi înţelegĕnd misiunea sa, se infurià şi dispune un mare sobor în statul sĕŭ, unde vor ţine cuvîntărĭ douĭ filosofĭ, unul vorbind contra creştinismuluĭ şi altul pentru, cel ce vorbea contra creştinismuluĭ trebuea să vorbească cu maĭ mult foc, cu gând că Varlaam se va convinge şi se va da învins; se întîmplă însă că apărătorul creştinismuluĭ vorbi cu atâta căldură şi entusiasm încât se convinge însuşĭ împĕratul Avenir de adevĕr şi devine creştin, lăsând tronul sĕŭ luĭ Ioasaf, acesta 'l refusă şi fuge cu Varlaam pentru a trăi în pustietate.

Halima. E o colecţiune de poveştĭ poporane de origină arabă, înbogăţită însă în cursul veacurilor cu anecdote din alte isvoare deosebite. Galland în 1704 a introdus maĭ întâĭ în Europa povestea Halimaleĭ prin o traducere a sa, la noĭ s'a introdus printr'un isvor grec: «'Αραβικου μυθολογικόν» alcătuit din două colecţiunĭ vechĭ arabe, (1001 de nopţĭ şi 1001 de zile) tradus de Gherasim Gorgean; apoĭ printr'o altă traducere nemţească după acel Galland prelucrată de Ioan Barac.

Cuprinsul Halimalei e acesta, că: Un împĕrat 'şĭ ucidea tot-d'a-una soţia a doua zi după nuntă, pentru-că nu-ĭ fusese credincioasă, cea din urmă se numea: «Halima» şi cere voe împĕratuluĭ să-ĭ spună o poveste, trecînd ast-fel 1001 de nopţĭ, după care timp împĕratul o eartă şi trăeşte cu dênsa în fericire.

Despre *Istoria Syndihi filosofuluĭ; Archir şi Anadam* şi *Ghenoveva de Brabant;* nu e loc a vorbi aci, căcĭ aceste romane populare aŭ fost introduse la noĭ pe la finele veacului al XVIII şi în veacul al XIX; pe când noĭ nu ne ocupăm aci de cât de literatura Românilor până în 1717, adică de *literatura anterioară regimuluĭ fanariotic.*

Aşa dară am vĕḑut că toate subiectele cărţilor poporane romantice saŭ etice ce aŭ pătruns în ţara noastră aŭ o origină strĕină tot prin contactul ce l'aŭ avut Româniĭ cu strĕiniĭ; aceste cărţuliĭ eraŭ nişte romane de un cuprins maĭ mult moralo-filosofic ele aŭ slujit întru cât-va la deşteptăciunea şi cultura poporuluĭ.

Literatura religioasă. Coprinde literatura *bisericească apocrifă*, adică poveştĭ anonime despre diferite întrebărĭ la care nu rĕspunde biblia, şi aşa numitele *pseudo-epigrafe* cărţĭ atribuite persoanelor biblice; acestea aŭ venit la Românĭ prin Slavĭ carĭ le-aŭ luat de la Bizantinĭ şi aŭ fost rĕspîndite aci de secta religioasă a *Bogomililor*, cele maĭ multe din acestea sunt inedite, a publicat însă D. Hasdeŭ câte va în «*Cuvinte din Bĕtrânĭ.*»

Această literatură coprinde maĭ multe producţiunĭ, din cele maĭ rĕspândite prin popor, însă sunt: *Apocalipsul Apostoluluĭ Pavel, Epistolia Maiceĭ Domnuluĭ, Minunile Sfîntuluĭ Sisoe, Cărţi de prevestire şi de noroc.*

Apocalipsul Apostoluluĭ Pavel. — In această cărţulie se ḑice că Apostolul Pavel a vĕḑut locaşul Sfinţilor şi cum ese sufletul din om. Ingerul stând la capul omuluĭ şi cum iĭ ese sufletul, iĭ ḑice de treĭ orĭ: veḑĭ suflete, să cunoştĭ acest trup căcĭ cu el te veĭ împreuna la vremea judecăţeĭ; dacă e bun sufletul, atuncĭ îngerul îl plimbă prin Iad ca să vadă ce e acolo, apoĭ îl duce în Raĭ, unde se aşează într'un pat sub un pom şi acolo aşteaptă ḑiua judecăţeĭ.

Avem o redacţiune a D-luĭ Hasdeŭ şi alta în posesiunea D-luĭ Gaster.

Epistolia Maiciĭ Domnuluĭ. — Aceasta arată călătoria Maiciĭ Domnuluĭ în Iad, unde vede toate muncile, visul ei, în care 'ĭ se arată fiul şi-ĭ spune ce are să pătimească, apoĭ epistolia luĭ Christos pentru pâzirea Duminiciĭ, cea maĭ veche redacţiune, e un manuscris din veacul al XVI-lea.

Minunile Sfîntuluĭ Sisoe. — Aceasta coprinde două legende, una a Avestiţeĭ, aripa Sataneĭ, pe care o bate Archangelul Michail şi-ĭ află cele 19 nume. A doua e legenda S-tuluĭ Sisoe care are misiunea să omoare Draciĭ. El avea o soră, mumă a şease copiĭ, dintre care cincĭ i-aŭ luat Diavolul; când sfîntul intră în casă, pătrunde şi Diavolul şi fură şi pe al şeaselea copil, este însă urmărit de sfînt, scos din fundul măreĭ, unde se ascunsese şi e silit să dea pe toţĭ copiiĭ ce-ĭ refugiase acolo.

Aceste două legende sunt coprinse într'o cărţulie redactată în veacul al XVI-lea.

Cărţile de prevestire şi de noroc. — Ele sunt cărţĭ de origină păgână, aŭ de obiect a ne descrie viitorul.

Aŭ o origină egipteană, resultat al credinţelor caldeene şi egiptene.

Aceste credinţe aŭ pătruns maĭ întâĭ la Bizanţ, acolo era un amestec de rĕmăşiţe din mitologia antică rĕmasă de la Grecĭ, şi credinţele orientale aduse de Creştinismu. De la Bizantinĭ, ele aŭ venit la Slavĭ; şi aceştia le-aŭ trecut şi Românilor. Cele maĭ însemnate cărţuliĭ sunt: *Astrologia*, ce prevesteşte ploaea, seninul, frigul, caldul, etc. după cele 7 planete; *Gromovnicul* arată tunetul şi fulgerul în diferitele lunĭ ale anuluĭ; *Trepetnicul* spune viitorul anuluĭ după diferitele bătăĭ ale membrelor corpuluĭ; *Zodiile* arată soarta omuluĭ după stăpânirea celor 7 planete şi după zodiile lunare; apoĭ *Cărţile de visurĭ* ce explică visurile.

Literatura etică. Intre literatura poporană nescrisă şi cea scrisă există o strînsă legătură, în ceea ce priveşte *literatura etică*, căcĭ; în ambele stă o împrumutare de subiecte într'un mod reciproc. Dintre producţiunĭ cele maĭ rĕspân-

dite sunt: *Viața și pildele luĭ Isop; Floarea darurilor* și *Pildele filosofeștĭ*.

Viața și pildele luĭ Isop. — Se crede a fi de origină arabă; avem un manuscris din anul 1705 acest manuscris coprinde viața fabulistuluĭ și cu o sumă de fabule.

Floarea darurilor. — Coprinde maĭ multe maxime ale filosofilor: Socrate, Aristote și sfinților: St. Augustin, St. Isidor; avem un manuscris din anul 1700.

Pildele filosofeștĭ. — E o colecțiune de maxime după limba vulgară greacă, tălmăcite pe românește; prima ediție e din anul 1713.

Acuma trecem la *literatura cultă*.

LITERATURA CULTĂ.

Literatura română scrisă am putea spune că nu datează de cât din veacul al XVI, căci toate cele-l alte monumente istorice, ca documente și chrisoave, ce posedăm, ca anterioare de veacul al XVI, sunt scrise pe slavonește, limbă ce a fost oficială în Statul și biserica română, institutele de cultură ce eraŭ în țară, înainte și după veacul al XVI eraŭ de natură clericală; aceste focare culturale emanaŭ din vetrele călugărilor; călugăriĭ însă vorbeaŭ slavonește căcĭ aceasta era limba bisericeĭ, eĭ aparțineaŭ secteĭ bogomilice de care vom vorbi maĭ la vale; în cât toate lucrările literare la început nu puteaŭ să fie scrise de cât pe slavonește de oare-ce eraŭ eștite din inimile unor Slavĭ.

Aceste lucrărĭ nu puteaŭ de asemenĭ să fie de cât de caracter teologic, căcĭ producătoriĭ eraŭ oameniĭ bisericeĭ; așa că scrierile lumeștĭ, științifice și beletristice nu aŭ putut să se nască de cât maĭ tîrḑiŭ, orĭ, dacă se vor fi născut de odată cu cele teologice, aceasta se va fi întîmplat foarte rar; de oare-ce în primele timpurĭ ale Statuluĭ, începuturile literatureĭ scrise a aparținut bisericeĭ.

Ceea-ce s'a întîmplat cu scrierile slavone, s'a întîmplat și cu cele elene în veacul al XVII și XVIII fie din partea călugărilor orĭ a dascălilor grecĭ.

Ca autorî anteriorî veaculuî al XVI cunoaştem pe Mitropolitul *Grigore Ţamblac* un român de peste Dunăre, din Bulgaria, venit în Moldova pe la 1400, devenit aci, Mitropolitul *Suceveî* şi fiind trimis sol de Alexandru-cel-bun la Florenţa în 1439; trecênd apoî în Rusia unde fu Mitropolitul *Litveî* şi apoî în Serbia unde a fost egumen la monastirea *Deciana*.

Ţamblac înainte de a fi devenit Mitropolitul Suceveî în Moldova, fu numit egumen al monastireî Neamţuluî (Pantocratoruluî), el a lăsat maî multe cântărî bisericeştî şi panigirice ce se găsesc coprinse în sbornice slavone care se păstrează la monastirea Neamţuluî.

Toate aceste cuvîntărî sunt scrise pe limba sêrbă [1]; uniî din literaţii noştri spun că Ţamblac trebuie să fi ţinut cuvîntările sale şi pe româneşte, căcî, el vorbea poporuluî, şi poporul nu pricepea slavoneşte, o fi scris şi pe româneşte poate, însă acele bucăţî literare s'aŭ pierdut de sigur [2].

Alt scriitor român anterior veaculuî al XVI este «boerul Murgul» care pe la 1460 a scris o preţioasă notiţă cronologică moldo-muntenească unde arată şirul de Domnî românî până la dênsul, această cronică atât de preţioasă pentru noî Româniî, nu o posedăm, cum nu posedăm multe lucrurî preţioase; s'o fi perdut, orî nu cronica luî Murgu nu se ştie, cea-ce se ştie; e că dênsa este pomenită de: «*Ragusanul Giacomo di Pietro Lucari*» care în 1590 a scris nişte anale ale patrieî sale; şi vorbind şi despre întemeerea Moldoveî şi Ţěreî-Româneştî înşirînd pe Domniî acestor douĕ ţěrî până la anul 1450, ḑice: *că a avut la îndemână o relaţiune scrisă de boerul muntenesc «Murgul» care a fost ambasador al Domnuluî muntean, Dan-Vodă, la sultanul Amurat, spre a încheia cu Turcia în numele ţěreî Româneştî un tractat de pace în urma bătălieî de la Cos-*

---

[1]) Veḑî în Analele Academieî Române seria II, Tomul VI, anul 1883—84, p. 1—109 «Viaţa şi scrierile luî Grigorie Ţâmblac, de Episcopul Melchisedec, membru al Academieî Române, cuvîntare ţinută în şedinţa Academieî la 27 Ianuarie, 3, 10 şi 17 Februarie 1883.

[2]) Veḑî Ist. limbeî şi lit. rom. de Adamescu, p. 107.

sova, aceasta petrecându-se în 1450. Acesta e deci isvorul de unde am putut şti că cea mai veche cronică a ţĕreĭ Româneşti a fost aceia a boeruluĭ Murgul şi scrisă prin 1460, cine era acest boer Murgul şi din ce familie română făcea parte, aceasta e o cestiune de deslegat.

Numele acestor doĭ scriitorĭ şi oamenĭ literaţĭ, istoria ni-le a păstrat ca anteriorĭ, veaculuĭ XVI; unul Mitropolit şi decĭ autor religios, scriind pe slavoneşte, altul Român, opera'ĭ originală însă perdută şi neştiind decĭ dacă a fost scrisă pe româneşte saŭ slavoneşte, de sigur însă că pe slavoneşte căcĭ şi Murgul ca şi toţĭ scria pe slavoneşte, limba oficială a statuluĭ. Intrând aşa dar în veacul al XVI vom împărţi producţiunile literare în treĭ părţĭ: 1. Producţiunĭ religioase saŭ theologice; 2. Producţiunĭ ştiinţifice, şi 3. Producţiunĭ beletristice.

Inainte de a pătrunde în mieḑul materieĭ de faţă să ne oprim un moment asupra *Bogomolismuluĭ*, o sectă religioasă venită de la Slaviĭ de peste Dunăre, asupra căreia sunt părerĭ că a existat şi dincoace de Dunăre adică în ţara noastră.

Bogomolismul a fost un eres creştin ce a lăsat urme înrădăcinate puternic la Românĭ, ca de pildă Sfânta Duminecă, sfânta Vinerĭ, sfânta Mercurĭ, sfântul Soare şi altele, apoi postul de lunea, nemâncarea ţĕranilor a carneĭ de vită mare, ḑilele de peşte din posturile cele marĭ, precum şi admiraţiunea pentru viaţa ascetică.

Credinţa bogomilică constă în acestea: Dumnezeŭ se presupune că a avut doĭ fii; pe Satanail şi pe Mihail identic cu Hristos. Satanail era fiul cel mai mare, el representa principiul rĕuluĭ, fiul cel rĕŭ ce se rĕscoală în contra tatăluĭ sĕŭ, şi de aceia fiul cel mic Mihail, (Hristos) a luat apărarea tatăluĭ a învins pe Satanail, l'a luat şi l'a aruncat în Iad; rupând numele luĭ în două, lepădând terminarea *il*, şi remânând numele de *Satana*, l'a lăsat în Iad spre a representa principiul rĕuluĭ: *Diavolul.* Pămĕntul şi cu tot ce e pe dênsul e creaţiunea luĭ Satanail, Dumnezeŭ însă a dat omuluĭ şi o parte de la dênsul adică sufletul.

De aci o luptă continuă în om, între principiul rĕuluĭ

al luĭ Satanail şi principiul binelui, de la Dumnezeŭ, adică sufletul, cine e decĭ cu adevěrat credincios; să caute să învingă principiul rěuluĭ şi să se întărească în elementul *divin* în *Michail*, identificat cu *Christ*, de aceia şi bogomilicii ca rugăciune nu aveaŭ de cât pe «*Tatăl nostru*» şi altele ale lor proprii —; mâncaŭ numaĭ vegetale, fie care credincios se considera preot şi postea lunea, miercurea şi vinerea, ducĕnd o viaţă pur ascetică.

De aci se vede că avem de a face cu o credinţă *dualistică asiatică*, adică o continuă lupta între principiul binelui şi rěuluĭ ce se găseşte şi în religiunea persiană. In Asia era tot douě credinţe a *Manicheilor* şi a *Pavlicianilor* de la *Manes* şi *Pavel*, aceste credinţe s'aŭ strecurat prin veacul al VIII în Thracia şi intrând într'o nouă fasă a devenit *doctrina bogomilică* dupě papa *Bogomil* ce a trăit între anii 927—968 sub împěratul bulgar Petre.

Credinţa bogomilică a trecut şi la Românii din stânga Dunărei a trecut şi în Italia şi Franţa unde se formă secta Albigensilor (1200), opiniunile D-lor B. P. Hasdeŭ şi Sbiera sunt puternice şi întemeiate.

Clerul român a tolerat bogomilismul, căci Românul mai 'nainte nu cunoştea bine dogmele ortodoxe, apoĭ el e superstiţios de la natură şi ast-fel a crezut că dacă omul se naşte cu un păcat, păcatul originar; îĭ mai este scris a mai face şi altele, deci trebue cât trăeşte să mai rěscumpere din ele cât-va putea; în acest scop aleargă la sprijinul sfinţilor, mai crează şi alţiĭ noui; face jurăminte de credinţă, şi privaţiunĭ de hrană, ca post şi nemâncare pe toată ḑiua; căci Românul are tare frică de viaţa viitoare şi de judecata luĭ Dumnezeŭ, Diavolul, Satana, joacă un rol însemnat în viaţa sa; Satana stă pe umărul stâng şi când se mută pe cel drept ca să ea locul ângeruluĭ, atuncĭ numaĭ rěŭ va fi de capul aceluia.

Acestea ereaŭ credinţile bogomilice ce aŭ pătruns în ţěrile Dunăreĭ de jos de la Slavĭ, prin aceĭ călugărĭ Sêrbi şi Bulgarĭ ce aŭ venit aci trecĕnd Dunărea împinşĭ de către Bizantinĭ în decursul veacurilor trecute; aceştĭ călugărĭ aŭ

adus cu dênşiĭ aceste eresurĭ saŭ credinţe bogomolice şi leaŭ înrădăcinat în credinţa poporuluĭ român.

Acuma venim la studiul materieĭ adică la studiul literatureĭ culte începênd cu prima divisiune; adică a:

Producţiunilor religioase şi theologice.

D. Sbiera spune că maĭ toate scrierile theologice româneştĭ sunt luate din sfânta scriptură, Biblia[1]).

Aceste scrierĭ theologice se împart după cuprinsul lor în:

1. Intorsăturĭ biblice din testamentul noŭ care coprind următoarele *evangheliere:* al luĭ *Coresi*, Braşov 1560—1561; *al luĭ Radu din Măniceştĭ,* 1574; *cel slavonesc-românesc* 1545—1579; *unul manuscris*, *Bucureştĭ* 1682; *unul elinesc-românesc* 1693; *unul de la Snagov* 1697; şi in fine alte *evangheliere singuratice.*

Evangheliile ereaŭ nişte traducerĭ saŭ intorsurĭ din testamentul noŭ în limba română, însă tot cu caractere slavone, căcĭ testamentul noŭ 'l tradusese Slavoniĭ din limba elinească în limba slavonă, şi Slavoniĭ 'l comunicaseră şi Românilor în strînsele lor legăturĭ culturale ce le avusese cu noĭ.

Aceste traducerĭ le făcuse din bărbaţiĭ theologicĭ maĭ învĕţaţĭ în vremea veacurilor XVI şi XVII; o asemenea traducere a fost aceia a Diaconuluĭ Coresi cunoscută sub numele de: *evanghelierul saŭ tetraevanghelul diaconuluĭ Coresi.*

Această scriere a fost făcută de dênsul pe când era la Têrgovişte, ajutat fiind şi de diacul Tudor cu ḑisa jupânuluĭ *Hanes Begner* din Braşov tipărindu-se tot acolo în anul 1560[2]).

Acest evanghelier a fost prescris şi în anul 1574 de grămăticul Radu din Măniceştĭ pe când el era în exil la Rhodos, pentru Petru Cercel viitorul Domn al ţĕreĭ Româneştĭ din 1583—1585, manuscrisul se găseşte aḑĭ în

---

[1]) Vezĭ mişcărĭ culturale între aniĭ 1504—1714 p. 34.
[2]) Vezĭ în op. cit., a D-luĭ Sbiera p. 34—35.

Museul britanic din Londra (Britisch-Museum) el e cunoscut sub numele de evanghelierul luĭ Radu grămaticul [1]).

Cele-l'alte evangheliere aŭ fost scoase cu cheltueala diferiţilor Domnĭ din veacul al XVI, scrise fiind de diferiţi clerici [2]).

Acuma venim la a doua categorie de producţiunĭ theologice-biblice, tot din vechiul testament acestea sunt: *scrierile apostolilor* care coprind: *Codicele voroneţean*, veacul al XVI, *pracsiul apostolilor* 1560—1564; *două manuscrise slavoneştĭ-româneştĭ* unul din 1646 şi altul din 1652; apoĭ treĭ scrierĭ, una tipărită în Bucureştĭ în 1683, alta în 1688, şi alta la Buzĕŭ în 1704.

Cel maĭ însemnat din toate acestea este *Codicele voroneţean*. Acesta e un manuscris descoperit la monastirea Voroneţ din Bucovina în 1871 de D. Creţu, necomplect însă fără început şi fără sfârşit, cuprinde fragmente din faptele apostolilor, din epistola luĭ Jacob, din prima şi a doua e pistolă a luĭ Petru, scrisoarea luĭ e incontinuă, adică cuvintele nedespărţite, şi lipsă de interpuncţiune, apoĭ abreviaţiunĭ de litere şi aruncărĭ [3]).

Codicele voroneţean a adus o mare confusiune şi ceartă între oamenii învĕţaţĭ din ţara noastră. D. Sbiera l'a şi tipărit în litere latine, şi a emis părerea că el e anterior veaculuĭ al XVI [4]).

D. Creţu cel ce l'a descoperit spune că e redactat între aniĭ 1505—1525.

Aŭ maĭ emis păreri şi D-nu Nădejde, Gaster, şi Bumbac fie asupra timpuluĭ când el a fost redactat, fie asupra textuluĭ după care a fost tradus după unul elenesc saŭ după unul slavonesc.

Acuma vine şi *Apocalipsa* care s'ar putea aşeza tot printre scrierile apostolilor.

---

1) Vezĭ în op. cit., a D-luĭ Sbiera, p. 35, şi op. D-luĭ Adamescu p. 111.
2) Vezĭ în op. cit., a D-luĭ Sbiera, p. 35—39.
3) » în op. cit., a D-luĭ Adamescu p. 109.
4) » în «Codicele Voroneţean» ediţiunea Academieĭ române p. 321.

T. Cipariu spune însă că Apocalipsa a fost tradusă în românește și tipărită în Orăștia la 1582 luând aceasta dupe însemnarea din catalogul bibliotecei mitropolitane din Alba-Iulia [1]).

Alt grup tot din clasa scrierilor biblice a testamentului noŭ sunt: *Testamentul noŭ publicat la Govora în 1642; Testamentul noŭ din Alba-Iulia 1648;* și *Testamentul noŭ din Bucureștĭ* 1703. A doua clasă de scrierĭ biblice aŭ fost cele *traduse din vechiul testament* ele sunt: *Psaltirele* acestea sunt cele maĭ vechĭ lucrărĭ de traducere «întorsură» cum spune D. Sbiera din testamentul vechiŭ.

In biserica creștină scrierile testamentuluĭ vechiŭ nu s'aŭ prea usitat, psaltirea în adevēratul sens al cuvêntuluĭ a fost producțiunea literară de căpetenie și națională a Evreilor, totușĭ ea, spune D. Sbiera, s'a bucurat de o îmbrățișare călduroasă și din partea Creștinilor, în ea sunt exprimate nu numaĭ vederile naționale ale Evreilor despre Dumnezeŭ și despre raporturile sale cu oameniĭ, dar o sumă de simțiminte pioase și religioase.

Testamentul vechiŭ a fost redactat în limba ebraică; psaltirea era un coprins din acest testament, și de aceia ea a format o producțiune literară de căpetenie a Evreilor.

Psaltirele sunt: *Psaltirea Scheiană și Psaltirea Voronețeană; Psaltirea Coresiană din Brașov 1560-1568-1570; altă psaltire Coresiană din Tĕrgoviște 1567; psaltirea Racoțiană din Alba-Iulia 1651; psaltirea Dosofteiană în versurĭ din Uniev 1673; altă psaltire Dosofteiană în prosă din 1680; psaltirea din Bucureștĭ 1694; psaltirea cu tîlc a dascăluluĭ Alexandru 1697; psaltirea versificată a luĭ Vischi Ianoș din 1697; psaltirea versificată a luĭ Corbea I. Toader din 1710.*

Din acestea să vorbim de cele maĭ însemnate:

Psaltirea Scheiana și cu cea Voronețeană sunt douĕ scrierĭ care se cred că aŭ fost făcute în același timp cu

[1]) Vezĭ în «Principia» de T. Cipariu, p. 103—104 și 115, reprodus de D. Sbiera, în op. cit., la p. 42.

codicele voronețean; acestea sunt cele d'întâi lucrări de psaltiri la Români. D. Sbiera conchide că ele sunt nişte scrieri ce aŭ trebuit să fi fost făcute între anii 1185—1504, de oare-ce dacă urmează timpul edificărei codicelui voronețean trebue să le așeḑăm și pe dênsele între acești ani, căci fix nu se știe aḑi, dacă codicele voronețean a fost făcut în veacul al XII saŭ în al XVI ori în acest interval.

Psaltirea Scheană a fost publicată de D. Ion Bianu în Bucureștĭ anul 1889; d-sa crede că ar fi fost scrisă în anul 1482 saŭ 1485 [1]).

Psaltirea Voronețeană a fost descoperită de D. S. Fl. Marian, a fost în posesiunea erudituluĭ academician D. Dim. Al. Sturdza, acum e în posesiunea academieĭ și publicată pe românește ca și a D-luĭ Bianu, de D. Aron Densușeanu. Aceste două psaltirĭ sunt decĭ maĭ vechĭ de cât *psaltirea Coresiană* ce e din 1560 și care mult timp a trecut de cea maĭ veche înainte de descoperirea acestor două de maĭ sus.

Cele-l'alte psaltiri vedem că poartă însuși numele autoruluĭ lor: *Coresi*, *Dosofteiu*, (etc.).

Manuscrisul lor e românesc cu litere slavone, cum se obișnuea; autoriĭ tradusese saŭ întorsese aceste psaltiri din textele slavoneștĭ care la rêndul lor fuseseră întoarse saŭ traduse de călugări slavonĭ din textele elenice ce fuseseră prima traducere a vechiuluĭ testament redactat în limba ebraică și coprins în *Biblie*.

Aceste psaltiriĭ aŭ multă morală și filosofie în cântecele lor, de aceia aŭ interesat și pe Creștinĭ așa de pildă din psaltirea Scheiană tipărită de D. Bianu să aducem un cântec; «*Cântecul luĭ David când fugea de viața luĭ Avesalon fiul sĕŭ*».

«Nu mă
temu de înturérecĭ
de oamenĭ ce cadu
pre gĭurul meŭ. Învie
Doamne, mântoiaște-mă
Dumneḑăul meŭ.

[1] Vezĭ op. cit., în Prefață, edițiunea Academieĭ Române.

Că
tu vătămaş toţĭ
vrâjbitoriĭ mieĭ
în deşertu, dinţiĭ
păcătoşilor fră-mt aĭ
A Domnuluĭ iaste-
mân'tuirĭa, şi spre
oameniĭ tăĭ blagoslove-
nia ta» [1]).

Alăturĭ cu psaltirele maĭ vin: *Leviticul* pe care l'a descoperit D. B. P. Hasdeŭ într'un manuscript al bibliotecei naţionale din Belgradul Sêrbesc. D-sa crede că el a fost redactat în anul 1560 în Oltenia la monastirea Bistriţa. Vine încă şi aşa numita *Palia din Orăştia*, tipărită în acest oraş în anul 1582 pe româneşte, de *Tordaş Mihaiŭ*, episcopul Românilor din Ardeal, ajutat de *Hercea Ştefan* predicatoriŭ în oraşul Cavîran Sebeş, de Zacau Efrem dascăl de dăscălie la Sebeş şi de Pestişel Moisi predicatoriŭ din Lugoş şi de Archerie, protopop al Hunedoareĭ, eĭ ḑic: «*cum toate limbile aŭ şi înflurese întru cuvintele slăvite a luĭ Dumneḑeŭ, numaĭ noĭ românïĭ pre limbî nu avem*» şi de aceia bieţiĭ românĭ cine ştie cu ce sacrificiĭ aŭ tradus pe româneşte această scriere biblică dupe cum spune însuşĭ: «*cu mare muncî* . . . . den limbî jidoveascî şi greceascî şi sêrbeascî pre limba romîneascî cinci cărţĭ ale luĭ Moĭsă prorocul şi patru cărţĭ ce se chemî ţarstva (ale împĕraţilor); şi alţĭ prorocĭ câţ-va si le dîruiră . . . «fraţilor românĭ» ca să le citească, căcĭ vor afla unele «cu adevĕr . . . mare vistiariŭ sufletesc».

S'aŭ maĭ tipărit apoi şi alte douĕ cărţĭ ale luĭ Moise: *Facerea* (genesis, bitie) şi *Eşirea* (exodus ishold).

Alt grup de scrieri biblice a testamentuluĭ vechiŭ sunt *scrierĭ de natură pur biblică*, adică traducerĭ a biblieĭ din legea cea nouă şi veche pe limba românească din cea elinească, ele sunt: *sfânta scriptură dintre aniĭ 1653—1629; Biblia luĭ Nicolae Milescu spătarul 1660—1664*, care se

[1]) Vezĭ în op. cit., a D-luĭ Bianu, p. 7, Psalm III.

crede că s'a perdut; şi *Biblia Bucureşteană din 1688*; aceasta aduce lumină şi despre cea a Milescului, ea este şi cea mai însemnată din Bibliile traduse, să vorbim deci de dênsa.

Biblia Bucureşteană din 1688. Dupe titlul ei şi din precuvêntarea ei se vede că a fost scrisă şi tălmăcită din elineşte în dilele şi din ordinul lui Şerban Cantacuzino voivod după îndemnul lui Constantin Brâncoveanu, Marele logofĕt (înainte deci de a deveni el domn dupe Şerban) pe când erea Mitropolit Theodosie în 1688 sub îngrijirea, tălmăcirea şi scrierea dascălilor foarte iscusiţi episcopul *German din Nisa* şi a fraţilor *Radu şi Şerban Greceanu*. Mari logofeţi şi a episcopului de Huşi Mitrofan ce cunoşteaŭ în perfecţie limba elenică căci din eleneşte aŭ tradus'o; folosindu-se şi dênşii de ediţiunea elenească tipărită la Francfort de Ptolemeŭ filadelful.

D. B. P. Hasdeŭ după o mărturie a doi contimporani grecul Dumitru Procopios [1]) şi a Mitropolitului Grigorie al Moldovei [2]) spune că această biblià a fost scrisă de Nicolae Milescul spătarul pe când el se găsea ca ambasador al lui Grigorie Ghica Vodă din Ţeara-Românească (1660—1664); la Constantiniana [3]).

Alt grup biblic de scrieri din vechiul testament sunt: *Scrierile edificative*; acestea coprind: *Predicele* din care fac parte: *Tâlcul evangheliilor* scrise în româneşte cam pe la anul 1564, *evanghelia cu învăţătură* Braşov 1580—1581; *Trei predici scrise de Popa Grigore din Măhaciŭ* intre anii 1600—1619; *Cuvînt pentru curăţire*, scris înainte de 1618; *predici pentru sèrbători mari* din 1632; *Mărgărit* tipărit în Alba-Iulia 1641; *evanghelia învĕţătoare* Govora 1643; *Carte de predici, învăţături peste toate dilele* Cîmpu-Lung 1642; *evanghelia învĕţătoare din Monastirea Dealul* 1644; *Ion Scărariul tradus de Ghenadie* în Govora 1665;

---

1) Vezi în Fabricius: Biblioteca greacă t, II, p. 789, citat în op. cit., a D-lui Sbiera, p. 54, Nota.
2) Vezi în Uricarul, de Codrescu t, I, p, 240, cit., idem Sbiera.
3) » idem în op. cit., a D-lui Sbiera, p. 53—54.

Cheia înțelesului București 1678; *Sicriul de Aur* Sasșebes 1683; *Mărgăritare* București 1691; *O predică* 1692; *Chiriacodromion*, *Alba Iulia* 1699; *predicele Mitropolitului Antim Ivireanul* dintre anii 1709 și 1716. Aceste scrieri sunt atribuite diferiților autori afară de cele scrise de Popa Grigorie din Măhăciu; care a mai adunat și altele într'un codice saŭ sbornic care în veacul al XIX a fost în posesiunea D-luĭ Dum. Al. Sturdza, de la care s'a și numit Codicele saŭ *Codex Sturzanus* publicat și studiat de D. B. P. Hasdeŭ [1]).

Acuma vin *cărțile de învĕțătură religioasă, morală și privată*, ele sunt niște scrieri ce creștinul le citea în orele sale de repaus pentru cultivarea sufletului lui.

Ele sunt: *Floarea darurilor* 1620; Albina 1683—1686; *Cărare spre fapte bune* Alba Iulia 1683; *Mântuirea păcătoșilor* 1692; *învățăturĭ creștineștĭ* Snagov 1700; *Pildele filosofeștĭ* Têrgoviște 1713; *Cugetărĭ în ora morțiĭ* cam dupe la 1550; Invățăturĭ alese, *Virtuțĭ și rĕutățĭ*, *poveștĭ de pildă*.

Acuma vin și *Rugăciunile* ce coprind: *Rugăciunĭ din tâlcul evangheliilor* scrise cam pe la 1564; din *evanghelia cu învățăturĭ* 1580—1581; *Tatăl nostru*; *Credul* 1569; *Psaltirea*, *paraclisul luĭ Rafail Dragomireanul* 1661; *Acaftistul mitropolituluĭ Dosofteiu* 1673; *Orologiul*, *paraclisul din Rîmnic* 1706; și *Moliftele*.

Altă subîmpărțire este: *Viețele sfinților*; aceste scrierĭ ne înfățiseadă pe sfințĭ ca niște creaturĭ miraculoase în contact cu deitate, ele sunt menite pentru a provoca credința creștinilor despre lucrurĭ miraculoase ale divinitățeĭ, coprind următoarele scrierĭ românești, găsite până adĭ: *Viața patriarhuluĭ Nifon*, scrisă cam pe la 1517; *viața sfântuluĭ Grigoriŭ decapolitul* 1632; *Varlaam și Ioasaf scrisă de boerul Udriște Năsturel* în 1648; *Prologul* adică *viețile sfinților* 1675; *Jitiea părintelui Vasile; viața preacuviosuluĭ Nifon* din 1691; *viața pustnicilor și sahaștrilor cu-*

---

[1]) Vezĭ în çuvinte din Bătrânĭ, t. II, p. 75—87, 117—135, 223—236 cit. în op. D. Sbiera, p. 60, Notă.

vioşi 1692; *Minunile Maicei Domnului* 1692; *Vedeniile Maicei prea curate; Douĕ-spre-ḑece versuri ale luĭ Mamer; Viaţa sfântuluĭ Sava* 1705.

Acuma vin *scrierile apocrife*, acestea coprind: *Apocalipsul lui Paul* cam de pe la 1550, *minunile sfântului Sisin*, 1550; *Călătoria Maiceĭ Domnuluĭ la Iad* 1580; *legenda sfânteĭ Vinerĭ* 1580; *legenda lui Avraam* 1600; *legenda Duminiceĭ* 1600; *Povestea luĭ Adam şi a Eveĭ* 1600—1625; *legenda despre semnul cruceĭ* 1600—1625; *prorocirea Savileĭ* 1600—1625; *scrisoarea luĭ Pilat către Cesar* 1600—1625; *Hecsaimeron* 1600—1625.

Aceste scrieri apocrife sunt nişte scrierĭ neautorizate de biserică căcĭ în ele se vorbeşte despre persoanele biblice in alt mod de cât cum învaţă biserica.

Scrierile apocrife decĭ trec în credinţele religioase deşearte; mare parte din aceste bucăţi se găsesc în manuscript în codicele Sturdzan.

Tot din grupul scrierilor edificative avem şi *scrierile polemice* cam după la 1668; acestea sunt cuprinse în traducerea grămăticuluĭ Stoica, servitoriŭ al bisericeĭ domneştĭ din cetatea Têrgoviştei în 1668; el a tradus din slavoneşte o scriere prin care a biciuit pe Jidovĭ, Armenĭ, Latinĭ, Luteranĭ, şi Calvinĭ, acest manuscript a fost consultat de P. S. Melhisedec episcopul Romanului[1]).

Venim acum la grupul:

Scrierelor liturgice. Acestea se întrebuinţează la serviciile dumneḑeescĭ din biserica autocefală română ortodoxă a rĕsărituluĭ; şi la diferitele funcţiunĭ preoţeştĭ din afara bisericeĭ. Prin aceste scrierĭ se cântă binefacerile luĭ Dumneḑeŭ către oamenĭ, saŭ ale sfinţilor, rugăciunĭ de mulţumire saŭ de cerere luĭ Dumneḑeŭ îndreptate de oamenĭ pentru a se întâmpla orĭ nu cutare saŭ cutare lucru şi fapt.

Activitatea literară a acestuĭ teren a fost impusă de curentul religios, moral, naţional şi politic al statuluĭ nostru.

---

[1]) Vezĭ în cronica Romanuluĭ de P. S. episcopul Melhisedec, vol. I, p. 33, repr. în op. cit., a D-luĭ Sbiera p. 83.

Aceste scrieri liturgice eraŭ nişte traduceri din limba slavonă şi elenă pe româneşte, ele cuprind: *Molitvenicele*, *Liturghierile*, *Octoihurile*, *Parimierile*, *Ceasloavele*, *Diaconarile*, *Triodurile*, *Penticostariile*, *Orînduiala slujbei sf. Constantin şi Elena*, *Mineiurile*, *Catavasierul*, *Antologhion*, *Evanghelierul*, *Apostolul*, şi *Psaltirea filosofului Damaschin*.

Molitvenicele, cuprind rugăciunile ce le spun preoţii la serviciul ce'l ţine la particulari, molitvenicele din Ţeara-Românească afară de cele scrise saŭ tipărite în Moldova de prin vremile de atunci, sunt: *Molitvenicul românesc* din 1564; *molitvenicul* înainte de 1664; *molitvenicul popii Ioan din Vinţi*, Alba-Iulia 1689 [1]); *molitvenicul din Buzĕŭ* 1699; *altul din 1701*; *molitvenicul din Rîmnic* 1706; *molitvenicul din Têrgovişte* 1713.

Liturghierile. Acestea sunt rugăciunile ce le ḑic preoţii în sfântul altar al bisericei, în timpul slujbei dumneḑeeşti; ele cuprind cântări şi rugăciuni compuse de sfântu Ion Chrisostom Gură de Aur, de Vasile cel mare, şi de Grigore cuvîntatorul de Dumneḑeŭ, ele sunt: *Liturghierul călugărului Mihail Mocsa de la episcopia Rîmnicului-Vîlcea* 1620—1630; *Liturghia slavonească-română din Bucureşti* 1680; a ieromonahului Inocenţiu, *Liturghierul românesc din Têrgovişte* 1697; *Liturghierul românesc din Rîmnic* 1698; *Liturghierul manuscris din* 1699; *Liturghierul din Buzĕŭ* 1702; tipărită de marele spătar Şerban Cantacuzino, *Liturghia din Buzĕŭ* 1713; aceste liturghii sunt după cum vedem tot nişte traduceri făcute de preoţi românĭ din veacul al XVI şi al XVII-lea.

Octoihurile. Aceste sunt nişte cântări ce se cântă pe opt melodii saŭ voci la slujbele bisericeşti de peste an, Duminica şi în cele-l'alte ḑile, ele cuprind *Octoihul din* 1649; *Anghilestul pe 8 glasuri* 1681—1683; *Octoihul* înainte de 1699; *Octoihul* din 1708; *Octoihul din Têrgovişte* 1713.

Parimierile, ele cuprind bucăţi alese din vechiul tes-

---

[1]) Am pus şi scrierile scrise saŭ tipărite în Transilvania căcĭ ele de acolo treceaŭ în scurt timp şi în ţara românească încât eraŭ socotite ca nişte producţiunĭ de aci.

tament ce se citesc la slujba bisericească în posturile cele mari, avem numai un singur *Parimieriŭ* tipărit în Moldova în vremea lui Duca-Vodă 1682.

Ceasloavele ḑise şi *Oroloage*. Acestea sunt rugăciunile ce se cântă mai ales prin monastiri la ore anumite; traduduceri nu avem nici una nici în Ţara-Românească, nici în Moldova ci numai în Transilvania cele de acolo aŭ slujit şi în ţările române dincoace de Carpaţi; ele sunt: *Ceaslovul din Belgrad* 1686—1687, şi *Ceaslovul* din Sibiŭ 1696.

Diaconariile, ele sunt rugăciunile ce le spune diaconul bisericei în timpul Liturghiei, sunt: rênduiala *diaconstvelor din Alba-Iulia* 1687.

Triodul este rugăciunea ce se ḑice în biserică la serviciul din decursul paresimei, postul cel mare; începînd de la Duminica Vameşului şi Fariseului, şi până în Sâmbăta înnainte de paşte; avem: *Triodul din 1683 de la monastirea Colţea din Bucureştĭ*, *Triodul din Braşov* 1694; *Triodul din Buzĕŭ* 1697; *Triodionul din Buzĕŭ*; 1700; şi *Tristierul* veacului al XVII-lea.

Penticostarele adică rugăciunile ce se spun în strana bisericei în intervalul de la Duminica Paştelui şi până la Duminica Rusalilor; ele sunt: *Penticostarul dascălului Alexandru din Braşov* 1694; şi *Penticostarul din Buzĕŭ* 1701. *Orînduiala slujbeĭ sfinţilor I. M. P. Constantin şi Elena*; este rugăciunea ce se ḑice în această ḑi, ea s'a tipărit de Mitropolitul Antim Ivireanul la monastirea Snagov în anul 1696.

Mineiul. Acesta e un op ce conţine toate rugăciunile ce se cântă la biserică, peste tot anul, atât în ḑilele de sĕrbătorĭ cât şi în cele de lucru; cuvîntul vine de la elenescul μήν saŭ μήνη=lună, următoarele bucăţi din acest op aŭ fost traduse: *Mineiul din Buzĕŭ* 1698; *Mineiul din* 1706: *Mineiŭ cu Octoih* 1706.

Catavasierul cuprinde cântări de laudă în onoarea vreunuĭ sĕrbătorit, avem: *Catavasiile de la Buna-Vestire* ce sunt unul din 1700 *din Bucureştĭ*, şi altul din *Tĕrgovişte* din 1714.

Antologhions saŭ Floarea cuvintelor, este o prescurtare a Mineiuluĭ, s'a tipărit o traducere la Rîmnic în 1705.

Evanghelierul e o carte ce conţine pe ceĭ patru evanghelişti.

Apostolul, asemenĭ o carte ce conţine scrierile Apostolilor.

Psaholia filosofuluĭ Damaschin este conservată într'un manuscript din veacul al XVII-lea.

Acuma venim la grupul scrierilor dogmatice şi *didactice*, acest grup conţine la Românĭ catehismurile. Activitatea literară pe acest teren este datorită maĭ mult mişcăreĭ Saşilor şi Secuilor din Ardeal, ea a început acolo prin 1544; la noĭ cam de prin veacul al 17-lea, cuprinde: *Catehismul românesc* din 1544 *de la Sibiŭ*, *Catehismul luĭ Luther din Braşov* 1559.

Intrebarea creştinească scoasă de Popa Grigore din Măhaci la 1607; *Catehismul din Alba Iulia* 1640; *Catehismul din Alba-Iulia* din 1648; *Scutul catehismuluĭ tot din Alba-Iulia* 1656.

Pravoslavnica mărturisire, *Buzĕŭ* 1691. Aceasta a fost tradusă din greceşte de logofĕtul Radu Greceanul după îndemnul luĭ Constantin Brâncoveanu Voivod, ea cuprinde după cum spune Greceanul «indireptariŭ prin care dogmele dumneḑeeştĭ şi apostoleştĭ a rĕsăritului bisericĭ se cunosc şi se îndirepteaḑă» etc.

Cartea asupra desbinăreĭ papistaşilor, *Snagov* 1699.

Pâinea princilor, *Alba-Iulia* 1701.

Invĕţàtura despre cele şapte taine, *Buzĕŭ* 1702.

Invĕţătură bisericească de mitropolitul Antim Ivireanul 1700; Bucureştĭ.

Grupul scrierilor de drept canonic.

Acest grup de scrierĭ cuprinde nişte estrasurĭ din canoanele Apostolilor, şi ale conciliilor universale precum şi din opurile comentatorilor lor, spre a servi de directive la disciplină între membriĭ bisericeĭ. Activitatea literară pe acest teren este datorită Raduluĭ Voda cel mare, ce domni în ţara Românească, între aniĭ 1494—1507 şi Mitropolituluĭ

Nifon ce fusese patriarhul Constantinopoluluĭ 1487—1490; care organiză biserica statuluĭ român dupĕ pravilă şi lege [1]).

Radu-Vodă cel mare şi Mitropolitul Nifon aruncară seminţele uneĭ asemenĭ literaturĭ, însă roadele nu începură a fi culese decât cam dupe la 1600 încoaçe, căcĭ de atuncĭ începu a se face traducerĭ în româneşte de pe pravilele bisericeştĭ de care se servise Nifon şi Radu cel mare şi toţĭ ceĭ ce le urmară în Ţara Românească, pravile bisericeştĭ şi de legĭ çe ereaŭ scrise pe elineşte saŭ pe bulgaro-slăveşte.

Cea maĭ veche scriere de acest caracter pe românește este păstrată în aşa ḑisul codice Negoean [2]), această scriere poartă titlul de *Pravila Sfinţilor Părinţi 318*.

Se vede că de aci luaseră Domniĭ şi boeriĭ românĭ, obiceiul blestemurilor pentru aceia ce nu s'ar fi conformat dorinţelor lor testamentare, legăturilor, cum se ḑicea atuncĭ, când blestemaŭ ḑicênd, (cutare): «să fie afurisit de ceĭ 318 sfinţĭ părinţĭ de la Nikiea şi să nu vadă faţa Domnuluĭ Isus Hristos» (şi cele-lalte).

Maĭ este încă:

Tocmeala bisericească dată de mitropolitul Ardealuluĭ;

Pravila aleasă din 1632 a Ţăreĭ Româneştĭ;

Pravila mică din Govora 1640; această pravilă ca şi cele două d'întâĭ s'aŭ tipărit în ḑilele şi după îndemnul luĭ Mateiŭ Basarab-Vodă, pravila mică s'a tipărit de academie în 1884 după tipărirea cea veche.

Indreptarea legeĭ, Têrgovişte 1653, *nişte aşeḑăminte bisericeştĭ* din 1675, conservate de Petru Major în istoria sa bisericească, *cartea legilor* din 1680 saŭ *Zaconicul*, şi *capetele de poruncă* din Têrgovişte tipărită acolo în 1714.

Acuma am terminat cu seria scrierelor theologice, trecem la cele *ştiinţifice* şi *beletristice* aceste douĕ aparţin grupuluĭ de producţiunĭ scrierelor **Terenuluĭ lumesc.**

Producţiunile literare pe acest teren s'aŭ produs foarte

[1]) Vezĭ Cronica ţĕreĭ-Româneştĭ domnia Raduluĭ Vodă cel mare; Arch. ist., Hasdeŭ, tom. II, p. 137, şi viaţa patr. Nifon de Mitropolitul Iosef Naniescu, p. 34—37.

[2]) Vezĭ în «Columna luĭ Traian» B. P. Hasdeŭ publ. de D. Ion Bianu citat în Sbiera, op. cit., p. 111.

cu greŭ la Români căci aŭ fost două cause ce-i aŭ împedicat, una: *credința religioasă* dusă până la un fanatism extraordinar, aceasta ca resultat al triumfuluĭ creştinismuluĭ asupra păgânismuluĭ, a doua causă: *evenimentele politice eminamente de amenințătoare la existența țěreĭ Româneştĭ.*

Românii în adânca lor credință religioasă, credeaŭ că tot ce ese din mintea omenească este fals, este un neadevěr, cărțile de literatură religioasă avură un efect atât de puternic asupra lor încât eĭ credeaŭ că numaĭ ce vine de la Dumnedeŭ şi de la servitorii sěĭ este adevěrat, şi că numaĭ aceste lucrurĭ se pot învěța şi crede; şi că decĭ numaĭ aceste lucrurĭ pot fi folositoare neamuluĭ omenesc.

Cuvintele apostoluluĭ Pavel eraŭ cele maĭ nemerite pentru starea lucrurilor de atuncĭ: «*Ințelepciunea lumeĭ acesteia, este nebunie înaintea luĭ Dumnedeă căcĭ este scris: El prinde pre ceĭ ințelepțĭ în viclenia lor. Şi iarăşĭ: Domnul cunoaşte gândurile ințelepților că sunt deşerte*».

Ca să ne facem o idee de existența acestor credințe ce se înrădăcinaseră în spiritul Românuluĭ din veacul al XV, al XVI şi al XVII nu avem decât să reproducem cuvintele Domnescuuluĭ istoriograf şi ilustruluĭ învěțat Dumitru Cantemir ce spunea despre Moldovenĭ: «Moldovenii nu numaĭ că nu iubesc literele (ştiințele), dar maĭ că toți le şi urăsc. Insă, şi numele artelor şi ale ştiințelor le sunt necunoscute. Eĭ cred că învěțațiĭ nu pot ca să nu'şĭ piardă mintea, aşa încât, voind să laude învěțătura cuiva, dic despre dênsul că este *nebun de carte*. Ruşinos proverb se poartă în privința aceasta prin gura Moldovenilor!»

«Studiul literelor (dic eĭ) este partea preuților, iar lumeanuluĭ iĭ este de ajuns ca să ştie citi şi scrie, să fie în stare a'şĭ semna numele şi a nota în catastih boul alb, negru, cornut, caiĭ, oile, vitele, stupiĭ, şi altele de felul acesta, toate celelalte (crede) că'ĭ sunt de prisos» [1]).

Cantemir ce'ĭ drept vorbeşte de Moldovenĭ, nu de Muntenĭ; orĭ de Moldovenĭ orĭ de Muntenĭ, e acelaşĭ

---

[1]) Vezĭ în Descriptio Moldaviæ, part. II, cap. 17, p. 126—127.

lucru, căcĭ doar dintr'un sânge şi carne am fost cu toţĭ turnaţĭ şi aceiaşĭ civilisaţiune era în ambele principate.

Că se deduse avânt literatureĭ bisericeştĭ, e cert căcĭ am vĕzut că promotorii acesteĭ specii de literaturĭ fură călugării bulgaro-slavĭ, şi că Româniĭ primiră cu entusiasm această literatură şi se asociară şi dênşiĭ printr'o mână puternică de representanţĭ, se asociară însă nu atât din gustul literar care nu putea să fie desvoltat, după cum vom vedea, ci maĭ mult pentru că considerară literatura bisericească ca o necesitate a timpuluĭ, ca un mijloc excelent pentru a împlânta în inimele semenilor lor, aceste credinţe religioase ale bisericeĭ ortodoxe de rĕsărit.

De aci decĭ acea negligenţă la început pentru literatura lumească, şi naşterea acelor proverbe ce trăesc încă şi aḑĭ, de ex.: «E tobă de carte»; «a înebunit de carte»; «are capul calendar»; «apucă câmpiile de carte multă». vedem decĭ că Românul considera de nebun, pe acela ce ar învĕţa maĭ mult dintre dênşiĭ.

Tipografiĭ în adevĕr dacă se înfiinţase, şi vom vedea timpul, locul şi felul funcţionăreĭ lor într'un capitol special, şi lucrărĭ literare pe terenul lumesc, chiar dacă se vor fi produs nu vor fi vĕḑut nicĭ odată tiparul în vremea veacurilor XV şi XVI, căcĭ ele cădeaŭ în desuetudine pe lângă cele religioase, carĭ ocupaŭ ele şi numaĭ ele pe Românĭ; de oare-ce consideraŭ mintea omenească ca o magazie unde sunt numaĭ minciunĭ, eară adevĕrul şi earăşĭ adevĕrul numaĭ divinul îl posedă, numaĭ dênsul 'l poate explica şi arăta prin discipoliĭ sĕĭ, şi decĭ numaĭ acele lucrărĭ literare trebuesc citite şi rĕspândite căcĭ ele trateaḑă despre dumnezeire *care explică şi ştie totul;* — nu e vorba, aceste credinţe eraŭ foarte lăudabile pentru Românĭ, dară ele eraŭ interpretate greşit— ; căcĭ omul tocmaĭ de aceea este lăsat pe pămînt, el, făptura cea maĭ sublimă, produsul cel maĭ perfect al evoluţiuneĭ pămîntuluĭ, pentru a se ocupa şi a descoperi adevĕrul lucrurilor, a cerceta şi a pătrunde în întunerecul lor şi ast-fel ajutat de inteligenţă cu toate facultăţile eĭ, de voinţă şi de stăruinţă, să muncească pentru a'l descoperi şi a'l preda semenilor sĕĭ.

'l-lea o sumă de strĕinĭ din Austria vor trece
-- veni la Tîrgovişte şi la Bucureştĭ spre a se
-'latul domnesc cu un Cantacuzin saŭ cu un
Literaţiĭ şi istoriciĭ nemţĭ vor veni pe aci
din faptele Românilor, cărţĭ cum se cade, luân-
-tia după câte un manuscris preţios al unuĭ
român, complectându'l şi tipărindu'l în opera
'n veacul al XVIII scriitoriĭ Italienĭ şi Grecĭ, după
edea.

ieci cum se croise începutul aceşteĭ literaturĭ.
. literatura terenuluĭ lumesc coprinde literatura
şi cea *beletristică.*

.tura **ştiinţifică**, este o totalitate de producţi-
a inteligenţei omeneştĭ, isvorîte din cugetările
le acesteia, spre adevĕr, dobêndite prin studiŭ şi
n scris pentru a rĕmânea şi a sluji urma-

.tura ştiinţifică la Românĭ coprinde: *scrierĭ isto-
rĭ geografice, scrierĭ juridice, scrierĭ limbistice,
osofice, şi scrierĭ de povestire călindăristică.*

vedem pe rĕnd pe fie-care.

crile istorice. Acestea se împart şi ele la Românĭ
*istorice de la descălecatul ţĕreĭ; scrierĭ de istorie
lă şi particulară.*

ierile istorice de la descălicătoarea ţĕriĭ sunt: Am
naĭ 'nainte de scrierea boeruluĭ muntean *Murgul*
-onică moldo-română ce ar fi făcut'o dênsul cam pe
o în urma misiuneĭ sale diplomatice de la Ion-Vodă,
tanul Amurat, în urma bătăliei de la Cossova, despre
*e vorbeşte Raguzanul Giacomo di Pietro Lucari, în
le sale din 1590* [1]).

Acuma venim la *viaţa luĭ Neagoe Basarab scrisă în-*
1517 şi 1521, se crede că această operă a fost scrisă
preotul Kir Gavril al sfinteĭ Agora.

In această operă se vorbeşte pe larg de viaţa şi dom-
luĭ Neagoe Basarab-Vodă până în 1517; pe icĭ şi colea

---

[1]) Vezĭ în Magnum etimologicum Romaniæ, Tom. IV, B. P. Hasdeŭ p. XXXI.

şi despre cele-l'alte domniĭ anterioare până la 1494 (domnia luĭ Radu cel mare[1]).

Aceste scrierĭ eraŭ scrise în graiul bulgaro-slav, ci nu românesc.

Acum venim la majoritatea scrierilor, în graiŭ românesc.

Una din scrierĭ din vechime la al căruĭ nume inimele Românilor trebue să tresalte de mândreţe este: «*Viaţa luĭ Mihaiŭ-Viteazul (1533—1601)*», despre care vorbeşte scriitorul strĕin Baltazar Walter, Silesian de origină şi venit aci în vremea domnieĭ luĭ Mihaiŭ-Viteazul scriind şi dênsul opera: «*Brevis et vera descriptio rerum ab illust. ampliss et fortiss. militiæ contra patriæ suæ reig. pub. christianæ hostes, duce ac dn. dn. Ion Michaele Moldaviæ Transalpinæ sive Walachiæ Palatino gestarum.... Gorlicii 1599*».

Walter în opera sa ca oaspete al luĭ Michaiŭ-Viteazul în 1597 în palatul sĕŭ din Têrgovişte spune că: «marele logofĕt al principeluĭ, scria româneşte şi pe scurt, din ordinul Domnuluĭ *Viaţa luĭ Michaiŭ-Viteazul 1593—1601*: «*brevem quendam rerum gestorum Walachiæ sermone a dn. Cancellario conceptum, atque ab ipso Waiwoda approbatum contextum*» [2]).

D. B. P. Hasdeŭ însă în nişte urice din anul 1597 şi publicate în Columna luĭ Trajan[3]), arată că în 1597 pe când Michaĭ-Viteazul era la Têrgovişte, mare logofĕt al sĕŭ erea boerul *Tudosie*, decĭ acesta poate că a fost autorul vieţeĭ luĭ Michaiŭ-Viteazul despre care vorbeşte Walter, însă nepomenindu'ĭ numele, ci numaĭ titlul sĕŭ de Mare logofĕt.

Această operă a luĭ Tudosie este intercalată în aşa numita *Cronică Cantacuzineană* despre care vom vorbi la locul cuvenit şi dênsa găsindu-se în volumul al patrulea

---

[1]) Vezĭ în Archiva ist., t. I, p. 2, No. 318, p. 132—150, în viaţa luĭ Nifon, părintele nostru şi patriarhul Ţarigraduluĭ; precum şi op. cit. a D-luĭ Sbiera, p. 161.

[2]) Vezĭ în «Tesaurul de monumente istorice» opera luĭ Baltasar Walter în întregul eĭ, tom. I, p. 4, 1862, Bucureştĭ, P. Ilarian.

[3]) Anul VIII, 1878, p. 379—38: şi cuv. din Bătrânĭ, t. I, p. 120. Cit. şi de D. Sbiera, p. 168, op. citată.

din magazinul istoric, scos de nemuritorii bărbaţi ai ţěrii, Nicolae Bălcescu şi Treb. Laurian în Bucureşti; anii 1845—1848 [1]). Locul ce ne interesează din Cronica Cantacuzineană este unde se ḑice: «*De aicea începe Istoria lui Mihaiŭ-Vodă* [2]).

Altă operă e «*Cronica Cantacuzineană*» cunoscută mai mult de noi sub numele de *Cronica anonimă a ţěrei-Româneşti*, ea este intitulată: «*Istoria Ţěrei-Româneşti de când aŭ descălicat Românii*» ea coprinde 398 de ani din viaţa Ţěrei-Româneşti, de la intemeerea ei ca stat, până la anul 1688 luna August; începe aşa dar cu Radu-Negru, pretinsul întemeetor al Ţěrei-Româneşti (1290) şi ajunge până la domnia lui Şerban Cantacuzino din 1688.

D. Sbiera crede că autorul acestei cronici e acel Tudosie Stoian, nume pomenit şi de N. Bălcescu şi eată unde şi cum:

Bălcescu spune vorbind de isvoarele istorice române:

Cronicele din veacul al XVII-lea ce avem sunt în numěr [3]) de şase; *a lui Tudosie fiul lui Stoian din Tunşii*, *a lui Constantin Căpitanul* şi alte patru anonime care toate cuprind istoria Ţěrii-Româneşti de la Negru-Vodă până la Şerban-Vodă Cantacuzino saŭ de la 1290 până la 1686—1689.

D. Sbiera, de acest Tudosie Stoian crede că e acela ce se vede semnat pe nişte chrisoave din 1666: «Cartea obşteştei adunări a ţěrei din Aprilie, prin care se vesteşte tuturor că moartea postelnicului Constantin Cantacuzino a fost nedreaptă» [4]) (şi celelalte) unde se vede semnat «*Stoian vel pitar*» apoi în uricul lui Radu Leon-Tomşa (1664—1669), din 9 Decembre, pentru isgonirea grecilor din ţară unde se vede semnat ca martor iarăşi «*Stoian vel pitar*» [5]). Din acestea se deduce că acest Stoian erea din partida Cantacuzineştilor în ţară, căci mărturiseşte că pe nedrept

---

[1]) Vezĭ în op. cit., vol. IV; p. 277—301.

[2]) Adică opera luĭ Tudosie logofětul.

[3]) Vezĭ în Mag. ist. Tom. I, p. 10.

[4]) Vezĭ în această carte maĭ îndărăt la pag. 91 (pe care noĭ am găsit că de neam se trăgea din Floreştĭ).

[5]) Idem la pag. 107.

s'a omorât postelnicul Constantin Cantacuzino în obşteasca adunare în 1666 deci era prieten cu Cantacuzino, de aci D. Sbiera deduce că acest Tudosie fiŭ al luĭ Stoian si decĭ din neamul Stoeneştilor, fi-va fost un neam Stoenescu, în veacul al XVII, şi de boerĭ? nu ştim, care să fi fost autorul cronicei anonime numite cantacuzinene pentru că acest Tudosie fiŭ al luĭ Stoian era de casă la Cantacuzeniĭ din veacul al XVII în această ţară [1]), cam problematic lucru.

D. Iorga crede însă că această cronică anonimă, a fost redactată de boerul *Stoica* logofĕtul Ludescul, cel puţin ca scriitor în parte al acestuĭ corp de cronică.

Acest Stoica logofĕtul Ludescul, din cele relatate de Cronicarul Constantin Filipescu (Căpitanul) după cum spune şi D. Iorga resultă că erea omul de casă al Cantacuzenilor, amic şi devotat servitor la veri-ce faptă ce privea pe Cantacuzenĭ. «Intre partizaniĭ Cantacuzenilor trimeşĭ la ocnă în ḑiua de 15 (25) Iulie, 1672 când se arestă familia, avem pe lângă socrul luĭ Mateĭ Aga, pe lângă socrul luĭ Şerban Logofĕtul şi pe Stoica Logofĕtul Ludescul, care aŭ fost slugă bătrână la casa răposatuluĭ Constantin Postelnicul [2])» (adică Cantacuzino). Acestuĭ boer Ludescu 'ĭ se dădea redactarea documentelor, căcĭ el era maĭ cărturar poate ca alţiĭ şi se pricepea la formele literare ale scrisóreĭ maĭ cu dibăcie.

Din genealogia Cantacuzenilor într'un document se vede cum el acest Stoica logofĕtul Ludescul scrisese sub numele de «învĕţătură» Doamneĭ Elena stăpâna-sa, nişte priceputurĭ pentru drumul sĕŭ cel mare ce avea să'l facă în *hagealîcul* ei, la *Ierusalim* şi aceste învĕţăturĭ formaseră o adevĕrată bucată literară, un lucru meşteşugit după cum spune D. Iorga după documentul însuşĭ, din genealogie [3]).

De aci D. Iorga deduce că la cine Cantacuzineştiĭ aŭ

---

[1]) Vezĭ op. cit. a D-luĭ Sbiera, p. 193—195.

[2]) Vezĭ în Cron. Anon., p. 8—9. Stoica Logofĕtul Ludescul în Const. Căpitanul, p. 368—9, şi în analele academieĭ seria II, Tom. XXI, p. 325, cuvĕntarea D-luĭ Iorga.

[3]) Vezĭ idem în analele academieĭ, p. 320, Seria II, Tom. XXI.

putut să se adreseḑe maĭ nemerit când a fost vorba de scrierea uneĭ cronicĭ a ţěreĭ din punctul lor de vedere, de cât la acest logofět şi boer şi în acelaşĭ timp şi omul lor de încredere, această impresie se înfăţişeaḑă lectoruluĭ însuşĭ din citirea ultimeĭ părţĭ a cronicei anonime şi apoĭ însuşĭ acest boer Stoica în cronica anonimă face menţiune de dênsul când se numeşte singur cu numele de «Stoica»[1]).

De ce oare cronica anonimă care povesteşte domniile ţěreĭ româneştĭ de la început, maĭ este încă numită şi cronica Cantacuzineană? când ea conţine şi cele d'intîiŭ domniĭ româneştĭ, începând cu veacul al XIII-lea pe când Cantacuzineştiĭ de abea aŭ venit în Ţara-Românească în veacul al XVII-lea când aŭ şi domnit.

Apoĭ trebue însă să observăm că această cronică anonimă, literaţiĭ noştri de aḑĭ, prin studiile lor aŭ ajuns să dovedească că ea a fost scrisă în veacul al XVII-lea şi scrisă din îndemnul Cantacuzinilor, după cum nemerit se exprimă D. Iorga, când spune: «Când Cantacuzineştiĭ hotărîră alcătuirea uneĭ cronice a ţěreĭ, *din punctul lor de vedere....*»[2]) (adică dupa îndemnul lor, şi în care cronică se va vorbi de dênşiĭ maĭ pe larg); adresându-se pentru aceasta, şi la prietenul lor de casă *Tudosie fiul luĭ Stoian din Tunşĭ* după cum crede D. Sbiera din cele relatate de N. Bălcescu[3]), saŭ la acest Stoica Logofětul Ludescul un om literat al veaculuĭ al XVII-lea după cum crede D. Iorga[4]).

De aci decĭ deducem că o cronică scrisă în trecutul acesteĭ ţěrĭ şi tratând despre domniile Ţěreĭ Româneşti putea sa i se dea cu drept cuvênt numele Domnilor saŭ boerilor din îndemnul cărora autorul s'a apucat să o scrie, aceasta s'a întêmplat maĭ cu seamă când autorul cronicei nu a voit a'şĭ lăsa numele sěŭ pe cronică, aşa încât cronica devenind anonimă pentru urmaşĭ, oamenii de ştiinţă căznindu-se aŭ descoperit barem sub ce timp, din îndem-

---

[1]) Vezĭ idem în analele academieĭ, p. 320, Seria II, Tom. XXI. Nota III cronica anonimă în Mag. ist., p. 363.

[2]) Vezĭ în analele academieĭ, p. 326, Tom. XXI.

[3]) Vezĭ în op cit. a D-luĭ Sbiera, p. 193—195.

[4]) Vezĭ în analele academieĭ, p. 326, Tom. XXI.

nul cuĭ şi cam de cine a fost scrisă, şi pentru a nu lăsa numele de anonimă, iaŭ dat maĭ cu seamă numele Domnitoruluĭ orĭ neamului din îndemnul căruĭa s'a scris, căcĭ acest lucru maĭ uşor s'a putut stabili de cât numele autoruluĭ, după cum reese din cele relatate de noĭ maĭ sus.

Aşa s'a întêmplat şi cu alte cronicĭ după cum vom vedea maĭ la vale, căcĭ la Românĭ în neamurile boereştĭ se obişnuise din veacul al XVII-lea încoace, de când începuse a ne arde de scrisoare, după cum spunea Miron Costin pentru Moldova şi Constantin Filipescu Căpitanul pentru Ţara-Românească, se făcuse obiceiul, ḑic, că maĭ fiecare familie de boerĭ să'şĭ însărcineḑe pe câte un membru din familia lor cel maĭ priceput şi maĭ cărturar în ale scrisuluĭ, spre a scri din istoria Ţěreĭ-Româneştĭ câte o epocă şi maĭ cu seamă epoca în care trăise membriĭ aceleĭ familiĭ ce se ilustraseră în istoria ţěreĭ fie prin faptele resboinice, fie prin ale păceĭ, aşa că cu chipul acesta se născuse în ţară, pe neaşteptate o istorie vie. Graţie uneĭ asemenĭ iniţiative, astă-zĭ avem o istorie naţională, a Românilor în care se poate citi faptele ḑi cu ḑi la uniĭ din Domniĭ Românĭ, multe din aceste cronicĭ saŭ condicĭ, s'aŭ perdut din diferite împrejurărĭ nenorocite, puţine s'aŭ conservat aşa că ele maĭ trăesc până astă-ḑí, pe cele ce trăesc le vom studia aci.

Afară decĭ de cronica Cantacuzineană maĭ avem:

Cronica luĭ Radu Greceanu saŭ aşa ḑisă a luĭ Brâncoveanu.

Această cronică în publicaţiunea eĭ din Magasinul istoric, acel corp de cronicĭ ale Munteniei, tipărite la un loc de nemuritoriĭ N. Bălcescu şi T. Laurian, este cunoscută sub numele de «*Istoria Ţěriĭ-Româneştĭ de la 1689—1700 de Marele logofĕt Radu Greceanu*».

Logofĕtul Radu Greceanu este un personagiŭ în istoria literatureĭ istorice a poporuluĭ român, căcĭ dintre toate cronicele Ţěreĭ-Româneştĭ, cronica luĭ Greceanu este cea maĭ metodic, complect şi amănunţit scrisă, neapărat că dacă străbuniĭ noştri literaţĭ ar fi scris ca logofĕtul Radu Greceanu, aḑĭ am fi avut o istorie naţio-

nală a poporului român, mult mai amănunţită şi nu am mai fi recurs la fel de fel de documente strěine pentru a putea stabili cutare saŭ cutare fapt, căci l'am fi avut înfăţişat prin culorile cele mai vii ale cronicarului, martor ocular.

Marele logofět Radu Greceanu, boier neaoş, român de viţă veche, rudă cu Preda Floricoiul de la Greci *(Greceanu* [1]), ce fusese însurat cu fiica luĭ Mihai-Viteazul, Domniţa Florica, de unde şi epitetul alipit la boerul Greceanu de *«Floricoiul»*.

Preda Floricoiul Greceanu ce peri tăiat în tabără de ostaşii streini ai lui Leon-Vodă în lupta ce o avu cu Mathei Aga de la Brâncoveni, Basarab, când acesta ocupă tronul ţěrei. «Tăiat-aŭ şi pe Adam Banul acolo în tabără şi pe Preda Floricoiul din Greci» [2]).

Marele logofět Radu Greceanu frate cu Marele logofět Şerban Greceanu, şi jucând amêndoi un rol însemnat în politica ţěrei româneşti în vremea domniei lui Constantin-Vodă Brâncoveanu după cum s'a vědut de lector la citirea capitolului domniei acestui Domn, în această carte [3]).

Ştefan Cantacuzino Voevod însurat cu Păuna Greceanu fica unuia din aceşti fraţi [4]).

Marii logofeţi Radu şi Şerban Greceanu colaborînd încă şi la traduceri de cărţi sfinte împreună cu alţi clerici ca părintele Mitrofan, duhovnicul lui Brâncoveanu-Vodă, după cum s'a vězut în capitolul literaturei religioase din această carte.

Contribuind deci aceşti doi fraţi cu o parte însemnată

---

[1]) Vezĭ în cronica anonimă (cantacuzineană) a Ţěreĭ-Româneştĭ în Mag. ist. vol. IV, p. 311 la domnia luĭ Leon-Vodă-Tomşa, 1631.

[2]) Vezĭ idem op şi p. citată. Este lucru dovedit documentaliceşte de D-nu Ştefan Greceanu prin documentele ce posedă despre familia sa «a Grecenilor» că Moşia Grecii a fost băştinasă a neamuluĭ Greceanu tocmaĭ din acele timpurĭ şi că de la numele de Grecĭ s'a şi format numele de Greceanu, lucru întêmplat la toate familiile marĭ şi adevěrat româneştĭ, şi că acest Preda Floricoiul din Grecĭ a fost ginerele luĭ Michaĭ-Viteazul (Vezĭ în archivul familieĭ Greceanu, după documente originale în posesiunea coborîtoruluĭ D. Ştefan Greceanu).

[3]) Vezĭ la cap. IV.

[4]) Vezĭ în analele academieĭ Tom. XXI; cuvêntarea D-luĭ Iorga la p. 327. După Del Chiaro, op cit., p. 43, şi genealogia Cantacuzenilor, p. 561, Păuna ar fi fost soră cu aceştĭ fraţĭ.

la desvoltarea literaturei române fie pe terenul religios fie pe cel politic, hotărându-se acuma cel d'al doilea frate, Marele logofĕt Radu Greceanu să scrie o operă neperitoare pentru fala poporuluĭ român, să istorisească domnia luĭ Brâncoveanu-Vodă, spre a continua cronica anonimă saŭ Cantacuzineană care se oprise tocmaĭ la finele domnieĭ luĭ Şerban Cantacuzino-Voevod, când începuse domnia luĭ Brâncoveanu.

După cum însuşĭ autorul spune în începutul sĕŭ la capitoluluĭ I al cronicei; «*Istoriĭ vieţiĭ luminatuluĭ şi prea creştinuluĭ Domnuluĭ Ţĕriĭ-Româneştĭ, Iω Konstantin B. Basarab V.V., de când Dumnezeŭ cu Domnia l'aŭ încoronat, pentru vremile şi întâmplările ce în pământul acesta în zilele Măriei-Sale s'aŭ îmtîmplat*» [1]). Greceanu înădeşte sfârşitul domnieĭ luĭ Şerban Cantacuzino Voevod, vorbind de misiunea diplomatică a luĭ Şerban Voevod la Beciu (Viena) când aŭ oştit *Cara-Mustafa-Paşa*; la 12 Octombre 1689 şi de moartea acestuĭ Domn în 29 Octombre stil vechiŭ acelaşĭ an, intrând ast-fel în începutul domnieĭ luĭ Brâncoveanu; după cum spune însuşĭ autorul «Trimis'aŭ în urmă Şerban-Vodă pe nepotul-sĕŭ acesta ce s'aŭ zis maĭ sus, carele atuncea se numea *Constantin Brâncoveanul Vel logofĕt* şi cu multa sa vrednicie desluşind trebile ce era despre Veteran genărariul, carele era cu oştile nemţeştĭ la Ardeal, s'aŭ dat solilor cale de s'aŭ dus la *Beciu*» iar vorbind de moartea luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino ḑice: «până ce şi obşteasca datorie ş'aŭ dat la a. 7197 [2]) luna luĭ Octombre 29 [3]).

D. Sbiera spune că din această operă a logofĕtuluĭ Radu Greceanu până aḑi s'aŭ găsit două manuscripte, unul ce coprinde 48 de capitole adică rĕstimpul de la 1689 la 1700, după cum însuşĭ se vede în Magasinul istoric unde este tipărită această cronică după manuscriptul ce l'a avut la îndemână Bălcescul, şi alt manuscript ce'l tradusese pe nemţeşte germanul I. Filstich în 1727 [4]), pe când erea

[1]) Vezĭ în Mag. ist., vol. II, p. 129.

[2]) 7197
5508
1689

[3]) Vezĭ în Mag. ist., vol. II, p. 131.

[4]) Vezĭ în Enghel. I. Ch. l. c. I., p. 58, Nr. XLVII, reprodus în Sbiera op. cit., p. 195.

director al gimnaziului evanghelic din Braşov, în biblioteca căreia spune D. Sbiera că se găseşte acea traducere în acest de al doilea manuscript ce'l avusese *Filstich* şi care aḑi este în traducere germană. Radu Greceanu, ḑice D. Sbiera, în acest al II-lea manuscris ajunge cu cronica sa până în 1707, decĭ 7 anĭ maĭ mult de cât în primul ce există tipărit în Magasinul istoric al nostru.

D. Sbiera în alegaţiunea d-sale despre manuscrisul cel de al doilea şi tradus pe nemţeşte de Filstich s'a servit de scrierea D-luĭ Ştefan Greceanu, din Revista Română a anuluĭ 1862 de sub direcţiunea reposatuluĭ întru fericire Al. Odobescu, acolo D Ştefan Greceanu a scris o dare de seamă despre «*scrierile luĭ Radu logofĕtul cronicarul*»[1]). In acea revistă la p. 579 se vĕd cele relatate de D. Sbiera, relatate maĭ întâĭ de D. Ştefan Greceanu.

D. Sbiera spune relativ la traducerea germană a luĭ Filstich «că ar fi de dorit ca şi aceste capete (adică ceĭ 7 anĭ 1700—1707 ce nu sunt coprinşĭ în Magasinul istoric) până la aflarea lor în original să se retraducă româneşte şi să se publice!»[2]).

D. Sbiera se mărgineşte numaĭ la aceste două manuscrise remase de la Radu Cronicarul Greceanul (1689—1700) şi altul (1689—1707) şi acesta însă din nenorocire tradus pe nemţeşte de I. Filstich, ear Româniĭ neposedându-l, căcĭ e perdut.

D. Sbiera şi-a tipărit opera în care expune acestea adică: «*Mişcărĭ culturale şi literare la Româniĭ din stânga Dunărei 1504—1714*», în 1897.

D. N. Iorga membru corespondent al Academieĭ române în şedinţa de la 26 Martie a anuluĭ 1899 a acestuĭ corp, a vorbit detaliat despre cronicele muntene şi ajungând la cronica luĭ Radu Greceanu saŭ a luĭ Brâncoveanu, nume dat acesteĭ cronicĭ în virtutea celor explicate de noĭ pentru cronica anonimă saŭ Cantacuzineană, spune că: Biograful oficial al luĭ Constantin-Vodă

---

[1]) Vezĭ în Rev. Rom. anul I, 1862, p. 576—588.
[2]) Vezĭ în op. cit., p. 195.

a descris în lucrarea luĭ aproape toată domnia aceasta lungă şi prosperă.

Cel maĭ complect din manuscriptele ce posedăm, manuscriptul autograf de la Biblioteca Academieĭ Române, merge până la Pascele anuluĭ 1713 ($^5/_{16}$) Aprilie când Domnul se întoarse din Tîrgovişte la scaunul sĕŭ din Bucureştĭ. Cum se ştie pascele următoriŭ trebuea să petreacă în teribile împrejurărĭ [1]).

Anul mântuireĭ se apropia, moartea, moartea cea rece, venea ca să stingă viaţa milostivuluĭ şi mareluĭ domn prin securea cea rece a gâdeluĭ de la Stambul.

Vedem decĭ că Radu logofĕtul Greceanu ajunge cu povestirea până aproape de sfârşitul domnieĭ luĭ Brâncoveanu, un an maĭ trebuea ca domnia sa, să fie pe deplin şi întreagă scrisă.

In Magasinul istoric nu avem decât perioada anilor 1689—1700 după primul manuscris găsit şi tipărit de Bălcescu în 1848; în biblioteca gimnaziuluĭ din Braşov, avem o traducere germană a luĭ Filstich după alt manuscris al luĭ Radu Cronicarul ce merge până în anul 1707 lucru dat la lumină de D. Ştefan Greceanu în 1862, şi de D. Sbiera în opera sa tipărită în 1897 care nu vorbeşte de cât de aceste două manuscrise. D. Iorga însă în 1899 vorbeşte de alte două manuscrise ale Raduluĭ Cronicarul ce ajung cu istorisirea evenimentelor până la anul 1713, căcĭ D-sa maĭ adaugă încă în notă:

«Am creḑut indiscret a cere D-luĭ Şt. Greceanu permisiunea de a vedea manuscriptul, tot aşa de complect, mi se spune, pe care-l posedă D-sa; D-l Greceanu prepară de multă vreme o ed'ţiune critică a cronicei rudeĭ sale, logofătul Radu» [2]).

D. Iorga nu a expus decât ceea-ce a vĕḑut şi orĭ şi cine poate vedea, căcĭ aḑĭ academia română posedă cu mândreţe acest al treilea manuscris al Raduluĭ logofĕtul ce inchee cu aniĭ 1713; îl posedă cu mult maĭ 'nainte

[1]) Vezĭ în Tom. XXI, analele academieĭ, p. 327—328.
[2]) Vezĭ idem în analele acad. Nota 1, p. 328.

de 1897 de când D. Sbiera şi-a tipărit opera D-sale, în care a ignorat cu totul existenţa acestuĭ manuscris.

Academia posedă acest manuscris de prin anul 1894—95, căcĭ atuncĭ a fost dăruit eĭ, de D. Octavian Lugoşanu sub-bibliotecarul academieĭ române, găsit şi de D-sa printr'o întêmplare fericită.

Acest manuscris e scris cu o scrisoare culentă, veche românească, puţin cam neglijată; se vede că o fi fost prima aşternuire a cronicaruluĭ scriitor Greceanu, după care a copiat a doua scriere, adică, manuscrisul tipărit în Magasinul istoric de Bălcescu şi ajuns până în 1700. Se vede că Radu Greceanu când o fi recopiat primul manuscris nu a maĭ avut timp să'l copieḍe tot, şi nu a ajuns ast-fel decât până la anul 1700 saŭ 1707 cum e la Filstich, căcĭ manuscrisul 1689—1700, ce l'a avut Bălcescu era scris poate cu mult maĭ curat, ca acesta găsit de D. Lugoşanu. Chiar dacă nu l'ar fi copiat însuşĭ cronicarul ci alt cine-va.

Cât priveşte însă manuscrisul al patrulea ce e în posesiunea descendentuluĭ cronicaruluĭ Radu, D. Ştefan Greceanu, noĭ l'am vĕḍut cu ochiĭ noştri. D. Ştefan Greceanu a avut bunătatea să ni'l arate; este gros ca de 5 degete. scris pe parchemin şi legat în scoarţă de piele. D-sa ne-a spus că l'a găsit la moşia sa Grecĭ, moşie de baştină a neamuluĭ Greceanu ce o stăpânise şi Radu cronicarul. Din acest manuscris noĭ am şi luat o notă pentru domnia Brâncoveanuluĭ[1]).

De aci decĭ deducem că D. Sbiera nu a avut cunoştinţă nicĭ de manuscrisul de la academie, dăruit de D. Lugoşanu în 1894—95, nicĭ de cel al D-luĭ Ştefan Greceanu.

Radu Greceanu ca activitate istorică nu a rĕmas numaĭ la *Cronica Brâncovenească*, de şi uniĭ istoricĭ s'aŭ încercat aḍĭ a'ĭ tăgădui acestuĭ cronicar şi alte opere despre care vom vorbi aci.

D. Sbiera nu se uneşte cu D. Ştefan Greceanu şi cu D. Xenopol care ḍic că Radu logofătul Greceanu a maĭ

---

1) Vezĭ în această carte Cap. IV, pag. 247.

scris o «*compilare a letopisețelor vechĭ din toate epocele ce se succedară de la 1215 până la 1689, adică de la Radu-Negru și până la Șerban Cantacuzino*» [1]).

La acestea D. Xenopol adaugă: «Originalul acesteĭ scrierĭ se află la D. Ștefan Greceanu strănepotul cronicaruluĭ, ar fi de dorit ca D. Stefan Greceanu care posedă manuscriptul să'l dee publicitățeĭ» [2]).

Cronicarul Greceanu se ḑice că a maĭ făcut și «*o mică chronologie saŭ tabloŭ al veleaturilor (datelor) din Letopisețe comparate cu veleaturile din chriscave și pisaniĭ*» [3]).

D. Sbiera spune că acest manuscript l'a găsit D. Ștefan Greceanu în biblioteca națională din Bucureștĭ, într'un exemplar cusut împreună cu altele, căruia îĭ lipsește sfârșitul, rânduind seria domnilor de la 1215 (6723) începând cu Radu Negru și terminând cu Radu Leon-Vodă 1667 (7155).

Acest manuscris l'a avut Șincaĭ, și el îl citează în a sa cronică, sub numele de: «*Anonymus Valachicus*» [4]).

D. Ștefan Greceanu inspirat de spusa istoricului român de fericită memorie Fl. Aaron ce ḑice: «Constantin Brâncoveanu a însărcinat pe Radu Greceanu ca să scrie cea d'întâĭ istoria a Țěreĭ-Româneștĭ *și a îngrijit ca să facă genealogiĭ pentru familiile nobile*» [5]), saŭ după notița istoricului german Ion Filstich, (din istoria Țěreĭ-Româneștĭ) tradusă de dênsul pe nemțește, după acel manuscris al Raduluĭ Cronicarul din al cronicei Brâncoveneștĭ, ce vorbirăm maĭ sus că se găsește în archiva gimnasiuluĭ evanghelic din Brașov încă din anul 1727; când Filstich făcuse traducerea manuscriptuluĭ Greceanuluĭ în care notiță a acestuia vedem: «Der autor dieser Historie Ra-

---

1) Vezĭ în Revista Română din 1862 a luĭ Al. Odobescu, Tom. II, p. 247 la articolul «Radu logofětul Greceanu» de D. Ștefan Greceanu.

2) Vezĭ în vol. IV, Ist. Rom., p. 628 (Nota 22).

3) Vezĭ în Rev. Rom., vol. II, p. 248, articolul Radu Cronicarul Greceanu de D. Ștefan Greceanu.

4) Vezĭ în opera luĭ Șincaĭ citat. An. Val. în Ms. cap. XLIV, reprodus de D. Sbiera, op. cit., p. 197.

5) Vezĭ în «Idee repede de Istoria principatuluĭ Țěreĭ-Româneștĭ, vol. III, Bucureștĭ 1839, p. 118.

dul secretarius aus Graetschan, mit seinem bruder Scherban. . . . .
Wie auch andere mehrere tractat verfertiget ha» (Autorul acestei istorii, Radul logofĕtul Greceanu, cu fratele sĕŭ Şerban [aci vin operele eclesiastice ce le înşiră Filstich pe care le-a tradus şi scris Greceni] asemenea a maĭ lucrat şi alte multe tractate [1]).

Aceste aserţiunĭ ale luĭ Aaron şi Filstich aŭ făcut pe D. Ştefan Greceanu să ḑică şi D-sa prin acel articol unde desfăşoară activitatea literară a străbunuluĭ sĕŭ Radul Cronicarul Greceanu, că: Radul logofĕtul a maĭ scris şi acel tratat asupra «*genealogiilor neamurilor boereştĭ ale Românilor*» unde autorul să fi vorbit despre fiecare familie de boer român, luându-se după condica fiecăreĭ familiĭ. Căcĭ după cum am vorbit maĭ sus şi după cum ne-aŭ vorbit şi istoriciĭ vechĭ ca Ion Enghel şi Del Chiaro ce aŭ locuit saŭ aŭ trecut prin această ţară în veacul al XVIII-lea, că maĭ toate neamurile de boerĭ aveaŭ câte o istorie saŭ cronică a lor proprie ce coprindea istoria Domnilor Ţĕreĭ-Româneştĭ de la întemeere, saŭ de la alţĭ Domnĭ maĭ posteriorĭ, încoace, până în timpul în care a jucat un rol istoric şi acea familie; din iniţiativa căreia se scrisese condica. Dovadă despre acestea sunt condicele saŭ cronicele ce le avem aḑĭ: Condica *Cantacuzineană* de care am vorbit, condica *Brâncovenească* de care asemenĭ am vorbit şi condicele *Bălăcenilor*, *Bălenilor* şi a luĭ *Mavrocordat* de care vom vorbi maĭ la vale carĭ toate aḑĭ formează corpul de cronice ale Ţĕreĭ-Româneştĭ, colectate în Magasinul istoric al Daciei tipărit de N. Bălcescu şi T. Laurian în 1845—şi pe bazele cărora aḑĭ s'a clădit istoria naţională a Românilor tipărită de Al. Xenopol în 6 volume—lăsând la o parte cronicele moldoveneştĭ, ce aparţin istorieĭ Moldoveĭ.

D. Ştefan Greceanu spune însă că acest tractat de va fi fost scris vre-o dată de Radu Cronicarul, s'a perdut.

---

[1]) Vezĭ in Rev. Română, p. 235, articolul D-luĭ Şt. Greceanu, despre Radul logofĕtul Greceanu.

«Tot atât de importantă, după noi, ar fi putut fi pentru studiul trecutului şi cea-l'altă scriere a Radului Cronicarului atingătoare de *genealogiile neamurilor, de jupânii saŭ Boerii românì; despre care am spus mai sus că se considera până adi ca perdută* [1]). Apoi D. Şt. Greceanu închee: *Repetăm că nu putem şti dacă tractatele acelea multele* (adică de care vorbeşte Filstich) *sunt una şi aceiaşi lucrare cu aceasta a genealogiilor boereşti, saŭ de avem două scrieri perdute ale Radului în loc de una, să regretăm*» [2]).

Fiind-că am vorbit aci despre toate scrierile istorice ale lui Radu Greceanu să aruncăm o privire şi asupra scrierilor sale de caracter religios de şi într'un capitol special am tratat despre literatura religioasă a Ţĕrei-Româneşti.

Voim însă ca acest paragraf despre fraţii Greceni, ca literaţi ai veacului al XVII-lea şi XVIII-lea să fie complect, căci în adevăr aceşti doi fraţi Greceni şi în special Radu logofĕtul a fost o figură în literatura Românilor în acele timpuri în care nouă, nu ne ardea de scrisoare ci de buzdugan; aşa că era un mare merit pentru cine găsea timp şi de scrisoare — cum zicea Miron Costin şi Constantin Filipescu Căpitanul.

«Radu Greceanu în adevăr a dat Românilor cel mai însemnat monument al literaturei religioase atât prin întinderea cât şi prin limba lui cea minunată» [3]) dice D. Xenopol.

Acest monument literar religios a fost *traducerea bibliei în întregimea ei* despre care am vorbit în capitolul operilor religioase, traducere începută la un loc cu fratele sĕŭ logofĕtul Şerban în diua de 5 Noembre 1688 şi prin impulsiunea lui Şerban Cantacuzino-Vodă. Terminată şi dată la lumină în 10 Noembre 1689, în dilele lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, graţie tipografiei domneşti din Bucureşti, această sfîntă carte tălmăcită din elineşte pe ro-

---

[1]) Vezĭ în Rev. Rom. art. citat, p. 252, vol. II.
[2]) Idem, p. 254.
[3]) Vezĭ op. cit., vol. IV, p. 632 la D. Xenopol.

mâneşte se găsea în veacul al XVIII în toate bisericele, monastirele şi casele boerilor mari români [1]).

Radu logofětul ca un român patriot ce era, a găsit mijlocul ca şi într'o carte bisericească să vorbească de spadă şi de resbel, căci crucea ce e drept, la Români a mers în tot-d'a-una mână în mână cu spada şi în adevěr cronicarul pe faţa a doua a scoarţei titlului Bibliei, a scris aceste stihuri în onoarea lui Şerban Cantacuzino-Vodă:

«Sórele, luna, Gripsorul şi Corbul împreună
Ancă şi spata cu busduganul spre laudă se-adună.
Şi acesté Dómne, ţi'mpletescŭ stemnă înfrumuseţată,
In loc de părinţĭ sórele şi luna ţi se arată.
Luminătoriul născându-te némuluĭ şi moşieĭ,
Pré vrednic stěpânitoriŭ ţěreĭ şi politieĭ.
Iar Corbul [2]) care a hrănit pre cel flămând Ilie,
Adduce'ţĭ, Dómne, cu crucea, putere şi tărie,
Intinde-te ca Gripsorul; spre tóte stăpâneşce,
Şi cu spata şi cu buzduganul, spre vrěşmaşĭ isbândeşce,
Spre ceĭ vědutĭ şi nevědutĭ, cu mare biruinţă,
Precum rugăm pre Dumnedeŭ cu multă umilinţă;
Să te întăréscă minunat în domniea slăvită
Cu pace şi cu linişte, cu viaţă norocită,
Şi întru al sěŭ Dumnezeesc lăcaş şi fericire,
Să-ţĭ dea cerescul împěrat, parte de moştenire».

«plecatŭ robu Măriei tale»

Radu logofět [3])

Radu cronicarul adusese aci aceste stihuri ca compendium la gravura stemei ţěrei ce era gravată pe această faţă a scoarţeĭ bibliei.

In 1691 după îndemnul lui Brâncoveanu-Vodă fraţii Radu şi Şerban Greceanu traduc din eleneasca modernă învăţăturile culese din scrierile S-tului *Ioan Zlatous* (adică

---

[1]) Vezĭ în Rev. Rom. art. citat al D. Şt. Greceanu, p. 580, Vol. I

[2]) Aci Radu cronicarul se înşală, căcĭ stema Ţěreĭ-Româneştĭ a fost nu *Corbul* ci Vulturul. Vulturul Roman, Vulturul Impăratuluĭ Trajan, ce noĭ Româniĭ l'am moştenit şi de care atâta ne am fălit şi ne vom făli cât vom trăi. Au fost de aceste confusiunĭ între cronicariĭ vechĭ asupra stemeĭ ţěreĭ, de e *Corbu* orĭ *Vulturu*. Vom vorbi pe larg în partea III-a la capitolul *Stemeĭ*.

[3]) Vezĭ în Rev. Rom. art. citat al D. Şt. Greceanu, vol. I, p. 582. Notă.

gură de aur, *Chrisostom)* şi din ale altor părinţi aĭ bisericeĭ pe care le scoate sub gingaşul titlu de *Mărgăritare*, titlu foarte nemerit căcĭ fie-ce cuvênt a celuĭ maĭ mare predicator al bisericeĭ creştine, S-tu Ioan Chrisostom ce eşea din *gura-ĭ aurită* era ca *un bob de mărgăritar*, în predoslavia la Mărgăritare adică în precuvêntare ambiĭ fraţĭ spun:

«Invăţătura şi ştiinţa în sufletele
omenescĭ, lucru iubit de Dumneḑeŭ
şi folos de obşte iaste. . . . . .
maĭ vêrtos roduluĭ nostru
rumănesc, atâta scăḑut şi
lipsit de multe şi alles de
învăţătura, cărea de cât tóte
alte trebuinţe în firea omenéscă, aceia capul iaste»

Şerban Logofĕtul i
Radul Logofĕtul [1])

De asemenĭ maĭ spun tot în predoslavia la Mărgăritare:

«Ce lucru maĭ bun şi maĭ
dumnezeesc sub sóre iaste;
de cât binele şi folosul obştesc?
«Ce lucru maĭ sfânt şi maĭ
plăcut luĭ Dumneḑeŭ iaste;
de cât a povĕţui nescine la
lumină pre ceĭ ce trăesc întru
Intunerecul necunoştinţeĭ şi
neştiinţeĭ?»

Şerban Logofĕtul i
Radul Logofĕtul [2])

In 1692 în tipografia Buzeuluĭ maĭ scoaseră şi Pra-

---

[1]) Vezĭ în Rev. Rom., art. citat de D. Şt. Greceanu, p. 583, vol. I. Notă.
[2]) Vezĭ idem op. cit., p. 575, vol. I.

voslavnica mărturisire, avênd ajutor după cum ḑice eĭ «la unele cuvinte şi noime, pe Constantin Cantacuzino Vel Stolnic»[1]) Acesta de sigur la întorsurile de cuvinte greceştĭ. Pe reversul acesteĭ opere în scoarţă, vedem aceste versurĭ dedesubtul stemeĭ ţăreĭ:

«La această stemmă înfrumusseţată,
Domnul Constantin moştenind se arată,
Inălţateĭ domniĭ a ţĕreĭ Româneştĭ,
Care o aŭ moştenit vechiĭ Băsărăbeştĭ,
Cărora odraslă Măria sa iaste,
Cum şi cu Domnia încoronat iaste,
Domnul cel puternic, bine 'l întărească
Ca în fericire, mult déssă, domnească[2])

Nu maĭ puţin patriot a fost Radu Greceanu şi în Letopiseţul sĕŭ, el prin câte un motto, în capul scriereĭ, vestea pe cititor cu stilul scriereĭ sale căcĭ, eată ce spune în letopiseţ:

«Decĭ şi acest ném Românesc pênă
au fost dragoste în mijlocul lor,
Dumnezeŭ încă au fost cu dênşiĭ
Că nu 'ĭ a călcat pre dênşiĭ
alte limbĭ streine, ci au făcut
multe vitejiĭ şi au trăit în bună pace»

Radu Greceanu
(Letopiseţ[3])

Dacă am reprodus toate aceste stihurĭ este ca să înfăţişez lectoruluĭ pe cronicarii şi scriitorii bisericeştĭ, *Greceniĭ*. Căcĭ în adevĕr din aceste versurĭ se vede că eĭ aveaŭ într'ênşiĭ sentimentul moral, religios şi al iubireĭ de patrie în gradul cel maĭ desvoltat, aceasta ne-o dovedeşte şi cronica sa. La fie-ce pas în cursul acesteĭ cărţĭ lectorul a putut vedea în diferite pasagiĭ reproduse de noĭ la capitolul domnieĭ

---

[1]) Vezĭ în Rev. Rom., art. citat de D. Şt. Greceanu, p. 588, vol. I.
[2]) Idem op. cit., p. 586, vol. I. Notă.
[3]) Vezĭ în Rev. Rom. idem p. 241, vol. II, art. D-luĭ Şt. Greceanu.

luĭ Brâncoveanu scria focul cu care cronicarul Radu Greceanu când era vorba de prestigiul şi onoarea poporuluĭ român.

Acum trecem la *Cronica luĭ Constantin Căpitanul Filipescu* saŭ a *Bălenilor*.

Sub titlul de: «*Istoriile Domnilor ţĕrii Romnâneştĭ scrise de Constantin Căpitanul*». Redactoriĭ Magasinuluĭ istoric al Dacieĭ, N. Bălcescu şi T. Laurian din 1843—1845, aŭ publicat această cronică.

Cronica luĭ Constantin Căpitanul începe de la descălecatul Ţĕreĭ-Româneştĭ 1290, cu Radu-Negru [1]) şi termină cu domnia luĭ Şerban Cantacuzino 13 Maiŭ 1688.

Redactoriĭ magasinuluĭ Istoric al Dacieĭ aŭ luat pe Constantin Căpitanul drept un copist al croniceĭ, eĭ credeaŭ că Constantin nu scrisese el cronica, ci o copiase numaĭ, căcĭ vedem: «In manuscrisul ce avem să zice că această cronică s'a scris în 1769. In cursul scriereĭ însă autorul se mărturiseşte de martor ocular al întâmplărilor, urmate cu un veac maĭ înainte. Aceasta ne face să credem că acest Constantin Căpitanul este un copist iar nu adevăratul autor» [2]).

D. Iorga însă se recriminează contra acestor aserţiunĭ ale Magasinuluĭ istoric. D-sa spune: «Avem astă-ḑĭ doveḑĭ despre existenţa Căpitanuluĭ în secolul al XVII . . . eraŭ îndemnaţĭ, de sigur (adică redactoriĭ Magasinuluĭ istoric) de ignorarea unuĭ personagiŭ cu acest nume pe timpul luĭ Şerban Vodă» [3]).

Doveḑile ce le aduce d. Iorga sunt socotelile Braşovuluĭ în care dese-orĭ se vede numele luĭ «*Constantin Filipescu*» în alte locurĭ şi «*Căpitanul*» venit din Ţara-Românească în Ardeal ear în altele «*Constantin*» numaĭ.

«Die 5 Decembris . . . Wird dem *Kosztandin Philipeszkul gegeben*» [4]). Tot asemenĭ şi în nişte dărĭ de seamă pe anul 1687 şi 1688 [5]).

---

[1]) Vezĭ în Mag. ist., vol. I, p. 83.
[2]) Vezĭ în notă idem p. 84.
[3]) Vezĭ în analele academieĭ. Tom. XXI, p. 342. «*Cronica Bălenilor*»
[4]) Idem idem 222. idem
[5]) Idem idem 231—235. idem

In Ţara-Românească în acele timpuri era ură între unele neamuri boereşti, fie din causa diferenţei de vederi în afacerile politiceşti ale ţĕrei, fie din alte împrejurări. Am vĕḑut în cursul naraţiunei unor capitole din această carte la diferitele domnii, cum se încuibase vrajba şi ura între unele familii.

Mai cu seamă din causă că unii duceaŭ o politică externă turco-filă saŭ greceasco-filă, pe când alţii duceaŭ o politică austriaco-filă, şi aceştia representând în tot-d'a-una partida oposiţiunei ţĕrei, ei bine! Constantin Căpitanul în cronica sa urmează pas cu pas această ură d'intre neamul Cantacuzenilor care era în capul partidei oposiţiunei, şi aci adăugăm încă: ştim că partida oposiţiunei era pe atunci partida naţională a ţĕrei, ea lucra din rĕsputeri la alungarea grecismului fanariotisat din Ţara-Românească, ea voea să conserve naţionalitatea română neamestecată şi alterată de seminţe noui.

Bălenii aveaŭ o ură de moarte în contra Cantacuzenilor, la veri-ce ocasiune se puneaŭ în contra lor, şi din această causă eraŭ în tot-d'a-una în partida domnului ţĕrei, ce representa puterea Sultanului.

Constantin Căpitanul, rudă cu Bălenii, după cum vom vedea mai la vale, poate şi din îndemnul lor, se puse şi scrise această cronică, în care combate în tot-d'a-una pe Cantacuzeni, cronica fiind deci ostilă lor când ocasiunea se presenta. Nu vom face o analisă pagină cu pagină, din cronica căpitanului, căci nu putem să dăm o aşa de mare estindere acestui studiŭ, al literaturei Ţărei-Româneşti, de oare-ce el nu formează de cât o parte secundară din această carte, însă ca să ne facem o idee despre ura Bălenilor în contra Cantacuzenilor, ce găseaŭ ecoŭ în ruda lor Constantin Filipescu, să reproducem din a sa cronică începutul domniei lui Şerban Cantacuzino-Voevod, cel d'intâiŭ din această familie care domni în Ţara-Românească. Căpitanul ḑice: «Mare şi întunecat nor şi plin de fulgere şi de trăsnete aŭ căzut pe Ţara-Românească cu Şerban-Vodă, carele ca cu neşte trăsnete cu răotatea lui aŭ spart şi aŭ desrădăcinat nenumăratele case de boeri şi de slujitori şi

de săraci şi pre mulţi aŭ omorât cu multe feliurĭ de casne şi i-aŭ sărăcit cu multe feliuri de pedepse, precum maĭ jos vă arătŭ» [1]).

Ast fel în tot cursul capitoluluĭ acesteĭ domnii, cronicarul încondeiază pe bietul Şerban-Vodă, pe care 'l înfăţişadă lectoruluĭ ca pe un gigant şi uriaş, inimic al poporuluĭ român, se vede cât de colo ură contra Cantacuzenilor şi părtinire pentru Bălenĭ! Ni s'ar părea însă că Filipescu acusând pe Cantacuzenĭ ar apăra pe Grecii Fanarioţĭ, nicĭ de cum, el 'şi păstrează demnitatea de boer român fără însă a se fi grecisat, aceasta o dovedeşte însuşi dicătoarea luĭ: De multe orĭ la mulţĭ Domnĭ s'a făcut turburare pentru rĕutatea Grecilor [2]).

Că el era din neamul luĭ Filipescu o declară însuşĭ în persoană, la finele cronicei sale, cu ocaziunea nunţeĭ «Smarandeĭ» fiica luĭ Şerban-Vodă ce se cunună cu Gligore postelnicu Băleanul dicênd «că la nuntă adus-aŭ sol, Vodă, pe *Betlen Elek* din Ardeal din partea craiuluĭ, şi din Moldova de la Cantemir-Vodă pe Velicico hatmanul *(Movilă)* fratele luĭ Miron logofĕtul *(Movilă)*, cu care mare veselie aŭ avut, pentru că această fiică a luĭ Şerban-Vodă fiind şi frumoasă şi înţeleaptă, foarte o iubea tată-săŭ şi s'aŭ nevoit prin multe vremĭ ca să-ĭ găsească soţ asemenea cu ia, de bun neam frumos înţelept şi negăsind aicĭ în ţară, fiind acest cocon de boier den ţeară pribeag în Ardeal, iar pentru frica luĭ Şerban-Vodă, şi fiind cu casa luĭ Apafi Mihaĭ Craiu, postelnicul, auzindu-i-se politiile şi frumuseţea şi înţelepciune, aŭ pus în gând să'l facă ginere, şi trimiţând pe *Costandin Căpitan Filipescu* (fiind vĕr cu muma luĭ Grigorie Băleanu), acolo unde era lângă craiŭ l'aŭ pornit şi l'aŭ adus în ţară, şi 'ĭ-aŭ dat pe fie-sa nevastă ce aŭ murit 5 lunĭ de boală de la Nuntă» [3]).

Luĭ Cantacuzino-Voivod nu'ĭ plăcea ura şi vrajba între neamurile boereşti şi de aceia hotărise această nuntă, chip

1) Vezĭ în Mag. ist., vol. I, p. 19.
2) Idem idem
3) Vezĭ în Mag. ist., vol. II, p. 34—35.

că va pune capăt între neamul dênsului şi al Bălenilor, alegênd încă pe părtinitorul Bălenilor, Constantin Căpitanul, cronicarul ca să fie peţitor al ginerelui, şi să'l aducă de la curtea luĭ Apafi din Ardeal, la Bucureştĭ, ceace se şi făcu, cum am vĕḑut la cele relatate de cronicar; bună diplomaţie avea şi Şerban-Voevod!

Cronicarul Filipescu era martor ocular la cele ce scrisese, căcĭ în multe locurĭ din cronică spune: «eŭ am vĕḑut cu ochii meĭ» aşa de pildă când vorbeşte de petrecerile nunţeĭ domniţeĭ Catrina, fica luĭ Radu Leon-Vodă, ce se mărita cu Constantin fiul luĭ Alexandru Iliaşi-Vodă de la Moldova, el ḑice: «adusese şi un pehlivan hindiu harap, carele făcea jocurĭ minunate şi neauzite pre locurile noastre . . . . . . lângă altele de nu putem lungi, făcea acestea: »[1]).

In alt loc vorbind de revoluţia isbucnită tot sub acest domn, din causa urgieĭ Grecilor asupra sermanuluĭ popor român, şi în care adversariĭ revoluţiuneĭ fură boerii românĭ; când se prinse acel grec Pascale Gramaticul, şi se bătu de ostaşiĭ românĭ aĭ boerilor, Căpitanul spune: iar pre ceĭ-l'alţĭ Grecĭ maĭ micĭ, cum Pascale grămăticul şi alţiĭ, atâta bătae le da slujitoriĭ cât mă mir că trăia, maĭ ales pe Pascale *că l'am vĕzut cu ochiĭ*, când îl scotea den cămără şi'l ducea cu palme, care palme de dese şi de multe nu aveaŭ număr» [2]).

Acestea toate dovedesc în destul existenţa Căpitanuluĭ şi scrierea cronicei sale.

D. Iorga crede că Căpitanul s'a născut la 1630 şi a murit la 1676, Octombre 1 [3]).

Manuscrisul acesteĭ cronice, Bălcescu l'a avut de la D. Profesor I. Brezoianu.

Acum venim la aşa numitele *Memoriĭ ale luĭ Radul Cronicarul Popescu.*

---

[1]) Vezĭ în Mag. ist., vol. I, p. 352, descrierea jocurilor pe care lectorul a vĕḑut'o deja la capitolul domnieĭ luĭ Radu Leon-Vodă din această carte, pag. 88.

[2]) Vezĭ în Mag. ist., cronica sa, p. 356, vol. I.

[3]) Vezĭ în analele academieĭ, Tom. XXI, p. 344, pentru data morţeĭ după o notiţă a Radeĭ soţia cronicaruluĭ către judele Braşovuluĭ unde spune că soţul fiind mort, voeşte a vinde calul luĭ cel negru şi frumos judeluĭ, p. 246, idem.

Să ne ocupăm maĭ întăĭ de cronica anonimă a luĭ: «*Istoria Ţěreĭ-Româneştĭ de la anul 1689 încoace continuată de un anonim*»[1]).

Cu acest titlu este tipărită în Magasinul istoric volumul 5, această cronică a Popesculuĭ, care după cum vedem a scris'o în mod anonim, nepunêndu-şĭ numele pe titlul eĭ.

Popescul prin această cronică a legat firul întrerupt de Constantin Căpitanul Filipescu, începând cronica sa din luna Octombre 7 şi terminând-o cu anul 1714 luna August. Cu alte cuvinte coprinde 25 de anĭ, din istoria Ţăreĭ-Româneştĭ, adică domnia Brâncoveanuluĭ şi ceva din domnia luĭ Ştefan Cantacuzino. Radu Logofětul fiul Chriziĭ vistieruluĭ din Popeştĭ e după cum spune D. Iorga: «una din cele maĭ importante figurĭ culturale de la sfârşitul secoluluĭ al XVII-lea şi începutul celuĭ următor»[2]), în istoria literatureĭ noastre.

Să ne oprim decĭ un moment la dênsul, atât ca autor al acesteĭ cronicĭ cât şi ca un tip atât de important.

D. Iorga spune că de la cetirea celor d'întâĭ pagine identificarea «Anonimuluĭ» cu Radu Popescu se impune. Cronica aceasta nu e de cât memoriile luĭ Radu[3]).

Cronicarul anonim în scrierea sa se înfăţişează lectoruluĭ ca martor ocular în multele împrejurărĭ a evenimentelor de atuncĭ, aşa; vorbind de alegerea luĭ Brâncoveanu, de îndărătnicia luĭ, căcĭ, nu voea să primească domnia, ḑice: «boeriĭ îĭ spun cu rugăminte să nu lase ţéra la alţĭ oamenĭ saŭ rěĭ saŭ nebunĭ, să o strice...... Şi-lŭ luară de mânĭ şi-lŭ împingea de spate»[4]).

De asemenĭ la scena presentăreĭ luĭ Staico Bucşanu, Preda Proroceanu şi Milcoveanu, nişte boerĭ ce umblaseră după trădărĭ în contra Brâncoveanuluĭ, ba prin Moldova pe la Cantemir, ba prin Ardeal, până-ce fură prinşĭ şi aduşĭ cu ruşine în faţa domnuluĭ la Bucureştĭ, când cronicarul spune:

---

1) Vezĭ în Mag. Ist., vol. V, p. 93.
2) Vezĭ în analele academieĭ, Tom. XXI, p. 368.
3) Idem idem
4) Vezĭ anonim Mag. ist., Vol. V, p. 95.

«şi trimise pe gâdea cu un ciomag mare în mână de venea înaintea lor, în chip de Postelnic mare, că aşia se auzia precum Staico vrea să fie Domn în Ţara-Românească»[1]); aci vedem semne de parodie.

Despre Cantacuzenĭ, el vorbeşte în sens independent nu 'ĭ acuză pentru a apăra pe Bălenĭ cum a făcut Constantin Căpitanul, ci îĭ acuză atuncĭ când se indignează dênsul personal pentru purtarea lor cea suspicioasă faţă de bietul Vodă-Brâncoveanu, numindu-ĭ *Şeităneşti* (de la Şaitan-Oglu) Ear» Cantacuzineştii adică Şeităneştiĭ carĭ din feliul lorŭ eraŭ neodihniţĭ şi nemulţumitorĭ tutulor Domnilor cum s'aŭ vĕzut maĭ pre urmă scris, că tuturor domnilor s'aŭ arătat cu vicleşug şi cu rĕutate şi Domnuluĭ Constantin-Vodă încă, aŭ început să'l vicleneascā, de la care mult bine aŭ avut»[2]).

De aceia poate că Radu Popescu în cursul cronicei, sale nu a voit să se divulge ca autor al cronicei; a voit a lăsa o cronică independentă a stăreĭ lucrurilor de utuncĭ, fără ură şi părtinire pentru nimenĭ.

Acest autor al cronicei anonime trebuia să cunoască perfect şi limbele: *latinească, polonă, rusească şi turcească* de asemenĭ trebuia să poseadă şi cunoştinţĭ de morală şi filosofie clasică, căcĭ în cursul cronicei sale, eată ce întâlnim pe icĭ pe colea: «*Laus in fine cadit*» cum zice oare-care politic latin, saŭ cum zice altul «*Finis coronat opus*», adică fapta cea din urmă este încoronată, saŭ sfârşitul curmă lucrul[3]).

Apoĭ vorba ca «rebeliştĭ», «regemente», «presidiĭ», «coroana» ce aduc etimologia latină; altele ca: «Medetu», «ghiaur bezebat» «Dii sîzi ghiaur» ce aduc etimologia turcească: şi în fine ca «Azacul», «neposlovim» şi «Бачко» ce aduc pe cea a Polonilor şi Ruşilor[4]).

Acestea toate dovedesc că cronicarul anonim cunoştea toate aceste limbĭ de oare-ce ştia să aducă cuvinte de acestea, streine, în mijlocul fraselor sale, pur româneştĭ şi scrise în-

[1]) Vezĭ anonim Mag. ist.,Vol. V, p. 122.
[2]) Vezĭ în vol. V, Mag. ist., p. 176.
[3]) Idem idem p. 105.
[4]) Idem idem p. 95.

tr'un stil atât de energic şi în acelaş timp naiv căci, ce e acea frasă ce o spune despre boerĭ; când Brâncoveanu nu voea să primească domnia? «Şi-lŭ luară de mâinĭ (adică boeriĭ) şi-lŭ împinseră de spate» [1], de cât, o pură naivitate de stil; căci de sigur cronicarul ca martor ocular o fi vĕḑut cum boeriĭ aŭ stăruit de Brâncoveanu, rugându'l cu vorbe bune a primi domnia şi în cele din urmă vĕḑĕnd că nu reuşesc *l'o fi luat de braţ*, pe viitorul domn, spre a'l îndupleca; ear cronicarul înfăţişând această scenă cu naiva expresiune *«'l împingea de spate»*.

O mare potriveală există deci între toate aceste particularităţĭ din cronica cronicaruluĭ anonim şi din cele ale luĭ Radu Popescu, căci eată ce vedem în aceeaşi cronică anonimă despre Radu Popescu, când cronicarul spune că Brâncoveanu pe lângă Radul Postelnicul Golescul ce fusese trimis la generalul austriac Haisler a maĭ trimes şi pe *«scriitorul 'lesiesc, latinesc.....* «Ci dar a trimes pe Radul Logofĕtul fiulŭ Chriziĭ vistieruluĭ din Popescĭ fiind învĕţat şi în limba lătinească» [2].

De aci decĭ uşor se poate deduce că cronicarul anonim şi cu Radul fiul Chrizeĭ din Popescĭ a fost una şi aceiaşĭ persoană.

Incă un punct care întemeează pe deplin argumentarea noastră, este existenţa aceloraşĭ particularităţĭ de stil ca şi în cronica anonimă şi la cronica oficială a *Popesculuĭ* de care vom vorbi maĭ la vale.

Trebue să notăm că D. Iorga în studiul D-sale despre «cronicele muntene» [3], a adus cel d'întâĭ această lumină că, cronicarul anonim al cron ceĭ de la 1689—1714 a fost Radu Popescu şi că deci foarte bine a numit D-sa *«Memoriile luĭ Radu Popescu»* toate cronicele ce aŭ continuat pe Căpitanul, îmbrăţişând şi din epoca Fanarioţilor ceva, căcĭ după cum vom vedea acest Radu Popescu a fost autorul lor.

Acum trecem la a doua *Cronică a Popesculuĭ*. De

---

[1] Vezĭ în cursul cronicelor, p. 95—183, vol. V, Mag. ist.
[2] Vezĭ vol. V idem, p. 106—107.
[3] Vezĭ în analele academieĭ rom., Tom. XXI.

astă dată găsindu-ne în faţa unei scrieri oficiale, eară nu anonimă.

Acilea este locul nemerit ca să povestim ceva şi despre acest Popescu.

«Radu Popescu fiul Chrizii vistierului din Popesci [1]), din Ilfov, spre deosebire de moşia Popeşti din Prahova, de unde se coboară Antonie de la Popeşti ce aŭ fost voevod al ţěrei înaintea lui Brâncoveanu» [2]).

D. Iorga spune că Radu Popescu pribegise în timpul urgiei căzută pe capul tatălui sěŭ din vremea domniei lui Şerban Vodă, când fu aşa de crunt chinuit şi omorît Chrizea Vistierul, cu munci groasnice, după ce l'aŭ încercat la mulţime de otrăvi şi l'aŭ sărăcit de moşii, de bani şi de ţigani [3]).

Când Brâncoveanu se sui pe tron, fiul Chrizii, vistierul Radu, se întoarse în ţară; şi el cel d'intâi luă numele de familie Popescu, după moşia baştinaşă a neamului «*Popescii*».

El şi fu luat în mare dragoste de Brâncoveanu-Vodă, căci acesta îl vězuse că e învăţat şi bun cărturar, că ştie leşeşte, latineşte, ruseşte, poate şi turceşte, cunoaşte din ale filosofiei şi citise şi de prin vechii şi mari cărturari ai vechimei.

De acea îi şi dete o misiune delicată, aceia de a se duce în Ardeal la Generalul Haisler împreună cu Radu Postelnicul Golescul şi a se înţelege cu el în privinţa Bălăceanului, ce tot uneltea la Braşov în contra Domnului muntean, aci cronicarul aduce în termenii sěi originali firea lui Haisler când l'a găsit dênsul: «Care mergênd l'aŭ găsit pe Haisler turburat de bătălia şi mânios ca *pe un urs împuşcat*» [4]).

---

[1]) Vezĭ în Vol. V, cron. anon. a sa p. 106.

[2]) D. O. G. Leca vorbind de genealogia neamuluĭ Popescu, ḑice că eraŭ rude aceste două ramurĭ ale Popescilor din veacul al XVII-lea, una de la Popesciĭ din Ilfov din care s'a coborît ramura Raduluĭ Cronicaruluĭ şi alta de la Popesciĭ din Prahova din care s'a coborît ramura luĭ Antonie-Vodă. Vezĭ în «Familiile boereştĭ române», p. 396–397.

[3]) Vezĭ în vol. II, p. 22.

[4]) Vezĭ în vol. V, p. 106, Mag. ist. Cron. anon.

Cronicarul în douě pagine raportează toată convorbirea sa cu Haisler, la domnia luĭ Brâncoveanu am raportat pasagiul în cestiune[1]).

El în 1695 devine mare clucer şi are altă misiune de la Brâncoveanu, aceia de a merge împreună cu Radul stolnicul feciorul luĭ Tudor Şetrarul din Grecĭ *(Greceanu)* la Cerneţĭ la «*bohazurĭ*» adică la trecătorile care vin din Ardeal în spre ţara Românească (plaiurile Carpaţilor), pentru a păzi ca Nemţiĭ să nu vină în ţară şi să trimită *pesmedul* care se făcuse din porunca împěrătească, pe Dunăre în jos. Aci vorbeşte Radul Popescu de sosirea aceluĭ Haidâm-Saip (nunţ al Sultanuluĭ), ce venea să vestească Banuluĭ Cornea Brăiloiu, cel om prea politic şi sciutor de limbĭ multe, că vine împăratul; aci cronicarul istoriseşte ca martor ocular ce erea, scena, cum: «Banul Cornea Brăiloiu se sperià de acel negru Haidâm-Saip al împěratuluĭ . . . . n'aŭ maĭ căutat nicĭ un Selammalikim de la Musaip să auză, şi aŭ încălecat Banul şi aŭ rupt'o de fugă, cu crângul în cap» [2]).

Vorbeşte apoĭ de cetatea Cladova că ar fi făcută de împěratul roman *Claudie* şi de Turnu-Severin că s'ar fi făcut de alt împărat roman, *Sever*, de podul luĭ Traian din care se maĭ věd picioarele peste Dunăre, de acea faimoasă peşteră din care es nişte muşte veninate primăvara: unde este o piatră găunoasă a căreĭ găunoşitură este neagră afumată ; ca cum ar eşi un fum dinăuntru, de negreşte mărginele găurilor, ear nu este fum, ci în toţĭ aniĭ primăvara ese un feliŭ de muscă «*mitutică*» care eşind din piatră asupra Dunăriĭ, multe se îneacă, că ca un vifor întunecat se pornescŭ spre Dunăre în jos, şi esŭ la câmp, la dobitoace, pe care le muşcă, le veninéză şi mor» [3]).

Aceste date dovedesc decĭ felul de cunoştinţe ale cronicaruluĭ.

Cronicarul se vede că era în mare dragoste a Domnu-

---

[1]) Vezĭ în Cap. IV din această carte, partea I.
[2]) Vezĭ în vol. V, p. 140, Mag. ist., cron. an.
[3]) Vezĭ în vol. V, idem p. 138.

luĭ căcĭ în cronica sa înfăţişeadă cele maĭ micĭ detaliĭ pe care nu le putea şti aşa de precis de cât fiind martor ocular, aşa de pildă când spune că Brâncoveanu s'a dus la împĕrat la Cerneţi în urma fugeĭ Banuluĭ Cornea Brăiloiul. Vizirul un ceas nu a vorbit luĭ Vodă din cauză că Brâncoveanu ajunsese după Sultan. Sultanul fiind deja la Cerneţi pe când Brâncoveanu venea din Têrgovişte; până ce în fine vizirul îĭ spuse: *Diisîzi Ghiaurŭ* cum nu ascultĭ porunca de n'aĭ venit înaintea împĕratuluĭ, ce acum întâĭ au venit în ţara ta? [1]) Apoĭ altă scenă ca aceia din faţa împĕratuluĭ: Când era la conac şi sta oastea de făcea halaiŭ, când intra împĕratul în corturĭ, Domnul descăleca şi îngenunchia şi când trecea împĕratul se plecă cu capul la pămênt, aşa 'l învĕţa ceĭ de lângă împĕrat (sĕracul domn român, Brâncoveanu, ce erea să facă, căcĭ Turcul avea gata securea). Cronicarul maĭ spune cum Vodă trimetea poame, pezmeziĭ ceĭ cu apă de trandafirĭ şi cu moscos făcuţĭ, şi strugurĭ, şi gărbesceĭ roşiĭ, într'ascuns pre la uniĭ şi la alţiĭ, din ceĭ marĭ de aĭ Turcilor [2]).

El raportează apoĭ scena cum Vodă «a pedepsit pe Clucerul Constantin Stirbeiŭ, fiind-că erea cam lung la unghiĭ din feliul Ştirbeştilor, când fusese trimes peste Olt cu seama haraciuluĭ, luând câte ceva în ascunsul domnieĭ, multe sate şi banĭ» [3]). Raportând încă dialogul d'intre Domn şi Clucer, în plin divan, când fusese chemat pentru a fi cercetat; şi cum atuncĭ Vodă după ce i-aŭ făcut morală şi Clucerul tot tăgăduind, la urmă Domnul a scos nişte răvăşale de pre la săracĭ şi le aŭ dat Raduluĭ Cluceruluĭ Popescu (însuşĭ cronicarul nostru) de le-aŭ cetit în plin divan şi numaĭ atuncĭ Ştirbeĭ s'aŭ ruşinat tare. Când Vodă earăşĭ se sculă şi îĭ zise Cluceruluĭ Ştirbeĭ: «Dar până când aceste jafurĭ să le facĭ Cluciare Constandine, că din nimica, eŭ te am ridicat şi te am făcut Slugiar mare, Comis mare, şi Cluciar mare, al şeaselea scaun al divanuluĭ . . . . . . aĭ luat jude-

---

1) Vezĭ în vol. V, p. 142, op. cit.
2) Idem, p. 143.
3) Idem, p. 144.

ţul Dâmboviţa l'aĭ predat, de n'aŭ rĕmas ca un sat, l'am luat acela şi ţi-am dat Teleormanul, şi maĭ rĕŭ l'aĭ făcut. . . te-am suduit într'o vreme, te am urgisit să nu te vĕz în ochĭ, ear te-am ertat pentru rugăciunea altora ; acum ear aĭ făcut jafurĭ şi nedreptate. Ştiĭ tu bine că Mateĭ Vodă cel bĕtrân (1633) şi Grigore Ghica Vodă, şi Duca Vodă, şi Şerban-Vodă vĕḑênd faptele voastre cele rele, şi jafurile care le făceaŭ neamul vostru cel rĕŭ, aŭ blestemat cine vĕ va milui şi cine vĕ va priimi pre slujbe, şi eŭ am intrat în blestemul acelor Domnĭ, de ţi-am dat atâtea boeriĭ marĭ şi slujbe, iar tu tot rĕŭ şi jăcaşiŭ. La Antonie Vodă când umblaşĭ dijĭmariŭ pentru jafurile tale, aĭ păţit mare ruşine, la Duca Vodă fiind logofĕt de visterie, aĭ făcut iscălitura Vistieruluĭ cel mare, de vreaĭ să furĭ 17 pungĭ de banĭ, şi aflându-te, aŭ vrut să-ţĭ taie mâna, şi să te dea cu catastichul de gât, legat prin tîrg. Şerban Vodă pentru furtişagurile ce aĭ făcut din baniĭ cailor, aŭ vrut să te spânzure, cum toată boerimea şi ţéra ştie de acestea, şi acum aĭ îmbătrânit şi tot nu te laşĭ. Voiŭ să te fac să te înveţĭ: Iea-l Căpitane de Dorobanţĭ[1]), zise Domnul, şi'l du la visterie şi să cauţĭ un car să-l puĭ, şi să-l ducĭ la Mehedinţĭ prin satele care le-aŭ jăfuit, să le dea banii care le aŭ luat, şi apoĭ să-l aducĭ, însă să-l bagĭ şi în fiară»[2]). Ast-fel cronicarul ca martor ocular spune încă cum l'aŭ închis Căpitanul de Dorobanţĭ la poartă, cum în urmă jupăneasa luĭ Stirbeĭ, aŭ venit la Doamna Stanca, a luĭ Vodă, de aŭ cerut milă şi aŭ dobêndit şi de astă dată ertăciune de la Vodă.

Ast-fel, tot prin slujbe de încredere şi misiunĭ delicate fu întrebuinţat Radu Cronicarul Popescul, de Vodă Brâncoveanul, care la un loc cu Radu Cronicarul Greceanu era mâna dreapta a Domnuluĭ şi istoriografiĭ curţiĭ.

Brâncoveanu ca şi Ludovic al XIV cu care se mă-

---

[1]) Această scenă se petrecea în anul 1696. Căpitan mare de dorobanţĭ erea atuncĭ, *Petru Obedeanu.* Vezĭ în cronica luĭ Radu Greceanu, p. 226, Mag. ist., vol. II, comparat cu cronica luĭ Radu Popescu, p. 141, Mag. ist., Vol. V, şi cu condica luĭ Fotino, p. 138 anul 1696.

[2]) Vezĭ în cronica anonimă, Vol. V, Mag. ist. p. 143—147.

sura în lux, în splendoare şi în politică diplomatică aleasă, unul în occident şi altul în orient, avea istoriografiĭ sĕĭ, ce treceaŭ ḑi cu ḑi din cea-ce făcea domnul.

Sub Nicolae Mavrocordat, Radu Popescu îşĭ continuă cronica sa, vom vedea maĭ la vale; locul însă, e aci, să spunem că, sub acest Domn el ajunsese *Mare Ban de Craiova*, aceasta în urma şireteniei boerilor: Brăiloiŭ, Golescu, Băleanu, Bujoreanu, Obedeanu, Bengescu şi alţiĭ, carĭ formaŭ atunci partida oposiţiuneĭ ţĕreĭ, saŭ aceia a politiceĭ germane şi voind această partidă a scăpa de Popescu de la Bucureştĭ, ce tot sta lângă Vodă, fiind din partida oficială a ţĕreĭ, adică cea credincioasă Turcieĭ. Uneltiră aceĭ boerĭ a scăpa de dênsul, rugându'l pe Vodă a'l face Ban mare la Craiova, căcĭ, e un om capabil şi merită această onoare [1]).

Radu Popescul nu putea să vadă pe boeriĭ partideĭ oposiţiuneĭ. Putem să ne facem o idee din aceste rêndurĭ, prin care el descrie moartea luĭ Barbul Brăiloiul serdarul, unul din oposanţĭ şi vrăjmaş mare al luĭ Nicolae Vodă Mavrocordat: «Prin mijlocul acestor vremĭ, aŭ venit veste de peste Olt, că Barbul Sărdariŭ începătoriul turburărilor, şi al stricăciuniĭ ţăriĭ, şi *capul hoţilor şi al tâlharilor, aŭ crepat şi s'aŭ dus la dracul,* iar cu moarte rea şi groasnică precum de la aceia ce aŭ fost de faţă acolo, aŭ auzit, că în 10 zile ce aŭ bolit, s'aŭ aflat, şi i-aŭ înegrit tot trupul, şi încă viŭ fiind, ochiĭ amêndoĭ din cap i-aŭ sărit, iar după ce aŭ murit, trecênd treĭ zile aŭ început a eşi viermiĭ din mormânt şi putoare mare, cât s'aŭ umplut biserica, care minune s'aŭ auzit pretutindenea, şi aŭ trimis boiariĭ ceĭ de la Craiova de le-aŭ adus vermiĭ, de aŭ vĕzut pentru credinţă, aŭ fost vermĭ marĭ, albĭ, cu capetele negre; cu acestea aŭ arĕtat Dumnezeŭ dreptul judecătoriŭ al tuturor oamenilor, că şi în cea l'altă lume îl vor mânca vermiĭ neadormiţĭ pentru multe rele fapte ce aŭ făcut, că pre stăpânu-sĕŭ Nicolae-Vodă l'aŭ viclenit şi l'aŭ robit împreună cu catanele, ţara

[1]) Vezĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 53–62.

încă s'aŭ robit şi peste Olt, şi dincoace de Olt, încă maĭ mult de 880,000 sufiete»[1]).

Din aceste rêndurĭ uşor se poate vedea înverşunarea cu care era Radu cronicarul către partida germană a ţĕreĭ. Sub a doua domnie a luĭ Nicolae-Vodă Mavrocordat, Radu Popescu a ajuns Mare-Vornic, călugărindu-se în urmă după cum spune el însuşĭ: «Intr'acest an (1722) fiind logofĕt mare Iordache Creţulescul, l'aŭ mazilit Măria sa, şi aŭ pus logofĕt mare pe Matheĭ Fălcoianu. Dar n'aŭ trecut vreme multă, ci fiind Dvornic mare eŭ Radul Popescul, în cinstea Măriei sale, şi fiind la vreme de bătrîneţe şi de slăbiciune *socotind că şi ale lumiĭ sunt toate deşarte*, singur de bună voie am cerut voie, de la Măria sa, şi am mers de m'am călugărit la mânăstire la Radul-Vodă, şi aŭ pus Măria Sa Dvornic, pre Iordache Creţulescu»[2]).

Redactoriĭ Magasinuluĭ istoric al Dacieĭ chiar aŭ şi pus titlul la Cronica luĭ Radu Popescu: «De aicea sînt cele ce aŭ scris *Kir Rafail Monahul* care pre mirenesce l'aŭ chemat Radu Popescu biv Vel Dvornic»[3]).

Am terminat cu mica schiţă biografică a Raduluĭ Cronicaruluĭ Popescul, acuma să trecem maĭ departe.

Aicea se cade a vorbi despre asemănarea încă ce există între cronica anonimă atribuită luĭ Popescu şi cea oficială în care el nu şi-a maĭ ascuns identitatea.

In Cronica oficială vedem aceleaşĭ vederĭ politice ca şi în cea anonimă, autorul cronicei anonime ca şi în cea-l'altă e inimic al partideĭ oposiţiuneĭ ce o duceaŭ boeriĭ partizanĭ aĭ politiceĭ austriace, aceleaşĭ sentimente şi către Cantacuzenĭ căcĭ, dacă în cronica anonimă el îĭ acusă de viclenĭ şi nerecunoscătorĭ Domnilor ţĕreĭ[4]), în cea oficială tot asemenea[5]), până chiar şi expresiile une-orĭ sunt aceleaşĭ, când numeşte pe Cantacuzinĭ, *Şeităneştĭ* adică fiĭ luĭ *Saitan-Oglu*; aşa vedem în cronica oficială «*Şaitanicĭ-Ogularĭ a-*

[1]) Vezĭ în vol. IV, Mag. ist., p. 110.
[2]) Idem p. 128.
[3]) Vezĭ în op. cit., p. 21, vol. IV.
[4]) Vezĭ în cron. an., vol. V, p. 176—177, 181—183.
[5]) Vezĭ în cron. oficială, vol. IV, p. 25—26, 27—28.

dică pe Cantacuzenii feciorii dracului» [1]) şi în cea anonimă: «*Faptele Şeităneşcilor*» [2]), asemenea apoi şi în cuvintele, ca: *coroane*, *resbel*, etc. Aceste toate denotă că autorul cronicei anonime de care am vorbit că ştia latineşte, a fost tot acela ce a scris şi cronica oficială, adică Radu Popescu.

Radu cronicarul a scris cronica Ţĕreĭ-Româneştĭ până la 1722, când s'a călugărit; dată de la care a mai scris până în 1728 *despre istoria altor ţĕri ale lumei;* până ce muri în fine în 1728 [3]).

Ca să terminăm cu Radu Popescu să vorbim în fine şi de cronica oficială a sa, numită încă şi *Cronica luĭ Mavrocordat* şi cu drept cuvênt.

Popescu ca amic al Domnuluĭ a voit să remână cronicarul palatuluĭ, nu numaĭ la Vodă Brâncoveanu ci şi la Mavrocordat. Domnia luĭ Ştefan Cantacuzino ce separă pe aceştia amêndoĭ de şi o istoriseşte cronicarul, el însă se arată ostil cu totul domnuluĭ, de oare-ce era din partida opusă. Mavrocordat care era primul principe Fanariot în ţară, representa cel maĭ bine aceasta partidă, încât Popescu era acuma cel maĭ fericit, de aceia ajunsese şi Ban de Craiova sub acest Domn, scriind şi cronica sa din cele douĕ domniĭ, în anul 1722, când se şi călugări, cronică ce nemerit merită să fie numită de «*Cronica luĭ Nicolae Mavrocordat*».

D. Iorga în darea D-sale de seamă, arată clar, cât se poate de clar, nevoea ce a făcut pe Nicolae Vodă Mavrocordat să se maĭ scrie o nouă cronică oficială asupra faptelor întêmplate de la 1700 încoace.

Aveam çe e drept cronica luĭ Greceanu, ce ajungea până la 1713, în cele douĕ manuscrise, din cele patru ce aŭ rĕmas, aveam şi cronica anonimă a Popesculuĭ, ce ajungea până în 1715, de ce atunci Mavrocordat voise să reia firul tocmaĭ din 1700?

---

1) Vezĭ în cron. oficială, vol. IV, p. 27.
2) Vezĭ în cron. anon., vol. V, p. 180.
3) «*Cronica sea oficială*» e tipărită în vol. IV, a Mag. ist., cât şi *istoria altor ţĕrĭ*; cronica anonimă e tipărită în vol. V al aceleaşĭ operĭ.

In privinţa cronicei anonime a Popescului nicĭ nu ne vom opri să discutăm, căcĭ Popescu poate nicĭ nu arătase cuĭ-va manuscrisul cronicei anonime, în care scrise cu totul independent şi ca un adevĕrat scriitor, şi istoric, ci nu ca un cronicar de curte.

Decĭ să trecem la aceia a Greceanuluĭ, care ajungea până la 1713, şi să ḑicem: dacă Mavrocordat voia să aibă o cronică a sa, sà fi dispus ca cronicarul să înceapă din 1714 de când venise dênsul în Ţara-Românească, dar nu din 1700, când domnise încă Brâncoveanu.

D. Iorga însă după un studiŭ foarte argumentat, ajunge la aceste conclusiunĭ, ce resumă toate motivele ce aŭ împins pe Mavrocordat, ca Popescul să înceapă cronica tocmaĭ din 1700.

Este, că: Popescul, fiul Chrizeĭ cum spune D. Iorga: «era un om curagios, şi-ĭ fu uşor să acopere cu draperia de aur a linguşireĭ meşteşugite, sângele ce pàta treptele tronuluĭ. . . . . acest curtesan oriental, care nu maĭ avea de mult o consciinţă prea simţitoare» [1]).

Popescu o fi fost din neam de boerĭ, o fi avut şi un domn român în neamul sĕŭ, şi rude, luptătorĭ pe câmpiile resbeluluĭ şi strămoşiĭ ucişĭ de domnii tiranĭ; însă vaĭ! era tipul boeruluĭ veaculuĭ al XVIII-lea, în care cangrena linguşireĭ îşĭ găsise loc, în care frumoasele sentimente de mândreţe personală şi cinste, începură să fie alterate, pentru a fi înlocuite cu sentimentele cele josnice de *supunere către strĕinătate*, de umilinţă şi servilism către cel maĭ tare, pentru că era tiran; avênd încă şi silă pentru tot ce era românesc, era tipul boeruluĭ *ciocoit* şi conrupt de şcoala bizantinismuluĭ, şi a fanariotismuluĭ celuĭ maĭ dârj.

Incât Mavrocordat nicĭ nu putea să găsească alt scriitor maĭ nemerit care să aşterne pe hârtie, laude la adresa luĭ, de cât pe Radu fiul Chrizeĭ de la Popesciĭ, din Ilfov, căcĭ Radu la semnul domnieĭ şi maĭ cu seamă a domnieĭ turco-fanariotice se închina şi fàcea temenele până la pământ. Alt motiv ce maĭ aduce D. Iorga, e că Greceanu

1) Vezĭ în analele academieĭ, Tom. XXI, p. 382.

până în 1699 ce e drept, lăuda pe Mavrocordat, astfel, vorbind de nunta Ilincăi, una din ficele lui Brâncoveanu, cu Scarlatache fiul lui Al. Mavrocordat exaporiton, spune: «feciorul prea învĕţatului şi prea stimatului marelui Dragoman al porţei turceşti, al lui Alexandru Mavrocordat»[1]).

Lucrurile însă se schimbară. Scarlatache muri în 1699 28 Iunie st. v., în 9 Octombre acelaşi an muri Popa Nicolae, agentul lui exaporiton pe lângă Brâncoveanu. Exaporiton apoi luându-şi multă mândreţe în urma celor întêmplate de la Carloviţ, nimeni nu mai ajungea la vorbă cu arogantul grec, ura deci, luă locul prieteniei, între familia Mavrocordat şi Brâncoveanu, aşa că, domnescul cronicar al Brâncoveanului, Radu Greceanu în ultima sa parte tratează această ură şi din înţelept ce numia pe exporiton în 1699 înaintea succesului de la Carloviţ, acum după 1700 numeşte pe exaporiton: «Spurcatul şi vrăşmaşul acela, Alexandru Mavrocordat, Marele Dragoman al Impĕrăţiei turceşti, carele poate fi, că şi veche pizmă şi rĕutate asupra Domnului în inimă hrănia, avĕnd prieteşug cu spurcatul acela Vizir Azem».

Saŭ în alte locuri unde vorbind de Grecii veniţi în ţară ḑicea: «telpizia saŭ *blestemăţia cea Grecească*»[2]).

Această parte a cronicei nu putea să o accepte deci Mavrocordat, căci Greceanu batjocorea şi pe Greci şi pe strĕmoşii sĕi, şi de aceia vedem că pune pe Popescul curtesanul acela, linguşitorul oriental al pulpanei fanariote domneşti, ca să scrie o cronică în avantagiul Mavrocordaţilor, reluând firul tocmai din locul de unde Greceanu începea a fi sever, dar drept cu Grecii; adică de la 1700 încoace, cea-ce a şi constituit însuşi cronica aceasta a Radului Popescu numită *oficială* saŭ *Mavrocordătească*, pentru că a fost scrisă sub impulsiunea lui Nicolae Vodă Mavrocordat în anul venirei sale la domnia Ţĕrei-Româneşti 1714. Cro-

---

[1]) Vezi în vol. II, op. cit., p. 353.

[2]) Vezi în analele academiei, Tom. XXI, cuvêntarea D-lui Iorga; note după manuscrisul original al cronicei Greceanului ce ajunge până în 1713.

nică ce e tipărită în Magasinul istoric, volumul IV, precum şi în istoria Ţěreĭ-Româneştĭ editată de G. Ionid în 1859, Bucureştĭ.

Această cronică după moartea luĭ Popescu, a fos legată de cele-lalte cronicĭ de la descălecatul ţěreĭ, până în a doua domnie a luĭ Mavrocordat şi publicate oficial în 1729, din ordinul luĭ Nicolae Vodă Mavrocordat de logofeţelul de divan Radu Lupescul [1]).

Acuma venim la *Cronica Bălăcenească.*

Vestitul Aga Constantin Bălăceanu inimicul de moarte al Brâncoveanuluĭ şi şeful partideĭ germane din ţara Românească de la finele veaculuĭ al XVII-lea, generalul Major şi Comite al Nemţilor, ce căzu vitejeşte pe câmpiile de la Zerneştĭ, când cu lupta generaluluĭ Heissler şi Brâncoveanu (1690), lăsă la moartea sa fiŭ, pe Ioan Bălăceanu, care va avea să se răfuească cu Nicolae Mavrocordat.

Acest Ioan Bálăceanu, când Oltenia fu anexată Austrieĭ (1718), atuncĭ când partida germană devenise foarte puternică aci, în Muntenia, şi dênsul ca unul ce ducea o politică la fel cu tatăl sěŭ, trecu Carpaţiĭ cu o sumă de boerĭ, în cap cu Bezadea Gheorghe Cantacuzin, candidatul la domnia ţěreĭ şi sprijinit de Nemţĭ. Acest Ioan Bálaceanu, se însură în Ardeal cu Ilinca, fica Postelniculuĭ Brezoeanu. Ioan Bălăceanu însă nu avu viaţă lungă, căcĭ în 1737 isbucnind din noŭ resboiŭ între Turcĭ şi Nemţĭ, şi dênsul Bálăceanu fiind din partea Nemţilor, Turciĭ îl prinseră şi îl uciseră sub zidurile monastireĭ Cozia.

Soţia sa muri în sărăcie la Sibiu lăsând treĭ fice, ce fură crescute la Viena, şi cunoscute de Germanĭ sub numele de «*Cele treĭ grefine Bălăcence*» [2]); ear de Românĭ «*Nemţoaicele, cocoanele Grohuluĭ sin Conteş*» [3]). Ele fură: Smaranda, Maria şi Ilinca, acestea trăeaŭ în Viena cu o pensiune ce li se servea de monarc din caseta imperială;

---

[1]) Vezĭ în analele academieĭ, Tom. XXI, p. 387, 447 şi Mag. ist., vol IV, pag. 21.

[2]) Adică ale Grafuluĭ, Comiteluĭ Ioan Bălăceanu.

[3]) Sin Conteş=fiul luĭ Bălăceanu Conteş, adică, e vorba de Constantin Badea, saŭ de fiul săŭ.

una din ele, Smaranda se căsători la Bucureştĭ, cele-l'alte două însă rĕmaseră încă în Viena; a doua Maria veni şi dênsa la Bucureştĭ, a treia rĕmase acolo [1]).

De aci începe cea-ce este important pentru Cronica Bălăcenească şi D. Iorga spune: «De la această odraslă bălăcenească adică (Ilinca) saŭ de la sora sa maĭ mare Maria, primi Samuil Klein la 1770 un manuscript de cronică a Ţĕreĭ-Româneştĭ, care sub numele de cronica Bălăcenească a încurcat multă vreme pe istoriciĭ noştri literaţĭ, câţĭ aŭ fost» [2]). Samuil Klein a transcris în litere latine manuscrisul Bălăcenesc împrumutat de la Maria, saŭ de la sora-sa (Ilinca) Bălăceanca.

Aceasta o spune însuşĭ el la finele manuscrisuluĭ sĕŭ căcĭ copia celuĭ original rĕmăsese la Bălăceanca; eată nota finală a luĭ Klein, ce ne indică isvorul original: «Hanc historiam descriebendam Samueli Klein concesserat femina quædam ex illustrissima familia Balacian, quæ anno 1770 Vienæ morabatur» [3]).

După redacţiunea luĭ Samuil Klein, Vasile Vlad în 1780 a scos o côpie pe româneşte, după cum spune dênsul în ultimele rîndurĭ ale manuscrisuluĭ sĕŭ: «Şi aşia venind noĭ cu scrisul historieĭ de la aniĭ luĭ Christos 1629 quare este în anul 1723 (sic), facem gatatul, promitind que, en temp, şi maĭ încolo am conthinua. Şi s'aŭ scris aceasta historie maĭ înteĭ de toate de Samoil Klein în Vienna

---

[1]) De aceasta, şi de a doua Maria, vorbesc nişte documente ale timpuluĭ: Scrisoarea baronuluĭ Penklern către Vodă Gr. Ghica din 22 Octombre 1748 unde baronul austriac arată Domnuluĭ muntean miseria moştenitoarelor neamuluĭ slăvit al Bălăcenilor, cum le numeşte el «due figlie *Palagiani*» *) precum şi altă scrisoare a aceluiaşĭ baron tot către Ghica-Vodă din 30 Octombre 1748, unde le numeşte «alle due figlie orfane della familie *Palagiana*» **) şi un al treilea raport tot al luĭ Penklern către împĕrăteasa Maria Theresa din 31 Octombrie acelaş an, unde le vedem iarăşĭ: dasz das installirungsgeschäfft deren *Palaigianischen* zwey Erbineren in ihre Vätterliche possessionen in der Wallahey» ***).

[2]) Vezĭ în anal. acad. T. XXI, p. 391.

[3]) Vezĭ în anal. acad. T. XXI, p. 391 Notă şi 447 cuvîntarea D-luĭ Iorga şi în Manuscriptul de la Oradea mare, citat de D. Iorga

---

*) Vol. VI. Col. Doc. Hurm, p. 604

**) Idem, p. 605.

***) Idem, p. 606.

anul 1770, iară acum în această formă de pre ace de intei, se aŭ scris de Vasilie Vlad, în anul 1780 i[n] Vienna[1]).

Acest manuscris al luĭ Vasile Vlad, azĭ, se găsește la Oradea mare.

Afară de acest manuscris din Oradea mare, maĭ e unul în biblioteca Academieĭ române din Bucureștĭ, manuscriptul 537[2]).

Cronica aceasta bălăcenească începe cu anul 1627 și ajunge până la 1728, adică, restimpul de la Alexandru Vodă Iliaș, până la al 5-lea an din a doua domnie a luĭ Nic. Mavrocordat din Țara-Românească.

Ea începe cu anul 1627 căcĭ, cam de prin veacul al XVII-lea Bălăcenii devenîră maĭ însemnațĭ în istoria țĕreĭ. Veacul al XVII-lea cam pentru toate familiile boereștĭ a însemnat începutul rolului lor istoric, căci Balăcenii de la vornicul Badea Bălăceanul ușurelul[3]) s'aŭ ilustrat în istorie.

Cronica Bălăcenilor este un amestec din cronicele luĭ Constantin Căpitanul, Greceanu, Popescu și părțĭ nouĭ ale compilatoruluĭ Bălăcenilor «sciri bălăceneștĭ» [4]), cum le numește D. Iorga, ea cuprinde de la 1627 până la 1688 cronica luĭ Constantin Căpitanul Filipescul, cu micĭ excepțiunĭ, căcĭ cronica Filipesculuĭ nu putea să convină cu totul Bălăcenilor, de oare-ce Filipescu lovea în Cantacuzenii, vița luĭ Șerban-Vodă, ruda Bălăcenilor și amică politicei lor[5]). De la 1688 încoace compilatorul Bălăcenilor avea la îndemână încă cronica Greceanuluĭ și cronica Popesculuĭ, manuscrisul anonim.

Greceanu însă făcuse adevĕrata apotheosă a Brâncoveanuluĭ[6]), cum spune D. Iorga, de oare ce acesta lăudând pe Brâncoveanul, scria în vederile Domnuluĭ, și Domnul era

---

[1]) Vezĭ în Nota (5) Tom. XXI an. acad. D. Iorga.

[2]) Vezĭ în analele acad. idem.

[3]) Vezĭ în partea III a acestĕĭ cărțĭ «neamul Bălăcenilor, originea».

[4]) Vezĭ în an. acad. Tom. XXI, p. 395.

[5]) Aga Constantin Bălăceanu ce peri în lupta de la Zerneștĭ (1690), erea ginerele luĭ Șerban-Vodă Cantacuzino, și el Bălăceanu erea în acele vremurĭ unul din capiĭ partideĭ naționale a Românilor, părtașe politiceĭ germane și susținută de Șerban Vodă Cantacuzino cât și de descendențiĭ sĕĭ.

[6]) Vezĭ în anal. acad. T. XXI, p. 392.

şi dênsul în partida germană. Maĭ 'nainte încă de a fi devenit Voevod l'am vĕzut ca mare logofĕt în timpul domnieĭ unchiuluĭ sĕŭ, Şerban Vodă Cantacuzino, trimis fiind la Viena într'o solie diplomatică, pe când Şerban Vodă pusese temelia politiceĭ germane în Ţara-Românească.

L'am vĕzut pe Brâncoveanu în vremea domnieĭ sale, conducênd acelaş fir politic ca şi Şerban-Vodă. Atuncĭ însă pentru ce Greceanu să fi fost eliminat de Bălăcenĭ în cronica lor? Trebue însă să ne aducem aminte că l'am vĕzut pe Brâncoveanu şi inimic al Nemţilor, căcĭ el în ceĭ 25 de anĭ de domnie, a schimbat felul politiceĭ sale în patru rênduri, amic când al Turcilor, când al Nemţilor, când al ambilor de o dată şi când al Ruşilor, până ce peri sub secure!

La începutul domnieĭ sale l'am vĕzut că devenise prietenul Turcilor. Bălăceniĭ rĕmaseră ca sahstisiţĭ, căcĭ nu maĭ cunoşteaŭ pe ruda lor, Constantin Logofĕtul de odinioară, fostul sol al luĭ Cantacuzino la Viena, şi de aceia Aga Constantin Bălăceanu în Ardeal devine vrăjmaşul de moarte al Domnuluĭ Brâncoveanu, din care ură ese că, capul luĭ Bălăceanu e adus din ordinul luĭ Brâncoveanu în Bucureştĭ după ce remase împuşcat corpul pe câmpul Zerneştilor. Cum decĭ Bălăceniĭ puteaŭ să se slujească de cronica luĭ Greceanu care aşternea asemenĭ lucrurĭ? acuzênd de la început până la sfârşit purtarea Bălăcenilor; zicênd despre Aga Bălăceanu când cu uneltirile sale la Viena în contra Domnuluĭ român: că «nu'l lăsa ticălosul, trufia, ci credea în fantasiĭ nebuneştĭ» [1].

Nu puteaŭ să se slujească nicĭ de cronica Popesculuĭ în manuscrisul anonim [2]) căcĭ, aceasta ca un curtesan oriental al Domnuluĭ scria şi dênsul după placul coroaneĭ, zicênd despre Constantin Bălăceanu că el ca şi «Bălăceaniĭ tot-deauna îşĭ întindea mintea după nişte părerĭ nebune» [3]).

De cronica oficială a Popesculuĭ [4]) puteaŭ Bălăceaniĭ să

[1]) Vezĭ în Mag. ist., cron. Greceanuluĭ, p. 104, vol. II.
[2]) Publicat în vol. V, Mag. ist., p. 93.
[3]) Vezĭ în vol. idem p. 103.
[4]) Publicată în vol. IV din Mag. ist.

se slujească pe icĭ, pe colea, căcĭ ea începea din 1700 cu istorisrea evenimentelor, şi în 1700 vestitul Aga Bălăceanu era mort deja de 10 anĭ. Trăind acuma moştenitoriĭ sĕĭ care nu jucară rol decât sub domnia luĭ Nicolae Mavrocordat (1714 încoace), ca partizanĭ tot aĭ politiceĭ austriace, şi de care Popescu nu voeşte a pomeni.

Rĕmânea decĭ compilatoruluĭ croniceĭ bălăceneştĭ intervalul de la 1688 până la 1700 adică de la încetarea luĭ Constantin Căpitanul, până la începutul croniceĭ oficiale a luĭ Popescu, de care puteaŭ Bălăceniĭ să se servească, nefiind ostilă neamuluĭ lor, erea decĭ un interval de 12 anĭ de umplut de compilator, în mod absolut original.

Dar maĭ lipsea ceva: Am vĕzut că cronica Căpitanuluĭ se opreşte la moartea Domniţeĭ Smaranda, fiica luĭ Şerban Vodă, măritată cu postelnicul Gligore Băleanu [1]), încât maĭ rĕmânea compilatoruluĭ bălăcenesc intervalul de aci până la alegerea Brâncoveanuluĭ, interval ce avea să coprindă moartea luĭ Şerban Cantacuzin-Voevod. De oarece alegerea putea să o ea după Greceanu saŭ Popescu, în anonim căcĭ, alegerea nu avea de aface cu Bălăceniĭ nimic, reluând apoĭ redacţiunea oficială a Popesculuĭ.

D. Iorga spune că această legătură adică punctul morţeĭ luĭ Şerban Vodă ar fi găsit'o comiplatorul bălăcenesc în manuscriptele mitropolituluĭ *Antim*, însă nicĭ acesta nu'ĭ convenea, căcĭ şi acesta era favorabil luĭ Brâncoveanu şi Stolniculuĭ [2]) (Cantacuzino, ambiĭ schimbătorĭ în politică).

D. Iorga ne reproduce această legătură ce va coprinde moartea luĭ Şerban-Vodă, (scriere de aminterĭ, originală a compilatoruluĭ bălăcenesc, dar de sigur copiată maĭ tĕrḑiŭ de un român filo-latino) şi ne spune că ea erea inedită, o reproducem şi noĭ după analele academieĭ căcĭ e foarte interesantă: «După ce aŭ trecut quatva temp de la moartea filieĭ sale, Şierban-Vodă aŭ eşit la preumblare la venat, pre la Fantana rece şi, trimeţiend pe pecharnici [cu ogarai şi cu copoi], prin tufele de prin prejur [şi el

[1]) Vezĭ în vol. II, Mag. ist., p. 35.
[2]) Vezĭ în anal. acad., Tom. XXI, p. 393.

sadea da priviia de la corturi]: au prens vr-o quativa epurî şi aducându-i la cortul luî, aŭ împărţit quativa la boerî şi quativa i-aŭ dat la cochnea domnească, întru quarii s'aŭ nemerit o epuroae cu pulî în pantece, pre carea spentecandu o, aŭ aflat que era gata să fete un puliu cu 2 capete şi patru picioare, d'innainte un cap trăgea în o parte şi altul în alte parte, şi trupurile la mediloc era inbinate, de nu se conosceva inbinatura, quare aducândul la Domnul, fiend şi patriarchul Deioniscie şi Ienaque Logofĕtul Cariofil, se mirară şi telcuind uniĭ într'un quip, alţiĭ în alt quip, iară Cacavela dascalu au dis que d'in neamul luĭ Sierban-Vodă vor să se radeice 2 capete să stee în potriva unui altuia şi unul va trage în o parte, altul în alta şi va fi mare stricăciune pamentuluĭ acestuia, de vreme ce acest semn minunat s'aŭ aflat în ţara aceasta, şi aşia s'aŭ întemplat, que dupe moartea luĭ Sierban s'aŭ rădicat acestea doă capete: Constantin-Vodă despre Turcĭ şi Bele[ce]anul, generele luĭ Sierban despre Nemţĭ [1]) şi imponcisaţĭ fiindă unul altuia, multe rele aŭ făcut ţiariĭ pre qum la Domniea luĭ Constantin Brancoveanu se va spune. Dupe aceasta trecând quote-va vreme, aŭ venit veste de la Banul Viteila de la Craiova [2]) cum que Veterane generariul vine de la Cerniti cu posti nemtiesci, que se ernedie în Ţiara-Românească. Decĭ Sierban-Vodă în dată au trimis pe Constantin Brâncoveanul Logofetul şi pe alţiĭ boerĭ cu darurĭ şi cu rogaciune, se faca bine se treaque în Ardeal. Quare, luând darurile şi primind rogacionia, au trecut în Ardeal.

Dupe aceasta, vedînd Sierban que Nemţilor li umblă bine, que bat pe Turcĭ şi le iaŭ cetati, şi Ţiărĭ, aŭ socotit cu aĭ luĭ fraţĭ se trimitie la Vienna la Caesariul sol cu carti despre ţiară să se închine Caesaruluĭ şi se ciară hosti în ajutor asupra Turculuĭ, qua se disleipias[ca] lângă Caesariul, şi qua să nu priciapă aceasta Turciĭ, aŭ dis que trimite sol cu carti, que se împace pe Imperati între scine, se nu maĭ facă ateta versare de sange. Şi cu acestea da-

---

[1]) Constantin Vodă Brâncoveanul şi Constantin Aga Bălăceanul.
[2]) Banul Vintilă Corbeanu de la Craiova.

ravera pe Turcĭ; fiend superati de atetia bătălii nenorocite şi cugetând que li voliască benele, i-aŭ dat volie se trimitie sol, şi aŭ trimis patru boierĭ: pre Iordache Spetariul, fratele sĕŭ *(Cantacuzino)* pre Serban *(Vlădescul)*, pre Constanti Bălăceanul generile sĕŭ şi pre Sierban Căpitanul nepotul sĕŭ. Iară aceştia ducându-se quatre Vienna, Sierban-Vodă se bolnăvi şi muri în Octomvrie în 30, şi s'aŭ îngropat la Cotrocenĭ, domnind diece anĭ. Dic unii que Constantin Stolnicul, fratele sĕŭ, (Cantacuzino) l'aŭ otrăvit prequum şi el maĭ pre urmă aŭ mărturisit acest, pre-quum maĭ înainte om spune» [1]).

De aci autorul cronicei Bălăcenilor intră în aceiaşi materie, ce se găseşte şi în cronica Greceanului saŭ a Popescului, scriind în acelaş fel în ceea ce nu priveşte pe Bălăcenĭ, căcĭ cum e vorba de Bălăcenĭ el întrebuinţează acele expresiunĭ bălăceneştĭ saŭ «sciri» cum le spune D. Iorga[2]). In ce consistă oare însă aceste scirĭ saŭ expresiunĭ bălăceneştĭ?

Consistaŭ în acea că autorul cronicei ca o rudă saŭ ca un amic de familie, orĭ politic, al Bălăcenilor, căuta în veri-ce împrejurare a scoate pe Bălăcenĭ în relief atuncĭ când poate alt autor i-ar fi acusat, găsind'i vinovaţĭ, el compilatorul cronicei Bălăcenilor îĭ laudă, aşa pe când Popescu în cronica sa anonimă şi Greçeanu în a sa, spun despre Aga Bălăceanu că fiind lângă generalul Heisler şi lucrând în contra Brâncoveanului umbla după nişte părerĭ nebune şi vicleşugurĭ în contra ţĕrii şi a Domnului, căutând a face ca Nemţiĭ să se pogoare în ţară[3]), compilatorul cronicei bălăceneştĭ din contră spune: «Aga Constantin Bălăceanul fiind lângă Heisler pururea îl îndemna să se pogoare cu oştile să ia ţéra, iar Constaatin Vodă nu voia; ci

---

[1]) Vezĭ în analele acad. reprodus de D. Iorga p. 394—395, Tom. XXI. — Această legătură între Cronica Căpitanuluĭ şi cronicele Greceanuluĭ şi a Popesculuĭ, D. Iorga spune că a fost inedită şi că numaĭ o copie ne-a rĕmas, o copie însă cam latinisată şi modernisată de Samuil Klein (Vezĭ op. cit., p. 393).

[2]) Vezĭ op. cit., p. 395.

[3]) Vezĭ în Mag. ist., vol. V, p. 104, anonimul luĭ Popescu, şi vol. II, cronica Greceanuluĭ, p. 140.

tot se *imponcisa*» [1]), în acest fel continua decî mereŭ scriitorul cronicei Bălăceneştî.

Cronica bălăcenească se termină cu anul 1724 al cincilea an al domnieî, a doua a luî Vodă Nicolae Mavrocordat, când a sfârşit ḑidirea monastirea Văcăreştî de la bariera Bucureştilor.

D. Iorga spune că această cronică bălăcenească s'a făcut pentru *Ioan Bălăceanu* fiul luî Constantin Aga, Ioan Bălăceanu ce fu ucis în 1737 la Monastirea Cozia, de Turcî în resbelul lor cu Nemţiî, se vede decî că din îndemnul acestuia cronica aceasta se alcătuise.

Autorul eî, sigur nu se ştie, până acum nu s'a putut afla, de sigur însă cum am spus, că va fi fost unul din neamul lor saŭ amic cu dênşiî.

Singurul care a reprodus Cronica Bălăcenească aproape toată, a fost Gheorghe Şincaî în a sa «Cronică a Românilor» în volumul III; de oare ce acel volum îmbrăţişează epoca ce coprinde Cronica Bălăcenilor (1627—1724).

Şincaî poate avusese manuscrisul copieî luî Samoil Klein, contimporanul sĕŭ.

D. Sbiera spune că Şincaî împărtăşise manuscrisul şi luî Enghel care scriind despre Istoria Românilor, pe nemţeşte l'a tradus în acea limbă în a sa operă, pe icî pe colea [2]).

Şincaî numeşte această cronică în a sa operă «*Codex Balacianianus*» saŭ «*Codex Valachicus manuscriptus Balacianianus*» saŭ «*Istoria Bălăcenească*» [3]).

Şincaî reproduce pasagiî întregî din manuscrisul bălăcenesc, aşa că, în a sa cronică se poate vedea stilul în care a fost scrisă această cronică a Bălăcenilor.

Acum venim la o cronică foarte puţin cunoscută, aceia pe care D. Iorga a numit'o *Cronica de la Cluj*, de oarece aceasta nu se ştie nicî căreî familiî a aparţinut, nicî de cine a fost scrisă, ci numaî şi numaî atâta tot, că, singurul exemplar al acesteî cronice, cunoscut până azî se găseşte

[1]) Vezî în Şincaî «Cronica Romanilor» vol. III, ediţ. II, p. 235, unde este reprodusă cronica Bălăcenilor şi intercalată.

[2]) Vezî op. cit. a D-luî Sbiera, p. 211.

[3]) Vezî cronica luî Şincaî, vol. III, p. 137, 157, etc.

depus în museul ardelean de la Cluj, pentru care cuvênt D. Iorga i-a şi dat acest nume [1]).

Această cronică se compune din cronica Căpitanuluĭ până la domnia luĭ Constantin Basarab I Şerban Cârnul.

De aci întrebuinţează pe Stoica Ludescul, adică anonimul român, cu excepţiune că pe ici şi colea sunt părţi originale, însă foarte scurte; aşa de pildă, la locul unde se vorbeşte de Domnul Mihnea al III-lea, în cronica Clujuluĭ se ḑice Mihnea III, «*grec lăcătuş*» eară nu «*cămătar*» ca în cele-lalte, vorbeşte apoĭ maĭ pe larg de *originea luĭ Antonie vodă de la Popeştĭ*. Vorbind apoĭ de domnia luĭ Radu Leon-vodă spune că «*Grecul Balasache a fost spânzurat la Ocnă*» pe când în cele-lalte cronicĭ nu se ḑice aceasta.

Când ajunge la domnia Brâncoveanuluĭ întrebuinţează încă şi cronica bălăcenească, în fine compilatorul cronicei clujene termină cu un panegiric despre domnia Brâncoveanuluĭ care e cu totul original, unde spune că Constantin-Vodă domnind 25 de anĭ aŭ ḑidit şi dres monastirile Horezu şi Brâncovenĭ peste Olt, iar în Bucureştĭ: S-tu Gheorghe, S-tu Ioan şi S-tu Sava, de asemenĭ şi Doamna peste Olt aŭ făcut monastirele Mamul şi Surpatele, precum şi altele câte toate [2]).

Discursul Domnuluĭ către fiĭ sĕĭ cu ocaḑiunea ucidereĭ e scos earăşi din cronica Bălăcenilor, eară de aci înainte până la sfinţirea Văcăreştilor fară nicĭ o deosebire reproduce Cronica Popesculuĭ.

Cu alte cuvinte această cronică coprinde Istoria Ţĕreĭ-Româneştĭ de la descălicătoare, căcĭ Constantin Căpitanul de acolo începe (1290) şi până la (1724), anul sfinţireĭ Monastireĭ Văcăreştilor de sub a doua domnie a luĭ Mavrocordat.

D. Iorga crede că această cronică a fost redactată de un boer român de o activitate politică, maĭ ştearsă [3]).

---

[1]) Vezĭ în anal. acad., Tom. XXI, p. 403.

[2]) Vezĭ pasagiul cronicaruluĭ reprodus de D. Iorga în Tom. XXI al anal. academieĭ.

[3]) Idem, p. 404.

D. Iorga mai face menţiune despre «*o cronică a istoriei Ţěrei-Româneşti*» şi anonimă care se găseşte la Academia Română în manuscrisul cu N-rul 439, ea coprinde pe Căpitanul în mare parte şi în compunere D. Iorga spune ca e aproape inversul cronicei clujene [1]) D. Iorga ne mai raportează încă o cronică mai mult parţială căci ea nu vorbeşte de cât despra un timp foarte scurt, e *cronica expedițiunei Moreei*. Singurul exemplar manuscris ce avem despre această cronică e acela păstrat de Academia Română cu N-rul 264 purtând titlul de: «*Istoria ostirii ce s'au făcut asupra Amoreii la anul 7223*».

Nemuritorul Kogălniceanu în «Archiva Românească» 1860 în vol. II, a tipărit acest fragment după manuscrisul in folio al Marelui Vornic Alexandru D. Sturdza din Moldova, poate că tot acest manuscris e azi în posesiunea academiei.

In acest fragment se vede lupta întreprinsă de Sultanul Achmet al III-lea în contra Veneţianilor, spre a lua Morea precum şi amestecul lui Ştefan Cantacuzino ultimul domn pământean al Românilor, silit fiind de Sultan a participa la luptă ca unul ce era vasal Sultanului.

Despre acest resbel am vorbit în capitolul domniei lui Ştefan-Vodă după cum s'a vězut mai înapoi când domnul român trimesese fel de fel de proviziuni de mâncare şi zaharea oştirilor turceşti de aci din ţară, în mijlocul renei, cu mai mulţi Căpitani boeri.

Din acest fragment reese că şeful misiunei a fost «(Vel Paharnicul Statie Leurdeanul» [2]), acesta era fiul vestitului vornic Stroe Leurdeanul. Fragmentul acesta e foarte interesant pentru istoria Ţěrei-Româneşti căci coprinde două lucrări importante: 1. Povesteşte desluşit şi pe larg uciderea şi casna Brâncovenilor, cea-ce denotă că autorul cronicei a fost faţă; 2. O expunere amănunţită a campaniei Turco-Veneto din 1715, cea-ce face ca fragmentul să fie

---

[1]) Vezi în op. cit., p. 405.

[2]) Vezi în Archiva istorică a Iaşului ediţ. II, vol. II, de M. Kogălniceanu. «Istoria ostirei ce s'aŭ făcut asupra Moreii», p. 6.

interesant pentru întreaga istorie universală, descriind ḑi cu ḑi mersul luptei şi peripeţiile drumuluĭ de la Constantinopol până în peninsulă.

Aşa despre Brâncovenĭ partea importantă e aceasta: «după aceea aŭ trimes şi la Constandin Vodă pe Mustafa Agasi, şi pe imbrohorul cel mare al Impĕratuluĭ, carele după aceea şi Rıkiap Caimacam aŭ stătut, şi sosind la Bucureştĭ în miercurea cea mare de lângă Paştĭ, aŭ prins şi pe Constantin-Vodă, şi ducându-l la Edeculă cu Doamna, cu coconĭ şi cu gineriĭ sĕĭ, şi rădicându-ĭ de acolo i-aŭ dus la Bostangiĭ, la ţĕrm, şi dându-le cazná ca să-şĭ spue avuţia, după ce aŭ spus tot şi aŭ luat pe sama Mirieĭ; când aŭ fost în ziua Sântămaria mare, la un ceas de zi, pogorându-sĕ Impĕratul jos la mare, la Paşa-Kioşciul, aŭ poruncit de i-aŭ adus înainte pe Constandin Vodă şi pe patru coconĭ aĭ luĭ, pe Constandin, pe Stefan, pe Răducanu şi pe Mateiŭ, şi împreună cu dênşiĭ şi pe Enachi Văcărescul ce era Vel Cluc, iar pe Doamna cu fiica sa Bălaşa, pe nora sa Aniţa cu Dinicul copilul eĭ[1]), cu gineriĭ şi capichihaele i-aŭ lăsat în lanţurĭ. Deci după ce i-aŭ scos, întâĭ aŭ tăiat pe Constandin Beizadea, apoĭ pe Ştefan, apoĭ pe Răducanu, pe Matheiŭ, pe Văcărescul, apoĭ pe Constandin Vodă, şi râdicându'ĭ de acolo în parangă, i-aŭ suit la poarta cea mare ce se kiamă Babihumaĭ, despre Sfânta Sofia, de i-aŭ lepădat în ţărână, unde alergă noroade marĭ şi micĭ de'ĭ vedea, şi acolo pân la amează zi stând, poruncit'aŭ Hasan-Paşii de i-aŭ ridicat şi i-aŭ aruncat în marea»[2]). (Aci urmează despre zălogirea cocoanelor şi a Doamneĭ, până ce aŭ fost liberate în schimbul enormelor sume de banĭ).

Am ţinut să reproducem aci acest pasagiŭ căcĭ este foarte clar şi bine istorisit. Scena aceasta a ucidereĭ este cea maĭ bine înfăţişată din toate isvoarele istorice origi-

---

[1]) Açi e vorba de Aniţa Balş soţia luĭ Constantin bezadea Brâncoveanu şi a nepotuluĭ, Dinicul, adică Constandin, fiul lor, acel personagiŭ atât de mult disputat de cronicarĭ, şi ultim coborîtor al neamuluĭ Brâncovenesc din care aŭ descins Brâncoveniĭ veacuLuĭ al XIX-lea.

[2]) Vezĭ în op. cit., p. 8. Arh. rom. ist. ost. de Kogălniceanu după manuscrisul Vorniculuĭ Sturdza.

nale ce avem, se vede că autorul fusese martor ocular, fusese însă şi toţi aceia despre care am vorbit la capitolul IV al acestei cărţi, însă nici unul nu se exprimă aşa de clar şi complect în istorisire ca autorul acestui fragment istoric [1]).

In al doilea rênd am spus că autorul ne vorbeşte de amĕnuntele expediţiunei şi ale resbelului; ne expune totul în culori destul de vii, dar scrie într'o limba cam curioasă, plină de cuvinte greceşti şi turceşti, bine spune M. Kogălniceanu în a sa notiţă: «Era la 1715, o epocă când Ţara-Românească şi Moldavia desbrăcate de ori-ce simţimênt naţional se copseseră pentru dominaţia străinilor. Fieştecare va putea judeca după această descriere» [2]) (adică după însuşi fragmentul cronicei autorului).

D. Iorga spune că în nici un alt monument literar român nu se găsesc atâtea turcisme ca în istoria imp. Ottoman de Văcărescu, şi în aceasta; dar spre diferinţa de scrierea Văcărescului, în aceasta mai găseşti cuvinte greceşti şi italiene, ca: republică, bai'o, Soldaţi, prevedor, straordinarii, prinţip, armadă, consilium şi neologismul de *perucă* [3]).

De aci D. Iorga conchide că acest fragment a trebuit să fi fost scris de un român ce a şezut mult timp la Constantinopol, şi trăit prin saloanele Turcilor şi Fanarioţilor. Deprins a vorbi o românească aşa de stricată şi împănată cu tot soiul de plante exotice. D. Iorga crede că va fi fost vre-un sol român de prin 1691, rĕmas în Ţarigrad, care sol să fi urmat şi acum pe Ambasadorul extraordinar, State Leurdeanul peste tot locul în Constantinopol.

In cursul scrierei cronicei însă se pomeneşte şi numele altor întovărăşitori ai Leurdeanului, aceştia sunt: «Iorga Buicliul, un armean», «un fecior, servitor» al cărui nume nu se dă, şi în fine pe «Constantin Vătaful» acesta e singurul boer. Se vede că expresia «boerii româneşti» la

[1]) La Capitolul IV nu am vorbit despre acest fragment istoric cu ocaziunea uciderei Brâncovenilor, căci nu ne erea cunoscut atunci, când am scris acel capitol. Aci, de aceea l'am reprodus, ca să ne corijăm omiterea de acolo.

[2]) Vezi în Arch. Rom. Notă, p. 5.

[3]) Vezi op. cit. în anal. acad. p. 423.

acesta se rapoartă, pe acesta îl crede d. Iorga că e autorul fragmentuluĭ, singurul cărturar din fragment [1]).

Acuma trecem la alte ordine de scrierĭ istorice aparţinênd tot ramureĭ ştiinţifice: «*scrierile de istorie universală şi particulară ce s'a lucrat tot în Ţara-Românească până în 1717*».

Printre cele d'întâĭ vom vorbi de *Cronica luĭ Mihail Mocsa.*

D. Sbiera spune că manuscrisul acesteĭ cronice a fost găsit la Bucureştĭ de D. profesor rus V. Gregorovicĭ, care l'a cumpĕrat şi a publicat ultima parte dintr'ênsul, într'o cărticică ce a tipărit'o în 1839. După moartea D-luĭ Grigorovicĭ însă, întêmplată în Odesa la 1877, manuscrisul croniceĭ mocsiane a trecut la museul Rumanţiov din Moscova.

La 1878 D. Profesor şi academician Gr. G. Tocilescu a întreprins un voiagiŭ la Moscova şi a scos o copie fidelă după manuscrisul croniceĭ mocsiane, punênd'o la Bucureştĭ, la disposiţiunea D-luĭ B. P. Hasdeŭ, ce nu a întârziat de a o şi tipări în opera D-sale «Cuvinte den Bĕtrânĭ» [2]) însoţind cronica încă de uu studiŭ întreg de stilistică şi gramatică lecsică.

Cronica poartă titlul de «Inceputul lumieĭ dentâiŭ» [3]) Cronica începe cu zidirea lumeĭ, vorbeşte de evenimentele cele maĭ însemnate ce s'aŭ întâmplat până după potop, vorbeşte apoĭ de Impĕrăţiile luĭ «Nevrod», Egiptuluĭ şi Asirieĭ, de genealogia neamuluĭ ovreesc, de la Abraam până la David, de împĕrăţia luĭ David până la robirea Babilonuluĭ, de a luĭ Ariavarsam de a luĭ Alexandru Macedon şi de a luĭ Ptolomeŭ.Trece apoĭ la Impĕrăţia Troenilor, şi ajunge la începutul Romanilor vorbind de regalitate, republică şi împĕrăţie.

Cronicarul trece apoĭ cu istoricul la împĕraţiĭ rĕsări-

---

1) Vezĭ în anal. acad., p. 422 după op. original p. 69—74—5, şi 106.
2) Vezĭ în op. cit. Tom. I, p. 343—406, 1878 Bucureştĭ.
3) Idem p. 345.

tenĭ şi ajunge la Mihaĭ Duca 1105 (6613), scriind despre acestea în anul (1620[1]).

De la 1105 încoace cronicarul descrie încă pe scurt evenimentele până la 1489 descriind cum a cădut Constantinopolul.

Cronicarul de şi român cum vom vedea maĭ la vale, nu ne vorbeşte de loc de întemeerea Ţĕreĭ-Româneştĭ. Citaţiunĭ despre Domnitoriĭ românĭ de asemenĭ sunt foarte rare, aşa nu întâlnim de cât: pe Dan şi pe Mircea citaţĭ[2]) Cea-ce e maĭ curios încă, este că cronicarul când ajunge la anul 1359 vorbeşte de descălecatul Ţĕreĭ-Moldoveĭ, pe când de al Ţĕreĭ-Româneştĭ nu pomeneşte nimic.

D. Sbiera se miră de acest lucru şi se întreabă că, cum se face de cronicarul nu vorbeşte şi de descălecatul Ţĕreĭ-Româneştĭ, vorbind numaĭ de cel al Moldoveĭ, cu atât maĭ mult încă, că Cronicarul era Valah, şi opera sa fusese scrisă în Ţara-Românească?

D-sa rĕspunde că cronicarul foarte bine a putut să vorbească numaĭ de descălecatul Moldoveĭ şi nu şi de cel al Ţĕreĭ Româneştĭ, căcĭ până la dênsul nu se scrisese nicĭ o cronica în Ţara-Românească care să vorbească de descălecatul ţĕreĭ, pe când în Moldova se scrisese deja cronicĭ ce vorbeaŭ de descălecatul ţĕreĭ, şi aceste cronicĭ uşor pătrunseseră de acolo, şi aci peste Milcov, prin contactul politic cel aveam noĭ cu Moldoveniĭ.

Cronica aceasta o putem considera ca cea d'ênâĭ scriere de *istorie universală* ce o aŭ avut'o Româniĭ. Autorul cronicei se denunţă el însuşi, la locul scriereĭ sale, unde începe după anul 1105 [3]), el începe aşa de frumos: «Până acilea s'aŭ scosŭ dentr'alte cărţĭ slavoneştĭ pre limba noastră vieţile şi petrecerile împărăteştĭ ce aŭ fostă de începutul lumieĭ până la Mihail fecorul Ducaeĭ, atunce aŭ fostă numărul anilor 6613, ce cum nu poţĭ ajunge naltul ceruluĭ nice adâncul pământeluĭ, nice marginea lumieĭ, şi

---

1) După cum spune însuşĭ în a sa cronică, p. 400 Tom. I, cuv. den Bĕtrânĭ.
2) Vezĭ în op. cit. p. 402—404.
3) Vezĭ în op. cit. a D-luĭ Hasdeŭ, p. 399—400.

cum nu se poate număra stealele ceriuluĭ, nicĭ năsipul mărieĭ, aşa nu se poate afla adâncul scripturilor; că uniĭ de ce sfinţĭ părinţĭ leatopişeţă aŭ scris de unele, alţi de altele, uniĭ pre une locurĭ, şi de uniĭ împăraţĭ aŭ îmulţit (sic), alţi aŭ scris maĭ scurtŭ, iară acilea s'aŭ adunatŭ că î scurtă şi că î de totŭ. Şi iaste zicŭ sfinţieĭ tale, o prea înţelepte părinte Kir Teofil; episcopul de Rabnicŭ! iată şi eŭ robulŭ sfinţieĭ Tale, maĭ micul şi maĭ apoi de toţĭ şi ticălosul *călugărul Moxa Mihail*, cătŭ miu (sic) fostŭ stiinţa şi am preceputŭ eŭ, am nevoitŭ de am scrisŭ. Decĭ să ca[de să] punem şi noĭ odihna condeiuluĭ» [1]).

Afirmaţiunile unor literaţĭ românĭ, că Moxa nu ar fi fost român, ne par cam neîntemeeate faţă de frasa aceia a cronicaruluĭ (de la pag. 399 [2]), când începe după anul 1105 şi zice «s'aŭ scos dentr'alte cărţĭ slavoneştĭ pe *limba noastră*» adică limba românească în care şi-a scris opera.

Alt manuscris de cronică este:

Copia luĭ Ion Buburuzăĭ din Braşov, acesta a tradus cronica mitropolituluĭ Dorotheiŭ din Monemvasiea (Grecia), cronică ce vorbeşte pe scurt de cele întâmplate de la facerea lumiĭ până la 1629, manuscrisul luĭ Ion Buburuzăĭ gocmanu, adică paracliser de biserică, se găseşte adi în museul Hohenzollern din Sigmaringen. Eruditul profesor german Schuchardt ne spune că el a vĕzut acest manuscris în numitul museŭ după cum relatează Profesorul Dr. Gröber în a sa operă [3]).

Alt manuscris de istorie universală este:

Cronograful de la Buzĕŭ, acesta dice D. Sbiera e de peste 800 paginĭ, despre acest manuscris a vorbit în Convorbirile literare pe anul 1877—1878 D. Profesor Iacob Negruţi.

In 1880 acest manuscris erea în posesiunea poetuluĭ Eminescu căruia îĭ servise la tesa sa, spre a dovedi că

[1]) Vezĭ în op. cit., p. 399.
[2]) In op. d-luĭ Hasdeu.
[3]) Vezĭ în opera sa «Zeitschrift für romanische Philologie de Dr. G. Gröber raportat de D. Sbiera, op. cit., p. 245, Nota 3.

limba românească este de mai bine de 200 de anĭ neschimbată.

D. Gaster de asemenea în chrestomaţia sa a vorbit de acest manuscris, ce fusese scris pe la 1638.

Ultima lucrare de istorie universală până în 1717 este:

Cronica luĭ George Brancovici 1686—1690. Despre dênsa ne-a vorbit însuşĭ descoperitorul eĭ, D. profesor Ar. Densuşianu, de la Iaşĭ, în Revista «Critica literară» [1]. D sa a descoperit această cronică în Ardeal, ea începe cu facerea lumeĭ, vorbeşte pe scurt de istoria veche, trece apoĭ la Romanĭ, vorbind de August şi de Constantin cel Mare.

Trece apoĭ la istoria Slovenilor, Bulgarilor, Românilor, Ungurilor, Saşilor şi Ruşilor ajungênd până la anul 1686.

D. Ar. Densuşeanu probează din conţinutul croniceĭ că dênsa a fost alcătuită între aniĭ 1686—1690, în Ţara-Românească. de Românul din Ardeal, Georgiu Brâncovici. fratele mitropolituluĭ Sava [2] (în realitate Sêrb). Tot acest Georgiŭ Brâncovici însă în unire cu Enghel spune D. Ar. Densuşeanu a maĭ scris şi:

Genealogia neamuluĭ Brancovicilor de care s'a folosit Raiciŭ şi Enghel în scrierile lor [3].

Acum venim la scrierile de *istorie particulară.*

Printre scrierile de istorie particulară scrise şi apărute în Muntenia nu am avut până la 1717 de cât *«Istoria oştireĭ asupra Moreeĭ»* atribuită aceluĭ *Constantin Vătaful* boer din suita Dumnealuĭ Vel Paharniculuĭ Statie Leurdeanu, ambasadorul extraordinar al Voevoduluĭ Ştefan Cantacuzino la Sultanul Achmet al III-lea în campania Moreeĭ din 1715; după cum am vĕzut, când am vorbit despre cronicele Ţĕreĭ-Româneşti.

In Moldova s'aŭ scris maĭ multe scrierĭ de istorie particulară. Cronicarilor Moldovenĭ le plăceaŭ se vede maĭ mult a scrie pe lângă cronica ţĕreĭ lor, şi despre alte ţĕrĭ şi popoare.

---

[1] Anul I, 1893 p. 47—103 şi 360—390, reprodus de D. Sbiera, op. cit., p. 248.

[2] Vezĭ în op. cit. a D-luĭ Sbiera, p. 248.

[3] Brancovicĭ, ascendenţiĭ Brâncovenilor din Ţara-Românească.

D. Sbiera în cartea D-sale: «*Mişcări culturale şi literare la Românii din stânga Dunării 1504—1714*», vorbeşte despre literatura ambelor ţĕri surori, după cum arată şi titlul operei, noi în lucrarea de faţă prin acest capitol VII nu am făcut de cât să urmăm norma lucrărei noastre, adică de a nu ne ocupa de cât de Ţara-Românească nu şi de cea Moldovenească, şi deci nu ar fi loc a vorbi aci de activitatea literară din Moldova, pentru a complecta lacunele ce aŭ fost în Ţara-Românească, după cum nu s'ar cădea de asemeni a vorbi de Ţara-Românească când ar fi vorba să scrim despre Ţara-Moldovei, putând totuşi numai într'un caz, atunci, când ne am propune a scrie despre ambele ţĕri saŭ despre Românii ce formează aḑi Regatul României.

Trecem acum la alt gen de scrieri, făcênd parte tot din grupul producţiunilor ştiinţifice.

Scrierile Geografice. Pentru-ca la un popor să se desvolte gustul scrierilor geografice, trebue ca acel popor să aibă şi o activitate comercială desvoltată. Căci ce este alta, o scriere geografică de cât un mijloc prin care un popor poate să dobândească cunoştinţe despre ţĕrile streine? un popor însă, o ţară care nu are un comerciŭ desvoltat, de sigur că nu poate avea nici scriitori geografici, de oare-ce, causele şi împrejurările produc pe oameni, germenul de şi poate că există, dară el nu găseşte mediŭ apt pentru ca să se desvolte.

Comerciul Ţĕrei Româneşti până mai în veacul trecut era nedesvoltat, căci Românii nu se ocupaŭ de comerţ, el erea în mâinele Grecilor, Armenilor şi Italienilor, numai în al Românilor nu, şi de ce oare?

Pentru că o ţară tênĕră, o ţară vasală şi invidiată de toţi vecinii, nişte uriaşi în comparaţie cu noi, o ţară al cărei popor trebuea ḑilnic să stea cu arma în mână, pentru ca să-şi apere hotarele, de sigur că nu putea să se mai ocupe şi de comerţ, care nu este alt-ceva de cât un ornament frumos şi necesar în organismul politic şi economic al acelei ţĕri.

Atuncea ne vom întreba, cum se făcuse de s'a scris

şi pe terenul istoric, căci dacă nevoea cerea resbelul, ci nu scrisoarea, nu puteaĭ să staĭ de scrisoare! Aceasta însă aşa a şi fost, căci de abea în vremurile veacului al XVII-lea la Românĭ, a început să se desvolte o literatură istorică naţională, scrisă. De abea de atuncĭ începuse să se scrie maĭ serios şi maĭ mult, căcĭ până atuncĭ nu am vĕḑut de cât 1 saŭ 2 scrierĭ produse, până atuncĭ «ereaŭ cumplitele vremurĭ, încât numaĭ de scrisoare nu ne ardea» cum spusese nemuritorul Miron Çostin, saŭ «turburare din rĕutatea Grecilor», cum spunea Constantin Filipescu Căpitanul.

Dacă însă aceştĭ scriitorĭ precum şi alţiĭ, s'aŭ găsit să scrie din veacul al XVII încoace, despre istoria ţĕrilor române, aceasta aŭ făcut'o cu un just motiv căci, ce este alta istoria? decât povestirea făptuirilor unuĭ popor, care trebue să rĕmână aşternute pe hârtie pentru a vedea generaţiunea viitoare ce aŭ sĕvêrşit strămoşiĭ lor, pentru a le trăda o patrie.

Eată decĭ cum causele lucrurilor lucrează şi produc oamenĭ la fel cu întâmplările, —, şi în acest moment un instinct se naşte la aceĭ oamenĭ destinaţĭ de soartă ca să devie scriitorii, literaţiĭ unuĭ popor, şi să ea ast-fel condeiul în mână, lăsând de multe-orĭ spada, saŭ urmând cu amêndouĕ spre a aşterne pe hârtie, cea-ce a vĕzut însuşĭ la un resbel, saŭ în statul sĕŭ, într'un interval de anĭ în care a vieţuit.

Iată decĭ cum a fost de s'a născut cronicariĭ noştri, şi cuvêntul pentru care nu am avut în veacul al XVII-lea scrierĭ geografice.

Dară nu numaĭ un comerţ desvoltat într'o ţară; şi de aci exportul produselor, poate da naştere la o activitate literară geografică, ci şi mişcările politice din acea ţară.

Mişcărĭ politice, ce e drept, la Românĭ aŭ fost multiple în toate vremurile, natural după timpurile în care am trăit.

Căcĭ la vremurĭ de restrişte de câte-orĭ oare bărbaţiĭ politicĭ românĭ nu treceaŭ dintr'o ţară surora în cea-laltă şi vice-versa? saŭ se maĭ duceaŭ şi printr'alte ţĕrĭ străine, fie că se înrolaŭ în oştirele monarchilor acelor ţĕrĭ, saŭ că

locuiaŭ acolo. Acest contact decĭ cu strĕiniĭ să nu fi dat oare naştere la o activitate literară geografică din partea vre-unuĭ Român? sigur că da! şi chiar vedem *o descriere geografică a Ţĕreĭ-Româneşti la un loc cu ţara Moldoveĭ* dară nu de un scriitor muntean ci de moldoveanul Miron Costin din veacul al XVII-lea [1]), neputând însă să vorbim de dênsa aci, căcĭ aparţine literatureĭ moldovene.

Aceasta este singura scriere geografică relativ la Ţara-Românească până la 1716 cunoscută până adi.

Venim acum la:

Scrierile Juridice. A vorbi despre scrierile juridice ale Românilor din Ţara-Românească până la 1717 este maĭ mult a arăta origina legislaţiuneĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ căcĭ, până în 1717 scrierile juridice la Româniĭ de dincoace de Milcov, aŭ fost foarte puţine, şi când spunem scrierĭ juridice dacă voim să luăm adevĕratul termen al cuvêntuluĭ, nu trebue să înţelegem şi scrierile de drept canonic carĭ aparţin uneĭ ramure cu totul aparte a dreptuluĭ civil, uneĭ legislaţiunĭ cu totul deosebite legislaţiuneĭ ordinare, legislaţiuneĭ generale.

Scrierile de drept canonic ce e drept aŭ fost destule în Ţara-Românească până în 1717 am vorbit de dênsele în 'capitolul literatureĭ religioase, şi le vom maĭ reaminti în cel al legislaţiuneĭ.

Am spus însă că s'a scris foarte puţin pe terenul acesta al scrierilor juridice până la 1717 dincoace de Milcov, lucru ce vom dovedi la locul cuvenit, şi că decĭ ca o consecinţă a acesteĭ sărăcimĭ de scriere juridică trebuie să vorbim maĭ întâĭ de originea legislaţiuneĭ române din Ţara-Românească, pentru a arăta de unde ne-am tras noĭ Româniĭ dreptul de a fi judecaţĭ şi de a judeca, şi cum am avut acest drept?

A vorbi însă de originea legislaţiuneĭ române de dincoace de Milcov şi decĭ şi de întregul eĭ mecanism până în 1717, în acest paragraf, pe care l'am reservat numaĭ şi numaĭ literatureĭ; ar fi a depăşi peste regula scriereĭ,

---

[1]) Vezĭ în cronicele inedite de D. Ion Bogdan, 1895, p. 139—204.

căcĭ dacă în adevĕr şi literatura juridică face parte din literatura uneĭ ţĕrĭ, nu trebue să uităm că la începutul acestuĭ capitol am vorbit că vom deschide un paragraf special şi despre *legislaţiunea Ţĕreĭ-Româneştĭ până în 1717*, găsim decĭ ca în acel paragraf este maĭ nemerit ca să vorbim şi de scrierile juridice, lucru pe care 'l vom face; trecênd acuma la:

Scrierile limbistice. Activitatea literară pe terenul limbisticeĭ în Ţara-Românească până în veacul al XVIII-lea este datorită maĭ mult influenţeĭ religioase apusene ce căta a se înjgheba şi în ţĕrile române şi în tot orientul European.

Am vĕḑut că activitatea literară bisericească în Ţara Românească a început de prin veacul al XVI-lea căcĭ toate scrierile în manuscrise din care multe s'aŭ şi tipărit şi din care maĭ păstram aḑi, aŭ fost lucrate de prin veacul al XVI-lea încoace, atuncĭ uniĭ din Românĭ însufleţiţĭ de sentimentul religios ca şi de cel naţional s'aŭ pus pe capete ca să traducă bucăţile religioase, cele maĭ alese, din vechiul şi noul testament, spre a putea fi, dacă nu citite dar cel puţin auḑite de tot poporul, pentru ca să se desvolte într'ênsul sentimentul religios al biserice creştine ortodoxe de rĕsarit.

Testamentul vechiŭ şi noŭ am vĕḑut că era redactat în greceşte saŭ slavoneşte şi de aceia aceĭ scriitorĭ traducătorĭ pentru ca să poată traduce pe româneşte bucăţĭ din acele scrierĭ ale testamentuluĭ, aŭ avut trebuinţă ca să aibă la îndemână toate cuvintele româneştĭ strânse la un loc, aŭ avut trebuinţă de un vocabular, un dicţionar căcĭ, orĭcât de bine aĭ cunoaşte o limbă, în toate expresiunile eĭ şi în toate formele eĭ flexionare, vine momentul când te găseştĭ înaintea unuĭ cuvênt, ce nu'l pricepĭ, de aci decĭ am ajunge la conclusia că activitatea literară limbistică la Româniĭ de dincoace de Milcov a fost contimporană cu activitatea literară theologică orĭ bisericească, de oare-ce una fără alta nu a putut lua fiinţă; şi aceasta într'adevĕr, căcĭ cercetările istorice sunt cu noĭ.

D. B. P. Hasdeu în opera D-sale: «Cuvente den Bĕ-

trânĭ [1]), ne vorbeşte de «*un dicţionar slavo-român cu o gramatică slavo-română*» scris între aniĭ 1600 şi 1630; acest manuscris cuprinde scrierea d'intre aniĭ 1600 şi 1630 de la foaea 41 până la a 215-a; ear gramatica de la a 216 până la a 253-a, coprinḑêndu-se între aceste foĭ şi intervalurĭ nescrise saŭ complectate de mâinĭ streine.

La 1740 manuscrisul însă a fost stricat în valoarea sa căcĭ, el căḑênd în mânele unuĭ cărturar, ne spune D. Hasdeŭ [2]), acesta la sporit cu câte-va foĭ, şi dându-ĭ titlul de

«Lexicon slavic
anul 1740»

(«Лєѯикωн Славєнской
лѣт ѕ҃зми»)

Acest manuscris cu totul cu adausurile din 1740 ale cărturaruluĭ coprinde 282 foĭ, d'intre care ultimele de la 261 până la 282 sunt nescrise, iar primele, de la 1 la 39 sunt pline de adausurĭ şi adnotărĭ lexice de pe la finea seculuĭ trecut, socotelĭ aritmetice, astronomice şi recete medicale. La 1757 acest manuscris căḑuse în mâinele dascăluluĭ Nikita care 'l botezase cu numele de *Lipsihon* în loc de *Lexicon* adică Лиѱихон în loc Лєѯикон. In 1797 ne spune D. Hasdeu manuscrisul era în mâinele unuĭ individ ce subscria franţuzeşte Mr. Jean de Talmatzy [3]). In 1878 când a eşit de sub tipar opul D-luĭ Hasdeu «Cuvente den Bĕtrânĭ», D-sa spune că acest manuscris preţios, preţiosissim, se găsea în posesiunea D-luĭ Dim. Al. Sturdza aparţinându'ĭ D-sale, şi eŭ cred că foarte nemerit ar fi ca acest manuscris vocabulariŭ pentru a se deosebi de cele-lalte manuscrise vocabulare româneştĭ; în concordanţă cu limbele streine cu care aŭ fost scrise, să fie botezat cu numele de «*manuscrisul vocabulariu Sturdzan*» căcĭ atuncĭ toţĭ ar şti că

---

[1]) Vezĭ în operă, T. I, Anul 1878 Bucureştĭ, p. 261—266.
[2]) p. 261, op. cit.
[3]) Idem.

e vorba de acela mai vechiŭ şi preţios manuscris vocabular român cu data de 1600.

Autorul acestui manuscris dicţionar este necunoscut, el este însă Muntean şi ca dovadă, D. Hasdeu aduce cuvintele munteneşti dintr'ênsul: *barză*, *rinichi*, *Ban* pe care autorul 'l numeşte «Domn» şi se ştie că *Banul* în sens de *Domn* adică quasi-principe al Ţĕrei-Româneşti nu a fost de cât în Oltenia (Banul de Craiova, saŭ de Severin) căci în Moldova erea o boerie mică şi recentă, deci nici vorbă de Banul moldovean.

Acest manuscris D. Hasdeŭ spune că a fost utilisat şi de nobilul scriitor călugărit *Pamba Berinda* moldovean (adică mireneşte *Paul* şi cu numele de familie format, în *Berindeiu)*, pentru a sa scriere paleo-slavică ce a publicat'o la Rŏv în 1627, sub titlu de: «Lecsicon-sloveno-rusesc» [1]). Ne oprim însă aci cu Lecsiconul lui Berindei căci nu intră în cadrul lucrărei noastre ca să vorbim de producţiunile literare din Moldova.

D. Hasdeŭ în examenul D-sale asupra acestor douĕ scrieri «*manuscrisul vocabulariu Sturdzan*» adică cel din Ţara Românească şi *Dicţionarul lui Berindei* din Ţara-Moldovenească ajunge la conclusia că cel muntenesc a fost anterior celui moldovenesc şi că ambii scriitori poate s'aŭ servit de o scriere lexico-grafică şi mai anterioară lor, presupunênd deci D. Hasdeŭ că va fi fost o lucrare de acest gen şi mai veche în Muntenia ca cea d'intre (1600—1630), aceasta însă este de domeniul presupunerilor căci până în present cea mai veche scriere de vocabulariŭ slavo-român este *manuscrisul Sturdzan*.

D. Sbiera ne vorbeşte despre un dicţionariŭ slovenesc românesc din a doua jumătate a veacului al XVI-lea [2]), «*Frântura de vocabulariŭ slovenesc-românesc*» găsită de D. Dr. E. Kaluzniacki în 1893 în biblioteca naţională a Belgradului sêrbesc într'un codice miscelaneŭ cu No. 321 la

[1]) Vezi în op. cit. a d-lui Hasdeu, p. 262.
[2]) Vezi în Mişcări culturale (1504—1714), p. 263.

pag. 77, despre acesta ne vorbeşte şi «Iagic» în Archiv. für slav. Phil.» [1]).

D. Sbiera ne maĭ vorbeşte şi de un «*Dicţionariŭ Valachico-Latinum* compus cam pe la anul 1670» [2]) luîndu-se după opera D-luĭ Hasdeŭ «Cuvinte den Bătrânĭ». Mĕ mir însă ce a făcut pe D. Sbiera să fixeze data compunereĭ acestuĭ dicţionariŭ la 1670 căcĭ luîndu-se după D. Hasdeŭ nu a putut vedea de cât «înainte de 1743, de oare ce eată ce spune D. Hasdeŭ: «In biblioteca universităţeĭ din Pesta între manuscrisele celebruluĭ istoric unguresc *Pray*, mi s'a întâmplat a descoperi o cărticică în 16, intitulată: *Dictionarium Valachico-Latinum* compusă *înainte de 1743*, fiindcă la finea volumuluĭ sunt scrise în acel an nişte notiţe de o altă mână. Asupra punctuluĭ că autorul erea un Român din Banatul Temeşan sunt de acord şi D. Haşdeŭ şi D. Sbiera, aşa că nicĭ nu ar fi trebuit să vorbim de această scriere de oare-ce ea este o producţiune literară posterioară anuluĭ 1717 după cele spuse de D. Hasdeu, pe când noĭ ne oprim cu anul 1717 pentru tot subiectul lucrăreĭ noastre, cât pentru punctul că vorbim şi de producţiunile literare de către Românii din Ardeal asimilându-le cu cele din Ţara-Românească, aceasta am explicat'o pentru ce o facem şi o maĭ spunem şi acuma: orĭ ce lucrare literară care apărea în Ţara Românească saŭ în Ardealul Românilor era rĕspândită şi citită de toţĭ Româniĭ de dincoace orĭ de dincolo de Carpaţĭ. Nu trebue să uităm earăşĭ că Domnitoriĭ Românĭ din veacul al XIII şi XIV aŭ avut posesiunĭ întinse în Ţara Făgăraşuluĭ, Amlaşuluĭ şi a Sâmbeteĭ de jos, cât şi uniĭ boerĭ muntenĭ. De unde şi obiceiul pentru acele vremurĭ că: Domnitorul Ţĕreĭ-Româneşti să se numească «Voevod al Ţĕreĭ-Româneştĭ, Amlaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ Duce» obiceiŭ rĕmas aḑĭ încă la Mitropolitul Primat al Românilor, de al «*Ungrovlachieĭ*». Eată decĭ ce ne-a silit pe noĭ ca să vorbim şi de producţiunile literare române de peste munţĭ, socotindu-le ca asimilatele Ţĕreĭ-Româneştĭ,

---

[1]) Vezĭ în Tom. XV, p. 48—53.

[2]) Vezĭ în op. cit., p. 263.

fiind aceasta şi în spiritul lucrărei de faţă. Un curent ce împuterniceşte şi mai mult thesa noastră este că nu trebue să uităm că tocmai la finea veacului al XV-lea când începuse să se plămădească mişcarea literară românească tocmai atunci un slăvit Domnitor român *Mihaiŭ I Basarab* pe care toată suflarea românească din Dacia Traiană l'a poreclit cu numele de *Viteaz*, a înfipt drapelul sĕŭ şi în Alba Iulia, cetatea cea mai de frunte a Transilvaniei şi a adăugat pe lângă titlul sĕŭ de Voevod al Ţĕrei Româneşti şi al Moldovei şi pe cel de al *Ardealului*, pe acele vremuri deci un pas ne mai lipsea ca un ocean de Români să se întinză de la Dunăre până la Alba Iulia, uniţi toţi sub un singur stindard şi Domnitor. Asasinatul însă cel laş al lui Michai, ne răpi dulcele vis.

Altă lucrare e încă: *Vocabularul slovenesc-românesc* scris pare-mi se în conlucrare de mai mulţi; după cum se vede din cele scrise pe scoarţă «Eu Coman logofĕt, Eu Tudosie monah, (acestea la început) ear la fine «Dionisie eromonach ot sfinta Mitropolie za Bucureşti, Septembre 13, 7202 (adică 1693) D. Sbiera crede că acest Lexicon a fost o prelucrare după lexiconul lui Berindeiŭ [1]).

Din 1670 avem vocabularul *slovenesc-românesc*, manuscrisul e găsit în biblioteca societăţei istorice şi archeologice din Moscova.

Episcopul Râmnicului şi al noului Severin a mai descoperit în eparchia sa încă un *vocabulariu sloveno-român* scris prin 1659 de eromonachul Mardarie, manuscrisul e depus la Academia Română.

D. Sbiera ne mai vorbeşte încă de un *lexicon de ierburi* ce se găseşte în biblioteca din Bucureşti şi alcătuit prin 1705 [2]).

Acestea sunt operile lexice ale Românilor de dincoace de Milcov scrise până în 1716, acum trecem la *scrierile de natură filosofică şi morală*.

Scrierile filosofice la Români până în acea epocă nu

---

1) Vezĭ în op. cit., p. 264.
2) Vezĭ op. cit., p. 264 şi în Chrestomaţia D-luĭ Gaster, p. 355, T. I,

aŭ fost socotite nicĭ o dată ca formând o ramură din vastul domeniŭ al ştiinţeĭ, ele dacă s'aŭ produs, eraŭ considerată ca nişte învĕţăturĭ maĭ mult morale şi făcute tot din punctul de vedere de propagaţiune al sentimentuluĭ religios creştin.

Cea maĭ însemnată scriere de felul acesta, este: *Învĕţăturile luĭ Neagoe-Vodă Basarabul (scrise între 1512—1521).*

Aceste învĕţăturĭ ale luĭ Neagoe-Vodă coprind treĭ capete: 1. Invĕţăturĭ date de Neagoe-Vodă către fiul sĕŭ Theodosie şi către alţĭ Domnĭ, cum se cade domnilor să şadă la masă, să mănânce şi să bea. 2. Învĕţătura luĭ Neagoe-Vodă către iubitul sĕŭ cocon şi către alţi domnĭ cum şi în ce chip vor cinsti pre boerĭ şi pe slugele lor care vor sluji cu dreptate. 3. Invĕţătura luĭ Neagoe-Vodă către fiul sĕŭ şi către alţi Domnĭ ca să fie milostivĭ şi odihnitorĭ.

D. Sbiera spune că manuscrisul acestor învĕţăturĭ l'a avut spătarul moldovean Antonie Sion din Moldova, care l'a dăruit bibliotecei vecheĭ şcolĭ de la S-tu Sava din Bucureştĭ, şi aŭ fost publicate sub titlul de: «Invĕţăturile bunuluĭ şi credinciosuluĭ Domn al Ţĕreĭ-Româneştĭ, Neagoe Basarab Voevod, către fiul sĕŭ Theodosie Voevod» [1]).

D. Hasdeŭ a publicat de asemenĭ învĕţăturile acestea în opera D-sale, Archiva istorică [2]), spunĕnd că în biblioteca centrală din Bucureştĭ se află încă două copiĭ, una făcută poate după original în 1654, iar alta maĭ recentă în 1816.

Copia din 1654 fusese în posesiunea luĭ Stefan Cantacuzino ce a domnit de la 1714—1716, în această copie lipseşte maĭ multe foi, însă cea din 1816 e complectă.

După stilul limbeĭ, copia din 1654 se crede că ar fi fost scrisă în epoca luĭ Matheĭ Vodă Basarab care tocmaĭ domnea în acel an, încât se poate deduce de aci că Neagoe Vodă, originalul nu'l scrisese româneşte, ci slavoneşte, şi s'a tradus în 1654 pe româneşte, orĭ că copia din

---

[1]) A se vedea în Revista Română a luĭ Al. Odobescu, p. 103.
[2]) Vezĭ în Tom. I, p. 2, 112—133.

.1654 a fost scrisă a doua oară după original, dar modernisată după limba ce se vorbea în veacul al XVII-lea ci nu în al XVI-lea.

D. Sbiera maĭ spune că acum câţĭ-va anĭ un învĕţat profesor rus a maĭ descoperit în biblioteca poporană din Sofia încă un manuscris de învĕţăturĭ moralo-filosofice de la Neagoe Vodă Basarab, manuscris foarte voluminos şi scris pe slavoneşte. Intre alte capitole din acest manuscris se vede şi unul interesant, purtând titlul de: «*Cum trebue să vorbească Domniĭ cu Soliĭ, dacă vede că vorba cu pace va da resultate bune*».

Existenţa acestuĭ manuscris, scris pe slavoneşte de Neagoe Vodă, zice D. Sbiera, că întăreşte şi mai mult cea d'întâiŭ ipotesă asupra manuscrisuluĭ din 1654 şi că el, ar fi fost scris tot pe slavoneşte şi tradus numai în româneşte la 1654.

In Moldova se scrisese maĭ multe scrierĭ de natură filosofică, nu e loc însă a vorbi de ele aci. In Muntenia această singură scriere a fost descoperită până adĭ.

Ca să terminăm cu producţiunile literare de natură ştiinţifică maĭ avem de adaogat şi categoria scrierelor: *de prevestire şi călindarastică.*

Poporul Român şi-a desvoltat gustul literar cu timpul şi după împrejurările care 'ĭ le-aŭ adus soarta.

Dacă Romaniĭ aŭ contribuit cu o bună parte în calitate de părinţĭ aĭ Românilor pentru ca să întrupească într'înşiĭ gustul scriereĭ fie în prosă saŭ vers, despre întêmplările trecute şi presente ale întregeĭ naţiunĭ din restimpul veacurilor, nu e maĭ puţin adevĕrat că aŭ maĭ contribuit şi alte popoare cu care Romaniĭ aŭ avut de a face maĭ têrdiŭ, fiind în contact cu dênşiĭ.

Chaldeiĭ şi Egiptenii aŭ fost cunoscuţĭ în toate vremurile ca popoarele cele maĭ superstiţioase şi cunoscătoare în astronomie, şi de aci acea credinţă, că, există o legătură între om, fenomenele natureĭ şi corpurile cereştĭ, de unde aŭ dedus că omul poate să'şĭ prevadă soarta viitoare într'unul din aceste corpurĭ cereşti.

Chaldeiĭ şi Egipţieniĭ aŭ fost în contact cu Greciĭ, şi aceştia de pe urmă cu Româniĭ, Bulgaro-Slaviĭ.

Am vĕzut maĭ 'nainte cât de lungă şi puternică a fost înrîurirea slavonă asupra Românilor, încât toate obiceiurile acestora de sigur foarte uşor prindeaŭ rădăcinĭ şi la Românĭ. Este lucru cert, că în lume, nimic nu naşte, trăeşte şi piere de cât în virtutea uneĭ cause, trebue să se întêmple un fenomen, pentru ca să trecĭ de la efect la causă. La un popor însă acest pentru ce? şi de ce? demonstrarea adevĕrateĭ cause, a lucruluĭ, rĕmâne ceva mort, recurgând la nişte credinţe pe care dênsul ḑice că nu e bine să le cercetezĭ causele, de oare-ce sunt mistere ce trebuesc a fi încadrate în rama sfinteĭ scripturĭ: «Crede şi nu cerceta». Aceste mistere aparţin ursiteĭ, căcĭ fie-ce om 'şĭ are cartea vieţeĭ sale care este păstrată de D-zeŭ şi acolo este desinată calea fie-căruĭ individ, cu toate fericirile şi nenorocirile luĭ, aşa că dacă 'ĭ s'a întêmplat ceva rĕŭ, nu trebue să se mire nicĭ să prea plângă, de oare-ce aşa i-a fost scris, dar noĭ păcătoşiĭ de noĭ, care nu ştim ce e scris în cartea vieţeĭ aceluĭ om, căcĭ ea este cunoscută numaĭ luĭ D-zeŭ, de sigur că nu ne aşteptam la aşa ceva pentru acel individ acuma însă că s'a întêmplat nu putem spune de cât că: «aşa i-a fost să-ĭ fie».

Credinţele chaldeene şi egiptene ereaŭ de altă natură, şi anume că, între fie-care om este o legătură cu o constelaţiune oare-care.

Aceste credinţe am spus că aŭ trecut la Grecĭ şi la Slavĭ de unde şi la Românĭ, şi aşa s'aŭ găsit uniĭ oameni literaţĭ şi la noĭ prin veacurile trecute ce aŭ scris despre aceste credinţe saŭ superstiţiĭ. Aşa avem *Rujdeniţa saŭ Nataliţierul scris pe la 1620* de popa Ioan din Sin-Petru în Ardeal, el se găseşte în codicele Negoian[1]), într'ênsul se vede scris despre soarta omuluĭ în zodiă, această credinţă a venit de la Slavĭ căcĭ şi numele de Rujdeniţa e pur slav.

Maĭ sunt apoĭ: *Gromovnicul saŭ tunetariul* ce explică

---

[1]) Vezĭ în Col. luĭ Traian, an. 1883, Hasdeu.

o mulţime de întêmplări avênd drept explicaţiune tunetul saŭ fulgerul orĭ cutremurul de pământ. Această scriere se găseşte scrisă într'alta, scrisă pe la 1660 saŭ 1680[1]) şi numită *Tremurariŭ* care explică la om bătăile vinelor, orĭ ale ochiuluĭ, orĭ al mâncătorieĭ de palme, şi semnelor albe şi negre de pe unghiĭ.

Acum trecem la *Călindăristică.*

Bărbatul literat român Gh. Bariţiu, de peste munţĭ, crede ca să fi existat călindare la românĭ încă de prin veacul al XVI-lea, şi să se fi tipărit unul chiar româneşte. D. Sbiera spune că această aserţiune Gh. Bariţiu şi-o întemeiase pe existenţa în registrele de comptabilitate ale Braşovuluĭ a uneĭ notiţe ce ḑicea că «în anul 1569 s'a cumpĕrat pentru solul moldovean *un Călindariŭ* cu 6 denarĭ» [2]).

Această afirmaţiune însă cade în domeniul controverselor, ca lucru sigur şi pipăit nu putem vorbi lectoruluĭ de cât de aşa cunoscutul:

«Călindar,
Ce se kiamă Folet Novel,
karele dupre limba
Frăncească în Românească
s'aŭ întors
de jupânul Ioan Romanul»
.— 1693 —.

D. Al. Odobescu a vorbit în Revista Română [3]) pe larg despre calendarul folet novel, şi l'a însoţit şi de aşa numitul *Ḑiar al luĭ Constantin Vodă Brâncoveanul* adică însemnările ḑilnice autografe ale Domnuluĭ, aşa cum le-a găsit scrise.

La capitolul: «Portretul luĭ Constantin Vodă Brâncoveanu», etc., din această carte, am pomenit despre acest

---

[1]) Vezĭ în Cipariu «Principia», p. 114 şi Gaster în «Chrestomaţie», vol. I, p. 175. Vezĭ raportat în op. cit. a D-luĭ Sbiera, p. 268.

[2]) Vezĭ în opera «Catechismulŭ Calvinescŭ», Sibiŭ 1879, p. 98, de Gh. Bariţiŭ, raportat de D. Sbiera, în op. cit. p. 269.

[3]) Vezĭ opera la Tomul I, p. 657—679, anul 1862.

ḑiar din Călindar; aci este locul a face o dare de seamă despre această producţiune literară.

Din studiul destul de larg al D-luĭ Odobescu vom căuta a forma şi noĭ o notă cât se poate de conchisă şi înţeleasă despre aceste calendare.

Ḑice repausatul întru fericire Al. Odobescu că la 1860 a fost însărcinat de Ministerul Cultelor şi instrucţiuneĭ publice ca să facă o cercetare, şi apoĭ o dare de seamă despre toate obiectele antice şi interesante pentru istoria naţională, a Românilor, mergênd prin monastirele ţĕreĭ; şi aşa în biblioteca monastireĭ Horezu [1]), din judeţul Vêlcea a găsit printre alte importante manuscrise şi cărţĭ, o mică broşură cartonată în 4⁰ şi scrisă destul de curat, pe româneşte, în cirilic, din veacul al XVIII-lea, coprinḑênd un Calendar pe anul 1701, cu prognostice politice şi precedat de o precuvêntare dedicatoare, adresată principeluĭ Constantin Brâncoveanu şi subscrisă de Ion Romanul. Al. Odobescu ne maĭ spune că oamenii de la monastire (se vede din călugării bătrânĭ) i-aŭ spus că alte calendare de acestea au fost luate şi duse la Bucureştĭ de Bezadea Grigore Brâncoveanu [2]). La Bucureştĭ Al. Odobescu s'a dus la Beza-

---

[1]) La acea monastire, Domnul avusese casele sale de reşedinţă şi acolo ridicase şi această monastire spre pomenirea neamuluĭ Măriеĭ Sale; acolo la Horezu s'a dus tot ce scăpase din casa Brâncovenească în urma jafuluĭ avereĭ sale şi plecăreĭ întreguluĭ neam la Stambul. Al. Odobescu spune că atuncĭ la 1860 se găsea alăturĭ de acest calendar în biblioteca monastireĭ şi marea colecţiune de autorĭ bizantinĭ, tipărită sub Ludovic al XIV-lea de *Ducange*, şi ceĭ maĭ mulţĭ părinţĭ aĭ bisericeĭ creştine, în ediţiĭ greco-latine (Vezĭ în Rev. Rom., vol. I, p. 659, Notă). Maĭ s'a găsit acolo de Al. Odobescu şi un vechiŭ exemplar în fol. ediţ. I-a 1522 a «Dicţionaruluĭ cellŭ mare elinesc al luĭ Varie Favorius episcopul Nuceriеĭ, tipărit de Zaharia Calliargi Cretesul». Pe scoarţa acestuia stă scris greceşte că această carte a fost a luĭ Ion Grămăticul Moldavieĭ la 1677 în Amsterdam», şi maĭ jos se vede că: de la dênsul a cumpĕrat'o la 1683 Constantin Brâncoveanul Vel logofĕt (ce atuncĭ erea mare logofĕt; semnĕtura e autentică cu mâna luĭ Constantin Brâncoveanu). La Horezu maĭ se găseşte şi un exemplar încă din ediţia luĭ Favorius, Veneţia 1792, tipărită de Antonie Bartoli cu o dedicaţie luĭ Vodă Brâncoveanu şi cu portretul sĕŭ gravat în oţel de Alex. de Via (Vezĭ idem Odobescu, p. 662).

[2]) Grigore Brâncoveanu, fiul cel maĭ mare al Principeluĭ Domnitor Gheorghe Bibescu şi al Zoeĭ Mavrocordat, fiică adoptivă a luĭ Grigorie Brâncoveanul tatăl adoptiv (descendentul de sânge din Constantin Vodă Brâncoveanul, prin nepoţelul Constantin logofĕtul Brâncoveanu fiul luĭ Bezadea Constantin Brâncoveanu cel ucis la Stambul în 1714) şi al Safteĭ Balş (Mătuşă de soră cu Zoe; adică Zoe Mavrocordat ce era fica soreĭ Safteĭ Balş, ce se măritase cu un Mavrocordat, ear Safta cu acest Gr. Brâncoveanu). Zoe Mavrocordat adoptată de Gr. Brâncoveanu şi de soţia sa, luă

dea Gr. Brâncoveanu-Bibescu și 'ĭ-a expus jalba; acesta a încredințat și cele-l'alte călindare luĭ Al. Odobescu ca să le dea publicităței ca unul ce erea literat, și ast-fel Bezadea Gr. Brâncoveanu încredință Domnuluĭ Odobescu un volum în 4⁰, mic, cu 152 fețe, în care sunt legate unul dŭpă altul niște calendare din epoca luĭ Vodă Brâncoveanu pe aniĭ 1693, 1694, 1695, 1699 și 1703, titlurile se află în întregime, să dăm unul ca să vedem cum sună, pe cirilic [1]); eacă ce stă scris de pildă pe calendarul anuluĭ 1693.

«Călindar
ce se kiamă Foletul Novel
de anul 1693
karele după limba
Francească, în Rumânească
s'aŭ întors
de jupânul Ioan Romanul
1693.

pe cel din 1695 vedem tot în cirilic scris:

«Prognostic
după kălindarile Frâncești scrise:
Anul
1695» [2])

Aceste călindare după cum arată și titlurile lor, coprind indicațiunĭ astrologice asupra politiceĭ, temperatureĭ

numele de Zoe Brâncoveanu-Basaraba (cum se numeaŭ toțĭ Brâncoveniĭ) și se dispuse de adoptator ca fiul prim născut ce'l va avea dênsa la măritiș cu verĭ-cine, să pórte pe lângă cel al tatăluĭ și pe cel de Brâncoveanu, și ast-fel Zoe mărităndu-se cu Vodă Bibescu, avu întâĭ pe Bezadea Grigore care purta numele de Grigore Bibescu Basarab Brâncoveanu (Bibescu după tată sĕŭ, ear Basarab Brâncoveanu după al mumeseĭ care în fond era o Mavrocordătoae, dară prin adopțiune o Băsărăbă Brâncoveancă) apoĭ pe Bezadelele *Nicolae, Gheorghe, Alexandru* și pe Domnițele *Elisa, Catherina* și *Zoe* care cu toțiĭ și toate afară de primul născut, purtară numele tatăluĭ lor, de Bibescu. (Vezĭ detaliĭ în această carte la genealogia neamuluĭ Brâncoveanu după isvoare autentice).

[1]) Noĭ am tălmăcit aci cirilicul în litere latine, (op. cit. Odob., p. 627).

[2]) Vezĭ în op. cit., Al. Odobescu, p. 658.

şi feluritelor evenimente ce avea să se întêmple în lume în cursul anului.

Obiceiul domnea în Europa de prin veacul al XV-lea de a se face almanahurĭ de astrologie cu prognostice; în Franţa aveam pe *Nostradamus* (1503—1560 sub Henric al II-lea) în Englitera pe *Laensberg* (1636) şi pe *Lilly* (1644). La noĭ în ţară avusesem pe acest *Ion Romanul*, *jupân* (adică boier) care mărturiseşte că: «prognosticele sale scoase din Frâncescile kalendare, nu toate câte eĭ în cărticelele lor aŭ scris, sunt; ci numai cele câte i s'aŭ părut că periergia părţilor noastre, ar pofti a auzi, le-a pus, iar altele a lăsat» [1]).

Romanul declară că a scos aceste calendare din altele ale astrologilor, osebit Italianĭ [2]). Aceste scrierĭ şi autorĭ Italianĭ, Romanul îĭ citează în cursul prognosticelor sale şi eată care sunt: Gran Pescator de Chiaravale, Tartana de Stelle, Nova Sybilla, Bretania de Influis, Fruniola, Pallade Astrologa, Gran Venator de lato oscura, Gran Pescator de Cumanio, Nova Fenix, Burigot, Rette di Merlotti, Scrutinia Stellelor, Contra Tartana şi alţiĭ [3]). Pe aceştia Romanul îĭ întoarse spune Al. Odobescu pe limba românească [4]), ca Domnul să aibă de trecerea vremeĭ în orele de linişte.

Acestea le întorsese Romanul după cum spune dênsul însuşĭ în a sa epistolă dedicată luĭ Vodă Brâncoveanu [5]) nu pentru vre-un creḑêmênt închipuitor «tras din pornirele şi mişcările cerurilor, din stările zodiilor şi altele ca acelea din care aceĭ astrologĭ scot şi îşĭ fac meşteşugul lor» (de oare-ce Romanul însuşĭ ḑice): «Mult nu maĭ staŭ de mĕ mir care să fie acea pricină de mişcă pe aceştĭ astrologĭ a scrie, şi a povesti de acestea când vedem că nu es şi nu vin tocma, cele ce eĭ spun» [6]).

---

[1]) Prin limba Frâncească, Romanul înţelege limba Italiană; şi aḑĭ se numeşte încă lingua Franca pe ţĕrmurile orientale ale Măreĭ Mediterane (Vezĭ nota în Odobescu, vol. I, op. cit., p. 658).

[2]) Vezĭ în epistola dedicatorie luĭ Constantin-Vodă pe anul 1694, citat de Odobescu în op. sa, p. 651, Notă.

[3]) Vezĭ în op. cit. Odobescu, p. 658, Notă.

[4]) Idem, p. 659.

[5]) Vezĭ în Calendarul pe anul 1693, citat în Odobescu op. sa, p. 659. Notă.

[6]) Vezĭ idem, op. cit., p. 659.

Cu toate acestea pentru trecerea de vreme a Domnuluĭ Romanul le-a scris că de oare-ce Domnul era cam superstiţios (cam aşa reese din cele scrise de Del Chiaro pentru tot neamul Brâncoveanuluĭ, vezĭ halucinaţia ficeĭ Domnuluĭ la pag. 340 din această carte) încât îĭ plăcea a ceti despre acest soiŭ de lucrurĭ.

Al. Odobescu crede că aceste calendare aŭ existat pentru fie-care an din cursul domnieĭ luĭ Brâncoveanu (1689—1714), de oare-ce însemnarile făcute de domn pe fie-care calendar al anilor pentru care avem câte unul ne dovedeşte că Domnul purta calendarul pe anul acela neîncetat la dênsul, căcĭ vedem însemnărĭ ḑi cu ḑi din cele ce 'ĭ se întêmpla nu numaĭ când el era la Bucureştĭ dar orĭ şi unḑe, fie la una din moşiile sale, orĭ la Andrianopole.

Aceste însemnărĭ ale Domnuluĭ sunt autentice, scrise de propria sa mână. Al. Odobescu a demonstrat identitatea lor cu alte însemnărĭ autografe ale Domnuluĭ şi declarate însuşĭ de Domn că sunt scrise de mâna sa; asemănarea este perfectă spune Al. Odobescu [1]).

Aceste note Al. Odobescu le-a publicat în Revista română, ele formeaḑă *Foletul Novel* al calendarelor până aḑĭ descoperite, adică pe aniĭ 1693, 1694, 1695, 1699, 1701 şi 1703.

Aceste călindare «Foletul Novel» este de o importanţă nemĕsurată pentru istoria naţională a Românilor căcĭ ele pe când arată şi iubirea astrologieĭ pe atuncĭ la Românĭ, arată încă şi acele însemnărĭ autografe ale Domnuluĭ, despre toate ce i se întêmplase ḑi cu ḑi, încât avem o istorie vie a epoceĭ sale, pentru aniĭ pentru care avem calendare.

Nu vom reproduce toate însemnările calendarelor găsite, după cum a făcut Al. Odobescu căcĭ la D-sa a mers acest lucru; făcĕnd un studiŭ special despre ele, adică; «Calendarele saŭ ḑiarul luĭ Constantin Vodă Brâncoveanul» ci

---

[1]) Vezĭ izvoarele ce aŭ servit de a proba acest lucru luĭ Al. Odobescu enunţate în Rev. Rom., vol. I, p. 661—663.

vom reproduce numaĭ câte-va note din cele maĭ însemnate pentru ca cititorul să vadă importanţa lor:

Pentru calendarul anuluĭ 1693 [1])
faţa 5-a

† Av.[2]) 10. Vineri am purces de la Bucureşti la Mogoşoaia.
† Av. 20. Duminecă am purces de la Mogoşoaia la Târgovişţea.
† Av. 31. Luni am sosit la Târgovişţea.
Av. 27. Miercurĭ am sosit la Piteşti la viĭ[3]).

La calendarul pe anul 1695.
faţa 15-a.

Vedem:

† Mai 3. Vineri am purces de la Brâncoveani.
† Mai 8. Miercuri am purces de la Craiova.
† Mai 17. Vineri am purces de la Drincea.
† Mai 19. Am sosit la Cerneţi, Duminecă în lăsata secului de Sinpetru.
† Mai 31. Neaŭ venit ferman cu Mehmet Aga al Viziriolui ca să ne întoarcem înapoi la cealelealte bogazuri[4]), să păzim[5]).

---

1) Dupe însemnările în cirilic tipărite în Rev. rom. după original, de către. Al. Odobescu, noĭ am scris aci aceste însemnărĭ cu litere latine. (Vezĭ în op. cit. p. 664).
2) Adică luna luĭ August.
3) Despre drumul luĭ Brâncoveanu la viile de la Piteştĭ am vorbit încă în capitolul «Portretuluĭ sĕŭ» din această carte. El se ducea la viĭ când voea se se maĭ odihnească de atâta zel politic. Viile luĭ de la Piteştĭ eraŭ vestite, patriarhul Macarie al Antiochieĭ vorbeşte adese-orĭ în uvragiul sĕŭ «Călătorie în Ţara-Românească» traducerea luĭ Belfour, Englez. Vezĭ în part. VIII, secţ. II (raport. de Al. Odobescu în op. cit., p. 664. Notă).
4) Bogaz = vorbă turcească = trecătoare de munte.
5) Op. cit., p. 668.

La calendarul pe anul 1699.
fața 21,
vedem:

Gen.[1]) 31. Am trimis pe Kucioc. Căp. și . . . . .[2]) alți căp. cu 30 de pungi (zlo[3]) . . . . la Odrii la Boeari.
Fev. 2. Am trimis pe Gruița Căp. i Bartolomeu Căp. cu un car cu 30 de pn.[4]) la Odrii.
Fev. 8. Miercuri au venit Dumitrașco cu Racoviță și cu Barbu Cornea[5]) de la Odrii cu veaste, că ni s'aŭ dat domnia cu hatișerif în toată viața noastră.
Fev. 10. Vineri spre Sâmbătă la 4 ceasuri de noapte au răposat maica[6]) multă jale și mâhnire lăsându-ne.
Fev. 16. Joi am trimis pe Afendul cluc. la Țarigrad pentru târguiale de Paști[7]).
Fev. 17. Vineri aŭ venit Fratila ios. de la Odrii cu veste că au tras împěratul hatul la baratul[8]) care ne-au făcut ca să ne fie danie în toată viața noastră[9]).

La fața 26 a calendarului pe acelaș an
vedem:

Mai 1. Luni am luat iarbă de curățenie.

---

[1]) Adică luna luĭ Ianuarie.
[2]) Locul ros în manuscrisul original.
[3]) Nu cred să însemne cifre căcĭ ar fi 73,070.
[4]) Pâinĭ.
[5]) Acesta era de sigur Barbu Brăiloiu fiul Banuluĭ Cornea căcĭ el așa se numea Barbul Cornea.
[6]) Muma luĭ Vodă era Stanca fiica luĭ Const. Post. Cantacuzino ea este astrucată la Monastirea Brâncovenĭ (Jud. Romanațĭ).
[7]) Aceste têrguelĭ după cum se vede în condica vistieriei se făceaŭ în cumpěrătorĭ de sacâz și taftă de stegarĭ.
[8]) Adică și-a pus iscălitura pe decret.
[9]) Vezĭ în op. cit., Odobescu, p. 671.

Mai 4. Joi am lăsat sânge [1]).
Mai 8. Luni am purces den Bucureşti la Obileşti şi
Mai 9. Marţi am ajuns.
Mai 13. Sâmbătă am luat la Obileşti seama o-lor [2]) şi am scos şi o măsea despre stânga.
Mai 20. Sâmbătă aŭ venit de la Moldova pohtindu-ne la nunta luĭ Dumitru Beizadea.
Mai 22. Am purces la Bucureşti şi am ajuns.
Mai 23. Marţi.
Mai 25. Joi Am trimes pe Ienake Văcărescul Aga sol, şi cu daruri la Moldova la nunta luĭ Beizadea Dumitraşco, tot într'această ḑi aŭ venit Velisar de la Odrio [3]).

Tot ast-fel şi pe calendarul din 1703 se vede nişte însemnări ale domnuluĭ descriind tot parcursul sĕŭ la voiajul Andrianopoluluĭ şi arătênd itinerariul urmat din Bucureşti până în Andrianopole adică: Bucureşti, Copăceni, Călugăreni, Daia, Giurgiŭ, Rusciuc, Cernavoda, Turlac, Osiniţa, Kiutukler, Inumlari, Dragoikil, Gialicabac, Comarova (d'incolo de Balcani), Paşa-Kie, Ieni-Kie, Ciuciuk, Dervel, Arnaut-Kie, Cefi şi Andrianopole (saŭ Odreiu [4]).

Iată deci importanţa acestuĭ «Călendariŭ, Folet Novel» atât din punct de vedere al răspândireĭ cunoştinţelor şi practicăreĭ astrologieĭ pe acele vremuri în Ţara-Românească cât şi a acelor însemnări autografe care ne înfăţişează aḑi din scenele cele maĭ intime ale vieţeĭ ilustruluĭ Domn.

Acuma venim la a doua ramură a scrierilor terenuluĭ lumesc; adică:

---

1) E vorba aci de boala luĭ Brâncoveanu din 1699.

2) Poate *Oamenilor*.

3) Este vorba aci de nunta luĭ Dumitraşcu Cantemir-Vodă fratele luĭ Antioh cu Casandra fiica luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino din Muntenia, la care nuntă printre soliĭ domnitorilor streinĭ, din partea luĭ Brâncoveanu-Vodă, vine Aga Ienache Văcărescul, vezĭ în Letopiseţul Moldoveĭ Nic. Costin, Tom. II, p. 49 şi op. cit. Odobescu, p. 672. Notă.

4) Vezĭ în însemnările sale pe Calendarul anuluĭ 1703 şi în notele luĭ Al. Odobescu, op. cit., p. 674—676 şi p. 675. Notă.

Ramura beletristică. Această ramură conţine literatura frumoasă a uneĭ ţĕrĭ, după cum arată şi denumirea eĭ.

La acest fel de literatură nu conlucreaḑă nicĭ un alt sentiment al omuluĭ de cât al frumosuluĭ. Estetica este prima coardă care înstrunează o bucată literară din acest fel de literatură.

Inima omuluĭ, sufletul luĭ este în stare de ferbere când el este chemat de propriile sale sentimente ca să producă o bucată literară de această specie.

El când compune o asemenĭ producţiune nu are în gândul sĕŭ nimic alt-ceva, de cât idea de patrie, de mărire a neamuluĭ, a poporuluĭ şi a ţĕreĭ sale, sentimentul acela de dragoste către tot ce este al sĕŭ şi din al sĕŭ şi pe care îl iubeşte. Literatura beletristică nu este decĭ o literatură reală ea nu ne represintă evenimente şi fenomene din viaţa materială, ea din contra este o literatură ideală, ea ne represintă, ne înfăţişeaḑă maĭ mult de cât naturalul, ea vede totul maĭ măreţ maĭ frumos, maĭ sublim, ea este literatura sublimuluĭ şi a idealuluĭ, ea este literatura uneĭ fericirĭ la care tot tinde inima omenească, ea presintă realităţile închipuite de autorul aceleĭ bucăţĭ literare.

Vasile Alexandri neuitatul poet român ḑice că «Românul e născut poet» şi aceasta cu drept cuvênt căcĭ modul cum dênsul a trăit veacurĭ întregĭ, l'a făcut poet, cel puţin dacă nu în natură, dar în suflet, de oare-ce caracterul Românuluĭ e bun, milos, duios, simţitor şi plin de fantesie.

Felul cum a trăit dênsul l'a făcut să fie aşa, traiul acela secular de prin stâncile munţilor Carpaţĭ, crestate de acele isvoare cu apă rece ca ghiaţa şi limpede ca cristalul, şi de prin acele pădurĭ şerpuite de micele pârâe cu şoapte tainice, l'aŭ făcut să fie idealist.

Apoĭ toate acele crude rĕsboaie, în care vitejia vreunuia ajungea faimă peste tot locul.

Acestea toate decĭ aŭ format causele producţiuneĭ uneĭ asemenĭ literaturĭ la Românĭ.

Această literatură aĭ căreĭ promotorĭ nu aŭ fost nicĭ

burghedul nici aristocratul ci numai şi numai ţěranul căci el a trăit în asemeni condiţiuni şi el şi numai el a rěmas neatins de influenţele limbelor şi sentimentelor străinătăţei. Această literatură dic, ne oglindeşte adevěratul caracter al naţionalităţei noastre, adevěratul caracter românesc care ne arată gintea din care facem parte şi de care ne tot fălim, de aceia această literatură s'a mai numit şi *poporană*, de oare-ce ea, e fructul poporului.

Această literatură avênd un ast-fel de caracter, foarte bine a putut să se propage numai prin viul grai şi de aceia ea s'a şi împărţit în *literatură poporană nescrisă* şi *literatură poporană scrisă.*

Literatura poporană nescrisă este producţiunea poporului şi păstrată într'o naţiune prin transmiterea bucaţilor literare prin cântec, din gură în gură.

Literatura poporană scrisă este mai mult producţiunea oamenilor culţi ce aŭ scris despre un subiect adese-ori strěin naţiunei lor, însă rěspândit în întreaga lume.

Ne oprim aci cu acest fel de literatură, căci dacă am merge mai nainte am trebui să studiem ceea-ce am studiat deja la începutul acestui capitol VII din această carte, unde începutul literaturei l'am consacrat literaturei poporane pentru a putea ajunge apoi, la literatura cultă.

Acum trecem la studiul unei alte ramure din trunchiul culturei Ţěrei Româneşti.

LEGISLAŢIUNEA

D. C. Dissescu[1]), vorbind de «originele dreptului român» spune că: «Poporul românesc, cu origina lui Daco-Romană trăeşte de aproape 2000 de ani. In acest timp el a suferit, s'a luptat, a cugetat, a simţit; *a trebuit dar să se supue şi unei puteri morale, unui drept şi în tot cazul, să'l creeze pe měsură ce nevoile desvoltaŭ sentimentul de apărare*» [2]).

---

[1]) Profesorul de drept public la Universitatea din Bucureşti.
[2]) Vezi în originele dreptului român, p. 7—8.

D-sa pentru a descoperi originele acestuĭ drept la Românĭ, recurge la conştiinţa lor naţională şi ca dovadă ḑice că, tot ast-fel s'a creḑut până maĭ în vremurile dinapoĭ şi pentru istoria noastră politică, precum şi pentru poesia populară şi cele-lalte ramurĭ ale literatureĭ şi arteĭ, până-ce în fine istoriografiiĭ românĭ ca de talia luĭ Hasdeu, Tocilescu, Xenopol şi Urechiă aŭ dovedit străinătăţeĭ cât de interesantă şi bogată este istoria noastră politică, şi Alexandri care a reînviat poesia populară pe care mulţĭ o credeaŭ chiar neexistentă, precum şi alţiĭ în cele-lalte ramurĭ ale literatureĭ şi în artă[1].

D. Dissescu maĭ adaugă că: «Precum cu siguranţă putem cunoaşte caracterul unuĭ om din trăsurile obrazuluĭ sĕŭ, din privirea sa sufletească, tot aşa din limba şi moravurile sociale şi juridice ale unuĭ popor putem cunoaşte în ce stare de conştiinţă se găseşte. Limba şi dreptul uneĭ naţiunĭ sunt *fisiognomia eĭ*. Studiind această fisiognomie la o epocă oare-care, putem cunoaşte starea sufletească a naţiuneĭ, la acea epocă; şi invers, studiindu-ĭ starea sufletească, îĭ putem determina expresiunea: «moravurile, dreptul» [2]).

Aci se nemereşte expresiunea precisă şi clară a luĭ Yzoulet de la «Collège de France» că: «Trecerea de la psichic la juridic este iresistibilă, fatală» [3]).

Pentru a cunoaşte însă limba şi moravurile sociale şi juridice ale unuĭ popor după cum ḑice D. Dissescu, şi aceasta ca un ce inevitabil pentru a putea ajunge la studiul legislaţiuneĭ aceluĭ popor, căcĭ acesta înseamnă cuvêntul luĭ Yzoulet, că: «Trecerea de la psichic la juridic este iresistibilă, fatală»; trebue să studiezĭ maĭ întâĭ istoria, de dênsa te isbeştĭ maĭ întâĭ ca să poţĭ pătrunde maĭ departe cu cercetările literare, ştiinţifice şi artistice ale aceluĭ popor, care toate acestea formează acel trunchiŭ al cultureĭ naţionale dintr'o ţară. Cugetătorilor marĭ aĭ vremurilor d'incoace nu

---

[1]) Vezĭ în originele dreptuluĭ român, extras după pag. 8—9.
[2]) Vezĭ în op. cit. al D-luĭ Dissescu, p. 10.
[3]) Idem, după Yzoulet, p. 9.

le-aŭ scăpat însă din vedere acest mare adevĕr căcĭ, Montesquieu dice: «Il faut éclairer les lois par l'histoire» [1]) şi cugetarea luĭ Montesquieu găsind ecoŭ şi în spiritul unuĭ jurisconsult european, vestit, din Franţa; Ortolan, care a pecetluit cugetarea luĭ Montesquieu în această frasă, că: «Tout historien devrait être jurisconsulte, tout jurisconsulte devrait être historien» [2]).

Când ne aflăm decĭ în faţa unor asemenĭ aserţiunĭ, care ne dovedesc aci în specie că studiul legislaţiuneĭ unuĭ popor ar fi imposibil dacă nu aĭ poseda maĭ întâĭ pe cel al istorieĭ, şi că decĭ ca să ajungĭ la unul trebue să cunoştĭ maĭ întâĭ pe cel-lalt, mergĕnd amĕndouĕ mână în mână, nicĭ vorbă nu maĭ este că, recunoscĕnd existenţa istorieĭ naţionale a aceluĭ popor trebue ca să fi existat şi legislaţiunea sa, saŭ că necunoscĕnd'o încă pe aceasta din urmă bazĕndu-te pe existenţa istorică, trebue să descoperĭ şi pe cea a legislaţiuneĭ.

D. George Tocilescu [3]) în opera D sale [4]) distinge treĭ perioade în istoria dreptuluĭ român, după diferitele felurĭ de legislaţiunĭ ce aŭ fost transplantate, orĭ născute pe solul Românilor: 1. *Perioada dreptuluĭ clasic roman şi cutumiar* care cuprinde epoca de la transformarea Dacieĭ în provincie romană de către Impĕratul Traian şi până la fondarea voevodatelor Ţĕreĭ-Româneştĭ şi Ţĕreĭ-Moldoveneştĭ (veacul al II-lea — veacul al XIII-lea, Traian — Radu-Negru şi Dragoş-Vodă). 2. *Perioada dreptuluĭ bizantin saŭ Greco-Roman şi a codificaţiunilor naţionale* care coprinde epoca de la descălecatul ţĕrilor române până la promulgarea coduluĭ actual civil (veacul al XIII-lea — veacul al XIX-lea, Radu-Negru şi Dragoş-Vodă — Alexandru Ion I Cuza). 3. *Perioada dreptuluĭ francez* care cuprinde epoca

---

[1]) Vezĭ în opera sa «Esprit des lois».

[2]) Vezĭ în op. sa «Histoire de la legislation romaine» citaţiunĭ de D. George G. Tocilescu, doctor în drept al Fac. din Paris, vezĭ citaţiunile în opera sa: «Etude historique et juridique sur l'emphytéose en droit Romain, Français et Roumain, Paris, 1883, p. 393.

[3]) Profesor de procedură civilă la Universitatea din Bucureştĭ.

[4]) Vezĭ op. cit. în paragraful II al Cap. «Notions historiques sur le droit Roumain».

de la promulgarea codului civil până în ḑilele noastre (veacul al XIX-lea, Alexandru Ion I Cuza — Carol I de Hohenzolern [1]).

Perioada I-a, veacul al II-lea — veacul al XIII-lea.

D. George Tocilescu spune că la anul 106 când împěratul Traian a transformat Dacia în provincie romană, instituţiunile, limba şi legile la de Roma fură sămănate şi în Dacia. Ear coloniile romane pe care Traian le-a adus în Dacia pentru a o popula, în restimpul veacurilor suferiră năvălirile barbarilor pogorâţi din Asia şi şi-aŭ conservat inima şi sângele lor roman.

Dreptul roman în vremea supunereĭ Dacieĭ de către Traian era în special format din *constituţiunile imperiale: edicta*, *mandata*, *rescripta*, *decreta*; din *senaturi-consulte*, din *edictele magistraţilor*, *(edicta perpetua)* şi din *operile jurisconsulţilor*.

Coloniile romane constituite după chipul şi asemănarea Romeĭ, muma patrie, primiră aceste legĭ, şi populaţiunea indigenă, adică Daciĭ, aŭ trebuit să primească şi dênşiĭ aceste legĭ căcĭ puterea celuĭ maĭ tare predomina, conform legeĭ învingătoruluĭ, şi la Romanĭ era o disposiţiune a legeĭ conchisteĭ ce suna ast-fel că: proprietatea soluluĭ provincial adică a provincieĭ conchise, să treacă la *populus romanus:* ear vechiĭ proprietarĭ (aci în specie proprietarĭ Dacĭ) să devie numaĭ nişte posesorĭ, plătind pe fie-care an un tribut *(vectigal)*.

Dacia a fost supusă direct Romeĭ şi guvernată de magistraţĭ romanĭ, aşa încât dreptul roman în întregul sěŭ, a fost aplicat în toată Dacia şi nu numaĭ Romanilor între dênşiĭ, dar şi Romanilor cu Peregriniĭ şi Peregrinilor singurĭ.

D. Tocilescu crede că pe lângă *Edictum provinciale* aplicat în Dacia, care va fi fost o copie fidelă a *Edictuluĭ pretorilor de la Roma*, s'a maĭ aplicat poate şi un *jus provinciale*, adică, *dreptul cutumiar*, acele disposiţiunĭ devenite legale şi născute din obiceiurĭ, din moravurĭ *(cutumă)*, pe care drept cutumiar Romaniĭ 'l vor fi găsit în fiinţă în

---

[1]) Vezĭ în op. cit., p. 394—395.

Dacia în epoca învingereĭ, lăsând totuşĭ aceste afirmaţiunĭ în domeniul conjecturilor, din cauza neexplorăreĭ subiectuluĭ în această specie [1]).

Această stare de lucrurĭ ţinu în Dacia până ce Romaniĭ se slăbiră din causa deselor năvălirĭ ale barbarilor, când se şi retraseră, cea-ce se întâmplă la anul 274, când Aurelian strămută coloniile romane în Moesia peste Dunăre.

Acest fapt al strămutăreĭ coloniilor romane de către Aurelian în Moesia, a dat naştere la o problemă foarte încurcată din istoria naţională a Românilor. Astă-ḑĭ însă majoritatea istoricilor aŭ deslegat'o în sensul că, nu toţĭ coloniĭ aŭ plecat din Dacia traiană cu Aurelian, ci aŭ rĕmas mare parte, fie din causa intereselor lor materiale, fie din a celor psichice; şi că decĭ restul de colonĭ, rĕmaşĭ, continuând a trăi sub acţiunea năvălirilor barbare, nu'şĭ perdură nicĭ conştiinţa lor naţională cu legile şi obiceiurile lor, apoĭ nicĭ barbariĭ nu şi le-aŭ impus pe ale lor, căci şederea lor în Dacia era efemeră şi nu trataŭ pe colonĭ ca pe nişte inimicĭ, ci din contră le mulţumeaŭ de a lor ospitalitate.

Totuşĭ D. Tocilescu recunoaşte, şi cu drept cuvînt că, *dreptul roman scris*, căḑuse în desuetudine pentru că nu maĭ eraŭ *şefiĭ romanĭ*, nu maĭ eraŭ magistraţiĭ romanĭ care să'l impue şi să'l propage populaţiuneĭ, aşa că rĕmase numaĭ acel *drept cutumiar* care pentru a se desvolta, nu avea necesitate de impulsul magistratuluĭ roman, putĕnd a se desvolta de la sine, printre rĕndurile poporuluĭ, fiind tocmaĭ poporul, streaja acestuĭ soiŭ de drept, conservându'şĭ însă caracterul roman.

Fiind decĭ în Dacia în această epocă, care se prelungi până în veacul al XIII, cu totul strĕină legislaţiunea romană care se propaga în imperiul din orient, adică codicele luĭ Theodosie din 438 şi al luĭ Justinian din 529 şi 534 [2]).

---

[1]) Vezĭ în op. cit., p. 396 şi la Nota 2.
[2]) Vezĭ în op. cit., p. 397, D. G. Tocilescu.

A doua perioadă, veacul al XIII-lea — veacul al XVIII lea (limita subiectului nostru, 1717).

Studiul legislaţiuneĭ din Ţara-Românească în această epocă, este foarte strâns cu istoria, căcĭ el prinde rădăcinĭ în această ţară, tocmaĭ în epoca plămădireĭ, întemeereĭ eĭ.

D. Disescu vorbind de originea legislaţiuneĭ române, când vine la întemeerea Ţěreĭ-Româneştĭ, adoptă părerile D lor Hasdeŭ şi Onciul [1]), adică: Intemeerea Ţěreĭ-Româneştĭ într'un mod treptat, treptat de către Basarabĭ, maĭ întâi Banĭ aĭ Olteniei apoĭ principĭ (veacul al XI—XIII-lea, scrierea D-luĭ Hasdeŭ). Pe de altă parte, pe timpul când Basarabiĭ puneaŭ temelia Ţěreĭ-Româneştĭ în Oltenia. In acest timp, din Româniĭ de dincoace de Olt, veniţĭ de peste Dunăre, la un loc cu ceĭ rěmaşĭ în Oltenia, încă de pe timpul luĭ Aurelian, şi cu Bulgariĭ, 'şĭ întemeaseră un stat Româno-Bulgar, la anul 1186 sub împěraţiĭ româno-bulgarĭ Petru şi Assan (părerea D-luĭ Onciul), imperiŭ ce ţinu până la năvălirea Tătarilor din 1241, când Româniĭ se desfăcură de Bulgarĭ pentru a pune temelia statuluĭ Român.

Aşa dar D. Disescu în Asaniziĭ şi Baniĭ Basarabĭ vede întemeetoriĭ Ţěreĭ-Româneştĭ [2]).

Decĭ, aceştia doĭ trebue să fi fost promotoriĭ theoriilor juridice, cel puţin dacă nu scrise, dar sub formă de «*cutumă*», după cum vom vedea imediat.

Până aḑĭ nu s'a descoperit nicĭ un codice de legĭ scrise în Ţara-Românească, (adică Muntenia), anterior veaculuĭ al XVII-lea, aşa încât ne întrebăm, că după care legĭ se conducea acest popor de la Milcov până la Cerna?

De sigur am putea rěspunde că, după placul şi poruncile domneştĭ, Domnul era judecătorul suprem, totuşĭ nu!

Nu sosise încă vremile de nefericită memorie ale veaculuĭ al XVIII-lea ce adusese domnia Fanarioţilor, cu acel

---

[1]) Vezĭ pentru D. Hasdeŭ «Magnum Etimologicum Romaniæ», Tom. IV şi pentru D. Onciul «Originele principatelor române».

[2]) Vezĭ op. cit., p. 12—15.

principiŭ despotic de: «*Quod principi placuit legis habet vigorem*». M. Kogălniceanu, spune în această privință: «Le prince n'est rien sans les nobles»[1]), și aceasta pentru că: «La principauté n'est pas héréditaire, chaque éléction présente de nouveaux débats de nouveaux combattants et de nouveaux rivaux...... en Valachie et en Moldavie, ou la principauté n'est pas héréditaire»[2]).

Kogălniceanu spusese, că Principele nu însemna nimic fără boerĭ, însă în alt loc justifică pentru-ce, și ḑice: «Le prince ne pouvait donner aucune loi, si elle n'était sanctionnée par le Métropolitain et les boïars du conseil..... Au commencement de l'état Valaque, les boïars n'étaient pas comme les nobles d'aujourd'hui, c'étaient de puissans seigneurs féodaux, obeissant à leur prince quand ils le *voulaient*»[3]).

Lucru confirmat și de N. Blaremberg, când ḑice: «Car auparavant (adică atuncĭ) le pouvoir des princes avait été limité par celui des boyards qui des leur coté agissaient de la manière la plus arbitraire vis-à-vis de leurs sujets»[4]).

In urma acesteĭ micĭ these, ne vedem pușĭ în posibilitatea să deducem ca, poporul român de dincoace de Milcov, în acele vremurĭ, nu s'a putut conduce după arbitrariul Voevoduluĭ și că decĭ, *nu Domnul ținea loc de cod de legĭ*, întrebarea vine cine atuncĭ?

Aci este loc să rĕspundem că, *cutumele* adică acele disposițiunĭ legislative conservate de popor, *prin tradițiune* și apărute prin chrisoavele Domnilor, cea-ce a format «*Obiceiul pămêntuluĭ*».

D. George Tocilescu, vorbind și D-sa de acest obiceiŭ al pămêntuluĭ, maĭ adaugă încă și frasa: «Il est plus que probable, que les ordonnances, les chrysobulles (crisoavele) des princes, ont réglementé beaucoup des ma-

---

[1]) Vezĭ în Histoire de la Moldavie et de la Valachie, Berlin, 1837, p. 223.

[2]) Căcĭ în tot-d'a-una am avut sistemul electiv-ereditar (vezĭ op. cit. a luĭ M Kogălniceanu, p. 223 și în această carte partea III, «Despre alegerea Domnuluĭ» cu citațiunĭ dupe alțĭ autorĭ, încă.

[3]) Vezĭ op. cit., p. 75.

[4]) Vezĭ în «Esais comparé sur les institutions, les lois et les mœurs de la Roumanie par N. Blaremberg, 1886, Bucureștĭ, p. 755.

tieres de droit, mais malheureusement nous n'en possedons aucun véstige, de sorte que nous sommes réduits à de pures conjectures » [1]). In conjecturi însă nu voim a ne perde, să venim la realităţi!

Să ne oprim deci la studiul obiceiului pămêntuluĭ, de care ne isbim maĭ întâĭ, căci el a ţinut loc de legĭ până la codicele luĭ Matheiŭ-Basarab de la 1652. Să vedem maĭ întâĭ fondul dreptului al acestuĭ obiceiŭ saŭ *drept cutumiar* şi apoĭ vom veni şi la procedura sa.

Obiceiul pămêntuluĭ; fondul dreptuluĭ.

Din teoriile istoricilor noştri după cum a demonstrat şi D. Dissescu, reeşind că Asanizii imperatoriĭ Româno-Bulgarilor (1186) şi Baniĭ Basarabĭ (veacul al XI—XIII-lea) aĭ Olteniei, aŭ fost întemeetoriĭ statuluĭ român de dincoace de Milcov, şi că decĭ aceştia aŭ fost promotoriĭ teoriilor juridice ale Românilor, conservate prin graiŭ în aşa numitul obiceiŭ al pămêntuluĭ.

Se cade să studiem *de la cine le-am importat, ce eraŭ aceste principiĭ, şi cum aceştĭ doĭ factorĭ aŭ rĕspândit aceste principiĭ ale legislaţiuneĭ?*

D. Dissescu ḑice că, am importat acest obiceiŭ al pămêntuluĭ, de la Slavĭ: «Aşa dar în epoca imperiuluĭ al doilea bulgar, Slaviĭ ne-aŭ influenţat pe noĭ, dându-ne în cea maĭ mare parte vechiul nostru Drept public şi Dreptul pe care'l numeam: «Obiceiul pămêntuluĭ» [2]).

D-sa însă maĭ adaogă şi ḑice, că această influenţă venită de la Slavĭ, începe de maĭ de mult, încă din veacul al V-lea; pe la anul 679 când se formase primul imperiŭ bulgaro-român (părerea unor istoricĭ), imperiŭ ce durase vr'o treĭ veacurĭ şi maĭ bine, în care timp, încă alăturĭ de influenţa legislativă, maĭ conlucrase şi cea religioasă [3]); totuşĭ D. Dissescu conchiḑênd, recunoaşte conservaţiunea caracteruluĭ roman în naţionalitatea şi obiceiurile noastre, căcĭ termină capitolul ast-fel: «Noĭ Româniĭ, maĭ

[1]) Vezĭ în «Etude historique et juridique sur l'emphytéose» cap. asupra dreptuluĭ roman, p. 397.
[2]) Vezĭ în originele Dreptuluĭ român, p. 15.
[3]) Idem p. 15.

puţin numeroşĭ de cât Slaviĭ, am păstrat puternicul element etnic roman, sângele, limba *şi multe obiceiurĭ romane*, dar am luat obiceiurile juridice slave. Influenţa este decĭ, numaĭ parţială şi diferenţiată de întêmplărĭ de acelaşĭ ordin la alte contacturĭ, din causă că împrejurările sunt deosebite şi aproape unice în felul lor» [1]).

In această declaraţiune pe care o aduce D. Dissescu, nu se zăreşte oare şi sorgintea romană a aceluĭ obiceiŭ al pământuluĭ, pe lângă cea slavă? de sigur că da! şi D. G. Tocilescu întăreşte această versiune, când vorbeşte de existenţa acestuĭ drept cutumiar al Românilor de dincoace de Milcov, maĭ înainte însă de întemeerea Ţěreĭ-Româneşti ca stat (veacul al XIII-lea), ḑicênd: «Mais le droit écrit romain tomba évidemment en désuetude *pour faire place au droit coutumier*, qui dans s'a substance [2]) au moins, a dû conserver les caractères romains».

Dreptul cutumiar la Românĭ nu a fost introdus decĭ numaĭ de la Slavĭ, adică, el nu conţine într'ênsul numaĭ obiceiurĭ juridice slavone, dară şi *romane*, căcĭ dacă Româniĭ din Dacia traiană, înainte de a coborî văile Carpaţilor, pentru a'şĭ întemeia o ţară aci în valea Dunăreĭ, aŭ avut *dreptul cutumiar roman*, (părerea D-luĭ G. Tocilescu) de sigur că eĭ aŭ păstrat, dacă nu întreg acest drept cutumiar roman, dar şi-aŭ conservat multe obiceiurĭ ale acestuĭ drept, care la un loc cu cele importate de peste Dunăre de la Slavĭ, aŭ format *dreptul cutumiar al Ţěreĭ-Româneştĭ*.

Această părere asupra origineĭ dreptuluĭ cutumiar român care este a noastră proprie ni se pare şi cea maĭ întemeiată pentru că este de acord şi cu istoria. Am spus că este a noastra proprie căcĭ ea reuneşte părerile cele două şi deosebite ale D-lor Dissescu şi G. Tocilescu.

Baniĭ Basarabĭ ca întemeetorĭ aĭ banatuluĭ oltenesc aŭ adus cu dênşiĭ din Dacia Traiană, toate obiceiurile romane, de oare-ce dênşiĭ sunt aceĭ coborîtorĭ aĭ Daco-Ro-

---

[1]) Vezĭ în originele dreptuluĭ Român, p. 17.

[2]) Op. cit., p. 397 «Cap. Emfiteoseĭ la Românĭ».

manilor, necontestaţĭ de nimenĭ, aŭ adus decĭ şi acele *obiceiurĭ juridice din dreptul cutumiar roman*.

Asanizii iarăşĭ întemeetoriĭ statuluĭ român de dincoace de Olt, în unire cu Românii trecuţi de Aurelian la 274, peste Dunăre şi cu Bulgariĭ, formând acele 2 imperiĭ româno-bulgare (veacul al VII-lea şi al XI-lea opiniunea d-luĭ Onciul) aŭ adus acele *obiceiurĭ juridice din dreptul cutumiar slav*, care confundându-se cu cele aduse de Banii Olteniei de la Romanĭ, a format acel *drept cutumiar român*, de care Româniĭ se serviră până la codicele scris din 1652.

Noĭ vedem decĭ un dublu isvor în dreptul cutumiar român, unul *roman* şi altul *slavon*, aceasta este parerea ce am spus că e conformă şi cu istoria şi cu faptele, ea este o expunere proprie reunind pe cele 2 părerĭ isolate, una a D-luĭ Dissescu şi alta a D-luĭ Tocilescu.

Că obiceiurile juridice slavone, aŭ predominat ca formă în *dreptul cutumiar român*, asupra obiceiurilor juridice romane, aceasta aşa este, însă este şi natural, căcĭ acuma noĭ Româniĭ, eram în contact viŭ cu Slavoniĭ, contact ce devenise aşa de întins în veacul al VII-lea, încât dacă în dreptul nostru nescris, eraŭ şi obiceiurĭ juridice romane, acestea nu rĕmaseră de cât ca nişte suvenirurĭ preţioase, păstrate de coborîtoriĭ unor iluştri părinţi şi transmise din generaţiune în generaţiune, dară perḑêndu-se de sigur cu timpul, căcĭ orĭ-ce aĭ face, o stare de lucrurĭ veche se desagregă şi se distruge încetul cu încetul, când ea se găseşte în mijlocul unuĭ mediŭ noŭ.

D. Dissescu de aceia şi spune că fondul juridic al Românilor a fost aproape idenţic cu cel al Slavonilor şi aduce şi exemple ca: proprietatea fonciară în persoana boerilor, tot de o dată şi oamenĭ de arme aĭ principeluĭ. Obşteasca adunare, saŭ adunarea generală a cetăţenilor, convocarea membrilor acesteĭ adunărĭ prin trasul clopotelor, prestarea de jurământ a principeluĭ la intrarea sa în funcţiune, pedeapsa talionuluĭ în materie de drept penal, forma juraţilor şi a conjuratoarelor în materie de drept civil, ca în divorţ; obiceiul caznelor pentru a obţine mărturisirea unuĭ presupus vinovat, acele ordaliĭ saŭ judecăţile luĭ Dumneḑeŭ şi altele

multe, carĭ toate arată perfecta descendenţă a dreptuluĭ nostru vechiŭ, din cel al Slavilor.

In thesa noastră asupra legislaţiunei nescrise, adică a dreptuluĭ cutumiar, am conchis la conclusiunea că, această specie de legislaţiune, este resultanta obiceiurilor juridice slavone şi romane. D Dissescu spune în această privinţă: «Legislaţiunea nescrisă o găsim în *obiceiul pămêntuluĭ*, cuvêntul «obiceiŭ» este slav, ca şi cuvêntul «Pravila». «Obiceiul pămêntuluĭ» cuprinde un amestec variat de regulĭ juridice, moştenite din neam în neam. Sunt ele create, saŭ imitate orĭ împrumutate? *credem că în mare parte sunt împrumutate de la Slavĭ*»[1]).

Decĭ D-nu Dissescu când spune «*în mare parte*» maĭ lasă a se înţelege că cu o mică parte a maĭ contribuit şi alt cine-va, la aceste «obiceiurĭ juridice»; însă cine ar fi putut fi acel alt cine-va pe lângă Slavĭ, în acele vremurĭ din veaculuĭ al XII-lea încoace? de cât Romaniĭ, autoriĭ noştri, de care am şi vorbit în acest capitol ca de nişte promotorĭ aĭ legislaţiuneĭ noastre în primele timpurĭ.

Vom vedea chiar şi când vom vorbi de legiuirea scrisă a luĭ Matheĭ-Vodă de la 1652, că vom găsi disposiţiunĭ juridice romane într'ênsa, conservêndu-se decĭ până în aceştĭ timpĭ parte din legislaţiunea romană, aşa că legislaţiunea nescrisă de la noĭ, din ţară, a fost imposibil ca să nu fi coprins şi din legislaţiunea romană, de oare-ce în timpurile celeĭ scrise, o vedem.

Să deducem decĭ câte-va exemple juridice din această legislaţiune nescrisă a obiceiuluĭ pămêntuluĭ, fie acele exemple luate din istoria Moldoveĭ orĭ a Munteniei, puţin ne importă căcĭ aceleaşĭ instituţiunĭ eraŭ în ambele ţĕrĭ surorĭ, afară de micĭ excepţiunĭ care în cazul de faţă nu sunt, de oare ce, aceleaşĭ obiceĭurĭ juridice aŭ fost în ambele principate[2]).

Să începem maĭ întâiŭ cu normele *dreptuluĭ penal* căcĭ acesta era cel maĭ elementar şi maĭ primitiv.

---

[1]) Vezĭ în op. cit., p. 28.
[2]) Vezĭ în Ist. Rom., Vol. IV, D. Xenopol, p. 89.

Crimele şi delictele, nu eraŭ ca aḑi, de interes public, ci privat, delicuenţiĭ nu se pedepseaŭ din oficiŭ. ci numai dacă cerea partea vătămată, se aplicaŭ deci legile civile în toate chestiunile juridice, fie de drept penal, fie de cel civil, să aducem un frumos exemplu în această privinţă: «Cavalerul Guillebert de Lannoy, ambasadorul regeluĭ francez, Carol al VI-lea şi al celuĭ englez, Enric al V-lea, către maĭ mulţĭ principĭ rĕsăritenĭ, trecĕnd din Litvania în Moldova pe timpul luĭ Alexandru cel Bun, în anul 1421, se întâlneşte cu domnul, la Cozia [1]), de unde se îndreaptă către portul aşezat pe Marea Neagră, Moncastrul saŭ Cetatea Albă. El ne spune în opera scrisă de dênsul: «Voyages et ambasades 1399—1450 de Messire Guillebert de Lannoy» [2]), că înainte de a ajunge în acel oraş, el şi cu tălmaciul sĕŭ, fură apucaţĭ de nişte hoţĭ, care-l resturnară la pămênt, îl despoiară, ba îl şi bătură şi rănіră greŭ la braţ, lăsându'l numaĭ în cămaşă, legându-l de un copac, pe malul Nistruluĭ, unde stătu toată noaptea în pericol de moarte. Dimineaţa totuşĭ îl deslegă şi scăpând din mâinele lor, gol, veni ast-fel în târg. Se furase francezuluĭ 130 de galbenĭ, toţĭ baniĭ luĭ de drum, afară de alte lucrurĭ. După stăruinţele puse de el pe lângă guvernorul Cetăţeĭ Albe, care cetate era a luĭ Alexandru-Vodă, nouă din făptuitorĭ fură prinşĭ şi aduşĭ înaintea luĭ, cu ştreangul la gât, lăsându-se în voia luĭ, de a-ĭ omorî saŭ a le ierta viaţa. *Fiind însă că hoţiĭ îĭ restituise baniĭ; de Lannoy se rugă a li se dărui ḑilele* [3]).

Eată deci diferenţa, căcĭ aḑi poate să se roage vătămatul, de judecător ca să nu se maĭ pedepsească cel ce l'a vătămat, fiind că i s'a restituit lucrul furat, şi judecătorul nu va putea să erte, căcĭ nu maĭ merge pe ertate, de oare-ce, cel ce a vătămat nu rĕmâne numaĭ un simplu obligat către partea vătămată, ca atuncĭ; ci devine autor al uneĭ infracţiunĭ penale, şi deci faptul în sine tre-

---

[1]) Sat în judeţul Fălciŭ. Vezĭ în dicţionarul Geografic al Românieĭ; de Frunzescu, Bucureştĭ 1877 (citat de D. Xenopol, vol. IV, op. cit., p. 91).

[2]) Citat în Archiva istorică a D-luĭ Hasdeŭ, Tom. I, p. 129, raportat de D. Xenopol op. şi p. cit. la Nota 5.

[3]) Vezĭ în vol. IV, op. cit., D. Xenopol, p. 91.

bue pedepsit, pentru a se ḑa un exemplu de linişte a ordineĭ publice în stat.

Din acest principiŭ ce domnea atuncĭ în acea legislaţiune nescrisă a obiceiuluĭ pământuluĭ, a maĭ decurs şi rescumpĕrarea pedepseĭ prin banĭ daţĭ aceluĭ vătămat saŭ rudelor sale, în caz când ar fi fost crimă, vedem decĭ că se aplica principiul că: *şi crimele sunt de domeniul privat* şi decĭ justiţiabile de *legiuirea civilă.*

Aşa avem un document de la Alexandru Vodă cel Bun al Moldoveĭ, in care se vede că un oare-care Jurjie şi-a rĕscumpĕrat gâtul de la Balotă şi Oancea dându-le ca gloabă o parte din satul sĕŭ Támrătăşenţĭ. «Ştire facem cu această carte a noastră cum acest adevĕrat sbir, trasă în judecată pe Jurjie, şi a rĕmas Jurjie ca să rĕscumpere gâtul sĕŭ, şi eată gloabă acel Jurjie dedu înaintea noastră a luĭ parte din sat din Tàmrătăşenţĭ slugèlor noastre Balotă şi Oancea» [1]).

Tot cu banĭ se rescumpĕra şi pedeapsa morţeĭ, avem maĭ multe documente între care unul de la Ion Vodă cel cumplit al Moldovei 1572 Octombrie 5, unde vedem: † «Iónne Vodă, etc., am datŭ acestuĭ ţigan anume Nicolae uă treime din cincimea satuluĭ Balotescii şi cu loc de móră în apa Putneĭ, care territoriŭ şi lŭ cumpĕrase ellŭ cu 120 zloţĭ tătăreşcĭ încă în ḑillele luĭ Alessandru-Vodă, dela Toma şi sora luĭ Stanca şi nepotul lor Dumitru, trebuind banii luĭ Toma pentru a se rescumpĕra din pedeapsa morţiĭ, deci să-ĭ fie luĭ Nicolae cu tot venitul, şi nemine să nu se amestece contra acesteĭ cărţĭ a noastre scoasă în Iaşĭ 7081 Octombre 5» (semnat însuşĭ Domnul [2]).

Rescumpĕrarea pedepseĭ prin banĭ, este de origină germano slavă.

La Germanĭ această rĕscumpĕrare după legile barbarilor se numea *Wergheld.*

La Slavĭ era admis sistemul rĕsbunăreĭ private în caz când în urma mortuluĭ rĕmânea familia, dacă nu rĕmânea,

---

[1]) Vezĭ în vol. XI, Uricariul «Colecţiunĭ de acte», p. 12.

[2]) Vezĭ în Arch. ist., Hasdeŭ, p. 111, vol. I.

atuncĭ intervenea autoritatea care lua o amendă în banĭ de la făptuitor.

Românii nu admiseră în tot, nicĭ sistemul barbarilor Germanĭ nicĭ pe cel al Slavilor; însă maĭ mult se apropia de Slavĭ, căcĭ eĭ aŭ admis teoria rĕscumpĕrăreĭ celuĭ ucis prin banĭ, nu însă din iniţiativa statuluĭ, cum se practica la Slavĭ ci din propria iniţiativă a familieĭ celuĭ ucis [1]).

Maĭ aveaŭ însă şi *confiscarea avereĭ* pentru cazul de crimă de mare trădare (adică către Domn) însoţită de pedeapsa cu moarte, când vinovatul fugise.

Confiscarea avereĭ se făcea nu numaĭ în persoana vinovatuluĭ, personal dênsul, ci şi în a familieĭ sale, această pedeapsă barbară spune D. Xenopol 'şĭ are origina în principiul feudal admis de poporul românesc în acel timp, că imobilele devin proprietatea individuală, numaĭ prin concesiunea domnuluĭ, anume chiar şi acele ce aparţineaŭ prinţilor neatârnând de vre-o danie domnească [2]).

Intrăm acum în materia *dreptuluĭ civil*, începem cu *proprietatea*.

Proprietarul uneĭ moşiĭ, era supus la oare-care restricţiunĭ, el ca să vîndă moşia sa, trebuia să întrebe maĭ întâĭ pe copiĭ sĕĭ, apoĭ rudele sale, începênd de la cele maĭ apropiate, şi apoĭ pe vecinĭ; dacă nu voesc să o cumpere şi numaĭ dacă aceştia refusaŭ, atuncĭ putea să se adreseze la strĕinĭ, de nu urma aceste regulĭ, copiĭ orĭ rudele puteaŭ să rĕscumpere moşia vîndută, dacă probaŭ că nu aŭ fost întrebaţĭ.

Documentul din 1782 al Moldoveĭ vorbeşte de aceste obiceiurĭ juridice ca de o străveche deprindere [3]).

Un document muntean din 1638 confirmă acest lucru în el vedem cum un oare care «armaş Marco vinde vorniculuĭ Hrizea o casă de rumân cu partea sa de pămênt

---

[1]) Vezĭ în op. cit. a D-luĭ Xenopol, p. 93, vol. IV, după *Evers*, în «Das aelteste Recht der Russen», Dorpat, 1826, p. 213—220.

[2]) Vezĭ în op. cit., D. Xenopol, vol. II, p. 187 şi 538, şi vol. IV, p. 94.

[3]) Vezĭ documentul în Uricarul vol. XI, p. 257, la art. 8 al doc. Respunsurile divanuluĭ Moldoveĭ la întrebările ocârmuireĭ austriace din Bucovina. Nu am reprodus coprinsul documentuluĭ căcĭ e lung.

den satul Gemenele, cu preţ de 12 galbeni ungureşti după ce maĭ întâĭ înştiinţase fraţiĭ şi megiaşiĭ sĕĭ», eată partea ce ne interesează: «şi am vêndut noi acest rumân de bună voia noastră cu ştirea tuturor fraţilor noştri şi a megiaşilor, den sus şi den jos den prejurul loculuĭ, ca să-ĭ fie dumnealuĭ rumân şi ocina stătătoare ohavnecă, şi fecorilor dumnealuĭ şi nepoţilor şi strănepoţilor» [1]).

In acest obiceiŭ juridic se vede un fel de *comunism* pe care nu'l putem asemăna cu cel al Slavilor unde a devenit *mir* existând şi aḑĭ la toate popoarele de viţă slavonă, îl asemanăm cu cel al Romanilor căcĭ Romaniĭ dacă aŭ avut la inceput stăpânirea proprietăţeĭ în comunitate, maĭ têrḑiŭ, ea s'a înlocuit cu cea individuală; o asemenĭ evoluţiune s'a întêmplat şi la Românĭ, căcĭ proprietatea comunistă a dispărut, venind cea individuală în locul eĭ.

Acelaşĭ lucru a fost cu proprietăţile marĭ cât şi cu cele mici, moşneanul mort lăsa moşia sa în *indivisiune* moştenitorilor sĕĭ; ear fie-care din aceştia, partea lor respectivă, la moştenitoriĭ lor, aşa că cu timpul ajungea ca pămêntul care la început fusese al unuĭ singur moşnean saŭ bĕtrân, acuma să'l stăpânească după un veac, de pildă un trib întreg, de 60, 70 oamenĭ, toţĭ rude între dênşiĭ şi coborîtorĭ aĭ autoruluĭ comun, se ştie în procedura dreptuluĭ, la ce controverse a dat naştere citarea moşnenilor în judecată. Aci D. Xenopol vede iarăşĭ un obiceiŭ juridic roman căcĭ chiar numele de *bĕtrân* însemna *veteranus* (nume roman) căcĭ soldatul roman după ce îmbĕtrânea, eşea din cadrele oştireĭ şi ca drept recompensă i se dedea de către imperator o bucată de pământ [2]).

Această theorie admisă la înstrĕinarea bunurilor imobiliare, decurgea de sigur din principiul neînstrĕinăreĭ avereĭ din neamul căruia acea avere aparţinuse, şi numaĭ în cazurĭ extreme, în cazurĭ de neexistenţă de copiĭ, de rude şi de vecinĭ, să o cumpere strĕiniĭ, căcĭ adese-orĭ am vĕḑut

---

[1]) Vezĭ în Arch. ist., vol. I, p. 23.

[2]) Vezĭ în E. de Lavelleye. «De la propriété et de ses formes primitives», Paris, 1882, p. 164, citat şi de D. Xenopol, în op. cit. vol. IV, p. 96 în Notă. Vezĭ idem şi la p. 97.

în chrisoavele Domnilor, când ei întăreaŭ câte o moşie unuĭ boer, în urma vre-uneĭ slujbe aduse ţĕreĭ saŭ domnieĭ, fie prin calea armelor orĭ a păceĭ, ḑiceaŭ: «Această moşie ce'ĭ ḑice..... cu toate trupurile eĭ, viĭ, păduri, heleştae, morĭ şi cele-lalte să fie danie făcută de noĭ....... Voevod, prea cinstituluĭ boer al domnieĭ noastre şi să o stapânească dênsul, şi feciorii dênsuluĭ, în veci şi să nu se înstrĕineze şi să se vîndă».

Domniĭ obişnuiaŭ această formă în documente maĭ cu seamă când dărueaŭ o moşie spre a fi de baştină într'un neam, adică acea moşie după care boierul să 'şĭ ia numele familieĭ sale.

Intr'un document de rĕscumpĕrare a uneĭ moşiĭ vîndute pe nedrept de către un moşnean vedem că se spune chiar: «ca unul ce era moşnean şi neîngăduind el ca să intre alţiĭ strĕinĭ pe lângă moşia luĭ» [1].

Altă formă a comunităţeĭ proprietăţeĭ, ḑice D. Xenopol, maĭ este încă *înfrăţirea*; de origină cu totul slavonă, adică când doĭ proprietari se prindeaŭ *fraţi nedespărţiţĭ* în care caz cel rĕmas în viaţă moştenea imediat pe cel mort maĭ dinainte afară dacă lăsa copii.

Avem în acest sens documentul luĭ Vlad Vodă Călugarul de la 1490 domn al Ţĕreĭ Româneşti, prin care el dă din satele *Ohaba*, *Petreni* şi *Topceşti*, luĭ Laţco boerul domnieĭ, şi acesta la rândul luĭ dând nepoţilor luĭ de frate, jupânul Andrian şi jupânul Lupul, şi Laţco ḑicênd: «Ca eĭ să fie fraţĭ nedespărţiţĭ, ear orĭ cuĭ din eĭ se va prileji a muri maĭ înainte de ceĭ-lalţĭ, să nu se vîndă partea luĭ, ci se treacă la ceĭ urmaşĭ dându-se domnieĭ mele un cal bun» [2].

Acum venim la dreptul de moştenire. Acest drept la Românĭ 'şĭ are origina din dreptuĭ roman, care admitea moştenirea egal la bărbaţĭ şi la femeĭ. Novela 118 a împĕratuluĭ Justinian 'şĭ avea perfect aplicarea eĭ în dreptul

[1]) Vezĭ documentul din 1698 în condica logofeţieĭ Brâncoveanuluĭ-Vodă, p. 278—190—103 la Arch. Statuluĭ, citat de D. Xenopol, p. 98, Notă, vol. IV.
[2]) Vezĭ în Arch. ist., p. 6, vol. I.

cutumiar român în cea-ce priveşte moştenirea: *Nulla introducenda differentia sine masculi sine feminae sint*» vedem deci o abatere generală de la dreptul slavon saŭ german barbar, care admitea o diferenţă de moştenire între bărbaţi şi femei.

Avem aşa un document moldovean (muntean se vede că nu s'a conservat) din 1549 dat din Hârlăŭ, de către Iliaşi-Vodă fiul luĭ Petru-Rareş care arată împărţeala moştenireĭ avereĭ boeruluĭ Vascu Epure în cele 5 părţi a celor 5 stârpĭ, împărţeală făcută de Domn, şi în care se vede că atât femeile cât şi bărbaţiĭ aŭ luat parte egală din moştenirea luĭ Vascu Epure, ce lăsase moşia Bosânceşti [1]). De asemenea natură maĭ sunt şi alte documente posterioare.

D. Xenopol spune că această dispoziţiune era pentru moştenirile *ab intestat* (fără testament), cât şi pentru cele testamentare unde se practica acelaşĭ sistem; (documentele maĭ posterioare ale Moldoveĭ totuşĭ arată că nu se putea testa unuĭ moştenitor maĭ puţin din a treia parte a avereĭ [2]).

Cu toate acestea era excepţie pentru fiicele care se măritaseră şi primiseră zestre fie mobiliară fie imobiliară, la moartea părinţilor. Ele nu maĭ veneaŭ la masa moştenireĭ, fie că părinţiĭ le mureaŭ cu testament orĭ fără, în acest gen avem testamentul postelnicesei Ilinca Cantacuzino, soţia postelniculuĭ Constantin Cantacuzino (din 1611), care la moartea eĭ lăsă 12 copiĭ, 6 fice şi 6 feciorĭ, vorbind în testament numaĭ de feciorĭ şi nicĭ de cum şi de cocoane, — de sigur că le înzestrase maĭ nainte —, şi de feciorĭ numaĭ de patru, căcĭ la doĭ li se deduse dinainte averile lor.

Acest testament care e o adevěrată podoabă filosofico-morală, D. Xenopol l'a reprodus în întregime în Archiva istorică a Iaşuluĭ [3]), în el se vede cum dênsa jupâneasa Elina a luĭ Constantin Cantacuzino şi-a făcut testamentul

---

[1]) Vezĭ în Arch. ist., vol. I, p. 43, citat şi de D. Xenopol, vol. IV, p. 100 în op. cit.

[2]) Vezĭ în Uricarul, vol. XI, p. 255, cap. V, respunsul divanuluĭ Moldoveĭ la întrebările puse de guvernul austriac al Bucovineĭ.

[3]) Vezĭ p., 249—252.

înaintea plecărei eĭ la Ierusalim, pentru a plânge păcatele sale înainte de moarte, testament redactat de amicul caseĭ Cantacuzino, cărturarul Stoica Logofĕtul Ludescul.

Cum dênsa lăsă celor 4 fiĭ aĭ eĭ, Constantin, i Mihaĭ, i Mateiŭ, i Iordache, moşiile: Mărgineni, Filipeştĭ, Sarcile, Călineştĭ şi Cucleş, fără ca ceĭ doĭ coconĭ Drăghicĭ ş Şerban să se amestece, de oare ce soţul eĭ Constantin postelnicul le făcuse parte bună de averĭ încă din viaţă, cu care câştig şi-a făcut dênşiĭ osebit sate, fiind vremurĭ norocite.

Cum dênsa de asemenĭ oprea pe muerile feciorilor eĭ, ca să se amestece în tocmelele lor, căcĭ ele nu aveaŭ treabă la acest fel de lucru, ci să-şĭ păzească fie-care trebile şi cum în fine conjură pe fiĭ eĭ la dragoste reciprocă, lăsând îngrijitor de toată casa şi de avere, pe cel maĭ mare fiŭ, Constantin [1], şi cum afuriseşte cu 325 sfinţĭ părinţĭ ş cele-lalte, pe ceĭ ce se vor amesteca să strice acest aşeḑămînt.

(Scris de logofĕtul Ludescu dupe învĕţătura jupâneseĭ Elena star postelniceasă, în satul dumisale Gor-Mărginen , meşiţa Septembre 1, 7190 (1681 [2]).

Din potrivă se vede însă la testamentul Raduluĭ Buzescu care la moartea sa lasă doĭ prunci (*Radu* şi *Maria*) lăsând şi acesteia $^1/_3$ din moşiile sale, ear luĭ Radu $^2/_3$ [3]).

Acest obiceiŭ ca fetele să nu vină la moştenire după moartea părinţilor lor, ci să rĕmână cu dota constituită la căsătorie era contrarie dreptuluĭ roman, care permitea fiiceĭ măritate să ea şi dênsa o parte egală cu fraţiĭ, disposţie foarte equitabilă, cu toate acestea la Românĭ în această privinţă nu era ast-fel ci era după cum am vĕḑut la testamentul Elineĭ Cantacuzino, obiceiŭ de altminterĭ foarte în rădăcinat în deprinderile poporuluĭ român şi de sigur de origină slavă.

Acest *obiceiŭ* se vede înlăturat în prima pravilă de legĭ

---

[1]) Vestitul boer orator şi diplomat de la curtea luĭ Brâncoveunu-Vodă.

[2]) Vezĭ în Archiva Societ. ştiinţ. şi lit., Iaşĭ, 1899, No. 1, p. 252.

[3]) Testament din 1609 Septembre 1 şi publicat în Foaea societăţeĭ Românismuluĭ, p. 516 de D. Gr. Tocilescu, cit. de D. Xenopol, op. cit., vol. IV, p. 102, Nota 34.

scrise a Românilor, *pravila lui Matheiŭ-Vodă din 1652* de care vom vorbi în general la locul cuvenit, în această pravilă la casul aci în specie vedem la «*glava CCLXXIII la capul, pentru preţuirea moştenirilor*: Copii, au parte bărbătească, au muerească, aceia să preţuesc să moştenească pre părinţii lor şi pre mumâni» [1]). La «glava CCLXXVII *capul, pentru aducere*, vedem earăşi: Tatăl cândŭ'şi mărită fata şi se tocmeşte cu dênsa ca zeastrea ce 'i au dat să fie pentru toate lucrurile ei, şi mai mult să n'aibă treabă în bucatele lui. Acea tocmeală n'are nici o putere, nici adeverinţă, nici se opreaşte fie sa a nu'l moşteni de va muri fără de carte, dar ce se face? aducă'şi ia întâi zeastrea carea 'i-aŭ dat tatăsăŭ şi darul dinaintea nunţei şi le amestecă cu bucatele tătâne-săŭ, şi aduc şi fraţii ei hainele 'şi eaŭ ce vor avea de le va fi dat tatăl lor când aŭ fost viŭ, şi atunci împart toţi fraţii tocma, şi ceale ce s'aŭ fost dat de zeastre, şi ceale ce nu s'aŭ fost dat zeastre, iară carea va face saŭ aŭ făcut tatăl lor la moartea lui saŭ muma, aceia va fi adevărat cât aŭ vrut şi aŭ scris» [2]), de asemeni şi la «glava CCLXXIX *pentru părţile al Feciorilor şi al Fetelor, carii aŭ luat de la Tatăl lor părţile sale, şi murind el iar vor să ia*, vedem iară: ori care de în feciorii carii sunt parte bărbătească va lua bucate, şi de în feate, zeastre aceia nu pot într'acest chip să intre întru moştenire cu ceia-lalţi fraţii carii n'aŭ luat, de nu vor aduce la mijloc ori-ce le-aŭ dat tatăl lor, haine, zeastre, daruri, dinaintea nunţei, saŭ alte bucate» [3]).

Mathei-Vodă observase această nedreptate în privinţa fiicelor înzestrate care rĕmâneaŭ în tot-d'a-una în daună faţă de fraţii lor, pentru averea moştenită de la părinţi. Milostivul Domn român, înlătură aşa dară acest principiŭ din legiuirea nescrisă a ţĕrei, saŭ aşa numitul obiceiŭ al pămêntului.

Acest principiŭ ast-fel cum 'l adoptase Mathei-Vodă,

---

1) Vezi în pravila originală întoarsă în slove latineşti, pag. 295.
2) Vezi în Pravilă 1652 pag. 298.
3) Idem p. 299—300.

am spus că'l aveaŭ şi Romanii, el exista şi în legiuirea bizantină, în *hexabiblonul lui Harmenopol* unde vedem: «si pater suam dotans filiam pactus est, ut dote pro se data sit contenta, neque in hereditate ipsius partem habeat, hoc pactum non valet, neque prohibitur succedere patri intestata obeunti filia, dum dotem fratribus, qui in potestate remanserant, confert» [1]).

Disposiţiunea modificată aşa de Mateĭ-Vodă fu în vigoare până la codicele luĭ Ipsilanti-Voevod din 1780 care earăşĭ strică glavele din legiuirea luĭ Matheĭ-Vodă (1652) şi reîntemeiă vechia stare de lucrurĭ din obiceiul pămêntuluĭ, pe baza că cea-ce a fost în obiceiul pămêntuluĭ nu trebue stricat şi ast-fel în condica luĭ Ipsilante vedem la «cap pentru moştenire, § 2 că: după ce se va înzestra fata de la părinţĭ, să nu aibă nicĭ cum voie după moartea părinţilor eĭ să intre la moştenirea lor, sub cuvênt ca să pună şi zestrea eĭ la mijloc, ci să rĕmână mulţămită cu zestrea ce va fi luat» [2]).

In codicele luĭ Calimach-Vodă pentru Moldova şi Caragea-Vodă pentru Muntenia (1816 şi 1817) se vede conservat tot acest principiŭ din condica luĭ Vodă Ipsilante şi anume la codicele Calimach, § 1013 se vede: «fiicele înzestrate nu pot cere senisfora, dar nicĭ sunt silite să pună la mijloc zestrurile» ear la codicele Caragea art. 17, făcênd aluziune şi la obiceiul pămêntuluĭ ḑice: «numaĭ feciorii moştenesc deopotrivă, şi pe fete de vor fi neînzestrate, datorĭ sunt să le înzestreze şi să le căsătorească» [3]).

Aceste disposiţiunĭ în acord cu vechiul obiceiŭ al pămêntului pe nedrept de aminterĭ, aŭ ţinut până la legiuirea din 1865 introdusă în principatele române, care ştim că prin art. 669, 751 şi urm. din codicele civil a înlăturat cu totul principiul vechiuluĭ obiceiŭ al pămêntuluĭ consem-

---

[1]) Vezĭ în Manuale legum sive Hexabiblos cum apendiciis et legibus agrariis Constantin Harmenopoli ediţ. Heimbach, Lipsiae 1851, vol. VIII, p. 633 citat de D Xenopol op. cit., p. 103 în Notă, Vol. IV.

[2]) Vezĭ în «Ediţia originală a Condiceĭ luĭ Ipsilante Voevod 1780 şi în a doua ediţie publicată de I. M. Bujoreanu în colecţiunile de legiuirĭ vechĭ şi noĭ ale Românieĭ citat de D. Xenopol, p. 103, Nota 35, Vol. 4.

[3]) Citaţiunĭ de D. Xenopol în vol IV, p. 103, op. cit.

nat şi în codicele de legĭ ale luĭ Ipsilante, Calimach şi Caragea, şi a reîntrodus după legiuirea franceză a luĭ Napoleon I (art. 745, 843 şi urm.) aceleaşi principiĭ ce le găsim în condica luĭ Matheĭ-Vodă Basarab din 1652, inspirându-se şi dênsul pentru acest principiŭ după hexabiblonul luĭ Harmenopol de la Bizanţ, în care se vede consemnat acel principiŭ al dreptuluĭ roman, de egalitatea dreptuluĭ de moştenire al descendenţilor, fiĭ şi fice, făcêndu-se raport la masa comună.

Ce lucru curios că, tocmaĭ de la Matheĭ Basarab, la 1864 să revenim pe adevĕrată cale.

Ce e drept; partea nedreaptă a acestuĭ principiŭ de moştenire fusese introdusă aşa de la sine, prin contactul ce noĭ l'am avut cu Slaviĭ, nu ne dedeam seama de marea nedreptate. Domnul Român Matheiŭ Basarab se convinsese de această nedreptate şi de aceia o înlătură în codicele sĕŭ de legĭ. Fanariotul Alex. Ipsilante însă sub paravanul că voeşte să păstreze obiceiul pămêntuluĭ românesc, strică întreptarea luĭ Matheĭ Vodă şi reinstitue prin scris, ceia-ce inconscient Româniĭ practicaŭ prin obiceiurĭ, el nu voia să ştie de datoria ce se cade unuĭ Domn de a îndrepta strâmbătăţile poporuluĭ sĕŭ, nu era Român, nu'l durea, pentru-că nu simţea româneşte. Caragea de asemenĭ, şi a trebuit ca de abea la 1864, să ne întâlnim cu vechiul principiŭ din codicele luĭ Mateiŭ Vodă (1652) şi să strigăm «lucrurile bune nu pier nicĭ o dată.»

La 1864 domnea însă Alex. Ioan I Cuza, care în ḑiua de 4 Decembre acelaşĭ an, după lovitura de stat, promulgă primul codice de legĭ române pentru ambele principate. După ce invită pe membriĭ consiliuluĭ de stat[1]), ca să elaboreze un cod civil, luând de model pe *cel italian*, care nu se votase încă, dar al căruĭ proect era votat[2]) (de Ministerul Pisanelli din Italia).

Preşedinte al consiliuluĭ de stat era C. Bosianu care de-

---

1) Desfiinţat prin art. 131 din Constituţiune şi prin legea de la 12 Iulie 1866.

2) Adresa Domnuluĭ către consiliul sĕŭ de stat din 11 Iulie 1864, No. 809, unde se vede că consiliul de stat «va avea în vedere condica Italiană». (Vezĭ citat în Dreptul civil român, vol. I, de D. Alexandrescu, p. XXIII.

venise un mare jurisconsult român, în urma studiilor sale de drept făcute în Franţa, aşa că admiraţiunea luĭ era pentru codul francez (codul luĭ Napoleon) încât jurisconsultul român lăsă la o parte idea de a se avea în vedere codul italian pentru elaborarea codiceluĭ civil român şi nu făcu cum se spunea în adresa Domnuluĭ, ci luă în examinare codul luĭ Napoleon, de şi maĭ inferior celuĭ italienesc, după cum recunoaşte şi D. Alexandrescu [1]), şi împărţi acest codice la membriĭ consiliuluĭ de stat, toţĭ oamenĭ eminenţĭ în ştiinţa dreptuluĭ şi în maĭ puţin de 2 lunĭ, el, *C. Bosianu* preşedinte al consiliuluĭ de stat, *J. Strat*, *Alex. Papadopol-Calimach*, *G. Vernescu*, *A. M. G. Apostoleanu* şi *Alex. Cretzescu* membri, elaborară codicele civil român [2]) care promulgat de Domnitorul Alex. Ioan I Cuza fără însa a fi supus corpurilor legiuitoare; ci prin simplu decret princiar; dar maĭ 'nainte fiind citit tot într'o şedinţă solemnă la care presidase Domnitorul [3]).

Cea d'întâĭ ediţie a acestuĭ codice a fost scoasă de rĕposatul întru fericire Vasile Boerescu, fiind ministru al justiţieĭ, atuncĭ, Nicolae Kreţulescu.

---

[1]) Vezĭ în operele D-sale, Dreptul civil român, p. XXIII şi în Droit ancien et moderne de la Roumanie, p. 490.

[2]) Acest fapt mi reaminteşte codificaţiunea franceză a luĭ Napoleon Bonaparte care ca Consul încă, prin actul însuşĭ ce prevedea formarea unuĭ guvern consular, anunţase prin legea din 19 Brumariŭ anul VIII, art. 9, formarea uneĭ codificaţiunĭ de legĭ civile. Lucrările începură în 24 Thermidor, anul VIII al mareĭ revoluţiunĭ şi printr'un decret al primuluĭ Consul din aceaşĭ ḑi, se institui o comisiune supremă care alcătui codicele civil francez, comisiune pusă sub preşedenţia vestiţilor juriştĭ: *Tronchet* (preşedinte de Tribunal al casaţiuneĭ); ear membri: *Bigot-Preameneau* (comisarul guvernuluĭ şi procuror general); *Portalis* comisar al consiliuluĭ şi ministru, unul d'între ceĭ maĭ marĭ jurisconsulţĭ şi în acelaş timp şi filosof); şi *Malleville* (membru al tribunaluluĭ casaţiuneĭ) vezĭ în vol. I. Laurent, p. 24—25.

[3]) Această promulgare era legală, căcĭ Cuza-Vodă în urma lovitureĭ de Stat de la 2 Maĭ 1864, reunise toate puterile în mâinele sale şi conform statutuluĭ desvoltător al convenţieĭ de la Paris din 7/19 August 1858, decretele date de principele român prin propoziţia consiliuluĭ de Miniştri şi al consiliuluĭ de stat aveaŭ putere de lege (Art. 18 al statutuluĭ), decrete carĭ maĭ în urmă s'aŭ ratificat de corpurile legiuitoare (vezĭ în: Droit ancien et moderne de la Roumanie, p. 491 Notă, D-l Alexandrescu).

Acum câţĭ-va anĭ D. G. Mârzescu a găsit în Archiva Ministeruluĭ de justiţie în dosarul No. 53, manuscrisul original al codiceluĭ civil, cu lucrările consiliuluĭ de Stat şi semnătura luĭ Alex. Ión I Cuza; în manuscris se vĕd 1936 articole pe când în textul tipărit ştim că sunt 1914, se vede că s'aŭ făcut maĭ multe rectificărĭ în urmă (vezĭ op. cit., p. 491).

După aceasta, în cursul anului 1865, s'aŭ elaborat şi legile penale, tot după cele francese, aşa că Românii acum, eraŭ judecaţi la fel, după una şi aceaşi lege, egală pentru toţi.

Alt obiceiŭ era acela, că fraţii nu puteaŭ să răstoarne daniile orĭ testamentele făcute în favoarea străinilor, aşa avem un document de la începutul veacului al XVIII-lea, ce conţine dania Todosieĭ, fiica luĭ Onciul către unul Onofreĭ Vrânceanovici, pe care 'l ia drept, fiul eĭ, dându-ĭ toate moşiile ce le avea: «iar fraţii, saŭ neamul eĭ, să nu se amestece la aceasta» [1]).

Moştenitorii, chiar fiĭ de aveaŭ nu puteaŭ beneficia de moştenire dacă maĭ întâĭ nu plăteaŭ toate datoriele defunctuluĭ lor părinte, orĭ a altuĭ decedat, orĭ-cine ar fi fost dênsul [2]), acest principiŭ era de origină romană, căcĭ el era consacrat de juriştii romanĭ «Deducto aere alieno».

Când moştenirea era împovărată de datoriile decedatuluĭ, moştenitorii puteaŭ să se lapede de moştenire, lăsând'o în seama creditorilor, de oare-ce primind'o puteaŭ să pericliteze pe a lor, era atuncĭ cea-ce aḑĭ este a priimi o succesiune sub beneficiŭ de inventar (art. 704 şi urm. C. C.), saŭ renunţarea direct la succesiune (art. 695 şi urm. în care e coprins şi art. 700, ce ştim la ce mare controversă de drept a dat naştere aḑi).

Un document din 1695 ne înfăţişează aceasta şi anume: murind Hristea Vistiernicul şi lăsând doĭ fiĭ, pe Radu clucerul şi Gheorghe Postelnicul aceştia nevoind a priimi, moşiile, Românii şi Ţiganiĭ ce rĕmăsese de la tatăl lor, se duc la divan şi declară că renunţă la moştenire în favoarea datornicilor părintelui lor, să ea fie-care ce i se va cuveni [3]).

Averea zestrală imobiliară se putea vinde în acele

---

[1]) Vezĭ Archiva ist., vol. III, p. 203, citat şi de D. Xenopol, vol. IV op. cit., p. 104.

[2]) Vezĭ în operele luĭ Miron Costin, documente din veacul al XVIII-lea citat. idem de D. Xenopol, p. 104.

[3]) D. Xenopol citează acest document reproducând'l după condica logofeţieĭ luĭ Brâncoveanu needitată, la Archiva statuluĭ, p. 140.

vremuri, ci nu ca azi; e un document din 1676 în care vedem cum se vinde o vie de zestre de către soţ, cu consimţimêntul soţiei sale, ce e drept, dar tot se vinde: «Adecă: eŭ Stan Abageru din preună cu femeia mea Fişa şi cu copii meĭ care Dumnezeŭ ne-aŭ dat... şi mărturisit cu acesta al nostru zapis, ca să fie de bună credinţă la mâna părintelui popii lui Dionisie, precum să se ştie că i-am vêndut sfinţiei lui, viea noastră care aŭ fost dată de zestre însă de la socrul meŭ popa Dobre»[1]).

Din unele drepturi atingătoare de proprietate, din documentele ce le mai avem, se poate observa existenţa servitudinei în cea-ce priveşte cursul unei ape curgĕtoare, şi trecênd printre doue proprietăţi, servind de hotar între ele. Avem un document în privinţa schimbărei matcei acelui rîŭ, ce slujea de hotar, între acele proprietăţi, documentul ce e drept, e moldovean, el e de la Vasile Vodă-Lupul, am spus însă mai 'nainte, că în cea-ce priveşte studiul obiceiului pămêntului, pentru Ţara Românească, ne vom sluji, fie de documente muntene fie moldovene, de oare-ce obiceiurile juridice eraŭ aceleaşi în ambele ţĕri surori.

Prin acest document Vasile-Vodă hotărăşte, că schimbarea cursului rîului, nu poate să atingă drepturile proprietarilor riverani, şi deci dispune că: hotarul între cele doue moşii să fie *tot matca cea veche a rîului, şi anume al Cracăului*[2]) (căci el curgea pe acolo).

Vedem un obiceiŭ juridic, tot de origină română, ce e drept dar, jurisconsulţii romani făcuseră diferenţă între rîurile publice şi cele private «de acquierendo rerum dominio» (Digest Lex VII § 3—6); distincţiune păstrată şi de codul nostru civil de aḑi (art. 476 titlul: «despre distincţiunea bunurilor, comparat cu 578 şi urm.: «despre servitudini ce se nasc din situaţiunea locurilor»).

In chrisovul lui Vasile-Vodă care constitue un element al «*obiceiului pămêntului*» saŭ al acelui drept român nescris (cutumiar), nu se vede această distincţiune pe care juris-

---

[1]) Vezi în Uricarul, p 11, Vol. VII.
[2]) Vezi doc. din 1639, în Archiv. ist. D. Hasdeu, vol. I, p. 94.

consultul roman o făcuse între bunurile de domeniŭ public şi cele de domeniŭ privat, distincţiune care a avut efectul eĭ la servitudinĭ, şi care de asemenĭ adĭ e păstrată de codul civil; se înţelege, spiritul Românuluĭ în acele vremurĭ nu era pătruns de o aşa mare fineţă juridică ca să conceapă toate acele meşteşugirĭ ale dreptuluĭ, la care jurisconsulţiĭ romanĭ muncĭseră decimĭ de anĭ întregĭ; să ne mulţumim totuşĭ că găsim o origină romană.

In cea ce priveşte dreptul obligaţiunilor, isvoarele istorice din perioada aceasta a dreptuluĭ cutumiar, e destuĭ de săracă, de oare-ce daraverile personale d'intre oamenĭ, eraŭ foarte restrînse, şi maĭ toate afacerile cum spune şi D. Xenopol se raportaŭ numaĭ la dreptul de proprietate[1], încât maĭ toate documentele ce le găsim în această privinţă se referă indirect tot la proprietate. Vom cita totuşĭ două documente, unul relativ la *un schimb*, document din anul 1718, 30 Iunie de la Mihail Racoviţă Voevod, prin care anulează schimbul făcut de proprietar pentru două sate, prin faptul că acel schimb nu'ĭ aparţinuse. Documentul priveşte pe vistierniceasa Maria, vĕduva luĭ Ilie postelnicul Cantacuzino din Moldova, ear satele sunt Bălţăteştĭ şi Mânjeştĭ din judeţul Neamţuluĭ[2])». Al doilea document e privitor la *zălogire*, document de la Gaspar-Vodă Graţian[3]) al Moldoveĭ din anul 1619, 30 Maiŭ, prin care se dă creditoruluĭ moşia zălogită numaĭ după judecată «Facem înştiinţare precum aŭ pîrît de faţă înaintea noastră, sluga noastră Gavriil diacul, pe rudenia luĭ, sluga noastră Tĕutul biv logofĕt, pentru cincĭ jărăbiĭ ce aŭ avut zălog de la unchiul lor Thoader din partea luĭ din Bălileştĭ drept 63 talerĭ bătuţĭ» [4]).

Acum să trecem la acel principiŭ al dreptuluĭ civil din dreptul cutumiar, pe care D. Xenopol le numeşte «*da-*

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, op. cit. p. 105.
[2]) Vezĭ în Uricarul, p. 365—377, vol. V.
[3]) Italian de origină, venit la domnie prin sprijinul Fanarioţilor din Ţarigrad.
[4]) Vezĭ în Uricarul, vol. X, p. 152.

raverĭ internaţionale» [1]) şi anume, maĭ întâĭ la *condiţiunea streinilor în Ţara Românească.*

Dintre streiniĭ ce aŭ căpătat în vremurile trecute calitatea de cetăţean român, aŭ fost maĭ cu seamă Greciĭ, căcĭ cu aceştia aŭ fost maĭ mult Româniĭ în atingere, din causa vasalităţeĭ lor, către Sublima poartă, al căruĭ fir politic după câte am vĕzut până aci, era dus de dênşiĭ.

Nu vom vorbi aci de primele atingerĭ ale Grecilor cu elementul ce va da nascere poporuluĭ român, adică cu elementul roman adus în Dacia de Traian, element ce a venit acolo odată cu toţĭ coloniştiĭ, aduşĭ de marele împărat, din toate părţile imperiuluĭ roman (Asia minoră, Iliria, Galia [2]), între care aŭ fost şi o sumă de Grecĭ, după cum dovedeşte inscripţiunile de pe tabelele cerate [3]) şi element ce a avut aceiaşĭ soartă ca şi toate cele-l'alte, adică de a fi absorbit de romanisarea cea puternică ce a mistuit pe toate elementele strĕine, pentru a triumfa şi a se conserva numaĭ elementul roman.

Decĭ să lăsăm la o parte elementul grecesc de atuncĭ, element ce de sigur a fost distrus de cel roman cu mult maĭ 'nainte de formarea statelor române.

Să vorbim decĭ de elementul grecesc venit asupra Românilor de la întemeerea ţěreĭ lor, încoace.

Am vorbit însă maĭ 'nainte, mult [4]), tot în această carte, despre înrîurirea grecească, am vĕzut acolo causele în virtutea cărora ea s'a manifestat; am vĕzut că fusese un ce fatal ca dênsa să se manifesteze, că acel ce fatal, era vasalitatea noastră către imperiul turcesc, unde aceĭ Grecĭ eraŭ a tot puternicĭ şi indispensabilĭ imperiuluĭ, din cauza cultureĭ lor, am vĕzut că acea înrîurire a elementuluĭ grecesc ce în ţĕrile noastre s'a manifestat pe treĭ căĭ şi cele maĭ spornice; comerţul şi religiunea, despre care cititorul a vĕzut că dênsele începuseră încă dupe la 1393 încoace [5]), ear

[1]) Op. cit., vol. IV, p. 106.
[2]) Eutropius şi Capitolinus.
[3]) Vezĭ în Xenopol, vol. I, 163—176.
[4]) Vezĭ această carte, cap. I, II, III
[5]) Idem.

influenţa politică ce se accentuase cu deplină putere, maĭ cu seamă, după moartea luĭ Mihaiŭ Viteazul, de oare ce de la 1611 până la 1714 într'un restimp de 103 anĭ, se întêmplă şeapte revoluţiunĭ făcute de elementul naţional, contra acestuĭ element strěin saŭ grecesc.

Aci decĭ nu maĭ e loc a repeta cea-ce am spus în privinţa istoriculuĭ aceleĭ înrîurirĭ, ci numaĭ şi numaĭ a arăta condiţiunea lor juridică pe pămêntul Ţěreĭ-Româneştĭ. Pentru a vorbi însă de aceste condiţiunĭ avem necesitate de câte-va exemple:

Pe calea comerţuluĭ de sigur Greciĭ aveaŭ ca scop de a se îmbogăţi, încât alergaŭ la fel de fel de mijloace, ca să poată agonisi averĭ cât maĭ curênd. Un document din 1469 arată că se întêmplase proces comercial între un Sas, un Italian şi patru Grecĭ aci la noĭ în ţară, proces judecat de palatinul Neagu al Domnuluĭ muntean Radu cel frumos [1]).

In cea-ce priveşte calea religiuneĭ am vězut resultatul desastros la care ajunsesem [2]), mijloacele cele infernale şi acriminaliste ce le întrebuinţaseră călugăriĭ grecĭ aşeḑaţĭ în sfintele noastre locaşurĭ, cum eĭ aŭ recurs la falsificarea documentelor numaĭ şi numaĭ ca să arate vechimea închinăreĭ monastirelor noastre, sfîntuluĭ munte şi aceasta din cauza *arghirofilieĭ*, căcĭ acele sfinte monastirĭ zidite de domnĭ şi boeriĭ noştri eraŭ înzestrate cu ḑecimĭ de moşiĭ, încât ele închinate sfîntuluĭ munte, veniturile acelor averĭ treceaŭ în buzunarele strěinilor de la muntele Athos, ca, monastirele S-tu Ştefan de la Meteor, Vatopeduluĭ, Sfînta Agora, Ezer şi altele; am vězut că un asemenea fals a fost făcut de aceĭ călugărĭ grecĭ încă de pe la anul 1410 (documentul luĭ Vladislav-Vodă, fiul luĭ Mircea, dovedit de fals [3]) alt fals la 1616, document de la Radu-Vodă Michnea, altul de la 1618, de la Gavriil Movilă [4]). Călugăriĭ grecĭ comiteaŭ asemenĭ falsurĭ, pentru că aceste averĭ

---

[1]) Vezĭ în Columna luĭ Traian, Hasdeŭ, p. 127, anul 1874.
[2]) Vezĭ în această carte, Cap. II.
[3]) Idem Cap. II, cu sorginţele luate.
[4]) Idem Idem

ale monastirelor să încapă pe mâna lor, ei plastografiaŭ ast-fel în modul cel mai neomenos sigiliul domnuluĭ, *şi când te gândeşti că aceşti călugări eraŭ veniţi aci, din părţile răsăritului. Aduşi fiind de unii domni români după cum făcu Radu cel mare (1496—1508) cu patriarchul grec Nifon* [1], *al Constantinopoluluĭ, pe care 'l făcu Mitropolit al Ungro-Vlachiei, aducêndu-l aci ca să insufle credinţă Românilor. «Eŭ să domnesc, ear tu să ne îndreptezi»* [2], după cum îi ḑicea dênsul, *şi că pe aceşti călugări greci Românii îi primiră ca pe nişte sfinţi căci ei veneaŭ din nişte locuri ce eraŭ vecine cu sfîntul mormînt, loc unde suferise Mântuitorul, Domnul nostru Isus Christos, ear în schimb dênşii* (adică călugării Greci) *să profite de această încredere ce le o da poporaţiunea bogată a ţereĭ şi să despoaie ţara de averile ei, bătându'şi joc de sfintele noastre locaşuri, falsificându-le întăriturile domneşti şi daniile boereşti, înstrăinându-le la ai lor. Profitând deci de neştiinţa poporuluĭ*, stare de lucruri însă ce se termină cu domnia luĭ Mathei-Vodă Basarab, care în anul 1639 dă un chrisov prin care îşĭ arată toată indignarea şi dispreţul, pentru aceşti călugări greci, punênd capĕt nelegiuirilor lor. După cum am vĕḑut documentul întreg reprodus de noi [3]) şi din care mai repetăm încă aci: «când se întîmplă de stătura a fi mitropoliţi şi domnitorii ţĕrei oameni strĕini nouă, nu cu legea sfîntă, ci cu neamul, cu limba şi nu moravurile cele rele, adică grecii, care spurcându'şĭ mânile lor în ocărîtoarea mită sub vicleana taină, începură a vinde şi cârciumari sfintele monastiri ale ţĕrei şi lavrele domneşti a le supune metoace dajnice altor monastiri de pre în ţara grecească şi de la Sveta Gora, *facêndu-le hrisoave de închinăciuni fără de ştirea sfatului şi fără voea soborului»* [4]). Prin care document milostivul şi dreptul Domn reia toate monastirele închinate la sfîntul munte în acest mod viclenesc

[1]) Vezĭ în această carte p. 76—26.
[2]) Vezĭ în cronica anonimă, domnia Raduluĭ Vodă cel mare.
[3]) Vezĭ în această carte p. 19.
[4]) Vezĭ în original în această carte p. 19 şi în Uricarul, vol. V, p. 327—336.

şi le repune earăşi în vechea lor stare de lucrurĭ, adică sub Ţara-Românească [1]).

In cea-ce priveşte acuma calea politiceĭ care nu a fost de cât o consecuenţă a acestor două căĭ, căcĭ prin mijlocul comerţuluĭ şi al religiuneĭ eĭ aŭ ajuns şi în trebile politiceşte după cum spune D. Xenopol că «închinarea monastirelor de către grecĭ a precedat, a înlesnit şi a deschis calea politiceĭ» [2]).

Că aceştĭ grecĭ aŭ căpătat o mare putere în ţěrile române, am vězut causele, efectele şi resultatul în tot cursul acesteĭ cărţĭ în cele două capitole, căcĭ acesta a fost scopul lucrăreĭ de faţă, de a studia înrîurirea lor pe toate căile pe care s'a manifestat.

Totuşĭ să maĭ reluăm ceva din firul trecut pentru a putea începe cu acesta, ce priveşte pe acest capitol.

Noĭ eram vasalĭ Turcilor, am vězut de ce le eram lor şi de ce nu s'a putut să fim altora. Turciĭ aveaŭ mare necesitate de Greciĭ vecheĭ Bizanţĭ, căcĭ eĭ eraŭ învěţaţĭ, învěţaseră de micĭ prin universităţile din Padova şi altele eraŭ de asemenĭ şi marĭ negustorĭ de diferitele mărfurĭ. Turciĭ lăsaseră comerţul în mâinele Grecilor căcĭ dênşiĭ (Turciĭ) eraŭ un popor resboinic şi cuceritor încât nu avea în cap comerţul ci resbelul, eĭ nu ştiaŭ franţuzeşte nicĭ italieneşte, limbele necesare atuncĭ în diplomaţie, aşa că aceste două lucrurĭ: bogăţia, ce decurgea din facerea comerţuluĭ şi cultura, şi decĭ cunoştinţa limbelor franceză, italiană şi încă şi altele le-aŭ adus Grecilor indispensabilitatea lor în imperiul turcesc, după orĭ-ce resbel Turciĭ făceaŭ apel la lăḑile de banĭ ale Grecilor, la orĭ şi ce act de corespondenţă făceaŭ apel şi la condeiul lor; de aci decĭ şi fumurile acelea în capul acelor Grecĭ, věḑênd cât de mare preţ şi cât de necesarĭ sunt eĭ Turcilor, încât de aci exigenţe şi exigenţe de la Turcĭ.

Se ştie însă fasele prin care aŭ trecut domniile române faţă de puterea sultanină de la 1393 încoace, domniĭ

[1]) Vezĭ din document la p. 20, citată în această carte.
[2]) Vol. III op. cit. p. 456—457.

aleşi de poporul român, *domnii aleşi dintre boerii ţerii, moştenitorii tronului, din osul domnului, din neamul lui saŭ în lipsă de aceştia dintre alte neamuri;* **sistemul electiv-ereditar deci în plină fiinţă.** Domnii numiţi de Sultani mai întâi pe viaţă, pe 7 ani, apoi pe 3 ani, cu drept de preînoire a domniei, mulţi din Domnii veniţi Domni de-a dreptul din Constantinopole şi din cei crescuţi de mici, din frageda lor copilărie acolo, între călugări şi dascăli greci, creerul şi inima lor imbibată de teoriile codului *iesuitico-machiavalic*, în capul căruia sta scris, principiile: «*secretul face succesul*» şi «*scopul scuză mijloacele*», de aci deci delicte şi urgii groasnice în guvernarea unei ţeri. In virtutea acestor întêmplări, prietenii mari se întinse între Grecii de la Stambul şi Domnii de la Bucureşti prietenii însă nu de inimă ci de interes, căci acei Greci, ce sprijiniseră pe unii Domni români în numirea lor la tronul Moldovei saŭ al Munteniei, nu visaŭ de cât interesul; ca dênşii prin această prietenie să poată intra în legături de rudenie cu acei domni, căpătând ast-fel calitatea de *Români (de oare-ce religia era aceiaşi, şi în obiceiul pământului nu se glăsuea imposibilitatea, de cât pe acest motiv)*, ca în urmă să ajungă la boerii şi încetul cu încetul şi la domnii, şi reuşind acei Greci din causa abilităţei lor, căci iesuitul reuşeşte în tot-d'a-una, sub masca bunătăţei, el ascunde linguşirea cea mai josnică, sub masca prieteniei el ascunde răutatea cea mai perfidă, el vrea să pară a fi un adevĕrat *porumbiel* pe când este *şarpele cel mai veninos* aceste toate însuşiri le conţinea splendid de bine trupul *Fanariotului bizantin*, încât candidatul la domnia română, un biet boer reuşea lesne la Ţarigrad, dacă avea lăḑile de bani ale vre-unui Grec la spatele sĕŭ. De aci însă după căpătarea domniei *o sumă de obligaţiuni din partea domnului român şi a neamului sĕŭ, către Grecul cămătar*, obligaţiuni, ca: de a căsători pe fiică, fiŭ saŭ rudă de a sa cu acel grec, fiică, fiŭ saŭ cine-va din neamul lui; obligaţiuni de a aduce pe acel rec Gsaŭ pe cine va din neamul lui în Ţara-Românească şi a'i da vre o boerie, mai întâi pe la curte, apoi şi în divan, acestea deci contribuind,

la mijlocul de a îmbuiba Ţara-Românească cu aceşti Greci, de a curci clasa boerească română, de a mări cercul clasei cetăţeneşti române, pentru ca ei în urmă să devie domnitorii aceştei ţări şi încă să aibă *şi cutezanţa de a ne da nouă Românilor exemplu de patriotismu, românismu, naţionalismu, virtute, energie şi morală.*

Nu aştern aci numai vorbe, istoria se scrie prin documente, dar vai! avem documente ele nu ne lipsesc. Nu am avut mijloace ca să caut şi alte documente de cât cele relatate de D. Xenopol în a D-sale istorie, că or mai fi şi altele, ori nu, nu putem afirma, căci ştiinţa istoriei este o ştiinţa ce poate face progrese ḑilnice, ea e o comoară nesecabilă, numai timpul şi iarăşi timpul cel infinit, poate aduce noui descoperiri, ce nici odată nu se vor sfîrşi.

Aşa dar marginindu-ne în această parte la cele expuse de D. Xenopol, D sa ḑice: «Ast-fel de încuscriri între familiile române şi Grecii Constantinopolei sunt vechi, mai ales în Muntenia: O mătuşă a lui Dan al II-lea (1420—1425) se numia *Calinichia*[1]), care după numele ei trebue fără îndoială să fi fost de obârşie greacă «de către mătuşa doamnei mele Doamna Callinichia»[2]).

Pătraşcu cel Bun tătăl lui Michaiŭ Viteazul (1554—1557) se însurase cu *Greaca Teodora,* a cărei frate Iane căpătă prin această încuscrire dregătorii însemnate în Ţara Muntenească[3]), căsătorit şi el cu o boeroaică română şi ajungând postelnic mare sub Pĕtraşcu cel Bun, vistiernic mare sub Petru Cercel, şi în fine cea mai mare boerie după domn, Mare ban de Craiova sub Mihnea al II-lea, şi capu chehaia la Constantinopole. Ajungênd ast-fel nepotul sĕŭ, Mihail, viitorul viteaz voevod, ca veneticul de unchiŭ să-l protegiuească şi să'l facă ispravnic de Mehedinţi. Intre anii 1586 şi 1590 agă şi stolnic, şi în fine sub Alexandru Vodă al III-lea, ban de Craiova, din care deveni Domn. Acest Iane despre care ambasadorul Pezzen spune că era

---

[1]) Vezi din documentul original în Arch. ist. vol. I, p. 19.
[2]) Vezi în op. cit., vol. IV, p. 460.
[3]) Idem p. 158.

ca toţi Grecii un intrigant de frunte, cel mai trădător ce aŭ existat vre-odată pe pământ» [1]. Alexandru fiul Mircioaei era însurat cu o greacă din Galata Constantinopolei. Maria fiica lui Petru Schiopul de asemeni mărită pe fiica sa după un grec din Constantinopol, Zottu Ţigara» [2].

Asemeni înrudiri deveneaŭ tot mai dese între clasa boerească română şi grecii Fanarului din Ţarigrad, şi chiar de pe aiurea. Cu cât ne apropiăm de epoca întronărei fanarioţilor în Ţara-Românească (1716), aceste înrudiri devin mai frequente, ca ele să devină apoi o regulă în timpul domniei lor (1716—1821), aşa că prin acest chip nu ştim daca va fi scăpat o familie românească ca să nu se alieze cu una grecească fanariota. Să mai aducem încă şi alte exemple despre asemeni înrudiri până la anul 1717. Constantin Cantacuzino devenit mare postelnic sub domnia lui Matheiŭ-Vodă Basarab (1633) se căsători cu domniţa Elina fiica lui Radu Şerban Basarab, despre care nu avem nimic de spus, căci, frumosul sĕŭ rol corect şi plin de inimiă nu a putut de cât să servească de exemplu de patriotismu pentru boerii români din acea epocă [3], apoi descendenţii din acest Cantacuzean care se aliară fii, fiice, aproape cu toate familiile boereşti române, aşa că dênşii se românisară cu totul [4].

Din familia Mavrocordaţilor, Scarlat mare paharnic, al Ţĕrei-Româneşti, în vremea lui Vodă Brâncoveanu 1689—1714 se căsători cu Elina fiica Măriei Sale [5].

Din familia luĭ Rizu-Rangabe avem pe fanariotul Manolache Rangabe fiul lui Andronic Rangabe de la Ţarigrad, care se căsători cu fiica lui Constantin Vodă Brâncoveanu

---

[1]) Vezĭ scrisoarea luĭ către archiducele Ernest din 15 Ian. 1590, col. doc. Hurm. p. 131—132, vol. III.

[2]) Vezĭ în Relaţiunĭ istorice despre ţĕrile române de la finitul veaculuĭ al XVI-lea şi începutul celuĭ al XVII de Melchisedek, p. 6, vezĭ în analele academieĭ vol. III, seria II anul 1882. Vezĭ în Xenopol, vol. IV, p. 461.

[3]) Despre viaţa şi activitatea sa politică am vorbit în această carte unde s'a putut aprecia (vezĭ la capitolele II, III şi IV).

[4]) Vezĭ genealogia lor originală în «Buciumul» luĭ C. Bolleac şi în cartea luĭ Rizu Rangabé «Livre d'or de la noblesse fanariote».

[5]) Vezĭ idem Rizu-Rangabé şi în Emile Legrand, genealogie des Mavrocordatos de Constantinople.

domniţa Bălaşa, pe acesta cronicarii noştri îl numesc Manolache Andronic, ce fu şi mare Ban de Craiova în timpul domniei socrului sĕŭ [1]).

Din neamul Roseteştilor fanarioţi, avem pe Nicolae Rosetti căsătorit cu domniţa Ancuţa a lui Constantin Vodă Brâncoveanu [2]).

Am enunţat aci numai câte-va alianţe între familiile domnitoare române, afară de acestea, câte şi câte mai eraŭ încă între familiile boereşti române[3]).

Mulţi din aceşti greci devenind mari boeri în Ţara-Românească şi ocupând cele mai mari boerii, aşa de pildă a fost: familia *Coresi* originară din Chios şi din a cărei descendenţi jucară un rol însemnat în Ţara-Românească, contribuind chiar la desvoltarea culturală, lucru ce am vĕḑut în acest capitol VII când am vorbit de literatura bisericească a ţĕrei şi ce 'l vom vedea la paragraful «Autorilor literaţi greci» numele de *Coressi* e citat prima oară într'un chrisov dela 1529 al lui Moise-Voevod şi alte douĕ de la Radu Voevod din 1536 şi 1538 [4]), de asemeni şi alţi Coressi intraţi în rĕndurile boerimei veacului al XVI-lea «Coressi logofĕtul cu feciorii lui ce cumpĕră moşia Bărcăneşti şi Vlăduleşti în 1567»; «alt document din 1570 vorbind de înrudirea aceluiaşi Coressi cu Crestinul Stan» [5]).

Pe timpul lui Mircea Ciobanul (1546—1560) întâlnim pe grecul Manta (nu se ştie din ce neam) voind a lua moşiile sequestrate ale lui Radu vistierul ca el să le dăruiască călugărilor de la Ezer [6]).

Pe vremea lui Michai-Viteazul Grecii formaŭ deja o bună parte din boerimea română. D. Xenopol spune că

---

[1]) Vezi idem în Rizu Rangabé.

[2]) Idem p. 113.

[3]) Se poate vedea pe ici pe colea exemple prin cronici, prin documente şi în unele cărţi de genealogii ca în Rizu-Rangabe «Le livre d'or des Phanariotes, în O. G. Leca «Familiile boereşti române» şi alte monografii.

[4]) Vezi în Columna lui Traian pe anul 1877, p. 571 citaţie de D. Hasdeŭ.

[5]) Cipariŭ în «Archivă», p. 102—181, citaţie de D. Xenopol, vol. III, op. cit. p. 636.

[6]) Vezi în Arch. ist. a D-lui Hasdeŭ, vol. I, p. 68, citat D. Xenopol idem pag. 462.

vestitul Ban Mihalcea al Craiovei era grec [1]), (unii istorici pretind însă că era român din neamul Cândescilor, saŭ al Mihalceştilor, lucru însă ce'l dăm sub toată reserva) grec era şi vistiernicul Stavrinos despre care vom vorbi la paragraful «Autorilor greci» de asemeni şi Manta de care vorbirăm mai sus ce jucă rol sub domnia luĭ Mihaĭ ca Ban de Craiova şi vestitul intrigant Iane pe care Pezzen 'l descrie în culori aşa de veninoase către archiducele Ernest [2]).

Acest tumult grecesc făcu pe marele Domn Michaĭ în unire cu Battori să prevadă într'un articol al tractatuluĭ lor: «Graecus natione inter duodecim juratos Bojeres esse nequeat neque aliquod munus et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit» adică: «între ceĭ 12 boerĭ juraţĭ care eraŭ să participe la dieta Ardealuluĭ, să nu poată încăpea nicĭ un grec, nicĭ să poată obţinea vre unul o dregătorie privitoare la ocârmuirea Munteniei» [3]).

După moartea luĭ Mihaĭ ştim că succedase epoca domnitorilor grecisaţĭ sub care slujbele româneştĭ ajunseră în cea maĭ mare parte în mâinele grecilor, am vĕzut în cele 6 revoluţiunĭ (de la anul 1616—1633) nume de grecĭ ca *Tuçalas*, *Sofialistul*, *Balasache*, *Pavlache* care ajunseseră oamenĭ de încredere aĭ domnilor, paharnicĭ marĭ, clucerĭ marĭ şi gramaticĭ şi maĭ ştiŭ eŭ ce, însurându-se cu fiice de boerĭ românĭ. De asemenĭ pe: *Caramanleĭ*, *Hrisoscoleĭ*, *Lambrino*, *Nottaras*, *Vlastos* familiĭ maĭ de seamă dar tot greceştĭ, tot venite aci înainte de 1717, şi jucând rol sub domniile luĭ Şerban Cantacuzino-Voevod şi Brâncoveanu-Voevod.

Lucrul însă nu rĕmâne aci căcĭ nu numaĭ grecii căpătaseră ast-fel naţionalitatea română prin însurătoare cu boeroaice române saŭ prin funcţiunile lor, ci şi alte neamurĭ de oamenĭ, aci recurgem earăşĭ la o notă importantă a D luĭ Xenopol în care vedem: «Pe lângă Grecĭ maĭ întâl-

---

1) Vezĭ op. cit. vol. III, p. 462.
2) Scrisoarea din 15 Iunie, 1590 de care vorbirăm maĭ sus
3) Vezĭ doc. Hurm., III, p. 212.

nim din când în când şi alţi strĕinĭ în dregătoriile ţĕrilor române, dovadă că orĭ cine putea fi urcat în ele prin voia a tot puternică a domnuluĭ. Aşa pe un *Sarandino* logofĕt încă pe timpul luĭ Dan al II-lea document de hărăzire de moşiĭ luĭ Stoica, Dumitru Vlăscan, Petru şi Sişman din 1430 martorĭ semnaţĭ: Jupânul Badea vornic, jupânul *Sarandino logofĕtu*, Negrilă Spătar, Stanea Stolnic» [1]).

Pe Contele *Attillio Vimercati* numit de Ciro Spontoni general sergent major al principeluĭ Radu Şerban (1601 — 1611 [2]).

Aceştia numaĭ în Ţara-Românească căcĭ în Moldova eraŭ alţiĭ încă.

Aceste personage de sigur se pierd în naţionalitatea unuĭ popor şi istoria nu le poate consacra multe rândurĭ căcĭ ele nu eraŭ de cât nişte fulgere ale uneĭ furtunĭ trecătoare, pe când greciĭ eraŭ un torent perpetuŭ de care istoria trebue să vorbească pe larg de oare-ce eĭ aŭ constituit cum ḑice D. Xenopol «un element neapărat şi fatal în desvoltarea vieţeĭ româneştĭ» [3]).

Că am terminat cu partea istorică a paragrafuluĭ juridic putem intra acuma în studiul sĕŭ, adică: «a condiţiuneĭ juridice a strĕinilor în Ţara-Românească» lucru pe care nu am fi putut trece, căcĭ în această privinţă istoria a mers mână în mână cu legislaţiunea.

Am vĕzut cum strĕiniĭ se căsătoreaŭ cu fiicele de românĭ saŭ strĕinele cu fiĭ de românĭ şi cum aceĭ streinĭ veniţĭ aci în ţară, căpătaŭ câte o funcţie, câte o boerie infiltrându-se ast-fel în clasa boerească prin dublul efect *şi al slujbeĭ lor şi al rudeniilor lor de căsătorie.*

Vom vedea acuma cum eĭ în virtutea acestor douĕ cause dobêndeaŭ calitatea de cetăţenĭ românĭ şi deveneaŭ ast-fel Românĭ de drept dar poate de fapt nu. In această privinţă întâlnim maĭ multe documente ale timpuluĭ, aşa unul de pe timpul luĭ Brâncoveanŭ unde vedem pe un

---

[1]) Vezĭ în documentul de la Dan din 1430, Sept 15 în Archiva ist. I, p 74.
[2]) Vezĭ Hist. de la Transilvania, Veneţia 1635, p. 208—233 citată în Nota 42 vol. 3. op. cit. D. Xenopol, p. 464.
[3]) Idem finele Noteĭ.

Proca armaşul şi cu soţia sa *Chirco* ambiĭ din Rumelia cumpărând moşia luĭ Chrizea vistiernicul şi retrăgându-se apoĭ în Muntenia. Vorbind de aceasta ca de ţara lor, trimiţând încă pe ginerele lor *Saulea* spre a vinde maĭ târdiŭ această moşie chiar luĭ Vodă Brâncoveanu însuşĭ» [1]).

D. Xenopol din citarea unuĭ document de care vom vorbi şi noĭ maĭ la vale, deduce că: calitatea de cetăţean român o maĭ putea dobândi nu numaĭ strĕiniĭ deveniţĭ boerĭ cu câte o boerie românească saŭ însuraţĭ cu o fiică de boer român, ci chiar şi aceĭ strĕini care nu avusese vre-o boerie în ţară aci, şi care nu se însurase, ci pur şi simplu fiind-că cumpărase un imobil rural, ba ceva maĭ mult, strĕinul putea fi şi Turc, acest de pe urmă caz juridic din obiceiul pămêntuluĭ, totuşĭ rĕmâne o suposiţiune căcĭ el nu se întemeiază de cât pe aserţiunea cum că există un document din 1560 unde se vede scris numele de *Hamza Turcul*, document întărit de Petru Vodă, fiul luĭ Mircea, prin care se şi dărueşte satul Aninoasa bisericeĭ din Têrgovişte, iscându-se un proces din această danie între Vlădica Efrem al aceluĭ sfânt locaş şi pretinsul proprietar al moşiei, acel Hamza Turcul.

Faptul acesta de existenţă într'un document român, şi în asemenea împrejurărĭ al luĭ *Hamza Turcul* a dat de bănuit d-luĭ Xenopol cum că Hamza era Turc saŭ de origine turcească şi creştinisat apoĭ, după cum arată şi numele sĕŭ de *Hamza* cu supranumele de *Turcul* [2]).

D. Xenopol maĭ la vale însă revine şi spune că acest fapt cum că streiniĭ ne-boeriţĭ puteaŭ cumpĕra moşii, este *îndoelnic* [3]).

Imobile urbane însă puteaŭ cumpĕra, şi tot D. Xenopol ne citează maĭ multe documente în această privinţă, toate însă privesc pe Moldova, şi nu am putea umplea

---

[1]) Vezĭ în condica luĭ Brâncoveanu, la Archiva statuluĭ, p. 140 (citaţie de D. Xenopol în vol. IV, op. cit., p. 107).

[2]) Vezĭ documentul in Venelin «Vlaho-bolgarskaia gramota, p. 175, citat şi de D. Xenopol, cu interpretarea de care am vorbit (vezĭ op. cit., vol. IV, p. 108, şi în Nota 49).

[3]) Idem p. 108.

lacuna asupra celor muntene, de cât reproducênd respunsul divanului Moldovei către guvernul Bucovinei în 1782 în care se resumă toate acele documente, oglindindu-se într'ênsele acest principiŭ din obiceiul pământului: «Armenii şi Jidovii n'aŭ avut după dreptate a cumpĕra moşii la ţară de veci, nici aŭ, iar casă şi dugheni la têrguri aŭ putut şi pot cumpĕra, însă Armenii numai, pot cumpăra şi vii» [1]).

Un alt principiŭ juridic din obiceiul pământului, mai era încă asupra înstrĕinărei populaţiei şi în de obşte a averei câştigate în ţară de către strĕini.

Numai copii strĕinului puteaŭ moşteni în ţara noastră vre-un imobil rural, în lipsă de copii, rudele nu moşteneaŭ nimic, ci proprietatea decedatului strĕin venea Domnului ţĕrei. D. Xenopol dice că avem deci şi noi *dreptul de alienagiŭ* «le droit d'aubaine» ca Francezii. In această privinţă e un document moldovean de la 1725, pe care 'l citează D. Xenopol, de la Mihail Racoviţă Vodă, ce ea moşia lui Dracea armaşul, om strĕin de ţară şi mort fără copii, dăruind însă Măria Sa, moşia, monastirei Neamţului [2]).

Aceste două de pe urmă principii juridice în care a fost vorba de strĕini, se poate vedea că interpretarea articolului 7 din constituţiunea pe care o aŭ adi Românii, e justă şi conformă cu vechiul obiceiŭ al pământului «cum că, strĕinii nu pot dobàndi imobile rurale în România» nu puteaŭ dobândi nici atunci, în veacul al XVI-lea şi n'aŭ putut dobândi nici odată de când există Românii, căci este suficient să ai un singur document despre un lucru din timpul ce nu exista legi scrise, şi să conchizi de aci, că aşa aŭ fost obiceiul mereŭ, de oare-ce un document de pe vremea legilor nescrise este o oglindă în care se reflectează obiceiul întregului trecut al acelui popor.

Aceste douĕ principii ne mai arată încă, cum acei strĕini puteaŭ deveni Români şi deci proprietari, uşor foarte uşor, căci numai căsătoria şi boeria română eraŭ singurele piedici.

---

[1]) Vezi în Uricarul, vol. XI, p. 263, citat de D. Xenopol op. cit., vol. IV, pag. 109.

[2]) Vezi documentul în Condica lui Asaki needitată, II, p. 504, citaţie de D. Xenopol, vol. IV, p. 110.

Românii de oare-ce aŭ avut atât de a face cu strĕinii se pare de la prima vedere că ar fi trebuit să aibe stabilite câte-va principii juridice *şi de drept internaţional.* Din documentele rĕmase nu s'a cules însă nimic în această privinţă până acum, totuşi din multele tractate încheiate de domnii români cu Craii strĕini, ca cel turcesc, nemţesc, rusesc, leaş şi unguresc se poate culege câte-va reguli de drept internaţional şi acestea însă privitoare mai mult la dreptul penal de simplă poliţie şi poliţie corecţională, de pildă turburările aduse de strĕini în oraşele româneşti, pedepsele aplicate neplatnicilor strĕini în relaţiuni băneşti cu Românii; şi altele de soiul acesta.

Ne-am dat toată silinţa ca capitolul fondului dreptului *din legislaţiune să fie cât se poate mai complect, am căutat a strânge cât se poate mai multe principii juridice din legislaţiunea nescrisă a Ţĕrei-Româneşti până la 1717, principii oglindite în chrisoavele Domnilor acestei ţĕri şi în unele ordonanţe ale divanurilor lor, de oare-ce acestea sunt singurele isvoare din care s'a putut culege aceste petricele preţioase, care fie-care este o antică pentru originea legislaţiunei române.*

Acum că am studiat fondul dreptului să trecem la *procedura sa.*

Se cunoştea ca principiŭ, în procedura dreptului nescris, *chemarea la judecată a părţei pârâte, şi dacă lipseşte partea se presupunea că ea fuge de judecată şi deci se condamna în lipsă*, după buna regulă ca *cel ce fuge de judecată nu are dreptate.*

Se mai cunoştea de asemeni şi *principiul descinderilor la faţa locului* de către un împuternicit al puterei judiciare, spre a constata asupra litigiului ce ar face obiectul unui proces dintre părţi.

Principiul lucrului judecat nu se cunoştea în acele vremuri [1].

---

[1] Acest principiŭ a fost introdus la noi de-abia în anul 1835, în urma regulamentului organic, el fusese conservat şi în legislaţia veche scriă a ţĕrei, chiar şi codul Caragea 'l ignorase.

Aceaşi cestiune putea veni de nenumĕrate rênduri în faţa diferiţilor domni ea nu se pertracta nici o dată. Mijloacele de dovadă eraŭ de 2 feluri: 1⁰ *dresele* adică acele documente anterioare pe care se basa noua judecată şi 2⁰ *marturiĭ* care eraŭ nişte persoane ce depuneaŭ ştiinţa lor asupra cutăruĭ fapt, sub prestare de jurămînt, în divan, în faţa domnuluĭ, din orĭ şi ce clasă ar fi fost dênşiĭ, fiind în numĕr de obiceiŭ de 12, orĭ de 24.

Aceste 5 principiĭ se pot vedea în acest document al luĭ Mihnea Vodă din 1586, 12 Octombre, prin care întăreşte dania luĭ Ivaşcu Vornicul Golescul monastireĭ Vieroşul, danie ce consista în satele Poenarĭ, Căpuţinenii şi Chiaeniĭ pe care le câştigase în bătălia de la Făntâna Ţiganuluĭ tatăl sĕŭ, Radul clucerul, de la Radu-Vodă Călugărul (1521—1522) şi care după vremurĭ trecênd în mâinele greculuĭ Manta postelnic, din causa emigraţiuneĭ luĭ Radu clucerul Golescul. Cel d'întâĭ (adică grecul Manta) le închinase monastireĭ Ezeruluĭ a călugărilor Grecĭ, lucru ce a dat naştere la acest proces unde se vĕd acele 5 principiĭ juridice ear ca resultat câştigul Vieroşuluĭ şi decĭ pierderea Ezeriuluĭ. Eată documentul:

«Cu mila luĭ D-ḑeŭ Iónne Mihné-Vodă, domnŭ a tótă ţérra ungro-română, fiulŭ mareluĭ şi pré-bunuluĭ Alessandru-Vodă. Dă domnia mea acéstă poruncă domnéscă sânteĭ şi D ḑeesceĭ monastirĭ numită *Vierosŭ* ca să-i fie satele anume *Poenariĭ*, *Căpuţineniĭ* şi *Chiaeniĭ* cu tóte hotarele lorŭ, care sate sunt drepte şi vechie moşie alle *Jupânuluĭ Ivaşcu Vornicŭ*, *meritate şi câştigate de către tată-sĕŭ Radu*, *mare Clucerŭ în ḑillele rĕposatuluĭ Radu-Vodă Călugărul*, *pentru dreptu credinciósa slujbă*, *când* îşĭ versase sânge în bătălia de la Fôntâna Ţiganuluĭ, unde s'a luptat Radu-Vodă, cu Stroea Pribeagul, maĭ în urmă în timpul luĭ Mircé-Vodă s'a întêmplat Cluceruluĭ Radu de a fugi în ţérra ungară, şi apoĭ sub fiulŭ luĭ Mircé, Petru-Vodă, încăpând acele sate în stăpânirea Greculuĭ Manta, postelniculŭ, le hărăzi cu întărirea domnească monastireĭ numită Ezerŭ; în fine în ḑilele părinteluĭ domnieĭ mele, reposatulŭ Alessandru-Vodă, se sculă respectatul boierŭ domnescŭ

fostul vornic, Jupânul Ivaşcu, intentând processu călugărilor de la Ezerŭ, care se apperaŭ ḑicând, că le sântŭ danie acelle sate de la Iónne Petru-Vodă şi de la Grecul Manta postelnicŭ, atuncĭ părintele domnieĭ melle Alessandru-Vodă s'a pusŭ a cerceta şi a judeca dupe dreptate şi dupe lege: *de 'ntâiŭ veḑu crisovulŭ luĭ Radu-Vodă şi allŭ reposatuluĭ Petraşcu-Vodă* [1]), din care se descopere, că acelle sate aŭ fost hărăzite Clucerului Radu de la Radu-Vodă, şi 'ĭ le întărise chiarŭ Petraşcu-Vodă măĭ 'nainte de a le da apoĭ callugărilor de la Ezerŭ; *dupe aceia însuşĭ Jupânul Ivaşcu Vornicŭlŭ adduse înnaintea părinteluĭ domnieĭ melle Alessandru-Vodă 12 boierĭ carĭ aŭ mărturisitŭ şi eĭ cu suffletele lor* [2]), cum-că acelle sate de 'ntru 'nceputŭ, domnescĭ, fură hărăzite Clucerului Radu de la Radu-Vodă şi încă şi dela Petrascu-Vodă; dupe aceea a cumpenitŭ Alessandru-Vodă tóte mărturiele de maĭ sus împreună cu părintele Kir-Vlădică Serafimŭ şi cu părintele episcopŭ Mihailŭ şi cu toţĭ boieriĭ şi măcar că dupre dreptate şi dupre legea divină se vedea că acele sate sunt în adevĕr alle Jupânuluĭ Ivaşcu Vornicul, fiind dăruite maĭ întâi Clucerului Radu de la reposatul Radu-Vodă şi dela Petraşcu-Vodă, totuşĭ domnia mea nu s'a mulţumitŭ cu astea, *ci încă a trimisŭ pe reposatulŭ părinte Kir-Vlădica Eutimŭ acollo la acelle sate, ca să véḑă cu ochiĭ luĭ adeverulŭ şi să întrebe pe megieşiĭ de 'mprejiurŭ,* [3]) *carĭ aŭ şi* mărturisitŭ atuncĭ părintele meŭ luĭ Alessandru-Vodă în tocmaĭ ca şi ceĭ 5 boierĭ, decĭ în acestŭ chipŭ aŭ perdut de totŭ processulŭ călugăriĭ de la Ezerŭ înnaintea luĭ Alessandru-Vodă, părintele domnieĭ melle, şi cresovulŭ contrariŭ cu care se laudă eĭ că arŭ fi avêndŭ dela domnia sea, să nu se crédă nicĭ odată fiindŭ înşeleciune, de vreme ce eĭ atuncĭ n'aŭ putut înfrunta pe boierul domnesc Ivaşcu Vornicŭ, cu tóte astea şi acumŭ în ḑilele domnieĭ melle, *s'aŭ*

---

[1]) *Dresele.*
[2]) *Marturiĭ.*
[3]) *Cercetarea la faţa loculuĭ şi încă prin marturĭ.*

... *..ua oră*[1]), Călugării de la Ezerŭ addu-
... ..ainteа mea ca şi altă dată înnaintea părin-
... ..essandru-Vodă, şi aŭ sorocitŭ pe călugării de
... a judecata domnieĭ melle punêndu-le ḑi la
... [illegible], déră, pe cândŭ càllugării Vieroşenĭ aŭ şi
... şi la termenŭ la înfăţişare înaintea domnieĭ
... *...ugării Ezerenĭ nu s'aŭ presentatŭ, ci aŭ minţitŭ ...natŭ*[2]), perḑând şi astă-dată procesulŭ ca şi în
... ..intelui domnieĭ melle, reposatuluĭ Alessandru-Vodă
... ca boierul domnescŭ Jupânulŭ Ivaşcu Vornicŭ a hă-
...zat acelle susŭ ḑise sate a-nume Poienarii, Caputinenii
... ..maenii să fie alle sânteĭ şi D ḑeeşceĭ monastirĭ numite
Vieroşu, pentru suffletele şi pomenirea însuluĭ Jupân Ivaşcu
Vornic şi a frateluĭ sĕŭ Clucerul Albul, şi a părinteluĭ
lor Radu Clucerŭ, de aceea şi domnia mea întărim acéstă
danie, ca să fie moşie ohavnică în vecĭ, de nime neatinsă,
dupre porunca domnéscă.

Iată şi marturiĭ domnescĭ:

Jupânul Mitré, mare Vornic;
Jupânul Kisar, mare Logofĕt;
Gheorghe, Vistier;
Ion, Stolnic;
Radu, Paharnic;
Petru, Spătar;
Mihalaki, Comis şi
Parasckiv, Postelnic.

eară essecutorŭ, Mitrea, mare logofĕt. Am scrisŭ eŭ Ioanŭ Ganescu, în oraşul Bucurescĭ, Octombre 12, annul 7094: † (1586)»[3]).

In acest document am cules cele 5 principiĭ de procedura dreptuluĭ, acuma să trecem la altele.

---

[1]) *Principiul lucruluĭ judecat ne fiind în fiinţă.*

[2]) *Principiul perdereĭ procesuluĭ în caz de nevenire a pârâtuluĭ în instanţă.*

[3]) Veḑĭ in Arch. ist. vol. I. part. I, p. 68–69. (Ivaşcu vornicul, zidi monastirea Vieroşul din jud. Muscel în veacul al XVI-lea, el este fiul luĭ Radu Clucer şi frate al luĭ Albu din Goleştĭ, veḑĭ în condica monastireĭ Vieroşul la Archiv. Statuluĭ. Ear copia în posesiunea mea.

Era cunoscut încă principiul *chemărei părței interesate la judecată, prin acea citațiune, hârtiă, saŭ țidula domnéscă* cum se ḑicea atuncĭ, care țidulă se lăsa la casa pîrîtuluĭ prin vre-un *slŭjbaş domnesc*.

D. V. A. Urechiă, ḑice D. Xenopol, a dat la lumină un document în această privință; el priveşte însă țara moldovenească, căcĭ e de la Vasile-Vodă-Lupu; într'ênsul vedem «să'ĭ lepede hârtia de zi dată» [1]).

Domnul orĭ judecătorul ce judeca o afacere avea puterea discreționară *de a amâna afacerea de 2 saŭ 3 orĭ dacă se dovedea că pîrîtul nu s'a putut presenta la judecată pentru o cauză bine motivată*. D. Xenopol ḑice că de la Brâncoveanu-Vodă ne-a remas un atare document în care e vorba de o amânare a procesuluĭ din cauză de bólă a pîrîtuluĭ [2]).

Dreptul de oposiție de asemenĭ era lăsat la discreția judecătoruluĭ.

Era cunoscut încă principiul *depunereĭ uneĭ cauțiunĭ de către partea câştigătóre, în afacerile civile; cauțiune* saŭ *hierîe* cum se numea pe atuncĭ; ce se depunea în vistieria domnéscă şi fixată de Domn, ea avea efect de a împedeca reînceperea judecățeĭ, de óre-ce am spus maĭ sus că principiul «*res judicata*» nu era cunoscut.

D. Xenopol spune că acest cuvînt de: *hierîe, ferie* saŭ *fhieruie* pare a veni de la turcescul *vere, verisia*=garanție. Etimologie cunoscută d-sale de D. Ioan Bogdan» [3]).

Nicĭ un document muntean în această privință nu avem la îndemână; moldoveneştĭ însă D. Xenopol citează vre-o şase începênd cu anu 1461, de la Ştefan cel Mare tocmaĭ până la 1663.

Prin depunerea acesteĭ *hierîĭ* pîrîtul nu maĭ putea să înceapă procesul, dupe cum se vede în documentele mol-

---

[1]) Veḑĭ publicat in ḑiarul Voința Națională No. 665 anul III, citat in vol. IV, op. D-luĭ Xenopol p. 114, No. 12.

[2]) Veḑĭ in Condica logofețieĭ luĭ Brâncoveanu, p. 149, citat de D. Xenopol, op., cit., p. 114, Nota 3.

[3]) Vezĭ în Archiva Societ. ştiinț. şi lit. din Iaşĭ, citație in vol. IV, ist. Rom., D. Xenopol, p. 119 şi în Nota 16.

dovene «pentru care de acum înainte să nu aibă a maĭ trage pe dênsul (adică pe câştigătorul procesuluĭ) la judecată nicĭ să'l maĭ supere în vecĭ» [1]).

Acéstă împedicare la reînceperea aceleaşĭ judecăţĭ avea efect cât timp şedea la domnie acelaşĭ domn, càcĭ dacă se schimba Domnul el nu maĭ era rĕspundĕtor de hieriia primită la vistierie de predecesorul sĕŭ.

Neplata uneĭ datorii atrăgea dupe sine *o pedeapsă personală asupra debitoruluĭ*, în plus şi perderea avereĭ. In documentul din 1695, din vremea Brâncoveanuluĭ vedem: fiind Petru sulgerul dator unui neguţitor anume Dona, talerĭ 250, şi neavênd banĭ să-ĭ plătească şi avênd strînsoare, *punêndu'l la oprealĕ la Alexandru Ciauşul de aprozĭ, aŭ fost nevoit a-şĭ vinde mobila»* [2]).

Acest obiceiŭ era o rămăşiţă de la Romanĭ din legea celor *XII table* unde însă pedeapsa era exemplară, căcĭ permitea tăerea corpuluĭ debitoruluĭ în atâtea bucăţi câţĭ creditorĭ eraŭ, lucru ce nu trebue să ne mire, căcĭ el a fost în fiinţă la toate popoarele la originea lor.

Am vorbit maĭ 'nainte de mijlocul probaţiuneĭ prin marturĭ, acum vom vorbi de *jurătorĭ*, printr'ênşiĭ nu se dovedea nişte fapte ca prin martorĭ, ci se întărea afirmarea uneĭ persóne prin jurămîntul altora, se împuternicia cum spune D. Xenopol un jurămînt individual [3]).

Acest mijloc de probaţiune spune D. Xenopol era împrumutat de Romanĭ, de la Germanĭ, el era un mijloc de dovadă subiectiv, pe când mărturia era un mijloc de dovadă obiectiv [4]). Un document important în această privinţă avem de la Mathei-Vodă Basarab (1633) prin care se vede cum Vasile spătarul voind a se despărţi de jupâneasa sa Maria, găsesce pretext ca să ḑică că dênsa e «muiere ră şi neînţeleaptă», jupâneasa însă nu se lăsa şi

---

[1]) Vezĭ documentele de la 1461, 1574, 1581, 1589, 1629, 1648 şi 1663, citate în vol. II a Ist. Rom. a D-luĭ Xenopol, p. 118—119, documente moldovenestĭ.

[2]) Vezĭ în condica logofeţieĭ luĭ Brâncoveanu la Arch. Statuluĭ, citat de D. Xenopol, vol. IV, p. 121, Nota 18.

[3]) Op. cit., vol IV, p. 128.

[4]) Idem p. 127.

cere ca să fie dreptăţită după «legea ţărei», şi vine în ḑilele luĭ Mateiŭ-Vodă la soborul întreg al ţĕreĭ care se adunase în ḑiua de Blagoveştenie şi cere dreptate, în chrisovul Domnuluĭ se vede procedura jurătorilor: «Şi nu am putut opri domnia mea să nu'şĭ iee Giupâneasa Maria, legea, *12 Giupânese pe răvaşe domneştĭ, ca să giure cu sufletul lor pe sfînta evanghelie* înaintea părinteluĭ nostru mitropolitul Kir Vlădică Grigorie, *cum nu este giupâneasa Maria, nimic vinovată* de acele cuvinte cu năpaste şi asupriciune». Ea jură împreună cu cele 12 jupânese că este nevinovată şi Vasile spătarul este dat rĕmas de lege şi de judecată [1]).

Din acest document vedem cum cine-va jura pentru onórea şi cinstea alt cuĭ-va, deci eată I-a diferinţa între *jurătorĭ* şi *martorĭ*, de óre-ce martorii juraŭ pentru existenţa, orĭ nu, a cutăruĭ fapt; — a II-a diferinţă maĭ era că martorii se luaŭ din orĭ şi ce treaptă socială, şi cu just motiv, căcĭ cine se potrivea a fi la întâmplarea cutăruĭ fapt, acela se lua, pe când la jurătorĭ, din contra se lua în tot-deauna dintre persoanele de aceeaşĭ treaptă socială cu înpricinatul în favoarea căruĭ se depunea jurămîntul.

Numĕrul jurătorilor începea de la 6 şi mergeaŭ până la 48, ca de pildă în documentul luĭ Radu-Vodă 1538, «şi am dat Domnia mea luĭ Jupân Ivaşcu paharnicul *lege 48 de boierĭ*», saŭ altul de la Mihaiŭ-Viteazul 1597, «ci aŭ luat lege peste 48 de boierĭ pre răvaşe domneştĭ» [2]).

Dacă nu venea numĕrul de jurătorĭ fixaţĭ de Domn saŭ dacă nu prestaŭ toţĭ jurămîntul, procesul era perdut căcĭ se presupunea că atâtea conştiinţe, trebue să jure ca să spele vina cuĭ-va.

La martorĭ era contrariul, nu se căuta numĕrul, ci expunerea faptelor asupra lucruluĭ îmtêmplat.

Avem un document cu aceste puncte de la Mircea-

---

[1]) Vezĭ doc. în Mag. ist., vol. I., p. 206, citat şi de D. Xenopol, vol. IV, p. 20, în Nota 33.

[2]) Vezĭ în Arch. Statuluĭ, citate de D. Gr. Tocilescu. Studiul: «Juriul la Românĭ» publicat în Foaea Societăţeĭ Românismul, anul 1870, p. 467, citaţie a D-luĭ Xenopol, p. 123, vol. IV, op. cit.

Vodă unde vedem: «Şi n'aŭ putut nicĭ de cum să jure şi aŭ rĕmas de lege şi de judecată [1]).

Jurămîntul se făcea la jurătorĭ ca şi la martorĭ în sfânta «biserică, pe sfânta evanghelie şi pe sfânta cruce» [2]).

Dacă jurătoriĭ juraŭ strâmb eĭ se pedepseaŭ şi li se luaŭ câte 6 boĭ de om; pe vremea luĭ Constantin Şerban în 1654, vedem într'un document: «Am globit Domnia mea pe aceştĭ 12 jurătorĭ de le-am luat de la unul câte şease boĭ, precum este legea pentru că aŭ jurat strâmb» [3]).

D. Xenopol vede în *jurătorĭ* pe *conjuratores* din dreptul medieval german a legeĭ Salice, care dispunea a nu se primi martoriĭ contra capuluĭ şi avereĭ sale. «*Contra caput suum et contra suam hereditatem non debit homo accipere testes*» [4]).

Conjuratores la germanĭ însĕ se întrebuinţaŭ numaĭ în legile penale [5]), pe când jurătoriĭ la Romanĭ se întrebuinţaŭ şi în cele civile.

La Românĭ un jurămînt cu jurătorĭ se putea resturna cu un numĕr de jurătorĭ îndoit, «*a se lua lege peste lege cu un numĕr îndoit de jurătorĭ*», avem maĭ multe documente între care pe cel al luĭ Vlad-Vodă Călugărul (1490) şi cel maĭ vechiŭ; în care se povesteşte judecata între un boier Petru şi un altul Mateiŭ de la o moşie, ḑicênd Domnul în el: că s'a fost sculat Petru de a jurat cu 12 boierĭ şi a luat hotarul de jos; *dar pe urmă iarăşi s'a sculat Mateiŭ de a jurat cu 24 de boierĭ şi a recâştigat acel hotar de jos*» [6]). Maĭ sunt şi alte documente posterióre tot în această privinţă.

Jurătoriĭ se admiteaŭ numaĭ părţeĭ reclamante, pîrîtul avea dreptul la *lege peste lege*, adică la numĕrul îndoit de jurătorĭ şi numaĭ în casul când ar fi perdut.

---

[1]) La Archiva Statuluĭ, citat de Tocilescu în Foaea Rom., citaţie a D-luĭ Xenopol, vol. IV, p. 134, Nota 41.

[2]) Vezĭ într'un document moldovenesc 1673; Arch. ist. vol. III, p. 467.

[3]) Vezĭ Arch. Statuluĭ, citat in Foaea Rom. de D. Tocilescu, p. 469, citaţie a D-luĭ Xenopol, vol. IV, op. cit., p. 135.

[4]) Vezĭ in «Corpus juris germanici» de Walter. Lex Salica» II, 15, citaţie in vol. IV, op. cit., D. Xenopol, p. 136.

[5]) Vezĭ in *Setzer* şi *Strippelman*, citaţie de D. Xenopol, idem p. 138, Nota 52.

[6]) Vezĭ in Arch. ist. I, p. 66, citat de D. Xenopol, vol. IV, p. 139.

In unele cazuri se întrebuința *jurători ca judecători spre a ancheta faptul și a judeca*, în care D. Xenopol vede o asemănare cu aceia ce se petrecea la Englezi, o *judecată prin popor*[1]).

Așeḑământul jurătorilor la Români, după cum vedem, a fost foarte vechiŭ, a venit la Români prin contactul cu străinătatea[2]). Maĭ sus am vorbit de Conjuratores de la Germanii, care se asemănaŭ cu jurătoriĭ noștri.

Asemănare earăși între *jurătoriĭ* noștri și *jurațiĭ* Englezilor, dar numaĭ în ceea-ce privește cazul când aceștĭ jurători eraŭ și *judecători*, ca de pildă în acest document din 1591 de la Raz Giurgi Vel Ban al Craiovei în care vedem: «Scris-am răvașul nostru Vouă *12 megiașĭ* (urmează numele) pe care v'aŭ luat pe cinstea noastră Moldovanul și cu Stănilă de acolo, pentru-că aŭ avut gâlceava acea la scaun înaintea noastră pentru moșia Crăciuneasa. Decĭ noĭ n'am putut ști cum le este lucrul, ci eĭ s'aŭ învoit și v'aŭ luat pe cartea noastră *să-ĭ judecațĭ*»[3]).

Acest așeḑământ al jurătorilor la Românĭ a maĭ venit și de la Sârbĭ, Bulgarĭ, Croațĭ, Polonĭ și Boemĭ.

Așa de pildă în Zaconicul[4]) luĭ Ștefan Dușan, regele Sârbesc din 1340 găsim: «De acum înainte să fie jurămînt și pentru puțin. Pentru un lucru mare să fie *24 jurători* (пороткцѫ); iar pentru o afacere mică 12; iar pentru un lucru mic 6 . . »[5]).

In Croația asemenea găsim pe jurătorĭ în așa numita «*lege a Vinoduluĭ*» din 1280 «care prevede 24 de jurațĭ, 12 și 6, după cum e cazul de grav înaintea procesuluĭ de la Curte»[6]).

---

[1]) Vezĭ în vol. IV, p. 135, op. cit., după: «Das englische Geschwornengericht» de Biener.

[2]) D Tocilescu și Hasdeŭ vede în *jurătorĭ* o origine *romană*. (Vezĭ pentru cel d'întâiŭ în Foaea Românismuluĭ, p. 463—503, I, 1870, iar pentru cel de al II-lea în Arch. ist., III, p. 145—156).

[3]) Vezĭ la Archiva Statuluĭ reprodus de D. Tocilescu în Foaea Românismuluĭ, p. 460, citat de D. Xenopol, în vol. IV, p. 144.

[4]) Corpus juris.

[5]) Vezĭ studiul Zaconiculuĭ în Arch. ist., vol. III, p. 145 de D. Hasdeŭ.

[6]) Vezĭ în D. Xenopol, op. cit., p. 149.

In Boemia de asemenea vina unui om se curăţa prin jurămîntul altor oameni ce juraŭ în favoarea lui[1]).

Din aceste relaţiuni reese clar că instituţiunea jurătorilor aŭ avut'o Germanii şi popoarele slavice. Românii fiind în contact veacuri, cu aceste popoare, cu unele în mod întrerupt, cu altele în mod continuŭ, aŭ primit aceste instituţiuni cu acele mici modificări care aŭ fost de sigur un resultat al rosăturei timpului.

In Polonia avem chiar exemplul reginei Sofia, soţia regelui Vladislav Iaghello, acusată de soţul ei pentru adulteriŭ, ear soţia curăţindu-se de acusaţiune prin jurămîntul ei şi al şeapte femei cinstite: «*Que la royne se purgea moyennant son serment et de sept nobles et preudes femmes*»[2]).

Am terminat cu prima parte a legislaţiunei, adică cu «*legislaţiunea nescrisă*». Am vĕḑut cum dênsa era conservată de popor şi în popor, şi cum principiile ei aŭ rĕsuflat pe ici şi pe colea prin acele *chrisoave domneşti şi ordonanţe* care nu eraŭ alt-ceva de cât oglinda fidelă a acelor principii juridice din legislaţiunea nescrisă.

Că numĕrul principiilor juridice din această legislaţiune or fi fost mai multe, aceasta se poate foarte bine; noi însă nu putem afirma de cât când ne vom găsi în faţa unor documente ce ni-le va însuma, de oare ce documentele formează condica lor. Până la noui descoperiri de documente să ne mulţumim însă cu acele principii de care am vorbit mai sus. Atât pentru fondul cât şi pentru procedura dreptului şi să le considerăm ca pe nişte «*strĕbune*», căci într'însele am vĕḑut multă, foarte multă asemănare cu principiile juridice de aḑi, corespunḑĕtoare lor.

Acum trecem la:

Legislaţiunea scrisă. Aceasta s'a manifestat la Români şi pe limba românească, mai întâiŭ pe calea legiuirei

---

[1]) Vezi D. Xenopol, op. cit., p. 149.

[2]) Vezi idem D. Xenopol, după: «Histoire des roys et princesses de Pologne» par le Sieur Jean Herbert de Fulstin, castellan de Sarava, 1573, p. 144. (Carte foarte rară şi comunicată D-lui Xenopol de D. Mathei Cantacuzino din Iaşi).

bisericeşti. Am spus pe limba românească, căci, activitatea ei a consistat mai mult în nişte traducţiuni de pe condicele slavoneşti.

Intre puterea civilă şi puterea spirituală a fost la Românî în tot-d'a-una o legătură strânsă. Biserica a trăit în Stat în tot-d'a-una în o bună armonie cu puterea civilă. Biserica română mereŭ a recunoscut suprematia Statului şi s'a considerat ca parte integrantă din sînul ţĕrei, la rîndul sĕŭ statul a considerat pe biserică de instituţiune cea mai aleasă şi cea mai de frunte în stat. De aceia dênsa s'a şi bucurat de acele mari privilegiuri, şi a ocupat un rol de frunte în toate afacerile politiceşti ale ţĕrei. Cu naşterea literaturei la Românî a fost natural deci ca să se producă elemente şi pe tărâmul juridic şi de la cine putea ţara să aştepte acest eveniment, atunci în veacul XV, XVI şi XVII, dacă nu de la cărturarii bisericei; ei, care eraŭ toată ḑiua cu cărţi slavoneşti şi elineşti în mână.

De la aceşti apostoli ai bisericei nu a putut eşi însă de cât nişte lucrări religioase, de *drept canonic*, de oare-ce ei se vor fi ocupat cu mai mult drag de drepturile şi datoriile preoţilor şi călugărilor, mai întâiŭ de a se fi ocupat de cele ale civililor. Aşa dar ne vom opri la studiul legislaţiunei *scrise*, *de drept canonic pur*, până a veni la *cea civilă*.

Cea mai veche scriere juridică la Românî a fost deci de drept canonic şi aceasta e *Pravila sfinţilor 318*. Găsim această pravilă în aşa numitul *Codice Neagoian*. O scriere in manuscris, scrisă la 1620 de popa din Sâm Petru din Transilvania, aparţinênd familiei Neagoe, originară din Transilvania, ajungênd cu posesiunea până la D. Ştefan Neagoe, profesor din Bêrlad. In acest codice de la pagina 1 până la 255 sunt alte scrieri, şi anume Alexandria şi Floarea darurilor, de la p. 255 până la 272 se găseşte însă aceasta: *«pravilă a sfinţilor părinţi 318, după învăţătura marelui Vasilie»*. In această pravilă se vede datoriile preoţilor la mărturisire, la daruri şi la numirea lor de propagatori ai învăţăturilor creştineşti.

De la pagina 272 a codicelui începe altă scriere, anume Bogdanicul, de care nu e loc a vorbi aci [1]).

A doua scriere juridică este *Pravila mică din Govora, 1640*. Aceasta e o scriere juridică de drept canonic şi de drept civil, de oare-ce are părţi ce priveşte pe *preoţi* cât şi pe *mireni*, după cum vom vedea din cele ce vom relata imediat.

Titlul eĭ este:

«Pravilă, aceasta iaste dĭreptatoriu de lege,
tocmele a sfinţilor Apostolĭ,
tocmite de 7 saboarĭ;
către aceasta şi a preacuvioşilor părinţĭ,
învăţătorilor lumieĭ.
Tipăritu-se-aŭ în tiparna
prealuminatuluĭ Domn
Iω Mateĭ Basarabă Voevodă
a toată Ţara Ungrovlahieĭ
în mânăstirea Govora,
vă leato 7149.
iară de la naşterea luĭ Hristos 1640»)[2].

Pe pagina I-a verso se află stema Domnilor Basarabĭ: Vulturul cu crucea în clonţ şi cu o tablă spânzurată de gât pe care se vede gravat Bucur ciobanul lângă o biserică (probabil biserica luĭ Bucur), de a-supra luna, în dreapta, şi, soarele în stânga, ear totul acoperit de coroana domnească. In capul pagineĭ se vede inscripţiunea: *la prea luminata stemă a milostivilor Domnĭ Basarabĭ*, iar pe de lăturĭ literele М. Б. М. Б. Б. Г. З. V. carĭ înseamnă pe slavoneşte: *Milostiio, Bojieio, Matheĭ Basarabă Zemli Ungrovlashiiskiia*, care se tălmăceşte aşa: *Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Mateiŭ Basarabă Voevod şi Domn Ţăriĭ Ungrovlahieĭ*.

---

[1]) Vezĭ în Mişcărĭ culturale etc. a D-luĭ Sbiera, p. 111 şi în Columna luĭ Traian, anul 1883, p. 322—329, «Codex Neagoianus», carte poporană de la 1620 şi publicată de D. *Ioan Bianu*.

[2]) Vezĭ în textul original tipărit după manuscris de Academia română în 1884, p. 1.

Pe pagina a doua recto se văd *12 versurĭ asupra stemeĭ ţăreĭ* scrise de *Uriil Năsturel ot Fiereşti*[1]).

Pe pagina a doua verso se vede o *predoslavia către toţi nastavnicĭ scrisă de mitropolitul ţăreĭ Teofil.*

Pe pagina a patra recto se vede o notiţă a preavestituluĭ Egumen Meletie Macedoneanul al Govoreĭ, cel ce a tipărit această pravilă.

De la pag. 5 până la 170 este coprinsul pravileĭ. Titlul înăuntrul pravileĭ începe aşa: «*Pravila sfinţilor Apostolĭ şi a sfinţilor de al şuptele soboru, prea ogodnicii şi de dumnedeŭ purtătorii părinţiĭ noştri, de episcopĭ, şi de preoţĭ şi de călugărĭ şi de oamenĭ mirenĭ şi de toate învĕţăturele*»[2]).

De la pag. 170 recto până la 174 recto se vede scara cărţeĭ, iar finele se închee prin o notiţă a eromonachuluĭ Ştefan Ochrideanu şi o alta ce zice că preţul cărţeĭ a costat 21 costande de argint.

D. Sbiera crede că acest codice govorean este o origină a unuĭ nomocanon grecesc, publicat la Paris, în anul 1677 de profesorul de teologie de atuncĭ, Iohannes Baptista Cotelarius în opul sĕŭ «Ecclesiae graecae monumenta» (T. I, p. 68—158). Aceasta, pentru-că se văd multe asemănărĭ între acel nomocanon şi codicele govorean[3]).

Maĭ crede D. Sbiera că codicele acesta grecesc al luĭ Cotelarius a fost tradus «într'un mod oare-care» din greceşte în slavoneşte de boerul Uriil (Udrişte) Năsturel din Fiereştĭ (Hierescĭ), adică Herĕscu, rudă după soţia luĭ cu Domnul Mateĭ Basarab.

Aceasta fiind-ca boerul Herĕscu era om priceput şi cărturar mare, după cum 'l numea mitropolitul Varlaam al Moldoveĭ, şi ca decĭ el din îndemnul luĭ Vodă să fi tradus textul pe slavoneşte, după care s'a tipărit maĭ apoĭ pe româneşte. Despre traducţiune însă şi tipăritură să vorbim

---

[1]) Boerul Udrişte Năsturel de la Herĕştĭ.

[2]) Vezĭ op. cit., recto 5.

[3]) Vezĭ în op. cit., p. 124, după Fântânele şi Codicele dreptuluĭ bisericesc, p. 64—68, Cernăuţĭ, 1886, tipărite de D. profesor de acolo Const. Popovicĭ.

acum: Notiţa aceia (de la începutul pravileĭ de la pag. 4 *recto* a exemplaruluĭ tipărit de Academia română la 1884) a luĭ Meletie Macedoneanul, de care am vorbit maĭ sus, şi alta de la fine (acelaşĭ exemplar, p. 174) a luĭ Ştefan de la Ochrida, ne arată că traducătorul acesteĭ pravile în româneşte de pe textul slavon (pe care D. Sbiera crede că l'a tradus din elineşte logofĕtul Herĕscu), a fost călugărul Mihail Mocsa, saŭ Mocsalie de care am vorbit deja la capitolul scrierilor religioase; iar ca supraveghetorĭ a acesteĭ lucrărĭ aŭ fost egumeniĭ Meletie Macedoneanul şi Ştefan Ochrideanul, căcĭ iată ce se citeşte în notiţele lor din pravilă:

«Din ordinul prea-luminatuluĭ Domn Io Mateiŭ Basarab Voevod, şi cu bine-cuvîntarea prea-sânţituluĭ Archiepiscop Teofil, din mila luĭ Dumneḑeŭ Mitropolit a toată ţara Ungrovlachieĭ, *s'a tipărit această carte numită Pravilă, de mine cel maĭ umilıt dintre preoţĭ, Meletie Macedoneanul, Egumenul Comunităţeĭ vieţuitorilor din mânăstirea Govora*, hramul Adormireĭ prea-curateĭ Născătoare de Dumneḑeŭ. De aceia vĕ rog, cititorilor acesteĭ cărţĭ, de va fi ceva greşit, cu a spirituluĭ blândeţe să îndreptaţĭ, şi pe noĭ toţĭ ostenitoriĭ aceştia, să bine-cuvîntaţĭ, iar nu să blestemaţĭ; căcĭ nu a scris mână de înger, ci mână supusă greşeleĭ şi de lut»[1]).

A doua notiţă e aceasta:

«Cu vrerea Tatăluĭ şi cu ajutorul Fiuluĭ şi cu îndeplinirea Sântuluĭ spirit, *această carte a prescris-o de pe slavona în limba românească Michail Moxalie,* şi după aceia, din ordinul şi cu cheltuiala prea luminatuluĭ Domn Io Mateiŭ Basarab şi cu bine-cuvîntarea prea-sfinţituluĭ Archiepiscop Kyr Teofil, Mitropolit a toată ţara Ungro-Vlachieĭ, *aflându-mĕ întru aceasta cu ieromonachul Ştefan din Ochrida şi am tipărit această carte.* S'a început a se scrie când a fost anul 7149, iar de la naşterea luĭ Christos 1640, lunĭ, în întâia Duminică a sântuluĭ post, apoĭ s'a terminat lunĭ, în a şaptea săptămâna

[1]) Vezĭ în exemplarul tipărit de Acad. română, p. 4, recto, şi in «Bibliografia Românească veche, 1508—1830», de D. Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, 1898, p. 112.

a postuluĭ din acelaşĭ an. Drept aceia rog pe cititorĭ dacă ceva greşit veţĭ afla, să îndreptaţĭ, iar pe cel ce a scris acest isvod cu iertare să-l învredniciţĭ, ce pe noĭ ceĭ ce am tipărit această, să nu ne blestemaţĭ.» [1])

D. I. Bogdan crede că exemplarul slavon de pe care Moxalie să fi tradus pe cel românesc, a fost descoperit la mânăstirea Neamţu [2]).

Această aserţiune trebue luată în contrazicere cu aceia a D-luĭ Sbierea, ce crede că textul slavon a fost scris de logofătul Năsturel Herĕscu, tradus fiind din manuscrisul elenesc; în casul acesta nu cred că manuscrisul luĭ Herĕscu tocmaĭ din Ţara-Românească să fi ajuns în Moldova, la Neamţu, şi de acolo tot un contimporan cu Herĕscu (Moxalie) să'l ia pentru a'l traduce pe româneşte.

Faţă deci de această stare de lucrurĭ, maĭ ponderată pare aserţiunea D luĭ I. Bogdan. Exemplarul tipărit de Academie în 1884 cu litere latine a fost tipărit după cel original tipărit în cirilic; cel tipărit cirilic a fost tipărit însuşĭ după manuscrisul original scris în Ţara-Românească.

Acum venim la cea maĭ importantă legiuire scrisă, a Românilor, până în veacul al XVIII-lea. Aceasta este:

Pravila cea mare saŭ Codicele luĭ Mateĭ Vodă Basarabă, tipărit la Tîrgovişte în 1652.

Să intrăm în studiul eĭ:

Titlul eĭ este:

«Indreptarea Legieĭ
Cu Dumnezeŭ
care are
Toată judecata archierească şi împĕrătească
De toate vinele
Preoţeştĭ şi Mireneştĭ

---

[1]) Vezĭ idem în exemplarul Acad., p. 174 recto, şi în op. cit. a D-lor Bianu şi Hodoş, p. 113.

[2]) Vezĭ în Cronice inedite, Bucureştĭ, 1895, p. 90, citat şi în op. D-lor Bianu şi Hodoş, p. 114.

Pravila
A sfinţilor Apostolĭ, Acele 7 soboare şi toate cele neameastnice[1])
lângă acestea şi ale Sf. Dascălĭ a lumeĭ
Vasilie Vel[2]), Timotheĭ, Nikita, Nicolae,
theologia Dumnezeeştilor bogoslovĭ
scrise maĭ nainte i tocmite cu poruncĭ şi
învĕţătura Blagocestivuluĭ Impĕrat
Kyr Ioan Comninul
de cuventătorul diacon al mareĭ Besearicĭ lu D-zeŭ
şi păzitorĭ de pravilĭ
Kyr Alexie Aristénu.
Iară acum de întîiŭ prepus[3]) tot despre Elineşte pe limba Românească cu nevoinţa şi oserdia şi cu toată cheltueală a
prea Sfântuluĭ de Hristos
Kyr Ştefan
Cu mila luĭ Dumnezeŭ Mitropolit Tîrgoveşteĭ, exarh
plaiuluĭ şi a toată Ungro-Vlahia.
In Tîrgovişte
In typographia prea luminatuluĭ meŭ Domn Io Mateĭ Voevod Basarab, în sf. Mitropolie închinată Inalţăreĭ Domnuluĭ Nostru Is. Christos.
Martie în 20 vleat 7160, al luĭ Christos 1652»[4]).

Acest titlu e încadrat de nişte gravurĭ ce represintă maĭ mulţĭ sfinţi pe de lăturĭ, dedesubt e stema ţĕreĭ şi de-asupra o scenă religioasă. — Titlul e scris cu litere negre şi roşiĭ.

Exemplarul pravileĭ tipărit la Târgovişte în 1652 formează 821 paginĭ în folio, 25 nenumerotate şi 796 numerotate, pagina de 30 rîndurĭ. In cuprinsul volumuluĭ afară de gravurile ce înconjură titlul maĭ sunt încă şi nişte gravurĭ în lemn representând pe S-tu Vasilie, întâiul sobor

---

[1]) Pământene, locale.
[2]) Cel mare.
[3]) Prelucrată
[4]) Vezĭ în exemplarul tipărit în tipografia Curţiĭ: Walter şi Göbl, cu litere latine, ediţiunea N. Blaremberg şi I. Missail, 1871, precum şi în cirilic în op. D-lor Bianu şi Hodoş, p. 191.

de la Nicea şi al şaptelea; multe ornamentaţiunĭ de tipar şi câte-va frontispiciĭ şi finale precum şi «semnul care iaste dat de Dumnezeŭ pré sfinţilor Mitropoliţĭ ţĕreĭ Ungro-Vlachieĭ» [1]).

După două scrisorĭ din capul pravileĭ, una a monachuluĭ Daniil Panonianu către Mitropolitul Stefan; şi a doua însuşĭ a Mitropolituluĭ Stefan, exarhul Plaiuluĭ şi a tótă Ungro-Vlahia către toţĭ sfinţii Apostolĭ, Archiepiscopĭ, Mitropoliţĭ, Episcopĭ, Egumenĭ, Duhovnicĭ, Protopopĭ şi către toată rânduiala obştească, se vede modul edificăreĭ acesteĭ Pravile şi traducţiunea eĭ.

Aşa în scrisórea luĭ Daniil către Mitropolitul Stefan, între altele vedem: «eŭ maĭ micul, prostulŭ şi plecatul prah desuptŭ piciórele cinstite ale sfinţieĭ tale (o sfinte créştete) de mulţĭ lachedemonénĭ, voiŭ cu toată inema, cu blagoslovenia şi îndemnaré sfinţieĭ tale, a prepune aciastă îndreptare, de lege *dă pre limba ellinéscă pre limba próstă rumânéscă* [2]). Nu doară dăinŭ nevrednicia prostimeĭ mele, dă veîntr'o învăţătura învăţată, fără numaĭ cât m'am ispititŭ a linge pre din afară puţinelŭ Grammatica şi Sintaxisul ce cu toată *minté*, *înţelepţia*, *arătaré*, *spuneré şi îndreptaré*, *a cuviosuluĭ întru ieromonahĭ Kyr Ignatie Petriţĭ şi a luĭ Panteleimon Ligaridi*, *dascălĭ desevârşiţĭ amêndoĭ de la Hio*, *vestiţĭ şi fórte iscusiţĭ întru toată dumnezeiasca scriptură*.

Scrisoarea e semnată:

«Al Présfinţieĭ tale nedreptnic rob,
Daniilŭ M. Panonianŭ» [3]).

Din scrisoarea Mitropolituluĭ Stefan către tot clirosul bisericesc se vede earăşĭ sorginţĭ pentru traducerea pravi-

---

[1]) Vezĭ în originalul textuluĭ reprodus în op. D-lor Bianu şi Hodoş, pag. 190–203.

[2]) Aci par-că ar avea aerul monahul să vorbească de limba română ca de cea latină de pe timpul colonizăreĭ Dacieĭ, adică de limba «*latină vulgară* în comparaţie cu cea *latină de la Roma*.

[3]) Vezĭ în op. cit. a D-lor Bianu şi Hodoş dupe original, p. 193.

leĭ, într'un loc din acea scrisóre vedem: «Şi am făcut alégere de în multe şi bogate Pravile, trimeţândŭ pân' şi la înpărătésca cetate, la Pré sfântul nostru, şi a toată lumé Patriarchiĭ (că n'am vrut să scriŭ dă pre céle tiparnice, fiindu-mĭ témă; că de cândŭ aŭ încăputŭ cărţile Pravoslaviei la mâna ereticilor, eĭ n'aŭ lipsit a nu băga câte-va zizaniĭ) *pân ce am aflat la cinstitul nostru fiŭ sufletesc Kyr Gheor. Caridi de la Thrichis, carele aŭ fostŭ II vis., scrisă cu mâna, judecata toată arhierĕscă şi lângă dânsa şi împărătĕscă, cu toate canoanele ale sfintelor Soboară şi Apostole şi a Marelui Vasilie şi a altorŭ dumnezeeştĭ şi sfinţĭ Părinţĭ, înpreună cu Theolog dumnezăeştilor Bogoslovĭ, scoasă şi tocmită cu porunca şi învăţătura blagocestivuluĭ împĕrat Kyr Ioann Comninulŭ, cu mare şi multă socotinţă, de pravoslavniculŭ întru dascălĭ Diacon şi păzitoriŭ* de toată Pravila şi canoanele noueĭ *Besereci Kyr Alexie Rodniŭ* [1]). Şi aşia cu multă userdie şi îndemnare o am scos de întunerecŭ la lumină şi cu buna voe a luminatuluĭ şi blagocestivuluĭ meŭ Domn Io Matheĭ Voevod Basarab şi cu tot sfatul Măriei Sélle, cu blagoslovenia Părinteluĭ meŭ Paisie Patriarhul Ierusalemului, şi cu îndemnare a doĭ fraţĭ iubitorĭ de Dumnezeŭ şi tocma slujitorĭ aĭ oblostieĭ smerenieĭ noastre.

Tipăritu-se-aŭ, ca se fie de folosul tuturor de obşte, ca o grădină plină de florĭ mirositoare ale raiuluĭ, saŭ ca un vistiariŭ deobşte Bisériciĭ» [2]).

In ceea ce priveşte de locul tiparuluĭ însuşĭ titlul Pravileĭ arată.

Dupe exemplarul Pravileĭ tipărite la Têrgovişte în 1632 s'a tipărit şi reprodus tóte exemplarele din acéstă pravilă ca de pildă cea tipărită în întregime la 1871 de N. Blaremberg şi de Missail ce formează un volum mare de 451 paginĭ.

Pravila luĭ Matheĭ-Vodă formează 417 capitole «*Glave*» cum se ḑice în text.

---

[1]) Alexie Aristiniu ce se vede şi pe titlul broşureĭ.

[2]) Vezĭ idem în op. D-lor Bianu şi Hodoş dupe textul original, p. 200—201.

Pravila începe cu Glava: *Pentru judecătoriu cum i se cade se fie miloserd*[1]) *şi să nu crează cuvintele nimănuĭ fără de întrebare*[2]), eară ultima glavă este: *Carte de despărţeală pentru când nu trimite bărbatul cheltuială de hrană vieţiĭ mueriĭ luĭ*[3]).

Tóte glăvele aŭ note mărginaşe în pravilă, care arată sorgintea glaveĭ, fie din canoanele sfinţilor părinţi, cu esplicarĭ dupe Aristin, fie din theologia lor după Anastase Sinaitul, coprindĕnd şi respunsurĭ.

Intregul pravileĭ e însă cum spune D. Xenopol o culegere de canóne greceştĭ din manualul hexabiblos al luĭ Harmenopol [4]).

In asemănare cu pravila luĭ Matheĭ-Vodă se tipărise deja în 1646 în monăstirea Treĭ Erarhĭ de la Iaşĭ de către Domnul Moldoviĭ Vasile-Lupu o pravilă de legĭ.

Pravila însă a luĭ Matheiŭ e maĭ vastă ca a luĭ Vasile Lupu.

Pravila luĭ Matheiŭ-Vodă conţine un amestec de materiĭ; nu putem spune că ea e pur şi simplu numaĭ o condică de legĭ, căcĭ în afară de cestiunile de drept maĭ sunt şi altele cu totul diferite, dupe cum vom vedea.

Cuprinsul eĭ e cum spune şi D. Xenopol, maĭ mult o culegere de canoane ale bisericeĭ.

In ceea ce priveşte dreptul canonic printre glavele pravileĭ observăm: Pentru obiceiul al Bisericiĭ; pentru Patriarhiĭ, pentru preoţiĭ, pentru episcopiĭ, pentru pârĭ aduse acestora, pentru anathemă, pentru afurisire, pentru numele luĭ Iisus Christos, pentru post, pentru sfintele Icóne, pentru cele 7 sobóre.

In cea ce priveşte dreptul penal, găsim de asemenĭ disposiţiunĭ, fie în glave separate, fie în glavele canonice, aşa de pildă vedem: Pentru martoriĭ ce se primesc şi nu se primesc; pentru ceĭ-ce vor sudui pre judecător saŭ pe oameniĭ Domneştĭ, pentru ceĭ ce vor sudui saŭ vor vătăma

---

1) Milostiv.
2) Vezĭ în op. cit. ediţ. Missail, Blaremberg, p. 15.
3) Vezĭ în op. cit. ediţ. Missail, Blaremberg, p. 451.
4) Vol. IV, op. cit. p. 174—175.

solii, pentru ceĭ ce vor sudui pe boierĭ, pentru însurătoare fără de leage, pentru ceĭ ce umblă cu banĭ rĕĭ; pentru Ovrei de se va boteza şi face preot, pentru diacon şi preot de va curvi; pentru preot de'ĭ va curvi muiarea; urgie tocmită asupra celor ce despart nunta, pentru bărbaţiĭ ce vor lua două muierĭ; pentru furtişag, pentru omul care 'şĭ va afla muierea curvind şi va ucide pre dênsa şi pre curvarul; pentru uciderĭ.

In cea ce priveşte dreptul civil găsim earăşĭ dispoziţiunĭ ca: Pentru marturiĭ ce trebue aduşĭ la judecată de pîrîşĭ; pentru ceĭ-ce iaŭ camătă; pentru muierile cele logodite, pentru vîrstele logodiţilor; pentru junele ce se va logodi şi va muri; pentru care vinĭ se despart oameniĭ casnicĭ; când va trebui bărbatul să facă zapis muieriĭ; pentru rînduiala spiţelor nuntelor; pentru a opta spiţa de sânge; pentru însurarea şi ce este însurarea; pentru nunta cea d'întâiŭ; pentru falcidiŭ; pentru tovărăşie, pentru jurămînt [1]). Acestea sunt numaĭ câte-va glave ce le-am citat, căcĭ cu totul sunt dupe cum am spus 417.

Afară de aceste disposiţiunĭ de drept am spus că maĭ sunt şi altele care nu privesc de loc materia dreptuluĭ, de pildă: Pentru care zile se chiamă none şi ide; pentru 24 de slove ale buchilor; pentru câte mile ţin ostroavele cele marĭ, pentru câţĭ munţĭ marĭ sunt.

Aşa că de aceea pravila luĭ Matheĭ este vastă, căcĭ putea multe lucrurĭ să nu le pue saŭ să le pue maĭ simplificat.

D. Xenopol spune că în această privinţă pravila luĭ Vasile-Lupu e mult maĭ bună ca a luĭ Mateĭ-Vodă, de oare-ce nu are acest amestec de materiĭ [2]).

Am crede că acum odată ce Ţara-Românească poseda un codice scris, legiuirea nescrisă nu s'a maĭ aplicat, lucrul e însă cu totul contrariŭ, căcĭ din *obiceiurile juridice* nu eraŭ nicĭ unul coprinse în condica luĭ Mateĭ-Vodă, de oare-ce dênsa a fost prototipul manualuluĭ luĭ Harmenopol;

---

[1]) Vezĭ în Catastivul Pravileĭ (adică în tabla de materiĭ) op. cit.
[2]) Vezĭ op. cit., vol. IV, pag. 156—159.

în care desigur obiceiurile juridice române nu puteaŭ figura, căcĭ dênsele aveaŭ cu totul o altă sorginte, o sorginte romano-germană-slavă.

Ca să încheiăm acest capitol al legislaţiuneĭ, maĭ avem de vorbit despre *Capetele de poruncă din Tîrgovişte, 1714*, tipărite în ḑilele domnieĭ luĭ Ştefan Cantacuzino (1714—1716) de Gheorghe Radoviciŭ [1]).

Această carte coprinde maĭ multe poruncĭ bisericeştĭ către tot clirosul bisericesc.

Maĭ este încă o lucrare juridică religiósă apărută peste munţĭ [2]): *Aşeḑămintele bisericeştĭ din 1675*, date de Mitropolitul Sava din Ardeal în urma unuĭ sinod ţinut la Alba-Iulia.

Aşeḑăminte conservate în opera luĭ Petru Maior, «Istoria bisericească», însă acea parte nepublicată, lucrare românească şi cea de pe urmă e *Cartea legilor din 1686*, scrisă de un anonim; într'însa se vorbeşte de legile bisericeştĭ ale mitropolieĭ Belgraduluĭ [3]).

Aci se termină capitolul studiuluĭ legislaţiuneĭ.

Acum trecem la

MEDICINĂ.

Asupra istoriculuĭ medicineĭ române s'a scris foarte puţin, maĭ puţin de cât asupra istoriculuĭ orĭ-căreĭ ramurĭ din activitatea culturală a Românilor.

D. Gion singurul numaĭ s'a ocupat într'un mod maĭ special despre această cestiune:

In 1892, în ḑiua de 16 Februarie, a ţinut o conferinţă la Atheneul român despre «Doftoricescul meşteşug în

---

[1]) Vezĭ în op. cit. D. Sbiera, p. 131, după Em. Picot: «Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Antime Ivireanu, metropolitain de Valachie», publicată în «Melanges orientaux publiés par l'école de langues orientales vivantes. Vienne, 1886, p. 515—516».

[2]) Vezĭ op. cit. D. Sbiera, p. 130, citat după Cipariu în «Acte şi fragmente», Blaj, 1885, p. 145—150.

[3]) Vezĭ idem p. 130, după op. cit. a luĭ Cipariu, p. 257—263.

trecutul ţĕrilor-române», conferinţă ce a şi tipărit'o în o cărticică mică de 80 paginĭ.

In 1899 însă eşind «Istoria Bucurescilor» de sub tipar, scrisă tot de D-sa, la pag. 633 am găsit titlul: «Boale, Spitale, Doftorĭ în Bucureştĭ până la 1800», subiect tratat în 34 de paginĭ de format mare.

Afară de aceste două lucrărĭ care ne dă maĭ mult saŭ maĭ puţin o notă generală despre practicarea medicineĭ în trecut, la Românĭ, maĭ avem manuscrisul d-luĭ Dimitrie Lupaşcu despre «Medicina babelor saŭ spitalul descântecelor, reţetelor de doftoriĭ şi vrăjitoriĭ băbeştĭ», tipărit în Analele Academieĭ române [1]), în urma unuĭ raport favorabil al D-luĭ prof. Ioan Bianu, bibliotecar şi membru corespondent al Academieĭ, cât şi unele documente din colecţiunea Hurmuzaki şi citaţiunĭ de ale cronicarilor în ale lor scrierĭ, în care adese-orĭ se vede pe icĭ pe colea numele verĭ un doftor strĕin venit în Ţara-Românească pe la curtea vr'unuĭ Domnitor.

Acestea sunt decĭ, şi atâta tot, scrierile pe care ne vom baza noĭ ca să tratăm, pe cât ne va ajuta puterile, despre medicină în Ţara-Românească până la 1717, vorbind bine înţeles, în acest capitol numaĭ de activitatea eĭ sub impulsiunea şi în timpul epoceĭ naţionale, *căcĭ de medicina atât de mult propagată de doftoriĭ grecĭ vom vorbi în capitolul general al întregeĭ activităţĭ culturale din ţara noastră, datorită strĕinilor.*

Medicina a avut obstacole în desvoltarea eĭ ca nicĭ o alta din ştiinţe, aceasta din causă că popoarele s'aŭ arătat în tot-d'a-una îndărătnice, când a fost vorba de a se civilisa şi în medicină.

Ceĭ ce aŭ practicat medicina în vremurile vechĭ, aŭ suferit în tot-d'a-una greutate, pentru a convinge pe suferind, de încredere.

Să vedem însă de ce această neîncredere orĭ teamă, şi să vorbim de dênsa la Daco-Romanĭ ca să ajungem şi la Românĭ.

---

[1]) Tom. XII, seria II, anul 1889—1890, p. 7—128.

La Roma, în primele timpurĭ, doctorul nu era un *«medicus»* luat în sensul de doctor de boale interne, ci era *«vulnerarius» (doctor de rănĭ)*, aşa că el tăia, era maĭ mult chirurg, de unde poporul 'l şi numea *«carnifex»*.

Primul doctor la Roma a fost un carnifex, el se numea *vulnerarius carnifex Archagathon*, fiul luĭ Lysanis [1]).

Această credinţă groasnică o are încă şi aḑĭ oamenii de jos de tot, lipsiţĭ de cultură, eĭ cred că doctorul, maĭ cu seamă chirurgul, e un calăŭ, un gâde, un măcelar, ce tae şi spintecă la oamenĭ.

Romanilor nu le-aŭ plăcut de loc medicina şi de aceia nicĭ nu aŭ prea învăţat.

Catone cel bătrân ḑicea că Romanul nu trebue să fie bolnav şi nicĭ nu trebue să înveţe medicina. El spunea fiuluĭ sĕŭ: *«interdixi de medicis»* (te-am oprit de a consulta pe medicĭ). In schimb însă cunoştea o singură reţetă: *varza crudă*, ce o dădea la pojar ca şi la scrântiturĭ şi la melancolie.

Romaniĭ ḑiceaŭ că medicina este demnă de Grecĭ şi de aceia le-aŭ şi lăsat'o lor ca s'o practice; eĭ se credeaŭ destul de viguroşĭ şi sănătoşĭ ca să nu aibe necesitate de doftoriĭ. Aveaŭ acea *gravitate romană*, aşa că aceia dintre Romanĭ care s'ar fi făcut *medicĭ* nu ar fi fost bine priviţĭ de loc şi s'ar fi numit imediat *ad Graecos transfugae* [2]).

Cel d'întâĭ medic din Dacia-Traiană, al căruĭ nume istoria l'a păstrat, este medicul *Titus Attius Divixtus*, care a practicat la Apulum în Transilvania, ca oculist şi trăia prin veacul al II-lea după Christ, în timpul Antoninilor. D. Gion crede în al luĭ Antonin-fiul saŭ Marc-Aurel.

Aceasta ne-o dovedeşte *pecetea-reclamă* a luĭ Divixtus, găsită prin ruinele de la Alba-Iulia.

Că maĭ ereaŭ şi alţĭ chirurgĭ în veacul al II-lea, o

---

[1]) Vezĭ în «Doftoricescul meşteşug din trecutul ţĕrilor române» de D. I. Gion, p. 13, după «La Médecine, histoire et doctrines» par Ch. Daremberg (Paris, 1865), şi «De re rustica: Caton» în «Études Médicales sur les poètes latins» de P. M. Ménière, Paris, 1858).

[2]) Vezĭ în op. cit. D. Gion, p. 12, după Caton în Daremberg, p. 14.

maĭ dovedeşte şi lancetele, cauterele şi alte instrumente de chirurgie, găsite la Turnu-Severin [1]).

D. Gion crede că Divixtus nu era un colon Roman în Dacia, ci Grec, aşa că nu ar fi loc la aplicarea principiuluĭ catonian «*ad graecos transfugae*».

După trecerea coloniştilor romanĭ în Moesia, de către Aurelian, la 274 d. Chr., spaima şi ura de doctorĭ la descendenţiĭ colonilor Romanĭ (adică la Românĭ), fu aceiaşĭ, căcĭ acum mediciĭ vor deveni nişte adevĕraţĭ «*carneficĭ*».

Impĕraţiĭ de la Bisanţ în urma uneĭ crunte lupte cu Româno Bulgariĭ saŭ numaĭ cu Româniĭ din Pind şi de la Dunăre, întrebuinţaŭ pe medicĭ ca să tae în bucăţi pe căpitaniĭ românĭ ce'ĭ prindeaŭ în luptă şi ast-fel doctoriĭ, după ce iĭ tăeaŭ în bucăţele micĭ, se supuneaŭ ridiculeĭ poruncĭ a împăratuluĭ lor, ca să facă a învia pe ucis. «In anul 24 împĕratul (bizantin) Constantin Copronym prins-aŭ şi pre Hristin căruia la Sthama, 'ĭ-aŭ tăiat mânele şi picioarele, apoi aŭ adus doftorĭ să cerce alcătuirea omenească şi aşa l'aŭ ars după aceia» [2]).

In faţa unor asemenĭ barbariĭ, de sigur decĭ că în sufletul Românilor se va fi implantat ura şi teama de mediciĭ din vechime, care cu drept cuvênt se numeaŭ *carneficĭ* şi *gâḑĭ*, încât să nu ne mirăm aḑĭ, dacă maĭ vedem asemenĭ credinţe despre doctorĭ în clasele de jos, ale poporuluĭ, credinţe moştenite de sute anĭ, pe când ele eraŭ aplicate.

La Roma mediciĭ se maĭ numeaŭ *circulatores*, iar la grecĭ «*periodevti*», adică doctorĭ ce mergeaŭ din casă în casă şi din oraş în oraş. Vizitele acestor doctorĭ eraŭ plătite foarte scump; în banĭ de aḑĭ ar fi făcut 40—50000 leĭ vizita.

De aceia şi medicul luĭ Claudiu lăsase o avere la moartea sa de şease milioane şi Thesalus două milioane [3]).

---

[1]) Vezĭ în Ist. Bucurescilor de D. Gion, p. 635, după comunicaţiunea D-luĭ Gr. G. Tocilescu, făcută Academieĭ în ḑiua de 20 Martie 1897.

[2]) Vezĭ în Cronica Românilor, Şincaĭ, vol. I, p. 225, ediţ. 1886, după scriitoriĭ Meschellei şi S. Theofan.

[3]) Vezĭ în «Doftoricescul meşteşug» de D. Gion, p. 15—16, în Notă.

Românii, după cât se par, în vechime eraŭ mult maĭ sănătoşĭ de cât aḑi; poate din cauza traiuluĭ lor încă din primele vremurĭ. De óre-ce ştim că maĭ întâiŭ regiunea muntoasă a Ţĕreĭ Româneştĭ o locuiseră dênşiĭ.

Un cronicar polon din vechime, Oricovius, spune despre noĭ: «Românii sunt nişte sĕlbatecĭ, pentru-că nu sunt nicĭ odată bolnavĭ»[1]. Când se înbolnăveaŭ, nu şedeaŭ în casă, ci căutaŭ ca tot prin mijlocul aeruluĭ să se însănătoşească, şi ast-fel se scoteaŭ afară din casă şi se aşeḑaŭ pe prispă.

Despre acest obiceiŭ dovedesc şi scriitorĭ clasicĭ Herodot, Strabon şi Maxim din Tyr ce spun, că'l practicaŭ popoarele din Orient. «De artis medicinae per aegrotorum apud veteres in vias publicas et templa expositionem incrementis»[2].

D. Gion spune că: «Lucru e puţin probabil, dacă la curtea luĭ Mircea-cel-bătrân aŭ fost doctorĭ[3]. Doftoricescul meşteşug în Ţara-Românească, adică acest mesteşug practicat de medicĭ, nu începu de cât din veacul al XVI-lea încoace, de atuncĭ începură să vine pe la curţile Domnilor românĭ medicĭ de la Bizanţ, Arabĭ, Grecĭ, Italienĭ şi Evreĭ, căcĭ Bizanţul în veacurile trecute forma puntea de trecere, gura aceia de scurgere prin care trecea în ţĕrile române veneticismul cult.

Aşa că doftoricescul meşteşug ce a început în Ţara-Românească în veacul al XVI-lea nu a fost de loc practicat de Românĭ, ci numaĭ de strĕinĭ, şi de aceia nicĭ nu'l vom studia în acest capitol care este consacrat numaĭ şi numaĭ cultureĭ din epoca naţională.

Intrebarea vine însă de pus: Până în veacul al XVI-lea, de când începură a veni doctorĭ strĕinĭ în Ţara-Românească, Româniĭ nu cunoşteaŭ medicina sub nicĭ un cuvênt? Aceasta de sigur că ar fi fost imposibil, căcĭ, cu toate că Orecovius

---

[1]) Vezĭ în Istoria Moldoveĭ de Drăghicĭ, p. 31.

[2]) Vezĭ în Daremberg, op. cit., p. 35, citaţie de D. Gion în «Doftoricescul meşteşug», p. 14, Notă.

[3]) Op. cit. D. Gion, p. 16.

ne făcea *sèlbateci*, *fiind-că eram prea sănătoşi*, ear Herodot, Strabon şi Maxim din Tyr, ce spuneaŭ că oamenii popoarelor din Orient când se bolnăveaŭ se căutaŭ la aer şi cu aer, însă un ce fatal este, că trebue să fi în viaţa ta odată bolnav saŭ dacă nu bolnav greŭ, dară indispus, căci boala este un ce de care nimeni nu scapă ca şi de moarte.

Un accident neprevèḑut 'ţi aduce o indisposiţiune sufletească şi instinctul de conservare te împinge ca să cauţi rèmediul necesar spre a te însănătoşi.

Instinctul de conservare e înnăscut în om şi el a existat în toate vremurile, aşa că omul, dar, şi-ar fi căutat şi remediul.

In Ţara-Românească dacă până în veacul al XVI-lea Românii nu găseaŭ remediul prin medici, fiind-că ei nu existaŭ încă, l'aŭ cunoscut însă prin mijlocul *babelor* şi al *călugărilor*, aşa că până în veacul al XVI-lea când a început epoca doftoricescului meşteşug, practicat de medicii strèini, Românii din Ţara-Românească s'aŭ folosit de medicina băbească şi medicina călugărească, de care ne vom ocupa şi noi aci, ca unele ce aŭ format tipul medicinei române din epoca naţională a vieţei noastre de Stat.

Medicina băbească. Doctorul Costache Vârnav care practica medicina acum 60 de ani în Moldova, ḑice că leacurile babelor române vin de la Roma [1]), între altele, zeama de ceapă a lui Pliniu cel bătrân, ce şi babele române o daŭ de ochi; apoi varza lui Catone, ce o dădea el la ori-ce boală şi cine ştie de la ce babă de la Roma învèţase acest leac, căci ce înseamnă alt-ceva de cât fraza *interdixi medicis* [2]), cu care se adresa dênsul către fiul-sèŭ (te-am oprit de a consulta pe medici), dacă nu de cât a se lua după leacul băbesc.

Un german, Sultzer, care a venit în veacul al XVIII-lea

---

[1]) Vezi în: Physiographia Moldaviae (Budae, 1836), citat de D. Hasdeŭ in Columna luĭ Traian, anul 1872, şi în Istoria Bucureştilor de D. Gion, p. 641.

[2]) Vezi în «De re rustice», Catonis, în Etudes Médicales sur les poètes latins de P. Ménières, Paris, 1858, et «la Médecine, histoire et doctrines» de Daremberg (1865), citat de D. Gion în Ist. Bucur., p. 641.

prin Ţara-Românească şi a şi scris despre istoria Românilor, spune că nu este boală pentru care babele române să nu aibe vre o doftorie [1]).

Aceasta cu drept cuvênt, căcĭ aproape totalitatea boalelor, medicii de aḑi le tratează prin masage ca extern şi doftoriĭ făcute maĭ cu seamă din ierburĭ, ca intern.

Aceste douĕ metode şi babele române din vechime le cunoşteaŭ; ele le aplicaŭ de sigur într'un mod mult maĭ primitiv şi simplu. Masagiul se numea «Trasul babelor» saŭ «*frecatul babelor*». Când ḑiceaĭ: «*ĭĭ e de frecătură; orĭ, de tras*», se ştia că aĭ gâlcĭ de răceală orĭ de aplecare pe trup, pe la încheieturĭ.

In cea ce priveşte ierburile, de sigur că nu eraŭ preparate ca aḑĭ într'un mod atât de perfect, mijloacele cele ascunse ale farmaciĭ nu se cunoşteaŭ; dar plămădite în câte o ulcea de pămênt la vatră, de multe orĭ făceaŭ un efect maĭ bun şi maĭ inofensiv întreguluĭ organism de cât multele şi variatele doftoriĭ de aḑĭ, ce se iaŭ pentru tămăduirea unuĭ organ şi în schimb înbolnăvind pe altul.

Această practică a medicineĭ, babele şi-o manifestaseră sub patru forme: 1. *prin descântece;* 2. *prin vrăjitorie;* 3. *prin frecăturĭ* şi 4. *prin doftoriĭ.*

Am vorbit şi maĭ 'nainte că D. Dimitrie Lupaşcu posedând un manuscris de «Medicină a babelor», Academia română l'a tipărit în analele sale [2]).

Manuscriptul tipărit în analele Academieĭ ne dă o notă generală despre aceste descântece, vrăjitoriĭ şi reţete băbeştĭ. In prima parte a manuscrisuluĭ sunt 54 descântece însoţite de reţetele lor, pentru vindecarea a 43 de boale, iar în a doua 136 de vrăjitoriĭ şi doftoriĭ.

Să ne închipuim aşa de pildă o babă de soiul acesta, pe Şopârloaica Ţiganca, Mitrana Indrăcita saŭ Chera Anastasia orĭ Baba Neacşa şi să facem portretul lor, ca să ne înfăţişăm scena ce trebuea să se petreacă între dênsa şi

---

[1]) Vezĭ in Geschichte des Trans-Daciens, vol. III, Viena, 1782, p. 56, citat de Gion, idem p. 642.

[2]) Vezĭ în Tom. XII, seria II, anul 1889—90, p. 1—125.

bolnavul, când era să'l descânte, să'l vrăjească, să'l tragă, saŭ să'i dea vr'o buruiană s'o bea.

Cu o figură cât o smochină, cu capul gol şi pěrul vîlvoi, ca o smintită, se repeḑea din spre uşă spre patul bolnavului, cu ochii mari şi înroşiţi, ca para focului, privindu'l ţintă spre a'l vrăjitori.

Cu mâinele întinse spre bolnav, par'că ar fi avut de gând să'l gâtue, 'şi plimba pe tot trupul lui degetele cele sbârcite, lungi şi subţiri la frecături de tot felul, şi pe loc, şi prin sus şi prin jos şi pe coastă şi pe la încheiături, cari mai de cari mai plăcute şi mai făcătoare de minuni.

In acest timp însă nişte buze subţiri şi intrate în năuntrul cerului gurei, moşmoneaŭ nişte vorbe nearticulate pentru diferitele descântece ce trebueaŭ spuse, după împrejurări; din când în când suflând încă în bolnav, ca să se imprime pe dênsul descântecul.

In aceste momente de supremă ipnotisare şi magnetisare părea că se descarcă în bolnav, de la babă, tot fluidul electric al unei puternice pile.

Ca conclusiune însă la toată această operaţiune, pentru lăsatul cortinei, se auḑea încetişor din gura babei: «De ce aşa?» şi tot ea rěspundea: «Iacă aşa, că prea vrei să ştii multe, şi cine ştie multe, moare. Leac şi noroc să dea Dumneḑeŭ şi atâta tot»[1]).

Dacă baba nu reuşea a vindeca pe bolnav, mai dădea şi cu bobii; dacă nu reuşea nici cu acestea, numai atunci începea cu doftoriile.

Bĕuturile veneaŭ în prima linie plămădite şi fierte câte 4 şi 5 ceasuri, acele erburi, în câte o ulcea la vatră. Apoi alifia şi argintul viŭ.

Dacă toate acestea eraŭ zădarnice, atunci se ridica bolnavul din casă şi se espunea pe prispa casei, afară, la drum şi pe acolo ori-ce trecĕtor ce trecea şi se oprea de sigur la gemetul suferindului, spre a'l întreba ce are, ear acesta rĕspunḑênd trecĕtorului, dacă 'şi aducea aminte de a avut şi dênsul vre-o dată această boală şi cu ce a fost

---

[1]) Vezi aceste vorbe în Ist. Bucur. de D. Gion, p. 643.

căutat de s'a vindecat, spunea bolnavuluĭ, ast-fel că acesta devenea singurul mijloc de lecuire.

Acest obiceiŭ s'a practicat în întregul Orient încă din vremurile cele maĭ înapoiate. Istoriciĭ Herodot, Strabon şi Maxim de la Tyr ne-o spun[1]; obiceiŭ încă în fiinţă şi aḑĭ prin satele noastre. Erburile laxative, Reventul, Siminichia şi Lipitorile de primăvară eraŭ principalul lucru, acestea de pe urmă maĭ cu seamă la lăsarea de sânge «să se preînoească, căcĭ a venit primăvara», ḑiceaŭ babele.

Se lăsa sânge, până ce bolnavul saŭ chiar şi omul sănătos, dar doritor de preînoirea sângeluĭ, cădea pe brâncĭ, cum spune D. Gion, de prea multă slăbiciune. Am vĕzut şi pe Vodă Brâncoveanu «lăsând sânge de primăvară la viile sale de la Piteştĭ»[2].

D. Gion spune că acest mijloc 'l întrebuinţaŭ şi medicii Franciei din veacul al XVIII. Guy Patin şi Fagon: «*Primum purgare*, *ensuita saignare*», apoĭ se cânta doctorilor «*Dignus*, *dignus est intrare in nostro docto corpore*»[3].

Aceste babe ce gâtuiaŭ la miezul nopţeĭ câte un cocoş negru, pe la rĕscrucile uliţelor, saŭ de pe câte un pod vĕrsând într'o apă curgĕtoare, sânge de miel negru, plămădit în câte un clondir; ele care desgropaŭ morţiĭ, ce credeaŭ că se fac strigoĭ şi'ĭ ardeaŭ la lumina candelelor, saŭ le dădeaŭ drumul pe ape curgĕtoare să'ĭ ducă în alte părţĭ.

Toate aceste babe ce făceaŭ vrăjĭ şi farmece groaznice, ce'ţĭ dădeaŭ bĕuturĭ felurite pe carĭ de multe orĭ le lua unul spre a se însănătoşi altul, în cât se întâmpla cum ḑice D. Gion: «Tu te ungeaĭ, tu beaĭ, pe tine te incondeia baba cu efluviele-ĭ magnetice şi un altul se facea sănătos».

Exemple de desgropatul şi arsul morţilor se practicaŭ la noĭ de aceste babe, până în vremurile veaculuĭ al XVIII-lea.

---

[1]) Vezĭ în Daremberg: «La médecine, histoire et doctrine,» p. 31, citat în Doftoricescul meşteşug de D. Gion, la pag. 14.

[2]) Vezĭ în cap. VII din aceasta carte la «Calendarul Folet Novel».

[3]) Vezĭ în Dr. Raymond: «Les Médecins au temps de Molière» şi în Daremberg, op. cit. de D. Gion, p. 644.

In vremea domniei luĭ Suţu în 1785 se întâmplă aşa ceva, căcĭ vedem însuşĭ pe Domn dând nişte cărţĭ către caimacamul Craioveĭ şi ispravniciĭ celor 5 judeţe pentru a le face cunoscute de ceea-ce a auḑit. Domnia ḑice: «Am fost luatŭ Domnia mea înştiinţare, cum că între aceste trecute ḑile la Mehedinţĭ s'aŭ întêmplat de aŭ muritŭ câţĭ-va oamenĭ de peri-pleumonie şi oameniĭ aŭ intratŭ într'o părere, cum că arŭ fi *eşitŭ strigoĭ* şi dintr'această ar fi murit, după care părere a lorŭ aŭ pusŭ şi aŭ *desgropatŭ pe uniĭ, arḑênd şi trupurile lorŭ, dându-le pe apă*»[1]).

Cantemir de asemenĭ spune pentru Moldova că dacă ţi-era calul orĭ măgarul bolnav, te duceaĭ la babă, baba descânta, tu beaĭ apă saŭ doctorie, şi măgarul orĭ calul se făcea sănătos»[2]).

Aceste vrăjĭ şi farmece ale acestor babe, poetul român Bolintineanu le-a cântat.

Mihnea şi Baba într'adevĕr este o bucată splendidă în acest fel. Poetul ţi-se pare de la prima vedere, că are prea multă fantesie în strofele sale, dar vaĭ! aŭ fost babe de sigur ce eraŭ la fel cu cea cântată de Bolintineanu în Mihnea şi Baba. Aşa, de pildă între altele, vedem la poezia luĭ Bolintineanu:

«In peşterea Carpaţilor
O oră şi maĭ bine
Veḑĭ templul Pacinaţilor
Ce cade în ruine.

«Aci se fac misterele
De babe blestemate
Ce scot la morţĭ arterele
Şi hârcele uscate.

«Aci se ferb şi oasele
In vase aurite,
Aci s'adun frumoasele
Când nu maĭ sunt dorite.»

---

[1]) Vezĭ în vol. I, Ist. Rom., p. 401—402, Seria 1774—1786, de V. A. Urechiă.

[2]) Vezĭ în «Opere», ediţ. Acad., vol. II, p. 156—157, citat şi în op. D-luĭ Gion, p. 645.

Saŭ în blestemul Babeĭ către Mihnea:

Blestemul.

Orĭ unde veĭ merge să calcĭ, o tirane!
Să calcĭ p'un cadaver şi 'n visu-ţĭ să-l vedĭ!
Să strângĭ tu în mână-ţĭ tot mâinĭ diafane,
Şi orĭ-ce ţi-ar spune tu toate să credĭ.
Să-ţĭ ardă plămânĭĭ d'o sete adâncă,
Şi apă, tirane, să nu poţĭ să beĭ!
Să simţĭ tot-d'a-una asupra-ţĭ o stâncă!
Să înclinĭ a ta frunte la cine nu vreĭ!

«Să nu se cunoască ce bine veĭ face!
Să plângĭ! însă lacrimĭ să nu poţĭ vĕrsa,
Şi orĭ-ce dorinţă şi orĭ-ce îţĭ va place
Să nu poţĭ, tirane, să nu poţĭ gusta!
Să credĭ ca eştĭ geniŭ, să aĭ dile multe,
Şi toţĭ aĭ tĕĭ să moară, iar tu să trăeştĭ!
Şi vorba ta nimenĭ să nu o asculte,
Nimic să-ţĭ maĭ placă, nimic să doreştĭ».

După care blestem succedă mai multe scene urgisitoare asupra sĕrmanului Mihnea, între care:

«Şi miĭ de miĭ de spaime
Veniaŭ din iad rîdând
Pe Michnea să defaime,
Căcĭ ast-fel baba are
Mijloc de rĕsbunare
Pe mort nesupĕrând» [1]).

Dimitrie Bolintineanu a înfăţişat pe babele vrăjitoare în această tradiţiune aşa după cum eraŭ ele în natură. Poetul român a cugetat şi a simţit la fel cu Shakespeare, când a scris faimoasa tragedie Macbeth, unde la actul al IV-lea, scena I-a, vedem nişte vrăjelĭ din partea babelor tot aşa de groaznice ca şi al babelor române din basmul luĭ Bolintineanu.

---

[1]) Vezĭ în poeziile luĭ Bolintineanu, vol. I, 1877, tipărite de G. Sion, p. 395, între «Basme».

Aşa de pildă în mijlocul uneĭ pesceri întunecate, unde se aude un tunet înspăimêntător, vedem că apar vrăjitoarele ce se adună în jurul uneĭ căldărĭ şi spun:

ÎNTÂIA VRĂJITOARE

Treĭ orĭ a miaunăit galbenul motan.

A DOUA VRĂJITOARE

Treĭ orĭ şi încă una aricele-a gemut.

A TREIA VRĂJITOARE

Harpia ne-a strigat: este vreme, la treabă!

ÎNTÂIA VRĂJITOARE

«Inprejurul căldăreĭ în cerc să ne învârtim,
Măruntae otrăvite la fund să asvêrlim.
Broască ce sub piatră rece
Ḑi şi noapte, treĭ orĭ ḑece.
Somnoroasă, s'a culcat
Şi venin a asudat.
In oala fermecată
D'întâĭ fie aruncată
Oase de şarpe din mlaştine scos,
Fiarbă în ciaun, fiarbă vêrtos.
Ochiŭ de şopârle şi deget de broatec,
Coadă şi unghiĭ de câine sĕlbatec,
Limbă de buchnă şi creerĭ de cioară,
Dinte de lup şi cucută amară
Pentru *farmec cumplit*, puternic la stricare
Ca o zamă din iad fearbă în căldare.

TOATE (strigă)

Cu stredanie la treabă,
Focul arde, oala fearbă!» [1])

---

[1]) Vezĭ tragedia Macbeth, de Shakespeare, traducere din englezeşte de Petre P. Carp, Iaşĭ 1864, p. 66, şi în ediţ. corect. Socec, 1886, p. 89—90.

Maĭ urmează apoĭ de aceste blesteme teribile carĭ maĭ de carĭ înspăimêntătoare.

Iacă decĭ rolul babelor, nu numaĭ la noĭ în ţară, ci poate în toate ţĕrile din Europa, căcĭ de sigur realitatea din vremurile de atuncĭ aŭ inspirat pe marele şi nemuritorul Shakspeare ca să consacre în piesa sa Machbeth un rol atât de groaznic acelor vrăjitorĭ, rol plin de blesteme şi de vrăjelĭ, care maĭ de care maĭ frumos.

Babele maĭ eraŭ ajutate în vrăjelele lor, ne ḑice Cantemir în cea ce priveşte Moldova (obiceiurĭ însă în fiinţă şi în Ţara-Românească) şi de către *Căluşărĭ* şi *Urs*.

Cantemir spune că bolnavul se aşează pe pământ şi Căluşarĭ jucăŭ în jurul sĕŭ, ţipând:

Din călcăĭ încetişor!
Hi! din talpă binişor!
Hop! o dată
Şi altă dată!
Sus de două
Jos de nouă
Pân' la patru-ḑecĭ şi nouă!» [1])

Aceste chiote îngrozeaŭ pe bolnav, 'l impresionaŭ atât în cât poate de o emoţiune vie se făcea sănătos.

O cumplită reacţiune se întêmpla în tot organismul sĕŭ. Primăvară ursul, după ce năpârlea pĕrul, era întrebuinţat pentru a călca pe bolnav.

Suferindul era scos afară, învĕlit într'o cergă, se aşeḑa cu spinarea în sus culcat la pamênt, pe burtă, şi ursul se urca pe şalele bolnavuluĭ, iar ţigauul ţipa:

«Din călcăĭ încetişor
Şi din talpă binişor!
Sus, Martine!
Ţin-te bine
Că'ţĭ daŭ pâine cu măsline!»

Din aceste descântece, vrăjitorii şi reţete băbeştĭ am

[1]) Vezĭ în op. cit. Cantemir, p. 142—143.

spus că D. Dimitrie Lupaşcu a posedat un manuscris ce se găseşte tipărit în Tomul XII al Analelor Academieĭ române (1889—1890) şi acolo vedem 54 descântece însoţite de reţetele lor pentru vindecarea a 43 bolĭ şi 136 de doftoriĭ, însoţite de vrăjitoriĭ fără descântece.

Ast-fel din descântece să luăm de pildă:

Cântecul de orbalţĭ (brânca).

— «Voĭ, treĭ fete marĭ,
Din cerŭ făcute,
Din cerŭ crescute
Cu treĭ secerĭ de oţel făcute
Cu poale ridicate,
Cu mânile suflecate,
Unde vĕ duceţĭ,
Unde mergeţĭ?
— Ne ducem să secerăm
Dealurile, văile, grânele, oarzele, fâneţele.
— Nu vĕ duceţĭ să seceraţĭ
Dealurile, văile, grânele, oarzele şi fâneţele.
Vĕ duceţĭ la *(numele bolnavuluĭ)*
Şi seceraţĭ orbalţul.
Din rădăcina dinţilor,
Din auḑu urechilor,
Din vederile ochilor,
Peste marea neagră îl daţĭ,
Unde cocoşu negru nu cântă.
Cerul negru nu bate,
Acolo să chee, să răschee,
Şi *(numele bolnavuluĭ)* să rĕmâe luminat curat
Cum Dumneḑeŭ l'a lăsat.

Reţetă.

Să se descânte pe obrazul bolnavuluĭ de treĭ orĭ într'o ḑi cu secerea [1]).

Poate că şi luĭ Constantin Brâncoveanu Vodă 'ĭ-se spuse acest descântec de către o babă din curtea dom-

---

[1]) Vezĭ in Tom. XII, Analele Acad., op. cit., p. 11.

nească, când se înbolnăvi de orbalț, când era să meargă la Andrianopol pentru plata haraciuluĭ la Sultan.

Ce e drept, aceste descântece culese de D. Dimitrie Lupaşcu sunt pentru Ţara-Moldovenească, dar de sigur aceleaşĭ eraŭ şi în Ţara-Românească, de oare-ce obiceiurile nu eraŭ variate în cele douĕ ţĕrĭ surorĭ.

Doftoriile şi vrăjitoriile fără descântece am spus că sunt 136 în colecţiunea D-luĭ Lupaşcu. Să luăm cea maĭ obicĭnuită dintre ele, de pildă:

Pentru Guturaĭ.

Doftorie: Să ieĭ făină de popuşoĭ (porumb), să puĭ pe cărbunĭ aprinşĭ şi fumul care va da, să'l tragĭ pe nas.

Vrăjitorie: Să săruţĭ pe un altul în spate, fără să simţă acela [1]).

Am terminat cu medicina băbească, acum trecem la

Medicină călugăreasca. Pe lângă babele vrăjitoare, care de multe orĭ eraŭ nişte făcătoare de minunĭ; se maĭ considerau şi icoanele.

Caracterul Românuluĭ e foarte superstiţios, fatalist şi religios, aşa că el avea o încredere oarbă în divinitate, aceasta a şi fost o fericire pentru dênsul, căcĭ în rĕstimpul veacurilor suferind fel de fel de nenorocirĭ, a găsit cel puţin în dumnedeire un puternic sprijin, o măgulire sufletească, un ajutor moral care nu l'a lăsat să piară în negrele suferinţe ale restrişteĭ.

Cine e religios, în tot-d'a-una nu se despereazā, căcĭ credinţa e un nobil amic, cel de pe urmă şi cel maĭ adevĕrat, care nu te lasă să pierĭ, căcĭ aşa pe neaşteptate te trezeştĭ din vĕzduh cu un *bine*, ce'ţĭ maĭ îndulceşte soarta în acele momente de întunecime a minţeĭ şi a sufletuluĭ; în acele momente unde totul ţi-se pare perdut.

Medicina călugărească consista în minunile ce le credeaŭ oamenii că le pot face sfinţiĭ saŭ sfintele, spre a scăpa pe bolnav din ghiarele morţeĭ.

---

1) Vezĭ in Tom. XII, Analele Acad., op. cit., p. 35.

D. Gion spune că, de când evanghelistul Luca a zugrĕvit pe Maica Domnuluĭ, de atuncĭ a început credinţă în icoanele făcătoare de minunĭ[1]).

Tradiţiune zicea că noĭ Româniĭ avem la noĭ în ţară patru icoane de ale Maiceĭ Domnuluĭ zugrăvite de evanghelistul Luca [2]).

La Roma, ḑice D. Gion, nu se găseşte de cât o «singură icoană de a luĭ Luca, şi anume în biserica *S-teĭ Maria în Ara Coeli*.

Printre icoanele făcatoara de minunĭ din Bucureştĭ, D. Gion enumără pe: *Maica Domnuluĭ din biserica Sărindaruluĭ*, această icoană acuma ḑice-se că este la Constantinopol; *Maica Domnului de la biserica Olarĭ*, *Icoana de la biserica Sfânta Vinerĭ* a boerilor Năstureli-Hĕreştĭ; *Icoana Sfântuluĭ doctor Pantelimon*, *Cosma* şi *Damian*; Icoanele sfânţilor *Haralambie, Atanasie şi Visarion*, făcătoare de minunĭ la boala ciumeĭ; Icoana sfântuluĭ *Stelian*, care Sfînt ţinea în braţe un copilaş cu faşă de pânză în mână, pe care se citea: *mie mi s'a dat de Dumneḑeŭ a păzi pruncii*.

De aceia şi acest Sfânt era implorat pentru a lecui pe copiĭ bolnavĭ.

In 1664 ne spune Cronicarul că trimise Dumneḑeŭ judecată luĭ Gligoraşcu-Vodă Ghica[3]) «că se bolnăvi un coconŭ ce erea, foarte rĕŭ, şi făcea grozăviĭ multe, eă era micŭ înfăşiatŭ; ear ellŭ săria ca unulŭ de 30 de anĭ, şi tottŭ sbiera şi ţipa ca caiĭ, până-şĭ dedea duchulŭ şi'lŭ îngropară în biserica luĭ Michaiŭ-Vodă».

De sigur că Vodă n'a apelat şi la icoana sfântuluĭ Stelian.

«*Ad imposibilia nemo obligatur*», nicĭ chiar pentru

---

[1]) Vezĭ in Ist. Buc., p. 646.

[2]) Moaşte de ale evanghelistuluĭ S-tul Luca sunt la Bistriţa lângă racla de argint a S-tuluĭ Ioan Decapolitul, făcută de Bălaşa Doamna luĭ Constantin-Şerban-Vodă. Vezĭ în Biserica ortodoxă, Rom., pe anul 1876, p. 14, Călătoria luĭ Neofit Mitropolitul (citat în op. D-luĭ Gion, Ist. Bucur., p. 646, Nota 1).

[3]) Am vĕzut în această carte la capitolul Domnieĭ luĭ, cum dânsul se făcu soţ cu toţĭ vrăjmaşiĭ Cantacuzenilor, pentru a le săpa groapa peireĭ. De aceia ḑice Cronicarul aci, că Dumneḑeŭ trecuse acum judecata luĭ Vodă Ghica.

Sfânţi, ḑice D. Gion. Eŭ cred însă din contra că tocmaĭ imposibilul 'l pot Sfinţiĭ, căcĭ aceasta este o minune şi de aceia minunile nu le pot face de cât Sfinţiĭ şĭ puterea dumneḑească, «ad imposibilia nemo obligatur», se poate ḑice pentru oamenĭ, căcĭ în adevĕr mâna, capul şi sufletul omenesc nu poate face ceva imposibil; când recurgĭ însă la puterea divină, atuncĭ te poţí aştepta şi chiar pretinde, aceasta însă bine înţeles pentru cel ce crede şi are ferma convingere, căcĭ dacă nu creḑĭ, nicĭ să te încercĭ, căcĭ în van va fi; trebue să fie un mediŭ apt pentru ca să se poată stabili acel curent electric între tine şi puterea divină.

Afară de rugăciunele dese înaintea uneĭ sfinte icoane, maĭ eraŭ şi alte credinţe: Se atârnaŭ icoane de patul bolnavuluĭ, 'ĭ se puneaŭ cruciuliţe pe pept, legate cu câte o panglicuţă de gât; 'ĭ se puneaŭ câte o sfântă moaşte sub pernă, maĭ cu seamă câte o moaşte de aceia ţinută în catifea; moaşte ce slujise şi luĭ taică cel mare orĭ vre-uneĭ bunice, în cazurĭ de extrem pericol; 'ĭ se duceaŭ rufele la biserică spre a se ţine acolo 2—3 ḑile; 'ĭ se da apă sfinţită de dimineaţă; îĭ se aduceaŭ câte un preot acasă de'ĭ ḑicea la cap cu glas înăbuşit priveghерea şi maslul, acatiste şi molitfe din ale sfîntuluĭ Vasilie-cel-mare şi făcător de minunĭ. Când se spuneaŭ rugăciunĭ din ale Sfântuluĭ Ioan Zlatoust (Ioan-gura-de-aur), atuncĭ se ştia că bolnavul e un muribund, aceasta era ultima sforţare a medicineĭ călugăreştĭ.

D. Hasdeŭ crede că din veacul al XVI-lea există texte de conjuraţiune pentru scoaterea dracilor[1]).

Apoĭ muma bolnavuluĭ, sora, verişoara, orĭ iubitoarea luĭ, dădeaŭ giuvaericale, iconiţe şi galbenĭ la icoane ca să le implore milă şi minune; se duceaŭ în biserică şi acolo şedeaŭ ceasurĭ întregĭ îngenunchiate în faţa uneĭ icoane, în întunerec, numaĭ cu câte o candelă aprinsă şi de sticlă roşie orĭ verde, prin care strĕbătea nişte raze slabe.

[1]) Vezĭ în «Cuvinte din Bătrânĭ», Manuscriptele luĭ popa Grigorie din Măhacĭ înainte de 1580 (citat de D. Gion în Ist. Bucur., p. 647, Nota 2).

Acolo se rugaŭ dênsele cu ochiĭ umeḑĭ şi duioşĭ, cu privirea tristă şi melancolică, de-ţi-se rupea inimă privindu-le, la icoanele facătoare de minunĭ, doar se va însănătoşi dragul mameĭ de acasă.

Aşa e de multe orĭ: *credinţa* învinge *ştiinţa*, căcĭ vin de acele împrejurărĭ, în faţa cărora ştiinţa rĕmâne nulă şi surdă. Mediciĭ nu maĭ aŭ nicĭ un mijloc, nu maĭ cunosc nicĭ un secret al medicineĭ ca să'l dea bolnavuluĭ, atuncĭ de sigur momentul desperăriĭ a sosit şi singurul braţ ce implorĭ nu e de cât divinitatea: divinitatea e făcătoare de minunĭ, când vrea, face şi imposibilul.

D. Gion spune că nu'şĭ aduce aminte în ce notiţă manuscrisă a cetit că o mamă care se ruga la biserica Sărindaruluĭ singură în biserică, a auḑit icoana trosnind cu atâta putere, încât sĕrmana mumă s'a speriat şi a căḑut jos moartă. Trosnetul icoaneĭ simulase asupra mumeĭ nenorocite, refusul rugăciuneĭ [1]).

D. Gion maĭ adaugă încă la medicina ieratică: Ungerea cu sfântul mir, căḑutul la sfintele darurĭ, bĕutul apeĭ în care a stat multă vreme o cruce de inorog, punerea unuĭ fer între dinţĭ când trag clopotele în Sâmbăta mare [2]), aposiţiunea mânilor unuĭ patriarch sfint cum fu patriarhul Nifon în vremea luĭ Radu-cel-Mare, atingerea moaştelor unuĭ mitropolit mort, cum fu Maxim Brancovicĭ, şi în fine ca ultim mijloc de tămăduire suprem şi foarte costisitor: aducerea la casa bolnavuluĭ a moaştelor vr'unuĭ sfint saŭ vr'uneĭ sfinte, bunăoară S-tul *Dumitru Basarabov* din Bucureştĭ saŭ S-ta *Filotea* tocmaĭ de la Argeş [3]). Cât de bine descrie D. Gion, când spune că emoţiunĭ peste emoţiunĭ cuprindeaŭ pe oameniĭ din casa unde era aşteptate moaştele vre-unuĭ din aceştĭ sfinţĭ, căcĭ tocmaĭ în momentul când siciriul cu moaşte era să intre pe poartă, tocmaĭ atuncĭ mâinele oamenilor ce duceaŭ patul pe care era aşeḑat sicriul

---

1) Vezĭ în Ist. Bucur., p. 647.

2) Vezĭ în Biserica ortodoxă Română, 1877, p. 571; obiceiurile superstiţioase, citat în Ist. Bucur. de D. Gion, p. 647, Nota 3.

3) Vezĭ în Ist. Bucur. de D. Gion, p. 647.

puteaŭ amorţi, saŭ caiĭ se poticneaŭ, dacă el era aşeḑat într'un car, aceste accidente însemnaŭ atuncĭ pentru norodul aşteptător, că sfîntul nu'l vrea, în cât desperarea coprindea pe toţĭ.

In noaptea Paştilor, când preoţiĭ eşeaŭ afară din biserică ca glasul lor cel puternic şi vibrător să se pearḑă în înaltul cer înstelat; prin cuvintele: «Hristos a inviat din morţiĭ cu moarte călcând», ca să se convingă şi ereticiĭ de triumful creştinismuluĭ, atuncĭ pe lângă biserică se auḑea câte un ţipĕt înfundat al vr'unuĭ epileptic ce se sgârcea rezemat pe gardul vr'unuĭ mormênt, şi spre vindecare îĭ-se turna în cap câte o doniţă de aghiazmă.

De frigurĭ era scrisul cu litere arabe pe coajă de pâne de însuşĭ mâna popeĭ, el scria însă nişte vorbe ce nu le pricepea nimenĭ. D. prof. Iorgulescu din Buzĕŭ ne dă o formulă de acest scris, reţetă pentru frigurĭ: «*Abele* 31 : + *Zut;* a doua ḑi scria: *Bodele* 31 : + : *Zut*, iar a treia ḑi: *Abele, Bodele* 31 : + : + *Zut*». Dacă făcea pe «*Z*» în «3» nemţesc frigurile piereaŭ şi maĭ repede [1]).

Se maĭ lua încă şi târnoseală de la biserică ca lecuire de boale uşoare, dacă o furaĭ, era şi maĭ bine. Aşa de pildă afumatul cu florĭ de la Domnul Christos era bun de guturaĭ, coliva Sf. Haralambie şi altele câte toate [2]).

Credinţa în vremurile d'înapoĭ era cu mult maĭ mare ca aḑĭ, oameniĭ eraŭ mult maĭ bigoţĭ. Când se rugaŭ înaintea Maiceĭ prea curate saŭ înaintea Domnuluĭ nostru Isus Christos, toată fiinţa lor se transforma, scufundaţĭ în gândurĭ adêncĭ, cu ochiĭ ficşĭ la icoană, cu trupul şi sufletul la religie, simţeaŭ că se stabileşte între dênşiĭ şi divinitate în acel moment un curent puternic, nevĕḑut, neauḑit şi nepipăit, dar vaĭ! cât de simţit.

Această încredere oarbă, această reacţiune în tot organismul lor avea de multe orĭ efecte fericite, căcĭ bolnavul faţa de aceste emoţiunĭ, de aceste contorsiunĭ al întreguluĭ sistem nervos se făcea bine şi atuncĭ vaĭ! câte şi maĭ

---

[1]) Vezĭ citat in Ist. Bucur. de D. Gion, p. 648, Nota 1.
[2]) Idem.

câte darurĭ în onoarea lucrurilor sfinte şi sfinţite, banĭ, scule şi moşiĭ aceleĭ bisericĭ, aceluĭ preot prin mijlocul căruia Dumnedeŭ s'a înduplecat să audă rugile păcătoşilor de pe pământ, ca eĭ să se tămăduiască, spre a nu trece la viaţa acea de vecĭnicie.

Veacul al XVIII se apropie, călugăriĭ, egumeniĭ şi archiereĭ Grecĭ se aşedară deja în mânăstirile româneşti, episcopiĭ, eparhiile şi Mitropolitul ţěreĭ, pe tronul archipăstoresc al întregeĭ Ungro-Vlachiĭ. Felul lucrurilor se va schimba de acum înainte; căcĭ Greciĭ, iubitorĭ de banĭ, căutaŭ a fi arghirofilĭ chiar şi în religiune, am vědut în cuprinsul acesteĭ cărţĭ documente şi documente de la uniĭ Domnĭ românĭ ca Mateĭ-Vodă Basarab şi Radu Leon-Vodă, cum s'aŭ încercat a goni pe Greciĭ călugărĭ din această ţară atât de nenorocită şi de suferindă, din causă că aceĭ călugărĭ închinaseră mânăstirile greceştĭ prin hrisoave falşe, sfântuluĭ munte.

Acuma când dênşiĭ observară că atât de mare influenţă avea medicina ieratică asupra Românilor, 'şĭ diseră: aci e de făcut banĭ, şi în adevěr nicĭ nu întârdiară, milioane şi milioane le aduseră lor practicarea acesteĭ speciĭ de medicină.

Locul nu e aci, a vorbi, căcĭ în acest capitol nu ne-am propus a ne ocupa de cât de medicină din epocă naţională. Avem un alt capitol separat, unde vom trata de toate ramurile activităţeĭ culturale în Ţara-Românească, profesate însă de strěinĭ, în acel capitol vom vorbi decĭ şi de medicina practicată de strěinĭ, în care se va vedea atât *medicina ieratică a clericilor grecĭ cât şi medicina doftoricească* care a început'o tot strěinĭ.

Trecem decĭ la studiul alteĭ ramure din trecutul naţional al activităţeĭ culturale din Ţara-Românească.

BISERICA.

Nu pot pětrunde în studiul acestuĭ capitol până ce nu aduc un omagiŭ D-luĭ profesor al facultăţeĭ de teologie din

Bucureştĭ, D. Constantin Erbiceanu, pentru cartea d-sale «Istoria Mitropolieĭ Moldavieĭ şi Suceveĭ şi a Catedraleĭ Mitropolitane din Iaşĭ» (Bucureştĭ, 1888).

E o lucrare ce formează un volum mare de peste 600 paginĭ.

D. Constantin Erbiceanu are marele merit de a fi desgropat şi studiat vechimea creştinismuluĭ la Românĭ.

D-sa însuşĭ, după cum declară în a sa introducere «îndemnat fiind la aceasta cu multă insistenţă şi de Domnul Dimitrie A. Sturdza, fost ministru al cultelor şi instrucţiunii publice» [1]).

Cestiunea existenţeĭ creştinismuluĭ la Româniĭ din vremile cele maĭ vechĭ, D. Erbiceanu a tratat'o în opera sa, ca introducere în 38 de paginĭ de format mare, căcĭ după cum spune însuşĭ D-sa: «Cugetându-mĕ, că alt nimic n'ar fi maĭ potrivit de a servi ca introducere în descrierea sânţireĭ măreţeĭ bisericĭ a catedraleĭ Sânteĭ Mitropoliĭ din Iaşĭ, de cât expunerea faptelor ce probează vechimea creştinismuluĭ la Românĭ [2])».

D. Erbiceanu a tratat în introducere, această cestiune ca în fondul materieĭ să arate istoricul sfinteĭ Mitropoliĭ a ţĕreĭ Moldoveĭ.

Cestiunea istoriculuĭ sfinteĭ Mitropoliĭ a ţĕreĭ moldoveneştĭ de sigur că nu va privi în nimic capitolul de faţă, unde noĭ nu vorbim de cât de Mitropolia Ţĕreĭ-Româneştĭ până în 1717.

Cestiunea însă pe care D. Erbiceanu a desbătut'o în introducerea opereĭ sale: «Vechimea creştinismuluĭ la Româniĭ», aceia ne este de mare folos şi nouă în acest capitol.

Din cele 38 de paginĭ în care D. Erbiceanu discută această cestiune, bazat pe documente şi scrierĭ vechĭ ale autorilor de mâna întâia, reese că: «*Noĭ Româniĭ suntem vechĭ creştinĭ, că confesiunea noastră a fost în tot-d'a-una cea ortodoxă şi că am rĕmas legaţĭ de ortodoxism de la*

[1]) Vezĭ în Ist. «Mitr. Mold. şi Suceveĭ», 1888, Bucur., p. III, Introducere.
[2]) Vezĭ idem în Introducere, p. III.

Patriarhul Fotie, de când s'a scindat biserica creştină în biserica papală occidentală şi biserica ortodoxa orientală, că toate relaţiile noastre religioase încă de mai 'nainte de întemeerea statelor române, sub prima lor forma de voevodate şi knezeate (veacul XI—XIII), mai 'nainte chiar şi de reocuparea pământului patriei noastre anul (270—1250), ce atunci era ocupat de barbari, mai 'nainte, ḑic de aceste vremuri, relaţiunile noastre le-am avut numai şi numai cu Patriarhul de la Constantinopol, şi că am avut şi episcopii în ţĕrile române, de dincoace şi de dincolo de Dunăre» [1]).

Existenţa ortodoxismului, deci la Românii pare a fi simultanee cu însuşi apariţiunea lor pe pământul Daciei-traiene; aceasta şi explică chiar fanatismul religios de care aŭ fost însufleţiţi Românii în toate vremurile, credinţa lor oarbă în divinitate, de la mare până la mic, de la vlădică până la opincă, şi ca dovada de aceasta, toate acele daruri de moşii şi fel de fel de bogăţii locaşelor sfinte, mânăstiri şi biserici şi ḑidirea lor de către Domnul ţĕrei, de boerul ţĕrei ca şi de ţĕranul ei, cestiune ce o vom studia mai la vale.

Biserica română a fost singurul aşezământ care a rĕmas neatins de inimele învrăjbite ale oamenilor.

Am vĕḑut în coprinsul acestei cărţi toate acele revoluţiuni ale partidei naţionale a ţĕrei în contra elementului grecesc ce crease o nouă partidă în ţară. Certurile lor le am vĕḑut cât de dăunătoare aŭ fost acestei nenorocite ţĕri, cu toate acestea însă, când era vorba de biserică, ea a rĕmas respectată şi sprijinită de unii ca şi de alţii.

Această consideraţiune trebuea să o aibă Românul pentru Biserică ca şi tot omul.

Căci în Biserica noastră naţională, Românul a învĕţat sublimele principii ale moralei evanghelice: pacea, iubirea, unirea, frăţia, facerea de bine şi tot felul de sacrificii pentru a face bine unii altora şi tuturor împreună.

---

[1]. Vezi in op. cit., p. III—XXXVIII, comparat şi cu Cronicarii greci de acelaş autor, p. X.

In biserica neamul românesc a învĕţat să se iubească; reciproc între dênşii bogaţii, cu sĕracii, şi să fie milostiv ceĭ avuţĭ cu ceĭ neavuţĭ.

Biserica noastră a fost temelia societăţeĭ noastre şi temelia existenţeĭ acestuĭ popor. Ea a fost o adevĕrată şcoală de morală, de ordine, de disciplină, iubire şi unire pentru Român, căcĭ cele d'întâiŭ şcolĭ, în bisericĭ aŭ fost, şi dascălii şcolilor, cărturarii bisericeştĭ aŭ fost.

Din biserică s'aŭ învĕţat a se păzi unirea duhuluĭ, întru legătura păceĭ, un trup şi un duh, un Domn, o credinţă, un botez, iar Domnul duhul este şi unde este duhul Domnuluĭ, acolo este adevĕrată libertate (ḑice apostolul Pavel).

Românii în tot-d'a-una aŭ avut temere de numele luĭ Dumneḑeŭ, căcĭ cum spune înţeleptul Solomon: «Inceputul înţelepciuneĭ este frica luĭ Dumneḑeŭ», graţie numaĭ acesteĭ temerĭ şi credinţe, noĭ am strĕbătut restimpul cel furtunos al veacurilor care ne adusese norĭ, din carĭ aŭ curs numaĭ trăsnete.

Cu năvălirile Barbarilor maĭ întâiŭ, apoĭ hărţuelile ḑilnice ale vecinilor, am fi trebuit de mult să perim dacă nu am fi avut nicĭ credinţa în Dumneḑeŭ, nicĭ teamă de numele sĕŭ.

Numaĭ cu o asemenea credinţă ne-am îmbărbătat singurĭ, ne-am făcut curagiu singurĭ, şi ast-fel am învins.

Dar cum nu eram noĭ Românii să nu fim religioşĭ şi să nu iubim numele Domnuluĭ, când în biserica noastră, a religiuneĭ creştine ortodoxe de rĕsărit, am avut ca predicătorii pe oamenii ceĭ maĭ marĭ aĭ bisericeĭ, ca de pildă pe prea strĕlucitul şi luminat Sf. Ioan Chrisostom, gură de aur, archiepiscop al Constantinopoluluĭ?

In ţĕrile române, în tot-d'a-una clerul a fost supus autorităţeĭ bisericeştĭ, representată prin persoana Domnuluĭ.

La alegere nicĭ odată Domnul nu sĕruta mâna Mitropolituluĭ, ci acesta pe a Domnuluĭ, lucru cam extraordinar!

Cantemir în descrierea Moldoveĭ relatează aceasta: «Primus metropolita ad sedentem in throno accedebat principem ejus manus deosculabatur».

Cu toate acestea se întêmplaŭ şi excepţiunĭ, maĭ cu seamă când venea câte un cap de biserică, strĕin.

Aşa se întemplă în 1654, când Domnul Ţĕreĭ-Româneştĭ, Constantin Şerban sĕruta mâna patriarchuluĭ grec *Macarie*, ce venise atuncĭ în Muntenia[1]).

Clerul trebuia să aibă respect mare faţă de Domn, căcĭ Domnul era capul şi inima ţĕreĭ, ear clerul nu trebue să formeze un stat în stat în acea ţară.

Aşa de multe orĭ Domniĭ când vedeaŭ pe câte un representant al cleruluĭ că nu-şĭ facea datoria, 'l mustra. Cronicarul Nicolae Costin ḑice că «Domnul Moldoveĭ Antioh Cantemir strigă într'o ḑi Vlădicăĭ de Huşĭ în plin divan: «Popo! Ce nu judecĭ drept când vin cărţile mele? Ţi-oĭ rade pletele.» Atuncĭ Vlădică eşind de la divan cu lăcrimĭ plângênd, rĕŭ l'aŭ blestemat[2]).

De aicea reese că representanţiĭ cleruluĭ până la egumen nu puteaŭ intra saŭ eşi din slujba lor de cât fiind numiţĭ orĭ scoşĭ de Domn[3]).

Clerul însă în tot-d'a-una a fost amestecat în trebile ţĕreĭ nu numaĭ religioase, dar şi politice; în divanurile ţĕreĭ alăturĭ de boerĭ ceĭ marĭ luaŭ loc şi Mitropolitul şi episcopiĭ ţĕreĭ. In cursul acesteĭ cărţĭ cititorul a avut ocasia să vaḑă semnaţĭ pe la finele chrisoavelor domneştĭ chiar în capul boerilor divaniştĭ pe Mitropolitul ţĕreĭ şi episcopiĭ, după care numaĭ succedaŭ boeriĭ.

Aceasta o făceaŭ domniĭ poate tot din causa adênceĭ lor credinţe, ca la verĭ-ce act al lor politic şi numele luĭ Dumneḑeŭ să fie representat, prin representanţiĭ sĕĭ.

Nimic să nu se săvîrşească în numele ţĕreĭ şi al neamuluĭ fără ca numele Domnuluĭ să nu fie şi ast fel să rĕmâe făptuirea mută şi surdă la numele Domnuluĭ cel a tot puternic, ci să capete blagoslovenia luĭ prin prea sfinţiĭ părinţiĭ aĭ bisericeĭ, representanţiĭ sĕĭ.

---

[1]) Vezĭ relaţia luĭ Paul de Aleppo, în descriereu călĕtorieĭ sale prin **Moldova** şi Muntenia, reprodus în Arch. ist., vol. I, partea II, p. 102.

[2]) Vezĭ în Letopiseţ, vol. II, p. 62, citat şi de D. Xenopol, p. 661, op. cit., vol. III, Nota 10.

[3]) Vezĭ Des. Moldoveĭ, Cantemir, p. 146, citat idem p. 662.

Din adênca credinţă religioasă întrupată în Român a reeşit că tot locuitorul ţĕreĭ ce avea ceva avere, fie în banĭ, saŭ în pămênt, a dăruit dintr'ênsele sfintelor locaşurĭ, după ce le-a ridicat tot dênsul din temeliă, saŭ le-a găsit ridicate de alţiĭ, în care caz le-aŭ înavuţit numaĭ.

D. Xenopol*spune în această privinţă: «De aceea s'a şi grămădit atâta întindere de pămênt în mâinele mânăstirilor, încât la secularizarea lor cuprinderea totală a moşiilor mânăstireştĭ să ajungă aproape la o treime din acea a teritoriuluĭ întregelor ţĕrĭ române, iar venitul acestor nesfârşite latifundiĭ se ridică la 25,000,000 de leĭ nuoĭ, ceeace represintă un capital de 500,000,000, urcându-se iar împreună cu nedesfundatele pădurĭ la cifra uriaşă de un miliard de leĭ![1])

---

[1]) Vezĭ în vol. III, Ist. Rom., p. 660. Această cifră ce o dă D. Xenopol ca quantum, la care s'ar fi urcat adĭ averile mânăstireştĭ, nu trebue de loc să ne sperie, căcĭ daniile Voevodilor ţĕreĭ, ale boerilor şi chiar a unora din moşnenĭ, la mânăstirĭ, orĭ la bisericĭ particulare, aŭ fost fabuloase, de oare-ce fabuloase eraŭ şi întinderile de pămênturĭ ce le avea o familie. Eraŭ familiĭ de boerĭ ce aveaŭ câte 150 de moşiĭ; nu este locul aci a spune, cum le dobândiseră, de pildă Buzeştiĭ aveaŭ în al XVII-lea secol 128 de moşiĭ. In ceea-ce priveşte danile la sfintele locaşurĭ, mĕ măgulesc şi eŭ, căcĭ la cifra de un miliard, pe care o arată D. Xenopol ca quantum la care ar fi ajuns adĭ averile acestor sfinte locaşurĭ, de care acum ar beneficia ţara, a contribuit şi neamul meŭ, al *Obedenilor*, cu peste 15 milioane de francĭ, de oare-ce Petre Obedeanu (1655—1720) a dăruit mânăstireĭ Jitian, jud. Dolj, moşiile *Yemikul* şi *Csulinița**), ear fiul sĕŭ Constantin Obedeanul (1688—1753) «bisericeĭ Obedeanu» din oraşul Craiova, zidită de dênsul în 1748, moşiile: *Albeştĭ*, *Ostrovenĭ*, *Dosul-Sandeĭ*, *Seaca*, *Giurgiţa*, *Tâncănăŭ*, *Surlariĭ*, *Cibrovu*, (ce-ĭ maĭ dice şi Potrojanĭ, toate aceste în judeţul Dolj şi *Mogoşanĭ* din jud. Gorj **). Această avere, lă-

---

*) După cum se vede din raportul oficial despre privilegiile, averile şi veniturile mânăstirelor din Oltenia 1731, Iunie 26. Raport făcut Impĕrăţieĭ sacre de guvernatorul Consiliuluĭ Transilvanieĭ Sr Kölcseri şi registratorul cesaricesteĭ cancelăriĭ de resbel, Dobner. — Unde între numele tuturor mânăstirelor olteneştĭ se vede şi al «*Mânăstireĭ Jitian*», despre care se dice: «Clădită de către Bălaşa, muma Voevoduluĭ Constantin Şerban, după Hand însă, ea a fost restaurată de către colonelul Petre Obedeanul, care ĭ-a dăruit moşiile Yemikul şi Csuliniza cu 40 de supuşĭ şi cu privilegiŭ excepţional de la Şerban-Vodă Cantacuzino din anul 7189» (adică 1681). (Tradúcerea e după limba germană, se vede că Nemţiĭ aŭ tradus titlul de mare Serdar al luĭ Petre Obedeanu prin cel de «*Obrist*», colonel, aşa după cum se vede în document. Vezĭ în vol. VI, col. doc. Hurm., p. 445).

**) După cum se vede, în testamentul olograf şi original al sĕŭ «biv-vel paharnikul Constantin Obedeanu», testament în posesiunea părinteluĭ meŭ, colonelul Vasile Obedeanu, descendent direct al sus numituluĭ donator. Biserica Obedeanuluĭ a fost ridicată din temeliă în anul 1748 (v. inscripţiunea pietreĭ de pe frontispiciul bisericeĭ Obedeanu din Craiova). Testamentul poartă data de 1753. (Hrisovul luĭ Alex-Vodă Ipsilantie prin care înfiinţează şcoală, cu seminar, bursierĭ, şi spital în curtea bisericiĭ Obedeanu în camerile din pridvorul bisericeĭ, poartă data de 1776, 26 Aprilie. (Vezĭ în Ist. şcoalelor de V. A. Urechiă, citat la Tomul I, p. 37, după originalul din condica domnească de la Archiva Statuluĭ). Testamentul luĭ C. Obedeanu e scris şi subscris de mâna sa pe hârtie de pergament, în

Biserica română ca ori şi care alta, învĕţând credincioşilor doctrina eĭ, trebuea să se servească cel puţin de ştiinţa scrisuluĭ şi a cititului, căcĭ viul graĭ nu era suficient. In prima linie decĭ representanţii bisericeĭ trebuiaŭ să ştie a scri şi a citi.

Până în veacul al XVII-lea însă graiul oficial al bisericeĭ române a fost cel slavonesc, aceasta ca o consecinţă a influenţeĭ slavone asupra noastră, influenţă ce am vĕḑut într'un mod fix, că s'a manifestat la noĭ pe timpul imperiuluĭ româno-bulgar (veacul al XII-lea) ca o urmare a celeĭ începută încă din al VII-lea veac.

---

sată de părinte şi fiŭ la un loc, forma a 9-a parte din moşiile luĭ Constantin Obedeanu, Vel-paharnic şi consilier împĕrătesc al Austrieĭ. Din venitul acesteĭ averĭ, din care se întreţinea biserica zidită de dênsul la Craiova a «*Obedeanuluĭ*», Alexandru-Vodă Ypsilante a înfiinţat după voinţa testatoruluĭ exprimată în testament, şi o şcoală cu seminar şi cu 12 bursierĭ pe an, cât şi un spital cu doftorĭ care funcţionase tot în curtea bisericeĭ «*Obedeanu*» până în veacul trecut (şcoala şi biserica şi aḑĭ în fiinţă).

Soţia luĭ Constantin Obedeanu, Stanca, de asemene a lăsat 2 moşiĭ în 1732: *Zidurile şi Bereleştĭ*, sfinteĭ Mitropoliĭ din Bucureştĭ, pentru ca numele eĭ să fie pomenit în pomelnicul cel mare şi să fie îngropată acolo în mormêntul părinţilor eĭ, după cum spune însuşĭ in diata eĭ, după ce filosofează viaţa pămêntească, lăudând pe cea viitoare: «Am mers la sfinţia sa prea cinstitul şi prea sfinţitul Mitropolit al ţereĭ Chir Neofit şi al mieŭ sufletesc părinte, de am închinat danie sfinteĭ Mitropoliĭ, unde se prăsnueşte hramul sfântuluĭ împĕrat Constantin şi maică-sa Elena, o moşie din jud. Ilfov, ce se numeşte *Zidurile* şi *Bereleştĭ*. . . . . Decĭ fiind-că şi rĕposata maică-mea Marica Milească şi rĕposatul moşul meŭ, Banul Barbu Milescul şi treĭ fraţĭ aĭ meĭ*) sunt îngropaţĭ în sfânta Mitropolie aci în Bucureştĭ, unde mult păcătoasa şi greşita luĭ Dumneḑeŭ voesc după sĕvêrşirea vieţeĭ mele să mi-se îngroape şi oasele mele, măcar de mi-se va şi întâmpla sĕvêrşitul vieţeĭ mele peste Olt, şi nu aci, las cu sufletul mieŭ să aibe sfinţia sa datorie a pune nevoinţă la neamul mieŭ să'mĭ facă anacomidi să'mĭ aducă oasele aicĭ în Bucureştĭ, să le îngroape la un loc în mormênt, unde sunt şi ale maică-mĭ şi ale neamuluĭ mieŭ . . . . . unde şi numele mi-s'aŭ scris la pomelnicul cel mare», lăsând ca epitrop pe ginerele eĭ Constantin Filipescu, după cum adevĕreşte o diată a acestuia: «Adecă eŭ Constantin Filipescu biv-vel medelnicer dimpreună cu soţia mea Marica, fata dumnealuĭ rĕposatuluĭ Const. Obedeanu dat-am

---

8 pagine mari, nu l'am reprodus aci, căcĭ e prea lung, voiŭ spune numai atât că închee, lăsând ca martorĭ şi executori testamentarĭ, pe iubitul sĕŭ fiŭ Dumitraşcu Obedeanu, devenit vel Stolnic şi pe ginerele sĕŭ Ştefan Parscoveanu, devenit vel Vornic†.

* Stanca Obedeanu era fiica lui Dumitraşcu Brăiloiŭ, boerul călugărit cu forţă de Nicolae Mavrocordat sub numele de Dosithei Monachul, şi a Marikei, fiică a Banuluĭ Barbu Milescu şi a Mariei Băneasa Filipească. După cum spune in diata ei în alt loc.

---

† Boer vestit din Oltenia devenit Mare Ban al Craiovei in 1774, în urma tractatuluĭ de la Cuciuk-Cainargi, numit prin ajutorul [illegible] ales şi Domn al ţereĭ de boeriĭ partideĭ naţionale însă alegerea neconfirmată de Sultan, pentru a se trimete fanariotul Alexandru-Ipsilantie. (Vezi Ist., Xenopol).

Am maĭ vĕḑut încă în alt loc cum aceştĭ călugărĭ slavĭ începură a trece Dunărea din cauza persecuţiuneĭ Bizantinilor şi a invada locurile noastre sfinte.

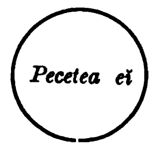
Toate acestea aŭ contribuit decĭ ca clerul bisericeĭ române să fie representat prin Slavonĭ şi ca atarĭ eĭ să pro-

---

o scrisoare la mâna prea sfinţieĭ sale părinteluĭ Mitropolit, Chir Chir Grigore *) şi la sfânta Mitropolie ca să fie de adevĕrinţă, precum să se ştie ca rĕposata soacră-mea Stanca Obedeanca aŭ fost dat danie sfinteĭ Mitropoliĭ o moşie anume Zidurile şi Bereleşiĭ . . . . şi m'aŭ lăsat pe mine epitrop. . . . . ».

Terminând aceste două acte; cel d'întâĭ al Stanceĭ Obedeanu cu vorbele de blestem pentru ceĭ-ce ar veni în potriva aşeḑămêntuluĭ eĭ şi apoĭ cu tradiţionala frază: «Şi eŭ pentru maĭ bună adevĕrinţă mi-am iscălit numele mieŭ cu mâna mea şi mi-am pus şi pecetea jos, care şi alţiĭ cinstiţiĭ veliţiĭ boerĭ se vor iscăli maĭ jos, ca să se creaḑă. Meseţiă Dec. 29, 7261 (1752),

(ss) Stanca Obedeanca.

Mireon Grigorios martor. Costdin vel Dvornic. Stefan Văcărescu vel Logofĕt».

Iar în al doilea chrisov, adeverinţa luĭ Constantin Filipescu dată Mitropolieĭ, ginerele Obedeanuluĭ şi ctitor al avereĭ donate, se vede la sfârşit vorbele: «Decĭ pentru maĭ bună încredinţare am dat acest zapis preasfinţiteĭ sale, iscălit şi întărit cu peceţile noastre şi cu alţiĭ boierĭ marĭ de cinste, să se creadă.

(ss) Constandin Filipescu, vel Medelnicer, martor. Maria Filipeasca.
Constandin Dudescu, vel Dvornic, »
Constandin Năsturel, biv-vel Ban, »
Constandin Brâncoveanul, vel Logofĕt, » **)
Ştefan Văcărescu, biv-vel Ban, »
Creţulescul, biv-vel Ban, »
Pârvu Cantacuzino, Logofĕt, »
Dumitraşco, Vistier mare, » ***)

In total decĭ 13 moşiĭ, în plus pădurile seculare de pe dênsele şi viile ce le aveaŭ.

---

*) Venit în locul luĭ Neofit.

**) Acesta este nepoţelul, fiul luĭ Constantin beizadea şi nepotul luĭ Constantin-Vodă Brâncoveanu, singurul ce maĭ rĕmăsese în urmă tragedieĭ de la Stambul din 1714.

***) Vezĭ documentele în Condica Mitropolieĭ din Bucureştĭ, aflată în Biblioteca Episcopieĭ de la Curtea de Argeş. Copie scoasă, şi în posesia mea, autorul acesteĭ cărţĭ.

page credinţele bisericei ortodoxe de rĕsărit, fie prin graĭ, fie prin scris, în limba slavonă, şi ca această limbă apoĭ, să devie limba oficială, în biserică.

In această carte am vĕḑut că Româniĭ prin contactul lor apropiat cu imperiul Bizantin, ce era înţesat de Grecĭ, aŭ suferit şi o înrîurire grecească ce s'a manifestat pe cele maĭ spornice căi: *a comerţuluĭ* şi a *religiuneĭ.*

Fiind-că aicĭ e vorba de religiune, să ne oprim numaĭ la dênsa.

Incă din anul 1359 vedem pe un mitropolit grec în Ţara-Românească, *Yachint Christopulos.*

Iar Radu cel Mare (1494—1507) organizează biserica Ţĕreĭ-Româneştĭ după învăţăturile luĭ Nifon, marele patriarh al Constantinopoluluĭ care devine primul Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, grec şi acesta de origină.

Din acest moment decĭ în studiul *bisericeĭ române* ar trebui să vorbim de activitatea cleruluĭ representat prin *Slavĭ* şi *Grecĭ.*

Am spus însă că prima parte a capitoluluĭ acesta (VII) nu conţine de cât epoca naţională.

In partea doua a capitoluluĭ vom vorbi şi de streinĭ, acolo decĭ vom relua firul întrerupt şi al acestuĭ capitol ca şi pentru cele l'alte.

Acum trecem la *Şcoală.*

Studiul şcoaleĭ din Ţara-Românească este însă strâns, cu cel al *elocinţeĭ ştiinţelor*, *literilor* şi *filosofieĭ*, căcĭ, a studia cine-va, şcoala în Ţara-Românească, după ce va fi făcut istoricul eĭ maĭ întăi, ca instituţiune de cultură, va ajunge inevitabil şi la studiul acestor ramurĭ ale activităţeĭ culturale, de oare-ce în şcoală, acest focar nesecabil de cultură, s'aŭ învĕţat acele studiĭ.

Alăturĭ decĭ de titlul «*Şcoaleĭ*» pus în capitolul ce urmează trebue pus şi cel al *elocinţeĭ, literilor*, *ştiinţelor*, şi *filosofieĭ* cu reserva însă de a fi studiate la epoca în care aŭ început a se manifesta.

ŞCOALA

Elocinţa, ştiinţele, literele, filosofia.

D. V. A. Urechiă ḑice că şcoala a fost un factor conscient al culturei naţionale la Românĭ încă din veacul al XV-lea şi până în al XVIII-lea[1]).

Documente despre existenţa şcoalelor în Ţara-Românească mai înainte de veacul al XVII-lea nu avem.

Cu toate acestea ne vom încerca a pătrunde în veacurile anterioare celui al XVII-lea, ca să vedem dacă Românii de dincoace de Milcov aŭ avut şcoli în acele vremurĭ.

Ca argument adus la susţinerea acesteĭ tese D. V. A. Urechiă, aduce existenţa *Diacilor de logofeţie.*

Aceştia eraŭ aceĭ scriitorĭ din divanurile Domnuluĭ saŭ de la cancelaria mareluĭ logofĕt, ce redacta actele oficiale, urice, cărţi domneşti, chrisoave, vênḑărĭ de ocină între particularĭ, etc

D. Urechiă ḑice că aceşti *Diacĭ*, saŭ Grămăticĭ românĭ, eraŭ pionii ceĭ mai activĭ ai limbeĭ române.

Lor li se datoreşte toată propăşirea scrisoareĭ româneşti. Ei nu eraŭ numaĭ *caligrafi* ci şi *concepişti*[2]).

Aceştia deşi redactaŭ actele oficiale în limba slavonă, căcĭ aceia era limba oficială a statului, până în al XVII-lea veac, ştiaŭ însă a scrie şi româneşte. Cuvintele din Bĕtrâni a D-luĭ Hasdeŭ şi Zapisele din secolele anterioare veaculuĭ al XVII-lea, aduc această dovadă, ḑice D. V. Urechiă[3]).

De unde aŭ învăţat deci aceşti *diacĭ*, româneşte? Căcĭ aŭ trebuit să înveţe unde va ca să ştie a scri şi a concepe pe româneşte şi încă atât de frumos; căcĭ adese-orĭ prin unele chrisoave domneşti se vede ca preambul nişte cugetărĭ foarte profunde, se vede deci că, ele eraŭ produse de un creer, ce se îndeletnicise maĭ mult saŭ maĭ puţin cu un citit maĭ ales.

---

1) Vezĭ în Ist. şcoalelor, p. 3. Bucureştĭ 1892, Tom. I.
2) Vezĭ idem şi în schiţe de Ist. lit. rom., p. 113.
3) Idem.

Aci este însă locul să spunem unde aŭ învĕţat! Aŭ învéţat în acele «*şcolĭ bisericeştĭ de slovenie*». Căcĭ aproape pe lângă fie-care biserică era formată şi o şcoală, la care câţi va ucenicĭ învĕţaŭ scrisul, cetitul şi slovenia, atât cât eraŭ necesare slujbeĭ bisericeştĭ.

La acea şcoală care drept local, vara, avea tinda bisericeĭ ear earna însuşĭ casa preotuluĭ, veneaŭ ucenicii de învĕţaŭ carte de la dascălul lor, care era câte un preot maĭ cărturar, de pe la câte o biserică.

După ce ucenicul ştia să scrie şi să citească slavoneşte învĕţa a scrie şi româneşte, aceasta de sigur mergând maĭ uşor, ca un ce decurs din fire.

In aceşte şcolĭ bisericeştĭ de sigur se citeaŭ şi operile religioase ce apăreaŭ (Veacul al XVI-lea); opere care aŭ format începutul literatureĭ noastre, de care am vorbit la locul cuvenit [1]).

A fost decĭ natural ca aceĭ *Diacĭ* care eraŭ din ucenicii ce învăţaseră pe la acele şcolĭ, să ştie a scri şi româneşte, pe lângă slavoneşte şi a face preambule prin uricele domneştĭ.

De aceia decĭ trebue să recunoaştem în aceştĭ diacĭ pe nişte adevăraţĭ promotorĭ aĭ cultureĭ naţionale a Românilor.

Biserica decĭ a fost mijlocul prin care Românii aŭ putut avea şcolĭ, într'însa decĭ trebue să punem toată admiraţiunea noastră, căcĭ printr'însa şi cu dênsa aŭ trăit neamul românesc. Ea ne-a învăţat să credem, şi tot ea ne-a învăţat să şi cugetăm şi să exprimăm cugetele noastre prin graiŭ ca şi prin scris.

In această privinţă cât de bine se exprimă T. Cipariu, când spune «preotul avea misiunea: după ce va isprăvi slujba bisericeĭ, să facă scire cum să se strângă pruncii în biserică, să-ĭ înveţe» [2]).

Din aceste şcolĭ aŭ eşit de sigur toţĭ aceĭ *Diacĭ* de

---

[1]) Cap. literatureĭ.

[2]) Vezĭ în Acte şi frag. Periodul din 1675. Cipariu, citat şi în Schiţe de ist. lit. rom. V. A. Urechiă.

logofeţie despre care am vorbit maĭ 'nainte şi am spus că eĭ aŭ fost promotoriĭ scrieriĭ şi vorbireĭ româneştĭ.

D. V. A. Urechiă pentru veacul al XV-lea şi al XVI-lea ne aduce după documente, 50 de nume româneştĭ de *Diacĭ* românĭ, începând cu «Neagoe de la 1497» şi sfârşind cu «Mihul 1558» [1]).

Acestea aŭ fost primele şcolĭ româneştĭ. Biserica decĭ a fost aceia din care aŭ eşit prima scântee de cultură în Ţara-Românească.

Cu începerea veaculuĭ XVII-lea, şcoala în Ţara-Românească, devine o instituţiune puternică şi organisată, după o metodă cu totul pedagogică, ea începe a'şĭ perde vechiul eĭ caracter de şcoală bisericească, acum vom vedea pe icĭ pe colea localurĭ maĭ spaţioase; vom vedea învĕţându-se nu numaĭ a scrie, a ceti slavoneşte şi româneşte, ci şi alte diferite materiĭ ca: matematica, filosofia, eloquenţa, etc., nu vom maĭ vedea dascălĭ numaĭ preoţĭ ci şi mirenĭ, şi încă din ceĭ iscusiţĭ în al cuvêntuluĭ, cultureĭ şi scriereĭ.

Aceste schimbărĭ toate, atât de bine făcătoare neamuluĭ românesc, 'şĭ aveaŭ cuvîntul lor, căcĭ vremurile acele grele (adică de răsboiŭ), de care scriseră cronicariĭ Costin şi Filipescu în letopiseţurile lor, maĭ trecuseră; acuma condeiul va lua locul spadeĭ.

In acest capitol însă nu putem pătrunde în studiul şcoalelor din veacul al XVII-lea, căcĭ existenţa lor era datorită şcoaleĭ grece de la patriarchia Constantinopoluluĭ, dascălĭ toţĭ aproape eraŭ Grecĭ aduşĭ aicĭ de Şerban-Vodă Cantacuzin şi Brâncoveanu.

Aşa că studiul acestuĭ capitol trebue să'l închidem deocamdată aci, şi să'l continuăm la paragraful «cultureĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ datorită streinilor», paragraf de care vorbirăm maĭ 'nainte încă, şi de care am spus că va forma corolariul acestuia.

Să încheiăm decĭ studiul şcoaleĭ din epoca naţională

---

[1]) Vezĭ în Ist. şcoalelor, T. I, p. 7.

şi să zicem că singurele şcolĭ din această epocă în Ţara-Românească aŭ fost şcolile bisericeştĭ.

Venim acum la studiul artelor.

ARTELE

Dintre toate ramurile activităţeĭ sociale, arta este aceia care ne înfăţişază natura, realitatea. Aceasta o înfăţişează artistul, natura formează pivotul adevărat al opereĭ, în jurul căruia artistul cată a grupa tot producerĭ şi maĭ perfecte, idealizând'o.

Oamenii în carĭ gustul artistic este născut, simt necesitatea de a crea însuşĭ eĭ nişte închipuirĭ, puse în practică fie prin coloare, fie prin musică, fie prin piatră.

Eĭ fac atuncĭ nişte lucrărĭ carĭ idealizează realitatea lucruluĭ. Eĭ inventează şi concep în revoluţiunea creeruluĭ şi sufletuluĭ lor acea producţiune, mult maĭ frumoasă, maĭ sublimă, de cât simplul ucenic silitor şi muncitor, însă nu artist.

Această frumuseţe ideală nu o găseşte artistul, nicăerĭ, ea nu maĭ existase în omenire, ea este o producţiune originală ; expresiunea concepţiuneĭ autoruluĭ eĭ, concepţiune născută în acel artist, aşa într'un moment de expansiune fericită a gândurilor şi simţimintelor sale. Producţiune născută fără trudă şi chibzuinţă îndelungă ci într'o clipă.

Refugiul arteĭ este infinitul, căcĭ ea nu are limite, opere sublime se pot produce şi din ce în ce, maĭ sublime.

Sublimul se confundă cu geniul; geniul e înăscut şi el e nesecabil în inteligenţa şi sufletul individuluĭ.

Geniul compune frumosul, idealul, care se vede rar în omenire, el se simte de artist, şi numaĭ artistul cată a'l exprima şi a'l alipi realităţeĭ.

Victor Cousin ḑice că frumosul trebue să conţină *unitate şi varietate;* sigur, căcĭ fără de acestea nu s'ar putea concepe ideia frumosuluĭ, de oare-ce trebue maĭ întâiŭ ordine,

proporţie, simetrie şi apoĭ diversitate, adică specie de nuanţe şi detaliĭ cu totul unice.

G. H. de Coster pe de altă parte ḑice că: «scopul suprem al arteĭ e de a conduce pe om spre bine prin frumos, după cum şi al ştiinţeĭ este de a'l conduce prin adevĕr» [1]).

De aci deci fiind-că în cuvêntul artă se implică şi cel de frumos, de oare-ce ea exprimă frumosul. Artele şi-aŭ asimilat pe lângă dênsele şi termenul de *frumoase*.

Ne vom ocupa deci de studiul *artelor frumoase* ale Românilor.

Artele frumoase se divid în: *architectură*, *pictură*, *sculptură*, *muzică*, *poeziă*, la care se maĭ adaogă şi *danţul*.

Maĭ pot exista şi alte subdiviziunĭ ale *arteĭ*, căcĭ în orĭ-şi-ce specie a activităţeĭ culturale se poate crea geniĭ.

Acelea însă es din diviziunea artelor frumoase, care este generală pentru toată lumea.

Artele frumoase s'aŭ născut de odată cu omul, ele s'aŭ desvoltat cu timpul, cu progresul civilizaţiuneĭ, aşa că la toate popoarele din lume, aŭ trebuit să fie artiştĭ. Dintr'un număr de oamenĭ neapărat va fi trebuit să se nască unul saŭ maĭ mulţi cu germenul geniuluĭ într'ênsul, aceasta ese din natura lucrurilor, căci speciele nicĭ odată nu pot fi la fel, un individ se naşte criminal, altul geniŭ, altul simplu muritor, gata de a primi cultură şi de a deveni om învăţat dară nicĭ odată geniŭ.

Căcĭ geniul nu se învaţă, el se naşte în individ. Fericită naţiunea, din sînul căreia s'a născut maĭ multe geniĭ, căcĭ ea duce pe popor spre fericire prin frumos, îl înalţă în sferele divine, îĭ cultivă sufletul şi îĭ deşteaptă mintea. El scoate din intunerec pe neştiutor prin gustul frumosuluĭ ca şi învăţatul prin cel al adevĕruluĭ. Unul demonstrează adevĕrul, îl probează, pe când altul îl idealizează.

Plecând din acest punct de vedere deci şĭ Românul a trebuit să cunoască frumosul, şi el să se fi desfătat cu deliciul *artelor frumoase*.

---

[1]) Vezĭ în Ist. artelor frumoase, de N. E. Idieru, 1898.

Să le studiem :

Architectura Religiunea a avut un efect general asupra omenireĭ încă din vechime.

La noĭ Româniĭ; dacă dênsa a contribuit la desvoltarea noastră națională, în răsboaie ca și în politică, a contribuit și la viața noastră culturală.

D. Xenopol spune că «întreaga mișcare artistică a antichitățeĭ, pornește din viața religioasă» [1]).

Credințele religioase aŭ fost cuibul desvoltăreĭ artistice. Architectura orientală, grecească, și până la un punct și cea romană pornesc de la zidirea templelor.

Lucrul nu rămâne însă aci, căcĭ și sculptura, muzica, danțul, teatrul cu tragedia și comedia, s'aŭ desvoltat tot prin impulsul religiuneĭ, din acele sĕrbătorĭ religioase.

Misterele luĭ Dionisos, zeul național al Grecilor din vechime sunt născătoarea teatruluĭ antic, după cum misterele religieĭ creștine sunt a celuĭ modern.

Stilul cel variat aparține maĭ întâĭ bisericeĭ și de aci se aplică și la monumentele mireneștĭ. Acest caracter l'a păstrat și arta modernă chiar. Pictura a pornit de la icoanele bisericeștĭ, muzica din cânturile aduse în lauda luĭ D-zeŭ și teatrul din misterile creștine.

Numaĭ cu timpul arta a devenit lumească, în starea eĭ embrionară și de plină desvoltare, era cu totul religioasă [2]).

După perspectiva istorieĭ, D. Xenopol ajunge decĭ a ḑice, religiunea a fost pivotul din care s'a desvoltat toate ramurile *artelor* din toate țĕrile.

La noĭ ea s'a desvoltat după dogmele religieĭ creștine ortodoxe greceștĭ —, și decĭ *architectura românească este pur religioasă și că maĭ întâĭ și întâĭ ea s'a aplicat clădirelor bisericelor* [3]).

Dacă vorbim decĭ de architectura bisericească, implicit trebue să vorbim și de biserica românească.

---

[1]) Vezĭ Vol. III, op. cit., p. 669.
[2]) In acest sens vezĭ în op. cit., D. Xenopol, vol. III, p. 669.
[3]) Vezĭ op. cit., p. 674.

Biserica în vechime nu era de sine stătătoare. Aci atârna de patriarchia Ochrideĭ, aci de acea a Constantinopoluluĭ.

Din maĭ multe şovăirĭ între deosebitele Chiriarciĭ care se certaŭ pe autoritatea spirituală asupra bisericeĭ române, biserica română a ajuns ear la vechia eĭ tulpină la patriarchia din Ochrida.

Starea noastră psihică se apropia maĭ mult de starea psihică a Slavilor.

Eĭ deveniră creştinĭ, asupriţĭ de împărăţia Bizanţiuluĭ, firesc lucru era ca să se tot depărteze de împărăţia orientală şi să se apropie de noĭ, aŭ trecut Dunărea deci călugăriĭ slavĭ şi aŭ găsit linişte şi refugiŭ în creerul Carpateluĭ românesc. Acolo în vêrfurĭ aŭ clădit câte un colţişor (monastire), ca de acolo să'şĭ îndrepte rugile cele frumoase către cer.

Istoria înseamnă însă deabea în veacul al XIV-lea, existenţa unuĭ călugăr slav venit aci, de peste Dunăre, este *Sfîntul Nicodim*, originar din Serbia, el a întemeiat în Ţara Românească monastirele *Prislopul*, *Motru*, *Vodiţa* şi monumentala Lavră a *Tismaneĭ* [1]).

D. I. Gion, în urma publicăreĭ volumuluĭ IV din «Magnum Etymologicum Romaniae, Negru-Vodă, un secol şi jumătate din începuturile statuluĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ 1230—1380» de către D-l B. P. Hasdeŭ; se întreabă, dacă, Genovezii, Veneţianiĭ şi Pisaniĭ, carĭ aŭ brăzdat în vremurile veacululuĭ al XII-lea şi al XIII-lea Dunărea noastră, de la porţile de fer până la Nedeia cetate; Calafat, Giurgiŭ şi Brăila aducând Românilor de atuncĭ articole raguzane, veneţiane şi genoveze, se întreabă ḑic, dacă acestia nu ne-aŭ impor-

---

[1]) Aceste explicărĭ le am luat din «Istoria artelor frumoase» a D-luĭ N. E. Idieru. Lacunele ce se vor fi strecurat în paragrafele trecute din acest capitol VII am căutat tot mereŭ a le umplea. Tismana a fost întemeiată în 1372 sub domnia luĭ Radu Negru, după îndemnul Sf. Nicodim, construcţiune terminată de Dan Basarab şi Mircea cel mare. Reparată fiind în 1844 de Vodă Bibescu. La 1405 Sf. Nicodim a scris o evanghelie pe pergament la acea mânăstire. Vezĭ în op. cit. D. Idieru, p. 68 şi în Notă.

tat în ceva şi stil de architectură, învěţându-ne şi pe noi a ḑidi în chipul şi gustul lor?[1]).

D. Gion respunde că nu ştie, şi de sigur căci, documentele italiene ce ne dovedesc afirmările de mai sus, nu aŭ putut vorbi de niscare-va ḑidiri pe pămêntul Ţărei-Româneşti, graţie impulsiunei acelor streini, veniţi pe aci.

Ceea-ce se ştie, e că, în veacul al XII-lea, înainte deci de întemeerea Ţěrei-Româneşti ca stat, aveam în judeţul Râmnicul-Vâlcei lângă apa tradiţionalului Lotru, un castel ce se numea «*Castelul de la Lotru*» situat pe stânga Lotrului, lângă satul de aḑi Golotreni, acolo îi dăruise regele Bela al IV-lea al Ungariei, contelui sas, Conrad, printr'o diplomă din 1233, tot terenul numit *Loviştea*, adică de unde începe Lotrul până unde se varsă în Jiŭ. Atuncea Ungurii stăpâneaŭ Mehedinţul şi Saşii o porţiune a Vâlcei.

Aci, acest Conte sas, ridică un castel întărit ca o puternică cetate, de unde, de multe ori luptat'aŭ el, cu Românii; această cetate până în al XV-lea veac a servit de fortificaţie Românilor căci retranşamentele ei aŭ fost vestite.

Springfels venise în 1720 în ţara noastră şi ḑice în «Beschreibung der österreichischen Wallachey» (vezi în Ungariches Magazin, t. III, 1738, p. 183), că a vězut la matca Lotrului rămăşiţele unui castel vechiŭ numit «*Domnişor*»; editorul Seigvert ḑice că acel castel era *Lothorvar*[2]).

Domnişor, acea poreclă ce se da de ţěranii noştrii tuturor pretendenţilor la domnie, Domnişor era deci şi contele Conrad căci, în 1233 era Castelanul Vêlcei şi poate năzuia gânduri de domnie românească, domnie trufanda —; spre a tăia poftele lui Radu-Basarab voevodul saŭ Banul Olteniei de la 1230—1245.

Ce să mai zicem de cetatea Nedeei a lui Michail Basarab (Litén), Catolicul, de la 1245—1278, care primea în cetatea port, corăbiile Genovezilor şi ale Veneţianilor

---

[1]) Vezi în Ist. Bucureştilor, p. 499—500; după «Magn. Etym. Rom.» vol. IV, p. CXXIX; «Histoire du commerce dans le Levant au moyen-âge», de Heyd, trad. de Furcy-Renaud (Leipzig 1885) pag. 528 şi urm. «Le Colonie Cemmerciali degli Italiani in Oriente in medio Evo», Venezia 1886, vol. I, p. 133, Vol. II, p. 22—23.

[2]) Vezi op. cit. a D-lui Hasdeŭ, p. LXXXVIII—XCV.

şi care trăea într'un fast occidental, căcĭ se catolicise [1]). Ce să maĭ zicem de cetăţile Tîrgovişte, Bucureştĭ, Buzĕu şi maĭ ales de vestita *Cetate de Flocĭ* întemeiată saŭ reḑidită de Alexandru Vodă Basarab la 1310—1315.

Ce să maĭ spunem în fine şi de cetatea tot a luĭ Alexandru Vodă Basarab din 1330, cetatea Argeşuluĭ, acea cetate de care vorbeşte regele Ludovic în diploma din 1347 [2]) «*Castrum-Argas*», fiul luĭ Carol Robert cel bătut până la măduvă de Românĭ.

Acea cetate din creştetul munţilor Argeşuluĭ maĭ la nord de Curtea de Argeş şi cunoscută aḑĭ de cetatea luĭ Negru-Vodă, unde Alexandru Basarab avea castelul săŭ întărit [3]).

Ce să maĭ spunem în fine şi de castelul de la Giurgiŭ, cu acele ziduri, turnurĭ şi porţĭ întărite, al luĭ Mircea-Vodă şi moştenit de fiul sĕŭ, Vlad Dracul, castel de care ne vorbeşte nobilul călător din veacul al XV-lea *Jehan de Wawrin, seigneur du Forestel*, care venise cu armatele francese şi veneţiane pe Dunărea românească, după cum spune el însuşĭ în a sa scriere: «Croniques d'Engleterre» [4]). Apoĭ D. Gion ne maĭ vorbeşte de zidirile imposante ale veacului al XV lea, ca: frumosul palat al luĭ Radul-cel-frumos şi de acele cetaţuĭ armate cu baliste angliceştĭ, *propugnacula et fortalia*, de care vorbeşte şi Şincai [5]).

In veacul al XV-lea Românii aŭ avut şi architecţĭ strĕinĭ veniţĭ în ţara lor.

Facem pomeneală de vestitul architect *Theodor*, Grec, care adause un noŭ turn şi un zid de apărare la Cetatea Albă a luĭ Ştefan cel mare al Moldoveĭ, sub priveghierea pârcălabuluĭ de acolo după cum arată însuşĭ inscripţiunea ce se vedea încă la 1865 pe vechile turnurĭ ale Akermanu-

---

[1]) Idem CXXIX—CXLVII.
[2]) Vezĭ în Katona.
[3]) Vezĭ în op. cit., Hasdeu, p. CXCI, după alţĭ autorĭ şi documente şi în Thesaurul de monumente storice vol. I. Discursul luĭ Ion Puscariŭ la asociaţia Transilvanieĭ în 1862.
[4]) Vezĭ în Ist. Bucur. a D-luĭ I. Gion, p. 500; după op. cronicaruluĭ Tom. II, Paris, ediţ. (1859) p. 137—139.
[5]) Vezĭ op. cit. D. Gion, p. 500 şi 1—30.

luĭ ori cetăţeĭ Albe: «Clădirea zidului sfêrşindu-se cu ajutorul luĭ D ḑeŭ, pogórâ-ţĭ graţia, Iesu-Christe, asupra ziditoruluĭ» a 2-a: † Ruga luĭ *Theodoru* . . . . . Şerbulŭ luĭ D-ḑeŭ † Iesu Chrîstu biruesce. † Acéstă cetate s'a ziditŭ în ḑilele pré evlaviosuluĭ principe Ionŭ Ştefan-Vodă, prin îngrijirea magistruluĭ provincieĭ şi commendantuluĭ cetăţeĭ . . . . . † Mântueşte maica Domnuluĭ pe Şerbulŭ tĕŭ (loculĭ anuluĭ nedescifrabil) pe Ştefan[1]).

Viaţa pe care aŭ dus'o boerii noştriĭ din cursul veacurilor XIII până în al XVIII, acea viaţă belicoasă şi neastêmpĕrată, acea viaţă turburată de vijeliile luptelor cu vrăşmaşiĭ, i-aŭ făcut ca şi locuinţele lor să fie nişte cetăţi întărite, cu turnurĭ cu bolţĭ şi cu arcade, ca la adică să lupte eĭ cu oamenii lor în contra inamicului, chiar şi din casa lor.

Pe lângă alte doveḑĭ documentale ce voĭ aduce cititoruluĭ despre existenţa acestor clădirĭ şi deci a uneĭ architecturĭ oare-care la Românĭ, aproape din primele lor timpurĭ ca viaţă de stat; ţiŭ să vorbesc de descripţiunea făcută de străinul archidiacon Paul de Allepo despre Ţara-Românească, în cursul voiagiuluĭ sĕŭ cu Patriarchul Antiochieĭ, Macarie, prin Moldova şi Ţara-Românească între anii 1650—1660, descripţiune ce ne înfăţişează perfect de bine localităţile, obiceiurile, architectura şi pictura, toate vĕḑute de ochiĭ autoruluĭ[2]).

Paul de Allepo descrie cea-ce vĕḑuse la 1650, această stare de lucrurĭ de sigur exista de mult la Românĭ, din cele ce le vom vedea relatate de Aleppo ne vom face o idee despre vechimea arteĭ architecturale la Românĭ.

Să vorbim maĭ întâi în cea-ce priveşte de locuinţele

---

[1]) Vezĭ sub anul 1473 în Arch. ist., vol. I, p. 178, D. Hasdeu, (tradus din greceşte originalul).

[2]) Originalul descripţiuneĭ fu scris de Allepo în limba arabă, Belfour a tradus originalul în englezeşte «The travels of Macarius, Patriarchi of Antioch. London 1836, sq. în 4. D. Gheorghe I. Căliman a tradus traducerea engleză a luĭ Belfour în româneşte, şi redacţiunea Archiveĭ istorice a Românieĭ a corectat şi confruntat această traducere cu textul original şi a publicat'o în Archivă (vezĭ în vol. I, p. 59—110, D. B. P. Hasdeu). Acesta e cel maĭ preţios document despre traiul românuluĭ din veacul al XVII-lea.

boerilor, de acele castele întărite, şi apoĭ de clădirele religioase care în adevăr sunt expresiunea stiluluĭ architectonic al nostru.

Când ajunge la Tergovişte Aleppo cu Macarie, el zice despre Palatul Domnesc al Domnuluĭ (atuncĭ domnea Matheiŭ Vodă-Basarab):

«Curtea beiuluĭ muntenesc e mare şi înconjurată de un zid de piatră. . . . In mijlocul curţiĭ este un colosal turn de piatră, foarte înaltŭ şi servind de fanalŭ (beacon) pentru ceasornicul oraşuluĭ[1]).

In Têrgovişte sunt bĕĭ calde turceştĭ, cu frumoase cupóle pe malul rîuluĭ. . . .»[2]).

Când ajunge la Filipeştĭ satul şi monastirea *mareluĭ postelnic Filipescu*, in cea-ce priveşte casa sa, zice: «Palatul Postelniculuĭ, compus din ziduri princiare, care uimesc simţirea, şi sunt maĭ frumoase de cât acelea din capitală. Elŭ are o deliciósă baie caldă din frumoasă marmură, la care apa se aduce pe roate din rîulŭ, — ce serveşte de asemenea prin nenumĕrate canalurĭ, pentru irigaţiunea livedelor şi a grădinelor. Camerile sunt în tocmaĭ după modelul acelor din Constantinopol. *In adevĕr, toţĭ aristocraţiĭ muntenĭ posedŭ ville admirabile din punctul de vedere al architectureĭ.* Fie-care din eĭ maĭ are câte o monăstire a sea, bine-înzestrată.

Toţĭ rivalisează, întrecându-se prin frumuseţea zidirilor şi stabilimentelor. Aci se încheiă toată ambiţiunea şi mândria lor. Când se întêmplă ca vre-unul din eĭ să fie destituit, el se retrage la vilă, petrecându-şĭ restul vieţeĭ între edificiile sale şi în vecinătatea mânăstireĭ sale»[3]). *Acĭ se încheie traducerea din archiva istorică*, în textul englez se vede vorbindu-se şi de Bucureştĭ. Vom vorbi de dênsul cu ocazia palatuluĭ de la Curtea-Veche.

Castele, cetăţĭ, cetăţuicĭ, turnurĭ cu bolte şi arcade, cule şi locuinţe cu lespezĭ şi case bolovănite aŭ avut

---

[1]) Vezĭ în Archiva istorică, p. 89—90.
[2]) Idem p. 107.
[3]) Op. cit., p. 107.

Românii; documentele veacurilor XV—XVIII ne-o dovedeşte.

Vom vorbi de fie-care ca să dovedim şi architectura lor.

In privinţa architecturei însă am spus la începutul capitolului că religiunea a fost promotoarea architecturei române, din cauză că ea s'a aplicat bisericelor mai întâi.

Am avut însă locuinţe mireneşti; acestea deci în ce stil aŭ fost? urmat'aŭ ele tot stilul bisericesc, adică acel stil *grec-bizantin*, importat de noi de la Bizanţiŭ prin Slavi? Stil ce s'a întrupat perfect în toate bisericele noastre? saŭ aŭ avut alt stil? eată o întrebare foarte grea, căci perspectiva istorică în privinţa monumentelor mireneşti este foarte săracă la noi, timpul a distrus tot.

Cu toate acestea pe ici pe colea sunt ceva sorginţi istorice, aceste sorginţi le-aŭ comentat şi D-nii I. Gion în capitolul D-sale asupra architecturei române[1]) şi D. Idieru în 2 capitole, unde studiază architectura română în perioada slavonismului, şi din veacul al XVI-lea până în al XIX-lea[2]). Aceste două scrieri cunosc despre architectura românească din trecut; voiŭ forma şi eŭ aci un al patrulea capitol despre architectura neamului nostru din trecut, în această modestă a mea scriere.

Nu mě voiŭ pronunţa asupra stilului românesc de cât după ce voiŭ examina mai întâi fondul istoric. D. Gion spune că o inscripţie de la S-ta Vineri-Herească a Bucureştilor arată că boerii Herăşti în 1520 aveaŭ casele lor cu lespeḑi[3]). Cronicarul Greceanu vorbeşte de «Curţi bolovănite şi de facerea şanţurilor de apărare în jurul lor»[4]).

Silesianul scriitor al lui Mihai-Viteazul, Baltazar Walter, pomeneşte de palatul de pe malul Dâmboviţei, însă fără muri şi alte întărituri. «Palatio prope novum sub urbe monasterium, sine arce murisque ad Dembovicem fluvium extructo commorante»[5]).

---

[1]) Vezi în Ist. Bucureştilor, p. 500—513.
[2]) Vezi în Ist. art. frumoase p. 67—74 şi 90—125.
[3]) Vezi op. cit. D. I. Gion, p. 502, Nota 1.
[4]) Vezi vol. II, Mag. ist., p. 150, rândul II.
[5]) Vezi în Thes. de mon. ist. P. Ilarian, p. 14.

Maĭ întâĭ se cade a vorbi de architectura Palatuluĭ Domnesc de la *Curtea Veche. Să facem însă nota istorică a acestuĭ Palat.*

Pentru întâia dată în 1473 se vorbeşte de *Cetatea Dâmboviţeĭ* şi de *palatul curţeĭ domneştĭ* a luĭ Radu-Vodă cel Frumos, cu ocasiunea învingereĭ sale de către Ştefan cel mare al Moldoveĭ [1]).

In 1593 se vede şi alt palat, însă de care ne vorbeşte Walter după cum am vĕzut maĭ sus acesta era cel noŭ zidit de *Michnea Vodă* tot lângă cel vechiŭ.

Palatul de la Curtea-Veche era aşeḑat în faţa poduluĭ Dâmboviţeĭ de lângă Palatul Justiţieĭ de aḑĭ, dealul pe care era ridicat era înconjurat cu ziduri. In 1640 Petru Bogdan Baksicĭ, episcop, visitează Bucureştiul şi zice că palatul domnesc e mare dară căzut în ruină. Matheĭ-Vodă se ţine maĭ mult la Têrgovişte unde are un palat mult maĭ grandios ca cel din Bucureştĭ [2]).

Paul de Aleppo contrazice pe Baksicĭ, şi spune că curtea domnească din Bucureştĭ e foarte frumoasă şi maĭ mare ca cea din Têrgovişte [3]), această aserţiune pare a predomina căcĭ şi cronicarul Filipescu ḑice: «Că până la acest Domn (Matheĭ Vodă-Basarab), puţine ziduri aŭ făcut Domniĭ ceĭ maĭ de înainte; iar Mateĭ-Vodă a înfrumuseţat ţara cu de tot felul de ziduri, mânăstiri, biserici, case domneştĭ [4]).

In 1654 pe timpul domnieĭ luĭ Michnea III, curtea domnească să strică şi atuncĭ Domnul locuia la Monastirea luĭ Radu-Vodă a unchiuluĭ Măriei Sale [5]).

---

[1]) Vezĭ în cronica luĭ Ureche, vol. I., din Letopiseţul luĭ Kogălniceanu, p. 158—159.

[2]) Vezĭ în călătoria luĭ Bogdan Baksicĭ din 1640 (şi pe la Bucureştĭ) publicatia Monumenta historiam Slavorum meridionalium spectantia; raport al D-luĭ I. Gion în studiul: *România în secolul al XVII-lea* 1891, citat şi în Ist. Bucureştilor, p. 108 idem.

[3]) Vezĭ în Travels of Macarius (Londra 1836) part. VIII, p. 375, citat în Ist. Bucur, D. Gion, p. 108 Nota. (Această parte nu am găsit'o tradusă în româneşţia în Archiv. ist. a D-luĭ Hasdeŭ.

[4]) Mag. ist., vol. I, p. 393.

[5]) Paul de Aleppo în Travels of Macarius, cap. VIII, p. 402, citat D. Gion, idem p. 108.

La 1674 Grigore-Vodă Ghica zideşte un noŭ Palat pe care îl termină Duca-Vodă. Ghica fusese acuzat la Constantinopol în divan că «le-a fost puind Giupânesele de aŭ fost cărând var şi piatră împreună cu Ţiganiĭ ceĭ de dîvală la curţile domneştĭ» [1]).

In 1678 un călător ungur trecênd prin Bucureştĭ ḑice: «Duca-Vodă, un om destul de frumos, *palatul sĕŭ regal şi destul de strălucit*, mulţimea curtenilor îndestulătoare, oraşul Bucureştĭ foarte mare şi bogat» [2]).

Constandin-Vodă Brâncoveanu a ridicat palat mare, Cronicarul Greceanu ḑice: «Maĭ făcut-aŭ şi casa cea domnească ce este de stâlpĭ de piatră şi este cu treĭ cafasurĭ». . . . «şi alte case aŭ făcut despre Doamna iar din temelie încă două rêndurĭ de case» [3]).

Ştefan-Vodă Cantacuzino maĭ adaugă un palat mic de opt odăĭ în dosu de Palatul coconilor ce'l ridicase Brâncoveanu pentru fiĭ sĕĭ [4]). La 1714 se ucide la Stambul Brâncoveanu, se ucide la 1716 şi Ştefan Cantacuzino; la 1717 se ridică N. Mavrocordat din Bucureştĭ de către boeriĭ germano-filĭ şi în 1718 arde oraşul şi curtea domnească. Curtea-Veche se repară sub domniile Mavrocordaţilor dară în mod simplu, nu maĭ era splendoarea de odineaorĭ.

La 1766 curtea domnească s'a ruinat de tot şi de atuncĭ Domniĭ şĕd pe la Cotrocenĭ şi prin unele case brâncoveneştĭ. Numaĭ Al. Ipsilante zideşte un noŭ palat la Mihaĭ-Vodă ce-ĭ ḑice Curtea-Veche.

De atuncĭ ambele palate începură a cădea în ruine şi domniĭ ce succedaŭ locuiaŭ pe la Cotrocenĭ, pe la biserica S-tu Sava şi se adunaŭ numaĭ în ḑile de divan la una din sălile palatuluĭ; la 1802 se dărâmară totul în urma cutremuruluĭ cel mare, când se alese casa luĭ Gr. Vodă-Ghica

---

[1]) Vezĭ în Cronicele Românieĭ, Kogălniceanu, Cronica luĭ Neculcea, p. 204.

[2]) Vezĭ în: Călătoriĭ ambasadorĭ şi misionarĭ în ţĕrile noastre, p. 19, de N. Iorga, citat în ist. Bucur. de D. Gion, p. 113.

[3]) Mag. ist., vol. II, p. 154.

[4]) Op. cit., Del Chiaro, p. 9.

pentru a se muta apoĭ, pentru ultima oară, în casele luĭ Dinicu Golescu unde e şi aḑĭ Palatul regal[1]).

Vorbirăm de *turnurile palatuluĭ.* Acestea eraŭ patru turnurĭ în cele patru colţurĭ ale palatuluĭ. In poarta palatuluĭ maĭ era un turn înalt care înainte de Brâncoveanu se numea «Turnul despre Nemţĭ». In faţa luĭ era podul peste Dâmboviţa[2]). Greceanu, 'l numeşte în 1696 clopotniţa domnească. Grigore-Vodă Ghica pusese acolo şi o clopotniţă unde era o cameră în care se ţinea praf de puşcă, la 1691, 25 Iunie, a căzut trăsnetul tocmaĭ în clopotniţă şi atuncĭ mulţĭ morţĭ aŭ căzut, domnul a reparat clopotniţa şi a aşezat acolo şi un *ceasnic*, ceasornic pentru întâia oară în Bucureştĭ[3]).

In acest turn se închideaŭ boeriĭ, acesta era puşcăria pentru eĭ, pe când beciurile palatuluĭ, tâlharilor [4]). In 1674 Ghica-Vodă în acel turn închisese 23 boerĭ în cap cu Radu logofĕtul Creţulescu de oare-ce eĭ eraŭ din partida Cantacuzenilor ce nu era iubită în acel timp de domnie, şi-aŭ pus pe boerĭ în obeḑĭ la opreală în turn. Tot în partea palatuluĭ de sub turn se şi tăiaŭ boeriĭ răsvrătitorĭ de domnie; Ghica-Vodă care tăia atuncĭ pe doĭ boerĭ căpitanĭ din ceĭ arestaţĭ, pe unul Vasile căpitan şi alt căpitan de oare-ce suduiseră pe Panaiotake dragomanul Ţarigraduluĭ (acel Fanariot P. Nicusios de care vorbirăm la Cap. VI). «de muere şi de copiĭ» [5]).

Tot din spre porţĭ şi turn se dedea şi cu tunurile când se schimbaŭ domniile, în 1674 s'aŭ dat[6]).

Să vorbim de interiorul palatuluĭ domnesc.

In palatul reparat de Ghica-Vodă s'aŭ făcut două sfaturĭ adică *sălĭ de divan*, una mare şi alta mică ce se maĭ numea «cu stele» ; cronicarul anonim ḑice cu ocazia alegereĭ luĭ Brâncoveanu-Vodă, că în acea spătărie s'aŭ adunat

---

1) Vezĭ în Ist. Bucur., D. Gion, p. 129—513.
2) Archiva : Condica Mitropolieĭ jud. Ilfov, p. 18, citat în Ist. Bucur. D. Gion.
3) Mag. ist., vol. I. p. 116.
4) Idem vol. V, p. 122—124.
5) Vezĭ în mag. ist. vol. I, p. 368 iş Mustea în Letopiseţ. III, p. 5.
6) Idem p. 379.

clirosul spre a'l alege în locul lui Vodă Şerban Cantacuzino ce murise: «s'aŭ strâns toţĭ în *spătăria cea maĭ mică, care îĭ zic cu stéle»* [1]).

D. Gion crede că tavanul era zugrăvit cu stele de se numea aşa.

Del Chiaro zice că palatul e de piatră, tot, scara cea mare e de marmoră, sala cea mare, adică a divanuluĭ e pe bolte şi susţinută de coloane destul de lungĭ, maĭ vin şi alte sălĭ, apartamentul Domnuluĭ şi al Doamneĭ [2]).

In palat maĭ era şi bae de marmoră adusă de la Ţarigrad şi îngrijită de 2 Armenĭ maeştri.

In interiorul curţeĭ domneştĭ maĭ eraŭ şi alte *zidirĭ ce ţineaŭ tot de palatul domnesc.*

De cele două bisericĭ domnescĭ din veacul al XVI-lea, vom vorbi când vom face descrierea architecturală a bisericilor.

Venea apoĭ puşcăria ce era de lemn unde se închideaŭ şi din boerĭ spre a fi bătuţĭ la tălpĭ.

Vistieria zidită ca o temniţă cu băştĭ de piatră şi mortar. Din spre partea uliţeĭ Covacilor şi Şelariĭ de adĭ venea grădina cea splendidă a Brâncoveanuluĭ cu un chioşc de mâncare «una bella loggia», acolo Vodă şedea în timpul vereĭ în mijlocu mirosuluĭ încântător al florilor[3]).

Apoĭ venea grajdurile şi un oraş întreg de locuinţe în care şedeaŭ croitoriĭ, cismariĭ, işlicariĭ, caftangiĭ şi toţĭ meşteriĭ tutulor felurĭ de lucrărĭ ce eraŭ în curtea domnuluĭ, şi în fine bucătăriile, dependinţele şi ţigănia ce eraŭ toate înconjurate de un puternic zid de bolovanĭ şi cărămidă [4]).

Un aspect grandios avea toată această cetate întărită în curtea căreia te găseaĭ ca într'un oraş complect.

Bine zice Bongars, diplomatul luĭ Enric al IV-lea, regele Franciei când veni la Bucureştĭ în 27 Maiŭ 1585 la curtea luĭ Michnea Vodă Basarab, ca: «*les eglises, les*

---

[1]) Vezĭ vol. V, Mag. ist., p. 93.
[2]) Vezĭ în op. cit., p. 9.
[3]) Idem Del Chiaro, p. 9.
[4]) Vezĭ D. Gion, p. 116.

monastères et le chasteau de Boukarest tout batis en pierre et ils sont beaulx» [1]).

De palatul din Têrgovişte zidit de Petru-Vodă Cercel (1583—1585) ḑice că este *«petit mais beau et magnifique»*. In Têrgovişte venise Franţuzul pe la Bran, de unde trecu la Bucureştĭ şi de aci la Giurgiŭ trimes în *«les carres domestiques»* [2]).

Poetul popular cântă casele acestea domneştĭ şi ḑice între altele:

«La oraşŭ, în Bucureştĭ
«La casele marĭ, domneştĭ
«Mésă mare se 'ntindea
«Marĭ boerĭ se înveselia,
«Tótă ţéra 'mĭ chiuia» [3]).

saŭ

«Frunză verde merĭ creţeştĭ
«In oraşĭ în Bucureştĭ
«L'ale case marĭ domneştĭ
«De se vĕd în Stoeneştĭ» [4]).

Aceste palate domneştĭ ce eraŭ numaĭ din piatră zidite, ne făceaŭ fală, din ele nimic nu a mai rămas, nicĭ un suvenir, ci numaĭ versurile poetuluĭ popular:

«Piatră mare
stă trântită
de ciocane
ispitită
de veacurĭ
părăginită
şi cu slove
răcăită» [5]).

---

[1]) Vezĭ în col. doc. Hurm., pag. 190—192, vol. XI, din călătoria luĭ Jacques Bon:ars la Constantinopole şi «Colecţiunea Istoricilor Ungurĭ» citate în op. cit. D. Gion, p. 101.

[2]) Vezĭ în contribuţiunĭ la ist. Munteniеĭ de D. Iorga, p. 63, citat în op. D-luĭ Gion, p. 102.

[3]) Vezĭ în Colecţiile de poesiĭ populare, G. Dem. Theodorescu, p. 656.

[4]) Vezĭ în Colecţ. luĭ V. Alexandri, p. 206.

[5]) Idem G. Dem. Theodorescu, 555.

saŭ

Cu uşile ferecate
cu ferestre 'nzăuate
cu lanţurĭ de fer legate[1]).

Sub pimniţele palatuluĭ maĭ veneaŭ acele *subterane* (couloirs) ce duceaŭ până în Dâmboviţa, subterane ce adese orĭ străbăteaŭ câte o stradă întreagă, pentru a duce la moarte în ascuns pe câte un condamnat de Domnie[2]).

Acum trecem la studiul *altor clădirĭ mireneştĭ orĭ domneştĭ, afară de palatul princiar.* Incetul cu încetul se zidiseră în Bucureştĭ şi alte case saŭ palate însă de boerĭ, istoria cu toate acestea ne vorbeşte de câte-va cetăţĭ de acest soĭ din ale boerilor dară de pe la moşiile lor, acolo eraŭ eĭ câte-odată maĭ bine instalaţĭ.

In judeţele Ilfov, Vlaşca şi Argeş boeriĭ: *Năstureliĭ, Herăştiĭ, Goleştiĭ, Cantacuzeniĭ* şi Constantin Şerban fostul Domn al ţĕreĭ aŭ palate la Dobrenĭ, la Comana, la Coianĭ, la Hereştĭ şi la Goleştĭ, palate marĭ, cu bisericĭ, cu morĭ, ḑice D. Gion[3]), după mărturia călătoruluĭ din veacul al XVII-lea Paul de Aleppo[4]).

La Hereştĭ moara boerilor Năstureli-Hereştĭ, e numaĭ marmoră, ferestrele cu tocurĭ de lemn sculptate de toată frumuseţea, până şi tăiniţele (închisorile) sunt făcute cu mare meşteşug.

La Coianĭ, la satul mareluĭ Postelnic Constantin Cantacuzino, e un palat ce seamănă cu cel din Ţarigrad, are turnurĭ cu observatoare, bucăţile de marmură colorată 'l împodobesc.

La Dobrenĭ, la Constantin-Vodă Şerban Basarab, palatul are ziduri pictate, care picturĭ represintă scene de bătăliĭ; în odăĭ sunt portretele strămoşilor sĕĭ, odăĭ marĭ,

---

[1]) Vezĭ în Colecţiile de poesiĭ populare, G. Dem. Theodorescu, p. 78.
[2]) Un asemenea couloir ne ḑice D. Gion că a vĕzut la dărâmarea bisericeĭ S-tu Nicolae din Lipscanĭ acum câţĭ-va anĭ, couloir ce trecea pe sub str. Lipscanĭ şi mergea până în Dâmboviţă. (Vezĭ op. cit. D. Gion, p. 508).
[3]) Vezĭ op. cit. p. 506.
[4]) Vezĭ în The Travels of Macarius.

săli impunătoare. In parc e un lac, în mijlocul luĭ un kioşc de toată frumuseţea, care'l leagă cu pămêntul printr'un pod, de tot artistic. Suntem deci în 1650 şi avem kioşcuri pe apă, zidite pe piloţi, şi frescurĭ pe case, scene de bătăliĭ, par'că ne-am găsi în mijlocul occidentuluĭ, maĭ ştiŭ eŭ la curtea căruĭ rege?

La Comana, Radu Şerban Basarab-Vodă încă din 1601, când veni la tron în locul luĭ Mihaĭ-Viteazul, ridicase acolo uu palat ce era o adevĕrată cetate, palat cu zidurĭ 'nalte şi cu patru turnurĭ, câte unul la fie-care colţ al caseĭ, înăuntru arcade şi galeriĭ. Mânăstirea curţeĭ sămăna cu Sf. Troiţa a Moscoveĭ; în jurul cetăţeĭ e un lac adênc. Paul de Aleppo ḑice că a ajuns acolo cu luntrea încheiând că: Chiar dacă Sultanul ar veni acolo, cu toată armata luĭ şi tot nu ar putea intra în curte, atâta e de bine păzită; sigur când te găseştĭ în faţa unuĭ zid înalt de 7 1/2 stânjenĭ, în faţă unor foişoare de piatră şi cu porţĭ de fier![1]).

De vestita casă a postelniculuĭ Filipescu de la moşia sa Filipeştĭ, am vorbit maĭ 'nainte când am relatat despre călătoria luĭ Paul de Aleppo.

Ce să maĭ ḑicem în fine de casele Brâncoveanuluĭ Vodă, sub care architectura românească atinsese apogeul eĭ, căcĭ acest Domn iubitor de lux şi de fantesiĭ nebuneştĭ, îĭ plăcea să trăească în fastul cel maĭ strălucit. Vom vorbi la partea III-a a acesteĭ cărţĭ de traiul Domnilor românĭ, acolo vom vorbi şi de al luĭ Brâncoveanu-Vodă.

Trebuea să aibă palaturĭ Vodă Brâncoveanu aproape pe la toate moşiile sale, la Obileştĭ de sigur, la Brâncovenĭ earăşĭ, pe la viile din Piteştĭ earaşĭ, căcĭ cronicarul adese-orĭ ne ḑice că Domnul se retrăgea prin acele localităţĭ ca să respire aerul de primăvară, când îşĭ simţea prea mult mintea ostenită de iţele cele încurcate ale politiceĭ.

Istoria însă ne vorbeşte cu mare admiraţie de Hurezĭ.

---

[1]) Vezĭ în Ist. Bucur. de D. Gion, p. 505—507, după «The Travels of Macarius», traducerea luĭ Belfour după originalul arabesc al luĭ Paul de Aleppo (1680) şi Biserica ortodoxă română; Călĕtoria luĭ Neofit Mitropolitul la 1740 pe la Comana, p. 324, citaţia în op. cit. a D-luĭ Gion, Nota 1, p. 507.

Acolo Domnul avea, pare-mi-se, palatul cel maĭ de frunte, intrarea pe o scară, cu arcade la prima treaptă, un pridvor larg cu coloane în spirală, şi fie-care un alt desemn, toate de piatră. Rampa scăreĭ şi garniturile turnurilor şi coloanelor cu suporturile lor, e o adevĕrată ţesĕtură, o dantelărie întreagă [1]). Lucrătura acestuĭ palat, ḑice D. Gion, ne aminteşte mânăstirea Toscaneĭ din Italia.

Ce să maĭ spunem de palatul luĭ Brâncoveanu de la Mogoşoaia, de care se speriă francezul La Motraye, când veni pe aḉi şi ḑise că are lux şi picturĭ alese ce se vĕd şi prin occident, pe la curţile regeşti [2]).

In Oltenia eraŭ palate, pare-mi-se, tot aşa de impunătoare; în Craiova, capitala Banatuluĭ şi vechea reşedinţă a Banilor, fondatoriĭ domnieĭ române, străluceaŭ case şi cetăţĭ multe ca şi la Bucureştĭ.

Istoria ne vorbeşte de casele mareluĭ Paharnic Constantin Obedeanu (1688—1753), care a fost în 1732 şi consilier al luĭ Carol al VI-lea, împĕratul Austrieĭ în vremea ce Oltenia trecu sub coroana habsburgică, după detronarea primuluĭ Domn Fanariot Nic. Mavrocordat (1717).

«Casele Obedeanuluĭ sunt cu treĭ rândurĭ, ridicate cu «ziduri fără tencueală, cu un acoperiş adevĕrat nuia de «şindrilă. Rândul de jos de odăĭ abia are, pe icĭ pe colea, «câte o crestătură, drept ferestruie, pe unde să intre aerul «în beciurile-ĭ boltite. Cam aproape cum sunt casele din «Curtişoară [3]), aşa sunt şi ale Obedeanuluĭ din Craiova [4]).

«Cum intri pe uşa mare, se face o tindă întunecoasă, «din care se vede gârliciul povĕrnit al pivniţeĭ, cu porţile

---

[1]) Vezĭ în Ist. Bucur. a D-luĭ Gion, gravurele reproduse după stampele D-luĭ Gr. N. Manu, un neobosit diletant istoric. Noĭ regretăm din suflet că nu putem înfăţişa lectoruluĭ toate gravurele de care am vorbit aci, însă mijloacele noastre materiale nu ne aŭ permis să ne întindem la asemenea lux. Arta tipografică e foarte costisitoare şi e şi maĭ costisitoare, când autorul uneĭ lucrărĭ nu se resfaţă de loc în avuţiĭ.

[2]) Vezĭ această carte, cap. VI.

[3]) Aceste case există şi aḑĭ, în judeţul Gorj în satul Curtişoară. Vezĭ în Revista Jiul, şi gravura la p. 9—10, No. 7, anul 1894.

[4]) In anul 1894 nu se maĭ vedeaŭ de cât câte-va ziduri, căcĭ casele eraŭ dărâmate de mult.

«cu zăbrele. Rândul de odăĭ din mijloc, pe din afară nu se «deosebeşte de cel de jos, căcĭ zidul merge în sus otova «până aproape sub streaşină şi icĭ colea se vĕd găurĭ lăsate «maĭ largĭ înăuntru de cât afară, pentru a ochi cu flinta în «ceĭ ce ar năpădi, la porţĭ saŭ din altă parte cu silnicià.

«Ferestrele odăilor din rândul de sus, mititele, lun«gueţe şi întărite cu vergele de fer, sunt aşeḑate sus de «tot. Din tinda întunecoasă apucă, printre doĭ păreţĭ, unul «al pivniţeĭ, altul al uneĭ cămărĭ o scară de bârne de ste«jar şerpuită până în rândul al doilea de odăĭ, în care se «vĕd laviţe lungĭ pe lângă păreţĭ, cu spatele acoperit cu «postav. Ţi-se perde mintea când vezĭ câtă bogăţie este «adunată în fie care odaiă!

«De aci porneşte o altă scară ce sue în pod, iar sub «acoperişul rezămat pe stâlpĭ cioplițĭ din bardă.

«În pridvor daŭ de toate părţile uşile odăilor tot ca «în pridvorul închis din rândul al doilea, fiind odăile «pretutindenĭ tot aşa de marĭ, orĭ de înguste, orĭ de lungĭ «şi cu câte o tainiţă în zid, după icoane.

«Casele comisaruluĭ [1]) sunt închise într'o curte mare de «zid, înalt, ţeapăn, din peatră şi cărămidă şi proptit pe din «afară cu largĭ căprioare de peatră. La mijlocul păreteluĭ «din faţa caseĭ se vede poarta mare cu bolţĭ înalte. Pe din «lăuntrul curţeĭ staŭ rezĕmate de aceste uriaşe zidurĭ, lungĭ «şirurĭ de clădirĭ cu tinde arcuite, pentru scutelnicĭ, sluji«torĭ, robĭ, roabe, ţiganĭ, ţigănce, ce sunt bucătarĭ, pâinarĭ, «vizitiĭ, croitorĭ» [2]).

Nemuritorul Ioan Ghica vorbind în ale sale convorbirĭ economice de casele boereştĭ din vechime, ḑice: «Casele boereştĭ aveaŭ ziduri tarĭ ca de cetate, în câte patru «şi şease cărămiḑĭ, cu odăĭ multe şi marĭ, cu pivniţe adâncĭ «şi boltite, cu beciurĭ şi un rĕnd de odăĭ d'asupra, cu pod «din streaşină până în streaşină. Grinḑile eraŭ ca urşĭ de

[1]) Consilier imperial saŭ comisar în alte locurĭ citat.

[2]) Vezĭ relaţiunea din Revista «Jiul», No. 7, anul 1894, capitolul bisericeĭ Stăneştĭ din Gorj, zidită de Constantin Obedeanu în 1732, articol semnat de D. Al Ştefulescu.

«pod de groase; la cheresteaua uneĭ case mergea un par-
«chet de pădure seculară, întreg, pardoseala sălilor şi a
«tindelor era de cărămidă pusă pe muchĭ, învělitoarea de
«şindrilă bătută pe şeapte şi pe nouă, înaltă aproape de
«douě orĭ cât casa, ca să nu ţie zăpada şi ca să se poată
«scurge apa maĭ lesne . . . Case măreţe, bine împărţite,
«bine aerate, călduroase iarna şi rěcoroase vara.

«Corpul principal se compunea de o sală mare de
«colo până colo cu odăĭ în dreapta şi stânga, cu tinde în
«crucĭ, prin care se comunica cu cele-l'alte părţĭ ale edi-
«ficiuluĭ, case cu scosurĭ în toate părţile şi cu sacnasiŭ, fie-
«care odae cu ferestre spre treĭ părţĭ ale lumeĭ, tavanurile
«eraŭ de stejar, streaşina scoasă de o jumětate stânjen ca să
«ţie vara umbră, s'o apere toamna şi primăvară de ploĭ şi
«iarna de viscol şi de zăpadă. Curtea era înconjurată de
«un zid bolovănit înalt şi gros, poarta cu boltă, cu douě
«rěndurĭ de uşĭ de stejar ferecate, cu foişor d'asupra, unde
«păziaŭ ḑiua şi noaptea arnăuţĭ, sub gang era o odae pen-
«tru pazaghidean în timp de ciumă.

«Din pridvor o galerie deschisă ducea la biserică,
«căcĭ fie-care casă mare avea biserică în curte saŭ în cor-
«pul caseĭ, la un colţ» [1]).

Ce frumos încheе eminentul bărbat, când într'un mo-
ment de mâhnire sufletească pentru trecutul cel glorios al
Românilor, trecut ce pe vremea sa deja era perdut în
neagra veşnicie, exclamă de odată: «Se dărâmă şi dispar
monumentele cele vechĭ, pare că am voi să ştergem ori-ce
ar putea deştepta conştiinţa naţională!» [2]) Ast-fel s'aŭ dărâ-
mat toate, toate; s'aŭ dărâmat şi falnicul turn al Colţeĭ,
care strělucise aci din 1710, de pe vremea când Alexandru
Macedon cel modern, tînĕrul Carol al XII al Suedieĭ, se
refugiă la Bender, pentru a mânca capul Brâncoveanuluĭ
Voevod.

Dar, haide lume! aşa este, totul trebue să piară, etern
nu poate rĕmâne nimic. Omul moare, peatra cioplită crapă

[1]) Vezĭ în Convorbirĭ economice, p. 570.
[2]) Idem, p. 574.

şi cade în bucăţi, şi apoi mai bine e să nu fi prea ilustru, căci atunci toţi te invidiază, toţi isbesc în tine şi caută a te dobori, ca să dispari. Mândria unei naţiuni adese-ori e sacrificată de inimele negre ale invidioşilor şi micilor la suflet!

Eată deci ce am putut culege în privinţa architecturei române din veacurile trecute, în cea ce priveşte clădirile mireneşti; acum că ne găsim la finele acestei părţi din capitol, putem susţine că stilul architectural românesc mirenesc a fost tot cel *grec-bizantin*, ca şi la biserică, afară de sigur de mici modificări pe ici pe colea, care nu eraŭ altceva de cât vre-o fantesie.

D. Idieru în «Istoria artelor frumoase», când ajunge la Români, dice despre architectura civilă: «Nu e îndoiala că architectura civilă urma în formele ei *stilul edificiilor religioase* . . . ., stilul bizantin adoptat în architectura civilă ca şi în cea religioasă, dar modificat după gustul epocei şi obiceiele societăţei» [1]).

Acesta şi cu drept cuvênt, căci acele turle, colonade, coloane, arcade, boltituri, ferestre înzauate şi uşi cu fer ferecate, ne pictează genul *bisericei greceşti*, în splendoarea stilului ei *bizantin*.

Acum trecem la architectura şi studiul **bisericelor saŭ mânăstirelor.**

Bisericele cât şi mânăstirele de pe pămêntul românesc sunt toate de stil *bizantin oriental*. Aceasta este şi natural, de oare-ce contactul ce'l am avut noi cu împĕrăţia Bizanţiului atât înainte de transformarea ei în împĕrăţie turcească cât şi după, ne-a adus această influenţă.

Stilul bisericesc la noi nu s'a schimbat nici odată; el a fost acelaşi în epoca slavonismului ca şi în cea a grecismului, căci dacă am fost în contact cu Slavii, aceştia nu aŭ putut să ne importeze de cât tot stilul bizantin, de oare-ce ereaŭ destul de aproape de aceasta împĕrăţie, suferind şi ei acţiunea dênsei.

Construcţiunea bisericelor române e solidă şi impo-

---

[1]) Vezi în op. cit., p. 107.

santă, aceasta de sigur o spun pentru bisericele marĭ monumentale, nu pentru micele bisericuţe, ziditĕ în vêrful cine ştie a căruĭ munte.

Zidurile bisericelor sunt groase de 8 şi de 9 cărămiḑĭ, ferestrele sunt puse sus şi micĭ, aşa că în interiorul eĭ e întunerec de tot, şi ḑiua arde candele. Turnurile la unele, micĭ şi groase, la altele înalte, cu câte un turn la mijloc cu o cruce în vêrf, douĕ turle paralele, unul în spatele celuĭ-l'alt de aceiaşĭ înălţime; saŭ cu câte cincĭ turnurĭ, aceasta la cele maĭ marĭ, unul mare în mijloc şi patru maĭ micĭ, la fie-care colţ câte unul.

Ele sunt zidite de obiceiŭ din piatră cioplită prinsă cu mortar de var conglomerat, unind bucăţele într'un trup. Marmura e ceva rar, la biserica românească, acoperişul era de plumb, de olărie, şi numaĭ în vremile d'încoace s'a făcut de tinichea.

Unele bisericĭ şi mânăstirĭ eraŭ zidite, aşa, că la vreme de restrişte ele serveaŭ de azil Creştinilor, atuncĭ când Tatariĭ, Turciĭ saŭ maĭ ştim noĭ ce inimic venea să-se mĕsoare cu noĭ; din acele turle cu ferestre micĭ, trăgeaŭ Creştinii în păgânĭ saŭ vrăşmaşĭ, aşa că unele mânăstirĭ aveaŭ aspectul de adevĕrate cetăţĭ ca şi casele boerilor. Aşa era mânăstirea Tismana, Comana şi altele din Ţara-Românească, pe vremea luĭ Mateĭ-Vodă, aşa Paul de Aleppo în istorisirea luĭ spunea la 1650 că vĕḑênd Treĭ Erarhĭ din Iaşĭ, nu a ştiut la vedere, dacă e cetate militară orĭ mânăstire [1]).

Biserica de la Curtea-Veche servea pentru încoronarea Domnilor românĭ şi pentru ca neamul domnesc, Voevod, Doamnă, domniţe şi bezadele să'şĭ îndrepte rugile către cer; ea era în curtea palatuluĭ, nu a strălucit însă cam prin frumuseţea eĭ architecturală nicĭ odată. Alte monumente religioase întreceaŭ în tot pe modesta biserică a Curţeĭ-Vechĭ.

Cine nu'sĭ aduce încă aminte de cathedrala Sărindaruluĭ, mare de tot, cu cincĭ turle; zidită de Mateĭ Basarab, pe locul Cocoreştilor. Biserica luĭ Radu-Vodă, ḑice d. Gion, întrece pe toate cele-l'alte bisericĭ ale Bucureştilor, căcĭ ea

[1]) Vezĭ op. cit. în Arch. Ist.

avea bogăţiĭ ca niciĭ una alta, avea în interiorul eĭ coloane de marmură în formă de spirală cu împodobiturĭ architechtonice, ceea-ce atrase atenţiunea luĭ Paul de Aleppo, după cum spune el însuşĭ în a sa relaţiune din 1666 [1]).

Biserica luĭ Constantin-Vodă Şerban ce are 12 coloane marĭ.

Mitropolia din Bucureştĭ ce avea un acoperiş ce cântărea 40,000 de ocale de plumb [2]).

Ce să maĭ spunem de unele bisericĭ şi mânăstirĭ de prin Oltenia, cum e mânăstirea Mamul, ce are o galerie lungă nu ştiŭ de câţĭ ḑecimĭ de metri, cu coloane din distanţă în distanţă şi cu arcade; la etajul de jos tot cu coloane, de frumosul Hurezĭ a luĭ Constantin-Vodă Brâncoveanu, cu turlele cele înalte şi cu coloane în forma de spirală, cu sculpturĭ şi garniturĭ ce represintă o dantelărie întreagă [3]).

Mânăstirea Tismana, o adevĕrată cetate bisericească a veacurilor trecute.

Ce să maĭ ḑicem în fine de bogăţiile ce se găseaŭ în interiorul acestor bisericĭ, de icoanele cele de argint, de sute anĭ şi împodobite cu petre scumpe, de jeţurile ctitorilor; ale episcopuluĭ, de tâmplele paraclisuluĭ, de iconostase, toate făcute din lemn, sculptate ca cu acul, cu o artă superbă [4]).

Cu toate acestea, cel maĭ mare monument religios din Ţara-Românească e «*Curtea de Argeş*», zidită de bigotul şi artist Domn, Neagoe-Vodă Basarab (1512—1521), despre care tradiţia, după scrierile greceştĭ, spune că el ar fi învĕţat arta de a ridica zidirĭ, pe când se găsea în Constantinopol la curtea Sultanuluĭ Selim şi că acesta l'ar fi însărcinat a zidi o moschee acolo, zidăria eşi de minune, Sultanul rĕmase foarte mulţumit şi încunună pe Neagoe cu

---

[1]) Vezĭ in The Travels of Macarius, traducere englesă a luĭ Belfour, p. 375, citat in Ist. Bucur. de Gion, p. 504.

[2]) Paul de Aleppo, in The Travels, p. 403—404, citat D. Gion, p. 505.

[3]) Vezĭ în Ist. Bucur. de D. Gion, p. 506—509—511, după gravurele D-luĭ Gr. N. Manu.

[4]) Idem, p. 516, 526—527 etc.

marĭ darurĭ, dându'ĭ voe a aduce în Ţara-Românească restul de materialurĭ rĕmase. Legenda e aceasta[1]).

Cronicarul ḑice că Neagoe-Vodă aŭ bătut însuşĭ cu cuişoare un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritare şi cu pietre scumpe pe o icoană a Sf. mucenic Dimitrie din mânăstirea Nucetul[2]).

Iĭ plăcea turnurile bisericelor din Sibiŭ luĭ Neagoe-Vodă şi chiar însărcinase în 1518 pe un Iohan Celestin, de acolo, ca să-ĭ facă o cădelniţă de argint în forma turnuluĭ de la Sibiŭ, Celestin nu o execută bine, şi Neagoe-Vodă se exprimă că maĭ bine ar fi făcut'o un ţigan de aĭ noştri[3]).

Poporul a personificat în *Meşterul Manole* pe architectul Curţeĭ de Argeş. Cine va fi fost, ştiŭ că a fost un excelent architect, ca să execute o asemenea clădire renumită, zidită după toate regulele architectureĭ bizantine din Orient. Curtea de Argeş era făcută din pietre tăete şi cioplite, legăturele aşeḑate cu un strat de var curat, cu năsip, şi strânse cu scoabe de fer frizate cu plumb, în ḑidurĭ, grinḑĭ îndoite de lemn; proporţiile zidireĭ sunt perfecte.

Turnurile sunt octogonale, ornamentaţiunele de o eleganţă fără seamăn, multe la numĕr, căcĭ biserica nu e de cât un ornament, însă fie-ce linie, fie-ce buchet e alt-ceva, aşa că ochiul nu se osteneşte de loc.

Curtea de Argeş e singurul monument religios ce luceşte aḑĭ sub cerul Ţĕreĭ-Româneştĭ; în Moldova la fel cu Curtea de Argeş, este *Treĭ Erarchĭ*, de care nu e însă loc a vorbi aci[4]).

Până în 1717, istoria nu ne a păstrat de cât numele câtor-va architecţĭ diletanţĭ, ca: Neagoe-Vodă Basarab, despre care se maĭ spune că a învĕlit la muntele Athos lavra S-tuluĭ Atanasie cu nişte plăcĭ de argint carĭ aŭ rĕmas legendare[5]).

---

[1]) Vezĭ in vol. I, Ist. Rom., Xenopol, p. 675.
[2]) Idem, după Curtea de Argeş, p. 37.
[3]) Idem, p. 673, idem, p. 40.
[4]) Vezĭ în Ist. Rom. Xenopol, vol. III, Ist. art. frum. de Idieru, p. 90—100.
[5]) Vezĭ în «Biserica ortodoxă română», p. 87, anul 80—87, cit. in Ist. Buc., p. 510.

Petru Rareş, despre care D. Hasdeŭ şi istoricul rus Karamzin spun că a fost Românul cel maĭ învĕţat din veacul XVI.

Architect de merit a fost însă Veseleil, despre care vorbeşte Dapontes [1]). El a dres biserica S-tul Gheorghe Noŭ, terminată de Vodă Brâncoveanu şi a clădit palatul patriarchal, în vecinătatea aceleĭ bisericĭ. Se crede că el să fi clădit palatele luĭ Vodă Brâncoveanu, al Coconilor de la Bucureştĭ, la Mogoşoaea şi Potlogĭ şi ale Dudesculuĭ; poate şi hanul luĭ Şerban-Vodă [2]).

Acum trecem la **pictură.**

Am spus la începutul acestuĭ capitol că toate formele artelor frumoase la noĭ s'aŭ desvoltat sub impresiunea religiuneĭ, la pictură maĭ mult ca la nicĭ una din aceste forme, influenţa religioasă ese în relief.

Pictura religioasă ce am avut'o noĭ Româniĭ a fost cea bizantină răsăriteană, de acea şi lucrările picturale în acest sens nu eraŭ tocmaĭ nişte lucrărĭ artistice.

De oare-ce caracterul pictureĭ religioase este de a fugi de «expresiunea frumosuluĭ» [3]).

Toate figurile picturale conform geniuluĭ religios trebuia să aibe o expresiune evlavioasă.

Sfinţiĭ sunt representaţĭ în tot-dea-una cu nişte figurĭ anemice cu nişte mâinĭ lungĭ şi slabe ridicate către cer saŭ blagoslovind.

De aceia şi toate chipurile figurilor în bisericĭ şi mănăstirĭ pe ambele zidurĭ, representênd portretele ctitorilor saŭ fundatorilor acestor monumente, domnĭ, dómne fie, saŭ boerĭ fie, toţĭ sunt representaţĭ în acelaşĭ sens, cu figurĭ aproape la fel, îngălbenite şi cu trupurile diforme, maĭ prost decĭ de cât sfinţiĭ pictaţĭ de prin bisericele bizantine, unde o mână de meşter poate că lucrase. Căcĭ aci în bisericele noastre aceĭ simpliĭ meşterĭ zugravĭ nu aveaŭ idee de arta pictureĭ.

---

[1]) Vezĭ în Ephemerides daces, trad. Legrand, şi în Recueil des documents grecs, p. 75, cit. în D. Gion., p. 510.

[2]) Ist. Bucur., p. 510.

[3]) Vezĭ vol. III, ist. Rom. D. Xenopol, p. 670.

Excepţiunĭ însă e la tot lucrul în această lume, indiferent că autoriĭ să fi fost streinĭ orĭ Românĭ, cea-ce se ştie însă e că în palatele unor Domnĭ românĭ saŭ în casele unor boerĭ marĭ eraŭ atârnate de perete nişte tablourĭ de preţ, adevĕrate producţiunĭ artistice ce ar fi putut fi expuse în ori-ce museŭ european. Cunoşteaŭ decĭ acele excepţiunĭ ale Românilor ce va să ḑică arta pictureĭ şi aveaŭ în ele desvoltate acest gust de oare-ce plăteaŭ gros pentru a putea avea un asemenea tabloŭ.

Să cercetăm însă documentele:

Marioara Vallarga [1]) sora Ecatherineĭ Doamna, soţia luĭ Alexandru-Vodă Basarab din veacul al XVI-lea, se căsătorise cu ducele Genovez *Ádorno* ce se numea *Fabrizio*, rămase însă văduvă şi săracă, trăind din milosteniele suroreĭ sale din Muntenia.

Marioara de aceea se şi retrase la 1573 la monastirea San-Maffio din Murano unde locuia ca mireană, zidind din puţinul ce avea, o capelă unde trebuea să fie înmormântată [2]).

In o scrisoare a Ecatherineĭ Doamna, către sora sea Marioara Vallarga, la Veneţia, se vede: «am primit portretul tĕŭ» în alta se vede earăşi: «portretul tĕŭ unde eştĭ zugrăvită» [3]). In aceste scrisorĭ se vede că e vorba de portretul Marioareĭ ducesă de Adorno născută Vallarga, sora Ecaterineĭ (soţia luĭ Alexandru-Vodă Basarab) portret trimes la Bucureştĭ, suroreĭ Ecatherineĭ Doamna spre a 'l avea în palat, scrisorile acestea sunt din 1574; din scrisorile cu data de 1573 pe care le-a scris Marioara Vallarga, către sora sa Ecatherina, se vede zice D. Gion, că acel portret de care vorbeşte Ecatherina în a eĭ scrisoare din 1574, era făcut de vestitul pictor *Paollo Calliari* saŭ «*Il Veronese*».

---

[1]) Fiica uneĭ perote catolice şi a luĭ Nicolae Vallarga, italian din Const., vezĭ în anal. acad., p. 7. Tom. XVII, an. 1895—1896.

[2]) Vezĭ în analele acad. seria II, Tom. XVIII, 95 –96 «Contribuţiunĭ la ist. Munteniei în a doua jumătate a secoluluĭ XVI-lea» de N. Iorga, şedinţa de la 6/18 Martie 96, p. 9.

[3]) Vezĭ în op. cit.

Nu ştiŭ unde sunt publicate acele scrisorĭ, căcĭ în analele academieĭ, sorgintea ce ne-o indică D. Gion (pag. 14 şi urm.) se găseşte numaĭ scrisorile de la 1574 în sus şi anume ale Ecatherineĭ, către Marioara, eară nu ale Marioareĭ către Ecatherina, scrisorĭ ce de alminterĭ aŭ existat, căcĭ însuşi Ecatherina zice în ale eĭ scrisorĭ: «şi dacă întrebĭ şi despre noĭ de suntem bine» [1]).

Călătorul polon Martin Strykowsky, călători în 1574—1575 prin ţĕrile române şi zice: «In cursul călătorieĭ mele turceştĭ, vĕḑuĭ în Bucureştĭ, capitala şi reşedinţa domnuluĭ muntenesc [2]), carele ne pofti la prânḑ, portretul acestuĭ Ştefan [3]), cu coroana regală şi un toiag în mână, de naltă statură, aninat pe peretele iataculuĭ princiar» [4]).

Istoria ne maĭ vorbeşte de o fică a Chiajneĭ Doamna, ce se căsători cu Despot-Vodă la 1526, peţită prin boeriĭ moldovenĭ Avram şi Moţoc care adusese inelul şi chipul logodniceĭ (icóne sponsae [5]).

D. Gion după alţĭ autorĭ fără aĭ maĭ numi, ne vorbeşte de portretul luĭ Petru Cercel, artistul Domn român, care servise în companiile luĭ Henric III de Valois, la Blois şi Chenoncheaux, voiajase şi pe la Veneţia unde la luna nopţeĭ făcea versurĭ pe limba toscană, la Constantinopole, ear în cele din urmă va domni la Têrgovişte şi Bucureştĭ, purtând şi un mărgăritar în ureche [6]), portret zugrăvit în palatul domnesc [7]).

In 1595 la Madrid era portetul uneĭ «*Princesa di Valaquia*» fi-va oare o domniţă din neamul luĭ Mihaiŭ-Viteazul [8]).

In muzeul din Buda-Pesta pictorul român Stăncescu

---

[1]) Vezĭ în op. cit. p. 15.
[2]) Alexandru, domnea atuncĭ.
[3]) E vorba de Ştefan cel mare al Moldoveĭ.
[4]) Vezĭ în arch. ist., Hasdeŭ, vol. II, cronica originală tradusă pe româneşte, p. 8.
[5]) Vezĭ anale op. cit. p. 4, cercetările D-luĭ N. Iorga.
[6]) Vezĭ în Ist. Bucur., p. 515, D. Gion.
[7]) După Şincaĭ şi alţĭ, op. cit. p. 523.
[8]) Vezĭ în Buletinul instrucţiuneĭ publice, 1868, p. 64, citat în Ist. Bucur. D. Gion, 517.

găsise un portret vechiŭ al luĭ Radu-Negru-Vodă, a scos o copie după dênsul.

D. Gion crede că la curtea luĭ Mihaĭ-Viteazul era un pictor, pentru că un document Veneţian din 1600, 18 Martie arată că ordinul colegian din Veneţia a dispus să se treacă fără vamă maĭ multe mărfurĭ către domnul român, între care mărfurĭ vedem şi culorĭ [1]:

Fogli di oro per 350 Undari.

«Smaltino	L.	604
Verde Azuro	»	183
Tera Verde	»	233
Czinabrio	»	226
Bolo Armenio . . .	»	95
Mino	»	61
Sbiato	»	41
Olio de Saffo	»	84
Vernice	»	33
Oropimento	»	16
Verde Aramo . . .	»	9
Indico	»	3
Laka fina	»	1

(ss) Servitor
Marco Ottobon [2])
segretario»

Poate să fi fost contimporan cu Viteazul Domn zugravul *Petru Armeanul* — *Petrus Ormeny* de care vorbesc documentele strĕine [3]).

Pictorul Sadeler trăea la curtea împĕratuluĭ Rudolf din Viena la 1600.

---

[1]) Vezĭ idem pe anul 1866, citat şi în ist. art. frumoase, p. 290. D. Idieru.
[2]) Vezĭ în col. doc. Hurm., vol. VIII, p. 203.
[3]) Vezĭ în col. doc. Hurm., vol. III, I, p. 431 şi doc. nouĭ în Anal. acad., seria II, Tom. XX, p. 24, citat de D. Iorga.

La 25 Decembre 1600 Mihaĭ Viteazul se duse la Viena însoţit de 70 boerĭ şi 12 trăsurĭ, călăreţiĭ după cum spune istoricul contimporan Iacob Francu aveaŭ săbiĭ argintite, săgeţĭ, buzdugane şi haine tătăreştĭ, împĕratul era la Praga şi eşi înaintea domnuluĭ român, generalul Carl Magnu istoriograful imperial, în 23 Marte 1601. Mihaĭ purcese cu 35 boerĭ la Praga, la împĕrat, i se face o primire extra-regală, aci Mihaĭ înmărmuri pe orăşenĭ prin chipul sĕŭ cel splendid şi impunător, iar pe Împĕrat şi sfetnicĭ prin vorbirea luĭ cea elocuintă şi oratorică, toţĭ se miraŭ de arta ce o avea de a'ĭ convinge prin cuvênt. Mihaĭ înmână atuncĭ împĕratuluĭ Rudolf un memoriŭ scris, nu ştiŭ în câte paginĭ, o adevĕrată icoană de stil, tipărit în 9 paginĭ de format mare în «Tesaurul de monumente istorice» [1]).

Sculptorul imperial Sadeler se impresionă de chipul Domnuluĭ eroŭ şi imediat îl luă după natură în gravură, ear in juru'ĭ scrise: *Michail waivoda Walachiae Transalpinae utraque fortuna insignis: et in utraque eadem virtute aet XLIII;* (adică Mihaĭ, Domnulŭ Ţĕreĭ-Româneştĭ strălucit în norocire şi în nenorocire, şi în amêndouĕ cu aceeaşĭ virtute. In etate de 43 de anĭ).

In josul portretuluĭ scrise: *cum priul S. Cae. M-tis* (cu prilegiul Majestăţeĭ sale împĕrăteştĭ). Maĭ la vale: *Tanti facit nomen Christi: Maiestatem Caesaris: Rmp: Christianam, et Ecclesiae, Sub pont. Max. Concordiam: Suae prodigus. publicae devotus Saluti: etiamsi dira omnia et diri aduersarentur: Ficta obruens factis.* (Atât de mult stimă numele luĭ Crist, Maiestatea împĕratuluĭ, Republica creştină şi unirea bisericeĭ sub marele pontifice, încât pentru binele public nu-şĭ cruţă viaţa, chiar şi dacă i s'ar pune în contră toate puterile infernuluĭ prin faptele sale întrece plăsmuirile poetice). Dedesubtul acestor cuvinte atât de frumoase şi bine meritate stă semnat cu litere maĭ micĭ: *S. Caes M-tis Sculptor Aeg. Sadeler ad viuum delineauit, et D. D.*

[1]) Vol. II, Papiu Ilarian, p. 253—270, pe jumătate de coloană.

Pragae M D C I. (Egidiu Sadeler sculptorul M-tăţeĭ sale l'a desemnat *după natură* şi l'a dedicat. Praga 1601 [1]).

Impĕratul Rudolf avea şi un pictor tot atât de vestit ca şi un sculptor, avea pe pictorul Flamand Franz Francken I născut la Anvers în 1542.

Acest pictor lucra mult împĕratuluĭ Rudolf, între altele a executat şi un tabloŭ în uleiŭ representând pe «*Croesus, arătând bogăţiile luĭ Solon*».

Acest tabloŭ D. Dimitrie A. Sturdza l'a vĕzut în vara anuluĭ 1893 şi D-sa ne face descrierea sa, ḑice că se găseşte în galeria imperială de pictură de la Viena, tabloul poartă N-rul 822, la catalogul Galerieĭ (pag. 211).

Alăturĭ de soţia luĭ Croesus stă un bărbat pe dreapta ce 'ĭ dă braţul, acest bărbat e viteazul Domn, Mihail al Românilor, figura luĭ Mihaĭ ne spune D. D. Al. Sturdza «e cea cunoscută din gravura făcută la Praga la 1601 de pe natură de Sadeler. Pictorul Francken era contimporan cu gravorul Sadeler. Francken lucra mult pentru curtea imperială din Viena, pe lângă care trăia şi Sadeler, care a reprodus în gravură maĭ multe tablourĭ de ale luĭ Francken. Este dar evident că aceştĭ doĭ artiştĭ îşĭ cunoşteaŭ reciproc lucrarile. Se vede că figura frumoasă, nobilă şi impunătoare a voevoduluĭ nostru a plăcut luĭ Francken şi de acea a pus'o în tabloul sĕŭ, cu Croesus, reproducând'o după gravura luĭ Sadeler, aproape fără nicĭ o schimbare, nicĭ la costum nicĭ la figură, de cât că a făcut pe Mihaiŭ puţin maĭ tênăr» [2]).

Chipul de pe gravura luĭ Sadeler ne zice nemuritorul istoric Bălcescu că cu ocaziunea voeajuluĭ sĕŭ la Paris împreună cu A. G. Golescu 'l a vĕzut în cabinetul de stampe de acolo: «gravura e cât se poate de frumos făcută şi astfel cum acum nu s'ar putea maĭ bine face. Fisionomia principeluĭ respunde întocmaĭ închipuiriĭ cellorŭ ce aŭ studiat caracterul acestuĭ bărbatŭ extraordinariŭ. Figura e slabă,

---

[1]) Vezĭ în Thes. de mon. ist., vol. I, p. 251 şi în Notă, Ilarian şi în vol. IV, Mag. ist. Bălcescu, p. 212.

[2]) Vezĭ în analele academieĭ, seria II, tom. XV, 92—93, p. 27. Şedinţa din 20 Octombre 1892, comunicarea D luĭ D. Sturdza.

melancolică serioasă şi cam aspră, în toate foarte frumoasă şi cu multă expresie. Pórtă pe spate o manta albă[1]), cu gulerul de blană, şi în cap o gugiumană[2]), lăsată la oparte pe stânga, în forma căciulei ţurcăneştĭ, numaĭ ceva maĭ ovală şi împodobită în partea dreaptă cu un frumos surguciŭ cu pietre scumpe»[3]).

Francken a reprodus în tocmaĭ, ḑice, D. Sturdza, portretul luĭ Mihaiŭ, după gravura luĭ Sadeler dêndu-ĭ numaĭ o expresiune maĭ tênără[4]).

Eată decĭ câte-va portrete ale Românilor, portrete de preţ, nu ḑic că ele eraŭ produsele uneĭ mâinĭ artiste româneştĭ, nu; desvoltarea geniuluĭ omenesc nu se manifestase la noĭ în veacurile XV şi XVI în toate ramurile cultureĭ şi civilizaţiuneĭ. Ceea-ce este însă de notat şi de mirat, e că, noĭ iubeam cultura în întregul eĭ, că ştiam ce e un tabloŭ pictat cu artă, şi un portret bisericesc, şi ca dovadă, toate acele portrete, şi câte alte de sigur despre care istoria a rămas până acum mută, portrete ale Românilor notabilĭ care voeaŭ a avea chipul lor, o adevĕrată operă de artă, alergând pentru aceia la mâna pictorilor strĕinĭ, plătind gros, dar şi avênd o sculă în casă pe peretele palatuluĭ lor.

D. Gion după Al. Papadopol-Calimach spune că, în veacul al XVII-lea Vodă Brâncoveanu a trimes cu a sa

---

1) De unde știe Bălcescu că era albă? putea fi și roșie, în gravură nu se póte vedea culorile, ci numaĭ săpătura.

2) Vol. V, Mag. ist., p. 216.

3) Idem 214.

4) In vara anuluĭ 1899 după îndemnul D-luĭ D. A. Sturdza, pictorul român Oscar Obedeanu a pictat în copie, după tabloul luĭ Franken I, portretul luĭ Michaĭ Viteazul, luat în mărime naturală, în Pastel. Expresiunea luĭ Michaĭ în acest portret e întocmaĭ cum o descrie istoricul Bălcescu de pe gravura luĭ Sadeler, făcută după natură, adică figura «*slabă*, *melancolică* în acelaşĭ timp însă și *aspră*, în tot *foarte frumoasă*». Franken dăduse în tabloul sĕŭ ne spune D. Sturdza, perfect acelaşĭ chip al luĭ Michaĭ ca și Sadeler ce'l gravase după natură și cu o artă admirabilă. Pictorul Oscar Obedeanu în vara anuluĭ 1900 trimise din Münich acest portret executat după cel al luĭ Franken din tabloul «bogăţiile luĭ Croesus» din museul Vieneĭ. Mihaĭ poartă pe spate o manta roșie cu guler de samur, așa e și la Franken, și așa trebue să fi și avut Michaĭ; în gravură de sigur Sadeler nu a putut indica culoarea caftanuluĭ. Bălcescu o presupune a fi albă. Pe cap Michaĭ are acea căciulă ţurcănească îndoită la oparte cu acel surguciŭ de pene, cu pietre scumpe; ochiĭ sĕĭ marĭ și plinĭ de viaţă, arată energie și vigoare multă, nasul roman și mustăţile subţirĭ, trase drept, chipul e foarte frumos. Acestea se vĕd în acest portret al pictoruluĭ Oscar Obedeanu.

cheltuială mai mulţi tineri la Veneţia ca să înveţe pictura, aceştia îi crede D. Gion că ar fi contribuit la zugrăveala frescelor palatelor Brâncoveanului de la Bucureşti, al «Doamnei», al «Coconilor», «Mogoşoaea», «Potlogi» şi «Hurezi».

In veacul al XVIII-lea reapare în istoria picturei române cu mai multă furie zugravii, acei *«zugravii de subţire»* numiţi ast-fel spre a se deosebi de *«zugravii de vacaşi»* adică acei ce făceau binalele, pe când cei de subţire zugrăveau chipurile de prin biserici.

Pictura religioasă dacă reapăru în veacul al XVIII-lea cu o aşa furie nu este ceva noŭ, căci rădăcinele ei eraŭ vechi în această ţară.

Neagoe-Vodă ce se sui pe tronul ţerei în 1512 adusese pictori bizantini din Ţarigrad, adepţi ai picturei athonice a lui Panselinos şi Dionisos [1]).

Pe vremea lui Radu de la Afumaţi se vorbeşte de zugravul *«Dobromir»* [2]).

Această pictură data la Români încă din veacul al XIII-lea, ea a fost o consecinţă a relaţiunilor noastre politice, religioase şi comerciale cu Bizanţiul şi ţerile slavone.

Pe vremea lui Michaiŭ-Viteazul se vorbea de zugravul Petre Armeanul, pictor [3]).

Pe vremea lui Mathei Basarab trăia Nicolae zugravul [4]).

Alături de alte picturi vom pune încă şi zugrăveala în aquarelă pe pergamente, aşa a fost de pildă zugravul aquarelist Popa Vlaicu, din vremea lui Mathei Basarab, iconiţe ce zice D. Gion că le posedă academia română [5]).

In acest fel trebue să vorbim şi de valorosul Mitropolit Antim din vremea lui Brâncoveanu şi Nic. Mavrocor-

---

[1]) Vezi în Bayet «L'art Byzantin (Paris chez Quantin), passim şi Al. Odobescu: Istoria Archiologică (Bucureşti 1877) p. 416 şi urm. citat în op. D-lui I. Gion, p. 515 şi în nota 2.

[2]) Idem Al. Odobescu în ist. arch. idem D. Gion, Ist. Bucur., p. 515 nota 3.

[3]) Vezi în col. doc. Hurm., p. 431, vol. III şi în doc. din anal. acad. de D. Iorga p. 24 seria II, Tom. XX citat şi în Ist. Bucur. D. Gion p. 517 şi în Nota 3.

[4]) Vezi în actele M-tirei Cotrocenilor citat D. Gion, idem p. 518 Nota 3.

[5]) Op. cit. p. 18.

dat, care fu un gravor-sculptor şi pictor desăvêrşit pe lângă că era şi un Mitropolit superior.

Ceea-ce a contribuit la desvoltarea picturei religioase în veacurile XVII şi XVIII a fost şi icoanele ruseşti ce se începură a se importa de Românĭ, lucru care supărase atâta pe Turcĭ.

Ultimul zugrav cu care închei epoca ce o studiez, e Radu zugravul, care ne-a lăsat un caet întreg de la 1770, cu cartoane zugrăvite, dosar ce era în posesiunea nemuritorului Kogălniceanu.

Trecem acum la *sculptură*.

Chipul cioplit fu înlăturat în religiunea creştină ortodoxă prin hotărîrea sinoduluĭ de la Constantinopol din 862, această hotărîre era de acord şi cu porunca din Decalogul luĭ Moise «*Să nu'ţĭ facĭ ţie chip cioplit*».

D. Gion spune că singura cunoştinţă de sculptură românească din trecut, o are numaĭ şi numaĭ de busturile Basarabilor, pe care Brâncoveanu le avea în palatul sĕŭ de la Mogoşoaia, de care vorbeşte «La Motraye» în opera sa [1]).

Incolo cunoştinţele sculptureĭ sunt de domeniul arteĭ decorative, căcĭ orfăuria ce e drept în ţĕrile române se desvoltase cum puţin s'a desvoltat în alte ţĕrĭ.

Am avut prin bisericĭ icoane, crucĭ, cădelniţe, cupe, potire, şi altele de soiul acesta, toate în aur şi argint şi împodobite cu pietre scumpe.

Monastirele de la Muntele Athos numaĭ câte odoare de acestea de ale vechilor Basarabĭ, nu aŭ?

Operile D-lor Cipariu [2]) Hasdeu [3]) şi Burada [4]), vorbesc de icoana Sfîntuluĭ Gheorghe din monastirea Nucetuluĭ, Neagoe-Vodă, bate un măr de aur, împodobit cu mărgăritare şi pietre scumpe, de care vorbeşte şi cronicarul muntenesc [5]).

La 1433 se lucra aurul în ţara noastră. Domniĭ ro-

---

[1]) Voyages.
[2]) Vezĭ în Archiv., I, p. 174.
[3]) Vezĭ în Radu-Negru domnia luĭ Vladislav Basarab, 1371.
[4]) Vezĭ călătoria la muntele Athos, p. 72, citaţiĭ în op. D-luĭ Gion, p. 597.
[5]) Mag. ist., vol. IV, p. 257.

mânĭ bat şi monede de argint şi documentele ne vorbesc de un «Laurencius fusor monetarum nostrarum» [1]).

La 1371 se bate la noĭ în ţară, în monetăria luĭ Vladislav-Vodă Basarab, prima monedă, moneda e foarte elegantă, ḑice D. Hasdeŭ [2]).

Descrierea eĭ o face D. Dim. A. Sturdza cu o minuţiositate perfectă. Pe aversul eĭ se vede scris împrejur: + M. LADIZLAI WAIWODE între douĕ cercurĭ de perle, ear în mijloc un scut împărţit d'a lungul în douĕ, avênd în dreapta sa 4 grinḑĭ transversale, ear în stânga un câmp gol.

Pe reversul monedeĭ se vede scris, ear între douĕ perle: + TRANS ALPINI, în cercul din mijloc un Vultur, cu capul spre stânga, seḑênd pe un coif închis.

D. Hasdeŭ tălmăceşte de aci treĭ lucrurĭ: 1. Că aceasta a fost cea d'întâĭ monedă naţională şi bătută în monetăria noastră.

2. Că reversul arăta marca Munteniei, Aquila, pe avers, acel scut cu grinḑĭ arăta marca Ungarieĭ a luĭ Ludovic (Casa de Anjou), semn că ţara Basarabilor era vasală Ungarieĭ, de şi Alexandru Basarab învinsese de prăpădi pe regele unguresc Carol Robert la 1330 şi acum fiul sĕŭ Vladislav în 1371, învingênd iarăşi pe Ludovic; şi de şi luându-ĭ Severinul şi ţĕrile Făgăraşuluĭ şi intitulându-se «Vayvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux Novae Plantationis et de Fugaras» dar preferi a fi vasal pentru a avea un sprijin în caz de nevoe [3]).

Ţesăturile cu mătase de asemenea eraŭ înaintate căcĭ, vestmintele bisericeştĭ şi cele de casă eraŭ nişte adevĕrate desemnurĭ.

Musica şi danţul. Aceste douĕ aŭ mers în tot-deauna mână în mână.

Aceste douĕ aŭ rĕmas la Românĭ în forma lor primi-

---

1) Scrisoarea luĭ Iliaş-Vodă, către consiliu municipal din Braşov (Vezĭ în anal. acad., p. 334, Seria II, T. XVIII, 95—96. Cronicele inedite, I. Bogdan).

2) Vezĭ în Radu-Regru, p. CCXXXI.

3) Idem şi în op. D-luĭ Sturdza «Münzen und Medalien», Viena 1874, p. 47 şi urm.

tivă, nu aŭ căpătat absolut nicĭ o cultură propriŭ ḑisă. Aceasta a şi fost prima condiţiune pentru ca ele să'şĭ păstreḑe caracterul naţional.

Musica românească se divide în: *musică bisericească*, *musică populară* şi *musică de formaţie nouă*.

Nu vom vorbi de cât de cele două d'întâĭ, de oarece musica de formaţie nouă, este o creaţiune a veaculuĭ al XIX şi deci nu intră în studiul de faţă şi apoi ea a fost un produs al înrîurireĭ streine, ca franceză, italiană şi altele.

Musica bisericească la Românĭ, nu putem spune că a fost o creaţiune a poporuluĭ nostru, căci ea a existat la toate popoarele de religiune greco-răsăriteană, cum a fost în vremele de odinioară această musică, aşa e şi aḑi, destul de defectuoasă urecheĭ, o cacafonie întreagă, singura diferinţă că aḑi, s'a întrodus şi chorul în biserică.

Această musică a început la noĭ de la Ión Damaschenul. Slavii aŭ influenţat asupra cântărilor noastre bisericeştĭ din veacul al XII-lea din cântările luĭ *Ion Cucuzel Albanezul* şi în al XIII-lea, din ale luĭ *Ivaşcu Vlahul*[1]), aŭ trecut şi peste Dunăre.

Episcopul Monemvasieĭ, Dorotheiŭ, care a venit în Ţara-Românească între anii 1559 şi 1569 la curtea luĭ Petru Schiopul, ḑice că, la curtea acestuia se găsea un cântăreţ foarte bun[2]).

Paul de Aleppo în 1650 spune de asemenea că, în biserica din Têrgovişte eraŭ vestiţĭ cântăreţii de biserică[3]).

Musica populară, aceasta a fost expresiunea cea maĭ desăvêrşita a sufletuluĭ românesc.

Cel maĭ vechĭ cântec al musiceĭ româneştĭ a fost «*doina*», aceasta a fost forma primitivă a musiceĭ româneştĭ.

Doina e un cântec elegiac, în ea se oglindeşte sentimentele de durere, de întristare şi de duioşie ale Românuluĭ.

---

[1]) Privirĭ generale asupra musiceĭ din biserica ortodoxă a răsărituluĭ citat în Ist Bucur., D. Gion, p. 537.

[2]) Revista Theologică, vol. IV. p. 249.

[3]) Op. cit., citaţie în op. D-luĭ Gion, p. 538.

Doina e cântată maĭ mult din fluer:

«Fluieraş de fag,
Mult zice cu drag!
Flueraş de os
Mult zice duios!
Flueraş de soc
Mult zice cu foc!» [1]).

Acel fluer ce se aude de pe stâncile munţilor şi pădurile cele dese ale Carpaţilor, din care cântă ciobanul şi în care el îşĭ revarsă dorul sĕŭ despre ceva scump inimeĭ luĭ: frumuseţea natureĭ, amorul de patrie, de familie, orĭ al iubiteĭ sale, fiinţa cea maĭ scumpă a sufletuluĭ sĕŭ.

Neapărat că sunetele cele sonore ce le produce, formează isvorul cugetărilor sale, caracterul melancolieĭ, al doruluĭ despre ceva perdut saŭ depărtat, este pecetluit în fie-care sunet al fluieruluĭ ce ḑice doina.

Din colecţiunile de doine, a luĭ V. Alexandri e cea maĭ vastă.

Insuşĭ cântecul eĭ e entusiast căcĭ, aşa începe:

«Doină, Doină, cântec dulce!
Când te-aud nu m'aş maĭ duce.
Doină, Doină, viers cu foc!
Când resunĭ, eŭ staŭ în loc» [2])

Pe lângă doine maĭ sunt şi horile; caracterul musiceĭ româneştĭ se apropie maĭ mult de cel slav, însă e o notă pur naţională care-ĭ dă originalitatea eĭ.

Artistul naţional al Românuluĭ a fost şi este lăutarul saŭ Alăutarul (de la Alaută).

Ţiganiĭ lăutarĭ, aŭ venit prin ţĕrile române între aniĭ 1300 şi 1400. Mircea-Vodă Ciobanul, avea la curtea sa pe *Ruste Alăutarul* pe care îl dădu vorniculuĭ Dingă din Moldova [3]).

---

[1]) Mioriţa, Baladă. Culegere de V. Alexandri.
[2]) Idem.
[3]) Vezĭ în Uricariul, Vol. XVIII, p. 177, Codrescu citaţ. D. Gion, p. 356.

Leon Vodă Tomşa la 1631 primeşte la Bucureştĭ pe Paul Strasburg, ambasadorul luĭ Gustav Adolf, regele Suedieĭ, la Constantinopole, 'l primeşte ḑic cu *Chitaroeḑĭ* adică ca lăutarĭ ce cântaŭ din Chitare[1]).

Nu era boer mare în vechime ca să nu aibă taraful sĕŭ de lăutarĭ la curtea sa.

Se vorbeşte de un *Tânpea lăutarul* al comisuluĭ Bercan din veacul al XVII-lea.

Apoĭ de lăutarul de peste Olt «*Ion Stirbu Purcel*» şi «*Gh. Stirbu Purcel*» de care vorbirăm când cu lupta Brâncoveanuluĭ de la Zerneştĭ şi de revoluţia boerilor oltenĭ în contra primuluĭ Domn Fanairot, N. Mavrocordat.

Aceştĭ lăutarĭ îmbrăcaţĭ în anteree şi giubele ḑiceaŭ Domnilor şi boerilor până ce cădeaŭ da'n picioarele, cu un foc şi o artă indescriptibilă, îĭ vedeaĭ cu pĕrul mare pe urechĭ, negru şi sleios, cu barbă de jur împrejur, plecându'şĭ trupul în spre partea din care venea sunetul instrumentuluĭ, ridicându-se câte o-dată şi pe piciorul drept orĭ stâng după cum ţinea acel instrument, pe dreapta, orĭ spre stânga, simulând prin aceasta maĭ mult sentiment şi expresiune şi tot aplecându-se către stăpânul sĕŭ căruia îĭ cânta, orĭ către mosafir; şi ḑicea Ţiganul mult şi duios din naiŭ, alăută, vioară, diblă, surlă, până ce se înflăcăra la un loc cu auditorul sĕŭ, ce simţea şi cugeta la fel cu dênsul, aşa că ajungeaŭ cu toţii la un moment dat, de se găseaŭ într'o adevĕrată stare de entusiasm şi plăcere nebună, cântecul de foc, le aprindeaŭ inimele, orĭ de patriotismu către ţară şi neam orĭ de iubirea către alt lucru —; atuncea începeaŭ a se umplea şi viorile şi buzunarele giubelelor Ţiganilor de galbenĭ, cât apucaŭ cu pumnul din pungile lor, boeriĭ.

La un loc cu musica aceasta, s'a desvoltat şi musica militărească, formată din ostaşĭ. Italianul Galeado Galdo ne spune că în 1659 intrară în Oradia-mare armatele unite ale luĭ George Racoczi principele Transilvanieĭ şi a luĭ Constantin Şerban-Vodă, al Ţĕreĭ-Româneştĭ şi că musica

[1]) Vezĭ în Cipariu, Archiv. vol. I, p. 15, citaţ. D. Gion, p. 536.

luĭ Constantin Şerban cânta de-a călare cântecul «fetei române când şi-a perdut caprele şi plângênd şi-le căuta prin munţĭ», «musicul călăreţilor luĭ Constantin» [1]).

Pe vremea luĭ Ghica-Vodă 1672, un martor ocular Andreas Holtz ne spune că între steag şi Domn, venea «*una bella musica*» de trompete germane şi tobe turceştĭ ce aduceaŭ un zgomot teribil [2]).

Surlarii cântaŭ din surle; aceasta e o alusiune la musica cea turcească «Meterhaneaoa» musica militară, de care vorbeşte pe icĭ pe colea cronicariĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ, din veacul al XVII, după cum am avut ocasiune de a vedea în cursul capitolelor studiate la domniile acelor Domnĭ.

Despre *danţul* Românuluĭ nu am avea mult de spus de cât atât, că, el s'a desvoltat saŭ prin tradiţiune de la Romanĭ de pildă «jocul căluşarilor» saŭ la un loc cu musica hora, brîul, bătuta, sârba, în care caz mişcarea pasuluĭ nu e de loc variată ci maĭ mult pe loc, dându-se maĭ multă importanţă chiuituluĭ din gură şi a mimiceĭ figureĭ şi trupuluĭ, cea-ce denotă încă un grad de inteligenţă naturală, căcĭ mişcările fisice lucreaḑă atuncĭ la un loc cu gândirile creeruluĭ şi ale inimeĭ.

STAREA ECONOMICĂ, POLITICĂ, SOCIALĂ şi FINANCIARĂ

Starea economică. Acest capitol de sigur nu va fi consacrat de cât vieţeĭ materiale a Românuluĭ, într'însul trebue studiate condiţiunile de traĭ ale neamuluĭ nostru, în restimpurile veacurilor.

Fenomenele vieţeĭ economice aŭ trebuit ca să se desvolte la Românĭ încă din primele timpurĭ ale statuluĭ lor,

[1]) Vezĭ în op. autoruluĭ «Nella storia di Leopoldo» citat în Şincaĭ, p. 111 — 121, vol. III, ediţ. II.

[2]) Vezĭ Doc. Hurm., vol. IX, I, p. 220—222.

de oare ce ele constituesc elementul primordial şi constitutiv al uneĭ naţiunĭ.

Formele sub care starea economică a Ţěreĭ-Româneştĭ s'a manifestat de la întemeerea eĭ, încoace, aceasta e o altă cestiune, de sigur că acele forme nu aŭ putut fi aceleaşĭ ca şi cele de aḑĭ, altele eraŭ isvoarele de traĭ atuncĭ, altele aḑĭ. Desvoltarea culturală a uneĭ ţěrĭ, în năuntrul eĭ, şi evenimentele din afară, lucrând asupra aceleĭ ţěrĭ îĭ schimbă neîncetat fiinţa eĭ.

Starea economică a Ţěreĭ-Româneştĭ în primele sale timpurĭ şi-a avut efectul urma formăreĭ societăţeĭ române, din primele timpurĭ.

In sfera politică, autoritatea absolută a domnuluĭ; în cea culturală, idea religioasă, nesupusă nicĭ unuĭ control, în sfera economică, fie-care locuitor pe pămêntul sěŭ liber orĭ supus, apărând moşia sa şi cu toţiĭ la un loc, patria, muma, adică moşia cea mare, clasa boerilor căutând a dobândi averĭ prin vitejia lor în rěsboae, alăturĭ cu Domnul ţěriĭ, averĭ ce consista în dăruirea de pămênturĭ nesfârşite din pămêntul ţěreĭ saŭ din cel domnesc, căcĭ toată ţara era a Domnuluĭ şi de aci devenind şi dregătoriĭ marĭ, adică consilieriĭ domnuluĭ [1]).

De abea însă se întemeaḑă Ţara-Românească, un veac de trecu, şi evenimentele politice din afară, cu întâmplările lăuntrice ale ţěreĭ, îĭ aduc o soartă nouă care va avea efectul eĭ şi asupra stăreĭ politice.

Alianţa Ţěreĭ-Româneştĭ cu imperiul turcesc, alianţă încheiată de Mircea I în 1393, cu Sultanul Bayazet I care consista în ajutorul Turcieĭ, dat nouă, în schimbul a 3000 banĭ roşi saŭ 500 arginţĭ anual ce'i dedea ţara.

Puternicul imperiŭ însă mult maĭ mare ca ţara noastră, încetul cu încetul sub aerul de a ne proteja şi apăra, începu a ne specula, aşa că alianţa se transformă în ascultare şi vasalitate, cu toată energia ce am dovedit'o, cu toată virtutea şi curagiul ce l'am arătat în rěsboae cu dênşiĭ, când Sultaniĭ călcaŭ disposiţiunile tractatelor noastre

[1]) Vezĭ în vol. II, Xenopol, p. 259.

şi deşi învingându'ĭ, însă natura lucrurilor nu s'a putut schimba şi nicĭ nu se va putea nicĭ odată, căcĭ aceasta e soarta orĭ căruĭ stat maĭ mic, ce are sprijinul altuia, maĭ mare, căcĭ atuncĭ de sigur acel maĭ mare 'şĭ ea nişte aere de protector faţă de cel maĭ mic şi protecţiunea se schimbă în despotism şi ast-fel puterea proteguitoare îşĭ arogă dreptul de a întări dênsa pe Domniĭ românĭ, aleşĭ de poporul român şi maĭ apoĭ de a ridica cu totul acest drept şi a'ĭ numi dênsa de-a dreptul.

Formându-se din acest moment sistemul cumpĕrăreĭ tronuluĭ român prin baniĭ daţĭ la Constantinopol, Sultanuluĭ, Vizirului, paşalelor şi chiar şi cadânelor din haremul Sultanuluĭ.

Acest sistem de a cumpĕra domniile prin sute de miĭ de galbenĭ, căcĭ preţul tot mereŭ se ridica, din causa multor competitorĭ, 'şĭ avu resunetul sĕŭ în acele imposite grele ce era silit Domnul, odată întronat în ţară, să le pună, pentru a putea scoate cheltuelele făcute, saŭ cu baniĭ luĭ propriĭ saŭ din baniĭ împrumutaţĭ cu camete marĭ, de pe la Greciĭ din Ţarigrad.

De aci decĭ şi amestecul acelor Grecĭ în trebile Ţĕreĭ-Româneştĭ şi ale Domnieĭ.

Amestec ce i-aŭ adus şi pe tronul ţĕrilor surorĭ, când impositele devenirĕ atât de asupritoare asupra claselor sărace.

Aceste imposite formaŭ însă starea ordinară a ţĕrei; când venea câte un resbel, maĭ eraŭ şi alte speciĭ de cheltuelĭ extraordinare, aşa că ţara se sleia cu totul.

Aceasta a fost însă numaĭ o privire generală ce am cătat să o dăm, să ne oprim şi la fapte.

Să ne oprim însă maĭ întâĭ, la comerţ, căcĭ, acesta reuneşte într'ênsul industria, agricultura, bogăţiile şi toate productele pământuluĭ.

Comerţul. Condiţiunea de viaţă a uneĭ ţĕrĭ, este comerţul; el formează inima aceleĭ ţĕrĭ, importul şi exportul (sunt arterele şi vinele prin care se duce şi se aduce sânge adică articolele necesare existenţeĭ aceluĭ stat) la organul

inimeĭ, pentru ca să poată funcţiona acest întreg *sistem circulator*.

După cum decĭ, cu cât organul inimeĭ la un individ funcţionează maĭ bine, nefiind nicĭ o împedicare în căile sale de comunicaţiune, cu întregul corp, adică în artere şi vine, urmând de aci ca acel corp să fie maĭ sănătos ca altul, tot asemenea urmeadă şi cu comerţul aceleĭ ţĕrĭ, căcĭ o ţară care are un comerţ sănătos, nişte căĭ de comunicaţiune sănătoase, «importul şi exportul» de sigur că ea nu va fi amenințată să piară sub cuvênt că e lipsită de viaţa eĭ materială şi decĭ va trăi.

Dacă în adevĕr soarta a voit ca noĭ, un popor de rasă latină să fim aruncaţĭ, aci în orient, înconjuraţĭ de Slavĭ la Sud, şi Germanĭ la Nord, şi să trăim ca o insulă în mijlocul unuĭ Ocean depărtaţĭ şi de surorile noastre; avênd încă ochiĭ aţintiţĭ asupră-ne, împĕrăţiile cele marĭ şi vecine cu noĭ; posiţiunea fiindu-ne decĭ ingrată din punct de vedere politic.

Pe atâta însă ea ne-a fost favorabilă din punct de vedere comercial, căcĭ nu ne a lipsit nicĭ munte, nicĭ şes, nicĭ apă; hotarele noastre naturale sunt sublime şi ele înconjoară România ca zidul uneĭ cetăţĭ.

Ele ne-aŭ maĭ fost şi folositoare căcĭ conţin bogăţiĭ alese.

Bogăţiile minerale din Carpaţĭ şi cele aquatice din Marea-Neagră, Dunăre şi toate fluviile ce se scurg într'ênsa, aŭ făcut din ţara noastră încă din vremurile cele maĭ vechĭ, un centru comercial al orientuluĭ european, ear ca coroană la aceasta, maĭ vine şi şesurile coprinse între aceste două ziduri, şesurĭ în care s'a practicat în tot-deauna pe o scară foarte întinsă, agricultura, vinicultura, horticultura, viticultura şi altele.

Obstacole însă întâlneşte în cale, orĭ şi cine în întreprinderile sale, şi comerţul Ţĕreĭ-Româneştĭ a întâlnit maĭ mult ca comerţul orĭ şi căreĭ alte ţĕri, agitaţiunile şi emoţiunile noastre sufleteştĭ din causa vieţeĭ politice, de multe orĭ ne distraŭ de la viaţa casnică, nicĭ odată nesigurĭ de ḑiua de mâine, cel mare şi bogat ca şi cel mic

şi sĕrac, năvălirile strĕine în primele vremurĭ; rĕsboaele lăuntrice cu Turciĭ, Tătariĭ şi Nemţiĭ în vremurile de consolidare ale statuluĭ, luptele civile şi revoluţiunile d'intre partida naţională a ţĕreĭ şi veneticismul greco-fanariot de la Ţarigrad, toate acestea venind decĭ asupra acesteĭ sĕrmane ţĕrĭ ca o furtună interminabilă, aşa că a trebuit o energie, vigoare şi muncă de Titan ca să o scoatem la căpătâĭ şi să maĭ vedem şi de viaţa noastră economică, în care comerţul ocupă primul loc.

Importanţa Dunăreĭ a format în tot-deauna o cestiune de frunte în discuţiunea comerţuluĭ Europeĭ.

De la Herodot, părintele istoriografiĭ, nu a fost istoric şi om de stat, care să nu fi apreciat importanţa acestuĭ măreţ fluviŭ, vechiul Istru saŭ Danubius, cântat de atâtea orĭ de poeţii vechĭ şi modernĭ.

Carol Magnu, fondatorul statuluĭ franco-german, putem spune, cel maĭ mare împĕrat al evuluĭ mediŭ, a apreciat importanţa Dunăreĭ pentru comerţul Europeĭ [1]).

In vremurile moderne şi contimporane această importanţă a crescut şi maĭ mult; şi articolele tractatuluĭ de la Berlin (1878) şi celuĭ de la Londra (1881, 10 Marte [2]) aŭ dat naştere şi adĭ la discuţiunĭ efervescente.

Incă de la anul 1000 după Christos istoricul N. Scherer dice că Veneţianiĭ, Surugiĭ mărilor, se gândeaŭ cum să despice valurile Dunăreĭ cu corăbiile lor pentru a încinge un comerţ ce 'l şi făceaŭ cum puteaŭ [3]).

De la 1204 încoace, de când s'a stabilit imperiul latin la Constantinopol, Veneţianiĭ intraŭ pe Dunăre şi luptele lor începură cu Bulgariĭ.

Aurul Basarabilor, Voevedĭĭ Olteneştĭ, începu a fi extras din întinsele lor posesiunĭ ale Carpaţilor, Gorjuluĭ, Vêlceĭ şi Făgăraşuluĭ.

---

[1]) Vezĭ în Heyd: Hist. du commerce dans le Levant au moyen-âge trad. de Furcy Raymond (Leipzig 1885, vol. I, p. 81, citat în Ist. Bucur., D. Gion, p. 438).

[2]) Vezĭ în Hist. de la Roumanie Contemporaine, p. 331—335 de Damé şi în André Saint Clair «Le Danube» 1899, p. 93 şi urm.

[3]) Vezĭ în «Hist. du commerce de toutes les nations» trad. de Mich. Richelot şi Vogel, Paris 1857, vol. I, p. 293, citat şi în Ist. Bucur. D. Gion, p. 439.

Porturĭ marĭ se deschiseră la Dunăre, pe teritoriul românesc, în locul vechilor cetăţĭ romane, Galaţĭ şi Brăila pe care Chalcocondyla le numeşte cele maĭ celebre ale Dacieĭ [1]), Calafatul, Nedeia Cetate şi Giurgiul de care atâta ne-a vorbit d. Hasdeŭ [2]).

După Veneţianĭ în veacul al XIII-lea când în locul împĕrăţieĭ latine, vine cea a Paleologilor, vine şi Genovezii, Ragusanii şi Pisanii, pe de altă parte şi Germanii; comerţul îndoindu-se acuma, atât pe Dunăre cât şi pe uscat pe la Sud prin Dalmaţia, Serbia saŭ pe la Nord prin Ungaria prin trecĕtorile Buzĕuluĭ şi Prahoveĭ [3]).

Cu veacul al XIV-lea începe comerţul d'între Românĭ şi Braşovenĭ, se stabilesc convenţiunĭ comerciale între Ludovic regele Ungarieĭ (1358) şi Alexandru-Vodă Basarab al Ţĕreĭ Româneştĭ; mărfurile din Ungaria se aduceaŭ aci în ţară şi se deşertaŭ la cetatea de Flocĭ din Ialomiţa. La 1368 se înche şi un tarif vamal între Vladislav-Vodă fiul luĭ Al. Vodă cu regele Ungarieĭ, prin care negustorii Braşovuluĭ trebue să plătească o vamă la trecerea mărfurilor lor în Ţara-Românească. Aceste mărfurĭ, Braşovenii le cumpĕraŭ şi eĭ de la Polonĭ şi Germanĭ şi apoĭ le descărcaŭ la cetatea noastră de Flocĭ. Dreptul de export de mărfurĭ în ţara noastră, la fel cu Braşovenĭ aŭ căpătat şi Sibienĭ la 1382 de la Regele Ludovic.

Până în veacul al XIV-lea, comerţul nostru, a fost cu Veneţienii, Pisanii, Ragusanii, Germanii, Braşovenii şi Sibienii, pe apă, cât şi pe uscat, şi documentele ne-a păstrat chiar numele luĭ *Pascuale de Restis*, negustor ragusan, venit aci în ţară pe la 1392 [4]).

In veacul al XV-lea comerţul nostru ea o fasă nouă,

---

[1]) Vezĭ în Columna luĭ Traian, Hasdeŭ, anul 1869, No. 53 şi 1870 No. 57.

[2]) In Radu-Negru, Tom. IV de la Mag. Et. Romaniae.

[3]) Vezĭ explicaţiunĭ pe larg în op. cit. a luĭ Scherer, vol. I, p. 181. Istoria critică Hasdeŭ, p. 100—105. Columna luĭ Traian, 1874 p. 125 Hasdeŭ; Radu-Negru, Tom IV, Mag. et. rom. «Le colonie comerciali degli Italiani in Oriente in medio evo» trad. de Prof. P. Müler Vol. I, p. 93—96 citate toate în Ist. Bucur. D. Gion, p. 438—440.

[4]) Vezĭ în Acte şi Fragmente, III, p. 4. N. Iorga, Hurmuzache, doc. vol. I, p. 58, 144—274. Negru-Vodă. D. Hasdeŭ, p. 275, citate în Ist. Bucur. D. Gion, p. 142.

Vlad Dracul-Vodă acordă nu numaĭ negustorilor din Ardeal de a exporta mărfurile lor la noĭ şi a importa de ale noastre la dênşiĭ ci şi Poloniei şi Moldoveĭ, negustoriĭ din Galiţia şi Bucovina, vor avea aceleaşĭ beneficiĭ şi cu toţiĭ vor fi supuşĭ la o taxă de vamă, la Rîmnic, de 2 florinĭ ungureştĭ [1]).

In cuprinsul acestuĭ veac, acelaşĭ istoric Scherer ne spune că se deschise şi têrgul de la Lipsca care forma un centru comercial cu care şi Ţara-Românească va avea relaţiunĭ [2]).

Baniĭ ce circulaŭ atuncĭ în Ţara-Românească eraŭ fel de fel, din causa comerţuluĭ nostru variat şi întins cu diferitele popoare; *mahmudele turceştĭ*, *rubielele arăpeştĭ*, *groşile lipoveneştĭ*, *dinariĭ moldoveneştĭ*, *grivnele munteneştĭ*, *firfiricele nemţeştĭ*, *galbeniĭ Veneţieĭ*, *zloţiĭ (galbenĭ) ungureştĭ*, *galbeniĭ Olandeĭ şi monedele ruseştĭ;* avênd şi noĭ moneda noastră, «*grivnele*» căcĭ în 1371 se turnă pentru prima oară la monetăria românească a luĭ Vladislav-Vodă Basarab *banĭ de argint* [3]).

D. Gion spune că publicaţiunile: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* în *Siebenbürgen* şi *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen* în *Siebenbürgen* a D-lor Zimmermann şi Werner daŭ o dovadă puternică despre comerţul ce l'am avut noĭ cu Sibiul şi Braşovul [4]).

Cu începutul veaculuĭ al XVI o mulţime de pieţe comerciale se deschiseră în Ţara-Românească care ţinea firul comerciuluĭ întins cu Braşovul ca: Bucureştĭ, Piteştĭ, Târgşorul, Buzĕŭ, Câmpulung, Purcărenĭ, Câmpina, Rimnicul, Têrgoviştea, Teleajenul, Brăila, Floreştĭ, Rucăr, Şerbăneştĭ, Slatina, Gherghiţa, Bârlad, Curtea de Argeş, Ruşiĭ-de-Vede, etc.

Negustoriĭ de asemenĭ se îndesaŭ şi istoria ne-a păstrat numele a maĭ multor: *Ghircă* negustorul ce avea case marĭ în Sibiĭ încă de prin 1492 [5]), Frăţilă, Yuga, Stanciul,

---

[1]) Vezĭ în arch. ist. a Rom. vol. I, p. 84 şi urm. Ist. Buc. D. Gion, p. 142

[2]) Vezĭ op. cit. maĭ sus, vol. I, p. 420.

[3]) Vezĭ în Radu-Negru cronica Basarabilor, D. B. P. Hasdeŭ, p. 275.

[4]) Vezĭ în istoria şi comerţul Braşovuluĭ în secolul al XVI de D. Gion, Bucureştĭ 1804.

[5]) Vezĭ Columna luĭ Traian 1874, p. 127, citat în Ist. Bucur. D. Gion, p. 444.

Stoica, Dobromir şi Petre «de la *Buckorest*» şi alţiĭ ce unele documente îĭ înşiră [1]).

Afară de Braşovenĭ maĭ eraŭ aşezaţĭ în ţara noastră şi negustorĭ Italienĭ, Grecĭ, Armenĭ, Turcĭ, Ragusanĭ şi Jidovĭ; între aceştia şi negustoriĭ Braşovenĭ eraŭ mereŭ certurĭ, fie din causa vămeĭ fie a taxelor, aşa că se iveaŭ des procese; din 1469 avem un document ivit între un Italian, un Sas şi patru Grecĭ, pentru nişte piper [2]). Procesul se judeca de vornicul ţěreĭ şi în ultima instanţă de *Palatinus Terrae Transalpinensis*, acte de asemenea natură se găsesc în *National Archiv de la Sibiu* [3]).

Certurĭ se iveaŭ şi între Românĭ şi aceştĭ negustorĭ, şi maĭ cu seamă Braşoveniĭ; de atuncĭ a rěmas şi locuţiunea: «*a spune braşoave*».

Ca mijloc de transport a mărfurilor era: *serviciul poştelor cu caĭ.* D. Gion crede că el a existat încă din veacul al XVI-lea, prin faptul că documentul din 1553 vorbeşte, *Status solutionis Postarum Regiae Majestatis în Transilvania* [4]), se poate ca şi în alte ţěrĭ să se fi organisat acest serviciŭ de oare-ce Ludovic al XI-lea, regele Franciei, le înfiinţase deja în veacul al XV-lea.

Cea-ce e sigur însă, e că peste un veac, în veacul al XVII-lea noĭ Româniĭ aveam serviciul poştelor perfect organisat căcĭ, Paul de Aleppo scrie că *poştele, caiĭ şi căruţele Ţěreĭ-Româneştĭ sunt în orĭ-ce politie*» [5]).

Comerţul nostru era decĭ întins cu Turcia, Italia şi anume cu Veneţia, Genua, Pisa, şi cu Rusia, dar în special cu Transilvania, unde pieţele de resistenţă eraŭ Braşovul şi Sibiul, şi maĭ cu seamă Braşovul ce ducea comerţ întins cu toată ţěrile de la Dunăre şi Marea-Neagră, lucru pe care 'l accentuează şi istoricul Spontoni [6]).

In Bucureştĭ pieţele principale unde se vindeaŭ artico-

---

[1]) VezĭCol. doc. Hurm., vol. II, 3, p. 652—674 citat în Ist. Buc. D. Gion, p. 444.
[2]) Vezĭ în Columna luĭ Traian, anul 1874, p. 127.
[3]) Vezĭ în Ist. Bucur., D. Gion, p. 444.
[4]) Vezĭ Col. doc. Hurm., vol. II, 5, p. 146, citat în op. D-luĭ Gion, p. 445.
[5]) Vezĭ Archiv ist., Hasdeu, II, p. 60. » »
[6]) Istoric Italian, Vezĭ în Historia della Transilvania (Venezia 1638, p. 6) citat în op. D-luĭ Gion, p. 446.

lele de industrie, agricultură, etc. eraŭ la: *Tèrgul din năuntru* lângă palatul domnesc, *Têrgul de sus* în Str. Lipscanĭ, de adĭ, *Tèrgul de afară* pe la biserica sfinţilor în sus şi *Tèrgul Cucului* la Sf. Gheorghe-Noŭ [1]).

Cu începutul veaculuĭ al XVII-lea negustoriĭ românĭ începură a se întări în Ţara-Românească.

Un document al condiceĭ Mănăstireĭ Radu-Vodă ne vorbeşte de negustorul român *Antonie Grama* ce trăia încă pe timpul luĭ Mihaĭ-Viteazul, de la care Domnul se împrumută cu banĭ la nevoe, ear la urmă dându'ĭ Domnul şi moşia Hărăşeştĭ, ce ajunse apoĭ în posesiunea luĭ *Jipa*, alt negustor şi ginere al luĭ Grama [2]).

La 1612 trăia *Stan*, *negustorul* [3]), în 1624 *Ghionea negustorul* care devenise foarte bogat, şi începênd a se lăsa de negustorie şi a cumpĕra la locurĭ prin împrejurimele Bucureştilor, ca de pildă de la Stanciul logofĕtul [4]), de la care şi până adĭ a rĕmas numele la un lac în judeţul Ilfov de «*lacul Ghioneĭ*»

Bacsici ce călătorise în ţara noastră în veacul al XVII-lea, lucru de care am vorbit în alt loc, vorbeşte despre negustorii aceştia în diarul saŭ de voiagiŭ, după cum se vede în opera: *Monumenta Slavorum Meridionalium historiam spectanctia.*

Drumurile cele maĭ însemnate pe care se importaŭ şi exportaŭ mărfurile eraŭ: *drumul Piteştilor* ce lega pasul Bran, frontiera decĭ, cu Bucureştiul, trecĕnd prin Câmpulung şi Piteştĭ; *drumul Mehedinţilor* ce cresta Oltenia; *drumul Têrgovişteĭ*, *drumul Giurgiuluĭ* ce ne lega cu Bulgaria şi *drumul Mocanilor* ce pare că era expres drumul acestor Mocanĭ ce se ocupaŭ cu păşunatul oilor, el pleca de la Bucureştĭ de-a curmediş, trecea prin câmpul Bărăganuluĭ, al Ialomiţeĭ, spre a trece în Dobrogea [5]).

---

1) Vezĭ în op. cit., D. Gion, p. 446.
2) Vezĭ în Condica M-tireĭ Radu-Vodă, p. 240, documentul din 1615, citat de D. Gion în op. sa, p. 447.
3) Vezĭ în Archiva ist., Hasdeŭ, p. 128, vol. I, p. 1 citat idem.
4) » » Condica M-tireĭ Radu-Vodă, actul 10, p. 24 idem.
5) Vezĭ în condica No. 2, a Mitropolieĭ: Jud. Ilfov, citat D. Gion, op. sa, p. 449.

Alţi negustori bogaţi în ţară maĭ eraŭ: *Ghionea Mustaţă* care devenise proprietar în Lipscanĭ, cumpărând casele cu prăvăliĭ de la boeriĭ Herăştĭ [1]; *Pană Pepeno* aĭ căruĭ copiĭ se însuraseră cu fiĭ şi fiice de boerĭ [2].

Cu chipul acesta vedem că începuseră alianţele între boerĭ şi clasele de maĭ jos. Fiica luĭ Calotă vornicul (pare-mis-e că era *Cocorăscu)*, Muşa, se căsători cu bogatul negustor *Iane Cojocarul*, cojocar subţire şi bogat [3].

Harvat spătarul, boer de la Isvor în 1694 se căsători cu fiica *negustoruluĭ Defta*, şi boerul Cârstea vistierul din neamul Filipeştilor se căsători cu *Ilinca* una din fiicele negustoruluĭ *Pană Pepeno* de care vorbiràm maĭ sus [4].

Ghioca Cupeţul negustor vestit şi bogat din epoca Brâncoveanuluĭ-Vodă, boerit de domn şi ajuns mare Şătrar, a căruĭ fiică *Elena* se mărită cu vestitul boier diplomat al luĭ Constantin-Vodă, Vergu paharnicul, care avu o misiune atât de frumoasă la Ţarigrad, la un loc cu boerul Preda Brătăşanu, lucru de care am vorbit la locul cuvenit, de la acest Vergu a rĕmas până aḑĭ numele la calea şi bariera Verguluĭ.

Maĭ eraŭ încă şi *Manul negustorul* şi cu *Panait*, ce aveaŭ pràvăliĭ pe lângă curtea domnească [5]; *Zamfir* starostele negustorilor oraşuluĭ Bucureştĭ din veacul al XVII-lea ce locuia în Hanul sĕŭ, Hanul luĭ Zamfir, *Luca Fărâmiţă* din Şelarĭ, *Porfir Cupeţul, Athanasie* şi *Proca* şi în fine cel mai cu vaḑă din toţĭ *Dumitru Nona ot Braşov*, pe care Brâncoveanu-Vodă 'l numea în actele sale «prietenul iubit al domnieĭ mele», acesta locuea în case bolovănite şi întărite, ca boeriĭ, case ce veneaŭ lângă ale Giormeĭ Banu-

---

[1] Vezĭ în condica episcopieĭ Argeşuluĭ pachetul 48, act. I, citat op. idem p. 449

[2] Vezĭ condicele Hanuluĭ Greciĭ, Bradul, Codreanul, pach. 6, doc. 12 şi în Condica M-tireĭ Cotroceniĭ, pach. 25, act. 43, citat op. idem de D. Gion, p. 449.

[3] Vezĭ în actul 13 şi 18 al pach. condiceĭ M-tireĭ Cotroceniĭ citat idem p. 449.

[4] Idem actul 3 pach. 14 anul 1696, domnia Brâncoveanuluĭ, în condica M-tireĭ Stavropoleos, citat op. idem, p. 450.

[5] Vezĭ în op. cit. D. Gion p. 450, după condica M-tireĭ Buzĕuluĭ No. 3, p. 359.

luĭ şi lângă ale Grecenilor. Acest *Nona* era furnisorul Curţeĭ domneştĭ şi al oştireĭ [1]).

Să venim acuma la *producţiunea, importul şi exportul mărfurilor din ţara noastră.*

Importul. Stofele felurite ce s'aŭ importat în toate vremurile în Ţara-Românească, a fost ceva uimitor, din Franţa, de la Lion, din Polonia, Leipzig, Viena, de la Hio, din Suedia, din Ţarigrad din Indiĭ; şi d'intre toate acestea predominênd *Veneţia* cu acele postavurĭ şi mătăsurĭ cu florĭ marĭ de aur şi argint, numite *belacoase*, nume ce la fie care pas întâlnim în documentele vechĭ româneştĭ, acte de danie, de zestre, la fiice de boerĭ.

Negustoriĭ: Luca Fărămiţă, Cupeţul, Athanasie, Proca şi alţiĭ din epoca Brâncoveanuluí eraŭ vestiţĭ pentru postavurile şi mătăsurile lor; dimiă, mahut, lastre, sarasire, hataie, terţane, şalurĭ etc., etc. apoĭ şi blănurile importate din Rusia: Samurul, Cacomul, jderul, spinărĭ de Vulpĭ, singeapurĭ, pântece de Rîs care făceaŭ deliciul caftanelor şi scurteicelor Domnilor, boerilor şi jupâneselor lor.

Aurul, Argintul şi pietrele cele maĭ preţioase ca diamanturile, rubinul, smarandul, safirul, mărgăritarul ce se aducea cu cheltuelĭ marĭ din ţérile maĭ depărtate, venite gata, lucrate, saŭ din cele maĭ simple a se lucra la noĭ de meşteriĭ aduşĭ din 'năuntru, spre a face bălaşe legate în cerceĭ, inele, diademe, lanţurĭ, brăţare, vase, tipsiĭ, zarfurĭ, sfeşnice, pervasurĭ de oglindĭ, scotulce şi altele care formaŭ toate, zestrele fiicelor domnilor şi boerilor.

Hârtia cea de pergament ce venea din Veneţia şi care slujea la scrierea chrisoavelor domneştĭ, câte odată într'o bucată, ce pe mĕsura de adĭ ar veni un metru în lat şi în lung.

Articole de băcănie, ca scorţişoară, cuişoare, piper, zahăr de candelă, zahăr rafinat, cafea şi altele ce veneaŭ din Indiĭ şi America.

---

[1]) Vezĭ în Condicele M-tirilor Stavropoleos, pach. 11, act. 26, Mitropolieĭ No. 5, Nucetuluĭ p. 110—120, Condica Brâncovenească, toate citate în op. D-luĭ Gion, p. 450.

Obiecte de manufactură, ustensile, rădvane boereştĭ, harnaşale, arme, vinurĭ şi fasanĭ ce se aduceaŭ de la Beciu şi Ungaria.

Apoĭ feluritele de romurĭ din Grecia. Covoarele de Persia şi şalurile de Ţarigrad ce împodobeaŭ casele.

Eată în notă generală importul în Ţara-Românească. Am putea spune deci că maĭ mult obiecte de lux se aduceaŭ, de cât, cele de prima necesitate a existenţeĭ noastre. Aceste obiecte însă se produceaŭ pe solul român şi de aceia nicĭ bogăţiile nu ne-aŭ lipsit. Să vorbim acum de export.

Exportul. Aproape toate bogăţiile ca mine, agricultură, vinicultură, horticultură, viticultură şi industrie naţională se făceaŭ în Ţara-Românească, aceste toate le trimeteam parte la Ţarigrad, parte în Ungaria, parte în Austria şi de aci a merge şi în alte ţĕrĭ.

Aurul, argintul, arama, ferul, chihlibarul, şi alte multe minerale ce şedeaŭ ascunse în fundul Carpaţilor, Româniĭ le ştiaŭ şi aveaŭ cunoştinţă despre dênsele. Din veacul al XII-lea până la al XVI-lea, ele fuseseră exploatate, maĭ cu seamă aurul de pe valea Oltuluĭ în primele timpurĭ, de Veneţianĭ ce veneaŭ cu corăbiile lor pe Dunăre, avênd relaţiunĭ întinse cu Basarabiĭ Olteniei, iar maĭ târziŭ de *Ţiganiĭ aurarĭ.* Despre aceste bogăţiĭ Româniĭ aŭ avut o cunoştinţă vie în toate vremurile. In 1717 boerii Radu Golescu şi Ilie Stirbeĭ la un loc cu predicatorul de curte Abraam, delegaţĭ ca să înmâne un memoriŭ împĕratuluĭ austriac, Carol al VI-lea, prin care 'l conjuraŭ a lua sub sceptrul sĕŭ proteguitor întreaga Ţară-Românească spre a ne scăpă de jugul Otoman, ziceaŭ împĕratuluĭ la art. 5: «*Trebue procurat câştigul Ţĕreĭ-Româneştĭ pentru folosul economic care poate să'l aibe Maiestatea Voastră imperială catolică, pentru că în ţară pe lângă copioasele celle minere de sare, de aramă, de fer şi de pucioasă, celle cunoscute, şi de fabricatul de salnitru, se află încă şi minere de argint şi de aur ascunse până în zioa de azĭ de frica barbarilor*»[1]).

---

[1]) Vezĭ la pag. 579 această carte după manuscrisul original tradus, în Mag. ist., t. II, p. 179—211.

Banii de argint şi de aramă ce 'i vor fi bătut Basarabii din veacul al XIV-lea şi XV-lea aci în ţară, bani de care vorbeşte tratatele de numismatică română în monografiĭ şi documente descoperite şi banii ce se băteaŭ aci, fiva ele bătute din argintul Carpatelui românesc şi din arama Mehedinţului de la Baia de Aramă ? [1]).

Aceste monede poate circulaŭ şi în Ungaria maĭ cu seamă că acolo domnea în veacul al XIV casa de Anjou cu care Basarabiĭ aveaŭ strânse legăturĭ după cum reese din chiar monedele lor, bătându-le pe o faţă cu emblema caseĭ de Anjou, ear pe cea-l'altă, cu cea românească.

Agricultura la Românĭ a fost în tot-dea-una foarte desvoltată ea a reeşit chiar din natura lucrurilor; posiţiunea noastră geografică şi organisarea elementelor sociale ne-a împins a avea o agricultură desvoltată, grâul, orzul, ovĕzul, porumbul ce se producea pe moşiile cele întinse ale boerilor era aşteptat cu atâta râvnă de Turcĭ, căcĭ toate productele noastre agricole în Turcia mergeaŭ.

. Vinurile româneştĭ eraŭ vestite, ele se exportaŭ în Ungaria, Banat şi Austria, în 1486 Voevodul Transilvanieĭ hotărăşte vama ce o va plăti Braşovenii pentru vinul cumpĕrat din Ţara-Românească.

Legumele se produceaŭ de tot felul, ele se exportaŭ în maĭ mică cantitate, căcĭ aproape în totul se consumaŭ de locuitorii ţĕriĭ.

Vitele româneştĭ eraŭ renumite, caiĭ noştrii eraŭ timpurĭ, când eraŭ vestiţĭ în toată Europa, micĭ şi legaţĭ, nu aveaŭ trap ci acel original buestru, adică mişcarea picioarelor corespundĕtoare cel drept din'ainte cu cel drept dinapoĭ şi cel stâng cu cel stâng, aşa că, călăreţul era legănat într'un mers dulce, lin şi cadenţat, aceştĭ caĭ aveaŭ o repeziciune colosală şi maĭ luaŭ şi galopul câte odată; eĭ se exportaŭ în Austria în fie-care an cu miile, pentru husarĭ) şi în Galiţia..

---

[1]) Vol. IV, Mag. et. Rom. Hasdeŭ, comparat cu Münzen und Medallien des Fürstenthums Rumänien, D. A. Sturdza.

Boiĭ carĭ eraŭ marĭ şi graşĭ se exportaŭ de asemenĭ în Ungaria, Austria şi Turcia. Sultanul turcesc pe fie-care an avea drept la câte-va miĭ de boĭ din Ţara-Românească.

Oile care eraŭ, serveaŭ la vinderea lor pe de a întregul orĭ a blănurilor lor, orĭ numaĭ lâna saŭ seul ce se ducea în cea maĭ mare parte la Constantinopol saŭ se vindeaŭ la Beciŭ şi Cronstadt, orĭ în Banat.

Apoĭ ceara, lână, pieile de vite cornute, mierea, căcĭ cultura albinelor era foarte rĕspândită: nu era boer pe moşia sa, care să nu aibă stupărie; untul, seul, inul, cânepa, tutunul, sare din vastele ocne, peştele din Dunăre şi maĭ cu seamă Morunul, din care se scoteaŭ icre cu sutele de kilograme, ce se exportaŭ în Turcia şi Grecia, «acel morun de Dunăre mare cât omul şi cu icre de se umple un butoiŭ», după cum spune *Giovanni Augustino Grillo* în adresele sale către dogele Veneţieĭ, din 1563 şi 1582 [1]).

Ear ca bogăţie la toate acestea, lemnele de stejar, paltin, fag, brad, care maĭ de care maĭ bune de construcţiune, după cum se spune şi în acel memorial din 1718 către curtea Austrieĭ: «Lemne în multă cantitate, ce ar putea servi la construcţiune de nâvĭ» [2]).

De prin veacul al XVII-lea, şi maĭ cu seamă la începutul veaculuĭ al XVIII-lea, industria naţională română, iea un avênt puternic: croitoria, işlicăria, caftănăria, ciobotăria, tinichigeria, ferăriă, strungăria, lemnăriă, dulgheria, etc., etc., exportul lor devenind foarte intens cu ţĕrile vecine.

Dunărea pentru toate acestea va fi prima cale de comunicaţiune, căcĭ calea apeĭ a fost cunoscută popoarelor din cele maĭ vechĭ timpurĭ şi plutele lor despicaŭ atât valurile cele dulcĭ ale fluviilor, cât şi cele furioase ale mărilor.

Boeriĭ din 1717 observară acest lucru şi conjurênd pe împĕratul Carol al VI-lea a deveni protectorul Ţĕreĭ-Româneştĭ, iĭ spuneaŭ în memoriul lor: *«Pentru-că cu stăpânirea Ţĕreĭ-Româneştĭ se va înnainta foarte negoţul, de oare-ce pe Dunăre se pot face traficurĭ însemnate şi de mare*

[1]) Vezĭ în Col. doc. Hurm., vol. XI, p. 60 şi 115.
[2]) Vezĭ la p. 578, această carte.

importanță, de la Viena până la Constantinopol... Că de oare-ce în câștigul Dunării stă tot folosul ce poate avea creștinii și toată paguba ce trebue se supĕre pe necredincioșii» (adică Turcii [1]).

Iată în general starea economică a Țĕreĭ-Româneștĭ. Comerțul cu toate ramurile sale, importul și exportul de care ne am dat silință a vorbi, pe cât ne-aŭ ajutat puterile. In capitolul stărei culturale în țara noastră, datorită însă strĕinilor; vom vedea rolul, pe care l'aŭ avut și Grecii în comerțul nostru. Aci am căutat însă a generalisa starea economică, datorită Românilor, studiŭ ce'l terminăm grație puținelor isvoare ce posedăm în această materie prin bibliotecile noastre și care ne-aŭ cadut sub ochĭ [2]).

Starea politică, socială și financiară. Conquista și colonatul aŭ format maĭ în toate vremurile mijlocul prin care s'aŭ populat statele.

Colonatul l'aŭ adoptat atât Romanii cât și Grecii, Fenicienii și Cartaginezii, chiar și unele popoare ale Americei, ca: Peruvienii și Mexicanii. Conquista a fost maĭ cu seamă obiceiul Principilor asiatici.

Colonisația a aparținut popoarelor ce se îndeletniceaŭ cu agricultura; acestea iubitoare de o viață maĭ liberă și maĭ productivă în bogății, poate, de cât, pe locul lor de naștere, aŭ părăsit acel loc și venind în alte țĕrĭ, găsind aci locuitorii de baștină, aŭ făcut casă comună și aŭ trăit la un loc cu dênșii.

Conquista din contra nu se întemează pe acest spirit

---

[1]) Vezĭ la p. 578—579, în această carte art. 8 și I al memoriuluĭ.

[2]) Vezĭ în: Mémoires hist. et géograph. sur la Valachie, publiées par M. le général de Bauer, Francfort et Leipsig 1778; Tableau Hist. de la Moldavie et de la Valachie par W. Wilkinson, consul général d'Angleterre à Bucarest, traduit de l'anglais par M. . . . ., Paris, 1821; Traité sur le commerce de la Mer Noire par M. de Peysonel, consul général de France à Smyrne, Paris, 1787, § sur la Valachie, p. 179- Geschichte des Trans-Daciens, das ist der Walachei, Moldau und Bessarabiens von Franz Joseph Sulzer, Wien, 1782. Voyage en Valachie et Moldavie, edit. germană de Raicewich, 1789, și edit. franceză a luĭ Lejeune, trad. din italienește, Paris, 1822. Convorbirĭ economice de Ioan Ghica, Bucureștĭ, 1879. Histoire de la Dacie des Valaques transdanubiens et de la Valachie de M. Kogâlniceanu, Berlin, edit. 1837 și 1854. Istoria Bucureștilor, D. Gion, 1899. Istoria Românilor, D. Xenopol, și Colecțiunea de documente Hurmuzachi, d'între anĭ 1400 și 1700.

de egalitate şi de muncă individuală. Ea 'şĭ întrupeşte caracterul despotismnluĭ, şeful victorios, vine în ţara nouă cu un fel de ifos asupritor către locuitoriĭ învinşĭ şi le pretinde o dare în banĭ, iar nicĭ de cum o casă comună.

Colonisaţia însă poate să decurgă şi ea dintr'o conquistă, căcĭ în urma uneĭ învingerĭ de către un principe oare-care, acel principe poate aduce coloniĭ din ţĕrile sale în ţara învinsă şi ast-fel să imparţă din pămênturile pustiĭ, orĭ chiar şi ale locuitorilor băstinaşĭ, coloniştilor sĕĭ. Aşa că colonisaţia să nu aibă numaĭ caracterul mutăreĭ de bunăvoe a unor locuitorĭ din locul lor de naştere într'altul.

Traian, după ce supuse Dacia, se ştie că a adus coloniĭ din toate părţile imperiuluĭ sĕŭ, şi aşa după sistemul roman, a început a împărţi pămênturĭ pe la coloniştĭ.

Aceştĭ coloniştĭ se amestecară cu Daciĭ şi din această fertură a Daco-Romanilor am eşit noĭ Româniĭ. Torentul barbar însă începu a cresta Dacia traiană din toate părţile; coloniştiĭ se speriară de acest flagel cumplit şi sĕlbatec şi se retraseră prin vizuinele Carpaţilor, Goţiĭ, Huniĭ, Gepiziĭ, Avariĭ, Slaviĭ, Bulgariĭ, Unguriĭ, Pecenegiĭ, Cumaniĭ, Tatariĭ şi cu toate triburile acestor popoare aŭ crestat noua ţară a luĭ Traian, din veacul al II-lea d. Hr. până în al XIII-lea.

Dintre toate aceste popoare, descendenţiĭ coloniştilor luĭ Traian, adică Româniĭ, numaĭ cu Slaviĭ aŭ dus casă, de prin veacul al VI-lea, la un loc cu aceştĭ Slavĭ pe care ĭi-aŭ desnaţionalizat [1]), începură a coborî munţiĭ şi a se aşeḑa pe şesurile Carpaţilor, pentru a se deda cu agricultura şi păstoria. Impărţirea de pămênturĭ pe solul care în viitor va fi cel românesc, de atuncĭ începuse a se manifesta.

Barbariĭ nu ştiaŭ ce e agricultura. Amian Marcellin, istoricul roman, ḑice că eĭ nicĭ nu ştiaŭ ce e plugul. «Nemo apud eos arat, nec stivam aliquando contegit» [2]), iar istoricul Gibbon ḑice că aceştĭ locuitorĭ bastinaşĭ aĭ Dacieĭ de

---

[1]) Vezĭ vol. I, D. Xenopol, p. 381.
[2]) Vezĭ Libr. 31, Cap. 2.

acum nu avură nicĭ un amestec cu aceĭ barbarĭ: «The Walachians are surroundod, by but not mixed with the barbarians»[1]).

Când veniră însă Ungurii, acel «product bastard al infernuluĭ», cum ĭĭ numeşte acelaşĭ scriitor, Amian Marcellin; atuncĭ traiul Românilor din ducatele Transilvanieĭ începu a deveni tot maĭ greŭ, până ce prin veacul al XI şi al XII-lea se hotărîră a'şĭ alege o ţară nouă dincoace peste Carpaţĭ, începêndu-se ast-fel a se popula maĭ întâĭ regiunea Oltenească a Ţěreĭ-Româneştĭ.

Atuncĭ începură a se institui voevodatele şi keneziile Olteniei de către Basarabiĭ, floarea boerimeĭ române.

Părerile întemeereĭ Ţěreĭ-Româneştĭ, adĭ ştim că se contradic.

D. Hasdeŭ a emis o teorie nouă; a dat la o parte cu totul întemeerea Ţěreĭ-Româneştĭ de acel Radu Negru, descălicătorul din 1290, duce al Almaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ[2]), şi susţine că Ţara-Românească a fost întemeeată nu într'un mod brusc ci treptat, treptat, în curs de un veac şi maĭ bine, de la anul 1230, când apăru primul «Voevod oltenesc» Radu Basaraba, şi până la 1373, când apăru tot un Radu Basaraba, însă acesta poreclit Negru, şi de astă-dată Voevod al întregeĭ Ţěrĭ-Româneştĭ, cel d'întâiŭ ce a purtat o «titulatură domnească», ear dintre toţĭ Basarabiĭ ce succedară în acest rěstimp, atât pe scaunul oltenesc maĭ întâiŭ, cât şi pe al Ţěreĭ-Româneştĭ, *Alexandru tatăl şi cu fiiĭ sěĭ, Vladislav şi Radu Negru*, aŭ format triumviratul român, sub care s'a consolidat dinastia naţională a Basarabilor şi hotarele principatuluĭ Ţěreĭ-Româneştĭ, de la Dunărea de jos[3]). Indiferent însă, dacă admitem teoria cea veche a cronicelor noastre saŭ cea nouă a D-luĭ Hasdeŭ, pentru întemeerea Ţěreĭ Româneştĭ, în studiul acestuĭ capitol, căcĭ într'un caz şi într'altul, vom avea tot pe aceĭ Basarabĭ, coborîtorĭ din ţinuturile Făgă-

[1]) Vezĭ Gibbons «History of the Decline of the Roman Empire», Cap. XI. Nota 13.

[2]) Vezĭ în toate cursurile de istorie a Românilor şi Cronice vechĭ.

[3]) Vezĭ în Tom. IV, Mag. et. rom., Hasdeŭ.

rașuluĭ și Amlașuluĭ, la Câmpulung, și de aci maĭ la vale, întemeând sate și orașe pentru a fonda statul român; diferința e numaĭ de date și de ideĭ, care nu are de a face aci. Faptul descălecăreĭ lor rĕmâne același.

D. Xenopol ḑice că, în vremurile anterioare întemeereĭ Țĕreĭ-Româneștĭ, ea era locuită la munte de Românĭ și spre șes de Slavonĭ, numirile de localitățile și rîurĭ dovedesce aceasta [1]), o asemenea cestiune e strâns legată de o altă, cum că Româniĭ la un loc cu aceștĭ Slavĭ aŭ dus casă împreună și aŭ adoptat sistemul colonizăreĭ în traiul lor din pămêntul Dacieĭ. Eĭ singurĭ și-aŭ împărțit pamênturĭ; Româniĭ în munțĭ, de unde s'aŭ numit moșnenĭ, adică vechĭ locuitorĭ aĭ țĕreĭ, locuitorĭ de baștină, saŭ munteni maĭ târḑiŭ, fiind-că s'aŭ coborît de la munte spre șes, ear Slaviĭ aŭ luat șesul.

Locuințele acestora o dovedesc scriitoriĭ veacurilor trecute (VIII—XIII [2]), ultimele descoperirĭ ale D-luĭ Hasdeŭ [3]) și un document foarte important pentru noĭ Româniĭ, acela al regeluĭ ungar Bela al IV-lea din anul 1247, prin care el dăruește pămênturile banatuluĭ Severin, Cavalerilor Ierusalimuluĭ aĭ caseĭ hospitaluluĭ, împreună și cu kenezeaturile luĭ Ioan și Farcaș până la rîul Olt, afară de cele ale luĭ Linioi (Litean Voda Basarab) și Seneslav (Seneslau Basarab), puind însă în îndatorirea cavalerilor ca să apere pe Românĭ de năvălirile barbarilor și earășĭ Româniĭ să fie datorĭ a sta întru ajutorul acelor cavalerĭ, bine gătițĭ de oaste, spre apĕrarea țĕreĭ [4]).

Tradițiunea și cronicele spun că întemeetoriĭ Țĕreĭ-Româneștĭ s'aŭ pogorît de peste munțĭ pe apa Dâmboviței, însoțițĭ de «mulțime de noroade, Românĭ, Papistașĭ, Sașĭ și tot felul de oamenĭ pentru a face țară nouă» [5]).

---

[1]) Vezĭ în Tom. I, ist. Rom., p. 540, D. Xenopol și vol. II, p. 52.

[2]) Se va vedea în viitoarea lucrare: «Armata și Boerimea».

[3]) Vol. IV, op. cit.

[4]) Vezĭ în Col. doc. Fejer IV, I. p. 447, documentul în latinește, tradus în extenso și în Mag. ist. vol. II, p. 247—249, reprodus dupĭ Fejer în părțile cele maĭ importante și în vol. I, Ist. Rom. D. Xenopol, p. 548—549 în Nota 2.

[5]) Cronica anonimă în Mag. ist.

Această mulţime de noroade, între carĭ cronica pune întâiŭ pe Românĭ, neapărat că, venind de peste munţĭ, nu aŭ putut eşi din alte state de acolo, de cât din acele voevodate şi ducate româneştĭ ce se formară în decursul veacurilor XII şi XIII[1]).

În acele micĭ stătuleţe însă, a fost o organisaţie politică; în capul ducatuluĭ orĭ voevodatuluĭ era şeful, ducele voevodul, în jurul sĕŭ nobiliĭ; saŭ boeriĭ, după cum se ḑicea în ţinutul Făgăraşuluĭ. Aceştĭ şefĭ luptându-se cu năvălitoriĭ strĕinĭ saŭ cu aceia ce ar fi căutat să le usurpe tronul lor, aceştĭ şefĭ împărţind pămênturĭ din ducatul lor, tovarăşilor lor de luptă, în urma isbândeĭ şi scutindu-ĭ de bir, tributum.

Basarabiĭ decĭ, întemeetoriĭ primeĭ dinastiĭ româneştĭ, coborîtori din acele părţĭ ale Dacieĭ, aci între Carpaţĭ şi Dunăre, pentru a aşeḑa temelia acesteĭ ţĕrĭ, neapărat că venind cu o sumă de tovarăşĭ, aŭ adus sistemul politic şi social de dincolo, de peste munţĭ, şi l'aŭ imprimat aci în noua ţară.

Acest sistem însă era cu totul feodal şi să vedem dacă el a prins în tocmaĭ în Ţĕrile-Româneştĭ.

Radu Negru, întemeetorul Ţĕreĭ-Româneştĭ la 1290, după theoria istorică veche, orĭ Alexandru cu fiiĭ sĕĭ Vladislav şi Radu Negru, întemeetorĭ ţĕreĭ între 1310—1373, după cea nouă a D-luĭ Hasdeŭ, încălicând dincolo de Carpaţĭ pentru a descălica aci, la venirea lor neapărat că nu aŭ putut găsi Ţara-Românească pustie. Oltenia era deja de mult în fiinţă, împărţită în kneziate şi toate atîrnătoare de şeful lor, Voevodul orĭ Banul, în capul knezatelor fiind knezĭ, tot nişte Basarabĭ, şi pămênturile împărţite lor şi moşnenilor, locuitoriĭ de la munte.

In Ţara-Românească însă lucrul a trebuit să fie la fel, căcĭ am arĕtat maĭ sus că din timpurĭ vechĭ, Carpaţiĭ deveniră locuinţele Românilor, în timpurile năvălirilor barbare, ear şesul al Slavilor, fiind deja în natura Slavuluĭ de a se tot lăsa spre sud, spre a'şĭ fonda şi el un stat, îm-

[1]) Se va vedea în viitoarea lucrare «Armata şi Boerimea».

părţindu-se aceste pămênturĭ între dênşiĭ după sistemul colonizăreĭ.

La venirea descălicătorilor românĭ, parte din Slavĭ trecuseră deja de mult Dunărea, parte rĕmaseră locuitorĭ aĭ şesuluĭ nostru, spre a se confunda maĭ têrḑiŭ cu ţĕranul român.

Aşa că Basarabiĭ găsiră regiunile muntuase ale Ţĕreĭ-Româneştĭ, populate, ear şesurile aproape sterpe.

Posiţiunea Basarabilor în ţară din acest moment avea să ia un dublu caracter; oare-care privilegiurĭ acelor locuitorĭ băstinaşĭ şi supunere pentru pămênturile şesuluĭ. Basarabiĭ însă nu aŭ venit în Ţara-Românească ca nişte cuceritorĭ, ci ca nişte amicĭ aĭ Românilor ce se găseaŭ aci, după cum se dovedeşte chiar din anexiunea Banatuluĭ Craioveĭ la sceptrul domnesc. Dacă aŭ descălicat aci, a fost maĭ mult o cauză externă, a fost acea asuprire politică a Ungurilor, aşa că la descălicătoare de sigur că cu Basarabiĭ aŭ venit şi elemente române din cele maĭ bogate de peste munţĭ, de oare-ce ceĭ săracĭ nu aveaŭ cu ce să 'şĭ părăsească locuinţele lor [1]).

Asemenĭ privilegiurĭ chiar fură acordate prin chrisov domnesc şi istoria ne-a păstrat o amintire despre locuitoriĭ Câmpulungenĭ; ele consistaŭ în stăpânirea pămênturilor de către aceĭ moşnenĭ, cu alte cuvinte în recunoaşterea lor ca bunĭ proprietarĭ şi alte scutirĭ de diferite dărĭ.

Chrisovul luĭ Mateĭ-Vodă Basarab din 12 Aprilie 1636 vorbeşte de aceste privilegiĭ, reamintind încă că ele aŭ fost consemnate în alte chrisoave anterioare, şi anume: Chrisovul luĭ Vladislav-Vodă (1452), al luĭ Vlad-Vodă (1435), al luĭ Mihaĭ-Vodă (1392), şi în fine al luĭ *Radu Negru-Vodă (1292* [2]).

De aceste privilegiĭ trebue să se fi acordat la toţĭ moşnenĭ, căcĭ Basarabiĭ la descălicătoare aveaŭ necesitate de dênşiĭ, căcĭ cu braţele lor vor apĕra ţara în contra Turcilor şi Ungurilor, cu care deja se şi luptaseră în 1330 şi

[1]) Vezĭ aceaşĭ interpretare şi în vol. II, D. Xenopol, p. 54.
[2]) Vezĭ în Mag. ist., vol. V, p. 338.

încă, atât de vitejeşte. Aceste proprietăţĭ ale moşnenilor deveniră ast-fel, nişte *alodiĭ*.

D. Xenopol admite acest sistem maĭ în largul sĕŭ, pentru Moldova, eară pentru Muntenia se restrânge numaĭ în ceea-ce priveşte Càmpulungul şi spune că: Basarabiĭ la descălicătoare aŭ supus pe mulţĭ din moşneniĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ, de oare-ce nu aveaŭ atâtă necesitate de dênşiĭ, căcĭ rĕsboaiele nu eraŭ dese ca în Moldova [1]); mĕ mir însă, căcĭ în 1330 am avut rĕsboae. Apoĭ, când un stat are maĭ multe lupte şi este atacat de strĕiniĭ vecinĭ de cât atuncĭ, când el cată a se afirma? Maĭ întemeiată îmĭ pare decĭ părerea rĕposatuluĭ întru fericire istoric N. Bălcescu, care ḑice că Domnul a supus numaĭ moşiile Ţĕreĭ-Româneştĭ ce era din vecie încă pustiĭ, şi pe acelea le-a făcut domneştĭ, din care aŭ şi dăruit maĭ apoĭ boerilor, respectând absolut moşiile moşnenilor [2]).

Dacă moşiile moşnenilor în decursul timpuluĭ, aŭ ajuns în mâinele Domnuluĭ, devenind domneştĭ, ca maĭ apoĭ să ajungă boereştĭ, aceasta este un alt adevĕr, şi causele nu staŭ în motivul descălicătoareĭ, cum crede D. Xenopol, ci în nişte fenomene cu totul posterioare descălicătoareĭ, cum prea bine a observat tot N. Bălcescu, şi adică în dările cele asupritoare puse de uniĭ domnĭ despoţĭ asupra moşnenilor, din care a decurs o imposibilitate de traĭ, de sine stătătoare pentru aceĭ moşnenĭ, aşa că maĭ bine aŭ preferit a se vinde stăpânuluĭ luĭ, cu totul, lucru ce a şi fost recunoscut prin hrisov domnesc de Mihaĭ-Viteazul, eveniment de care vom vorbi maĭ la vale.

Această interpretare mi-se pare mult maĭ întemeiată, căcĭ ea se razimă şi pe perspectiva istorică şi pe documente.

Pe perspectiva istorică, căcĭ, din însuşĭ caracterul descălicătoareĭ, indiferent de un singur Basarab, orĭ de treĭ în mod consecutiv; de oare-ce dênşiĭ nu aŭ venit aci ca cu-

---

1) Vezĭ vol. II, p. 182.

2) Vezĭ în: Starea socială a muncitorilor plugarĭ în principatele româneştĭ în deosebitele timpurĭ (articol în Mag. ist., vol. II, p. 229—247), cu documentele privitoare, p. 247—320.

ceritorĭ, ci ca amicĭ, pentru a da mâna cu locuitoriĭ de aci şi a întemeea o ţară nouă, sprijinindu-se şi pe ajutorul lor, după cum reese din primele rĕsboae ce le-aŭ avut cu Unguriĭ şi cu Turciĭ.

Pe documente, căcĭ, chrisoavele de carĭ am vorbit maĭ sus, prin care se întăreşte privilegiurile de proprietarĭ, moşnenilor Câmpulungenĭ, formează o mostră din domeniul documental, păstrându-se numaĭ acestea din alte câte or maĭ fi, poate nedescoperite, căcĭ, în definitiv, de ce numai Câmpulungeniĭ să fi avut acest privilegiŭ de la Basarabiĭ descălicătorĭ, şi nu toţĭ moşneniĭ, de sigur că aceĭ Basarabĭ or fi căutat cât se poate maĭ multe braţe de ajutor, în cât, nu numaĭ Câmpulungeniĭ să fi beneficiat de aceste privilegiĭ.

Interpretarea divanuluĭ obştesc al adunăreĭ Moldoveĭ, din 1817, când cestiunea agrară venise earăşĭ pe tapet, a interpretat tot aşa, în ceea-ce priveşte pentru Moldova. Se ştie însă că descălicătoarea ambelor ţĕrĭ surorĭ s'a făcut absolut în, aceleaşĭ condiţiunĭ. Un sânge, o carne, un os a format România de aḑĭ şi ca stat şi ca instituţiunĭ sociale.

«Pământul era împărţit în proprietăţĭ private, locurile domneştĭ eraŭ numaĭ locurile de pustiŭ, adică nestăpânite de nimenĭ din nepomenit veac, adică braniştele domneştĭ şi locurile têrgurilor, şesurile cu alte cuvinte» a strigat divanul obştesc al adunăreĭ din 1817; şi această hotărîre şi-a întemeeat'o divanul pe chrisoavele Domnilor Moldoveĭ, ce vorbesc de privilegiurile acordate locuitorilor Vranceĭ, de oare-ce numaĭ pentru acestea sunt documente, interpretând deci acel divan tocmaĭ cum am interpretat şi noĭ, când am vorbit de privilegiurile Câmpulungenilor, comparêndu-le cu altele [1]).

Aşa dar, Domnul supuind satele de şes, fi-va ele fost pustiĭ? De sigur, căcĭ le părăsiseră Slaviĭ ce le-aŭ locuit, ear parte din ele locuite încă de aceştĭ ţĕranĭ Slavĭ, pe acestea

[1]) Vezĭ în Mag. ist. Anaforaoa acesteĭ obşteştĭ adunărĭ din 1817, p. 250, vol. II, citat şi de N. Bălcescu în articolul sĕŭ şi de C. Boerescu, în opera sa «L'amélioration de l'état des paysans Roumains», Paris, 1861.

Domnul le-a supus şi le-a transformat în acel *ager publicus*, lucrul de sigur a fost simplu, dacă câmpia era pustie; a fost însă maĭ complicat, dacă era locuită de săteni, şi D. Xenopol întăreşte acest lucru pentru Moldova: «In Moldova, dinpotrivă, ţĕranii luaţĭ domneştĭ de către descălicătorii, eraŭ maĭ ales aceĭ de viţă slavonă, carĭ locuiaŭ şesul»[1]). Eŭ cred că acelaşĭ lucru ar fi trebuit spus de D. Xenopol şi pentru Ţara-Românească, şi atuncĭ de sigur cestiunea *Rumîniei* ori a *Vecinătăţeĭ* ar fi rĕmas aplicată în momentul descălicătoareĭ numaĭ ţĕranilor din şesul ţĕrilor române, nu şi moşnenilor orĭ rĕzaşilor carĭ singurĭ la descălicătoare formaŭ elementul de ajutor militar, pentru voevozii şi knezii românĭ.

Să intrăm decĭ în discuţiunea *rumâniei* ori *vecinătăţeĭ*.

Prin aceste denumirĭ se înţelege transmisiunea proprietăţei a unuĭ numĕr de locuitorĭ în persoana proprietaruluĭ aceleĭ moşiĭ, fie prin vênḑare a lor proprie, fie prin cucerire de către şeful statuluĭ pentru a o dărui, vênḑare orĭ dăruială ce atrăgea după sine *supunerea* locuitorilor către şeful lor care maĭ târḑiŭ va degenera în *şerbie*.

De ce, de unde, de când, până când?

Pe scurt vom rĕspunde: D. Xenopol esplică purtarea numeluĭ de Rumân ca un ce care a resultat însuşĭ din numele etnic al poporuluĭ Român: «Se ştie anume că unele părţĭ dintr'un popor păstrează une-orĭ numele general etnic al acestuia ca nume special al tribuluĭ lor».

Slavii ce aŭ avut maĭ multe triburĭ ca: Venzii, Moravii, Croaţii, Ruşii, Polonii etc. şi în fine *Sclavini*, carĭ purtaŭ decĭ numele generic al Slavilor, tot aşa cu Românii, ce se divizaŭ în Ardelenĭ, Bănăţenĭ, Maramureşenĭ şi Rumânĭ, ce locueaŭ Carpaţii vlachici şi păstrând decĭ numele general al Românilor[2]).

De aci decĭ toţi Rumâni din Valachia, ce aŭ fost supuşĭ, s'aŭ numit Rumânii, de unde numele de *Ţară-Românească*, ear ceĭ ce'ĭ aŭ supus, s'aŭ numit Muntenĭ, căcĭ de la munte s'aŭ coborît, de unde şi numele de *Ţara-Muntenească*.

---

[1]) Vezĭ vol. II, p. 182.
[2]) Vezĭ vol. II, p. 55.

Numele de vecin care nu'l întâlnim în Muntenia de cât în douě documente, unul de la Gavriil-Vodă din Têrgovişte, 1618, şi altul de la Alexandru-Vodă 1624, a existat, ḑice D. Xenopol, numaĭ în Moldova, tot pentru ţĕranul supus, care maĭ cu seamă era Slav, căcĭ acela locuea şesul şi şesul se vecinise (se supusese).

Numele acesta de vecin, D. Xenopol 'l deduce de la *vicus*=sat, cuvînt roman şi vorbit de limba latină. Termenul de vecin nu trebue luat în sensul de *voisin*, *vicinus*, ḑice D-sa, care cuvînt are maĭ mult un înţeles literar.

Cantemir a voit să dea termenuluĭ de vecin sensul celuĭ de vecin (voisin), locuitor apropiat cu şeḑarea şi adus din alte ţĕrĭ strĕine şi vecine [1]).

D. Xenopol maĭ adaugă şi ḑice că Moldovenii aŭ adus acest termen din Maramureş, căcĭ încă de pe timpul luĭ Gyula se vorbeşte într'un act din 1355 despre *veciniĭ* de acolo [2]).

D. Xenopol, pentru a termina, conchide în fine că originea rumânieĭ orĭ vecinătăţeĭ se urcă la faptul descălicăreĭ. D-sa [3]) vede în descălicătoarea ţĕrilor surorĭ origina rumânieĭ şi vecinătăţeĭ.

D. Dissescu vine şi restoarnă însă teoria D-luĭ Xenopol asupra rumânieĭ şi vecinătăţeĭ. D-sa ḑice că această origine e mult maĭ veche de cât veacul al XIII-lea, când a avut loc descălicarea (şi dacă a avut loc atuncĭ, căcĭ faptul e controversat), că această origine e datată din timpurile primitive, când proprietarii ceĭ marĭ, pentru a'şi munci moşiile lor, le arendaŭ. D-sa vede în aceĭ arendaşĭ care se numeaŭ *colonĭ*, origina rumânieĭ orĭ vecinătăţeĭ; condiţiunea lor la început era bună, maĭ pe urmă însă a decăḑut cu totul şi s'a apropiat de sensul rumânieĭ de la noĭ.

In vremea împĕratuluĭ Constantin, eĭ devin nişte mădulare ale pământuluĭ ce'l cultivaŭ, legaţĭ de dênsul.

Justinian îĭ şi numeşte ast-fel, de oare-ce proprietarul

---

1) Vezĭ în Descriptio Moldaviae, p. 121.

2) Vezĭ documentul în Rev. p. ist. de D. Gr. Tocilescu, V, citată în vol. II, p. 63, D. Xenopol.

3) Vezĭ în vol. II, p. 54—63.

plătea impositul pentru colon, încât avea drept să'i reclame munca şi stabilitate perpetuă pe pământul sěŭ, ear în caz de fugă să'l readucă de la ori-cine şi de ori-unde. D-sa ḑice că şi legile barbare vorbeaŭ de aceştĭ colonĭ încă din veacu VIII, IX şi X, ca legea Alamanilor şi altele.

Legea romană salică vorbeşte de «*Romanus tributarius*», adică supus, ear de «*Romanus*» cel liber «*homo possesor*», la Visigoţĭ «*Tributarius*» era un colon[1]).

Constituţiunile imperiale bizantine vorbeaŭ de «*jus colonatus*». Colonatul putea rezulta decĭ prin două mijloace, prin fixarea lor pe o moşie, aduşĭ fiind de împěrat saŭ şef, şi prin neplata arendeĭ, când luaŭ aceste moşiĭ cu arendă; în care cas se dădeaŭ proprietaruluĭ, treceaŭ în proprietatea sa, rěmânênd fixĭ pe moşia sa.

D. Dissescu aduce decĭ originea rumânieĭ de la coloniĭ timpurilor primitive şi ḑice că contactul ce l'am avut noĭ cu Bizanţiul ne-a adus această instituţiune.

Decĭ nu de la descălicătoare datează rumânia orĭ vecinia[2]). Această de pe urmă thesă 'mĭ pare maĭ solidă, căcĭ tot după cum spune D. Dissescu, de ce atuncĭ nu şi Moldoveniĭ nu'şi aŭ păstrat numele lor generic de Moldovenĭ ca şi Rumâniĭ din Valachia? Căcĭ descălecarea a avut loc în ambele ţěrĭ surorĭ în acelaşĭ fel, nu a fost cucerire în nicĭ o parte, ci prietenie, de ce decĭ să recurgĭ la un fapt isolat şi nu la o stare de lucrurĭ naturală şi conformă cu legile universale de atuncĭ?[3]) Constat de aci între ceĭ doĭ combatanţĭ, D. Xenopol şi Dissescu, un deplin acord asupra origineĭ *numeluĭ* de *rumân* şi *vecin*, însă nu şi a timpuluĭ.

Nu trebue confundaţĭ rumâniĭ şi veciniĭ cu robiĭ; robiĭ aŭ fost numaĭ ţiganiĭ în ţěrile noastre.

Rumânul orĭ vecinul era proprietarul peteculuĭ de pământ pe care'l avea. Avea sarcina numaĭ de a lucra pro-

---

1) Vezĭ în Originele drept. rom., p. 45. citat şi Viollet, Hist. du droit français, p. 305.
2) Vezĭ op. cit., p. 42—48.
3) In acest sens în op. cit., p. 48.

prietarului. In acest sens sunt toate documentele vechi (1610, 25 Maĭ, 1669, 1698, 1694, 1707 etc.) «să'ĭ fi rumân cu feciorii luĭ şi cu toată moşia luĭ» [1]).

Lucrul proprietarului era un numĕr oare-care de ḑile pe an, lucru ce s'a numit *clacă*.

Rumânia a avut până la Mihaĭ-Viteazul caracterul de stabilitate timporară, căcĭ când un ţĕran cu tot neamul luĭ trecea în rumânie, el nu trecea pentru eternitate, ci putea să'şi recapete orĭ şi când deplina libertate.

Moşiele acestora puteaŭ deveni domneştĭ, apoĭ boereştĭ saŭ monăstireştĭ, după cum Domnul le ţinea pentru dênsul, le dădea ca dar unuĭ boer saŭ uneĭ monăstirĭ.

Alăturĭ de aceştĭ rumânĭ orĭ vecinĭ maĭ eraŭ însă *moşnenii* din Ţara-Românească, *rĕzăşii* ori *meghieşii* din Moldova, care nu eraŭ nicĭ supuşĭ de Domn, de oare ce aveaŭ privilegii întărite, cum aŭ fost *Câmpulungenii*, în Ţara-Românească saŭ Vrâncenĭ în Moldova, de care am vorbit maĭ înainte şi de care Domnul avea necesitate în rĕsboae. Apoĭ aceştia ne fiind silițĭ a se da în rumânie, căcĭ traiul lor era maĭ uşor, fiind maĭ avuţĭ ca ceĭ-l'alţĭ de la şes. Aceştia se maĭ numeaŭ alte orĭ şi *knezĭ*, de la Slavĭ.

Epoca istorieĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ până la Mihaĭ-Viteazul a format epoca militară propriŭ ḑisă. Până atuncĭ a urmat cel maĭ bun acord între boerii şi ţĕranii. Până atuncĭ boerii eraŭ militarĭ, bogăţiile lor le formaŭ întinsele moşii, ce le dădea voevodul în urma bătălieĭ din acel ager publicus [2]).

Din veacul al XVI-lea încoace, pămênturile însă începură a se fi împărţit toate. Atuncĭ boerii începură a alerga după boerii, adică după slujbe (dregătorii), ear pe de altă parte ţĕranii tot eraŭ asupriţĭ şi maĭ mult, în cât vechea stare de lucrurĭ se schimba ca totul. Deja maĭ înainte se resimţi acest lucru şi Mihaĭ-Viteazul ca să nu nemulţumească pe boerĭ, cacĭ avea necesitate de dênşiĭ în desele sale rĕsboae; se decide, împins de dênşiĭ, a da aşeḑămêntul

---

[1]) Vezĭ în Condica logofeţieĭ Brâncoveanuluĭ, la arch. statuluĭ, citat şi în vol. II, D. Xenopol, p. 440 şi în op. D-luĭ Dissescu, p. 49.

[2]) Vezĭ în D. Xenopol, vol. II şi III, la capitolele: Domnul, Boeriĭ, Starea socială a ţĕranuluĭ. Elementele ostăşeştĭ.

din 1595, prin care a decis că: «*tot românul de pe moşia sa să fie veşnic unde se va afla*» [1]).

De atuncĭ caracterul de perpetuitate al românuluĭ se înjghebă şi soarta bietuluĭ ţĕran tot ajunse maĭ rĕŭ, el nu maĭ putea să fugă de moşia stăpânuluĭ sĕŭ ca altă dată, când acel stăpân devenea rĕŭ, ci era silit a rĕmânea acolo, şi chiar de fugea, era revendicat.

De atuncĭ începu claca a se transforma în serviagiŭ şi ast-fel bietul ţĕran a se confunda cu un rob, căcĭ aroganţa boeruluĭ tot creştea, ştiind acuma că are un drept perpetuŭ asupra supusuluĭ sĕŭ.

Fu o nenorocire aşeḑământul luĭ Mihaĭ-Viteazul, pentru ţĕranul român, dar şi o necesitate a timpuluĭ de atuncĭ, căcĭ ce era să facă Domnul, dacă braţul de ajutor al boeruluĭ român 'l părăsise, rĕul e că, de ce asemenĭ ideĭ să născuseră în acele suflete influente pe lângă Domn, ca să pretinză un asemenĭ lucru şi Domnul să fie silit a'l aproba. Sucesoriĭ luĭ Mihaĭ-Viteazul, care, după cum se ştie, fură nişte Domnĭ grecizaţĭ, abuzară de acest aşeḑămênt şi împinseră rĕul şi maĭ departe, începură a pune dărĭ grozave asupra locuitorilor ţĕreĭ şi a *moşnenilor*, aşa că aceştia neavênd de multe orĭ cu ce plăti, eraŭ siliţĭ ca să se dea în rumânie boeruluĭ, pentru a scăpa de dărĭ; într'un mod indirect Domniĭ ţinteaŭ servagiul, nu numaĭ pentru săteniĭ liberĭ de altă dată, dar şi pentru moşnenĭ. Acest rĕŭ merse tot crescând ca o cangrenă, el se tot afunda ca să roaḑă din temelia ţĕreĭ.

Această stare de plâns ne pare, că ar fi ţinut până la 5 August 1746, când se adună obşteasca adunare a Ţĕreĭ-Româneştĭ, ca să revină asupra nenorociteĭ stărĭ a ţĕranilor. Atuncĭ toţĭ boeriĭ strigară: «De ce să necinstim pe fraţiĭ noştri, oare-ce, eĭ de sunt ţĕranĭ, nu sunt tot de un sânge, o carne şi un os ca şi noĭ, Româniĭ? Haide, să le îmbunătăţim soarta!»

---

[1]) Vezĭ acest chrisov menţionat în cel din 1617 al luĭ Radu Michnea, chrisovul luĭ Mihaĭ-Viteazul e cunoscut sub numele de *aşeḑămêntul luĭ Mihaĭ-Vodă* în Mag. ist.

Convocarea adunărei avea un scop măreţ, ce fericire ar fi fost pentru ţara noastră ca cestiunea agrară să se fi resolvat cu un veac maĭ înainte. S'a dat însă o interpretare strâmbă de la început, în loc să se fi împroprietărit ţĕranii pe moşiile proprietariilor lor, şi să se fi despăgubit proprietarul prin o sumă de banĭ, după cum ḑice şi N. Bălcescu [1]), s'a revenit ear la clacă şi anume, că săteanul să lucreze proprietaruluĭ 24 ḑile pe an şi să dea dijmă şi alte dărĭ.

Claca, ce era însă alta, de cât introducerea şerbireĭ? din clacă, a reeşit şerbirea, căcĭ aroganţa proprietaruluĭ şi abuzul sĕŭ asupra săteanuluĭ clăcaş, prin forţa lucrurilor a adus servagiul, dreptul celuĭ bogat asupra celuĭ sărac.

Nu ḑic că toţĭ proprietariĭ, boeriĭ, eraŭ la fel, inimele largĭ şi drepte, însă sunt rarĭ.

Se reîncepuse decĭ o stare de lucrurĭ învechită, de a capu.

De atuncĭ s'a maĭ revenit de maĭ multe orĭ asupra acesteĭ cestiunĭ; discuţiunile însă abordaŭ tot în cestiunea ḑilelor de clacă. Moldova s'a luat după Muntenia şi în 1749 desfiinţează şi ea servagiul [2]), publicându-se urbariul.

A trebuit ca în veacul al XIX-lea, prin lovitura de stat de la 2 Maiŭ 1864, un strălucit Domnitor român, Alexandru Ioan I Cuza, prin ajutorul primuluĭ sĕŭ Ministru, M. Kogâlniceanu, să se resolve aceasta mare cestiune, care de sute de anĭ sta ca o piatră pe inimele Românilor. Atuncĭ el a cugetat ca Montesquieu, că: «amorul de patrie îndreaptă totul» şi a ḑis, că printr'o parte egală de dreptate proprietaruluĭ ca şi ţĕranuluĭ, se va ajunge la împroprietărire.

Documente ce întăresc existenţa vechieĭ stărĭ de lucrurĭ consfinţite de Mihai-Viteazui sunt o sumă, din veacul al XVI-lea până în al XVIII-lea. In toate se vede «să'i fiŭ eŭ cu toată casa mea rumân vecĭnic» [3]).

Această rumânie decurgea, fie pentru sătenĭ, fie pentru moşnenĭ, care nu maĭ aveaŭ cu ce plăti dările.

---

[1]) Vezĭ in Mag. ist., p. 240.
[2]) Vezĭ urbariul luĭ C. Mavrocordat-Vodă in Mag. ist., vol. II, p. 292.
[3]) Vezĭ în Archiva istorică, D. Hasdeŭ şi D. Xenopol, în vol. II şi III.

In capul statuluĭ era Domnul, îndatoririle, atribuţiunile şi drepturile sale în stat şi la moştenirea tronuluĭ eraŭ rezultatul unuĭ absolutismu desĕvêrşit, combinat cu sistemul electiv-ereditar, de domnie.

Clase sociale în stat eraŭ: *boeriĭ*, *moşneniĭ* şi *săteniĭ*, care aceştia variând după timpurĭ, deveneaŭ *rumânĭ* saŭ *vecinĭ*, adică supuşĭ, *clăcaşĭ*, şi maĭ apoĭ *şerbĭ*.

Afară de aceste clase maĭ eraŭ şi negustoriĭ *orăşenĭ* ce locueaŭ *Burgurile (Burg)*, oraşele; aceştia eraŭ intermediarĭ între boerĭ şi sătenĭ. D. Xenopol le urcă datele lor în Moldova, după catastihurile rĕmase de atuncĭ, până în veacul al XVI, ear pentru Muntenia până în al XVII-lea [1].

Negustoriĭ eraŭ aşeḑaţĭ în *bresle*, *(starostiĭ)* asociaţiunĭ frăţeştĭ de ajutor mutual, cu câte un staroste în cap.

Origina lor, uniĭ o crede, romană, de la *colegiile romane*, alţĭ slovenă, şi maĭ probabil de la *breaslă = bratstvo*, brat = frate (frăţie).

In cea ce priveşte ca organisare politică, se considera în statul nostru această împărţire de clase în ordinea lor: *Clerul*, *Boeriĭ*, *Negustoriĭ* şi tot *norodul*, ear în special boeriĭ fiind militarĭ, se maĭ numeaŭ *căpitanĭ*, ear soldaţiĭ *slujitorĭ*, printre care eraŭ *moşnenĭ* şi *oamenĭ plătiţĭ cu leafă*.

Starea financiară a variat după timpurĭ, căcĭ timpul aduce veniturĭ şi cheltuelĭ nouĭ.

Mircea I, care încheiase cel d'întâiŭ tractat cu Turciĭ, plătea tribut Turcieĭ 3000 de banĭ roşĭ de aĭ ţĕreĭ (adică galbenĭ de aur) saŭ 500 leĭ arginţĭ turceştĭ; la 1460, Vlad-Ţepeş dădea 10,000 şi 500 copiĭ pe an; sub Petre Schiopul tributul era de 40,000 (1574—1579); sub Mateĭ-Vodă la 1640, 125,000 leĭ; Brâncoveanu la 1701, 'l aduse la 175,000; sub Fanarioţĭ a tot crescut, până ce sub Mihaĭ-Vodă Suţu a ajuns la 1,000,000 leĭ pe an.

Afară de acestea, provisiunile cele imense ce le trimeteam; de oĭ, untură, miere, seŭ (zaharea) şi altele, pe

---

[1]) Vezĭ Catastihurile Suceveĭ şi ale Brâncoveanuluĭ.

care Turcii le plăteaŭ cât voeaŭ, orĭ nu le plăteaŭ de loc şi le considerau ca dar.

Acestea însă nu eraŭ nimic pe lângă cheltuelile extraordinare, ce le aducea cumpĕrările de domnie, de la Ţarigrad. Eată câte-va exemple: Când Mihnea-Vodă voi a pune mâna pe tronul muntean, spre a înlătura pe Petru Cercel de la candidatură, făgădueşte Sultanuluĭ 600,000 galbenĭ, 100,000 Beglerbeguluĭ Grecieĭ, ear după ce capătă tronul, pentru a scăpa de Cercel, făgădueşte Viziruluĭ atât aur, cât ar putea duce 600 caĭ. Neapĕrat că aceste promisiunĭ eraŭ nişte pure fantesii nebuneştĭ, însă veḑĭ până unde mergeaŭ intenţiunile candidaţilor la Domnia română şi poftele Turcilor [1]).

Petru Cercel a domnit şi dênsul şi la plecarea sa din ţară, a luat cu sine de la 4 la 5000 de soldaţĭ şi 43 de care cu banĭ, scule şi alte avuţii [2]).

Aproape ori şi care Domn, când se urca la tron, cheltuise câte-va sute de mii de leĭ la Constantinopol; nu le avea, le împrumuta însă de pe la cămătarii de acolo, şi odată tronul dobândit, veneaŭ lanţ toţĭ aceĭ cămătarĭ grecĭ aci în ţară, pentru a scoate baniĭ şi a capăta favorurĭ, dregătorii româneştĭ, titlurĭ de boeriĭ, devenind în urmă şi ginerii Domnilor şi boerilor românĭ pentru a le astupa gura.

De unde însă Domnii români să plătească toate aceste sute şi miĭ de miĭ de galbenĭ, de sigur pe spinarea ţĕreĭ, imposite peste imposite.

In veacul al XVI-lea, Principele Ţĕreĭ-Româneştĭ incasa 250,000 de galbenĭ pe an, plătea Porţeĭ, cu totul 33,000.

Venitul ambelor ţĕrĭ surorĭ se urca odată la 1,000,000 pe an, normal era însă de 600,000 de galbenĭ. Din acestea rĕmânea jumĕtate Domnuluĭ, din aceasta Domnul plătea lefegiĭ ce costaŭ 180,000 leĭ pe an, rĕmânând Domnuluĭ ca la 300,000 leĭ pe an. Sub Mihaĭ-Viteazul însă, unde numĕrul lefegiilor crescuse din causa rĕsboaelor sale, de

[1]) Vezĭ vol. III, Xenopol, p. 528, după raportul luĭ Berthier către Henric III, din 9 Aprilie 1585, vezĭ Col. doc. Hurm., supliment I, p. 94.
[2]) Idem, raportul din 19 Aprilie 1585, p. 96.

sigur că impositele țĕreĭ crescură mult și venitul de asemenĭ, apoĭ în vremurile altor Domnĭ ca de talia luĭ Mihnea, ce era iubitor de banĭ, de sigur impositele ear se urcară, în cât vaĭ de biata țară, era stoarsă, sărăcită și despopulată, căcĭ oamenii se spăimântaŭ și de teamă fugeaŭ prin munțĭ, după cum spune în rapoartele lor; bailiĭ veneţianĭ (Almoro Nani, Sebastian Venier, Minio şi alţiĭ)[1]. Oraşele atuncĭ eraŭ puţin locuite, Câmpulungul avea 900 case şi 4500 suflete, Têrgoviştea 1000 case[2].

De la Mihaĭ-Viteazul starea nenorocită de lucrurĭ mersese crescênd, căcĭ cheltuelile tot eraŭ maĭ marĭ, tributul Turcieĭ creştea maĭ mult; Greciĭ căpătând din ce în ce putere maĭ mare în principate, aşa că imposite nouĭ se tot creaŭ. Banĭ în ţară, ca pe vremea luĭ Şerban Cantacuzino şi Brâncoveanu nu maĭ fuseseră nicĭ odată, aceasta din cauza păceĭ; căcĭ birurile puse în ţară nu se maĭ duceaŭ afară, ci rĕmâneaŭ înăuntru, apoĭ birurile extraordinare când se întâmpla de veneaŭ Turciĭ în Banat saŭ pe Dunăre, căcĭ atuncĭ repede se punea bir pentru zahareaoa Camenițeĭ saŭ a Şeicilor de pe Dunăre, maĭ venea apoĭ birul carelor cu boĭ, al salahorilor etc.

La 1636, Brâncoveanu avea 100,000 de chile marĭ de grâŭ[3]. Teoria liberuluĭ schimb era atuncĭ în vigoare, căcĭ comerţul începuse a deveni maĭ intens şi decĭ şi starea financiară a ţĕreĭ se ameliora.

De aceea şi cronicarul repetă vorbele luĭ Şerban Cantacuzino, care încă ca Spătar, la Constantinopole fiind, ḑicea într'un acces de mânie: «Voiŭ face pod de pungĭ de la seraiul muntenesc şi până la Vizir şi tot nu va fi pe voie» (adică vrăşmaşilor sĕĭ), saŭ fiica Brâncoveanuluĭ, Maria, Doamna luĭ Constantin-Vodă Duca de la Moldova, care auḑind de mazilirea tatâne-sĕŭ Constantin-Vodă Brâncoveanu din Muntenia, la 1695, fiind tênără şi desmierdată de tată

---

[1]) Vezĭ in Col. doc. Hurm., vol. IV, în p. 386. 418, 445 etc.

[2]) Vezĭ în Botero «Relazioni universali, Venezia», 1600, III, p. 95, citat în Xenopol, p. 534.

[3]) Vezĭ Semile brâncoveneştĭ, publicate în Rev. ist., Bucureştĭ, 1873,

şi soţ, striga în gura mare, pe munteneşte: «Aolio! aolio! că va pune taica pungă de pungă din Bucureştĭ până în Ţarigrad şi ḑĕŭ! nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnie îndărât!» [1])

Brâncoveanu era şi bun gospodar şi financiar. El trecea toate cheltuelile ḑi cu ḑi într'o condică mare ce «o numi a vistieriei», aḑĭ în păstrarea Archiveĭ statuluĭ, din care Ministerul cultelor aŭ tipărit sub titlul de «Revista istorică a archivelor Românieĭ, cheltuelile şi veniturile vistieriei luĭ Brâncoveanu d'între aniĭ 1694—1704» [2]). Aceasta e un volum mare de 750 paginĭ în care se vĕd trecute sume de tot soiul ce le incasa şi le cheltuea Brâncoveanu, ca de pildă:

«*A (1000) talere. S'aŭ dat pe uă blană de samur, care s'aŭ dat eară Măriei Sale Vizirului*» [3]). In acest preţios op se vede toate rânduelile de bir, dăjdiĭ, şi alte darĭ impuse locuitorilor ţĕreĭ de orĭ-ce treaptă.

In capul statuluĭ era Domnul. El era şeful putereĭ administrative, militare şi judecătoreştĭ; această autoritate aşa de absolută era însă delegată boerilor ţĕreĭ, aceştia dimpreună cu judeţiĭ oraşelor (judeţ era preşedintele consiliuluĭ municipal, care consiliŭ era format dintr'un judeţ şi 12 pârgarĭ), adunaŭ dările contribuabililor şi le aduceaŭ la tesaurul domnesc.

Dările eraŭ de douĕ felurĭ, darea pe capitaţiune şi dările în natură, de vite şi dijmă.

Venitul ţĕreĭ era însă de 4 categoriĭ: 1. Veniturile ţĕreĭ; 2. Veniturile Domnuluĭ; 3. Veniturile Doamneĭ; 4. Casa răsurilor pentru plata lefilor dregătorilor şi a pensiilor (maĭ têrḑiŭ).

Cea d'întâia dare era *birul* (tributum) ce'l plătea ţĕranul, fie liber orĭ supus, boerul mazil şi cel de ţară, ţĕraniĭ 'l plăteaŭ sub forma cisleĭ, adică pe împărţeală, fie-

---

[1]) Vezĭ în Cronicele moldoveneştĭ, vol. III, p. 148, şi în Cron. anonimă a Ţĕreĭ-Româneştĭ, citat şi în D. Gion, Ist. Bucur., p. 455.

[2]) Vezĭ în exemplarul de la Academia română, Bucureştĭ, 1873.

[3]) Vezĭ op. cit., p. 8.

care cum putea şi cât putea, boerii 'l plàteaŭ însă personal. Afară de acestea maĭ veneaŭ şi dările indirecte ce le plăteaŭ tot anul şi anume: *oeritul*, darea unuĭ numĕr oarecare de oĭ pe an; *albinăritul* pe stupĭ, numit şi *desetină; porcăritul* saŭ *gostină; văcăritul*, darea de vite cornute; *găletăritul*, darea de numĕrul de găleţĭ de grâŭ, strânse de pe câmp; *vinăritul*, darea pe cârciume; *ilişul*, un soĭ de dare în banĭ; *posadul*, darea pentru întreţinerea garnizoanelor prin oraşe.

Apoĭ veneaŭ *gloabele: tretina*, o amendă ce se dă la valoarea obiectuluĭ defraudat; *oşluca*, pedeapsa în banĭ a acelora ce nu ascultaŭ de ordinele ocârmuireĭ; *pripăşitul*, amenda vitelor de pripas; *fumăritul*, plata pentru fumul ce eşea pe coşurĭ din casele oamenilor. Maĭ veneaŭ şi dărĭ nouĭ, ca *sulgiul* pe laptele vacilor; maĭ venea în fine venitul *ocnelor* ce era foarte mare, al *vămilor*, de asemenea important; *tutunăritul*, pe pogoanele de tutun; *pogonăritul*, pe pogoanele de viĭ; *dijmele*, venit în natură, luat de Domn. Apoĭ *sferturile* şi *adjutorinţa* ce le plăteaŭ săteanul şi monăstirele şi de carĭ am vorbit la domnia luĭ N. Mavrocordat [1]).

Creşterea acestor imposite a dat naştere la transformarea moşnenilor în Rumânĭ şi decĭ la darea aceluĭ aşeḑămênt de către Mihaĭ-Viteazul.

Aceste dărĭ le incasaŭ boeriĭ dregătorĭ; în cât abuzurile depindeaŭ de aceĭ boerĭ. De eraŭ oamenĭ bunĭ şi cinstiţĭ, totul mergea bine, de nu, vaĭ de contribuabil; şi pielea era luată după el. In vremurile grecismuluĭ în ţară, asemenĭ abuzurĭ ajunseră la culme, istoria e plină de documente. Mi-ar trebui sute de paginĭ spre a le înşira şi lucrărĭ speciale s'ar putea scri în această privinţă. Locul nu e aci, a le reproduce, unde tratăm cestiunea într'un mod concis.

Aceste veniturĭ intraŭ în cămara Domnuluĭ saŭ la vistierie.

Domnul însă era stăpânul lor şi uza de ele cum credea de cuviinţă.

---

[1]) Vezĭ în această carte cap. VI.

Boeriĭ dregătoriĭ aveaŭ lefurĭ grase, fixe, câte odată, însă Domnul le maĭ dădea şi din veniturile indirecte, de pildă de la vămĭ, ocne şi din venitul unuĭ întreg judeţ; Numele de Vlaşca şi Teleormanul ajunsese proverbial în documente.

Aceasta se petrecea maĭ cu seamă în epoca ce succedase celeĭ militare, când împărţirea pămênturilor se termină şi alt soĭ de recompense trebuea să aibe loc în favoarea boerilor.

Cum se făcea, cum se dregea atuncĭ; că equilibrul financiar al ţēreĭ nu era nicĭ odată distrus, balanţa thesauruluí public era în tot-d'a-una dreaptă. Cu veniturile ce le aducea ţara, noĭ făceam faţă la toate cheltuelile şi ordinare şi extraordinare; nicĭ datoriĭ publice nu aveam pe pieţele strĕine, nu datora ţara nicĭ un ban, la nicĭ o altă ţară. Bietul locuitor român suferea, dar ţara era bogată, pentrucă nu avea datorie publică. Singurul tribut ce'l plăteam era Turcieĭ, şi aceasta ca un ce decurs din evenimentele politice. Datorii particulare aveaŭ Domniĭ şi boeriĭ la bancherĭ şi cămătariĭ din Constantinopol, dar acelea nu aveaŭ de a face cu statul.

Atuncĭ cu drept cuvînt se putea spune că bugetul Ţēreĭ era equilibrat, nu se cheltuea maĭ mult de cât aducea, şi din ce aducea se plătea tot şi cât maĭ rĕmânea încă prisos? de se îmbogăţeaŭ. Domniĭ, făceaŭ milioane şi milioane numaĭ în timp de 3, 4 anĭ de ocârmuire, făceaŭ aceste milioane, căcĭ, thesaurul public era reunit cu cel al caseĭ lor particulare, absolutismul domnea şi punga ţēreĭ era a Domnuluĭ, el era un fel de Caesar în mâinele căruia eraŭ reunite toate puterile statuluĭ, el era totul, însă ce curios, nu era nimic fără de boerĭ!

In scurt am căutat a expune starea economică, politică, socială, şi financiară a Ţēreĭ-Româneşti, nevorbind de ne-ajunsurile eĭ săvêrşite de Grecĭ, căcĭ de aceştia vom vorbi în secţiunea ce va urma, la acest capitol.

Nu ştim dacă ne-am îndeplinit sarcina, subiectul era vast, greŭ de deslegat şi de documentat.

Cestiunea *economică*, *politică*, *socială şi financiară* a

trecutuluĭ ţĕrilor române e una din cele maĭ grele cestiunĭ istorice a Românilor, ar trebui anĭ întregi şi sute de paginĭ ca să fie expus totul amĕnunţit; lipsa de documente în această materie e foarte simţită, de aceia credem că şi onorabilul lector va fi îngăduitor cu noĭ, când va citi acest capitol [1]).

TIPOGRAFIILE

Veacul al XVI-lea.

Têrgovişte 1508. O lucrare complectă asupra tipografiilor Românilor de la apariţiunea lor pe pământul patrieĭ noastre şi până aḑĭ, nu avem.

Două sunt însă, lucrările în care putem cerceta într'un mod metodic şi practic, isvoarele arteĭ tipografice la Românĭ; una datorită D-luĭ Emil Picot, distinsul profesor de la şcoala limbelor orientale din Paris, şi a doua, a transilvăneanuluĭ, Vasile Popp.

Lucrarea D-luĭ Picot poartă titlu de: «*Coup D'œil sur l'histoire de la Typographie dans les Pays Roumains, au XVI-e siècle*» *Paris MDCCCXCV.*

In această lucrare D. Picot vorbeşte de primele tipografiĭ române şi închee studiul sĕŭ cu finele veaculuĭ al XVI; într'un volum posterior D-sa îşĭ propune de a vorbi de aceste tipografiĭ până la finele veacului al XVIII-lea, aşteptând însă comunicărĭ şi descoperirĭ de documente.

D. Picot spune în lucrarea D-sale şi cu drept cuvênt că istoria tipografieĭ române nu a fost nicĭ odată scrisă, cu toate acestea avem o sumă de notiţe împrăştiate în diferite studiĭ pe care D. Picot ḑice că le-a coordonat, complectat şi aranjat în acest studiŭ al D-sale, aceste notiţe

---

[1]) Vezĭ isvoarele consultate la acest capitol: Ist. Rom. D. Xenopol 6 volume. Ist. Dacieĭ; Fotino partea politică. Memoriile luĭ Bauer, Raicevicĭ, Wilkinson; Ist. Bucur. D. Gion. Cestiunea agrară tratată de D. C. Boerescu, Paris 1861. Articole speciale asupra stăreĭ ţĕranuluĭ român de N. Bălcescu în Mag. Ist. şi în Ist. luĭ Mihaĭ-Viteazul, etc. etc.

preţioase sunt împrăştiate în operile luĭ P. J. Šafărik[1]), de Karatajev[2]), d'Undoljski[3]), T. Cipariŭ[4]), Al. Odobescu, B. P. Hasdeŭ, I. Bianu şi în particular publicaţiunile savantuluĭ Emil Legrand.

D. Picot nu prea laudă lucrarea luĭ Vasile Popp, de care am vorbit maĭ sus, ca de al doilea isvor al tipografieĭ române.

Această lucrare poartă titlul de: „Дісертаціе деспре тіпографііле ромѫнещї ꙟн трансілванія ші ꙟнвесінателе Цѣрї дела ꙟнсепꙋтꙋл лор пѫнѫ ла времіле ноастре. Скрісѫ де Васіліе Попп, а фрꙋмоаселор маестрії, а філософії ші медічінеї Доктор, ші к. к. монтано-камерал фісік ꙟн златна. Сібіꙋ 1838. Саꙋ тіпъріт ла Георгіе де Клозіꙋс". (Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi în vecinatele ţĕrĭ de la începutul lor până la vremile noastre. Scrisă de Vasilie Popp, a frumoaselor măeştriĭ, a filosofiĭ şi medicineĭ Doctor şi k. k. Montano-kameral fisic în Slatna. Sibiŭ 1838. S'aŭ tipărit la Georgie de Kloziuc.

Maĭ puţin laudă D. Picot, încercarea luĭ Dumitru Jarcu[5]).

Acestea sunt toate isvoarele Tipografieĭ române pe care ni le dă D-l E. Picot[6]).

Pentru cercetarea începutuluĭ arteĭ tipografice de la Românĭ, să ne oprim asupra lucrăreĭ D-luĭ E. Picot în ceace priveşte veacul al XVI, căcĭ ea primează asupra celeĭ a D-luĭ V. Popp.

---

1) Paul Jos. Šafărik's Geschichte des südslawichen Literatur. Aus dessen handschriftlichen Nachlasse herausgegeben von Iosef Yrčcek. Prag. Fried. Tempsky 1864—65' 3 volume, in 4 part. in 8⁰.

2) Хронологическая роспись славянскихъ, ... 1491—1730. Составилъ И. Каратаевъ. Санктпетербургъ 1861 în 8⁰ şi Описание славяно-русскихъ. . . . . . de acelaşĭ autor 1883.

4) Хронологическій указатель славяно-русскихъ . . . . . . В. М. ундольскаго. Москва 1871.

) Crestomaţia saŭ Analecte literare din cărţile maĭ vechĭ, şi nouĭ româneştĭ, tipărite şi manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX . . . . . . Blasiu MDCCCLVIII. Tim. Cipariu şi Principia de limba şi de scriptură de acelaşĭ autor MDCCCLXVI Blasiu.

5) Vezĭ Bibliografia chronologică română, saŭ catalog general de cărţile române imprimate de la adoptarea imprimerieĭ (sic) diumătate secolu XVI şi până astă-dĭ ediţ. II de Dim. Jarcu, Bucureştĭ 1873.

6) Vezĭ op. cit. a D-luĭ E. Picot, p. 5—6.

Vom veni la a D-luĭ Popp, începând din veacul al XVI-lea încoace, locul unde a încetat D. E. Picot.

D-sa maĭ înainte de a pătrunde în materie se opreşte şi cu drept cuvênt, asupra origineĭ *tipografieĭ cirilice.*

D-sa aduce argumente şi spune că: Românii încă dupe conversiunea lor la creştinismu aŭ avut ca limbă a lor literară, pe cea *slavonă*, ḑisă şi *slavonă liturgică* şi nu se serveaŭ de cât de *caracterele cirilice* [1]).

Ruşiĭ, Bulgariĭ şi Sêrbiĭ de care eram maĭ înconjuraţĭ de-abia prin veacul al XV-lea aŭ avut cărţĭ tipărite pentru dênşiĭ şi în alfabetul lor.

Noĭ Româniĭ ca şi aproape toate popoarele credincioase bisericeĭ ortodoxe de răsărit aveam suspiciune pentru invenţia luĭ Gutenberg.

Imprimarea cu caracterele slavone ne privea pe noĭ, şi de originele eĭ ne vorbeşte şi D. Picot. Primele caractere slavone fură executate la Cracovia în 1491, un librar din Augsburb, *Johan Haller* suferi cheltueala maĭ multor volume pentru a fi vêndute clerului ortodox din Polonia şi Rusia. Lucrător tipografic la acele cărţi, fu germanul *Swaybold Frank* saŭ *Swiętopelk Fiol.* Caracterele (poinçons), fură gravate de artistul brunşvighean, *Rudolf Borsdorf* [2]). Cincĭ opere fură tipărite în anul 1491 de către Fiol, în schimbul uneĭ muncĭ şi cheltuelĭ considerabile, succesul însă ca maĭ în tot-d'a-una, nu reuşi. In anul 1492 clerul catolic opri cu totul tiparul cărţilor cu caractere cirilice, ca contrarii bisericeĭ rivale şi de aceia bieţiĭ Haller şi Fiol renunţară la întreprinderea lor.

In documentul în care se arată aceste întâmplărĭ se vorbeşte încă de un al treilea asociat a luĭ *Haller* şi *Fiol*, e un membru din familia *Turza* [3]).

Exemplul dat de Germaniĭ din Cracovia fu imitat şi la Veneţia, centrul tipografiilor din veacul al XV-lea.

---

[1]) Excepţiĭ însă am vĕzut că aŭ fost şi le am vĕzut în cap. «*limbeĭ*».

[2]) Vezĭ în op. cit. a luĭ Karatajev, p. 2—14, citaţie în op. D-luĭ E. Picot din care am scos aceste relaţiunĭ.

[3]) Vezĭ documentul citat de M. A. Brükner în «Archiv für slavische Philologie» citaţie în op. D-luĭ Picot, Nota 2, p. 7.

La 13 Martie 1493 *Andrea Toressano d'Asola* creă un material întreg pentru a tipări o *carte de ceasurĭ slavono-sârbească* (*Časoslovec*).

Biblioteca din Nuremberg ne spune, D. E. Picot posedase cu mândreţe până maĭ în timpiĭ trecuţiĭ un exemplar din acest preţios volum, acum însă a dispărut şi nu ne-a rămas de cât o descriere incomplectă a sa[1]). Se crede însă că Andrea, la Veneţia, fu ajutat la tiparul acesteĭ cărţĭ şi de preoţiĭ Slavĭ, care nu lipseaŭ atuncĭ din Veneţia, ce e de mirat însă, e că, suscripţia acesteĭ cărţĭ slave, e în litere latine: «*Hunc [sic] breviarium impressit magister Andreas de Thoresanis de Asula die 13 Martiy 1493*» [2]).

D. E. Picot crede că, ajutorul luĭ Andreas a fost poate Călugărul slav muntenegrean, *Macarie*, care a fost Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ în veacul al XVI, şi care a lăsat numele sĕŭ neperitor în istoria literatureĭ religioase a Românilor şi în activitatea tipografică din trecutul nostru.

Să vorbim însă de acest strălucit părinte al bisericeĭ noastre.

Aserţiunea D-luĭ E. Picot că, poate Macarie a lucrat cu Andrea, la Veneţia în 1493, la acel «*Časoslovec*» devine foarte aparentă căcĭ tot D. Picot o întăreşte prin argumentul următor: Andrea Toressano ca şi predecesorul sĕŭ Nicolae Jenson ca să câştige maĭ mult, făcea comerţ cu caracterele tipografice, şi e foarte probabil că el va fi vêndut tot materialul sĕŭ *tipografic de slovenie*, luĭ Macarie căcĭ vedem pe acest călugăr Muntenegrean în anul următor, lucrând pe capete în tiparna sa şi la 4 Ianuarie 1404 el termină prima sa lucrare «*Octoihul*» saŭ «*Osmoglasnicul*» început deja de câte-va lunĭ [3]) în această lucrare ne

---

[1]) Uniĭ d'intre bibliografiĭ ḑice D. E. Picot cred că acest volum se tipărise cu caractere cirilice; *Kopitar* însă crede contrariul, şi ḑice că era tipărit cu caractere glagolitice (Veḑĭ în Šafărik: gesch. der südslavischen Liter. III, p. 251, citaţie în op. D-luĭ E. Picot, Nota 3, p. 7). Vezĭ şi în autoriĭ citaţĭ şi de Karatajev şi în Repertoriu No. 3833, bibliografia rusească de Hain. Idem Nota 4.

[2]) Vezĭ în op. cit. E. Picot, Nota 1 p. 8.

[3]) După cum se vede în Karatajev, op. cit., citaţie în op. D-luĭ E. Picot, nota 2, p. 8.

spune D. Picot se poate admira frumoasele *iniţiale veneţiane litere model* ce de sigur numaĭ un Toressano putea să le facă saŭ să le arate discipolilor sĕĭ, căcĭ de unde aminterĭ în Muntenegru să aĭ în 1494 caractere artistice? Caractere cu totul pe ciclul veneţian. D. E. Picot şi-arată în stampă o monstră de aceste caractere [1]).

Eŭ voiŭ spune decĭ că, perspectiva istorică e cu noĭ, datele se nemeresc, nu maĭ rămâne decĭ de cât documente care să-ţĭ citeḑe şi numele propriĭ, însă aceasta e soarta unuĭ istoric ca el să umple prin demonstraţiunĭ palpabile lacunele documentale.

Macarie spune în subscrierea volumuluĭ sĕŭ că, a tipărit acest volum sub impulsiunea principeluĭ sĕŭ, Dezeta, George Crnojevič şi a mitropolituluĭ Babylas [2]). Macarie fu ajutat de 8 compositorĭ tipografĭ, şi tipări într'un an aproape acest volum [3]).

In 3 Septembrie 1493 Macarie termină un al 2-lea volum «*o psaltirie*» în 343 foĭ [4]) şi un al treilea volum, un «*Molitvenik*».

Aceste treĭ volume formeaḑă activitatea tipografică şi literară a luĭ Macarie în Muntenegru, poate să fi fost încă şi alte lucrărĭ scrise de el; până aḑi însă pe acestea le cunoaştem.

Nu se maĭ ştie nimic de Macarie 12 anĭ, el reapare însă după acest termen în Ţara-Românească, în 1508 el transportase maşinele sale de tipografie în ţara noastră.

Şi primul volum ce 'l scoate e un «*liturghier*» slav al S-tuluĭ Ion Chrisostom.

Al. Odobescu găsise 7 exemplare din acesta la monastirea Bistriţa, ele sunt însă defectuoase.

Un exemplar necomplect poseda şi biblioteca din Belgrad. Acest volum 'l vĕzuse Jacik şi Jrecec ce a şi

---

1) Vezĭ op. cit., p. 8.

2) Vezĭ în Memoriul luĭ Miklosich (Die Serbischen Dynasten Crnojevic (în Sitzungsberichte der Kais. (Wiener) Akademie der Wiessenschatten) citate în op. D. Picot, p. 9, Nota 1.

3) Vezĭ în Nota luĭ Yacič după însuşĭ declaraţia luĭ Macarie în opera sa (Vezĭ în p. 3 a manuscrisuluĭ luĭ Miklosich) Idem Picot, Nota 2, p. 9.

4) Vezĭ Karatajev, idem Picot, Nota 4, p. 9.

fotografiat ultima pagină dintr'însul pe care a reprodus'o D. E. Picot în facsimile în opera sa [1])

Acest volum pare a fi fost scris şi tipărit în timpul domnieĭ luĭ Radu-Vodă cel mare, ḑice D. E. Picot căcĭ, poate pe timpul sĕŭ să fi venit deja în Ţara-Românească Macarie, fiind atins de iubirea ce o avea pentru cultură acest voevod român.

Această aserţiune D. E. Picot o întăreşte cu 2 argumente: 1. Că însuşĭ Macarie ḑice că lucrarea sa o termină în primul an al domnieĭ luĭ Mihnea, aci însă vine o socoteală de anĭ ce ne-o dă Macarie, socoteală ce a şi format al 2-lea punct de argumentare a luĭ E. Picot.

Data opereĭ luĭ Macarie e din anul 7016 ar trebui să corespundă cu 1507 pentru că e în 1 Noembrie [2]), de oare-ce anii se socoteaŭ după conciliul Constantinopoluluĭ de la 1 Septembrie, Macarie însă declară în opera sa că începe anul de la 1 Ianuarie, şi în adevĕr anul 1508 e al 6-lea ciclu lunar, al 12 indiction, avênd punct de plecare 1 Septembrie 1508.

Macarie însuşĭ spune în descrierea opereĭ sale că: ea e *terminată* din ordinul luĭ Michnea în primul an al domnieĭ luĭ, în anul 7016, 16 al cicluluĭ solar, 5 al cicluluĭ lunar, 112 indiction şi in 1 Noembre.

Apoĭ o lucrare de aşa natură de sigur că nu s'a putut scri şi tipări în 7 lunĭ de domnie a luĭ Mihnea, şi nicĭ un Michnea, acel domn român neiubitor de cultură nu va fi dat impuls luĭ Macarie ca să o scrie.

Inceputul opereĭ se datoreşte de sigur luĭ Radu-Vodă cel mare, aceasta maĭ reese şi din socoteala Psaltireĭ muntenegrene din 1495 a luĭ Macarie, unde anul începe ca şi în liturgierul românesc *tot la 1 Ianuarie.*

Archimandritul Ruvaroc ḑice că acelaşĭ Macarie fu şi cel din Muntenegru şi cel din Ţara-Românească, Jacik nu e tocmaĭ de aceiaşĭ părere.

---

1) Vezĭ p. 11, op. cit. Nota 3, p. 10.

2) 7016 Nu se maĭ scade 5508, când e Noembrie ci se scade 5509 din aniĭ de la facerea lumiĭ spre a avea aniĭ de la Christ.

$$\begin{array}{r} 7016 \\ 5509 \\ \hline 1507 \end{array}$$

In 1512 Macarie scoate un *Evanghelier* care arată cu totul identitatea tipografică cu liturghierul din 1508 şi cu Psaltirea muntenegreană, avênd stema ţĕreĭ la fel cu cea muntenegreană «Vulturul» şi chiar literile majuscule [1]).

La 1510 Macarie sub domnia luĭ Vlad-Vodă scoate o urmare la «Octoihul» muntenegrean din 1494, un exemplar al acestuia, a fost descoperit la monastirea *Hilandar*. Academia română posedă ḑice D. E. Picot un alt exemplar dar necomplect.

In 1512 Macarie termină un Evanghelier sub domnia luĭ Neagoe-Basarab-Vodă, el conţine 287 foĭ tipărit în roş şi negru.

Acestea sunt cele treĭ d'întâĭ lucrărĭ tipărite în Ţara-Românească de acest Macarie.

D. E. Picot crede că caracterele tipografice cele marĭ cât şi stampele cu Vulturul ţĕreĭ, aŭ fost gravate în ţară la noi, nu crede D-sa ca materialul să fie cel din Veneţia, de asemenĭ şi limba diferă cu producţiunile muntenegrene, aceste observaţiunĭ le-aŭ adus şi Yacic şi Novaković.

Acest Macarie se ştie că a ajuns Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ după moartea Mitropolituluĭ Brankovicĭ (18 Ianuarie 1516). Al. Odobescu crede că Macarie 'şĭ tipărise cele treĭ cărţĭ ale sale la Veneţia; această părere e nefondată însă, căcĭ înfloriturile tiparuluĭ şi stampa cu vulturul ţĕreĭ nu arată de loc modelul veneţian, de aceia părerea luĭ Novaković e maĭ ponderată, care susţine că aceste treĭ cărţĭ ale luĭ Macarie aŭ fost tipărite în tipografia sa din ţară şi anume la *Têrgovişte*.

Aceasta o dovedeşte lucrările din 1545 şi 1547 care poartă pe ele numele de Têrgovişte.

Intrebarea vine însă atuncĭ, de ce şi volumele din 1508, 1510 şi 1515 ale luĭ Macarie nu poartă numele de Têrgovişte căcĭ, dacă ele aŭ fost tipărite tot acolo după cum susţine D. Novaković ar fi trebuit să arate numele oraşuluĭ unde s'aŭ scris şi sediul tipografieĭ, de ce această diferenţă numaĭ între 33 de anĭ (1512—1545)?

---

[1]) Vezĭ op. cit., E. Picot p. 13.

Aceasta mĕ duce pe mine la douĕ ipoteze : când s'a tipărit operile sale în Têrgovişte nu se aşeḑase încă tipografia domnească, nu devenise cum s'ar ḑice *«tiparna domniei»*. 2. Saŭ că Macarje nu scosese aceste cărţi cu toată pretenţia unuĭ tipograf, dând atâta importanţă la toate formele titluluĭ uneĭ lucrări ; ci tipărea ca un adevĕrat sîrguitor pentru plăcerea sa şi în casa sa.

Şi ast-fel póte prin 1545 se formă tiparna domnească a Têrgovişteĭ când lucrările de atuncĭ, încoace, începură a purta şi numele oraşuluĭ.

Până la 1545 maĭ apar câte-va scrierĭ religioase ano nime, însă între 1510—1525 apare un *liturghier* slav; un exemplar incomplect 'l posedă Academia română ḑice D. E. Picot, el e tipărit tot cu caracterele luĭ Macarie.

La 1535 apare un *Octoih* slav, un exemplar se găseşte la monastirea Lavra de la muntele Ahos.

Undoljki ḑice că pe la 1537 a apărut un *evanghelier* slav şi că un exemplar e la Petersburg, are şi gravurĭ pe lemn şi ele poartă numele gravoruluĭ, *Filip*.

Acest evanghelier poate e acelaşĭ, ḑice D. Picot de care a vorbit D. B. P. Hasdeŭ că a apărut în jumĕtatea veaculuĭ al XVI-lea [1]).

Ajungem la anul 1545, prin care se arată în fine în mod oficial, că la Têrgovişte erea o *tipografie românească*. La 10 Ianuarie 1545 în adevĕr apare un *Molitvenik*, pe scoarţa acesteĭ lucrări se vede că această operă a fost terminată în ḑilele luĭ Pătraşcu-Vodă cel Bun, fiul luĭ Radu-Vodă călugărul ; ear cu tipărirea fu însărcinat Moise călugărul, slovele tipa's luĭ ale luĭ Dimitrie Ljubavič, începută fiind sub mitropolitul Varlaam şi terminată sub mitropolitul Anania, în capitala ţĕreĭ de la Têrgovişte în anul de la facerea lumeĭ 7053, ear de la Christos 1545.

Acest Moise călugărul în 1535 scrisese o *Palie* ce o tipărise în Octoihul veneţian din 1537 [2]), în 1536 tipărise

1) Vezĭ în Columna luĭ Traian, I, (1869).
2) Vezĭ în Karatajev, p. 84, citată în op. D. E. Picot, p. 17, Nota 2.

un *Molitvenic* pentru Božidar Vukovič, după doĭ anĭ luase parte la publicarea unuĭ *Sbornik*[1]).

Moise călugărul era Sêrb de origină, dela monastirea Golemi Decăm, era născut în orașul *Budimlja* de lângă monastirea *Sudikova*.

Acest Ljubavić ce furnisase literele, era nepotul luĭ Božidar Vuković, și rudă că Gh. Ljubavić mort la Veneția în 8 Martie 1527.

Lucrările luĭ Moise călugărul sunt de mult preț, tipărite cu o artă tipografică perfectă, se vĕd stampele în cartea D-luĭ Picot.

In 1535 ḑice D. Karatajev că maĭ apăruse și un *Trebnić*. Atelierul tipografic de la Têrgoviște, îl vĕḑu cu ochiĭ sĕĭ și Mircea fiul luĭ Pătrașcu. În 1547, 17 Marte, se tipări un *Apostol*, pe titlul sĕŭ se vede că el fu tipărit în ḑilele acestuĭ domn, ear tipograf a fost Dumitru logofĕt nepot al luĭ Božidar de care vorbirăm maĭ sus, ear ca lucrătorĭ fură un Oprea și un Petru.

Maĭ este ḑice D. E. Picot un *Octoih* apărut la Têrgoviște însă nu i se știe data.

Sub Mircea-Vodă Ciobanul, acel domn tiran, starea culturală în Țara-Românească, decade pentru un moment, și tipografia de la Têrgoviște dispare, ca să reapară earăși la 1634 sub domnia Mareluĭ Domn Matheĭ Basarab.

In acest timp însă în țĕrile române de peste munțĭ, arta tipografică merse aproape la fel cu cea de la Têrgniște, până ce se reîncepu studiul tipografielor din țara noastră, cu anul 1634; să ne aruncăm însă ochiĭ o clipă și peste munțĭ și să vorbim și de tipografiile române de acolo, căcĭ un trup românesc aŭ format marea Transilvanie, cu Țara-Românească.

Nu vom vorbi decĭ de tipografiile de acolo ca de cele de aci, ci vom arăta în termenĭ generalĭ numaĭ, datele, operile și autoriĭ lor.

Kronstadt. (*Brașov*, 1533).

Arta tipografică fu introdusă în Transilvania de re-

[1]) Vezĭ în Karatajev, p. 83—93, citată în op. D. E. Picot, p. 17, Nota 2.

formatorul *Iohan Honter* născut la Braşov în 1498 şi studiind la *Cracovia*, *Wittemberg şi Bale*. La 1533 se reîntoarse la Braşov oraşul lui natal, aduse şi litere tipografice şi fondă o tipografie, scoase deja în 1535 «Compendium gramatices latinæ», apoi mai multe tratate de pedagogie şi religie toate în caractere latine şi pe limba latinească[1]).

Documentele Hurmuzaki ne spun că el corespundea şi cu Antonie Veranćic[2]).

Se alià cu Honter şi Fuchs judele oraşului şi *Iohan Benkner* consilier municipal, şi deschiseră cu toţii o papeterie[3]).

După moartea lui Honter din 23 Iunie 1549; aceştia, la care se mai adause şi un Valentin Wagner, conduseră mai departe lucrările tipografice.

In 1599 Benkner scoate un *catechismu* tipărit pe româneşte, pe când până aci toate lucrările erau pe slavoneşte, aceasta s'a şi considerat ca prima lucrare românească.

Ediţia originală a catechismului e perdută, D. Hasdeŭ însă a publicat după un manuscris, textul catechismului care pare a fi după cel original[4]).

La 30 Ianuarie 1560 Benkner scoate un evanghelier scris pe româneşte. P. S. episcopul Timuş al Argeşului şi D. C. Erbiceanu aŭ descoperit mai anii trecuţi un exemplar tipărit, al acestui *evanghelier* la *monastirea Ciolanul*, preţiosul op e la Academia Română, după dênsul descoperitorii români aŭ scos un volum tipărit cu litere latine, ear nu cu slavone cum e în cel original.

Textul original fusese însă revĕzut şi republicat de diaconul Coresi şi reimprimat după ediţia primă în 1560—61, el poartă numele în ediţiunea P. S. Timuş şi Erbiceanu de «*Tetraevanghel*»[5]).

---

[1]) Se vede în nota 2, p. 21 op. D-lui E. Picot.

[2]) Vol. II, p. IV, p. 503—551, idem.

[3]) Vezi în Mag. für Gesh. liter. al lui Kurţ. I, II, p. 134—162, relaţia contelui Iosef Kemény citaţie în op. D. E. Picot, Nota 1, p. 22.

[4]) Vezi în Cuvinte den Bătrâni, Cărţile poporane ale Românilor în secolul al XVI, p. 91—114 şi 274 citate în nota 6, op. cit. a D-lui E. Picot, p. 22.

[5]) Vezi Nota 2 op. cit. E. Picot, p. 23.

Benkner scoase o ediţie a acestuĭ evanghelier şi pe slavoneşte tot la Braşov, datele se contrazic: Karatajev, Dürich, Dobroveský, Šafarik şi Undolyski presupun pe la 1500, Popp la 1562.

In 1575 apare la Braşov încă un *Octoih* slav, publicat din ordinul Voevoduluĭ Ţĕreĭ-Româneştĭ, Alexandru, fiul luĭ Mircea, aprobat fiind şi de mitropolitul Eftimie al *Ungro-Vlachieĭ*, editor era Coressi.

Alexandru-Vodă numaĭ avea tipografie la Tĕrgovişte, ea se desfiinţase sub domnia părintelui sĕŭ Mircea, şi de aceia trimite în 1573, la Braşov pe un Popă, ca să cumpere material tipografic, Popa însă nu reuşi a cumpĕra, aşa că Alexandru nu putu să restabileze tipografia din Tĕrgovişte şi fu silit a 'şĭ tipări cărţile religioase la Braşov [1]).

In 1581 urmaşul luĭ Benkner, Lucas Hirscher, scóse un *evanghelier cu comentariĭ;* această carte după cum reese din cele spuse de Hirscher, era o traducere românească a evanghelieruluĭ slavon al Mitropolituluĭ Ungro-Vlachieĭ *Serafim*, tradusă pe româneşte de Hirscher, Coressi şi auxiliariĭ lor, şi tipărite în tiparna luĭ G. Greus şi sub direcţiunea luĭ Fronius, aci se închee publicaţiunile române ale Braşovuluĭ până la finele veaculuĭ al XVI-lea.

Belgrad, (Alba-Iulia, Károly-Fehérvár, Gyula-Féhervár, Weissenburg, Karlsburg) 1567.

Oraşul natal al principilor *Zápolya* şi *Báthori* avu prima tipografie în 1567.

Primul tipograf fu un gentilom polon, *Rafael Skrzetuski* ḑis şi «*Hoffhalter*» care fondase la Viena o tiparnă în 1555 la un loc cu Kaspar Kraft, acel Rafael plecă din Viena şi se plimbă succesiv, pe la Debreţin, Oradea mare, până ce se opri la Belgrad unde practică tipografia purtând titlul de tipograf al regeluĭ.

Fiul luĭ Rafael nu se maĭ ocupă cu tipografia Belgraduluĭ, tipografia însă nu fu desfiinţată, la 1575 apăru un *evanghelier slavon*. D. Yrecek ḑice că a vĕzut un exem-

[1]) Vezĭ în socotelile municipalităţeĭ Braşovuluĭ din 11 Iunie 1573, în Cathechismul calvinesc al luĭ G. Bariţ, Nota 5, op. cit. a D-luĭ E. Picot, p. 28.

plar din această rară lucrare la Bracigova (Rumelia orientală), la finele opereĭ se vede că ea a fost scrisă şi tipărită de un «Laurenţius» din ordinul Voevoduluĭ Transilvanieĭ, Báthori.

Sebeş (Szász-Sebes, Mülbach), 1595. D. Cipariu dice în Analectele sale[1]), că: cu cheltueala nobiluluĭ Nicolae Forro s'aŭ tipărit «*Tîlcul Evangheliilor*». D. E. Picot crede că acest exemplar a fost tipărit la Sebeş.

Caracterele tipografice sunt identice cu cele de la Braşov încât se poate ca tot materialul să fi trecut aci.

La 1577 apare însă după cum se vede din titlul cărţeĭ o «Psaltirie slavonă» ea e tipărită la Sebeş de diaconul Coressi, din ordinul Voevoduluĭ muntean Alexandru fiul luĭ Mihnea, caracterele sunt identice cu cele de la Têrgovişte, şi stema Ţêreĭ-Româneştĭ apare în toată splendoarea eĭ.

In 1577 Coressi scoate şi o Psaltirie românească, tot la Sebeş.

In 1579 D. E. Picot dice că tot la Sebeş, Coressi la un loc cu un Manuel, a scris şi un «*evanghelier slavon*». Šafarik atribue luĭ Coressi şi un *Triod*, ultima lucrare ce apare la Sebeş, e însă «Sbornikul» saŭ «Mineiul» publicat tot de Coressi cu aprobarea Mitropolituluĭ român al Transilvanieĭ, Geunadius, la 1580.

D. E. Picot crede cu reservă însă, după Karatajev, că şi Evanghelierul din biblioteca din Petersburg din 1580 e scos tot la Sebeş.

Lucrarea ce uneşte veacul al XVI-lea cu al XVII-lea şi apărută tot la Sebeş e *Sicriul de aur*, de *Popa Ion din Vinţiĭ*.

Orêştia (Braşov. Szászváros) 1582.

D. E. Picot dice că la Orêştia a funcţionat o tiparnă în 1582, graţie magnatuluĭ ungur *Francisc Geszti*, ce primise dar de la principele Batori, o rudă a sa, în urma multor resboaie, înprejurimele *Deveĭ*[1]).

---

[1]) P. 26—29.

[1]) Vezĭ în Hist. de rebus Transilvanicis Bethlem, ed. II, p. 455, citată în op. E. Picot, Nota 1, p. 41.

Orĕştia ce era departe la 40 km. de Deva, aparţinea tot luĭ Geszti.

Acesta aduse tipografĭ de la Sebeş ce era aproape, însă material noŭ.

La 1582, 14 Iulie tipografiĭ scoaseră cele 2 d'întâĭ făscioare ale «*Palieĭ din Orĕştia*» (culegerĭ biblice, culegerĭ apocrife).

La finele acesteĭ carţĭ se vede şi numele tipografilor şi scriitorilor, şi anume: Mihail Thordási episcopul Românilor din Transilvania Ştefan Herse predicator la Caransebeş, Efrem Zakán dascăl la şcoala din Sebeş, Moise Peştişel predicator la Lugoş şi Achir protopop, în comitatul de Hunyad, toţĭ Românĭ.

Aceştia după cum spun aŭ scos din limba jidovească, grecească şi sârbească pe limba românească cele 5 cărţĭ ale luĭ Moise şi 4 cărţĭ ce se chiamă чѣстьă spre a le oferi fraţilor Românĭ, în timpul domnieĭ luĭ S. Báthori voevodul Transilvanieĭ oferind genesa şi exodul ilustruluĭ cavaler T. Geszti, căpitan al Transilvanieĭ şi al Ţĕreĭ-Ungureştĭ.

Cu mare cheltuealâ şi ajutor dat de mărirea sa F. Geszti, ear mare maestru al tiparneĭ, era, Şerban diacul, maestru mare al tiparelor era Marian[1]).

Acest Şerban sé crede că era fiul luĭ Coressi.

Aci se închee studiul tipografiilor până în veacul al XVII-lea. Aci şi-a terminat opera D-sale şi D. Picot după care am dat noĭ aceste relaţiunĭ.

Acum intrăm în studiul tipografiilor române din veacul al XVII-lea şi nu cunoaştem nicĭ un studiŭ maĭ complect pentru acestă epocă de cât cel al luĭ Popp pe care D. E. Picot nu'l laudă tocmaĭ, considerând încă şi maĭ pe jos pe cel al D-luĭ Iarcu.

---

1) Vezĭ relaţiunea lor originală reprodusă pe cirilic şi Franţuzeşte în op. cit. a D-luĭ E. Picot p. 41—42. Noĭ am luat numaĭ sensul.

Veacul al XVII-lea încoace.

Trecu 92 de anĭ şi tipografiile iarăşĭ dispăruseră din Ţara-Românească a trebuit să se urce pe tron Matheĭ Basarab, acel Domn mare în rĕsboiŭ ca şi în pace şi să reîntemeeze de astă dată, şi cu maĭ multă putere tipografiile române.

Govora. Din chrisovul luĭ Matheĭ-Vodă Basarab de la 6 Ianuarie 1634, prin care întăreşte monastireĭ Govora satul cu acelaşi nume şi alte privilegiĭ încă, se constată că în acel an era acolo o tipografie şi cu un tipograf de mare preţ în ochiĭ Domnuluĭ, între altele în chrisov se vede: «Către sfînta şi Dumnezeeasca mănăstire ce se chiamă *Govora* preste apa ce se chiamă Oltul, unde iaste hramul adormiriĭ preasfinteĭ şi preacurateĭ stăpâneĭ noastre de Dumnezeŭ născătoare şi pururea Fecioareĭ Marieĭ, şi a *părintelui Igumen Meletie Makidoneanul* Tipograful . . . . »[1]).

Acest Meletie Makidoneanul era un călugăr român şi el a fost adus de Matheĭ-Vodă, ḑice D. V. Popp în anul 1634 din Macedonia şi pe care marele domn l'aŭ rênduit Igumen la acea monastire unde înfiinţase şi o tipografie[2]). La locul unde am studiat această pravilă am vĕzut că alăturĭ cu Meletie Macedoneanul maĭ eraŭ la Govora şi călugăriĭ Mihail Moxalie şi Ştefan Ochrideanul ca conlucrătorĭ la această pravilă.

Din această tipografie în anul 1640 s'aŭ scos *pravila cea mică*, despre dênsa am vorbit deja maĭ nainte la locul citat[3]).

Têrgovişte. V. Popp crede că Mateĭ-Vodă a înfiinţat la Têrgovişte o tipografie în 1652 cu materialul adus de la Govora, fără însă a spune nimic despre materialul Govoreĭ, adusu-l'aŭ el de peste munţĭ, adusu-l'aŭ Meletie Macedoneanul cu dênsul din Macedonia, nu se ştie.

Cea d'êntâĭ lucrare care apăru aci, a fost *Pravila cea*

[1]) Vezĭ în disertaţie despre Tipografiile româneştĭ V. Popp, Sibiu 1838, p. 53 Nota.
[2]) Vezĭ op. cit., p. 52.
[3]) Vezĭ în Cap. VII, partea literatureĭ şi a legislaţiuneĭ.

mare de legĭ a luĭ Mathei-Vodă saŭ *îndreptarea legiĭ*, Têrgovişte 1652 de care asemenĭ am vorbit [1]).

A maĭ apărut apoĭ un *Octoih* la 1712 sub domnia luĭ Brâncoveanu, şi scos cu cheltueala mitropolituluĭ Antim Ivireanul, ear tipograf fiind G. Radoviciŭ [2]). Un *liturgier* în 1713, un *molitvenic* tot în 1713, *Pildele filosofeştĭ* tot de la 1713, un *Katavasier* în 1714, şi un ceaslov la 1715 [3]).

Tipografia Têrgovişteĭ a îmbrăţişat un timp de 64 de anĭ, ea a trăit de la 1652 până la 1716, când peri sub securea Ottomană şi ceĭ doĭ ultimi soldaţĭ aĭ tipografieĭ române perind jertfe ale intrigilor greceştĭ, unul, Domnul Ştefan Cantacuzinul, ultima scântee a naţionalităţeĭ române ce peri la cruda lovitură a călăuluĭ din Stambul, ear cellalt, preacinstitul, milostivul şi sfinţit părinte, Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, Antim Ivireanul ce îşĭ dădu sufletul la Gallipoliĭ la rîul Dulcia, ce cură pe la Odreiu, fiind dus acolo într'o căruţă, dat pe mâna a doĭ Turci, de către N. Mavrocordat din Muntenia, primul Domn Fanariot, care turci tăeară pe Antim şi 'ĭ aruncară trupul în acel rîŭ [4]).

In tipografia Têrgovişteĭ se adusese şi caractere eleneştĭ căcĭ se tipăreaŭ şi cărţĭ pe limba grecească ca de pildă.

1. Βίβλον εναυσιον την απασαν εκκλεσιαςτηκην ακολȣθιαν περιτχȣσαν. 1708. Εν τη Μητροπλιτῃ εν τεργοβιστω.

2. Ευθιμιȣ Ζεγαδενȣ πανοπλια. 1710. χρυσανθȣ τȣ μακαριωτάτȣ πατριαρχȣ των Ιεροσολυμων Συνταγματιον περι των οφφικιων. Εν τη κατα το τεργοβιστον της ουγγροβλαχιας αγιοτατη Μιτροπολει 1715 [5]).

Nu e de mirat că se tipăreaŭ cărţĭ greceştĭ în ţara noastră în acele vremurĭ, căcĭ tocmaĭ epoca de la 1652 până la venirea Fanarioţilor (1716) la domnie, a însemnat în istoria literatureĭ române, adevărata epocă de cultură grecească, sub domniile luĭ Mathei Basarab, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu încheate prin a luĭ Ştefan Canta-

---

1) Vezĭ în Cap. VII, partea literatureĭ şi a legislaţiuneĭ.
2) Idem şi în op. cit. a D-luĭ Sbiera, p. 92, Popp, p. 61.
3) Toate s'aŭ văzut în cap. Literatureĭ din această carte.
4) Vezĭ Şincai Vol. III, după Del Chiaro p. 395, Vol. III, ediţ. II.
5) Vezĭ în op. cit. V. Popp, p. 62 şi în note după alte isvoare.

cuzino aŭ venit aci în Ţara-Românească, o sumă de dascălĭ grecĭ, foarte erudiţĭ, la Bucureştĭ se făcuse o adevěrată *Academie elenică* din şcoala domnească, acolo fiĭ de boerĭ învěţaŭ filosofia, retorica şi mathematica pe eleneşte, după cum vom vedea în capitolul următor.

Bucureştĭ. Cea maĭ veche lucrare tipografică ce se cunoaşte până acuma, ca scoasă la Bucureştĭ, în tiparna Mitropolieĭ, e din 1678 şi anume *Chea înţelesuluĭ* saŭ *Cluciu*, ce s'aŭ scos în ḑilele luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino şi cu osêrdia Mitropolituluĭ *Varlaam*.

Această tipografie se înfiinţase de Şerban Cantacuzino. D-nul V. Popp crede de Duca-Vodă, părerea însă rěmâne nefondată, de oare-ce însuşĭ pe titlul *Cluciuluĭ* se vede vorbele: «în ḑilele prea luminatuluĭ Domn Ion Şerban ...... [1]).»

Alte lucrărĭ ce s'aŭ maĭ tipărit aci, aŭ fost: *O liturghie slavonă-Română* în 1680, 8 Iulie, fiind mitropolit Kir Theodosie. *Biblia* din 1688 tradusă de pre elineşte din ordinul luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino, de către fraţiĭ, logofeţĭ marĭ, Radu şi Şerban Greceanu ajutaţĭ şi de Episcopul din Nisa, Germano şi Mitrofan, fost al Huşuluĭ ear mitropolit fiind tot Kir Theodosie, apoĭ şi alte opere de valoare ca: *Mărgăritarele din 1691*, *evanghelia Greco-română din 1693* [2]).

S'aŭ maĭ tipărit încă şi alte opere la Bucureştĭ pe care V. Popp nu le menţionează sunt: *Apostolul* din 1683 şi *Apostolul* din 1688[3]), *Psaltirea* din 1694, *Catavasierul* din 1700 de care pomeneşte T. Cipariu [4]), dar de care V. Popp ḑice că el a fost una cu cel din Têrgovişte din 1715 [5]). *Invěţătură bisericească* de Mitropolitul Antim Ivireanu tipărită la mitropolie în 1710.

Intrăm acum în anŭl 1716, în plină epocă de domnie fanariotă, prima lucrare ce apare în Bucureştĭ în tipografia

---

[1]) Vezĭ în op. cit. Sbiera, p. 64.
[2]) Vezĭ în op. cit. a luĭ V. Popp, p. 65.
[3]) Idem D. Sbiera, p. 41, 50.
[4]) Vezĭ în Analecte, p. XXVI—XXVIII citaţie în op. D Sbiera, p. 97.
[5]) Op. cit. p. 63.

Mitropoliei e un *Molitvenic din 1729*, trebue deci să ne oprim, căci, studiul întregei noastre lucrări se opreşte la 1717. Când se va găsi cine-va ca să scrie un studiŭ complect despre *Tipografiile române* până în ḑilele noastre, atunci va putea înscrie toate operile apărute în cursul veacurilor XV, XVI, XVII, XVIII şi XIX, veacuri în care tot treptat, treptat s'a desvoltat arta tipopraficá la Români.

Ultima lucrare apărută în tipografia Mitropoliei din Bucureşti o vĕd în cartea D-luĭ V. Popp, ea e: *Cuvintele panegirice* şi *moralnice* de Eufrosin Poteka profesor de filosofie. Ea poartă locul de: «Bucureştĭ la Mitropolie, *1826*» ear tipograful: «Ieromonah Stratornic tipograf».

Ce e drept lista cărţilor apărute în Mitropolia Bucureştilor de la 1729 până la 1826 e foarte plină de opere tipărite, în epoca fanarioţilor se tipărise mult, fel de fel de opere atât religioase cât şi filosofice şi morale, locul nu e a vorbi aci de dênsele căcĭ după cum am spus, ele sunt coprinse într'o epocă pe care nu o îmbrăţişăm noĭ în lucrarea de faţă. Afară însă de tipografia Mitropoliei, D. Popp ne maĭ vorbeşte tot în Bucureştĭ şi de tipografiile: *Şcoalei Văcăreştilor*, fost'a ea a familiei ori a monastireĭ Văcărescu? nu ştie D. Popp [1]), această tipografie se ridicase în anul 1724. În 1818 D. Popp ne maĭ vorbeşte de *tipografia de la cişmeaua luĭ Mavroghenie* a boerilor *Răducanu Clinceanu* biv vel Stolnic şi *Dimitrie Topliceanul* biv vel Clucer, apoĭ şi de alte 2 tipografiĭ anonime; în vremurile maĭ din d'incoace şi de tipografia luĭ Eliad [2]).

Aceste tipografiĭ se înfrumuseţaseră în timpul Domnieĭ Fanariote şi din sînul lor apărură earăşĭ o sumă de cărţi.

Snagov. D. V. Popp crede că această tipografie a fost înfiinţată de Brâncoveanu-Vodă pe la finele veacului al XVII lea, după îndemnul Mitropolitului Antim, nu ştie cât a ţinut însă. D-sa crede că ea s'a stins cu moartea celor doi creatorĭ aĭ eĭ.

Lucrul e probabil că ea a fost întemeiată de Brânco-

---

[1]) Vezĭ op. cit. p. 64.
[2]) Vezĭ op. cit., p. 65—68.

veanu-Vodă de oare-ce lucrările apărute acolo, cele ce avem adi, poartă numai data de: «în dilele lui Brâncoveanu-Vodă» încât după aceasta se vede că ea fusese o tipografie timporară şi absolut personală a Domnului Brâncoveanu, de unde se şi numi «domnească».

Operile apărute la Snagov sunt: *Evanghelia* din 1697, *Carte saŭ lumină cu dreapta dojenire din dogmele bisericii răsăritului asupra dejginării papistaşilor* din 1699; *Floarea darurilor* 1700; *Invĕţăturĭ creştineştĭ folositoare de suflet fieşte-căruĭ creştin* 1700.

Buzĕŭ. Această tipografie s'a înfiinţat acolo după îndemnul Episcopuluĭ Mitrofan la anul 1601, ea a trăit până la moartea lui din 1702 [1]). Cărţile ce aŭ apărut aci sunt: «*Pravoslavnica mărturisire a soborniceştiĭ şi apostoliceştiĭ bisericĭ a răsăritului*» întoarsă de Radu Greceanu la 1691 (adică tradusă).

Triodul din 1697, *Mineiul* din 1698, tipărit cu cheltueala şi îndemnul luĭ Vodă-Brâncoveanu. Teodosie fiind Mitropolit ear Mitrofan călugăr.

Molitvenicul din 1699, şi în fine *învĕţătura preoţilor şi despre cele 7 taine ale bisericeĭ Răsărituluĭ* tipărită la 1702.

Rîmnicul-Vêlcei. Această tipografie s'a înfiinţat aci, în 1705, anul când preacuviosul părinte Antim Ivireanul deveni episcopul aceleĭ eparhiĭ [2]), ea a trăit până la 1787 şi a mers tot progresând sub episcopiĭ următoriĭ luĭ Antim, ca: Damaschin, Inocenţie, Klementie, Grigorie, Partenie, Kesarie, Filaret, Nectarie, Galaction, etc.

In această tipografie s'a tipărit: *O liturghie românească* la 1698 despre a căreĭ existenţă vorbeşte T. Cipariu [3]). D. Sbiera zice însă că n'a dat de urmele positive ale aceste̮ĭ cărţĭ [4]).

---

[1]) Vezĭ în condica Mitropolieĭ; Mitrofan fusese întâĭ episcop în Moldova, al Huşuluĭ, citaţie în op. D-luĭ Popp p. 70.

[2]) Vezĭ în condica mitropolieĭ, Bucureştĭ citaţie în op. D-luĭ Popp, p. 71, Nota eĭ.

[3]) Vezĭ în analecte p. XXV şi XXVIII.

[4]) Vezĭ în op. cit. p. 90.

Un paraclis la 1706 şi un *Molitvenic* tot din 1706, ambele tipărite de Antim Ivireanul.

Acestea sunt ultimele opere tipărite înainte de 1717 la Rîmnic, cea d'întâi lucrare ce apare în veacul domniei fanariote e Psaltirea din 1725. Până la 1787, anul când s'a stins această tipografie aŭ eşit de acolo multe cărţi datorite însă activităţei culturale de sub epoca fanară.

Acestea sunt tipografiile ce aŭ fost în Ţara-Românească în vechime, eată avêntul acestei arte, care cred că pentru acele vremuri era destul de puternic când fel de fel de gânduri negre umblaŭ prin capetele Românilor.

Nu mai pe jos s'aŭ lăsat şi ţêrile române de peste munţi, să aruncăm o privire şi la activitatea tipografică de acolo din veacul al XVII-lea încoace, să reluăm deci firul întrerupt, pentru ca studiul nostru să fie complect pentru întreaga suflare românească de la Milcov, încoace.

Braşov. In veacul al XVII-lea şi în al XVIII-lea nu găsim nici o operă tipărită la Braşov; în cartea D-lui Sbiera cât şi în a lui V. Popp nu se vede nici o lucrare tipărită aci, purtând o asemene dată.

De asemeni şi la *Orèştia.*

La *Alba Iulia* saŭ *Bĕlgrad* activitatea tipografică continuă; în 1641 apare prima lucrare din acest veac, purtând titlul de *Kazanie;* în 1658 tipografia fu distrusă prin venirea Turcilor.

In 1668 principele Transilvaniei Mihail Apafi o reîntemeeadă earăşi prin ordinul ce'l dădu lui Petre Kovasnai, un superintendent Calvin. Ea a fost reîntemeeată şi a funcţionat până la 1707; în acest an însă fu cu totul distrusă din causa unirei bisericei române de acolo cu cea catolică, când Iesuiţii aŭ ridicat toate maşinele tipografice şi le-aŭ dus la Cluj unde aveaŭ dênşii o academie a lor.

Până la 1702 afară de cartea din 1641, aŭ mai apărut: *Un Catechismu* prefăcut după cel calvinesc, tratând despre taina Botezului şi a comunicăturei în 1642; *Noul Testament* în 1648; *O Psaltire* în 1657; un alt *Catechism* în 1657; *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare* 1685; *Rênduеala Diaconstvelor şi cu a băzglăşeniilor care se*

ḑic la liturghie 1687; *Un Molitvenic* 1689; *Poveste la 40 de Mucenicĭ* 1689; *Kiriacodromion* 1699; tipărite de Mihaĭ Ivanovicĭ tipograful, şi în fine ultima lucrare: *Catechismul românesc* din 1702.

Sas-Sebeş. La 1683 se tipărise aci cartea numită «*Sicriul de aur*» o propovedanie la morţĭ, scoasă din scripturile sfinte după îndemnul principeluĭ Transilvanieĭ, Ión Mihail Apafi, de către Popa Ión din Vinţĭ.

Sibiŭ. Eată o nouă tipografie românească ce este o creatură a veaculuĭ al XVII-lea.

D. Petru Maior în istoria bisericeĭ Ardealuluĭ[1]) vorbeşte de o carte tipărită aci în 1696 închinată fiind, luĭ Theofil Mitropolitul Belgraduluĭ.

V. Popp după Némethi ḑice că între 1676 şi 1744 aŭ locuit în Sibiŭ un tipograf cu numele de Bart, decĭ acesta trebue să fi şi tipărit sus numita operă.

Această tipografie a luĭ Bart a ajuns, ḑice V. Popp, până la 1832 când a moştenit'o ginerele luĭ Bart, Gheorgie de Kloziuc după care s'a şi numit ast-fel.

In veacul al XVIII-lea se înfiinţase şi tipografia luĭ *Martin Hohmaister*. Singura operă apărută în Sibiŭ până în 1717 e *Ceaslovul* din 1696. Din 1789 când apăru învĕţătura către Preoţĭ şi Diaconĭ până în 1834, apăruse o sumă de opere religioase.

Cluj. Aceasta e earăşĭ o creatură nouă, căcĭ, în veacul al XVI-lea nu l'am vĕzut avênd tipografie.

Tipografia românească cu litere cirilice în acest oraş s'a înfiinţat în anul 1703 când Iesuiţiĭ aŭ luat tot materialul tipografic de la Belgrad spre a'l aduce aci, unde aveaŭ dênşiĭ academia lor, petrecându-se aceasta după cum am spus şi maĭ înainte în urma unireĭ bisericeĭ române.

Această tipografie a trăit în mâinele Iesuiţilor până la 1744 când atuncĭ venise Româniĭ uniţĭ, şi o luară din posesiunea Iesuiţilor pentru a o duce la Blaj.

In veacul al XVII-lea a apărut numaĭ un *Catechismu*.

Blaj. Aci este centrul de cultură românească din

[1]) Veḑĭ p. 148.

Transilvania, aci se va stabili acel curent de latinizare a Românilor.

Tipografia Blajului e o creaţiune a veacului al XVIII-lea de oare-ce ea e originea celei de la Belgrad saŭ Alba Iulia, trecênd prin Cluj şi în fine oprindu-se aci.

Ultima tipografie românească a veacului al XVIII-lea dar şi cea mai sublimă, căci avêntul cultural românesc ce'l ia tipografia de acolo e minunat, aceasta însă ca o consecinţă a acelor bărbaţi iluştrii şi mari Români ca: Samoil Micul saŭ Klein, Gheorghe Şincai şi Petru Maior care aŭ muncit cu toată inteligenţa şi sufletul lor, la renaşterea limbei române, dovedind inamicilor originei noastre, că din vulturul împĕratului Traian ne-am născut şi ne-am înmulţit în aceste superbe câmpii, ale Daciei străbune.

Producţiunile religioase şi literare eşite din această tipografie sunt toate din veacul al XVIII-lea încoace, căci atunci se şi înfiinţase tipografia acolo.

Din scrisoarea de la 29 Octombre 1771 a părintelui Iosafat Devai de acolo, devenit în 1771 tipograf la Blaj, către episcopul ţinutului, Athanasie Rednic, unde'i relateadă despre întrebările puse lui, de către comitele Auersberg, guvernatorul comitatului, cât şi din scrisoarea ilustrului T. Cipariŭ din 1835, 1 Aprilie, către V. Popp rezultă existenţa tipografiei Blajului în condiţiunile descrise mai sus [1]).

Blajul este scump Românilor, acolo fusese o Academie de cultură naţională, de unde se născusă şi se formară atâţea şi atâţea patrioţi şi iluştrii bărbaţi ce aŭ luptat pentru apărarea scutului românesc.

Nu putem să ne ocupăm de tipografia de acolo căci ea aparţine veacului al XVIII-lea care e atât de depărtat de lucrarea de faţă.

Un cuvênt mai avem de spus ca să încheiam presentul capitol.

Să'şi aducă aminte lectorul că în capitolul Literaturei am vorbit de: «*Cronicele ţĕrei-româneşti*» şi de autorii lor, fraţii Greceni, Radu Popescu, Const. Filipescu şi alţi ano-

---

[1]) Vedĭ in op. D-luĭ V. Popp, p. 42-46.

nimi, care 'şi scriseseră corpurile lor, tocmaĭ în veacul al XVII-lea, veacul de desvoltare a cultureĭ noastre naţionale. Eĭ trăeaŭ în acel veac; ereaŭ oamenĭ de casă aĭ luĭ Şerban Vodă Cantacuzino, Brâncoveanu şi Mavrocordat, aŭ scris acele cronice fie-care în felul lor de a vedea, lăudând pe aceştĭ Domnĭ saŭ acuzêndu-ĭ.

In vremea acestor Domniĭ am vĕḑut în acest studiŭ că tipografiile făcuseră un progres imens, nu maĭ departe, dar chiar sub ochiĭ Domnuluĭ, la Bucureştĭ la sfînta Mitropolie era o mare tipografie, Domnul o priveghia, şi o considera ca pe o bogăţie a «domnieĭ».

Am vĕḑut de asemenĭ că în aceste tipografiĭ s'aŭ tipărit opere importante însă toate de caracter religios; cum decĭ s'a făcut că, aceĭ cronicarĭ maĭ cu seamă fraţiĭ Grecenĭ care 'şĭ tipăriseră operile religioase, să nu'şĭ tipărească şi manuscrisele lor de «Cronică a ţĕreĭ» de ce acest *fenomen* în istoria literatureĭ şi a tipografieĭ române?

De la prima vedere ni s'ar părea chiar că acest lucru nu poate fi adevĕrat, totuşĭ da! căcĭ ceĭ d'întâĭ bărbaţĭ ce aŭ dat publicităţeĭ cronicele ţĕrilor române, aŭ fost: Mihail Kogălniceanu pentru Moldova [1]; Nicolae Bălcescu şi Treb. Laurian pentru Ţara-Românească [2].

Eată însă cum se explică, de ce cronicariĭ ţĕrilor române, nu'şĭ tipăresc cronicele lor în tipografiile noastre.

Pe vremurile acele se dedea maĭ multă atenţiune operilor de caracter religios, poporul avea necesitate ca să'şĭ cultive sufletul şi inteliginţa cu asemenĭ citirĭ, căcĭ ele îĭ pieptănaŭ caracterul. Domniĭ noştriĭ românĭ, de aceia şi protejaŭ toate scrierile de acésta natură, şi pentru acest scop aŭ şi înfiinţat «tiparnele domneştĭ» pentru a se rĕspândi scrierile religioase, ca tot omul iubitor de carte şi de lumină să şi le poată procura, de oare-ce manuscrisul nu se putea plimba de la mână la mână şi reproduce în miĭ de exemplare.

De aceea şi vedem pe toate titlurile cărţilor religi-

---

[1]) Vezĭ Letopiseţele în treĭ vol.
[2]) Vezĭ în Magasinul istoric în 5 vol.

oase cuvintele: «cu cheltueala şi din ordinul Măriei sale Şerban Voevod saŭ Brâncoveanu Voevod...».

Apoĭ aceste scrieri nu eraŭ câte odată absolut de caracter pur religios, ci maĭ o dedea şi prin morală saŭ filosofie, aşa că ele eraŭ excelente pentru cultura ce se cerea atuncĭ; cultură pe care Domniĭ, dintre ceĭ maĭ luminaţi, voeaŭ să o însufleţească în popor, şi care consista în a moralisa clasele sociale prin cuvênt. Toate acele revoluţiunĭ interne d'intre partidele boereştĭ, la înscăunarea unuĭ noŭ domn, toate acele rĕsboae civile între slujitori şi dregătoriĭ domneştĭ; toate acele prădăciunĭ învĕţate de oşteanul nostru de la Turc saŭ de la Tatar, trebueaŭ să piară, de oare-ce ele eraŭ o rĕmăşiţă a timpuluĭ de barbarie; era *rĕsboaelor* se ducea spre a fi înlocuită cu cea a *politiceĭ diplomatice*.

Incât prin ce putea maĭ bine să se moralizeze, politiceşte vorbind, clasele societăţeĭ române de cât, prin aceĭ curent înţelept al maĭ marilor aĭ bisericeĭ şi aĭ cărturărieĭ.

Apoĭ necesitatea nu se impunea pentru acele vremurĭ ca să se tipărească cronicele ţĕreĭ, saŭ aşa ḑisele fragmente din istoria poporuluĭ român, carĭ toate legate coordonate şi complectate cu documente, formează istoria generală a ţĕrilor noastre.

Nu se simţea, de oare-ce evenimentele politice eraŭ încă viĭ în memoria oamenilor, fie ca martorĭ ocularĭ, fie prin moştenire de la părinţiĭ lor, adică prin tradiţiune.

Altă causă maĭ era că: aproape fie care familie 'şĭ avea o condică a eĭ în archiva familieĭ, la moşia lor, saŭ la oraş, la un loc cu documentele moşiilor lor; unde se vorbea de cutare epocă din istoria ţĕreĭ, de cutare eveniment, rĕsboĭ, orĭ misiune, care se raporta la membriĭ din acea familie care luaseră parte; aşa că fie care familie 'şi avea o istorie parţială a patrieĭ, scrisă de câte un concepist saŭ gramatic al caseĭ, şi din punctul de vedere al aceleĭ familiĭ.

D. Iorga a desbătut cestiunea cu o competinţă şi inteligenţă perfectă în «Analele Academieĭ», lucru de care am vorbit în capitolul Literatureĭ.

De multe orĭ maĭ însemnaŭ, încă câte o întêmplare şi

pe o scoarţă de carte religioasă, Psaltirie, Biblie ori Catechism; dădeaŭ apoi toate aceste însemnari saŭ scrieri parţiale, cronicarului, spre a le înscrie în Cronica sa.

Cine ştie, dacă cronicele luĭ Filipescu, Greceanu şi Popescu nu sunt făcute din ḑecimĭ de bucăţi ale ḑecimilor de familiĭ boereştĭ; fie-care venea cu «obolul» sĕŭ, pentru ca cărturarul saŭ meşterul cel mare să'l treacă în cartea cea mare a patrieĭ, în «Cronică».

Aşa că cronica odată scrisă, fie-care ştia ce va fi într'însa, unul de la altul, din boeri 'şĭ citeaŭ însemnările saŭ *Condicele lor:* în cutare an, cutare moş al meŭ, vere Petrache, aŭ mers la Beciŭ saŭ la Ţarigrad, la Odreiŭ saŭ la Sibiŭ; s'aŭ bătut cu Nemţiĭ, cu Păgâniĭ ori cu Tătariĭ şi aŭ luat sufletul cu buzduganul cutăruĭ Mîrzac tătăresc saŭ Paşă turcesc, asvêrlind cu acel buzdugan numaĭ de douĕ ori în sus, aşa scrie vere în Condica neamuluĭ nostru, dar în al prea cinstituluĭ neam al D-voastră, cum se grăeşte? Ear la ḑi ce se alegea, venea boerul Petrache de pildă şi citea şi el Condica neamuluĭ luĭ, ca să nu rĕmâe maĭ pe jos, ca vĕrul cutare.

Eată decĭ atâtea şi atâtea cause care făcuseră pe cronicarĭ să nu'şĭ tipărească şi operile lor istorice, în acele tipografiĭ domneştĭ.

Aşa s'a terminat cu activitatea culturală la Românĭ în epoca naţională şi aceia a slavonismuluĭ, care neîncetat aŭ fostĭ ntr'un complet rĕsboĭ; una luându'şĭ alteia locul şi confundându-se câte odată într'una singură, spre a se deosebi de *cultura grecească.*

Cu toate acestea veacul al XVII-lea trebue să fie considerat de noĭ ca adevĕratul veac în care s'a manifestat o adevĕrată cultură naţională, şi just observă D. Ştefan Orăşanu, când ḑice: «Situaţiunea Ţĕrilor-Române faţă de Poartă şi Statele vecine, în secolul al XVII-lea, este cu mult maĭ superioară aceleia ce ele o aveaŭ în secolul trecut. Cu rĕscoală luĭ Mihaĭ-Viteazul se începe o nouă eră pentru Românĭ, o eră de ridicare morală şi materială, în care Voevoziĭ noştri sunt nişte personagiĭ cu vază la Constantinopole şi aiurea, ear Ţĕrile-Române nişte adevĕrate

centre culturale»[1]). Această ameliorare a relaţiunilor dintre Poartă şi Principate este foarte bine arătata în recentă conferinţă a D-luĭ Iorga[2]).

Venim acum la ultimul Capitol al acesteĭ prime părţi din lucrarea de faţă:

Secţiunea I-a la Cap. VII.

Starea culturală a Ţěreĭ-Româneştĭ până la 1717 datorită înrîurireĭ greceştĭ.

Limba, literatura, legislaţiunea, medicina, bsierica, şcoala, elocuenţa, artele, sciinţele, literele, filosofia, starea economică, politică, socială şi financiară.

In capitolul VII din această lucrare am pus titlul de: «Starea culturală a Ţěreĭ-Româneştĭ până la 1717; epoca naţională, influenţele strĕine şi înrîurirea grecească în toate ramurile activităţeĭ sociale». Am spus însă la pagina 626 că cultura grecească a fost o continuitate a celeĭ naţionale combinată cu alte influenţe strĕine; de aceia am şi găsit nu numaĭ nemerit, dar si necesar ca să studiăm maĭ întâiŭ starea culturala din ţara noastră, maĭ întâiŭ sub epocele anterioare celeĭ greceştĭ şi apoĭ să ajungem aci.

Am voit încă să dăm o maĭ mare extindere şi importanţă capitoluluĭ VII, şi de aceia am şi studiat cam desvoltat activitatea culturală în cele două d'întâiŭ epoce, adică naţională şi a influenţelor strĕine, (slavonă) şi am format apoĭ o secţiune separată la acest capitol pentru cultura grecească.

---

[1]) Aci trebue a se înţelege şi Mihaĭ-Viteazul care intrase cu domnia şi în veacul al XVII-lea; căcĭ dacă în adevĕr e un Domn muntean care ne-a ilustrat în străinătate prin geniul sĕŭ militar, a fost dênsul. Ceĭ-l'alţĭ Domnĭ posteriorĭ luĭ Mihaĭ-Viteazul şi decĭ din veacul al XVII, ne-aŭ ilustrat maĭ cu seamă pe terenul politic şi cultural. Alte timpurĭ, alte nevoĭ! (Notă personală).

[2]) Două conferinţe, Bucureştĭ, 1898, p. 36, 399. (Vezĭ în Cronicariĭ Moldovenĭ din sec. al XVII-lea, de D. Ştefan Orăşanu, Bucureştĭ, 1899, p. 13.

Am spus însă tot la pagina 626 că: pentru lucrarea noastră, la capitolul aci în specie: subiectul principal ar fi «cultura grecească»; întrebarea vine însă, de ce, atuncî am dat atâta importanţă cultureî naţionale şi celeî datorite influenţelor strěine, printre care cea *slavonă*, a ocupat un loc de frunte în timp de maî multe veacurî?

Am dat atâta importanţă, pentru-că am căutat cât se poate maî mult, ca să dovedim şi să arětăm că iubirea de civilisaţiune aŭ avut'o Româniĭ, ca un ce înăscut în rasa lor şi că nu *Grecii*, nu *Fanarioţiĭ* ne-o aŭ însufleţit'o. A prins rădăcinî în ţara noastră această idee, că de când aŭ venit domnia fanariotă la capul Românuluĭ, de atuncî el s'a deşteptat şi a început să simţă că maî sunt lucrurî pe pământ, de care el habar n'avea.

Dar şi maî 'nainte de era domnieî fanariote, am avut o puternică înrîurire grecească în ţara noastră, care am vězut, că se manifestase pe toate căile activităţeî sociale.

Pe aceia însă cum o vom numi? Epoca naţională din istoria patrieî? Orî grecească? Eŭ cred că şi una şi alta, saŭ maî bine ḑis epoca de *transiţiune*, căcî domniile luî Şerban Cantacuzino, Brâncoveanu şi Ştefan Cantacuzino nu aŭ fost de cât o punte ce lega trecutul cel *rěsboinic* al ţěreî noastre, cu un viitor *iesuitico-politico-diplomatico-bizantin*, ear dênsa, adică epoca acelor ultimî treî Domnî românî, formând epoca de cultură în care autoriĭ vor fi aproape numaî Grecî. Aceasta epocă a grecismuluî va lua locul celeî slavoneştî, pe această ne propunem şi noî să o studiăm în acest capitol, special, ca să vedem, pe cât el va putea să se měsoare cu capitolul VII.

D. Paparrigopulo în «Histoire de la civilisation hellénique depuis ses origines jusqu'à nos jours», începe ast-fel: «Je me propose de tracer rapidement l'histoire d'une race qui a joué un grand rôle dans l'antiquité et au moyen âge, *et qui tient encore une grande place en Orient*»[1]).

Cu drept cuvênt observă D-sa că istoria civilisaţiuneî elenice maî ţine încă un loc de frunte în Orient.

---

[1]) Vezĭ op. cit., Paris, 1878, p. 1.

In acel loc de frunte din Orient, am fost şi noĭ băgaţĭ, şi nu ştiŭ dacă nu eram ceĭ d'întâiŭ între ceĭ mai întâĭ, căcĭ de la distrugerea Constantinopoluluĭ, relaţiunile noastre cu Bizanţiul aŭ devenit din ce în ce maĭ strînse, manifestându-se înrîurirea grecească maĭ întâiŭ pe calea comerciuluĭ, apoĭ pe a religiuneĭ şi în fine pe a literatureĭ şi a eclesiasticeĭ.

Am vĕzut însă la pag. 626—628 din această carte, că din cele relatate de istoriciĭ: Herodot, Eutropius şi ceĭ bizantinĭ, resultă că relaţiunile ce le aŭ avut poporul elenic cu locuitoriĭ DacieĬ traiene aŭ fost foarte vechĭ, înainte de colonizarea luĭ Traian. In timpul colonizăreĭ, după colonizare şi după trecerea uneĭ părţĭ din colonişti, în Moesia, de către Aurelian, la 270, aceste relaţiunĭ ale strĕmoşilor noştri cu aceĭ Grecĭ se închegase.

Despre acest fapt am maĭ spus la pag. 618 că a vorbit şi D. Paparrigopulo când a spus că ultimiĭ ce s'aŭ confundat cu Eleniĭ din Tracia aŭ fost «*Valachiĭ*»[1]).

Pe de altă parte a contribuit şi religiunea, căcĭ, mai înainte mult, de întemeerea noastră «ca stat, noĭ ne stabiliserăm ca confesiune, pe cea ortodoxă grecească de rĕsărit». D. C. Erbiceanu ne-a demonstrat în destul acest fapt[2]).

Relaţiunile Românilor de astă dată, stat, cu Greciĭ, deveniră mult maĭ intime după anul 1453, căcĭ atuncĭ distrugêndu-se imperiul bizantin, o sumă de familiĭ veniră să se stabilească în Ţĕrile-Române; şi chiar din cele rĕmase în Ţarigrad influenţând asupra Turcilor în cutare cas saŭ cutare cestiune, din Ţĕrile-Române, decurgĕnd această influenţă, a lor, din cauza graduluĭ lor de cultură şi de civilisaţiune de care se foloseaŭ şi Turciĭ în nevoile imperiuluĭ lor, politica internă şi externă, obiect studiat de noĭ la Cap. III din această carte.

Legăturĭ de rudenie decĭ şi de banĭ, între Domnitoriĭ,

---

[1]) Vezĭ maĭ pe larg la p. 625—629 al acesteĭ cărţĭ.

[2]) Vezĭ detaliĭ în cap. VII, la început, p. 630 şi urm. şi în capitolele BisericeĬ şi ŞcoaleĬ.

boeriĭ românii şi aceĭ grecĭ, aŭ devenit din ce în ce maĭ frequente şi accelerătoare la înrîurirea lor în Ţĕrile-Române.

Am vĕḑut maĭ înainte şi vorbit de coloniştiĭ luĭ Traian, printre carĭ se găseaŭ şi Greciĭ din Orient [1]), precum şi contactul lor cu dênşiĭ, de când aŭ trecut Dunărea sub Aurelian.

D. Aron Densuşianu vorbeşte în «Istoria limbeĭ şi literatureĭ române» de nişte cuvinte străvechĭ ale limbeĭ române, pe care le menţionează, dar de care spune că: fie ca formă, fie ca înţeles saŭ amêndouĕ împreună, nu se găsesc în limba latină şi nicĭ în limbele neolatine, ci în limba *veche grecească*. D-sa pe aceste cuvinte le consideră tot atât de originale în limba română ca şi în cea grecească. De oare-ce ele fac parte din grupul limbelor *arice*, grup din care se trage atât *greaca* cât şi *latina* [2]).

D. Densuşianu aminteşte câte-va, din care voiŭ aduce şi eŭ exemple:

vatră — βάθρα şi βάθρον, balaur — πυλαωρός, droaie — δρόος, papură — πάπυρος, tufă — τύφη, proaspĕt — πρόσφατος, raiŭ — ῥόοιός, dârjŭ — θάρσος, frică — φρίκη, borborosi — βορβορίζω, nene — νέννος, isteţ — ἴστως, vlăstar — βλάστη, zorŭ — ζωρός, javră — ζαβρός, têrfa — τέρφος [3]) etc.

Eŭ cred că aceste cuvinte aŭ rĕmas în dialectul limbeĭ române tocmaĭ din timpul colonizaţieĭ, căcĭ atuncĭ atât prin contactul coloniştilor cu greciĭ orientuluĭ cât şi prin participarea lor la colonizarea Dacieĭ, ca coloniştĭ, aduşĭ de Traian; cuvintele de maĭ sus precum şi altele multe la fel cu dênsele s'aŭ imprimat în vorbirea românească.

Aşa se şi explică vechimea acestor cuvinte în limba şi literatura noastră, căcĭ din primele ḑile a apariţiuneĭ noastre pe pămêntul Dacieĭ, ele eraŭ deja în fiinţă, de aceia le întâlnim şi în primele scrierĭ româneştĭ.

Cu întemerea ţĕrilor române, contactul nostru cu îm-

---

[1]) Vezĭ p. 625—628, cartea de faţă.
[2]) Vezĭ în Ist. limb. şi lit. rom., p. 73—74 de Aron Densuşianu.
[3]) Idem, p. 74, Nota 12.

pĕrăţia bizantină a devenit maĭ strîns, maĭ cu seamă din cauza relaţiunilor noastre comerciale, prin intermediul corăbiilor veneţiene, raguzane şi genoveze, care 'şĭ plimbaŭ pavilioanele lor de-a lungul Dunăreĭ şi Măreĭ Negre.

Comerţul a adus şi contactul religiuneĭ, care se ştie cât poate să facă de mult, asupra unuĭ popor, încă în starea luĭ de adolescenţă. Resultatul definitiv se vede sub domnia luĭ Radu-cel-Mare (finele veaculuĭ al XV-lea şi începutul celuĭ al XVI), când veni patriarchul Nifon ca Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ.

Distrugerea Constantinopoluluĭ aduse însă o mare schimbare pentru toată Europa, căci de atuncĭ o mare parte din familiile greceştĭ se expatriară din Constantinopol, de teama secureĭ Sultanuluĭ. Şi la noĭ ca şi în alte ţĕrĭ începură a veni treptat, treptat, Grecĭ, fie din ceĭ maĭ bogaţĭ şi maĭ cunoscuţĭ fie din ceĭ maĭ săracĭ şi obscurĭ, saŭ chiar dacă nu veniră aşa de mulţĭ pe la început, dar lipsa lor era înlocuită cu relaţiunile cele strînse care se întinseră între Domniĭ şi boeriĭ românĭ cu eĭ la Ţarigrad, unde ajunseră a tot puternicĭ.

Inrîurirea lor în Ţĕrile-Române avu un dublu efect, atât în starea organismuluĭ cultural, cât şi a celuĭ social.

Să ne oprim maĭ întâiŭ asupra efectuluĭ înrîurirea în cea-ce priveşte organismul cultural al Românilor. Dacă am vorbit maĭ sus de rĕmăşiţele câtor-va cuvinte eleneştĭ în limba română, încă de pe timpul colonizaţieĭ Dacieĭ, acum însă când trăeam la o laltă cu aceĭ Grecĭ, de sigur că această înrîurire va deveni maĭ puternică asupra limbeĭ române.

De la întemeerea Ţĕreĭ-Româneştĭ ca stat până aproape de veacul al XVI-lea, slavonismul a avut o mare înrîurire asupra cultureĭ române, şi maĭ cu seamă asupra limbeĭ. In cap. VII din această carte s'a vĕzut cestiunea.

Cu mult maĭ înainte însă de veacul al XVIII-lea, o mare parte din monăstirile româneştĭ începură a fi închinate sfîntuluĭ munte; aceasta din causă că greciĭ ajunseră atât de puternicĭ în principatul Ţĕreĭ-Româneştĭ, în cât puterea ce dobândiseră aceştia de la Domniĭ românĭ, care atunc

eraŭ maĭ în totul grecisaţĭ, născuţĭ şi crescuţĭ la Constantinopol, în mijlocul unuĭ jesuitism bizantin. Şirul de Domnĭ de la moartea luĭ Mihaĭ-Viteazul până la Mateĭ-Vodă Basarab, ne-a dovedit aceasta [1]). Mateĭ Basarab însuşĭ nu putu scăpa şi am vĕzut câte neajunsurĭ a suferit în cursul domnieĭ sale de la 1633—1654, din cauza acelor Grecĭ, murind chiar jertfă a lor în urmă revoluţiuneĭ ostaşilor românĭ în contra unor Grecĭ, pe care Mateĭ-Vodă fusese silit a'ĭ ridica la rangul de Miniştriĭ [2]).

Inchinêndu-se decĭ mare parte din monăstirele române sfîntuluĭ munte, urma ca aceĭ călugărĭ slavĭ care se găseaŭ în aceste monăstirĭ noŭ închinate, să nu maĭ poată trăi în pace şi linişte, de oare ce călugăriĭ grecĭ vor veni ca să le ea locul lor, transformându-se aşa dară cu totul organisarea monăstirească din ţara Românească [3]).

Călugăriĭ slavoni se ştie însă că eraŭ cărturariĭ noştri din acele vremurĭ; eĭ eraŭ autoriĭ operilor religioase scrise şi traduse de prin elineşte pe româneşte saŭ slavoneşte; eĭ eraŭ şi tipografĭ şi dascalĭ de *slovenie* şi *rumânie* în acele şcoli bisericeştĭ.

Cu alungarea lor din ţară, saŭ dacă nu alungare, dar pierderea prestigiuluĭ de odinioară, se va schimba şi sensul cultural de până acum; căcĭ, călugăriĭ grecĭ, odată instalaţĭ în monăstirĭ vor căuta eĭ ca să pue mâna pe firul literatureĭ şi limbeĭ române, aşa că cu începutul veaculuĭ al XVII-lea se pune fundamentul cel noŭ al uneĭ nouĭ culturĭ în ţara românească. *Cuvêntul elenismuluĭ* va înlocui pe cel al *slavonismuluĭ*, în starea aceasta însă de transiţiune se va petrece un fenomen important pentru limba noastră românească.

O deşteptare a conştiinţeĭ naţionale a Românilor.

Limba românească va reapare sub stare de provisorat, ḑice D. Adamescu [4]), în serviciul bisericesc, căcĭ până acum serviciul bisericesc se făcea pe slavoneşte, poporul pricepea

---

[1]) Vezĭ în această carte, cap. II.
[2]) Vezĭ în această carte: Revoluţiunea de sub Mateĭ-Vodă Basarab, cap. II.
[3]) Vezĭ documente în acest sens, în cursul capitoluluĭ II din această carte.
[4]) Vezĭ în ist. limb. şi lit. rom., p. 139.

slavoneşte, acuma însă cu venirea călugărilor greci, de unde a decurs înlocuirea celor slavi şi deci şi a curentului lor cultural, nu se putea face serviciul bisericesc pe elineşte, poporul nu l'ar fi înţeles nici odată şi de aceia deci forţamente trebuea ca el să se facă pe româneşte, de aci deci un avênt puternic pentru desvoltarea limbei române.

Eŭ cred că din acest punct de vedere nu s'a putut considera atunci, limba română în serviciul bisericesc ca un *provisorat*, cum o defineşte d. Adamescu, ci ca un *concordat încheiat de popor, cu Domnul ţĕrei şi înrîurirea cea nouă a Grecilor.*

Inrîurirea grecească asupra limbei noastre a avut efectul de a ne inbiba limba cu elemente noui, elemente greceşti, ce se vor mai adăuga încă pe lângă cele romanisate deja, venite la noi fie de la Grecii cei vechi, fie de la Slavi.

Filotimie, *sindrofie*, *pliroforie*, vor ajunge în limba română cum a ajuns aḍi, *bonjour ori bonsoir*, ceva mai mult încă, chiar şi terminologia unor cuvinte greceşti se va impune limbei române, cum e de pildă *metaherisi*, *chivernisi*, *paraponisi*.

Vocabularul român se va umplea de cuvinte ca: Agonisesc — ἀγωνίζομαι, aer — ἀήρ, albastru — ἀλάβαστρος, argat — ἐργάτης, asil — ἄσυλον, aflu — ἄλφω, babă — βαύβω, vuet — βοητός, drum — δρόμος, zugrăvesc — ζωγραφῶ, chip — τύπος şi altele multe [1]).

Limba greacă însă se ştie cât de frumoasă, sentimentală, alegorică şi sublimă este; o limbă atât de literară, plină de forme flexionare şi figuri de retorică, aşa că natural a fost că, cei ce o vorbeaŭ să capete idei şi expresiuni noui care le vor adopta apoi limbei române, acomodêndule cu dênsa.

Slavismul a fost pentru limba română cum ḍice D. Erbiceanu: «şubred şi nepotrivit pentru geniul ei» [2]).

Evident este aceasta, de oare-ce limba slavonă incom-

---

[1]) Vezĭ în Cronicariĭ grecĭ, Erbiceanu p. XII, Nota 1.
[2]) Vezĭ op. cit., p. XII.

parabil de săracă în expresiuni; din causa strînseĭ eĭ activităţĭ literare.

Limba elenă însă care are în spatele eĭ o literatură clasică atât de sublimă, cum poate s'ar fi putut compara cu cea slavonă?

Cuvintele slavone dacă aŭ rĕmas în limba noastră aŭ rĕmas: «ca nişte resturĭ ale uneĭ armate învinse pe câmpul de luptă»[1]).

De aci a urmat deci că: dacă în epoca slavismuluĭ limba noastră română a staţionat, în epoca grecismuluĭ ea însă a crescut şi s'a desvoltat de oare-ce s'a îmbrăcat cu o haină nouă, mult maĭ frumoasă şi maĭ bine lucrată de cât cea slavonească, pentru că avea în elenism, cum spune D. Erbiceanu, un model de limbă artistică, de unde se puteaŭ inspira scriitoriĭ[2]).

Aceasta dacă o ḑic, nu este pentru a spune că, bine a fost de s'a înţesat vocabularul român cu vorbe greceştĭ; ci pentru a susţine că s'a desvoltat stilul şi vorbirea limbeĭ române şi că ea s'a ridicat la rangul de *limbă literară*.

Cea maĭ mare parte din familiile de boerĭ românĭ, bogaţĭ, 'şĭ aduceaŭ dascălĭ atuncĭ, de la Constantinopol, din Grecĭ învĕţaţĭ în ale retoriceĭ, filosofieĭ, matematiceĭ, fisiceĭ, medicineĭ şi altele, pentru a învĕţa pe copiĭ lor, carte; predându-se aceste cursurĭ pe eleneşte.

De aceea şi D. Paparrigopulo, distinsul profesor al universităţeĭ din Athena, ḑice in opera sa, vorbind de influenţele elenismuluĭ în Moldovlachia: «Depuis lors, ces pays, gouvernés pendant plus d'un siècle par des Grecs, habités en partie par des Grecs et recevant une education grecque, s'hellénisèrent, au point que, les familles indigènes les plus illustres, les Ghica, les Sturdza, les Phillippesco, les Balliano, les Floresco, les Cornesco, les Brancovano, les Golesco, les Balse, les Vacaresco, parlaient

---

1) Vezĭ op. cit., p. XII.
2) Idem.

et écrivaient le grec comme si c'eût été leur langue maternelle»[1]).

Acest avênt puternic al limbeĭ elenice în ţara noastră se întîmplă maĭ cu seamă atuncĭ când împrejurările politice aŭ permis Domnilor românĭ ca să înfiinţeze *şcolĭ* saŭ *Academiĭ domneştĭ.*

Conştiinţa naţională a Românuluĭ începuse să se redeştepte, graţie acesteĭ înrîurirĭ, acesteĭ stărĭ de transiţiune de la *slovenie* la *elenie*, şi se vede că lucrurile s'aŭ petrecut absolut în aceleaşĭ împrejurărĭ şi în Moldova căcĭ vedem pe cel maĭ mare cronicar al Moldoveĭ, Miron Costin, născut la 1633; ḑicênd în leatopisetul sěŭ: «Caută-te acum, iubite cititorule, şi priveşte de unde eştĭ... te veĭ cunoaşte că eştĭ vlah, *adică Italian* şi *Rîmlean*»[2]).

Dacă însă într'adevěr mare parte din lucrările religioase, scrise şi tipărite la noĭ în ţară aŭ fost traduse pe româneşte din slavoneşte şi din eleneşte, de către călugărĭ slavĭ şi grecĭ, aceasta nu trebue să ne ducă la concluziunea că toată activitatea literară românească a fost în mâinele acelora şi că noĭ Româniĭ nu aveam nicĭ pic de cultură şi iubire de civilizaţie în noĭ.

Trebue să considerăm evenimentele, imprejurările şi mediul în care noĭ ne-am născut, am trăit şi am crescut, la sud, înboldiţĭ de Slavĭ, Slaviĭ la rêndul lor îmboldiţĭ de Bizantinĭ, siliţĭ fiind de aceştia de a trece Dunărea spre a scăpa de apăsările lor, şi trecênd Dunărea, oprindu-se la noĭ.

Distrugerea Constantinòpoluluĭ, venirea Grecilor acĭ, nevoea împingêndu-ne a'ĭ primi din causa impunereĭ lor, de către Sultan şi sfetniciĭ ceĭ marĭ aĭ împěrăţieĭ Otomane.

Aceste împrejurărĭ denotând tocmaĭ gradul nostru de cultură şi de iubire a civilisaţiuneĭ, căcĭ, dacă am primit pe aceştĭ oamenĭ strěinĭ nouă, am fost însă şi deşteptĭ căcĭ am ştiut să şi profităm de la dênşiĭ din învěţăturile lor.

Vom vedea toate aceste însă maĭ la vale.

---

1) Vezĭ Hist. de la civil. Hel., p. 419.

2) Vezĭ opera, citată şi în ist. limb. şi lit. rom., Adamescu, p. 140.

Legăturile religioase ce le-am avut noi cu Grecii aŭ deschis şi mai mult calea înrîurirei lor în ţară. Am vĕḑut la Cap. I şi II din această carte unde am vorbit de religiune ca antemergătoare înrîurirei greceşti, cum încă din 1359 aveam în Ţara-Românească pe un mitropolit Grec «*Iachint Christopulos*», cum în timpul domniei lui Radu IV cel mare (1494—1508) aŭ venit aci Nifon, Grec de origină şi patriarch ce a devenit mitropolitul Ungro-Vlachiei.

Dar aceasta ne fiind încă nimic pe lângă înrîurirea ce o va căpăta clerul grecesc în timpul bigotului Domn român, Neagoe Basarab (1512 — 1521) artist, filosof şi tot ce vrei. Acest Domn care era temător de mâna lui Dumnezeŭ şi care de mult religios ce era, recursese la fantesii de tot felul; risipind banii ţĕrei; aducând ast-fel în ţară trupul sfîntului Nifon, fostul mitropolit al ţĕrei, ce murise în surghiun la Muntele Athos, trimiţĕnd în semn de recunoştinţă, că i s'aŭ adus oasele sfîntului, monăstirei Dionizatului, un sicriŭ de argint, impodobit cu pietre de mărgăritar, zidind apoi o sumă de monăstiri la sfîntul munte ca: *Coltumuzul* şi altele, împodobindu-le cu icoane de argint şi vase de aur dĕndu-le şi un mertic anual (dare în bani), făcĕnd de aceste lucruri şi la monăstirile greceşti din Ţarigrad, şi în ţara noastră; cheltuind sume colosale de bani, mai cu seamă când fu a se sfinţi lavra «Curţei de Argeş», unde venise aproape 1000 de feţe bisericeşti, venite din toate părţile creştinătăţei şi mai cu seamă din cuibul Athosului, umplându-se atunci ţara noastră numai de călugări greci [1]).

De atunci începând ei, a umplea lavrele noastre monăstireşti aşa că, până la Mathei Vodă Basarab ocupaţiunea să fie complectă şi lupta între grecismu şi slavonismu să înceapă.

Am vĕḑut însă tot în această carte cum în 1639 Mathei Vodă Basarab fu nevoit să dea acel chrisov, prin care scotea pe călugării greci din monăstirile noastre şi să înapoeze moşiile, acelor monăstiri; călugărilor pămĕnteni,

---

[1]) Vezi în Ist. rom. D. Xenopol, vol. II, p. 478—481 după Arch. ist. Biogr. lui Nifon I, II, p. 144—145.

aceasta din causă că după vremuri, se găsise călugări greci care să falşifice documente, să semneze pe Domnii Ţĕreĭ-Româneşti şi să închine moşiile acelor monăstiri sfîntului munte[1]).

Din această înrîurire a călugărilor greci în ţara noastră, D. Gion maĭ ajunge şi la alte detalii, anume; la acel trafic ce se stabilise în medicina ieratică; milioane şi milioane de leĭ aŭ intrat în pungile călugărilor greci, eĭ speculaŭ credinţa bietuluĭ Român, credincios şi religios; se înţelege, noĭ priveam cu cel maĭ mare respect pe călugării greci, veniţi de prin locurile sfîntuluĭ mormînt. Nu ne-am fi gândit nicĭ odată ca eĭ să speculeze această admiraţiune a noastră, ce o aveam pentru dênşiĭ, şi maĭ cu seamă pe temeiul «curariseleĭ de bolĭ» făceaŭ să creaḑă de pildă pe bolnavul suferind de o mână, de un picior, că, dacă el va face un picior de argint ori o mână de aur şi dênd'o călugăruluĭ spre a o trimete la sfîntul munte, se va vindeca; maĭ aduceaŭ apă de 'ĭ da să bea, era poate apă de Dâmboviţa şi o trecea drept a Iordanuluĭ, punêndu-l a plăti atâtea ḑecimĭ şi sutimĭ de miĭ de leĭ.

Până maĭ acum 2 anĭ s'aŭ judecat de Tribunalul Ilfov o asemene causă; proprietara Procopoaia din Bucureştĭ care a cumpĕrat de la un călugăr de la monăstirea Cotlomuş din Muntele Athos, mănicăţuele sfîntuluĭ Spiridon Taumataurgul pe preţul de 10,000 leĭ, şi tot acestuĭ călugăr 'ĭ a lăsat întreaga stare. Testamentul fu însă casat[2]).

Din această înrîurire a grecilor în religiunea noastră, s'aŭ creat pe lângă bisericele noastre şi acele «*şcolĭ de musichie*» din care eşeaŭ ucenicĭ ce formaŭ corul bisericesc şi dascălĭ de bisericĭ. Noĭ Româniĭ nu am avut nicĭ odată musică cu orgă în bisericele noastre, instrumentele sunt de asemenĭ oprite.

Noĭ am adoptat după sistemul bisericeĭ greceştĭ corul *unisonic oriental*, orĭ pe cel *multiplu coral.*

---

[1]) Vezĭ documentul din 1639 de la M. V. Basarab în această carte.

[2]) Vezĭ în Ist. Bucurescilor p. 649, şi în Nota 2 com. de D. C. G. Dissescu D-luĭ I. Gion.

Cântările pe al «8-lea şi al 9-lea glas» cum se ḑicea îu vechime.

Din această înrîurire religioasă a grecilor, a maĭ reeşit şi cea politică care a fost mult maĭ dăunătoare ţěreĭ. Am studiat în această carte în 600 de paginĭ şi maĭ bine toate evenimentele întîmplate în cursul veacurilor prin care am trecut; evenimente care nu aŭ fost de cât dăunătoare existenţeĭ noastre ca stat; fiind ele o consecinţă tristă a înrîurireĭ acelor grecĭ în ţěrile surorĭ; conrupţiunea claselor boereştĭ române; clasele diriguitoare de atuncĭ, de oare-ce eraŭ maĭ bogate şi maĭ învěţate, desnaţionalizarea lor prin alianţele cele multiple cu fiĭ şi fiicele Ţarigradenilor grecĭ.

Turburărĭ şi revoluţiunĭ interne în ţară, între partida unor boerĭ, carĭ nu se lăsaseră a fi ademeniţĭ de aceĭ grecĭ ci tot speraŭ în salvarea scutuluĭ patrieĭ. Dezastrul economic, financiar, social şi politic la care ajunseserăm căci, din causa putereĭ grecilor la Constantinopol pe lângă Sultan şi Paşĭ orĭ-ce boer român ce 'şĭ punea în cap ca să devie Domn era în stare să'şĭ cheltuiască toată averea dând bacşişurĭ la aceĭ grecĭ spre a pune vorbe bune pentru dênşiĭ, pe lângă Sultan, ear, odată deveniţĭ voevoḑĭ, punênd la birurĭ grele şi dărĭ de tot felul asupra bietuluĭ locuitor român, spre a se putea ratrapa de averea cheltuită saŭ a plăti datoriile acelor grecĭ de la care se împrumutase în caz de nu avea boerul destulă avere; ajungênd de aci la o deplină transformare a tuturor claselor sociale.

Boeriĭ resbelnicĭ de odinioară căutând a deveni dregătorĭ, adică boerĭ cu boeriĭ (funcţiunĭ) spre a fi pe lângă Domn şi a avea leafă, de oare-ce epoca luptelor dispăruse, după cum am demonstrat acest lucru în capitolul VII, partea finală.

Boeriĭ mazilĭ devenind moşnenĭ, spre a se perde cu timpul în rangul plugarilor.

Moşneniĭ devenind Rumânĭ (vecinĭ) vînḑêndu-şĭ moşiile lor, celuĭ avut de oare-ce singur nu maĭ putea face faţă dărilor celor asupritoare, ear bietul ţěran, muncitor, plugar, purtând pe spinarea sa întregul acest colos ce'l tot apăsa şi 'l împingea la robire saŭ servagiŭ.

In cursul capitolelor domniilor studiate s'a putut vedea asemenea cestiunĭ, de asemenĭ şi în capitolul VII, de àceia nicĭ nu am găsit necesitatea ca să maĭ repetăm a doua oară, exemple.

Eată unde ne adusese unirea cu *Grecii.*

Dacă în adevĕr unirea cu Slavonii ne adusese la îngroparea limbeĭ noastre româneştĭ; şi unirea cu Grecii la desorganizarea complectă a statuluĭ nostru, a instituţiunilor noastre, a claselor noastre sociale şi a înveninăreĭ moravurilor, alterându-le şi încrucişându-le cu principiile *iesuitice bizantine* ale uneĭ politice *machiavelice,* dusă până la extrem.

Intrând chiar şi bogăţiile ţĕreĭ pe mâinele acestor grecĭ, comerciul, exploatarea ocnelor, perceperea vămilor şi a unelor taxe ca: *vădrăritul*, *vinăritul* şi altele; în cea ce priveşte însă avêntul *literatureĭ* şi al *şcoaleĭ* ajunse la o deplină desvoltare.

Orĭ-ce lucru rĕŭ 'şĭ are şi partea sa bună.

Medalia 'şĭ are reversul eĭ.

Regulă fără excepţiune nu se poate, şi nicĭ excepţiunea fără regula nu se poate earăşĭ învĕţa, una e strîns legată de alta.

Aci vom studia însă partea cea bună a unireĭ noastre cu Grecii, adică desvoltarea cultureĭ noastre prin şcolĭ saŭ acele «*Academiĭ domneştĭ*».

A fost o mare diferenţă între înrîurirea slavonă şi cea greacă asupra Ţĕreĭ-Româneştĭ.

Pe când cea d'întâi a decurs din posiţiunea noastră geografică în Dacia traiană, îngemănându-se încă cu mult maĭ înainte de întemeerea statuluĭ nostru; cea de a doua din contra, a decurs din evenimentele istorice, evenimente provocate de politica statuluĭ protector nouă, împĕrăţia Ottomană, prin emisarii sĕĭ, Fanarioţii.

Din această deosebire de vederĭ s'aŭ născut şi douĕ scopurĭ cu totul diferite din partea celor douĕ înrîurirĭ strĕine.

1. Pe când înrîurirea slavonă nu ne-a fost de cât prietenă şi nu hrănea într'însa absolut nicĭ un scop politic asupra Românilor; ci lucra asupra noastră numaĭ şi numaĭ

în cea-ce privește religiunea, întroducêndu ne limba slavona în biserică, și de aci în stat, sub formă de limbă oficială, saŭ diplomatică, cum am spune adĭ; neînlăturênd de loc limba românească din graiul poporuluĭ român, și decĭ poporul român neperdêndu-șĭ conștiința naționalitățeĭ sale și ne ajungênd la nicĭ un duel cu slavonismul, de oare-ce aceasta nu ochea scopul desnaționalizăreĭ Românilor.

2. Inrîurirea grecească din contra, întroducêndu-se în Țara-Românească lucra la realizarea altuĭ scop.

Prin mijlocul cărturărieĭ și a dăscălieĭ, căuta ca să desnaționaliseze pe poporul român, să'ĭ ucidă orĭ-ce sentiment de conștiință națională, ea decĭ nu venise asupra noastră ca un ce decurs *din natura lucrurilor*, ca o consecință a posițiuneĭ noastre geografice, și lucrând asupra noastră fără nicĭ o intențiune rea, ci din contra venea cu un scop politic, și aceasta sigur, că era așa, căcĭ posițiunea și soarta Fanarioților în Europa, atuncĭ, nu era ca a Slavilor!

Fanarioțiĭ eraŭ niște simpliĭ locuitorĭ aĭ suburbiuluĭ «Fanar» din Constantinopole, săraciți și căzuțĭ de la onorurile de odinioară din imperiul bizantin, loviți și de securea sultanină.

Așa că acuma căutaŭ a se ridica earăși, a se îmbogățiĭ și a ajunge din noŭ la onorurĭ.

Momentul sosi, și eĭ ca niște oamenĭ foarte deștepțĭ știură să profite.

Relațiunile politiceĭ externe a imperiuluĭ Ottoman cu statele strĕine și legea coranuluĭ a Mahomedanilor; prin care orĭ ce Turc era oprit de a scri și vorbi pe altă limbă, de cât, pe a sa, fură douĕ cause ce lucrară mână în mână pentru a aduce fericirea și norocul Fanarioților.

Aceștia eraŭ creștinĭ-ortodoxĭ de rĕsărit, eraŭ niște oamenĭ foarte inteligențĭ și instruițĭ căcĭ, *rasa elenică* în tot-d'a-una a fost inteligentă, șireată și iubitoare de lumină; lipsițĭ de scrupule; intrară în serviciile imperiuluĭ Ottoman, primiră onorurĭ, și averĭ interminabile, în schimb însă se transformară în uneltele Sultanilor și deveniseră călăii acestora în toate țĕrile tributare sceptruluĭ semi-luneĭ.

Cine oare venea pe primul plan la toate acestea dacă nu, noi şi iarăşi noi, care eram aşezaţi pe rangul întâiŭ ***în această arenă, unde Taurul trebuea să vie ca să lupte cu Toreadorul?***

Pe noi, Turcii, aveaŭ un necaz secular căci, în tot-d'a-una nu ne-am lăsat pe jos, mititei cum eram, ne mĕsuram spadele noastre cele drepte cu iataganele lor cele îndoite; trufia luĭ Mihai-Viteazul şi a vechiuluĭ boer militar de odinioară nu putea să o înghiţă Turcul.

Acuma Sultanul trebuea să spună Fanariotuluĭ, du-te în Valachia 'ţi daŭ ce-i pofti numai, mai tae nasul Românuluĭ căci prea s'a întrecut cu firea!

Fanariotul venind aci fie ca simplu muritor, fie ca dascăl, fie ca om de altă meserie, cu veleitatea de a ajunge boer român saŭ şi Domn, 'şi punea în practică toate talentele sale şi tot geniul sĕŭ politic pentru a 'şi îndeplinii misiunea cea sfîntă, de a desnaţionalisa pe Românĭ, pentru a ne putea mai lesne îngenunchia.

La această luptă groasnică, nu proceda însă ca Turcul, trăgênd iataganul din teacă, spre a se lupta cu noi, ci cu cuvêntul; fineţele retoricei, întorsăturele cele meşteşugite ale limbei, manierele cele blânde şi linguşitoare, arta aceia bizantină de a se lipi de om ca o lipitoare spre a'l suge mai bine, ca mai în urmă, să se împrietenească pentru a'l sgâria mai apoi, cum te sgârie pisica. Acestea fură armele Fanariotuluĭ.

Noi din acest duel şiret şi periculos, am fost însă mai deşteptĭ, lupta a fost crâncenă, mai crâncenă de cât dacă ne-am fi batut adevĕrat, cu arma în mână; a fost mai crâncenă, căci, a fost mai lungă, două veacuri şi mai bine ne-am opus, ne-am rĕsculat, ne ridicam ca o stea, pentru un moment, dar imediat un nuor gros trecea şi ne întuneca; de la moartea luĭ Mihai-Viteazul până la 1821 lupta începuse, până ce în fine slăvitul între slăviţĭ, al neamuluĭ românesc Tudor Vladimirescu ne scutură de aceştĭ ghimpĭ, deschiḑênd ast-fel o nouĕ politică Ţĕrilor-Române.

Am spus mai sus că am fost mai deştepţĭ ca dênşiĭ de oare-ce luptêndu-ne ne-am folosit cu două lucrurĭ.

Ne-am deschis bine ochii, vĕḑêndu-ne amenințați în tot ce aveam mai scump: adică în *conștiința națională*, am început a striga pe toate cărările lumei că suntem *fiii Romei* și că rasa noastră e cea latină.

D. Xenopol spune că până acum s'aŭ găsit 31 de manuscrise ale celui mai mare cronicar moldovenesc, Miron Costin, în care se vede cum el mereŭ scria că numele nostru «e cel roman» [1]).

Acum nu mai era ca în vremea slavonismului; când te veḑi amenințat, atunci 'ți pregătești armele de apărare.

Al II-lea, am căutat a fura de la acest element grecesc; din cultura lor, spre a ne instrui și noi ca și dênșii, am priceput că credința în Dumneḑeŭ și lumina obștei e fericirea națiunilor. De aceia deci, și Domnii români, începênd de la Matei Basarab, aŭ început a'și pune în lucrare opera lor inteligentă și față de Greci și aŭ atras în jurul lor pe o sumă de dascăli greci aduși din Constantinopol, saŭ din alte părți, spre a fonda acele școli, unde să se predea materii ca să se lumineze omul.

Anterioare școalelor grecești eraŭ școalele de slovenie ale bisericelor, de care am vorbit în alt loc. De acuma va începe transformarea acelor școli de *slovenie* în cele *eline*, dascălii greci vor înlocui pe călugării slavoni.

Din însemnarea ce se găsește în fruntea pravilei lui Matei-Vodă Basarab de la Têrgoviște din 1652 a lui Daniil Panonianul, traducĕtorul pravilei de pe limba elenească, se vede că el mai fusese ajutat și de alți doi dascăli greci de la Hio, *Ignatie Petriț* și *Paisie Ligaridis*, dascăli foarte iscusiți în toate ale scripturei; chiar și *Panonianul* se crede a fi fost grec.

Aceștia se consideră a fi fost cei d'întâi dascăli greci veniți în Țara-Românească.

Cel d'întâi principe român însă care știu să profite de cultura Grecilor, fu Șerban Cantacuzino. Acesta este exemplul cel mai bun și nemerit pentru tesa ce am expus'o

[1]) Vezi în vol. IV, Nota 1, p. 640.

noĭ maĭ sus: fioros cu Greciĭ, de oare-ce îĭ ştia ce le poate pielea, avênd şi o ură de familie contra lor, după cum am vĕḑut în capitolele trecute; toate nenorocirile suferite de Cantacuzeniĭ, capiĭ partideĭ naţionale a ţĕreĭ, de la aceştĭ grecĭ, reprezentanţiĭ partideĭ turceştĭ din ţară. Pe de altă parte, aducênd însă cărturarĭ Greci la Bucureştĭ şi înfiinţând cel d'întâĭ dintre toţĭ Domniĭ românĭ o *şcoală la Monăstirea Sf. Sava între aniĭ 1679—1688*, unde să se înveţe gramatica, istoria şi filosofia.

Del Chiaro, contimporanul acestuĭ principe, ḑice: «Mecenate co'virtuosi, e Fautore delle belle Lettere. Assegno stipendj onorevòli per i Maestri diu Lingua Greca, da' quali eran i Figliuoli de' Nobili ammaestrati nella Grammatica, Rettorica e Filosofia» [1]).

Genealogia Cantacuzenilor de asemene spune că dênsul (Şerban-Vodă) fondă cel d'întâiŭ o şcoală elinească în Bucureştĭ, care până la 1787 se ţinea cu cheltuiala vistieriei [2]).

Pentru-că aceasta a fost cea d'întâiŭ şcoală metodică, adică cu dascălĭ propriĭ ḑişĭ, şi unde s'aŭ început a se învĕţa maĭ întâiŭ şi întâiŭ diferitele materiĭ, să vorbim puţin de dênsa.

D. I. Gion spune că vechea şcoală de la Sf. Sava era acolo unde e aḑĭ statua luĭ Mihai-Viteazul.

Acolo era o biserică cu chiliĭ multe şi case egumeneştĭ [3]). Biserica, ḑice D. Gion, fusese ḑidită de Andronake Pârcălabul înainte de 1600, ear la 1680 Şerban Cantacuzino organizase acolo şcoală elinească *de carte adâncă*, cum se ḑicea pe atuncĭ.

Biserica era lăcaş Domnuluĭ Savaoth, avea hramul Blagoveştenilor, era închinată la lavra S-tului Sava de lângă Ierusalim. După monăstirea căreia era închinată biserica Domnuluĭ Savaoth saŭ a Buneĭ-Vestirĭ, poporul a numit'o S-tu Sava, şi ast-fel a rĕmas numele [4]).

---

[1]) Vezĭ în Hist. rev. della Val., p. 144.

[2]) Vezĭ în originalul la D. Gh. Gr. Cantacuzino şi în Buciumul luĭ Bolleac, 1863, No. 23. Vezĭ şi în Enghel şi în Xenopol, vol. IV.

[3]) Vezĭ Ist. Bucur., p. 212.

[4]) Vezĭ în Istor. Bucur., D. Gion, p. 213.

Cantacuzino şi Brâncoveanu se interesează mult de această şcoală; ea avea şi fondurĭ, căcĭ biserica S-tuluĭ Sava avea avere destulă, moşiĭ la Ghergani, la Tâmbureştĭ, prăvăliĭ la Têrgul din năuntru, la Têrgul de sus şi în Mahalaua S-tu Gheorghe Vechiŭ, şi case în Mahalaua S-ta Vinerĭ din Bucureştĭ [1]).

In 1707, această şcoală avea treĭ dascălĭ şi se învêţa retorica, logica, psihologia, metafisica, sciinţele fisice, astronomia, geologia, limbele strĕine, şi toate predate pe greceşte [2]).

De aci aŭ eşit o sumă de românĭ instruiţĭ şi ceĭ maĭ mulţĭ din fiiĭ de boerĭ; de aci eşiră şi deveniră apoĭ literaţiĭ şi oamenii politicĭ în ţara lor.

Dascăliĭ la ḑile mari, cum spune D. Gion, făceaŭ Domnilor ţĕreĭ care sprijiniseră această şcoală, ἐγγώμια, adică lăudându'ĭ şi blagoslovindu'ĭ.

Un ḑascăl grec din această şcoală, Manase Eliad, de pe vremea luĭ Al. Ipsilantie, spunea că Bucureştiul ar trebui să se numească *Alexandropole* [3]).

Am vorbit de un *Paisie* saŭ Pantelimon *Ligaridis* ca dascăl grec de sub epoca luĭ Mateĭ-Vodă şi mijlocitor la traducerea pravileĭ.

Acesta, ne spune D. C. Erbiceanu, fusese Mitropolitul Gazeĭ, ajuns şi profesor la şcoala de la Treĭ Erarchĭ din Iaşĭ, la 1648, originar din Hio şi doctor în theologie şi filosofie de la şcoala gregoriană [4]).

Cel d'întâiŭ dascăl ce'l găsim în şcoala S-tuluĭ Sava este *Eremia Cacavella* la anul 1687, adus fiind de Şerban Cantacuzino Voevod. Originar era din Creta, studiile şi le făcuse la Lipsca; era un mare filolog, bun orator, chiar oracol une-orĭ. In legătura cronicaruluĭ condiceĭ Bălăceneştĭ (legătură ce leagă sfîrşitul croniceĭ Căpitanuluĭ, adică de la

---

[1]) Idem, după Archivele Monăstireĭ S-tu Sava, citată în No. 5.
[2]) Idem, după Legrand, «Recueil de documents grecs», Paris, 1855.
[3]) Vezĭ în Ist. Bucur., D. Gion, p. 45.
[4]) Vezĭ în Discursul D-sale ţinut în aula universităţeĭ de la Iaşĭ, 1895, vezĭ în opera «Serbarea şcolară de la Iaşĭ», de A. Xenopol şi C. Erbiceanu, Iaşĭ, 1885, pag. 58.

moartea Domniţeĭ luĭ Şerban-Vodă, cea măritată cu Gr. Băleanu, până la suirea pe tron a luĭ Brâncoveanu saŭ cronica Greceanuluĭ şi a Popesculuĭ), legătură modernizată de Klein, vedem vorbindu-se de acest Cacavella, când cu vênătoarea luĭ Şerban-Vodă de la Fântâna-Rece, unde copoiĭ aŭ prins o epuroaică în pântecele căreia s'a găsit un puĭ cu 2 capete şi 4 picioare, un cap trăgênd la dreapta şi altul la stânga, ear trupul şeḑênd la mijloc, şi atuncĭ oameniĭ de la cuhnia Domnuluĭ înspăimêntaţĭ ce o fi aceasta, aŭ procedat, după cum urmează, în ḑisa cronică modernizată de Klein: «Quare, aducându'l la Domnul, fiend şi patriarchul Deioniscie şi Ienaque Logofĕtul Cariofil, se mirară şi telcuind uniĭ într'un quip, alţiĭ în alt quip, iară *Cacavela dascălu* aŭ ḑis que d'in neamul luĭ Sierbnn-Vodă vor să se rădecie 2 capete să stea în potriva unul altuia»[1]).

Aşa s'a şi întîmplat cu Constantin-Vodă Brâncoveanu şi Constantin Aga Bălăceanul: Eĭ fură cele 2 capete ce trăgeaŭ în două direcţiunĭ opuse, unul către Nemţĭ, altul către Turcĭ, ear trupul ce şedea la mijloc, era Şerban-Vodă Cantacuzino, care era rudă ascendentă a celor doĭ politicĭ.

Acest Cacavella a tradus în limba greacă modernă din latineşte, cartea de istore a luĭ Platina, «In vita summorum Pontificum», şi în ea se vede ḑicêndu-se: «S'aŭ terminat presenta istorie a luĭ Platina prin ordinul prea nobiluluĭ şi prea gloriosuluĭ boer, marele logofĕt al Ungro-Vlahieĭ, domnul Constantin Brâncoveanu, de către prea învĕţatul Domnul Ieremia Cacavella, care cu sinceritate şi cu fidelitate aŭ tradus'o din limba comună în anul 1687, Decemv. 19»[2]).

Cacavella trecu apoĭ din Muntenia în Moldova, unde ajunse profesor la Academia din Iaşĭ de la Treĭ Erarchĭ în timpul luĭ Cantemir.

Cel maĭ însemnat dintre toţĭ, era, *Sevastos Chimenitul*. adus la Bucureştĭ de Brâncoveanu în 1689, după plecarea luĭ Cacavella în Moldova. El a fost reorganizatorul

---

[1]) Vezĭ în Cronicele muntene. Anal. Acad., seria II, Tom. XXI, 1898—99 p. 394, relaţiunea D-luĭ prof. Iorga, şi în această carte la cap. VII.

[2]) Vezĭ în Serbarea şcolară de la Iaşĭ, de Erbiceanu şi Xenopol, p. 307.

şcoaleĭ de la S-tu Sava şi director al acesteĭ Academiĭ domneştĭ; născut la 1630, de origină din Trapezunt, studiele primare 'şĭ le-a făcut în patria sa, apoĭ la Constantinopole şi în fine cele superioare în Italia. Fusese maĭ întâiŭ profesor la şcoala naţională din Constantinopol «Σχολὴ τῦ γένυς» înlocuise pe «Alexandru Mavrocordat exaporiton».

In Constantinopol era plătit cam prost, avea maĭ 200 de leĭ pe an, provenind de la embaticurile din Marmara; între 1689 fu adus de Constantin-Vodă, la Bucureştĭ, dându'ĭ lefurĭ şi onorurĭ mult maĭ marĭ; nu putu însă să profite mult de ele, căcĭ muri în 1702 [1]).

In 1687, Chimenitul era tot în Constantinopol, căcĭ iată ce se vede într'o notiţă scrisă pe greceşte de dênsul într'un manuscris de poetică şi de gramatică conservat aḑĭ în biblioteca facultăţeĭ de teologie din Bucureştĭ, No. 20: «Cel maĭ mic între studioşĭ şi care ţi-am fost ţie (luĭ Hrisant Notara), profesor, de şi eştĭ nobil, însă nu aĭ fost profesor».

(ss) Sevastos Trapezuntul 1687, Noemvrie, în Constantinopol.

Intr'o a doua notiţă, pe acelaşĭ manuscript vedem: s'aŭ prescris această carte prin mâna luĭ Sevastos Trapezuntul Chimenitul ce aŭ fost întâiul profesor al Frontistiriuluĭ (Colegiul) Ungrovlachieĭ în Bucureştĭ, pe timpul hegemonieĭ prea piosuluĭ şi prea gloriosuluĭ domnitor a toată Ungrovlachia, Domnul domn Constantin Basarab Brancoveanu, 1696, Oct. în 11 (întâiul profesor, adică în rang, nu în timp [2]).

El a scris maĭ multe opere, între care: Εορτολόγιον, tipărită la monăstirea Snagov în 1701; Δογματκὴ διδαςκαλία, tipărite la Bucureştĭ, în 1703 cu cheltueala luĭ Gh. Castriotuĭ. Chimenitul era deja mort în acest an. Alte opere a maĭ scris Sevastos, ca epigrame şi cărţĭ cu caracter polemic contra Latinilor.

Corector şi tipograf la operile sale era Antim Iviveanul, ce a devenit maĭ în urmă Mitropolit al ţĕreĭ.

---

[1]) Vezĭ în Sathas, p. 877, în Ist. luĭ Papadopulos, p. 212.
[2]) Vezĭ în Nota 15, în ist. Rom., Xenopol, vol. IV, p. 646.

C. Dapontes, în catalogul sĕŭ de oamenĭ însemnaţĭ aĭ veaculuĭ al XVIII, aduce cele maĭ marĭ laude luĭ Chimenitul şi'l consideră ca pe un mare erudit, filosof şi profesor, ḑicênd că, Vodă Brâncoveanu 'l avea în cea maĭ mare dragoste, dându'ĭ în toate împrejurările locurile cele d'întâiŭ vorbind cu el poate şi greceşte, căcĭ Domnul graea prea bine limba elinească.

Alois Volde, dragomanul, în raportul sĕŭ din 6 August 1708, către Eugeniu de Savoia ḑice de Brâncoveanu în această privinţă: il principe di Valachia si spiegò con chiara voce în lingua greca»[1]).

Manuscrisul de care am vorbit maĭ sus ca fiind în biblioteca de theologie, D. Erbiceanu ḑice că e în posesiunea Academieĭ române.

L'o fi dat facultatea de theologie, Academieĭ maĭ în urmă, după ce şi-a scris D. Xenopol istoria Românilor.

A maĭ rĕmas de la dênsul şi alte manuscrise încă de filosofie, de morală, de elocuenţă intr'unul se vede chiar semnat unul din elevii sĕĭ, boerul Matheĭ Creţulescu. Acest manuscris este *Canonul botezuluĭ*, interpretat în justa-linier subsemnat la urmă: πόνοσ Ματθαίου Κρετζουλέσκου (osteneala luĭ Matheĭ Kreţulescu) Elevii românĭ învĕţaŭ greceasca «apla» româneşte şi studiĭ înalte în aceste academiĭ.

D. C. Erbiceanu în opera sa «Cronicarii grecĭ» enumeră peste 10 manuscrise rĕmase de la Sevastos[2]).

Intre 1689 şi 1719 a trăit ca profesor şi ca literat la Bucureştĭ dăscalul grec *Ioan Comnen*, care devine maĭ târḑiŭ Mitropolitul Distrieĭ sub numele de Filoteiŭ, fiind şi protomedicul Domnuluĭ Brâncoveanu.

El predă la Academia domnească ştiinţele fisice şi matematice.

D. Erbiceanu ḑice că Comnen mersese şi la M-tele

---

[1]) Vezĭ Col. doc. Hurm., p. 69, vol. VI.
Pentru cele-l'alte în op. luĭ Dapontes, p. 203 şi Cron. grecĭ, Erbiceanu, pag. XXIV, Nota 1.

[2]) Vezĭ în Revista teologică, p. 399, anul III, şi în op. cit., p. XXV.

Ahos şi că de la dênsul ne-a rĕmas două manuscrise, unul e în biblioteca universităţeĭ din Iaşĭ altul la Bucurescĭ.

El a lucrat înpreună cu Antim Ivireanul.

Aŭ maĭ rĕmas încă şi alte manuscrise din care unul e la Academia română şi anume: Resumate şi note din studiile asupra st. părinţĭ cu deosebire a S-tuluĭ Ioan Chrisostom [1]).

Gheorghe Maiota profesor la academia domnească între 1670—1710, predând limba latină, şi în special fiilor luĭ Brâncoveanu. Era şi orator iscusit.

Panaghiot Sinopeos dascăl la acea şcoală între 1697—1710 şi corector la cărţile ce apăreaŭ pe greceşte [2]).

Alţĭ dascălĭ grecĭ ce s'aŭ maĭ succedat până în 1717, epocă unde ne oprim cu studiul nostru, aŭ fost:

Maxim Peloponesianul, profesor pe la 1690; *Ioan Avramŭ* profesor la 1716; care scrisese pe greceşte limba vorbitoare din ordinul luĭ Brâncoveanu-Vodă şi legislaţiunea unora dintre filosofiĭ vechĭ, şi a imprimat'o în Têrgovişte la 1713.

Iacob Pilarino jurisconsultul şi protomedicul luĭ Şerban-Vodă-Cantacuzino, a scris pe latineşte un tratat despre Altoire.

Iacob Manos, dascălul fiilor luĭ Alexandru Mavrocordat exaporitul.

Despre funcţionarea acesteĭ Academiĭ, modul cum se predaŭ lecţiunile, obiectele, şi toată rândueala lor, ne vorbeşte contimporanul eĭ, Helladius în «*Status praesens Ecclisiae graecae*» el ḑice că până la 200 de elevĭ ajunsese a fi tineriĭ, în această Academie, pe timpul Brâncoveanuluĭ «Neque mirum est Bucurestium academiam vocarii... Numerus studiosorum quandoque CL quandoque CC superat» [3]).

In această academie învĕţaŭ numaĭ fiĭ de boerĭ, eraŭ alte şcolĭ pentru fiiĭ de negustorĭ carĭ învĕţaŭ şi pe lângă

1) Op. cit. Erbiceanu p. XXVI.

2) Vezĭ în Sathas. Νεοελληνικὴ φιλολογία p. 398, 595; Zaviras în Νέαελλὰς p. 231, 345, 347, Cron. Grecĭ Erbiceanu, p. XXVI în Xenopol vol. IV, p. 647, în Serbarea şcolară Iaşĭ p. 55—60, etc.

3) Vezĭ op. cit. p. 17, citată în cron. grecĭ Erbiceanu, p. XXXV.

slavonește, românește și puțină grecească. Acestea eraŭ școlile de la Episcopiĭ de unde eșeaŭ preoțiĭ și școala de la S-tu Gheorghe vechiŭ din Bucurescĭ.

Cele maĭ multe familiĭ aveaŭ dascăliĭ în casele lor, nu maĭ trimeteaŭ pe copiĭ nicĭ la acele Academiĭ.

Copiiĭ știaŭ așa de bine grecește că țineaŭ și discursurĭ în această limbă, așa a fost Șerban Cantacuzino fiul vistieruluĭ care la 1697, 5 Iulie, în ḑiua S-tuluĭ Athanasie, a ținut un discurs pe grecește în sala domnească după liturghie.

Altă cuvêntare ținută la 1701 de Ștefan Bezadea fiul luĭ Brâncoveanu asupra martiruluĭ S-tuluĭ Ștefan.

Maĭ făceaŭ și poeziĭ uniĭ din școlarĭ dedicêndu-le Domnuluĭ [1]).

Brâncoveanu pentru a sprijini aceste așeḑĕminte culturale le dă 30,000 de galbenĭ din baniĭ ce'ĭ avea depușĭ la banca Venețieĭ; capitalul să rĕmâe, și numaĭ din venitul luĭ, adică 900 de galbenĭ pe an să se întreţină și această școală de la S-tu Sava [2]).

Din resturile de manuscrise rĕmase, D. C. Erbiceanu a arătat, că se învĕțaŭ în aceste școlĭ: *filosofia*, *geografia*, *geometria*, *mathematicele*, *gramatica*, *retorica*, *fisica*, *istoria*, *traducerĭ ale autorilor clasicĭ*, *elenĭ* etc., etc. [3]).

Din aceste școlĭ ce aŭ funcționat până la 1821 aŭ eșit autorĭ ca: Fotino, Tunusli, Filipide, Dapontes, Scrivas, Vendoti și alțiĭ.

In aceste școlĭ învĕțaseră membriĭ din familia Cantacuzino, Brâncoveanu. Văcărescu, Crețulescu, Golescu, etc. etc.; după cum o dovedește inscripțiunile de pe manuscriptele lor [4]).

Apoĭ din cei maĭ mulțĭ după trecerea timpuluĭ, uniĭ însă învĕțênd în casele lor cu dascălĭ specialĭ. Eată decĭ la ce grad înaintat de cultură ajunse școlile sub impulsiunea

[1]) Vezĭ tot în Serbarea școlară D. Erbiceanu și Xenopol p. 395, 387.
[2]) Vezĭ în condica logofețieĭ Brâncoveanuluĭ citate în Xenopol. vol. IV, p. 650
[3]) Vezĭ în Serbarea școlară idem p. 60—64.
[4]) Vezĭ în Cron. grecĭ Erbiceanu, p. XXXII.

acestor dascălĭ grecĭ sub domniile luĭ Cantacuzino şi Brâncoveanu.

Dacă până acuma literaţiĭ grecĭ ca Coressi ce a lucrat la edificarea atâtor operĭ religioase şi alţiĭ, ca: Visternicul Stavrinos, contimporan cu Mihaĭ-Viteazul, şi care a scris în versurĭ [1]) victoriile viteazuluĭ Domn, şi terminêndu'şĭ viaţa la Bistriţa, aŭ maĭ conlucrat la cultura românească de acuma înainte şi aceia ce 'ĭ vĕzurăm maĭ sus, lucrând încă într'un mod metodic şi pedagogic.

Pe lângă aceştĭ grecĭ literaţĭ maĭ veneaŭ cu dênşiĭ şi Italienĭ, aşa veni şi Italianul Del Chiaro, care scrise întîmplările din Ţara-Românească, vorbeşte pe scurt de Mihaĭ Viteazul, Matheĭ Basarab, Antonie de la Popeşti, Duca, maĭ pe larg însă şi cu multă admiraţiune de Şerban Cantacuzino şi Brâncoveanu; încriminează pe Nicolae Mavrocordat cu care şi 'şĭ încetează scrierea sa, ieşind din ţară la 1716, după ce a petrecut şi a fost bine ţinut pe lângă curtea luĭ Şerban-Vodă şi a Brâncoveanuluĭ.

Cu începerea veaculuĭ al XVII mediciĭ grecĭ vor începe a veni şi prin ţĕrile române şi acuma medicina băbească şi ieratică 'şĭ va maĭ pierde din însemnătatea eĭ de odineoară.

Vom avea şi noĭ doctorĭ din universitatea de la Roma, Padova, etc.

Cel maĭ de frunte medic de care se vorbea la Bucurescĭ, dară care nu'l avuserăm de cât cât va timp ca oaspete în 1691, fu vestitul *Exaporiton*, *Alexandru Mavrocordat*, doctor în medicină de la Padova, faimosul politic al veaculuĭ al XVII-lea. El scrise şi un tratat de circulaţiune a sângeluĭ, lucru noŭ de tot pe atuncĭ, de oare-ce, după cum spune D. Gion, că de abea în 1685 o demonstrase învĕţatul Harley [2]).

La 1690 aveam doctor, pe *Iacob Pilarino* la curtea luĭ Cantacuzino şi maĭ apoĭ la a Brâncoveanuluĭ, cel ce scrisese tratatul de altoire.

---

[1]) Vezĭ în Mag. ist. vol. I, p. 241 «Memoriul» dat la lumină de E. Predescu.
[2]) Vezĭ ist. Bucur., p. 655.

Apoĭ pe medicul vestit *Pantaleon* şi *Ión Comnen* dascăliĭ de la Academia domnească.

La 1697 *Iacob* doftorul şi cu *Enake* plătiţĭ câte 800 talerĭ anual.

La 1700 doctorul *Pandele* cu 1000 talerĭ pe an; *Athanasie Bordiul* şi *Gheorghe Trapezuntul;* Printre chirurgĭ e un frances *Lantier* devenit chirurgul curţeĭ luĭ Brâncoveanu, *Mezentie* ce fusese şi pe la curtea luĭ Bátori în Transilvania.

La 1706 se zideşte de către Mihail post. Cantacuzino spitalul *Colţea,* fratele luĭ Şerban-Vodă, locul era al luĭ Radu Colcea Clucerul Doicescu, rudă a Cantacuzenilor, unde se găsea şi o biserică de lemn din veacul al XVI-lea.

De atuncĭ s'a desvoltat mereŭ acest spital.

La 1710 tot la curtea Brâncoveanuluĭ veni şi un medic italian *Bartolomeu Ferati* ce se însură cu fiica comiteluĭ Kalnoky din Ungaria.

Alt medic pe la 1712 la Bucureştĭ e *Gh. Ipomeneos* bursier al luĭ Brâncoveanu la Padova.

Pe la 1716—1719 eraŭ în Bucureştĭ mediciĭ luĭ N. Mavrocordat; Fonseca şi Manase Eliad eşiţĭ din academiile de la Padova şi Bologna [1]).

In cea ce priveşte legislaţiunea noastră, veche, scrisă, trebue earăşĭ să fim recunoscătorĭ jurisconsulţilor bisantinĭ, căcĭ, prima pravilă complectă de legĭ scrisă din 1652, a luĭ Matheĭ-Vodă tipărită la Têrgovişte, 'şi trage origina eĭ de la aceĭ jurisconsulţĭ, după cum vom vedea maĭ la vale.

Cu Alexandru Sever împĕrat roman, se termină cu lista jurisconsulţilor romanĭ.

Limba elenă pătrunsese în cea romană cum a pătruns şi la noĭ în vremurile influenţeĭ greceştĭ.

Moravurile cele decăḑute ale imperiuluĭ strălucitor altădată, sdrobise aproape toate instituţiunile statuluĭ, legislaţiunea se resimţi şi dênsa de o asemene catastrofă.

Se găsi însă un om deştept, înţelept şi învĕţat care întinse o mână de ajutor legislaţiuneĭ romane, acela fu

---

[1]) Vezĭ în ist. Bucur., p. 656—659 după semile Brâncoveneştĭ şi alte isvoare.

Justinian, el coordonă toate preceptele juridice ale statuluĭ şi le strînse într'un op.

Opera începută de Justinian găsì urmaşĭ şi până în veacul al X, până la *Leon* filosoful tot mereŭ vechiul drept roman, acuma transformat în drept *bisantin* saŭ *greco-roman* găsi la adnotatorĭ şi comentatorĭ.

Din veacul al VI decĭ până în al X urmă epoca adnotaţiunilor şi a comentăriilor în dreptul bisantin.

In 740 împĕratul bizantin *Leon Isaurianul* şi cu fiul sĕŭ *Constantin Copronym*, publică o prescurtare a legislaţiuneĭ luĭ *Justinian*, sub numele de «*Eclogo legum*» unde era vorba maĭ mult de drepturile de familie.

Impĕratul *Vasile Makedoneanul* la 840 a publicat nişte institute sub numele de Ὁ πρόχειρον νόμος το προχείρου *(Manuale juris)*; o nouă ediţiune fu scoasă la 879 şi 886. Sub titlul de „Σπαναγωγή τοῦ νὸμος" *(repetitia praelecta legis)*. *Leon VI Filosoful* promulgă între aniĭ 888 şi 892, după istoricul Rivière; între 906 şi 911 dupe Ortolan; faimoasa compilaţiune: «*Repurgatio veterum legum*».

Această operă a remas cunoscută sub numele de *Basilicale*, nume dat în sensul de «*Constituţiune imperială*», *imperatoriae constitutiones*, „Βασιλικαὶ Σιατάζεις" aceasta în amintirea părinteluĭ sĕŭ *Vasile*; de la care se inspirase fiul.

Basilicalele aŭ VI capitole şi 60 de cărţĭ, metoda e aceiaşĭ ca şi la codul luĭ Justinian.

Basilicalele conţin mult material din codul luĭ Justinian; precum şi din *Digest*, şi diferite *Novele*; comentăriile şi adnotaţiunile jurisconsulţilor posteriorĭ luĭ Justinian se găsesc în Basilicale sub numele de *Scholia* saŭ *Antice*.

La aceste *Scholiĭ* ast-fel s'aŭ tot adăugat şi alte *scholiĭ* saŭ adnotaţiunĭ ale jurisconsulţilor posteriorĭ luĭ Leon VI, aşa că codul Basilicalelor tot mereŭ va căuta a se lărgi.

De abia în veacul al XII Basilicalele fură promulgate şi înlocuiră codul luĭ Justinian.

Cea maĭ splendidă ediţie de Basilicale e aceea a luĭ Heimbach din 1833—1870, *Leipzig*.

Impĕraţiĭ bizantinĭ desvoltară ast-fel gustul juridic în

cetăţenii patriei şi de acum înainte se vor găsi jurişti vestiţi cari pentru amorul sciinţei vor tot crea noui comentări şi adnotări la codul Basilicalelor şi al lui Justinian.

Dintre aceştia: *Iôn Nomofilax*, *Calocyrus*, (veacul XI), *Constantin din Nikea*, *Grigorie Doxapater*, şi *Hagiotheodorite*, (veacul XII) fură cei mai însemnaţi.

In 1072 *Mihail Attalensis* tipăreşte un resumat al Basilicalelor „Πόνημα".

Doi autori anonimi între 1222 şi 1225 scriŭ: *Synopis minor*, şi *Synopis major*.

In veacul al XI până în al XIV apăruse *Epitome legum*, *Ecloga ad Prochiron mutata*, *Epanagoga aucta*, şi *Prohiron auctum* precum şi *Synopis legum* al lui *Constantus Psellus*.

In 1335 călugărul *Mathei Blastares* compune un manual de drept canonic şi civil prin ordin alfabetic. *Syntagma canonum atque legum*.

Ion din Antiochia ḑis şi *Scholiastul* scrie un manual de drept *canonic bizantin*, avênd ca adnotatori pe *Zonaras*, *Balsamon*, *Blastares* şi *Harmenopulus*.

In 1345 apare însă: *Promptuarium* saŭ πρόχειροο νόμον τό λεγομενον, ἡ ἑξάβιβος) în 6 cărţi şi 83 de titluri al lui *Constantin Harmenopulos nomofilax*.

Acest cod e scos din Prohiron, din *Sinopuri*, şi ecloga lui Isaurianul.

Acest codice s'a bucurat de o nouĕ reputaţiune în tot avêntul Europei şi chiar aḑi se găseşte pe mâna oricărui om de drept din Grecia ca op de consultat.

Aceste cărţi eraŭ toate scrise în limba elenă în cât[1]) de aci se conrupsese originalitatea dreptului roman.

Aceasta era starea legislaţiunei la Bizanţ când Mahomet II sparse dinastia Paleologilor pentru a'şi înfige el steagul cel verde al semi-lunei.

---

[1]) Vezi aceste relaţiuni în: «Etude Hist. et jur. sur L'Emphytéose en droti Romain, Français et Roumain» Paris 1883 par Georges Gr. Tocilesco, Docteur en droti p. 398—401; după operile lui *Zachariae*, *Montreuil*, *Heimbach*, *Rivier*, *Maynz* şi *Ortolan*, tratate de *Istorii de jurisprudenţă a dreptului greco roman*.

In aceste timpurĭ însă aci, între Carpaţĭ şi Dunăre, rîul Cerna şi Prut trăeaŭ douĕ popoare de aceiaşĭ rasă născute dintr'un acelaşĭ tată şi mamă.

Os, carne, şi sânge ne uneaŭ pre noĭ, un leagăn ne legănase pe amêndoĭ în pruncia noastră.

Imprejurările politice şi disposiţiunea noastră geografică în vechia Dacie a voit ca coborîtoriĭ Daco-Romanilor să nu poată descăleca la un loc, şi odată, de peste munţĭ, d'incoace; şi ast-fel să-şĭ întemeeze o singură ţară cu un singur stindard şi un singur Domn.

Ne-am despărţit cum se despart douĕ surorĭ din casa părintească când se mărit; aŭ fost certurĭ de familie între cele douĕ case care ne-aŭ adus până la rĕsboaie cumplite; dar acestea aŭ fost numaĭ nişte accese de furie momentană, conştiinţa naţionalităţeĭ noastre comune o ştiam, de multe orĭ simulasem o unire. Nicolae Blaremberg inspirat de cele relatate de istorie ḑice că: idealul către care tot mereŭ s'aŭ îndreptat Românii, a fost unirea ţĕrilor surorĭ; ideal ce ne-a frământat veacurĭ întregĭ şi ca dovadă: Mircea cel Bĕtrân (1393); Alexandru cel Bun, Rareş, Mihaĭ-Viteazul, Ştefan cel Mare, Duca, Matheĭ Basarab, Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino, Brâncoveanu şi chiar din principii fanarioţĭ ca Suţu, Ipsilantie şi în fine Gr. Ghica [1]), deja domn pământean.

Această idee nu se putea realisa, încă atuncĭ, puterile strĕine nu eraŭ contra noastră, de multe orĭ chiar ele ne-o propuneaŭ, cum a fost cu Brâncoveanu; însă ne lipsea cultura şi educaţiunea, cele douĕ ornamente ale unităţeĭ de aspiraţiune; aveam această aspiraţiune, ea se găsea în inima noastră, însă lipsea dintr'ênsa cultura şi educaţiunea pe care nu ne-a adus'o de cât timpul.

Ca dovadă că imediat ce cultura şi educaţiunea a început a pătrunde şi în popor atuncĭ unirea a fost realisată [2]).

---

[1]) Vezĭ după cronice şi opera citată în Institutions de la Roumanie, N. Blaremberg, p. 90—94.

[2]) Vezĭ curs de drept internaţional, Valerianu-Urseanu.

Trebuea ca cultura şi educaţiunea să pătrundă şi în popor căcĭ nu numaĭ cu o anumită clasă socială se putea realiza un aşa măreţ scop.

Să ne întoarcem însă la subiectul nostru; să părăsim aceste dulcĭ amintirĭ ce ne-aŭ furat pentru un moment condeiul.

Precepte din Basilicele aŭ început a pătrunde şi în ţĕrile române.

D. Dissescu în theza D-sale de doctorat în drept, emite părerea că: preceptele acestor Basilicale ne-aŭ fost aduse de la Bizanţ prin contactul Slavilor încă din veacul al XII: «Je crois plutôt que les Basiliques ont été apportées sur la rive gauche du Danube, au XII siècle lors de la formation de l'Empire Roumano-Bulgare. A cette époque, elles étaient déjà connues des Bulgares, car elles avaient été introduites dans tout l'étendue de l'Empire de Byzance» [1]).

Şi eŭ sunt de aceiaşĭ parere căcĭ multe din *cutumele «obiceiul nostru al pămêntuluĭ»* saŭ *drept nescris*, drept ce a ţinut loc dreptuluĭ scris manifestat maĭ puternic prin pravila luĭ Matheĭ Basarab din 1652; sunt de sigur *bizantine* orĭ *slavone* dacă e nevoe a le boteza aşa, de unde decĭ puteaŭ veni acele precepte ce se înrădăcinaseră în caracterul poporuluĭ nostru dacă nu de la Bizantinĭ, prin Slavĭ şi anume încă de pe timpul Asanizilor? (Veacul al XII).

Acestea le-am studiat în partea legislaţiuneĭ din capitolul VII în această carte.

Aceste principiĭ ale dreptuluĭ bizantin 'şĭ găsiră însă o poziţiune fixă în statul român de dincoace de Milcov în 1652 atuncĭ când Matheĭ-Vodă Basarab tipări la Têrgovişte pravila sa de legĭ scrise şi inspirate după codurile greceştĭ ale luĭ *Manuel Malaxus*, *Alexis Aristene* şi alţiĭ de la Bizanţ.

Aşa că prima legiuire scrisă românească e datorită tot jurisconsulţilor greco-romanĭ de la Bizanţ.

---

[1]) Vezĭ reprodus în Originele dreptuluĭ român, p. 60, Nota 1 de acelaşĭ autor.

In cea-ce priveşte artele frumoase de asemenĭ ne-am inspirat prin contactul avut cu Bizanţiul, căcĭ architectura noastră atât bisericească cât şi mireană era în stil greco-bizantin, architectul *Theodor* de care am vorbit în acest capitol şi care venise în epoca luĭ Ştefan-cel-mare în ţĕrile române era grec; nu ştiŭ dacă şi *Veseleil* din epoca Brâncoveanuluĭ era tot grec.

Sculptura şi musica noastră cea bisericească eraŭ inspirate tot de la *Grecĭĭ Bizanţuluĭ*; cine era mai meşter ca *Antim Ivireanul* Mitropolitut ţĕreĭ, sculptor, zugrav, gravor, tipograf, poet şi om politic, tot ce vreĭ, dotat decĭ de la natură cu o inteligenţă şi înavuţindu-se în timpul vieţeĭ cu o cultură generală.

EPÎLOG

Eată ce am avut de spus asupra acestuĭ capitol VII şi a secţiuneĭ sale, în care am căutat a studia pe cât m'aŭ ajutat puterile mele, şi pe cât m'am priceput şi eŭ la acest fel de îndeletnicire intelectuală.

Cu această ultimă parte a capitoluluĭ VII 'mĭ isprăvesc lucrarea la care am consacrat timp îndelungat.

Nu ştiŭ dacă mi-am îndeplinit sarcina pe care mi-am pus'o în minte şi în suflet când o intreprinsesem.

Poate că iubitul cititor va găsi defecte de expunere, însă, atuncĭ să nu mĕ acuze şi să mĕ urască căcĭ, aceasta e cea d'întâiŭ publicaţiune a mea.

Orĭ-şi cine trebuie să fie odată ucenic în întreprinderele sale, calfă şi maestru nu ajungĭ de cât cu timpul, şi nu toţĭ ucenicii devin maeştri, numaĭ timpul o va putea dovedi.

Să cugete decĭ iubitul cititor şi judecător al acesteĭ lucrărĭ, la osârdia şi truda ce am pus'o pentru a citi, a controla, a căuta, a coordona, toate relaţiunile şi documentele ce se vĕd trecute în această carte, precum şi la concepţiunea şi judecarea cutăreĭ saŭ cutăreĭ părţĭ, originale, dintr'ênsa.. Şi n'aş putea încheia maĭ bine sfêrşitul acesteĭ lucrărĭ, de cât, prin cuvintele *prea sfîntuluĭ* şi celuĭ maĭ umilit d'intre

ieromonachĭ şi egumenĭ aĭ conventuluĭ monastireĭ Govoreĭ, *Meletie Macedoneanul*, care tipărind *Pravila cea mică de legĭ*, a luĭ Matheĭ-Vodă Basarab, în tipografia aceleĭ sfinte monastirĭ, în anul de la mântuirea lumiĭ 1640, din ordinul blagocestivuluĭ Domn, Io Matheĭ Basarab, Voevod al Ţĕreĭ-Româneştĭ, şi cu binecuvêntarea preasfîntuluĭ archiepiscop Teofil, mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, a scris în fruntea acesteĭ pravile tipărite, următoarele cuvinte, către cititorĭ: «*De aceea vĕ rog pre voĭ carĭ citiţĭ această carte, că ce va fi greşit, să îndreptaţĭ cu spiritul blândeţeĭ, şi pre noĭ ceĭ ce ne-am ostenit cu aceasta, să ne bine-cuvêntaţĭ, iar nu să ne blăstămaţĭ, căcĭ nu a scris înger ci mână de lut şi greşitoare*» [1]).

Cu aceasta 'mĭ încheĭ lucrarea de faţă unde am tratat relaţiunile Românilor cu Greciĭ de la Bizanţ, înrîurirea lor în Ţara-Românească, de dincoace de Milcov, şi acţiunea lor pe toate căile prin care s'a manifestat: religie, comerţ, cultură generală, etc. etc. până la 1717.

Făgăduesc cititoruluĭ că: dacă Dumeḑeŭ 'mĭ va păstra ḑile de trăit şi sănătate; în cursul anuluĭ vitor 'mĭ voiŭ da toate silinţele ca să public şi lucrarea «*istoricul armateĭ şi boerimeĭ române tot până la 1717*.

SFÎRŞIT

---

1) Vezĭ Pravila cea micĭ, ediţia Academieĭ române, p. 4.

INDICII

INDICELE CRONOLOGIC

AL

DOCUMENTELOR COPRINSE IN ACEASTĂ CARTE.

	Anul	Pagina
1. Din documentul luĭ *Bela al IV-lea*, regele Ungarieĭ, prin care dărueşte pămênturile banatuluĭ Severinuluĭ, cavalerilor S-luĭ *Ion de Ierusalim*.	1247	927
2. Hatihumaiunul (tractat) *Sultanuluĭ Baiazet I Ilderim*, cu *Mircea I Basarab, cel bĕtrân*.	1393	6
3. Numĕrul şi neamul trupelor pe care *Sultanul* le-a adunat din diferite ţĕrĭ pentru a se sluji cu ele în contra creştinătăţeĭ.	—	9
4. Dintr'un document relativ la înfrăţirea comunităţeĭ proprietăţeĭ — de la Vlad Vodă Călugărul.	1490	801
5. Din documentul de la *Ion-Vodă cel cumplit*, prin care se vede rescumpĕrarea pedepseĭ cu moarte, prin banĭ.	1572 Octombrie	798
6. Din scrisoarea *Ecaterineĭ Doamna*, soţia luĭ *Alexandru-Vodă Basarab*, către sora sa, *Marioara Vallarga* la Veneţia, despre un portret al eĭ în uleĭ.	1573	898

	Anul	Pagina
7 Din documentul luĭ Mihnea-Vodă prin care se vede cum el a întărit maĭ multe sate monăstireĭ Vierosul a Vorniculuĭ Ivaşcu Golescu.	1586 Oct. 12.	824
8. Idem despre juratorĭ şi judecătorĭ.	1591	831
9. Dintr'un document al luĭ Iliaşĭ-Vodă despre împărţirea moşteniriĭ.	1594	802
10. Idem despre jurătorĭ cu 48.	1597	829
11. Dintr'un document al ordinuluĭ colegian din Veneţia despre nevămuirea maĭ multor vopselĭ în uleĭ, trimise la curtea luĭ *Mihaĭ-Viteazul.*	1600 Martie 18	900
12. Din scrisoarea unor boerĭ muntenĭ către *R. Şerban-Basarab*, fostul voevod al ţěreĭ, prin care este rugat a se reîntoarce în ţară, coprinḑêndu-se şi numele boerilor ucişĭ de *R. Mihnea-Vodă.*	1612 Sept. 12.	28—29
13. Din scrisoarea boerilor : *Logofĕtul Stanciul* şi *Clucerul Stoica* către *Impĕratul Austrieĭ, Matheĭ*, prin care-ĭ cere ajutor. contra luĭ *R.-Mihnea-Vodă.*	1612	30
14. Scrisoarea unor boerĭ muntenĭ către *Impĕratul Austrieĭ, Matheĭ,* prin care 'l roagă a trimite pe *Şerban-Basarab* de Domn al ţěreĭ Româneştĭ, în locul luĭ *Radu-Mihnea-Vodă.*	1612	27
15. Din scrisoarea *Impĕratuluĭ Austrieĭ, Matheĭ,* către căpeteniile de boerĭ românĭ din partida germană a ţěreĭ, vorbindu-le de bunele sale intenţinnĭ către ţara Românească.	1612 Ianuarie 22.	30—31

	Anul	Pagina
16. Despre menţiunea Chrisovuluĭ din 1595 al luĭ *Mihaiŭ-Viteazul*, despre întărirea rumânieĭ saŭ vecinătăţeĭ, în Chrisovul luĭ *Radu Mihnea*.	1617	936
17. Din raportul luĭ *Almoro Nani* din Constantinopol, către *Dogele Veneţieĭ*, despre rĕscoala boerilor munteni contra luĭ *Alex.-Vodă-Iliaşĭ*.	1618 Iunie 23.	37—38
18. Dintr'un document despre zălogire.	1619 Maiŭ 30.	810
19. Din raportul ambasadoruluĭ de la Constantinopol *Simeon Contarini*, către *Dogele sĕŭ din Veneţia*, despre cumpĕrarea de caĭ în Moldova şi Muntenia şi despre vêrsta cea tînĕră a Domnuluĭ Muntean *Alex. Coconul*.	1625 Aprilie 11.	39
20. Raportul *bailuluĭ Veneţieĭ Giovani Capello* din Constantinopol, către *Dogele* sĕŭ despre intenţiunile Italianuluĭ *Carlo Cigalla* de a ocupa tronul ţĕreĭ Româneştĭ.	1630 Oct 13.	40
21. Chrisovul luĭ *Ioan Leon-Voevod* pentru isgonirea *Grecilor* din Ţară.	1631 Iulie 23.	44
22. Din raportul *bailuluĭ Giovani Capello* din Constantinopol, către *Dogele* sĕŭ despre numirea la domnia ţĕreĭ Româneştĭ a luĭ *Radu-Iliaşĭ* de către *Sultan*.	1632 Oct. 18.	48
23. Dintr'un document despre divorţ.	1633	828
24. Despre recunoaşterea privilegiilor locuitorilor din Câmpu-lung, menţionate în Chrisovul luĭ Matheĭ-Basarab, menţionênd şi chrisoavele anterioare, de la 1292 până la dênsul.	1636 Aprilie 12.	929

	Anul	Pagina
25. Dintr'un document prin care se vede restricţiunile relativ la proprietatea de pămênturĭ.	1638	799
26. Chrisovul *Domnuluĭ Matheĭ Basarab* prin care se desrobeşte maĭ multe mânăstirĭ din mâinele străinilor.	1639	19
27. Idem despre jurarea strâmbă a juraţilor.	1654	830
28. Dintr'un raport italian despre origina luĭ *Michnea-Vodă* al III-lea din Ţara-Românească.	1658 Martie 16	67
29. Dintr'un raport al *Călugăruluĭ Ibignacourt* despre baterea uneĭ medaliĭ de către *Michnea al III-lea.*	1659	67
30. Dintr'un raport al luĭ *Simon Reniger* despre ridicarea uneĭ moscheĭ de către *Michnea al III-lea,* în Ţara-Românească.	1659 Iunie 26	68
31. Din raportul Veneţian al luĭ *Giovani Batto Balarino* către *Doge* despre decapitarea maĭ multor boerĭ Muntenĭ de către Michnea al III-lea.	1659 Iulie 29	71
32. Carte de jurămînt a luĭ *Gligoraşcu Ghica-Vodă* la *jupân Constantin Cantacuzino* biv vel Postelnic.	1660	76
33. Scrisoarea luĭ *Grigore Ghica-Vodă* către capichihaelele sale.	1660 Septemb 1	76—79
34. Dintr'un raport al Veneţianuluĭ *Ballarino* din Constantinopol, către *Dogele* sĕŭ, despre cheltuelile făcute de *Gr. Ghica* la Constantinopol, spre a căpăta domnia română.	1660	79

	Anul	Pagina
35. Din nişte rapoarte veneţiane despre fuga luĭ *Ghica-Vodă* din Ţara-Românească cu ocaziunea resbeluluĭ Turco-Nemţesc de la 1664.	1665	85
36. Dintr'un raport al luĭ *Reniger*, către împĕratul nemţesc despre hârtiile luĭ *Ghica* găsite de Turcĭ, prin care se dovedeşte amiciţia, sa cu *generalul Rothal* din Austria.	1665 Februar. 11	85
37. Cartea obsteşteĭ adunărĭ a ţĕreĭ vestind nedreapta moarte a *postelnicu-luĭ Constantin Cantacuzino*.	1666 Aprilie 14	89—91
38. Carte de mărturie de la *Radu-Leon-Vodă*, arătênd omorul nedrept al *post. Const. Cantacuzino*.	1668	93
39. Chrisovul luĭ *Radu-Leon-Vodă* pentru isgonirea *Grecilor* din ţară.	1669 Decembr. 9	100—107
40. Cartea *Mitropolituluĭ Theodosie*, către obşteasca adunare în pricina jude-căţeĭ omorîreĭ *post. Constantin Canta-cuzino*.	1669 Aprilie 21	112—113
41. Cartea de judecată a obsteşteĭ adunărĭ a ţĕreĭ, pentru osînda *Vorni-culuĭ Stroe Leurdeanu*.	1669 Iunie 18	114—117
42. Din chrisovul moşieĭ *Căleştĭ*, jud. Gorj, vorbindu-se de *paharnicul Obe-deanu* ca stăpân al moşieĭ *Tismana* la 1672.	1672 Iulie 30	97 (Nota 3).
43. Din scrisoarea luĭ *Grigore-Vodă Ghica* 1672, 26 Februarie, către *Dogele* Veneţieĭ prin care 'l roagă a da liberă trecere *Doamneĭ*, însoţită de *marele spă-tar Theodor Sturdza* pentru a veni în Ţara-Românească.	1672 Februar 26	128

	Anul	Pagina
44. Din scrisoarea *cavaleruluĭ Bail Giacomo Querini* din Constantinopol, către *Dogele Veneţieĭ* aducêndu-ĭ aceleaşĭ rugăminte pentru *Doamna Ghica.*	1672 Martie 10	128
45. Document pentru averea zestrală.	1676	809
46. Idem pentru moştenirele ab intestat.	1681	802—803
47. *Mavrocordat exaporiton* către *principele de Baden,* rugându-l pentru un protegiat al sĕŭ.	1686 Septem. 29	229
48. Din scrisoarea luĭ *Suleiman-Paşa.* către *principele de Baden* prin care îĭ spune să se înceapă congresul de pace de la *Carlovicĭ.*	1686 Noembre	229
49. Din rĕspunsul *principeluĭ de Baden* către *Suleiman paşa,* ḑicêndu-ĭ că primeşte condiţiunele păceĭ şi începerea congresuluĭ.	1687 Ianuarie 17	229
50. Din scrisoarea luĭ *de Girardin,* ambasadorul Franciеĭ la Constantinopol, către regele sĕŭ, despre moartea luĭ *Şerban Cantacuzino* fostul domn muntean şi alegerea luĭ *Constantin Brâncoveanu.*	1688 Decemb. 6	184
51. Din scrisoarea luĭ *Ludovic al XIV-lea* regele Franciеĭ, către *de Girardin* ambasadorul sĕŭ la Constantinopol, despre ideia că Turciĭ ar fi făcut maĭ bine să aleagă de Voevod al Ţĕreĭ-Româneştĭ, pe Ungurul *Tököly* de cât pe *Brâncoveanu.*	1689 Ianuarie 21	191
52. Din scrisoarea luĭ *Wohner* însărcinatul de afacerĭ al Franciеĭ la Constantinopol, către *ministrul afacerilor streine* de la Paris, despre intenţiunea	1689 Martie 5	191—192

	Anul	Pagina
Hanuluĭ tătăresc ca fiĭ sĕĭ să ocupe tronurile române şi favorurile acordate de Turcĭ luĭ *Tököly.*		
53. Din raportul consilieruluĭ imperiuluĭ austriac, *Contele Caraffa*, citit în şedinţa de la 11 Ianuarie 1689 a congresuluĭ de la *Carlowitz* opinând, ca Ţara-Românească să aparţină Austrieĭ.	1689 Ianuarie 11	232
54. Din raportul *comiteluĭ Starhemberg*, către *Leopold I*, despre posibilitatea încheiereĭ păceĭ de la *Carlowitz*, numaĭ dacă s'ar stipula cedarea ţĕrilor române sacruluĭ imperiŭ.	1689 Febr. 28	232
55. Din scrisoarea luĭ *Constantin-Vodă Brâncoveanu*, către *Impĕratul Leopold I*, rugându-l a nu crede calomniile luĭ *Constantin Aga Bălăceanu.*	1689 August 2	205—206
56. Din scrisoarea *Impĕratuluĭ Leopold I*, către *Constantin-Vodă Brâncoveanu*, aducêndu-ĭ maĭ multe imputărĭ.	1869 Septem. 17	206
57. Notificarea dată de *Impĕratul Leopold I* solilor românĭ *Banul Kornea Brăiloĭ* şi *logofĕtul Şerban Greceanu*, la Viena, prin care se fixează condiţiunile ca Domnul român să devie aliatul împĕrăţieĭ sacre.	—	206—207
58. Din scrisoarea *principeluĭ polon Lubomirski*, către *Leopold I*, cerându'ĭ ca şi Polonia să câştige ceva din negocierile congresuluĭ de la *Carlowitz.*	1689 Februarie 2	232
59. Din resoluţiunea *Impĕratuluĭ Leopold*, asupra ţĕrilor române în vremea congresuluĭ de la *Carlowitz.*	1689 Iunie 6	234

	Anul	Pagina
60. Din scrisoarea plenipotenţiarilor Ottomanĭ *Al. Mavrocordat* şi *Zulficar-Efendi*, către contele *Kinski* arĕtându-ĭ modul neomenos cu care sunt trataţĭ de Nemţĭ.	1689 Martie 2	234
61. Din scrisoarea luĭ *de Castagnères* de *Chasteauneuf*, către *Regele sĕŭ*, *la Paris*, fiind noŭ ambasador la Constantinopol, spunându-ĭ despre purtarea cea trădătoare a luĭ *Wohner*, faţă de Franţa.	1689 Noemb. 18	192
62. Din scrisoarea luĭ *de Castagnères*, către *regele* sĕŭ, despre posibilitatea că *Tököly* ar putea să ajungă pe tronul uneia din ţĕrile române.	1690 Maĭ 23	194
63. Din scrisoarea luĭ *de Castagnères*, către *regele* sĕŭ, despre bătălia de la *Zerneştĭ* dintre Turcĭ, Nemţĭ, Ungurĭ şi Brâncoveanu, şi despre oribila moarte a luĭ *Aga Constantin Bălăceanu*.	1690 Septemb. 9	196—197
64. Din scrisoarea luĭ *de Castagnères*, către *regele* sĕŭ, despre prinderea generaluluĭ austriac *Haisler*.	1690 Septem. 30	203
65. Din scrisoarea luĭ de *Castagnères* către *rege* despre retragerea luĭ *Tököly* în Ţara-Românească (Valachia).	1690 Decem. 14	203
66. Din discursul nobiluluĭ polon, castelanul de *Calis*, *Krupiensky*, discurs rostit la Stroda, şi prin care el arată nedreptatea faţă de Polonia, sĕvârşită de congresiştiĭ de la *Carlowitz*.	1690 Iulie 29	236
67. Din scrisoarea luĭ de *Castagnères*, către *regele* sĕŭ, despre ideia cedăreĭ ţĕrilor române Poloniei.	1690 Februar. 11	233

	Anul	Pagina
68. Din scrisoarea *Postelniculuĭ Mihaĭ Băjescul,* către *egumenul Macarie,* despre planurile luĭ *Vodă-Brâncoveanu.*	1690 Februar. 8	207
69. Din scrisoarea maĭ multor *boerĭ muntenĭ* (19), către guvernul imperial din Austria, despre politica luĭ *Brâncoveanu* şi prietenia luĭ cu Turciĭ.	1690	208
70. Din scrisoarea luĭ de *Castagnères,* către *regele* sĕŭ, despre învinovăţirile aduse luĭ *Brâncoveanu,* de către ambasadoriĭ Francieĭ, şi de ideia de a se destitui de la tronul Ţĕreĭ-Româneştĭ.	1691 Ianuarie 2	203
71. Din scrisoarea *Feldmareşaluluĭ Comite de Veterani,* către *Comitele Kinsky,* despre intenţiunile împĕratuluĭ austriac faţă de Valachĭ.	1691 Decembr. 8	209
72. Din scrisoarea luĭ *Vodă-Brâncoveanu,* către *generalul Veterani* (Feldmareşal), spre a interveni pe la *împĕratul austriac,* pentru a sprijini pe Valachĭ.	1691 Noemb. 22	210
73. Din scrisoarea *comiteluĭ Marsigli,* către *împĕratul Leopold I,* despre intenţiunile *Domnuluĭ român* de a se declara ca tributar Austrieĭ şi a trimite doĭ solĭ la congresul de pace de la Viena.	1691 Octomb. 5	211
74. Din scrisoarea ambasadoruluĭ de *Castagnères* din Constantinopole, către *regele* sĕŭ, la Versailles, despre intenţiunea luĭ *Brâncoveanu-Vodă* de a sprijini pe *Bethlen* la tronul Transilvanieĭ în locul luĭ *Tököly.*	1691 Iulie 23	217
75. Din scrisoarea luĭ *Quarrient,* solul luĭ *Leopold I,* la Constantinopol, şi	1692 Mai	218

	Anul	Pagina
lăudându-ĭ pe *Brâncoveanu-Vodă* și arătând relațiunile sale de amiciție față de Nemțĭ.		
76. Din scrisoarea luĭ *Fabre*, către de *Castagnères*, despre călătoria în Țara-Românească, a luĭ *Alex. Mavrocordat, exaporiton*.	1692 Noemb. 10	221
77. Din scrisoarea luĭ de *Ferriol*, ambasadorul Franciеĭ la Constantinopol, către *regele* sěŭ, despre decadența imperiuluĭ Ottoman și legăturile cu *Brâncoveanu-Vodă*.	1693 August 5	219—220
78. Din scrisoarea luĭ de *Castagnères*, pe când se maĭ găsea încă în Constantinopol, către *regele* sěŭ, despre convorbirea ce a avut'o dênsul cu *Alex. Mavrocordat exaporit* despre *Tököly*.	1693 Ianuarie 15	220
79. Document despre neplata datorieĭ.	1695	828
80. Idem pentru moștenire.	1695	808
81. Din scrisoare *comiteluĭ Kinsky*, către *lordul Paget* în cea-ce privește bacșișurile plenipotențiarilor Ottomanĭ, ce aŭ luat parte la *Carlowitz*.	1698 Decem. 14	239
82. Din scrisoarea luĭ *Vodă-Brâncoveanu* către *comitele Kinsky*, despre dorința neutralităţeĭ Țĕreĭ-Româneștĭ, la desbaterile Congresuluĭ de la *Carlowitz*.	1698 Octom. 17	240
83. Din scrisoarea luĭ de *Girardin*, către *regele* sěŭ, despre intențiunile luĭ *Al. Mavrocordat exaporiton* de a căpăta tronul Poloniеĭ, orĭ al Moldoveĭ, pentru fiul sěŭ.	1699 Aprilie 30	244 și 449

	Anul	Pagina
84. Din raportul luĭ *Wolfang Oettingen*, ambasadorul luĭ *Leopold I*, la Constantinopol, prin care arată împĕratuluĭ sĕŭ bacşişurile destinate luĭ *Al. Mavrocordat* exaporiton şi *Mehmet-Effendi*.	1700 Octom. 24	239
85. Din scrisoarea luĭ de *Ferriol*, către *regele* sĕŭ, despre sosirea luĭ *Brâncoveanu-Vodă* la *Andrianopol*.	1703 Iunie 18	246
86. Din scrisoarea aceluiaşĭ ambasador, către *rege*, despre mărirea haraciuluĭ către Turcĭ cu 230 de pungĭ pe fie-care an, de către *Brâncoveanu-Vodă*.	1703 Iulie 4	246
87. Din scrisoarea luĭ de *Ferriol*, despre *Principiĭ Racoczi* din Transilvania şi *Brâncoveanu* din Ţara-Românească.	1704 Septem. 15	259
88. Din notiţele luĭ de *Ferriol*, către *Marele Vizir*, despre admonestările ce ar trebui Turciĭ să aducă luĭ *Brâncoveanu*, pentru relaţiunile sale de prietenie cu Austria.	1705 Decem. 15	260
89. Din memoriul solilor Maghiarĭ, *Papay şi Horvat*, pe lângă sublima poartă, despre amiciţia luĭ *Brâncoveanu* cu Nemţiĭ şi Ruşiĭ.	1706 Martie 13	262
90. Raportul luĭ de *Ferriol*, către *regele* sĕŭ, din intrevederea ce a avut'o cu *marele vizir*, în cea-ce priveşte politica trădătoare a luĭ *Brâncoveanu* şi peirea sa.	1706 Aprilie 15	263
91. Dialogul politic d'intre *marele Vizir Mustafa* şi *solul Şahuluĭ Persieĭ*, *Aly*, în privinţa luĭ *Constantin-Vodă Brâncoveanu*.	1706 Octomb. 2	265

	Anul	Pagina
92. Din scrisorile luĭ *Vodă-Brâncoveanu*, către ambasadorul extraordinar al Austrieĭ la Constantinopol, *Quarrient*, despre prietenia sa cu Austria şi mulţumirile sale *Impĕratuluĭ*, pentru darul de şease caĭ. (Vezĭ şi semnăturile Domnuluĭ Brâncoveanu).	1706 August 4 Septemb. 7	269
93. Din scrisoarea luĭ *Vodă-Brâncoveanu*, către acelaşĭ ambasador *Quarrient*, despre rebelele intenţiunĭ ale Ungurilor în special ale *comiteluĭ Czaki* şi ale Tătarilor.	1706	270
94. Din o altă scrisoare a luĭ *Vodă-Brâncoveanu*, către *Quarrient*, privitoare la proviantul şi baniĭ ce el era dator a 'l vĕrsa thesauruluĭ austriac.	1706 Iulie 19	270
95. Din scrisoarea ambasadoruluĭ Francieĭ la Constantinopol, de *Ferriol*, către *ministrul afacerilor* streine, la Paris în cea-ce priveşte afacerea Palatinuluĭ de *Beltz* şi politica dubioasă a *Brâncoveanuluĭ*.	1706 Februar. 19	270—171
96. Din scrisoarea aceluiaşĭ ambasador, către *Pontchartrin*, despre maltratarea unuĭ nobil din insula Zante, de către *Brâncoveanu*.	1707 Aprilie 2	271
97. Din raportul asupra mişcăreĭ trupelor suedeze şi Domnul Român.	1709 Noemb. 10	281—297
98. Din scrisoarea luĭ de *Ferriol* la Paris, despre intenţiunile *Regeluĭ Suedieĭ*, faţă de *Domniĭ românĭ*.	1709 Noemb. 22	281—282
99. Din o scrisoare din Constantinopol, unde se vede că *Mavrocordat* cheltuise 400 de pungĭ de banĭ pentru a căpăta tronul Moldovenesc.	1709 Decem. 17	457

	Anul	Pagina
100. Din relaţiunea unor spionĭ plecaţĭ de la *Bender*, despre rolul luĭ *Carol al XII-lea*, regele Suedieĭ, în oraşul *Bender*.	1710 August 16	278
101. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs*, noul ambasador al Francieĭ la Constantinopol, către *Ferriol*, despre voeajul sĕŭ prin Ungaria şi Moldova şi primirea călduroasă ce o avu.	1710 Martie 17	283 -- 284
102. Din o altă scrisoare a luĭ *Des Alleurs*, către *regele* sĕŭ, despre acelaşĭ voiaj şi buna primire.	1710 Martie 25	284
103. Din o scrisoare a aceluiaşĭ *ambasador* către *Ministrul de externe* de la Paris, despre cheltuelile voiajuluĭ sĕŭ.	1710 Martie 25	285
104. Din memoriul cheltuelelor suferite de *Des Alleurs* cu ocaziunea voeagiuluĭ sĕŭ în orient sprea se duce la Constantinopol şi bacşişurile date de dênsul luĭ *Nicolae-Vodă Mavrocordat* în Moldova.	1710 Maĭ 19	285
105. Din scrisoarea luĭ *Nicolae-Vodă Mavrocordat*, către ambasadorul *Des Alleurs* la Constantinopole ḑicêndu-ĭ că i ar fi recunoscător dacă dênsul l'ar împăca cu *palatinul Kiovieĭ*.	1710 August 3	286
106. Din scrisoarea luĭ *Müllern*, secretarul regeluĭ Suedieĭ *Carol al XII*, despre împăcarea regeluĭ sĕŭ cu *Nicolae-Vodă* al Moldoveĭ.	1710 August 16	286
107. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs* către regele sĕŭ, despre împăcarea luĭ *Nicolae Mavrocordat-Vodă* cu *Regele Suedieĭ*, refugiat la Bender, şi cu *Palatinul Kiovieĭ*.	1710 August 26	287

	Anul	Pagina
108. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs*, către regele sĕŭ, despre depunerea luĭ *Mavrocordat-Vodă*, de la tronul Moldoveĭ şi alte schimbărĭ printre înalţiĭ demnitarĭ aĭ imperiuluĭ Ottoman.	1710 Noemb. 27	290
109. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs*, către regele sĕŭ, despre apropiata depunere a luĭ *Brâncoveanu-Vodă*.	1710 Decemb. 8	292
110. Din scrisoarea luĭ de *Ferriol*, despre vestea unuĭ resboĭ turco-rus.	1710 Noemb. 21	292—302
111. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs*, către regele sĕŭ, despre misiunea *baronuluĭ Talaba* în Rusia, trimisul principeluĭ Transilvanieĭ *Racoczy* şi acusările aduse luĭ *Brâncoveanu-Vodă*.	1711 Ianuarie 24	294 — 297—303
112. Din scrisoarea *Conteluĭ de Herberstein*, către marele vizir, puindu-ĭ în vedere respectarea păceĭ de la *Carlovitz* şi să nu ajungă la un resbel între Ruşĭ şi Turcĭ.	1711 Maĭ 12	302
113. Manifestul *Principeluĭ domnitor al Moldoveĭ*, *Dimitrie Cantemir*, prin care uneşte pe Moldovenĭ cu armatele imperiale ale *Ţaruluĭ Petru Alexievicĭ*, ca să lupte cot la cot în viitoarea luptă de la *Stănileştĭ*, prin care se va decide de soarta ţĕrilor române (Traducerea franceză).	1711	307—309
114. Tractatul de alianţă încheiat la *Iaroslav* între *Cantemir* şi *Ţarul Rusieĭ*.	1711 Aprilie 13	310
115. Din scrisoarea *Principeluĭ Eugeniu de Savoia*, generalisim în armata imperială austriacă, către *Marele Vizir Mehmet-Paşa*, despre ştirile primite prin	1711 Aprilie 15	318

	Anul	Pagina
Seifulah-Aga şi aplanarea conflictuluĭ Ruso-Turc.		
116. Din raportul secretaruluĭ *Fleischmann*, către consiliul imperial de resbel, despre pacea de la Prut.	1711 Iulie 29	318
117. Din scrisoarea luĭ *Faberi*, către *Steinvile*, despre încheerea definitivă a păceĭ.	1711 August 2	318
118. Din scrisorile luĭ: *Talman*, *Baron Tiepolt*, Regele Suedieĭ *Carol al XII-lea* şi un *anonim* Suedez, către *Consiliul imperial din Viena*, *Eugenie de Savoia*, *Sultan* şi *Antonie Ottl*.	1711 August 21 Iulie 27 şi 29	319
119. Din ordinul *Sultanuluĭ*, către *Vodă-Brâncoveanu*, despre condiţiunile păceĭ şi comunicarea acestor condiţiunĭ şi ordine de către domnul român luĭ *Steinville* generalul Austrieĭ.	1711 Iulie 29 August 5	319
120. Din scrisoarea luĭ *Vodă-Brâncoveanu*, despre încurcăturile ce regele *Carol al XII* a adus Rusieĭ, Turcieĭ şi ţĕrilor române prin faptul şedereĭ sale în Bender.	1711 Septemb. 7	319
121. Din raportul luĭ *Des Alleurs* din Constantinopol, către regele sĕŭ, la Paris, despre încheerea păceĭ turco-ruse.	1711 Octom. 28	320
122. Din scrisoarea luĭ *Des Alleurs* către ministerul afacerilor streine de la Paris, despre fuga luĭ *Cantemir* în Rusia.	1711 Iulie 16	322
123. Din o scrisoare din Constantinopol, nu se ştie a cuĭ, despre plecarea *regeluĭ Suedieĭ* din *Bender*.	1712 Aprilie 19	—
124. Scrisoarea ambasaboruluĭ francez la Constantinopol, *Des Alleurs*, că-	1714 Septem. 3	370—371

	Anul	Pagina
tre regele sĕŭ despre oribila ucidere a neamuluĭ *Brâncoveanu* din Constantinopol.		
125. Scrisoarea soluluĭ Veneţian la Constantinopol, *Andrea Memmo,* către *Dogele* săŭ, despre aceiaşĭ moarte.	1714 August 31	371—372
126. Relaţiunea francezuluĭ *la Motraye* ce se găsea în Constantinopol în ḑiua ucidereĭ *Brâncovenilor*, vorbind despre tristul spectacol.	1714	373—374
127. Din o scrisoare a luĭ *Des Alleurs*, către regele sĕŭ, despre plecarea luĭ *Carol al XII* în statele sale.	1714 Octom. 26	374
128. Din o scrisoare nu se ştie a cuĭ, despre trecerea luĭ *Carol al XII*, pe la Piteştĭ.	1714 Octom. 21	375
129. Dintr'un raport al *Comiteluĭ general de Steinville*, despre transportarea bogăţiilor luĭ *Brâncoveanu* la Braşov, combinat cu inventarele avereĭ sale. făcute de Apostolul Manu şi alţĭ austriacĭ.	1714 August 18	380—381 352—353
130. Din scrisoarea *Comiteluĭ Ferratti*, către generalul austriac, *Baronul de Tige*, despre pregătirele de luptă ale Turcilor.	1715 Februarie 7	408
131. Din scrisoarea *generaluluĭ baron de Tige*, către comitele *generalul Steinville*, despre corespondenţa sa cu voevodul Munteniеĭ *Ştefan Cantacuzino* şi intrigile luĭ Manu Apostolul din Braşov.	1715 Februar. 14	410—423
132. Notiţa documentală despre *Nicolae-Vodă Mavrocordat;* filiaţiune, căsătorie, domnie şi moarte, după documentele familieĭ *Mavrocordat* (tipărite de D. *Emil Legrand*).	—	453

	Anul	Pagina
133. Divanul domnesc al Ţĕreĭ-Româneştĭ sub ultimul domn pămêntean *Ştefan Cantacuzino-Vodă.*	1715 Iunie 2	477
134. Divanul domnesc al Moldoveĭ la plecarea luĭ *Nic. Mavrocordat* din Iaşĭ.	1716 Ianuarie	476
135. Din scrisoarea mareluĭ vizir, *Ali-Paşa* către principele *Eugenie de Savoia*, aducându-ĭ aminte că Austriaciĭ aŭ călcat disposiţiunile tractatelor faţă de Turcia.	1716 Iunie	498
136. Raportul luĭ *Fleischman*, către consiliul imperial de resbel, arĕtându-ĭ că voevodul *Nic. Mavrocordat* a oferit serviciile sale Curţeĭ Vieneze.	1716 Maĭ 7	498—499
137. Din două rapoarte unde se vorbeşte despre pregătirile de resbel ale Turcilor maĭ cu seamă în Moldova şi Ţara-Românească.	1716 Iunie 20-24	500
138. Din alte rapoarte despre pregătările aceloraşĭ şi ale Ruşilor contra Tatarilor.	1716 Iunie 18-19	501—502
139. Dintr'un raport prin care se vede intenţiunile Domnuluĭ Moldovean faţă de viitorul resbel Turcesc.	1716 Iulie 23	503
140. Din scrisoarea *Apostoluluĭ Manu* din Braşov, despre intenţiunile Turcilor, Tătarilor şi ale luĭ *Nic. Mavrocordat.*	1716 Iulie 21	503
141. Din rapoartele despre atitudinea domnilor Românĭ şi operaţiunile armatelor Ottomane şi Tatare în ţĕrile-române.	1716 August 2-3	506—507

	Anul	Pagina
142. Scrisoarea generaluluĭ austriac *Baron de Tige*, către *Contele Steinville* comandantul militar al Transilvanieĭ despre atitudinea *Voevoduluĭ Mavrocordat* în timpul insurecţiuneĭ *boerilor* Olteni.	1716 Septem. 21	513—514
143. Scrisoarea *Serdaruluĭ Barbu Brăiloiŭ* către generalul *Steinville*, cerêndu-ĭ ajutor contra luĭ *Nic. Mavrocordat*, vorbindu-ĭ şi de plecarea Mareluĭ *Ban de Craiova Nicolae Obedeanu.*	1716	514—515
144. Un raport anonim despre tiranica purtare a domnuluĭ muntean *Nic. Mavrocordat.*	1716 Octomb. 11	518—520
145. Din raportul *Căpitanuluĭ St. Croix*, refugiat la *Tismana*, către generalul *Steinville*, despre starea în care se găsea Ţara-Românească şi domnia eĭ.	1716 Octomb. 13	525
146. Dintr'un raport al generaluluĭ *de Tige* către contele *de Steinville*, despre operaţiunile de luptă ale armatelor din Muntenia şi Moldova.	1716 Octomb. 19	526
147. Un raport german prin care se arată captivarea luĭ *Vodă Nic. Mavrocordat* prin căpitanul *Dettin* (german).	1716 Decemb. 9	534—542
148. Document de la *Drăghicĭ Pitarul Bălăceanul* prin care el arată cum l'aŭ prădat *Vodă Nic. Mavrocordat.*	1716	543—544 —545
149. Rĕspunsul *Impĕratuluĭ austriac* prin consiliul sĕŭ de resbel; la cererile *boerilor* Olteni de a trece Ţara-Românească sub germanĭ.	1717 Maĭ 30	548
150. Din scrisoarea vĕduveĭ *Doamna Pauna Cantacuzino* către un sfetnic de	1717 Noembre	426

	Anul	Pagina
la Paris ca să scrie ambasadoruluĭ francez din Constantinopol spre a interveni pe lângă *Contele de Collyer* ca să-ĭ restitue baniĭ împrumutaţĭ.		
151. Din convenţiunea încheiată intre *generalul Steinville* guvernatorul Transilvanieĭ şi *Voevodul Ţěreĭ-Româneştĭ* în privinţa trecereĭ Olténieĭ sub sceptrul german.	1717 Februarie 8	554
152. Din scrisoarea luĭ *Ienache Mavrocordat* către generalul Steinville prin care-ĭ divulgă ordinul primit de la Sultan, ca să ea parte la expediţiunea Ardealuluĭ.	1717 Maĭ 21	556
153. Din rapoartele luĭ *Steinville* către principele *Eugenie de Savoia* despre oferirea de mijlocitor a luĭ *Ianache Mavrocordat* Domnul Muntean, spre a împăca pe Turcĭ cu Nemţĭ.	1717 Maĭ 31	556—557
154. Ordinul *Sultanuluĭ*, către domnul munteam *Ianache Mavrocordat*, de a lua parte la expediţia Ardealuluĭ.	1717 Iunie 3	557—558
155. Din raportul luĭ *Nicolae Rosetti* din Ţara-Românească, către *generalul Steinville*, despre operaţiunile armatelor în ţěrile dunărene şi atitudinea voevoduluĭ *Ianache Mavrocordat.*	1717 Maĭ şi Iunie 13	560
156. Din scrisoarea generaluluĭ *comite de Steinville*, către Principele *Eugenie de Savoia*, mulţumindu-ĭ pentru titlul de mareşal ce 'ĭ-a conferit împěratul şi aducându-ĭ ştirĭ despre Ţara-Românească.	1717 Iunie 16	560—591
157. Din rapoartele luĭ *Nicolae Rosetti*, către *Steinville*, al luĭ *căpitanul Gesel*, către acelaşĭ, al *principeluĭ Eugen*, către *Steinville* şi către *Impěra-*	1717 Iunie 1	561 şi (Nota II) —569

	Anul	Pagina
tul Carol al VI, prin care se vede că *Ianache Mavrocordat*, nu fusese întărit încă de Voevod al Ţĕreĭ-Româneştĭ ci numindu-se numaĭ caimacam.	Septem. 29 şi Octomb. 1	
158. Din scrisoarea a *12 boerĭ munteni*, refugiaţĭ în Sibiu, şi cerând principeluĭ *Eugen de Savoia*, ajutor de arme în contra Turcilor şi a a nelegiuirilor *Voivoduluĭ Ianache Mavrocordat.*	1717 Septem. 14	562—563
159. Dintr'un raport, unde se vede sosirea *Patriarchuluĭ* Ierusalimuluĭ la Bucureştĭ.	1717 Maĭ 10	563
160. Din adresa *boerilor muntenĭ*, către *Principele Eugen*, cerându-ĭ ajutor de arme, înlocuirea şi punerea la respundere a luĭ *Ianache Mavrocordat*, pentru ale sale nelegiuirĭ comise.	1717 Septem. 23	564
161. Din scrisoarea unor *boerĭ muntenĭ* din partida Domnuluĭ, către principele *Eugenie,* prin care eĭ laudă pe Voevodul lor *Ianache Mavrocordat.*	1717 Septemb. 3	565
162. Din adresa a *9 boerĭ muntenĭ* refugiaţĭ în Ardeal, către principele *Eugenie*, cerându-ĭ a-ĭ ajuta ca să-ĭ scape de Domnul tiran.	1717 Septem. 23	564—570
163. Scrisoarea *Căpitanuluĭ Staicu Bengescu* (Serdarul) către *Steinwille*, despre operaţiunile Turcilor în Ţara-Românească.	1717 Iunie 17	565—566
164. Scrisoarea *Serdaruluĭ Barbul Brăiloiul*, către *Steinwille*, despre aceleaşĭ operaţiunĭ.	1717 Iunie 19	566—567
165. Din instrucţiunile date de *Impĕratul Carol al VI*, *Principeluĭ Eu-*	1717 Octom. 13	571

	Anul	Pagina
genie, în cea-ce priveşte pacea cu Turciĭ.		
166. Dintr'un Document despre schimb.	1718 Iunie	810
167. Dintr'o scrisoare a *boerilor* pribegĭ din Ardeal, către *boeriĭ deputaţĭ la Viena*, despre modul neruşinat prin care aŭ fost speculaţĭ de *Voevodul Ianache Mavrocordat*, când fusese la Andrianopole.	1718 Maĭ 7	569—570
168. Memoriul redijat de *boeriĭ partideĭ oposiţiuneĭ* Ţĕreĭ-Româneştĭ, partidă ce ducea politica externă, cu Austria, în care memoriŭ se vede dorinţa sceptruluĭ austriac, în locul celuĭ Ottoman. Memoriŭ înmânat împĕratuluĭ *Carol al VI-lea*, de deputaţiĭ acesteĭ partide, boeriĭ: *Radu Golescu* Spătar, *Ilie Stirbeĭ* Vistier, şi *Clericul Ioan Abraam*. Memoriŭ în care se desvoltă vederĭ largĭ de politică externă şi internă a Ţĕreĭ-Româneştĭ, stare economică şi socială.	1718 Martie 16	572—585
169. Din instrucţiunile date de *Impĕratul Carol al VI-lea, comiţilor Talman şi Wirmont*, prin care decret îĭ numeşte Consilierĭ imperialĭ de resbel, în încheierea păciĭ cu Turciĭ, de la Pasaroviţ.	1718 Aprilie 20	586
170. Din scrisoarea luĭ *Steinwille*, către Plenipotenţiĭ *Talman* şi *Wirmont*, arĕtându-le posiţiunea geografică a ţĕrilor române.	1718 Maĭ 14	587—589
171. Din raportul luĭ *Wirmont*, către împĕratul *Carol al VI-lea*, cerându-ĭ împuternicire ca să intre în tratative cu *Ianache Mavrocordat* la desbaterile congresuluĭ.	1718 Maĭ 22	589—591

	Anul	Pagina
172. Hotărîrea consiliuluĭ de resbel adunat la *Pasaroviț*, în cea-ce priveşte cerințele boerilor munteni.	1718 Iunie 27	591—595
173. Din scrisoarea ambasadoruluĭ Englez *Lordul Sutton*, către generalul *St. Saphorin*, despre negocierile de pace între Austria, Turcia şi Veneția de la Pasaroviț.	1718 Iunie 10	505
174. Din raportul *plenipotențiarilor congresiştĭ*, către *împĕratul Carol al VI-lea*, în cea-ce priveşte cestiunea țĕrilor române şi în special Oltenia.	1718 Iunie 19	596—598
175. Din scrisoarea luĭ *Wirmont*, către *Otll*, despre purtarea suspicioasă a luĭ *Ianache Mavrocordat* în congres şi încercarea de a cumpĕra pe membriĭ congresuluĭ.	1718 Iunie 20	598
176. Adresa consiliuluĭ de resbel, către preşedintele sĕŭ, principele *Eugen de Savoia* în cea-ce priveşte hotărârea luată asupra Țĕreĭ-Româneştĭ.	1718 Iunie 27	599
177. Adresa a *24 de boerĭ Românĭ*, coprins şi numĕrul câtor-va clericĭ, către principele *Eugen*, rugându-l a face să se alipească Oltenia Austrieĭ.	1718 Iulie 19	600—603
178. Specificațiunea administratoreluĭ *Gh. Neunhardt*, despre întreținerea luĭ *N. Mavrocordat*.	1718	605
179. Scrisoarea *Baronuluĭ de Tige*, către *generalul Steinwille*, relatându-ĭ numele boerilor ce nu maĭ voesc a se reîntoarce în Valachia-Turcească.	1718 August 12	606—607
180. Din scrisoarea vĕduveĭ Doamna *Păuna Cantacuzino* către *împĕratul Ca-*	1718 Iunie	488

	Anul	Pagina
rol al VI-lea pentru a i se restitui averile neamuluĭ eĭ, averĭ răpite de primul principe fanariot *Nic. Mavrocordat.*		
181. Din scrisoarea aceleiaşĭ Doamne către *comitele austriac Wirmont*, pentru a insista pe lângă *împĕrat* în aceeaşĭ cerere.	1719--1720	489
182. Decretul provisoriŭ al sacreĭ împĕrăţiĭ prin care se numeşte *consiliul imperial administrativ al Olteniei*, cu ocazia trecereĭ eĭ sub coroana Austrieĭ.	1719 Septem. 28	611—612
183. Dintr'un document al deputaţiuneĭ administrative din Oltenia, către consiliul de resbel din Austria despre aprecierile personale asupra caracteruluĭ *Banuluĭ Gh. Cantacuzino* presidentul consiliuluĭ imp. din Oltenia.	1720	613
184. Memoriul *Banuluĭ Olteniei Gh. Cantacuzino,* prezidentul consiliuluĭ imperial cesaricesc de administraţie, către *împĕratul Carol al VI-lea*, arătându-şĭ indignarea că de ce a fost scos din demnitatea de Ban. Memoriŭ însoţit şi de alte documente anterioare; ce reamintesc serviciile *Cantacuzenilor* aduse caseĭ imperiale austriace.	După 1720	613—622
185. Din adeverinţa dată de *comitesa Collyer*, soţia ambasaboruluĭ olandez din Constantinopol cum că a primit 5000 galbenĭ de la Păuna Vĕduva *Doamna Cantacuzino.*	1720 Aprilie 27	425
186. Epitaful luĭ *Nic. Vodă Mavrocordat*, de pe peatra sa mormîntală din monastirea Văcăreştilor.	1730 Septemb. 3	453—454
187. Din raportul oficial despre privilegiile, averile şi veniturile monastirilor	1731 Iunie 26	867

	Anul	Pagina
din Oltenia cu privire la monastirea *Jiţianul* (j. Dolj) şi la averea de 2 moşiĭ lăsate aceleĭ monastirĭ în 1681 de *Marele serdar Petre Obedeanu.*		
188. Din testamentul *Stankeĭ Obedeanu*, *Jupâneasa Mareluĭ Paharnic Constantin Obedeanu*, prin care lasă 2 moşiĭ Mitropoliĭ din Bucureştĭ şi din diata epitropuluĭ acesteĭ averĭ, *Constantin Filipescu*, Mare Medelnicer, ginerele Obedeankeĭ.	1752 Decem. 29	869
189. Din testamentul olograf şi originaĭ al *mareluĭ Paharnik Constantin Obedeanu*, prin care lasă 9 moşiĭ *bisericeĭ Obedeanu* din Craiova.	1753	867
190. Din chrisovul luĭ Al. Ipsilante prin care înfiinţează şi şcoala cu «seminar şi spital pe lângă biserica Obedeanuluĭ».	1776 Aprilie 26	867
191. Din documentul luĭ Vodă Şuţu pentru a se opri desgropatul şi arsul morţilor.	1785	852

INDICELE NUMELOR PROPRII

DE

PERSOANE ŞI LOCALITĂŢI

A

Abaza-Mehmet (Paşa) 48.
Abazza Ilie, 461.
Abraam (predicator), 572—583.
Achmet III (Sultan), 248.
Achmet (Agă), 182.
Achmet II (Sultan), 204.
Adam (Banul), 47.
Adorno (Duce de), 898.
Agora (monastire), 19.
Ali-Silihtar (Aga), 245.
Ali-Persanul, 265.
Ali-Paşa, 290.
Alibeg (Calău), 156.
Alibei, 157.
Alexandru II (Principe), 156.
Alberoni (Cancelar), 571.
Alexandru-Coconul (Principe) 12.
Alexandru - Cel-Bun (Principe), 15.
Alençon (Duce, d'), 402.
Almaşul, 19.
Alexandru-Iliaşĭ (Principe), 21, 31.
Almoro Nani, 371.
Amurat II (Sultan), 3.
Ana (Regina Spanieĭ), 258.
Andronic Manolache, 344.
Antim Ivireanul (Mitropolit), 347, 384, 502, 997.
Andrianopole, 221.
Antonius (Patriarch), 15.
Antonie dela Popeştĭ, (Principe), 109.
Anton Ştefan (Episcop), 145.
Angel Andronic, 152,
Angel Isac (Impĕrat), 152.
Angel Alexe, 152.
Apati (Principe), 192, 207, 392.
Apostoleanu A. M., 807.
Apty-Paşa, 278.
Apracsin (Kneaz), 313.
Argenthal (Marquis d'), 250.
Aristarhul Mihail, 417, 475.
Aristot, 241.
Argeşul (monastire), 185.
Arnota (monastire), 19.
Arvanitohoritul Saul, 151.
Argetoeanul Dumitraşcu (Căpitan), 225, 228.

Argetoeanul Vasile, 603.
Aristene (jurist), 996.
Argeş (Curtea de, monast.), 895.
Armeanul Petre (Zugrav), 900.
Assan Andronic, 153.
Asprocastron, 14.
Attalensis (jurist), 994.
Auersberg (Comite), 553.
Augustin (Sfântul), 647.
August II (Rege), 276.
Avramie (Dascăl), 520.
Azamet-Gherei, 189.

B

Bacon, 421.
Baden Ludovic (Principe), 188.
Bajazet-Ilderim (Sultan), 415.
Baltagi-Mehemet (Paşa), 291.
Bădeanu Barbu (Comis), 214.
Balş Aniţa, 369.
Balş Ioan (Vornic), 459.
Băleanu Vuicina (Paharnic), 24.
Băleanu Ioan (Consilier imperial), 622.
Băleanu Gheorghe (Stolnic, Ban), 46, 91, 107, 119, 124.
Băleanu Grigorie (Logofĕt, Vornic), 24. 476, 502, 546, 549, 562, 585, 606.
Băleanu Ivaşcu (Vornic), 4, 9, 53, 54, 120.
Băleanu G. (Stolnic), 91.
Băleanu (Postelnic), 144.
Bălăceanu Constantin (Agă), 147, 183, 184, 186, 188, 195, 205, 211, 219
Bălăceanu Badea (Clucer, Conteş), 131, 402, 91, 118.
Bălăceanu, 502, 523, 606.
Bălăceanu Drăghicĭ, 536, 543, 563, 575, 603.
Bălăceanu Ioan, 607, 757.
Bălcescu Fota, 603.
Balsamon (jurist), 994.
Ballarino, 79, 87.
Balotă Ivaşcu Cepariul, 85.
Balasache (Cămăraş), 95, 105.
Battori Sigismund (Principe), 4.
Batace Ioan, 153.
Basarab Constantin Cârnul (Vodă), 182.
Basarab Dan (Vodă), 399.
Basarab Alexandru, 15.
Basarab Constantin Şerban (Vodă), 64.
Basarab Radu Cel-Mare (Vodă), 16.
Basarab Radu-Şerban (Vodă), 30.
Basarab Matheĭ (Vodă), 18, 19, 42.
Bârsescu Ienache (Vătaf), 193.
Bârsescu Stroe (Clucer), 71.
Bârsescu Radu (Agă), 69.
Băjescu Mareş (Vornic, Ban), 81, 91, 107.
Băjescu Matheĭ (Postelnic), 207.
Bărcănescu Pârvu (Spătar).
Barcsai (Principe), 68, 69.
Beciu (Viena), 186.
Bender, 274.
Beltz (Palatin de), 270.
Berwick, 268.
Bettineli, 339.
Beauvilliers, 389.
Belgrad, 187, 223, 497.
Belgradul (serbesc), 569.
Bertodi, 210.
Belci-Paşa, 503.
Bethlen (Principele de), 216.
Bethlen Ianoş (Cancelar), 129.
Bethlen Elek, 144.
Bethlen Gabor (Principe de), 36.
Berteneşti (sat), 190.
Bengescu Staicu, (Serdar), 502, 509, 565, (Consilier imperial), 612, 622.

Bengeştĭ (sat), 509.
Bercseni, 560, 566.
Benkner Hanes, 701.
Bistriţa (monastire), 18.
Bilcineanu Calotă (Log.), 225.
Blunschli, 421.
Bon (General), 313.
Bolişteanu (Paharnic), 46.
Bordiul Athanasie, 992.
Boncoski (Ambasador), 290.
Bonnelli Michail, 150.
Bou (Banul), 48.
Boerescu Vasile, 807.
Bosianu C., 807.
Bolleac Caesar, 70.
Borsdorf Rudolf, 946.
Boucicault (Mareşal), 5.
Bolintinu (monastire), 19.
Boteanu Nedelcu (Paharnic, Vornic), 46, 48.
Brăila, 316.
Bretania (Ducele de), 251.
Bolişteanu (Paharnic), 46.
Brâncoveanu Danciu, 401.
Brâncoveanu David, 402.
Brâncoveanu Preda (Spătar, Logofĕt), 24, 47, 69, 402.
Brâncoveanu Papa, 94, 402.
Brâncoveanu Nicolae (Logofĕt), 403.
Brâncoveanu Manolache, 403.
Brâncoveanu Grigorie (Ban), 403.
Brâncoveanu Matheĭ (Beizadea), 363.
Brâncoveanu Constantin (Beizadea, Logofĕt), 364, 869.
Brâncoveanu Ştefan (Beizadea), 364.
Brâncovenĭ (sat), 50, 188.
Brâncoveanu Constantin (Vodă), 1, 57, 97, 182, 228, 243, 253, 269, 273, 362, 393, 402.
Brâncoveanu Stanca, 204.
Brâncoveanu Maria Doamna, 569.
Brancovicĭ Sava (Mitropolit), 392.
Brancovicĭ Lazăr, 399.
Brancovicĭ Gheorghe, 399.
Brancovicĭ Velcu, 399.
Brancovicĭ Massim (Mitropolit), 400.
Brancovicĭ David, 401.
Bracuca (Căpitan), 278.
Brăiloiu Barbu (Serdar), 502, 508, 515, 566.
Brăiloiu Dumitraşcu (Dositheĭ, Monachul), 530, (Consilier imperial), 612, 622.
Brăiloiu Constantin, 563, 575, 606.
Brăiloiu Cornea (Agă, Paharnic, Ban), 188, 206, 222, 223, 269.
Brussa, 4.
Brue (Dragoman), 329.
Brătăşanu Preda, (Şătrar), 182, 188.
Brătăşanu Barbu (Vătaf), 193, 214.
Brezoeanu Pătraşcu (Vornic), 476, 477, 501, 513, 517.
Bruninx, 499.
Breaza, 513.
Braşov, 70.
Budeştĭ (sat), 197.
Bucşeanu Stoica (Paharnic), 213, 216.
Bucşeanu Preda (Paharnic), 91.
Bujoreanu Şerban (Vistier), 418, Spătar, Ban), 476, 477, 510, 527, 546, 562.
Buicescu Buzinca (Cluc.), 24, 46.
Buicescu Diicu (Spătar), 71.
Buhuşĭ Ioan (Logofĕt), 57, 458.
Butoiul (monastire), 18.
Busdugan (Căpitan), 31, 38.
Buzeanu (Logofĕt), 85.
Buzăianul Dumitraşcu, 86.
Buzescu Theodosie (Ban), 24.

C

Cacavela Eremia, 383, 755, 985.
Călinescu Ioan (Căpitan), 64.
Caliarchi Anton, 606.
Calcedon (oraş), 647.
Căldăruşanĭ (monastire), 19.
Câmpu-Lung (monastire), 19.
Câmpineanu Vasile, 71.
Câmpineanu Pêrvu, 606.
Câmpineanu Manta, 606.
Cameniţa (cetate), 283.
Cantacuzino Stefan (Vodă), 151, 405, 423.
Cantacuzino Constantin (Stolnic), 199, 205, 225, 249, 261, 423.
Cantacuzino Păuna (Doamna), 423, 426.
Cantacuzino Rudolf (Beizadea), 426.
Cantacuzino Constantin (Beizadea), 426.
Cantacuzino Mihail (Comis), 117, 177.
Cantacuzino Thoma (General), 490.
Cantacuzino Gheorghe (Beizadea, Comte, Ban), 546, 572, 622.
Cantacuzeniĭ, 70, 125, 150.
Cantacuzino Drăghicĭ (Logofĕt), 97, 102.
Cantacuzino Mihail (Postelnic), 107.
Cantacuzino Spandughino Theodoro, 150.
Cantacuzino Ioan, 150.
Cantacuzino Răducanu, 151.
Cantacuzino Ioan II, 152.
Cantacuzino Mihail (de la Bizanţ), 152.
Cantacuzino Theodor, 153.
Cantacuzino Pêrvu (Stol.), 186.
Cantacuzino Manoil, 153.
Cantacuzino Ion (Impĕrat), 153.
Cantacuzino Matheĭ, 153.
Cantacuzino Thoma, 153.
Cantacuzino Dimitrie, 154.
Cantacuzino Mihail (Şaitan-Oglu), 154.
Cantacuzino Constantin (Postelnic), 24, 46 69, 74.
Cantacuzino Ilie, 280, 327.
Cantacuzino Michail (Spătar), 225.
Cantacuzino Şerban (Vodă), 83, 98, 103, 183.
Cantemir Constantin, 213.
Cantemir Antioch (Hatman), 213, 223, 243, 253.
Cantemir Dimitrie (Vodă), 146, 180.
Cariofil, 446.
Cariofil Ienache (Logofĕt), 757.
Cariofil (Dascăl), 171.
Caramanleul Dumitraşcu (Postelnic) 108, 183, 225.
Cara-Mehemet (Paşa), 131, 291.
Cara Mustafa (Paşa), 144.
Carloviţ, 172, 229.
Carca (Vornic), 28.
Carida Gh. (Vistier), 64.
Carafa (Comite), 232.
Castagnères de (ambasador), 192, 196, 211, 221, 230.
Cassanova, 126.
Cândescu Istratie (Spătar), 69.
Cândescu Radu (Vornic), 71.
Capello Giovani, 48.
Catrina Duca, 87.
Cardan, 377.
Carlyle (soţia luĭ), 40.
Catargiu Nicolae (Stol.), 51, 54.
Catargiu Ilie (Vistier), 306, 458.
Carol VI (Impĕrat), 568, 507.

Calocyros (jurist), 994.
Cetatea Albă, 14.
Cerchez-Achmet (Paşa), 195.
Cerneţĭ, 228, 509.
Cetăţuia (monăstire), 552.
Chimenitul Sevastos, 383.
Chinetti Batista, 423.
Chrisoscoleu Sultana, 445.
Christopulos Iachint, (Mitropolit), 14, 870.
Chilia, 14.
Cheik Vani, 165.
Ciamrâul, 197.
Ciorogârleanu Constantin (Sluger), 183.
Cizlar-Aga, 245.
Ciutaea, 365.
Cigalla Carlo, 40.
Ciaru-Vasile, 551.
Cladova, 186, 188.
Clejanĭ, 197.
Corbeanu Neagoe (Postelnic), 107.
Corbeanu Michail (Postelnic), 193, 223.
Corbeanu Vintilă (Ban), 216.
Corbeanu Dumitraşcu, 216.
Costin Căpitan, 198.
Costin Velicko, 144.
Collyer (Comite de), 210, 230.
Conti (duce), 227.
Corbea (Sol), 299.
Cropot Brigadirul, 306.
Cossova, 4.
Cromvell, 340.
Cotmeana (Monastire), 18.
Cornăţeanu Socol (Stolnic), 24.
Cornăţeanu Nicolae (Vistier), 51, 54.
Cocorescu Radu (Comis), 24.
Cocorescu Cârstea Vornic, 31.
Coţofeanu Mihaĭ (Spătar), 42, 47.
Contarini Simon, 39.
Cocorescu Calotă, (Clucer), 52.
Colentina, 52.
Comnen Mihail (Impĕrat), 152.
Comnena Maria, 152.
Comnen Andronic, 152.
Copronym Constantin, 993.
Cordoki (Căpitan), 309.
Comăneanu Badea (Comis), 71.
Comăneanu Matheĭ (Căpitan), 191.
Cobză Dumitraşcu (Căpitan), 144.
Costaki Gavriil (Sluger), 459.
Commorn, 498.
Coressi, 701.
Cocorĕştĭ, 138.
Croix St. (Căpitan), 525.
Creţeanu Gh., 27, 29, 37.
Crusius, 155.
Creţulescu Pêrvu, 140.
Cuza Al. Ioan (Principe), 806.
Cupăreşti Rosetti, 139.
Cuza (Spătar), 459, 551.
Czaki (Comite de), 605.
Czereĭ, 195.
Czeyka (General), 613.

D

Dabija-(Vodă), 80.
Daltaban-Paşa, 258.
Dalman, 293.
Daniilovicĭ-Menjicoc, 313.
Dante, 366.
Daniil (Episcop), 19.
Dan (Vornic), 52.
Damaschin (Episcop), 601.
Dediulescul (Vistier), 550.
Dettin (Baron), 533.
Des Alleurs (ambasador), 241.
Develtum (oraş), 155.

Defierville, 375.
Dimircapi, 504.
Dietrich (Colonel), 613.
Divixtus A. (Medic), 845.
Diikiti Constantin, 343.
Dionisie (Patriarh), 182.
Dobrenĭ, 888.
Dobromir (zugrav), 904.
Doicescu Udrea (Clucer), 64.
Dolgoruki (Prinţ), 312.
Dorş (Baron), 206.
Doria (Marchiz), 209.
Doxapater (jurist), 994.
Doicescu (Colçea), 70.
Doicescu (Clucer), 291.
Drascovicĭ (General), 516.
Dudescu Radu (Spătar), 477.
Dudescu Constantin (Comis), 418, 606.
Dudescu Radu (Vistier), 24, 350, 405.
Dudescu Dumitru (Vistier), 46, 54.
Duma căpitan, 515.
Ducas, 152, 153.
Ducange, 153.
Durazzo (Marchiz), 166.
Duca Constantin, 243
Dunod Antide, 145.

E

Ecaterina (Impĕrăteasa), 313, 398.
Egnatie (Epĭscop), 89.
Elena Doamna, 56.
Eliad Manasis (dascăl), 985.
Enache (Doctor), 992.
Erbs (Comite), 209.

F

Fabre, 221.
Fabrizzio, 898.
Fabricius, 364.
Fălcoeanu Petre (Sluger), 47.
Fălcoeanu Nika (Vistier), 31.
Fălcoeanu Matheĭ (Vistier), 549.
Făgăraş, 401.
Fanar, 162.
Fărcăşanu Radu (Stolnic), 71.
Fărcăşanu Pêrvu, 132.
Fărcăşanu Barbu (Vistier), 137.
Fărcăşanu Constantin, 603.
Fărcăşanu Iordache, 603.
Fărcăşanu Pêrvu (Logofĕt), 225.
Ferenţ (Căpitan), 551.
Ferratti (Comite), 408.
Ferre-aga, 171.
Férriol (ambasador), 173, 219.
Filipescu Constantin, 734.
Filipescu Drăghicĭ (Postelnic), 28.
Filipescu Constantin (Medelnicer), 869.
Filipescu Maria, 869.
Filipescu Pană, 47, 69.
Filipopole, 3.
Finta, 58.
Filişeanu Dumitru (Sluger), 42, 47.
Filstich, 149.
Flocĭ (Cetate), 190.
Florica (Domniţa), 47.
Florescu Cornăţeanu, 54.
Florescu Stoian (Pitar), 91, 107.
Florescu Antonache, 585, 603.
Fleischmann, 318, 499.
Fonseca (Doctor), 329, 992.
Fornetti, 297.

Fotie (Patriarh), 864.
Francken I (Pictor), 902.
Frangipanni (Comite), 401.
Frejureanu Dumitraşcu, 64.
Franţi, 66.
Funk (Ambasador), 329, 364.

G

Galacan (Căpitan), 278.
Galiţin (Prinţ), 313.
Galeado Galdo, 909.
Gherghiţa, 40.
Ghinea Ţucalas, 59.
Ghinea (Căpitan), 143.
Gherlach Ştefan, 155.
Ghenea (Negustor), 185.
Gheorghe-Ştirbu-Purcel(Lăutar), 197.
Ghircă (Negustor), 916.
Ghioca Cupeţul (Negustor), 919.
Ghica Gh. I. (Vodă), 66, 72.
Ghica Gr. (Vodă), 66, 74, 94, 124.
Ghica (Doamna), 82.
Giorma Ban (Căpitan), 48, 64.
Gioan-Bey, 66.
Girardin (de, ambasador), 148, 184, 191, 230.
Gin-Ali (Vizir), 334.
Glavacioc (Monastire), 18.
Glogoveanu Nicolae (Sluger), 91.
Glogoveanu Michail (Consilier imperial), 622.
Glogoveanu Matheĭ (Consilier imperial), 622.
Govora (Monastire), 18.
Gorgan (Spătar), 47, 50.
Gonzague, 401.
Golescu Radu (Logofĕt şi Spătar), 182, 187, 418, 476, 477, 502, 508, 535, 536, 562, 572, 606.
Goltz (Ambasador), 364.
Gomolinsky Ion (Ambasador), 238.
Godunov Boris (Ţar), 273.
Goni (hirurg), 313.
Golovin (Ambasador), 313.
Greceanu Anghel (Comis), 28.
Greceanu Pavel, 28.
Greceanu Pavel (Logofĕt), 46, 154, 167.
Greceanu Preda Floricoiul, 47, 723.
Greceanu Radu (Logofĕt), 182, 247, 723.
Greceanu Şerban (Logofĕt), 188, 206.
Greceanu Barbu (Stolnic), 563, 585.
Greceanu Drăghicĭ, 64.
Greceanu Ştefan, 97, 729.
Grădişteanu Nica (Armaş), 138.
Grădişteanu Bunea (Armaş), 222, 225.
Grudjiensky, 278.
Grothusen (Ambasador), 329, 359, 364.
Gregoriu Cel mare (Sfântul), 647.
Grama (Negustor), 918.
Grillo Giovani Augustino, 923.

H

Hagi Theodoride (Jurist), 994.
Hangul (Serdar), 120.
Haisler (General), 187, 195, 227.
Haţag (Căpitan), 213.

Habord (Ambasador), 237.
Harcov, 321.
Haller Iohan, 916.
Hasan Paşa, 245.
Harmenopulos (Jurist), 994.
Herăscu Năsturel, 107.
Heambsberg, 237.
Herberştein (Comite), 302.
Heladius, 384, 989.
Hieronim, 647.
Hotin, 128.
Hohenzollern Carol I (Rege), 180.
Horvath, 262, 647.
Hoschtädt, 266.
Holştein (Duce de), 364.
Hoelbius Theodorus, 455.
Holtz Andrea, 910.
Horezu (Monastire), 223.
Holemberg, 599.
Hopp, 237.
Houssey (Ambasador), 237.
Husein-Kiupruly (Vizir), 258.
Husein (Paşa, Leuḑi-Oglu), 130.
Hrisoscoleu (Vătaf), 132.
Hrisoscoleu Sultana, 173.
Huler-Corald, 325.

I

Iacobi (Medic), 992.
Iaroslav (Oraş), 310.
Ibignacurt, 67.
Ignatie (Episcop), 24.
Ignatie (popă sêrb), 49.
Ignatie (Mitropolit), 63.
Iliaşĭ-Radu (Beizadea), 204.
Ilinca Cantacuzino, 84, 118.
Ión din Antiochia (Jurist), 994.
Istodor (Căpitan), 223, 225.
Isvoranu Preda (Postelnic), 529.
Isvoranu Cernica (Armaş), 191, 193.
Isvoranu Radu (Pitar), 222.
Ismail-Effendi, 328.
Istvan Lazăr, 129.
Isaia, 146.
Iusuf Paşa, 290.
Ipomeneos (Doctor), 992.
Ivanovicĭ, 313.
Ivaşcu de la Gaia, 48.

J

Janczaranga, 278.
Jipa (Negustor), 918.
Jora Antioh, 305, 457.
Jora Gh. 476.
Jörgher (Comite), 227.
Jugurenĭ (Sat), 194.
Justinian, 993.

K

Kadri-Paşa, 68.
Kameniţa, 127.
Kalufziani, 278.
Karoli (Comite), 561.
Kara-Ibrahim-Paşa, 171.
Krasna-(Têrg), 278.
Kertsch (Cetate), 238.
Kiatub Selim, 228.
Kioprogli Achmet-Paşa, 164.
Köpröli-Paşa, 68.

Kohary, 144.
Kostaki-Lupu, 312.
Kölöseri Samoel, 354.
Kostaki Gavriliţă (Vornic), 312.
Kozia (Monastire), 18.
Kreţulescu Dobromir (Ban), 292.
Kreţulescu Matheĭ (Şetrar), 503
Kreţulescu Iordache, 269.
Kreţulescu Radu, 91, 119, 105, 138.
Krupiensky (Castelan de Caliş; Krupensky), 237.
Kynsky (Comite), 209, 230, 236.

L

Lazăr, 4.
Lantier (Doctor), 992.
Lassenberg, 548.
Leon Isaurianul, 993.
Leurdeanu Eustatie (Paharnic), 563.
Leurdeanu Statie (Paharnic), 427, 759.
Leurdeanu Stroe (Vornic), 81, 88, 91, 95, 101, 113, 115.
Leon (Filosoful), 993.
Leopold (Impĕrat), 184, 254, 618.
Lecinsky Stanislas, 267, 282.
Lectodiar Elias, 309.
Leon-Vodă, 12, 47.
Lecca (Postelnic), 30.
Lecca Mihaĭ (Spătar), 46, 51, 54.
Legrand Emil, 155.
Lepanta (Oraş), 155.
Leclerc Jean, 184.
Ligaridis Paisie, 985.
Lipa (Cetate), 223.
Loyola Ignatius, 432.
Lombroso Cesar, 377.
Loxandra (Scarlotos), 168.
Ludovic XIV (Rege), 191, 219.
Lugoş (Cetate), 223.
Louis (De France), 389.
Louvois, 389.
Lubomirsky, 232.
Lucavieki, 277.
Luca (Vistier), 310.
Luther, 340.
Ludovic II (Rege), 8.
Ludescu Stoica (Logofĕt), 177.
Ludescu Constantin (Căpitan, 131.
Luzignan Ion (Rege), 153.

M

Macedon Comisul, 314.
Maiota Gh., 384.
Maintenon (M-me de), 390.
Macarie, 866.
Macedoneanul Meletie, 836, 998.
Malaxus Manuel, 996.
Manos Iacob, 989.
Maiota Gh., 989.
Mantuano Iosef, 561.
Manuel (Negustor), 919.
Marcianopol (Oraş), 155.
Marsigli (Comite), 146, 209.
Mahomet IV (Sultan), 164.
Mancini Olimpia, 258.
Manorigarti, 271.
Magne (General), 189.
Macarie, 63, 207.
Manu (Apostolu), 423, 503.
Mahomet II (Sultan), 8, 16, 154.
Mărgineni (Monăstire), 84.
Mavrocordat Alexandru (Exa-

poriton), 166, 173, 221, 272, 236, 440.
Mazarin, 258.
Mavrocordat Ienache (Voevod), 547, 552, 600.
Mavrocordat Nicolae (de la Chios), 169, 443, 445.
Mavrocordat Pantaleon (Panteris, de la Chios), 169, 445.
Mavrocordat Gheorghe (Principe), 170.
Mavrocordat Nicolae (Voevod), 173, 288, 423, 443, 445, 476, 503.
Mavrocordat Roxandra, 446.
Memmo Andrea, 303.
Mehedinţeanu Tudosie (Spătar), 47, 52, 54.
Mehedinţeanu Lupu (Căpitan), 27, 38, 53.
Mehemet-Paşa, 318.
Mitrofan, 522.
Mihnea III, 66.
Milescu (Banu), 140.
Miclescu Gavril (Logofĕt), 458.
Milcoveanu Preda (Căpitan), 213, 216.
Mill (I. Stuart), 377.
Mircea I Basarab, 4.
Mislea (Monăstire), 18, 19.
Michaĭ Viteazul, 27, 56, 273.
Michaĭ Cămăraşul, 27, 28.
Migorodski (Polcovnic), 313.
Moldoveanu (Vătaf), 81.
Mohacĭ, 141.
Moxalie (Călugăr), 837.
Moscova, 276.
Motraye (I.a), 363.
Montespan (M-me de), 390.
Mogăldea (Vornic), 26.
Monferât (Marchiz de) 401.
Murgu (Spătarul), 30.
Mustafa II (Sultan), 222.
Mustafa-Paşa, 227.
Müfel (Căpitan), 561.
Muradin, 566.
Mustafa (Marele vizir), 265.
Müllern, 286.
Münich (General), 323.

N

Nami-Mohamet (Vizir), 258.
Năsturel Herĕscu (Spătar), 71.
Napoleon I, 277.
Narva, 276.
Neunhardt Gh., 605.
Neculcea Nicolae (Hatman), 304.
Negru-Vodă (Cetatea), 154.
Nevers (Duce), 5.
Niş, 4.
Nicopoli, 4.
Nifon (Patriarch), 17.
Nicolae de la Sinope (popă), 217.
Nicomedeia, 221.
Nicodim (sfântul), 877.
Noailles (Phillibert de), 5.
Nottaras Chrisant (Patricul), 291.
Nucetul, 19.
Nuşa (Armaş), 47.
Numam-Paşa, 558.

O

Obedeanu Petre (Căpitan, Serdar, Clucer), 223, 225, 247, 477, 502, 516, 527, 563, 867.
Obedeanu Pêrvu (Serd.), 97, 98.
Obedeanu Constantin (Consilier Imperial), 622, 867, 890.

Obedeanu Nicolae (Ban de Craiova), 508, 510, 513, 516.
Obedeanu Stanca, 669, 869.
Obileştĭ (Sat) 227.
Odaia (Sat), 517.
Ottobon, 900.
Odreiu, 247.
Odor (Căpitan), 69.
O'Donnel (Comitesă de), 151.
Odivoeanul (Căpitan), 223.
Oettingen (d', Ambasador), 255.
Ohrideanul Stefan (Călugăr), 836.
Ochrida, 15.
Olteniţa,
Olimbiada (Călugăriţă), 360.
Olănescu Drăghicĭ, 603.
Osman (Agă), 300.
Öttl Antonie, 319, 548.
Ottetteleşanu Ilie (Căpitan), 603, 612.
Oradea-Mare, 204.

P

Paget (Lord), 230.
Panaiotakis Nicusis, 12, 77, 120, 164.
Partenie (Tarhata), 18.
Patherisia (Monastire), 18,
Paisie (Domnişorul), 40.
Palade Ion (Spătar), 476.
Palfi Ion (Ban), 504.
Panonianul Daniil, 839.
Pandele (Doctor), 992.
Paleologul, 154, 399.
Paleologu Irina, 153.
Paul St., 361.
Pantaleon (Doctor), 391, 992.
Pârşcoveanu Preda (Spătar), 183, 186.
Pârşcoveanu Ştefan (Postelnic), 564, 585.
Pârşcoveanu Ştefan (Consilier), 622.
Passarovicĭ, 598, 607.
Papay, 500.
Pârâianu Stanciu (Postelnic), 43.
Pârâianu Danciu (Postelnic), 71.
Parkany (Cetate), 145.
Păuşăscul (Clucer), 191.
Petru cel Mare (Ţar), 8.
Petriţ Ignatie, 983.
Peloponesianul Maxim, 989.
Petrasch (Baron), 604.
Petru-Schiopul (Vodă), 650.
Pezzen (Ambasador), 816.
Petriceico-Stefan (Vodă), 128, 129.
Petro-Varadin, 497, 504.
Pillarino Iacob (Doctor), 245, 989.
Pivoda (Căpitan), 533.
Popescu Radu (Logofĕt, Vornic, Ban), 187, 523, 531, 541, 562, 585.
Popescu Cârstea, 190.
Popescu Chrizea (Spătar), 24, 43, 46, 51, 54, 91, 119, 143.
Potlogi (Sat), 188.
Porfirita Ienache, 211.
Pottendorf (Oraş), 231.
Poenaru Brădescu Barbul (Spătar), 42, 47, 54.
Poenaru Vasile, 612.
Porta Nicolaus (de), 612.
Poniatowski (General), 296.
Policala (Doctor), 298.
Ponchartrin, 389.
Pomponne (de), 389.
Proroceanu Preda (Căpitan), 189, 210, 213.
Prisiceanu Şerban (Clucer), 529.
Preda Beca (ot Maia), 64.

Q

Quarrient (Ambasador), 218, 269, 330.
Querrini Giacomo, 126, 128.

R

Radu-Michnea (Vodă), 12, 26.
Radu Leon (Vodă), 12.
Radu IV cel Mare (Vodă), 16.
Racoţi Gh. (Principe), 42, 68, 70.
Radu (Logofĕtul) ot Deasa, 43, 47.
Radu Iliaşĭ (Vodă), 48.
Râncăciovul (Monastire), 18.
Racoţi Ferenţ, 253, 263.
Rastadt, 258.
Rabutin (Diplomat), 240.
Rami Paşa, 245.
Racoviţă Michail (Vodă), 249, 327, 343, 550.
Racoviţă Dimitrie, 327.
Ramadan Const., 418, 458.
Raţă Ioniţă (Postelnic), 459.
Ramadan Dimitrachi, (Postelnic), 476.
Ramilles, 266.
Rahova, 5.
Rătescu Luca (Vistier), 228.
Reni (General), 313.
Renigher Simon, 68, 71, 79.
Reys-Effendi, 230.
Reprin (General), 317.
Restis Pascuale, 915.
Regeb-Paşa, 558.
Rogojinski (Ambasador), 312.
Rothal (General), 85.
Roset Antonie (Vodă), 139.
Roset Lascarache, 139.
Rosetti Ienache (Agă), 503.
Rosetti Nicolae, 565.
Rostopcin (Mareşal), 277.
Ruste (Alăutarul), 908.
Rudolf (Impĕrat), 26.
Rusava (Orşova), 50.
Rudeanul Diicul (Clucer), 188, 225.
Rousseau, 327.
Rugină (Sluger), 458.
Ruset Vornicul, 459.
Ruset Iordache, 326.

S

Savin (Hatman), 53,
Savoia Eugenie (Principe), 318, 504, 516, 571, 623.
Sadeler (Gravor), 901.
Sardica (oraş), 647.
Sarandino, (Logofĕt), 820.
Salankenen, 204.
Scoropadski Adam, 321.
Şeremetev (General), 305, 329.
Şefer, 313.
Seifulah-Aga, 310.
Sepianski (General), 526.
Serafim (Episcop), 89.
Secuianul Neagoe (Clucer), 91, 118.
Selim-Ghereĭ (Hanul), 183.
Serreyer, 231.
Sinapeos Panaghiot, 384.
Şişman (Ţar), 4.
Şilic (Colonel), 187.
Sinavski Adam, 321.
Soranzo Giacomo, 273.

Soliman Aga, 56.
Sofialeul Nicolae (Vistier), 70, 82, 95, 105.
Soisson (Duce de), 258.
Strâmbeanu Constantin (consilier imperial), 612, 622.
Sturdza (Vornic), 306.
Sturdza Alex. (Vornic), 757.
Sturdza Theodor (Spătar), 128.
Steinville (General de), 318, 408, 502, 526, 538, 546, 561.
Stirbey Const. (Banul), 347, 405.
Stirbey Ilie (Vistier), 562.
Stirbu Purcel, 539.
Stirbu Ioan Purcel, 539.
Stridie (Leon-Vodă), 86.
Staico (ot Berleştĭ, Armaş), 91.
Stratmann Enric (Comite), 619.

T

Talaba (Baron), 292.
Ţamblac (Mitropolit), 4.
Tâmpea (Lăutar), 909.
Tânganul (Monastire), 19.
Tătărani (Sat), 202.
Talmann, 302, 318, 330.
Taine, 327.
Theofil (Mitropolit), 24, 55.
Têrgovişte, 71.
Teleky (General), 195.
Trevoux (de la), 253.
Teleky Iosef (Comte de), 606.
Tismana, 18, 47.
Tiege (general de), 408, 423, 502, 515.
Tomşa Leon (Vodă), 40, 44.
Torcy, 231, 257.
Tore Mammuca (del), 141.
Tököly Emerik(Comite de), 144. 184, 211, 220, 253.
Tohani (Sat), 184.
Tolstoi (Comite de), 290
Toderaşcu (de la Galaţĭ), 226.
Tomaides Ath , 383.
Turin, 266.
Ţuki Pulcheria, 445.

U

Ugolino (Comite), 366.
Urechie Nestor (Vornic), 26, 650.
Urlaţĭ (Sat), 314.
Usson (d' de Bonnac, ambasador), 372.

V

Vasile Lupu (Vodă), 273.
Valarga Marioara, 898.
Văcărescu Ienache (Căpitan, Agă) 216, 275.
Văcărescu Ion, 230.
Văcărescu Stefan (Ban), 869.
Vendome (Duce de), 258.
Veseleile, 995.
Verzarul Constantin (Paharnic), 116.
Veterani (General), 147, 223.
Vergo (Paharnic), 183.

Versailles, 191, 253.
Virmont (Comite), 591,
Vimercati (Comite), 817.
Voltaire, 251.
Volde Alois, 383.

W

Waldştein (Comite), 145.
Wawrin (Jehan de), 879.
Werdenburg, 619.
Wolf, 154.
Wohner, 191.
Wolfang (Oettingen), 239.
Wosnicszin, 241.

Z

Zante (Insula), 270.
Zagarancea, 306.
Zătreanu Preda (Vătaf), 225. 228.
Zătreanu Vlăduţă, 612.
Zerneştĭ, 194.
Zenta, 612.
Zrigny Elena, 209.
Zulficar-Effendi, 172, 230.
Zonaras, 154
Zolomi (Graf), 42.

INDICELE POESIILOR POPULARE CITATE

	Pagina
Aga Bălăceanu şi Constantin Brâncoveanu	197
Constantin Brâncoveanu	367
Serdarul Petre Obedeanu şi Nicolae Mavrocordat-Vodă.	539
Versurĭ rupte din diferite bucăţĭ pentru a arĕta rima poesiĭ populare	657—659
Versurĭ din cântecul cruceĭ	659
Versurĭ din cântecul Ariciuluĭ	659–660
Variant din cântecul Moş-ajun	660
Variant din cântecul Sorcoveĭ	660
Ghicitoarea (ceasornicul)	662
Variant din gluma Ţiganuluĭ cu soacră-sa	662
Variante din doina Lena	633—664
Variant din doina Mehedinţeanul	664
Variant din Hora Sultana	665
Variant din Hora Unireĭ ţĕrilor surorĭ	665–666

	Pagina
Variant din Colindul luĭ Hristos	666
Variant din Datina Siva	668
Variant din Datina Pluguşoruluĭ	669
Variant din Datina Steaua	670
Variant din Datina Steaua cu Vicleim	672
Variant din oraţiile de nuntă	673—674
Variant din cântecul Paparudeĭ	675
Variant din cântecul Caloianuluĭ	676
Balada Soarele şi Luna	678—681
Balada Mioriţa	681—683
Variant din Balada Radu Càlomfirescu	683—684
Variante din Baladele luĭ Bujor şi Jianul	685
Variant din cântecul Căluşaruluĭ şi al Ursuluĭ	885
Descântecul de Orbalţ	856
Variante dintr'un cântec popular, despre mărirea caselor din vechime	887—888
Variant din cântecul Doineĭ	908

BIBLIOGRAFIA AUTORILOR CONSULTAŢI

Aaron F. Idee repede de Istoria Prinţipatuluĭ Ţĕriĭ-Româneştĭ, III Vol., Bucureştĭ, 1836.

Adamescu Gh. Noţiunĭ de istoria limbiĭ şi literatureĭ Româneştĭ, edit. II, I Vol., Bucureştĭ, 1896.

Anagnosti Michel. La Valachie et la Moldavie, I Vol., Paris, 1837.

Analele Academieĭ Române. Seria II, Tom. VI, 1883—1884, Secţiunea II. Bucureştĭ, 1885. Seria II. Tom. XII, 1898—1899, Bucureştĭ, 1900. Seria II, Tom. XXI, 1899—1900.

Alexandri V. Poesiĭ populare ale Românilor, I Vol., Bucureştĭ, 1866.

Alexandrescu Dim. Explicaţiune teoretică şi practică a dreptuluĭ civil Român, consultat Vol. I, Iaşĭ, 1886.

Archiva-Românească (sub redacţia luĭ M. Kogălniceanu), II Vol., Iaşĭ, 1841 —45.

Aricescu C. D. Istoria revoluţiuneĭ Române de la 1821, I Vol., Craiova, 1874.

Bălcescu şi Laurian. Magasinul istoric pentru Dacia, V Vol., Bucucureştĭ, 1845—46 (Cronicele Ţĕreĭ-Româneştĭ).

Bălcescu. Istoria Românilor sub Mihaĭ-Vodă Viteazul, I Vol. edit. A. Odobescu, Bucureştĭ, 1887.

Bariţiŭ Gh. Cathechismul Calvinesc, I Vol., Sibiu, 1879.

Bauer (de). Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, Frankfort, 1778, I Vol.

Bethlen Joannis. Historia rerum Transilvanicarum. Viena, 1782—83, II Vol.

Bianu I. Psaltirea Scheiană, I Vol., Bucureştĭ, 1880.

Bianu şi Hodoş Nerva. Bibliografia Românească veche, Fascicula I, 1508—1690, Bucureştĭ, 1898.

Bibescu Gh. Règne de Bibesco, Paris, 1893—94, II Vol.

Biserica ortodoxă română, Bucureştĭ, 1874—1877.

Blaremberg N. Essai comparé sur les institutions, les lois et les mœurs de la Roumaine, I Vol. Bucureştĭ, 1886.
Boerescu C. De l'amelioration de l'état des paysans Roumains, Paris, I Vol., 1861.
Bolintineanu Dum. Poesiĭ, Bucureştĭ, 1877, II Vol.
Bolleac C. Buciumul, Bucureştĭ, 1862—64, Ḑiar.
Bolleac C. Monăstirele Brâncoveneştĭ, Bucureştĭ, 1863, I Vol.
Bogdan I. Cronice inedite atingătoare lą Ist. Românilor, Bucureştĭ, 1895, I Vol.
Brezoeanu I. Vechile instituţiunĭ ale Românieĭ, I Vol., Bucureştĭ, 1882.

Cantemir Dem. (Principe). Descrierea Moldoveĭ (tipărită de Academia Română), I Vol., Bucureştĭ, 1872.
Cantemir Dem. Istoria Imperiuluĭ Ottoman (tradus din nemţeşte de D-r Ion Hodoşiŭ), I Vol., Bucureştĭ, 1876.
Cantemir Dem. Evenimentele Cantacuzenilor şi Brâncovenilor, publicaţiunea G. Sion, Bucureştĭ, 1878.
Carra. Histoire de la Moldavie et de la Valachie, I Vol., Iaşĭ, 1777.
Carp Petre. Macbeth. Traducere din Shakespeare, I Vol., Bucureştĭ, ediţ. II, 1886.
Caro E. Le pessimisme, I Vol., Paris, 1889.
Cipariu T. Archivul de filologie şi istorie, 1867—1872, Blasiu.
Cipariu T. Organul luminăreĭ, 1847—1848, Blasiu.
Cipariu T. Elemente de poetică, 1862, I Vol., Blasiu.
Cipariu T. Principie de limbă şi de scriptură, 1866, Blasiu, I Vol.
Cipariu T. Acte şi fragmente latine româneştĭ, Blasiu, 1855, I Vol.
Cipariu T. Crestomaţie saŭ Analecte literare, I Vol. Blasiu, 1858.
Conduratu Gr. Relaţiunile ţĕriĭ-Româneştĭ şi Moldoveĭ cu Ungaria până la 1526, Bucureştĭ, 1898.
Condica de veniturĭ şi cheltuelĭ a Vistierieĭ. Domnia luĭ Brâncoveanu (1694—1704), Bucureştĭ, 1878.
Coulanges F. de. La cité antique, I Vol., Paris, 1895.

Dapontes C. Ephemerides daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739) publiée, traduite et annotée par Emil Légrand, Paris, 1880, II Vol.
Del Chiaro. Historia delle moderne rivoluzzioni della Valachia; Venezia, I Vol., 1718.
Descartes. Les passions de l'ame, 1884, Paris, I Vol.
Densuşianu N. Revoluţiunea luĭ Horia, 1784—1785, Bucureştĭ, 1884, I Vol.
Densuşianu Ar. Istoria limbeĭ şi literatureĭ române, ediţ, II, Iaşĭ, 1864, I Vol.
Dissescu Constantin G. Curs de Drept public român, III Vol., Bucureştĭ, 1890—1892.

Dissescu Constantin G. Originele dreptuluĭ român, I Vol., Bucureştĭ, 1899.
Dissescu Constantin G. De la puissance du mari sur la personne et les biens de la femme, Paris, I Vol, 1877.
Dissescu Constantin G. Psychologie de la Malediction et du Blasphême (Compte rendu accompagné d'un commentaire hermétique par **Al. A. Sturdza**), I Vol., Paris, 1899.
Dogiel Matthias. Codex diplomaticus Regni Poloniae, III Vol., Viena, 1758.

Enghel I. Geschichte des Moldau und Walachey, Halle, 1804, II Vol.
Erbiceanu C Cronicariĭ Grecĭ carĭ aŭ scris despre Românĭ în epoca Fanarioţilor, I Vol., Bucureştĭ, 1890.
Erbiceanu C. Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ şi Suceveĭ, I Vol., Bucureştĭ, 1888.

Fejer G. Codex Diplomaticus Hungarie, Buda, 1829, I Vol.
Filipescu Constantin Căpitanul. (Cronicarul Ţĕreĭ-Româneştĭ din veacul al XVII-lea). Cronica sa o veḑĭ în Vol. I şi II Mag. ist.
Filipide D. Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, II Vol. 1861.
Foras (Conte Amedée de). Notice historiques et genealogique sur les Princes Bassaraba de Brancovano, I Vol., Paris, 1889.
Fotino D. Istoria generală a Dacieĭ, III Vol. Traducerea luĭ G. Sion, Bucureştĭ, 1859.

Gaster M. Chrestomaţie Română, II Vol., Bucureştĭ, 1891.
Gaster M. Literatura Populară, I Vol., Bucureştĭ, 1882.
Gebhardi L. A. Geschichte des Reichs Hungarn (etc.), Leipzig, 1778—1782, IV Vol.
Gilorteanu. Lumina pentru toţĭ, Bucureştĭ, 1885—1887.
Ghica I. Convorbirĭ economice, III Vol., Bucureştĭ, 1879.
Gion (Ionnescu). Istoria Bucureştilor, I Vol., 1899.
Gion (Ionnescu). Doftoricescul meşteşug în trecutul Ţĕrilor-Române, I Vol., Bucureştĭ.
Gion (Ionnescu). Ludovic al XIV-lea şi Constantin Brâncoveanu, I Vol., 1884.
Greceanu Radu (Marele logofĕt). Cronicarul veaculuĭ al XVII, veḑĭ Cronica sa în Vol. II Mag. ist.

Hammer. Histoire de l'empire ottoman, traduit par Dochez, Paris, IV Vol., 1844.
Hasdeu B. P. Columna luĭ Traian, 1874—1883, Bucureştĭ.
Hasdeu B. P. Archiva istorică, III Vol, 1865—67—69, Bucureştĭ.
Hasdeu B. P. Cuvente den batrânĭ, III Vol., Bucureştĭ, 1878.
Hasdeu B. P. Istoria Critică a Românilor, I Vol., Bucureştĭ, 1873.

Hasdeu B. P. Strat şi substrat. Genealogia popoarelor balcanice, Bucureştĭ, I Vol., 1892.
Hasdeu B. P. Etymologicum magnum Romaniae. IV Vol., Bucureştĭ, 1886—1898.
Heyd G. Le Colonie commerciali degli Italiano în oriente nel medio evo Venezia, 1866—68, II Vol.
Heyd G. Histoire du commerce du Levant au moyen-âge; publié par Furcy-Raynaud, Leipzig. 1885—1886, II Vol.
Hurmuzaki Eudoxiu (de). Documente privitoare la Istoria Românilor Consultat: Supliment 1, Vol. I, 1518—1780 Culegerea Al. Odobescu, Grig. Tocilescu, Vol. IV partea I şi II, 1600—1650. Vol. V partea I şi II, 1650—1699 Vol. VI, 1700—1750.

Iarcu D. Bibliografia Chronologică română saŭ Catalogul general de cărţile române 1550—1873, Bucureştĭ, 1873, I Vol., ediţia 2.
Idieru. Istoria artelor frumoase, Bucureştĭ, 1898, I Vol.
Iorga N. Călătorĭ, ambasadorĭ şi misionarĭ în ţĕrile noastre şi asupra ţĕrilor noastre, Bucureştĭ, 1899, I Vol.
Iorga N. Cronicele Muntene veacul al XVII-lea, Bucureştĭ, 1899, I Vol.

Katona St. Istoria critica regnum Hungariæ, Pesta, 1779—1817.
Kogălniceanu M. Cronicele Românieĭ saŭ Leatopiseţele Moldoveĭ şi Valachieĭ, ediţ. II, Bucureştĭ, 1872—1874, III Vol. (Cronicele luĭ *Miron Costin*, *Urechia, Neculcea* şi *Amiras*).
Kogălniceanu M. Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens, Berlin, 1837, I Vol.
Kogălniceanu M. Acte relative la 2 Maĭ 1864, publicate de V. Kogălniceanu cu o precuvêntare de D. A. Sturdza, Bucureştĭ, 1894, I Vol.
Kurtz. Magazin für Geschichte, Literatur ... etc., Kronstadt, 1844, II Vol.

Laurent F. Principes de droit Civil, consultat, I Vol., Paris, 1893.
Lecca O. G. Familiile boereştĭ Române, Bucureştĭ I Vol., 1899.
Léger L. Histoire de l'Autriche-Hongrie, I Vol., Paris, 1889.
Legrand E. Bibliographie Hellénique XVIII-ème siècle, III Vol., Paris. 1894.
Legrand E. Généalogie des Maurocordato de Constantinople, I Vol., Paris, 1886.
Legrand E. Bibliothèque grecque vulgaire, Vol. al III-lea, Paris, 1881.
Lombroso C. L'homme de génie, traducerea luĭ Colonna d'Istria şi Calderini, Paris, 1896.
Lupaşcu D. Medicina babelor (Monografie publicată în Analele Academieĭ Române, seria II, Tomul al XII-lea, 1889—90, Bucureştĭ, 1892.

Marian Fl. Nunta la Românĭ, I Vol., Bucureştĭ, 1890.
Marian Fl. Naşterea la Românĭ, I Vol., Bucureştĭ, 1892.
Marian Fl. Inmormîntarea la Românĭ, I Vol., Bucureştĭ, 1892.
Marian Fl. Vrăjĭ, Farmece şi Desfacerĭ, I. Vol., Bucureştĭ, 2893.
Marian Fl. Descântece poporane române, I. Vol., 1886, Suceava.
Melchisedek (Episcop). Cronica Romanuluĭ (1392—1714), I Vol., Bucureştĭ, 1874.
Melchisedek (Episcop). Viaţa şi scrierile luĭ Grigorie Ţamblac (Mitropolit din veacul al XV-lea). Monografie publicată în Analele Academieĭ Române, seria II, Tom. VI, 1883—84, Bucureştĭ, 1885.
Melchisedek (Episcop). Relaţiunĭ istorice despre ţĕrile române din epoca de la finele veaculuĭ al XVI-lea şi începutul celuĭ al XVII-lea, I Vol., Bucureştĭ, 1881.
Miklosich Dr. Fr. Rumünische Untersuchungen, I Vol., Viena, 1881.
Miklosich Dr. Fr. Beitrage zur Lautlehre der Rumünischen dialecte, I Vol., Viena, 1881.
Miklosich Dr. F. Acta Patriarchatus Constantinopolitani, 1315—1402, Vindobonae, 1860—1862, II Vol.
Mitilineu M. Tratatele şi Convenţiunile Românilor, I Vol., Bucureştĭ, 1874.
Mommsen Th. Histoire romaine traduite par C. A. Alexandre, consultat, Vol. II şi III., Paris, 1863—1872.
Montesquieu. De l'esprit des lois, V Vol., Paris, 1816.

Onciul D. Originele Principatelor române, I Vol., Bucureştĭ, 1897.
Orăşanu Ştefan. Cronicariĭ Moldovenĭ din secolul al XVII-lea, I Vol., Bucureştĭ, 1899.

Papadopol Calimach. Monografie despre persoana luĭ Alexandru Mavrocordat-exaporiton. Veḑĭ în Analele Academieĭ române, seria II, Tom. VI, 1883—84, Bucureştĭ, 1885.
Paparrigopulos. Histoire de la Civilisation Hélénique, Paris, 1878, I Vol.
Pessiacov. Sântul Dumitru Băneasa din Craiova, I Vol., 1881.
Peyssonel (de). Traité sur le commerce de la Mer Noire, III Vol., Paris, 1787.
Picot E. Coup d'œil sur l'histoire de la Typographie dans les pays roumain au XVI siècle, Paris, I Vol., 1895.
Popp V. Disertaţie despre tipografiile româneştĭ în Transilvania şi învecinatele ţĕrĭ de la începutul lor până în vremurile noastre, Sibiŭ, I Vol., 1838.
Pypin A. şi **Spasovicĭ V.** Geschichte der slavischen Literatur... (etc.), Leipzig, II Vol., 1880—84.

Raicewicĭ. Bemerkungen über die Moldau und Wallachey... (etc.), Viena, I Vol., 1789.
Rangabé-Rizo E. Livre d'or de la noblesse phanariote en Grèce, en Roumanie, en Russie et en Turquie, Athènes, I Vol., 1892.
Revista Română 1861—1862, III Vol., Articole de Al. Odobescu, G. Creţeanu, Ştefan Greceanu şi Berindeiŭ, Bucureştĭ.
Revista pentru istorie, archeologie şi filologie 1883—1885. Articole de Gr. G. Tocilescu.
Revista Theologică 1883—1887, Iaşĭ.
Revista Jiul. Articole de Al. Ştefulescu, Têrgu-Jiŭ.

Saint-Claer A. (de). Le Danube. (Etude de droit international), thèse pour le doctorat, Paris, I Vol., 1895.
Saint-Priest (de). Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant, Paris, I Vol., 1877.
Sbiera I. Codicele Voroneţean, Cernăuţĭ, I Vol., 1885.
Sbiera I. Mişcărĭ culturale şi literare la Românĭ din stânga Dunăriĭ (1504—1714), Cernăuţĭ, I Vol., 1897.
Şincaĭ Gh. Chronica Românilor, ediţ. II, Bucureştĭ, III Vol., 1886.
Spontoni Ciru. Historia della Transilvania, Venezia, I Vol, 1638.
Sturdza Dum. A. Uebersicht der Münzen un Medaillen des Fürstenthums Rumänien (Moldau und Walachei), Wien, I Vol., 1874.
Ştefulescu Al. Monăstirea Tismana, Têrgu-Jiŭ, I Vol., 1896.
Ştefulescu Al. Incercărĭ asupra istorieĭ Têrgu-Jiuluĭ, Bucureştĭ, I Vol., 1899.
Ştefulescu Al. Monografiĭ în N-rele Revisteĭ «Jiul».
Ştefulescu Al. Publicaţiunile Muzeuluĭ Gorjuluĭ, Vol. I, Fascicola I, 1896.
Strâmbeanu Th. (Serdar). Radul-Leon-Vodă şi Miniştriĭ seĭ Fanarioţĭ. Tragedie naţională, istorică, românească în 5 acte, Craiova, I Vol., 1856.
Sulzer Fr. Jos. Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist Walachey, Moldau und Bessarabiens... (etc.), Wien, III Vol., 1781—1782.

Ţamblac (Mitropolitul). Monografie, Istoria sfânteĭ Paraschiva. Vedĭ în Revista pentru istorie, archeologie şi filologie a D-luĭ Gr. G. Tocilescu.
Teodorescu G. Dem. Poesiĭ populare române, Bucureştĭ, 1885.
Teodorescu G. Dem. Istoria filosofieĭ antice, I Vol., Bucureştĭ, 1893.
Theiner Aug. Vetera monumenta Poloniæ et Lithuaniæ, Romæ, IV Vol., 1860—64.

Theiner Aug. Monumenta-Vetera-historica Ungariam sacram illustrantia, Romæ, II Vol. 1859.
Thornthon Th. Etat actuel de la Turquie, Paris, II Vol., 1812.
Tocilescu Gr. G. Manual de istoria Românilor, I Vol., 1899.
Tocilescu Gr. G. Cercetărĭ asupra popoarelor carĭ aŭ locuit țĕrile Române de-a stânga Dunăreĭ, maĭ 'nainte de conquista acestor țĕrĭ de către Impĕratul Traian, I Vol., Bucureştĭ, 1880.
Tocilescu Gr. G. Articole în Revista pentru istorie şi archeologie şi în Columna luĭ Traian.
Tocilescu Gh. Étude historique et juridique sur l'Emphythéose en droit romain, en droit français et en droit roumain, I Vol., Paris, 1883.
Tomasio Giorgio. Delle guerre et rivolgimenti del regno d'Ungheria, e della Transilvania con successi d'altre parti. . . (etc). Venezia, 1621, I Vol.
Tournefort Pitton (de). Relation d'un voyage du Levant, Paris, 1717, II Vol.
Tunusli (Frațiĭ). Istoria țĕreĭ Româneştĭ (politică şi geografie) traducerea luĭ G. Sion, I Vol., Bucureştĭ, 1863.

Ubicini (et *Chopin*). Provinces Danubiennes et Roumaines, Paris, 1856, II Vol.
Urechiă V. A. Istoria Românilor. Consultate, tomul I (1774—1786) şi tomul II (1800—1821).
Urechiă V. A. Istoria Scoalelor (1800—1814), III Vol., Bucureştĭ, 1892.
Urechiă V. A. Schițe de Istoria Literatureĭ române, I Vol., 1885, Bucureştĭ.
Uricarul. Colecțiune de diferite acte care pot servi la Istoria Românilor, Iaşĭ, 22 Volume, 1852—1892.

Vaillant I. A. La Romanie, III vol., Paris, 1892.
Vĕrnav Constantin Dr. Rudimentum Phisiographiæ Moldaviae, Budæ, 1836, I Vol.
Voltaire. Œvres complètes, Paris, 1843, consultat, II Vol.
Voltaire. Histoire de Charles XII, Paris, 1898, I Vol.
Voltaire. Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le grand, I Vol., 1763, Paris.
Voltaire. Siècle de Louis XIV, I Vol., Paris.
Vilkinsohn W. Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie traduit de l'anglais par M***, 1821, Paris, I Vol.

Xenopol Al. Istoria Românilor, VI Vol, Iaşĭ, 1888—1893.

Zallony M. F. Essai sur les Fanariotes, Marseille, 1824, I Vol.
Zanne I. Proverbele Românilor, III Vol., 1895—1899.

Documente inedite de la Episcopia Curţeĭ de Argeş, din colecţiunea Domnuluĭ Ştefan Grecianu, din ale părinteluĭ meŭ, etc. etc,

---

ERATA ET ADENDA

Cum este	Cum trebue să fie	Pagina
pour se servire contr . . .	pour servir contre	9
so	son	10
1692	1699.	12
a ea	acea	13
Cantecuzeniĭ.	Cantacuzeniĭ.	14
mîntuitoriĭ.	mituitoriĭ	18
gone	goni	34
să eto	să o	36
armă	arme.	37
Asan.	Aslan (Nota 4)	42
(Chrisovul luĭ Radu-Vodă din 1464 vorbeşte numaĭ de Danciu Zamonea strĕmoşul Pârâenilor şi al Mileştilor. Relaţiunea pusă în aceiaşĭ notă despre biv-vel stolnicul Obedeanu pe de ântregul se rapoartă la pornnca divanuluĭ Băniei Craioveĭ din 1750. Cuvintele deci: *«în care cetim încă»* din nota 1 se referă la porunca acelui divan cu data de 1750, 27 Maĭ, eară nu la Chrisovul din 1464 al Raduluĭ-Vodă, cea-ce ar fi fost imposibil, de oare-ce în 1464 nu trăea biv-vel stolnicul Obedeanu).	(Deci trebue ca vorbele *«în care cetim încă»* să fie raportate la documentul din 1750, 27 Maiŭ. (Nota 1), Din eroare de tipar însă s'a strecurat această greşală, ce am ţinut a o îndrepta aci).	43

Cum este	Cum trebue să fie	Pagina
principe.	Prencipe	49
de.	di	49
principato.	Prencipato	49
fiu.	fin.	49
ostantante.	ostante	49
alla	dalla	49
	sij statto	49
principe.	Prencipe	49
vol. V (Nota 1)	vol. IV (Nota 1)	60
p	pe	66
figliola	figliolo	67
Radulio.	Raduleo	67
vechio	vecchio	67
•Kinan-pasa.	Kienan-Bassà.	67
principe.	Prencipe	71
Bailarino	Ballarino	79
Brăteşcani	Brătăşeani	85
oate	toate.	86
dacă	dară	125
boeriĭ	boerĭ.	126
Staiko.	Stoika	127
Provincia	Provinzia	128
arme.	armi	128
tributară	tributare	148
Shandughino	Spandughino (Nota 1)	154
Stanca	Elina.	158
şi-a.	şi-aŭ	159
imposibilă.	imposibil	163
Ca	Ce.	168
moartă	moară.	171
'oppression	l'oppression	175
juissent.	jouissent	175
Roumanie.	Romanie	175
Cantncuzino	Cantacuzino	182
Teleki.	Tekeli	197
credincioasa	credincios	206
neroŭ	Neron	208
Musta II	Mustafa II	222
sael	sale	228
vasabi	vasali.	241
7232.	7212 (Nota 4)	247

Cum este	Cum trebue să fie	Pagina
de spoetor	despoetor	248
încă	. . . .	254
Histaria.	Historia (Nota 3).	255
stat	statu (Nota 3)	255
Valachio	Valachia (Nota 3).	255
dea	de a	276
aliquod.	aliquot	281
noliut	nolint.	281
le	la.	290
aedificavist	aedificavit	297
n'ar	n'aŭ	306
dibăcia	dibacia	313
e	el	321
veni	veniră	330
acestea	aceştia	332
prveliste	privelişte	339
lu	luĭ	352
altre	altri	381
dociente	dociento	381
principe.	Prencipe	381
Villagi	Villaggi	381
Mariae	Mamul	385
aoilo	aolio	393
υαλήτερος υης	καλήτερος τῆς	398
1475	1494	400
srisese	scrisese.	418
rtă.	artă	435
la	le	450
tră.	traĭ	453
θφόνον	θρόνον	454
lauc	lance	519
storisireĭ	istorisireĭ	534
una . attenire	uno . ottenire	568, 570
concessia . . . nostra	concessa . . . nostra.	570
tota	toto	627
Bogomolismul	Bogomilismul	699
Shakspeare	Shakespeare.	855
669	. . . .	869

TABLA DE MATERII

	Pagina
Prefaţa D-luĭ Gr. Tocilescu	I
Introducere	V

PARTEA I.

CAPITOLUL I.

Introducerea la capitol	1
Starea imperiuluĭ Otoman	2

CAPITOLUL II.

Despre causele saŭ evenimentele contribuitoare la întronarea unuĭ principe Fanariot în Ţara-Românească	10
Inrîurirea grecească în Ţara-Românească, Perioada I-a (1393—1454). Comerţul şi religiunea . . .	14
Perioada II-a (1453—1716). Comerţul şi religiunea . .	16
Revoluţiunile boerilor românĭ, contra elementuluĭ grecesc. Prima revoluţiune, (domnia luĭ Radu-Vodă Mihnea (1611—1616).	26
A doua revoluţiune boerească, de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Iliaşĭ (1616—1618).	31

Pagina

A treia revoluţiune de sub domnia luĭ Alexandru-Vodă Coconul (1623—1627) 39

A patra revoluţiune boerească din timpul domnieĭ luĭ Leon-Vodă Tomşa (1629—1633) 40

A cincea revoluţiune din timpurile domnieĭ luĭ Matheĭ Basarab (1633—1654) şi Constantin Şerban Basarab (1654—1658) 57

A şeasea revoluţiune boerească, din timpul domnieĭ luĭ Radu Leon-Vodă (1664—1669). Persecutările Cantacuzenilor şi antecesoriĭ domnieĭ luĭ Radu Leon-Vodă . 65

Din domnia luĭ Mihnea al III-lea, (1658—1659), cu începutul pâreĭ aduse Cantacuzenilor de către Fanarioţĭ. 66

Din domnia luĭ Gheorghe Ghica I (1659—1660) şi pârile aduse Cantacuzenilor, de către Fanarioţĭ . . . 72

Din domnia luĭ Grigore Ghica (1660—1664), pârile aduse Cantacuzenilor de către Fanarioţĭ şi conruperea câtor-va boerĭ românĭ 74

Din domnia luĭ Radu Leon Tomşa Voevod (1664—1669) şi pârile aduse Cantacuzenilor (urmaşiĭ postelniculuĭ Constantin Cantacuzino) 86

Din domnia luĭ Antonie-Vodă de la Popeştĭ (1669—1672), Cantacuzineştiĭ rĕsbunaţĭ, şi peirea Grecilor . 110

Din domnia a doua a luĭ Grigore Ghica (1672—1674). Noĭ lupte între partida Grecească şi cea naţională. Cantacuzeniĭ din noŭ urmăriţĭ 122

Triumful partideĭ naţionale în cap cu Cantacuzeniĭ, peirea partideĭ Greceştĭ din vremurile luĭ Duca-Vodă (1674—1679) şi Şerban-Vodă Cantacuzino (1679—1688). 132

Pagina

Din domnia luĭ Duca-Voevod 133

Din domnia luĭ Şerban Cantacuzino 141

Cantacuzeniĭ 150

CAPITOLUL III.

Fanarioţiĭ. Instituirea dragomanatuluĭ la Constantinopol. 161

CAPITOLUL IV.

Politica luĭ Brâncoveanu. Brâncoveanu partizan al Turcilor (1689—1691). 181

Brâncoveanu partizan al Nemţilor (1691—1693) . . . 204

Brâncoveanu prieten de odată şi al Nemţilor şi al Turcilor (1693—1698) 219

Pacea de la Carlowitz şi Ţara-Românească 229

Atitudinea luĭ Brâncoveanu faţă de rĕscoala luĭ Racoţi din Transilvania (perioada 1699—1708). Preludiul morţeĭ 243

Politica luĭ Brâncoveanu cu Ruşiĭ (1709—1714), 4 Aprilie şi rolul luĭ Carol al XII-lea, regele Suedieĭ, refugiat în ţările-române 272

Ḑilele de la 4 Aprilie şi 15 August, anul 1714. Mazilirea şi uciderea luĭ Brâncoveanu cu ceĭ patru fiĭ aĭ sĕĭ. 339

Portretul luĭ Constantin Brâncoveanu-Voevod. Fisic şi caracter. Brâncoveanu politic (politician) şi Brâncoveanu intim. 376

Originea Brâncovenilor 399

Pagina

CAPITOLUL V

Ultimul domn pământean, Ştefan Cantacuzino (1714—1716), cu evenimentele acestor doĭ anĭ. Fanarioţiĭ intrigează la Poartă ca să capete domnia ţĕreĭ-Româneştĭ 405

Cuvênt final pentru domniile române şi cuvênt introductiv la domniile fanariote 427

CAPITOLUL VI

Părerĭ istorice asupra întronăreĭ Fanarioţilor în Ţara-Românească. Neamul, antecedentele şi domnia primuluĭ voevod fanariot în Ţara-Românească (10 Februarie 1716 până la 14 Noembrie 1716). A şeaptea revoluţiune boerească 439

Suvenirurĭ din prima domnie a Moldoveĭ a luĭ Nicolae Mavrocordat (1719—1711), spre lumină la Domnia Ţĕreĭ-Româneştĭ 455

Suvenirurĭ din a doua domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat (1712—1716), spre lumină la domnia Ţĕreĭ-Româneştĭ 466

Intronarea şi domnia primuluĭ domn Fanariot, în Ţara-Românească (10 Februarie 1716 până la 14 Noembre 1716). A şeaptea revoluţiune boerească. 475

CAPITOLUL VII

Starea culturală a Ţĕreĭ-Româneştĭ, până la 1717, epoca naţională, influenţele strĕine şi înrîurirea grecească în toate ramurile activităţeĭ sociale 625

Epoca Naţională.

Limba neamuluĭ românesc, derivarea, vorbirea, scrierea şi vechiul alfabet. 632

	Pagina
Literatura	653
VIII. *Literatura poporană nescrisă*	654
Versurĭ poporane române	656
Literatura copilărieĭ	659
Literatura bărbăţieĭ	662
Literatura bĕtrâneţeĭ	676
Literatura poporană scrisă	693
Literatura estetică	693
Literatura religioasă	695
Literatura etică	696
Literatura Cultă	697
Bogomilismul	699
Terenul religios, *Producţiunile religioase şi teologice*	701
Intorsurĭ biblice din testamentul noŭ	701
Intorsurĭ biblice din testamentul vechiŭ	703
Cărţile de învĕţătură religioasă, morală şi privată	707
Rugăciunile şi vieţile sfinţilor	707
Scrierĭ apocrife	707
Scrierĭ liturghice	708
Scrierĭ dogmatice şi didactice	708
Scrierĭ de drept canonic	711
Terenul lumesc. *Producţiunile ştiinţifice şi beletristice*	712
Literatura ştiinţifică.	
Scrierĭ istorice.	
Scrierĭ istorice de la descălecatul Ţĕreĭ.	
Cronica boeruluĭ Murgul.	
Viaţa luĭ Neagoe Basarab-Vodă	717
IX. Viaţa luĭ Mihaĭ-Viteazul scrisă de marele logofĕt Tudosie	718
Cronica Cantacuzineană	719
Cronica luĭ Radu Greceanu, Marele logofĕt, saŭ aşa numita cronică Brâncovenească	722
O compilare de letopiseţe vechĭ de la 1215—1689, de Marele logofăt Radu Greceanu	728
O cronologie a veleaturilor de acelaşĭ autor	729
Genealogia neamurilor boereştĭ de acelaşĭ autor	730
Activitatea literară a fraţilor Grecenĭ, scrierile religioase.	730

